

JAHON UNIVERSITETLARI REYTINGIDA YUQORI O'RINLARNI EGALLASH UCHUN TRANSFORMATSIYON STRATEGIYALAR: MUAMMO VA YECHIMLAR

TRANSFORMATIONAL STRATEGIES TO
ACHIEVE HIGH POSITIONS IN GLOBAL
UNIVERSITY RANKINGS: ISSUES AND
SOLUTIONS

Fevral

10, 2025

10.00 – 17.00

INGLIZ TILI VA ADABIYOTI
INGLIZ TILI AMALIYOTI KAFEDRALARI
TOMONIDAN O'TKAZILGAN RESPUBLIKA
ILMIY-AMALIY ANJUMAN TO'PLAM
MATERIALLARI

BOG'LANISH UCHUN

+998916106092

www.asifl.edu.uz

Babur Avenue 5

“Jahon universitetlari reytingida yuqori o‘rinlarni egallash uchun transformatsiyon strategiyalar: muammo va yechimlar” *Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari*. / Mas’ul muharrir- Abduvaliyev M.A. – Andijon: Number 1 MChJ, 2025.-794 b.

Mas’ul muharrir:

Abduvaliyev Maxammatjon Arabovich

Filologiya fanlari doktori, professor Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasini mudiri

Mas’ul muharrir o‘rinbosari:

Xoshimov Muzaffarjon G‘anijonovich

filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili amaliyoti kafedrasini mudiri

Tahrir hay’ati:

Xoshimov G‘.M. - filologiya fanlari doktori, professor, Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili amaliyoti kafedrasini professori, f.f.d- tahrir hay’ati raisi

Karimov K.N. - filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili va adabiyoti fakulteti dekani – a’zo rais o‘rinbosari

Vositov V.A. - filologiya fanlari doktori, Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasini professori - a’zo

Alimov Sh.S. – pedagogika fanlari nomzodi, Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tilini o‘qitishning integrallashgan kursi kafedrasini professori – a’zo

Solijonov S.O. - Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili nazariy aspektlari kafedrasini professori, f.f.n – a’zo

Sotvoldiyev B.T.- filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Andijon davlat chet tillari instituti, Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy pedagogik kadrlar tayorlash bo‘lim boshlig‘i – a’zo

Matkarimova A.I. - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili amaliyoti kafedrasini dotsenti – a’zo

Rahmonova G.N. - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti– a’zo

Zaxidova D.T. –Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili amaliyoti kafedrasini dotsenti -a’zo

Anvarbekova O.Z. –Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili amaliyoti kafedrasini o‘qituvchisi-a’zo

Otajonov B.A.- Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasini o‘qituvchisi-a’zo

Zuxriddinova M.S.–Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili amaliyoti kafedrasini o‘qituvchisi-a’zo

Botirova Z S. –Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili amaliyoti kafedrasini o‘qituvchisi-a’zo

Maxmudova S. S –Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili amaliyoti kafedrasini o‘qituvchisi-a’zo

Ashurova M.S.- Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasini o‘qituvchisi-a’zo

Samatova Z.Q -Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasini doktoranti-a’zo

Maxsudova X.U.-Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasini doktoranti-a’zo

Yaqubjonova R.M- Andijon davlat chet tillari instituti, Ingliz tili va adabiyoti kafedrası o‘qituvchisi-a’zo

Emily Chen– Amerika Qo‘shma Shtatlari Concordia Universiteti, fan magistri-a’zo

Taqrizchilar:

Ziyayev A.I. - filologiya fanlari doktori, Qo‘qon davlat pedagogika instituti

Ergasheva G.I. - filologiya fanlari doktori, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Jafarov B.S- filologiya fanlari doktori, Namangan davlat universiteti

“Jahon universitetlari reytingida yuqori o‘rinlarni egallash uchun transformatsiyon strategiyalar: muammo va yechimlar” Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari jamlangan ushbu to‘plam soha mutaxassislari, filolog olimlar, tadqiqotchilar, magistrant va talabalarga mo‘ljallangan.

Maqolalar va ma’ruza tezislari ilmiy mazmuni va saviyasi uchun mualliflar mas’uldirlar.

KIRISH SO‘Z

Hozirgi kunda oliy ta'lim muassasalari uchun xalqaro reytinglar muhim ahamiyatga ega. Talim jarayonidagi globalizatsiya va raqobat muhiti universitetlarning ijtimoiy, iqtisodiy va ilmiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Yuqori o'rinlarda nafaqat talabalar va o'qituvchilarni jalb qilishda, balki moliyaviy manbalar va boshqa ta'lim va ilmiy tashkilotlar bilan hamkorlikni ta'minlashda ham katta rol o'ynaydi. Bundan tashqari, reytinglardagi yuqori o'rinlar universitetlarning xalqaro miqyosdagi tan olinishiga, shuningdek, ularning ilmiy tadqiqotlari va innovatsion loyihalariga e'tiborni oshiradi.

Biroq, bunday natijalarga erishish uchun universitetlarga samarali transformatsiya strategiyalarini joriy etish zarur, bu esa ichki va tashqi muammolarni inobatga olishni talab etadi. Universitetlarning uchrayotgan asosiy muammolari orasida resurslarning yetishmasligi, eskirgan ta'lim dasturlari va malakali kadrlarning kamligi kabi masalalarni ko'rsatish mumkin. Shuningdek, ta'limning sifati, talabalarning ijtimoiy faolligi va ilmiy tadqiqotlarning samaradorligi ham muhim ahamiyatga ega.

Bu muammolarni hal qilish uchun kompleks yondashuv va strategik rejalashtirish talab etiladi. Transformatsiya strategiyalari doirasida ta'lim modellarini yangilash, ilmiy tadqiqotlarni rag'batlantirish, talabalar va o'qituvchilar uchun zamonaviy shart-sharoitlar yaratish, hamda global hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu ishda biz universitetlarning xalqaro reytinglardagi o'rnini yaxshilashga yordam beradigan asosiy transformatsiya strategiyalarini ko'rib chiqamiz, shuningdek, mavjud muammolarni yengish uchun mumkin bo'lgan yechimlarni taklif qilamiz. Bundan tashqari, transformatsiya jarayonidagi samaradorlikni baholash uchun zamonaviy metodologiyalarni qo'llash muhimdir, chunki bu universitetlarning rivojlanishini kuzatish va tahlil qilish imkonini beradi.

WORLD PICTURE AND PROBLEMS OF ITS INTERPRETATION IN LINGUISTICS

Professor of ASIFL, Doctor of Philological Sciences, Rustamov D.A.

Annotation: The article is devoted to the contrastive study of language means objectifying the concept subjective assessment. Positive, negative and neutral conceptual semantics of the concept subjective assessment, dialectal relations between them, field nature of the units belonging to different language levels have been studied on the materials of the English, Uzbek and some other languages. Before mentioned views have been proven with the help of questionnaire results.

Key words: Objective assessment, subjective assessment, concept of subjective assessment, linguistic means, individual subjective assessment, social subjective assessment.

The semantics of subjective assessment and its linguistic means of expression have been studied to varying degrees by linguists such as R. Lakoff, Sh. Bally, V.V. Vinogradov, A.M. Peshkovsky, A.I. Smirnitsky, N.M. Shansky, O.A. Akhmanova, N.D. Arutyunova, Sh. Safarov, U. Tursunov, J. Mukhtarov, Sh. Rakhmatullayev, and A. Ikhtiyorov. However, we have decided to present our perspective on the cognitive-conceptual aspects of the issue, the scope of semantic possibilities of linguistic means of expression, the essence and classification of subjective assessment, and its linguistic domain.

Among living beings, humans stand out as intelligent and thoughtful, capable of influencing the surrounding reality and the events occurring within it, rather than remaining indifferent. Every individual, upon entering the world, lives within a social and natural environment, works, and engages in various relationships with their community members. The social and legal agreements, both formal and informal, or the national-cultural norms accepted by this community, regulate and refine their behaviour, actions, and verbal and nonverbal interactions. The worldview of a particular ethnos, along with its assessments—whether positive, negative, or neutral—occupies a place in the socio-national consciousness, with many of these perceptions being passed down from generation to generation as a legacy. From this perspective, it is worth emphasizing that the consciousness of a specific ethnos reflects the nation's or people's wisdom and intellect in values, emotions, customs, and national ceremonies.

In reality, a person's assessment or attitude toward others, nature, and the surrounding phenomena is initially formed in the consciousness of an individual who represents a particular community or ethnos. Through the process of comparing the similarities and differences in the features and characteristics of the events and objects they see, hear, feel, or experience, an individual distinguishes,

categorizes, and classifies them. When evaluating a specific event, phenomenon, or object, every person relies on the perceptions and images they have formed about it. Consequently, the perceptions, views, and images of individuals belonging to the same social group regarding a particular event, phenomenon, or object may differ from one another.

For example, concepts such as happiness/unhappiness can be interpreted differently even among individuals with the same social status or similar capabilities, as we often observe in daily life. The assessments that an individual assigns to events and phenomena—whether positive, negative, or neutral—become evident during direct or indirect communication with others.

Let us refer to a table reflecting the results of a survey conducted among students and teachers (ASIFL) regarding the interpretation of the concepts of happiness/unhappiness.

#	Questions	Number of respondents	Social status	Gender	Age	Answers	Number	%
1	What is happiness?	159	Students: 149	Women: 143	17-20	1. Health, family, parents, children, peace, and tranquility	102	64
						2. Physical well-being	18	0.11
						3. Peace and tranquility	14	0.08
						4. Being loved	2	0.01
						5. Independence	1	0.006
			Teachers: 10	Men: 16	30-40	6. Faith	9	0.05
						7. Having friends	1	0.006
						8. Being born and living in this world	1	0.006
						9. Joining higher schools	3	0.02
						10. Money	8	0.05
2	What is unhappiness?	159	Students: 149	Women: 143	17-20	1. Ingratitude, lack of faith	26	0.16
						2. Loneliness, lack of family	25	0.15
						3. Hopelessness, absence of trust	11	0.07
						4. Losing loved ones	10	0.06
						5. Lack of purpose	18	0.11

						6. Lack of knowledge	16	0.10
						7. Falling into despair and absence of peace	7	0.04
						8. Misfortune	13	0.08
						9. Moral backwardness	12	0.07
						10. Health problems	4	0.02
						11. Living in an unstable country	14	0.08
						12. I don't know	3	0.02

Based on the analysis, it can be stated that 64% of respondents consider happiness to consist of health, family, parents, children, and peace of mind, while some define happiness as independence (0.06%) or simply being born and living (0.06%).

Among the respondents, 0.16% view unhappiness as being rooted in ingratitude and lack of faith, while 0.15% associate it with loneliness and the absence of family. A few respondents (0.02%) equate unhappiness with health problems.

The system of assessments (attitudes) embedded in the social consciousness and memory of a specific nation or ethnos possesses a structured nature. These assessments play a critical role in shaping and developing the collective consciousness of a nation, people, or community, particularly in establishing proper moral norms and strategies and tactics for behaviour within society. Assessments of events, phenomena, and objects in reality are categorized as beneficial/useless, harmful/harmless, or, in certain contexts, both beneficial and useless, both harmless and harmful, from the perspective of national welfare and interests.

The scale of subjective and social assessment is observed to differ across various nations and peoples, including in matters of religious values. For instance, in Islam and Christianity, acts such as murder, theft, lying, adultery, and deceit are equally considered sinful and prohibited. It is worth noting that for Muslims, altering religious principles, engaging in usury, and causing harm to others are deemed forbidden, while for Christians, idol worship, violence, gossip, and self-harm are prohibited. Similarly, in Islam, pork and products derived from it are considered haram, while in Buddhism (among Hindus), beef and foods containing it are regarded as forbidden.

The analysis of the provided examples suggests that the underlying similarity in the assessment of events and objects across different cultures lies in

the shared understanding that actions such as gossip, gambling, theft, and foul language bring no benefit to anyone. These actions are perceived as undermining the material and spiritual development of communities, societies, and citizens, based on collective life experiences and observations.

In our view, the national-cultural differences in this regard stem from how significant, valuable, or necessary a particular event, phenomenon, or object is for a nation or ethnos. This alignment—or lack thereof—with the nation's behaviour, lifestyle, and traditions plays a crucial role. Moreover, the neutrality in evaluating events and objects (assigning a moderate assessment) also holds significant importance. Such assessments recognize both the positive and negative, strong and weak aspects of the object or phenomenon in question, leading to a balanced, middle-ground perspective.

For example, dishes prepared in different cultures are described with lexemes such as sweet (shirin), tasty (mazali), savory (totli), appetizing (ishtahani qitiqlaydigan), delicious, tasty (mazali), and вкусный, which express a positive assessment of taste. In contrast, words like bland (be'maza), tasteless (mazasiz), sour (achchiq), salty (sho'r), appetite-dulling (ishtahani bo'g'adigan), salty, saltless, overrated, and безвкусный reflect a negative assessment of taste.

A moderate assessment of taste, such as *durust, tuzuk, o'rtacha, yesa bo'laveradi, yomon emas, chidasa bo'ladi, edible, not bad, терпимо, не плохо, можно есть*, reflects a neutral assessment. It is important to emphasize the relativity of these assessments, as the norms for taste established by different societies vary. This difference can be observed in how various cultures perceive taste. For instance, in the cuisines of the Indian, Korean, Japanese, and Chinese peoples, spicy and peppery dishes occupy a central role, while in Uzbek, English, Russian, and other cuisines, such dishes are either absent or very rare.

For example, in the Valley, there is a dish called “qalampir sho'rva” (pepper soup). This dish is made from a mixture of boiling water from the rice being cooked, fried meat, oil, onions, chopped hot pepper, sour cream, and salt. The soup is usually served in porcelain dishes 30-40 minutes before the main meal. Those sitting at the table take turns tasting the pepper soup. This dish is typically considered an appetite-stimulating dish and is prepared in tea houses.

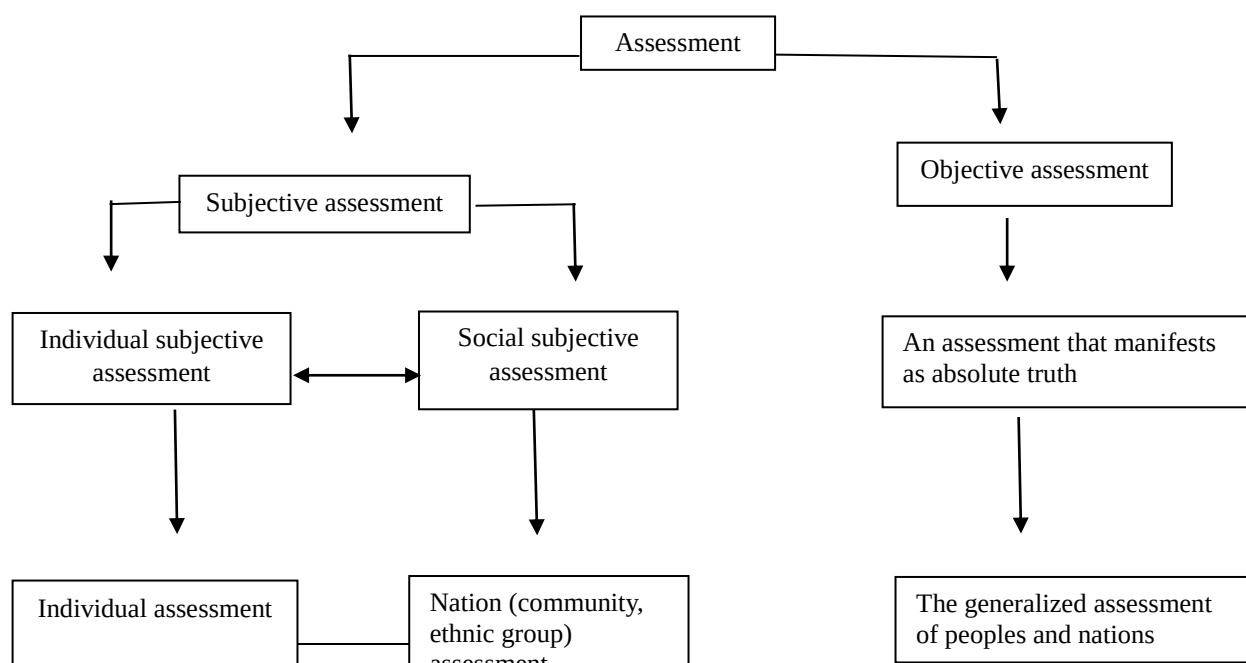
In China, spicy foods are very popular. According to some calculations, in China, there are over 30 different names for varying levels of spiciness. It should also be emphasized that people's attitudes towards taste are individual. In other words, each person has their own assessments and relationships with taste. Some people may love garlic and heavily peppered salads, while others may not consider them part of their favorite dishes. From this, it can be concluded that subjective assessment represents an ethnos' relationship with the world around it and itself,

and two types of subjective assessment can be distinguished: *individual subjective assessment* and *social (collective) subjective assessment*. The assessment of events, objects, and their relational relationships within the world may be similar or different across various cultural contexts.

There is a systematic relationship and interdependence between individual subjective assessment and social subjective assessment, with each continuously complementing the other in meaning.

Nevertheless, individual subjective assessment often contains occasionalisms in its content. Along with national norms, assessments that fall outside of these norms can also be observed. In the works of English and Uzbek writers, the individual assessment of certain events or phenomena by the authors is reflected. However, it must be emphasized that every literary work emerges through the collaboration of individual subjective and social subjective assessments. In other words, social subjective assessment influences the formation of individual subjective assessment, and individual subjective assessment affects the formation of social subjective assessment. These evaluative relationships can manifest as real, unreal, hypothetical, or conditional based on their correspondence to reality. V. von Humboldt emphasized that humans subjectively perceive the world based on various individual ways of knowing and feeling the surrounding reality. He viewed the subjective aspect of the matter as a central factor and wrote, "Since perception and human activity are dependent on imagination, its relationship to objects is entirely conditioned by language."¹

The above descriptions can be expressed schematically as follows:

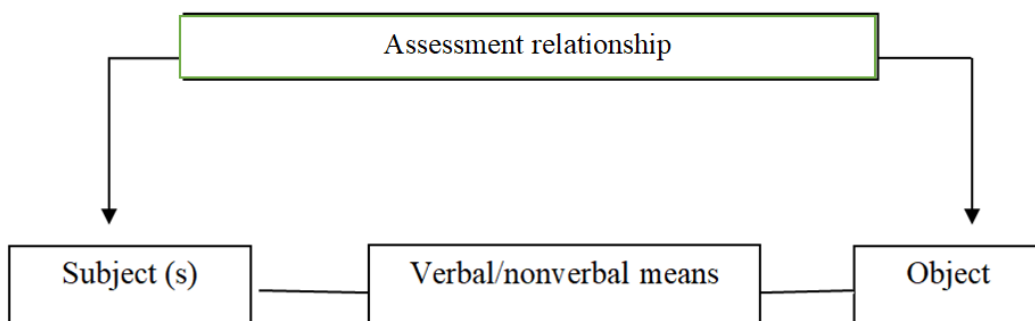
¹ Berezin F.M. *History of Linguistic Teaching*. Moscow: "Vysshaya Shkola", 1975. p. 54.

It should be emphasized that the assessment of a certain event, object, or phenomenon through individual and social subjective assessments manifests in different forms based on factors such as age, gender, social status, and profession, such as the assessment of women, the assessment of the elderly, the assessment of children, and the assessment of thieves. These assessments are dialectically interconnected, with an individual's subjective assessment playing a foundational role in the formation of social subjective assessments and vice versa.

For instance, the assessments of concepts like theft/honesty, hard work/laziness, kindness/evil among young children are shaped by the exemplary actions, advice, and guidance of parents, neighbors, relatives, educators, and teachers in the family and community. On the other hand, the academic work, literary works, speeches, and addresses of economists, poets, writers, and political leaders play a crucial role in the formation, improvement, and effectiveness of social and even international subjective assessments.

In short, the concept of assessment refers to the subjective relationship of certain subjects to a specific object, expressed either orally, in writing, or nonverbally, and sometimes involving both. The basic model of such a relationship can be described as follows:

The object being evaluated can be a concrete or abstract event, individual, nation, or any part of the material or immaterial world. In the assessment relationship, the categories of generality and specificity in philosophy find their clear expression. In other words, social subjective assessment is formed based on the subjective assessments of individuals belonging to a specific nation or culture. For example, the Uzbek people's social subjective assessments of a righteous person and righteous things are as follows: **1.** Something that can be consumed, used, or enjoyed according to religious law (sharia) and is not forbidden (not haram): *Pulni olmadim, ming marta roziman, sizga ona sutiday halol bo'lsin* (A.Qahhor. Qo'shchinor chiroqlari.); **2.** A person who is self-reliant, earning

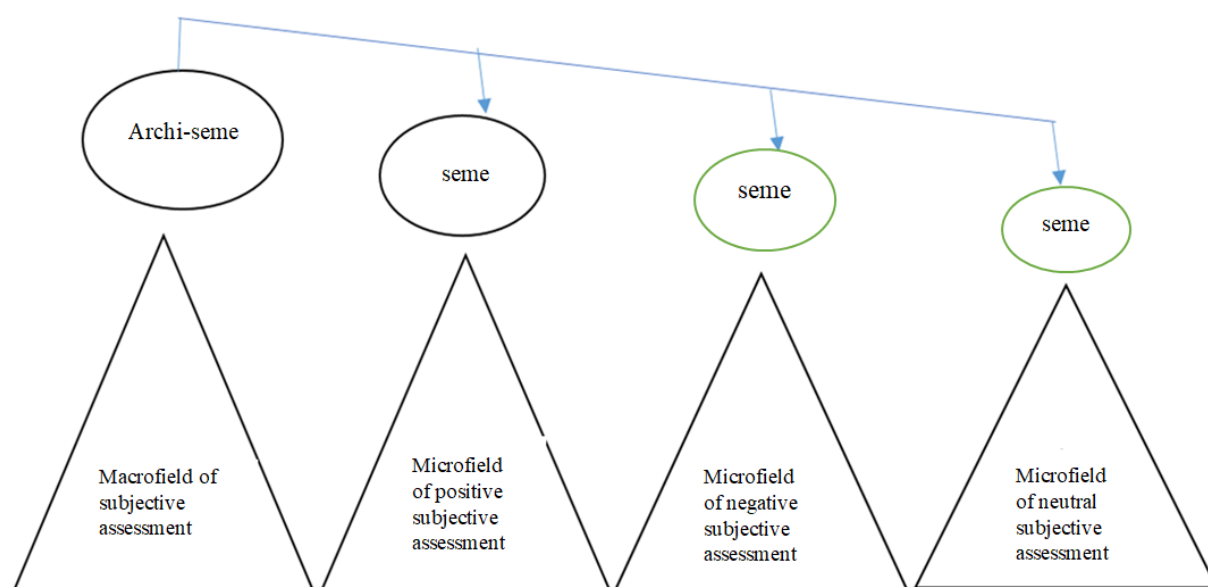
through their own labor and hard work, free from betrayal, deceit, and similar vices. *To'g'ri tut ishqingni va halol yasha.* (Shuhrat); 3. figurative. *G'irromlikka o'rganmagan, qing'ir yo'lga bormaydigan, birovni aldamaydigan; to'g'ri sofdil: Bechora Oqila o'zi juda halol, mexnatkash bolalarga juda mehribon ayol.* (A.Qahhor. Og'riq tishlar); 4. Married, lawful (in relation to a wife): *Birovning halolini birov suyadigan zamon ekan-da, vodarig'.* (S.Siyoyev. Otliq ayol); 5. sport. *O'zbek kurashida sof g'alobaga beriladigan baho. Shunisi qiziqki, o'zbek kurashini xalqaro hamjamiyat tomonidan etirof etilishi kurashdagi sof g'alobaga beriladigan halol bahosi ham xalqarolashuviga olib keldi.*²

Subjective assessment manifests in the process of speech activity. As Ferdinand de Saussure rightly emphasizes, "Speech activity (language) has two sides: individual and social, and one cannot be understood without the other." Language is the means that ensures the realization of speech activity. Ferdinand de Saussure writes about this: "Language is a treasure, manifested in the linguistic competence of all individuals belonging to a particular community. It is a grammatical system that exists virtually in the minds of each individual, because it never fully exists in any one person; language only exists fully in society"³.

Subjective assessment, like components of the material and immaterial world, also has characteristics formed as a result of cognitive processes, which constitute the content of this concept. These are clustered around the archecognitive sign (semantics) and organize the conceptual space. This area can also be referred to as the cognitive field of subjective assessment. The cognitive field of subjective assessment consists of three micromicrofields: the positive subjective assessment micromicrofield, the negative subjective assessment micromicrofield, and the neutral subjective assessment micromicrofield. These fields, according to their connection to the common conceptual sign in human memory, are arranged side by side to form "boxes" of knowledge. This can be compared to the Russian traditional toy matryoshka and its nested dolls. We can imagine this as follows:

² "Explanatory Dictionary of the Uzbek Language. Volume 5. Revised. 2nd Edition. T.: "Uzbekistan Publishing House" 2020. - p. 494"

³ Ferdinand de Saussure. Course in General Linguistics. Translated by M. Shamsieva. T.: "Mumtoz So'z" 2017. - p. 14

In such "boxes," the knowledge related to the different characteristics of subjective assessment holds a non-verbal status, and it is stored in memory as a reserve ready for verbalization in a specific communication context. It should be emphasized that not all characteristics of subjective assessment manifest in a particular speech situation; rather, only the relevant portion of these characteristics for virtual communication and speech context takes on a linguistic landscape.

Subjective assessment (attitude) is verbalized within the internal order and norms accepted and agreed upon by the speakers of a particular nation's language. From this perspective, the language can be seen as an "Intermediate world" (V. von Humboldt calls it "Zwischen Welt") between the people and the objective world. This language actually has the status of a concept and includes knowledge related to the people's language. Such knowledge covers all levels of language and plays a fundamental role in generating speech chains (elements) according to established norms.

The meanings of subjective assessment mentioned above take on a linguistic landscape through various linguistic signs (lexeme, phoneme, phraseme, syntacteme, texteme) in each language. These units are united into one field, i.e., the nominative-communicative field, based on the archetype of subjective assessment. In this field, it is also possible to incorporate non-verbal means such as gestures and symbolic signs as alternative non-linguistic tools.

In the languages being compared, subjective assessment is expressed through vowel elongation, strong pronunciation of vowel sounds, consonant doubling, and intonation (tone).

*“Kampir qizlarning kulishini eshtiganidan keyin mexmonlarning kimligini angladi. -Xa-a-a, Saltanadxonlardir? –dedi u.”*⁴

*Yana bir necha marta boshini egib, Ho ‘h - ho ‘h - ho ‘ deya takror qildi;*⁵

*A-v-v... - dedi Xadichaxon-koshki, ep degan narsa bo ‘lsa kuyovda*⁶;

*Look here! Ouuuch! That hurts me, D-d-don’t kill me please, V-v-v-ery good.*⁷

In both languages, the lexical tools that express subjective assessment are diverse, reflecting positive/negative assessments of a person, their condition or mood, the taste and flavor of food, the joyful or unfortunate moments in a person’s life, and family harmony, among others. For example, *shirin, achchiq, asal, asil, andishali, andishasiz, baquvvat, guras-guras, gulday, vafodor, vafosiz, vatanfurush, suyug‘oyoq, himmatli, qo‘zichoq, bo‘taloq, burro, burro-burro, bot-bot, lazzat, lazzatli, lazzatsiz, laziz, mard, tanti, mardumxo‘r, mol, anaconda, qo‘y, marhamatli, marhamatlilik, maftun, maftunkor, ma’sum, bitter, sweet, bitterly, honey, sweetie, sweetly, pig, fox, ass.*

*Yo ‘lchi, chirog‘im, suvni tezlatiing!*⁸

*Senga ishonaman, senga, yo ‘lvorsim, yo ‘lvorsim!*⁹

Expressions such as swear words, curses, or oaths (e.g., "so‘kish," "qarg‘ish," or "ont") that convey negative assessments are primarily used informally in problematic (conflictual) situations between people in the compared languages. For example: *Stupid old fool! We mutter, whats he knew about it.*¹⁰; *Pull your right - you, you idiot!*¹¹; *If I’m guilty, said the Earl, may this bread choke me when I eat it!*¹²; *O‘lma, Alioxun, so‘zingda bitta xato bo‘lsa, Oppoqxo‘jam ursin! deb qichqirdi bir mardikor.*¹³; *O‘hu, o‘hu yo‘tal qursin!*¹⁴; *Ta‘ma noniga qo‘l ochgandan o‘l och! Teringa somon tiqilgur.*¹⁵

Positive and negative subjective assessments are also expressed through

⁴ Abdulhamid Cho‘lpon. Kecha va kunduz. "Ilm-ziyo-zakovat" T.: 2019. - p. 32.

⁵ The same literature. p. 111.

⁶ The same literature. p. 129.

⁷ Oxford Advanced learners’ dictionary. Sixth Edition. Oxford University Press., 2000. –p. 897.

⁸ Oybek. Qutlug qon. T.: “Oqituvchi” 1980. –p.49

⁹ Abdulhamid Cho‘lpon. Kecha va kunduz. "Ilm-ziyo-zakovat" T.: 2019. - p. 113

¹⁰ Jerome K.J. Three men in a boat. M.: “High school” 1976. – p. 39

¹¹ The same literature. –p. 105

¹² The same literature. –p. 91

¹³ Oybek. Qutlug qon. T.: “Oqituvchi” 1980. –p.48

¹⁴ The same literature. –p. 61

¹⁵ The same literature. –p. 135

fixed expressions. For example: *Land of milk and honey* (a country where living conditions are good and people have the opportunity to make a lot of money); *I am neither sugar nor salt, dog sb's steps; unbutton one's soul, the sweet and the bitter life, The cat is out of the bag, yulduzi issiq, aravani quruq olib qochmoq, ilonning yog'ini yalagan, podadan oldin chang chiqarmoq, qo'li egri, qo'li ochiq*. Bunday ma'nolar har ikki tilda paremiyalar tarzida ham verballashuvi aniqlandi: *He who would search for pearls must dive below.; Better be head of a dog than tail of a lion, every door may be shut, but death's door.; Yaxshi bola to'rga tortar yomon bola go'rga, Vatan gadosi-kafan gadosi, haqiqat o'tda ham kuymas, suvda ham cho'kmas, Non ham non ushog'i ham non*.

Positive and negative subjective assessments are also expressed through sentences that serve as explicators and implicators, which have different structures and meanings: *God help him!*¹⁶; *Fake? No, sir.*¹⁷; *His spirits fell, however, when, upon reaching the park, he waited and waited and Carrie did not come.*¹⁸; *Free tickets? Sweet! I can't tell you how sweet this victory is*¹⁹; *Have you seen my keys, honey?*²⁰; *No, silly, those aren't your shoes!*²¹; *Xafa bo'lmang, jonim!*²²; *-Ha buni yaxshi qilgansiz, aylanay sizdan, do'ndiqcham!*²³; *Yolchining opasini mehriban, ko'ngilchang, g'oyat samimiy bir qaynona kabi tasavvur qiladi.*²⁴; *Oppoq qiz, nega yuzingni burasan?*²⁵; *Boyning uyi saroy bo'lsin, baribir Gulnorga zindon bo'ladi.*²⁶

Subjective assessment can be explicated through two or more semantically related and complementary sentences (text), as shown in the following examples: *Xudo meni yer yuzida eng badbaxt qilib yaratgan ekan. Bu iflos yerga tushurgandan ko'ra, jonimni olgani edi. Buzildim, odamgarchiligim qolmadi, suratim odam, boyvachcha aka, mendan xayvon yaxshi*²⁷; *Kundoshim badjahl, tanti xotin ekan. Uch kun o'tmay, boshimda tosh chaqishga boshladi. Har bir ish uning buyrug'i bilan bo'ladi, hech nimaga meni biylatmaydi.*²⁸

Subjective assessment rules also include modal words. These words serve to express the speaker's subjective attitude towards the sentence. In foreign linguistics, H. Sweet and E. Krenzinga have classified modal words under the category of adverbs. Such words, in the structure of a sentence, come as

¹⁶ Rockwell. Kent It's me O lord. M.: "Higher school publishing House". 1973. -p. 70

¹⁷ The same literature. -p. 30

¹⁸ Dreiser Theodore. Sister Carrie. M.: "Higher school publishing House." 1968. -p. 266

¹⁹ Oxford Advanced learners' dictionary. Sixth Edition. Oxford University Press., 2000. -p. 1315.

²⁰ The same literature. -p. 623

²¹ Oxford Advanced learners' dictionary. Sixth Edition. Oxford University Press., 2000. -p. 325.

²² Oybek. Qutlug qon. T.: "Oqituvchi" 1980. -p.161

²³ The same literature. -p.158

²⁴ The same literature. -p.192

²⁵ The same literature. -p.193

²⁶ The same literature. -p.210

²⁷ The same literature. -p.161

²⁸ The same literature. -p.158

introductory parts or in dialogues, expressing the speaker's certain belief, uncertainty, or assumption (hypothesis) regarding the occurrence of an event, action, or situation. For example: *Certainly, the early learning years are crucial to a child's educational development*²⁹; *May be he will come, may be he won't; I can't make it unfortunately.*³⁰; *Do you agree? Yes, indeed*³¹; *Albatta, erta bilan kelib o'zim to'g'ir layman.*³²; *Afsuski, u oramizda yo'q endi, haqiqatdan, darhaqiqat, chamasi, afsus* (modal words); *ot, shubhasiz, shekilli, so'zsiz; sifat, albatta, ayniqsa, avvalo* (adverb); *balki, koshki, hatto* (auxiliary words).

Another modus for expressing subjective attitudes is emphasis. Emphatic expressions are related to the entire sentence and serve to reinforce, intensify, or limit its meaning, often indicating interrogative meanings. For example: *The queen nearly died* (Anthony), *I quite agree* (Powell). In English, such implicative words include "even," "just," "exactly," "only," "merely," "scarcely," and others. In Uzbek –da, -u(-yu), -ku, hatto, axir - particles of intensification and emphasis, -mi, -chi, -a(-ya), nahotki; particles of interrogation and amazement faqat, faqatgina, -gina; particles of separation and restriction, xuddi determination, -dir particles of doubt: *Chatoq bo'layotibdi-da!* (A. Qahhor); *Marg'ilonda shunday kelinimiz bor ekan-u, bilmay yurgan ekanmiz-da.* (A. Qodiriy)

In the languages being compared, subjective assessment is also expressed through the verbalizers of the volitional category of verbs. Here, the speaker's attitude towards the fact or the state of being in the sentence is considered. The realization of an action, event, or state in the sentence is expressed through various grammatical representatives, which indicate its certainty, possibility, or unreality. The reality or unreality of such actions and states is manifested along with verb tenses. For example, in Uzbek, the speaker's attitude towards the action, event, or relationship with a person is expressed through the present, past, and future tense forms, in addition to other words that relate to the predicate in the sentence, thus reflecting the degree of reality. For instance, *U kecha keldi; U ertaga keladi va U bugun keldi.*

In English, the subjective condition of the subjunctive mood is expressed through synthetic and analytic grammatical forms. This type of subjective condition is commonly used in simple and mainly compound sentences with subordinate clauses; Real condition: *If it rains, I shall stay at home; Be he generous, wise or brave, he must only be a slave* (Southey); *God forbid!*; Unreal condition (present condition); *If were ill I should like to be nursed by you* (Bennet),

²⁹ Oxford Advanced learners' dictionary. Sixth Edition. Oxford University Press., 2000. –p.190

³⁰ The same literature. -p.1417

³¹ The same literature. -p. 659

³² Abdulhamid Cholpon. Kecha va Kunduz. "Ilm-ziyo-zakovat" T.: 2019. - P. 173

If you helped me I would finish the work shortly. (If I) had known about it I would not have gone there with you. She spoke as if she had known him for years.

What's interesting is that in conditional subordinate clauses, "should" can be used when there is a need to express a subjective assessment or emotion regarding a real action or event. In such cases, "should" can be used for all persons equally: *Chrystal wondered why he should act as chairman when Brown himself was there.* (R. Snow)

In Uzbek, the conditional mood form that connects the subordinate clause to the main clause in a conditional sentence also expresses various types of assessments (warning, admonition, oath, swearing) as follows: *Non ursin yolg'on bo'lsa.* (Said Ahmad); *Agar bir qadam nari bossang, quvib chiqaraman.* (P.Tursun); *Boshliq bizga shunaqa deb o'tirsa, boshqalardan nima deb o'pkalaymiz?* (A.Qahhor).

Idioms and proverbs also occupy a special place in the system of means expressing subjective assessments. They are units designed to express the speaker's attitude towards various events, objects, in a concise yet impactful manner. For example: *ko'ziga sovuq ko'rinmoq* (to dislike, to evoke a feeling of disgust); *ko'ziga cho'p solmoq* (to deceive), *oq ko'ngil* (well-intentioned), *hamirdan qil sug'urganday* (easily), *follow sb's footsteps* (to follow someone's footsteps, to be a loyal follower), *A clean hand wants no washing* (Vijdonli odamga oqlov shart emas), *One fool makes many* (Tirraqi buz oq podani bulg'aydi). The abundance and diversity of linguistic units expressing subjective assessments indicate the importance of this concept in the conceptual spheres of both the English and Uzbek nations. The different meanings expressed by the linguistic units denoting subjective assessments and their components possess various conceptual, proto-verbal, and verbal-logical natures. The proto-verbal components of the semantic structure of the linguistic sign are embedded in the consciousness and reflect the subject's attitude towards natural objects and phenomena in existence. In contrast, the verbal-logical components represent the subject's relationship with "objects" that are unnatural or not directly connected to humans.

From this perspective, it is appropriate to divide the semantic structure of linguistic signs expressing subjective assessments into proto-verbal and verbal types. Based on the results of the analysis, it is also possible to distinguish between cognitive and pragmatic components depending on whether subjective assessment is present in the semantic structure of the linguistic sign. The semantics of subjective assessment verbalizers can encompass both intensional and extensional meanings. The verbalizers of subjective assessments, when representing the content of a concept, somewhat reflect the collection of signs that represent the concept. Extensional units are those that directly relate to the subjective concept

and encompass all images or denotations of objects and events. The intensional composition of subjective assessments consists of intensional and implicational parts.

Intensional linguistic meaning forms the core of the content and serves to regularly understand and differentiate subjective assessment semantic signs. In contrast, implicational subjective assessment semantic signs, which have an optional status in the meaning of the linguistic sign, occupy a peripheral position within the field of subjective assessment semantics.

Thus, the concept of subjective assessment is a collection (system) of knowledge accumulated in the national and individual consciousness about the world and its parts. These concepts arise from interpreting the signs and characteristics related to a specific part of the world as positive, negative, or neutral events, and they are verbalized through various levels of language semantics.

In conclusion, it can be said that the assessment given to the world and its parts by a particular nation or its representatives leads to the correct selection and application of strategies and tactics based on social experience, which are grounded in the development of the society they live in and the efforts being made in this direction. As a result, any event, object, relationship, perception, and image acquires a sense of reality and naturalness, reflecting itself in human consciousness and language.

List of references

1. Березин Ф.М. История лингвистических учений. М.: «Высшая школа», 1975. -С.304
2. Бондаренко Н. Анализ субъективных оценок нормального дохода и прожиточного минимума // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены. 2001. № 1 (51). С. 46–50.
3. Градосельская Г. В. Субъективные и объективные оценки благосостояния // Социологический журнал. 2003. Том. 0. № 3. С. 86-98.
4. Иванова Г. Ф. Мнения «объективные» и «субъективные». Вестник Челябинского государственного университета. 2009. № 5 (143). Филология. Искусствоведение. Вып. 29. С. 28 -36.

5. Крупнова Н. А. Слова субъективной оценки и способы ее выражения в русском и немецком языках. Вестник МГЛУ. Гуманитарные науки. Вып. 1 (817) / 2019 – С. 219-230
6. Лобынцев Н.А., Антипанова О.А. Субъективное и объективное благополучие студента. <https://core.ac.uk/download/pdf/53082685.pdf>
7. Турсунов У, Мухторов А, Рахматуллаев Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Тошкент. “Ўзбекистон” нашриёти. 1992.- 400 б.
8. Фердинад де Соссюр. Умумий тилшунослик курси. М.Шамшиева таржимаси. Т.: “Mumtoz so‘z”. 2017. –107 б.
9. Шевцова О.В. "Субъектив баҳоланиш" ҳосилалари фаолиятининг баъзи хусусиятлари. <https://journal.fledu.uz/ru/nekotorye-osobennosti-funkczionirovaniya-proizvodnyh-slovoobrazovatelnoj-kategorii-subektivnaya-ocenka/15.10.2024>
10. Dreiser Theodore. Sister Carrie. М.: “Higher school publishing House.” 1968. - 266 p.
11. Jerome K.J. Three men in a boat. М.: “High school” 1976. – 151 p.
12. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5-жилд. Тузатилган. 2-нашри Т.: “O‘zbekiston nashryoti” 2020.- 584 Б.
13. Oxford Advanced learners’ dictionary. Sixth edition. Oxford university press. 2000. – 2006 p.
14. Rockwell. Kent It’s me O lord. М.: “Higher school publishing House”. 1973. - 274 p.
15. Абдулҳамид Чўлпон.Кеча ва кундуз. “Ilm-ziyo-zakovat” Т.: 2019. - 288 Б.
16. Ойбек. Қутлуг қон. Т.: “Ўқитувчи” 1979. – 369 Б.

I. SHO‘BA

AKADEMIK MUVAFFAQIYAT UCHUN

STRATEGIK REJALASHTIRISH

VA BOSHQARUV.

BITIRUVCHI TALABALARNI BANDLIGINI TA'MINLASH-OLIY MAQSADLARIMIZDAN BIRI HISOBLANADI.

Vositov Otabek Toxirjonovich

ADChTI f.f.f.d (PhD)

[E-mail:otabekvositov55@gmail.com](mailto:otabekvositov55@gmail.com)

Annotatsiya: Maqolada oliy o'quv yurtlarining bitiruvchilarni ishga joylashtirish va bugungi kunga kelib yurtimizni jaxon bozorida raqobatbardoshligini ta'minlash, tabiiy resurslarning mavjudligiga, zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirishga qodir, yuksak bilimli va malakali kadrlarni doimiy tayyorlab borish xar bir davlatning dolzarb maqsad va vazifalari hisoblanadi. Bu oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining birinchi ish joyini izlashda imkon yaratadi.

Аннотация: В статье рассматривается трудоустройство выпускников высших учебных заведений и постоянная подготовка высокообразованных и квалифицированных кадров, способных владеть современными технологиями с учетом наличия природных ресурсов, обеспечивающих конкурентоспособность нашей страны на мировом рынке, как актуальные цели и задачи каждого государства. Это создаст возможность для выпускников высших учебных заведений найти свою первую работу.

Abstract: The article considers the employment of graduates of higher education institutions and the ongoing training of highly educated and qualified personnel capable of mastering modern technologies, taking into account the availability of natural resources, ensuring the competitiveness of our country in the world market, as urgent goals and tasks of every state. This will create an opportunity for graduates of higher education institutions to find their first job.

Kalit so'zlar: mehnat bozori, ta'lim xizmatlari bozori, bitiruvchilar, ishga joylashtirish, malakali kadr

Mamlakatning iqtisodiy barqarorligiga erishish va aholining turmush darajasini yuksaltirish, ko'p jihatdan ishchi kuchi bandligini ta'minlash va undan samarali foydalanish bilan bevosita bog'liqdir. Jumladan, bugungi kunga kelib

mamlakatlarning jahon bozorida raqobatbardoshligini ta'minlash, tabiiy resurslarning mavjudligiga, zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirishga qodir yuksak bilimli va malakali ishchi kuchini doimiy tayyorlab borish xar bir davlatning dolzarb maqsad va vazifalari xisoblanadi. Mustaqillik yillaridan boshlab bugungi kunga qadar mamlakatimizda keng imkoniyatlar, erishilgan yutuqlar soni va salmog'i ortib bormoqda. Biroq bugungi globallashuv sharoitida jahonda ro'y berayotgan o'zgarish va jarayonlar, barcha sohalarda raqobatning kuchayib borishi yanada barqaror taraqqiyotni ta'minlashni talab etmoqda. Mana shu talab yangicha yondashuv va tamoyillarni ishlab chiqish zarurligini yuzaga keltirmoqda. Xalqimizning erkin va farovon, qudratli Yangi O'zbekistonni barpo etish bo'yicha xohish-irodasini ro'yobga chiqarish, har bir fuqaroga o'z salohiyatini rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlarni yaratish, sog'lom, bilimli va ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash, global ishlab chiqarishning muhim bo'g'iniga aylangan kuchli iqtisodiyotni shakllantirish, adolat, qonun ustuvorligi, xavfsizlik va barqarorlikni kafolatli ta'minlash maqsadida

2023 yil 11 sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston–2030» strategiyasi to'g'risida» gi farmoni qabul qilindi. Strategiyada 5 ustuvor yo'nalish bo'yicha 100 ta muhim maqsad o'z aksini topgan. Ana shunday maqsadlardan biri strategiyaning yana bir molik jixati ishchi o'rnini kengaytirish maqsadida

keyingi 5 yil ichida bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrovi 27 foizdan 72 foizga yetdi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni 5211 tadan 29420 taga oshdi.

«O'zbekiston – 2030» strategiyasining tegishli maqsad va ko'rsatkichlarida ham aks etgan. Unga muvofiq, maktabgacha ta'lim tizimini yangi bosqichga olib c hiqish hamda qamrov darajasini 100 foizga yetkazish ko'zda tutilgan.

Bu esa, davlatimiz uchun ijtimoiy sohaning nechog'lik muhim o'ringa egaligini ko'rsatadi. Strategiyada ijtimoiy yo'nalishda belgilangan bosh maqsad, avvalambor, aholi bandligi va real daromadlarini bosqichma-bosqich oshirishga qaratilgan. Ushbu strategiyada belgilangan vazifalar respublika oliy ta'lim

muassasalarining ko'plab bitiruvchilarini ishga joylashtirish va bandligini ta'minlash muammolari bilan ham bog'liqdir. Hozirgi kunda ayrim, hatto eng nufuzli oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining mutaxassisligi bo'yicha ishga joylashishida ham muammolar kuzatilmoqda. Ayrim hollarda bo'sh ish joylari mavjud bo'lgani holda ishchi kuchining ish beruvchi tomonidan qo'yilayotgan talablariga mos kelmasligi sababli bitiruvchilar bandligining ta'minlanmasligi holatlari yuzaga kelmoqda. Bundan tashqari, olingan kasblar va mutaxassisliklar har doim ham mehnat bozoridagi mavjud o'zgarib borayotgan talabga to'liq mos kelavermaydi. Buning natijasida ishsiz qolayotgan yoshlarning salmog'ini ortishiga o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Ayni vaqtda sanoat, savdo va boshqa ko'plab xizmat ko'rsatish sohalarida malakali ishchi kuchining yetishmaslik holatlari kuzatilmoqda. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoev 2017 yil 22 dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida aholi bandligini ta'minlash ustuvor vazifa qilib qo'yilganligini va bu masalaga nafaqat son, balki sifat jihatidan ham alohida ahamiyat berishimiz zarur ekanligini ta'kidlab o'tdilar. Shundan kelib chiqib yoshlarni ish o'rnolari bilan ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining 28.12.2021 yildagi 1718-IV-son qarori ishlab chiqildi.

Oliy ta'lim muassasalarida, tahsil olayotgan talabalarga ish topishlari uchun qulay imkoniyat yaratish maqsadida ta'lim muassasalarida "Kar'era markaz"lari faoliyati yo'lga qo'yildi. Ushbu markazlar tomonidan talabalar bandligiga ko'maklashish borasida qator ishlar amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda Karera markazi tomonidan institutning bo'sh ish o'rinlari e'lonlari bo'yicha veb portali yaratildi, ish beruvchining kadrlarga bo'lgan talablari bazasi shakllantirilmoqda va ish portalida talabalarning tarjimai hollarini joylashtirish ishlari amalga oshirilmoqda. Talabalar bilan ishlashda esa ularga rezyume tayyorlash, o'z taqdimotlarini to'g'ri amalga oshirish va ularni mental qo'llab-quvvatlash bo'yicha amaliy yordam ko'rsatilmoqda, ish beruvchilar bilan ishga joylashishga nomzod talabalarning uchrashuvlari asosida suhbatlar tashkillashtirilmoqda. Biroq,

respublikadagi biror bir OTM o'z bitiruvchilarining 100% ish bilan ta'minlanishiga kafolat bera olmaydi. Ayniqsa bu masala yiliga ko'p ming talaba bitiradigan OTMlarda ancha murakkab va barcha bitiruvchilarni to'liq egallagan mutaxassisligi bo'yicha ish bilan ta'minlanishi imkonsiz. Albatta, oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlashni rejalashtirishda mehnat bozorini o'rganib, ta'lim muassasasida tayyorlanayotgan kadrlarga ehtiyoj aniqlanishi zarur. Mehnat bozori o'zgaruvchan bo'lib, u yoki bu sohadagi kadrlarga bo'lgan talabga mamlakatdagi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy vaziyat sezilarli ta'sir qiladi. Jumladan, pandemiya paytida davlatning tibbiyot xodimlariga bo'lgan ehtiyoji ortib bordi yoki respublikada maktab o'qituvchilarining oliy ma'lumotli bo'lishi lozimligi masalasi ko'tarilmoqda. Tabiiyki, tibbiyot va pedagogik yo'nalishdagi kadrlar tarkibiga bo'lgan ehtiyoj bir necha barobar ortmoqda va davlat tomonidan bu soha bitiruvchilarini ishga joylashtirishda ko'mak beriladi.

Jumladan, Oliy ta'lim muassasalarini bitiruvchilarning bandligiga ko'maklashish, xususan, Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hamda Yoshlar siyosati va sport vazirliklarining hududiy boshqarmalari bilan hamkorlikda "Yoshlar bandligi dasturlari" ishlab chiqildi.

Mamlakatimizda yoshlarning bandligini ta'minlash bo'yicha normativ-huquqiy baza yaratilgan va tashkiliy ishlar amalga oshirilmoqda. Ma'lumotlarga ko'ra, har yili mamlakatimizda 200 mingdan ziyod yoshlar oliy ta'lim muassasalarini tugatib, mehnat bozoriga kirib kelmoqda. Ularning bandligini ta'minlash, mutaxassisligidan kelib chiqib ish o'rinlari yaratish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Keyingi yillarda mamlakatimizda ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish, uni xalqaro standartlarga integratsiyalash, mehnat bozori talabiga mos yuqori malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash bo'yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda.

Yurtimizda yoshlarning oliy ta'lim olishiga katta sharoitlar yaratib berilyotgani tufayli oliy ta'lim muassasalari soni 2,5 barobarga ortib, 200 taga

yetdi. Oliy ta'limda raqobatni qo'llab-quvvatlash va xususiy sektorni jalb qilish orqali 24 ta xorijiy hamda 27 ta nodavlat oliygohlar tashkil etildi. Shu asosda yoshlarni oliy ta'lim bilan qamrov darajasi 9 foizdan 38 foizga oshirildi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki;

Yurtimizdagi barcha oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining ishga joylashishiga ta'sir etuvchi omillar va mavjud imkoniyatlarning tahlil natijalari, bitiruvchilarning bandligini ta'minlash tizimini modernizatsiya qilish zarurligini ko'rsatadi, chunki hozirgi vaqtda mavjud tizimning ta'sir darajasi etarli emas va uni kuchaytirish kerak, xususan:

– kelajakda o'z kasbini ijobiy tomondan tasavvur qilishi uchun ta'lim jarayoniga shu sohada yuqori muvaffaqiyatga ega bo'lgan shaxslarni taklif qilgan xolda uchrashuvlarni tashkil qilish;

- ish beruvchilar uchun talabalarning amaliyoti, stajirovkasi, vaqtinchalik ishga joylashtirilishi, ularning qiziqishlari va kasbiy yaroqliligi haqidagi ma'lumotlarni o'zida jamlagan talabalar ma'lumotlar bazasini shakllantirish;

- oliy ta'lim muassasalarida bitiruvchilarni ishga yollashni xohlaydigan potensial ish beruvchilarning umumiy bo'lgan ma'lumotlar bazasini shakllantirish;

- bitiruvchilarini ishga joylashishidagi mavjud muammolarni o'z vaqtida bartaraf etish maqsadida ular uchun hududiy mehnat bandligi bilan aloqalarni yo'lga qo'yish;

- oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini on-layn monitoringini tashkil etish hamda maxsus elektron mehnat yarmarkasini ishga tushirish.

Mazkur vazifalarning sifatli va talab darajasida bajarilishi bitiruvchilarning o'z mutaxassisligi bo'yicha ishga joylashish hamda ularning raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF 60-sonli farmoni. 28.01.2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining ma’lumotlari. Mehnat va bandlik. – T.: 2018.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi “Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PQ-2909 – sonli qarori.
4. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Darslik. -T.: “Fan” nashriyoti, 2019
5. Salimov.A.A “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 4, iyul-avgust, 2018 yil
6. Bakieva I A. Oliy ta’lim muassasalari bitiruvchilarini ishga joylashtirish: muammolar, omillar va imkoniyatlar. Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali ilmiy elektron jurnali. 2022 yil
7. <https://mehnat.uz/uz/services/hususiy-bandlik-agentliklari-reestri>
- O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi sayti
www.islohot.uz
www.Lex.uz

TA’LIM TIZIMIDA GENDER TENGLIGI

Egamberdiyeva I.A.

ADCHTI dotsenti

Annotatsiya - Ushbu maqola ta’lim tizimida gender tengligi masalasini o‘rganadi va uning ahamiyatini ta’kidlaydi. Gender tengligi, erkaklar va ayollar o‘rtasida teng imkoniyatlar yaratishni nazarda tutadi, bu esa oilada, ta’lim tizimida va

jamiyatda muhim rol o'ynaydi. Maqolada oilaning tarbiyadagi roli, gender stereotiplarning shakllanishi, va ta'lim tizimida gender tengligini ta'minlashning zarurati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, jamiyatda gender tengligi masalalariga ijtimoiy nazorat va qonunchilik islohotlari orqali yechimlar taklif etiladi. Umuman olganda, maqola oilaviy muhitda gender tengligini ta'minlash uchun oila, mahalla va ta'lim tizimining hamkorligini kuchaytirish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Gender tengligi, oilaviy munosabatlar, gender stereotiplari, oila dinamikasi, an'anaviy rollar, kuch dinamikasi, ijtimoiy nazorat, farovonlik, inklyuzivlik, tarbiyaviy yondashuvlar, ota-onalar roli, ta'lim tizimi, jamiyat umidlari, adolatli munosabatlar, gender madaniyati.

KIRISH

Ta'lim tizimida gender tengligi masalasi, ijtimoiy adolat va inson huquqlari nuqtayi nazaridan, zamonaviy jamiyatlar uchun muhim ahamiyatga ega. Gender tengligi, nafaqat ayollar va qizlarning ta'lim olish imkoniyatlarini oshirishni, balki erkaklar va o'g'il bolalar uchun ham teng imkoniyatlar yaratishni anglatadi. Bu masala, ta'lim tizimining har bir qatlamida, jumladan, o'quv dasturlari, pedagogika metodlari va ta'lim muassasalari ichidagi ijtimoiy normativlar bilan bog'liq bo'lgan muammolarni hal qilishni talab etadi. Gender tengligi va ta'limda gender tengligini ta'minlash, har bir shaxsning o'z imkoniyatlarini to'liq amalga oshirishiga yordam beradi. Biroq, ko'plab mamlakatlarda qizlar va ayollar ta'lim olishda turli xil to'siqlarga duch kelmoqdalar. Masalan, qizlarning maktabdan tashqarida qolish darajasi, ayniqsa, past daromadli mamlakatlarda va mojarolar mintaqalarida yuqori bo'lib qolmoqda. Bunday holatlar gender tengligining ta'lim orqali erishilishini qiyinlashtiradi.

Oila inson tarbiyasining asosiy muassasasi sifatida, gender tengligini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Oila ichidagi munosabatlar bolalarning gender stereotiplarini shakllantiradi. Masalan, ota-onalar tomonidan bolalarga beriladigan tarbiya va ularga qo'yiladigan talablar, ularning gender haqidagi tushunchalarini belgilaydi.

Gender stereotiplar oilada shakllanadi va bolalar ongida chuqur o‘rin egallaydi. Ota-onalar tomonidan bolalarga beriladigan xatti-harakatlar, masalan, qizlarga “uy ishlarini” bajarish yoki o‘g‘il bolalarga “mashinalar” bilan o‘ynashga ruxsat berish kabi misollar, bolalarda balog‘at yoshiga oid tasavvurlarni mustahkamlaydi.

Ta’lim tizimida gender tengligini ta’minlash masalasi jamiyatdagi ijtimoiy adolat va tenglikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Gender tengligi, erkaklar va ayollar o‘rtasidagi teng imkoniyatlar va huquqlarni nazarda tutadi. Ta’lim jarayonida gender tengligini ta’minlash uchun bir qator yondashuvlar va strategiyalar mavjud. Ta’lim tizimi ham gender tengligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Maktabda qizlar va o‘g‘il bolalar birgalikda ta’lim olishi, ular o‘rtasida to‘g‘ri munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Ta’lim jarayonida gender tengligi tamoyillari targ‘ib qilinishi kerak, bu esa yosh avlodning ongida sog‘lom dunyoqarashni shakllantiradi.

Oila, mahalla va ta’lim tizimi o‘rtasidagi hamkorlik gender tengligini singdirishda muhim rol o‘ynaydi. Oila, bolalar tarbiyasida asosiy muassasa sifatida, gender haqidagi dastlabki tushunchalarni shakllantiradi. Mahalla esa ijtimoiy nazorat orqali gender tengsizlikni kamaytirishga yordam beradi. Ta’lim tizimi esa bolalarga gender tengligi tamoyillarini o‘rgatish orqali ularning ongida sog‘lom munosabatlarni shakllantiradi. Ta’lim tizimida gender tengligini ta’minlash uchun quyidagi choralarni ko‘rish zarur:

O‘qituvchilarni gender tengligi masalalariga oid tayyorlash va ularni bu borada xabardor qilish. Dars rejalari va materiallarini gender tengligi tamoyillariga muvofiq ishlab chiqish. Gender tengligi masalalariga oid tadqiqotlar o‘tkazish va natijalarni amaliyotga joriy etish. Ta’lim tizimida gender tengligini ta’minlash jamiyatda ijtimoiy adolatni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Oila, mahalla va ta’lim tizimi o‘rtasidagi hamkorlik, gender stereotiplarini bartaraf etish va ta’lim jarayonini takomillashtirish orqali gender tengligini ta’minlash mumkin. Bu esa kelajak avlodning sog‘lom dunyoqarash bilan tarbiyalanishiga yordam beradi.

Mahallaning ijtimoiy nazorati ham gender tengligining ta'minlanishida muhim rol o'ynaydi. Mahallada ayollarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlik holatlari mavjud bo'lgan joylarda jamiyatning aralashuvi zarur. Bu jarayon bolalarda gender tenglik axloqsizlik ekanligini anglashlariga yordam beradi.

O'zbekistonda gender tengligini ta'minlash uchun bir qator qonunlar va islohotlar amalga oshirilmoqda. Davlat tashkilotlarida genderga oid audit o'tkazilishi rejalashtirilmoqda, bu esa ayollar va erkaklar soni nisbati va tenglikni ta'minlash holatini baholash imkonini beradi. O'zbekistonda ta'lim tizimida gender tengligini ta'minlash uchun bir qator muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonlar, asosan, qonunchilik, ta'lim muassasalarida gender tengligini oshirish, va ijtimoiy muammolarni hal qilishga qaratilgan.

O'zbekistonda gender tengligini ta'minlashga qaratilgan qonunchilik bazasi 2019-yilda qabul qilingan "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi qonun bilan mustahkamlandi. Ushbu qonun gender-huquqiy ekspertizani joriy etishni nazarda tutadi, bu esa normativ-huquqiy hujjatlarning xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlarni ta'minlash prinsiplariga muvofiqligini tahlil qilish imkonini beradi.

Ta'lim sohasida gender tengligini oshirish maqsadida, 2017-yildan boshlab oliy ta'lim muassasalarida sirtqi bo'limlar faoliyati tiklandi. Bu o'zgarish yosh ayollarga bolalarni parvarish qilish bilan birga oliy ma'lumot olish imkoniyatini yaratdi. Hozirda umumiy o'rta ta'lim o'qituvchilarining 70 foizdan ortig'i ayollarni tashkil etadi, lekin muhandislik va texnik sohalarda ayollarning ishtiroki hali ham past.

O'zbekistonda 2030 -yilga qadar gender tenglikka erishish strategiyasi ishlab chiqilgan. Ushbu strategiya barcha sohalarda xotin-qizlar va erkaklar o'rtasida tenglikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, ta'lim, iqtisodiyot, siyosat va ijtimoiy hayotda gender tenglikni targ'ib qilishni nazarda tutadi. Strategiyada qizlarning oliy ma'lumot olishini rag'batlantirish, zo'ravonlikka yo'l qo'ymaslik va odam savdosining oldini olish kabi masalalar ham ko'zda tutilgan.

Siyosiy partiyalar va boshqa ijtimoiy tashkilotlarda ayollarning ishtiroki oshmoqda. Oliy Majlisda xotin-qizlar soni BMT tomonidan belgilangan tavsiyalarga mos darajaga yetdi. Bu esa davlat boshqaruvi va siyosiy jarayonlarda ayollarning roli kuchayishiga olib kelmoqda.

Umuman olganda, O'zbekistonda ta'lim tizimida gender tengligini ta'minlash uchun amalga oshirilayotgan ishlar qonunchilik islohotlari, ta'lim muassasalaridagi o'zgarishlar va ijtimoiy madaniyatni rivojlantirish orqali davom etmoqda.

XULOSA

Ta'lim tizimida gender tengligi masalasi murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u oilada, ta'lim tizimida va jamiyatda birgalikda rivojlanishi zarur. Gender tengligini ta'minlash uchun oilaning tarbiyadagi roli, ta'lim tizimidagi yondashuvlar va jamiyatdagi ijtimoiy nazoratni kuchaytirish lozim. Bu jarayonlarda har bir shaxsning ishtiroki muhimdir va kelajak avlodni sog'lom dunyoqarash bilan tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Gender tenglikni ta'minlash orqali nafaqat ta'lim sifati oshadi, balki qizlar va ayollarning iqtisodiy hayotga faol jalb etilishi ham kuchayadi, bu esa jamiyatning umumiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar:

1. Egamberdiyeva, I. (2024). Oila muloqotida ayollar nutqining milliy-madaniy xususiyatlari. *News of the NUUz*, 1(1.9. 1), 378-380.
2. Abdurahimovna, E. I. (2023). The role of communicational devices in classroom. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 11(3), 46-49.
3. Samandarova, G. (2024). Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar.

**Jahon universitetlari reytingida yuqori o'rinlarni egallash uchun
transformatsion strategiyalar: muammo va yechimlar**

Mutolibjonova Ruxshona Ozodbek qizi

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida Oliy ta'limni jahon standartlariga mos bo'lgan, zamonaviylashtirilgan tartibda rivojlantirish uchun qilinayotgan sa'y-harakatlar va natijalar to'g'risida so'z yuritilgan. Jahondagi nufuzli universitetlar reytingida yuqori o'rinlarni egallash uchun asosiy strategiyalar, muammolar va ularning yechimlari haqida alohida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: davlat, kelajak, kadr, bandlik, imtiyoz, komputerlashtirish, dastur, pedagog, sertifikat, sa'y-harakatlar, mutaxassis,avlod.

Annotation: In this article analyzed the efforts and results made to develop the field of higher education in the Republic of Uzbekistan in accordance with world standards and in amodernized manner. The main strategies, problems and their solutions to occupy high places in the ranking of prestigious universities in the world are discussed separately.

Key words:government, future, personnel, employment, liberty, computerization, program, pedagogue, certificate, efforts, expert,generation

Аннотация: В данной статье анализируются усилия и результаты, предпринятые для развития сферы высшего образования в Республике Узбекистан в соответствии с мировыми стандартами и на модернизированной основе. Отдельно рассматриваются основные стратегии, проблемы и пути их решения для занятия высоких мест в рейтинге престижных университетов мира.

Ключевые слова: государство, будущее, кадры, занятость, свобода, компьютеризация, программа, педагог, сертификат, усилия, эксперт, поколение.

Hozirgi globallashuv zamonida rivojlangan davlatlar qaroridan o'rin olish uchun har bir mamlakatda ta'lim sohasini rivojlantirish asosiy masala hisoblanadi. Zero,

kelajak yoshlarning qo'lida bu aqidaga qadim zamonlardan amal qilishgan. O'zbekiston Respublikasida ham mamlakat taraqqiyoti uchun ta'lim sohasini rivojlantirish asosiy masala hisoblanadi. Nafaqat vatan taraqqiyoti uchun balki, shaxs hayoti uchun ham muhim ro'l o'ynaydi. O'zbekistonda ta'lim tizimidagi so'nggi o'zgarishlar ta'lim sifatini oshirish o'quvchilarni, talabalarni qo'llab – quvvatlash va xalqaro hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan. Negaki, jahon standartlariga javob bera olish uchun yoshlarni bilimli qilib tarbiyalash muhim vazifa hisoblanadi. O'zbekistonda jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeyidan qat'iy nazar ta'lim olish uchun teng huquqlar kafolatlanadi.

Jahon universitetlari reytingida yuqori o'rinlarni egallash murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, quyidagi asosiy muammolar va ularni hal qilishga qaratilgan transformatsion strategiyalarni ko'rib chiqish mumkin: Moliyaviy resurslarning yetishmasligi ham asosiy muammolardan biri bo'lishi mumkin. Ko'plab universitetlarda ilmiy tadqiqotlar, professor-o'qituvchilarni jalb qilish va infratuzilmani rivojlantirish uchun mablag' yetarli emas. Bu ko'plab muammolarga sabab bo'lishi mumkin. Masalan, ularning xalqaro miqyosda raqobatbardoshligini pasaytiradi. Lekin moliyaviy resurslarni ko'paytirish uchun O'zbekistonda ko'plab chora – tadbirlar ko'rib chiqilmoqda. Davlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish ham intensiv chora hisoblanadi. Investitsiyalarni jalb qilish orqali infratuzilma va tadqiqot faoliyatini rivojlantirish mumkin. Global tashkilotlardan grantlarni yutib olishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish va ularni amalda qo'llash moliyaviy resurslarni o'sishi uchun katta imkoniyatlar yaratilmoqda. Ilmiy tadqiqotlarning yetarli darajada rivojlanmagani ko'plab rivojlanayotgan davlatlarda asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Jahon reytinglarida ilmiy maqolalar soni va sifatiga katta e'tibor qaratiladi. Ko'pgina universitetlarda bu boradagi ko'rsatkichlar past. Ilmiy salohiyatni oshirish uchun ilmiy-tadqiqot markazlarini tashkil qilish va qo'llab-quvvatlash, ilmiy maqolalar nashr etish uchun professor-o'qituvchilarni rag'batlantirish tizimini joriy qilish samarali usul sifatida keng

tarqalmoqda. Xalqaro hamkorlikning zaifligi – ko'plab davlatlarning asosiy muammosi. Chet ellik talabalar va professor-o'qituvchilarni jalb qilishda muammolar mavjud. Bu universitetlarning global miqyosdagi mavqeini pasaytiradi. Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish uchun hozirgi kunda judayam ko'p harakatlar olib borilmoqda. Masalan, talabalar va professorlar almashinuv dasturlarini joriy qilish. Bu o'zaro tajribalarni almashish va o'quv jarayonini qiziqarli tashkil qilish uchun juda qulay sharoit hisoblanadi. Xorijiy tillardagi dasturlar sonini oshirish va marketing strategiyalarini kuchaytirish ham samarali usullardan biri hisoblanadi. Ta'lim sifatining pastligi - bu asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Dars berish uslublari zamonaviy standartlarga mos kelmasligi yoki nazariyaga haddan tashqari urg'u berilishi amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga to'sqinlik qiladi. O'zbekistonda ta'lim sifatini yaxshilash uchun zamonaviy pedagogik uslublarni joriy qilish, amaliyotga yo'naltirilgan o'quv dasturlarini yaratish va talabalarning fikr-mulohazalarini hisobga oluvchi sifat monitoring tizimini ishlab chiqish kabi choralar amalda qo'llanilmoqda. Ta'lim sifatini oshirish uchun maktabgacha va maktab ta'limidan boshlab yangi o'quv dasturlari yaratilmoqda. O'zbekistonda xalqaro tashkilotlar tan olgan, ta'lim tizimida ko'plab yuqori ko'rsatkichlarni ko'rsatgan dasturlar amalda qo'llanilmoqda. Masalan, STEAM dasturi bu — S — science, T — technology, E — engineering, A — art va M — math. Ingliz tilida bu shunday bo'ladi: tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika. Ushbu yo'nalishlar zamonaviy dunyoda eng mashhur bo'lib kelmoqda. Shuning uchun bugungi kunda STEAM tizimi asosiy tendentsiyalardan biri sifatida rivojlanmoqda. STEAM ta'limi yo'nalishi va amaliy yondashuvni qo'llash, shuningdek, barcha beshta sohani yagona ta'lim tizimiga integratsiyalashuviga asoslangan. Uning asosiy g'oyasi shundan iboratki, amaliyot nazariy bilimlar singari muhimdir. Ya'ni, o'rganish paytida biz nafaqat miyamiz bilan, balki qo'limiz bilan ham ishlashimiz kerak. Faqat sinf devorlarida o'rganish tez o'zgaruvchan dunyo bilan hamqadam emas. STEAM yondashuvining asosiy farqi shundaki, bolalar turli xil mavzularni muvaffaqiyatli o'rganish uchun ham miyani, ham qo'llarini ishlatadilar. Ular olgan

bilimlarni o'zlari «uqib oladilar». Shu kabi zamonaviy dasturlarning mamlakatimizga kirib kelishi va amalda qo'llanilishi jahon standartlariga javob bera oladigan ta'limni yaratish uchun muhim hisoblanadi. Raqamli transformatsiyaning sustligi ham zamonaviy dunyoda rivojlanayotgan mamlakatlar uchun jahon standartlariga javob bera oladigan institutlarning kamligiga sabab bo'lishi mumkin. Zamonaviy texnologiyalarni qo'llashda orqada qolish universitetlarning innovatsion rivojlanishini cheklaydi. Lekin onlayn ta'lim platformalarini rivojlantirish va ularni o'quv jarayoniga integratsiya qilish, sun'iy intellekt va big data texnologiyalarini joriy etish orqali boshqaruvni samarali qilish bu muammoning yechimiga aylanib kelmoqda. Jahon universitetlari reytingida yuqori o'rinlarni egallash uchun quyidagi transformatsion strategiyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Akademik sifat va tadqiqot salohiyatini oshirish universitetning ilmiy va ta'lim sifati xalqaro reytinglarda yuqori o'rin egallash uchun asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Innovatsion startaplar yaratilishiga sharoitlar yaratib berish ham asosiy tendensiyalardan biri hisoblanadi. O'zbekiston respublikasida talabalar va tadqiqotchilar orasida startap madaniyatini rivojlantirish, universitet inkubatorlarini tashkil etish uchun ko'plab sa'y – harakatlar amalga oshirilmoqda. Va, yaqin yillar ichida bu faoliyat rivojlanib bormoqda, ko'plab muaffaqiyatlarga sabab bo'lmoqda. Ilmiy infratuzilmani yaxshilash mamlakatda universitetlar nufuzini rivojlantirish uchun juda muhim sanaladi. Bularga quydagilar sabab bo'lishi mumkin: zamonaviy laboratoriyalar, kutubxonalar va tadqiqot markazlari tashkil etish, ilmiy tadqiqotchilar uchun grant ajratib, innovatsion g'oyalarni qo'llab-quvvatlash. O'quv jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalar, masalan, flipped learning, blended learning kabi yondashuvlarni kiritish ham keng tarqalmoqda. Kredit-modul tizimini xalqaro standartlarga mos ravishda takomillashtirish va undan foydalanish ta'lim sifatini oshishiga sabab bo'lmoqda. Dunyo universitetlari reytingida yuqori o'rinlarni egallash uchun ilmiy tadqiqotlar, xalqaro hamkorlik, ta'lim sifati, boshqaruv modernizatsiyasi va moliyaviy barqarorlik asosiy

yoʻnalishlar hisoblanadi. Shu transformatsion strategiyalarni bosqichma-bosqich amalga oshirish orqali universitet global miqyosda yuqori mavqega erishishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. V. Qoʻchqorov, O. Mahmudov, Z. Zamonov “Maʼnaviyat asoslari” Toshkent 2018
“Yangiyoʻl poligraf servis”
2. Qodirov. A, Saidov. B “ Oʻzbekiston Respublikasi taʼlim tizimi: tarixi va rivojlanishi” Toshkent 2001
3. https://dzen.ru/a/X-UUPbWQzx1kK_ED

II. SHO‘BA

TA‘LIMDAGI RAQAMLI

TRANSFORMATSIYA

VA UNING GLOBAL REYTINGLARGA

TA‘SIRI.

SUN'IY INTELLEKT VA ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK

Umarxodjaev M.I.

filologiya fanlari doktori, professor
Andijon davlat chet tillari instituti

XX asrning so'ngi yillarida buyuk kashfiyotlardan biri bo'lgan sun'iy intellekt (sun'iy tafakkur, sun'iy ong) algoritmlarining kashf etilishi insoniyatning fan-texnika, iqtisodiy taraqqiyotini misli ko'rilmagan yangi bosqichga olib chiqdi. Hozirgi kunda taraqqiy etgan va taraqqiyot sari intilayotgan mamlakatlarda biron-bir intellektial, iqtisodiy soha yo'qki sun'iy tafakkur algoritmlaridan samarali foydalanmayotgan bo'lsa. Ta'lim, tibbiyot, qishloq xo'jaligi, harbiy soha, davlat boshqaruvidagi raqamlashtirish kabi yo'nalishlar sun'iy ong yordamida o'z samaradorligini oshirib bormoqda.

Jahon tilshunosligining bir qator yo'nalishlarida sun'iy intellekt imkoniyatlaridan keng foydalanib kelinmoqda. Bulardan eng mashhurlari sifatida Google translate, Grammarly, ChatGPTlarni ko'rsatish mumkin. Tilning fonetika va nutq texnologiyalarini, ko'p miqdordagi til ma'lumotlarini qayta ishlash, tarjima sifatini yaxshilash, multimodal NLP, ya'ni tilni rasmlar, audio va video ma'lumotlar bilan ta'minlash, tilning leksik va frazeologik birliklarini aniqlash va tahlil qilish kabi boshqa bir qator yo'nalishlarda keng qo'llanilmoqda.

Alohida ta'kidlash lozimki, sun'iy intellekt algoritmlari zamonaviy lug'atshunoslikda ham juda ahamiyatlidir: avtomatik ma'lumot yig'ish va tahlil qilish, til korpuslarini yaratish, ko'p tilli, audio va vizual lug'atlar tuzish, yoki animatsiyalar va ovozli materiallar orqali interaktiv lug'atlarga tartib berish va boshqalar. Yuorida aytilgan fikrlarga misol tariqasida Andijon davlat chet tillari instituti qoshida faoliyat yuritayotgan ALTAIIM (Andijon lug'atshunoslik-tarjimashunoslik amaliy ilmiy innnovatsion markaz) hodimlari tomonidan yaratilayotgan "*O'zbek xalqining til xazinasini*" (tezaurus) nomli lug'atga tartib berish jarayonida sun'iy intellekt algoritmlarining ahamiyatini ko'rsatish lozim.

Ma'lumki, lug'at tuzishning eng mashaqqatli yo'llaridan biri bu lug'atning so'zlar kartotekasini tuzish hisoblanadi. Mashxur lug'atshunoslar (N. Vebster, S. Djonson, V. Dal) bu ish uchun butun umrlarini sarflaganlar. Hozirgi kunda esa kompyuter texnologiyalari yordamida bu masala tez va keng ko'lamda o'z yechimini topmoqda. Markazning lug'atshunoslari hamda dasturchi-muhandislari hamkorligida bir yil ichida 1 milliarddan ortiq til birliklarini o'z ichiga olgan "xazina" korpus yaratildi. Dastlabki ma'lumotlar tahlili xazinaga 1 millionga yaqin so'zlar, terminlar, frazemalar va paremiyalar tanlab olish mumkinligini ko'rsatmoqda. Ushbu til birliklari 2300 dan ortiq turli lug'atlar, ilmiy-ommabop, badiiy, diniy adabiyotlar hamda 700 dan ortiq jurnal va gazeta materiallari asosida shakllantirildi. Tadqiqotning dastlabki (to'liq bo'lmagan) natijalari asosida so'zlarning faollik darajasi (chastotasi) ochiqlanmoqda.

Masalan, "agar" so'zi "1550011" marotaba;

"bu" so'zi "8558562" marotaba;

"edi" so'zi "10886248" marotaba;

"men" so'zi "1374432" marotaba;

"va" so'zi "17757757" marotaba;

"u" so'zi "19303266" marotaba.

Ushbu yo'l bilan aniqlangan so'zlarning faollik (chastota) ko'rsatkichlari nafaqat ilmiy ahamiyatga, balki turli xil darsliklar, qo'llanmalar, hamda bir tilli, ko'p tilli o'quv lug'atlari tuzish uchun ham katta amaliy ahamiyatga egadir.

Birgina qiziq ma'lumotga e'tiborimizni qaratsak. Dastlab savol qo'ysak: O'zbek tilida "siz" so'zi ko'p qo'llaniladimi yoki "sen" so'zimi? Tadqiqotimiz ma'lumotlari "siz" so'zini 3040090 marotaba qo'llanilganini va bu so'z yordamida yasalgan so'zlarning soni:

"sizni" - 929663;

"sizga" - 764093;

"sizning" - 659308 marotaba ekanligini ko'rsatdi.

"Sen" so'zining chastotasi esa 438896 tani tashkil etdi:

"seni" - 319240;

“senga” - 175861.

Demak, tilimizda “siz” so‘zi va u bilan bog‘liq bo‘lgan so‘zlar “sen” va u bilan bog‘liq so‘zlardan bir necha marotaba faolroq ekan. Bunday ma’lumotlar zamonaviy lug‘atshunoslik uchun o‘ta ahamiyatli hisoblanadi.

TA'LIMDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYASINI AMALGA OSHIRISHNING ASOSIY TAMOIYILLARI

V.A.Vositov – Andijon davlat chet tillar instituti

Ta'lim sifatini nazirat qilish bo'limi rahbari

A.G.Teshabyev – TSNQB bosh mutaxassisirahbari

Sh.Ho'jamberdiyev – TSNQB bosh mutaxassisirahbari

Abstract

Ta'lim jarayonini raqamli transformatsiyasining ahamiyati global o'tish jarayonlari bilan raqamli iqtisodiyot va raqamli jamiyatga bog'liq. Bu istiqbollar qanday bo'lishini asosan ta'lim belgilaydi. Ta'limning raqamli transformatsiyasi konseptsiyasi turli pozitsiyalardagi bir qator mualliflar tomonidan tadqiq qilinmoqda.

Shunday qilib, “raqamlashtirish” atamasi axborot kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi munosabati bilan paydo bo'ldi. Ta'limni raqamli transformatsiya qilish muammosiga E.L.Vartanova, M.I.Makseenko, S.S.Smirnovlar o'zlarining ilmiy xulosalarini berganlar. Ya'ni, ta'limni raqamli transformatsiya qilish - ta'lim mazmunining infratuzilmaviy, boshqaruv, xulq-atvor va madaniy tarkibiy qismi sifatida qabul qilinishi kerak.

Ta'lim muhitining asosiy tarkibiy qismlari, shubhasiz, hozirgi davrda raqamli axborot ta'lim muhitini shakllantirish va uni umumta'lim tizimiga integratsiyalash jarayonida elektron ta'lim tizimini rivojlantirish jarayonida muhim ahamiyatga ega.

O'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim – ta'lim muhitini shakllantirishda va raqamli axborot ta'lim muhitini shakllantirishda muhim jihatdir. Bu o'quvchining shaxsiy qobiliyatlarini, bilish va obyektiv faoliyat subyekti sifatida aniqlash asosida o'quvchi shaxsining rivojlanishi yoki o'zini-o'zi rivojlanishini ta'minlaydi. Bu esa o'z navbatida har kimning o'z faoliyatini tanlash huquqiga ega bo'lishiga asoslanadi.

Elektron ta'lim muhiti - ta'limning muqobil shakllarini o'rganish orqali rivojlanishning o'ziga xos yo'nalishi hisoblanadi.

Raqamli transformatsiya – bu shunchaki ta'lim islohoti emas. Bu ta'limning barcha darajalariga ta'sir qiluvchi ko'p yillik faoliyat dasturidir. Xizmat ko'rsatish va moddiy ishlab chiqarishda bo'lgani kabi, ta'limni raqamli o'zgartirish bo'yicha ishlar ham dasturni amalga oshirishning barcha bosqichlarida natijaga yo'naltirilgan bo'lishi, ham ta'lim muassasalari ishining sifatini oshirishga ko'mak berishi kerak.

Raqamli texnologiyalar talabalarning ta'lim sifatini tubdan yaxshilashga, ularda barcha zarur qobiliyatlarni shakllantirishga, mavjud barcha raqamli vositalar, materiallar va xizmatlardan faol (ongli va ijodiy) foydalanish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Ta'lim muassasalarining raqamli transformatsiyasining asosi raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanish eng samarali bo'lgan ta'lim jarayonini shaxsiylashtirilgan tashkil etishga o'tishdir. Ta'lim tashkilotlari ishini o'zgartirish ta'limning raqamli transformatsiyasi bo'yicha me'yoriy-huquqiy bazani o'zgartirishni talab qiladi.

Buni amaliy bajarmay turib, ushbu bazani keng huquqiy eksperiment davomida innovatsion raqamli ta'lim platformalarida sohada har tomonlama sinovdan o'tkazmasdan va takomillashtirishsiz amalga oshirish mumkin emas.

Raqamli texnologiyalar ijtimoiy, iqtisodiy va ijtimoiy faoliyatning boshqa sohalariga faol ta'sir ko'rsata boshlagan to'rtinchi sanoat inqilobi sharoitida raqamlashtirish tashkilotlar uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratish strategiyasidir.

Raqamlashtirishda ko'plab end-to-end texnologiyalar ishtirok etadi (5G, narsalar Interneti, bulutli texnologiyalar, katta ma'lumotlarni tahlil qilish,

taqsimlangan kitoblar, sun'iy intellekt, VR/AR). Katta ehtimol bilan, ta'lim sohasida ishlab chiqarish korxonalari uchun ko'proq mos keladigan narsalar Internet texnologiyasi kamroq ta'sir qiladi. Ammo sun'iy intellekt, katta ma'lumotlarni qayta ishlash, taqsimlangan reestr, raqamli platformalar kabi texnologiyalar ta'lim sektori uchun kalit bo'ladi va ilmiy maqola mualliflari sifatida Petrova N.P. va Bondareva G.A. bu raqamli texnologiyalar katta pedagogik salohiyatga ega.

Raqamli transformatsiya endi texnologiya hisobiga emas, balki nomoddiy aktivlarni ko'paytirish, inson salohiyatini rivojlantirish, xodimlarning raqamli vakolatlarini oshirish, raqamli madaniyat va to'g'ri tashkil etish orqali amalga oshirilmoqda. Ta'limni raqamlashtirish muvaffaqiyatining asosiy omili nafaqat moliyaviy resurslar, balki raqamli transformatsiyani amalga oshirish strategiyasini ishlab chiqishdir. Shunday qilib, muvaffaqiyat ta'lim muassasasida raqamli transformatsiyani o'z vaqtida rasmiylashtirish bilan belgilanadi.

Raqamlashtirishning to'liq siklini amalga oshirishning muvaffaqiyati strategiyani to'g'ri aniqlash va raqamli transformatsiya yo'nalishiga bog'liq. Ushbu bosqichdagi asosiy vazifa raqamlashtirish uchun yuqori salohiyatga ega faoliyat sohalarini aniqlashdir.

Raqamlashtirishni rasmiylashtirish raqamli yetuklikni aniqlashning bir qismi sifatida tayyorgarlik bosqichiga kiritilgan va juda muhim jarayondir.

So'nggi yillarda iqtisodiyotni raqamlashtirish jarayoni ta'lim sohasiga bilvosita qanday ta'sir ko'rsatayotganini kuzatishimiz mumkin. Universitetlar va institutlar kelajakdagi ishchi kadrlarni tayyorlaydigan ish beruvchilarning ehtiyojlariga moslashgan holda o'zgarishga majbur. Va bunday o'zgarishlarni ta'lim faoliyatining o'zgarishi bilan ham bog'lash mumkin, bu nafaqat texnik yoki axborot xarakterini, balki tashkiliy va madaniy jihatlarni tasdiqlaydi. Yangi yoki qo'shimcha ta'lim dasturlari paydo bo'lishini barcha yetakchi universitetlar va institutlarda uchratish mumkin. Masalan, yangi dasturlar yaratildi:

Transformatsiyaning asosiy xususiyati raqamli aktivlar yoki xizmatlarni yaratishdir. Axborot-ta'lim muhiti doirasida bular yangi raqamli ta'lim mahsulotlari

bo'lishi mumkin: onlayn kurslar va videoma'ruzalar, ta'lim dasturlari va klassik ta'lim yondashuvlari bilan birgalikda foydalaniladigan platformalar. O'qituvchilar va talabalar platforma orqali muloqot qilishadi, o'rganish va talabalarni baholashning butun jarayoni ham unda amalga oshiriladi. Bu oliy o'quv yurtlarining ilmiy faoliyatiga ham tashkiliy, ham madaniy jihatdan tatbiq etilishi mumkin bo'lgan ta'limni raqamlashtirish variantlaridan biri xolos.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolar bilan bog'liq vaziyat bosqichma-bosqich hal qilinmoqda, lekin raqamli transformatsiya davrida ta'limning turli shakllarini rivojlantirish va o'zlashtirishni davom ettirish kerak.

References

1. Abduxakimovna, A. S., & Mikhailovich, Y. V. (2023). Application of digital learning technologies in vocational education. образование наука и инновационные идеи в мире, 22(1), 143-145.
2. Elmurzaevich, M. A. (2022, February). Use of cloud technologies in education. In Conference Zone (pp. 191-192).
3. Elmurzaevich-TSPU, M. O., & Rustamovich, A. J. (2019). The benefits of using information technology in the education system. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(12).
4. Ilyich, M. E. (2023). Big data analysis in education. World Bulletin of Management and Law, 23, 74-76.
5. Kadirbergenovna, B. L. (2023, November). Distance education system as a modern method of training. In E Conference World (No. 2, pp. 97-102).
6. Kadirbergenovna, B. L. (2023, November). Methodology for organizing the process of distance education and its teaching. In E Conference World (No. 2, pp. 160-164).
7. Uroкова Sharofat. (2023). Digitalization of education at the present stage of development. World Bulletin of Management and Law, 23, 60-63. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbml/article/view/2873>
8. Bakiyeva, Z. (2022). Teaching the steps of creating animation to students in higher education institutions. Академические исследования в современной науке, 1(17), 226-227.

9. Bakiyeva, Z. R. (2022). Teaching computer animation to students through an electronic learning platform. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(6), 26-28.
10. Qizi, U. S. B. (2022). The role of video production in modern pedagogical technologies.
11. Mamarajabov Odil, Turdiyeva Iroda, Onlayn Taqdimot Yaratuvchi Zamonaviy Dasturlar Va Ta'lim Jarayonida Qo'llanilishi, *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences: 2024: "Ta'lim tizimida innovatsion va raqamli texnologiyalarni qo'llash masalalari" Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman*
12. Mamarajabov Odil, Jo'rayeva Sabrina, Karimova Xosiyat, Bulutli Texnologiyalardan Foydalanishdagi Eng Mashhur Infratuzilmalar, *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences: 2024.*

SU'NIY INTELLEKT VA NEMIS TILI O'RGANISHDA YANGI INNOVATSIYALAR

Israilova Nigoraxon Xudaberdiyevna
ADCHTI, nemis tili nazariyasi
va amaliyoti kafedrası o'qituvchisi
israilova.n@gmail.com

Zokirjonova Zarinabonu Shuxratbek qizi
ADCHTI, Filologiya va tillarni o'qitish:
nemis tili, 1-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada su'niy intellekt va nemis tili o'rganishda yangi innovatsiyalar haqida bayon qilingan. Zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa sun'iy intellekt (AI), til o'rganish sohasida katta o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Tezisda AI yordamida o'rganishning yangi imkoniyatlari haqida mulohaza yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Su'niy intellekt, virtual va kengaytirilgan Realitet (VR/AR), AI tizimi, Chatbotlar, neyron tarmoqlar.*

Sun'iy intellekt (AI) zamonaviy ta'lim jarayonida tub burilish yasab, xorijiy tillarni o'rganish usullarini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Ayniqsa, nemis tilini o'rganishda AI texnologiyalarining qo'llanilishi o'quvchilarga individual yondashuv, interaktiv muloqot va avtomatlashtirilgan baholash imkoniyatlarini taqdim etmoqda. Misol uchun, chatbotlar va virtual repetitorlar. AI asosida ishlovchi **chatbotlar (masalan, ChatGPT, Duolingo Max)** nemis tilini o'rganishda interaktiv muloqot muhitini yaratib, o'quvchilarga real vaziyatlarda mashq qilish imkonini beradi. Ular xatolarni tuzatib, tavsiyalar berish orqali individual yondashuvni ta'minlaydi. Sun'iy intellekt yordamida nemis tilini o'rganishda samarali innovatsiyalardan biri – **"Duolingo Max"** platformasi bo'lib, u GPT-4 asosida ishlaydi. Ushbu dastur sun'iy intellekt yordami bilan o'quvchilarga shaxsiy yondashuvni ta'minlaydi va interaktiv ta'lim muhitini yaratadi. Masalan, o'quvchi nemis tilida yangi grammatik mavzuni o'rganayotganda, Duolingo Max avval unga qisqa tushuntirish beradi, keyin esa mashqlar orqali mavzuni mustahkamlashga yordam beradi. O'quvchi xatoga yo'l qo'yganda, oddiy versiyalardan farqli ravishda, AI ushbu xatoni tahlil qilib, aniq tushuntirish beradi. Masalan, o'quvchi **"Ich gehe ins Schule"** deb yozsa, AI bu iboradagi grammatik xatoni ko'rsatadi va to'g'ri variant – **"Ich gehe in die Schule"** ekanligini tushuntirib beradi. Bundan tashqari, u **"ins"** va **"in die"** farqlarini izohlab, o'quvchiga qoida haqida chuqurroq tushuncha beradi. Duolingo Max-ning yana bir muhim funksiyasi – **"Explain My Answer"** (Javobimni tushuntir) bo'lib, o'quvchi to'g'ri yoki noto'g'ri javob berganda, AI unga sababini tushuntirib beradi. Shuningdek, **"Roleplay"** (Rol o'ynash) funksiyasi orqali o'quvchilar virtual suhbatlarga kirishib, haqiqiy hayotda uchrashi mumkin bo'lgan vaziyatlarda o'z til ko'nikmalarini mashq qilishlari mumkin. Masalan, restoran yoki mehmonxonada gaplashish kabi real suhbatlarni AI bilan amalga oshirish imkoniyati mavjud. **ChatGPT** nemis tilini o'rganish jarayonida, ayniqsa, so'zlashuv ko'nikmalarini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ushbu AI modeli real vaqtda til o'rganuvchi bilan suhbat qurib, xatolarni tuzatadi va til o'rganishni interaktiv tarzda olib borish imkonini beradi. Masalan, agar o'quvchi

nemis tilida gaplashish bo'yicha amaliy mashqlar qilishni istasa, u ChatGPT bilan turli mavzularda suhbatlasha oladi. Dastur o'quvchining javoblarini tahlil qilib, grammatik va leksik xatolarni aniqlaydi hamda to'g'ri variantni taklif qiladi. Masalan, o'quvchi quyidagi jumlani yozsa:

✗ „Ich bin gehen ins Kino.“

ChatGPT ushbu xatoni aniqlab, to'g'ri variantni taklif qiladi:

✓ „Ich gehe ins Kino.“

Bundan tashqari, ChatGPT orqali ma'lum bir mavzu bo'yicha suhbat olib borish mumkin. Masalan, o'quvchi restoran yoki mehmonxonada qanday gaplashishni o'rganmoqchi bo'lsa, ChatGPT unga real vaziyatni yaratib, muloqotni mashq qilish imkoniyatini beradi:

O'quvchi: Guten Tag! Ich möchte ein Zimmer reservieren.

ChatGPT: Guten Tag! Für wie viele Nächte möchten Sie das Zimmer reservieren?

Shuningdek, o'quvchi noto'g'ri javob bersa, ChatGPT uning xatolarini tushuntirib, to'g'ri shaklini ko'rsatadi. Shu yo'l bilan o'quvchi nafaqat grammatika va leksikani o'rganadi, balki tilni faol qo'llash orqali o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Bundan tashqari, ChatGPT dan **"Roleplay"** usuli bilan foydalanish ham mumkin. Masalan, o'quvchi o'zini do'konda xarid qilayotgan mijoz sifatida tasavvur qilib, ChatGPT esa sotuvchi rolini o'ynaydi. Shu tarzda u haqiqiy hayotiy vaziyatlarga tayyorlanadi va so'zlashuv ko'nikmalarini yaxshilaydi. Shuningdek, ChatGPT til o'rganishga **kontekstual tushuntirish** bilan yondashadi. Masalan, o'quvchi ma'lum bir so'z yoki iborani qanday qo'llashni tushunmasa, AI unga misollar keltirgan holda izoh berishi mumkin. Misol uchun, agar o'quvchi **"weil"** va **"denn"** farqini so'rasa, ChatGPT quyidagi tushuntirishni beradi:

☞ „Weil“ odatda ergash gap sifatida ishlatiladi va fe'l har doim gap oxiriga

ketadi, masalan: „Ich bleibe zu Hause, weil es regnet.“

☞ „Denn“ esa bog'lovchi bo'lib, sodda gap tuzilishini saqlaydi: „Ich bleibe zu

Hause, denn es regnet.“

Bularning barchasi ChatGPT-ni nemis tilida soʻzlashuv koʻnikmalarini rivojlantirish uchun qulay va samarali vositaga aylantiradi. Oʻquvchilar istalgan vaqt, istalgan joyda AI bilan mashq qilib, real muloqot qilishga tayyorlanishlari mumkin. Ushbu texnologiyalar tufayli oʻquvchilar nafaqat soʻz yodlash, balki tilni faol ravishda ishlatish, xatolarni tuzatish va muloqot koʻnikmalarini rivojlantirish imkoniga ega boʻlishadi. Shu sababli, Duolingo Max va unga oʻxshash AI tizimlari nemis tilini oʻrganishda innovatsion va samarali vositalar sirasiga kiradi.

Sunʼiy intellekt yordamida oʻquv jarayoni shaxsiy ehtiyojlarga moslashtirilgan holda kechadi. Masalan, AI oʻquvchining bilim darajasini aniqlab, unga mos materiallarni tavsiya qilishi va xatolarini tahlil qilib, aniq tavsiyalar berishi mumkin. Bu esa har bir oʻquvchiga oʻzining oʻrganish surʼati va uslubiga mos ravishda til oʻrganish imkonini yaratadi. **AI yordamida ovoz bilan boshqariladigan tizimlar** nemis tilidagi talaffuz va intonatsiyani yaxshilashga xizmat qiladi. Oʻquvchilar AI yordamida talaffuz qilingan soʻz va gaplarning toʻgʻriligini tekshirishi, oʻz xatolarini aniqlashi va kerakli tuzatishlarni kiritishi mumkin. Misol uchun, Alexa, Siri yoki Google Assistant kabi AI yordamchilari nemis tilidagi soʻz va iboralarni toʻgʻri talaffuz qilishni oʻrganishda foydalidir. Ushbu tizimlar foydalanuvchilarning talaffuzini baholab, tuzatishlar kiritishi mumkin. **Shaxsiylashtirilgan oʻquv dasturlari** AI orqali oʻquvchilarning individual yondashuvini shakllantirib, har bir foydalanuvchiga mos keladigan mashgʻulotlarni ishlab chiqadi. Bunday platformalar foydalanuvchilarning til oʻrganish jarayonidagi xatolarini kuzatib borib, ularning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi. Masalan, LingQ, Babbel kabi platformalar AI yordamida har bir oʻquvchiga mos keladigan mashgʻulotlarni taklif etadi. Sunʼiy intellektning yana bir muhim yutugʻi – **virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalarining** til oʻrganishga tatbiq etilishidir. Ushbu texnologiyalar nemis tilini real hayotiy vaziyatlarda mashq qilishga imkon yaratadi. Virtual muhitda oʻquvchilar turli mavzularda muloqot qilish imkoniyatiga ega boʻlib, bu esa

ularning amaliy ko'nikmalarini oshiradi. AI va VR texnologiyalari kombinatsiyasi nemis tilini immersiv muhitda o'rganish imkonini yaratadi. Masalan, Mondly VR yoki ImmerseMe kabi dasturlar orqali foydalanuvchilar nemis tilida real hayotiy vaziyatlarni mashq qilishlari mumkin. Xulosa qilib aytganda, AI texnologiyalari yordamida nemis tilini o'rganish an'anaviy usullarga qaraganda samaraliroq bo'lib, o'quvchilarga o'z bilim darajasini mustaqil ravishda oshirish imkonini beradi. Kelajakda sun'iy intellekt yanada rivojlanib, nemis tilini o'rganish jarayonini yanada innovatsion va interaktiv qilishga xizmat qiladi. Bu texnologiyalarning keng qo'llanilishi til o'rganish jarayonini nafaqat samarali, balki yanada qiziqarli va qulay qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Michael Braun. Adaptives Lernen: Personalisierte Sprachkurse durch KI, 2023.
2. Sabine Keller. Digitale Medien und KI im Sprachunterricht, 2021.
3. Anna Müller, Hans Schmidt. Künstliche Intelligenz im Fremdsprachenunterricht: Potenziale und Herausforderungen, 2022.

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ: РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПАРТНЁРСТВ В ОБНОВЛЕНИИ КУРСА "ВОЗРАСТНАЯ ФИЗИОЛОГИЯ И ГИГИЕНА" НА ПРИМЕРЕ ПРОЕКТА ERASMUS+ "MODEHED"

Алиева Рано Амануллаевна,
Сирожидинова Сохиба Мамасидиковна
Андижанский Государственный институт
иностранных языков

Аннотация: Цифровая трансформация образования представляет собой интеграцию современных информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовательный процесс, что способствует повышению качества обучения и адаптации учебных программ к требованиям современного общества. Особенно актуальной эта трансформация становится

в области медицинского образования, где необходимо учитывать быстрое развитие научных знаний и технологий.

В рамках программы Erasmus+ реализовался проект "MODEHED" ("Modernizing Health Education in Universities"), направленный на модернизацию медицинского образования в университетах. В проекте участвуют ведущие учебные заведения из Словакии (Университет Жозефа Павола Шафарика), Чехии (Карлов университет), Германии (Университет прикладных наук и экономики HTWK), Узбекистана (Андижанский Государственный университет, Наманганский государственный университет, Кокандский педагогический институт, Ташкентская медицинская академия) и Казахстана (Казахский медицинский университет имени Асфендиярова, Шымкентская фармацевтическая академия). Целью проекта является обновление учебных программ, включая курс "Возрастная физиология и гигиена", с акцентом на цифровизацию и международное сотрудничество.

Ключевые слова: цифровая трансформация, образование, международное сотрудничество, Erasmus+, MODEHED, медицинское образование, возрастная физиология, гигиена, ИКТ, учебные программы.

Введение: Цифровая трансформация образования представляет собой интеграцию современных информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовательный процесс, что способствует повышению качества обучения и адаптации учебных программ к требованиям современного общества. Особенно актуальной эта трансформация становится в области медицинского образования, где необходимо учитывать быстрое развитие научных знаний и технологий.

В рамках программы Erasmus+ реализуется проект "MODEHED" ("Modernizing Health Education in Universities"), направленный на модернизацию медицинского образования в университетах. В проекте участвуют ведущие учебные заведения из Словакии (Университет Жозефа Павол Шафарика), Чехии (Карлов университет), Германии (Университет прикладных наук и экономики HTWK), Узбекистана (Андижанский Государственный университет, Наманганский государственный университет, Кокандский педагогический институт, Ташкентская медицинская академия) и Казахстана (Казахский медицинский университет имени Асфендиярова, Шымкентская фармацевтическая академия). Целью проекта является обновление учебных программ, включая курс "Возрастная физиология и гигиена", с акцентом на цифровизацию и международное сотрудничество.

Цели и задачи проекта "MODEHED"

Основными целями проекта являются:

- **Модернизация учебных программ:** обновление содержания и структуры курса "Возрастная физиология и гигиена" с учётом современных научных достижений и технологий.

- **Интеграция цифровых технологий:** внедрение ИКТ в образовательный процесс для повышения доступности и эффективности обучения.

- **Развитие международного сотрудничества:** создание платформы для обмена опытом и лучшими практиками между университетами-партнёрами.

Роль международных партнёрств в обновлении курса

Международное сотрудничество играет ключевую роль в обновлении курса "Возрастная физиология и гигиена" по следующим направлениям:

1. **Обмен опытом и лучшими практиками:** партнёрские университеты предоставляют доступ к передовым методикам преподавания и исследованиям в области возрастной физиологии и гигиены.

2. **Разработка совместных образовательных материалов:** создание мультимедийных и интерактивных учебных пособий, доступных для студентов разных стран.

3. **Обеспечение мобильности студентов и преподавателей:** организация обменов и стажировок, что способствует углублённому изучению предмета и культурному обмену.

Внедрение цифровых технологий в курс

В рамках проекта "MODEHED" осуществляется интеграция цифровых технологий в курс "Возрастная физиология и гигиена" через:

- **Разработку онлайн-курсов и модулей:** создание электронных учебных материалов, доступных для студентов в любое время и из любого места.

- **Использование виртуальных лабораторий:** внедрение симуляторов и виртуальных лабораторий для проведения практических занятий.

- **Применение систем управления обучением (LMS):** использование платформ для мониторинга успеваемости студентов и организации взаимодействия между преподавателями и обучающимися.

Разработка электронных учебных пособий

В рамках проекта "MODEHED" были разработаны электронные учебные пособия по следующим дисциплинам: **Возрастная физиология и гигиена, Основы валеологии, Лечебная физическая культура, Спортивная медицина и гигиена физической культуры.**

Эти пособия были разработаны в сотрудничестве с партнёрскими университетами и доступны для использования студентами и преподавателями.

Ожидаемые результаты и влияние на образование

Реализация проекта "MODEHED" в рамках программы Erasmus+ направлена на достижение следующих ключевых результатов:

1. **Модернизация учебных программ:** Обновление содержания и структуры курса "Возрастная физиология и гигиена" с учётом современных научных достижений и технологий.
2. **Интеграция цифровых технологий:** Внедрение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовательный процесс для повышения доступности и эффективности обучения.
3. **Развитие международного сотрудничества:** Создание платформы для обмена опытом и лучшими практиками между университетами-партнёрами.
4. **Разработка электронных учебных пособий:** Создание мультимедийных и интерактивных учебных материалов, доступных для студентов разных стран.
5. **Обеспечение мобильности студентов и преподавателей:** Организация обменов и стажировок, что способствует углублённому изучению предмета и культурному обмену.

Ожидается, что реализация этих мероприятий приведёт к повышению качества образования в области медицинских дисциплин, улучшению подготовки специалистов и укреплению международных связей в сфере образования.

Влияние программы Erasmus+ на систему высшего образования Республики Узбекистан подтверждается исследованиями, которые отмечают, что межуниверситетское сотрудничество в рамках программы позволило вузам страны накопить необходимый потенциал для модернизации системы высшего образования, распространить передовой опыт и начать его внедрение, а также продолжить усиление воздействия совместных проектов на повышение инновационности и конкурентоспособности системы высшего образования республики. Таким образом, участие в проекте "MODEHED" способствует интеграции передовых образовательных практик и технологий, что оказывает положительное влияние на развитие образовательных систем стран-партнёров.

Список использованной литературы

1. **Алиева Р.А., Холмирзаева М.А., Думаева З.Н.** Электронные учебные пособия по дисциплинам: "Лечебная физическая культура",

"Спортивная медицина и гигиена физической культуры", "Основы валеологии", "Возрастная физиология и гигиена". Андижанский Государственный университет.

https://adu.uz/ru/menu/main/activity/science_activity/modehed/102

2. **Цифровая трансформация системы международного сотрудничества в образовании.** Медицинская сестра, 2021.

<https://medsestrajournal.ru/ru/25879979-2021-04-07>

3. **Цифровая трансформация образования: современное состояние и перспективы.** II Международная научно-практическая конференция, Курский государственный медицинский университет, 2023.
<https://tvghmu.ru/ob-universitete/novosti/obshchie-novosti/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-tsifrovaya-transformatsiya-obrazovaniya-sovr-1123981/>

4. **Цифровая трансформация медицинского образования в условиях пандемии COVID-19.** Сеченовский Университет, 2020.
<https://www.sechenov.ru/pressroom/news/meditsinskoe-obrazovanie-tsifrovaya-transformatsiya-v-usloviyakh-covid-19/>

5. **Цифровая трансформация образования: современное состояние и перспективы.** III Международная научно-практическая конференция, Южно-Уральский государственный медицинский университет, 2024.
<https://susmu.su/universitet/developments/2024/iii-mezhdunarodnoy-nauchno-prakticheskoy-konferentsii-tsifrovaya-transformatsiya-obrazovaniya-sovrem/>

6. **Цифровая трансформация высшего образования: вызовы и возможности.** Астраханский государственный медицинский университет, 2021.
<https://astghmu.ru/2021/09/30/9-strategiya-tsifrovoj-transformatsii/>

7. Erasmus+ project results. European Union. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects>

8. The final conference of the Erasmus+ CBHE project "MODEHED: Modernizing Health Education in Universities". Erasmus+ Uzbekistan.
<https://www.erasmusplus.uz/news/The-final-conference-of-the-Erasmus-CBHE-project-MODEHED>

INGLIZ TILI MEDIADISKURSIDA YANGILIKLARNING SODDA SENTENSEMALI SARLAVHASI VA UNING O‘ZBEK TILIDAGI TALQINI

Kayumova Nilufar Xotam-Qizi,
Andijon Davlat Tibbiyot Instituti
Mustaqil izlanuvchi (PhD)
Xorijiy tillar kafedrası o‘qituvchisi
nilufarxonkayumova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot ingliz tili mediadiskursida yangiliklarning sodda gapli sarlavhalari va ularning o‘zbek tilidagi tarjimasini tahlil qiladi. Xususan, sarlavhalarning informativ kategoriyalari, ularning mediadiskursiv strukturalardagi ahamiyati hamda ommaviy axborot vositalarida pragmatik samaradorligi o‘rganiladi. Shuningdek, yangilik sarlavhalarining lingvopragmatik xususiyatlari, semantik zichligi, intertekstual mexanizmlari autentik material yordamida tadqiq qilinadi hamda ularning ikki til doirasidagi auditoriyaga ta’sir darajasi baholanadi.

Kalit so‘zlar: mediadiskurs, sarlavha, sentence, tarjima, lingvopragmatika, axborot, ommalashgan konstruksiya, vizual kontent

Abstract. This study examines simple-sentence headlines in English media discourse and their translation into Uzbek. Specifically, it explores the informative categories of headlines, their significance within media-discursive structures, and their pragmatic effectiveness in mass communication. Additionally, the linguopragmatic features of news headlines, their semantic compactness, and intertextual mechanisms are analyzed using authentic materials, while their level of impact on audiences across both languages is evaluated.

Keywords: media discourse, headline, sentence, translation, linguopragmatics, information, conventionalized construction, visual content.

Аннотация. В данном исследовании анализируются простые новостные заголовки в англоязычном медиадискурсе и их перевод на узбекский язык. Особое внимание уделяется информативным категориям заголовков, их значению в медийно-дискурсивных структурах, а также их

прагматической эффективности в массовой коммуникации. Кроме того, рассматриваются лингвопрагматические особенности новостных заголовков, их семантическая ёмкость и интертекстуальные механизмы на основе аутентичного материала, а также оценивается их воздействие на аудиторию в двух языковых пространствах.

Ключевые слова: медиадискурс, заголовок, сентенсема, перевод, лингвопрагматика, информация, устоявшаяся конструкция, визуальный контент.

Yangilik sarlavhalari ommaviy axborot vositalari orqali ijtimoiy muloqotda muhim o‘rin egallaydi. Sarlavha maqolaning asosiy mazmunini qisqacha aks ettirib, iste’molchilarga ko‘plab dolzarb voqealarni qisqa muddatda ko‘rib chiqish yoki qaysi maqolalarga qiziqish orttirishga tezkor qaror qilish borasida imkoniyatini beradi. Shu sababli, sarlavhalar e’tiborni jalb qilish va qiziqishni ug‘otishga qaratilgan sxemada shakllantiriladi.

Ilmiy adabiyotlarda odatda sarlavhalarni turli tiplarga ajratish – jumladan, *news headlines in quality newspapers* – nufuzli gazetalardagi yangilik sarlavhalari, *news headlines in tabloid newspapers* – tabloid gazetalardagi sarlavhalar, *summarizing headlines* – umumlashtiruvchi sarlavhalar, *localizing headlines* – mahallilashtirilgan sarlavhalar, *quotation headlines* – iqtibosli sarlavhalar va boshqa shu kabi o‘ziga xos kommunikativ vazifalarni belgilash strategiyasi qabul qilingan [2, 696].

Ma’lumki, har bir mamlakatning yangiliklari avvalo lokal doirada ahamiyat kasb etadi, ammo uning global auditoriyaga yetib borishi ushbu davlatning halqaro maydonidagi ta’siri va mavqeyi bilan chambarchas bog‘liqdir. Yangilikning global miqyosdagi tarqalishi va omma orasida qiziqish uyg‘otishi uning axborot qiymati, mintaqaviy ta’sir darajasi hamda halqaro manfaatlar bilan bog‘liqligiga asoslanadi [1, 97]. Misol uchun, Buyuk Britaniya yoki AQSh kabi mamlakatlarning siyosiy va iqtisodiy voqealari ko‘pincha global yangilik kanallarida asosiy mavzu sifatida aks ettiriladi, chunki ularning dunyo siyosatidagi o‘rni muhim hisoblanadi. deyarli har bir mahalliy yangiliklardan so‘ng, halqaro yangiliklarga o‘rin beriladi.

BBC yangiliklar platformasi o'zining o'zbek, rus, xitoy kabi versiyalari orqali mahalliy hamda xorijiy auditoriyaga moslashtirilgan axborot uzatish imkonini beradi, bu esa albatta uning halqaro maydondagi ta'sirini yanada kengaytiradi. Jumladan, BBC News Uzbek [4] – o'zbek tilida faoliyat yurituvchi sahifa bo'lib, unda o'zbek auditoriyasiga global jarayonlarni local nuqtayi nazardan yoritadi.

Misol uchun: *Watch: Ten-year-old drives stolen car through playground.* [5]

Minneapolis police have arrested a 10-year-old boy for driving a stolen car through a school playground, nearly hitting playing children. The incident occurred on 20 September at Nellie Stone Johnson School, with the boy now facing second-degree assault charges. Police records show the child has over 30 prior entries, including auto theft and assault charges. The family is cooperating with authorities, and the city's police chief Brian O'Hara has called for urgent intervention to prevent further harm.

Tarjima: Tomosha qiling: O'n yoshli bola olib qochgan avtomobilni o'yin maydonchasida boshqardi. Minneapolis militsiyasi o'g'irlangan avtomobilni haydagan 10 yoshli bolani maktab o'yin maydonchasida o'ynayotgan bolalarni deyarli urib yuborishiga sal qolgani uchun hibsga oldi. Hodisa 20-sentyabr kuni Nelli Stoun Jonson maktabida sodir bo'ldi, hozirda bola ikkinchi darajali hujumda ayblanmoqda. Militsiya ma'lumotlariga ko'ra, bolaning jinoyat arxivida 30 dan ortiq yozuvlar, jumladan, avtomobil o'g'irligi va hujum bo'yicha ayblovlar mavjud. Oilasi hukumat bilan hamkorlik qilmoqda, shahar militsiya boshlig'i Brayan O'xara esa keyingi jiddiy oqibatlarining oldini olish uchun tezkor choratadbirlar ko'rishga chaqirmoqda.

Yangilik sarlavhasi berilishidan oldin kelgan *Watch* leksemasi imperativ-buyruq ko'rinish orqali matn mazmunini muhimligini ta'kidlaydi, shuningdek, axborotni faqat o'qish emas, balki uni vizual tarzda qabul qilish zarurligini urg'ulaydi, yangilikka bog'liq videoyozuv yoki tasviriy kontentni ko'rishga undaydi. *Watch* sarlavha elementlari orasida ko'p uchraydigan vosita sifatida yangiliklarga auditoriyani qiziqich va e'tibor uyg'otishni ta'minlashga qaratilgan

pragmatik urg‘u tarzida namoyon bo‘ladi. Darhaqiqat, hozirgi zamonaviy yangilik formatida, vizual kontentga talab yuqori bo‘lgan sharoitda kommunikativ-pragmatik tamoyillarning yorqin namunasi, deb ham e’tirof etish mumkin.

Shuningdek, mazkur misolda *Ten-year-old* birikmasi bola yoshiga ishora qilganligi bois, sarlavhanda “bola” so‘zi ishlatilmay, yangilik sarlavhasining qisqa va lo‘nda ifoda bo‘lishiga erishilgan. Ingliz tilida bunday konstruksiyalar odatiy hol bo‘lib, buni ot bilan ifodalangan ellipsis jarayoni sifatida talqin qilsish mumkin. Ellipsis – bu grammatik strukturaning ayrim qismlarini tushurib qoldirish orqali mazmunni aniqlik bilan ifodalash usulidir [3, 37]. Mazkur usulda auditoriyaning kontekstual bilimlariga tayanib, tushunmovchiliklarni bartaraf etadi. Shuningdek, sarlavhadagi *driveS* fe‘lining uchinchi shaxs birlikda qo‘llanilishi ushbu ellipsisni to‘ldiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Sababi, ushbu fe‘lning sintaktik xususiyati *Ten-year-old*ning “bola” ekanligini intuitiv anglash imkoniyatini beradi. Bu usul esa axborotning maqsadli auditoriyaga tezkor va aniq yetkazilishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, ingliz tilidagi artikllarni (a, the) tushib qoldirish orqali **sarlavhani ixchamlashtirish prinsipi** mavjud bo‘lib, unga muvofiq qo‘llaniladi. Jumladagi *Ten-year-old* va *stolen car* birikmalarida *a* noaniq artikli, *through playground* birikmasida esa *the* aniq artikli tushurib qoldirilgan bo‘lib, bu jarayon tilshunoslikda **artikl ellipsisi** (article ellipsis) deb ataladi. Shuni ta’kidlash kerakki, mazkur ellipsis sarlavha mazmuniga ta’sir qilmagan holda axborotni qisqartiradi, uning semantik funksiyasini kengaytiradi. Sababi, sarlavhadagi *stolen car* birikmasida artiklning tushib qolishi avtomobilning aniqligi yoki noma’lumligini kontekstual ma’lumot bilan bog‘lashga imkon beradi.

Ushbu holatning o‘zbek tili tarjimasida *10 yoshli bola (o‘n yoshli bola)* birikmasi shakllanganini kuzatamiz. Anglashiladiki, o‘zbek tilidagi tarjimasida “bola” leksemasini qo‘shimcha ravishda ishlatilishi zarurati mavjud, chunki *o‘n yoshli birikmasini* o‘zigina mustaqil holda ma’no-mazmunni to‘liq ochib bera olmaydi. Bu lingvistik ehtiyoj o‘zbek tilidagi fe’llarda shaxs-son qo‘shimchalari va artikllarning yo‘qligi bilan izohlanadi. Ingliz tilida *Ten-year-old* birikmasi artikl va

sintaktik kontekst yordamida to'liq ma'no berishi mumkin bo'lsa-da, o'zbek tilida bu singari grammatik vositalar mavjud emasligi sababli, qo'shimcha ot ishlatish orqali gapning egasini aniqlashtirish, semantik va sintaktik to'liqlikni ta'minlash maqsadida ushbu so'z talab etiladi. Bundan tashqari, keltirilgan yangilik sarlavhasi sodda gap shaklida ifodalangan bo'lib, ingliz tilida **sodda sentence-mali sarlavha** (headline with simple sentence) deb ataymiz. Unda birinchi darajali bo'laklar – ega va kesim mavjud bo'lib, bu turdagi sarlavhalar yangiliklar diskursida eng ko'p uchraydigan strukturaviy tipaj sifatida *ommalashgan konstruktsiya* deya olamiz.

Voqeaning matniga yuzlansak, ingliz tilida keltirilgan tafsilotlarni o'zbek tilidagi talqinida (bbcuzbek) nihoyatda minimalizatsiya qilingan: *Amerika: 10 yoshli bola olib qochgan mashinasini, qarang, qanday haydadi – endi u hibsda...* [6]

Video shu kunlarda G'arbning yetakchi ommaviy axborot vositalari nigohiga tushdi, ularning sarlavhalariga chiqdi.

Yangilikning faqatgina asosiy detallarigina qamrab olinadi, sababi, O'TT e'tiborini asosiy faktlarga jalb qilishga qaratilgan. Quyida ingliz va o'zbek tilidagi yangilikka murojaat qilamiz. Ingliz tilidagi original yangilikda voqeaga oid ma'lumotlar batafsil yoritilgan:

<i>Kim?</i>	<i>10 yoshli bola</i>
<i>Nima qilgan?</i>	<i>Mashinani olib qochgan</i>
<i>Qayerda?</i>	<i>Minneapolisda</i>
<i>Qanday voqea sodir bo'lgan?</i>	<i>O'yin maydonchasidan o'tib bolalar hayotiga xavf solgan</i>
<i>Hukumat reaksiyasi?</i>	<i>Shahar militsiya boshlig'i bolani himoya qilish va chora ko'rish zarurligini ta'kidlagan</i>

O'zbek tilidagi versiya esa ushbu tafsilotlarning faqat asosiy qismini qamrab oladi:

Kim?	<i>10 yoshli bola</i>
Qayerda?	<i>Amerikada</i>
Nima qilgan?	<i>Mashinani olib qochgan</i>
Keyingi holat?	<i>Hibsga olingan</i>

O‘zbek tili talqinida *qarang, qanday haydadi* jumlasini orqali dramatik tafsilotni o‘qishdan ko‘ra tomosha qilishga undaydi, vizual elementlarga urg‘u beradi. Bu bir tomondan samarali bo‘lsa, ikkinchi tomondan haddan tashqari umumlashtirilgan jumla uni yuzaki qilib ko‘rsatishi mumkin. Inglizcha talqinida esa har bir detal batafsil berilgan, voqeaning mantig‘i va oqibatlarini kengroq tushuntirishga qaratilgan. Boshqa tomondan esa, zamonaviy auditoriya batafsil matnlarni o‘qishdan ko‘ra, voqeani real holatda vizual ko‘rishni afzal ko‘radi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Bell A. The Language of News Media. — Oxford: Blackwell. Language in Society, 1991. — 277 p.
2. Dor. D. On newspaper headlines as relevance optimizers // Journal of Pragmatics. Elsevier Science. № 35, 2003. – P. 695-721.
3. Halliday M.A.K. and Hasan R. Cohesion in English. – London: Longman, 1976. – 375 p.
4. BBC New O‘zbek. <https://www.bbc.com/uzbek> (Murojaat sanasi: 08.10.2024)
5. BBC News. October 4, 2024. <https://www.bbc.com/news/videos/cg78v0l5gxvo> (Date of access: 10.10.2024)
6. BBC New O‘zbek. 8 Oktyabr, 2024. <https://www.instagram.com/bbcuzbek/reel/DA260> (Murojaat sanasi: 11.10.2024)

THE ROLE OF INTERNET BLOGS IN MODERN KNOWLEDGE SHARING AND LEARNING

Senior Lecturer: Abdulkhay Kosimov Akhadaliyevich

Mahammadaliyeva Marvabonu

EFL student at Fergana State University

marvabonumahammadaliyeva@gmail.com

Abstract: Internet blogs have become integral tools for knowledge sharing and learning in the digital age. This study investigates the educational impact of blogs, focusing on informal learning, collaborative knowledge sharing, and challenges related to content credibility. Through an online survey of 100 respondents, we found that blogs are widely used for learning, though concerns about credibility persist. These findings highlight the potential of blogs as educational resources while emphasizing the need for critical engagement with content.

Keywords: Blogs, knowledge sharing, informal learning, digital education, content credibility

Introduction

The rise of Web 2.0 technologies has revolutionized the way information is shared, with blogs emerging as a key platform for communication and knowledge dissemination. These interactive and accessible tools empower individuals to share insights on a wide range of topics, fostering informal learning and collaborative knowledge exchange. Their ability to connect users globally and encourage participation has made blogs an influential medium in education and beyond. However, blogs face criticism regarding their credibility and the absence of formal quality control, which raises concerns about their reliability as educational tools. This duality—offering vast educational potential while grappling with issues of trustworthiness—makes blogs a subject of significant interest in the context of learning strategies. This study aims to explore how blogs contribute to informal learning, their role in collaborative knowledge sharing, and the challenges related to their credibility and quality. By understanding these aspects, we can better integrate blogs into educational practices, leveraging their strengths while addressing their limitations. This balanced approach can help maximize their effectiveness as tools for knowledge creation and dissemination.

Literature Review

Blogs are increasingly recognized as platforms for knowledge sharing. According to Nardi et al. (2004), blogs enable individuals to share insights, experiences, and expertise on a wide array of subjects, making them effective tools for both informal and formal education. Research by Powell et al. (2012) underscores that blogs foster a community-driven approach to learning, where contributors create knowledge collaboratively. Informal learning refers to learning that occurs outside of traditional classroom settings, often driven by personal interest or professional needs. Blogs, as self-directed and easily accessible platforms, serve as key facilitators of informal learning. A study by Usman and Oyefolahan (2014) found that blogs offer flexible learning opportunities, allowing users to engage with content at their own pace. Additionally, blogs support diverse learning styles by providing varied forms of content, such as articles, tutorials, videos, and podcasts, making learning more engaging and adaptable. One major issue is the lack of credibility control, as anyone can publish content on a blog without peer review. This lack of regulation often results in the spread of misinformation or incomplete knowledge. Future research on blogs in education should focus on improving the quality of blog content and evaluating their long-term impact on learning outcomes. Blogs have the potential to be more effectively integrated into formal education settings if best practices in content creation and digital literacy are established. Furthermore, developing frameworks for evaluating blog credibility could enhance their use as reliable educational tools.

Methods

This research used a mixed-methods approach, combining both quantitative and qualitative data. A total of 100 respondents, ranging from 18 to 50 years old, including students, educators, and professionals who regularly use blogs for learning, participated in the study. An online survey was distributed to gather information on how often participants use blogs, the topics they prefer, their level

of engagement in discussions, and any challenges they face. The survey included both multiple-choice questions for quantitative data and open-ended questions for qualitative responses. Quantitative data were analyzed using statistical tools, while qualitative responses were examined through thematic analysis to identify common patterns and themes.

Results

75% of participants used blogs for informal learning, particularly on topics like technology, health, and education. Blogs were appreciated for their accessibility, offering diverse perspectives and concise information, making them valuable for quick learning. Additionally, 62% of participants engaged by commenting or sharing posts, facilitating collective learning and idea exchange. Despite these advantages, 45% of respondents expressed concerns about the reliability of blog content, citing the lack of citations and author credentials as significant issues. Outdated and biased information were also frequently mentioned as drawbacks. Trusted blogs were characterized by cited sources, user-friendly designs, and engaging content. Respondents favored blogs that demonstrated transparency in sourcing, which enhanced the perceived credibility of the information. Furthermore, a well-organized and easy-to-navigate layout contributed to a positive user experience. In conclusion, while blogs were widely valued for informal learning and idea exchange, concerns about reliability and content quality highlighted the need for more rigorous standards in blog publishing.

Discussion

Blogs offer accessibility and interactivity, making them effective tools for informal education. Their flexibility caters to diverse learning preferences, from text-based content to visual elements, and the comment sections foster engagement and idea exchange. This interactivity helps learners connect with the material and each other, enhancing the overall learning experience. To maximize the educational

benefits of blogs, educators should teach students how to assess the credibility of blog content, encouraging the use of citations, author credentials, and multiple sources for verification. Bloggers, in turn, should follow best practices, such as citing sources and updating content regularly, to improve reliability. Integrating blogs into educational settings can complement traditional methods by promoting independent learning, critical thinking, and global collaboration, enriching the learning experience and fostering a more interactive, dynamic environment

Conclusion

This study emphasizes the role of blogs in both learning and collaborative knowledge sharing, while highlighting concerns about credibility and content quality. To maximize their educational potential, these issues must be addressed. Educators should incorporate blogs into curricula and teach students how to critically evaluate sources. Bloggers should focus on transparency, accuracy, and proper citation to enhance trustworthiness. Researchers should investigate the long-term impact of blogs on learning and explore strategies for improving blog content quality. Further research is needed to assess the educational effectiveness of blogs and develop methods to enhance their credibility in academic settings.

References

1. Nardi, B. A., Schiano, D. J., & Gumbrecht, M. (2004). Blogging as a means of knowledge sharing: Blog communities and informal learning in the blogosphere. IEEE Xplore.
2. Powell, D. A., Jacob, C. L., & Chapman, B. J. (2012). Learning and Collective Knowledge Construction With Social Media. PubMed Central.
3. Usman, S. H., & Oyefolahan, I. O. (2014). Encouraging Knowledge Sharing Using Web 2.0 Technologies In Higher Education: A Survey. arXiv preprint arXiv:1406.7437

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TIJORAT BANKLAR FAOLIYATIDA RAQAMLASHTIRISH LOYIHALARINI QO‘LLAB-QUVVATLASH

Omonullayeva Komila Xushnud qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Xorijiy til va adabiyoti fakulteti
Ingliz tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklari faoliyatida raqamlashtirish jarayonlarining ahamiyati va ularni qo‘llab-quvvatlash masalalari ko‘rib chiqiladi. Raqamli texnologiyalar bank xizmatlarini rivojlantirish, mijozlarga qulaylik yaratish va bank tizimining samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotda elektron to‘lov tizimlari, internet-banking, mobil ilovalar va zamonaviy xavfsizlik choralari haqida ma’lumot beriladi. Banklarning raqamli transformatsiyasi iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatib, xalqaro moliya tizimi bilan integratsiyalashuvni tezlashtiradi.

Аннотация: В данной статье рассматривается значение процессов цифровизации в деятельности коммерческих банков Республики Узбекистан и вопросы их поддержки. Цифровые технологии играют важную роль в развитии банковских услуг, создании удобств для клиентов и повышении эффективности банковской системы. В исследовании рассматриваются электронные платежные системы, интернет-банкинг, мобильные приложения и современные меры безопасности. Цифровая трансформация банков положительно влияет на общее развитие экономики и ускоряет интеграцию с международной финансовой системой.

Abstract: This article examines the importance of digitalization processes in the activities of commercial banks in the Republic of Uzbekistan and issues related to their support. Digital technologies play a crucial role in developing banking services, enhancing customer convenience, and improving the efficiency of the banking system. The study covers electronic payment systems, internet banking,

mobile applications, and modern security measures. The digital transformation of banks positively impacts the overall economic development and accelerates integration with the global financial system. Moliya sektori zamonaviy texnologiyalar ta'sirida sezilarli darajada o'zgarib bormoqda. Ayniqsa, tijorat banklari faoliyatida raqamlashuv jarayonlari mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati va samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasi bank tizimida raqamli transformatsiya jarayonlari so'nggi yillarda jadal sur'atlar bilan rivojlanib, bu yo'nalishda keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Raqamlashtirish bank xizmatlarining avtomatlashtirilishi, tezkor va xavfsiz operatsiyalarni amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Elektron to'lov tizimlari, internet-banking, mobil ilovalar va zamonaviy xavfsizlik choralari orqali bank mijozlarining ehtiyojlari yanada to'liq qondirilmoqda. Shu bilan birga, operatsion xarajatlarning kamayishi ham bank tizimi rentabelligini oshirishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda tijorat banklari faoliyatida raqamlashtirish jarayonlarini qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan dasturlar xalqaro tajribalar asosida ishlab chiqilmoqda. Bank xizmatlarining onlayn rejimga o'tishi va raqamli ekotizimlarning shakllanishi aholi va tadbirkorlik subyektlari uchun yanada qulay sharoit yaratadi. Shu bilan birga, raqamli banking mijozlarning bank xizmatlariga ishonchini oshirish va uzoq muddatli hamkorlikni rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda bank tizimining raqamli transformatsiyasi iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekiston tajribasida ham bu jarayon banklar o'rtasidagi raqobatni kuchaytirib, ular tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlar turinikengaytirishga xizmat qilmoqda. Tijorat banklari raqamli xizmatlarni joriy etish orqali mijozlar bazasini kengaytirish, kredit tizimini soddalashtirish va bank operatsiyalarining tezkorligini oshirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

Tadqiqot davomida O‘zbekiston tijorat banklarida raqamlashtirish jarayonlarining amaliy natijalari o‘rganildi. Xususan, bank operatsiyalarining tezlashuvi, mijozlar sadoqatining oshishi, xavfsizlik choralarining takomillashtirilishi va yangi texnologiyalarni joriy etish natijalari tahlil qilindi.

Xalqaro tajribalar asosida raqamlashtirish loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun tavsiyalar ishlab chiqildi. Ushbu tavsiyalar bank tizimining raqamli transformatsiyasini tezlashtirish va uning raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan.

O‘zbekiston bank tizimida raqamlashtirish jarayonlari nafaqat xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish, balki butun moliyaviy infratuzilmani zamonaviy talablar asosida rivojlantirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar yordamida bank tizimi yanada shaffof, samarali va mijozlarga yo‘naltirilgan bo‘lib boradi.

So‘nggi yillarda tijorat banklari zamonaviy moliyaviy texnologiyalarni joriy etish orqali o‘z mijozlariga qulay xizmatlarni taqdim etishmoqda. Masalan, onlayn kreditlash tizimlari, sun‘iy intellekt asosida mijozlarga maslahat berish va avtomatlashtirilgan tahlil tizimlari raqamli bank xizmatlarining muhim elementlariga aylangan. Bu xizmatlar bank operatsiyalarini tezlashtirish bilan birga, moliyaviy risklarni kamaytirishga ham xizmat qiladi.

Bundan tashqari, O‘zbekistonda raqamli to‘lov tizimlari keng rivojlanmoqda. Masalan, elektron hamyonlar, QR-kod orqali to‘lovlar, mobil banking platformalari foydalanuvchilarning to‘lovlarni oson va tez amalga oshirishiga imkon yaratmoqda. Ushbu tizimlarning rivojlanishi aholining bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirib, moliyaviy inklyuzivlikni oshirishga xizmat qiladi.

Raqamli transformatsiya banklararo hamkorlikni ham rivojlantirmoqda. O‘zaro integratsiyalashgan tizimlar yordamida banklar real vaqtda axborot almashish imkoniyatiga ega bo‘lib, bu esa moliyaviy operatsiyalarning yanada ishonchli va xavfsiz bo‘lishini ta‘minlaydi. Shuningdek, blockchain texnologiyasining joriy

etilishi bank tizimida shaffoflikni oshirish, hujjatlashtirish jarayonlarini soddalashtirish va tranzaktsiyalarni yanada xavfsiz qilish imkonini bermoqda.

Shu bilan birga, raqamlashtirish jarayoni muayyan qiyinchiliklarni ham keltirib chiqaradi. Masalan, kiberxavfsizlik tahdidlari, raqamli savodxonlik darajasining pastligi va texnologik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi kabi muammolar mavjud. Shu sababli, banklar uchun axborot xavfsizligi choralarini kuchaytirish, IT mutaxassislarini tayyorlash va yangi texnologiyalarga sarmoya kiritish asosiy ustuvor vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

O‘zbekiston tijorat banklarining raqamli rivojlanish yo‘nalishlari kelgusida yanada takomillashtirilib, xalqaro standartlarga mos keladigan texnologik yechimlar joriy etilishi kutilmoqda. Bu esa nafaqat bank xizmatlarini, balki butun iqtisodiy ekotizimni rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy veb-sayti – www.cbu.uz
2. “Raqamli iqtisodiyot va bank sektori” – Xalqaro moliyaviy hisobot
3. O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarining yillik hisobotlari
4. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi (IMF) tahlillari
5. “Bank ishi va moliyaviy innovatsiyalar” – akademik tadqiqotlar to‘plam
6. Raqamli transformatsiya bo‘yicha xalqaro tajribalar va maqolalar (Harvard Business Review, McKinsey & Company, Deloitte)

SUN'IY INTELLEKT VA NEMIS TILINI O'RGANISHDA VR/AR TEKNOLOGIYALARI

Matqosimova Mohira Erkinbek qizi
ADCHTI, nemis tili nazariyasi
va amaliyoti kafedrası o'qituvchisi
mohiragina@gmail.com

Abduqayumova Saodatxon Mansurjon qizi
ADCHTI, Filologiya va tillarni o'qitish:
nemis tili, 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezis sun'iy intellekt va virtual reallik (VR) texnologiyalarining nemis tilini o'rganish jarayonidagi innovatsion roli haqida ma'lumot beradi. Mondly VR misolida o'quvchilarning interaktiv va real hayotiy suhbatlar orqali til ko'nikmalarini rivojlantirish jarayoni yoritiladi.

Kalit so'zlar: *Sun'iy intellekt (AI), kengaytirilgan/virtual reallik (AR/VR), VR ilovalari, AR chatbotlar,*

Hozirgi kunda sun'iy intellekt (AI) va kengaytirilgan/virtual reallik (AR/VR) texnologiyalari til o'rganish usullarini tubdan o'zgartirmoqda. An'anaviy ta'lim uslublaridan farqli o'laroq, VR/AR vositalari o'quvchini haqiqiy hayotiy muhitga olib kirib, nemis tilida muloqot qilishga majbur qiladi. Ushbu texnologiyalar nemis tilini o'rganishda interaktivlik, kontekstga asoslangan o'rganish va real hayotga moslashish imkoniyatlarini yaratadi.

VR (Virtual Reality) orqali nemis tilini o'rganish. Virtual reallik texnologiyalari til o'rganish jarayonida o'quvchilarni sun'iy yaratilgan, lekin real hayotga yaqin bo'lgan muhitlarga joylashtiradi. Masalan, VR ilovalari orqali o'quvchilar quyidagi tajribalarni boshdan kechirishi mumkin:

1. Germaniyada sayohat qilish tajribasi – VR yordamida Berlin, Myunxen yoki Frankfurt shaharlariga virtual sayohat qilish mumkin. Masalan, o'quvchi Berlindagi Brandenburger darvozasi oldida virtual gid bilan nemis tilida suhbat qurishi mumkin.

2. Restoranda buyurtma berish – VR ilovalari foydalanuvchiga restoran muhitini

yaratib, ofitsiant bilan nemis tilida suhbat qurish imkonini beradi.

3. Interaktiv ish intervyulari – O‘quvchilar nemis tilida ish suhbatlarini simulyatsiya qiluvchi VR platformalar orqali o‘z bilimlarini mustahkamlashlari mumkin.

Bu jarayonlar orqali o‘quvchilar nafaqat so‘z boyligini oshiradi, balki real vaziyatlarda qanday javob berish kerakligini ham o‘rganadi. Mondly VR va ImmerseMe kabi VR ilovalari bu borada mashhurdir.

AR (Augmented Reality) orqali nemis tilini o‘rganish. Kengaytirilgan reallik (AR) esa real dunyo muhitiga virtual elementlarni qo‘shish orqali til o‘rganish tajribasini kuchaytiradi. AR texnologiyalari quyidagi yo‘llar bilan nemis tilini o‘rganishga yordam beradi:

1. Ob’ektlarni nomlash va tushuntirish – Masalan, AR kamerasi orqali real dunyodagi buyumlarni skaner qilib, ularning nemis tilidagi nomlarini va izohlarini ko‘rish mumkin. Bu usul, ayniqsa, boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilar uchun foydalidir.

2. Interaktiv darslar va mashg‘ulotlar – O‘quvchilar smartfon yoki AR ko‘zoynaklar orqali jonlantirilgan vizual materiallar bilan ishlashlari mumkin. Masalan, kitob sahifasiga qaratsangiz, ekranda animatsion nemischa tushuntirishlar paydo bo‘ladi.

3. AR suhbat botlari – AI bilan integratsiyalashgan AR chatbotlar orqali o‘quvchilar virtual nemis tilida gapiruvchi do‘stlar bilan suhbatlashishlari mumkin.

Google Lens va **Mondly AR** kabi ilovalar ushbu texnologiyani nemis tilini o‘rganishda keng qo‘llaydi.

VR/AR va Sun’iy intellektning kombinatsiyasi. AI yordamida VR/AR tajribalarini yanada mukammallashtirish mumkin. Masalan:

1. Sun’iy intellekt o‘quvchilarning so‘zlashuv uslubini tahlil qilib, ularning talaffuzi va

grammatik xatolarini tuzatadi.

2. AI real vaqtda tavsiyalar berib, o‘quvchining qiyinchiliklarini tushunib, mos o‘quv materiallarini taklif qiladi.

3. Til o'rganishda o'quvchilarga individual yondashuvni ta'minlaydi.

Masalan, "**ImmerseMe**" VR ilovasi o'quvchining talaffuzini sun'iy intellekt orqali baholaydi va unga to'g'ri talaffuzni o'rgatadi. "**Mondly VR**" esa o'quvchilarni sun'iy intellekt yordamida real suhbatlarga jalb qiladi.

Mondly VR orqali nemis tilini o'rganish: Restoranda buyurtma berish misoli.

Mondly VR – bu virtual reallik texnologiyasiga asoslangan til o'rganish platformasi bo'lib, sun'iy intellekt yordamida foydalanuvchilarni real hayotiy vaziyatlarga joylashtiradi. Ushbu ilova yordamida o'quvchilar nemis tilida jonli suhbat qurish ko'nikmalarini rivojlantirishlari mumkin. Shu o'rinda "**Restoranda buyurtma berish**" ssenariysini batafsil ko'rib chiqamiz.

1. VR muhitiga kirish

O'quvchi Mondly VR ilovasiga kirib, "**Restoranda suhbat**" bo'limini tanlaydi. VR texnologiyasi orqali foydalanuvchi o'zini Germaniyadagi haqiqiy restoran ichida turgandek his qiladi. Atrofida mijozlar, ofitsiant va turli xil menyular mavjud.

2. Suhbat boshlanishi

VR ichida ofitsiant foydalanuvchiga yaqinlashib, unga quyidagi tarzda murojaat qiladi:

  „Guten Tag! Herzlich willkommen in unserem Restaurant. Möchten Sie die Speisekarte sehen?“

(Salom! Restoranimizga xush kelibsiz. Menyuni ko'rishni xohlaysizmi?)

O'quvchi sun'iy intellekt bilan ovoz orqali yoki tanlangan javob variantlari bilan javob beradi. Masalan:

  „Ja, bitte. Ich möchte die Speisekarte sehen.“

(Ha, iltimos. Menyuni ko'rmoqchiman.)

VR muhitida o'quvchi oldida virtual menyu paydo bo'ladi.

3. Taom buyurtma berish

O'quvchi menyudan kerakli taomni tanlab, ofitsiantga aytishi kerak. Masalan, agar u sho'rva va ichimlik buyurtma bermoqchi bo'lsa, quyidagi jumlanı ishlatishi mumkin:

  „*Ich hätte gern eine Tomatensuppe und ein Glas Apfelsaft.*“

(*Men bir porsiya pomidor sho'rvasi va bir stakan olma sharbatini xohlardim.*)

Sun'iy intellekt foydalanuvchining talaffuzini tahlil qilib, agar kerak bo'lsa, unga to'g'ri talaffuz va grammatik tuzatishlar beradi. Masalan, agar u „**ein Tomatensuppe**“ deb xato aytsa, AI unga „**eine Tomatensuppe**“ deb tuzatishni taklif qiladi.

4. Suhbat davom etishi

Ofitsiant qo'shimcha savollar berishi mumkin:

  „*Möchten Sie noch etwas dazu? Vielleicht ein Dessert?*“

(*Yana biror narsa buyurtma qilmoqchimisiz? Balki desert?*)

O'quvchi o'z istagiga qarab javob beradi:

  „*Nein, danke. Das ist alles.*“

(*Yo'q, rahmat. Hammasi shu.*)

5. To'lov va yakuniy suhbat

Oxirida ofitsiant hisob-kitobni keltiradi va quyidagi gapni aytadi:

  „*Das macht insgesamt 12 Euro.*“

(*Hammasi bo'lib 12 yevro bo'ladi.*)

O'quvchi javob berishi mumkin:

  „*Hier sind 15 Euro. Der Rest ist Trinkgeld.*“

(*Mana 15 yevro. Qolganini choychaqa sifatida oling.*)

Ofitsiant minnatdorchilik bildiradi:

  „*Vielen Dank! Ich wünsche Ihnen einen schönen Tag!*“

(*Katta rahmat! Sizga yaxshi kun tilayman!*)

6. AI tahlili va fikr-mulohaza

Suhbat tugagach, Mondly VR foydalanuvchining gapirish tezligi, talaffuzi va grammatik to'g'riligini baholaydi va unga qayta aloqa taqdim etadi. Masalan:

✓ **Talaffuz:** „Sehr gut! Ihre Aussprache war klar und verständlich.“ (*Juda yaxshi! Talaffuzingiz aniq va tushunarli bo'ldi.*)

⚠ **Grammatik xatosi:** „Beachten Sie den Artikel: ‚eine Tomatensuppe‘ anstelle von ‚ein Tomatensuppe‘.“ (*Artiklga e'tibor bering: ‚eine Tomatensuppe‘ to'g'ri variant.*)

📖 **Taklif:** „Üben Sie weitere Gespräche in unserem Modul ‚Einkaufen‘!“ (*Bizning ‚Xarid qilish‘ modulimizda yana mashq qiling!*)

Xulosa qilib aytganda, VR va AR texnologiyalari nemis tilini o'rganish usullarini yanada interaktiv, qiziqarli va samarali qiladi. Sun'iy intellekt bilan birgalikda ushbu texnologiyalar o'quvchilarga o'zlarini haqiqiy nemis tilida so'zlashadigan muhitda his qilish imkonini beradi. Shu orqali o'quvchilar tilni nafaqat yodlashadi, balki uni real hayotda qo'llashga o'rganadilar. VR/AR va AI kombinatsiyasi esa kelajakda nemis tilini o'rganishda yanada katta imkoniyatlar yaratishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Michael Braun. Adaptives Lernen: Personalisierte Sprachkurse durch KI, 2023.
2. Sabine Keller. Digitale Medien und KI im Sprachunterricht, 2021.
3. Anna Müller, Hans Schmidt. Künstliche Intelligenz im Fremdsprachenunterricht: Potenziale und Herausforderungen, 2022.
4. Burkhanovich, A. O. (2023). Criterion Of Ideomaticity In Phraseological Units. *Journal Of Language And Linguistics*, 6(4), 391-393.

TA'LIMDAGI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA UNING GLOBAL REYTINGLARGA TA'SIRI

Mirolimova Marjona Ikromjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti I-24-14-guruh talabasi
E-mail: marjonamirolimova@gmail.com
Abdujabborova Shoxista Adiljanovna
Andijon davlat chet tillari instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim sohasida respublikamizda amalga oshirilayotgan transformatsiya jarayonlari va raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonlarida qanchalik muhim ahamiyatga ega ekanligi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: taraqqiyot, istiqbol, ta'lim tizimi, ta'lim islohoti, strategiya, integratsiyalash, raqamli infratuzilma, raqamli iqtisodiyot, interfaollik.

Bugungi globallashuv jarayoni kechayotgan davrda, jahondagi juda ko'p mamlakatlar yuksak darajada rivojlanish uchun ta'limga suyanishni to'g'ri deb baholashmoqda. Haqiqatdan ham, har qanday mamlakat faqatgina ta'lim bilangina oyoqqa turishi, rivojlanishi va bir so'z bilan aytganda johillik botqog'idan halos bo'lishi mumkin. Shu boisdan ham bizning mamlakatimizda ham hozirgi kunda ta'lim tizimiga keng ko'lamlı imkoniyatlar yaratilmoqda. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev aytganidek: "Najot - ta'limdadir". Haqiqatdan ham, ta'lim dunyoni o'zgartirish uchun qo'llashimiz mumkin bo'lgan eng kuchli quroldir. Ta'lim nima uchun muhim va hozirgi kunda nima uchun barcha mamlakatlar ta'limga katta e'tibor qaratmoqda ?

Ta'lim nima ekanligi haqida turli xil tushunchalar va ta'riflar mavjud, ammo bitta narsani umumiy qabul qilish mumkin, bu ta'limning muhimligi va buning sabablari :

Barqarorlikni ta'minlaydi. Ya'ni bir mamlakatda ta'lim qanchalik rivojlangan bo'lsa, o'sha mamlakatning barqarorlik darajasi yuqori bo'ladi. Va hech kim u yurtning tinchligini tortib ololmaydi

Moliyaviy xavfsizlikni ta'minlaydi. Barqarorlikdan tashqari, ta'lim moliyaviy xavfsizlikni ham ta'minlaydi, ayniqsa bugungi jamiyatimizda moliyaviy xavfsizlik birinchi o'rinda turadi. Va ta'lim tizimi hozirgi kun tamoyillariga mos ravishda rivojlanib borsa, albatta, u mamlakatda moliyaviy inqiroz degan nazariyalar kuzatilmaydi.

Ta'lim himoya qila oladi. Yoshlari kuchli ta'limga ega bo'lgan mamlakat o'zini butun dunyoda erkin his qila olishi mumkin, shubhasiz. Chunki ta'lim bilganimizdan ko'ra ko'proq himoya qila olish imkoniyatiga ega.

Masalan, “2019-COVID” davrida har bir mamlakat olimlari bu yuqumli virusga qarshi choralar topishga, izlanishga majbur bo‘ldi. Va, albatta, barcha texnika va texnologiyalar bilan ta’minlangan hamda ta’lim tizimiga kuchli e’tibor berilgan mamlakatlarda bu yo‘lda tez va samarali ish olib borildi. Shunday ekan har bir rivojlangan davlatning erishayotgan yutuqlari ortida yuqori ta’lim tizimining mavjudligidir.

O‘zbekiston respublikasining, boshqa barcha mamlakatlar qatori, texnika davridan ortda qolmagan holda, ta’lim tizimida raqamli transformatsiya jarayoniga o‘tishi keng miqyosda amalga oshirilmoqda. Chunki yuqorida aytilganidek, xalqimiz juda yaxshi biladiki, ta’lim – bilim berish, malaka va ko‘nikmalar hosil qilish jarayoni, kishini hayotga va mehnatga tayyorlashning asosiy vositasidir. Ta’lim jarayonida ma’lumot olinadi va tarbiya amalga oshiriladi. “Hammamizga ayonki, taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham bu - ilm-fan, ta’lim va tarbiyadir. Ertangi kunimiz, vatanimizning yorug’ istiqboli, birinchi navbatda, ta’lim tizimi va farzandlarimizga berayotgan tarbiyamiz bilan chambarchas bog‘liq”- deydi Shavkat Mirziyoyev. Shunday ekan, hozirgi kunda ta’lim tizimimizda bir talay o‘zgarishlar, yangiliklar joriy etilmoqda va shu bilan birgalikda raqamli texnologiyalar olib kirilmoqda. Bir so‘z bilan aytganda, O‘zbekiston respublikasining ta’lim sohasida raqamli transformatsiya amalga oshirilmoqda.

Raqamli transformatsiya nima? Raqamli transformatsiya – bu shunchaki ta’lim islohoti emas. Bu ta’limning barcha darajalariga ta’sir qiluvchi ko‘p yillik faoliyat dasturidir. Xizmat ko‘rsatish va moddiy ishlab chiqarishda bo‘lgani kabi, ta’limni raqamli o‘zgartirish bo‘yicha ishlar ham dasturni amalga oshirishning barcha bosqichlarida natijaga yo‘naltirilgan bo‘lishi, ham ta’lim muassasalari ishining sifatini oshirishga ko‘mak berishi kerak. Shu bilan birga raqamli texnologiyalar talabalarning ta’lim sifatini tubdan yaxshilashga, ularda barcha zarur qobiliyatlarni shakllantirishga, mavjud barcha raqamli vositalar, materiallar va xizmatlardan faol (ongli va ijodiy) foydalanish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Ta’lim muassasalarining raqamli transformatsiyasining asosi

raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanish eng samarali bo'lgan ta'lim jarayonini shaxsiylashtirilgan tashkil etishga o'tishdir. Shunday ekan, hozirgi kunda yurtimizda texnologiyaning rivojlanishi uchun bir qancha islohotlar amalga oshirilmoqda, chunki ta'limda texnologiyadan samarali foydalanish, avvalambor, uni mamlakatimizda keng tatbiq etishdan va texnologiyaga doir imkoniyatlar yaratishdan boshlanadi. Butun dunyodagi davlatlar o'z iqtisodiyotlari, jamiyatlari va boshqaruv tizimlarini rivojlantirish va yangi bosqichga olib chiqish uchun texnologiya kuchidan foydalanmoqda. O'zbekiston, ulkan salohiyatga ega mamlakat uchun raqamli transformatsiyani qabul qilish shunchaki imkoniyat emas, albatta, bu zaruratdir ham. Shuning uchun ham 2020-yil 6-iyuldan O'zbekiston Respublikasida Oliy ta'lim va innovatsiyalar vazirligi o'z faoloyatini boshladi. Qisqa qilib aytganda, bu vazirlikning asosiy maqsadi yurtimizdagi ta'lim sohasini rivojlantirish, innovatsion faoloyatni qo'llab-quvvatlash, keng miqyosda ilmiy tadqiqotlar olib borish va zamonaviy texnologiyalarni ta'lim tizimiga tatbiq qilishdan iboratdir. Yurtimizda joriy etilayotgan bu kabi islohotlar bir talay. Shuni "Raqamli O'zbekiston 2022-2026-yillarga mo'ljallagan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi", "O'zbekiston - 2030" strategiyasi va boshqa tegishli dasturlar milliy iqtisodiyot, sanoat va umuman jamiyatning raqamli transformatsiyasini amalga oshirishda muhim ahamiyatga egadir. Jumladan, "Raqamli O'zbekiston -2030" strategiyasida qayd etilganidek, O'zbekiston raqamli transformatsiyaning ulkan yo'liga o'tdi. Ushbu keng qamrovli yo'l xaritasi raqamli texnologiyalarni davlat xizmatlaridan tortib, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarigacha hayotning barcha jabhalariga integratsiyalashga qaratilgan. Strategiya mustahkam raqamli infratuzilmani rivojlantirish, fuqarolarning raqamli savodxonligini oshirish, raqamli iqtisodiyotda innovatsiyalar va tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan.

O'zbekiston ta'lim sohasida raqamli texnologiyalarni o'quv jarayoniga integratsiyalash borasida sezilarli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xalq ta'limi vazirligi tomonidan ham turli tashabbuslar jumladan, yoshlarni dasturlash bo'yicha muhim ko'nikmalarga ega bo'lishga qaratilgan "Bir million o'zbek dasturchilari"

loyihasi boshlangan. Bundan tashqari, hukumat o'qituvchilari va talabalarga raqamli savodxonlik bo'yicha treninglar o'tkazish uchun xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilib kelmoqda.

Xuddi shunday, oliy ta'lim tizimida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 24- dekabrda PQ-60-son qaroriga muvofiq raqamlashtirish jarayonlariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mazkur hujjatda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan oliy ta'lim muassasalarining faoliyatini raqamlashtirish borasidagi chora-tadbirlar va istiqbolli rejalar bayon etilgan. Jumladan, ushbu qaror qabul qilinganidan so'ng oliy ta'lim muassasalarida hujjatlarni qog'oz shaklidan voz kechib Jahon banki bilan hamkorlikda Oliy ta'lim jarayonlarini boshqarish axborot tizimi joriy etildi va ko'p yangi imkoniyatlar yaratildi. Bu hujjat oliy ta'lim sohasini tubdan raqamlashtirishga qaratilgan keng qamrovli chora-tadbirlarni o'z ichiga olib, ularning ijrosi natijasida oliy ta'limning boshqaruv tizimi va ta'lim sifatini monitoring qilish samaradorligi yanada oshdi, ta'lim muassasalari faoliyatini avtomatlashtirish jadallashdi. Bu esa, o'z navbatida, mamlakatimiz oliy ta'limi raqobatbardoshligini yuksaltirishga xizmat qilib kelmoqda.

Haqiqatdan ham shuni alohida ta'kidlash kerakki, raqamli dunyoning yetakchi korxonalari turli darajadagi rivojlangan mamlakatlar barcha sohalarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanadilar va mablag'larining bir qismini raqamli texnologiyalarni ishlab chiqish va jamiyat hayotiga tatbiq etish uchun sarflaydi. XXI asrda ta'limni raqobatbardosh qilish uchun ta'lim muassasalari eng so'nggi texnologik ishlanmalar va elektron ta'lim vositalaridan foydalanishi kerak. Bundan tashqari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish barcha ta'lim faoliyatiga katta ta'sir ko'rsatadi, raqamli texnologiyalardan foydalanish esa axborotga kirish va saqlashni osonlashtiradi. Masalan, hozirgi kunda O'zbekiston Oliy ta'lim bilim yurtlarida professor-o'qituvchilarni rag'batlantirish maqsadida KPI tizimi yo'lga qo'yilgan va bu jarayon universitet hamda institutlarda Hemis tizimida yo'lga qo'yilgan. Bundan tashqari, raqamli texnologiya ta'lim tizimida quyidagi qulayliklarni ham beradi :

interfaol sinflar muhitda virtual darslar, 3D formatidagi jonli tarix sifatida namoyon etiladi;

yaxshilangan hamkorlik-interaktiv raqamli doskalarga, videokonferensiyalarga, onlayn uchrashuvlar va ma'ruzalarga oson kirish;

shaxsiylashtirilgan ko'rsatmalar – cheksiz miqdordagi dars rejalari mavjud;

kirish va baholash imtihonlarini raqamlashtirish jarayoni uni yanada shaffof qiladi va o'qituvchilar tomonidan baholashni osonlashtiradi, uy talabalari uchun esa imtihonlarni onlayn topshirish imkoniyatini beradi;

hayot davomida raqamli ko'nikmalarga ega bo'lish (va bu keyingi kasbiy hayoti davomida ham asqotadi);

onlayn xavfsizlik va kibergigiena.

Shuni ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2022-yil 24 -dekabrdagi PF-269-son Farmoni bilan Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi negizida Raqamli texnologiyalar vazirligi tashkil etilgan.

Vazirlik faoliyatining asosiy vazifalari va yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

"elektron hukumat" ni tatbiq etish, monitoring qilish, baholash va nazorat qilish bo'yicha davlat dasturlarining amalga oshirilishini ta'minlash;

internet tarmog'ining milliy segmenti yanada shakllantirilishini ta'minlash, mamlakatimizning turli yo'nalishlardagi zamonaviy veb-resurslarini, shu jumladan, yosh avlodning axborotga bo'lgan va intellektual talab-ehtiyojlarini qondirish maqsadida tarmoq resurslarini rivojlantirish uchun zarur texnik va qulay shart-sharoitlarni yaratish;

zamonaviy kommunikatsiya vositalari sohasida ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalarni, kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishni tashkil qilish, dasturiy mahsulotlar, axborot tizimlari va ma'lumotlar bazalarini ishlab chiqish va tatbiq etish, axborot xavfsizligini ta'minlash va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarida shunday ishlarni tashkil etish.

Yuqoridagi fikrlarimizdan kelib chiqib xulosa qilib aytish mumkinki, yurtimizda ushbu amalga oshirilayotgan ta'lim sohasiga doir islohotlar va raqamli texnologiyalarni o'quv jarayoniga integratsiyalash ishlari shu darajaga yetmoqdaki, natijada yurtimiz kelajagi bo'lmish yoshlarimiz jahon reytinglarida sezilarli yutuqlarga erishishmoqda. Jumladan, ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan istiqbolli vazifalar, o'zining dolzarbligi hamda amaliy ahamiyati bilan boshqa sohalardagi islohotlardan aslo qolishmaydi. Chunki ushbu sohadagi islohotlarni yanada keng ko'lamda davom ettirish - davr talabidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati :

- 1.O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi (O'z Me). Birinchi jild. Toshkent 2000.
- 2.<https://www.digital.uz>.
- 3.<https://cyberleninka.ru>
- 4.<https://www.yuz.uz>.
- 5.<https://qalampir.uz>

DIGITAL TRANSFORMATION IN EDUCATION AND ITS IMPACT ON GLOBAL RANKINGS

Mumtozbegin Mirzayeva.

Student at Andijan State Institute of Foreign Languages

Robiya Rasuljonova.

Student at National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Annotation: Technology is transforming the educational landscape by redefining how universities teach, learn, and compete globally. Digital transformation, incorporating artificial intelligence, online courses, and virtual tools, is revolutionizing education. This article examines how these advancements impact global university rankings, analyzing key factors such as student engagement, research output, and international collaboration. Additionally, the paper explores challenges such as unequal access to technology and cybersecurity risks. The

objective is to assess whether digital transformation genuinely enhances educational quality or simply intensifies competition among elite universities.

Key Words: digital education, university rankings, AI in learning, online learning, digital accessibility, smart campuses.

Introduction

Over the past decade, the education sector has witnessed significant transformation due to rapid technological advancements. Artificial intelligence (AI), online learning platforms, and digital tools are reshaping traditional educational models. However, an important question arises: Does this digital shift contribute to improved performance in global university rankings, such as the QS World University Rankings and Times Higher Education (THE), or does it primarily benefit elite institutions? Leading universities such as MIT and Stanford have leveraged digital tools to attract top-tier students and researchers, enhancing their global standing. Conversely, many institutions in developing regions face challenges in integrating such technologies. This article explores the role of digital transformation in shaping university rankings, highlighting both its advantages and limitations.

Artificial intelligence has significantly enhanced the learning experience by introducing automation and personalization as AI tutors, such as Georgia Tech's 'Jill Watson,' provide instant responses to student inquiries; automated grading systems reduce instructors' workloads and facilitate timely feedback; AI-driven course recommendations help students optimize their academic pathways. For instance, Georgia Tech's AI assistant, Jill Watson, has been successfully integrated into online courses, improving student engagement while reducing administrative burdens on faculty. The expansion of online learning has played a crucial role in increasing university accessibility worldwide as prestigious institutions, including Harvard and Stanford, offer online programs that reach diverse international audiences; hybrid learning models, combining in-person and online education,

enhance flexibility; platforms such as Coursera and edX have enabled universities to attract more international students, thereby improving rankings. For example, the University of London reported a 30% increase in international enrollments after expanding its digital education offerings. The use of big data analytics in education allows universities to optimize their teaching strategies; predictive analytics identify students at risk of academic failure, enabling early intervention; universities analyze student engagement data to refine curriculum design and teaching methodologies. A notable example is the University of Michigan, which employs AI to monitor student participation levels. This initiative has led to a 15% reduction in dropout rates, demonstrating the impact of data-driven decision-making.

Impact on Global Rankings

Digital transformation has a huge influence on how universities perform in global rankings. The more effectively a university integrates technology, the better its chances of climbing the ranks in systems like QS World University Rankings and Times Higher Education. One of the most important factors in these rankings is research and citations, which make up 40% of the QS score. Universities that use AI-powered research tools can analyze data more efficiently and publish more high-quality papers. This gives them an edge because research impact is measured by how often a university's work is cited. Institutions like Stanford and MIT have embraced AI-driven research, which helps them stay at the top. Teaching quality is another key factor, accounting for 30% of the ranking. Universities that create digital classrooms and smart campuses tend to see higher student satisfaction and engagement. For example, Nanyang Technological University in Singapore has invested heavily in digital infrastructure, and this has significantly improved its ranking. Students learn better when they have access to interactive and flexible learning environments, which digital tools provide. International reputation also plays a major role, making up 20% of the ranking. The more globally recognized a university is, the higher it ranks. Digital education has made it possible for

universities to reach students from all over the world. Online courses, virtual collaborations, and international research partnerships attract students and faculty from different countries, making these institutions more competitive on a global scale. In simple terms, universities that embrace digital transformation are more likely to perform well in rankings. They can produce more research, improve teaching quality, and gain international recognition. However, not all universities have equal access to these technologies, which raises concerns about fairness in global education rankings.

Challenges of Digital Transformation

Even though digital education brings many benefits, there are still significant challenges that universities face. One of the main issues is unequal access to technology. Not all universities have the funding to implement advanced AI-based learning solutions, which means some institutions are left behind. On top of that, students in rural or underprivileged areas often struggle with poor internet access and limited digital resources, putting them at a disadvantage. To address this, governments should invest in infrastructure to bridge the digital divide, ensuring that all students have the opportunity to benefit from digital education. Another challenge is the increased risk of cybersecurity threats. As universities move more of their systems online, the amount of sensitive student data being stored also increases. This makes institutions vulnerable to cyberattacks. For instance, in 2022, a major UK university suffered a cyberattack that exposed thousands of student records. To protect students' personal and academic information, universities need to prioritize cybersecurity measures. Moreover, not all educators are comfortable with the rapid shift towards AI-driven teaching methods. Some worry that automation could replace traditional teaching, diminishing the human element in education. Others may not have the technical skills to integrate AI tools into their courses effectively. Universities should offer faculty training programs to help professors smoothly adapt to new technologies and teaching methods. Finally, while digital education has many advantages, it's important to strike a balance. AI

and online platforms can't fully replace the in-person classroom experience, which is crucial for developing critical thinking and social interaction. Over-reliance on automation might limit students' ability to think independently. Larger universities with advanced digital infrastructure—like Harvard and MIT—often benefit the most from these tools, while smaller institutions may struggle to keep up. A hybrid approach that combines technology with traditional teaching methods could provide the best learning experience for students.

Conclusion: The Future of Education and Rankings

The integration of digital technology into education has redefined teaching methodologies and global university competition. While AI, online learning, and data analytics enhance institutional performance, challenges such as unequal access, cybersecurity risks, and faculty adaptation must be addressed. To maximize the benefits of digital transformation, universities should:

- Invest in AI-driven learning systems for personalized education.
- Strengthen cybersecurity measures to protect academic data.
- Provide comprehensive faculty training for digital adaptation.
- Ensure equitable access to online learning opportunities.

When implemented effectively, digital transformation has the potential to enhance global rankings while fostering a more inclusive and innovative learning environment.

References

1. Georgia Tech. (2023). *Jill Watson: AI in Education*. Retrieved from [source]
2. Nanyang Technological University. (2023). *Building a Smart Campus for the Future*. Higher Education Review, 21(2), 67-82.
3. QS World University Rankings. (2024). *How Digitalization Affects University Performance*.

4. Times Higher Education. (2024). *The Role of Technology in Modern Universities*. Retrieved from
5. University of Michigan. (2022). *Predictive Analytics and Student Success*. Journal of Educational Technology, 19(4), 45-60.

THE DIGITAL TRANSFORMATION OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abdurahmonova Masturaxon, student, FerSU
Jurayev Islom, teacher, FerSU

Annotation: The article explores contemporary trends in foreign language education within the framework of digitalization. It examines how digital technologies are transforming language learning processes, emphasizing innovative approaches such as online education, the integration of information technology, and the facilitation of cultural exchange. The author also addresses the influence of digitalization on global communication and intercultural interaction, while identifying the challenges and obstacles encountered by both students and educators. The study aims to investigate the evolution of foreign language education in the context of a digitized society through empirical research. This topic holds significant relevance today, as the digitalization of education plays a pivotal role in shaping the future of modern learning systems.

Key words: digitalization, information technology, online learning.

A trend signifies the general direction or pattern of change within a specific field. In this case, the "trend in the development of foreign language teaching within the context of information digitization" reflects the advancement of education through the integration of information technology. "The establishment of a digital environment in foreign language education involves a collection of resources designed to support educational activities, with key elements including digital data, processing, exchange, and analysis outcomes" [1]. The digitization of education significantly broadens the scope of students' knowledge. It is essential to

define objectives for creating a digital platform to effectively implement digital technologies and align technological capabilities with core educational goals.

This research seeks to examine the progression of foreign language education within the framework of digitalization and the contemporary information-driven society, utilizing empirical experimentation as a methodological approach.

To achieve this goal, the following tasks were set:

- Determine the essence and significance of digitalization in education, especially in the context of learning a foreign language.
- It is necessary to identify directions for the development of foreign language education in the context of digitalization.

Digitalization serves as a powerful tool for enhancing the efficiency of educational processes while minimizing costs. The scientific innovation of this study lies in its thorough and systematic examination of current trends in the digitalization of foreign language teaching within higher education institutions. The potential impact of this research extends to its ability to provide valuable insights that can guide future studies and advancements in the field of education.

As the job market undergoes transformation, foreign language training programmes are increasingly including specialised vocabulary and skills that are necessary for a successful career. The primary objective of integrating technology is to make the most of it to effectively achieve educational goals. The expected outcomes of digitalising education and the educational process are related to the identification and maximum use of opportunities. In the modern world, digitalisation has permeated all aspects of life, including education, and exerts a significant influence over the processes of teaching foreign languages. The following paragraphs present some ideas and arguments that may be employed when writing a research paper on this topic:

- Online education: With the development of the Internet and digital technologies, new opportunities for learning foreign languages have emerged. Online courses, mobile apps and language skills sharing platforms enable people to

learn languages more efficiently and conveniently by offering intensive courses using a variety of learning methods.

- Use of information technology: Modern methods of teaching foreign languages are increasingly based on the use of information technology. This allows you to create interactive learning materials.

- Cultural exchange: Thanks to the Internet, people from all over the world can communicate and share experiences with native speakers, which is an important element of learning a foreign language.

These ideas can become the basis for analyzing and discussing trends in the development of foreign language teaching in the context of digitalization. But I would like to consider the current topic “Development trends in teaching foreign languages in The contemporary educational landscape is characterised by a pressing need to develop the skills required to utilise digital technologies, media tools, website tools, web conferencing, wiki libraries, blogs, video recordings, audio podcasts and presentation tools [4].

A foreign language teacher is expected to possess a range of teaching methods and software that allows them to diversify educational material and conduct lessons at a creative level, as well as manage communicative activities in a foreign language. This includes the introduction of students to a virtual interactive foreign language environment, which gives them the illusion of being in the country of the language they are learning in the context of digitalisation of foreign language education. The formation of communicative competence in a foreign language through the use of digital learning technologies enables the reconstruction of the sociocultural context reflected in customs and lifestyle [5].

The differentiation of the utilisation of digital technologies in the teaching of a foreign language reveals that one of the objectives of teaching a foreign language is the formation of intercultural communicative competence, which ensures effective communication with native speakers. The primary objective of training future specialists is competitiveness. The utilisation of digital technologies in the field of foreign language education is of paramount importance, particularly in the

context of the formation of intercultural communicative competence. This encompasses not only the acquisition of linguistic knowledge and its effective utilisation, but also the adherence to the social norms of speech communication and the observance of the rules of speech behaviour. Consequently, the integration of digital educational technologies into the process of foreign language education serves to foster the development of highly qualified specialists with creative thinking, an active lifestyle and intercultural competence.

Bibliography

1. Alekseeva N. A., Fisunov P. A. Organization of the process of forming cognitive activity of students using modern information and mobile technologies // Issues of linguodidactics and intercultural communication in the context of modern research: collection. scientific Art. XI International scientific-practical conf. Cheboksary, 2019. pp. 85–89.
2. Skorobrenko I. A., Baronenko E. A. The role of information and communication technologies in the process of language training of future teachers // Informatization of education and methods of e-learning: materials of the III International. scientific conf. Krasnoyarsk: Siberian Federal University, Institute of Space and Information Technologies, 2019, pp. 310–315.
3. Dmitrenko T. A. Modern technologies for teaching a foreign language in the higher education system education: textbook. M., 2022. 164 p.
4. Dmitrenko T. A. Professional training of a foreign language teacher in a digital environment visas for language education // Foreign languages at school. 2021. No. 12. P. 42.

SUNʻIY INTELLEKT KELAJAGI VA NEMIS TILI TAʻLIMI

Tolibova Rayxona Umidjon qizi

**ADCHTI, Filologiya va tillarni oʻqitish:
nemis tili, 1-kurs talabasi**

Annotasiya:

Maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining nemis tili ta'limiga bo'lgan ta'sirini tahlil qilinadi. Shuningdek, nemis tilini o'qitish jarayonida sun'iy intellektning afzalliklari, imkoniyatlari va cheklovlari yoritiladi. Sun'iy intellektning kelajakdagi roliga oid istiqbollar ko'rib chiqiladi va o'qitish jarayonini optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Su'niy intellekt, nemis tili, lug'at, til o'rganish, mobil dasturlar.

Sun'iy intellekt kelajagi va nemis tili ta'limi

Bugungi kunda sun'iy intellekt texnologiyalari hayotning turli jabhalarida inqilobiy o'zgarishlarni olib kelmoqda. Ta'lim tizimi ham bundan mustasno emas. Nemis tili dunyoda keng qo'llaniladigan tillardan biri bo'lib, uning ta'limida innovatsion yondashuvlar tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Sun'iy intellekt texnologiyalarining til o'rganish jarayoniga qo'shgan hissiy ayniqsa nemis tilini o'rganishda yangi imkoniyatlar eshigini ochmoqda. Ushbu maqolada sun'iy intellektning nemis tili ta'limidagi o'rni, imkoniyatlari va cheklovlari haqida so'z yuritiladi.

Sun'iy intellekt texnologiyalari nemis tilini o'rganishni osonlashtirish va qiziqarli qilish uchun bir qator vositalarni taqdim etmoqda. Masalan, mashina tarjiması vositalari (Google Translate, DeepL) matnlarni tez va aniq tarjima qilish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, "Duolingo", "Babbel" va "Ibrat farzandlari" kabi platformalar foydalanuvchilarning o'quv darajasiga moslashtirilgan shaxsiy ta'lim dasturlarini taklif etadi.

Sun'iy intellekt yordamida ishlaydigan botlar esa til o'rganuvchilarga virtual suhbatdoshlarga ega bo'lish imkoniyatini taqdim etadi. Ular grammatik xatolarni aniqlash va takomillashtirishga yordam berish barobarida, o'quvchilar uchun tabiiy muloqot muhitini yaratadi. Til o'rganish jarayonida tabiiy muhitga ega bo'lish, esa jarayonni yanada osonroq va tezroq kechishiga asos bo'ladi.

Sun'iy intellekt texnologiyalari rivojlanishi bilan nemis tili ta'limida real vaqtda tarjima tizimlarining ahamiyati oshib bormoqda. Masalan, konferensiyalar, o'qituvchilarsiz suhbatlar yoki xalqaro uchrashuvlarda real vaqtda tilni tushunish imkoniyati yaratilmoqda. Virtual haqiqat va qo'shilgan haqiqat texnologiyalari esa o'quvchilarga nemis tilidagi muhitni simulyatsiya qilish imkonini beradi, bu esa o'quvchilarni tilni madaniy kontekstda chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Shunga qaramay, sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim sohasida to'liq o'rnini topishi uchun ayrim cheklovlar mavjud. Masalan, Sun'iy intellekt tilning madaniy va hissiy jihatlarini to'liq tushuna olmaydi. Nemis tili singari murakkab grammatikaga ega tillar uchun bu texnologiyalar ba'zan noaniqliklar keltirib

chiqarishi mumkin. Bundan tashqari, o'qituvchining insoniy jihatlaridan (motivatsiya, hissiy qo'llab-quvvatlash) butunlay voz kechib bo'lmaydi.

Sun'iy intellektning nemis tili ta'limidagi amaliy ilovalari

Sun'iy intellekt o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash va ularning o'quv jarayonini moslashtirish imkonini beradi. Masalan, Duolingo platformasi har bir foydalanuvchi uchun individual darslar yaratadi.

Nemis tili uchun maxsus moslashtirilgan ilovalar (Babbel, Lingvist) grammatikani o'rganishdan tortib, lug'at boyligini oshirishgacha yordam beradi.

Sun'iy intellekt ovoz tanib olish texnologiyalaridan foydalangan holda talaffuzni tekshiradi va to'g'ri variantlarni taklif qiladi. Speechling va Rosetta Stone kabi platformalar bunda eng samaralilaridan biri hisoblanadi.

Bu texnologiyalar ayniqsa, o'quvchilarni o'z talaffuzlarini mustaqil tekshirishga undaydi.

Nemis tilida muloqotni rivojlantirish uchun sun'iy intellekt yordamida ishlaydigan virtual suhbatdoshlar yaratildi. Masalan, ChatGPT kabi botlar foydalanuvchilarga real suhbat muhitini yaratadi. Lekin, tanganing boshqa tomoni ham bor, faqat sun'iy intellekt vositalariga tayanib qolish kerak emas. Sun'iy intellekt vositalari faqatgina qo'shimcha yordam berish uchun kerak.

botlar til o'rganishdagi motivatsiyani oshiradi va doimiy amaliyotni ta'minlaydi.

Google Lens va Microsoft Translator kabi vositalar real vaqtda nemis tilidagi matnni boshqa tillarga tarjima qiladi.

Ushbu texnologiyalar til o'rganish jarayonida kontekstni tushunishni osonlashtiradi.

Sun'iy intellekt tilni grammatika va so'zlar darajasida o'rgatadi, ammo madaniy kontekst va nutq nuanslarini yetarlicha anglab yetmaydi. Masalan, nemis tilida rasmiy va norasmiy muloqot uchun maxsus iboralar mavjud.

O'qituvchi bilan muloqot qilish til o'rganuvchilarning hissiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, Sun'iy intellekt esa hissiy va ijtimoiy jihatlarni cheklangan darajada taqdim etadi.

Nemis tilining grammatikasi (masalan, rodlar , so'z tartibi) ba'zan sun'iy intellekt vositalari tomonidan noto'g'ri qayta ishlanishi mumkin.

O'zbekiston ta'lim tizimida sun'iy intellektni qo'llash imkoniyatlari

Raqamli platformalar yordamida nemis tili bo'yicha milliy o'quv dasturlarini boyitish imkoniyati mavjud. Sun'iy intellekt milliy darsliklarni interaktiv qilish uchun qo'llanilishi mumkin.

Nemis tilini o'rganishda o'zbek madaniyati va tilini solishtirish orqali o'quvchilarda qiziqish uyg'otish mumkin. Buning uchun sun'iy intellektga asoslangan moslashuvchan ta'lim tizimlari yaratilishi maqsadga muvofiqdir.

O'zbekistonda nemis tili o'qituvchilarini tayyorlashda Sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanib, o'qituvchilarning bilim va ko'nikmalarini oshirish uchun resurslarni kengaytirish mumkin.

Sun'iy intellekt texnologiyalari nemis tili ta'limi uchun ulkan imkoniyatlar ochib berdi. Intensivlashtirilgan o'quv dasturlari, interaktiv mashg'ulotlar va real vaqtda tarjima tizimlari til o'rganishni yanada oson va samarali qilmoqda. Biroq, sun'iy intellekt texnologiyalarini o'qituvchilar tajribasi bilan uyg'unlashtirish, til o'rganuvchilarning ehtiyojlarini to'liq qondirish uchun zarur hisoblanadi. Kelajakda innovatsion yondashuvlar orqali sun'iy intellekt texnologiyalarining bu sohadagi hissasi yanada kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Duolingo rasmiy blogi: "How AI Personalizes Language Learning for Millions."
2. Qurbonov, B. "Til o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish." Ta'lim va fan, 2020.
3. Xasanov, R. "Sun'iy intellekt va ta'limdagi innovatsiyalar." O'zbekistonda innovatsion ta'lim, 2022.
4. To'rayev, A. "Chet tillarni o'rganishda raqamli texnologiyalar." O'zbekiston ta'limi, 2021.

TA'LIMDAGI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA UNING GLOBAL REYTINGLARGA TA'SIRI

To'ychiyeva Rayxona
Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz filologiyasi, o'qitish metodikasi
va tarjimashunoslik fakulteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli transformatsiyaning ta'lim tizimiga ta'siri tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini qulay va samarali qilishga yordam berayotgani, shuningdek, universitetlarning global reytinglardagi o'rnini oshirishga xizmat qilayotgani ta'kidlanadi. Sun'iy intellekt, bulutli hisoblash, katta ma'lumotlar tahlili va onlayn ta'lim platformalari kabi texnologiyalar ta'lim sifatini oshirishga yordam berishi haqida so'z yuritiladi.

Maqolada ta'lim sohasida raqamli transformatsiyaning dolzarbligi va kelajakdagi istiqbollari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Raqamli transformatsiya, ta'lim tizimi, onlayn ta'lim, sun'iy intellekt, masofaviy o'qitish, katta ma'lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar, innovatsion ta'lim metodlar, global reytinglar, ilmiy tadqiqotlar, "Ibrat Farzandlari" platformasi, virtual sinflar, interaktiv ta'lim.

Zamonaviy jamiyatda raqamli texnologiyalar hayotimizning barcha jabhalariga kirib kelmoqda, shuningdek, ta'lim tizimi ham bu o'zgarishlardan chetda qolmayapti. Raqamli transformatsiya ta'lim jarayonini yanada samarali va qulay qilishga yordam bermoqda. Bu jarayon nafaqat o'quv jarayonini yengillashtirish, balki ta'lim muassasalarining global reytinglarda yuqori o'rinlarni egallashiga ham ta'sir qilmoqda.

Raqamli transformatsiya — ta'lim tizimining zamonaviy texnologiyalar yordamida takomillashish jarayonidir. Yangi texnologiyalar, masalan, sun'iy intellekt, bulutli hisoblash, katta ma'lumotlar (Big Data) va onlayn o'qitish platformalari, ta'limni yanada zamonaviy va interaktiv qilishga yordam beradi. Masofaviy ta'lim, virtual sinflar va onlayn kurslar imkoniyatlari bugungi kunda talabalar uchun dunyoning eng yaxshi universitetlariga kirish imkonini beradi.

Onlayn ta'lim platformalari, masalan, Coursera va edX, dunyoning turli mamlakatlaridagi talabalar uchun yuqori sifatli kurslarni taqdim etmoqda. Bu imkoniyatlar ta'lim olishni yanada erkinlashtiradi va talabalar uchun o'rganishni individual tarzda olib borishga imkon yaratadi. Shu bilan birga, universitetlar va o'qituvchilar ham yangi texnologiyalarni o'z ta'lim tizimlariga joriy etmoqda, bu esa ta'lim sifatini oshiradi. Bunga misol sifatida "Ibrat Farzandlari" platformasini keltirishimiz mumkin. Onlayn ta'limning tez rivojlanishi bilan bir qatorda, O'zbekistonning "Ibrat farzandlari" platformasi xorijiy tillarni bepul o'rganishga imkon yaratib, ta'lim tizimida yangi bir qadam qo'yishga yordam bermoqda. Ushbu platforma yoshlar uchun mo'ljallangan bo'lib, ular uchun zamonaviy, interaktiv va o'qishning barcha bosqichlarini o'z ichiga olgan ta'lim resurslarini taqdim etadi.

"Ibrat farzandlari" platformasi onlayn ta'limning ajoyib namunasi. Bu platforma xorijiy tillarni o'rganish imkoniyatlarini kengaytirish va ta'limni har bir yoshga yetkazish maqsadida tashkil etilgan. Foydalanuvchilar darslarni istalgan joydan va istalgan vaqtda bepul o'rganishlari mumkin. Platforma orqali o'quvchilar darslar, interaktiv viktorinalar, videomateriallar va boshqa ta'lim resurslaridan foydalanib, o'z bilimlarini yanada mustahkamlashadi. Shuningdek, "Ibrat farzandlari" platformasining o'ziga xosligi shundaki, u nafaqat onlayn darslar taqdim etadi, balki viloyatlarda maxsus ofislar va til marafonlari orqali ta'limni keng ommalashtiradi. Masalan, Samarqand, Xorazm va Surxondaryo viloyatlarida platformaning ofislari ochilgan bo'lib, ular yoshlarni zamonaviy ta'lim bilan ta'minlaydi. Bu esa o'z navbatida raqamli ta'limga bo'lgan talabni oshiradi va ta'limni yanada ommalashtiradi. Platformaning mobil ilovasi orqali darslarni o'rganish yanada osonlashadi. O'quvchilar har qanday joydan va vaqtdan qat'iy nazar o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu raqamli ta'limni yanada qulayroq va samarali qilishga xizmat qiladi. Ilova orqali o'quvchilar nafaqat darslarni tomosha qilishlari, balki viktorinalarda ishtirok etishlari va o'z bilimlarini mustahkamlashlari mumkin. Umuman olganda, "Ibrat farzandlari" platformasi onlayn ta'limning ajoyib namunasi sifatida yoshlarni zamonaviy bilimlar bilan ta'minlashga katta hissa qo'shadi. Masofaviy ta'limning afzalliklari nafaqat talabalar, balki universitetlar uchun ham muhimdir. Masofaviy ta'lim platformalarining imkoniyatlari orqali universitetlar o'z o'quv dasturlarini global miqyosda taqdim etishadi. Bu, o'z navbatida, universitetlarning global reytinglarida yuqori o'rinlarni egallashga yordam beradi. Masofaviy ta'limning keng tarqalishi talabalar uchun ilmiy tadqiqotlarga kirishish imkoniyatlarini kengaytiradi va ularga dunyoning eng yaxshi ilmiy markazlari bilan hamkorlik qilish imkonini beradi. Raqamli transformatsiyaning ta'limga bo'lgan ta'siri nafaqat shaharlarda, balki qishloq hududlarida ham ta'limni yanada rivojlantirishga yordam beradi. Bu platforma orqali xorijiy tillarni o'rganish imkoniyatlari yanada kengayadi va ta'lim olishdagi tengsizliklar kamayadi. Raqamli transformatsiyaning global reytinglarga ta'siri dunyo miqyosida oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi

raqobat har doim yuqori bo'lgan. Har bir universitet xalqaro reytinglarda o'z o'rnini mustahkamlash uchun barcha imkoniyatlardan foydalanishga harakat qiladi. Raqamli transformatsiya bu reytinglarni shakllantirishda muhim omilga aylanmoqda. Universitetlarning global reytinglarga kirishida bir nechta asosiy omillar bor:

1. Ilmiy tadqiqotlar. Ta'lim tizimida raqamli transformatsiya ilmiy tadqiqotlarni samarali olib borish imkoniyatlarini yaratadi. Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar yordamida ilmiy izlanishlar tez va samarali tarzda amalga oshiriladi. Tadqiqotchilar uchun raqamli vositalar nafaqat ish samaradorligini oshiradi, balki yangi, ilg'or bilimlarni yaratishga ham imkon beradi.

2. Masofaviy ta'lim imkoniyatlari. Masofaviy ta'lim imkoniyatlari kengaygan sari, universitetlar xalqaro miqyosda talabalar va o'qituvchilar bilan hamkorlik qilishni osonlashtiradi. Masofaviy kurslar va onlayn darslar orqali universitetlar o'zlarini butun dunyoga tanitadi, bu esa ularning reytinglarida sezilarli o'zgarishlarga olib keladi.

3. Talabalar bilimiga ta'sir. Raqamli texnologiyalar yordamida ta'lim jarayoni individual yondashuvni taqdim etadi. Har bir talaba o'z shaxsiy ehtiyojlariga mos o'quv dasturini tanlash imkoniga ega bo'ladi. Bu esa talabalar bilim darajasini oshirishga va universitetlar reytinglarida yuqori o'rinlarni egallashga yordam beradi.

4. Innovatsion ta'lim metodlari. Raqamli texnologiyalar yangi ta'lim metodlarini joriy etishda yordam beradi. Virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar va o'yin asosidagi o'qish metodlari talabalar uchun yanada qiziqarli va samarali bo'lishi mumkin. Bu yondashuvlar ta'lim jarayonining sifatini oshiradi va universitetlarning xalqaro reytingdagi o'rnini mustahkamlaydi.

Raqamli transformatsiya ta'lim tizimini tubdan o'zgartirib, uning yanada innovatsion, interaktiv va samarali bo'lishiga yo'l ochmoqda. Raqamli texnologiyalar tufayli ta'lim jarayoni yanada qulaylashib, masofaviy ta'lim va onlayn resurslar keng imkoniyatlar taqdim etmoqda. Dunyo bo'ylab yetakchi universitetlar va ta'lim muassasalari raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali

global reytinglarda o'z o'rnini mustahkamlashga harakat qilmoqda. O'zbekistonda ham raqamli transformatsiya jadal rivojlanmoqda. Masalan, "Ibrat farzandlari" kabi platformalar ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirib, xorijiy tillarni o'rganishda zamonaviy usullarni joriy etmoqda. Bunday platformalar nafaqat shahar aholisi, balki chekka hududlardagi yoshlar uchun ham ta'lim olish imkoniyatini oshiradi. Kelajakda ta'lim sohasidagi raqamli transformatsiya yanada rivojlanib, sun'iy intellekt, virtual haqiqat va avtomatlashtirilgan tizimlar yordamida yanada yuqori samaradorlikka erishishi kutilmoqda. Bu esa global ta'lim reytinglariga ham bevosita ta'sir qiladi. Xulosa qilib aytganda, raqamli transformatsiya ta'lim tizimini innovatsion yo'nalishda rivojlantirib, uni yanada inklyuziv va sifatli qilishga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Ta'limda raqamli transformatsiyasini amalga oshirish". (2023). International Journal of Advanced Research in Technology and Engineering Sciences.
2. "Ma'lumotlar tahlili va raqamli transformatsiya". (n.d.). Arizona State University.
3. "Raqamli transformatsiya konsepsiyalari va ularning ahamiyati". (2023). ResearchGate.
4. "Raqamli texnologiyalarning Yangi O'zbekiston rivojiga ta'siri". (2022).
5. "Ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish". (2023).
6. "O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim". (2024).

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYASI.

Nazarboyeva Shaxina Baxtiyorovna O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti 2-kurs nemis filologiyasi ta'lim yo'nalishi talabasi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada xorijiy tillarni o'qitishda raqamli ta'lim texnologiyalarini qo'llash, chet tilini o'rgatish hamda o'qitishda mazkur texnologiyaning didaktik imkoniyatlari ko'rsatilgan.

Kalit soʻzlar: raqamli texnologiya, xorijiy til, oʻqitish, oʻrgatish, texnika.

Аннотация. В данной работе показаны дидактические возможности данной технологии при применении цифровых образовательных технологий в преподавании иностранных языков, изучении речи и педагогической деятельности.

Ключевые слова: цифровые технологии, иностранный язык, преподавание иностранного языка, техника.

Abstract. This paper shows the didactic capabilities of this technology when using digital educational technologies in teaching foreign languages, studying speech and pedagogical activities.

Keywords: digital technologies, foreign language, teaching foreign language

Oʻzbekiston taʼlim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar zamirida umumiy, professional va oliy taʼlim tizimidagi mavjud tartiblarga keskin oʻzgarishlar kiritilishi maʼlum boʻlib qoldi. Bu oʻzgarishlar zamon talabiga mos, yangi raqamli texnologiyalarini taʼlim tizimiga tatbiq etish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Interfaol metodlarini taʼlim tizimiga tobora chuqur kirib kelishi, maʼlumotlarni uzatishdan tortib, qabul qilish, oʻquv-metodik jarayonlarni axbortlashtirish, nazorat qilish, modellashtirish, taʼlim jarayonini tashkil etish hamda tartibga solishning innovatsion usuli - oʻquvchilarda mustaqil ishlash koʻnikmalarini shakllantirish, bunda taʼlim jarayoni ishtirokchilarinig axborot kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishni nazarda tutadi.

Raqamli taʼlim texnologiyalar – taʼlim jarayonini zamonaviy usulda tashkil etish texnologiyasidir.

Taʼlim jarayonida uning oʻziga xos boʻlgan 4 komponentini ajratib koʻrsatish mumkin: faollikni oshirish, guruhlarda ishlash, oʻzaro hamkorlikdagi harakat va ekspert bilan teskari aloqa taʼsiri. Biroq, koʻp hollarda oʻqituvchilar

ta'lim jarayonini reja asosida amalga oshirishda texnologiyalar taqschiligiga duch keladi. Masalan, interaktiv doska va proyektorlar bilan cheklanishga majbur bo'lishadi. Notbuk, netbuk va plenshetlar bilan jihozlangan auditoriya hozirlab qo'yilgan bo'lsa, unda siz omadli ekansiz! Ushbu ikkala holatda ham pedagog ta'lim jarayonida texnologiyalardan foydalanishi mumkin. Bugungi kunda kompyuterli auditoriyani oldindan band qilish, foydalanish masalasini oldindan rejalashtirish odatga aylanib ulgurdi.

A'anaviy ta'lim metodlaridan bezigan talabalarning xorijiy tillarni o'rganishlari, mashg'ulotlarda kompyuter texnologiyalaridan unumli foydalanish, ularda motivatsiyani kuchaytirishga yordam beradi. Siz foydalanishingiz mumkin bo'lgan smartfon yoki boshqa mobil qurilmalar har bir talabada mavjuddir. O'qituvchi sa'iy - harakati bilan talabalarga ular ega bo'lgan texnikalardan foydalanib, xorijiy til o'rganish mashqlarini ko'rsatib bersa, talabalardagi qiziqish yanada oshadi. Shu bilan birga o'qituvchi harakatlari o'quvchilar tomondan qadrlanadi.

Texnologiyalarni ta'lim tizimiga integratsiyasini ta'minlash usullaridan biri bu nemis tilini o'rganish jarayonidagi aralash yondashuvda yoqqol namoyon bo'ladi. Aralash ta'lim bu til kurslari bo'lib, unda auditoriyada yuzma-yuz muloqotga kirishiladi va texnologiyadan foydalanish boshlandi. Ammo, buni aniqlashtirish kerak, talabalar bevosita auditorida ishlashadimi? Yoki uyda?. Pedagoglarning aksariyati sinf xonasida bevosita muloqotga kirishish jarayoni bilan onlayn kurslarini muvofiqlashtirib, aralash ta'lim usuli tashkil etadi(90 % onlayn; 10 % oflayn), bu jarayonni to'g'ri talqin etish kerak bo'ladi ya'ni, oflayn ta'lim jarayoniga onlayn ta'lim qo'shilgan deb hisoblash maqsadga muvofiq. Bu turdagi aralash usulni muvoffiqiyatli tatbiq etshning o'qituvchi uchun manfaatli jihatida bu ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsion texnologiyalarni joriy qilish va foydalanishda ko'zga tashlanadi. Bunda barcha shartlar majmui o'zini namoyon etadi, pedagog, o'quvchi hamda ommaviy axborot va kommunikatsiya vositalari o'rtasidagi o'zaro o'quv axborot aloqalarini shakllantiradi hamda rivojlantiradi.

Shuningdek, ta'lim muhitida fan komponentlarining ortishi hisobiga bilish faolligi shakllanadi. Buning uchun: axborot resurslari bilan ishlashda, axborot va kommunikatsiya texnologiyalardan interaktiv vosita sifatida foydalanishda; interaktiv axborot va kommunikatsiya vositalari bilan o'zaro aloqani, axborot bilish subyekti sifatda muloqot va aloqani ta'minlash; interaktiv axborot ta'siri foydalanuvchi va fan obyekti muhitidagi o'zaro aloqasi, fan xususiyatiga mos qonuniy talablarni aks etishi lozim. Axborot kommunikatsiya vositalari bilan tashkil etilgan ta'lim jarayoni quyidagi omillar bilan ajralib turadi: foydalanuvchilarga axborotli o'zaro ta'sir o'tkazish (ta'lim doirasidagi jarayonda), o'rnatilgan obyektni ekranda namoyish etish, kuzatish yoki voqelikka ta'sir ko'rsatish, ta'lim syujeti, darslarni axborot ta'limiy ba'za resurslaridan foydalanib o'tkazish va rivojlantirish, texnologiyani ta'lim jarayoniga joriy qilish sharoitida, fan xususiyatlari talablaridan kelib chiqish lozim bo'ladi.

Ko'pincha xorijiy tillarni o'qitish jarayoniga texnologiyalarini integratsiya etishda ba'zi qiyinchiliklarga duch kelinadi. Shu o'rinda haqli savol tug'ililadi, agar shunday holatlar kuzatiganida o'qituvchi qanday yo'l tutishi kerak? O'qituvchi odatda texnologiyadan foydalanishni o'zining muqobil metodi sifatida qaraydi, chunki texnologiyadan foydalanishda kutilmaganda texnikalarni ishdan chiqib qolishi mumkin, oqibatda reja barbod bo'ladi. Biroq, ushbu ishda gap bu haqda emas, balki bevosita axborot texnologiyalarini ta'lim dasturlariga integratsiya qilish borasida boradi.

Grammatikani raqamli axborotlardan foydalanib o'qitish. Ko'pchilik kundalik turmushda mavjud texnologiyalardan foydalangan holda o'zining grammatik bilimlarini nazorat qiladi va matn yozish texnikasidan foydalanadi.

Masalan saytlar, avtomatik tarjima qiluvchi dastur va instrumentlar, matnni qayta ishlashga mo'ljallangan dasturlar (matnni imlovi yoki grammatik tekshirishga mo'ljallangan), Google dan olgan natijalarni solishtirish, Googlefight sahifasidan foydalanish va boshqalar. Mazkur texnologiya til o'rganish va kundalik turmush uchun foydalidir.

Raqamli texnologiyalardan foydalangan holda ta'limni audiolashtirish. Ushbu texnologiyadan til o'rganishda foydalanish bir necha o'n yillar oldin boshlangan. Linguaphone-da 1 va gramofonda ishlab chiqarilgan mum rolidlari, CD-disklardagi raqamli yozuvlarni misol qilish kifoya bo'lsa kerak. Lekin, til o'rganshdagi inqilob internetning paydo bo'lishi bilan sodir bo'ldi, ya'ni internet sahifasida turli audio manbalari yaratildi.

Texnikadan to'g'ri foydalanish o'qituvchi va o'quvchilarga hayotda og'zachi so'zlashuvni to'g'ri tushinish imkoniyatini beradi. Audiolashtirish – faol jarayon, tinglovchilar audio va video vizual shaklda yetkazilyotgan manbalarni tanlashadi va axborotlarni interpretatsiya qiladilar, maqsad nima sodir bo'lmoqda yoki so'zlovchi nimani yetkazshga harakat qiladi shuni aniqlash. Ammo tinglashni o'zlashtirish murakkab, natijalar qiyinchilik bilan namoyon bo'ladi. Raqamli texnologiyalar nimaga yordam beradi? Shunday qarash bor, asosiy maqsad auditoriyada mashg'ulot, tinglash bilan motivatsiyani saqlab qolish. O'qituvchi o'quvchilarga vazifa berib ularni jarayonga jalb etish bilan axborot texnologiyaning afzalliklarinni ko'rsatib bera oladi.

Yutub sahifasida ko'plab autent videolar mavjud bo'lib, ular ta'lim jarayonini audiolashtirish ko'nikmalari shakllantirishga ko'maklashadi. Internetdan tashqari turli ovozli qurilmalar (Uyali aloqa vositasi va MP3 pleyerlar)dan yozish uchun foydalanish, o'qituvchi va o'quvchilarni tanishtirish, telefon vositasidan unumli foydalanish mumkin bo'ladi.

Dunyo tajribasida raqamli texnologiyalardan foydalanishning samarasi uni ta'lim jarayonida faol jalb etishni ta'minladi. Raqamli texnologiyalardan foydalanish ta'lim jarayonini takomillashtirish, o'quvchilar motivatsiyasini oshirish, ta'limning natijadorligini ta'minash, tarmoqlararo muloqot qilish, hamkorlikdagi loyihalarni amalga oshirish, ta'lim jarayonini tashkil etish va boshqarishni takomillashtirish muammolarini yechishga yordam beradi. Bu esa shubhasiz, innovatsion iqtisodiyot va zamonaviy jamiyatni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Борулава Г.А., Борулава М.Н. Методологические основы развития системы высшего образования в информационном обществе и личности в информационном образовательном пространстве // Педагогика. 2010. № 4. С. 11–18.
2. Назарова Н.Б., Мохова О.Л. Новые информационные технологии в обучении иностранным языкам // Современные проблемы науки и образования. – 2016. – № 3; URL: <http://scienceeducation.ru/ru/article/view?id=24564> (дата обращения: 14.12.2019).
3. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е.С. Полат // М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с – ISBN 5-7695-0811-6, 2001.
4. Раицкая Л.К. Сущность и формирование иноязычной информационной компетенции в высшей школе // Вестник МГУ. Сер. 20. Педагогическое образование. 2010. № 2. С. 28–35.
5. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психологопедагогический и технологический аспекты). М.: ИИО РАО, 2008.
6. Роберт И.В. Толкование слов и словосочетаний понятийного аппарата информатизации образования // Информатика и образование. 2004. № 5. С. 22–29.
7. Сысоев В.П. Основные направления информатизации языкового Международная научно-практическая конференция 102 образования // Вестник МГГУ им. М.А. Шолохова. Сер. «Филологические науки». 2013. № 4. С. 83–95.
8. Тестов В.А. Информационное общество: переход к новой парадигме в образовании // Педагогика. 2012. № 4. С. 3–10.

III. SHO‘BA
TA’LIM JARAYONLARIDA
TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI
INTEGRATSIYA QILISH.

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ГИПЕРБОЛИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКАХ

Г.М. Хошимов, доктор филологических наук, профессор (АГИИЯ)

Концепт «гипербола», являясь одним из стилистических концептов, характеризуется универсальной природой и служит важным вербальным средством реализации коммуникативно-прагматической интенции носителей того или иного языка путем гиперболизации характеристики предметов или явлений в объективном мире (сравните: I told you a thousand times not to go there alone - Мен сенга ерг елесепиз борма деб минг марта айтдим - Я тебе тысячу раз говорил не ходить туда одному).

«Концептуальная семантика гиперболы» (КСГ) является лингвокогнитивным явлением, присущим для концептосферы и соответственно тому для лингвосферы всех носителей языка, а такое положение дел предполагает наличие специальных вербализаторов в каждом языке. На основе результатов сопоставительно-типологических наблюдений за техникой, средствами и способами вербализации КСГ в английском языке (репрезентирующем язык аналитического строя с базовым порядком SVO в предложении) и киргизском (репрезентирующем язык агглютинативного строя с базовым порядком слов SOV в предложении) нами установлены следующие типы инвариантных языковых единиц, системно вербализирующих КСГ: 1) фонеморфема; 2) морфема; 3) лексема; 4) синтаксема: а) фразема; б) сентенсема; 5) «фразеоема»³³; 6) текстема, 7) паралингвема³⁴. Типы и подтипы таких отдельно взятых вербальных и невербальных средств составляют своеобразные лингвокогнитивные микрополя, а их межъязычная система целиком образует макрополе вербализаторов КСГ, репрезентированных единицами всех существующих уровней языковой иерархии. При этом сентенсемы составляют ядро макрополя, лексемы - его доминанту, а остальные конституенты - периферию данного поля³⁵. Вышеперечисленные гиперболические средства в языках широко употребляются в повседневной коммуникации носителей языков, реализуя наряду своих различных лингвопрагматических, лингвокультурологических

³³ Хошимов Г.М., Комилова Н. Турли тизимли тилларда "гендер" концепти ва уни воқелантирувчи воситалар майдонининг қиёсий тадқиқи//FarDU. Ilmiy xabarlar – Научный вестник.ФерГУ, 2020/№3. - 144-149 б..

³⁴ Osha joyda

³⁵ Osha joyda

функций и лингвостилистическую функцию как лингвостилем, что и требует их системного рассмотрения и изучения.

Главная цель любого лингвостилистического анализа языковых единиц, в частности гиперболических средств – «гиперболем»³⁶, заключается в разыскании тончайших смысловых нюансов отдельных выразительных элементов языка (Э. Азнаурова, И. Арнольд, О. Ахманова, В. Виноградов, И. Гальперин, А. Ефимов, В. Жирмунский, Ю. Лотман, Н. Разинкина, D. Darbyshire, H. Read, N. Enkvist, R. Gunter, D. Crystal)³⁷.

Средством достижения такой цели является семантико-стилистический метод, основанный на соблюдении принципа координации общего (языкового) и отдельного (индивидуального) при этом важно учитывать отступление от языковых стандартов.

Стилистические средства разделяются на два основных типа:

- 1) узуальные (языковые, традиционные);
- 2) индивидуально-авторские.

Ни один крупный художник слова или знаток языка не может обойтись без использования вышеуказанных типов гиперболем, которые объективируются вышеуказанными типами вербализаторов в силу их функционирования в статусе ядерных, доминантных или периферийных конститuentов лингвогиперболического поля. Как отмечает Ю. Лотман (1972), «не только удаление от естественных норм языка, но и приближение к ним может быть источником художественного эффекта»³⁸.

Узуальные стилистические средства, такие как «гиперболемы», выраженные местоименными прилагательными и наречиями, подчеркивают субъективность оценки и свидетельствуют о взволнованном эмоциональном состоянии героев. Однако узуальные гиперболемы в силу своей «стертости» нуждаются в дополнительном усилении экспрессивности. Мастерство

³⁶ О гиперболе см.: Хошимов Г.М., Абдурахимова Ф. Турли тизимли тилларда антигиперболалинг лингвостилистик мақоми // Kognitiv tilshunoslik va filologiyaning dolzarb masalalari. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, Farg'ona- 2017, 92-95

³⁷ Азнаурова Э. С. "Очерки по стилистике слова. Ташкент, 1973.; Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. Л., 1973.; Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М., 1966.; Виноградов В. В. Стилистика, теория поэтической речи, поэтика. М., 1963.; Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. М., 1958.; Ефимов А. И. Стилистика художественной речи. Изд. МГУ, изд. 2-е, 1961.; Жирмунский В. М. Опыт стилистической интерпретации стихотворения Гёте. – В сб.: Вопросы германской филологии, изд. ЛГУ, 1969; Лотман Ю.М. Структура художественного текста. М., «Искусство», 1970.; Разинкина Н. М. Стилистика английской научной речи. М., «Наука», 1972; Darbyshire, A. E. A Grammar of Style. Ldn, 1971; Crystal D. and Davy D. Investigating English Style. Longmans, Ldn, 1969; Enkvist, N. E. Linguistic Stylistics. Mouton, the Hague, 1973; Gunter, R., Structure and Style in Poems. "Style", vol. 1, No. 2, 1967; Read, H.. English Prose Style. Ldn, 1963;.

³⁸ Лотман Ю.М. Структура художественного текста. М., «Искусство», 1970;.

художника слова заключается в умении употреблять вспомогательные средства актуализации узуальных гиперболам.

Выразительность речи, текста или его отдельного элемента часто связана с нестандартностью структуры и содержания выразительных средств языка. Для узуальных гиперболам необходимо определенное актуализирование, например:

в английском :

For only last night, as they whispered,

I bought my own eyes to bear on her so that I thought could I keep them one half minute fixed, she would fall shriveled: she fell not; yet this does it all. (R. Browning).

в киргизском:

Обонун баарын чан солды,

Асмандан кунду коро албай,

Адамдын баары тан колды. (Манас)

Постпозиция местоименного прилагательного «all» в английском и «баары» в киргизском языках разрушает автоматизм восприятия и способствует созданию определенного **эмоционального воздействия**. Актуализация гиперболической семантики узуальных средств, таких как наречия «for ever» и "дайыма", также способствует синтаксическому обособлению.

Усиление гиперболического значения узуальных средств достигается через **повторение** и перенос части семантической фразы:

в английском:

We have met them all;- all who have never seen ups and downs of this life... (Longfellow)

в киргизском:

Сен корган жигиттер баары,

Баары кетти кол боюга (Из газеты)

Таким образом, гиперболическая семантика в большинстве случаев семантически подкрепляется восклицательными предложениями и интонационно незавершёнными высказываниями. Таким образом, простота

реализации приемов выдвижения гиперболемы в поэтических и прозаических произведениях не отрицает выразительности их применения.

Поиск средств усиления гиперболической образности требует исследования таких средств в произведениях художников слова и носителей языка и включает в себя обновление - модернизацию общеизвестных фразеологизмов, например:

в английском :

Here, where the world is quiet;

Here, where all trouble seems dead winds and spent waves riot.

In doubtful dream of dreams;

I watch the green field of growing

For reaping folk and sowing,

For harvest time and mowing

A sleepy world of streams; (A.Swinburne, The Garden of Proserpine, An anthology. p.39)

Endless world in which you say

You live, you think of things like this. (R. Graves, Warning to Children, An Anthology...p.115).

From the fixed place of Heaven she saw

Time like a pulse shake fierce

Though all the worlds,

Her gaze still strove within the gulf to pierce..... (D. Rosetti, The Blessed Damozel, An Anthology... p. 26).

Have I not prayed in Heaven?- on earth,

Lord, Lord has he not prayed? (D. Rosetti, The Blessed Damozel, An anthology... p. 28).

в киргизском:

Асманды антарып, кокту контаруп жатасын (Кыргызча-орусча создук,75 б.)

Бизге деген асманын таштап жиберсин! (Кыргызча-орусча создук,75 б.)

Османын болса, таштап жибер! (Кыргызча-орусча создук, 75 б.)

Ай-асманга жол салып, чамдаган элди каракчи! (Кыргызча-орусча создук, 75 б.)

1. Буткул дуйна бизди карайт. (Кыргызча-орусча создук, б..342)
, 359 б.)

Дуйна ишинен камаарабаган, дуйна менен иши жок (Орусча-кыргызча создук, 359 б.)

Идиостиль и идиолект художника слова проявляются в взаимодействии гиперболических метафор, сравнений, эпитетов и других тропов, создавая уникальный стиль.

Гиперболическая метафора в поэтических и прозаических произведениях часто сопровождается гиперболическим сравнением, что способствует созданию яркого и развернутого художественного образа, увеличивая его экспрессию.

Экспрессивность гиперболического эпитета усиливается благодаря созданию цепочки эпитетов. Сцепление и смысловое воздействие эпитетов формируют психологический текст, в котором относительная нейтральность начальных эпитетов трансформируется в психологическую гиперболему, семантически окрашивающую завершающий ударный эпитет:

в английском:

Then each applied to each that fatal knife,
Deep questioning, which probes to endless dole.
Ah? What a dusty answer gets the soul,
When hot for certainties in this our life! (G. Meredith, *Modern Love*, An
Anthology Modern Love Poetry, p.24)

в киргизском:

Короз моюн, кобул кол,
Атанын сонуну сулуу бол!
Талабы журттан болунган
Жуткан кызыл кымызи
Тамагынан корунган (Манас, II китеп, 36 б.).

Стремление писателя или носителя языка к повышенной образности своей речи объясняет объединение характеристик одного денотата несколькими гиперболами, которые конкретизируют, дополняют и усиливают значение друг друга, одновременно углубляя представление о денотате.

Таким образом, в языках описанные выше особенности построения гиперболемы, их стилистические особенности и возможности отражают специфику индивидуальной творческой манеры писателя или компетентности носителя языка в использовании различных гиперболических средств, что свидетельствует об особенностях идиолекта, а также об индивидуальных чертах идиостиля писателя или носителя языка. Наличие гиперболических средств в языках показывает, что существуют и функционируют в повседневной коммуникации целая система вербализаторов стилистического концепта «гипербола», образующие его лингвокогнитивное поле (начиная с фономорфем и кончая текстами, включая и паралингвемы), которые наделены способностью и функцией объективировать гиперболизированную семантику в целях достижения адекватного воздействия адресантом на адресанта в вербализации своей коммуникативно-прагматической интенции в ожидании желаемой реакции от последнего.

Суммируя вышеизложенное, следует отметить, что гиперболические средства вербализации универсального стилистического концепта «гипербола» в английском и киргизском языках обнаруживают определенные изоморфные и алломорфные свойства, при этом первые из них объясняются совпадением их глубинных (семантических) структур, в то время как вторые вызваны тем, что их поверхностная структура строится в строгом соответствии с действующими их структурными моделями (английского как языка аналитического типа с базовым порядком слов SVO и киргизского как языка агглютинативного типа с базовым порядком слов SOV в предложении). При решении транслатологических и лингводидактических проблем целесообразен строгий учет как изоморфных, так и алломорфных особенностей существующих типов вербализаторов концепта «гипербола» в сопоставляемых языках.

Список использованной литературы

1. Азнаурова Э. С. Очерки по стилистике слова. Ташкент, 1973. -156 с.
 2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. Л., 1973.- 326 с.
 3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М., 1966.- 606 с.
 4. Виноградов В. В. Стилистика, теория поэтической речи, поэтика. М., 1963. -164с.
- Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. М., 1958.-110 с.

5. Ефимов А. И. Стилистика художественной речи. Изд. МГУ, изд. 2-е, 1961.- 147 с.
6. Жирмунский В. М. Опыт стилистической интерпретации стихотворения Гёте. – В сб.: Вопросы германской филологии, изд. ЛГУ, 1969.- С.54-61.
7. Кыргызча-орусча создук. - М., 1957. - 571 б.
8. Лотман Ю..М. Структура художественного текста.- М.: Искусство, 1970. – 146 с.
9. Разинкина Н. М. Стилистика английской научной речи. М.:Наука», 1972.- 135 с.
- 10.Хошимов Г.М., Абдурахимова Ф.Турли тизимли тилларда антигиперболалинг лингвостилистик мақоми // Kognitiv tilshunoslik va filologiyaning dolzarb masalalari. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, Farg'ona, 2017. – Б. 92-95.
- 11.Хошимов Г.М., Комилова Н. Турли тизимли тилларда “гендер” концепти ва уни воқелантирувчи воситалар майдонининг қиёсий тадқиқи//FarDU. Ilmiy xabarlar – Научный вестник.ФерГУ, 2020/№3. - 144-149 б.
- 12.Galperin I.R.Stylistics. second edition, revised издательство: М.: Высшая школа, 1977 г.-334 с.
- 13.Darbyshire, A. E. A Grammar of Style. Ldn, 1971. 334 p.
- 14.Crystal D. and Davy D. Investigating English Style. Longmans, Ldn, 1969. - 457 p.
- 15.Enkvist, N. E. Linguistic S'tylistics. Mouton, the Hague, 1973.- 246 p.
- 16.Gunter R. Structure and Style in Poems. "Style", vol. 1, No. 2, 1967.- P.124-130 p.
- 17.Read H. English Prose Style. Ldn, 1963.- 218 p.

INGLIZ TILIDA TO‘SIQSIZLIK KONSEPTINI EKSPLITSIT VA IMPLITSIT OBYEKTIVLASHTIRUVCHI LEKSIK VOSITALAR TAHLILI

M.A.Abdualiyev

ADChTI, Filologiya fanlari doktori, professor
E-manzil: muhammadjonabduvaliyev70@gmail.com

A.S.Hojiyev

ADChTI, Filologiya va tillarni o‘qitish (ingliz tili) ta’lim yonalishi 101-guruh
talabasi

Tashqi va ichki olamdagi to‘siqsizlik munosabatlari dastlab leksik sath birligi leksema (jonli nutqda so‘z) orqali o‘z nominatsiyasiga ega bo‘lgan. Aniqroq

qilib aytadigan bo'lsak, tahlillar to'siqsizlik konsepti uning nomini to'g'ridan-to'g'ri ifodalovchi so'z - reprezentant yoki unga teng maqomga ega sinonimlar orqali emas, balki yasama tarkibli leksemalar orqali ifodalanligiga guvoh bo'ldik. Masalan, ushbu konsept ingliz tilida concession, o'zbek tilida to'siqsizlik, monesizlik, rus tilida уступительность, уступка deb nom olgan.

Vebsterning uchinchi xalqaro lug'atida³⁹ concession leksemasi quyidagi talqinlarga ega: 1. a. **yon berish xatti-harakati**, misoli yoki bosim, shikoyat, talab yoki iltimosga ko'ra kechish, bahridan o'tish (At my age I'll make no concession to style); b. **Munozara, bahsda ilgari surilgan talabni qabul qilish**; ayniqsa: bahsli masalaga o'zi xohlab ko'nmoq; 2. **Ruxsat berilgan, kechib berilgan narsa**: nimanidir olish uchun berilgan tilxat, ruxsat (ijozat) berish: muruvvat, hadya, tortiq: a) davlat tomonidan ko'rsatilgan xizmatlar yoki foydalanish uchun tortiq etilgan yer yoki boshqa mulk, xususan, xitoy bitimlarida port yoki boshqa savdo markazining xorijiy davlatga daxlsizligi va o'zini o'zi boshqarish huquqini beruvchi hujjat; b) odatda maxsus faoliyatlar orqali foyda topish huquqi (a concession to build a canal); d) bino va inshootlar yoki ularning ma'lum faoliyatlar yuritish uchun ajratilgan, ijaraga berilgan qismi (It was reported that some of the concessions at the fair were not honest); e) mahsulotlarning bugungi kundagi narxlarining qisqarishi (price concession).

A.Madvaliyev tahriri ostida nashr etilgan "O'zbek tilining izohli lug'ati"⁴⁰da to'siq (ot); to'siqli (sifat), to'siqlik (ot) leksemalari qatorida to'siqsiz (sifat) leksemasining to'silmagan, ochiq va hech qanday qarshiliksiz, monesiz ma'nolari o'z aksini topgan bo'lsa, S.I.Ojegov va N.Yu.Shvedovlar⁴¹ning "Rus tili izohli lug'ati"da bu bo'yicha quyidagilar aytilgan:

1. Kimgadir nimanidir. Kimningdir foydasiga o'zi xohlab rad etmoq. Уступить место (joy bermoq). Уступить дорогу (o'zini chetga olmoq); shuning-

³⁹ Webster's Third New International Dictionary, Unabridged, 1993. – P. 470.

⁴⁰ Ўзбек тилининг изохли луғати. Т ҳарфи. 5 жилдли / А.Мадвалиев таҳр. ост. – Тошкент: "О'zbekiston nashriyoti" davlat unitar korxonasi. 2020. – Б. 93.

⁴¹ Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. 4-е издание – М.: ООО "А ТЕМП", 2020. – С. 808.

dek, ko'chma ma'noda) *Уступить свои позиции* (ko'chma: отступить (chekinmoq ma'nosida);

2. Kingadir nimadadir biron kishi, biron narsaga rozi bo'lmoq, itoat qilmoq. *Уступить в споре* (bahsli holatlarda yon bermoq).

3. Kingadir nimadadir, kimdandir nimadandir biron bir munosabatda past kelmoq. *Он никому не уступит в храбрости*;

4. Kingadir nimanidir sotmoq yoki sotayotib arzonga bermoq (so'zl.). *Дешево уступить вещь*; уступка, -и, ж.1. уступить ga qarang; 2. Biron kishining foydasiga biron narsadan voz kechmoq. *Пойти на уступку*. 3. Ko'chma murosa, yon beruvchi qaror; biron narsada kuchsizlanish: Никаких уступок против своих убеждений. 4. Belgilangan narxlardan chegirish (so'zl.). *Продать с уступкой, уступчивый, -ая, -ое; -ив ж. egiluvchanlik, bukiluvchanlik kabi ma'nolari qayd etilgan.* Yuqoridagi hol o'zbek tilida to'siqsizlik leksemasi mavjud emas yoki u monosem leksema degan fikrni anglatmaydi. O'zbek tili materiallari tahliliga tayangan holda to'siqsizlik leksemasi quyidagi integral va differensial semalar yig'indisidan iborat deb o'ylaymiz: 1) **yon berish** (ko'nish, rozi bo'lish) xatti-harakati yoki holati; 2) **biron ish-harakatni bajarishga yoki ma'lum holatga tushishga ruxsat (izn) berish**; 3) **biron narsadan voz kechish**, bahridan o'tish (xohlab yoki talab va istaklarga ko'ra); 4) **to'silmaganlik, ochiqlik** (hovli, yo'l va boshqalar); 5) **monesizlik, qarshilik qilmaslik**, to'sqin bo'lmaslik; 6) **bahsli masalalarda past kelish**, murosa; 7) **kimdir biron narsaga egalik qilishiga ruxsat berish**; 8) **o'yin, saylov va boshqalarda** yutqazganligini tan olish, yengilish; 9) **chegirma bilan sotish**, belgilangan narxni o'tib berish.

Bundan shunday xulosa qilish mumkinki, to'siqsizlik konseptininng ayni paytdagi lisoniy manzarasi, nominatsiyasi ichki va tashqi olamdagi predmet va hodisalar o'rtasida kuzatiladigan munosabatlarni nomlash barobarida, bunday munosabatlar orasidagi differensial semalarni ham voqelantirib keladi. Ushbu nomema semalari ma'lum muloqot kontekstlari va nutqiy vaziyatlarda reallashadi. Konseptning yuqorida sanab o'tilgan semalari o'z ifodasini implitsit tarzda

topganligi uni tushunishda nafaqat semantik, balki mantiqiy-kognitiv tahlillarga ham tayanib ish ko'rishni taqozo etadi.

Tahlillar ingliz tilida tub leksemalarning to'siqsizlik konsepti nominatsiyasidagi ulushi nisbatan past darajadaligini ko'rsatdi. Bular asosan ot, sifat, fe'l, ravish so'z turkumlariga mansub leksemalardir: yield (ot), yield (fe'l), concede (fe'l), ever (at any time), any (sifat), any (olmosh), any (ravish), allow (fe'l) va boshqalar.

Fe'l so'z turkumiga mansub **to concede** polisemant leksema bo'lib, u quyidagi semalarga ega: 1. Biron narsa haqiqiy ekanligi, mantiqqa to'g'ri kelishini tan olish, qabul qilish; He reluctantly conceded me the point; He was forced to concede that there might be difficulties; 2. Biron narsani xohlamay berib yubormoq; kimdir biron narsaga ega bo'lishiga ruxsat (izn) bermoq; *President was obliged to concede power to the army*; 3. O'yin, saylov va boshqalarda yutqazgani (mag'lubiyati)ni tan olmoq: After losing this decisive battle, the general was forced to concede⁴². Mazkur leksemaning birinchi ma'nosi fe'l orqali namoyon bo'lib u chap va o'ng tomondan ravish, ot leksemalar yoki that bog'lovchili yoki usiz kelgan to'ldiruvchi ergash gap bilan sintagmatik munosabatga kirishadi. Ushbu munosabat quyidagi modellarda namoyon bo'ladi: **V, Adv+V; V+Adv; V+That+S, V+N, V+N+N.**

Fe'l leksemaning ikkinchi semasi **V+N, V+N+N**, uchinchi semasi **V va VN** modellari orqali obyektivlashganligini kuzatish mumkin. **To concede** concession, conceding (ot), conceded (sifat) derivatlariga ega. Ushbu turkumga mansub yana bir fe'l leksema **to admit** bo'lib u beshta semani o'z ichiga oladi: 1. Biron narsa haqiqat ekanligiga (odatda xohlamasdan) rozi bo'lmoq, ko'nmoq: *She admits to being strict with her children; Don't be afraid to admit to your mistakes*; 2. Aybiga iqror bo'lmoq, ya'ni qilgan ishi noto'g'ri yoki g'ayriqonuniy ekanligini aytmoq: *She admitted theft*; 3. Kimgadir, nimagadir biron joyga kirishga yoki qo'shilishga ruxsat bermoq: *It will not be admitted to the theatre after the performance has started*; 4. Kimgadir klub, maktab yoki biron tashkilotga a'zo bo'lishiga ruxsat

⁴² Oxford Advanced Learners' Dictionary of Current English. 7th edition. London, Oxford University Press, 2005. – P. 252.

bermoq: *The society admits all US citizens over 21*; 5. Kasalxona yoki insonlarga g'amxo'rlik ko'rsatadigan muassasaga qabul qilmoq: *Two crash victims were admitted to the local hospital*. Mazkur polisemant fe'l leksema to confess fe'li bilan birinchi va ikkinchi ma'nolariga ko'ra sinonimlik munosabatida bo'lsa, uchinchi, to'rtinchi ma'nolariga ko'ra to allow, to permit bilan, beshinchi ma'nosiga ko'ra esa to take fe'li bilan sinonimlik munosabatiga kirishadi. Uning ma'nolari quyidagi tayanch modellar asosida lisoniy manzara kasb etadi: **V-ing, VN, V+that +S, VN+to inf, V+to N, V+to V-ing+N**.

To admit fe'li admission, admissibility, admissability, admittance, admission day, admitted asset, admitted company, admittatur ot, admitted, admissible (admissable), inadmissible, admitting sifat, admittedly ravish leksema derivatlariga ega bo'lib ular ushbu fe'l mazmun mundarijasidan o'rin olgan semalarga bevosita aloqador bo'lish barobarida xususiy semalarga ham ega ekanliklari aniqlandi. Masalan, admitted asset qo'shma yasama ot sug'urta kompaniyasining moliyaviy ahvolini aniqlashda hisobga olinishi kerak bo'lgan davlat tomonidan sug'urtachi egalik qilishi ruxsat etilgan har qanday mol-mulk bo'yicha tartib qoidalar ma'nosida, admitted company qonunlarga amal qiluvchi, ma'lum davlat yoki mamlakat ichida biznes transaksiya qilishga mas'ul bo'lgan kompaniya ma'nosida, admittatur ot leksemasi kollej yoki universitet tomonidan o'qishga qabul qilinganligi haqidagi rasmiy sertifikat ma'nosida, admission esa biron tashkilot yoki lavozimga qabul qilish, admissibility esa kirish uchun to'lanadigan pul, admission day biron bir shtatni Qo'shma Shtatlar tarkibiga kirganligi nishonlanadigan kun kabi xususiy ma'nolarga ega.

Asimmetriya, ya'ni sinonimiya, antonimiya hodisalari derivatlar o'rtasida ham kuzatildi: **admission=admittance=admissibility** (bino yoki muassasaga kirish huquqi ma'nosida), **admissible (admissable)=admissive=admitting** (kirishga ruxsat beruvchi ma'nosida), **inadmissible=inadmissivable** sifat leksemalari bilan sinonimlik munosabatiga kirishuvi aniqlandi.

Endi to'siqsizlik semantikasi implitsit tarzda o'z ifodasini topgan **to confess** polisemant fe'l leksemasi va uning derivatlarini semik va struktur tahliliga yuzlanamiz. OALDda **to confess** fe'li rasman yoki politsiyaga yomon, g'ayriqo-

nuniy ish qilganligiga iqrор bo‘lish, qilgan ishidan uyalish yoki xijolat bo‘lish, qilgan yomon ishlaridan pushaymon ekanligini Xudo yoki Popga iqrор bo‘lish va kechirishlarini so‘rash (xususan, katolik cherkovida); gunohlariga iqrор bo‘lgan kishini tinglash⁴³. Vebsterning uchinchi yangi xalqaro lug‘atida ushbu fe’lning bosh ma’nosi etib shaxsiy, sirli, o‘ziga ziyon yetkazuvchi biron narsani aytmoq yoki oshkor etmoq, e’tiqod qilish, biron sababga ko‘ra sodir bo‘lgan oqibatni ochib tashlash, oshkor etish kabi ma’nolari ham mavjud. Ushbu qatorga to confess fe’lining e’tiqod (amal, rioya) qilmoq ma’nosini ham qo‘shib qo‘yish maqsadga muvofiq deb o‘ylaymiz: *Muslims confess Koran rules; He confessed his debt, many of the church goes and confessed christians are grossly ignorant of the chief doctorines of their faith; After hours of questioning the suspect confessed.* Sanab o‘tilgan ma’nolar **V, V+to+N, V+to+V-ing+N, V+that+S, V+N+Adj.**, VN model-larda lisoniy tus oladi. Confession, confessor, confessant, confess, confessio, confessional, confessionalism, confession and avoidance, confessionary, confessarius ot, confessional, confessionary sifat, confessedly, confessingly ravish derivatlariga ega bo‘lib ular bitta o‘zak tarkibli so‘z, bitta qo‘shma so‘z va qolganlari sodda yasama tarkibli leksemalardir. Ular quyidagi modellarga ega: **N, N+suf=N, N+suf=Adj., V+suf+suf+suf=N, N+conj.+N=N, N+suf+suf=Adv.**

Ushbu leksik-semantik guruhda **confess** tan olmoq, bo‘yniga olmoq ma’nosida **acknowledge** fe’li bilan, coffessant va confessor, confession va **acknowledgment, confessedly** va **confessingly, admittedly, avowedly** o‘zaro ma’nodosh leksemalar, **confessional** (ot) va **confessional** (sifat), **confessionary** (sifat) va **confessionary** (ot), **confess** (fe’l), **confess** (ot) esa omonim leksemalardir.

Yuqorida sanab o‘tilgan **confession, confessant, confessor, confessional, confessionalism, confession of faith** kabi derivatlarning semik tahlili ular diniy nutqiy uslubga xos ekanligini ko‘rsatdi. Masalan, **confess** fe’l leksemasi gunohlarini kechirish uchun Xudo yoki Popga tan olib aytmoq; gunoh yukini tan olish orqali yengillatmoq, tavbasini qabul qilmoq (Pop), e’tiqodini tan olmoq,

⁴³ Oxford Advanced Learners’ Dictionary of Current English. 7th edition. London, Oxford University Press, 2005. – P. 256.

ayblariga iqrор bo‘lishni tinglamoq; confessant ot leksemasi tavba qiluvchi sig‘inuvchi kishi, confessarius gunohlariga tavba qilishni eshituvchi kishi, confessional istig‘for keltiriladigan (tavba qilib sig‘inadigan) joy (katoliklar cherko-vida), **confessor** tavbani qabul qiluvchi ruhoniyl, confession gunohlarini, ayblarini kechirishni so‘rab ruhoniylga oshkor qilish kabi ma‘nolarda diniyl matnlar va din peshvolari nutqida ko‘p uchraydi. Bunday matnlarda to confess va uning derivatlari ijobiyl konnotatsiylaga ega bo‘ladi. Shunisi qiziqarliki, confess ot leksemasi noodatiyl ravishda iqrорlik emas, balki Angliya qishloqlarida olti kishi uchun mo‘ljallangan raqs turini ifoda etadi.

Fe‘l leksik-semantik guruhiga mansub yana bir polisemant fe‘l **to allow** bo‘lib, u o‘zining 3 va 4 a,b. semalari, ya‘ni to‘g‘ri deb hisoblamoq, to permit (yon berish bilan ruxsat berish, yo‘l qo‘ymoq); b. e‘tiborsizlik tufayli qarovsiz holatga tushirmoq ma‘nolariga ega. **To allow** bu hollarda to permit, to let, to admit, to concede, to acknowledge fe‘llari bilan sinonimlik maqomida bo‘ladi: *He allowed an hour for lunch*⁴⁴; *Pulled to the side to allow us to pass*⁴⁵; *No smoking allowed*⁴⁶; *Allow a garden to become overgrown with weeds*⁴⁷. Fe‘lning bosh ma‘nosi maqtamoq, ma‘qullamoq, qabul qilmoq bo‘lib bu ma‘nolar eskirgan hisoblanadi: *Truly ye bear witness that ye allow the deeds of your fathers*⁴⁸. Ushbu fe‘l dialektal ma‘noga ham ega bo‘lib u fikrda bo‘lmoq, o‘ylamoq, reja qilmoq ma‘nolarini anglatadi. Bunday ma‘nolar tarkibida to‘siqsizlik semasi kuzatilmaydi: *We allowed it was too late to start; I allowed to go fishing tomorrow*⁴⁹. Shunisi qiziqarliki, o‘timsiz fe‘l sifatida **to allow** imkon bermoq, imkoniyat yoki asos bilan ta‘minlamoq ma‘nolarida yon berish (to‘siqsizlik) ma‘nosini kasb etadi: *Evidence that allows of only one conclusion. To allow, to permit va to let* fe‘llari konnotatsiylasi va qo‘llanish ko‘lamlariga ko‘ra turlicha maqom kasb etadilar. Masalan, **to allow to let** ga nisbatan rasmiyroq maqomga ega bo‘lib u yozuvda

⁴⁴ Webster’s Third New International Dictionary, Unabridged, Konemann, 1993. – P. 58.

⁴⁵ O’sha manba, 1993. – P. 58.

⁴⁶ O’sha manba, 1993. – P. 58.

⁴⁷ O’sha manba, 1993. – P. 58.

⁴⁸ O’sha manba, 1993. – P. 58.

⁴⁹ O’sha manba, 1993. – P. 58.

ko‘p qo‘llanadi, to let esa so‘zlashuv nutqiga xos bo‘lib unga sinonim fe‘llar orasida dominantlik xususiyatiga ega. To permit rasmiy va texnikaga oid yozma matnlarda ko‘p qo‘llanilishi kuzatildi: *Let James sit there; Some parents allow their children to do whatever they like; Photography is not permitted in the gallery*⁵⁰. Ushbu fe‘l leksema qator ot, sifat, ravish so‘z turkumlariga mansub derivatlarga ega: *allowability, allowableness* (ot. ruxsat, yon bersa bo‘ladigan sifat yoki holat), *allowable* (ot. neft qudug‘idan xohlagan kunda neft qudug‘i operatoriga neftni olish qonun bilan ruxsat etilgan miqdor), *allowance* (ot. Ma‘qullash, quvvatlash, ruxsat etilgan narsa, ulush, grant musobaqadoshlarga tenglashib olish imkoni berilgan yon berish, imtiyoz; ruxsat berish (permission) akti); *allowable* (sifat. maqtovgga loyiq, ruxsat bersa bo‘ladigan (qonunga zid emas); *allowably* (ravish. ruxsat etilgan tarzda), *allowedly* (ravish. qabul qilingan holda), *allowance* (fe‘l. oziq-ovqat, ichimlik ustidan qat’iy me’yorni belgilab qo‘ymoq: *The captain allowanced his crew*), chegaralangan miqdorda ta‘minlamoq; *Allowed* (sifat. fizikada tanlov tamoyillariga muvofiq (permitted)), *allowance account* (ot. zaxira, hisob).

Tahlillar **allowance** (ot), **allowance** (fe‘l), **allowable** (ot), **allowable** (sifat), **allowableness** omonim leksemalar ekanligini ko‘rsatdi. Ikki o‘zakdan tashkil topgan *allowed time* ot leksemasi (**Adj+N=N**) ikki ma’noli bo‘lib uning birinchi ma’nosi sanoatda ishlaydigan motorlarning standart vaqti, ikkinchi ma’nosi ish vaqtida ishchiga shaxsiy ehtiyojlari uchun ruxsat etilgan vaqtdir. Aynan shu ma’noda **allowed time time allowance** bilan sinonimdir.

To allow fe‘lining unga qo‘shni so‘zlar bilan qovushib kelish modellari quyidagilardan iborat deb hisoblaymiz: **V+N+to inf; V+V-ing; V+N+N; V+N+Adv.; V+N+prep.+ N; V+that+S; V+prep.+N.**

To‘siqsizlikni implitsit tarzda ifoda etuvchi yana bir fe‘l leksema **to let** bo‘lib, Vebster lug‘atida uning 8 ta, A.S.Xornbi⁵¹ lug‘atida esa 11 ta ma’nosi

⁵⁰ Oxford Advanced Learners’ Dictionary of Current English. 7th edition. London, Oxford University Press, 2005. – P. 31.

⁵¹ Oxford Advanced Learners’ Dictionary of Current English. 7th edition. London, Oxford University Press, 2005. – P. 256.

farqlangan. Semik tahlillar asosida ushbu fe'l ma'nolarida to'siqsizlik yashirin tarzda mavjudligi aniqlandi. Bular: biron kishiga biron narsa qilishga ruxsat bermoq, biron narsa sodir bo'lishiga, uni to'xtatishga harakat qilmay yo'l qo'yib bermoq: *Let your body relax*⁵²; kimgadir biron ish qilishga izn bermoq: *They won't let him leave the country*; Biron kishi / narsani biron joyga borishiga ruxsat bermoq: *I'll give you a key so that you can let yourself in*⁵³.

Semik tahlillar to'siqsizlik semasi barobarida yordam taklif qilish (*Here, let me do it*), iltimos qilish (*Let me have your report by Friday*), da'vat qilish (biror kishini biror narsa qilishidan qo'rqmaslik yoki tashvishga tushmaslik) (*If he thinks he can cheat me, just let him try!*)⁵⁴, biron narsa sodir bo'lishiga kuchli istak bildirish (*Let her come home safely!*), texnika sohasidagi hisob-kitoblarda biror narsani to'g'ri deb topish (*Let line AB be equal to line CD*), uy, xonadonni foydalanish uchun ijaraga bermoq (*I let the spare room*)⁵⁵.

Semik tahlil to let to allow fe'li bilan 1, 2, 3, 5, 6, 9, 11- ma'nolarida o'zaro sinonim, 4, 7, 8- va 10- ma'nolarida sinonim bo'la olmasligini ko'rsatdi. Masalan qiyoslang: I let him (ruxsat berish) ↔ I allowed him (ruxsat berish)

Let her come home safely! (tilak) ↔ *Allow her come home safely* (ruxsat so'rash)

Uyiga eson-omon kelib olsin! ↔ *Uyiga eson-omon kelib olishiga ijozat bering.*

If he wants to cheat me, just let him try! (da'vat) ↔ *If he wants to cheat me, just allow him* (ruxsat so'rash).

Mabodo u meni aldamoqchi	↔	Mabodo u meni aldamoqchi
bo'layotgan bo'lsa, bir urinib		bo'layotgan bo'lsa, urinib
ko'rsin-chi!		ko'rishga ruxsat bering.

To let fe'lining ma'nolari quyidagi modellarda obyektivlashadi: **V+N+inf., V+N+prep.+to +N, V+N**. Mazkur fe'l **let-down** (o't. ko'ngil sovishi), **let out** (ot.

⁵² O'sha manba, 2005. – P. 737.

⁵³ O'sha manba, 2005. – P. 737.

⁵⁴ Oxford Advanced Learners' Dictionary of Current English. 7th edition. London, Oxford University Press, 2005. – P. 737.

⁵⁵ O'sha manba, 2005. – P. 737.

biron narsa qilishdan to'xtatuvchi, yo'l qo'ymaydigan voqea yoki habar), **let down** (fe'l. sekin asta pastlashga imkon bermoq), **let down** (ot. depressiya manbai yoki kayfiyat), **letdown** (sifat. tushkunlikka tushgan) kabi omonim derivatlarga ega.

Ever ravish leksemasi uch ma'noli bo'lib, u har vaqt, doim, abadiy, muntazam ravishda, har qachon ma'nolariga ega va u *always, constantly, continuously, at any time, on any occasion, at any period or point of time, in any way, by any chance* kabilar bilan ma'nodoshdir: *He is ever making the same mistake*. Ushbu ravish so'z turli o'zak so'zlar bilan qo'shilib turli ma'nolarni ifoda etadi. Masalan, **evergreen** (hamisha yashil, doim ko'm-ko'k, doim yashil o'simlik), **evergrowing** (sifat) doimo (hamma vaqt, har doim, hamisha) o'sadigan, **everlasting** (ot) abadiylik, boqiylik, mangulik, **evermore** (ravish) umrbod, mangu, **ever present** (sifat) har yerda hozir-nozir, **everbloomer** (ot) doim gullab turadigan o'simlik, **everduring** (sifat. eski) abadiy, boqiy, **everblooming cherry** (ot) avliyolar gilosi, **evergreen grass** (ot) baland bo'yli suli o'ti, **everlastingly** (ravish) abadiy, umrbod (*His name will be everlastingly remembered*), **everlastingness** (ot) mangulik, boqiylik, **everly** (ravish) muntazam ravishda.

Yasama tarkibli so'z nominatlar haqida gap ketganda **immeasurable, immeasured, undying, immortal, unending, boundless, illimitable, illimited, invincible, bottomless, indivisible, unlimited, unbreakable, invisible, imperishable, unconquerable, undyingness, immortalizer, unendingness, measurelessness, illimitedness, invisibility, invincibleness, indivisibleness, unbreakableness, inaccessibility, unlimitedness, imperishableness, immortally, eternally, everlastingly, invincibly, bottomlessly, undyingly, endlessly, unendingly** kabi yasama tarkibli va **noiseproof, soundproof, waterproof** (sifat), **waterproof** (ot), **waterproof** (fe'l), **bulletproof, evergreen** (sifat), **evergreen** (ot), **everbloomer, evermor** kabi qo'shma va qo'shma yasama leksemalar to'siqsizlik semantikasi ifodasida muhim o'rin tutishligini alohida ta'kidlagan holda ularning tahliliga yuzlanamiz.

Yasama tarkibli **immortalise** (amer. **immortalize**) fe'l leksemasi kimnidir, nimanidir kelajakda unutib yuborilmasligi uchun adabiyotlarda gapirib o'tish, ular

haqida filmlar yaratish, portretlar chizish ma'nosida qo'llanadi: *The poet fell in love with her and immortalized her in his verse*. Immortal (sifat. o'lmas, abadiy, mangu) mortal so'zining ziddi bo'lib, u abadiy yashaydigan va doim yodda tutiladigan, mashhur ma'nolariga ega: *The soul is immortal; The immortal Goethe*. Ushbu sifat leksema immortal ot leksemasi bilan omonimlik munosabatida bo'ladi. Immortal ot leksemasi mangulikka daxldor mashhur kishi va mangu yashaydigan Xudo yoki boshqa narsa ma'nolariga ega: *She is one of the Holliwood immortals*. Ushbu derivatlar so'z yasovchi prefiks **im-** va fe'l yasovchi suffiks **-ize**, ot va sifat yasovchi **im-** va **-al**, ot yasovchi **im-** va **-ity** yordamida yasalgan bo'lib, bunday tarkibli so'z leksemalar ma'nosiga zid ma'no anglatgan prefiks to'siqsizlikni ifoda etgan. Buni quyidagi modellarda tasvirlash mumkin: **Pref.+N+suf., aniqrog'i im+N+ize, im+adj.+al, im+adj.+suf.**

Immortal sifat leksemasi undying, **eternal**, **perpertual**, **immortality** esa **undyingness** sinonimlariga egalar.

Unending, **unended** va **endless** sifat leksemalar o'zaro ma'nodosh bo'lib, ular **un-** prefiksini fe'lning sifatdosh I va II shakllari boshiga, end (ot) ga **-less** sifat yasovchi suffiksni qo'shish orqali yasalib ularning **cheqi yo'q**, **tuganmas**, **cheksiz**, **bepoyon**, **beadad** ma'nolarida to'siqsizlik semasi implitsit tarzda o'z ifodasini topganini kuzatish mumkin. Shunisi qiziqki, unending boqiy, o'lmas, mangu ma'nolarida kelganda undying va eternal sifat leksemalari bilan sinonimlik munosabatida bo'ladi. Qiyoslang: **unending love = undying love = eternal love**.

Ingliz tilidagi yana bir ravish leksema **unendingly everlastingly** ravishi bilan **cheksiz tarzda**, **tuganmas** ravishda manolariga ko'ra sinonimdir. Bu ravishlar fe'l bilan birikadigan determinantlardir. Boqiylik, mangulik, cheksizlik ma'nolari unendingness ot leksemasida o'z ifodasini topgan. Ular quyidagi tayanch modellar asosida yuzaga keladilar: **pref. neg+V-ing, pref.neg+V-ed, pref.neg+Ving+suf., pref.neg+Ving+suf.** So'nggi ikki modellar omomodellar bo'lib, ular aniq nutqiy va lisoniy vaziyatlarda qaysi turkumga mansubligi oydinlashadi.

Boundless sifat leksemasi **cheksiz, chegarasiz, bepoyon, behad, beqiyos, ulkan, juda katta** ma'nolariga ega bo'lib, uning sinonimlari **immeasurable, measureless, immensurable, illimitable, unlimited, illimitate** (sifat. eski) dir. Bu ma'nolar makon, samo (falak) yoki inson ichki kechinmalarining yoki hajm miqdor, son, daraja, kuch-quvvat, ahamiyatning o'ta katta, yuqori ekanligi, chek-chegarasi yo'qligini anglatib keladi. Qiyoslang: **boundless** ocean, boundless joy, boundless optimism. Boundless boundlessly ravish va boundlessness ot derivatlariga ega. Ushbu yasama so'z va uning derivatlari **N+suf=adj., N+suf+suf=adv., N+suf+suf=N** modellariga ega. Shuningdek, **boundlessly** va **illimitedly** (ravish. eski), **immitably, boundlessness, illimitedness, (ot. eski), unlimitedness, illimitedness** o'zaro ma'nodoshdir. **Imperishable** sifat leksemasining ma'nosi **perishable** so'zi ma'nosiga zid bo'lib, u im-/in+ **perishable** (ma'nosi yo'q bo'lib ketadigan, o'tkinchi, bebaqo) qovushuvi asosida yasalgan. Bunday qovushuv to'siqsizlik semasini yuzaga keltirgan va quyidagi ma'nolarni kasb etgan: **buzilmas, buzilmaydigan, mustahkam, abadiy, azaliy va mangu.**

U **imperishable (ot), imperishableness, imperishability** (mustahkam, mahkamlik, abadiylik, azaliylik, mangulik, doimiylik), **imperishable** (ravish. mustahkam tarzda, azaliy holda) kabi derivatlariga ega.

Sifat leksema ma'nosida yasama tarkibli imperishable so'zi rasmiy va badiiy nutq uslublariga xoslangan bo'lib, u **undestructible, endurable, enduring** (chidamli, pishiq, puxta, bardoshli, sabr-toqatli; uzoq davom etadigan ma'nolariga ega) so'zlariga ma'nodoshligi aniqlandi: Masalan, imperishable monument, destructible monument.

U bardoshli, sabr-toqatli ma'nolari umumiylikiga ko'ra bearable, tolerable bilan sinonimlik munosabatida bo'ladi. Uning bardoshlilik, chidamlilik ma'nosi imperishability va endurableness orqali obyektivlashadi.

Shu bilan bog'liq ravishda **to endure** polisemant fe'li bir xil holda davom etmoq, ruxsat bermok (allow, permit), ma'nolariga ega: *Laws that have endured*

*for centuries a poem that will not endure a facile interpretation*⁵⁶. Yana bir derivat **endure** (ot) bo‘lib, u chidamli, sabrli, bardoshli kishi ma’nosini anglatadi, enduringly ravishi muntazam ravishda, doimiy tarzda ma’nolari asosida lastingly, permanently ravishlari bilan ma’nodoshdir.

Imperishable, endurable va boshqa derivatlar quyidagicha morfologik, tarkibga ega bo‘lishini kuzatdik, ya’ni **Pref. im+V+suf, pref. im +Adj+suf., pref. im+Adj.+suf., V+-ing, Adj+suf., V+suf.**

Ingliz tilidagi invincible sifat so‘zi **unconquerable, undefeated, unbeatable** sinonimlariga ega bo‘lib, ular *yengilmas, mag‘lub bo‘lmaydigan, zabt etib bo‘lmas* (yengib bo‘lmas) ma’nolarida umumiylik kasb etadilar. Shunisi qiziqki, to‘siqsizlik semasi o‘zak so‘zlar ifoda etgan ma’nolar ziddini hosil qiluvchi inkor in- va un- prefikslarini qo‘shish orqali hosil bo‘lmoqda.

To‘siqsizlik semantikasiga ega yana bir sifat-leksema invincible g‘alaba qozonib bo‘lmaydigan, bo‘ysunmaydigan, yengib bo‘lmaydigan, kuchli, zo‘r; nazorat qilishga ojiz inson kabi ma’nolarga ega. Ushbu yasama tarkibli so‘z **unbeatable, unconquerable** lar bilan ma’nodoshdir.

U ot maqomidagi ikkita (**invincibility, invincibleness**) va bitta ravish (invincibly) derivatlariga ega. Sifat leksema **invincible** ot leksema **invincible** (yengilmas odam) bilan omonimlik munosabatiga ega.

Invincible (sifat)ning ziddi **vincible** (yengsa bo‘ladigan, zabt etsa bo‘ladigan) dir. Qiyoslang **invincible army** – **vincible army** yengilmas qo‘shin, yengsa bo‘ladigan qo‘shin. Yuqoridagi derivatlarning tayanch modellari **Pref. in+Adj.=Adj.; Pref. in+Adj.+suf=N; Pref. in+Adj.+suf=Adv.** lardir. Sinonim sifatlar **unbeatable** va **unconquerable** quyidagi modellarga ega: **Pref. un+V+suf=Adj; Pref. un+V+suf=Adj; Invincible** (sifat) va **invincible** (ot) omoleksemalar quyidagicha umumiy omomodellarga egalar: **Pref. in+Adj=Adj; Pref. in+N=N.**

Tahlillar to‘siqsizlik semasiga ega qo‘shma so‘z (ot, sifat, fe‘l) leksemalar nisbatan kam ekanligini ko‘rsatdi. Shuni ta’kidlash lozimki, **noiseproof, sound**

⁵⁶ Webster’s Third New International Dictionary, Unabridged, Konemann, 1993. – P. 750.

proof, waterproof, bulletproof sifatlar, **waterproof ot va water proof, bulletproof** fe'l so'zlarda to'siqsizlik hech qanday indikatorsiz, implitsit tarzda ifodalanib, uning yorqinlik va ravshanlik darajasi pastdir. Ushbu qo'shma so'z leksemalardan **noiseproof** va **soundproof** sinonim, **waterproof** fe'l, **ot**, sifat leksemalari turli so'z turkumlariga mansub omonim leksemalardir. Qizig'i shundaki, ushbu sinonim va omonim leksemalar $N+N=Adj.$; $N+N=V$; $N+N=N$ modellariga ega. Masalan: **waterproof fabric, a soundproof studio, a bulletproof car** va boshqalar. Bunday qo'shma so'zli semalar so'z yasovchi **-er, -ing, -ness** kabi suffikslar bilan birgalikda qo'shma yasama so'zlarni yuzaga keltiradilar: **waterproofing, soundproofer, soundproofing, waterproofer, waterproofness** va boshqalar. Bular orasida kam bo'lsa-da, uch o'zak so'zdan yuzaga kelgan qo'shma so'zlar ham kuzatildi: **waterproof watch** (ot), **shock absorbent watch** (ot). Shock absorber va shock damper sinonim otlar bo'lib, ular ham to'siqsizlikni implitsit tarzda ifodalovchi leksik birliklar sirasiga kiradilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduvaliyev M.A. To'siqsizlik konsepti nominativ maydonini tashkillovchi birliklarning kognitiv, lingvokulturologik va lingvopragmatik xususiyatlari (ingliz, o'zbek va boshqa tillar misolida). F.f.d. dissertatsiyasi. 2023- 250 b.
2. Abduvaliyev M.A. Сложноподчинённые предложения с придаточными уступительными в разносистемных языках. АКД.-Ташкент, 1989-16с.
3. Алефиренко Н.Ф. Проблемы вербализации концепта. – Волгоград, 2003.- 271 с.
4. Антология концептов / Под ред. В.И.Карасика, И.А.Стернин. – М; 2007.- 512 с.
5. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж: Изд-во Воронежского государственного ун-та, 1996. – 104 с.
6. Бабушкин А.П., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика и семасиология. – Воронеж: Ритм, 2018. – 229 с.

7. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика / Н.Н.Болдыров. – Тамбов: Изд-во Тамб., ун-та, 2000.-290 с.
8. Bo‘tayev Sh. Inglizcha – o‘zbekcha, o‘zbekcha- inglizcha lug‘ati. – Toshkent, “O‘qituvchi” nashriyot – matbaa ijodiy uyi, 2013. – 878 b.
9. Rustamov D.A. Muloqotning intralingvistik va ekstralingvistik talqinlari hamda zamonaviy konsepsiyalari. DDA.- Andijon, 2021.- 32 b.
10. Halimova M.M. Ingliz va o‘zbek tillarida olamning lisoniy manzarasi voqelashuvida “head/bosh” somatizmi. Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Andijon, 2023. -28 b.
11. Oxford Advanced Learners’ Dictionary of Current English. 7th edition. London, Oxford University Press, 2005. – 1944 p.
12. Webster’s Third New International Dictionary, Unabridged, 1993. – 2654 p.
13. Wilkinson P. R. The Concise Thesaurus of Traditional English Metaphors: - London.: Taylor & Francis Ltd United Kingdom, 2008. – 338 p.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВНЕШНИХ ФОРМАЛЬНЫХ ПРИЗНАКОВ ГРАММАТИЧЕСКИХ ЯВЛЕНИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ЧТЕНИЯ

Бегалиев Шахабудин Юлдашевич
Кандидат педагогических наук, в.и.о. профессор
Андижанского
государственного
института иностранных
языков

shahabudinbegaliyev@gmail.com
тел.+99897-332-40-65
Begaliyev Shaxabudin Yuldashevich
Candidate of Pedagogy, Professor of
Andijan State Institute of Foreign Languages
shahabudinbegaliyev@gmail.com
тел.+99897-332-40-65

Аннотация: Понимание английских текстов по своей специальности при чтении, грамматика играет немаловажную роль, и, следовательно, очень важно обучать студентов грамматическим явлениям изучаемого языка. С этой целью данная статья посвящена одному из методов обучения

рецептивной грамматики английского языка при чтении математических текстов, понимания предложения с пассивными конструкциями и получения нужной информации по своей специальности. Из всех исследованных предложений, предложение с пассивными конструкциями в математических текстах английского языка составляет 22,4% [3. 45-48]. Принципы рецептивной грамматики теоретически обоснованы. Основываясь на научных работах, известных психологов и методистов, используя внешние формальные признаки грамматических явлений разработаны “правила-инструкции” для обучения узнавания и понимания предложений с пассивными конструкциями при чтении текстов студентами математических факультетов.

Таким образом, при помощи вербальных “правил-инструкций” составленных с использованием внешних формальных признаков и комплекса упражнений, созданных на основе современных принципов и требований, студенты математических факультетов легко понимают предложения с пассивными конструкциями английского языка при чтении текстов по специальности и быстро усваивают их.

Ключевые слова: пассивная конструкция; грамматический навык; презентация; принципы; правила-инструкции; квант; упражнение.

Современное состояние теории навыков и умений в иностранном языке позволяет выделить четыре основных этапа работы над грамматическим материалом.

1. Этап презентации грамматических явлений и создание ориентировочной основы для последующего формирования навыка.

2. Формирование речевых грамматических навыков путем их автоматизации в устной речи.

3. Включение речевых навыков в разные виды речи.

4. Развитие речевых умений.

Так как, в данной работе рассматривается вопрос, презентация грамматического материала остановимся на первый этап более подробно.

Целью первого этапа является создание ориентировочной основы для последующего формирования грамматического навыка. Она формируется в процессе: 1) презентации его в устной и письменной речи (речевом образце, речевом микротексте) с целью демонстрации его коммуникативной функции;

2) ознакомления со способами образования, со значением и сферой его употребления; 3) первичного выполнения действий, включающих данное явление, по образцу без правила, либо по образцу и правилу.

Форма презентации (может быть устная и письменная) выбирается с учетом следующих факторов: во-первых, стадии обучения (начальная, средняя, заключительная) и во-вторых, трудности (сложности) грамматического материала. В-третьих, в зависимости от цели усвоения: активное владение материалом или пассивное знание его.

Необходимым условием правильной практической ориентировки учащихся является строгое соблюдение принципа одной трудности: все, кроме вводимого грамматического явления, должно быть учащимся хорошо известно в данном предложении (образце).

Наглядность и простота приемов в усвоении грамматического материала является, несомненно, важными достоинствами чисто практического способа ориентировки.

Как известно, ориентировочной основой при обучении грамматическим явлениям чтения выступают внешние формальные признаки. Они объясняются в учебном правиле, а учебные правила, может быть:

- 1) вербальными и схематическими;
- 2) алгоритмическими и эвристическими;
- 3) описательными и правилами-инструкциями.

Рассмотрим каждую оппозицию в отдельности. В первой оппозиции на основе признака «слова или схема» выделяются вербальные и схематические правила. По нашему мнению, в обучении они не должны исключать друг друга. Демонстрируя новый грамматический материал, преподаватель кратко формулирует вербальное правило, подкрепляя его схематически. Последнее, на наш взгляд, должно оставаться в поле зрения обучающимся на протяжении первого и части второго этапа формирования грамматического навыка.

Анализируя вторую оппозицию – алгоритмические и эвристические правила, следует для наших целей безоговорочно принять алгоритмические

правила, дающие четкие предписания о последовательности и способах выполнения грамматических действий.

В третьей оппозиции свой выбор мы должны остановить на правиле-инструкции, так как описательные правила являются по своей природе эвристическими, а правила-инструкции – алгоритмическими.

Учитывая задачи обучения рецептивной грамматике студентов-узбеков в неязыковом вузе, а также имеющийся опыт применения упомянутых выше видов правил, можно сделать вывод о том, что для презентации рецептивного грамматического материала необходимо использовать вербальные правила-инструкции, имеющие алгоритмический характер, и схематические правила.

В научной методической литературе имеется ряд работ, в которых обосновывается применение этих видов правил. Мы поставили своей целью проверить эффективность на основе только вербальных правил-инструкций.

Как отмечается в научно-методической литературе, к наиболее быстрому усвоению грамматического правила ведет его исходное словесное формулирование, что согласуется с теорией формирования умственных действий. Прежде всего, следует уточнить, на основе каких принципов формируются вербальные правила-инструкции, какие требования к ним предъявляются и какова их роль в обучении.

Методистами разработаны принципы и требования к презентации грамматического материала на основе правил-инструкций. Известно, что в методике существуют различные точки зрения на характер, роль и место правил в обучении грамматике иностранного языка. В современной методике рассматривается правила рецептивной грамматики как организованные сведения о грамматических явлениях языка, предназначенные для понимания грамматической информации, получаемой при чтении текстов. Правила должны содержать в себе не только необходимое описание признаков и свойств явлений, но и указание на способ их реализации в процессе осуществления соответствующих действий. Этим определяется роль правил в обучении явлениям рецептивной грамматики требования к их

формулированию. Особенностью правил рецептивной грамматики является то, что они строятся на основе грамматических понятий и обобщений, использование которых существенно сокращает объем достаточных признаков правила, делает правило более рациональным.

В соответствии с целью обучения рецептивной грамматике, ее особенностями и изложенными требованиями И.М.Берман устанавливает следующие принципы формирования правил рецептивной грамматики [1, с.296-308]: 1 – принцип направленного формулирования, 2 – принцип функциональности, 3 – принцип ступенчатости, 4 – принцип сочетания приемов беспереводной и переводной семантизации.

Первый принцип – направленного формулирования – состоит в том, что исходным в правиле рецептивной грамматики выступает графический признак, в опоре на который данное явление опознается и связывается с соответствующим значением. В правиле должны быть приведены четкие признаки вводимого грамматического явления, даны разъяснения о его значении и указания на отличие данного явления от омонимических явлений.

Руководствуясь данным принципом, предъявлять новую грамматическую конструкцию необходимо в графической форме с четким выделением тех внешних признаков, которые отличают данное явление от ему подобных. Немаловажное значение для восприятия признаков грамматической структуры имеет цвет. Известно, что характер эмоционального влияния цвета по-разному сказывается на производительности труда: она увеличивается при красном и зеленом цвете [5, с.237]. «Использование цвета, как дополнительного кода при совмещении с формой, увеличивает как скорость, так и точность» [1, с.32]. Следовательно, предъявлять ПК английского языка мы должны в графической форме, выделяя их отличительные признаки соответствующим цветом.

Второй принцип – принцип функциональности правил рецептивной грамматики – заключается в том, что в правиле отношения между элементами грамматического явления должны быть описаны в такой форме, чтобы оно

могло служить основой для выработки соответствующих грамматических действий. Правило должно начинаться указанием на признак и завершаться описанием действия по соотнесению признака с приписываемым ему значением. На основе этого принципа мы строили правило по распознаванию пассивных конструкции английского языка в виде серии обучающих инструкций, которые в совокупности представляет собой правило-инструкцию.

Таким образом, в условиях описываемой методики презентации пассивных конструкции английского языка для чтения литературы, по специальности обучающиеся овладевают действиями с новыми пассивным конструкция в опоре на вербальные правил-инструкции, сформулированные на основе современных требований и принципов, и графически выделенные формальные внешний признаки конструкции, что в совокупности и составляет ориентировочную основу для усвоения грамматических действий.

Л и т е р а т у р а

1. Берман И.М. Проблемы пассивной грамматики (на материале английского языка). – Дис. ... докт. пед. наук. – М., 1976. – 751 с.
2. Бегалиев Ш.Ю. Обучение пассивным конструкциям английского языка студентов-узбеков для чтения математических текстов. Методические пособие. – Андижан. – 48 с.
3. Бегалиев Ш.Ю. Отбор минимума пассивных конструкций английского языка для понимания математических текстов. Сборник научно-методических статей. – ИННОВАЦИЯ: ФАН, ТАЪЛИМ, ТЕХНОЛОГИЯ. №1, 2019. Андижан. с.45-48.
4. Жалолов Ж. Чет тиллар укитиш методикаси. Чет тиллар олий укув юртлари (факультетлари) талабалари учун дарслик. Тошкент, 2012, 431 бет.
5. Жалолов Ж., Махкамова Г. English languages teaching methodology. Tashkent. 2015.

INGLIZ TILI SLENGLARIDA ANTROPONIMLAR TADQIQI

Sotvoldiyev Bunyodbek To'liqinjon o'g'li

Ingliz tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, f.f.f.d (PhD)

Raximberdiyeva Muattarxon Akramjon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: Ingliz tilidagi slenglar tarkibida antroponimlar juda ham keng tarqalgan bo'lib, ularning qo'llanishida bir qancha o'ziga hos jihatlari mavjud. Ushbu maqolada antroponim komponentli slenglar orasidagi gender-neytral ismlar, kadigan hamda izokolonlar haqida so'z yuritilib, ularning imkoniyatlari misollar yordamida dalillanadi.

Kalit so'zlar: *antroponim komponentli sleng, gender-neytral ismlar, kadigan, izokolon, bikolon, trikolon, tetrakolon.*

Sleng tarkibidagi antroponimlar orasida **Gender-neytral ismlar (ingl. Gender-neutral names)**⁵⁷, ya'ni ikkala jins vakillariga (ham erkak, ham ayolga) ham birdek qo'llaniladigan ismlar mavjud bo'lib, bunday antroponimlarning soni ko'p miqdorni tashkil etadi. Bunday atoqli ismlardan foydalanish asosan anglofonlar uchun hos bo'lib, ayniqsa, Amerika Qo'shma Shtatlarida bunday ismlarni qo'llash juda ham keng tarqalgan.

Yuqorida keltirgan termindan tashqari, bunday ismlar uchun ingliz tilida yana **“Unisex name”**⁵⁸, **“Epicene name”**⁵⁹ va **“Androgynous name”**⁶⁰ atamalari ham ishlatiladi. Slengdagi Gender-neytral ismlarga quyidagilarni misol tariqasida keltirishimiz mumkin: **Tom (slengdagi ma'nosi: oq tanlilarga yoqish uchun ularga hushomadgo'ylik qiladigan qora tanli odam)**⁶¹ ismi **“Thomas”** ismli erkaklar va **“Thomasina”** ismli ayollar uchun ham birdek ishlatiladi; **Sam (slengdagi ma'nosi: narkotik oldi-sotdisiga qarshi kurashuvchi federal agent)**⁶² antroponimi

⁵⁷ https://en.m.wikipedia.org/wiki/Unisex_name, (murojaat sanasi: 14:08, 15.07.2020)

⁵⁸ https://en.m.wikipedia.org/wiki/Unisex_name, (murojaat sanasi: 14:08, 15.07.2020)

⁵⁹ https://en.m.wikipedia.org/wiki/Unisex_name, (murojaat sanasi: 14:08, 15.07.2020)

⁶⁰ https://en.m.wikipedia.org/wiki/Unisex_name, (murojaat sanasi: 14:08, 15.07.2020)

⁶¹ Dalzell T. The Routledge Dictionary of Modern American Slang and Unconventional English (Preface). – New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2009. – p. 967.

⁶² Spears R. NTC's dictionary of American slang and Colloquial Expressions, The US,: 2000. – p. 349.

esa ham “**Samson, Samuel**” ismli erkaklar uchun, ham “**Samantha, Samira**” ismli ayollar uchun foydalaniladi.

9. Antroponim komponentli slenglar orasida **Kadigan** (*ingl. kadigan*)⁶³, ya’ni o’zlari muhokama qilinayotgan kontekst ichida ismi mavjud bo’lmagan, ismi noma’lum bo’lgan, ismi/nomi unutib qo’yilgan yoki ismi hech qanday ahamiyatga ega bo’lmagan narsa nomlari va odamlarning ismlari o’rniga qo’llanuvchi so’zlar ham mavjud bo’lib, ular ingliz tilida yana boshqa “**Placeholder names / Placeholders**”⁶⁴ va “**Cadigan**”⁶⁵ atamallari bilan ham nomlanadi. Kadigan (*ingl. kadigan*) atamasini birinchi bo’lib St’yuart Berg Fleksner va Xarold Uentvortlar o’zlarining “*Dictionary of American Slang* (1960)” lug’atida ishlatganlar. Ular “**Kadigan**” so’zini adabiy tildagi “**Thingamagic / thingamabob / thingummy** – ob’ektning nomi unutib qo’yilganda, ko’pincha og’zaki nutqda uning o’rniga ishlatiluvchi so’z”⁶⁶ so’zining sinonimi sifatida ta’riflab o’tganlar. Keyinchalik “Kadigan” va “Cadigan” atamallari Uil’yam Espi, Devid Ennis va boshqa yozuvchilar asarlarida ham qo’llanila boshlandi.

Sleng tarkibidagi kadiganlarga quyidagilarni misol qilib keltirishimiz mumkin: **Tom, Dick and Harry** (ma’nosi: birop erkak, har qanday erkak) slengi ushbu ma’noda ismi noma’lum yoki ismi kontekstda berilishi shart bo’lmagan erkak kishi (lar) uchun ishlatiladi.

Yuqorida keltirilgan slengdan tashqari, quyidagi slengni ham Kadiganga misol tariqasida qayd etishimiz mumkin: **Ozzie and Harriet (n pl.)** – o’ta rasmiy va zerikarli bo’lgan, o’rta yoshli va o’rta tabaqaga mansub juftlik. Ushbu sleng 1950-1960-yillarda AQSh televedenielerida uzoq vaqt davom etgan tele-shou nomidan olingan bo’lib, ushbu shouda huddi shunday juftlik obrazini “Ozzie Nelson” va “Harriet Nelson”lar gavdalantirganlar. Keyinchalik esa ularning ismlari har-qanday shunga o’xshash juftlikni ifodalash uchun sleng sifatida ishlatila boshlangan. Yuqorida misol tariqasida keltirilgan ikki slengga (1. Tom, Dick and

⁶³ https://en.m.wikipedia.org/wiki/Placeholder_name, (мурожаат санаси: 14:00, 15:07.2020)

⁶⁴ https://en.m.wikipedia.org/wiki/Placeholder_name, (мурожаат санаси: 14:00, 15:07.2020)

⁶⁵ https://en.m.wikipedia.org/wiki/Placeholder_name, (мурожаат санаси: 14:00, 15:07.2020)

⁶⁶ Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Third Edition, © Cambridge University Press, e-dictionary, 2008

Harry; 2. Ozzie and Harriet) nazar tashlagan holda aytish mumkinki, ular tarkibidagi parallel konstruksiyalar diqqatimizni tortdi. Bunday konstruksiyalar ingliz tilida **Izokolonlar (ingl. isocolon)**⁶⁷ deb ataladi. Izokolon atamasi grekcha “isos – teng” va “kôlon – a’zo” soʻzlaridan olingan boʻlib, u soʻzlar yoki boʻgʻinlar soni bir-xil boʻlgan parallel elementlardan tashkil topgan sxema hisoblanadi. U komponentlarining soniga qarab **Bikolon (ingl. bicolon)**⁶⁸, yaʼni ikkita parallel elementdan iborat izokolon; **Trikolon (ingl. tricolon)**⁶⁹, yaʼni uchta parallel elementga ega izokolon va **Tetrakolon (ingl. tetracolon)**⁷⁰, yaʼni toʻrtta parallel elementdan tashkil topgan izokolon kabi turlarga boʻlinadi.

Adabiy tilda uchraydigan eng mashhur trikolonlardan biri sifatida Yuliy sezarning “Veni, vidi, vici – Keldim, koʻrdim, gʻalaba qozondim” iborasini keltirishimiz mumkin.

Demak, ushbu fikrdan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, sleng tarkibida Kadigan sifatida yuqorida keltirib oʻtgan “Ozzie and Harriet” iborasini Bikolon (ikkita parallel, “Ozzie” va “Harriet” elementlaridan iborat), “Tom, Dick and Harry” slengini esa Trikolon (uchta parallel, “Tom”, “Dick” va “Harry” elementlaridan tashkil topgan) deb atash mumkin. Lekin, tadqiqotimiz doirasida Tetrakolonlar uchramaganini alohida taʼkidlash lozim.

Kadigan sifatida ishlatiluvchi slenglar sirasiga yana “**John Doe n** – nomaʼlum erkak”⁷¹; “**Jane Doe n** – nomaʼlum ayol”⁷² va “**Joe shmo n** – ismi nomaʼlum oddiy, zerikarli odam”⁷³ slenglarini ham misol tariqasida keltirishimiz mumkin.

“John Doe” va “Jane Doe” antroponimlari politsiya nutqida ismi nomaʼlum, shubha ostidagi shaxs yoki ismi nomaʼlum boʻlgan qurbonni ifodalash uchun ishlatiladigan sleng hisoblanadi. Masalan:

⁶⁷ <https://en.wikipedia.org/wiki/Isocolon>, (мурожаат санаси: 01.07.2020, 20:37)

⁶⁸ <https://en.wikipedia.org/wiki/Isocolon>, (мурожаат санаси: 01.07.2020, 20:37)

⁶⁹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Isocolon>, (мурожаат санаси: 01.07.2020, 20:37)

⁷⁰ <https://en.wikipedia.org/wiki/Isocolon>, (мурожаат санаси: 01.07.2020, 20:37)

⁷¹ Green J. Green’s dictionary of slang. Digital edition ©. Jonathan Green, 2020

⁷² Green J. Ўша манба.

⁷³ Dalzell T. Ўша асар.

No John Does in any of the city's various loony bins matched his description. (Green N. Angel of Montague Street, p.37, 2003)

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dalzell T. The Routledge Dictionary of Modern American Slang and Unconventional English (Preface). – New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2009. – 1104 pp.
2. Spears R. NTC's dictionary of American slang and Colloquial Expressions, The US.: 2000. – 560 pp.
3. Elektron lugʻat: Cambridge Advanced Learner's Dictionary (3rd ed.) (CALD 3). – Cambridge University Press, e-dictionary, 2008.
4. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Placeholder_name.
5. <https://en.wikipedia.org/wiki/Isocolon>.
6. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Unisex_name.

O'QITUVCHILARNING MALAKASINI OSHIRISH VA YANGI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH.

**Gid hamrohligi, madaniyatlararo muloqot
va tarjimashunoslik kafedrası dotsenti, f.f.f.d. M.Z. Qosimova**
kosimovamadina88@gmail.com

*O'qituvchi- bu shaxs, uning bilimi va mahorati
o'quvchining kelajagini belgilaydi.*

Abdulla Avloniy

Bugungi kunda ta'lim tizimi jadal rivojlanib, texnologiyalar hayotimizning barcha sohalariga kirib bormoqda. Bu holat o'qituvchilarning malaka darajasiga va yangi texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalariga bo'lgan talablarni oshirmoqda. O'qituvchilar nafaqat o'z fanlarini mukammal bilishlari, balki zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanishni ham o'rganishlari zarur.

XX asr boshlarida Turkiston jadidchilik harakati vakillari orasida ta'lim va tarbiya masalalari, xususan, o'qituvchilarning malakasi va kasbiy mahorati haqida ko'plab fikrlar ilgari surilgan. Bu borada Abdulla Avloniyning pedagogik qarashlari alohida ahamiyatga ega. U o'zining "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida o'qituvchi shaxsiga, uning bilim va ko'nikmalariga, axloqiy fazilatlariga katta e'tibor bergan. Abdulla Avloniy o'qituvchini "tarbiya beruvchi", "bilimdon", "rahnamo" deb atagan. Uning fikricha, o'qituvchi nafaqat o'z fanini mukammal bilishi, balki pedagogik mahoratga, psixologik bilimga, axloqiy fazilatlarga ham ega bo'lishi kerak. Avloniy o'qituvchining kasbiy mahoratini oshirish, uning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish masalasiga alohida e'tibor bergan. U o'z asarida o'qituvchilarning malaka oshirish kurslarida ishtirok etishi, pedagogik adabiyotlarni o'qishi, ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganishi zarurligini ta'kidlagan. Avloniyning pedagogik qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Uning o'qituvchi shaxsiga, uning bilim va ko'nikmalariga, axloqiy fazilatlariga oid fikrlari zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilar tayyorlashda, ularning malakasini oshirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Muammoning dolzarbligi shundaki, o'qituvchilarning malakasini oshirish va yangi texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi bugungi kunda dolzarb ahamiyatga ega. Chunki, texnologiyalar kun sayin rivojlanib bormoqda. O'qituvchilar ushbu yangiliklardan xabardor bo'lishlari va ularni ta'lim jarayoniga joriy qilishlari kerak. Zamonaviy talabalar texnologiyalar bilan "yonmayon" o'sgan avloddir. Ularning ehtiyojlarini qondirish uchun o'qituvchilar ham texnologiyalarni yaxshi bilishlari kerak. Texnologiyalar ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi. Masalan, interaktiv doskalar, virtual laboratoriyalar, onlayn resurslar ta'limni yanada qiziqarli va samarali qiladi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o'qituvchilar malakasini oshirish masalasiga doimo katta e'tibor qaratib kelgan. Uning fikrlari va takliflari ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning muhim yo'nalishlaridan birini tashkil etadi. "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish masalalari"ga bag'ishlangan yig'ilishda

soʻzlangan nutqida – “Oʻqituvchi oʻz ustida ishlashdan toʻxtasa, u zamon talablariga javob bera olmaydi”, deb taʼkidlagan. Prezidentimizning ushbu fikrlari shuni koʻrsatadiki, oʻqituvchilarning malakasini oshirish - bu davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biridir. Davlat tomonidan oʻqituvchilarning malakasini oshirishga qaratilgan turli xil dasturlar va loyihalar amalga oshirilmoqda. Jumladan, “Ustoz” dasturi, “Eng yaxshi oʻqituvchi” koʻrik-tanlovi va boshqa tadbirlar oʻqituvchilarning malakasini oshirishga qaratilgan.

Respublikamizda oʻqituvchilarning malakasini oshirish va yangi texnologiyalarni qoʻllash koʻnikmalarini rivojlantirish borasida muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Lekin, bu sohada hali koʻplab muammolar mavjud:

Malaka oshirish kurslarining samarasizligi: Koʻpincha malaka oshirish kurslari nazariy xarakterga ega boʻlib, oʻqituvchilarning amaliy koʻnikmalarini rivojlantirishga yetarli eʼtibor berilmaydi.

Texnik taʼminotning yetishmasligi: Koʻplab taʼlim muassasalari zamonaviy texnologiyalar bilan yetarli darajada taʼminlanmagan.

Oʻqituvchilarning motivatsiyasi yetarli emasligi: Oʻqituvchilarning yangi texnologiyalarni oʻrganishga va ularni taʼlim jarayoniga joriy qilishga motivatsiyasi yetarli emas.

Metodik taʼminotning yetishmasligi: Oʻqituvchilar uchun yangi texnologiyalardan foydalanish boʻyicha metodik qoʻllanmalar va tavsiyalar yetarli emas.

Yechimlar

Yuqoridagi muammolarni hal qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

- Malaka oshirish kurslarini amaliyotga yoʻnaltirish, oʻqituvchilarning yangi texnologiyalardan foydalanish koʻnikmalarini rivojlantirishga eʼtibor berish.

- Ta'lim muassasalarini zamonaviy kompyuterlar, interaktiv doskalar, proyektorlar va boshqa texnik vositalar bilan ta'minlash.
- O'qituvchilarga yangi texnologiyalarni o'rganish va ularni ta'lim jarayoniga joriy qilish uchun rag'batlantiruvchi mexanizmlar yaratish.
- O'qituvchilar uchun yangi texnologiyalardan foydalanish bo'yicha metodik qo'llanmalar, tavsiyalar va seminarlar tashkil qilish.
- O'qituvchilarning o'zaro tajriba almashishlari uchun platformalar yaratish, ularning hamkorlikda ishlashini rag'batlantirish.

Xulosa

O'qituvchilarning malakasini oshirish va yangi texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirish - bu ta'lim tizimining muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun muhim shartdir. Ushbu masalaga jiddiy e'tibor berish, yuqoridagi muammolarni hal qilish va taklif etilgan yechimlarni amalga oshirish orqali biz ta'lim sifatini oshirishga va zamonaviy talablarga javob beradigan o'qituvchilar tayyorlashga erishishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Abdulla Avloniy. "Turkiy guliston yoxud axloq". Toshkent, 1992.
2. Pedagogika. / A. Xoliqov va boshqalar. - T.: "Cho'lpon", 2015.
3. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. / Tuzuvchilar: K. Hoshimov, S. Nishonova. - T.: "O'qituvchi", 2010.

ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕГРАЦИИ ИССЛЕДОВАНИЙ И ИННОВАЦИЙ В ОБРАЗОВАНИИ

Бехзод Ахадович

АГИИЯ, доктор философии по филологическим наукам.

bekham21091980@gmail.com

Важность интеграции исследований и инноваций в образовательный процесс связана с несколькими важными факторами. Такая интеграция оказывает существенное положительное влияние на качество образования, обучение студентов и развитие общества. Ниже приведены его основные значения:

Углубление знаний и навыков учащихся, студенты, участвующие в исследовательском процессе, подкрепляют свои теоретические знания практикой, исследовательская деятельность поощряет студентов развивать независимое мышление, умение решать проблемы и аналитические навыки, объединение практических и теоретических знаний, когда инновации и результаты исследований включаются в образовательный контент, учащиеся получают современные знания, предоставляет возможность понять, как теоретические знания можно применить для решения реальных проблем, знакомство с современными технологиями и решениями, инновации требуют внедрения современных технологий в образовательный процесс, что помогает подготовить студентов к будущей карьере, студенты станут конкурентоспособными на мировом уровне, изучая цифровые технологии, искусственный интеллект и другие передовые методы, студенты участвуют в научной деятельности и вносят вклад в решение проблем общества.

Интеграция исследований и инноваций в образовательный процесс создает основу для того, чтобы будущее поколение стало знающими, креативными и продвинутыми профессионалами. Этот процесс важен для обеспечения непрерывности образования и его адаптивности к потребностям общества.

Интеграция исследований и инноваций в образование может осуществляться разными способами. К таким методам относятся модернизация содержания образовательного процесса, расширение участия студентов и преподавателей в научной деятельности, а также внедрение инновационных решений. Ниже приведены основные способы:

1. Включение исследовательских компонентов в образовательные программы;

- Практические проекты: вовлекайте студентов в практические проекты, направленные на решение проблем в различных областях.
- Обучение на основе исследований: организация лекций и семинаров на основе современных научных исследований.
- Анализ научных статей: научить студентов изучать и анализировать текущие научные статьи и результаты исследований в этой области.

2. Внедрение инновационных технологий в образование;

- Цифровые платформы: Интеграция искусственного интеллекта, систем дистанционного обучения и виртуальных лабораторий в процесс обучения.
- Применение методологий STEM: разработка комплексного подхода, объединяющего науку, технологии, инженерию и математику.
- Моделирование и виртуальная реальность: использование технологий, которые приближают студентов к практическому опыту.

3. Создание исследовательских центров и лабораторий;

- Университетские лаборатории: создание современных, хорошо оборудованных лабораторий для студентов и преподавателей для проведения исследований.
- Центры сотрудничества: реализация исследовательских проектов в сотрудничестве с промышленными предприятиями, исследовательскими центрами и другими организациями.

4. Вовлечение студентов в научную деятельность;

- Научные конференции и семинары: поощряйте студентов участвовать в научной работе и представлять свои исследования.
- Конкурсы студенческих проектов: поощрение студентов путем предоставления грантов и наград за научные и инновационные проекты.
- Программы наставничества: внедрить систему наставничества для профессоров и научно-педагогического состава для проведения исследований совместно со студентами.

5. Международное сотрудничество и обмен опытом;

- Участие в международных проектах: вовлечение студентов и преподавателей в международные исследовательские программы.
- Образовательный и исследовательский обмен: создание возможностей для обмена опытом с зарубежными университетами и научными организациями.
- Онлайн-курсы и семинары: использование онлайн-платформ для изучения передовых знаний и инноваций в глобальном масштабе.

6. Повышение научного потенциала учителей;

- Программы повышения квалификации: Регулярное обучение учителей методам исследования и инновационным педагогическим технологиям.
- Поощрять научные исследования: предоставлять гранты и награды за научные работы и исследования учителей.
- Совместные исследования: привлечение преподавателей к участию в инновационных проектах со студентами.

7. Интеграция промышленности и образования;

- Сотрудничество с промышленностью: развивать сотрудничество между университетами и предприятиями в области инновационных разработок на основе контрактов.
- Практические исследования: Проведение исследований, ориентированных на потребности отрасли.
- Стартапы и инкубационные центры: поощряют студентов и преподавателей разрабатывать новые бизнес-идеи и инновационные проекты.

8. Создание инновационной среды;

- Исследовательские гранты и стипендии: Финансовое стимулирование студентов и преподавателей, занимающихся научной деятельностью.
- Инновационные форумы и выставки: создание площадок для демонстрации новых идей и разработок.
- Поддерживайте творчество и предпринимательство: создавайте возможности для развития творческого и предпринимательского потенциала студентов и преподавателей.

Для эффективной интеграции исследований и инноваций в образовательный процесс важно укреплять сотрудничество между высшими учебными заведениями и другими образовательными учреждениями, а также государственным и частным секторами. Этот процесс не только обеспечивает качественное образование, но и служит повышению экономического и научного потенциала страны.

Неспособность интегрировать исследования и инновации в образовательный процесс может иметь серьезные негативные последствия. Эти последствия негативно сказываются не только на качестве образования, но и на общем развитии учащихся, учителей и общества.

Список использованной литературы

1. Graham, C. R. (2006). Blended learning systems. The handbook of blended learning: Global perspectives, local designs, 1, 3-21.
2. Фармонов, Ш., & Камбарова, Д. (2022). КАК ПОМОЧЬ УЧЕНИКАМ РАЗВИТЬ ИНТЕРЕС К УЧЕБЕ. Центральноеазиатский журнал образования и инноваций, 1(2), 118-120.
3. Tojimamatov, I., & Doniyorbek, A. (2023). KATTA HAJMLI MA'LUMOTLAR AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 18(6), 66-70.
4. Djuraev R.X. Ta'limda interfaol texnologiyalar. – Toshkent. “Sano - Standart” MCHJ bosmaxonasi, 2010.
5. Zakhidova Diloram (2024). EXPLORING THE IMPACT OF LANGUAGE AND COMMUNICATION IN DIVERSE EDUCATIONAL ENVIRONMENTS. Science and innovation, 3 (Special Issue 28), 359-361. doi: 10.5281/zenodo.11088505

THE DYNAMICS OF PHONETIC DEVIATIONS IN ENGLISH

Egamnazarova Durdona Shuhratillaevna

Associate Professor,

Andijan State Institute of Foreign

Languages

Email: urdonajuraeva@gmail.com

[QahramonovaBegoyimQobiljonqizi](#)

Phonetic innovations, encompassing deviations and anomalies, play a significant role in the evolution of the English language, and whether deliberate or accidental, reflect broader linguistic, social, and cultural dynamics that influence speech patterns. These innovations, particularly in English, have not only shaped the way the language is spoken but also influenced its global identity as a lingua franca. As Jenkins (2000) highlights, phonetic variability is especially prominent in English due to its widespread use by speakers from diverse linguistic backgrounds, leading to both intentional and unintentional phonetic deviations.

Phonetic innovations can take various forms, including vowel shifts, consonant substitutions, and alterations in stress and intonation patterns. For instance, the Great Vowel Shift of the 15th to 18th centuries marked a pivotal moment in English phonological history, significantly altering vowel pronunciation and distinguishing Modern English from its predecessors (Labov, 1994). Similarly, contemporary phenomena such as uptalk and vocal fry—features increasingly observed in younger generations—demonstrate how societal trends and media influence phonetic practices (Podesva, 2011). These changes, while often dismissed as anomalies or deviations, serve as evidence of the adaptability and fluidity of English.

The spread of English as a global language has further amplified phonetic diversity. In contexts where English serves as a second or foreign language, speakers often introduce phonetic features influenced by their native languages. For example, the "th" sound in words like this and thing is frequently replaced with [d] or [t] in many non-native accents, such as Indian or Singaporean English (Crystal, 2003). These deviations, while initially perceived as errors, often gain acceptance and become markers of regional English varieties.

The analysis of phonetic innovations in English reveals three primary categories: historical phonetic shifts, sociolect-driven deviations, and non-native phonetic anomalies. Each category demonstrates the interplay between linguistic systems and external factors, emphasizing the role of phonetic changes in the development and diversification of English.

One of the most significant examples of phonetic innovation in English is the Great Vowel Shift (15th–18th centuries). This series of systematic changes in the pronunciation of long vowels marked the transition from Middle English to

Modern English. For instance, the Middle English word *time* [ti:mə] evolved to its current pronunciation [taɪm]. Such changes illustrate how phonetic deviations can reshape a language's phonological system, often in response to sociolinguistic pressures, such as increased literacy and standardization during this period (Labov, 1994).

Another notable shift is the cot-caught merger in certain varieties of American English, where the vowels in words like *cot* and *caught* are pronounced identically as [kɑt]. This merger, observed predominantly in the Western United States and Canada, highlights regional variations and the tendency of phonetic systems to simplify over time (Boberg, 2004). These historical shifts underline the enduring impact of phonetic innovations on English's evolution and regional diversity.

Phonetic deviations arising from sociolects often reflect identity construction and social stratification. Features such as uptalk (rising intonation at the end of declarative sentences) and vocal fry (low, creaky voice quality) have become prevalent in younger speakers, particularly in the United States. Uptalk, commonly associated with Californian English, has been linked to speakers' desire to sound engaging or inclusive, while vocal fry is often perceived as a marker of authority or trendiness (Podesva, 2011). Despite criticism for being “unprofessional” or “unintelligible” in some contexts, these features have gained widespread recognition and are increasingly normalized in casual and professional settings.

Moreover, the phenomenon of r-dropping in Received Pronunciation (RP)—where the “r” sound is omitted in non-prevocalic positions, as in *car* [kɑ:]—demonstrates how social prestige influences phonetic norms. While r-dropping was once a marker of upper-class British English, its decline in favor of rhotic varieties in some contexts reflects shifting social attitudes toward traditional accents (Wells, 1982).

In non-native English contexts, phonetic innovations often emerge as a result of linguistic interference. For example, Indian English speakers frequently replace the dental fricatives /θ/ and /ð/ with dental stops [t̪] and [d̪], as in *think* [t̪ɪŋk] and *this* [d̪ɪs], influenced by the phonological systems of Indian languages (Crystal, 2003). While these deviations may initially be viewed as errors, they have become integral features of Indian English, contributing to its distinct identity.

Similarly, the use of monophthongs instead of diphthongs in Singaporean English—for example, pronouncing *face* as [fes] instead of [feɪs]—is another example of non-native phonetic anomaly shaped by substrate influence (Deterding, 2007). Such variations illustrate how phonetic deviations evolve into systematic innovations that define regional varieties of English.

Phonetic innovations, whether historical or contemporary, native or non-native, have significant implications for linguistic theory and communication. On the one hand, they exemplify the adaptability and creativity inherent in language.

On the other hand, they can pose challenges for intelligibility in global communication. For instance, features like uptalk or vocal fry may be misinterpreted by speakers unfamiliar with these sociolectal variations, potentially leading to negative stereotypes or miscommunication (Podesva, 2011).

Additionally, non-native anomalies often highlight the tension between linguistic purism and the acceptance of global English varieties. While certain deviations may initially face resistance, they often gain legitimacy over time, reflecting the dynamic and inclusive nature of English as a global language.

The results demonstrate that phonetic innovations, encompassing deviations and anomalies, are not merely linguistic curiosities but fundamental drivers of change in English. Historical shifts, sociolect-driven features, and non-native variations collectively shape the language, enriching its diversity while also presenting challenges for communication and pedagogy. By understanding these innovations, linguists, educators, and policymakers can better appreciate the complexity of English and its ever-evolving phonetic landscape.

References

1. Boberg, C. (2004). "The Emergence of the Northern Cities Shift in Canadian English." *Journal of English Linguistics*, 32(1), 1–17. <https://doi.org/10.1177/0075424203260732>
2. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
3. Deterding, D. (2007). "Singapore English Pronunciation: A Reference Guide." *English in Southeast Asia: Varieties, Literacies, and Literatures*.
4. Jenkins, J. (2000). *The Phonology of English as an International Language*. Oxford University Press.
5. Labov, W. (1994). *Principles of Linguistic Change: Internal Factors*. Wiley-Blackwell.
6. Wells, J. C. (1982). *Accents of English*. Cambridge University Press.

ADAPTIV TA'LIMNING NAZARIY ASOSLARI: TA'RIFI, PRINSIPLARI VA XUSUSIYATLARI

Andijon davlat chet tillari

institute o'qituvchisi

Sidiqov A.O'.

Abstract: This thesis examines the concept, theoretical foundations, and methodologies of adaptive learning, focusing on its integration into educational systems globally, with particular emphasis on Uzbekistan. Adaptive learning, driven by algorithms and data analysis, tailors content to students' individual needs, improving participation and learning efficiency. The study discusses the evolution of adaptive learning, key principles like personalization, dynamic management of the learning process, and real-time feedback. It also explores its benefits and challenges, including technological infrastructure and teacher adaptation. The future of adaptive learning lies in the integration of AI, machine learning, and immersive technologies like VR and AR, offering new opportunities for personalized education.

Абстракт: Данная диссертация исследует концепцию, теоретические основы и методологии адаптивного обучения, с акцентом на его интеграцию в образовательные системы мира, особенно в Узбекистане. Адаптивное обучение, основанное на алгоритмах и анализе данных, адаптирует контент под индивидуальные потребности студентов, улучшая участие и эффективность обучения. Исследование рассматривает эволюцию адаптивного обучения, ключевые принципы, такие как персонализация, динамическое управление учебным процессом и обратная связь в реальном времени. Также анализируются его преимущества и проблемы, включая инфраструктуру и адаптацию преподавателей. Будущее адаптивного обучения связано с интеграцией ИИ, машинного обучения и технологий виртуальной и дополненной реальности, что открывает новые возможности для персонализированного образования.

Abstrakt: Ushbu dissertatsiya adaptiv ta'limning tushunchasi, nazariy asoslari va metodologiyalarini, ayniqsa O'zbekistonda ta'lim tizimlariga integratsiyasiga alohida e'tibor qaratib o'rganadi. Algoritmlar va ma'lumotlar tahlili asosida ishlovchi adaptiv ta'lim o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan kontentni taqdim etadi, bu esa ishtirok va ta'lim samaradorligini oshiradi. Tadqiqot

adaptiv ta'limning rivojlanishini, shaxsiylashtirish, ta'lim jarayonini dinamik tarzda boshqarish va real vaqtli fikr-mulohaza kabi asosiy tamoyillarni ko'rib chiqadi. Bundan tashqari, uning afzalliklari va cheklovlari, texnologik infratuzilma va o'qituvchilarning moslashuvi muammolarini tahlil qiladi. Kelajakda adaptiv ta'lim sun'iy intellekt, mashina o'rganish va VR/AR kabi immersiv texnologiyalar bilan integratsiya qilish orqali yangi imkoniyatlar yaratadi.

Kalit so'zlar: adaptiv ta'lim, ta'lim texnologiyalari, real vaqtli fikr-mulohaza, sun'iy intellect

Ahamiyat va dolzarbligi

Adaptiv ta'lim o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim jarayonini ta'minlashi tufayli tobora muhimroq ahamiyat kasb etmoqda. Bu yondashuv o'quvchilarning ishtirokini oshirishi va ta'lim samaradorligini yaxshilashi, turli o'quv uslublari va sur'atlarini hisobga olish orqali ma'lum bo'ldi (Corbett & Anderson, 1994). Dunyo bo'ylab ta'lim tizimlarida texnologiyaning ko'proq qo'llanilishi bilan adaptiv ta'lim tizimlari kelajak ta'lim landshaftini shakllantirishda muhim rol o'ynamoqda (Baker et al., 2009). Ushbu ishning maqsadi adaptiv ta'limning mohiyatini, uning nazariy asoslarini, metodologiyalarini, shuningdek, O'zbekistondagi va dunyodagi ta'lim tizimlarida uning qo'llanilishini tahlil qilishdan iboratdir. Ushbu bo'limda adaptiv ta'lim tushunchasi aniqlanadi, uning turli metodologiyalari, ta'lim kontekstidagi qo'llanilishi va shaxsiylashtirilgan ta'lim kabi boshqa pedagogik yondashuvlar bilan munosabati ko'rib chiqiladi. Ushbu maqola K-12 ta'limi, oliy ta'lim va o'quv tizimlarida adaptiv ta'limning integratsiyasiga, ayniqsa, O'zbekiston ta'lim tizimidagi o'rniga qaratiladi.

Adaptiv ta'limning nazariy asoslari

Adaptiv ta'limning umumiy tushunchasi

Adaptiv ta'lim – bu algoritmlar va ma'lumotlar tahlili yordamida o'quvchining

yutuqlariga asoslangan holda mazmunni moslashtiradigan dinamik yondashuvdir. Asosiy jihatlar sifatida real vaqtli baholash, shaxsiylashtirilgan kontentni etkazib berish va uzluksiz fikr-mulohaza mexanizmlari (Dabbagh & Kitsantas, 2012). Adaptiv ta'lim tushunchasi bir qator o'quv nazariyalariga asoslanadi, jumladan, behaviorizm, konstruktivizm va kognitiv ta'lim nazariyalari. Ushbu ramkalar o'quvchilarning mazmun bilan qanday o'zaro ta'sir qilishlarini va ta'lim muhitlarini individual ehtiyojlarga moslashtirishni tushunishga yordam beradi (Zimmerman, 2002; Piaget, 1973).

Adaptiv ta'limning tarixiy rivojlanishi

Adaptiv ta'limning rivojlanishi dastlab B.F. Skinner tomonidan ishlab chiqilgan dastlabki dasturlashtirilgan ta'lim modellari orqali boshlangan bo'lib, bu o'quvchilar uchun bosqichma-bosqich jarayonlarni taklif qilgan. Kompyuterlarning rivojlanishi bilan adaptiv ta'lim yanada murakkab tizimlarga o'tdi, bu tizimlar o'quvchi xatti-harakatlarini tahlil qilib, mazmunni dinamik ravishda moslashtirdi (Skinner, 1954). Dunyo bo'ylab, AQSh, Janubiy Koreya va Finlyandiya kabi mamlakatlar adaptiv ta'lim texnologiyalarini muvaffaqiyatli ravishda ta'lim tizimlariga integratsiya qildilar. O'zbekistonda esa, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi oliy ta'limda shaxsiylashtirilgan va adaptiv ta'lim vositalarini qo'llashni boshladi.

Adaptiv ta'limning tamoyillari

Shaxsiylashtirish va individual yondashuv

Shaxsiylashtirish adaptiv ta'limning asosiy poydevoridir. O'quvchilar mazmun bilan o'zaro aloqada bo'lishi orqali ular tomonidan to'plangan ma'lumotlardan foydalangan holda o'quv tizimlari ularning individual ehtiyojlarini, kuchli va zaif tomonlarini aniqlay oladi. Bu ta'lim kontentini har bir o'quvchining o'ziga xos tezligi va uslubiga moslashtirish imkonini beradi (Siemens, 2005). Adaptiv ta'lim muhitlari o'qituvchilarga shaxsiylashtirilgan ta'lim tajribalarini yaratishda yordam beradigan moslashtirilgan yondashuvni taqdim etadi. Masalan, kontentni

o'quvchining afzalliklariga ko'ra turli formatlarda etkazib berish (masalan, matn, video, interaktiv simulyatsiyalar) o'quvchining ishtirokini va samaradorligini oshiradi (VanLehn, 2011).

Ta'lim jarayonini dinamik tarzda boshqarish

Adaptiv ta'lim tizimlari o'quvchilarning yutuqlarini doimiy ravishda kuzatib boradi, ularning ishtirokini, samaradorligini va o'quv xatti-harakatlarini tahlil qiladi. Bu ma'lumotlar real vaqt rejimida ta'lim mazmunini moslashtirish uchun ishlatiladi, o'quvchining o'zgaruvchan ehtiyojlariga mos keladigan ta'lim jarayonini ta'minlaydi (Baker et al., 2009). O'quvchilar mazmun bilan o'zaro aloqada bo'lishi davomida ularning ehtiyojlari o'zgarishi mumkin, bu esa adaptiv tizimning dinamik tarzda javob berishini talab qiladi. Agar o'quvchi yaxshi o'rganyapti va yanada murakkab materiallarga ehtiyoj sezsa yoki qiyinchiliklarga duch kelsa, tizim shu o'zgarishlarga real vaqt davomida aralashishi mumkin (Corbett & Anderson, 1994).

Mustahkam o'z-o'zini baholash va refleksiya

Adaptiv ta'lim o'quvchilarga o'z o'quv jarayonini baholashni rag'batlantiradi. Bu metakognitsiyani rivojlantirishga yordam beradi, o'quvchilarga o'z kuchli va zaif tomonlarini tahlil qilish imkoniyatini yaratadi. O'z-o'zini baholash testlari, so'rovlar va reflektiv savollarni adaptiv tizimlarga qo'shish orqali o'quvchilarga o'z bilimlarini baholashda yordam berish mumkin (Zimmerman, 2002). Interaktiv ta'lim muhitlari, adaptiv ta'limning ajralmas qismi sifatida, o'quvchilarni mazmun bilan faol aloqada bo'lishga undaydi, bu esa yaxshiroq tushunish va eslab qolish jarayonlarini rivojlantiradi. Bu muhitlar ko'pincha hamkorlikdagi o'qish vositalarini, masalan, muhokama forumlari, hamkasblar tomonidan baholash va interaktiv simulyatsiyalarni o'z ichiga oladi (Jonassen, 1999).

Adaptiv ta'limning xususiyatlari

Adaptiv ta'limning asosiy xususiyatlaridan biri bu o'qitish mazmunini va metodlarini talabaning o'quv natijalariga asoslangan holda o'zgartirish imkoniyatidir. Talabalar materiallar bilan ishlashda, adaptiv tizimlar ularning kuchli va zaif tomonlarini baholab, dastur yoki o'quv rejasini moslashtiradi. Bu

moslashuvchanlik tizimga shaxsiylashtirilgan kontentni taqdim etish imkonini beradi, o'quv jarayonini har bir talaba uchun yanada tegishli va qulay qiladi (Anderson et al., 2001). Adaptiv ta'lim tizimlari talabalar progressini doimiy ravishda kuzatib boradi, topshiriqlarning murakkablik darajasini moslashtiradi va shaxsiylashtirilgan fikr-mulohazalar beradi. Bu shaxsiylashtirilgan tempo talabalarni juda oson materiallardan zerikmaslikka va juda qiyin materiallardan xafa bo'lmaslikka yordam beradi. Tizim talabaning imtihonlardagi ko'rsatkichlaridan tashqari, umumiy o'quv yo'lini ham hisobga oladi (Baker, 2009).

Texnologiya va raqamli vositalarning roli

Texnologiya adaptiv ta'lim tizimlarini amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. O'quv boshqaruvi tizimlari va maxsus adaptiv ta'lim dasturlari kabi onlayn platformalar talabalar progressini kuzatish, shaxsiy o'quv yo'llarini taklif qilish va turli formatlarda kontent taqdim etish uchun infratuzilma ta'minlaydi (masalan, video, matn, testlar). Khan Academy, Coursera va Duolingo kabi vositalar algoritmlar yordamida har bir talabaga moslashtirilgan kontentni taqdim etadi (Koller et al., 2013). Adaptiv ta'lim platformalari o'quvchilar xulq-atvorini baholash va o'quv tajribalarini real vaqtda moslashtirish uchun ilg'or algoritmlar va sun'iy intellektdan foydalanadi. Ushbu sun'iy intellekt tizimlari talabalar progressi bo'yicha katta ma'lumotlar to'plamlarini tahlil qilishda mashinani o'rganish modellari yordamida tizimlarga talabalar ehtiyojlarini oldindan aniqlash va qo'shimcha yordam kerak bo'lishi mumkin bo'lgan sohalarni belgilash imkoniyatini beradi (Kukulaska-Hulme, 2012).

O'qitishning samaradorligini oshirish

Adaptiv ta'lim tizimlari talabalar markazli bo'lib, maqsad qo'yish va shaxsiylashtirilgan o'quvni taqdim etishga alohida e'tibor qaratadi. Talabalarga ularning malakalariga moslashtirilgan kontent taqdim etish orqali, adaptiv ta'lim motivatsiya va ishtirokni oshiradi. Talabalar o'z malakalariga mos topshiriqlarda muvaffaqiyatni boshdan kechirganda, bu ularni o'quv sayohatini davom ettirishga undaydi (Deci & Ryan, 2000). Adaptiv ta'lim akademik yutuqlar va talabalar muvaffaqiyati darajalarini oshirishda umidvor natijalarni ko'rsatdi.

Shaxsiylashtirilgan o'quv tajribasi orqali, adaptiv ta'lim tizimlari talabalarni o'zlarining ehtiyojlariga mos ravishda bilimlarni egallashga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, adaptiv tizimlarga jalb qilingan talabalar baholashlarda yaxshiroq natijalar ko'rsatadi va bilimlarni samarali saqlashadi (Slavin, 2009).

Adaptiv ta'limning afzalliklari va cheklovlari

Adaptiv ta'limning asosiy afzalliklaridan biri, har bir talabaga o'ziga xos ehtiyojlariga mos ravishda o'qitish imkoniyatidir. Real vaqtda o'quv natijalari bo'yicha o'quv jarayonini moslashtirgan holda, adaptiv tizimlar talabalarga to'g'ri darajadagi chaqiriqlarni taqdim etadi. Bu shaxsiylashtirilgan yondashuv talabalar o'zlarining temposida o'qishiga yordam beradi, yanada qiziqarli va samarali o'quv jarayonini yaratadi. Natijada, talabalar tezda zerikish yoki bezovtalanishdan qochib, motivatsiyani saqlab qoladilar va muvaffaqiyatga erishadilar (Shute & Psotka, 2015). Adaptiv ta'lim tizimlari talabalarga va o'qituvchilarga tezkor fikr-mulohazalar taqdim etib, ta'lim samaradorligini oshiradi. Bu tezkor fikr-mulohazalar talabalar noto'g'ri tushunchalarni va xatolarni tezda tuzatishga yordam beradi, bilimni saqlash va tushunishni yaxshilaydi. Bundan tashqari, tizimlar o'qituvchilarga talabalar progressini real vaqtda kuzatishga yordam beradi, bu esa qaysi sohalarida talabalar qiynalayotganini aniqlashni va o'qitish strategiyalarini moslashtirishni osonlashtiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxsiylashtirilgan o'quv yondashuvlari, masalan, adaptiv ta'lim tizimlari orqali, talabalar natijalarini sezilarli darajada yaxshilaydi (Baker et al., 2009).

Cheklovlari va muammolar

Adaptiv ta'limning ko'plab afzalliklariga qaramay, uning amalga oshirilishida ba'zi texnologik muammolar mavjud. Ushbu muammolar orasida ishonchli raqamli infratuzilma talab etiladi, bu esa barcha ta'lim muassasalarida, ayniqsa qishloq va rivojlanmagan hududlarda mavjud bo'lmasligi mumkin. Bundan tashqari, adaptiv ta'lim tizimlarini integratsiya qilish ko'pincha katta texnik mahoratni talab qiladi, bu tizimlarni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash uchun zarurdir. Bu to'siqlar ba'zi mintaqalarda yoki ta'lim muassasalarida adaptiv ta'limning keng tarqalishiga

to'sqinlik qilishi mumkin (Kukulska-Hulme, 2012). Talabalar va o'qituvchilar uchun yangi adaptiv ta'lim tizimlariga moslashish muhim qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkin. An'anaviy o'qish usullariga o'rganib qolgan talabalar o'zlarining o'quv uslubini ko'proq mustaqil o'qishga va o'zini o'zi tartibga solishga imkon beradigan yangi tizimga o'tish qiyin bo'lishi mumkin. Xuddi shunday, o'qituvchilar ham adaptiv texnologiyalarni o'z darslariga samarali tarzda integratsiya qilish uchun o'qitish strategiyalarini o'zgartirishlari kerak. Bu jarayon vaqt talab qiladigan bo'lib, professional rivojlanishni va doimiy qo'llab-quvvatlashni talab qiladi (Garrison & Anderson, 2003).

Xulosa

Adaptiv ta'limning kelajakdagi rivoji: Adaptiv ta'limning kelajagi juda katta imkoniyatlarni o'z ichiga oladi, ayniqsa sun'iy intellekt (AI) va mashina o'rganish texnologiyalarining rivojlanishi davom etayotgan vaqtda. Katta ma'lumotlar to'plamlarining kengayishi va yanada ilg'or algoritmlarning paydo bo'lishi bilan, adaptiv tizimlar talabalar ehtiyojlarini aniqlash va moslashtirilgan o'quv tajribalarini taqdim etishda yanada aniqroq bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) kabi boshqa ta'lim texnologiyalari bilan integratsiya qilish, immersiv o'qish tajribalarini yanada rivojlantirishga olib kelishi mumkin (Siemens, 2013). Mavjud tadqiqotlar adaptiv ta'lim tizimlarining talabalar natijalari, ishtirok va bilimni saqlashga ijobiy ta'sir ko'rsatganini tasdiqladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, adaptiv ta'lim tizimlari shaxsiylashtirilgan fikr-mulohazalar va o'quv yo'llarini taqdim etish orqali talabalar uchun o'qishni samarali va aniqroq qilishga yordam beradi. Ammo, tadqiqotlar shuningdek, adaptiv tizimlarni amalga oshirishda texnologik talablar va o'qituvchilar va talabalar uchun kerakli tayyorgarlikni ta'minlash zarurati kabi qiyinchiliklarni ham ko'rsatadi. Longitudinal tadqiqotlar talabalar muvaffaqiyatiga ta'sir qilishdagi uzoq muddatli natijalarni aniqlash uchun zarur (Pashler et al., 2007). Ushbu tadqiqotning natijalariga asosanib, ta'lim muassasalariga adaptiv ta'lim texnologiyalariga sarmoya kiritishni va o'qituvchilarga ushbu tizimlardan samarali foydalanish bo'yicha treninglar o'tkazishni tavsiya qilinadi. Shuningdek,

muassasalar talabalar uchun bu tizimlarga moslashish uchun zarur resurslarni ta'minlashni e'tiborga olishlari kerak. Kelajakda texnologik to'siqlarni yengish, ayniqsa raqamli resurslarga cheklangan kirish imkoniyati bo'lgan hududlarda, va adaptiv ta'limning uzoq muddatli samaradorligini turli ta'lim kontekstlarida o'rganishga alohida e'tibor qaratish lozim (Hattie & Timperley, 2007).

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

- Anderson, J.R., Corbett, A.T., Koedinger, K.R. & Pelletier, R., 2001. Cognitive tutors: Lessons learned. *The Journal of the Learning Sciences*, 10(2), pp. 155-179.
- Baker, R.S., 2009. Designing intelligent tutors: An overview of current progress. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 19(2), pp. 119-146.
- Baker, R.S., et al., 2009. The dynamics of "off-task" behavior in online learning environments. *Proceedings of the 14th International Conference on Artificial Intelligence in Education*.
- Corbett, A.T. & Anderson, J.R., 1994. Lisp: An intelligent tutoring system for learning programming. *Journal of Educational Computing Research*, 10(3), pp.269-302.
- Dabbagh, N. & Kitsantas, A., 2012. Personalized learning: A framework for integrating technology into learning environments. *Educational Technology Research and Development*, 60(3), pp.535-552.
- Deci, E.L., & Ryan, R.M., 2000. The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), pp. 227-268.
- Garrison, D.R., & Anderson, T., 2003. *E-Learning in the 21st Century: A Framework for Research and Practice*. Routledge, London.
- Jonassen, D.H., 1999. Designing constructivist learning environments. *Instructional Design Theories and Models: A New Paradigm of Instructional Theory*, 2, pp.215-239.
- Koller, D., Harvey, B., & Magnotta, M., 2013. The evolution of education technology: The impact of online learning platforms on student engagement.

Proceedings of the 5th International Conference on Education and New Learning Technologies.

□ Kukulska-Hulme, A., 2012. Adaptation of learning and teaching: E-learning and the future of education. *Educational Technology Research and Development*, 60(3), pp. 423-441.

Nazarov, N. & Akhmedov, Z., 2022. *Innovations in education: The role of technology in Uzbekistan's educational transformation*. Tashkent University Press.

□ Pashler, H., et al., 2007. Organizing instruction and study to improve student learning. *National Center for Research on Education, Access, and Teaching Excellence*.

□ Piaget, J., 1973. *To Understand is to Invent: The Future of Education*. Grossman Publishers, New York.

□ Shute, V.J. & Psotka, J., 2015. Intelligent tutoring systems: Past, present, and future. In: D. R. Schunk & J. A. Meece, eds. *Motivation and learning: Theories and applications*. Pearson Education.

□ Siemens, G., 2005. Connectivism: A learning theory for the digital age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), pp.3-10.

□ Siemens, G., 2013. Learning Analytics: The Emergence of a New Field. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 14(3), pp. 1-12.

□ Skinner, B.F., 1954. The Science of Learning and the Art of Teaching. *Harvard Educational Review*, 24(2), pp.86-97.

□ Spector, J.M. & Anderson, T., 2000. *Adaptive Learning Environments: Theory, Design, and Practice*. Springer, New York.

□ VanLehn, K., 2011. The relative effectiveness of human tutoring, intelligent tutoring systems, and other tutoring systems. *Educational Psychologist*, 46(4), pp.197-221.

□ Zimmerman, B.J., 2002. Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into Practice*, 41(2), pp.64-70.

- Zimmerman, B.J., 2002. Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into Practice*, 41(2), pp.64-70.

**INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMAGA O'GIRILGAN
ASARLARNING TARJIMASIDA LISONIY GRADASIYANING
LINGVOMADANIY ASPEKTI**

Mahmudova Nilufarxon Ravshanovna

Dotsent,

Andijon davlat chet tillari instituti,

Andijon, O'zbekiston

Mahmudova@gmail.com

Kalit so'zlar: milliy madaniyat, tarjima ilmi va amaliyoti, jahon progressiv adabiyoti, siyosiy, g'oyaviy va estetik ahamiyat...

Xalqimizni jahon fani, texnikasi, madaniyati va ijtimoiy fikr taraqqiyotining buyuk yutuqlaridan bahramand qilish, xalqlar do'stligi ruhida tarbiyalash kabi muqaddas vazifani amalga oshirishda ham tarjima g'oyat katta ahamiyatga egadir.

Vatanimizda hozirgi paytda zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy va jamiyatdagi o'zgarishlar bilan bir qatorda oliy ta'lim tizimi jarayonini takomillashtirishda va xorijiy tillarni o'rganishda ham yuksalishlar kuzatilmoqda. Hozirgi paytda kuzatilayotgan tarjima sohasidagi kengayishlar hamda tarjima jarayoni va uning natijasiga bo'lgan talablarning kuchayishi turli xil millatlararo aloqalarning samarali ishlashiga va amalga oshirilishiga bo'lgan qiziqishlarning kuchayishiga olib keldi[5.68]. Darhaqiqat, hozirgi kun nuqtai nazaridan qaralsa, har bir tarjimon uchun juda katta vazifalar turibdiki, ularni tarjimon tarjima jarayoni va uning natijasiga bo'lgan talablarning kuchayishtirishi va halqimiz uchun jahon durdona asarlarni kelajak avlodga yetkazib berish uchun to'htamay harakat qilishi kerak, deb o'ylaymiz.

Nazarimizda, xorijiy tilni mukammal egallash xorij madaniyati bilimlariga egalik darajasiga bog'liq deb hisoblaymiz. Bundan ko'rinib turibdiki, xorij madaniyatini o'zlashtirish beriladigan materialga bog'liq bo'lishi mumkin, bu esa, o'z navbatida, xorijiy tilni o'rganishga bo'lgan qiziqishning yuksak darajasini ko'rsatadi. Tarjimonning kelajakdagi professional ish jarayoni madaniy xarakterga

ega bo'lgan bilimlarga tayanadi. Xorijiy til bilimi tarjimonning kelajakdagi professional darajasini ko'taradi degan xato fikr mavjud. Albatta bunday emas, chunki tarjimonning ish jarayoni bu faqat yuzaki ilm emas, balki ona tilini yuksaltirib borishni talab qiladigan jarayondir. Shuning uchun tarjimondan o'z ustida tinmay ish olib borish, ham o'zini, ham xorijiy adabiyotni o'zlashtirish, tarjima asoslari bo'yicha seminarlarga qatnashish, zamonaviy kompyuter texnologiyalarini o'rganish, tarjimashunoslikdagi texnologiyalar bilan tanishish, til birliklarini yodda saqlashga yordam beradigan loyihalardan boxabar bo'lish, faqat o'quv jarayoni bilan cheklanib qolmasdan, qo'shimcha kurslarga qatnash talab qilinadi[5.68].

Tarjima millatlararo do'stlik ko'prigi ekanligidan tashqari, madaniyat va ma'rifat sari ochilgan keng yo'l hamdir. Yozma tarjimaning keng ko'lamda tarqalishi o'zga xalqlarning madaniyatiga keng yo'l ochib berishi bilan birga, o'zbek adabiyoti, madaniyati va san'atining rivojlanishiga, ularning gullab-yashnashiga sabab bo'ldi. Tarjima qiyin, ammo maroqli san'at, o'zga tilda yaratilgan badiiy asarni o'z tilimizga o'girish va o'qish naqadar zavqli. Binobarin, u hech qachon o'z kuchini yo'qotmaydi, ijod mahsuli sifatida yashaydi, unga monelik qiladigan, uni rad etadigan, man qiladigan kuch topilmaydi. Insoniyat yashar ekan, tarjima san'ati o'ziga xos mahorat maktabi sifatida yashab qolaveradi[5.65] va jahon adabiyotida o'z mavqeyiga ega durdona asarlarni tarjima qilib, halqqa taqdim etish har bir tarjimonning vazifasidir, deb hisoblaymiz.

Biz ham jahon adabiyotining durdona asarlaridan biri sanalmish T.Drayzerning "Baxtiqaro Kerri" asarini o'zbek tiliga o'girilgan nushasidan gradasiya hodisasini linguokulturologik tarjima nutqi nazaridan ko'rib chiqishni o'zimizga joiz deb topdik.

When Caroline Meeber boarded the afternoon train for Chicago, her total outfit consisted of a small trunk, a cheap imitation alligator-skin satchel, a small lunch in a paper box, and a yellow leather snap purse, containing her ticket, a scrap of paper with her sister's address in Van Buren Street, and four dollars in money. It was in August, 1889. She was eighteen years of age, bright, timid, and

full of the illusions of ignorance and youth. Whatever touch of regret at parting characterised her thoughts, it was certainly not for advantages now being given up. A gush of tears at her mother's farewell kiss, a touch in her throat when the cars clacked by the flour mill where her father worked by the day, a pathetic sigh as the familiar green environs of the village passed in review, and the threads which bound her so lightly to girlhood and home were irretrievably broken[3.25].

Bu voqea 1889 yilda yuz berdi. Karolina endigina o'n sakkizga to'lgan. U esli-hushli, biroq[6.147] *tortinchiroq qiz bo'lib, yoshlik va g'o'rlik yillarida kishini tinch qo'ymaydigan shirin orzular olamida charx urardi.*[6.85] U ota-onasi bag'ridan ketayotganida nimagadir yuragi uvushdi, biroq bunda har qanday hozirgina o'zi yana o'tirgan hayotning afzal tomonlarini hayoliga ham keltirmadi[1.5]. Tarjimon asarni ijodiy tarjima qilinganligi bilinib turibdi, chunki bu tarjima turida asliyat lisoniy vositalari matniy ma'nolari va uslubiy vazifalari umumhalq tili Grammatik qoidalar bilan hamohanglikda qayta yaratiladi. Lisoniy vositalarning milliy-tarixiy, ijtimoiy va obrazli hissiy xususiyatlari asliyatga xos va mos tarzda talqin etiladi. Asar sahifalarida muayyan uslubiy maqsadlar uchun qo'llanilgan fonetik-orfoepik hamda leksik-grammatik nutqiy chekinishlar o'z vazifalariga muvofiq muqobil lisoniy vositalar yordamida tiklanadi. Bualrning barchasi muallif maqsadining kitobhonga yetib boorish uchun imkon yaratadi[4.7]. Tarjimon yuqoridagi asliy matnni aralash qo'shma gapda berilganliga qaramay, matn tarjimasining ma'nosidan kelib chiqib, tarjimon matn tarjimasini sodda gaplarga bo'lib-bo'lib tarjima qilganligini ko'rishimiz mumkin. Masalan, *When Caroline Meeber boarded the afternoon train for Chicago, her total outfit consisted of a small trunk, a cheap imitation alligator-skin satchel, a small lunch in a paper box, and a yellow leather snap purse, containing her ticket, a scrap of paper with her sister's address in Van Buren Street, and four dollars in money* matniga tarjimon Bu voqea 1889 yilda yuz berdi. Karolina endigina o'n sakkizga to'lgan. U esli-hushli, biroq[4.77] *tortinchiroq qiz bo'lib, yoshlik va g'o'rlik yillarida kishini tinch qo'ymaydigan shirin orzular olamida charx urardi.*[6.147] U ota-onasi bag'ridan ketayotganida nimagadir yuragi uvushdi, biroq bunda har qanday

hozirgina o'zi yana o'tirgan hayotning afzal tomonlarini hayoliga ham keltirmadi matnini ogirgan, matn gradasiyasiga kelsak ingliz tilidagi asliy matnda *She was eighteen years of age, bright, timid, and full of the illusions of ignorance and youth. Whatever touch of regret at parting characterised her thoughts, it was certainly not for advantages now being given up*[9.3] namoyon bo'layotgan bo'lsa, o'zbek tilida *U ota-onasi bag'ridan ketayotganida nimagadir yuragi uvushdi, biroq bunda har qanday hozirgina o'zi yana o'tirgan hayotning afzal tomonlarini hayoliga ham keltirmadi* matnida namoyon bo'layotgandek, chunki yoshgina qizning yuragi uvushishi kelajakda uni kutib turgan hayot qiyinchiliklarini boshdan kechirishini anglatib turibdi deb o'ylaymiz. Matning linguokulturologik jihatlaridan biri, bizning milliy-madaniyatimizda ham odatda farzandlarimizni biror mamlakarga o'qishga yoki ishlashga jo'natyonganimzda farzandning *yuragi uvushishi, biroq bunda har qanday hozirgina o'zi yana o'tirgan hayotning afzal tomonlarini hayoliga ham keltirishi* yoki keltirmashi har bir halqqa hos tuyg'ulardan deb o'ylaymiz.

Uzoqqa otlangan yoshlarda odatda oldidgi sherigiga qarash urfga kirib qolgan deb o'ylaymiz, chunki yoshlarni o'tish davrida qiz yigitga, yigit esa qizga tortishuv kuchi uyg'ongan bo'ladi. Shunga e'tibor bergan holda keyingi matnga e'tiborni qaratsak: *Drouet arose, kicked his legs to straighten his trousers, and seized his clean yellow grip*[3.47].

O'zbek tiliga o'girilgan matn: *Drue ham o'rnidan turdi. Har mahalgiday, oyoqlarini cho'zib, shimini to'g'riladi-da, pokiza sariq chamadonini yerdan uzdi*[2.15]. Ingliz tilida berilgan matnning o'zbek tilidagi tarjimasi adaptasiya usuli orqali tarjima qilingan ko'rinadi, chunki bu usul turida soddalashtirish, moslashtirishdan foydalanadi. Yuqorida berilgan asl matnning tarjimasi kitobhonga tushungan holda soda til bilan berilgan. Tarjima matning gradasiyasi esa *kicked his legs to straighten his trousers, and seized his clean yellow grip*[2.41] jumlasida namoyon bo'lgan deb o'ylaymiz.

Keyingi matnga e'tiborni qaratsak: *I suppose your people will be here to meet you?" he said. "Let me carry your grip*[2.54]. Matn tarjimasi esa:

“Hoynahoy sizni qarindoshlaringiz kutib olishsa kerak?- deb so’radi u qizdan .- Ijozat bersangiz, chamadoningizni ko’tarishib borsam. Keltirilgan matnlarda aniq tarjima usuli qo’llanganligini guvohi bo’lamiz, chunki bu tarjima turida so’zma-so’z aniqlikka intilingan. Matnlarda gradasiya hodisasi Hoynahoy sizni qarindoshlaringiz kutib olishsa kerak? *I suppose your people will be here to meet you?*” jumllalarida namoyon bo’lmoqda va linguokulturologik jihatdan esa yosh yigitning yosh qizga bu kabi jumllarni ishlatilishi tabiiy hol deb hisoblaymiz.

Navbatdagi matnga ham yuzlansak: Oh, no,” she said. “I’d rather you wouldn’t. *I’d rather you wouldn’t be with me when I meet my sister*[2.44].” Matn tarjimasi: “-O, yo’q! Kerak emas!-Kerri shosha-pisha javob berdi. -Rahmat, hojati yo’q! *Menga qolsa opam bilan uchrashganimda yonimda turmasangiz bo’lardi*[2.74]. Keltirilgan matnlarning linguokulturologiyasi *Menga qolsa opam bilan uchrashganimda yonimda turmasangiz bo’lardi, I’d rather you wouldn’t be with me when I meet my sister* gapidan ko’rinib turibdiki, inglizlarda ham huddi o’zbek madaniyati singari, *uyat, andisha* kabi tuyg’ular borligi, ikki halq madaniyati o’rtasida o’shashlik borligini anglatib turibdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Draizyer T.Bahtiqaro Kerri:Roman//E.Nosirov tarj.-T:,2013.-B.5
2. Dreiser T. Sister Carrie. Release Date: July 10, 2008. Last Updated: April 14, 2019. -P.25
3. Musayev Q. Tarjima nazariyasi asoslari: darslik.:T. O’zbekiston Respublikasi FA.”Fan” nashriyoti.
4. Rahimov G’. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2016.-B.68
5. Rahmatullayeva N.E. Lingvokulturologiya – tilshunoslikning yangi yo’nalishi.
6. O’zbek tilining izohli lug’ati. K-harfi.
7. Хоразм Маъмун Академияси Ахборотномаси 6/4-2023. -147 b.
8. Широбокова Л. П. Дидактическая значимость типологического учебного текста в процессе изучения иностранного языка : На материале художеств. лингвострановед. текста : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.01

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SUBSTANDART BIRLIKLARNING KIBERLUG'ATLARDAGI PRAGMATIK, LINGVOKULTUROLOGIK VA SOTSIOLINGVISTIK JIHATLARI

Satimova Dilafruz Numonjonovna,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent,
Andijon davlat chet tillari instituti,
dilmus09@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot ingliz va o'zbek tillarida substandart leksikaning kiberlug'atlardagi pragmatik, lingvokulturologik va sotsiolingvistik jihatlarini tahlil qiladi. Substandart birliklarning ijtimoiy faolligi, ularning kommunikativ muhitda funksional reallashuvi, milliy-madaniy bo'yoqdorligi hamda kiberlug'atlardagi izomorfik va allomorfik jihatlari kompleks yondashuv asosida o'rganiladi. Bundan tashqari, maqolada substandart leksikaning diskursiv xususiyatlari, uning internet-platformalarda va ommaviy axborot vositalarida shakllanish mexanizmlari, shuningdek, pragmatik aspektda ta'sirchanlik darajasi baholanadi.

Kalit so'zlar: substandart leksika, kiberlug'at, lingvokulturologiya, sotsiolingvistika, izomorfizm, allomorfizm, diskurs, mega-, makro- va mikro tuzilmalar, lingvopragmatik integratsiya, pometa.

Abstract. This study examines the pragmatic, linguocultural, and sociolinguistic aspects of substandard lexicon in cyberdictionaries within English and Uzbek. It explores the social activity of substandard linguistic units, their functional realisation in communicative settings, their national-cultural connotations, as well as their isomorphic and allomorphic characteristics in cyber lexicons through a comprehensive analytical framework. Furthermore, the article evaluates the discursive features of substandard lexicon, its formation mechanisms within digital platforms and mass media, and its degree of pragmatic effectiveness.

Keywords: substandard lexicon, cyberdictionary, linguoculturology, sociolinguistics, isomorphism, allomorphism, discourse, mega, macro and micro structures, linguopragmatic integration, pometa.

Аннотация. В данном исследовании анализируются прагматические, лингвокультурологические и социолингвистические особенности субстандартной лексики в киберсловарях английского и узбекского языков. Рассматривается социальная активность субстандартных языковых единиц, их функциональная реализация в коммуникативной среде, национально-культурная окраска, а также изоморфные и алломорфные характеристики в киберсловарях на основе комплексного подхода. Кроме того, исследование оценивает дискурсивные особенности субстандартной лексики, механизмы её формирования в цифровых платформах и средствах массовой информации, а также степень её прагматического воздействия.

Ключевые слова: субстандартная лексика, киберсловарь, лингвокультурология, социолингвистика, изоморфизм, алломорфизм, дискурс, мега-, макро- и микроструктуры, лингвопрагматическая интеграция, помета.

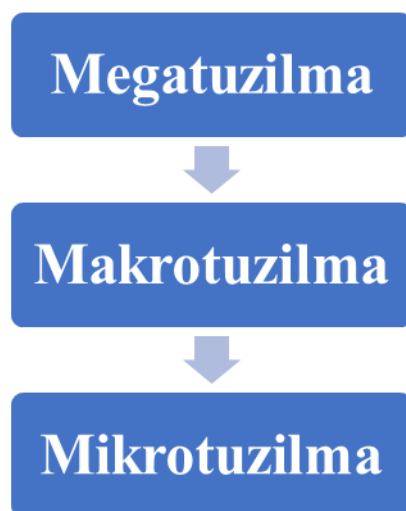
Internet (kiber–) leksikografiya (cyberlexicography) zamonaviy leksikografik amaliyotdagi yo‘nalish bo‘lib, lug‘atlar yaratish uchun internet makonidan foydalanishga asoslangan. Bunday elektron lug‘atlar asosiy ikki bo‘limdan tashkil topadi: *dasturiy ta’minot qobig‘i* va *lug‘at bazasi*. Qobiq deyarli doimiy qolishi mumkin bo‘lganligi sababli, lug‘at bazasini ulash, ajratish yoki turli usulda o‘zgartirish texnik jihatdan osonlashadi [1, 519].

Ingliz tilida substandart leksikografiya – adabiy me‘yordan chetga chiqadigan so‘zlar va iboralar (sleng, jargon, kent, argo, vulgarizmlar, dialektal birliklar) ni lug‘atlarda to‘plash, tasniflash va izohlash amaliyotidir. Ingliz tili substandart leksikografiyasining rivojida XVIII asrdan boshlab, ayniqsa, XIX–XX asrlarda keng qamrovli tadqiqotlar amalga oshirildi.

G.V.Ryabichkina o‘zining *“Ingliz va rus tillarining substandart leksikografiyasi muammolari: nazariy va amaliy jihatlar”* nomli dissertatsiyasida ingliz hamda rus tillaridagi norasmiy leksikani (sleng, jargon, argot, dialektal birliklar va boshqa substandart qatlamlarni) lug‘atchilikda aks ettirish masalasini chuqur o‘rganadi [2, 45]. Tadqiqot, asosan, E. Partridjning *A Dictionary of Slang*

and *Unconventional English* va V. M. Mokiyenko va T. G. Nikitinaning *Большого словаря русского жаргона* asarlari taqqoslashi bilan bogʻliq. Birinchi ish — ingliz tilining (Britaniya varianti) milliy davriga tegishli substandart leksikasiga ixtisoslashgan hamda ikkinchi ish — rus tilining milliy davriga tegishli substandart (jargon) leksikasiga ixtisoslashgan. Muallif har ikki lugʻatning *mega*– (umumiy tuzilma), *makro*– (lugʻat birikmalarini joylashtirish, tasnif) va *mikrotuzilma* (konkret soʻzlar, ularning izohi, belgilar va pometa) darajalarini bir xilda tahlil qiladi. Aytish joizki, E. Partridj oʻzining lugʻatidagi *mega*–, *makro*– va *mikro* tuzilmalar [3, 237] ingliz tilining turli substandart qatlamlarini sotsioleksikografik mezonlar asosida qayd etish uchun eng optimal modellarni taklif qiladi:

A) maʼno aniqlash (semantizatsiya) jarayoni toʻliq va oʻzaro bir–birini toʻldiruvchi leksikografik vositalar yordamida amalga oshirilib, vokabulyar maʼnolarining kelib chiqishi, taʼrifi va qoʻshimcha semantizatsiyasi chuqur, koʻp qirrali va detal tasvirni taʼminlagan; B) stereotipik oʻzaro bir–birini toʻldiruvchi lugʻaviy belgilash (pometa) tizimini ishlab chiqib, uni muntazam ravishda qoʻllash. Bu tizim substandart leksik birliklarni lingvistik hamda sotsiolingvistik maʼlumotlar bilan boyitib, ularni mantiqiy tartibga solish imkonini beradi. Natijada har bir norasmiy (substandart) soʻz yoki iboraning kelib chiqishi, adabiy standartga nisbatan tutgan oʻrni, uslubiy bahosi va ijtimoiy qatlamlarga xosligi izchil va yaxlit shaklda tasvirlanadi. Demak, lugʻatlardagi substandartning metodik va struktural yondashuvi E. Partridjning lugʻatidagi *mega*–, *makro*– va *mikro* tuzilmalariga asosan quyidagicha gavdalanadi:

1 – rasm. Lugʻatlardagi substandartning metodik va struktural yondashuvi

Megastruktura: lugʻatning umumiy soʻzlar roʻyxatini tartiblash prinsipi (alfavit, tematik, xronologik va boshqalar). Sleng lugʻatlari, odatda, alfavit tartibda yoki baʼzan tematik qismga ham boʻlinishi mumkin.

Makrostruktura: sleng birliklarning lugʻatga qabul qilinish mezonlari (faollik, ijtimoiy qatlam, tarixiy davr), pometa (coll., slang, taboo, archaic, dial., vulg., j. – jargon, c. – cant) orqali tasniflash, sinonim, antonim yoki parallel shakllarni qayd qilish.

Mikrostruktura: soʻzning (slengizmning) ortografik va fonetik shakli, etimologiyasi, tarqalgan hudud yoki sotsiologiyasi, dastlabki hujjatlangan yili, kontekstual misollar (ilova qilib keltirilgan iqtiboslar), semantik izoh va maʼno differentsiatsiyalari, uslubiy qiymati (masalan, tahqirli, odob doirasida, yumshatilgan, kinoyaviy, hazilomuz, rasmiy va hokazo).

Stilistik pometa: Sleng birligi adabiy tilga nisbatan “*quyi uslubiy qatlam*” ekani, ijtimoiy qatlamlarga oidligi, tarixan arxaiklashgani, jinoyatchi olam nutqiga aloqadorligi, evfemistik xususiyati, bularning barchasi pometalarda yordamida beriladi. *Etimologik maʼlumot:* Koʻplab sleng birliklari aniq kelib chiqishidan mahrum boʻlsa-da, lugʻat tuzuvchilar mavjud tarixiy, yozma manbalarga suyanib, etimologik izoh keltirishga harakat qiladilar. *Autentik misollar:* Ilmiy dalillar uchun gazetalar, adabiy asarlar, intervyular, bloglar, radio–televideniye nutqi kabi manbalardan misollar keltiriladi, bu soʻzning haqiqiy qoʻllanishini tasdiqlaydi.

Darhaqiqat, oʻzbek tilida hozirgi davr uchun dolzarb soʻzlarni jamlash ishlari ham olib borilmoqda. Jumladan, tilshunos olimlar A. Hojiyev va A. Nurmonovlar rahnomoligida koʻplab oʻzlashma leksik birliklar qayta koʻrib chiqildi. «*Hozirgi oʻzbek tili faol soʻzlarining izohli lugʻati*» – oʻzbek lugʻatchiligi tarixida katta ahamiyatga ega boʻlgan bir jildlik lugʻat boʻlib, unda oʻzbek tilida hozirgi kunda faol qoʻllanilayotgan yoki yaqin kelajakda faollashishi kutilayotgan leksik birliklar jamlandi [4, 336].

Biroq, hali-hanuz tor soha terminlari, substandart birliklar (sleng, jargon, argo, quyi kollokvializm, anglisizm va dialektizmlar), substandart frazeologizm va qisqartmalar yetarlicha lug‘atga kiritilmagan. Demak, bu lug‘at umumiy adabiy tilda faol ishlatiladigan leksik qatlamni qayd etish bilan kifoyalanadi. Anglashiladiki, o‘zbek tilshunosligida substandartga xos lug‘atlar ishlab chiqilishi nihoyatda dolzarb. Ayniqsa, uni elektron ko‘rinishi, ingliz lug‘atlaridek oson va qulay holatda bo‘lishini ta‘minlaydi.

Masalan, ingliz tilida bir substandartni bir necha lug‘atlardagi farqi va izohini ko‘rib chiqsak:

Bail fe‘lining ingliz tilida sleng (substandart) ma’nolaridan biri sifatida “Oxford English Dictionary” (OED) kabi ilg‘or elektron lug‘at orqali har bir leksemaning chuqur tahlil qilinishini uchratishimiz mumkin. Quyida keltirilgan lavhalarda OED matni faktlarga boy (quotations, statistika, etimologiya, stilistik belgilar) ko‘rinishda namoyon bo‘lgan. Bu holat, kiberleksikografiyaning zamonaviy yutuqlaridan hisoblanib, substandart qatlamni aniqlash, izohlash hamda lisoniy–taqriziy jihatdan katta hajmdagi ma’lumot taqdim etish imkonini beradi. OED lug‘ati bazasiga ko‘ra berilgan *bail* leksemasining qayd etilgan mazmunlar turi keng spektrga ega ekanligi aniqlanadi: iqtibos muallifi/quotation author – 24 ta, iqtibos olingan asar/quotation works – 11 ta, iqtibos matni/quotation text – 415 ta, ma’nosi/meanings – 64 ta, ta’rifi/definitions – 114 ta, etimologik izoh/etimologies – 58 ta, tarixiy tezaurus/historical thesaurus – 58 ta. *Bail* leksemasi ingliz tilida ham *ot* shaklda ham *fe’l* shaklda keladi. Biz uning fe’l shaklining ikkinchi ma’nosi norasmiy tarzda ikki xil semada qo‘llanishiga e’tiborizmi qaratamiz:

1. noun *sud oldidan vaqtincha ozodlik (garov puli evaziga)*; the temporary release of an accused person awaiting trial, sometimes on condition that a sum of money is lodged to guarantee their appearance in court [5].

He has been released on bail

verb release or secure the release of (a prisoner) on payment of bail.

Nine were bailed on drugs charges

2. **slang** (originally *North American*) [5]

2 a. intransitive. = sense 1b. Also with *on*. intransitive. colloquial. *yo 'qolmoq, tark etmoq, ketmoq, tezda chiqib ketmoq*; To leave hurriedly; to escape an unpleasant situation or abandon a burdensome responsibility. Also with *of* or *on*. – 1977

1977 **Bail**, ... to leave, depart, exit. *G.F.R.Filosa Surfer's Almanac* 181

1982 When you skip school..., it's cool to go, 'like, I **bailed**, man.' Or when you leave a party, you go, 'Let's bail'. *M.Pond, Valley Girl's Guide to life* 51

2002 She studied kinesiology for a year, then **bailed** and headed to Europe for four years of modeling. *Premiere* June 61/2

2 b. intransitive. *yiqilib tushmoq yoki qaltis sport harakatini to'xtatmoq*; In Skateboarding and similar sports: to fall, esp. deliberately in order to avoid injury when a worse fall seems imminent; (also) to jump from one's board, etc., for this purpose. Also *transitive*: to abandon the execution of (a manoeuvre).

1984 **Bail**, to fail either while skating or walking. *San Francisco Examiner & Chron* 2 September (Calif. Living Supplement) 20/2

1988 The first obstacle for a street boarder, however, is getting used to skating backwards, downhill. Then there's learning to '**bail**' – wipe out. *Toronto Star* 13 November h7

1997 Newer bladers should learn to crash in grass before they hit the roads., and should learn to always look for a safe place to **bail**. *Prevention (Electronic edition)* April

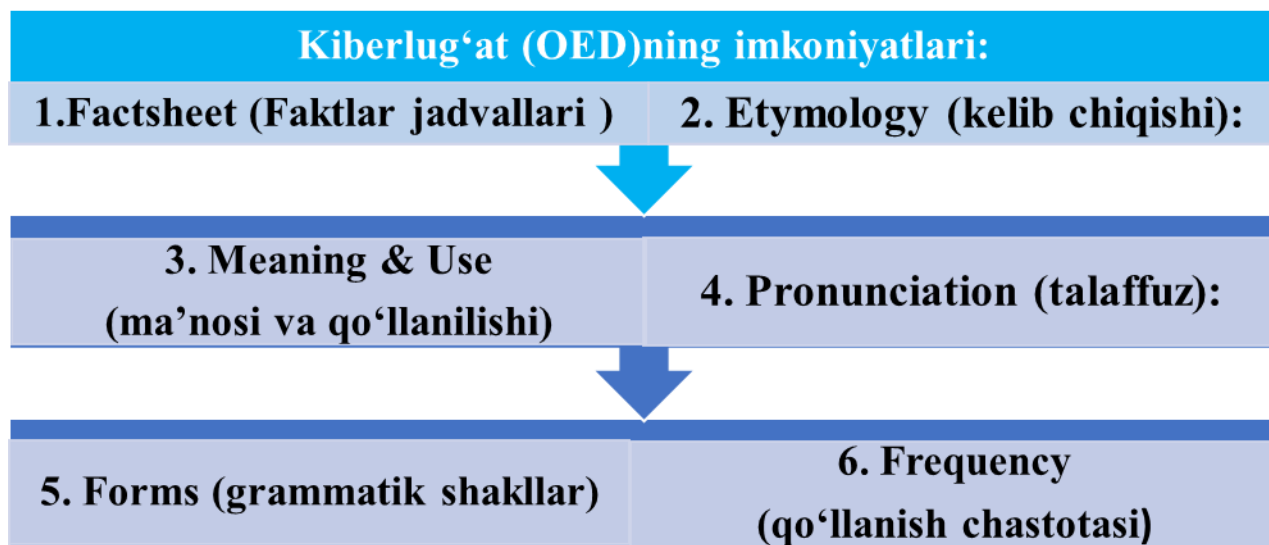
2001 You're standing on the platform with your knees trembling. And your **bail** tricks that you normally always manage. *Adrenalin* No.9.157 (advertisement)

2004 If you have to **bail**, it's best to let go of the bikes so you can run or slide down the back side of the jump. *T.Donaldson, BMX Trix* v. 92/2

Yanada qo'shimcha ma'lumotlar uchun elektron lug'atdagi pastda o'ng burchakdagi "*colloquial and slang*" tugmasini bosish orqali bir zumda mazkur so'zning boshqa variantlariga, masalan, ***bail bandit, bail on, bail out*** kabilarga

yo‘naltiradi va misollar orqali ifodalanish imkoniyatini taqdim etadi: **1991** – n.
One who commits a crime while on bail awaiting trial.

Ko‘rinadiki, **Oxford English Dictionary** so‘zning tarixi (etimologiya), turli davrlardagi qo‘llanilish namunalari (quotation), uslubiy va ijtimoiy belgilari (colloquial, slang, taboo, archaic va h.k.) ni to‘liq ko‘rsatib bera oladi:

1) ***Factsheet (Faktlar jadvallari)***: Leksemaning birinchi qayd etilgan yili, tarqalish doirasi, uslubiy klassifikatsiyasi.

2) ***Etymology (kelib chiqishi)***: So‘zning avvalgi shakllari, qaysi sheva yoki boshqa til dan kirgani, tarixiy davrlarda o‘zgarishlar yuz bergani.

3) ***Meaning & Use (ma‘nosi va qo‘llanilishi)***: Adabiy, norasmiy, sleng, professional jargon kabi subkategoriyalar kesimida aniqlangan semantik ko‘lami.

4) ***Pronunciation (talaffuz)***: Fonetik transkripsiyalar, regional talaffuz farqlari (Britaniya, Amerika, Avstraliya va boshq.).

5) ***Forms (grammatik shakllar)***: Ot, fe‘l yoki boshqa so‘z turkumidagi shakllari, turlanishi.

6) ***Frequency (qo‘llanish chastotasi)***: So‘zning qachon ommalashgani, ayrim davrlarda pasayib, keyin yana qayta trendga aylangani (metadasturiy statistika).

Ingliz tilidagi yana bir elektron lug‘at – *Cambridge Advanced Learner’s Dictionary* (CALD) [6] – mazkur substandart ifodani avvalo uning *dialektal*

shakllari Britaniya (BrE) va Amerika (AmE) hamda *talaffuzlari* va *transkripsiyalari* bilan tanishtiradi. So'ngra, ushbu so'zning *grammatik xususiyatlari* (birlik yoki ko'plik shakli, fe'l yoki ot turkumi h.k.), *ta'rifi*, *misollari*, shuningdek, *leksemaga doir so'z va iboralar* (related words and phrases), *leksemaning boshqa ma'nolari* (more meanings of *bail*) kabi kengaytirilgan ma'lumotlar, *frazeologik* yoki *idiomatik shakllari* keltiradi.

Shundan so'ng lug'at **sotsiolingvistik** (norasmiy) belgilarga e'tibor qaratib, o'sha substandart shaklning *grammatik ko'rsatkichlari*, *ta'rifi* va *substandart frazema* yoki *iboralaridagi ko'rinishlarini* bayon etadi. Nihoyat, leksemaning turli *kontekstlardagi ifodasi* haqiqiy (autentik) misollar yordamida yoritiladi. Bunday tuzilma foydalanuvchiga so'zning dialektal va norasmiy xususiyatlarini tezkor aniqlash, shu bilan birga uning grammatik tavsifi, asosiy va qo'shimcha ma'nolari, hamda lingvokulturologik va sotsiopragmatik qirralarini chuqur idrok etish imkoniyatini beradi.

Anglashiladiki, ingliz tili kiber lug'atlarida leksik birliklar turli jihatlariga ko'ra ishlab chiqilishi, avvalo, (1) **lingvokulturologik** xususiyati bilan bog'liq. Bu jarayonda, birinchi navbatda, so'zning dialektal talqini, tilda madaniy maqomga ega ekani, frazeologik va idiomatik shakllari, va boshqa shu kabi ko'rsatkichlar tahlil qilinadi. Keyingi bosqichda uning (2) **sotsiolingvistik** jihatlari, ya'ni norasmiy yoki substandart ifodalanish holatlari qayd etiladi. Nihoyat, leksikaning turli kontekstlarda (3) **kommunikativ–pragmatik** jihatdan tushunilishi autentik misollar orqali ochib beriladi. Mazkur uch turdagi aspekt (lingvokulturologik, sotsiolingvistik va kommunikativ–pragmatik) orqali substandartning to'laqonli ma'no mazmunini anglash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Calzolari N. Computer-Aided Lexicography: Dictionaries and Word Data Bases // Computational Linguistics / Ed. By E.S.Batori, W.Lenders, W.Putschke. – Berlin, N. – Y., 1989. – P. 510 – 519.

2. Рябичкина Г. В. Проблемы субстандартной лексикографии английского и русского языков: теоретический и прикладной аспекты. Автореф. дисс. ...док.филол. наук. – Пятигорск, 2009. – 45 с.

3. Partridge E. A Dictionary of the Underworld. British and American. – Great Britain: Routledge Revivals, 2017. – 904 p.

4. Hojiyev A., Nurmonov A., Zaynobiddinov S. va boshq. – Toshkent: Sharq, – 336 b.

5. “Bail, V. (5), Sense 2.b.” Oxford English Dictionary, Oxford UP, March 2024, <https://doi.org/10.1093/OED/1116845162>. Date of access (14. 10. 2024)

6. Cambridge Advanced Learner’s Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/bail> Date of access (16. 10. 2024)

MAQOLLARDA PARATAKSIS

*ADChTI
Umumiy va
qiyosiy
tilshunoslik kafedrasi
dotsenti Kabulova U.S.*

Annotatsiya: Maqol ham nafaqat grammatik jihatdan, balki semantik va fonemik jihatdan ham mukammal parataksisni ko‘rsatadi. Maqoldagi o‘xshashlik va qarama-qarshiliklarni anglash orqali tinglovchi yoki o‘quvchi aniq ma’noni tushunib yetadi. Mazkur maqolada bog‘lovchi so‘zlarsiz o‘zaro bog‘lanishlar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: *parataksis, semantik darajaga, grammatik daraja, punktuatsiya, semantik parallelizm, sintaktik qurilish.*

Parataksis (*para-taxis*) — bu sintaktik qurilishlarning bir xil grammatik va semantik darajaga ega bo'lgan, bir-biriga yaqin joylashtirilgan, bog'lovchi so'zlarsiz (masalan, *va, lekin, ammo, shu bilan birga*) o'zaro bog'lanishidir⁷⁴.

Parataksisda oddiy gaplar yoki iboralar bir-biri bilan bog'lovchilarsiz bog'lanib, tinish belgilar yordamida birlashtiriladi. Parataksisni qo'llashda bog'lovchi so'zlar ishlatilmaydi, balki iboralar bir-biriga to'g'ridan to'g'ri yaqin joylashadi. Oddiy nutqda parataktik bog'lanishlar keng qo'llanilganligi sababli ularni maqollarda ham uchratish bejiz emas. Ular, odatda, qisqa iboralarda qo'llanadi. So'zlar yoki iboralarda pauza orqali ikkinchi tuzilmaning kiritilishi aniq ko'rsatiladi.

Punktuatsion (nuqta, vergul, qo'shtirnoq va boshqalar) bu bog'lanishlarni ajratib ko'rsatish uchun ishlatiladi. Misol uchun: *Shoir tug'iladi, suxandon tayyorlanadi*. Parataksis, ba'zida, gaplar yoki iboralarda qo'llanadi. Parataksisda bog'lovchi so'zlar o'rniga iboralarda grammatik va semantik aloqalar o'rnatiladi. Bu usul maqollarda va tabiiy nutqda tez-tez uchraydi, chunki u qisqa, aniq va ta'sirli bo'lib, o'quvchidan yoki tinglovchidan mantiqiy tafakkur qilishni talab qiladi. Quyidagi maqol ikki qismdan iborat:

1. *Agar meni birinchi marta aldasang, bu sening aybing.*
2. *Agar meni ikkinchi marta aldasang, bu ham sening aybing.*

Bu parataksisda faqat ikki qism bo'lsa-da, har ikkala qismda bog'lovchi so'zlar ishlatilmagan. Ma'no esa shundaki, birinchi marta aldash — sizning aybingiz, lekin ikkinchi marta aldash ham sizning aybingiz bo'ladi. Bu yerda *semantik parallelizm* (bir-biriga o'xshash ma'no) mavjud. Hauser (1980: 26) ta'kidlaganidek⁷⁵, parataksisda ko'pincha ko'zga ko'ringan bog'lanishlar kam bo'ladi. Ammo maqollarda bu holat

⁷⁴ It is found in international collections proverbs in languages including, Ancient Greek, Arabic, Czech, English, French, German, Latin, Polish, Russian, Spanish, Yiddish, yet statistical analyses such as Maghoub (1968: 37), Silverman-Weinreich (1981: 76) and my own study of Irish proverbs (Mac Coinnigh 2012, 2013) show that it is not amongst the primary proverbial markers.

⁷⁵ Hrisztalina Hrisztova-Gotthardt, Melita Aleksa Varga (Eds.) and contributors for chapters. Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies. – P.128.

aksincha, chunki ko‘pincha boshqa sintaktik, fonemik yoki semantik aloqalar mavjud bo‘ladi, ular elementlar orasidagi bog‘lanishni kuchaytiradi.

- **Semantik parallelizm** (antitetik va sinonimik) — bu yerda elementlar orasidagi aloqani qarama-qarshi (antitetik) yoki o‘xshash (sinonimik) ma’no orqali aniqlash mumkin.
- **Grammatik parallelizm** — tuzilma bir xil grammatik tartibda bo‘ladi.
- **Leksikal takror** (so‘z takrorlanishi) — ba’zi so‘zlar takrorlanadi, bu esa tuzilmaning yaxlitligini ta’minlaydi.
- **Fonemik qurilmalar** — masalan, **ritm** yoki **alliteratsiya** (so‘zlarda tovushning takrorlanishi), bu esa maqollarning yodda qolishini osonlashtiradi. *Kechki ovqatdan keyin bir oz dam olish, kechki taomdan keyin bir mil yurish.* Bu misol **parataksis**ni mukammal tarzda namoyon etadi, chunki u grammatik va semantik jihatdan bir xil tuzilgan ikki qismdan iborat:
 1. *Kechki ovqatdan keyin bir oz dam olish.*
 2. *Kechki taomdan keyin bir mil yurish.*
- **Grammatik parallelizm:** har ikkala qismda *kechki — ovqat, kechki taom—keyin—bir oz\bir mil, dam olish, yurish* so‘zlari qo‘llanadi.
- **Semantik parallelizm:** ikki jumladagi ma’no bir-biriga mos tartibda.
- **Leksikal takror:** *kechki, keyin, bir* so‘zlari har ikki jumlada takrorlanadi.
- **Antitetik parallelizm:** *dam olish* va *yurish* so‘zlari semantik jihatdan qarama-qarshi (antitetik) ma’no bildiradi.
- **Fonemik qurilmalar:** *olish* va *yurish* so‘zlari **ritm** (tovushlar o‘xshashligi) yordamida tuzilgan, bu esa maqolni yodda saqlashni osonlashtiradi. Bu maqol ham nafaqat grammatik jihatdan, balki semantik va fonemik jihatdan ham mukammal **parataksis**ni ko‘rsatadi. Maqoldagi o‘xshashlik va qarama-qarshiliklarni anglash orqali tinglovchi yoki o‘quvchi aniq ma’noni tushunib yetadi.

Volfgang Mider (2012: 144-147) tadqiqotida, zamonaviy Anglo-Amerika maqollarining oddiy tuzilishlariga e’tibor qarata boshlagan. Ushbu zamonaviy tuzilmalarda an’anaviy maqollardagi til belgilarini, ayniqsa sintaktik va fonologik

qurilmalarni kamdan-kam uchratish mumkin. Miderning tadqiqotida bularning beshta turi quyidagicha keltirilgan:

/ **ism** / **fe'l** ...

Brilliant abadiy.

/ **sifat** / **ism** / **fe'l** ...

Aqlli bosh chiroyli yuzdan afzal.

/ **ism** / **fe'l** ...

Dunyo tark etuvchilarni yoqtirmaydi.

Pishirilgan tuxumni qaytarib bo'lmaydi.

/ **fe'l** ...

Har qanday o'yingga ishonma.

Hechqachon/fe'l...

Hech qachon bolalar yoki hayvonlar bilan ishlama.

Bu maqolning ma'nosi shundan iboratki, bolalar va hayvonlar bilan ishlash murakkab va kutilmagan vaziyatlarga sabab bo'lishi mumkin, shuning uchun ehtiyotkorlik kerak.

Alan Dandes "Maqol tuzilishi haqida" nomli maqolasida, u maqollarning tuzilish yoki qurilish formulalari cheklangan deb ta'kidlaydi va shu tuzilmalar orasida **vellerizm**ni keltiradi. **Vellerizm**⁷⁶ — bu maqollarning ironiya yoki hazil maqsadida ishlatiladigan alohida turi bo'lib, o'ziga xos sintaktik formulaga ega. Odatda, vellerizm uch qismdan iborat bo'ladi: **bayonot (ko'pincha maqol) + gapiruvchi + kontekst (ifoda yoki qo'shimcha jumla)**. Masalan, "*Ovozi ko'p, juni oz*", *dedi Shayton cho'chqaga qarab*. [bayonot/maqol] + [gapiruvchi] + [kontekst, masalan, qo'shimcha jumla]. Kontekstni boshqa bir shaxs bilan ham almashtirish mumkin, unda vellerizm bayonot + gapiruvchi + tinglovchi shaklida keladi, bunga quyidagini misol qilib keltirish mumkin: "*Ikkita bosh bitta boshdan yaxshiroq*", *dedi u advokatga*: [bayonot/maqol] + [gapiruvchi] + [tinglovchi]. Ko'pincha uchinchi kontekstual element kerak bo'lmaydi, chunki gapiruvchining

⁷⁶ Mieder W., Kingsbury S. *Dictionary of Wellerisms*

xususiyatlari va bayonot o'rtasidagi ziddiyat hazil yoki ironiyani yuzaga keltiradi. Masalan, *ko'ryapman* degan ibora to'g'ridan to'g'ri ko'rish (ikki ko'z bilan his qilish) ma'nosida ham, yoki *tushundim* degan ma'noda figurativ tarzda ham qo'llanilishi mumkin. Bu nomuvofiqlik *ko'r* sifatidagi sifat bilan ziddiyat yaratadi va bu ironiya manbaiga aylanadi. Masalan: *ko'ryapman, dedi ko'r odam* [bayonot] + [gapiruvchi]. Bu kabi vellerizmlarda, odatda, maqollar bayonot sifatida kamroq ishlatiladi. Tuzilma jihatidan gapiruvchini jumla boshiga qo'yish va keyin bayonotni keltirish ham mumkin, lekin bu shakl odatiy shaklda kamroq uchraydi. ***Qariya qiz sigirni o'pish haqida shunday dedi: Hammasi ta'bga bog'liq.*** [gapiruvchi] + [kontekst] + [bayonot/maqol]⁷⁷. Bu yerda gapiruvchi avval keltiriladi va keyin bayonot yoki maqol aytilgan. Bu shakl kamroq ishlatiladi, lekin ba'zi hollarda yumor yoki ironiya uchun qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Hrisztalina Hrisztova-Gotthardt, Melita Aleksa Varga (Eds.) and contributors for chapters. Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies. – R.128.
- 2.It is found in international collections proverbs in languages including, Ancient Greek, Arabic, Czech, English, French, German, Latin, Polish, Russian, Spanish, Yiddish, yet statistical analyses such as Maghoub (1968: 37).
3. Silverman-Weinreich (1981: 76) and my own study of Irish proverbs (Mac Coinnigh 2012, 2013) show that it is not amongst the primary proverbial markers.
4. Mieder W., Kingsbury S. Dictionary of Wellerisms

MIQDOR VA INTENSIVLIK: TILSHUNOSLIKDA GRADATSION

YONDASHUV

Mahmudova Nilufarxon Ravshanovna

dosent, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (Phd)

Andijon davlat chet tillari instituti

⁷⁷ Mieder and Kingsbury, 1994. - P 135.

Gradatsiyaviylik masalalari ayniqsa leksiko-semantik tizimlar miqyosidagi miqdoriy tushunchalarni tadqiqi qilish jarayonida aniqlanadi. Ushbu fikr yuzasidan rus tili, ingliz tili, nemis tili materialidagi miqdorlarni belgilashning leksik va frazeologik vositalari tarkibi tadqiqot ob'ekti sifatida o'rganilgan. S.A. Shvachko monografik tadqiqotida miqdorni ifodalashning turli gradatsiyadagi vositalari ingliz, rus va ukrain tillarini qiyoslash orqali ko'rib chiqilgan[5.143]. Mazkur tadqiqotlar natijasida mazmuniy jihatdan miqdor tushunchasi bilan gradatsiya aloqasi aniqlandi: miqdor ma'nosiga ega leksikaning ma'lum qismi gradatsiyalanish qobiliyati bilan xarakterlanadi. Masalan quvvat, to'plam va miqdor o'lchovlari kabi mikrotizimlardan tashkil topgan so'zlar, katta o'lchovlar qatoridagi iboralar guruhi»[1.25]. Bundan tashqari keltirilgan ishlarda[1.25] miqdor tushunchasi asos va periferiya qismlariga ega ierarxik tashkil qilingan funksional-semantik maydon sifatida ko'rib chiqiladi. Shunday tarzda gradatsiya tarkibiy holatda tadqiq qilinadi. Maydon konstituentlari guruhlanadi, miqdor to'plamini taqdim qilinishi gradatsiyasiga bog'liq holda tartibga solinadi: maydon asosi miqdorning ustun turuvchi oilasiga ega birliklarni tashkil qiladi, periferiya ikkinchi gradatsiyali to'plam birliklarni aks ettiradi; maydon elementlari o'zaro bog'liq bo'ladi, maydon chegaralari yopiq va harakatchan sanaladi.

Gradatsiyaning turli jihatlari rus, ingliz, nemis, frantsuz tillaridagi materiallarda keltirilgan intensivlik tushunchasiga bag'ishlangan tadqiqotlarda o'rganiladi. Unda turli til gradatsiyalari birliklarini intensifikatsiyalash vositasi, leksik kuchaytirgichlarni kelib chiqish manbalari, turli nutq qismlari bilan intensifikatorlarni uyg'unlashtirish xususiyatlari, mulohaza intensifikatsiyasi ko'rib chiqiladi. Xorijiy tadqiqotlardan D. Bolindjer ishini qayd qilish mumkin bo'lib, unda intensifikatorlarning semantik xususiyatlari va ular bilan birgalikdagi so'zlar o'rganiladi[7.345].

Ko'plab tadqiqotchilar miqdor tushunchasi bilan intensivlik aloqasini qayd qiladilar, uni miqdor tushunchasining xususiy holi sifatida ko'rib chiqadilar, bu bizningcha to'g'ri emas. Ammo intensivlik tushunchasi turli tilshunoslar tomonidan turlicha talqin qilinadi. Ayrim olimlar intensivlik tushunchasi bilan hissiyotlilik, ta'sirchanlik, emfaza kabi turli hodisalarni bog'laydilar. Masalan, I.I. Turanskiy intensivlikni ekspressivlikning miqdor o'lchovi sifatida izohlab quyidagilarni keltiradi: «tabiatda har bir predmet o'lchamlar bilan xarakterlanadi, nutq faoliyatidagi ekspressivlik – bu nutqning sifat tomoni, intensivlik esa sifatning miqdoriy xususiyatidir»[4.19]. Boshqa tadqiqotchilar (K.M. Suvorina, Ye.I. Sheygal, Ye.V. Bel'skaya) intensivlik va ekspressivlik o'rtasida sabab-oqibat munosabatlarini ko'rib chiqadilar. Ye.I. Sheygal qayd qilishicha intensivlik til birliklarining ta'sir qiluvchi kuchini oshirishning ko'p sonli vositalaridan biridir[6.26]. Ye.V. Bel'skaya intensivlik va ekspressivlik o'rtasidagi sabab – oqibat aloqalarini rag'batlantirib, intensivlikning past gradatsiyasi ekspressivlikni qo'zg'atmaydi, intensivlikning yuqori gradatsiyasi so'zlovchining hissiy reaksiyasiga olib keladi deb hisoblaydi[2.318]. Intensivlik tushunchasiga ko'plab tilshunoslar gradatsiyaviylikni kiritib, mazkur tushunchani gradatsiya, gradatsiyaviylik terminlari yordamida aniqlaydilar. Ye.I. Sheygal, masalan intensivlikni belgining namoyon bo'lish miqyosidagi gradatsiyani aks ettirish uchun xizmat qiladigan va turli til pog'onalari vositalari bilan ifodalanadigan til tushunchasi sifatida izohlaydi[6.4].

I.I. Turanskiy qayd qilishicha intensivlikning semantik tushunchasi asosida mazkur so'zning keng ma'nodagi miqdor gradatsiyasi tushunchasi yotadi[4.7]. K.M. Suvorin intensivlikni ifodalash uchun xizmat qiluvchi so'z qatori sifatida intensivlarni ajratib ularning semantikasi miqdoriy aynan gradatsiyaviy tafovutda aks etadi deb hisoblaydi. L.G.Kotnyuk belgi intensivligi, belgi intensifikatsiyasi, belgi gradatsiyaviyligi, belgi gradatsiyasi kabi terminalarni sinonim sifatida qo'llaydi[3.152]. Mazkur tadqiqotda intensivlik va miqdorga ega gradatsiyaviylik aloqasi tan olinadi. Bunday yondashuv gradatsiya tushunchasini toraytiradi, mazkur hodisani har tomonlama tadqiq qilishni imkonsiz qiladi, modomiki

gradatsiya tushunchasi intensivlik tushunchasidan ancha kengdir. Intensivlik – belgi namoyon bo'lish gradatsiyasini aks ettiruvchi tushunchadir. Gradatsiya belgi o'zgarishini qayd qilish jarayoni bo'lib, u ikki yo'nalishda amalga oshadi: o'sish va kamayish, hamda mazkur jarayon natijasini qayd qilishdir. Gradatsiyalanganlik – belgining xususiyati bo'lib, uning o'zgarish qobiliyati sanaladi va ma'lum davrdagi o'zgarishlar bilan qayd qilingan bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Акуленко Л.Г. Выражение неопределенно большого и неопределенно малого количества в немецком языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Киев.гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко. – Киев, 1984. – 25 с.
2. Бельская Е.В. К вопросу о месте категории интенсивности в ряду лексико-семантических категорий (на материале говора с. Вершинино) // Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. – Вип. 7. – Т. 6. С – 318 (С. 314-321).
3. Котнюк Л.Г. Выражение градуальности признака в семантике имен прилагательных со значением размера (на материале английского языка): Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Киев, 1986. – 152 с.
4. Туранский И.И. Семантическая категория интенсивности в английском языке. – М.: Высш. школа, 1990. С – 7 (173 с).
5. Швачко.С.А. Языковые средства выражения количества в современном английском, русском и украинском языках. – Киев: Вища школа, 1981–143 с.
6. Шейгал Е.И. Интенсивность как компонент семантики слова в современном английском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз.им. Мориса Тореза. – М., 1981. – 26 с.
7. Bolinger D. Degree words. – The Hague – Paris: Mouton, 1972. – 324 p.
8. Sapir E. Grading. A study in semantics // Philosophy of Science. – 1944. – Vol. II, № 2. – p. 93-116.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA QISQARTMALAR TASNIFI

G.M.Ibragimova, f.f.f.d., dots. ADChTI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi so‘z yasashning samarali usullaridan biri bo‘lgan abbreviaturalar va ularning turlari masalasi yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *abbreviation, qisqartma, akronim, initial, kesilma so‘z.*

Turli tizimli tillar hisoblanmish ingliz va o‘zbek tillarida abbreviatsiya so‘z yasashning mahsuldor usullaridan sanaladi. Bu ikki tilda abbreviatsiya bir usul hisoblansa-da, biroq bir biridan ayrim o‘rinlarda farq qiladi. Abbreviatura usulining ikki tildagi umumiy jihati shuki, bu usul bilan qisqartma otlar yasaladi. Bu usulning umumiy jihati har ikki tilda ot birikmannng komponentlaridan ma’lum qismlari olinib birlashtiriladi va shu yo‘l bilan qisqartma ot hosil qilinadi.

Masalan: O‘zbek tilida: BMT - *Birlashgan millatlar tashkiloti*, SamDU - *Samarqand davlat universiteti*, ADChTI – *Andijon davlat chet tillari instituti*; ingliz tilida: USA – *United States of Amerika*, DIY - *Do-it-yourself*, TMI – *Too much information* kabi.

Bunday qisqartmalar turli tashkilot, muassasa nomlari, shuningdsk, ijtimoiy-siyosiy va ilmiy terminlar doirasida, hozirgi kunda insonlarning muloqotida ham keng qo‘llanilmoqda. Qisqartma so‘z yasash usuli rus tilidan olingan bo‘lib, o‘zbek tilida XX asrning birinchi yarmidan qo‘llana boshladi.

Ingliz tilidagi qisqartmalar 1) abbreviatura, 2) akronim, 3) initial, 4) portmanteaus (ikki so‘zning birlashmasidan hosil bo‘ladi, masalan *motel* so‘zi a motor hotel birikmasining birlashmasidan yasalgan), 5) clipped words (so‘zni qirqib olingan shakli - kesilma (*January* - “*Jan*”)), 6) contractions (apostrof bilan qisqartirilgan so‘zlar *won’t*, *should’ve*, *couldn’t’ve*)

Ingliz tilidagi kesilma (clipped) qisqartmalar so‘zni qaysi tomonidan qisqartirilayotganiga qarab qo‘yidagi turlarga ajratiladi:

1) soʻz boshidan *car* (from motor-car), *phone* (from telephone), *copter* (from helicopter), 2) soʻz oxiridan *ad* (from advertisement), *lab* (from laboratory), *mike* (from microphone), 3) soʻz oʻrtasidan *maths* (from mathematics), *pants* (from pantaloons), *specs* (from spectacles), 4) soʻz boshi va oxiridan *flu* (from influenza), *tec* (from detective), *fridge* (from refrigerator).

Oʻzbek tilidagi qisqartma otlar oʻz xususiyatiga koʻra ikki turga boʻlinadi: 1) ingliz tilidan oʻzlashgan qisqartmalar; 2) oʻzbek tilining oʻzida hosil qilingan qisqartmalar.

Ingliz tilidan oʻzlashgan qisqartmalar ingliz tilida qanday boʻlsa, shundayligicha qabul qilingan boʻladi. Biroq, koʻpchilik qisqartmalar tarjimai bilan olinganda ham soʻz birikmasi tarzida oʻtishi, yoki tilni oʻsha qisqartma shakliga ega boʻlishi kuzatiladi. Masalan: *USA – United States of Amerika – AQSh – Amerika qoʻshma shtatlari*.

Aksariyat qisqartmalarning har bir komponenti oʻz holiga keltirilsa, ingliz tiliga xos soʻz birikmasi (turgʻun ot birikma) hosil boʻladi. Demak, ingliz tilidan oʻzlashgan qisqartma otlarning ekvivalenti ingliz tiliga oid ot birikmalar holida boʻladi. Oʻzbek tilining oʻz materiali asosida yaratilgan qisqartma otlarning ekvivalenti oʻzbek tiliga xos ot birikmalar boʻladi:

OʻzLiDeP - Oʻzbekiston Liberal-demokratik partiyasi, ToshMI — Toshkent meditsina instituti kabi.

Oʻzbek tilida ham qisqartib soʻz yasashda birikma komponentining qisqartirilishi bir necha xil koʻrinishda boʻladi. Asosiy koʻrinishlari quyidagilar:

1. Birikma komponentlarining bosh harfigina olinib, qisqartma ot hosil qilinadi: *GDR, BMT, AQSh*.

2. Birinchi soʻzning bosh qismi, qolgan soʻzning bosh harfi olish bilan: *AnDU, ToshDU, ToshMI*.

3. Qisqartma ot birikma komponentlarining bosh qismidan tuziladi: *Narxoz, Inyaz*.

4. Qisqartma ot soʻzning bosh qismi va butun soʻzdan tuziladi: *raygaz* kabi. Qisqartma soʻzlarning koʻrsatilgan yasash modellari ham boshqa tillardan olingan.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. R.S.Ginzburg, S.S.Khidekel and others. A course in modern English Lexicology. Second edition. Revised and Enlarged. – Moscow: Vysšaja škola, 1979. – 269 p. 190-191

2. Ш.Шоабдурахмонов, М.Асқарова ва бошқ. Ҳозирги ўзбек тили. I қисм. – Тошкент: Ўқитувчи, 1980. – 446 б.

NEMIS VA OʻZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI OʻRNI.

Qodirova Nargizaxon Muxtarovna

dosent, filologiya fanlari boʻyicha falsafa doktori (Phd)

Andijon davlat chet tillari instituti

Zamonaviy tilshunoslikda, ayniqsa, intercultural kommunikatsiya sohasida, til birligining odamlar oʻrtasidagi muloqotda qanday amalga oshishini oʻrganish muhim ahamiyatga ega. Kompliment — bu ijtimoiy va madaniy jarayonlarda muhim oʻringa ega boʻlib, uning tilshunoslikdagi rolini oʻrganish zamonaviy lingvistik tadqiqotlar uchun zarurdir. Ushbu maqolada nemis va oʻzbek tillarida komplimentning ifodalanish xususiyatlari, ularning semantik, pragmatik va lingo-kul'turologik jihatlari tahlil qilinadi.

Kompliment, oʻzining soʻz boyligi va semantik xususiyatlari bilan til tizimida muhim oʻrin tutadi. Komplimentning asosiy vazifasi nutq jarayonida yaxshi munosabatlarni, ijobiy tuygʻularni ifodalashda namoyon boʻladi. Oʻzbek va nemis tillarida bu kontsept oʻziga xos leksik vositalar bilan ifodalanadi. Bu jarayonda tilning fonetik, morfologik, va sintaktik strukturalari, shuningdek, nutqdagi kontekst bilan chambarchas bogʻliq boʻlgan vositalar orqali komplimentning amalga oshirilishi koʻrib chiqiladi.

Kompliment nutq jarayonining muhim qismi bo'lib, ijtimoiy muloqotda iliqlik, hurmat va ehtirosni ifodalash vositasi sifatida ishlatiladi. Kompliment o'zining til tizimida ko'p jihatdan semantik va pragmatik qatlamlarga ajratiladi. Komplimentlar til tizimida leksik birliklar orqali ifodalangan bo'lib, nutq jarayonida ularga alohida o'rin beriladi. Nemis va o'zbek tillaridagi komplimentlarning umumiy va xususiy jihatlari tahlil qilinadi. Har ikkala tilning nutq strukturasi va ijtimoiy normativlari orqali komplimentlar qanday ta'sir qiladi, degan savolga javob berish maqolada ko'zda tutilgan.

Nemis va o'zbek tillarida kompliment ifodalari, bir tomondan, ko'p jihatdan o'xshash bo'lsa-da, boshqalaridan farq qiladi. Nemis tilidagi komplimentlar ko'pincha rasmiylik va samimiylikni aks ettirsa, o'zbek tilida ko'proq hissiy va mehribonlikni ifodalovchi so'zlar mavjud. Bu farqlarni o'rganish, shuningdek, ularning ijtimoiy va madaniy jihatlarini tushunishda yordam beradi. Nemis va o'zbek tillaridagi kompliment birikmalarining strukturasi izomorfizm va allomorfizm jihatlarini batafsil tahlil qilinadi. Komplimentlarning tuzilishi va ularning til tizimidagi o'rni, ijtimoiy-g'oyaviy yondoshuvlar bilan uzviy bog'liqdir.

Komplimentlarning ifodalari nemis va o'zbek tillarida turlicha ifodalanadi. Bu tillar orasida leksik vositalar va semantik jihatlar asosida ba'zi o'xshashliklar mavjud bo'lsa-da, har bir tilda o'ziga xos xususiyatlar mavjud. Nemis tilida, asosan, rasmiy va samimiy komplimentlar mavjud bo'lsa, o'zbek tilida an'anaviy madaniyatga asoslangan, mehribonlikni va insoniyatning boshqa ijtimoiy fazilatlarini ta'kidlovchi komplimentlar ko'proq ishlatiladi. Maqolada izomorf va allomorf jihatlarini, ya'ni ikki tildagi farqlarni va o'xshashliklarni tahlil qilish orqali, tilning tuzilishiga qarab komplimentlarning qanday ifodalanganligi ko'rsatib o'tiladi.

Komplimentning semantik va pragmatik jihatlari o'rganiladi. Nemis va o'zbek tillaridagi umumiy va xususiy komplimentlar, shuningdek, turli ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi muloqotda ifodalanadigan o'ziga xos komplimentlar tahlil qilinadi. Masalan, o'ta yaqin munosabatlarda (ota-ona va farzandlar, erkak va ayol

o'rtasidagi muloqot) foydalaniladigan komplimentlar va ijtimoiy guruhlar o'rtasida, masalan, ustoz-shogird munosabatlarida, rahbar-odat munosabatlarida ishlatiladigan komplimentlarning o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Komplimentning madaniy xususiyatlari, uning til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqligi, tilshunoslik va madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan batafsil yoritiladi. Ushbu maqola, nemis va o'zbek tillarida kompliment konseptining o'ziga xos jihatlari taqdim etgan holda, tilshunoslik, pragmatika va madaniyatshunoslik sohalariga katta hissa qo'shadi. Kompliment, faqat ijtimoiy muloqot vositasi sifatida emas, balki ikki til orasidagi o'xshashlik va farqlarga asoslangan ko'prik sifatida ham xizmat qiladi.

Komplimentning semantik va pragmatik jihatlari o'rganiladi. Nemis va o'zbek tillaridagi umumiy va xususiy komplimentlar, shuningdek, turli ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi muloqotda ifodalanadigan o'ziga xos komplimentlar tahlil qilinadi. Masalan, o'ta yaqin munosabatlarda (ota-ona va farzandlar, erkak va ayol o'rtasidagi muloqot) foydalaniladigan komplimentlar va ular orasidagi farqlar ko'rsatiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Akulenko, L.G. "Выражение неопределенно большого и неопределенно малого количества в немецком языке" (Kiev, 1984).
2. Bel'skaya, E.V. "К вопросу о месте категории интенсивности в ряду лексико-семантических категорий" (Kyiv, 2004).
3. Kotnyuk, L.G. "Выражение градуальности признака в семантике имен прилагательных со значением размера" (Kiev, 1986).
4. Turansky, I.I. "Семантическая категория интенсивности в английском языке" (Moscow, 1990).
5. Shvachko, S.A. "Языковые средства выражения количества в современном английском, русском и украинском языках" (Kiev, 1981).
6. Sheigal, E.I. "Интенсивность как компонент семантики слова в современном английском языке" (Moscow, 1981).
7. Bolinger, D. "Degree Words" (The Hague-Paris, 1972).

TA'LIMNI TADQIQOT VA YANGILIKLAR BILAN BOYITISH - ZAMONAVIY TA'LIMNING MUHIM OMILI SIFATIDA

Abdujabborova Shoxista Adiljanovna,

Andijon davlat chet tillari instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim jarayonlariga tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilish zamonaviy ta'limning muhim omili ekanligi ko'rsatib beriladi. Unda ushbu jarayonning talabalarni faol ishtirok etishga undashligi, ularning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishligi, ta'lim tizimining sifatini oshirishi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shishi faktik misollarda izohlanadi.*

Kalit so'zlar: *ta'lim, tadqiqot, iqtisodiyot, raqamlashtirish, texnologiya, ta'lim texnologiyalari.*

XXI asrda tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan dunyoda ta'lim tizimi ham o'zgarishga majbur. Globallashuv, texnologiyalar rivojlanishi, bilim va ko'nikmalarga bo'lgan talablarning o'zgarishi ta'lim jarayonlarida tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilish zaruratini tug'diradi. Ushbu tezisda ta'lim jarayonlariga tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilishning ahamiyati, usullari va qiyinchiliklari muhokama qilinadi.

Ta'lim jarayonlariga tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilish talabalarining bilim va ko'nikmalarini chuqurlashtiradi, ularni mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilishga o'rgatadi; talabalarni ma'lumotlarni tahlil qilish, xulosa chiqarish, muammolarni aniqlash va ularga yechimlar topishga undaydi; Innovatsion loyihalar esa talabalarni zamonaviy texnologiyalar, dasturlash, dizayn, marketing va boshqa sohalarda ishlashga o'rgatadi. Shuningdek, tadqiqot va innovatsiyalar ta'lim jarayonlarini takomillashtirish, o'quv dasturlarini zamonaviylashtirish va o'qituvchilarning malakasini oshirishga yordam beradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2023-yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida" 2022-yil 22-avgustdagi PQ-357-son qaroriga muvofiq,

shuningdek, yoshlar orasida axborot texnologiyalari bo'yicha ko'nikmalarni shakllantirish, iqtisodiyotning turli sohalarida raqamlashtirishda faol ishtirok etadigan iqtidorli yoshlarni tayyorlash maqsadida 2023-yil 19-mayda Vazirlar Mahkamasi tomonidan №206-sonli qaror qabul qilindi.

Ma'lumki, Zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalar kundalik hayotning ajralmas qismiga aylanib bormoqda va ta'lim muassasalari chetda qolmadi, ularni o'quv jarayoniga faol kiritmoqda. Texnologiyalar ta'lim jarayonining turli jabhalarida: ma'muriy vazifalarni hal qilishdan tortib, onlayn tarzda uy vazifalarini bajarishgacha qo'llaniladi. Raqamli qurilmalarning aniq afzalliklari ularni sinfda zarur elementga aylantiradi. Bugungi o'quvchilar raqamli dunyoda ulg'ayishdi va kundalik hayotlarida va o'qishlarida gadjetlardan foydalanishni yoqtirdilar.

Bugungi kunda o'quv jarayonini moslashtiradigan ko'plab "aqlli" elektron darsliklar va noutbuklar mavjud - har bir talaba o'zining hozirgi bilim darajasiga mos keladigan topshiriq va mavzular bilan ishlaganda. Talaba ma'lum bir mavzuni o'zlashtirar ekan, raqamli darsliklar unga o'rganish va mustahkamlash uchun yangi vazifalarni ochadi yoki joriy mavzu doirasidagi vazifalarning murakkabligini oshiradi.

Ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni rivojlantirish sabablari orasida ko'plab tadqiqotchilar sinfdagi yuklamaning kamayishi va mustaqil ishlar ulushining ko'payishini ta'kidlashadi. Shu bois ta'lim sifatini saqlab qolish va yaxshilash maqsadida o'quvchilarning bilim olishidagi kamchiliklarni o'z vaqtida bartaraf etish uchun o'qituvchi va talabaning o'zaro hamkorligini ta'minlovchi raqamli ta'lim texnologiyalari faol joriy etilmoqda. Raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining ajralmas qismidir, shuning uchun olimlar ta'kidlashicha, ular o'quv jarayoniga osongina integratsiyalashgan, chunki talabalar o'z hayotlarida turli xil elektron vositalardan foydalanishga odatlangan va bu ularga turli xil texnologiyalar bilan ishlashni osonlashtiradi. elektron vositalar va ma'lumotlarni osonroq qabul qilish va materiallarni o'zlashtirish imkoniyatini beradi.

Raqamli texnologiyalar o'quv jarayonini farqlash, uni har bir talabaning ehtiyojlariga mos ravishda qurish, tayyorgarlik darajasiga mos keladigan

vazifalarni berish va shu bilan o'quv sifatini oshirish imkonini beradi. Raqamli vositalardan foydalanish talabaning o'quv jarayonining faol sub'ektiga aylanishi uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Passiv idrokdan u faol harakatlarga o'tadi va vazifalarni bajarishda ishtirok etadi.

Xalqaro aloqalarning jadal rivojlanishi, globallashuv jarayonlari va jahon hamjamiyatiga integratsiya O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Islohotlar faol ijodiy faoliyat olib borishga qodir, o'z o'zini namoyon qila oladigan, mustaqillik, raqobatbardoshlik, ijtimoiy va professional mobillik qobiliyatiga ega mutaxassis tayyorlash uchun yagona ta'lim maydonini yaratishga qaratilgan.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuvga o'tish, oliy kasbiy ta'lim ko'p bosqichli dasturlarini joriy etish talabalar ma'lumotni reproduktiv qabul qilishga tayyor bo'lganida an'anaviy kognitiv ta'lim modelidan voz kechish imkoniyatini beradi. OTMda talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish, professional tayyorgarlik jarayoni yo'nalishi qadriyatlar yo'nalishlari tizimi bilan birgalikda talabalarining tadqiqotchilik faoliyatiga tubdan yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda[4].

Bugungi kunda, zamonaviy axborot jamiyati va bilimlarning doimiy yangilanib borayotgan sharoitda axborot oqimida tezkor harakat qilish, uni tahlil qilish, muhimlarini ajratib ko'rsatish, mustaqil tadqiqot olib borish va amaliyotda o'z samaradorligini isbotlash kasbiy jihatdan muhim kompetensiyalar hisoblanadi. Talabalarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda ilmiytadqiqot ishlarining asosiy roli oliy kasbiy ta'limning davlat ta'lim standartlarida kadrlar tayyorlashning ko'plab yo'nalishlarida o'z aksini topgan. Kompetensiyaviy yondashuvga o'tish, ko'p funksiyali oliy ta'lim dasturlarini joriy etish talabalarda asosan bilimlarni qayta ishlab chiqarishga tayyorlikni shakllantiradigan standart o'rganishning klassik modelidan voz kechish imkoniyatini beradi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, ta'lim jarayonlariga tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilish talabalarga zamonaviy bilim va ko'nikmalarni egallashga, o'zlarining potentsialini ro'yobga chiqarishga va jamiyatning

rivojlanishiga hissa qo'shishga yordam beradi. Yuqoridagi misollar shuni ko'rsatadiki, bu jarayon turli xil usullar va manbalar yordamida amalga oshirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Azizxo'jaev N.N. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar (Reklama - rejalar). – Toshkent, 2002-yil
2. Azizxodjaeva N.N. Pedagogicheskie texnologii i pedagogicheskoe masterstvo. – Toshkent: Moliya, 2002-yil
3. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Ped.fan.dok. diss. – Toshkent, 2003-yil
4. Bozorova M, Norpo'latova X. Ta'limni faollashtiruvchi metodlar. Metodik qo'llanma. – TermDU, 2010 yil.

Ingliz va o'zbek tillarida binomiallarning qiyosiy tadqiqi.

Ermatov Shoxruh Rahimovich,
ADCHTI, Ingliz tili va adabiyoti
kafedrasi o'qituvchisi.

Annotatsiya

Binomiallar yoki o'zgarmas so'z juftliklari ko'plab tillarda uchraydigan qiziqarli lingvistik hodisadir. Ular odatda bog'lovchi bilan bog'langan ikkita so'zdan (Ingliz tilida asosan "and") iborat bo'lib, qat'iy tartibga ega va ko'pincha idiomatik ma'no kasb etadi. Ushbu maqolada, har xil til oilalariga mansub bo'lgan ingliz va o'zbek tillaridagi binomiallarning tuzilishi, semantikasi va madaniy jihatlari o'rganiladi. Ushbu tillarda binomiallarning shakllanishi, ishlatilishi va chastotasi taqqoslanib, lingvistik va madaniy chegaralar bo'ylab binomial ifodalarning universalligi va o'ziga xosligi yoritiladi.

Kalit so'zlar: Binomial birikmalar, Ingliz tili lingvistikasi, Irreversibilitet (o'zgarmas tartib), semantik va sintaktik tuzilma, fonetik qonuniyatlar, turg'un birikmalar, korpus lingvistikasi, kognitiv tilshunoslik, frazeologik birliklar

Binomiallar inson tilining ajralmas qismi bo'lib, stilistik va funksional jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Ular madaniy normalar, kognitiv afzalliklar va lingvistik konvensiyalarni aks ettiradi. Ingliz va boshqa hind-yevropa tillarida binomiallar keng o'rganilgan bo'lsa-da, ular turkiy tillarda, jumladan, o'zbek tilida kam tadqiq qilingan. Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi binomiallarni sintaktik tuzilishi, semantik xususiyatlari va madaniy asoslari bo'yicha qiyosiy tahlil qilish orqali bu bo'shliqni to'ldirishni maqsad qiladi.

Binomiallar bitta grammatik kategoriya (masalan, otlar, fe'llar, sifatlar)ga mansub ikki so'zdan iborat bo'lib, bog'lovchi orqali bog'lanadi. Ular ko'pincha o'zgarmas bo'lib, so'zlarning tartibi o'zgartirilganda ma'no yo'qolishi yoki grammatik jihatdan noto'g'ri bo'lishi mumkin. Ingliz tilida "bread and butter" (non va yog'), "salt and pepper" (tuz va murch), "law and order" (qonun va tartib) kabi misollar mavjud. O'zbek tilida esa "ota-ona" (ota va ona) va "katta-kichik" (katta va kichik) kabi binomiallar uchraydi.⁷⁸

Binomiallarning asosiy xususiyatlari:

- O'zgarmaslik: Unsurlar tartibi qat'iy.
- Idiomatik xususiyat: Juftlikdagi so'zlarning alohida ma'nosi umumiy ma'nodan kelib chiqmasligi mumkin.
- Madaniy xoslik: Binomiallar ko'pincha madaniy qadriyatlar va amaliyotlarni aks ettiradi.⁷⁹

Ingliz tilida binomiallar odatda "and" bog'lovchisi bilan bog'lanadi (masalan, "black and white" - qora va oq). O'zbek tilida esa "va" bog'lovchisi ishlatilsa-da, ko'plab binomiallar bog'lovchisiz, qo'shma so'z shaklida ifodalanadi (masalan, "ota-ona" - ota va ona). Bu farq o'zbek tilining agglutinatив xususiyatlarini aks ettiradi, chunki unda morfemalar birikib bitta so'z sifatida shakllanishi keng tarqalgan.⁸⁰

⁷⁸ Shodmonov, E. (2010). *Turkiy Tillar: Tuzilishi va Tipologiyasi*. Toshkent: Navro'z Nashriyoti.

⁷⁹ Johansson, S. (2007). *Seeing through Multilingual Corpora: On the Use of Corpora in Contrastive Studies*. John Benjamins Publishing.

⁸⁰ Biber, D., Konrad, S., & Lich, G. (2002). *Longman Student Grammar of Spoken and Written English*. Pearson Education.

Har ikkala tilda binomiallarning so'z tartibi qat'iy belgilangan, lekin bu tartibni belgilovchi tamoyillar farqlidir. Ingliz tilida tartib fonologik omillar (masalan, qisqaroq so'z avval kelishi) yoki semantik ierarxiyalar (masalan, "men and women") orqali belgilanadi. O'zbek tilida esa madaniy va ijtimoiy ierarxiyalar muhim rol o'ynaydi. Masalan, "ota-ona" (ota va ona) iborasi o'zbek jamiyatining patriarxal tuzilishini aks ettiradi, chunki an'anaviy ravishda ota avval tilga olinadi. Binomiallarning semantik jihatdan taqqoslanishi avvalo ma'nosiga ko'ra turlari: Ko'plab binomiallar har ikki tilda ham to'g'ridan-to'g'ri ma'noga ega, masalan, ingliz tilidagi "salt and pepper" va o'zbek tilidagi "non-kulcha" (non va kulcha). Biroq, ba'zi binomiallar idiomatik yoki ko'chma ma'noga ega bo'ladi. Masalan, ingliz tilida "high and dry" iborasi murakkab vaziyatda qolishni anglatadi, o'zbek tilida esa "qattiq-yumshoq" (qattiq va yumshoq) iborasi inson fe'l-atvorini tasvirlashda ishlatilishi mumkin.

Binomiallar madaniy qadriyatlar va amaliyotlarni aks ettiradi. Ingliz tilidagi "husband and wife" (er va xotin) nikohga urg'u bersa, o'zbek tilida "do'st-dushman" (do'st va dushman) ijtimoiy munosabatlar va sadoqat muhimligini ko'rsatadi. Bu xususiyat binomiallarni til va madaniyat bo'yicha chuqur tadqiq qilishga imkon yaratadi.⁸¹

Binomiallar ingliz tilida o'zbek tiliga qaraganda ko'proq uchraydi, chunki ingliz tili analitik til bo'lib, unda tayyor ifodalar keng qo'llaniladi. O'zbek tili esa agglutinativ til bo'lib, binomiallar o'rniga bitta so'z yoki qo'shimchalardan foydalanish keng tarqalgan.

Har ikkala tilda ham binomiallar rasmiy va adabiy uslublarda ko'proq uchraydi. Biroq, o'zbek binomiallari maqollar va xalq iboralarida ko'proq qo'llaniladi, bu esa o'zbek madaniyatining og'zaki an'alarini aks ettiradi. Masalan, "yaxshi-yomon" (yaxshi va yomon) iborasi o'zbek maqollarida axloqiy saboq berish uchun ishlatiladi.

Har ikkala til ham binomiallarning qat'iy tartibini kognitiv afzalliklar orqali belgilaydi, masalan, muhim yoki prototipik element oldin kelishi mumkin. Ingliz

⁸¹ Malkiel, Y. (1959). "Studies in Irreversible Binomials." *Lingua*, 8(1), 113-160.

tilida "day and night" (kun va tun) tabiiy vaqt ketma-ketligini aks ettirsa, o'zbek tilida "katta-kichik" (katta va kichik) hajmga asoslangan ierarxiyani ifodalaydi.

Binomiallar ko'pincha madaniy qadriyatlarni aks ettiradi. Masalan, ingliz tilidagi "rich and poor" (boy va kambag'al) iqtisodiy farqlarni ko'rsatadi, o'zbek tilidagi "qari-yosh" (qari va yosh) esa katta yoshlilarga hurmat qilish muhimligini ta'kidlaydi.

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi binomiallarning umumiy va xos xususiyatlari qiyosiy tahlil qilindi. Har ikkala til qat'iy so'z tartibi va idiomatiklik kabi umumiy xususiyatlarga ega bo'lsa-da, sintaktik tuzilishi, madaniy o'ziga xosligi va ishlatilish chastotasi jihatidan farqlanadi. Ushbu tadqiqot boshqa turkiy va hind-yevropa tillariga kengaytirilsa, binomial ifodalarning kognitiv va madaniy jihatlari yanada chuqurroq o'rganilishi mumkin.

Adabiyotlar

1. Biber, D., Konrad, S., & Lich, G. (2002). *Longman Student Grammar of Spoken and Written English*. Pearson Education.
2. Johansson, S. (2007). *Seeing through Multilingual Corpora: On the Use of Corpora in Contrastive Studies*. John Benjamins Publishing.
3. Karimov, A. (2015). *O'zbek Tili va Madaniyati: Qo'llanma*. Toshkent Universiteti Nashriyoti.
4. Malkiel, Y. (1959). "Studies in Irreversible Binomials." *Lingua*, 8(1), 113-160.
5. Shodmonov, E. (2010). *Turkiy Tillar: Tuzilishi va Tipologiyasi*. Toshkent: Navro'z Nashriyoti.

ANTONIMIK FRAZEOLGIK BIRLIKLAR MASALASIGA OID AYRIM FIKR-MULOHAZALAR

Toshtemirov Elyor Nuraliyevich

ADCHTI, "Ingliz tili amaliyoti" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada har bir tillarda keng qo'llaniladigan va fikrlar rang-barangligini ta'minlaydigan barqaror so'z birikmalari, ya'ni frazeologik birliklar haqida fikr-mulohazalar berilgan. Ma'lumki, antonimik frazeologik birliklar (frazeologizmlar) tuzilishi, leksik-semantik, funksional-uslubiy va sintaktik vazifalari, shuningdek, o'ziga xos shakllanish xususiyatlariga ega bo'lgan til birliklaridir.

Kalit so'zlar: antonimik frazeologik birliklar, rang-baranglik, bo'yoqdorlik, ifodavositalari, emotsionallik, ekspressivlik

Abstract: The article presents opinions on phraseological units, which are widely used in each language and provide a variety of thoughts. It is known that antonymic phraseological units (phraseologisms) are language units that have a structure, lexical-semantic, functional-stylistic and syntactic functions, as well as specific formation features.

Keywords: antonymic phraseological units, variety, colorfulness, means of expression, emotionality, expressiveness

Frazeologizmlar yoki frazeologik iboralar kundalik muloqotda muhim rol o'ynaydi va fikrlarga o'ziga xos rang-baranglik beradi. Shu nuqtai nazardan, milliy tillarda barqaror so'z birikmalar o'ziga xos leksik-semantik xususiyatlariga ega ekanligi bilan ma'lumdir. Semantik va emotsional-ekspressiv bo'yoqdorlikka ega bo'lgan frazeologik iboralar, odatda, xalq mulki hisoblanib, har bir milliy tilning o'ziga xos leksik-semantik boyligi sifatida e'tirof etiladi. Ularda xalq so'zi ijodining hayratlanarli namunalari, hikmatlari va iboralari aks ettgan. Turkiy tillar ham frazeologik birliklarga boy bo'lib, til lug'atining alohida qatlami sifatida tanilgan. Darhaqiqat, frazeologik birliklar tildagi obrazlilik va chuqur mazmuni bilan ajralib turadi.

Halq tilida qadimdan qo'llanilgan frazeologizmlar o'ziga xos ifodali bo'yoqlari, chuqur mazmuni va ta'sirchanligi bilan ifodalangan bo'lib, fikrda

aniqlik va ifodaviylikni ta'minlaydi. Shunga ko'ra, frazeologik birliklar personajlar kechinmalarini tasvirlashning leksik-semantik, stilistik vositalaridan biri sifatida badiiy asarlarda keng qo'llaniladi.

Qarama-qarshi ma'noli frazeologik birliklarning qo'llanishi tilda kuzatiladigan keng tarqalgan hodisadir. Qarama-qarshi ma'noli turg'un birikmalarni frazeologik antonimlar deb tasniflash mumkin, ya'ni antonimik frazeologik birliklar deganda qarama-qarshi ma'noga ega bo'lgan, bir xil ob'ektiv hodisaning bir yo'nalishiga xos bo'lgan va kelib chiqishi bir xil leksik birikmaga ega bo'lgan bir mavzuli guruhga kiritilgan leksik birliklar tushuniladi.

Antonimik frazeologik birliklar madaniy qadriyatlar va dunyoqarashni aks ettirishda muhim rol o'ynaydi. Ular ma'lum til madaniyatining o'ziga xos tomonlarini aks ettiradi va boshqa tillar o'rtasidagi madaniy farqlar va o'xshashliklarni o'rganishda foydalanish mumkin.

Antonimik munosabatlar faqat qandaydir xususiyatga kora sifat, miqdor, vaqt, fazoviy va bir-birini istisno qiluvchi tushunchalar kabi ob'ektiv voqelikning bir toifasiga mansub taqqoslanadigan so'zlar o'rtasida o'rnatiladi.

Frazeologiyada antonimik munosabatlarning rivojlanishi voqelikni barcha qarama-qarshi murakkabligi va o'zaro bog'liqligi bilan idrok etishimizni aks ettiradi. Demak, qarama-qarshi frazeologik birliklar nafaqat bir-biriga qarama-qarshi, balki bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan tushunchalarni ham bildiradi.

Antonimik frazeologizmlar insonning dunyoni idrok etish va talqin qilishning hilma-hilligini aks ettiruvchi keng qamrovli munosabatlarni ifodalaydi. Antonimiya hodisasi tilshunoslik taraqqiyotining har bir yangi bosqichida tadqiqotchilar e'tiborini tobora ko'proq o'ziga tortib kelgan va hozirda ham u doimiy ravishda qayta ko'rib chiqish va qo'shimcha rivojlanishni talab etadi.

Antonimiya tilning tizimli hodisasi bo'lib, uning yordamida yozuvchi va shoirlar o'z his-tuyg'ularini, nutqiga obrazlilik va so'z o'yinini qo'shadilar, shuningdek, voqelikning turli qirralarini aks ettiradilar.

Frazeologik antonimlar nominativ, metaforali va ko'chma ma'noga ega. Tilshunoslikda frazeologik antonimlar hodisasi ko'plab olimlarning diqqat markazida bo'lib, ular o'z tadqiqotlarida bu hodisaga turlicha munosabat bildiradilar. Frazeologik birliklardagi antonimik munosabatlarni yuzaga kelishining asosiy sababi ma'lum bir ob'ektning xususiyati va bahosining ushbu barqaror birikmalar orqali ifodalanishidir.

Antonimlarning tarkibiy qismlari va ularning frazeologik birliklari mezonlarini aniqlashda ularning ma'nosini taqqoslashdan kelib chiqadi, ya'ni frazeologik birliklar, birinchi navbatda, tarkibiy qismlarining o'ziga xosligi va semantik yaxlitligi bilan ajralib turadi. Haqiqatdan ham frazeologik birliklarning tarkibiy qismlari individual ravishda o'zlarining oldingi erkin moslashuvining semantik va grammatik xususiyatlarini yo'qotadilar. Ular frazeologik birliklar tarkibiga kirib ketadi, ya'ni ular ajralmas, yaxlit bir butun tushunchaga aylanadi. Shuning uchun frazeologik birliklarning tarkibiy qismlari o'rtasidagi antonimik munosabatlarni (qarama-qarshiliklarni) alohida emas, balki bir butun sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Birinchiidan, antonimiya hodisasi frazeologik birliklar biror narsa, hodisa yoki harakatning qarama-qarshi tomonlarini ko'rsatganda paydo bo'ladi.

Ikkinchiidan, antonimik munosabatga ega frazeologik birliklar qarama-qarshi ma'noga ega bo'lgan ob'ektiv bir xil narsa va hodisalarni bildiradi.

Uchinchiidan, agar frazeologik birliklar bir xil leksik va grammatik xususiyatlarga ega bo'lsa, gapning bir jinsli a'zolariga nisbatan antonim paydo bo'lishi mumkin.

Demak, frazeologiyadagi antonimiya – frazeologik birliklarning qarama-qarshi ma'nolarni hosil qiladigan va shu orqali inson aql-idrokining hilma-hilligini

va millatning madaniy xususiyatlarini aks ettiradigan hodisadir. Hozirgi tillarda antonimik frazeologik birliklar nafaqat jonli ifoda vositasi, balki madaniy kontekstni anglashning muhim elementi vazifasini ham bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Анипкина Л.Н. Оценочные высказывания в прагматическом аспекте // Филологические науки. - М., 2000. - №2. - С.58-65.
2. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. - Л.: ЛГУ, 1981.-324с.
3. Башиева С.К. Стилистический компонент фразеологического значения: Автореф. дисс.... канд. фил. наук.- Краснодар: КГУ, 1995. - 23с.
4. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. -М. 1972. - 466с.
5. Akramovich, L. A., & Ming, C. (2024). SOURCES OF WORDS AND HINTS IN TEACHING VOCABULARY. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR, 1(1), 494-496.
6. Nuraliyevich, T. E. (2022). SEMANTIC ORGANIZATION OF UZBEK AND ENGLISH ANTONYMIC PHRASEOLOGICAL UNITS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(3), 485-489
7. Xalimova, M., & Toshtemirov, E. (2019). COMPARATIVE STUDY OF THE ENGLISH COMPOSITE ANTHROPONYMS AND THEIR UZBEK COUNTERPARTS. In Молодой исследователь: вызовы и перспективы (pp. 411-414).

TA'LIM TIZIMIDA GENDER TENGLIGI

Egamberdiyeva I.A.

ADCHTI dotsenti

Annotatsiya - Ushbu maqola ta'lim tizimida gender tengligi masalasini o'rganadi va uning ahamiyatini ta'kidlaydi. Gender tengligi, erkaklar va ayollar o'rtasida

teng imkoniyatlar yaratishni nazarda tutadi, bu esa oilada, ta'lim tizimida va jamiyatda muhim rol o'ynaydi. Maqolada oilaning tarbiyadagi roli, gender stereotiplarning shakllanishi, va ta'lim tizimida gender tengligini ta'minlashning zarurati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, jamiyatda gender tengligi masalalariga ijtimoiy nazorat va qonunchilik islohotlari orqali yechimlar taklif etiladi. Umuman olganda, maqola oilaviy muhitda gender tengligini ta'minlash uchun oila, mahalla va ta'lim tizimining hamkorligini kuchaytirish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Gender tengligi, oilaviy munosabatlar, gender stereotiplari, oila dinamikasi, an'anaviy rollar, kuch dinamikasi, ijtimoiy nazorat, farovonlik, inklyuzivlik, tarbiyaviy yondashuvlar, ota-onalar roli, ta'lim tizimi, jamiyat umidlari, adolatli munosabatlar, gender madaniyati.

KIRISH

Ta'lim tizimida gender tengligi masalasi, ijtimoiy adolat va inson huquqlari nuqtayi nazaridan, zamonaviy jamiyatlar uchun muhim ahamiyatga ega. Gender tengligi, nafaqat ayollar va qizlarning ta'lim olish imkoniyatlarini oshirishni, balki erkaklar va o'g'il bolalar uchun ham teng imkoniyatlar yaratishni anglatadi. Bu masala, ta'lim tizimining har bir qatlamida, jumladan, o'quv dasturlari, pedagogika metodlari va ta'lim muassasalari ichidagi ijtimoiy normativlar bilan bog'liq bo'lgan muammolarni hal qilishni talab etadi. Gender tengligi va ta'limda gender tengligini ta'minlash, har bir shaxsning o'z imkoniyatlarini to'liq amalga oshirishiga yordam beradi. Biroq, ko'plab mamlakatlarda qizlar va ayollar ta'lim olishda turli xil to'siqlarga duch kelmoqdalar. Masalan, qizlarning maktabdan tashqarida qolish darajasi, ayniqsa, past daromadli mamlakatlarda va mojarolar mintaqalarida yuqori bo'lib qolmoqda. Bunday holatlar gender tengligining ta'lim orqali erishilishini qiyinlashtiradi.

Oila inson tarbiyasining asosiy muassasasi sifatida, gender tengligini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Oila ichidagi munosabatlar bolalarning gender stereotiplarini shakllantiradi. Masalan, ota-onalar tomonidan bolalarga beriladigan tarbiya va ularga qo'yiladigan talablar, ularning gender haqidagi tushunchalarini belgilaydi.

Gender stereotiplar oilada shakllanadi va bolalar ongida chuqur o‘rin egallaydi. Ota-onalar tomonidan bolalarga beriladigan xatti-harakatlar, masalan, qizlarga “uy ishlarini” bajarish yoki o‘g‘il bolalarga “mashinalar” bilan o‘ynashga ruxsat berish kabi misollar, bolalarda balog‘at yoshiga oid tasavvurlarni mustahkamlaydi.

Ta‘lim tizimida gender tengligini ta‘minlash masalasi jamiyatdagi ijtimoiy adolat va tenglikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Gender tengligi, erkaklar va ayollar o‘rtasidagi teng imkoniyatlar va huquqlarni nazarda tutadi. Ta‘lim jarayonida gender tengligini ta‘minlash uchun bir qator yondashuvlar va strategiyalar mavjud. Ta‘lim tizimi ham gender tengligini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega. Maktabda qizlar va o‘g‘il bolalar birgalikda ta‘lim olishi, ular o‘rtasida to‘g‘ri munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Ta‘lim jarayonida gender tengligi tamoyillari targ‘ib qilinishi kerak, bu esa yosh avlodning ongida sog‘lom dunyoqarashni shakllantiradi.

Oila, mahalla va ta‘lim tizimi o‘rtasidagi hamkorlik gender tengligini singdirishda muhim rol o‘ynaydi. Oila, bolalar tarbiyasida asosiy muassasa sifatida, gender haqidagi dastlabki tushunchalarni shakllantiradi. Mahalla esa ijtimoiy nazorat orqali gender tengsizlikni kamaytirishga yordam beradi. Ta‘lim tizimi esa bolalarga gender tengligi tamoyillarini o‘rgatish orqali ularning ongida sog‘lom munosabatlarni shakllantiradi. Ta‘lim tizimida gender tengligini ta‘minlash uchun quyidagi choralarni ko‘rish zarur:

O‘qituvchilarni gender tengligi masalalariga oid tayyorlash va ularni bu borada xabardor qilish. Dars rejalari va materiallarini gender tengligi tamoyillariga muvofiq ishlab chiqish. Gender tengligi masalalariga oid tadqiqotlar o‘tkazish va natijalarni amaliyotga joriy etish. Ta‘lim tizimida gender tengligini ta‘minlash jamiyatda ijtimoiy adolatni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Oila, mahalla va ta‘lim tizimi o‘rtasidagi hamkorlik, gender stereotiplarini bartaraf etish va ta‘lim jarayonini takomillashtirish orqali gender tengligini ta‘minlash mumkin. Bu esa kelajak avlodning sog‘lom dunyoqarash bilan tarbiyalanishiga yordam beradi.

Mahallaning ijtimoiy nazorati ham gender tengligining ta'minlanishida muhim rol o'ynaydi. Mahallada ayollarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlik holatlari mavjud bo'lgan joylarda jamiyatning aralashuvi zarur. Bu jarayon bolalarda gender tenglik axloqsizlik ekanligini anglashlariga yordam beradi.

O'zbekistonda gender tengligini ta'minlash uchun bir qator qonunlar va islohotlar amalga oshirilmoqda. Davlat tashkilotlarida genderga oid audit o'tkazilishi rejalashtirilmoqda, bu esa ayollar va erkaklar soni nisbati va tenglikni ta'minlash holatini baholash imkonini beradi.

XULOSA

Ta'lim tizimida gender tengligi masalasi murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u oilada, ta'lim tizimida va jamiyatda birgalikda rivojlanishi zarur. Gender tengligini ta'minlash uchun oilaning tarbiyadagi roli, ta'lim tizimidagi yondashuvlar va jamiyatdagi ijtimoiy nazoratni kuchaytirish lozim. Bu jarayonlarda har bir shaxsning ishtiroki muhimdir va kelajak avlodni sog'lom dunyoqarash bilan tarbiyalashda katta ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

4. Egamberdiyeva, I. (2024). Oila muloqotida ayollar nutqining milliy-madaniy xususiyatlari. *News of the NUUz*, 1(1.9. 1), 378-380.
5. Abdurahimovna, E. I. (2023). The role of communicational devices in classroom. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 11(3), 46-49.
6. Samandarova, G. (2024). Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar.

“QIYOS”KONSEPTUAL SEMANTIKASI VA “QIYOS” LISONIY SEMANTIKASI O'RTASIDAGI O'ZARO MUNOSABATLAR

ASHUROV MO'MIN UMARJONOVICH

Andijon davlat chet tillari instituti,
ingliz tili amaliyoti kafedrası,:

muminjonashurov@gmail.com

UDK 415.2

Tel: +998932552076

Annotatsiya: *Mazkur maqolada turli tizimdagi tillarda “qiyos” konseptual semantikasi va “qiyos” lisoniy semantikasi o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarga bag‘ishlangan bo‘lib, shu hususda ayrim olimlar tomonidan ilgari surilgan nazariy yondashishlar mazkur konsept misollari orqali yoritib berilgan.*

Калит сўзлар: анализ, синтез, мантикий таққослаш, концептуал семантикаси, вербализатор, универсал, уникалия, антропоцентрик ёндашув, когнитив тилшунослик, прагмалингвистика, психолингвистика.

Аннотация: *Данная статья посвящена взаимодействию концептуальной семантики «сравнения» и лингвистической семантики «сравнения» в языках разных систем, а на примерах этого явления освещаются теоретические подходы, выдвигаемые некоторыми учеными в этом отношении. концепция.*

Ключевые слова: анализ, синтез, логическое сравнение, концептуальная семантика, вербализатор, универсальность, уникальность, антропоцентрический подход, когнитивная лингвистика, прагмалингвистика, психолингвистика.

Abstract: *This article is devoted to the interaction of the conceptual semantics of “comparison” and the linguistic semantics of “comparison” in the languages of different systems, and examples of this phenomenon highlight the theoretical approaches put forward by some scientists in this regard. concept.*

Key words: *analysis, synthesis, logical comparison, conceptual semantics, verbalizer, universal, uniqueness, anthropocentric approach, cognitive linguistics, pragmalinguistics, psycholinguistics.*

Avvalo, kognitiv yoki konseptual semantika va lisoniy semantika o‘zi nima-degan savolga to‘xtalib o‘tishimiz o‘rinli. Lisoniy semantika bu – so‘zga yo‘g‘rilgan, ya’ni insonning biror narsa va voqelikni uning konseptosferadagi

tushuncha va bilimlardan foydalangan holda yozma yoki og‘zaki nutq shaklida aks ettirilishidir.

Kognitiv (konseptual) semantika esa insonning biror narsa va voqelik haqidagi uning konseptasferasidagi idrokiy va tasavvuriy tushuncha va bilimlar yig‘indisi desak bo‘ladi. Ya’ni ushbu tasavvurlarni inson idrok etadi, tushunadi va faraz qiladi, lekin hali nutq shakliga o‘tkazmagan holatda bo‘ladi.

Inson muloqot jarayoniga kirishar ekan, albatta, u o‘sha muloqot jarayoniga yoki vaziyatiga mos ravishda so‘zlashadi. U ob‘ektiv yoki sub‘ektiv borliq haqida o‘zining tafakkurida mujassam bo‘lgan, freymlashgan konseptlar yig‘indisi, ya’ni konseptosferasi, shuningdek, konseptual bilimlari majmuasi - “konseptualiteti”⁸²ga tabiiy ravishda muloqot qiladi. Chunki so‘zlovchi suhbat jarayonidan kelib chiqqan holda muloqot qiladi. Agar uning konseptosferasi suhbat mazmuniga oid tushuncha va tasavvurlar bilan boy bo‘lsa, eshituvchi, o‘quvchi uni oson va lo‘nda axborot holatida tushunishga erishadi.

Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan olib qarganda, “konsept” mental jarayonlarning natijasi sifatida “kognitiv/konseptual semantika”ning freymlashgan ko‘rinishi bo‘lib, tilda o‘zinig maxsus verbalizatorlariga, ya’ni uni voqelantiruvchi vositalariga ega”⁸³.

“Qiyos” konseptini ham xuddi shu kabi konseptlar qatorida ko‘rish mumkin.

“Qiyos” konsepti yoki “konseptual semantika”si universal tabiatga ega bo‘lib, uning bunday tabiati mazkur konseptning muloqot (kommunikatsiya) nuqtai nazaridan muhim bir voqelik ekanidan dalolat beradi. Sababi shuki, “qiyos” konseptual semantikasi barcha tillarda so‘zlashuvchi kishilar tafakkurida, konseptosferasida mavjud idrokiy (mental) tushunchalardan biri bo‘lib, tillarda o‘ziga xos maxsus ifodalovchi vositalarga, ya’ni verbalizatorlarga ega bo‘lgan

⁸² Хошимов Г.М. К теории концептов и их таксономии в когнитивной лингвистике// Систем-структур тилшунослик муаммолари. Филология фанлари доктори, профессор Н.К.Турниёзов таваллудининг 70-йиллигига бағишланган Республика илмий-назарий конференцияси материаллари. -Самарканд, 2010. - 68-69 бетлар.

⁸³ Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка.- М., 1973.- 326 с.

umumlisoniy hodisadir. Buning yaqqol namunasini biz tilda muloqot olib boruvchilarning kundalik hayotida ob'ektiv olamdagi barcha mavjud bo'lgan va bo'lmagan (Alpomishdek pahlavon – to'qima obraz) narsalar, voqea va hodisalar, ish-harakat va jarayonlar, vaziyat-holatlarning sifati va boshqa kerakli jihatlariga o'xshashligini tasvirlashda va ifodalashda ko'rishimiz mumkin. Chunki qiyos barcha turdagi muloqotda va har qanday uslubda qo'llaniladi.

Ushbu fikrlardan kelib chiqsak, so'zlashuvchilar yoki yozuvchi adiblar bunday holatlarda o'zlarining muloqot maqsadi (intensiyasi) dan kelib chiqqan holda o'z fikrlarini eshituvchi va o'quvchiga mos, aniq, tushunarli va ta'sirchan yetkazish uchun ma'lum bir vaziyat yoki voqelikni boshqa bir vaziya, holat, ob'ekt, shaxs yoki voqelikka qiyoslaydi, taqqoslaydi va solishtirib ifodalaydilar.

Bunday hollarda ko'pincha matn turidan kelib chiqib, qiyos semantikasini voqealantiruvchi vositalar tanlanadi. Masalan, nazmiy asarlarda qiyos semantikasidan foydalanish uchun ko'pincha quyidagi stilistik (badiiy tasvir) vositalar- metafora, metonimiya, sinekdoxa, simvol, jonlantirish, epitet kabilar asarni yanada semantik va stilistik pragmatik ko'lamini oshirish uchun qo'llaniladi.

Ushbu vositalar orqali asar yanada jonlanadi, o'quvchi va eshituvchini ma'lum bir muhit va vaziyatga olib kirib, ma'lum bir ma'noda semantik va idrokiy jihatdan yaqinlashadi. Masalan,

Gullagan vodiylaring go'zallikka andoza,

Samarqand-u Buxoro keng dunyoda ovoza.

Yerda hur-u paridek qizlaring gulgun toza,

O'g'lonlaring mard erur nomardek sotilmag'ay

Ona yurt O'zbekiston oltinga topilmagay. (Sh.Jo'raev "O'zbekiston")

Mazkur satrlar konseptual semantika nuqtai nazaridan, avvalo, kishi ongida shunday bir tengsiz diyorni tasavvur qilishga undaydi, lisoniy, ya'ni tilga yo'g'rilgan semantik jihatdan go'zallik namuna olgan go'zal go'shalari, olamga

dong'i ketgan makonlari, go'zalligi va odobi farishtalarga qiyoslangan qizlari va mard o'g'lonlarining tavsifi yozuvchi tomonidan ustalik bilan qiyos konseptining adekvat variantlari orqali ifodalanganligini ko'rishimiz mumkin.

Darhaqiqat, inson o'zining ongidagi bilimlar yig'indisidan kelib chiqqan holda biror voqelikni o'z holicha, qanday bo'lsa, shunday tasavvur etishi mumkin, chunki inson o'ziga biror narsani mental singdirishi uchun unga ortiqcha axborotning keragi yo'q bo'ladi, ammo u konseptual semantikasini, tasavvur eta olganini lisoniy ko'rinishga o'g'irganda, albatta, lisoniy semantikaning hajmi va ko'lami kengroq bo'ladi. Chunki u (ongimizdagi tushuncha) qanday uslub va yo'sinda yo'naltirilayotganiga qarab ma'lum holatda boyitiladi va kengaytiriladi. Nutq vaziyatining har qanday ko'rinishlarida biz o'sha boyitilganlikni "qiyos" lisoniy konseptini voqe'lantiruvchi verbalizatorlari orqali ko'rishimiz mumkin.

Shundan kelib chiqib ta'kidlash mumkinki, "Qiyos" konseptual semantikasi va "qiyos" lisoniy semantikasi bir-birini ong va tildagi aksi va u har qanday to'liq tushunarli bo'lmagan tushunchalarni uyqash ekvivalentlari orqali oydinlashtirilishi va lo'ndalashtirilishida katta o'rin tutadi. Mashxur tilshunos olim V.Maslova ta'kidlaganidek, "Ikki yoki undan ortiq predmet yoki tushunchani o'xshash yoki farqli jihatlarini aniqlash maqsadida qiyoslash, taqqoslash tashqi dunyoni bilishning eng keng tarqalgan mantiqiy usullaridan biri sifatida inson faoliyatining deyarli barcha sohalarida kuzatiladi. Bu behad muhim mantiqiy kategoriya, tabiiyki, tilda ham o'z aksini topadi⁸⁴.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Arnold I.V. Stilistika sovremennogo angliyskogo yazyka.- M.,1973,326 s.
2. V Maslova. Lingvokulturologiya. - M., «Asademia», 2001, Z-b.
3. Xoshimov G.M. K teorii konseptov i ix taksonomiki v kognitivnoy lingvistike// Sistem-struktur tilshunoslik muammolari. Filologiya fanlari doktori, professor

⁸⁴ В Маслова. Лингвокультурология. - М., «Academia», 2001, 3-б.

N.K.Turnièzov tavalludining 70-yilligiga bagishlangan Respublika ilmiy-nazariy konferensiyasi materiallari. -Samarqand, 2010. - 68-69 betlar.

“QIYOS” KONSEPTINI VOQELANTIRUVCHI VOSITALARNING SEMANTIK TURLARI HUSUSIDA BA’ZI MULOXAZALAR.

Ashurov Mo‘min Umarjonovich

Andijon davlat chet tillari instituti,

ingliz tili amaliyoti kafedrası,

muminjonashurov@gmail.com

UDK 415.2

Tel: +998932552076

Annotatsiya: *Mazkur maqolada “qiyos” konseptini voqelantiruvchi vositalarning semantik turlariga oid masalalar tahlil qilingan va shu hususda ayrim olimlar tomonidan ilgari surilgan nazariy yondashishlar mazkur konsept misollari orqali yoritib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *mantiqiy taqqoslash, konseptual semantikasi, verbalizator, universal, unikasiya, antropotsentrik yondashuv, kognitiv tilshunoslik, pragmalinqvistika, psixolinqvistika.*

Аннотация: *В данной статье анализируются вопросы, связанные с семантическими типами инструментов, реализующих понятие «сравнение», а также на примерах этого понятия освещаются теоретические подходы, выдвигаемые некоторыми учеными в этом отношении.*

Ключевые слова: *логическое сравнение, концептуальная семантика, вербализатор, универсальность, уникальность, антропоцентрический подход, когнитивная лингвистика, прагмалinqvistika, психолinqvistika.*

Abstract: *In this article, the issues related to the semantic types of tools that realize the concept of "comparison" are analyzed, and the theoretical approaches*

put forward by some scientists in this regard are highlighted through the examples of this concept.

Key words: *logical comparison, conceptual semantics, verbalizer, universal, uniqueness, anthropocentric approach, cognitive linguistics, pragmalinguistics, psycholinguistics.*

Tilshunoslik va adabiyotshunoslikda “qiyos” konseptining struktural-semantikasi tahlili chuqur va murakkab jarayon sifatida talqin etiladi. Buning sababi sifatida shuni keltirish mumkinki, har qanday matnni asl mazmuni konkret holatiga tenglab aks ettirilishi va tushunilishiga xizmat qiladigan vositalar bu “qiyos” lash munosabatini aks ettiruvchi lisoniy vositalarning barcha til birliklarida namoyon bo‘lishi va ishtirok etishidir. Fikrimizni mutanosib isbotini ba’zi manbalarda quyidagi ko‘rinishda uchratish mumkin. “Qiyoslash kategoriyasidan, keng ma’noda har bir fan o‘z maqsad va vazifalarini aniqlashda foydalanishi mumkin. Masalan, falsafada ikki ob’ektni bir-biriga qiyoslash orqali ularning o‘xshash va farqli tomonlarini belgilash bilan umumlashmalar chiqarish⁸⁵, logikada bu alohida bir mantiqiy usul sifatida ikki yoki undan ortiq mavhum tushunchalarni konkretlashtirish uchun ishlatiladi⁸⁶.

A. Spirkianing fikriga ko‘ra tilshunoslik ham chog‘ishtirma, kiyosiy, analogiya kabi metodlar bilan ish ko‘radi, “qiyos” o‘zining konkretlashtirish funksiyasi bilan har bir fanda qo‘llana oladi⁸⁷. Ushbu fikrdan “qiyos” konseptini lingvokognitiv maqomi keng ekanligi bois uning stuktur-semantik tuzilma holati murakkab ekanini tushunish mumkin.

Tilshunos olim M. Mukarramov “qiyos” konsepti verbalizatorlarining struktural-semantik turlari haqida: “Qiyos” (o‘xshatish)ning lingvistik xususiyatlarini, asosan, o‘xshatish (qiyos) komponentlari: sifatlash, metaforaga munosabati, bir-biriga ko‘chishi, farqi, mubolag‘a va litota, xalq maqollari,

⁸⁵ Философский словарь, М., 1968, стр. 340

⁸⁶ Большая советская энциклопедия, т. 40, \\\, 1957, стр. 349.

⁸⁷ А. С п и р к и а, Курс марксистской философии, М. 1966. стр. 237.

aforizmlar va topishmoqlari o‘xshatishli bo‘lishligi, ularda qo‘llanilgan o‘xshatish (qiyos)ni ifodalovchi elementlar; o‘xshatishning ma’nosiga, komponentlarning tarkibiga va badiiy nutqda qo‘llanishiga ko‘ra turlari; o‘xshatishni ifodalovchi affikslar, leksik vositalar, ularning semantikasi va sinonimik munosabatiga ega”⁸⁸ deya ta’kidlaydi.

Qiyoslashda eng muhim narsalardan biri leksik birliklar bilan qiyoslanayotgan narsa va hodisalarning belgilari hisoblanadi. Misol uchun, *Bobur rangi yerday o‘ngib ketgan Mohim begimni ko‘rgandayoq, yuragi “shuv” etib ketdi. Yigitlar ko‘tarib kelayotgan taxtiravon uning ko‘ziga tobutday sovuq ko‘rindi.* (P.Qodirov “Yulduzli tunlar ”298 bet.)

degan gapda Moximbegim va yer biri-biriga rangi o‘ngish belgisi orqali chog‘ishtirilgan.

Ushbu misolni qiyoslashda uch unsur (asos) e’tiborga olinadi: 1) o‘xshatilayotgan predmet yoki ob’ekt – Mohimbegim, 2) o‘xshayotgan predmet-yer, 3) o‘xshashlik belgisi – o‘ngishdir. Shu uch asosdan biri ishtirokisiz qiyoslash munosabati amalga oshirilmaydi. Misol uchun, —*Mohimbegim yerday* degan jumlada semantik to‘liqsizlikni ko‘rish mumkin. Ya’ni qiyoslash amalga oshmagan.

Biz quyida umumiy tilshunoslikda umum qabul qilingan qiyosning struktur jihatdan tarkibiy qismlarini turli olimlar tomonidan turlicha nomlanganligini ko‘rib chiqamiz. V.V.Malkova rus tilidagi turg‘un o‘xshatishlarni quyidagi qismlar, ya’ni “qiyos sub’ekti, qiyos ob’ekti, qiyoslash asosi” ga ajratgan. N.Maxmudov esa o‘zbek tilidagi turg‘un o‘xshatishlarning to‘rt unsurdan - o‘xshatish sub’ekti, o‘xshatish ob’ekti, o‘xshatish asosi va o‘xshatishning shakliy ko‘rsatkichidan tarkib topishini aytib o‘tgan⁸⁹.

⁸⁸ Мукаррамов М “Ўзбек тилида ўхшатишлар” Фан нашриёти. Тошкент 1976 5-бет

⁸⁹ Низомиддин Махмудов Дурдона Худойберганава ўзбек тили ўхшатишларининг изоҳли луғати

Tilshunos olim B V Tomashevskiy o'xshatiluvchi ob'ekt, o'xshovchi obraz va o'xshatma belgilarini **predmet, obraz, belgi** termini bilan ⁹⁰; Yana bir tilshunos A. I. Yefimov o'xshatish asoslarini o'xshatish sub'ekti va o'xshatish ob'ekti, qiyoslash asosi deb ⁹¹; M. A. Shapiri esa o'xshatish ob'ekti, o'xshatish obrazi, o'xshatish belgisi⁹²; A. Sa'diy o'xshatilgan, unga o'xshatilgan, o'xshash sifat ⁹³ kabi termiilar bilan nomlashgan.

Yuqorida ko'rsatilgan o'xshatish komponentlari terminlari tahlilini bir oz mukammalroq va to'liqroq shaklini Yo. Isxoqovning klassik adabiyot poetikasiga bag'ishlagan maqolasida ko'rishimiz mumkin. Unga ko'ra Yo. Isxoqov o'xshatish (qiyos, tashbeh)ning to'rt asosini ko'rsatadi: 1) mushabbax (o'xshatilgan narsa), 2) mushabbaxunbeh (o'xshayotgan narsa), 3) odati tashbeh (o'xshatish vositalari), 4) vajhi tashbeh (o'xshatish sababi)⁹⁴.

Ba'zi olimlarning fikriga ko'ra o'xshatishniig uch komponentini alohida terminlar bilan ko'rsatmay, faqat "o'xshatish belgilari asosida qiyoslanishi" ma'qulroq deb talqin qilinadi. M.Mukarramov o'zining "O'zbek tilida o'xshatishlar" kitobida o'xshatishda uch komponent asosga olinishi maqsadga muvofiq ekanligi, chunki o'xshatishda leksik birliklar bilan ifodalangan ikki narsa va hodisa o'zining biror muhim belgi xususiyatlari bilan taqqoslanishi, ya'ni qiyoslash uchta leksik birliklarning o'zaro munosabatidan yuzaga kelishini ta'kidlagan⁹⁵. Biz ham olimni fikriga qo'shilgan holda qiyoslashda struktur jihatdan uch komponent: o'xshatiluvchi ob'ekt, o'xshovchi ob'ekt va o'xshovchi belgi bo'lishini ma'qul ko'ramiz.

Chunki qiyos konseptini ifodalovchi quyidagi *-day, -dek, -simon, na, kabi, singari, kabi* ko'makchilari o'xshovchi obrazni ifodalagan so'zlar tarkibida yoki

⁹⁰ Б В. Томашевский, Стилистика и стихосложение. Л . 1952.208—209 бетлар.

⁹¹ Л И Ефимов. Стилистика хулолсчтвенной речи, М, 1961, 491-бет

⁹² М.А.Шапиро Структура сравнений, «Ученые записки Тнраспо-льской пед ин-т», вып. 5. Кишинев, 1958.

⁹³ А Саъдий. Амалий ҳам назарий адабиет дарслари (ўрта мактаблар учун дарлик, Тошкент 1925, 21-22-бетлар.

⁹⁴ Ё Исхоқов, Ташбех, «Ўзбек тили ва адабиёти» журналы 1970 № 4

⁹⁵ Мукаммалов М "Ўзбек тилида ўхшатишлар" Фан нашриёти. Тошкент 1976 5-бет

o‘zlari alohida so‘z holida shakllansada, mustaqil holatda semantik tuzilishga ega emas va qiyoslash ma’nosida to‘liqlik va aniqlik bo‘lishi uchun uchala komponent ishtirok etish zarurati yuzaga keladi.

Qiyoslash (o‘xshatish) uning tarkibidagi “o‘xshatma belgining” leksik birliklar bilan ifodalanishi yoki ularsiz ishlatilishiga ko‘ra “to‘liq” va “to‘liqsiz” o‘xshatishlarga bo‘linadi⁹⁶.

To‘liq o‘xshatishlarda uch komponentning barchasi - o‘xshatiluvchi ob’ekt, o‘xshovchi obraz, o‘xshatma belgi lisoniy birliklar orqali ifodalanadi.

Misol uchun, *Qirg‘oqda qolgan uning bir necha yuz navkarlari Bobur ketidan intilgan yovning yo‘lini devorday to‘sib oldi.* (P.Qodirov “Yulduzli tunlar romani 260- bet”). Ushbu keltirilgan misolda o‘xshatiluvchi ob’ekt – navkarlar, o‘xshovchi obraz- devor, o‘xshatma belgi – to‘sib olish, ya’ni uchala komponent ham ishtirok etgan.

To‘liqsiz o‘xshatishlarda o‘xshatma belgi alohida leksik birlik orqali berilmaydi, balki uni o‘xshovchi obraz ma’nosidan tushunish mumkin⁹⁷.

Misol uchun, *Ayni uzatiladigan paytlari, begim oy desa oydek, kun desa kundek edi.* (P.Qodirov “Yulduzli tunlar romani 59 bet”)

Ushbu gapda o‘xshatiluvchi ob’ekt – begim, o‘xshovchi ob’ekt- oy va kun lisoniy birliklari mavjud bo‘lib, o‘xshatma belgi ishtirok etmagan.

Adabiy tildagi qiyos konsepti semantik jihatdan inkor, kinoyali, chog‘ishtiruvli, satirik xarakterga ega bo‘ladi”⁹⁸;

- **Inkor** qiyoslanishda ikki ob’ekt bir-biriga qarama- qarshi qo‘yish orqali ifodalanadi va inkor semantikasini ifodalovchi –emas, yo‘q kabi so‘zlar ishtirok etadi⁹⁹.

⁹⁶ Мукаппамов М “Ўзбек тилида ўхшатишлар” Фан нашриёти. Тошкент 1976 7-бет

⁹⁷ Кўрсатилган манба 7-8 бетлар.

Misol uchun: *Soch emas bu- sharshara, b-u sharshara. (Nurali Qobil)*
So 'zingiz chin, mavlono. Men ko 'rgan Rub 'i maskunda Hirotdek shahar
yo 'qdir! (P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani.)

Xon ko 'rpa ustida emas, go 'yo qon daryosi ustida o 'tirganga o 'xshardi. (
P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani 194-bet)

- **Kinoyali** qiyoslashda ikki ob'ekt to'g'ridan to'g'ri emas, avval hususiyati va o'xshashlik belgilari tasvirlanadi.

Hammadan uning qomatini ayting? Afsuski, ming afsuski, qo 'li
ikkitada bo 'lmasa eng chiroyli nasha chilimga o 'xshar edi. (A.Qaxxor)

- **Satirik** qiyoslashda mubolag'a va fantaziya orqali biror bir salbiy obrazning hulq-atvorlari hajvga olinadi:

*Ammo mo 'yqalamda bo 'yoq ko 'proq ekan, quloq oldidagi soqol birdan **kigizday***
*qalinlashib ketdi. Behzod sog ' tishi sug 'urib olinayotgan **odamday**: — Ih! — dedi.*
(P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani 195-bet)

- **Chog'ishtiruv** qiyoslashda ikki voqelik yoki ob'ekt tenglashtirish ma'nosida –sa,-gan,-day, affikslari va -bilan teng,- bu...-degani, degan gap, o 'xshamoq ko'makchilari orqali ifodalanadi¹⁰⁰.

Onasining: «Sulh tuzing, binokor bo 'ling!» — degani» kiyikday beozor yashang»
degani edi. (P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani 51-bet).

Bu do 'stni sotgan bilan teng.

Qiyos konseptining semantik jihatdan ochib beruvchi yana bir turiga to'xtalib o'tish o'rinli deb o'ylaymiz. Bu turdagi o'xshatishlar ko'pincha sifat so'z turkumi va shunga yondosh til birliklaridan iborat bo'lib, qiyosning ijobiy va salbiy ma'no kasb etuvchi shakli hisoblanadi. Bunga misol qilib, nasriy va badiiy asarlardagi ijobiy va salbiy qahramon, personajlarga berilgan o'xshatishni olish mumkin.

⁹⁹ Kўрсатилган манба 29 бет

¹⁰⁰ Kўрсатилган манба

Misol uchun ijobiy ma'noda : *oy, quyosh, mevali daraxtlar* kabi so'zlar bo'lsa, salbiy ma'noda *chayon, ilon, tulki, kaltakesak, kalamush, pashsha* kabilar ifodalanadi.

Ayni uzatiladigan paytlari begim oy desa oydek, kun desa kundek ,

oqila- yu foziladirlar. (P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani 59-bet)

Qiyos konsepti semantik maydonida yana bir muhim tur mavjud bo'lib, ular konkret va abstrakt turlar deb nomlanadi.

Konkret qiyoslash (o'xshatishda) da tabiatdagi bizga ma'lum ob'ektlar real narsa va hodisalarga qiyoslanadi. Konkret o'xshatishlar ko'rish, eshitish, bilish, maza-ta'm va teri-tuyg'u sezgi organlarining biri asosida yuzaga keladi va ko'pincha – day, -dek, -kabi, - singari, -o'xshamoq ko'makchilari bilan ifodalanadi.¹⁰¹

Biz ushbu turdagi o'xshatishlarni quyidagicha nomlashga harakat qildik:

- 1) **Vizual** (ko'rinishga oid) **qiyoslash**: *Faqat arkka yaqinlashganda chap tomonda ko'ringan ulkan obidaning Amir Temur maqbarasi ekanini jangchining dubulg'asiga o'xshash gumbazning afsonaviy go'zal taram-taramlaridan tanidi. (P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani 62-bet)*
- 2) **Akustik** (eshitilishga yoki tovushga oid) **qiyos**: *Ovozi keksalarnikidek g'ijirlab eshitilganini o'zi ham sezdi-yu, qo'shib qo'ydi: — Men endi qarib qoldim. (P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani 237-bet).*
- 3) **Hid bilishga oid qiyoslash**: *Boyagi go'zal qiz Hirotning butun nafosatini o'z jozibasi bilan birga mana shu gulga muattar hid kabi joylab berganga o'xshar edi. (P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani 179-bet).*
- 4) **Maza- ta'm bilishga oid qiyos**: *Shu sababli og'izda eriydigan eng a'lo go'shtlar ham Fotima Sultonga ilitma ovqatdek mazasiz tuyulardi. (P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani 14-bet)..*
- 5) **Fiziologik qiyoslash** (Teri-tuyg'u organiga bog'liq bo'lgan o'xshatishlar:)
Uning ketidan ergashgan yigirmatacha otliq navkarlari orasida peshonasi

¹⁰¹ Кўрсатилган манба 26-бет

g'urra bo'lgan, yuzi bo'zday oqargan Mamat ham bor edi. (P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani 254-bet)

Otboqar bostirmada davra qurib o'tirgan sayislar,aravakashlar otboqarlar bo'lsa izg'irinda isitma tutganday titramoqda edilar

(S. Ayniy).

Abstrakt qiyoslash (o'xshatish) – yozuvchi va so'zlovchining xayoliy yoki tasavvuriy fantaziyasiga asoslangan bo'ladi va ko'pincha *nazarida, xayolida, aylanmoq ,eslatmoq, tuyulmoq* kabi so'zlar yordamida ifoda ettiriladi.

Qosimbekning nazarida sallaga qadalgan yoqutlarning cho'g'day yonishi zaharli ilonning qizg'ish ko'zlari qonga to'lib yonishiga o'xshardi.

(P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani 211-bet).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A Sa'diy. Amaliy ham nazariy adabiet darslari (o'rta maktablar uchun darslik, Toshkent 1925, 21-22-betlar.
2. Mukarramov M "O'zbek tilida o'xshatishlar" Fan nashriyoti. Toshkent 1976 5-bet
3. M.A.Shapiro Struktura sravneniy, «Uchenye zapiski Tnrspo-lskoy ped in-t», вып. 5. Kishinev, 1958.
4. Nizomiddin Maxmudov Durdon Xudoyberganova o'zbek tili o'xshatishlarining izohli lug'ati toshkent «ma'naviyat» 2013.
5. P.Qodirov "Yulduzli tunlar" romani. «Sharq» nashriyot-matbaa,aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati Toshkent-2004
6. Yo Isoqov, Tashbex, «O'zbek tili va adabiyoti» jurnali 1970 № 4
7. A. Spirkia, Kurs marksistskoy filosofii, M. 1966. str. 237.
8. Bolshaya sovetskaya ensiklopediya, t. 40, .\., 1957, str. 349.
9. B V. Tomashevskiy, Stilistika i stixoslojenie. L . 1952.208—209 betlar.
- 10.L I Yefimov. Stilistika xulolschtvennoy rechi, M, 1961, 491-bet
- 11.Filosofskiy slovar, M., 1968, str. 340

**TALABA YOSHLAR ORASIDA VATANPARVARLIK RUXINI
SHAKLLANTIRISH VA KOMIL INSON QILIB TARBIYALASHDA
TARIX FANI O‘QITILISHINING AXAMIYATI.**

Andijon Davlat Chet Tillari Instituti

Roman-german, slavyan tillari fakulteti,
Ijtimoiy gumanitar fanlar, pedagogika
va psixologiya kafedrası o‘qituvchisi
Abduraxmonov Farrux Xayotbek o‘g‘li
farruh.7573@mail.ru
[+998-90-217-03-35](tel:+998902170335)

Andijon Davlat Chet Tillari Instituti

IFOMT fakulteti filologiya va tillarni
o‘qitish: ingliz tili-202 guruh talabasi
Mo‘minjonova Raximaxon Boxodirjon qizi
Izzatilomuminjonov@gmail.com
[+998-91-490-06-12](tel:+998914900612)

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kundagi zamonaviy ta’limni rivojlantirishda, tarix fanini o‘qitish shu orqali yoshlarda vatanga bo‘lgan muhabbat va o‘z tarixidan iftihar hissini uyg‘otish xarqachongidan ko‘ra hayotiy zarurat sifatida muhim ahamiyatga ega bo‘lib bormoqda. Ushbu zarurat o‘z navbatida ta’limni tarbiyadan, tarbiyani esa ta’limdan ajratib bo‘lmasligini ko‘rsatmoqda. Shu nuqtaiy nazardan hozirgi kunda Respublikamizdagi barcha oliy ta’lim tizimida tarix fanini o‘qitishga katta e’tibor qaratilib, bu borada davlatimizda ko‘plab islohatlar amalga oshirilmoqda. Xususan, yurtimizdagi barcha Oliy ta’lim musassalarida “O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fani barcha yo‘nalish talabalari uchun joriy etilganligi buning yaqqol isbotidir.

Kalit so‘zlar: Oliy ta’lim, tarix, vatanparvarlik, komil inson, axloq, ong, jamiyat.

Kirish. Inson shaxsining kamol topishi juda murakkab va u uzluksiz tarzda ijtimoiy jamiyatda uzoq davr davomida shakllanib boruvchi jarayon. Bola tarbiyasiga uning kamolotga erishishida eng avvalo ota-onasi, maktab, mahalla, do‘stlari, jamoat tashkilotlari, atrof-muhit, ommaviy axborot vositalari, san’at, adabiyot, tabiiy sharoit, tashqi omillar bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shunday ekan,

tarix barcha jamiyat uchun, kelajak avlodning shakllanishi uchun, har kuni, har vaqt tarix zaruriy ehtiyoj hisoblanadi.

Binobarin, o'sib kelayotgan yosh avlodga, katta avlodning odobi va axloqi orqali, tarixni ma'naviy tafakkurni va yuksak ongini singdirar ekanmiz, komil insonda avvalo faqat yaxshi munosabatlarni yo'lga qo'yish, ularda yaxshi muomala qilishni shakllantirish. Atrofdagilarning o'zini qanday tutishligi bolaning tarbiyasiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Jumladan, bugungi kunda talaba yoshlarda ma'naviy ahloqiy tarbiyaga ega bo'lgan, komil inson fazilatlarini shakllantirib borish lozimdir. Zero, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev aytganlaridek, **“Yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham g'oyat muhim va dolzarb ahamiyatga ega bo'lib kelgan”**¹⁰².

Shu jihatdan talabalarda yuksak odob-ahloq qoidalarini shakllantirishda ma'naviy tafakkurga ega bo'lgan iqtidorli yoshlarni aniqlash, rivojlantirish va rag'batlantirish shart-sharoitlarini yaratish zaruriyatini izohlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O'zbekistonda 2021-2030 yillarda tarix fanini rivojlantirish konsepsiyasi”¹⁰³ loyihasi e'lon qilinishi ham tarix fanining bugungi avlod tarbiyasi uchun nechog'lik muhim ekanligini ko'rsatadi.

Xususan, konsepsiyada o'zbek xalqi va davlatchiligi tarixi bo'yicha butunlay yangicha, milliy manfaatlarga mos ilmiy yondashuvlar asosidagi turkum asarlar tayyorlanadi. Chuqur bilimga ega, ijodiy va tizimli fikrlaydigan ilmiy xodimlar avlodi shakllanadi. Oliy ta'limda tarixchi mutaxassislar tayyorlashning butunlay yangicha, ilmiy muassasalar bilan uzviy bog'langan tizimi yaratiladi. Tarix yo'nalishidagi ilmiy xodimlar, professor-o'qituvchilarni moddiy va ma'naviy rag'batlantirish darajasi yuksaladi. Qadim, boy va noyob tarixiy merosni milliy va xorijiy darajada targ'ib etishning yangicha va samarali tizimi yaratilishi belgilab qo'yilgan. Bu esa o'z navbatida hozirgi davr yoshlarida vatanparvarlik ruxini

¹⁰² Ёш авлод тарбияси — халқ фаровонлиги, бахт-саодати кафолати.// Adolat. 2020 № 18.

¹⁰³ <https://kun.uz/news/2021/03/19/ozbekistonda-tarix-fanini-rivojlantirish-konsepsiyasi-loyihasi-elon-qilindi?q=%2Fuz%2Fnews%2F2021%2F03%2F19%2Fozbekistonda-tarix-fanini-rivojlantirish-konsepsiyasi-loyihasi-elon-qilindi>

shakllanishida va komil inson sifatida tarbiya topishlarida muhim omil bo'lib hizmat qiladi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Binobarin, tarix fanining bosh maqsadi – yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma'naviy-tarixiy an'analari, urf-odatlari hamda umumbashariy qadriyatlariga asoslangan tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqqan holda o'quvchilarga tarix fanini tushuntirishning samarali mexanizimini ishlab chiqib, uni amaliyotga joriy etishdir.

Tarix fanining asosiy vazifasi – shaxsning aqliy, axloqiy, erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir.

Buning uchun: – talaba-yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishiga ko'maklashish, o'z-o'zini idora va nazorat qila bilishini shakllantirish, o'z shaxsiy turmushiga maqsadli yondashuv, ularda reja va amal birligi hissini uyg'otish;

– talabalarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarini shakllantirish, ularda malaka va ko'nikma hosil qildirish, boyitib borish va estetik tushunchalarini shakllantirish singari munosabatlar o'quvchilarga tarix fanini o'qitishning asosiga aylandi.

Oliy ta'lim muassasalari talabalarining yoshi va psixo-fiziologik xususiyatlari inobatga olinib, ularning ongiga umuminsoniy qadriyatlar va yuksak ma'naviyatni yanada chuqur singdirish, ularda vatanparvarlik va insonparvarlik ruhida tarbiyalashda tarix fanining ahamiyati beqiyosdir.

Binobarin, talabalarga ta'lim bilan bir qatorda tarbiyaviy ishlarni olib borishni nafaqat o'qish jarayonida, balki o'qishdan tashqari ishlar orqali ham singdirish mumkun. Bu borada quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

Birinchidan, talaba-yoshlarni erkin fikrlashga o'rgatish, hayot mazmunini tushinib olishga ko'maklashish, o'z – o'zini idora va nazorat qila olishini shakllantirish, o'z shaxsiy turmushiga maqsadli yondashuv, reja va amal birligi hissini uyg'otish;

Ikkinchidan, talaba-yoshlarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, vatanimizning boy ma'naviy merosi bilan tanishtirish, madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarni shakllantirish, malaka hosil qildirish, o'stirib-boyitib borish va estetik tushunchalarni shakllantirish;

Uchunchidan, har bir talabaning axloqiy tarbiyaviy jihatlarini namoyon etishlarida, ularning bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish, inson faoliyatini turli sohalarda joriy qilish. O'quvchi yoshlar ijodkorligi, iqtidorini yuzaga chiqarish va yanada qo'llab-quvvatlash uchun shart-sharoit yaratish;

To'rtinchidan, talabalarda insonparvarlik odob meyorlarini shakllantirish (bir-birini tushunish, mehribonlik, shafqatlilik, irqiy va milliy kamsitishlarga qarshi kurasha olish), muomala odobi kabi tarbiya vositalarini keng qo'llash;

Beshinchidan, talaba-yoshlarni erkin va mustaqil fikrlashga o'rgatish. Ta'limdan tashqari tarbiyaviy ishlar o'quvchilarni qiziqishi, istaklari, xohish va ehtiyojlariga suyanan holda, ularning darsdan bo'sh vaqtlarida o'quv-tarbiya jarayonini to'ldiradi. Ushbu jarayonlarni tashkil etish o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlari, tarbiyasi va tashabbuskorligini oshirishga imkon yaratadi¹⁰⁴.

Mamlakatimizda ta'lim sohasiga doir davlat siyosatini amalga oshirishda ishtirok etuvchi davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, jamoatchilik birlashmalari, davlat va xususiy sektor faoliyatining muvofiqligi va mutanosibligi ta'minlanishi belgilangan.

Binobarin, «tarix» fanining o'quv dasturi va darsliklarida vatanparvarlik, tadbirkorlik, irodalilik, mafkuraviy immunitet, mehr-oqibatlilik, mas'uliyatlilik, bag'rikenglik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash, mehnatsevarlik kabi ko'nikmalarni shakllantirishga alohida urg'u berilgan. Xususan, bunda milliy an'analar, ulug' allomalarning hayot yo'llari va asarlari, buyuk ajdodlarning faoliyatidan ibrat sifatida keng foydalanilgan. O'z navbatida, ta'lim muassasalarida o'quvchilarni nafaqat g'oyaviy, ma'fkuraviy jihatdan, balki ularda

¹⁰⁴ Юсуфалиев О.О. Ёшларни миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялаш мезонлари.// Academic Research in education sciences. Scientific Journal Impact Factor (SJIE) 2021: 5,723. DOI:10,24411/2181-1385-2021-01132.

vatanparvarlikni ham rivojlantirish darkor. Tarix fani o'quvchilarga ularni har tamonlama barkamol va komil inson bo'lib kamol topishlariga yordam beradi.

Binobarin, tarix fani darsliklarida qayd etilgan, mavzularda asosiy e'tibor talabalarni ma'nau kamolotga erishishiga xizmat qiladi. Bugungi kunda internet tarmoqlarining jadal suratlarda rivojlanib borishi, axborot kommunikatsiya texnologiyalari hamda uyali aloqa vositalarining jadal suratlar bilan takomillashib, rivojlanib borishi o'quvchi yoshlarning ongu-shuriga o'zining ijobiy ta'siridan ko'ra salbiy ta'sirini ko'proq ko'rsatayotganligi ta'lim berish bilan bir qatorda tarbiyani ham olib borishlikni taqozo etmoqda.

Tarix har qanday jamiyat hayotida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Yosh avlodning, umuman, jamiyat a'zolarining Tarix fani bilan yetarlicha shug'ullanmagan mamlakat va jamiyat inqirozga mahkumdir. Negaki, o'sishi va rivojlanishi uchun har qanday jamiyatda ham moddiy va ma'naviy boyliklar ishlab chiqarish, to'xtovsiz ravishda yuksalib borishi lozim. Buning uchun yoshlar moddiy va ma'naviy boyliklar yetishtirishni ajdodlari darajasida, ulardan ham yaxshiroq ishlab chiqara bilishlari kerak. Yosh avlodda ana shunday moddiy va ma'naviy qobiliyatlarni shakllantira bilish uchun esa, jamiyat uzluksiz ravishda samarali ko'rsatadigan tarix institutlar tizimiga ega bo'lishi lozim¹⁰⁵."

Binobarin, yoshlarni har tamonlama yetuk va barkamol komil inson bo'lib kamol topishligida avvalo tarix fani sohasidagi ta'lim va tarbiyaning o'rni katta ahamiyatga ega. Shunday ekan bugun yoshlar, ayniqsa o'quvchilarning ta'lim va tarbiyasi, ularni insonparvar bo'lib kamol topishligiga erishish davlat siyosatiga aylandi.

Mamlakatimizda komil insonni voyaga yetkazishda tarix fani bilan bir qatorda tarbiya fani ham muxim ahamiyatga ega bo'lib, ta'limda tarbiyaning o'rniga aloxida etiborni qaratish buguning asosi faoliyatiga aylanib kelmoqda.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda bugungi kunda tashqi ta'sirlarning yoshlar tarbiyasiga o'zining ijobiy tasiri bilan bir qatorda, sa'lbiy ta'sirining ortib borishiga olib kelmoqda. Ommaviy madaniyatning yoshlar tarbiyasiga ta'sirining sa'lbiy jihatlarini oldini olishda, yoshlarda o'zaro mehr oqibat va odob ahloqni

¹⁰⁵ Йўлдошев Қ. Тарбия. // <https://qomus.info/encyclopedia/cat-t/tarbiya-uz/>

rivojlantirishda tarix fanining oʻrni beqiyos ahamiyatga ega. Shunday ekan, bugun talaba-yoshlarga tarix fanini oʻqitishni rivojlantirishda Sharq mutafakkirlarining tarix fani xaqidagi qarashlari va gʻoyalarini ilgari surish zaruratga aylanmoqda.

Xozirgi kunda, dunyo hamjamiyatini oʻrgamchak toʻridek oʻrab olgan, internet tarmogʻi va zamonaviy uyali aloqa tizimlari, axborot kommunikatsiya tarmoqlari insonlarning ajralmas kundalik hayotiga aylanib qoldi. Uzoqni yaqin, xujjat ishlarini elektron tarzida tez va sifatli bajarilishiga katta yordam berayotgan internet tarmogʻi, oʻzining ijobiy jihati bilan bir qatorda saʼlbiy jixatlarini ham namoyon etmoqda. Zero, bugun uyali aloqa tarmoqlari mamlakatimizda shu darajada rivojlandiki, ushbu zamonaviy aloqa vositalarining internet tarmoqlariga toʻgʻridan-toʻgʻri ulanish imkoniyatining mavjudligi oʻquvchilarning taʼlim va tarbiya olishlariga oʻzining ijobiy jixatidan koʻra saʼlbiy jihatlarini koʻproq koʻrsatmoqda. Ushbu jihatlarini inobatga olgan holda oliy taʼlim muassasalarida tehsil olayotgan talabalarga taʼlim berish jarayonida tarix fanini oʻqitishga alohida ahamiyat berish davrning oʻzi taqozo etmoqda.

Foydalangan adabiyotlar

1. Ёш авлод тарбияси — халқ фаровонлиги, бахт-саодати кафолати.// Adolat. 2020 № 18.
2. Юсуфалиев О.О. Ёшларни миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялаш мезонлари.// Academic Research in education sciences. Scientific Journal Impakt Faktor (SJIE) 2021: 5,723. DOI:10,24411/ 2181-1385-2021-01132.
3. Йўлдошев Қ. Тарбия. // <https://qomus.info/encyclopedia/cat-t/tarbiya-uz/>
4. Инсон қадри, ҳалоллик стандартлари, прагматик ташқи сиёсат. Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясининг 100 мақсади// https://www.gazeta.uz/uz/2022/01/31/strategiya/?utm_source=push&utm_medium=chrome
5. Инсон қадри, ҳалоллик стандартлари, прагматик ташқи сиёсат. Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясининг 100 мақсади

MULOQOT JARAYONIDA INSON HIS-TUYG‘ULARINING LINGVISTIK IFODALANISHI: LINGVIST OLIMLARNING QARASHLARI VA XULOSALAR

Anvarbekova Oydinoy Zafarbek qizi

Andijon davlat chet tillari instituti

PhD mustaqil izlanuvchi

anvarbekovaoydin92@gmail.com

Andijon davlat chet tillari instituti

Xorijiy til va adabiyoti fakulteti

115-guruh talabasi

G‘ulomova Dilshodabonu Bobirjon qizi

gulomovadilshoda85@gmail.com

Abstract: Maqolada inson muloqotida his-tuyg‘ularning lingvistik ifodalanish mexanizmlari har tomonlama tahlil qilinadi. Semantik universallar, metaforalar, prosodiya va paralingvistik unsurlar orqali emotsional ma’no ifodalanishining lingvistik va madaniy jihatlari yoritiladi. Shuningdek, ko‘p tillilik, jinsiy farqlar va emotsional intellektning his-tuyg‘ularni ifodalashga ta’siri ilmiy manbalar asosida muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: his-tuyg‘ular, lingvistik ifoda, metafora, prosodiya, paralingvistika, ko‘p tillilik, emotsional intellekt.

Inson muloqoti ko‘p qirrali hodisa bo‘lib, u faqatgina axborot almashinuvi bilan cheklanmaydi, balki unda his-tuyg‘ularni ifodalash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Muloqot jarayonida his-tuyg‘ularni yetkazish va tushunish inson tajribasining ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu jarayon tilshunoslik, psixolingvistika va kognitiv fanlar doirasida keng tadqiq etilib, his-tuyg‘ularning lingvistik jihatdan qanday ifodalanishi ko‘plab lingvist olimlarning ilmiy izlanishlari markazida bo‘lib kelmoqda.

Til orqali his-tuyg'ularni ifodalash insonning muloqotga bo'lgan tabiiy ehtiyojini qondirish bilan birga, uning ijtimoiy muhitdagi o'rnini aniqlashga ham xizmat qiladi. Shu sababli, ushbu mavzuga oid ilmiy tadqiqotlar nafaqat lingvistika, balki psixologiya, antropologiya va neyrobiologiya sohalarida ham katta ahamiyatga ega.

Mazkur maqolada yetakchi lingvistlarning his-tuyg'ularning lingvistik ifodalanishi bo'yicha ilgari surgan nazariyalari, fikr-mulohazalari hamda ularning tadqiqot natijalari asosida umumiy xulosalar chiqariladi. Shu bilan birga, ushbu tadqiqotlar asosida inson muloqoti va his-tuyg'ular ifodalanishining o'zaro bog'liqligi ham tahlil qilinadi. Ushbu jihatlar muloqot samaradorligini oshirish va insonlar o'rtasidagi tushunishni yaxshilash uchun muhim nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur maqola doirasida inson his-tuyg'ularining lingvistik jihatdan qanday ifodalanishi, til strukturalari va paralingvistik unsurlarning rolini keng qamrovli tahlil qilishga harakat qilinadi. Akademik yondashuv doirasida his-tuyg'ular ifodalanishining universal va madaniy xususiyatlari ham ko'rib chiqilib, bu jarayonlarning tilda qanday aks etishi ilmiy manbalar asosida o'rganiladi.

1. His-tuyg'ular va lingvistik universallar

Anna Wierzbicka (1999) tadqiqotlarida his-tuyg'ular barcha tillarda universal semantik primitivlar asosida ifodalanishini ta'kidlaydi. U til orqali his-tuyg'ularni ifodalash usullari har xil bo'lsa-da, ularning asosiy ma'nosi turli tillarda o'xshash bo'lishini ilgari suradi. Bu esa shuni ko'rsatadiki, har bir tilda inson his-tuyg'ulari lingvistik jihatdan shakllangan bo'lib, lekin ularning mazmuni deyarli bir xil.

Bu fikr shuni anglatadiki, har qanday til o'ziga xos emotsional lug'atga ega bo'lsa-da, insoniyat uchun umumiy bo'lgan hissiy tajribalarni aks ettiradi.

2. His-tuyg'ularni ifodalash vositalari

Paul Ekman (2003) inson his-tuyg'ularining lingvistik ifodalanishida yuz ifodalari va vokal o'zgarishlarning muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Uning fikricha, asosiy

emotsiyalar (masalan, quvonch, g'azab, qo'rquv) universal bo'lib, ularning lingvistik ifodasi ham turli tillarda umumiylikka ega.

Emotsiyalarni faqatgina so'zlar orqali emas, balki intonatsiya, pauza va boshqa paralingvistik unsurlar orqali ham ifodalash mumkin.

3. Metafora va his-tuyg'ular

George Lakoff (1980) va Zoltán Kövecses (2000) emotsional tajribalar metaforalar orqali lingvistik jihatdan ifodalanishini ko'rsatib o'tgan. Masalan, "qalbim og'riyapti" kabi iboralar emotsional holatlarni ifodalovchi metaforik tasvirlar hisoblanadi.

His-tuyg'ular lingvistik jihatdan ko'pincha metaforik iboralar orqali namoyon bo'ladi, bu esa tilda madaniy ta'sirning muhimligini ko'rsatadi.

4. Prosodiya va emotsional ifoda

Klaus Scherer (2003) ovozning tembri, tovush balandligi va intonatsiya his-tuyg'ularni qanday ifodalashini tadqiq etgan. Uning fikriga ko'ra, og'zaki nutqdagi intonatsiya inson kayfiyatini aks ettiradi va kommunikativ jarayonda muhim ahamiyatga ega.

Prosodik xususiyatlar his-tuyg'ularni lingvistik jihatdan boyitadi va ularga yanada aniqroq ma'no beradi.

5. Ko'p tillilik va his-tuyg'ular

Jean-Marc Dewaele (2010) ko'p tilli shaxslarning emotsional ifodalari ularning qaysi tilda gaplashayotganiga bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Masalan, ona tilida ifodalangan his-tuyg'ular boshqa tillarga nisbatan kuchliroq bo'lishi mumkin.

Emotsional ifodaning intensivligi gapirilayotgan tilga va shaxsning u tilga bo'lgan munosabatiga bog'liq bo'lishi mumkin.

6. Emotsional intellekt va til

David R. Caruso (2004) til va emotsional intellekt o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, his-tuyg'ularni anglash va ifodalash qobiliyati yaxshi rivojlangan insonlarning muloqot samaradorligi yuqori bo'lishini ta'kidlaydi.

Inson muloqot jarayonida nafaqat lingvistik bilimlarni, balki emotsional qobiliyatlarini ham rivojlantirishi lozim.

7. Jins va his-tuyg'ular

Penny Eckert (2003) ayollar va erkaklarning emotsional nutqi farq qilishini ko'rsatadi. Unga ko'ra, ayollar ko'proq emotsional ifodalardan foydalanishadi, erkaklar esa hissiyotlarini yashirishga moyil bo'lishadi.

Lingvistik emotsional ifoda jinsiy farqlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin, bu esa madaniy me'yorlarga ham bog'liqdir.

Umumiy xulosa

Muloqot jarayonida inson his-tuyg'ularining lingvistik ifodalanishi ko'plab omillarga bog'liq. Semantik universallar orqali his-tuyg'ular butun dunyo tillarida o'xshash tarzda namoyon bo'lsa-da, ularning ifodalash shakllari tildan tilga farq qiladi. Metaforalar, intonatsiya va prosodiya emotsional ma'nolarni aniqroq ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, ko'p tillilik va jinsiy farqlar ham his-tuyg'ularning lingvistik ifodalanishiga ta'sir ko'rsatadi. Barcha bu omillarni hisobga olgan holda, tilshunoslikdagi emotsional ifoda masalasi muloqot samaradorligi va insoniy munosabatlarni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

His-tuyg'ularning lingvistik ifodalanishi bo'yicha tadqiqotlar davom etmoqda va bu sohada yangi nazariyalar yuzaga kelmoqda. Shunday qilib, til va emotsiya o'rtasidagi bog'liqlik insoniyat uchun ham lingvistik, ham psixologik nuqtayi nazardan dolzarb mavzu bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Wierzbicka, A. (1999). *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals*.
2. Ekman, P. (2003). *Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life*.

3. Lakoff, G., & Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*.
4. Scherer, K. (2003). *Vocal Communication of Emotion: A Review of Research Paradigms*.
5. Dewaele, J.-M. (2010). *Emotions in Multiple Languages*.
6. Caruso, D. R. (2004). *The Emotionally Intelligent Manager: How to Develop and Use the Four Key Emotional Skills of Leadership*.
7. Anvarbekova, Oydinoy. "HISTORICAL DEVELOPMENT OF PARALINGUISTICS." Академические исследования в современной науке 3.7 (2023): 145-148.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE STRUCTURE OF FORMAL EMAILS IN ENGLISH AND UZBEK

Ashurova Muxayyoxon Sanjarbek qizi

PhD student of ASIFL

E-mail: mohinabonu9414@mail.ru

Abstract. This article is dedicated to the comparative analysis of formal email structures in English and Uzbek. By examining key elements such as greetings, content organization, tone, and closing remarks, the study emphasizes the cultural and linguistic features that shape formal communication practices in these two languages.

Key words: electronic communication, subject line, opening remark, greeting, main body, closing remark, signature.

Introduction

In professional and formal contexts based on electronic communication, effective interaction often depends on the ability to compose well-structured emails. In today's globalized world, understanding the differences and similarities in email structures across various languages and cultures plays a crucial role in strengthening intercultural connections and business relationships.

In both English and Uzbek, the structure of formal emails does not fundamentally differ from informal ones; however, formal emails are more refined and adhere to specific etiquette rules. Typically, a formal email includes the following elements:

- ***Subject Line:*** A concise and appropriate title summarizing the purpose of the email.
- ***Opening Remarks/Greeting:*** A formal introduction that addresses the recipient respectfully and politely.
- ***Main Body:*** The primary content, structured logically and presented using formal language.
- ***Closing Remarks:*** A polite and clear concluding statement that often includes a request for action or response.
- ***Signature:*** Usually contains the sender's full name and often includes their professional title or contact information.

Carefully integrating these elements enhances the effectiveness of formal emails, making them easier to read and increasing the likelihood of receiving a prompt response.

Subject Line

The subject line serves as the headline of the email and plays a crucial role in capturing the recipient's attention. Although it may seem like a minor detail, its importance should not be underestimated. A clear and precise subject line can significantly improve the chances of the email being opened and receiving a timely response.

The subject line should also be clear and concise, ideally conveying the content of the email in just 5 to 8 words. This not only captures the recipient's attention but also encourages a timely response. It is essential to always fill in the subject line to avoid sending emails without a subject. This line is placed separately from the main body of the email.

Examples:

- *Mutaxassislik fanidan malakaviy imtihonni topshirish.* This subject line indicates the sender's request for permission to take the exam in their specialized subject.
- *2- bosqichga o'tildi!* This subject line informs the recipient that the sender has moved on to the next stage of a specific process and encourages them to respond promptly.
- *Juma kungi konferentsiyaga javob berish kerak.* This subject line highlights the importance of responding to an upcoming conference and urges the recipient to open it promptly.
- *Proposal for a partnership agreement between U1 university and your institute.* This subject line indicates that the email contains a proposal regarding a potential partnership agreement between U1 University and the recipient's institute.
- *Thank you for registering! TOEFL iBT webinar.* This subject line expresses gratitude for the recipient's registration and informs them that the email is related to the TOEFL iBT webinar they signed up for.

Each of these examples provides the recipient with a brief description of the email's subject, helping them identify which messages are more important and require prompt attention. The subject line is the first element visible when the message arrives in the recipient's inbox, making it a crucial component for effective communication.

Greeting

Selecting an appropriate formal email greeting to show respect to the recipient is crucial. The chosen greeting should align with the context and purpose of the email, setting the tone for the rest of the communication. Below are commonly used formal email greetings:

• <i>Dear Mr./Ms./Dr./Professor [Last Name],</i>	• <i>Hello [Recipient's Name],</i>
• <i>Good morning/afternoon [Recipient's Name],</i>	• <i>Hurmatli, doktor/professor [familiyasi],</i>
• <i>To whom it may concern,</i>	• <i>Xayrli tong/oqshom [oluvchining ismi],</i>
• <i>Hello,</i>	

- *So ‘ralgan joyga; tegishli bo ‘lgan shaxsga,*
- *Salom,*
- *Salom [oluvchining ismi],*

Choosing the right greeting is essential, as it establishes the initial tone for the remainder of the message.

Examples:

- For official matters, “Dear Sales Manager...”, “Hurmatli Sotuv Menejeri...” would be appropriate.
- When writing to a potential employer about job opportunities, “Dear Ms. Smith...”, “Hurmatli S.Rasulovich...” is suitable.
- When contacting a client you’ve previously met, “Good morning, Sarah...”, “Hayrli kun, hurmatli mijoz” can be used.
- To maintain a slightly informal tone while communicating professionally, “Hello, Alex...”, “Salim, Dildora...” is acceptable.

If the recipient is unknown, phrases like “To whom it may concern” or “Hello” serve as formal options. However, it is always preferable to identify the recipient's name and address them directly whenever possible.

Typically, a comma follows the greeting in emails. However, a colon may also be used in highly formal settings. The key is to ensure that your greeting remains respectful and appropriate for the intended audience.

By carefully selecting an email greeting, not only can the message be better structured, but the likelihood of receiving a prompt and relevant response can also be increased.

Main Body of the Email

The main content of an email is often referred to as the "email message." It typically focuses on a single topic or a set of closely related subjects. The first step when composing an email is to clarify the reason for your correspondence.

Clearly stating the purpose of the email helps the recipient understand the context, making it easier for them to provide assistance or respond appropriately. The objective of the email can be introduced using phrases such as:

- *I would like to inquire about...*
- *I am writing to express interest in...*

- *I am reaching out to...*
- *I hope to clarify...*
- *I would like to confirm the details...*
- *I am looking for additional information on...*
- *Men ... aniqlik kiritishga umid qilaman.*
- *... tafsilotlarni tasdiqlamoqchiman.*
- *Men ... qo'shimcha ma'lumot qidirayman.*
- *Men ... so'ramoqchiman.*
- *Men ... qiziqishimni bildirish uchun yozyapman.*

If the sender has never previously communicated with the recipient, it is advisable to briefly introduce oneself before addressing the main point.

Closing

The closing of a formal email serves as a section that requests action and expresses gratitude to the person sending the email. Striking a balance between making a request and using polite language is generally considered good practice. This not only shows courtesy but also increases the likelihood of receiving a positive response. These phrases can be tailored to different situations and the specific context of the email. Below are some examples you can use:

- *Thank you for your attention, and I look forward to hearing from you soon.*
- *If you have any questions or concerns, please do not hesitate to contact me.*
- *I look forward to the opportunity to work together.*
- *Thank you for your thoughts; they are greatly appreciated.*
- *Your prompt attention to this matter is greatly appreciated.*
- *Thank you for taking the time to read my email.*
- *Please feel free to contact me if you need any additional information.*
- *E'tiboringiz uchun tashakkur va tez orada sizdan xabar kutib qolaman.*
- *Agar sizda biron bir savol bo'lsa, iltimos, menga xabar berishdan tortinmang.*
- *Men birgalikda ishlash imkoniyatini orziqib kutaman.*
- *Fikringiz uchun tashakkur.*

- *Mening elektron pochtamni o'qishga vaqt ajratganingiz uchun minnatdorman.*
- *Agar sizga qo'shimcha ma'lumot kerak bo'lsa, men bilan bog'laning.*
- *Hamkorligingiz uchun oldindan rahmat.*
- *Men hamkorlik qilish imkoniyatidan xursandman va bundan keyin ham davom etishdan xursand bo'laman.*

Just as the opening sets the tone for the entire conversation, the closing also plays a crucial role in leaving a lasting impression and paving the way for future communication.

Signature

Just as selecting the appropriate greeting sets the foundation for effective communication, choosing the proper formal email signature is equally important. The signature serves as a final note that supports the respectful tone established throughout the message. It can also influence the impression the recipient forms from the email. Examples:

- *Regards,*
- *Sincerely,*
- *Thank you again,*
- *Best wishes,*
- *Respectfully yours,*
- *Best regards,*
- *With appreciation,*
- *Hurmat bilan,*
- *Yana bir bor rahmat,*
- *Ezgu tilaklar ila,*
- *Hurmat va ehtirom ila, sizning...*
- *Yaxshi tilaklar ila,*
- *Minnatdorchilik bilan,*
- *Samimiyat ila,*

When formatting your email signature, there are certain best practices to follow. Always begin the signature with a new paragraph that includes the sender's name and surname. In formal communications, it is recommended to include both the first and last name in the signature. If the email is being sent on behalf of an organization, the organization's name should appear beneath the sender's name. Adhering to these guidelines ensures that the email remains professional and polite from start to finish, ultimately increasing the likelihood of receiving a positive response.

Conclusion

In conclusion, when preparing formal and professional emails in both of the languages compared, special attention must be given to structuring the content clearly and respectfully. The key components of a formal email include a concise subject line, appropriate salutation, a clear and organized main body, polite closing remarks, and a professional signature. Each of these elements plays a crucial role in effectively conveying the message while maintaining a respectful tone. Whether in English or Uzbek, adhering to proper email etiquette enhances positive communication, fosters business relationships, and increases the likelihood of receiving prompt responses.

REFERENCES

1. Crystal D. "Language and the Internet", Cambridge University press 2001.
2. Warschauer M. Electronic Literacies: Language, Culture and Power in Online Education.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования, М.: 1999.
4. Вишнякова Е.А. Электронное письмо в составе сетевого текста на английском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 /Вишнякова Елизавета Александровна. – М., 2007.

MEHNAT VA MEHNATSEVARLIK HAQIDAGI O'ZBEK, NEMIS VA RUS MAQOL VA MATALLARINING SEMANTIK TAHLILI

Bozorova Gulmira Maxamadaliyevna

Andijon davlat chet tillar instituti Roman –
german va slavyan tillari fakulteti Nemis tili
nazariyasi va amaliyoti kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek, nemis va rus tillaridagi mehnat va mehnatsevarlikka oid maqol va matallarning semantik xususiyatlari o'rganiladi. Tadqiqot davomida ushbu uch til va madaniyatda mehnat odobi hamda mehnatsevarlik tushunchalarining ifodalanishidagi o'xshashlik va farqlar aniqlanadi. Maqollarning ma'no jihatidan tahlili orqali har bir tilning milliy qadriyatlari, mehnatga bo'lgan munosabati va madaniy nuqtayi nazari yoritiladi. Tadqiqot natijalari turli tillardagi lingvistik semantikaning chuqurroq anglanishiga xizmat qiladi.*

Annotatsiya: *This article examines the semantic features of proverbs and sayings related to labor and diligence in Uzbek, German, and Russian languages. The research identifies similarities and differences in the expression of work ethics and diligence in these three linguistic and cultural traditions. By analyzing the meanings and usage of proverbs, the study reveals how each language reflects national values, attitudes towards labor, and cultural perspectives on hard work. The findings contribute to a deeper understanding of cross-cultural linguistic semantics.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются семантические особенности пословиц и поговорок о труде и трудолюбии в узбекском, немецком и русском языках. Исследование выявляет сходства и различия в выражении трудовой этики и понятия усердия в этих трех языках и культурах. Анализ значений и употребления пословиц показывает, как каждый язык отражает национальные ценности, отношение к труду и культурные взгляды на тяжелую работу. Полученные результаты способствуют более глубокому пониманию межкультурной лингвистической семантики.*

Kalit so'zlar: *Mehnat, mehnatsevarlik, maqollar, matallar, semantika, o'zbek tili, nemis tili, rus tili, madaniy qadriyatlar, mehnat odobi, qiyosiy tahlil, lingvistik semantika.*

Key words: *Labor, diligence, proverbs, sayings, semantics, Uzbek language, German language, Russian language, cultural values, work ethic, comparative analysis, linguistic semantics.*

Ключевые слова: Труд, трудолюбие, пословицы, поговорки, семантика, узбекский язык, немецкий язык, русский язык, культурные ценности, трудовая этика, сравнительный анализ, лингвистическая семантика.

Maqol va matallar ustida qaysi tilda ish olib borilishidan qat'iy nazar ularning semantik xususiyatlariga to'xtalish ishning eng muhim qirralarini ochib berishga yordam beradi. Ko'pincha qiyosiy tilshunoslikda tilda mavjud terminlarning ma'nolarini tahlil qilish va bu borada tildagi mavjud leksemalarning yangi qirralarini kashf etish muhimdir. Ushbu maqolada ayrim maqol va matallarning semantik tahlillarini qilgan holda maqollarning har bir tildagi o'xshash va farqli jihatlarini ko'rib chiqamiz. Bu orqali maqollarning har uch tildagi semantik jihatdan ishlatilish o'rnini o'rganamiz. Maqollarning semantik doirasi juda keng bo'lgani uchun ham jamiyatning har bir sohasida qo'llashimiz mumkin. Bu borada o'zbek, nemis va rus xalq maqol va matallari ma'no jihatdan ham, qo'llash jihatdan ham bir-biriga juda yaqin hisoblanadi.

Mehnat qilib obro' topish, o'z ehtiyojlarini qoplay bilish kabi masalalar nafaqat qadim zamonlarda, balki bugungi kunda ham o'z isbotini topmoqda. Har qanday yutuqning zaminida qattiq mehnat, tirishqoqlik va kuchli istak yotadi. Mehnat qilish va mehnatsevar inson bo'lish kabi masalalarga o'zbek va nemis xalqi tomonidan jiddiy qaralishi maqollarda o'z aksini topadi. Aynan shu mavzudagi maqollarni tahlil qilish jarayonida, hamisha mehnatsevarlik ijobiy baholanganligini, dangasalik va ishyoqmaslik esa qattiq qoralanishi kabi masalalarning yoritilishini kuzatamiz. Shu bois ushbu bobimizning birinchi qismida ayrim mehnat va mehnatsevarlik haqidagi o'zbek va nemis, rus maqollarining semantik xususiyatlarini badiiy asarlardan foydalangan holda ko'rib, qiyoslab va tahlil qilishga harakat qilamiz. Quyida ushbu mavzuga oid ayrim nemis maqollarining o'zbek va rus tilidagi ma'nolari va muqobil variantlarini ko'rib chiqamiz.

1. Müßiggang ist aller Laster Anfang. - Безделье - начало всех пороков. - Bekorchilik barcha illatlarning boshlanishidir. - Bekorchilik-bemazachilik

2. *Selbst erworben Gut macht frohen Mut.* - Добро, приобретенное своим трудом, радует душу. - Mehnat-baxt keltirar- Mehnat qilib topganing, qandu asal totganing
3. *Nach Faulheit folgt Krankheit.* - За ленью следует болезнь. - Yalqovlik – oxiri xo'rlik
4. *Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht auf morgen.* – Не откладывай на завтра то, что можешь сделать сегодня. - Bugun qila oladigan ishni hech qachon ertaga qoldirma. - Bugungi ishni ertaga qo'yma.
5. *Ohne sich vorher zu plagen, kommt man nicht zu Glückes Tagen.*- Не помучившись, не доживешь до счастливых дней.- Mehnat qilmasang, rohat ko'rmasan
6. *Fleiß bricht Eis.* - Прилежание пробивает лед. - Qimirlagan qir oshar
7. *Fleißige Hand baut Leut' und Land.* - Прилежные руки возделывают поля и кормят людей. - Odam qo'li cho'lni bo'ston qilar – Ishlagan yerni yashnatar
8. *Fleißige Hand erwirbt, faule Hand verdirbt.*- Прилежные руки добывают, ленивые руки портят.- Ishlagan osh tishlar, ishlamagan tosh tishlar – Ishlagan yerni yashnatar, ishlamagan qaqshatar
9. *Mit Geduld und Spucke fängt man manche Mücke.* – Работая, поплевав на руки, и комара поймаешь. - Tovuq ham tirmalab to'yinar- Sabr bilan mehnat qilgan boy bo'lar
10. *Früh auf, gut Lauf.* - Рано встанешь, хорошо пройдет весь день. - Vaqtli harakat- oxiri barakat
11. *Früh zu Bett, früh wieder auf, macht gesund und reich in Kauf.* - Рано ложиться, рано вставать - быть здоровым и богатым. - Erta turgan horimas
12. *Erst die Last, dann die Rast.* - Сначала ноша, потом отдых.- Mehnat, mehnatning tagi rohat
13. *Erst die Arbeit, dann das Spiel, nach der Reise kommt das Ziel.* - Сначала работа, потом игра, цель достигается в конце путешествия. – Mehnat-rohatning poydevori

14. Sei nicht faul, die Krippe kommt nicht zum Maul. - Не ленись, ясли сами ко рту не подойдут.- *Shaf-shaf degan bilan, shaftoli og'izga tushmas- Og'zingni ko'kka ochma, halol mehnatdan qochma*
15. Wie die Mache, so die Sache. - Какова работа, такова и вещь.- *Boqsang-bog', boqmasang – tog'*
16. Fleiß bringt Brot, Faulheit Not. – Труд приносит хлеб, а лень – нужду.- *Mehnat shuhrat keltirar, yalqovlik – la'nat*
17. Arbeit bringt Brot, Faulenzen Hungersnot. – Труд приносит хлеб, лень – голод. – *Ish oshga tortar, yalqovlik-boshga*
18. Morgenstunde hat Gold im Munde. – У утреннего часа золото во рту.- *Ertalabki vaqt-naqdgina baxt*
19. Morgenrot schafft Brot. – Утренняя заря дает хлеб.- *Vaqtli harakat-oxiri barakat*
20. Morgen, morgen, nur nicht heute, sagen alle faulen Leute. - Завтра, завтра, только не сегодня, говорят все ленивые люди.- *Dangasaning ertasi ko'p*
21. Wer nicht arbeitet, soll auch nicht essen.- Кто не работает, тот не ест.- *Ishlamagan -tishlamaydi*
22. Hilf dir selbst, so wird dir geholfen. Gott hilft dem Schiffer, aber rudern muß er. – На бога надейся, да сам не плошай- *Sendan harakat – Allohdan barakat*
23. Wer sucht, der findet. – Кто ищет, тот найдет.- *Izlagan imkon topar*
24. Zeit ist Geld. – Время - деньги.- *Vaqt aqchadur; G'ofil bo'lma, qochadur*
25. Hilf dir selbst, so wird dir geholfen.- На Бога надейся, а сам не плошай.- *Sendan harakat – Allohdan barakat*
26. Wie die Saat, so die Ernte. – Что посеешь, то и пожнешь.- *Nima eksang, shuni o'rasan*
27. Faul kriegt wenig ins Maul. - Ленивому мало в рот попадает. - *Dangasaning quyrug'i bir tutam*
28. Ohne Fleiß kein Preis. - Без труда нет плода. - Без труда не вытащишь и рыбку из пруда. - *Mashaqqatsiz rohat yo'q*

29. Arbeit ist der Ehre Mutter. - Любовь и труд счастье дают. Работа веселит сердце человека.-Rohatning onasi – mehnat. - Mehnat baxt keltirar
30. Faulheit lohnt mit Armut. - Лень оплачивает бедностью. - Dangasaning kosasi oqarmas
31. Was lange währt, wird endlich gut. - Что долго длится, в конце концов получится. - Mehnat qancha og'ir bo'lsa, keti shuncha shirin bo'lar
32. Wer faul ist, will, dass die Woche sieben Feiertage hat. - У того, кто ленив, на неделе семь выходных. - Ishi borga bir kun hayit, ishyoqmasga har kun hayit
33. Wer Honig lecken will, darf die Bienen nicht scheuen. - Кто хочетлизать мёд, не должен бояться пчёл. - Ari zahrini chekmagan, bol qadrini bilmas
34. Wer sich im Alter wärmen will, muss sich in der Jugend einen Ofen bauen. - Кто в старости хочет греться, должен в молодости сложить печь. - Yoshlikda eksang, qariganda o'rasan – Yoshlikdagi g'ayrat – keksalikda rohat
35. Wer will haben, der muss graben. - Тот, кто хочет иметь, должен копать. - Ariq qazimasang, otizga suv chiqmas
36. Kunstreiche Hand geht durchs ganze Land. - Искусная рука пройдёт через всю страну. - Usta ishi bilan mashhur. - Usta, ishni qilar yuzta.
37. Handwerk hat einen goldenen Boden. - У ремесла золотое дно.- Hunar, hunardan rizqing unar

Ko'rib turganingizdek mehnat va mehnatsevarlik haqidagi maqollarning o'zbek, nemis va rus tillarida mavjudligi o'sha xalqning o'ta mehnatsevar va ishchan ekanligini ko'rsatadi. Shu bois qayd etgan barcha maqollarimiz xalqlarning turmush tarzida o'ta keng ko'lamda foydalaniluvchi mavzulardan biridir. Shu o'rinda ularning semantik doirasi haqida so'zlasak ham huddi bir xil narsani ya'ni maqollarning qo'llash ma'nosi aynan bir xil ekanligini tushuna olamiz.

Masalan: “Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht auf morgen. – Не откладывай на завтра то, что можешь сделать сегодня” maqolini o'zbek tiliga tarjima qilganda “Bugun qila oladigan ishingni

ertagalikka surma” yani „Bugungi ishni ertaga qo’yma“ maqoliga mos keladi.

Ta’kidlab o’tganimizdek, maqollardagi pand-nasihat ohangidagi xususiyatlar insonga hamisha to’g’ri yo’l ko’rsatadi va yomon oqibatlardan ogohlantiradi.

Masalan: “Fleißige Hand erwirbt, faule Hand verdirbt.- Прилежные руки добывают, ленивые руки портят” maqolini tahlil qiladigan bo’lsak, u o’zbekcha muqobil variant sifatida:

Ishlab topganing –osh,

Ishlamay topganing-tosh.

maqoliga to’g’ri keladi. Maqolning har tildagi umumiy ma’nosi shuki, qattiq mehnat qilib erishilgan narsa har doim qadrli, xuddi yeyayotgan shirin oshingdek, biroq mehnat qilmay yengil yo’llar bilan topilgan narsa harom va insonga hech qachon yuqmasligi ifodalangan. Qisqacha qilib bayon etadigan bo’lsak, ishlagan ish haqiga loyiqdir.

Mashhur rus yozuvchisi Lev Tolstoyning maqollar va xalq mentalitetini ifodalovchi mashhur “Har bir maqolda men shu maqolni yaratgan xalqning siymosini ko’raman”, degan edi. Darhaqiqat, ushbu xalq maqollari tarkibida mehnat va mehnatsevarlik haqidagi maqollarning mavjudligi yozuvchi keltirgan fikrning isboti bo’la oladi.

Xulosa o’rnida shuni aytishimiz mumkinki, maqollar ko’p asrlik hayotiy tajribalar, doimiy kundalik kuzatishlar xulosasini tugal fikr tarzida qat’iy ifodalar ekan, ularda har bir so’zning ma’no xilma-xilligi, iboralarning turg’unligi, shakliy barqarorlik doimo ustunlik qiladi. Ammo qo’llanish o’rniga qarab ularning ma’no doirasi doimiy ravishda kengayib boradi. Aynan biz ko’rib, o’rganib, tahlil qilib chiqqan maqollarda ham ushbu holatni ko’rishimiz mumkin. Nemis maqollarini o’zbek tiliga yoki o’zbek maqollarini nemis yoki rus tiliga tarjima qilish va maqollarning muqobil variantlarini keltirish jarayonida aynan ma’no mazmunini saqlab qolish juda muhim hisoblanadi. Shuning uchun ham maqollar bilan ishlash avvalo ularning semantik xususiyatlarini, har bir maqolning asl ma’no-mazmunini chuqur o’rganib chiqishni talab qiladi. Aks holda xato tahlil qilingan maqol boshqa

tilda o'zining asl ma'nosi butunlay yetkaza olmasligi mumkin. Xalq og'zaki ijodining sara namunalari hisoblanmish maqollar qaysi tilda yangrashidan qat'iy nazar, agar ularning ma'no mohiyati insonlar tomonidan chuqur anglab yetilsa, insonlarga hamisha to'g'ri yo'lni ko'rsatuvchi yo'l boshchi sifatida xizmat qilaveradi.

FOYDALANILANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. -Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev. Sh. M. “Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash-davr talabi” mavzusidagi anjumanda so'zlagan nutqi. 15.06.2017-yil.
3. Ўзбек халқ мақоллари. Нашрга тайёрловчилар: Афзалов М., Худойберганов С., Иброҳимов С. – Т.: Давлат бадий адабиёт нашриёти, 1958.
4. Ўзбек халқ мақоллари. -Тошкент: F.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1978.
5. Ўзбек халқ мақоллари. I жилд (А-О) – Т.:Фан, 1987
6. Ўзбек халқ мақоллари. II томли. –Тошкент: Ўзбекистон фан нашриёти, 1988
7. О 'zbek xalq maqollari. –Toshkent: G'. G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2009.
8. Burkhanovich, A. O. (2023). Criterion Of Ideomativity In Phraseological Units. *Journal Of Language And Linguistics*, 6(4), 391-393.
9. Umarxo'jayev M., Nazarov K. Nemischa-ruscha-o'zbekcha frazeologik lug'at. Toshkent, O'qituvchi, 1994.
10. Urunbayevna I. O. DUNYOVIY FANLARGA OID BO 'LGAN TERMINLARNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – T. 21. – №. 1. – C. 35-37.
11. Urunbayevna I. O. NEMIS VA O 'ZBEK TILLARI TARJIMASHUNOSLIGIDAGI HAMOHANGLIK //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – T. 20. – №. 3. – C. 7-10.2.
12. Beyer H. Sprichwörter und sprichwörtliche Ausdrücke aus deutschen Sammlungen vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart. Leipzig. VEB Institut 1987
13. Hojiyev A. Tilhsunoslik terminlarining izohli lug'ati.- Toshkent. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002
14. AO Burkhanovich COMMON ZOONYMS AND THEIR LEXICALSEMANTIC CHARACTERISTICS (EXAMPLE OF UZBEKI AND GERMAN LANGUAGES). International Multidisciplinary Journal for Research and Development, 2023/11/2
15. Mukhammadaliyeva, B. G. (2023). THEORETICAL VIEWS ON PROVERB IN GERMAN AND UZBEK. International journal of advanced research in education, technology and management, 2(4).

16. Isamutdinova, Durdona. "COMPARISONS AS REFLECTIONS OF HUMAN CULTURE AND THOUGHT." *Innovations in Technology and Science Education* 3.20 (2024): 194-198
17. Maxamadaliyevna, B. G. (2024). VATANGA OID MAQOLLARNING NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDA LEKSIK-KOLLEGIK VA QIYOSIY TAHLILI. *YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(1), 191-195.
18. Maxamadaliyevna, Bozorova Gulmira. "NEMIS VA O 'ZBEK TILLARIDAGI MAQOL VA MATALLARINING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILIGA DOIR." *PEDAGOG* 7.9 (2024): 127-130.
19. Isamutdinova, D. (2024). INNOVATION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL QILISH. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(2), 193-197.
20. Isamutdinova, D. (2024). COMPARISONS AS REFLECTIONS OF HUMAN CULTURE AND THOUGHT. *Innovations in Technology and Science Education*, 3(20), 194-198.

INTRATEKSTUALLIK HODISA HAQIDA

Jalilov Baxtiyor Tulanovich

**Andijon davlat chet tillari institute, Ingliz tili o 'qitishning integrallashgan
kursi kafedrasi**

b.jalilov1976@mail.ru

Kalit so'zlar: intertekstuallik, intratekstuallik, allyuziya, metafora, matn.

Jahon tilshunosligida tafakkur va unda nutqning hosil bo'lishi, saqlanishi va funksiyalarini turli rakurslarda o'rganishga qiziqish kuchayib, ular orasida kognitiv-konseptual va lingvokulturologik tasniflash alohida ahamiyat kasb etmoqda. Nutqning kognitiv tadqiqi orqali olimlar har qanday nutq mahsuli, boshqacha qilib aytganda diskurslar odatda turli boshqa matnlardan olingan yoki ularga iqtibos qilinadigan kichik qismlaridan tashkil topishi aniqlandi.

Intertekstuallik va intratekstuallik hodisalari bir-birga juda yaqin konseptlar hisoblanadi. Bu konseptlar mazmunan bir-birga yaqin bo'lsada, aslida ularni ajratib turuvchi xususiyatlarga ega. Ularni bir-biridan farqlash muhim ahamiyat kasb

etadi. Odatda ikkala konseptlar matn oid bo'lib, ulardagi turli aloqadorlikni ifodalaydi.

Intratekstuallik ikkita so'z "intra" va "tekstuallik"larning birikishdan tashkil topgan. Intra – lotin tilda "ichki", tekst – esa "textus" matn so'larining qo'shilishidan yaratilgan bo'lib, ichki matn ichida ma'nosini bildiradi. Ya'ni, bir matn ichidagi bir qancha elementlarning tahliliga qaratilgan. Intratekstuallik bir badiiy matndagi obrazlar, ularning nomlari, stilistik vositalar, mavzularining o'zaro aloqadorligiga asoslanadi. Bunda asarning umumiy ma'nosi va izchilligi ta'minlaydigan mavzular, motivlar va belgilar kabi adabiy va til vositalari takrorlanadi. Intratekstuallik bir matnichida qo'llanigan allyuziya, metafora kabi stilistik vositalarni o'z ichiga olib, matnning o'zida o'quvching xotirasida avval qo'llanigan nom, aytim, vaziyatni qayta gavdalantiradi. Badiiy asarning expressive-emosional, mazmuniy jihatlarini kengaytiradi. O'quvchga asarni asl mohiyati va mazmunini anglab tushunishga, uning tushunchalarini kengayishiga yordam beradi. Shuningdek, intertekstuallik o'quvchga asar muallifi matnida foydalagan turli stilistik vositalar orqali asarning mazmuni, mohiyati, asar qahramonlarini, boshqa bir qancha asarlarning xuddi shunday jihatlari bilan taqqoslash imkoniyatini yaratadi.

Intratekstuallikni intertekstuallik hodisasining bir qismi sifatida Ye.V. Rotanova, I.Z. Veysman, L.M. Alekseyeva, Brayn Boyd, H.E. Mundler, Monika Bednarek¹⁰⁶ va boshqalarning tadqiqotlarida kuztish mumkin.

Ye.V. Rotanova fikriga ko'ra intratekstuallik intertekstuallik hodisasining subyektiv markazlashishi sifatida bitta badiiy asarda, uning g'oyasi, obrazlari va mavzulari markerlari yordamida amalga oshiriladi deb hisoblaydi. U intertekstuallik

¹⁰⁶ Ротанова Е.В. Интердискурсивный аспект интерпретации литературного-повествовательного текста. (на материале прозы Кристи Вольф). автореф. дисс... канд. филол. наук. Санкт-петербург: 2008; Вейман И.З. Ленинградский текст Сергея Довлатова. автореф. дисс... канд. филол. наук. Саратов: 2005; Алексеева Л.М. Метафорическое терминопорождение и функции терминов в тексте. автореф. дисс... канд. филол. наук. Саратов: 1999; B. Boyd. Words, Works and Worlds in Joyce and Nabokov: Or Intertextuality, Intratextuality, Supratextuality, Infratextuality, Extratextuality and Autotextuality in Modernist and Prepostmodernist Narrative Discourse. Cynos, 1995, 12 (2), pp. 3 - 12 (10); Bednarek, M. Analysing intratextual patterns in corpus-assisted discourse studies. Journal of Corpora and Discourse Studies, 7: 43-62

hodisasining subyektiv markazlashishi matnlarda semantik, motif ifodalanadi deb hisoblaydi.

L.M. Alekseyeva metaforaning ilmiy tadqiqqiga bag‘ishlangan “Метафорическое терминопорождение и функции терминов в тексте” nomli ilmiy izlanishlarda metaforaga intratekstuallik maqomiga ega ekanligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, “Matnning terminologik metaforaga intratext maqomini berishga imkon berdi, bu maxsus turdagi matn sifatida tushuniladi” deb hisoblaydi.

Amerikalik olim Brayn Boyd “Words, Works and Worlds in Joyce and Nabokov: Or Intertextuality, Intratextuality, Supratextuality, Infratextuality, Extratextuality and Autotextuality in Modernist and Prepostmodernist Narrative Discourse.” nomli maqolaisda James Joys va Vladimir Nabokovning asarlarida ma’no va kontekstning turli darajalardagi o‘zaro murakkab munosabatalri haqida fikr yuritadi. Muallif yozuvchilarning bir nechta matn o‘lchovlarini o‘rganadi.

Xususan, intertekstuallik va intratekstuallik hodisalari haqida fikt yuritarkan, “Intertextuallik bir asarni boshqa matnlar bilan, umumiy qabul qilingan qonuniyatlarga asoslangan, allyuziya, parodiya kabi vositalar orqali aloqadorligidir. Intratekstuallik bir badiiy to‘qima asar matnidagi so‘larning ozaro ichki aloqadorligir.”¹⁰⁷ deb ta’riflaydi.

Monika Bednarek esa “Analysing intratextual patterns in corpus-assisted discourse studies” nomli tadqiqotida korpus tilshunosligi vositalaridan foydalanilgan holda matnni o‘rgangan. Muallif o‘z tadqiaotida bir matnning ichki lingvistik va tarkibiy xususiyatlarini tahlil qilish muhimligini ta’kidlaydi. U shuningdek, korpus metodologiyasidan foydalangan holda, tadqoqotchilar matnda nutqning qanday tuzilganligini yaxshiroq tushunish uchun til qoliplari, strukturaviy jihatlarini muhimlagini ta’kidlaydi. Korpus tilshunosligi bu matn korpusi yordamida tilni o‘rganishning empirik ususli bo‘lib, uning maqsadi matnda

¹⁰⁷ B. Boyd. “Words, Works and Worlds in Joyce and Nabokov” Cynos, vol. 12.2 (Nabokov: At the Crossroads of Modernism and Postmodernism), 1995,

qo‘llanilgan so‘z, so‘z birikmalari, frazeologik birliklar va hokazolar qo‘llanish chastotasi matn strukturasiga ta‘sirini tahlil qiladi.

Ingliz tilida intratekstuallikni ifodalovchi vositalar mashxur amerikalik yozuvchi Frensis Skott Fitsjeraldning “The Great Gatsby” (Buyuk Getsbi) asarida uchratish mumkin. Masalan, asarning boshlanishida “**green light**” (yashil chiroq) frazeologik birligi ishlatiladi. Ushbu frazeologik birlik dastlab asarning ekspozitsiya qismida, Gatsbini Deyzi bilan sohilda birg bo‘lish umidi va orzusini ramzini ifodalaydi.

“Involuntarily I glanced seaward—and distinguished nothing except a single **green light**, minute and far away, that might have been the end of a dock.”¹⁰⁸

Asar syujetining rijolanishi davomida “green light” (yashil chiroq) phrazeologik birligi uning tugun qismida qayta gavdalanadi.

“If it wasn’t for the mist we could see your home across the bay,” said Gatsby. “You always have a **green light** that burns all night at the end of your dock.”¹⁰⁹

Asarning kulminatsion nuqtasida “green light” (yashil chiroq) frazeoloik birligi muallif tomonidan yana foyadalaniladi.

It had seemed as close as a star to the moon. Now it was again a **green light** on a dock. His count of enchanted objects had diminished by one.¹¹⁰

Asaning echim qismida muallif green light” (yashil chiroq) frazeologik birligi intratekstuallik hodisasi fiatida qo‘llaydi.

“I thought of Gatsby’s wonder when he first picked out the **green light** at the end of Daisy’s dock.”¹¹¹

“Gatsby believed in the green light, the orgastic future that year by year recedes before us. It eluded us then, but that’s no matter—tomorrow we will run faster, stretch out our arms farther.... And one fine morning -.”¹¹²

Intratekstuallik misol sifatida individual antroponimlar, Jay Gatsby, Daisy Buchanan, Tom Buchanan, Frensis Skott Fitsjeraldning “The Great Gatsby”; Frodo

¹⁰⁸ F. Scott Fitzgerald. Great Gatsby. Charles Scribner’s Sons. New York City. 2005. – P. 24.

¹⁰⁹ O’sha asar. – P. 99.

¹¹⁰ O’sha asar. – P. 100.

¹¹¹ O’sha asar. – P. 193.

¹¹² O’sha asar. – P. 193.

Baggins, Gandalf J.R.R. Tolkeyinning “The Lord of Rings”; aytimlar: *phrazeologik birliklar*: “**so it goes**” frazeologik birligi Kurt Vonnegatning “Slaughterhouse-Five” asarida, “**the fire next time**” frazeologik birligi Jeymis Bolvinning “The fire next time” asarida, “**call me Ishmael**” Herman Melvilning “Moby-Dick” romanida, “**All men are created equal**” Mustqailik Deklatsiyasida va Amerika adabaiyotida, “**I am not your Negro**” James Boldwining “I am not your Negro” asarida; *maqollar*: “**All that glitters is not gold**”, “**The grass is always green on the other side**” Frensis Skott Fitsjeraldning “The Great Gatsby”, “**You can’t judge a book by it’s cover**” Harper li “To Kill a Mockingbird”, “**an eye for an eye**” Khalid Hossemi “The Kite runner”, “**what goes around comes around**” Charlz Dikkens “a Christmas Carol”, “**to many cooks spoil the broth**” Uliam Golding “The Lord of Flies”, “**the early bird catches the worm**” Jeyn Ustin “Pride and Prejudice”, “**what’s done is done**” Uliam Skekspir “Macbeth”, “Curiosity kills the cat” Oskar Uayld “The Picture of Dorian Gray”, “**A leopard cannot change its spots**”, “**Fool me once, shame on you; fool me twice shame on me**” Mark Tven “Adventures of Huckleberry Finn”, *qanotli iboralar*: “I’ll be back”, “May the Force be with you”, “Live long and prosper”.

Demak, intratekstuallik intertekstuallik hodisalari bir birigajuda yaqin konsept bo‘lib ularni farqlovchi jihati ularning obykti hisblanadi. Intratekstuallik bir matn doirasida, intertekstuallik bir qancha matnlar doirasida ish ko‘radi. U o‘quvchilarni tasavvurida bir asarning asosiy mazmun va mohiyatni anglab yetishni, turli leksik va stilistik vositalar orqali ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. B. Boyd. Words, Works and Worlds in Joyce and Nabokov: Or Intertextuality, Intratextuality, Supratextuality, Infratextuality, Extratextuality and Autotextuality in Modernist and Prepostmodernist Narrative Discourse. Cycnos, 1995, 12 (2), pp. 3 - 12 (10);
2. Bednarek, M. Analysing intratextual patterns in corpus-assisted discourse studies. Journal of Corpora and Discourse Studies, 7: 43-62

3. F. Scott Fitzgerald. Great Gatsby. Charles Scribner's Sons. New York City. 2005.
– P. 24.
4. Алексеева Л.М. Метафорическое терминопорождение и функции терминов в тексте. автореф. дисс... канд. филол. наук. Саратов: 1999;
5. Вейман И.З. Ленинградский текст Сергея Довлатова. автореф. дисс... канд. филол. наук. Саратов: 2005;
6. Ротанова Е.В. Интердискурсивный аспект интерпретации литературного-повествовательного текста. (на материале прозы Кристи Вольф). автореф. дисс... канд. филол. наук. Санкт-петербург: 2008;

INTEGRATION OF RESEARCH AND INNOVATION IN PRESCHOOL EDUCATION

Karimov Otabek Muratovich,

independent researcher of the Andijan State Medical Institute.

Otabek.muratovich@gmail.com

Preschool education is the first educational stage in the human education system. It has its own differences from other stages of education - in goals, content, and forms. The main task of pedagogical work with preschoolers is the development of the child, the formation of the foundations of intellectual activity, experience of other types of activity, the foundations of personality, forms of social behavior. Of course, such tasks are also faced by the school, but in childhood, the foundation of personal and intellectual development is laid, the importance of which is difficult to overestimate. Therefore, the leading law of changes in the child's inner world, its external manifestations is the law of integration and individualization of processes.

Taking into account the specificity of childhood, the most important principles of pedagogical work in preschool education are the principles of humanism, democratization, scientificity, systematicity, the presence of

perspective, rhythm, the reality of setting goals, dynamism, the principle of the main link. All these principles are reflected in the latest state documents regulating the activities of preschool educational institutions and have always been the pedagogical basis for working with young children. But today the functioning of the principle of historicism, introduced by L. S. Vygotsky, is becoming completely obvious.

As he wrote in his work "Educational Psychology": "The child, first of all, educates himself. The decisive clash of various influences takes place not somewhere else, but in his body, and this determines his actions for many years. In this sense, in all countries and in all eras, education, no matter how asocial it may be in its ideology, has always been social. As in the seminary, the old gymnasium, the cadet corps, the schools of Greece, the Middle Ages and the East, so in the Institute for Noble Maidens, it was not always the teachers and mentors who educated, but the social environment of the school, created for each individual case, which provided education"[1].

Today, the socio-psychological sphere of a person has changed, which is objectively connected with changes in the cultural and historical environment, which in terms of personality development plays the role of a source of development. Of course, a modern child also has his own characteristics: a high level of anxiety and fears, aggressiveness, decreased control over his own behavior. Over a five-year observation period, the cognitive development of children has decreased (a decrease in divergent thinking indicators, an increase in absent-mindedness), arbitrariness of behavior and actions, and social competence have decreased. Screen addiction has appeared. There is a shift in emphasis on intellectual development to the detriment of social, including personal, development. [2].

Is it always connected with innovations in preschool education? And how are innovations and traditions that have developed in recent decades in domestic preschool education connected? Innovation (innovation) is a complex process of

creation, dissemination, implementation and use of a new practical means, method, concept to meet human needs [3].

In the socio-psychological sense, innovation is the creation and implementation of various types of novelties that generate significant changes in social practice. Let us emphasize the key word in this concept - ***significant***.

This is where the problem of the relationship and combination of research and innovation arises. Is everything significant, positively significant for changes, is everything in our practice so outdated that radical innovations are required? I think the answer lies on the surface. A modern child, with all his peculiarities, remains a child, just in some ways different, therefore the fundamental provisions of child psychology, preschool pedagogy remain relevant today (the intrinsic value of childhood, the development of all spheres of a child's life, his inclusion in society, the development of cognitive activity and creativity, emotions and higher feelings, the development of abilities).

But innovations enter our lives, and teachers have always been distinguished by their receptivity to everything new. Especially preschool teachers – the child himself provokes, stimulates activity and creativity. Therefore, the reasons for innovations are varied: from the need to conduct a search, imitation of pedagogical models, dissatisfaction of teachers to the requests of parents, competition between kindergartens, the results of retraining of teachers.

Pedagogical innovations, as is known, can either change the pedagogical process or improve it. Today, transformations are taking on a systemic nature: new types, kinds and profiles of preschool institutions, new educational programs have been created, in which the emphasis is placed on the variability and individualization of the pedagogical process. At the same time, several types of innovations are distinguished in pedagogical literature [4]: a) by influence on the educational process (in the content, in the forms and methods of the educational process, in the management of the activities of institutions); b) by the scale of

transformations (particular, modular, systemic); c) by innovative potential (improvement, modification, new, radical); d) in relation to the subject (replacing, canceling, opening, retro-introduction).

Let us give some examples of innovations.

In management – delegation of powers, development of the concept and programs of work of the preschool educational institution, change of the algorithm of internal control, marketing research, network interaction.

In content – new educational programs, special programs of preschool organizations, individual programs of teachers, additional services provided by kindergartens.

In technologies – problematic, developmental, health-preserving and health-forming.

In work with personnel – continuous retraining, individual professional growth programs, master classes, pedagogical rings, pedagogical projects, competitions, interactive methods, tutoring. In work with children – various forms of children's activities, individual training of children, individual child development routes, weekend groups.

In working with parents – interactive methods, press service, clubs. In the subject-developing environment – enrichment of the environment, building an environment based on the principles of integration, gender approach.

Forms of innovation presentation: pedagogical councils, creative groups, methodological associations, publications, competitions, clubs of innovative teachers, etc.

References:

1. Vygotsky L.S. Psyche, consciousness and the unconscious // Elements of general psychology. Moscow, 1930. Issue 4. Pp. 48–61.

2. Fel'dshteyn, D. I. Priority directions of psychological and pedagogical research in the field of significant changes in a child and the situation of his development. D. I. Fel'dshteyn // Pedagogika. - 2010. - No. 7. - Pp. 3-11.

3. Modern dictionary of foreign words. -M., 1992. - P. 614.

4. Shamsullina M.N. Innovations in preschool education. Pedagogical sciences. – 2015. – № 3.

TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOG`LIQLIGI

Ismanova Odinaxon Urumbayevna

ADChTI Nemis tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası doktoranti

Annotasiya: Ushbu maqolada matematika va terminologiya haqidagi bilimlar mustahkamlanishi haqida gap ketadi. Undan tashqari fanlar orasidagi o'zaro bog'liqlik hamda universal til va matematikdagi aniq tushunchalar haqida ham gap ketadi.

Kalit so'zlar: Matematika, termin, bog'liqlik, unifikatsiya, limit

Abstract: This article discusses the strengthening of knowledge about mathematics and terminology. In addition, it discusses the interconnection between disciplines and the universal language and specific concepts in mathematics.

Keywords: Mathematics, term, connection, unification, limit

Matematika va terminologiyaning chambarchas bog'liqligi nafaqat ilmiy va texnik sohalar uchun, balki umumiy bilim sohalarida ham ahamiyatli. Matematika o'zining aniq va qat'iy tilini yaratgan, bunda har bir matematik tushuncha yoki jarayonni ifodalovchi so'z yoki belgilar jahon bo'ylab bir xil ma'no va mazmunga ega bo'ladi. Shunday qilib, matematika o'zida yagona va universal tilni yaratadi, bu esa fanning rivojlanishini va uning boshqa fanlar bilan integratsiyasini osonlashtiradi.

Matematika va terminologiya o'rtasidagi bog'liqlik Matematika o'z terminologiyasiga ega, bu terminlar o'zaro bog'lanib, matematikaning turli sohalarini tushunishga imkon beradi. Masalan, algebra, geometriya, analiz va boshqa sohalarda ishlatiladigan atamalar bir-biri bilan chambarchas bog'langan bo'lib, ularning har biri ma'lum bir matematik jarayonni yoki tushunchani ifodalaydi. Har bir matematik termin aniq va tushunarli ma'noga ega, bu esa fanning aniq ishlashini ta'minlaydi.

Matematikaning universal tili: Matematika yirik bir ilmiy til bo'lib, turli millat va madaniyatdagi odamlar uchun tushunarli. Masalan, " π " (pi) raqami butun dunyoda bir xil ma'noga ega va bu birgina belgining o'zi butun bir matematik jarayonni ifodalaydi. Xuddi shunday, "x", "y", "z" kabi belgilarning ham o'zining qat'iy va aniq ma'nolari bor. Bu universal til matematikani xalqaro ilmiy muloqotda oson va samarali qilishga yordam beradi.

Matematikada aniq tushunchalar: Matematika ilmiy jarayonlarni aniq va qat'iy belgilashni talab qiladi. Masalan, "funksiya" yoki "limit" kabi tushunchalar juda aniq matematik xususiyatlarni anglatadi. "Limit" tushunchasi, masalan, biror funksiya qiymatining xulosa qilinadigan nuqtaga qarab qanday o'zgarishini tasvirlaydi, bu yerda terminologiya matnning to'g'ri va oson tushunilishini ta'minlaydi. Shuningdek, matematikada "matematika tili"ning o'zi o'zgarimas va qat'iy qoidalariga ega bo'lganligi tufayli, har bir belgi yoki atama o'z vazifasini aniq bajaradi.

Terminologiyaning matematik tafsiri: Matematikaning har bir sohasida o'ziga xos terminologiya mavjud. Masalan, algebra sohasida "polynomial", "koeffitsient", "xususiyatlar" kabi atamalar ishlatilsa, geometriyada "to'g'ri chiziq", "burchak", "ya'ni kesish" kabi boshqa atamalar kiritiladi. Bu atamalar matematik jarayonlarning aniq shakllarini belgilaydi. Terminologiya yordamida matematikalarni bir-biriga bog'lash va o'xshashliklarni ko'rsatish mumkin. Masalan, algebra va geometriya sohalarida "x" o'zining raqamli qiymatini o'zgartirib, har xil kontekstlarda ishlatilishi mumkin, lekin har bir kontekstda uning ma'nosi aniq bo'ladi.

Matematikaning turli sohalaridagi terminologiya: Algebra: Algebra sohasida ko‘p sonli atamalar mavjud, masalan, ko‘paytma, yig‘indi, koeffitsient, polinom, xususiyatlar va hokazo. Har bir atama o‘zining ma‘lum bir matematik amali yoki jarayonini ifodalash uchun ishlatiladi.

Geometriya: Geometriya terminologiyasi ko‘proq fazoviy shakllar, o‘lchovlar, chiziqlar va burchaklarga oid tushunchalarni o‘z ichiga oladi. Masalan, "to‘g‘ri chiziq", "yuza", "burchak" kabi so‘zlar geometriya sohasida aniq geometrik obyektlarning xususiyatlarini belgilaydi.

Matematik analiz: Matematik analizda limit, integral, hosila, differensial kabi atamalar ko‘p ishlatiladi, va ular matematikani chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

Terminologiyaning rivojlanishi: Matematika doimiy ravishda rivojlanib borayotgan ilm, shuning uchun yangi tushunchalar va ularni ifodalovchi atamalar ham paydo bo‘ladi. Masalan, yangi matematik yondashuvlar, metodologiyalar va texnologiyalar rivojlanishi natijasida matematikada yangi terminologiyalar ishlab chiqiladi. Buning yaqqol misoli sifatida, axborot texnologiyalari va kompyuter ilmiy tadqiqotlari bilan bog‘liq yangi matematik tushunchalar kiritilmoqda. Hozirgi kunda "algoritm", "kriptografiya", "yapay intellekt" kabi so‘zlar matematikaning amaliy sohalarida keng tarqalgan terminlardir.

Matematika va terminologiyaning o‘zaro ta’siri. Matematika va terminologiya o‘rtasidagi chambarchas bog‘liqlik, asosan ilmiy kommunikatsiyaning samarali bo‘lishini ta'minlaydi. Agar terminologiya noto‘g‘ri ishlatilsa yoki noaniq bo‘lsa, matematik tushunchalar noaniq bo‘ladi, bu esa ilmiy ishlar yoki hisob-kitoblarning natijalarini noto‘g‘ri bo‘lishiga olib kelishi mumkin. Buning oldini olish uchun ilmiy jurnallarda va kitoblarda matematik terminologiya aniq va aniq qo‘llanilishi kerak.

Misol tariqasida, matematik masalalarni yechish jarayonida foydalaniladigan har bir formulada yoki metodda qat’iy va mantiqan to‘g‘ri terminologiyaning ishlatilishi kerak. Masalan, "differensial" va "integral" tushunchalari o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ularning to‘g‘ri va aniq tushunilishi yechimni muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradi.

Shuning uchun, matematika va terminologiyaning chambarchas bogʻliqligi nafaqat ilmiy, balki amaliy sohalarda ham muhim rol oʻynaydi. Matematika va uning terminologiyasini toʻgʻri tushunish va qoʻllash, ilmiy tadqiqotlarning sifatini oshiradi va natijalarning ishonchliligini taʼminlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Krause, M. (2015).** *Mathematical Terminology and its Translation: A Comparative Study of English and German* . Oxford University Press.
2. **IUPAC (2019).** *International Union of Pure and Applied Chemistry - Terminology of Mathematics* . IUPAC Publications.
3. **Koch, R. (2012).** *Language and Mathematics: A Study of Terminology in Mathematics Education* . Springer.

ZAMONAVIY IQTIDORLIK KONSEPSIYASINI TARBIYA JARAYONIDAGI AHAMIYATI.

ADCHTI, Ijtimoiy-gumanitar fanlar,

pedagogika va psixologiya kafedrasi oʻqituvchisi

(PhD) A.B.Isomiddinov

ADCHTI talabasi M.Nurmatova

Annotatsiya: ushbu maqolada iqtidorlilik konsepsiyasining turli mamlakat olimlari tomonidan turli yondashuvlarda oʻrganilganlikning mazmun-mohiyati va asoasiy magʻzi yoritib berilgan boʻlib, talabalrning iqtidorini aniqlashda eʼtibor berish kerak boʻlgan jihatlar umumiy tarizda izohlab oʻtilgan.

Kalit soʻzlar: bilish jarayonlari, eksperimental yondashuvlar, intellekt, iqtidor, talaba, taʼlim, tarbiya, tamoyil, yosh xususiyatlari.

Mamalakatimizda iqtidorli yoshlarni qoʻllab-quvatlash ularning salohiyatini roʻyobga chiqarish, ilmiy-tadqiqot faoliyatini samarali yoʻlga qoʻyish uchun qoʻshimcha shart-sharoitlar yaratish borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirib

kelinmoqda.[**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]

Zamonaviy iqtidorlik konsepsiyasini tajriba asosida XX asrning boshlarida boshlangan bo‘lib, Moskva, Petrograd, Kiyevda o‘tkazilib, bu tadqiqotlar milliy xarakterga egaligi bilan Amerika, Angliya va nemis psixologlarining qarashlaridan bir-biridan tubdan farq qiladi.

1909-1910-yillarga kelib esa G.I. Rossolimo tomonidan iqtidorli bolalarni diagnostika qilish tizimi yaratildi. Bu tizim o‘zining to‘liq va aniqligi bilan ajralib turardi.

Bu tizim quyidagi asosiy funksiyalarni tadqiq qilishga qaratilgan:

a) Diqqat

b) Iroda

c) Idrokning yaxlitligi

d) Eslab qolish

e) Assosiativ psixologiyaning tafakkur haqidagi qarashlariga muvofiq keluvchi assosiativ jarayonlar.

Assosiativ jarayonlarni diagnostika qilish quyidagi sifatlarni o‘zida mujassamlashtiradi:

1. Fikrlash;

2. Kombinasiyalashgan qobiliyatlar;

3. Fikr tezligi;

4. Tasavvur;

5. Kuzatuvchanlikni baholash.

Bu jarayonlarni o‘rganish uchun eksperimental psixologiyaning asosiy manbalariga tayangan holda diagnostik masalalar ishlab chiqildi. Ushbu metodika yordamida iqtidorlik darajasining dastlabki grafigi taqdim qilindi.

Uning rahbarligi ostida "Psixologiya va bola" jurnali nashr qilina boshlandi. 1912 yil G.I. Rossolimo Lomonosov jamiyatiga a'zo bolalar orasidan yuqori iqtidorli bolalarni saralab oladi.

Keyinchalik esa ularning tadqiqot muammolari qatoridan quyidagi jarayonlar o'rin egallay boshladi:

- iqtidorlilarni rivojlanishning ijtimoiy shartlari;
- iqtidorlik tushunchasini aniqlashtirish;
- iqtidorlikni kelib chiqish va tuzilishi.

Rus olimi V.M. Ekzemplyarskiy iqtidorli bolalarni o'rganish uchun diagnostik metodika qo'llagan. U o'z ishlarida shaxs iqtidorligini diagnostika qilish muammosiga asosiy e'tiborni qaratgan.

Jumladan, katta hajmdagi psixologik diagnostik metodikalar, iqtidorlilikni aniqlovchi testlar ishlab chiqildi va amalga tadbiiq qilindi. Bularning barchasi Yevropa, Amerika tadqiqotlari asosida amalga oshirildi.

Iqtidorli bolalarni o'qitish va tarbiyalashni tashkil qilishning asosiy vazifasi iste'dod xususiyatlarini aniqlashdir. Bolaning iste'dodi va qobiliyatini rivojlantirishga qancha vaqt e'tibor berilsa, shunchalik uni to'liq kashf etish mumkin bo'ladi. Agar bolaning o'ziga xos fazilatlarini unga yaqin kattalar munosib baholamasa, u boshqalar kabi bo'lib qolishi mumkin[**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Masalan, Germaniyada psixikaga ko'nikish va moslashishning eng yuqori shakli sifatida qaralib, aqliy iqtidorning muqim tarkibi sifatida qaraladi. V.Gitern buni quyidagicha izohlagan: **Aqliy iqtidor**-bu tafakkurni yangi talablarga ongli yo'naltirish va yangi topshiriqlar va hayot sharoitiga moslashish qobiliyatidir.

Bolaning iste'dodlarini kashf etishda har bir o'qituvchi o'z darslarida yangi usul va uslublarga asoslanib, sinfdagi yoshlarning hayotiga real qarashlarini shakllantiradi[**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

1912-yilda V.Shtern bolaning xronologik yoshidan qat'iy nazar uning tengqurlari kabi "oddiy" bola ekanini isbotlovchi matematik tenglikni ishlab chiqdi. Natijada u oddiy hisobkitoblar orqali xronologik yosh va aqliy yosh o'rtasida aloqa borligini isbotladi: u bu ko'rsatkichni intellekt koeffitsienti deb nomladi (IQ). U bolaning intellektual taraqqiyotidagi rivojlanishi yoki orqada qolishni inobatga olib intellekt va intellektual farqlarni bola intellektual taraqqiyotini intensivligi va tempini tekshiradi.

Formula quyidagicha bo'lib.

$$IQ = (Aq \cdot Xq) \cdot 100$$
 aqliy Yosh (AE) va (XE) xronologik Yosh orasidagi muvofiqlik aniqlanadi.

Iqtidorlikni aniqlash uchun aqliy taraqqiyot shkalalari ishlab chiqilgan bo'lib, ulardan biri Bine-Simon shkalasidir. Ushbu diagnostik shkalaning 2 ta muhim tamoyili uni Yangiligi va amaliy ahamiyatini belgilab beradi.

Birinchisi diagnostik topshiriqlar yordamida aniqlanuvchi barcha bilish jarayonlariga integral ekvivalentlarning topilganidan iborat.

Ikkinchi tamoyil esa bolaning intellektual imkoniyatlarini, intellektual taraqqiyot bilan muvofiqligini o'z ichiga oladi. Bu esa o'z navbatida iqtidorlikni bir qator faktorlar bilan bog'lab o'rganish imkonini berdi. 1930-yillar boshlariga kelib shkala L. Termen tomonidan modifikasiyalangan Stenfor-Bine shkalasi Moskva, Kursk, Vorenejlarda qo'llanilib sinovdan o'tkazilgan.

Qo'lga kiritilgan yutuqlar har doim ham iqtidorlilikdan dalolat bermaydi. Shuning uchun yuqoridagi saralash mezoni psixometrik metodlar: intellektual testlar, ijodiy va maxsus qobiliyatlar orqali to'ldirib, o'zgartirilib boriladi. Iqtidorli bolalarni diagnostika qilishning asosiy tamoyili iqtidorlilik konsepsiyalari va yondashuvlarning o'zgarishi bilan o'zgarib borgan.

K. Xeller, K. Perlet, V. Siervalod iqtidorlilikni kompleks tarzda tadqiq qilish uchun quyidagilarni o'rganishni taklif qiladilar:

- Intellektlar (kognitiv qobiliyatlar testi va o'qituvchining baqosi yordamida).
- Kreativlik (Dj. Gilford testi boyicha noyob usullarni, P. Torrens boyicha kreativlikni verbal iqtidorni aniqlovchi testlar va o'qituvchining baqosi yordamida).
- Ijtimoiy kompetentlik (so'rovnoma va o'qituvchining baqosi yordamida).
- Psixomotor qobiliyat (kompyuter testlari va o'qituvchining baqosi yordamida).
- San'at soqasidagi qobiliyat (o'qituvchining baqosi yordamida).
- Kognitiv bo'lmagan shaxs xususiyatlari (so'rovnomalar: bilimga tashnalik, omadga umid qilish omadsizlikdan qo'rqish xavotir, o'ziga-o'zi baqo, o'quv uslubi).
- Muhit xarakteri (oilaviy va maktab muqitini o'rganuvchi so'rovnomalar yordamida).
- Intilish (turli soqalardagi faollikni aniqlovchi, turli fandagi o'zlashtirishni ko'rsatuvchi so'rovnoma).

Demak:

1. Iqtidor tug'ma va intellektual voqelik deb tushuntiruvchi konsepsiya Yangisi bilan almashdi.
2. Iqtidor yuqori intellektual bilan bir narsa emas, vaxolanki yuqori intellekt iqtidorlilikning muhim shartidir.
3. Iqtidorlilikni muhim komponenti kreativlikdir.
4. Iqtidor insonning barcha shaxsiy sifatlarida ko'rinadi: qiziqishlari, motivlari, qislari, irodaviy xususiyatlari va boshqalar.

5. Shaxsning ijodiy potentsiali iqtidorlilikni asosini tashkil qiladi. Shu bilan birga u qayot tarzi ijtimoiy muqitning ta'sirisiz avtomatik tarzda namoyon bo'lmaydi.

6. Iqtidorli bolalarni o'rganish uchun aqliy iqtidorning asosiy komponentlarini, rivojlanishi dinamikasini o'rganishga imkon beruvchi- longityud metodini qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Zamonaviy iqtidorlilik konsepsiyasi shaxsning tabiiy qobiliyatlari, bilim va ko'nikmalari hamda innovatsion fikrlash qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Bu konsepsiya nafaqat intellektual salohiyatni, balki kreativlik, muammolarni hal qilish qobiliyati, moslashuvchanlik va ijtimoiy-emotsional intellektni ham qamrab oladi.

Bugungi kunda iqtidorlilikni rivojlantirish uchun individual yondashuv, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va interaktiv ta'lim metodlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, iqtidorli shaxslarni qo'llab-quvvatlash va ularning salohiyatini yuzaga chiqarish jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim tog'risidagi qonun"ni 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son <https://lex.uz/docs/-5013007>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Iqtidorli yoshlar bilan ishlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori 30.09.2024-yil. <https://www.lex.uz/uz/docs/-7145231>
3. O'rinova N.M., Tuychiyeva I.I, Baydjanov B.X "Umumiy pedagogika (pedagogika nazariyasi)" O'quv qo'llanma Farg'ona-2023
4. Бережкова Е.В., Краевский В.В. Парадигма науки и тенденции развития образования// Педагогика. – М., 2007. - №1.
5. Beknazarova, X.. "IQTIDORLI YOSHLAR TA'LIMI DIFFERENSIAL TA'LIMNING ASOSIY YO_NALISHI SIFATIDA" Oriental

renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, vol. 3, no. 5, 2023, pp. 1150- 1153.

6. Djalalova Munavvar Baxtiyarovna Osiyo Xalqaro Universiteti Pedagogika va psixologiya magistratura mutaxassisligi « MM1- III-22» guruh magistranti <https://doi.org/10.5281/zenodo.10113054>

7. Norimbetova, Z. A. (2020). Axborot kommunikatsion texnologiyalari yordamida geometriya fanini o'qitish metodikasi (10-11-sinflar misolida). Science and Education, 1(7).

8. www.Lex.uz

KORPUS LINGVISTIKASI VA UNGA DOIR ILMIY QARASHLAR

Xakimova Shaxnozaxon Asranbek qizi

Andijon davlat universiteti

shahnoza.hakimova1990@gmail.com

Annotatsiya: *Quyidagi ish korpus lingvistikasini o'rganishda duch keladigan qiyinchiliklarga bag'ishlangan, korpuslar – bu ma'lum bir til xilma-xilligini ifodalashga qaratilgan „haqiqiy dunyo“, nutq yoki yozuv matnining muvozanatli, ko'pincha qatlamli to'plamlari tasnifini o'rganib chiqilgan va yoritib berilgan. Ba'zi mualliflarning qarashlari va tasniflarini o'z ichiga oladi.*

Abstract : *The following work is devoted to the difficulties encountered in the study of corpus linguistics, which studies and illuminates the classification of balanced, often layered collections of actual, "real-world," spoken or written text intended to represent a particular language variety. Contains the views and classifications of some authors.*

Аннотация: *Данная работа посвящена трудностям возникающим при изучении корпусной лингвистики, которая изучает и освещает классификацию сбалансированных, часто многоуровневых коллекций реального, «реального» устного или письменного текста, предназначенного для представления определенной языковой разновидности. Содержит взгляды и классификации некоторых авторов.*

Kalit soʻzlar: kompyuter lingvistikasi, korpuslingvistikasi, til korpusi, korpuslingvistikasi va uning predmeti.

Keywords: computational linguistics, corpus linguistics, language corpus, corpus linguistics and its subject.

Ключевые слова: компьютерная лингвистика, корпусная лингвистика, языковой корпус, корпусная лингвистика и ее предмет.

Til korpusi davriy silsilaning mahsuli sifatida jamiyat laboratoriyasining oʻrganish obyekti vazifasini bajaradi. Shu bois korpusni uzluksiz ravishda boyitib, yangilab borishda korpus konseptologiyasini modellashtirishning universallik, standartlashuv, reprezentativlik kabi mezonlariga asoslaniladi. Elektron korpuslar lingvistik maʼlumotlarni tahlil qilishda zamonaviy kompyuter metodlari va lingvistik tadqiqotlarni umumlashtirish natijasidir.

Korpus texnologiyasi kompyuter lingvistikasining asosiy obyekti va predmeti sifatida matnlarni qayta ishlashda modeli vazifasini bajaradi. Elektron korpusning tizimlashtirilgan va maʼlum meʼyorlarga asoslangan tasnifiy matnlari yordamida lisoniy qoliplar, grammatik qoidalar, lugʻatlarni yanada takomillashtirishga hissa qoʻshadi. Tilning pragmatik va kognitiv tasviri aks etgan ogʻzaki va yozma matnlar majmuasi (korpus) ontologik bilimlar bazasi, semantik va neyro t oʻrlar va sunʼiy intellekt texnologiyasi hamda lingvoprotsessor uchun tilning lisoniy modellari va nutqiy aktlarni oʻrganishda katta rol oʻynaydi.

Filologiyaning muayyan sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borishda maxsus korpuslar yaratishda lingvistik instrumentlaridan foydalanish statistik natijalarga erishishning kvantativ usuli boʻlib xizmat qiladi. Matnlarni tahlil qilishda muayyan turdagi instrumentariylar korpus foydalanuvchilarning maqsad va vazifalaridan kelib chiqib individual foydalanuvchilar interfeysi va korpus menedjeriga ega boʻladi. Parallel matnlar uchun segmentlash va lingvistik tahlil jarayonida Wordfast kabi instrumentlar samarali texnologik vosita sanaladi. Parallel matnlardagi konkordanslarni aniqlashda soʻz, soʻz birikmasi yoki barqaror birikmalarning u yoki bu tildagi muqobil ekvivalentligini aniqlashda tayyor lingvistik

instrumentariylarga tayanish muhim. Parallel matnlardagi kalit soʻzlar uchun kontekstda tez-tez qoʻllanadigan birliklarni tarjimon xotiraga yuklash orqali parallel matnlarning qidiruv tizimini yaratishda foydalaniladi.

Korpusni lingvistik jihatdan annotatsiyalash (razmetka) undan qay tartibda foydalanishning bosh tamoyili hisoblanadi. Matnlarning razmetkasi uning metamaʼlumotida (yozma matnlar uchun uning struktur birliklari, sarlavhasi, muallifi, janri, nashri, yili; ogʻzaki matnlarning obyekti sifatida olingan soʻzlovchilarning yoshi, jinsi, kasbi, millati) aks etadi. Kiritilgan maʼlumotlarni mashina oʻqiy oladigan formatda matnni kodlash yoʻriqnomasi (Text Encoding Initiative (T.E.I.)) orqali standart tilda beriladi.

Lingvistik annotatsiyalash leksik, morfologik, sintaktik, semantik, prosodik (diskurs), anaforik, temporal turlarga tegishli boʻladi. Annotatsiya jarayonida muayyan xulosani chiqarish uchun annotatsiya modellaridan (annotation scheme) foydalaniladi. Ular annotatsiya qoʻllanmalarida qayd etiladi. Matnni annotatsiyalash qoʻl mehnati yoki avtomatik va yarim avtomat usulda amalga oshiriladi

Elektron lingvistik korpuslarni rivojlantirishda lingvistik maʼlumotlarni tahlil

qilish uchun zamonaviy kompyuter metodlari va lingvistik tadqiqotlar natijalarini birlashtirish muayyan darajada muammolarni yechishning optimal usuli hisoblanadi. Korpuslardagi annotatsiyalash tizimining standartlashuvi ulkan hajmdagi maʼlumotlarni qayta ishlash imkonini yaratadi. Ilmiy faoliyatning sohalararo integratsiyasi natijasida bir-biriga yaqin tillarning korpuslarida aks etuvchi grammatik kategoriyalarni teglash tizimi hamda umumiy annotatsiyalash jarayonidagi muayyan darajada oʻxshashlik korpuslarning

lingvistik reprezentativligini taʼminlashga hizmat qiladi. Barcha turkiy tillar doirasida matnlarni lingvistik annotatsiyalash tizimi uchun umumiy grammatik teglash va annotatsiyalash tamoyillari hamda mezonlari ishlab chiqilsa, tabiiy matnlarni qayta ishlashning koʻp tilli texnologiyalarida foydali model boʻlib xizmat qilishi, shubhasiz.

Korpus yozma va transkripsiya qilingan og‘zaki nutqni lingvistik tahlil etishda asos vazifasini bajaradi. G.Kennedining fikricha , korpus lingvistikasi kompyuterlar rivojlanish davri bilan boshlanmagan bo‘lsa-da, matnga asoslangan lingvistik tahlil uchun ma’lumotlar bazasi kompyuterlar keskin ravishda o‘shiga sabab bo‘ldi. Korpus turli maqsadlardan kelib chiqib, uning dizayni, hajmi hamda har bir korpusning individual xarakterini shakllantirishga xizmat qiladi. Ko‘pchilik lingvistik korpuslar tilning turli leksik, grammatik, diskurs va pragmatik jihatdan tahlil qilish uchun yo‘naltiriladi. Jumladan, maxsus maqsadlarga yo‘naltirilgan korpuslarda o‘quv lug‘atida qaysi so‘zlar bo‘lishi va ularning ma’nolari qaysi

kontekstda xususiylashuvi aks etadi. Shuningdek, korpus jamiyatning muayyan soha vakillari tomonidan qo‘llaniladigan lug‘at chastotasini aniqlash, tilning aktiv va passiv lug‘atini nazorat qilish kabi vazifalarni bajarishga yordam beradi. Kompyuter lingvistikasida korpus muhim ahamiyatga ega, ayniqsa, elektron lug‘atlar bazasi hamda grammatik qoidalarni yaratishda matnlar majmuasi (korpus)dan foydalaniladi. Korpus kompyuter lingvistikasining mashina tarjimai, nutq sintezatori, matn tahlili, sentiment tahlil va boshqa qator yo‘nalishlar uchun tadqiqot obyekti vazifasini o‘taydi.

Amerikalik filolog Georg Zif matnda qo‘llangan so‘zlar chastotasi bilan matn uzunligi o‘rtasidagi munosabatlarga asoslangan Zif qonunini yaratdi

Shuningdek, lingvistik tadqiqotlarda matnga asoslangan yondashuv Jorjtaun universitetida bo‘lib o‘tgan muhokamada o‘z aksini topdi. Unga ko‘ra, korpusning quyidagi yo‘nalishlari bo‘yicha rivojlantirishga e’tibor qaratildi :1) og‘zaki matn korpusini loyihalashtirish va takomillashtirish; 2) onlayn korpuslarning qidiruv va qayta ishlash jarayoni uchun instrumentlar yaratish; 3) onlayn korpuslar va korpusga asoslangan instrumentlarni tanqidiy baholash; 4) korpusga asoslangan tahlilning metodologik masalalarini muhokama qilish; 5) lingvistika va kompyuter lingvistikasi, diaxron lingvistika, diskurs analiz, uslubiy analiz, tilga o‘qitish kabi yondosh sohalardagi korpusga yo‘naltirilgan dasturiy ta’minotlar yaratish va natijalarni o‘rganish.

M.Kurdining e'tiroficha , korpus texnologiyasida lingvistlar uchun empirik tadqiqot olib borish imkoniyatining mavjudligi so'z turkumlarga ajratish teggeri, morfologik analizator, sintaktik parser kabi NLP sohasida yaratilgan ko'plab instrumentariylar yordamida amalga oshirish imkoniyati mavjud. Kompyuter lingvistikasi va korpus texnologiyasi o'zaro to'ldiruvchi va takomillashtiruvchi sohalar sifatida statistik bilimlarga ega bo'lish orqali yuqori natijalarga erishishda bir-birini taqazo etadi.

Tekstometriya sohasi ham korpus texnologiyasi bilan uzviy bog'liq. Mazkur yo'nalishda matnlar majmuasini metodologik jihatdan qayta tahlil qilish uchun lingvistik va matematik jihatdan sintagmatik hamda paradigmatic bog'lanishlar, qarama-qarshi xarakterlarni baholashda korpusdan olingan statistik ma'lumotlar natijasiga asoslanadi . NLP sohasida matnlarni qayta ishlash va ma'lumotlarni turli jihatdan tahlil qiluvchi korpusni kompleks tahlil qilish (moslik darajasini aniqlash, klasterlash, leksik jadvallar yaratish, murakkab leksik qurilmalarni qidirish, turli o'lchovlarga ko'ra ichki korpuslarni ajratish) uchun samarali vositalardan biri TXM platformasi hisoblanadi . Tekstometriya matn<-korpus- statistika uchligida ish ko'radi.

Ushbu yo'nalishda 1970-yillarda Pierre Guiraud va Charlez Myuller tomonidan amalga oshirilgan ishlar sirasiga leksik statistikaga doir tadqiqotlarni keltirish o'rinli. Myuller matndagi lug'at hajmini aniqlash va ularni lingvistik tavsiflash borasida korpusga asoslanish zarurligini e'tirof etadi. Jen Paul Benzekri tekstometriyani ma'lumotlarni tahlil qilishning tadqiqot usuli sifatida tilshunoslik sohasiga olib kirgan . Olim matnlar va so'zlarning sintetik va vizual xaritasini yaratish hamda ularning o'zaro bog'liq va qarama-qarshi jihatlarini umumlashtirish maqsadida korpus tahlilining amaliy ahamiyatiga e'tibor qaratgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Graeme K. An introduction to corpus linguistics. – London: Longman, 1998.

2. Gries S. Th. How to use statistics in quantitative corpus analysis. In Michael McCarthy & Anne O'Keeffe (eds.), The Routledge Handbook of Corpus Linguistics. – New York, London: Routledge., 2021
3. Эшонкулов Б. Ҳозирги ўзбек адабий тилида арабча луғавий ўзлашмаларнинг парадигматик ассимметрияга муносабати. Филол. фан. номз. дисс... авт. роеф. – Тошкент, 1996.
4. О'zbek tilining izohli lug'ati .A.Madvaliev tahriri ostida ,5 jildli ,2-jild N-harfi .- Toshkent O'zbekiston Milliy ensiklapediyasi,2006

TA'LIMDA TADQIQOT VA INNOVATSIYA UYG'UNLIGI

A.A.Latibjonov,

ADCHTI, lazak76@umail.uz

Annotatsiya:Maqolada ilmiy tadqiqot va innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning ahamiyatini va asosiy usullarini muhokama qilinadi hamda bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda loyihalash va tadqiqot asosidagi o'qitish, innovatsion texnologiyalar haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar. Tadqiqot, innovatsiyalar, innovatsion texnologiyalar, loyihalash, hamkorlik, jamoaviy tadqiqotlar.

Tadqiqot va innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini yanada rivojlantirishga yordam beradi. Bu jarayon o'quvchilarga nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni ham o'zlashtirish imkoniyatini beradi. Ushbu maqolada tadqiqot va innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning asosiy usullari va ularning ta'siri haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Loyihalash va tadqiqot asosida o'qitish usuli, o'quvchilarga real hayot muammolarini hal qilishda yordam beradi. Bu yondashuvda o'quvchilar loyihalar orqali o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishadi. Masalan, o'quvchilar guruhlarda ishlash orqali muammoni hal qilish uchun tadqiqot olib

boradilar. Ushbu jarayon, o'quvchilarning ijodkorlik va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Loyihalash jarayonida o'quvchilar o'zaro fikr almashish va hamkorlik qilish orqali o'z bilimlarini mustahkamlashadi. Innovatsion texnologiyalarni qo'llash ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishga yordam beradi. Onlayn platformalar, masalan, Moodle va Google Classroom, o'qituvchilarga interaktiv darslar o'tkazish imkoniyatini beradi. Bu platformalarda o'quvchilar dars materiallariga kirish, topshiriqlarni bajarish va o'zaro muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bunday imkoniyatlar o'quvchilarning o'zaro aloqalarini kuchaytiradi va ularning darslarga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Bundan tashqari, multimedia vositalari (video, animatsiya, interaktiv grafikalar) yordamida o'quvchilar dars materialini yaxshiroq tushunishlari va eslab qolishlari mumkin. Innovatsion texnologiyalar, shuningdek, o'quvchilarning o'z-o'zini baholash va o'z bilimlarini mustahkamlashlariga imkon beradi. O'quvchilar o'z tadqiqotlarini olib borish va yangi g'oyalarni sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'lishadi, bu esa ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Hamkorlik va jamoaviy tadqiqotlar o'quvchilarning birgalikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchilarni guruhlariga bo'lib, birgalikda tadqiqot olib borishga undash, jamoaviy ish ko'nikmalarini oshiradi. O'qituvchilar va talabalar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish, ilmiy konferentsiyalar va seminarlar o'tkazish orqali amalga oshiriladi. Bunday tadbirlar o'quvchilarning o'z fikrlarini ifoda etish va boshqalar bilan fikr almashish imkoniyatini beradi.

O'qituvchilarning professional rivojlanishi, ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llashda muhim ahamiyatga ega. Innovatsion pedagogik metodlar va tadqiqotlarni o'rganish kurslari o'qituvchilarga zamonaviy ta'lim metodlarini o'zlashtirish imkonini beradi. Tajribali o'qituvchilar va tadqiqotchilar o'rtasida mentorlik dasturlarini yo'lga qo'yish, yangi pedagogik yondashuvlarni o'rgatishda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot asosidagi ta'lim dasturlari ta'lim jarayonini yanada samarali qilish uchun muhimdir. Ta'lim dasturlarini tadqiqot asosida ishlab chiqish va yangilash,

o'quvchilarning bilimlarini zamonaviy tadqiqotlar bilan birlashtirishga yordam beradi. O'quv dasturlarida zamonaviy tadqiqotlar va innovatsiyalarni qo'shish, o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularni amaliyotga tayyorlaydi.

O'quvchilarning tadqiqot jarayoniga jalb qilinishi, ularning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. O'quvchilarga o'z tadqiqotlarini o'tkazish imkoniyatini berish, ularning o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashlariga yordam beradi. Buning natijasida, o'quvchilar o'z tadqiqot natijalarini taqdim etishlari va o'z bilimlarini boshqalar bilan baham ko'rishlari mumkin.

Ko'p madaniyatli va interdistsiplinar yondashuv ta'lim jarayonida turli fanlar o'rtasidagi bog'lanishni o'rnatishga yordam beradi. Turli fanlar o'rtasidagi integratsiyalangan darslar o'tkazish, o'quvchilarning bilimlarini kengaytiradi va ularni yangi yondashuvlar bilan tanishtiradi. Madaniyatlararo tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash, o'quvchilarga global muammolarni hal qilishda yordam beradi.

O'z-o'zini baholash va fikr almashish. O'quvchilarga o'z tadqiqotlari va innovatsiyalarini baholash imkoniyatini berish, ularning o'z-o'zini anglashiga yordam beradi. O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida fikr almashish muhitini yaratish, o'quvchilarning fikrlarini ifoda etishlariga va o'z bilimlarini baholashlariga imkon beradi.

Tadqiqot va innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish, o'quvchilarning o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashlari va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishlariga yordam beradi. Ushbu usullar ta'lim sifatini oshirishga va o'quvchilarning motivatsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilish, o'quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun muhim poydevor yaratadi.

Shuningdek, bu jarayon o'quvchilarning o'zaro aloqalarini mustahkamlash, hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish va ularni zamonaviy dunyo talablari bilan tanishtirish imkoniyatini ham beradi. O'quvchilar o'zaro fikr almashish va bir-birlaridan o'rganish orqali, yanada kengroq nuqtai nazar va yangi g'oyalarni kashf etish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bu, o'z navbatida, ularning ijodkorlik va innovatsion fikrlash qobiliyatlarini oshiradi. Ta'lim jarayonida

o'quvchilarni faol ishtirok etishga undash, o'zlarining bilim va ko'nikmalarini yanada mustahkamlashga yordam beradi. Natijada, o'quvchilar nafaqat o'z ta'lim jarayonlarida, balki kelajakdagi professional faoliyatlarida ham muvaffaqiyat qozonishlari uchun zarur poydevor yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bell, R. L., Smetana, L., & Binns, I. (2005). Simplifying inquiry instruction. *The Science Teacher*, 72(7), 30-33.
2. Clark, R., Kirschner, P., & Sweller, J. (2012) Putting students on the path to learning: The case for fully guided instruction. *American Educator*, 36 (1), 6-11.
3. Cothran, J. H., Geiss, R. N., & Rezba, R. J., (2000). Students and research: Practical strategies for science classrooms and competitions. Dubuque, Iowa: Kendall Hunt Publishing.
4. Khoshimov, G. M., Khoshimov, M. G., Latibzhonov, A., Sh, N. D., Otakhonova, N. A., & Akhmedova, D. A. (2023). General linguistic approach to the syntactic subsystem of language and its units. *Journal of language and linguistics*, 6(4), 234-242.
5. Latibjonov. A., Ming, C. (2024). Sources of words and hints in teaching vocabulary. *Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalar*, 1(1), 494-496.
6. Latibjonov, A. A. (2024) Transformations in translation polycomponential composite sentences from English into Uzbek. *American journal of education and learning*, 2(4), 206-209.
7. Маткаримова, А. И., Тоштемиров, Э. Н., & Хамидов, Б. А. (2015). Интерактивные методы обучения иностранному языку. *Современная филология* (pp. 61-62).
8. Sylvia C. Chard. (1998) *The Project Approach: Managing Successful Projects. Practical guide 2*. Scholastic Incorporated.

9. Zakhidova, D. (2024). Integrating culture into language learning: strategies and challenges. International Journal of Education, Social Science & Humanities, 12(6), 645-647.

LINGVAMADANIYATSHUNOSLIK MUAMMOLARI

Axmedova Muxayyoxon Tadjimuxamadovna,

ADCHTI, Gid hamrohligi,
madaniyatlararo muloqot va
tarjimashunoslik kafedrası
o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada lingva madaniyatshunoslik fanining tilshunoslik bilan yaqindan aloqasi va kognitiv lingvistika fani bilan bog'liqligi haqida gap boradi. Zamonaviy madaniyatshunoslikning rivojlanish bosqichlari uning mamlakatshunoslik va madaniyatshunoslik fanlaridan farqlanishi tushuntirilgan

Kalit so'zlar: tilshunoslik, lingva madaniyatshunoslik, psixologiya, madaniyatshunoslik, metodologiya

XXI asr tilshunosligi jadal sur'atda rivojlanib borish bilan birga uning negizida tilshunoslik bilan bog'liq bir qancha fanlar o'z o'rnini topdi. Lingvamadaniyatshunoslik ham ijtimoiy – gumanitar fanlarning bir ko'rinishi sifatida o'z aksini topa boshladi. Lingva madaniyatshunoslik o'zining alohida predmetini mamlakatshunoslik fanidan ajratib oily o'q'uv yurtlarda umumta'lim fanlari sikli sifatida o'q'itila boshlandi.

Lingvokulturologiyaning o'ziga xosligi zamonaviy tilshunoslikning yangi paradigmaları XXI asr tilshunosligida o'z mavqeini mustahkamlab, bir-birini to'ldirishni emas, balki tilshunoslik, psixologiya va madaniyatshunoslikning umumiy metodologiya va xususiy usullar darajasida chuqur, yashirin o'zaro ta'sirini nazarda tutishi bilan belgilanadi.

Vatanimizda lingvamadaniyatshunoslik fani ko'p yosh olimlarning harakati bilan rivojlanib kelmoqda, bunga misol qilib Usmonova Sh ning "Lingvakulturologiya" fanidan ma'ruzallarini olishimiz mumkin. Shunga qaramay lingva madaniyatshunoslik hali o'z predmeti haqida aniq to'xtamga kelgani yo'q.

Birinchidan, lingvamadaniyatshunoslikning rivojlanish jarayoni hali davom etmoqda, chunki bu fan lingva kognitiv tilshunoslik qobig'ida bo'lib hali o'z o'rganish parametrlarini aniqlagani yo'q.

Ikkinchidan, lingva madaniyatshunoslikni o'ziga xos boshqa kognitiv fanlardan farqlaydigan vazifasi, predmeti, nazariy platformasi, metodologiya va izlanish metodi bo'lishi muhimdir.

Kognitiv psixologiya tadqiqotchilari miyaning tuzilishi va inson psixikasining tuzilishi to'g'risida yangi bilimlarni olish faqat turli fanlarning ijodiy imkoniyatlarini birlashtirish natijasida haqiqiy ekanligini erta anglay boshladilar. Kognitiv psixologiya va sun'iy intellekt o'rtasidagi munosabatlar ayniqsa yaqin bo'lib chiqdi. "Axborotni qayta ishlash vositasi sifatida aql" - aksioma. Ammo bu ko'rinmas oyna masalasida polemik issiqlikni susaytirmaydi: (a) olingan ma'lumotlar qanday mexanizmlar yordamida qayta ishlanadi, qadriyat-semantik (ya'ni. linguokulturologik) talqin va (b) ushbu ma'lumot bizning ongimizda qanday kognitiv "o'rnashish" da lokalizatsiya qilinadi?

Qisqa muddatli va uzoq muddatli xotira kognitiv va ijro etuvchi jarayonlar uchun "javobgar" deb belgilanadi (T. P. Zinj. Sperling, R. Atkinson Tomonidan). Kognitiv psixologiyadagi ushbiy yo'nalish kognitiv tilshunoslik uchun sub'yektning xatti-harakatlarida belgilovchi rol bilimga tegishli degan muhim pozitsiyani asoslaydi (U. Naysser, A. A. Zalevskaya). Shu munosabat bilan, bilimlarni ichki vakillik qilish muammosi va aqliy vakillik deb nomlangan inson ongida dunyoni aks ettirish usullari (D. R. Anderson, V. Naysser, R. L. Solso) bir qator ustuvor vazifalarga aylandi.

Kognitiv fan rivojlanishining hozirgi davrida ushbu uchta jarayon kognitiv psixologiya uchun ham, kognitiv tilshunoslik uchun ham bir xil ahamiyatga ega – kognitiv lingvokulturologiyaning nazariy asoslaridir. Bu tilshunoslikning asosiy

mavzusini tashkil etuvchi dunyoning lingvistik rasmining qiymat va kognitiv makonini belgilaydigan bilimning aqliy tasvirlaridir. Bu madaniyatning tabiati va mohiyati bilan izohlanadi, bu fikrlash, ong va tilning madaniy ma'nolarni keltirib chiqaradigan maxsus munosabatlari bilan belgilanadi.

Ma'no shakllanishi zamonaviy kognitiv psixologiya isbotlaganidek, inson psixikasi darajasining ong usti va ong osti va umuman ongning o'zaro yaqin aloqalari funksiyasi bilan aniqlanadi. Albatta, aqliy aks ettirishning eng yuqori darajasi-bu jamiyat tomonidan ishlab chiqilgan va uning ijtimoiylashuvi jarayonida shaxs tomonidan o'zlashtiriladigan namunalarga asoslangan kognitiv va ramziy jarayonlarni o'z ichiga olgan ong hisoblanadi. Sotsializatsiya, aniqrog'i, madaniyatlashtirish orqali inson ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan hayotiy tajribalar, urf-odatlar va qadriyatlarni o'zlashtirib, tegishli madaniyatga moslashadi. Boshqacha qilib aytganda, sotsializatsiya va etnik-madaniy ongning shakllantirishning mohiyati etnik doimiylarning ma'lum bir tizimini "o'zlashtirish" dir.

Shu munosabat bilan ong aqlning ratsional maxsuli va anglashning qadriy ma'noli ko'rinishi bilan kelishiladigan ilmga tayanishi aqldandir. Birinchi holatda tabiat va jamiyat ko'rinishidagi tashqi borliq ob'yekt bo'lib keladi, va ratsional ong madaniyat tashqarisida mavjuddir. Ratsional sohaga tasavvurlar, aql va ong, shuningdek ixtiyoriy fikrlash, xotira, e'tibor va iroda kabi "dinamik" hodisalar kiradi. Shu sababli, ilmiy nutqning ob'yektiv va sub'yektiv semantik shakllanishida asosiy rol o'ynaydigan oqilona bilim ekanligi ajablanarli emas.

Lingvokulturologiyaning ob'yekti, xususan, qadr-ma'no bilimlar mahsulotlari, lingvistik shaxslar, aniqrog'i ularning semantik munosabatlari natijasida vujudga kelgan sub'yektiv obrazlar, ma'nolar va qadriyatlar dunyosidir. Muayyan ob'yekt yoki hodisaga semantik munosabat bildirilganda, voqelikning ushbu ob'yekti ma'lum bir odam uchun ma'noga ega bo'lib, uning faoliyati motivatsiyasiga aylanadi.

Tilning qiymat-semantik makonining asosi, yuqorida aytilganlardan kelib chiqqan holda, qadriyatlar deb ataladigan maxsus madaniy toifalarga asoslanadi. Quyidagi qadriyatlar ko‘pincha lingvokulturologiya nuqtai nazaridan kelib chiqadi:

1. Vital holat: hayot, sog‘liq, hayot tarzi, tabiiy muhit va boshqalar.;
2. ijtimoiy holat: ijtimoiy mavqe, maqom, mehnatsevarlik, boylik, kasb, oila, bag‘rikenglik, jinslar tengligi va boshqalar.;
3. siyosiy holat: so‘z erkinligi, fuqaro erkinligi, qonuniylik, fuqarolar tinchligi va boshqalar.;
4. axloqiy holat: yaxshilik, ezgulik, sevgi, do‘stlik, burch, sharaf, odob va boshqalar.;
5. diniy holat: Xudo, ilohiy qonun, imon, najot va boshqalar.;
6. estetik holat: go‘zallik, ideal, uslub, uyg‘unlik.

Tilda tafakkur qilish darajasiga ko‘ra ma’naviy qadriyatlar umuminsoniy, milliy, sinfiy darajalanish, guruhlanish, oilaviy va individ shaxslanishiga bog‘liq.

Umuminsoniy qadriyatlar vaqt va makonda eng ko‘p odamlar tomonidan tan olinishi bilan ajralib turadi. Bularga eng muhim kundalik haqiqatlar, jahon san’atining durdonalari, barqaror axloqiy me’yorlar (qo’shniga bo‘lgan muhabbat va hurmat, halollik, rahm-shafqat, donolik, go‘zallikka intilish va boshqalar) kiradi.

Milliy qadriyatlar butun bir umumillat qadriyalarni hisobga olib, u bir oz aniqroq va moddiylikni anglatadi: masalan, ruslar uchun “Kreml, Ermitaj, Pushkin, Tosltoy” va shu kabi so‘zlar, o‘zbeklar uchun “Alpomish, To‘maris, Navoiy, Registon”, inglizlar uchun “Big Ben, Westminster Abbey, Tudor, William Shakespeare” va hakoza.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, lingvamadaniyatshunoslik tilshunoslikdan farqli o‘z rivojlanish bosqichining eng yuqori nuqtasida turibdi, va hozirda ilm bilan shug‘ullanayotgan yoshlar uchun bu sohani qamrovi kengdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Usmanova Sh. Tilshunoslikning zamonaviy yo‘nalishlari (“Lingvokulturologiya”)fanidan ma’ruza kurslari. –Toshkent: Universitet, 2014.
2. Alefirenko N.F. Lingvomadaniyat. Sennostno-smislovoe prostranstvo yazika. Uchebnoe posobie. –M.: Flinta, Nauka, 2010.
3. Xrolenko A. T. Osnovi lingvokul'turologii. Uchebnoe posobie. – M. : Nauka

FALSAFIY BILIM TARAQQIYOTI SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHLARIDA

Mamadaliev Muzaffar Umarovich.

Andijon davlat chet tillari instituti.
Ijtimoiy gumanitar fanlari, pedagogika va
psixologiya kafedrası o‘qituvchisi

“Falsafa fanining hozirgi zamondagi dolzarb vazifalaridan biri – milliy g‘oyani nazariy jihatdan yanada takomillashtirishdir”¹¹³.

Bilishning mohiyati, mazmuni bilan bog‘liq masalalarning tahlili uzoq o‘tmishga ega. Insonlar qadim zamonlardan o‘zlarini o‘rab turgan tabiiy muxit undagi mavjud narsa va hodisalarning mazmun-mohiyatini o‘rganganib ularning qadri qimmatini va ahamiyati to‘g‘risida fikrlar yuritganlar. Vaqtlar o‘tishi bilan jamiyat rivoji davomida bu boradagi fikrlar ko‘lami kengayib, ularni hal qilishning ahamiyati ortib borgan. Olamni bilish va anglash, ong va bilish, g‘oya va ruh bilan bog‘liq bilimlar asosida ko‘plab afsona va asotirlar, diniy, ilmiy-siyosiy falsafiy qarashlarni markaziy qismini tashkil etgan. Falsafa tarixidagi aksariyat mutafakkir olimlar bu mavzuni chetlab o‘tmaganlar, u xaqda xilma-xil fikrlarni bayon qilganlar.

Sharq mutafakkirlari ilmiy merosi shuninidek O‘zbekistondagi ilm-fan rivoji ham o‘zining uzoq va shonli tarixiga ekanligini aytib o‘tmoqchimiz. Sharq mutafakkirlarining falsafiy qarashlari ularning an‘analari o‘tmish asrlar qatnashidan boshlanadi. Sharq mintaqasida bilishga oid ilmiy qarashlar takomili haligacha

¹¹³ Fayzullayev.O. Falsafaning bugungi istiqboli. Falsafa va huquq. 2004. № 1-son. b-10

to'liq o'rganilmagan. Shundan kelib chiqqan xolda yurtimizda yashagan allomalar ijodida bilish masalalari qay tariqa yoritilganligini qisqa tahlil qilamiz. Bundan asosiy maqsad - tarixiy tadqiqot emas, balki masalani bilish nazariyasi bilan bog'liq xolda qo'yilishi va taxlil qilinishidir. Bu boradagi xarakatimizdan maqsad o'tmish ajdodlarimiz yaratgan ilmiy merosni insoniyat tafakkurinnng tarkibiy qismi sifatida xolisona o'rganishga harakat qilishdan iboratdir.

Sharq mutaffakkirlarining falsafiy bilimlar tabiiy muxit undagi muammolar va olamni anglash mavzusi xaqidagi dastlabki bilimlari ularning eng qadimgi diniy dunyoqarashlarida xam o'z aksini topgan, har bir din o'ziga xos bilish va haqiqat deb ataladigan dalil va xulosalar tizimiga ega. Ular bir-birlaridan ana shu tizim bilan ham farqlanadilar. Dinlarning tarixiy shakllari takomillashib borgani sayin ulardagi bilishga xos dalillar tizimi ham yangi-yangi qirralarini namoyon qilib borgan. Fikrlarning har biri olamning boshlanishi, insonning aqli, bilimi va tafakkuri, tasavvuri xaqida o'ziga xos ilmlarga tayangan. Mutafakkirlar tarixining ilk davridanoq sof gnoseologik ta'limot va nazariyalar paydo bo'lmagandek tuyushi mumkin. Aslida unday emas, balki bu o'sha davrning yaxshi taxlil qilinmagani va ilmiy merosimizning tarixiy sabablari, urush va bosqinchiliklar oqibatida yo'qotilgani bilan izohlanadi.

Masalan, Avesto kitobida ham o'sha davr uchun yetarli darajada mukammal bo'lgan ilmiy falsafiy bilimlar tizimi, dunyoning mifologik va diniy manzarasi bayon qilingani ko'rishimiz mumkin. Avestodan so'ng ko'plab mutafakkir va allomalar yashagani, ularning nomlari va ilmiy merosi dastavval makedoniyalik Iskandar Yunon-Baqtriyaning bosqini, keyinroq esa arab istilosi davrida yo'q qilib yuborilganligini taxmin qilishimiz mumkin. Yunon falsafasini fan darajasiga ko'targan buyuk faylasuf Arastu ham o'z falsafiy tizimini yaratish va takomillashtirishda Avestodan foydalangani xam bunga misoldir. Xuddi shuningdek, jahon matematiklari olimlarini al-Xorazmiydan, astronom olimlarni esa Mirzo Ulug'bekdan ilhomlangani ham ayni xaqiqatdir. Faqat bu masalalar zamonaviy gnoseologiyada yo'nalish sifatida alohida taxlil qilinmagan. Qadimgi ilmiy merosimiz bo'lgan Avesto kitobi bizning muxim diniy-falsafiy

merosimizning yorqin namunasi. Asar boshqa ko'plab masalalar bilan bir qatorda o'sha davrga xos dunyoqarash va falsafiy bilimlarni qadimgi ajdodlarimiz ongi tafakkuri va bilimlarining mohiyati va ahamiyati yoritib berilgan asardir. Unda iqtisod, axloq, astronomiya, mineralogiya kabi masalalar bilan bir qatorda bilish va haqiqat muammosi ham o'rganilgan. Ma'lumotlarga ko'ra, kitob bir necha avlodlar tomonidan yaratilgan bo'lib, shu asnda unda gnossologik tushuncha va tamoyillar tizimi takomillashib borgan. Avesto kitobi zardushtiylikning asosiy manbasi bo'lganidan, bu dinga xos bilimlar tizimini o'zida ifodalagan. Shu bilan birga, kitobda inson qobiliyatlari uning dunyoqarashi va ma'naviy va amaliy faoliyati uchun ahamiyati kattadir. Asarda ma'naviy barkamollik, hurfiylik insonlardagi yuksak aloqiy tamoyillar namoyon bo'ladi. Zardusht fikricha insonlar yaxshilik, yorug'lik kuchlariga ergashishi, yaxshilikni yomonlikdan, adolatni adolatsizlikdan farqlab olishi zarurligi ilgari suriladi. Insonni olamni aiglash jarayonidagi bilimi haqiqat uchun kurashda befarq bo'lmasligi, yashash tarzi, ma'naviy qiyofasi, ijtimoiy faoliyati, «ezgu fikr», «ezgu so'z» va «ezgu amal»ida o'z ifodasini topadi. Ana shunday fazilatlarga ega bo'lgan kishigina zulmat va jaholat ustidan g'alaba qilishi, yaxshilik urug'ini sochishi, yaxshi nom qoldirishi, boshqalarning tahsini va minnatdorchiligiga sazovor bo'ladigan bilimlarga erishishi mumkin. Bu esa shu zaminida yashagan mutafakkirlarning qadimgi davrdagi tabiiy-ilmiy ayniqsa ijtimoiy bilimlarining rivojlanishiga oid manbalari borligidan dalolatdir.

Falsafiy bilim va tabiiy muammolar mavzusi Moniyning falsafiy-iloxy ta'limotida ham yaqqol ifodalangan. Moniy fikriga ko'ra dunyo - «zulmat va ziyo dunyosi»dan iborat, zulmat dunyosida adolatsizlik, zo'ravonlik hukm suradi, ziyo dunyosi abadiy, yemirilmaydigan, doimiy haqiqatlar dunyosidir. Bu ta'limoti zardo'shtiylik, buddaviylik, yaxudiylik va xristianlikning asosiy g'oyalari jamlangan umumiy tizim mifologiya, falsafa, astronomiya va boshqa ijtimoiy-tabiiy bilim sohalari bilan bog'liqlikda namoyon bo'lgan. Bu fikrlar Mazdak ta'limotida, xalqlarimiz manaviyati va tafakkur tarzida katta ahamiyatga ega bo'lgan «Urxun-Yenisey yozma yodgorliklari»da ham ko'rinib turadi. Afsuski turli

bosqinchilik va talon-taroj qilishlar oqibatida bu izlar xiralashib, ularni izlab topish imkoniyati qiyinlashib borgan. Bu davrda ham ilmiy falsafiy bilimlar majmui, asosan, dunyoning mifologik-diniy manzarasi va turli jihatlarini ifodalagani bilan axamiyatlidir .

Sharq mutafakkirlar qarashlarida inson ongi, bilimi va kamoloti tugʻrisidagi qarashlar rivojida VIII-XII asrlar muhim oʻrin tutadi. Bu davrda ijtimoiy-siyosiy maʼnaviy-axloqiy va ilmiy hayot tarzi xalqimiz tafakkurida muayyan oʻzgarishlar roʻy berganligidan dalolat beradi. Ushbu tafakkur uslubining ustuvor gʻoyalari islom dini va falsafasining tushuncha xamda tamoyillariga asoslangan edi. Shuni aloxida taʼkidlash kerakki, yurtimiz xalqlari ravnaqi, ongi va tafakkuri, milliy qadriyatlari arab dunyosi, madaniyati ravnaqiga ham katta taʼsir koʻrsatgani shubhasiz! Al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, ad-Beruniy, al-Fargʻoniy, Ibn Sino, Mirzo Ulugʻbek kabi mutafakkir olimlarimiz, Al-Buxoriy, At-Termiziy, Najmiddin Kubro, Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband kabi ilohiyot ilmining zabardast allomalari, Lutfiy, Yusuf Xos Xojib, Alisher Navoiy, Bobur, Bedil, Boboraxim Mashrab kabi ulugʻ zotlarning kamolotida nafaqat islomiy tafakkur, tabiiy ilmiy sivilizatsiya bilan bir qatorda maʼnaviy va madaniy qadriyatlarni taʼsiri ham beqiyosdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fayzullayev.O. Falsafaning bugungi istiqboli. Falsafa va huquq. 2004. № 1-son. b-10
2. Mamadaliev, M. (2023). PHILOSOPHICAL KNOWLEDGE AS A FACTOR LEADING MAN TO TRUTH AND GOODNESS. B INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY (T. 3, Выпуск 11, сс. 156–159). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10113191>
3. Umarovich M. M. THE IMPORTANCE OF COOPERATION BETWEEN EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND FAMILIES ON THE BASIS OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF OUR ANCESTORS IN THE FORMATION OF YOUTH SPIRITUALITY //Galaxy International Interdisciplinary Research

Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 4. – С. 157-163.

4. Mamadaliev Muzaffar Umarovich. (2022). IN FORMING THE SPIRIT OF YOUTH PHILOSOPHICAL WORLDWIDE AND THE SCIENTIFIC SIGNIFICANCE OF OUR NATIONAL SPIRITUAL HERITAGE. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(4), 338–342. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/SKJ6E>

5. Mamadaliev, M. (2023). PHILOSOPHICAL KNOWLEDGE AS A FACTOR LEADING MAN TO TRUTH AND GOODNESS. B INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY (Т. 3, Выпуск 11, сс. 156–159). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10113191>

6. Artikov, T. A., & Mamadaliyev, M. U. (2023). ABU RAYKHAN BERUNI'S VIEWS ON EDUCATION. B INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY (Т. 3, Выпуск 11, сс. 481–484). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10220673>

7. Umarovich, Mamadaliev. (2020). PHILOSOPHICAL KNOWLEDGE IS THE METHODOLOGICAL REGULATOR FOR THE DEVELOPMENT OF ALL DISCIPLINES. *EPRA International Journal of Research & Development (IJRD)*. 197-198. 10.36713/epra4105. The article depicts the nature of philosophic knowledge, their difference from the knowledge received from other subjects and its role in the process of formation of spiritually developed person. KEY WORDS: Philosophical knowledge, natural knowledge, mysteries of the world, living education, intellectual eagerness, thinking absolutely, logical thinking, daily (ordinary) education (knowledge).

8. M.U.Mamadaliyev. (2024). Сотрудничество образовательных учреждений и семьи в формировании духовности молодежи. *Международный журнал формального образования*, 3(2), 28-33. Извлечено из <http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/2054>

INGLIZ TILIDA „HAND” KONSEPTI LEKSIK VERBALIZATORLARINING SEMANTIK STRUKTUR TADQIQI

Mamadaliyeva Xabibaxon Muhiddin qizi

ADCHTI boktoranti

yakubovmuhammadjon15@gmail.com

Muayyan xalq, millat ijtimoiy ongidan o‘rin olgan konseptlar xalq konseptosferasi tarkibiy qismiga aylanadi. Bunday konseptlar ichki va tashqi olam bo‘laklari, turli relyatsion munosabatlar haqidagi bilimlar yig‘indisidan iborat bo‘ladi. Professor M.A.Abduvaliyevning fikriga ko‘ra, konsept mental tuzilma bo‘lib, u tizimlashgan va tartiblashgan tarkibga ega va bu tarkib obraz, tushuncha, yetakchi va ikkinchi darajali obyektiv va subyektiv, yorqinlik darajasi turlicha bo‘lgan kognitiv bilimlar va baholardan iborat (1)

Xalq millat va etnos ijtimoiy ongi va xotirasiga muhirlangan konseptlar va ularning kognitiv belgilari tushuncha maqomiga ega bo‘lib, kommunikatsiya jarayonida ularga ehtiyoj yuzaga kelganda til va nutq birliklari semantikasi orqali verballashadi, lisoniy tasviriga ega bo‘ladi. Xalq millat ijtimoiy ongida olam haqida to‘plangan bilimlarni olamning konseptual manzarasi deb atashmoqda. Aniqroq qilib aytadigan bo‘lsak, har bir til, shu jumladan ingliz va o‘zbek tillari ham olamning milliy-lisoniy manzarasiga ega bo‘ladi. Taniqli o‘zbek tipolog-tilshunos olimi O‘.Q.Yusupovning haqli e‘tirofiga ko‘ra “...olamning milliy lisoniy manzaralari ko‘p jihatdan bir birlariga mos keladilar”.(3) Haqiqatda ham german, turkiy, roman, slavyan xalqlari konseptosferasidan o‘rin olgan masalan: bosh, qo‘l, ko‘z, oyoq kabilar haqidagi tushunchalari, obrazlar, ularning interpretasiyalari (baholari) bir xil ekanligi, muvofiq ravishda ularning lisoniy manzaralari ham mos kelganini kuzatish mumkin: head-bosh-голова, hand-qo‘l-рука, eye-ko‘z-глаза va boshqalar.

Konsept tushunchadan farqli o‘laroq ko‘p sathlilik hususiyatiga ega. Demak konsept nominatsiyasi so‘z, so‘z birikmalari morfologik, frazeologik va paremiologik birliklar, gaplar,matnlar orqali verballashuvi mumkin.

Arxikonseptual sema asosida tizimlashgan bunday birliklar majmuini A.P.Babushkin va I.A.Sternin konseptning nominativ maydoni, deb atashni taklif qildilar(4). Biroq, shuni ta’kidlash lozimki, konsept nominatsiyasida nafaqat leksemalar, morfemalar, soʻz brikmalari, balki gap maqomidagi turli predikativ kanstruksiylar, ham ishtirok etishini hisobga oladigan boʻlsak, konsept makromaydonini nominativ-komunikativ maydon, deb atash toʻgʻriroq boʻladi deb oʻylashimiz Turli til sathlariga mansub maydon konstituentlari konsept nominatsiyasi uchun bevosita xoslanganligi yoki bilvosita xoslanganligi, faollik darajasi, qoʻllanish koʻlamining tor yoki kengligi, tuzilishiga koʻra bir-birlaridan farq qilishi mumkin. Manashu jihatlarni hisobga olgan holda professor M.A.Abduvaliyevning bu boradagi fikrlariga qoʻshilgan xolda nominativ-komunikativ makromaydonini tashkil qiluvchi lisoniy va nutqiy birliklarni ikki guruhga ajratamiz: birinchi darajali til va nutq birliklari va ikkinchi darajali til va nutq birliklari. Birinchi guruhga mansub til va nutq birliklari mazkur maydonining markaziy qismidan oʻrin olsa, ikkinchi darajali birliklar uning chet (periferiya) qismidan joy oladilar. U yoki bu konseptning lisoniy ifodalari koʻpligi yoki ozligi konseptning nominative zichlik darajasini koʻrsatadi. Rus olimi G.G.Slishkinning yozishicha, “Konseptning belgilar orqali ifoda imkoniyatlari qanchalik koʻproq boʻlsa konsept shunchalik qadimiy, uning lisoniy jamoasi uchun qimmatini va ahamiyati shunchalik yuqori boʻladi”.

Har qanday konsept verballashuvini til sathlari kesimida, aniqrogʻi makro maydonni mikromaydonlarga ham ajratib oʻrganish mumkin. Ushbu tadqiqot ishida “Hand/Qoʻl” konseptini voqelantiruvchi leksik sath, birliklarining semantik-struktur tadqiqini amalga oshiramiz. “Hand/Qoʻl” konsepti leksik sath birligi boʻlmish leksema (nutqda soʻz) orqali ism yoki nom olgan. Masalan: Hand ot leksemasi qadimgi ingliz tilida hand, hond yuqori qadimgi Nemis tilida hant, Got tilida handus, shakillarida hamoyon boʻlgan. Vebsterning uchinchi yangi xalqaro logʻatida hand leksemasining 21ta maʼnosi qayd etilgan. Uning bosh maʼnosi bilan, bosh barmoq va narsalarni ushlashga hizmat qiluvchi taʼna aʼzosi boʻladi, uning tarkibida barmoqlar(2) barmoqlarning qoʻlga toʻgʻri keluvchi shakli yoki

vazifasiga ko'ra undan farq qiluvchi a'zosi: A kangaroos forearms seem undeveloped but the powerful five-fingered hand are skilled at feinting, cloutning;

b: qo'l vazifasini bajaruvchi yoki qo'lga o'xshamagan narsa: the hind foot of an ape. Raqamlar indikatori yoki ko'rsatuvchisi (the hands of a clock); ko'rsatkich barmoqning yozilgan holatda yo'nalishni ko'rsatishi yoki biron narsaga e'tiborini qaratish (index9); apelsin va boshqalarning birgalikda sotilgan qisimlari; bananlarning 9 tadan 20 tagacha bo'lgan bir o'zakka biriktirilgan bo'lagi va boshqalar. Hand leksemasining keytingi (2a) ma'nosi shaxsiy mulk (odatda ko'plikda): anxious not to let the property get out of his hands; b(1) nazorat rahbarlik (odatda ko'plikda): kept the management of the firm in his own hands; (2) nazorat va boshqaruv huquqi, imtiyoz: allowed the teacher a free hand in her treatment of the children 3a: tomon yo'nalish: armed men were running and fighting on either hand; b: masala yoki bahsning ikki tomondan biri: ko'rilayotgan subyekt yoki narsaning ikki yoki undan ortiq aspektlari: on the one hand we can appeal for peace, or on the other declare war; c(1) o'rash (burash) ning usuli yoki o'ng qo'li yoki chap qo'lga aylanish: the hand of the spiral a right-hand screw; (2): tashqaridan yoki ichkaridan qaraganda eshikni o'ng yoki chapga ochilishini belgilovchi xususiyati; 4a va'da yoki kelishuvni ko'rsatish yoki shartlaridan qoniqish: without further talk he gave me his hand on deal and we closed it; b: unashtiruv yoki turmush qurish va'dasi: asked the man for his daughters hand; 5 hands: chavandozlikda boshqaruv ishlari: He didn't ride well, he hadn't good hands. H.G.Wells; 6a: yozish usuli: qo'l yozuvi: a handsome hand; b: imzo; some write require a judges hand; 7a: malaka, qobilyat: wished to try his hand at painting; b: muhim qism: several men had a hand in the crime; 8: 4 duymga teng o'lchov birligi, asosan otlarning bo'yiga nisbatan qo'llanadi; 9a: yordam yoki qo'llar (jismoniy harakatlar bilan): gave the old man a hand with his heavy bundles; b: ishtirok qiziqish: a project in which several people had a hand; c: gulduros qarsaklar: gave the singer quite a hand; 10a: (1) qarta o'yini yoki doska o'yini ishtirokchisi; (2) tarqatilgandan keyin o'yinchi qo'lidagi qartalar; (3): o'yinning har qanday paytida o'yinchi qo'lidagi qartalar; (4) hamma qartalar bir

vaqtda tarqatilib o'ynaladigan payti; (5): soliter (karta o'yini nomi) da tarqatilmagan lekin o'ynaladigan kartalar; b: qarshi kuchlarga birov pozitsiyasining kuchi va mustahkamligi: these developments greatly strenglthed the hands of union policy makers; 11a: muayyan bir ishni bajaruvchi, kishi: two prtraits by the same hand; b(1): biron ishga yoki umumiy topshiriqlar uchun ishga yollangan kishi: a ranch hand; (2): ishchi, xizmatchi: Business was so successful the company soon was employing over a hundred hands; c: kema ekipajining a'zosi: All hands on deck; d: biron bir ishda malakali bo'lgan kishi: a great hand in carpentary; c: mutahassis (muayyan faoliyat yoki mintaqa, o'lka, mamlakat bo'yicha): a Latin America hand; 12: arxaik: axborotlar manbai bo'lgan kishi; 13a arxaik teginish (xususan bo'yoq sho'tka) rasmlarga; b: qo'l ishi: The destruction showed the hand of vandals; c: bajarish usuli: The very brushstrokes showed the hand of a master; 14 revolverning slinderning aylantiruvchi tish; 15 sheva: yaqin ot; 16 Britaniya shevasida: qo'shni joy: He comes from over near Kendal hand; 17 yoki hand game: Amerika hindulari o'ynaydigan qimor o'yini (suyak bo'laklari yoki mayda narsalarni qo'ldan qo'lga o'tkazish orqali ular nima ekanini topib aytish) 18 lotin tilidan olingan manus; 19 o'yinda achko' olish imkoniyati; 20: kiyim yoki charm yoki uning tekisligi, bukiluv yumshoqligini sezish: the warm, dry luxurious hand of silk; 21 shuningdek hand cheese qo'lda tayyorlangan pishloqning har qanday turi. Hand fe'l leksemasi bermoq, topshirmoq, olib bormoq, uzatib yubormoq, uzatmoq ma'nolariga ega bo'lsa, u over, outlar bilan birlashib topshirmoq, bermoq va tarqatmoq, bo'lib (taqsimlab) bermoq ma'nolarini kasb etadi.

“Qo'l” semantikali sifat leksemalarning quyidagi tiplarini aniqlashga muyassar bo'ldik: Handed-qo'lli, qo'llari bor; Hand fast- arxaik: qattiq changallangan; Handy-ishlatish uchun) o'ng'ay, qulay, oson boshqariladigan, mahoratli, usta chaqqon, Handwrought-qo'lda ishlangan; Handy weight-o'rtacha vazndagi hayvon; Hand-knitted-qo'lda to'qilgan; Handmade-qo'lda qilingan, yasalgan, (qo'l ishi); Hand-picked-saralangan, terilgan; Handsome-chiroyli, ko'rkam, kelishgan (erkaklarga nisbatan), qimmatbaho, qo'li ochiq; Handless-qo'lsiz; Hand-in-hand-yaqin, yonma yon yuradigan.

Tahlillar hand leksemasi murakkab va sodda tarkibli ravish soʻz turkumiga mansub birliklarni yuzaga keltirishligini koʻrsatadi. Bular masalan: at close hand-juda yaqinda, at first hand-birinchi qoʻldan, at hand- vaqt yoki joyga nisbatan yaqin, at the second hand-ikkinchi qoʻl, bilvosita, ravishda, at third hand-uchinchi qoʻl (marta) dan, by hand-qoʻl (lar) bilan (yordamida), in hand-qoʻlida borligida, into hand-nazoratdagi, on every hand-har joyda, har joydan, on hand-qoʻlida (qoʻliga kirish arafasida), out of hand-kechiktirmasdan, ikkilanmasdan yoki tayyorlanmay, to hand-qoʻlga kelguvchi, handily- mohirona: Hand in glove, Hand and glove-oʻta yaqin aloqada; hand in hand-qoʻlini qoʻlga berib; Despite the handicap the horse won the race handily va boshqalar.

Shuningdek, taxlillar chogʻida suffiksial hand tarkibli ot (hander-qoʻlga beriladigan zarba; handedness-qoʻlli boʻlish holati, handiness-mahoratlilik handicapper-ot poygasida xolatni bashorat qilib beruvchi kishi, handlike-qoʻlga oʻxshagan; ravish yasama soʻzlar (handsomely-chiroyli tarzda) ni ham aniqladik.

Shuni taʼkidlash joizki, zamonaviy ingliz tilida “Hand” konsepti soʻz representantlari orasida qoʻshma ot maqomidagi leksemalar 143tani, qoʻshma yasama otlar leksemalar 28 tani, tashkil etadi: handsale, handplay, handout, handdrill, hand-me-down, handcraftman, handicapper, handling room, hand-latter, handloader, handmind, hand stemper, handywoman va boshqalar.

Tahlillar bunday leksik birliklar quyidagicha tayanch modellar asosida yuzaga kelishligini koʻrsatadi: N, Adj, Adv, V, N+N, N+N+Suf, Adj+Suf, V+Adv, N+V, N+conj+N, N+N+N, N+Adj-Adj, N+Prn+Adv, N+Prep+N, N+adv+N=Adv, N+Adv=N, N+N+Suf+N, N+Suf=Adv, N+V=CV, N+V-ed=Adj, Adj+N=N va hakazolar.

Shunga xulosa sifatida shuni aytish joizki “Hand” konseptining leksik sath birliklari semantic va struktur jihatdan turli-tuman ekanligi mazkur konseptning nominativ zichligi yuqori va kommunikativ jihatdan relevant ekanligidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1 Abduvaliyev.M.A To'siqsizlik konsepti Nominativ maydonini tashkillovchi birliklarning kognitiv, lingvokulturologik va lingvopragmatik xususiyatlari (inglz, o'zbek va boshqa tillar misolida) filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi Andijon 2023. B 28-29
- 2 Бабушкин А.П., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика и семасцология-Ворожег: Ритм, 2018-с 19-20
- 3 Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика. Тамбов: изд-во "Таб".ун-та, 2000. 290 с.
- 4 Butayev Sh "English-Uzbek, Uzbek-English dictionary "Tashkent, 2013. 878p.
- 5 Слышкин Г.Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты преседентных текстов в сознании и дискурсе.-М: Академия, 2000. – с128.
- 6 Юсупов У.Қ. Теоретические основы составительной лингвистики. Ташкент: издательство "Фан". 2007.-с.20:
- 7 Webster's Third New International Dictionary Unbridged. Springfield, Mass,USA Merriam-Webster incorporated, 1993. -p.p 1026-1028.

ANALYSIS OF LEXICAL-SEMANTICAL ASPECTS OF RADIO DISCOURSE IN MODERN LINGUISTICS

Behzod YUNUSOV,
Oliy toifali o'qituvchi,
PhD erkin tadqiqotchi

Abstract:In this article the author will talk about lexical-semantical aspects of radio communication in English, Uzbek and Russian languages. Besides the author pays attention to lexical structures and phraseology in radio communication. Also some interesting facts about lexical-semantical of radio communication will be talked about.

Keywords: linguoculturology, radio communication, communication, radio station, on air, media, research, radio program, phraseology, vocabulary, irony,

stylistics, semantics, language game, radio text, precedent, modification, media text, expressive, phatic.

In order to accomplish this work we had to turn to the works of some leading famous scientists in the field of radio communications and linguistics, such as M.T.Irisqulov, Victoria Sibul, Jabbarova Hamida, Vasileva T.V., Osinskiy V.G., Levina Ye.A., Vinokur T.G., Rezanova Z.I., Klyuyev Yu.V., Barmankulov M.K., Zemlyanova L.M. and others.

When we speak about radio communication, an interesting question arose in our minds, “what are codes and short-hand expressions are useful for radio communication, especially when a person to transfer information quickly”. That’s why it is extremely important to be familiar with the meaning of the terminology. All of this is done to communicate effectively. For example, here are some codes or terms used in English:

Roger that = “Message received and understood”

Roger so far = Confirming part way through a long message that you’ve understood the message so far

Affirmative = yes

Negative = No

Come in = Asking another party to acknowledge they can hear you

Go ahead = I am ready for your message

Say again = repeat all of your last message

Say all before/after = Repeat all before/after a certain phrase or word if you didn’t catch part of the message

Over = Message finished, inviting others to respond if needed

The term “discourse” in the aspect of its semantic variation has become the most frequently used in the linguistic sphere. Currently, the functional-communicative approach considers discourse as the most important form of a person’s daily life practice. The meaning of the term “discourse” causes huge inconveniences due to the fact that it had been in need within a number of scientific disciplines, such as anthropology, ethnography, sociology, linguistics, sociolinguistics, philosophy, psycholinguistics and others [1].

However, due to the works of scientists from different fields, the theory of ‘discourse’ is being formed as independent interdisciplinary field. The word discourse has the most ‘old’ meaning in French, and it meant a dialogical speech. From the dictionaries of the 19th century we know that the word considered to be polysemic and indicated:

- 1) dialogue, conversation;
- 2) speech, lecture.

The study of radio speech as a linguistic phenomenon shows that it has not found its deep scientific understanding. Therefore, it is necessary to study radio speech as a type of cultural speech and take into account ethical principles. The skill of conducting a live conversation depends on how confidently a radio journalist holds the reins of the air. Direct communication on the air creates an indirect psychological reaction of listeners to the audio program. According to the general scientific sources of the study of radio language it can be divided into three main categories:

- 1) articles and brochures devoted to the normative and stylistic analysis of language practice in radio broadcasts;
- 2) publications describing the features of radio speech, different from other types of speech;

- 3) essays by radio journalists, written in a common language, containing valuable information about the linguistic aspects of radio program identified in the course of daily work [2].

Radio, on the whole, tends to be heard only once. The codes of radio language consist of **words, sound effects, music and silence**. These are shared to some extent with television and film, but radio uses them in rather different ways on collections of these word signs as symbolic codes to communicate meaning.

In fact, radio is a mass medium that transmits audio signals through the air to radio receivers. It is one of oldest and most accessible forms of electronic media. Several unique characteristic of radio make it ideal for a wide range of purposes, including entertainment, news, information, and education.

A radio documentary, or feature, covers a topic in depth from one or more perspectives, often featuring interviews, commentary, and sound pictures.

Speaking about radio discourse let us say something about advertising discourse. The type of ad text we are interested in is a written support. It is considered to be argumentative type of a text and has an objective to persuade listeners. The main goal of advertising is to sell. Therefore, all means are good to reach the goal. It means they will do everything to provoke the desire to buy in them. To better get the point we will analyze the lexical, morphosyntactic and pragmatic aspects of messages in advertising.

There are a number of peculiarities in the Advertising Radio Discourse compared with other media discourse, and we are going to define the lexical aspects of the written radio advertising. As we mentioned before, the main purpose is to attract the attention of the listeners-recipients, that is why some special codes are used. Of course, it has an informative purpose, but not strict one. Therefore, they use the language which is able to have immediate impact. To fulfill this, we are going to define specialized terms, compound terms, loans and neologisms [3].

One of the features of this discourse is specialized terminology from different professions.

“Philips full HD, googleplay, appstore, radiofrequency, assembling, recharge, technologies, vta, discount, soprano, pianoplayer, conveyor belt, symphony, competition, balsam, internet etc.” (CLRVAN 2013, pp.511-516).

According to Maingueneau (1998: 35), the use of a lexical characteristic of a subject / theme of an audience gives the listener the impression that he is part of connoisseurs, which creates artificial complicity between the enunciator and the recipient [4].

In this paper, we have touched only a few features of the radio advertising discourse. We admit they are not sufficient enough to give us a picture of the whole radio advertising discourse. The observation of the linguistic means in the advertising messages shows that the authors in this field have specific means of communication.

References

1. Austin, Jean L., 1962. *How to do thing with world*, Oxford New York: Oxford University Press.
2. Dann, G., 2003. Tourism smellscapes, *An international journal of Tourism space, place and invironment* Vol 5, № 1.
3. Kerbrat-Orecchioni, C., 2005. *Les actes de langage dans le discours*, Paris: Armand Colin.
4. Dumitrascu, E., Maruntelu, L., 2017. *Advertising Radio Discourse – Lexical Analysis*, “Ovidius” University Annals, Volume XVII, Issue 1.

THE LEXIS AND STRUCTURAL-SEMANTIC ANALYSIS OF THE ACTER/ACTRESS IN FILM DISCOURSE

Buviniso Mashrabova Nurbek qizi
Doctoral student of Andijan state

Abstract. The article examines the structural composition of the lexemes “*actor*” and “*actress*” using the “-*er*” and “-*ess*” suffixes, both of which are widely used in English to form nouns. These suffixes denote gender, with -*er* indicating a masculine form and -*ess* a feminine one. Through an analysis of English dictionaries, the article explores the semantic layers of *actor* and *actress*, revealing their shared meaning of individuals performing roles in film, theater, and television, as well as their professional nature. The article further delves into the specific roles and expectations associated with these terms, using examples from film discourse to highlight their function within the context of performance. Finally, the article discusses the synonymy and stylistic neutrality of *actor* within the group of related terms, emphasizing its dominant and professional connotations.

Introduction. The lexemes actor/actress represent fundamental components of the English language lexicon, particularly within the domain of FILMdiscourse. These words, structurally derived through the process of affixation, hold a prominent place in English vocabulary due to their association with performance, identity, and gendered roles in media. The study of such lexemes is crucial for understanding the dynamic processes of word formation and their semantic evolution. In linguistics, particularly in the areas of morphology and syntax, lexemes like actor/actress are frequently analyzed for their structural composition, derivational processes, and gender-specific connotations.

Linguists have long explored how the derivational process shapes the meaning and form of words in the English language. Through the mechanisms of affixation, especially the addition of suffixes like -*er*/-*ess*, English word formation plays a pivotal role in the expansion of vocabulary. As observed by scholars such as K. Denistin, derivation is central to enriching the language, and this process

reflects both functional and social dimensions.¹¹⁴ The study of such words also illuminates broader cultural practices and social distinctions, particularly when considering gendered suffixes that distinguish male and female roles.

Furthermore, from a semantic perspective, linguists have examined the polysemy, homonymy, and synonymy of words like *actor/actress*, noting their nuanced meanings and roles in different discourses. While these terms are often used interchangeably, their underlying semantics can reveal important insights into how language reflects societal values and conventions regarding gender, profession, and identity.¹¹⁵ The work of scholars in sociolinguistics and pragmatics also provides a framework for understanding how these lexemes function within specific contexts, such as film, theater, and television, and how they contribute to the construction of identity and professional stature in these domains.¹¹⁶

The words *actor/actress* are structurally developed and generated through the process of derivation. It is commonly known that in the English language, new lexemes are generated primarily through *composition and derivation*. *Derivation*, in particular, plays an important role in expanding the English vocabulary, and this is accomplished through affixation and conversion. *Prefixes* (*prefixes added at the beginning*), *suffixes* (*prefixes added at the end*), and *infixes* (*prefixes added in the middle*¹¹⁷) are all employed in the affixation process to change the meaning and form of the root word. The lexemes *actor/actress* were likewise generated by the affixation method, namely by adding suffixes to the root word.

The structural makeup of the lexemes *actor/actress* can be described as follows:

$$V + S = N \text{ (} V - \textit{verb}, S - \textit{suffix}, N - \textit{noun}\text{)}.$$

¹¹⁴ K. Denistia, Fr. Borgias Alip. The Distribution of the Agentive Nominalizer of the Suffixes {-er} and {-en} // Phenomena. Journal of Language and Literature. Vol. 14, № 1, 2014. – P. 50-61.

¹¹⁵ V. Adams. An Introduction to Modern English Word Formation. – London: Longman, 1973.

¹¹⁶ Matthews, P.H. Morphology (second edition). – Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

¹¹⁷ M.G'apporov, R. Qosimova. Ingliz tili grammatikasi (o'quv qo'llanma). – Toshkent: Turon Iqbol, 2010. – 336 b.

As a result, we can conclude that the root of the terms *actor/actress* is a verb, with *act* serving as the base verb. By adding a suffix to the *act* morpheme, A new derived noun is created.

We would like to focus on the *-er/-ess* suffixes in the structural composition of *actor/actress*. The *-er/-ess* derivational suffixes are widely used in English grammar to form new lexemes in the noun and adjective categories.¹¹⁸ According to linguist I.Plag, there are more than 100 lexemes in the English lexicon formed with the *-er* suffix, and these are typically added to transitive verbs, indicating the doer of the action expressed by the verb:¹¹⁹ *act – actor, play – player*. Although the functional characteristics of the *-er/-ess* suffixes are the same, in terms of form, *-er* suffix is associated with masculine gender, while *-ess* suffix is associated with feminine gender: *waiter – waitress*.

In English explanatory dictionaries, the meanings of the lexemes *actor/actress* are given as follows:

- a) **CIDE** – “*someone who pretends to be someone else while performing in a film, play, or television or radio program*”¹²⁰
- b) **OALD** – “*someone who performs on stage, on television, or in movies, especially as a profession*”¹²¹
- c) **CED** – “*someone whose job is acting in plays or films*”¹²²

From the definitions provided in the dictionaries, it is clear that the lexemes *actor/actress* have the following semantic layers: a) a person who portrays someone else in a film, stage, television, or radio program; b) a profession; c) a person who plays a role in theater or cinema.

The semantic, functional, and significative roles of these meanings are almost identical. The lexemes *actor/actress* are used only in the lexicon of cinematic discourse, and they do not have secondary meanings.

¹¹⁸ F. Katamba. *Morphology*. – New York: St. Martin’s Press, 1993. – P. 156-173.

¹¹⁹ I.Plag. *Word-Formation in English*. – New York: Cambridge University Press, 2003. – P. 180-195.

¹²⁰ Cambridge International Dictionary of English – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 1796 p.

¹²¹ Oxford Advanced Learners Dictionary – Oxford: Oxford University press, 2005. – 1924 p.

¹²² Collins English Dictionary – Glasgow: HarperCollins Publishers, 1998. – 1798 p.

To further elaborate on the semantic analysis of the lexemes actor/actress, we can provide the following example: Margo Chan: “You are an actor, you are supposed to know all about it”¹²³ (“All About Eve”). In this sentence, the lexeme actor semantically refers not only to a person who plays a role on stage but also to someone who is expected to have great experience, skill, and talent. The main character of the film, the talented actress Margo, believes that an actor must emotionally connect with the character they portray and be knowledgeable about the necessary details of that character.

Regarding semantic relationships, we cannot analyze the lexeme actor/actress in terms of synonymy, antonymy, polysemy, and homonymy.

In terms of synonymy, it can be synonymous with the following words: performer, player, artiste, leading man or lady, Thespian, luvvie (sometimes used in a sarcastic tone), and troupier (an experienced stage performer). Among these synonyms, the lexeme "actor" is stylistically neutral and dominates the group.

Actor/actress								
Structural analysis		Lexis analysis			Semantic analysis			
Grammatical	Morphological	The word actor/actress expresses three meanings in its lexis-semantic layer			synonymy	antonymy	homonymy	polysemy
Noun	Compound noun: V+er/ess=N	A person	A Profession	A person (in a satiric and humoristic meaning)	+	-	-	+

¹²³ https://www.youtube.com/watch?v=Ol-HR3Ckh_k (Murojaat sanasi: 12.01.2025)

Conclusion. In conclusion, the study of lexical meanings plays a crucial role in understanding language structure and its evolution. Through the lens of lexicology, we explore how words acquire and change meanings, including concepts like synonymy, antonymy, polysemy, and homonymy. These processes not only enhance our understanding of vocabulary but also provide insights into the dynamic nature of language. By analyzing the meanings and uses of words, linguists can better comprehend the complexities of communication and the development of language over time.

References:

1. Adams.V. An Introduction to Modern English Word Formation. – London: Longman, 1973.
2. Cambridge International Dictionary of English – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 1796 p.
3. Collins English Dictionary – Glasgow: HarperCollins Publishers, 1998. – 1798 p.
4. Denistia,K, Fr. Borgias Alip. The Distribution of the Agentive Nominalizer of the Suffixes {-er} and {-en} // Phenomena. Journal of Language and Literature. Vol. 14, № 1, 2014. – P. 50-61.
5. Katamba F. Morphology. – New York: St. Martin's Press, 1993. – P. 156-173.
6. Matthews, P.H. Morphology (second edition). – Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
7. Oxford Advanced Learners Dictionary – Oxford: Oxford University press, 2005. – 1924 p.
8. Plag I. Word-Formation in English. – New York: Cambridge University Press, 2003. – P. 180-195.
9. M.G'apporov, R. Qosimova. Ingliz tili grammatikasi (o'quv qo'llanma). – Toshkent: Turon Iqbol, 2010. – 336 b.
10. https://www.youtube.com/watch?v=Ol-HR3Ckh_k

Paralingvistika Sohasida Raqamlarning Ahamiyati

Kurbanova Sevaraxon

Andijon davlat chet tillari instituti 1-kurs doktoranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada paralingvistika sohasidagi raqamlarning ahamiyati tahlil qilinadi. Paralingvistik elementlar, ya'ni intonatsiya, tovush balandligi, tezligi, pauzalar va emotsional ifodalar kommunikatsiyaning samaradorligini oshiradi. Maqola raqamlar yordamida bu elementlarning o'lchovlari va ta'sirini o'rganadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nutqning tezligi, balandligi va intonatsiyasi muloqotning samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqola, paralingvistikaning ilmiy ahamiyatini va kommunikatsiya jarayonida uning rolini chuqur tahlil qiladi.

Аннотация

В данной статье рассматривается важность числовых данных в области паралингвистики. Паралингвистические элементы, такие как интонация, громкость, скорость речи, паузы и эмоциональные выражения, значительно повышают эффективность коммуникации. Статья анализирует влияние этих элементов и их измерения с использованием числовых показателей. Исследования показывают, что скорость речи, громкость и интонация оказывают заметное влияние на эффективность общения. Статья глубоко анализирует научную значимость паралингвистики и её роль в процессе коммуникации.

Annotation

This article analyzes the importance of numbers in the field of paralinguistics. Paralinguistic elements such as intonation, volume, speech rate, pauses, and emotional expressions enhance communication effectiveness. The article examines the impact of these elements and their measurements through numerical values. Research shows that speech rate, volume, and intonation significantly influence

communication effectiveness. This article analyzes the scientific significance of paralinguistics and its role in the communication process.

Kalitso‘zlar: paralingvistika, raqamlar, intonatsiya, tovush balandligi, nutq tezligi, pauzalar, emotsiyalar, kommunikatsiya samaradorligi, tahlil, paralingvistik elementlar

Paralingvistika — bu nutqdagi so‘zlardan tashqari barcha tovushli unsurlarni, ya'ni intonatsiya, balandlik, tezlik, pauzalar va boshqa tovush xususiyatlarini o‘rganadigan ilmiy soha. Paralingvistik elementlar so‘zlarni qanday aytishimiz, ular qanday qabul qilinishi va boshqa odamlarning fikriga qanday ta'sir qilishi haqida katta ma'lumot beradi. Bugungi kunda paralingvistika tadqiqotlari ko‘plab raqamli o‘lchovlar asosida olib boriladi, chunki raqamlar nutqdagi tovushlarning o‘zgarishlarini aniqroq va aniqroq tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu maqolada paralingvistikaning raqamlar asosida qanday tahlil qilinishi va uning muloqotdagi ahamiyati haqida so‘z yuritamiz.

Paralingvistik elementlarni aniqlash va o‘lchashda raqamlar katta ahamiyatga ega. Nutqning sifatini va samaradorligini o‘lchashda, ayniqsa, tovush balandligi, tezligi, pauzalar va intonatsiya kabi ko‘rsatkichlar uchun statistik o‘lchovlar qo‘llaniladi. Misol uchun, nutqdagi balandlik o‘rtacha 150-200 Hz oralig‘ida bo‘lsa, bu so‘zlarning qanday ta'sir qilishi va ular qanday qabul qilinishini tahlil qilish imkonini beradi. Paralingvistika sohasida raqamlar yordamida kommunikatsiya jarayonida uchraydigan noaniqliklarni aniqlash va yanada samarali muloqot usullarini ishlab chiqish mumkin.

Tadqiqotlarda ko‘pincha nutq tezligi va balandligi o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlil qilinadi. Misol uchun, nutq tezligi 150-160 so‘zda bir daqiqaga yetganda, bu tinglovchilar tomonidan yaxshi qabul qilinadi va muloqot samarali bo‘ladi. Ammo, agar nutq tezligi 200 va undan yuqori bo‘lsa, tinglovchilar noto‘g‘ri tushunishi yoki muloqotni qabul qilishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

Intonatsiya — bu tovushning balandligi, pastligi va harakati bo‘yicha o‘zgarishlar, bu esa gapirgan paytimizda his-tuyg‘ularni, ma'noni yoki ahamiyatni belgilaydi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, intonatsiya, ma'lum bir ma'lumotni tinglovchiga etkazishda 38% gacha ta'sir qiladi. Bu raqamlar paralingvistika sohasidagi intonatsiyaning ahamiyatini aniq ko'rsatadi. Misol uchun, ba'zi hollarda, so'zlarning o'zi juda oddiy bo'lishi mumkin, ammo ularni qanday aytish muhim ahamiyatga ega.

Agar "Men yaxshi" degan so'zlar yuqori ton bilan, kulib aytilsa, bu so'zlar xursandchilik yoki shodlikni bildiradi. Ammo, agar bu so'zlar past ton bilan, og'ir va jiddiy tarzda aytilsa, ular qayg'u yoki salbiy bir holatni ifodalaydi. Bu raqamlar shuni anglatadiki, nutqdagi intonatsiya nafaqat so'zlarning aniq ma'nosini, balki ularning qanday qabul qilinishini ham belgilaydi.

Tovush tezligi ham paralingvistik elementlar ichida muhim o'rin tutadi. Nutq tezligi kommunikatsiyaning samaradorligini 40-45% gacha oshirishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ideal gapirish tezligi bir daqiqada 150-160 so'zni tashkil qiladi. Bu tezlikda gapirgan kishi tinglovchiga o'z fikrini aniq va tushunarli tarzda yetkazishi mumkin. Agar nutq tezligi bu darajadan oshsa, tinglovchilar uchun ma'lumotni qabul qilish qiyinlashadi.

Bundan tashqari, nutq balandligi ham muloqotni samarali qilishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlarda ko'rsatilishicha, yuqori balandlikdagi tovush energiya, ehtiros yoki ishonchni bildiradi, past balandlikdagi tovush esa jiddiylik yoki qayg'u holatlarini anglatadi. Nutqning balandligi o'zgarganda, tinglovchining hissiy reaksiyasi ham o'zgaradi. Masalan, biror ishni ishonch bilan taqdim etayotgan kishi baland va aniqlik bilan gapiradi, bu esa auditoriyaga ta'sir qiladi va fikrni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Pauzalar — bu nutqdagi tutilishlar, bu elementlar ham paralingvistik ta'sirga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pauzalar kommunikatsiyaning samaradorligini 30% gacha oshirishi mumkin. Bu raqamlar shuni ko'rsatadiki, pauzalar nafaqat tinglovchining ma'lumotni yaxshiroq qabul qilishini ta'minlaydi, balki gapiruvchi o'z fikrini to'liq va aniq ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Pauzalar orqali muhim fikrlarni ta'kidlash yoki boshqa qismlarni ajratib ko'rsatish mumkin. Agar gapni boshlashdan oldin yoki muhim nuqtalar o'rtasida pauza

qo'yilsa, bu tinglovchining e'tiborini jalb qiladi va fikrni aniqroq qabul qilishiga yordam beradi. Pauzalar, shuningdek, nutqning emosional jihatlarini yanada kuchaytiradi va muhokamaning samaradorligini oshiradi.

Paralingvistikaning yana bir muhim jihati — emotsiyalarni ifodalashda uning roli. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nutqning 60% gacha bo'lgan qismi emotsional ifodalarga asoslanadi. Emotsional holatlarni ifodalashda paralingvistik unsurlar, masalan, tovush balandligi va tezligi, juda katta ta'sir ko'rsatadi. Yuqori balandlik va tezlik xursandchilik, ehtiros yoki baxtni bildirishi mumkin, past balandlik va sekinlik esa qayg'u, bezovtalik yoki jiddiylilikni ko'rsatadi.

Raqamlar orqali emotsiyalarni o'lchash, ayniqsa, psixologik tahlil yoki ijtimoiy psixologiya sohasida juda foydali bo'lishi mumkin. Nutqdagi emotsional komponentlar yordamida odamlarning o'zaro muloqotda qanday his-tuyg'ularni boshdan kechirayotgani haqida aniq ma'lumotlar olish mumkin. Bu esa muloqotda yanada samarali va to'g'ri reaksiyalarni rivojlantirish imkonini beradi.

Paralingvistika va uning raqamli tahlili, shuningdek, madaniyatga qarab farqlanadi. Har bir madaniyatda paralingvistik elementlarning ishlatilishi va tushunilishi turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, Yaponiyada gapirish odatda past balandlikda va ehtiyotkorlik bilan amalga oshiriladi, bu esa ularning madaniyatida hurmat va xushmuomalalikni anglatadi. AQSh yoki Italiya kabi mamlakatlarda esa nutq ko'proq jonli va baland bo'lishi mumkin. Madaniyatlararo farqlar paralingvistik elementlarning qanday ishlatilishini va ular qanday qabul qilinishini o'zgartiradi, shuning uchun muloqotda bu farqlarni hisobga olish muhimdir.

Paralingvistika sohasida raqamlarning ahamiyati juda katta. Nutqdagi tovush elementlarini o'lchash va tahlil qilish yordamida muloqotning samaradorligini oshirish mumkin. Intonatsiya, tovush balandligi, tezligi, pauzalar va emotsional ifodalar kommunikatsiyaning muhim qismlari bo'lib, raqamlar asosida ularni o'lchash, muloqotning samarali va aniq bo'lishini ta'minlaydi. Paralingvistik unsurlarni to'g'ri boshqarish va tushunish, nafaqat shaxsiy, balki biznes va professional sohalarda ham muvaffaqiyatga erishish uchun muhim omil hisoblanadi.

References:

- 1.Argyle, M. (2001). The Psychology of Interpersonal Behaviour (6th ed.). Harmondsworth: Penguin;
- 2.Burgoon, J. K., Buller, D. B., & Woodall, W. G. (1996). Nonverbal
- 3.Communication: The Unspoken Dialogue (5th ed.). New York: McGraw-Hill;
- Crystal, D. (2008). A Dictionary of Linguistics and Phonetics (6th ed.). Blackwell Publishing;
- 4.Poyatos, F. (2002). Nonverbal Communication Across Disciplines: Volume I:
- 5.Culture, Sensory Interaction, Speech, Conversation. John Benjamins Publishing;
- Rosenberg, E. L., & Ekman, P. (2009). Emotions and the Paralinguistic System. Oxford University Press;
- 6.Laver, J. (1994). Principles of Phonetic Methodology. Oxford University Press;
- Kendon, A. (1997). Conducting Interaction: Patterns of Behavior in Focused Encounters. Cambridge University Press;
- 7.Scherer, K. R., & Ellgring, H. (2007). "The role of vocal expression in emotion: Investigating the emotional impact of non-verbal vocalization." Journal of Nonverbal Behavior, 31(1), 1-23;

CONCEPT, WORD AND TERM

Khashimov Shokhjakhon

PhD researcher

ASIFL Teacher of the Department of Practice of the English Language

Phone number: +998993278272

Abstract: examining major entities in the language of logic like concepts, words and terms and thereby show that they carry lot of philosophical significance and at the same time carry different senses is the main focus of this thesis.

Keywords: terms, terminology, concept, word mental entities.

Аннотация: Изучение основных сущностей языка логики, таких как понятия, слова и термины, и тем самым показывает, что они имеют большое философское значение и в то же время несут разные смыслы, является основной целью этой диссертации.

Ключевые слова: термины, терминология, понятие, слово, ментальные сущности.

Word, concept, and term must be distinguished from one another. A concept is a broad idea. The concepts denoted by the terms "student" and "a student" are not the same.

The term "a student" is generally singular in usage and refers to a specific student in an undefined manner. All people who pursue education are generally referred to as "students." When the common and fundamental characteristics shared by each member of the class are considered independently, a concept is produced.

In a nutshell, the concept represents broad concepts. Concepts become terms when they are articulated in language. The process of connecting two ideas is called judgment.

Sometimes it is said that concepts are mental entities. They are not visible. Conception or simple apprehension is the function of human mind by which an idea of a concept is formed in the mind. It is a process of forming mental image of an object, e.g., you see an elephant and form an idea of the elephant in the mind.

The formation of concepts involves the following processes.

- (1) Comparison: Different entities are compared with one another so that the attributes they share in common and those on which they differ can be specified. This process enables the agent to find essential attributes of the concept and distinguish them from what are merely accidental.
- (2) Abstraction: The next step is to abstract the essential characteristics. This is purely an intellectual exercise.

- (3) Generalization: The third step is to generalize the result of abstraction because obviously not all objects belonging to any given class are observed.
- (4) Naming: The final step is to give a name to the generalized group of common attributes, so that it becomes easy to retain the idea of the concept in our mind.

Regarding the nature of conception, there are three views prevalent in metaphysics, Realism, Conceptualism and Nominalism. According to realism there is a corresponding real substance to every concept. This view is attributed to ancient Greek thinkers like Plato. Conceptualism is the view according to which conceptions are not real things but only general ideas. Nominalism is the view according to which conception are merely general names, not general ideas.

What is a word? A word consists of a letter or combination of letters conveying determinate meaning. A word may consist of only one letter. e.g. a, I, or it may consist of more than one letter, e.g., an, man, horse, mortal etc.

A name is a word or collection of words that can be used as a proposition's subject or predicate. Not every word, such as "or," "before," "if," etc., can be referred to by its name. Saying "Before has four legs" sounds foolish. It follows that while all names must be words, not all words can become names. According to Hobbes, a name is "a word chosen for its own sake to serve as a mark which may raise in our mind a thought like some thought which we had previously, and which, when pronounced by either, may be to them a sign of what the speaker had before his mind." Mill also speaks of two kinds of words: words which are not names (as described above) and words which are names. He calls the latter term.

A term is a word, or a combination of words, which by itself is capable of being used as subject or predicate of a proposition. A proposition is a declarative statement which is either true or false but not both. A term is so called because it occurs at the boundaries of a proposition. Also, names become terms only if they are parts of a proposition as subject and predicate. Thus every word is not term though every term is a word or a combination of words. Again, names may have

different meanings, but a term has only one definite meaning in a proposition. Outside the proposition a term loses its significance and is merely a name. For example, Balance means a weighing machine or whatever is left after expenditure. However, when we use it in the proposition 'Balance is a weighing machine', it carries only one meaning.

If we view a term as a name of a class, the connotation of the term defines the essence of that class, while the denotation refers to the members of the class.

Terms are used not only to denote objects but also to show their qualities. In other words, terms are used to describe the object. Every term has a meaning. It stands for certain qualities.

REFERENCES:

1. Lapin E.S. O yazyke nauki kriminalistiki. Problemy ugolovnogo processa, kriminalistiki i sudebnoj ekspertizy. – 2017. – № 1 (9). – S. 18–24
2. Nastol'naya kniga sledovatelya. Aleksandrov G.N., Apurin A.I., Arzumanyan Safonova; redkol.: Rozenblit S.Ya., Tarasov-Rodionov P.I., Shejnin L.R. – Moskva: Gosyurizdat, 1949. – 879 s.
3. Pryanishnikov E.A. Edinstvo «yavlenie-ponyatie-termin» i ego znachenie dlya zakonodatelstva. Sovetskoe gosudarstvo i pravo. –Moskva: Nauka, 1971. – № 2. – S. 114–117.
4. Vinberg A.I., Shaver B.M. Kriminalistika: uchebnik. – 3-e izd., dop. i pererab. – Moskva: Gosyurizdat, 1949. – 272 s.
- 5 Svetlichniy A, Alexander A., Генезис и некоторые современные тенденции формирования терминологического аппарата криминалистики, Тульский государственный университет, Россия, Тула.

6. Yakimov I.N. Kriminalistika. Rukovodstvo po ugolovnoj tekhnike i taktike. Novoe izdanie, perepechatannoe s izdaniya 1925 g. –Moskva: LeksEst, 2003. – 496 s.

Lexico-Semantic Field of Lexical Units Describing Human Characters in English and Uzbek Languages

Andijan State Institute of Foreign Languages
teacher Iminova Shahnoza-Begim Bahodirovna,
IFO'MT – The first course student
Odiljonova Nilufar Xasanboy kizi

Abstract. This article investigates the lexico-semantic field (LSF) of lexical units describing human characters in English and Uzbek. Through comparative linguistic analysis, the study explores the semantic groupings, cultural influences, and structural distinctions in the two languages. By examining the core and peripheral terms used to describe personality traits, attitudes, and behaviors, the study highlights cross-linguistic similarities and differences. Understanding these fields provides insight into how culture shapes language and reflects societal norms. Furthermore, the research delves into the dynamics of language evolution, particularly how societal changes influence the adoption and adaptation of character descriptors over time.

Key words. lexico-semantic fields, human traits, negative traits, Idiomatic expressions, cultural Influences.

Introduction. Language serves as a mirror of society, reflecting not only its values and norms but also its underlying worldview. The way languages describe human character provides a fascinating glimpse into the intersection of linguistics and culture. This study examines the lexico-semantic fields of English and Uzbek, two languages with distinct historical, social, and cultural contexts. By analyzing the terms and expressions used to describe human traits, this research seeks to uncover universal patterns and culturally specific features.

The choice of English and Uzbek is particularly compelling due to their diverse linguistic backgrounds: English, a global lingua franca shaped by centuries of cross-cultural interaction, and Uzbek, a Turkish language deeply rooted in Central Asian traditions. This comparative approach sheds light on how cultural and historical factors influence semantic organization.

Literature Review. The concept of lexico-semantic fields originates from Trier (1931), who posited that vocabulary is organized into interconnected networks representing specific conceptual domains. Lyons (1977) expanded on this, emphasizing that semantic fields are shaped by the interplay of linguistic structures and cultural contexts.

English linguistics has long explored the pragmatic and sociolinguistic dimensions of lexical semantics, with key contributions from scholars like J. Aitchison and D. Crystal. Their studies highlight how cultural narratives and societal priorities influence word usage and meaning. Uzbek linguistics, as discussed by A. Abdullayev and Sh. Rakhmatullayev, focuses on the richness of descriptive vocabulary, underscoring how moral and communal values are embedded in language.

Despite these contributions, limited comparative research exists on the semantic organization of human character descriptors in English and Uzbek. This gap presents an opportunity to explore how these two languages categorize and conceptualize personality traits, attitudes, and behaviors.

Core Lexical Units. Core lexical units in both languages form the foundation of their respective semantic fields for human character descriptors.

- **English:** Words like **kind**, **brave**, **honest**, **selfish**, and **lazy** exhibit binary oppositions, often delineating clear moral boundaries between positive and negative traits. These terms are frequently employed in everyday speech and literature, reflecting their significance in shaping societal perceptions.
- **Uzbek:** Similarly, Uzbek uses terms such as **mehribon** (kind), **jasur** (brave), and **dangasa** (lazy). However, Uzbek character descriptors often integrate moral and communal values, emphasizing the individual's role within the

collective. For instance, **yaxshi** (good) conveys not just personal virtue but also social harmony.

Peripheral Terms. Peripheral terms add depth to the semantic fields by introducing nuanced or context-specific descriptors.

- **English:** Idiomatic expressions like **a heart of gold** and **a cold fish** convey complex personality traits that often blend literal and metaphorical meanings. Such terms reflect the flexibility of English in adapting descriptive language to various contexts.
- **Uzbek:** Uzbek relies heavily on proverbs and metaphors, such as **tilla yurak** (golden heart) and **ilon yurak** (snake-hearted). These expressions encapsulate cultural wisdom and moral teachings, reinforcing societal norms through figurative language.

Cultural Influences. Cultural values significantly shape the selection and usage of character descriptors in both languages.

- **English:** Rooted in individualistic traditions, English places a premium on traits like *independence, ambitiousness,* and *creativity*. These terms align with societal ideals that prioritize self-expression and personal achievement.
- **Uzbek:** Reflecting collectivist values, Uzbek emphasizes traits such as **kamtar** (humble) and **hurmatli** (respectful). These descriptors underscore the importance of maintaining harmony, showing respect, and fulfilling social responsibilities.

Semantic Overlap and Gaps. While certain descriptors have direct equivalents in both languages, others highlight cultural and linguistic distinctions.

- **Overlap:** Words like **generous** and **saxovatli** reflect universal human values, underscoring shared ideals of altruism and kindness.
- **Gaps:** Concepts like **sarcasm** or **iony**, central to English humor and communication, lack exact counterparts in Uzbek. This difference points to varying communication styles, with English favoring indirectness and Uzbek emphasizing straightforwardness.

Evolution of Semantic Fields. As societies evolve, so too do their semantic fields. Globalization, technological advancements, and cultural exchange have introduced new descriptors and modified existing ones. For instance:

- English has adopted terms like **woke** and **influential**, reflecting contemporary social movements and digital culture.
- Uzbek is increasingly incorporating loanwords and neologisms, particularly in urban contexts, to describe modern personality traits.

Conclusion. The lexico-semantic fields describing human characters in English and Uzbek offer a rich tapestry of linguistic and cultural insights. While both languages share universal descriptors for core traits, their peripheral terms and semantic structures reveal unique cultural values and societal norms.

This comparative study underscores the dynamic interplay between language and culture, highlighting the importance of understanding these nuances in fostering cross-cultural communication. Future research could delve deeper into how emerging social trends and global influences reshape these semantic fields, contributing to the ongoing dialogue between linguistic and cultural studies.

References

1. Trier, J. (1931). **Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes: Die Geschichte eines sprachlichen Feldes**.
2. Lyons, J. (1977). **Semantics** (Vols. 1 & 2). Cambridge University Press.
3. Aitchison, J. (1987). **Words in the Mind: An Introduction to the Mental Lexicon**. Blackwell.
4. Crystal, D. (2003). **The Cambridge Encyclopedia of the English Language**. Cambridge University Press.
5. Abdullayev, A. (2008). **O‘zbek tili leksikologiyasi**. Tashkent: O‘zbekiston.
6. Rakhmatullayev, Sh. (1993). **O‘zbek tilining izohli lug‘ati**. Tashkent: Fan.
- ASIFL:
7. Bakhodirovna, I. S. B. (2023). Semantic-Pragmatic Analysis of Lexical Units Expressing Negative Intellectual Characteristics in English and Uzbek Languages. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(9), 202-204.

8. Iminova, S. B. B. (2022). Ingliz va o'zbek tillarida inson fe'l-atvorini ifodalovchi birliklarning leksik-semantik maydoni. Zamonaviy taraqqiyotda ilmfan va madaniyatning o'rni, 2(24), 8-11.

THE SIGNIFICANCE OF PROVERBS, SAYINGS, PHRASEOLOGICAL UNITS IN LINGUISTICS

Juraev Ziyodbek Nurmamatovich

Andijan State Institute of Foreign Languages, Uzbekistan.

boss.ziedbek@mail.ru

tel.:+998934402328

Abstract. People's wisdom in the form of proverbs and sayings in every nation lives and is passed on from generation to generation since the time when there was no written language. They include human observation of the surrounding world, actions of other people and warnings to the descendants. Sayings with numerals are no exception. Modern people, pronouncing famous statements, do not even think that they use the words of ancient folk wisdom in their speech. So firmly sayings and winged phrases entered our speech, as well as numbers.

Key words: numbers, consciousness, messages, phraseology, proverbs, sayings, phraseological units, wisdom, morals, winged expressions, hesitation, strengthening, coloring, information, emotional, bright, memorable.

Numbers have entered our lives so long ago that we do not even pay attention to it. They surround us everywhere, but it's just information that conveys to our consciousness some kind of messages. For example, the minibus number, the price tag in the store, the size of the suit you like, these are all figures. Proverbs and sayings with numerals have also become familiar in our everyday life ("the first pancake is a lump" - people say, and others understand that pancakes are not here, just something went wrong in business).

All proverbs, sayings, phraseological units with numerals teach people of wisdom better than long morals. Winged expressions people use everywhere, without hesitation, where did the phraseology come from in their life. The main

reason why people apply them is the strengthening or coloring of the information they want to convey. Thus, speech, decorated with phraseology, becomes more emotional, bright and memorable. “Like two drops of water”, they talk about similar objects or people, emphasizing the absence of obvious differences between them. “Seventh water on a jelly” means very distant relatives.

“One field berry”, they say about the similarity in committing unseemly acts, both related to each other, and distant people. The expression “one as a finger” immediately explains that a person is lonely or an orphan.

Using in their speech phraseological units, as well as proverbs, sayings, riddles with numerals, people of all countries enliven their speech, make it more colorful, but it also complicates the learning of foreign languages. Ignorance of conversational turns in someone else's speech can give it an ambiguous or incomprehensible meaning, which often leads to comic situations.

People face figures daily for the rest of their lives, and they begin to study at a very early age. To make it easier for a child to understand what kind of meaning is borne by numbers in speaking, you can familiarize yourself with this topic with the help of folk folklore. For example, 5 sayings with numerals, where they have a certain meaning, giving phrases a capacity.

“One in the field is not a warrior” - the word “one” is the main thing in this phrase and means that a person alone will not win a battle. Thus, using numerals, folk wisdom explains that in the struggle one person can not be defeated.

“The promised three years are waiting” - with the help of the number three, the fulfillment of the promise for a long time is being deferred. So people were talking about people who do not keep their word. Adding a numeral, the characteristic for people not necessarily significantly reduced, without losing its meaning. “Like your five fingers” means being knowledgeable about what is happening or about the subject of the conversation.

“Seven times measure, one cut” better than any long instructions explain that in no case you cannot hurry. You should always think carefully before getting down to work.

“Ten knowledgeable do not stand alone, which does”. Using the numbers of different ratios, the people have accurately noticed that the person of action is better than the loafers “connoisseurs”.

Creating proverbs with numerals, wise people in one short phrase revealed the essence of what is happening.

The study of numerals, as part of speech, students pass in secondary school in Russian language lessons. To memorize the topic was easier; it can be done in game form, using proverbs with numerals.

Quantitative numerals are well remembered if children are explained the meaning of sayings with them. For example, “one head on shoulders” means that a person should think and make decisions independently, as well as be responsible for them.

Ordinal numerals used in popular statements, indicate the order or order of events. For example, the “second wind” explains that if the forces seem to be no more, you can overcome weakness and find them.

“Seven do not wait for one”, “three will condemn, ten will judge”, “there will not be two deaths, one will not pass” – sayings with collective numerals help memorize this part of the speech.

Proverbs, sayings, riddles and phraseologicalisms are inherent in the wisdom of all nations. Reasonable English in this case is also no exception. Many of their statements have a centuries – old history, revealing their national features. For example, “let the thing be with you for seven years, but in the end it will find use” says that in everything there is a sense and everything is useful, it is only to find them.

It is also well known that the eastern sages knew how to notice everything around them and left their descendants with their observations. People from different countries have faced them since childhood. For example, the proverb from Persia “two hundred words spoken are not worth half of the work done” accurately notices what to say and do is not the same thing.

As can be seen from the examples, little has changed after thousands of years. There are the same problems, wrong actions and noble deeds that fit perfectly into the wisdom of the ancients.

Sayings, proverbs and riddles were inherited by people from ancestors. The task of humanity is to introduce the younger generation to them so that they continue to live in every nation, passing on the wisdom of people who have long since died. The study of folklore from an early age is the right approach to making things eternal with people in the present. Only in this way can people's wisdom be consolidated in people's minds and passed on.

References:

1. Жураев, З. Н. (2023). SOME MAJOR MEANINGS OF THE NUMERAL «MING»(THOUSAND) IN THE PROVERBS OF ENGLISH AND UZBEK: Juraev Ziyodbek Nurmamatovich Andijan State Institute of Foreign Languages, Uzbekistan. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (3), 50-54.
2. Nurmamatovich, J. Z. (2024). SEMANTIC FEATURES OF THE PHRASEOLOGICAL UNITS WITH NUMERATIVE COMPONENTS “THREE” IN ENGLISH AND UZBEK. *XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR*, 1(1), 402-404.
3. Nurmamatovich, J. Z. (2024). DIFFERENT MEANINGS OF THE PHRASEOLOGICAL UNITS WITH NUMERATIVE COMPONENT “ONE” IN ENGLISH AND UZBEK. *ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ*, (48-3).
4. Nurmamatovich, J. Z., & Aliyevna, M. X. (2021). Comparative Analysis of the Exophora in English and Uzbek. *Academicia Globe*, 2(05), 449-453.
5. Nurmamatovich, J. Z. (2024). DIFFERENT MEANINGS OF THE PHRASEOLOGICAL UNITS WITH NUMERATIVE COMPONENT “ONE” IN ENGLISH AND UZBEK. *ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ*, (48-3).

NUTQNING O'ZARO TASIR JARAYONIDA TIJORIY MULOQOTNING O'RNI

Sobirjonov Ravshanbek Tolipjon o'g'li

Filologiya va tillarni o'qitish yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Muloqot – murakkab ko'rinishdagi lisoniy (nutqiy) tafakkur faoliyatidir. Bu faoliyat natijasida nutqiy tuzilmalar hosil bo'ladi va ushbu tuzilmalar strukturasida lisoniy tafakkur faoliyatining «iz»lari saqlanadi.

Kalit so'zlar: nutqning o'zaro ta'siri, ma'no, tijoriy diskurs, til tizimi, funksiyalar, muomala madaniyati

Аннотация: Общение – это языковая (речевая) мыслительная деятельность в сложной форме. В результате этой деятельности формируются речевые структуры, в структуре этих структур сохраняются «следы» языковой мыслительной деятельности.

Ключевые слова: смысл, коммерческий дискурс, языковая система, функции, культура поведения.

Abstract: Communication is a linguistic (speech) thinking activity in a complex form. As a result of this activity, speech structures are formed, and the "traces" of linguistic thought activity are stored in the structure of these structures.

Key words: meaning, commercial discourse, language system, functions, culture of behavior

"Kommunikatsiya" so'zi lotin tilidagi "communico" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "umumiy qilaman", "bog'layman", "muloqot qilaman" degan ma'nolarni anglatadi. Inson jamiyatida kommunikatsiya deganda fikrlar, bilimlar, his-tuyg'ular, xatti-harakat sxemalari va boshqalar bilan almashish jarayoni tushuniladi. Muloqot inson mavjudligining ajralmas qismi hisoblanadi. Kundalik hayotda u biz uchun odatiy va tushunarli hodisa sifatida qabul qilinadi. Ammo barcha davrlarda inson muloqoti falsafiyalar, psixologlar, sotsiologlar, lingvistlar va madaniyatshunoslar tomonidan katta qiziqish uyg'otib kelgan. Bu esa "Muloqot bir qarashda aniq va ravshan tuyuladigan tushunchalar qatoriga kiradi, ammo inson

muloqoti murakkab va oson izohlab bo'lmaydigan hodisadir" [Miloserdova 2001a: 3] degan fikrni tasdiqlaydi. Miloserdovanning fikriga ko'ra, muloqot hodisasi sodda ko'rinishiga qaramay, aslida ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, turli xil tushunchalar va ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Bu fikr shuni anglatadiki, muloqotni to'liq anglash va uni izohlash uchun fanlararo yondashuv talab etiladi.

Kommunikatsiya – bu faqat axborot almashinuv jarayoni bo'lib qolmay, balki insoniy jamiyatni birlashtiruvchi asosiy omildir. O'zaro axborot almashinuv bu hodisaning mohiyatini – odamlarning birgalikdagi harakatlari va o'zaro ta'sirini aks ettiradi.

Olimlar muloqotni turli fanlar nuqtai nazaridan o'rgangan:

- Falsafa muloqotni odamning o'z-o'zini anglash vositasi sifatida ko'rib chiqadi.
- Psixologiya insonning his-tuyg'ulari va xulq-atvori orqali kommunikatsiyaning ichki mexanizmlarini o'rganadi.
- Lingvistika muloqotda tilning asosiy vosita sifatida tutgan o'rnini tahlil qiladi.
- Sotsiologiya muloqotni ijtimoiy jarayonlarning muhim qismi sifatida qaraydi.
- Madaniyatshunoslik esa muloqot jarayonidagi madaniy omillarning rolini tahlil qiladi.

Kommunikatsiya ijtimoiy hayotning markaziy hodisasi bo'lib, insoniyat taraqqiyotida asosiy o'rin tutadi. Uning ko'p qirrali tabiati tilshunoslikda ham, psixologiya va sotsiologiyada ham fundamental tahlil mavzusiga aylangan. Shu sababli muloqotni chuqur tahlil qilish inson psixikasi va ijtimoiy munosabatlarni yanada yaxshi tushunishga yordam beradi. XX asr o'rtalarida ushbu qoidalar nutq faoliyati nazariyasida yangi rivojlanishga ega bo'ldi. Ushbu nazariya nutqni ma'lum turdagi faoliyat sifatida talqin qilishga asoslanadi (L.S. Vygotskiy, A.N. Leontyev, A.A. Leontyev). Funktsional yondashuv tarafdorlari tildan ajralmas holda inson faoliyati bilan bog'liq bo'lgan nuqtai nazarni qo'llab-quvvatladilar. Ularning

fikricha, “til inson faoliyatidan ajralib, mustaqil mohiyat sifatida abstraksiyalashgan holda namoyon bo‘lishi mumkin bo‘lsa-da, bunday abstraksiyalash uning obyektiv xususiyatlarini to‘liq aks ettira olmaydi va muqarrar ravishda bir tomonlama bo‘lib qoladi” [Leontyev 1965: 9]. Leontyevning mazkur fikri tildan ajralmas holda inson faoliyatining muhim qismi sifatida tilning mohiyatini va o‘ziga xosligini ko‘rsatadi. Ushbu yondashuv, funksional tilshunoslik tamoyillariga asoslanib, tilning faqat o‘ziga xos qonuniyatlarini emas, balki uning inson faoliyati bilan bog‘liq ijtimoiy, psixologik va madaniy jihatlarini ham o‘rganishga xizmat qiladi. Leontyevning ta’kidlashicha, tilni inson faoliyatidan ajratib ko‘rib chiqish natijasida uning obyektiv xususiyatlari bir tomonlama talqin qilinadi. Bu shuni anglatadiki, til faqat lingvistik tizim sifatida emas, balki faoliyatning integratsiyalashgan elementi sifatida ham qaralishi lozim. Masalan, til muloqot jarayonida nafaqat axborot uzatish vositasi, balki ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi vosita sifatida ham harakat qiladi. Tilning bu xususiyatlari uni nafaqat abstrakt grammatik struktura sifatida, balki ijtimoiy muloqot va madaniyatning dinamik elementi sifatida ham talqin qilishni talab qiladi. Ushbu fikr tilshunoslik va psixolinguistika yo‘nalishidagi ko‘plab keyingi tadqiqotlarga zamin yaratgan. Xususan, kommunikativ yondashuvlar, pragmatika va funksional tilshunoslikning rivojlanishi Leontyev g‘oyalarining nazariy asoslarini yanada kengaytirgan.

L.S. Vygotskiyning nazariyasi asosida A.A. Leontyev nutq faoliyatini “bir tomondan, muayyan natijaga erishishga yo‘naltirilgan murakkab jarayonlar yig‘indisi bo‘lib, bu natija ayni paytda mazkur faoliyatning obyektiv harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi; boshqa tomondan esa, inson faoliyatining yagona tizimi, ya’ni alohida faoliyatlarning birligi sifatida” talqin qilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolisova G. Murhanova M. Nutqning o‘zaro ta’siri jarayonidagi analik va diskursiv xususiyatlari. Pedagog jurnali Vol6 No. 12 (2023)

2. Xolisova G Diskurs va diskursiv tahlil bo'yicha lingvistik yondashuvlar
Umumiy filologiyaning dolzarb masalalari xalqaro ilmiy amaliy anjuman 2024.

DISKURSNING TIJORIY MULOQOTDAGI O'RNI HAQIDA MULOHAZALAR

Xolisova Gavharoy Mannobjon qizi
ADCHTI Umumiy va qiyosiy tilshunoslik
kafedrası dotsenti
Sobirjonov Ravshanbek Tolipjon o'g'li

Filologiya va tillarni o'qitish yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Nutq har doim boshqa nutqlarga ta'sir etadi va kommunikatsiya davomida o'zaro ta'sir va o'zgarishlarga duch keladi. Nutqning asosiy mazmuni uning ijtimoiy va madaniy o'zaro aloqalarini tashkil etadi. Uning nazariyasiga ko'ra, har bir nutq boshqa nutqlar bilan o'zaro ta'sirda bo'ladi va kommunikatsiya davomida o'zgarishlarga uchraydi. Nutqning asosiy mazmuni uning ijtimoiy va madaniy o'zaro aloqalarida namoyon bo'ladi. Muloqot – murakkab ko'rinishdagi lisoniy (nutqiy) tafakkur faoliyatidir. Bu faoliyat natijasida nutqiy tuzilmalar hosil bo'ladi va ushbu tuzilmalar strukturasida lisoniy tafakkur faoliyatining «iz»lari saqlanadi.

Kalit so'zlar: diskurs, muloqot, kommunikatsiya, til, tafakkur.

Abstract: Discourse always affects other discourses and undergoes interaction and change during communication. The main content of speech is its social and cultural interactions. According to his theory, each discourse interacts with other discourses and undergoes changes during communication. The main content of speech is reflected in its social and cultural interactions. Communication is a linguistic (speech) thinking activity in a complex form. As a result of this activity, speech structures are formed, and the "traces" of linguistic thought activity are stored in the structure of these structures.

Key words: discourse, dialogue, communication, language, thinking.

Nutqning ta'rifi haqida turli olimlar o'zining ilmiy yondashuvlari va uslublariga ko'ra, bir qator farqli fikrlarni bildirgan. Quyidagi mualliflar nutqni o'zlarining nazariy va ilmiy kontseptual yondashuvlari asosida ta'riflab, uni turli jihatlarida tahlil qilishgan: Noam Chomsky fikricha "Nutq bu - lingvistik tizimdir, uning asosiy vazifasi til va grammatikani qo'llash orqali fikrlarni ifodalash va o'zaro kommunikatsiyani amalga oshirishdir"¹²⁴. U nutqni tilning asosiy funksiyalaridan biri sifatida qaragan, uning sintaktik tuzilmasi orqali axborot uzatish amalga oshiriladi. U tilni mexanik jarayon sifatida ko'ruvchi avvalgi strukturalistik yondashuvlardan farqli ravishda, tilni inson ongining chuqur kognitiv qobiliyatlari mahsuli deb hisoblagan. Nutqni faqat tashqi ifodalanish nuqtai nazaridan emas, balki inson ongida mavjud bo'lgan qoidalar va strukturalar orqali tahlil qilish Chomsky nazariyasining asosini tashkil qiladi. Chomsky nazariyasi tilni o'rganishni psixolingvistik jarayon sifatida ko'rishni rag'batlantirdi. Til faqat tashqi kommunikatsiya vositasi emas, balki inson miyasidagi bilimlarni tuzadigan va tartiblaydigan vosita sifatida qaraladi. Unga ko'ra, bola tilni o'zlashtirish jarayonida tug'ma "til qobiliyati"ga ega bo'lib, bu qobiliyat tilning asosiy qoidalarini intuitiv ravishda o'rganishga imkon beradi. Bunga Til qobiliyati qurilmasi (Language Acquisition Device – LAD) konsepsiyasi orqali izoh beriladi.

Mikhail Bakhtin nutqni faqat axborot uzatish vositasi emas, balki dialogik jarayon sifatida ta'riflaydi¹²⁵. Unga ko'ra, nutq har doim boshqa nutqlarga ta'sir etadi va kommunikatsiya davomida o'zaro ta'sir va o'zgarishlarga duch keladi. Nutqning asosiy mazmuni uning ijtimoiy va madaniy o'zaro aloqalarini tashkil etadi. Uning nazariyasiga ko'ra, har bir nutq boshqa nutqlar bilan o'zaro ta'sirda bo'ladi va kommunikatsiya davomida o'zgarishlarga uchraydi. Nutqning asosiy mazmuni uning ijtimoiy va madaniy o'zaro aloqalarida namoyon bo'ladi. Baxtinning dialogizm nazariyasi til va ijtimoiy munosabatlarning o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, har bir nutqiy akt boshqa nutqiy aktlarga javob

¹²⁴Chomsky, N. (1957). **Syntactic Structures**. Mouton.

¹²⁵ Bakhtin, M. (1981). **The Dialogic Imagination: Four Essays**. University of Texas Press.

sifatida yuzaga keladi va kelajakdagi javoblarni kutadi. Bu jarayon davomida nutqiy mazmunlar o'zgaradi va boyib boradi. Baxtin bu holatni "dialogik xayol" deb ataydi¹²⁶. Olim shuningdek, nutqning ijtimoiy va madaniy kontekstga bog'liqligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, har bir nutqiy akt muayyan ijtimoiy va madaniy sharoitda yuzaga keladi va shu sharoitlar orqali shakllanadi. Bu esa nutqning mazmuni va shakliga ta'sir qiladi¹²⁷. Baxtinning dialogizm nazariyasi tilshunoslik, adabiyotshunoslik va ijtimoiy fanlarda muhim ahamiyatga ega bo'lib, nutq va kommunikatsiya jarayonlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Lev Vygotsky nutqni fikrlash va ongni shakllantiruvchi vosita sifatida ta'riflaydi¹²⁸. Unga ko'ra, nutq nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki insonning ijtimoiy o'zaro ta'sirini va tafakkur jarayonini tashkil etadigan asosiy elementdir. Nutq fikrlashni rivojlantiruvchi asosiy mexanizm sifatida qaraladi. Uning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasiga ko'ra, insonning kognitiv rivojlanishi ijtimoiy muloqot orqali amalga oshadi va nutq bu jarayonda markaziy rol o'ynaydi. Olim fikricha, dastlab nutq tashqi (ijtimoiy) muloqot vositasi sifatida paydo bo'ladi. Biroq, vaqt o'tishi bilan u ichki nutqqa aylanib, insonning fikrlash jarayonini boshqaradi va ongning shakllanishiga hissa qo'shadi. Bu jarayonni u "ichki nutq" deb ataydi. Shuningdek, Vygotskiy "yaqin rivojlanish zonasi" tushunchasini kiritgan bo'lib¹²⁹, bu bolaning mustaqil ravishda bajara olmaydigan, lekin malakali shaxslar (masalan, o'qituvchilar yoki ota-onalar) yordamida amalga oshira oladigan vazifalar doirasini anglatadi. Bu jarayonda nutq vositachilik qiladi va bolaning kognitiv rivojlanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolisova G. Murhanova M. Nutqning o'zaro ta'siri jarayonidagi analik va diskursiv xususiyatlari. Pedagog jurnali Vol6 No. 12 (2023)

¹²⁶ Wikipedia](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Dialogic_Imagination?utm_source=chatgpt.com)

¹²⁷ <https://methods.sagepub.com/ency/edvol/encyclopedia-of-action-research/chpt/bakhtinian-dialogism>

¹²⁸ Vygotsky, L. S. (1934). *Thought and Language*. MIT Press.

¹²⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=u0gyR2bLDp4&utm>

2. Xolisova G Diskurs va diskursiv tahlil bo'yicha lingvistik yondashuvlar
Umumiy filologiyaning dolzarb masalalari xalqaro ilmiy amaliy anjuman 2024.

SUN'IY INTELEKTNING CHET TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION ROLI

Soliyeva Husnidabonu Dilmurod qizi

ADCHTI, Xorijiy til va adabiyot fakulteti

1-kurs talabasi

E-mail:husnidabonusoliyeva08@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining chet tillarini o'qitishdagi innovatsion roli tahlil qilinadi hamda interaktiv platformalar, shaxsiylashtirilgan ta'lim dasturlari va ovozli yordamchilarning samaradorligi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, sun'iy intellektning til o'rganish jarayonida yuzaga keladigan afzalliklari va ehtimoliy muammolari muhokama qilinadi. Ushbu texnologiyalar foydalanuvchilarning talaffuzini tekshirish va grammatika bo'yicha tavsiyalar berish orqali til o'rganish jarayonini yanada samarali qiladi. Maqolada, shuningdek, sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanish istiqbollari va ularning til o'rgatishdagi roli haqida ham xulosalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, sun'iy intellekt texnologiyalari, til o'rganish jarayoni, interaktiv platformalar, ehtimolli muammolar.

Аннотация: В данной статье анализируется инновационная роль технологий искусственного интеллекта в обучении иностранным языкам. Рассматриваются эффективность интерактивных платформ, персонализированных образовательных программ и голосовых помощников. Также обсуждаются преимущества и возможные проблемы использования искусственного интеллекта в процессе обучения языкам. Технологии искусственного интеллекта предоставляют возможность индивидуального подхода в обучении, помогают проверять произношение и дают

рекомендации по грамматике, что делает процесс обучения более эффективным. В статье также подводятся итоги развития технологий искусственного интеллекта и их роли в обучении языкам.

Ключевые слова: искусственный интеллект, технологии искусственного интеллекта, процесс изучения языка, интерактивные платформы, возможные проблемы

Abstract: This article analyzes the innovative role of artificial intelligence technologies in language learning. The effectiveness of interactive platforms, personalized learning programs, and voice assistants is discussed. The article also addresses the advantages and potential challenges of using artificial intelligence in the language learning process. AI technologies enable individualized learning, assist in pronunciation checks, and provide grammar suggestions, making the learning process more efficient. Additionally, the article outlines the development prospects of AI technologies and their role in language education.

Keywords: artificial intelligence, artificial intelligence technologies, language learning process, interactive platforms, potential challenges

Bugungi kunda sun'iy intellekt turli sohalarda juda katta o'zgarishlar sodir bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, ta'lim tizimida, xususan chet tillarini o'qitishda uning innovatsion roli katta ahamiyat kasb etmoqda. An'anaviy o'qitish zamonaviy texnologiyalar bilan boyitilar ekan, sun'iy intellekt asosida yaratilgan platformalar va dasturlar til o'rganish jarayonini yanada samarali va qulay shaklga keltirmoqda. Ushbu maqolada sun'iy intellektning chet tillarini o'qitishdagi asosiy jihatlari, afzalliklari va muammolari tahlil qilinadi.

Sun'iy intellekt texnologiyalari asosida ishlab chiqilgan ilovalar foydalanuvchilarga individual yondashuv asosida til o'rganish imkonini beradi. Bundan tashqari foydalanuvchining xatolarini tahlil qilib, mashg'ulot dasturini moslashtiradi, undagi o'yinlashtirish elementlari til o'rganish jarayonini yanada

qiziqarli va oson qiladi. Sun'iy intellekt asosida ishlaydigan Apple Siri, Google Assistant, Amazon Alexa kabi ovozli ilovalar ma'lum vaqt rejimida foydalanuvchilarga chet tilida muloqot qilish imkonini beradi. Ushbu texnologiyalar yordamida o'rganuvchilar talaffuzlarini tekshirish va ularning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beriladi.

Sun'iy intellekt asosida ishlab chiqilgan ta'limga oid platformalar har bir foydalanuvchining bilim darajasini aniqlab, unga mos dasturlarni tavsiya etadi. Masalan, Coursera va EdX kabi platformalarda sun'iy intellekt foydalanuvchisiga mos keladigan kurslarni tanlash va ta'lim jarayonini optimallashtirish imkonini beradi. Sun'iy intellekt yordamida istalgan joyda va istalgan vaqtda til o'rganish mumkin. Bu an'anaviy tarzda sinf xonalarida o'qitishdan farqli ravishda foydalanuvchilar uchun qulay muhit yaratadi.

Sun'iy intellekt yordamida ishlab chiqilgan ilovalar o'yin uslubida o'tkazilib, bu o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini oshirishiga yordam beradi. Masalan, tillarni o'rganish jarayonida ball to'plash, bosqichma-bosqich darajalarni oshirish, rag'batlantirish tizimlari mavjud. Sun'iy intellekt bilan ishlovchi dasturlar foydalanuvchilarning talaffuzini tekshirib, unga tavsiyalar beradi. Masalan, Elsa Speak kabi ilovalar yordamida o'rganuvchilar talaffuzlarini yaxshilashlari mumkin.

Sun'iy intellekt foydalanuvchilarga grammatika va so'z boyligini o'rgatishi mumkin, biroq jonli suhbat tajribasi yetishmasligi sababli real muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda cheklovlar mavjud. Sun'iy intellekt asosida ishlovchi tizimlar tilning texnik jihatlariga urg'u beradi, ammo madaniy tafovutlarda ba'zi kamchiliklarga ega. Sun'iy intellektga asoslangan ilg'or ta'lim platformalaridan foydalanish uchun zamonaviy qurilmalar va internet aloqasi talab etiladi, biroq barcha foydalanuvchilarda bunday imkoniyatlar mavjud emas. Bundan tashqari, sun'iy intellekt bilan bog'liq maxfiylik va ma'lumotlar xavfsizligi muammolari ham mavjud. Sun'iy intellekt tizimlari

foydalanuvchilarning ma'lumotlarini yig'ishi mumkin, bu esa shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi nuqtai nazaridan xavotir uyg'otadi.

Sun'iy intellekt chet tillarini o'qitishda katta imkoniyatlar yaratmoqda va o'qitish jarayonini yanada interaktiv, samarali hamda qulaylashtirmoqda. Uning moslashuvchanligi, individual yondashuvi va fikr-mulohaza berish imkoniyati til o'rganish jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ammo, sun'iy intellekt texnologiyalarining insonning muloqot yetishmovchiligi, madaniy omillarni inobatga olmasligi va texnologik qaramlik kabi muammolari ham mavjud.

Shu bilan birga, sun'iy intellekt tizimlarining yuksalishi va ularning til o'rganish jarayonida samaradorligini oshirish uchun yanada rivojlanishi zarur. Bundan tashqari, bu texnologiyalarni keng ko'lamda qo'llash orqali chet tillarini o'qitishning yangi usullari yaratilib, o'quvchilarga yanada samara berishi mumkin. Ma'lumotlarning xavfsizligini ta'minlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va madaniy farqlarni inobatga olish kabi masalalar ham kelajakda rivojlanishi kerak bo'lgan asosiy yo'nalishlardir.

Xulosa: Sun'iy intellekt texnologiyalari chet tillarini o'qitishda yangi imkoniyatlar yaratadi, shuningdek, til o'rganish jarayonini yanada samarali va qulay qilishga yordam beradi. Biroq, ularning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun texnik, madaniy va axloqiy muammolarni hal qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Armstrong, T. (2019). *Artificial Intelligence in Education*. Springer.
2. Tharp, M., & Gholami, M. (2020). *AI in Education: Implications and Applications*. Educational Technology Research and Development.
3. Jovanovic, J., & Ristic, S. (2018). *Language Learning with AI: Advancements and Challenges*. Journal of Educational Technology.
4. *Elsa Speak* [Mobile App]. Retrieved from <https://www.elsaspeak.com>

TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISH

Andijon davlat chet tillari instituti
Roman-german va slavyan tillati fakulteti
Nemis tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası
Nemis tili yo'nalishi
4-bosqich 402-guruh talabasi
Xojiboboyeva Xosiyatxon

Annotatsiya Ushbu maqolada ta'lim jarayonlarida tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilishning ahamiyati va uning ta'lim sifatiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Tadqiqotlar va innovatsiyalarni ta'lim tizimiga integratsiya qilish, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Innovatsion usullar, yangi texnologiyalar va ilmiy tadqiqotlar ta'lim jarayonida samarali metodikalar yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, ta'limda tadqiqotlarni amalga oshirish orqali o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyati, ijodiy yondashuv va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga erishiladi.

Kalit so'zlar Ta'lim jarayonlari Tadqiqot Innovatsiyalar Integratsiya Ta'lim sifatini oshirish Ilmiy tadqiqotlar Ta'lim texnologiyalari Ijodiy fikrlash Tanqidiy yondashuv Pedagogik metodikalar

Annotation This article will consider the importance of integration and innovation in the educational process and the impact on the quality of education. The integration of research and innovation into the education system plays an important role in the development of students' knowledge and skills. Innovative methods, new technologies and research serve as a basis for creating effective methods in the educational process. It is also possible to develop students critical thinking, creative approach and responsible decision-making skills through studying research in education.

Keywords Educational process Research Innovation Innovation Innovation Quality of Education Critical Throll Technologies Creative Opportunity Critical Throlliance Critical Throlliance Critical Throlliance Critical Throlliance Critical Throlliance

Аннотация В этой статье будет рассмотрена важность интеграции и инноваций в образовательном процессе и влияние на качество образования. Интеграция исследований и инноваций в систему образования играет важную роль в развитии знаний и навыков студентов. Инновационные методы Новые технологии и исследования служат основой для создания эффективных методов в образовательном процессе. Также возможно развить студенты критическое мышление, творческий подход и ответственные навыки принятия решений путем изучения исследований в области образования.

Ключевые слова образовательные процессы исследования инновации инновации инновации качество образования критические технологии творческая возможность

Ta'lim tizimi jahon miqyosida har doim o'zgarishlar va yangiliklarga javob berishga intiladi. Zamonaviy ta'lim metodologiyalarida tadqiqotlar va innovatsiyalarni integratsiya qilish, ta'lim jarayonlarini samarali tashkil etishda muhim rol o'ynaydi. Innovatsion yondashuvlar, yangi pedagogik texnologiyalar va ilmiy tadqiqotlar yordamida ta'lim tizimi o'zining sifatini va samaradorligini oshirishga imkon beradi. O'quvchilarning bilim darajasi va kompetensiyalari nafaqat an'anaviy usullar bilan, balki ilmiy izlanishlar va innovatsion texnologiyalarni ta'limga joriy etish orqali ham rivojlanadi. Ushbu maqolada, ta'lim jarayonlarida tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilishning ahamiyati, uning ta'lim sifatiga ta'siri va o'quvchilarning fikrlash, ijodkorlik hamda qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga bo'lgan yordami batafsil tahlil qilinadi. Innovatsion usullarni qo'llash orqali, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish mumkin. Shu nuqtai nazardan, ilmiy tadqiqotlar va yangi texnologiyalar yordamida ta'limda barqaror o'zgarishlar va

yangiliklar amalga oshirilishi ta'lim tizimining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Maqola, ta'limda tadqiqot va innovatsiyalarni qo'llashning imkoniyatlari, afzalliklari va o'quvchilarning fikrlash darajasiga qanday ta'sir qilishi haqida ma'lumot beradi.

Ta'lim tizimida tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilish jarayoni nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini oshirishga, balki ta'lim metodikalarining modernizatsiyasiga ham olib keladi. Ta'lim sohasida ilmiy tadqiqotlar va innovatsion yondashuvlar, o'quvchilarni zamonaviy bilimlar bilan ta'minlashda, ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda va ijodiy yondashuvni kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi. Innovatsiyalar ta'lim tizimining barcha bosqichlarida, jumladan, boshlang'ich ta'lim, o'rta ta'lim va oliy ta'limda qo'llanilishi kerak. Shuningdek, yangi pedagogik texnologiyalar, o'quvchilarning o'zini o'zi rivojlantirish imkoniyatlarini yaratib, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Ta'lim jarayonida tadqiqotlar olib borish o'quvchilarga bilimlarni amaliyotga tatbiq etish imkonini beradi. Bu jarayon, nafaqat o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, balki ularning ijtimoiy va axloqiy mas'uliyatlarini shakllantirishga ham yordam beradi. O'quvchilar, ilmiy izlanishlar orqali o'z fikrlarini mustahkamlash, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va muammolarga yechimlar taklif qilish kabi ko'nikmalarga ega bo'ladilar. Innovatsion yondashuvlar yordamida o'quvchilar o'z bilimlarini faqat nazariy jihatdan o'rganib qolmay, balki uni amalda qo'llashga o'rgatiladi. Ta'limda tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilish o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirishga ham katta hissa qo'shadi. O'qituvchilar innovatsion texnologiyalarni o'rganish, pedagogik metodlarni modernizatsiya qilish va ilmiy izlanishlar orqali o'z faoliyatini takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu o'z navbatida o'quvchilarni samarali ta'lim bilan ta'minlashga yordam beradi. O'qituvchilarni innovatsion yondashuvlarga tayyorlash va ularga yangi metodlarni qo'llashda yordam berish, ta'lim tizimining sifatini yanada oshirish imkonini yaratadi.

Asosiy qism

Ta'lim tizimida tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilish, zamonaviy ta'lim metodologiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu jarayon o'quvchilarning bilimlarini kengaytirish, ularga zamonaviy texnologiyalar va ilmiy yondashuvlar orqali o'rgatish, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradi. Innovatsiyalar va tadqiqotlar ta'limda nafaqat yangi bilimlar yaratishda, balki o'quvchilarning bilimlarni amaliyotga tatbiq etishiga ham yordam beradi. Shu bilan birga, ta'lim tizimining samaradorligini oshirish, o'quvchilarni amaliy ko'nikmalar bilan ta'minlashda va yangi g'oyalar yaratishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar va innovatsiyalarni ta'lim tizimiga integratsiya qilish jarayonining asosiy maqsadi, o'quvchilarga faqat nazariy bilimlarni berish emas, balki ularni amaliy ishlar bilan shug'ullanishga undashdir. Tadqiqotlar orqali o'quvchilar o'z bilimlarini yangi, ilg'or texnologiyalar yordamida mustahkamlash, muammolarga yechimlar topish, ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Innovatsion pedagogik metodlar va texnologiyalarni qo'llash, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini yangilashda samarali vosita hisoblanadi. Masalan, interaktiv ta'lim texnologiyalari, o'quvchilarni zamonaviy bilimlar bilan ta'minlashga, ularga o'z fikrlarini ifodalash va amaliyotda qo'llash imkonini beradi. Bu jarayon, o'quvchilarning o'rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Innovatsiyalarni ta'lim tizimiga kiritish nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini oshirishga, balki o'qituvchilarning malakasini oshirishga ham yordam beradi. O'qituvchilar yangi pedagogik usullarni o'rganish, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash va ilmiy tadqiqotlar olib borish orqali o'z faoliyatini takomillashtiradilar. Bunda, o'qituvchilarni innovatsion metodlarga tayyorlash, ularni pedagogik uslublar bilan tanishtirish va malakalarini oshirish muhimdir. O'qituvchilar o'zlarini yangi texnologiyalar va pedagogik yondashuvlar bilan tanishtirish orqali, o'quvchilarga yanada sifatli ta'lim bera olishadi. Bu jarayon ta'lim tizimining sifatini oshirishga va o'quvchilarning bilimlarini yanada samarali tarzda o'rganishga yordam beradi.

Ta'limda tadqiqotlar olib borish o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga hissa qo'shadi. Tadqiqotlar, o'quvchilarga ilm-fan bilan tanishish, yangi g'oyalar ishlab chiqish va ularga amaliyotda ishlov berish imkonini beradi. O'quvchilar ilmiy izlanishlar va tajribalar orqali o'z bilimlarini mustahkamlash, yangi bilimlarni yaratish va ularni amaliyotda qo'llashni o'rganadilar. Tadqiqotlar va innovatsiyalarni ta'limga joriy qilish orqali, o'quvchilar o'z fikrlarini mustahkamlash, ilmiy yondashuvlarni qo'llash va yangi yechimlar topish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu bilan birga, ta'limda tadqiqotlar olib borish, o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga, ijodiy qarorlar qabul qilishga va o'z bilimlarini sinab ko'rishga yordam beradi. Ta'limda innovatsiyalarni joriy etishning muvaffaqiyati nafaqat o'quvchilarning bilimlarini oshirishga, balki ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga ham ta'sir ko'rsatadi. Ta'limdagi yangiliklar va innovatsion metodlar, o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi. Yangi pedagogik usullar va texnologiyalar, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda, ularning bilimlarini o'rganish va amaliyotga tatbiq etishda muhim rol o'ynaydi. Innovatsiyalarni ta'limga qo'llash, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini kengaytirish, ularni zamonaviy ish joylariga tayyorlashga yordam beradi. Shu bilan birga, ta'limda innovatsiyalarni muvaffaqiyatli joriy etish, jamiyatdagi global muammolarga yechimlar topishga hissa qo'shadi. Ta'limda innovatsiyalarni joriy etish jarayonida o'quvchilarni zamonaviy bilimlar bilan ta'minlash, ularni ilg'or texnologiyalarni qo'llashga o'rgatish va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Ta'lim tizimida tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilish jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi, ta'limning barcha bosqichlarida sifatli o'quv dasturlarini yaratishga va o'quvchilarning bilimlarni chuqurroq egallashiga xizmat qiladi. O'quvchilarga yangi bilimlarni o'rgatish va ularni zamonaviy texnologiyalar yordamida amaliyotga tatbiq etish, ta'lim jarayonini samarali va qiziqarli qilish imkonini beradi. Tadqiqotlar va innovatsiyalarni ta'limga integratsiya qilish jarayonini

muvaffaqiyatli amalga oshirish, ta'lim tizimining global miqyosdagi o'zgarishlarga moslashishiga yordam beradi.

Ta'lim jarayonida tadqiqotlar va innovatsiyalarni muvaffaqiyatli integratsiya qilish, ta'limning sifatini yanada oshirishga olib keladi. Bu jarayon o'quvchilarga faqat bilimlarni o'rganish emas, balki bilimlarni amaliyotda qo'llashni ham o'rgatadi. O'quvchilarning mustaqil ishlash, g'oyalarini ifodalash va yangi yechimlarni topish ko'nikmalarini rivojlantirish orqali, ular o'z sohasida yetakchi mutaxassis bo'lishga tayyorlanadilar. Innovatsiyalar yordamida ta'lim jarayoni o'quvchilarga yangi imkoniyatlar yaratadi, ularni tanqidiy fikrlash va mustaqil qarorlar qabul qilishga undaydi. Innovatsiyalarni ta'lim tizimiga integratsiya qilishda barcha darajadagi ta'lim xodimlarining faol ishtiroki muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar yangi texnologiyalar va pedagogik yondashuvlarni o'z faoliyatlariga tatbiq etish orqali o'z malakalarini oshiradilar. O'qituvchilarni tayyorlash, ularni innovatsion metodlar bilan tanishtirish va ularga yangi pedagogik usullarni qo'llashda yordam berish, ta'lim tizimining sifatini yaxshilashda hal qiluvchi omil bo'ladi. Ta'lim tizimining takomillashishi uchun, o'qituvchilarni rivojlantirish, o'quvchilarning ehtiyojlariga mos keladigan yangi yondashuvlarni yaratish zarur. Tadqiqotlar ta'lim jarayonida o'quvchilarga ilmiy izlanishlarni amalga oshirish va muammolarga yechimlar topish imkoniyatini beradi. O'quvchilarning ilmiy izlanishlar orqali tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvlarini rivojlantirish, ta'lim jarayonining yuqori samaradorligini ta'minlaydi. Tadqiqotlar o'quvchilarga ilmiy metodlarni o'rganish, yangi g'oyalar yaratish va o'z fikrlarini ifodalash imkoniyatini beradi. Bularning barchasi o'quvchilarning bilim darajasini oshiradi va ularni mustaqil fikrlashga tayyorlaydi. Shuningdek, ilmiy tadqiqotlar ta'lim tizimining zamonaviy ehtiyojlariga javob beradigan innovatsion metodlar va usullarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Innovatsiyalarni ta'limga kiritish nafaqat o'quvchilarning, balki ta'lim tizimining ham samaradorligini oshirishga olib keladi. Ta'limda innovatsiyalarni qo'llash, o'quvchilarga yangi bilimlarni o'rganishda, amaliy ko'nikmalarni

rivojlantirishda va yangi g'oyalarni ishlab chiqishda yordam beradi. O'quvchilarni innovatsion usullar orqali ta'lim berish, ularning faolligini oshiradi, o'rganish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Shu bilan birga, ta'lim tizimida innovatsiyalarni joriy qilish, o'quvchilarning ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarga moslashishlariga yordam beradi. O'quvchilar zamonaviy texnologiyalarni va ilmiy usullarni qo'llash orqali, o'z bilimlarini amaliyotda sinab ko'rishadi va ularni real hayotda ishlatish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ta'lim tizimida tadqiqotlar va innovatsiyalarni integratsiya qilish jarayoni, jamiyatning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Innovatsion ta'lim tizimi, o'quvchilarning kelajakda yangi texnologiyalar va ilmiy bilimlar asosida yangi ish o'rinlariga tayyor bo'lishlariga yordam beradi. Shu bilan birga, ta'limda innovatsiyalarni qo'llash, jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga, jamiyatda yangi g'oyalar va yechimlarni ishlab chiqishga hissa qo'shadi. Innovatsiyalarni ta'lim tizimiga integratsiya qilish, o'quvchilarning bilimlarini amaliyotda qo'llashga, yangi g'oyalar yaratishga, ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga imkon yaratadi. Ta'lim tizimida tadqiqot va innovatsiyalarni muvaffaqiyatli integratsiya qilish uchun zarur bo'lgan infrastrukturaviy va metodik asoslarni yaratish muhimdir. Ta'lim jarayonida innovatsiyalarni muvaffaqiyatli qo'llash uchun resurslar, texnologiyalar va o'qituvchilarning malakasini oshirish zarur. Bu jarayonni amalga oshirishda davlat, xususiy sektorlar va ta'lim tizimi o'rtasida hamkorlik zarur. Innovatsiyalarni ta'limga kiritish, o'quvchilarni zamonaviy bilimlar bilan ta'minlash va ta'lim tizimini yanada samarali qilish uchun keng ko'lamli qo'llab-quvvatlash talab etiladi. Ta'limda tadqiqotlar va innovatsiyalarni integratsiya qilish jarayoni jamiyatni yangi ilmiy g'oyalar va texnologiyalar bilan boyitadi, jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy muammolariga yangi yechimlar topishga imkon beradi. Bu, o'z navbatida, ta'lim tizimining global miqyosda rivojlanishini ta'minlaydi va jamiyatning kelajakdagi ehtiyojlariga javob berishga yordam beradi. Innovatsiyalarni ta'limga kiritish orqali, o'quvchilarni zamonaviy bilimlar bilan ta'minlash, ularning ijodiy va tanqidiy fikrlashlarini rivojlantirish mumkin bo'ladi.

Bu jarayon, jamiyatning ta'lim sohasidagi global muammolarni hal qilishga va yangi g'oyalar va yondashuvlarni joriy etishga yordam beradi.

Xulosa

Ta'lim jarayonlarida tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilish, ta'lim tizimining sifatini yaxshilash va o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar ta'limda yangi pedagogik metodlarni ishlab chiqish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini va ijodiy yondashuvlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu jarayon, nafaqat o'quvchilarning o'rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi, balki ularga amaliy ko'nikmalarni ham o'rgatadi, kelajakdagi ish o'rinlariga tayyorlanishlariga imkon yaratadi. Ta'lim tizimida innovatsiyalarni muvaffaqiyatli joriy etish o'qituvchilarning malakasini oshirish, ularni zamonaviy pedagogik metodlar bilan tanishtirish va yangi texnologiyalarni qo'llash orqali amalga oshiriladi. O'qituvchilarning pedagogik malakalarini oshirish, ta'lim jarayonining sifatini oshirishda asosiy omil hisoblanadi. Tadqiqotlar va innovatsiyalarni ta'limga kiritish orqali o'quvchilarning bilimlarini sinab ko'rish, muammolarga yechimlar topish va yangi g'oyalarni ishlab chiqish imkoniyatlari yaratiladi. Ta'limda tadqiqotlar va innovatsiyalarni integratsiya qilishning ijtimoiy va iqtisodiy ta'siri ham katta. Innovatsiyalar jamiyatdagi muammolarni hal qilishda yordam beradi, o'quvchilarning global miqyosdagi o'zgarishlarga moslashishiga yordam beradi va ularni texnologik, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi. Bu jarayon jamiyatning ilmiy, texnologik va iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shadi. Ta'lim jarayonida tadqiqotlar va innovatsiyalarni integratsiya qilish, zamonaviy ta'lim tizimini yaratish, o'quvchilarning zamonaviy bilimlar va ko'nikmalar bilan ta'minlanishini ta'minlash uchun muhim vosita hisoblanadi. Bu jarayon, ta'lim tizimini rivojlantirishda, jamiyatning umumiy rivojlanishiga va kelajakdagi ehtiyojlarga moslashishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimov, I. A. O'zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichi. Tashkent O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi, 2013.
2. Mirziyoyev, Sh. M. Ta'lim va fan sohasidagi yangilanishlar. Tashkent O'zbekiston Respublikasi Prezidiumi nashriyoti, 2021.
3. Abdukarimov, I. A. Pedagogik texnologiyalarni rivojlantirish va innovatsiyalar. Tashkent: O'zbekiston Ta'lim Nizomi, 2015.
4. Yuldashev, A. A. Ilmiy tadqiqotlar va innovatsion metodlar ta'lim tizimida. Tashkent O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi, 2017.
5. Rasulova, N. T. Innovatsion texnologiyalarni ta'limda qo'llash. Tashkent Milliy universitet nashriyoti, 2019.
6. Isroilov, S. Ta'lim va ilm-fan integratsiya va innovatsiyalar. Tashkent O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi, 2018.
7. Tashkent davlat pedagogika universiteti. Pedagogik innovatsiyalar va ta'lim metodikalar. Tashkent TDPU nashriyoti, 2020.
8. Rakhimov, T. M. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish. Tashkent Fan va ta'lim nashriyoti, 2016.
9. Abdug'afforov, O. R. Ilmiy tadqiqotlar va pedagogik yondashuvlar. Tashkent O'zbekiston Milliy universiteti, 2020.
10. Khodjaeva, M. S. Ta'lim tizimida innovatsiyalarni joriy etishning asosiy yo'nalishlari. Tashkent O'zbekiston Respublikasi Ta'lim va Innovatsiyalar vazirligi, 2018.

TERMINOLOGICAL SYSTEM IN WESTERN LINGUISTICS

MAXSUDOVA XOSIYATBONU UTKIRBEK KIZI

English teacher

The department of English language and literature

The faculty of English language and literature

Andijan state institute of foreign languages

Andijan. Uzbekistan

Abstract: The article analyze the role of terminology in modern linguistics as well as its current problems. Various views of scientists are also studied by Russian scientists books, articles, monographs about terminology.

Key words: nanotechnology, logistics, dictionary, terminological, typologic features, lexical units, onomasiology, semasiology.

Annotatsiya: Maqolada hozirgi zamon tilshunosligida terminologiyaning o'rnini uning ahamiyati hamda dolzarb muammolari tahlil qilingan. Olimlarning turli qarashlari shuningdek rus olimlarining maqola, monografiya va terminologiyaga oid kitoblari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: nanotexnologiya, logistika, lug'at, terminologik, tipologik xususiyatlar, leksik birliklar, onomasiologiya, semasiologiya.

Аннотация: В статье анализируется роль терминологии в современной лингвистике, ее значение, а также актуальные проблемы. Различные взгляды ученых изучались также в статьях, монографиях и книгах российских ученых по терминологии.

Ключевые слова: нанотехнология, логистика, лексика, терминология, типологические особенности, лексические единицы, онемасиология, семасиология.

Speaking about terminology in modern linguistics, we focus on changes in its various aspects, these changes are not limited only to the knowledge of the

study and research of new areas of knowledge. Another important aspect is that the emergence of new disciplines and professions means that they need special terms, lexical units. Especially now, such areas as nanotechnology, biotechnology, logistics and architecture, which are rapidly developing, have led to the formation of a special complex lexicography with its terminology and terms. It is important to create terms suitable for these areas and use them correctly. Clear and understandable terminology serves to improve efficiency in scientific research, education and practice. Globalization in the early 20th century provided the impetus for the broad development of the field, including significant changes in Industry, Science, and technology that were able to be an important factor in shaping terminology. In the special literature, several observations in the field of terminology, as well as the results of studies, can be summarized.

Russian scientists such as O.Wooster, D.S.Lotte and E.K.Drezen conducted important scientific work on terminology. Of course, this process served to improve the effectiveness of science, accelerate its progress and solve problems in various fields. The research of the above scientists formed the basis of scientific research in this area. Russian scientist V.M.Leychik argues that " it was recognized in 1967 - 1968 that the science of terms was an independent field [1]. Initially, scientists used the term terminology to refer to the scientific discipline now known as "terminology". B.N.Golovin notes, the term" terminology " itself is ambiguous and has been used in two senses:

1) terminology special professional concepts as a set of words and phrases that name and represent special objects;

2) terminology it is a branch of linguistics that studies the set of terms, their grammatical organization and the laws of operation;[2]

V.M.Leychik divides the formation of Russian terminology into several main periods:

- 1) preparation period
- 2) first period
- 3) second period

4) third period. [3]

At the preparatory stage, the formation and primary processing of terms, together with the first national terminological dictionary, was created. And in the first period, the foundations of terminological theory appeared. During this period, G.O.Vinokur, V.V.Vinogradov, A.A.The reformatskians added their own xissas to science. The second period is characterized by the formation of terminology as an independent scientific science. Scientific views on the special dictionary were developed, monographs, collections were written, and dissertations were defended, and many terminological dictionaries were created. The third period saw the further development of terminology as a scientific discipline.[3]

It is known from history that hundreds of scientists in terminology and terminology have covered in their work including Kobrin and Golovin who defined " a term is a word or subordinate phrase with a special meaning that expresses and forms the professional concept used in the process of knowledge and development of scientific professional technical objects and relationships between them" "Terminology is a set of terms related to one in conceptual lexicon related to the field of professional activity-semantic word formation and grammatical levels"[4]

Many trends in the field of terminology confirm that the study of special dictionaries in the framework of modern linguistic research is an important factor. Linguist V.M.Leichik terminology considers the identification of the nature of the so-called science as a scientific and practical science as one of the important issues. In terminology, many questions can be discussed, consequently, the question "is terminology a linguistic discipline" is posed transversely. It is noted that most scientists give a positive assessment of such questions. In accordance with this problem, V.M.Leichik studied the methodology of terminological activity and finds that it is not specific to one language, it can occur in all languages. Terminology research primarily actively uses linguistics techniques, which is natural because terms are primarily words and phrases.

Terminology is a very comprehensive field and is divided into different areas within its own direction. Not only in the field of linguistics, but also each

profession has its own terms. The term is derived from the Latin word “terminus” meaning check, border. Terms are used in a narrow range, that is, in relation to a specific area. And the term can be similar to words in a common language. But the relationship between the term and the term is still studied by scientists.

To sum up in modern linguistics, when the term means check, border, the term is considered a broad concept. They are considered by most scholars to be two different equivalents of the word of the same meaning, but the term is a scientific lexical unit that includes the concept of the term.

References:

1. V.M.Leychik- Terminovedeniye 2000, p-29
2. Golovin,Kobrin 1987, p-7
3. V.M.Leychik- Terminovedeniye 2000, p-20
4. Golovin,Kobrin 1987, p-5

MEDIA SAVODXONLIK TUSHUNCHASI VA UNING JAMIYATIMIZDAGI AHAMYATI

Andijon davlat chet tillar instituti

Ingliz tili o'qitishning integrallashgan kursi kafedra o'qituvchisi

Jabborova Zarnigor Maxmudjon qizi.

Ingliz filologiyasi, o'qitish metodikasi va tarjimashunoslik fakulteti

206-guruh talabasi To'lanboyeva Madinabonu

Annotatsiya: Ushbu maqolada media savodxonlik tushunchasi yoritilgan bo'lib, taniqli olimlarning ushbu tushunchaga bergan ta'riflari tahlil etiladi. Qolaversa, media savodxonlikning jamiyatdagi zaruriyati va ahamiyati haqida ba'zi manbalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: media, OAV, media matn, media ta'lim, media o'rganish ommaviy axborat, media makon, media savodxonlik.

Hozirgi kunda ommaviy axborot vositalari va media tarmoqlari jamiyatni shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Internet ijtimoiy tarmoqlar, televidenie va radio kabi platformalar orqali olingan axborotlar insonlar hayotiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Shunday bolsa-da, axborotning sifati va uning jamiyatga qanday ta'sir qilishi masalasi dolzarb bolib qolmoqda. Bu holatda media savodxonlik tushunchasi ahamiyati kasb etadi. Media savodxonlik axborotlarni o'qish va tushunish, balki ularni tahlil qilish tanqidiy ravishda qabul qilish va maqsadga muvofiq foydalanish qobiliyatini ifodalaydi.

Media savodxonlik - odamlarga turli media shakllarini va xabarlarini tahlil qilish, baholash va yaratishga imkon beradigan ko'nikmalar to'plami hisoblanadi. Media savodxonlik iste'molchilarga axborot va ommaviy dasturlarda tashviqot, senzura yoki biron vaziyatni faqat bir tomondan ko'rsatish kabi holatlarga ommaviy axborot vositalarini nima majbur qilayotganligini tahlil qilish, shuningdek, ommaviy axborot vositalarining egasi, ularning moliyalashtirish modeli kabi tarkibiy elementlarni tushunish imkonini beradi. Boshqacha qilib aytganda, media savodxonlik - bu tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan xabarlar va belgilarga qo'llay olish qobiliyatidir.

Media savodxonlik - insonning jamiyatdagi fuqaro sifatidagi mas'uliyatini his qilgan holda faol va savodli bo'lishi, media matnlarni qabul qila olishi, yaratishi, tahlil eta olishi va baholashi, zamonaviy mediani ijtimoiy-madaniy va siyosiy mazmunini tushuna olishi demakdir. Media va axborot savodxonligi — «soyabon», ya'ni bir tushuncha mazmunida ikki ma'no birlashgan atama sifatida YUNESKO tomonidan tavsiya etilgan. Uning mohiyatini anglash uchun har bir tushuncha o'zagini bilish zarur. Har bir atamaning mohiyatidan kelib chiqqan holda ularni tavsifi quyidagicha keltiriladi.

Axborot savodxonligi — axborotni tanlash, baholash, qayta ishlash va uzatish borasidagi ko'nikmalar va malakalar majmuini bildiradi.

Media savodxonlik — mass-mediani qabul qilish va uning faoliyatini baholash bo'yicha ko'nikmalar va malakalar majmuini bildiradi. Media savodxonlik

media funksiyalarini tushunish, mazkur funksiyalarni amalga oshirish sifatini baholash va o'z-o'zini ifoda etish, shuningdek, ijtimoiy jarayonlarda ishtirok etish uchun medialar bilan ratsional hamkorlikka kirishishga urg'u beradi. Media savodxonlik ham, axborot savodxonligi ham yoshlarda media va axborot makonida foydalanilayotgan texnologiyalardan qat'iy nazar o'zaro hamkorlik qilish ko'nikmalarini ongli ravishda shakllantirish va rivojlantirish bilan bog'liq. Ushbu bir-biriga bog'liq bo'lgan sohani turlicha tushuntirib beruvchi ikkitailmiy maktab mavjud. Birinchi maktab vakillari axborot savodxonligini katta tadqiqotlar sohasi sifatida ko'rishadi. Ikkinchi maktab namoyondalari esa axborot savodxonligi media savodxonlikning tarkibida bo'lib, u ancha keng soha ekanligini ilgari suradilar. Ammo YUNESKOning xalqaro ekspertlar guruhi nafaqat media va boshqa axborot xizmatlarining bir-biridan farqi, balki ularning o'zaro aloqadorlik nuqtalarini ham aniqlagan.

Fikrimizcha, media savodxonlik yuqorida bildirilgan fikrlar bilan birgalikda ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan barcha axborotga tanqidiy qarash, ularga xolis yondoshish va har bir uzatilayotgan axborotni saralashda ongli ravishda yondashish hamdir. Media savodxonlikning maqsadi har bir medianing ustuvorliklari va kamchiliklarini tushungan holda ular tomonidan tarqatilayotgan axborotni saralay bilish va zarurini qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish bo'lsa, asosiy vazifasi insonlar tomonidan iste'mol qilinadigan har qanday axborotning manipulyativ kuchini anglagan holda undan chegaralanishdir. Shuningdek, odamlarga OAV hamda fuqarolik jurnalistika rolini tushunishga yordam berishdir.

Hozirda medianing tahlil etilishi natijasida tilimizga kirib kelayotgan tushunchalar, ya'ni mediasavodxonlik, mediata'lim, mediani o'rganish va boshqalar bir-biri bilan bog'liq bo'lsa-da, olimlar ularni mohiyatan bir-biridan farqlashga urinmoqdalar. Fikrimizcha, mediasavodxonlik mediata'limning uzviy bog'liq qismidir. Shu bilan birgalikda uning ko'rinishlari ko'paymoqda. Bugungi kunda media axborotni qabul qilish, saralash, tahlil etish, baholashda media

savodxonlik tushunchasi bilan birgalikda mediata'lim, mediani o'rganish, mediamadaniyat tushunchalari ham qo'llanilayotir. Media ta'lim:

- media o'quv dasturida integrallashgan, fanlararo asosida o'rganilishini;
- “mediamavzu”ni aniq bir fan doirasida tahlil etilishini;
- amaliy ish va tahlil orqali mediaga tanqidiy yondashishni;
- uning shakli, texnologiyalari, axborotni uzatish usullarini o'rganishni;
- media agentliklarni, ularning ijtimoiy, siyosiy va madaniy rolini o'rganishni;
- talabaning OAV bilan ishlashini;
- tadqiqot faoliyatini;
- medianing til va san'at orqali auditoriyaga ta'sirini o'rganadi. Mediani o'rganish (media studies) o'z navbatida:
 - mediani nazariy jihatdan o'rganishni;
 - mediani qiyosiy jihatdan tahlil etishni;
 - uning kontseptual tarkibini;
 - mediamatnni tahlil etish va uning yaratilish metodikasini;
 - ommaviy kommunikatsiya, kinosan'ati va madaniyatshunoslik fanlarining o'zaro bog'liqligin
- jahon OAVning bir-biriga o'zaro ta'sirini o'rganadi. Media savodxonlik mediani o'rganish bo'lib, media ta'limning quyidagi natijalariga asoslanadi va o'z oldiga: medianing shaxs va jamiyatga ta'sirini tushunish, ommaviy kommunikatsiya jarayonini anglash, mediamatnlarni tushunish va tahlil eta olish, media kontekstini tushunish, mediamatnlarni yaratish va ularni tahlil etish, mediamatnlarni baholashga va ularni saralash vazifalarini qo'yadi.

Jamiyatga Media Savodxonlikning Ta'siri:

Media savodxonlik jamiyatda ko'plab ijobiy o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Bu o'zgarishlar nafaqat individual darajada, balki jamiyatning umumiy rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi.

Axborotning sifatini oshirish. Media savodxonlikni rivojlantirish, odamlarni ishonchli axborot manbalaridan foydalanishga o'rgatadi. Agar odamlar kontentni tahlil qilish va uning manbaini baholashni bilsalar, yolg'on xabarlar va

manipulyatsiyalardan himoyalashlari mumkin. Bu, o'z navbatida, jamiyatda yanada haqqoniy va ishonchli axborot almashinuvi muhitini yaratadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. Media savodxonligi jamiyatda tanqidiy fikrlash va ongli qarorlar qabul qilishni rivojlantiradi. Odamlar, media materiallarini faqat axborot sifatida qabul qilmasdan, ularni tahlil qilishni, ortidagi niyat va maqsadlarni tushunishni o'rganadilar. Bu esa jamiyatda fikrlar va qarashlar xilma-xilligini ta'minlaydi.

Global va mahalliy masalalarga oid bilimni oshirish. Media savodxonligi nafaqat o'z mamlakati, balki butun dunyodagi ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy voqealarni ham to'g'ri tushunishga yordam beradi. Media orqali global muammolar haqida bilish, odamlarni kengroq dunyoqarashga ega bo'lishiga yordam beradi. Masalan, ekologik muammolar, inson huquqlari, ijtimoiy tengsizlik kabi masalalar haqida axborotlar tarqatish jamiyatda keng jamoatchilikning fikrini shakllantirishga yordam beradi.

Soxta xabarlariga qarshi kurash. Media savodxonlikning yana bir muhim jihati, soxta va yolg'on axborotlarni aniqlash qobiliyatini rivojlantirishdir. Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali tezda tarqatilayotgan yolg'on va manipulyatsiya maqsadida berilgan axborotlar jamiyatda ishonchni yo'qotishga olib kelishi mumkin. Agar insonlar media kontentini tahlil qilishni bilsalar, ular bu turdagi axborotlarga qarshi turib, yanada to'g'ri qarorlar qabul qilishlari mumkin.

Madaniy va ijtimoiy xilma-xillikni qabul qilish. Media orqali turli madaniyatlar, qarashlar va qadriyatlar bilan tanishish imkoniyati mavjud. Odamlar bir-birining farqli fikr va pozitsiyalariga nisbatan hurmat ko'rsatishadi. Bu, o'z navbatida, jamiyatda ko'proq bag'rikenglik va tinchlikka olib keladi. Media savodxonligi shuningdek, stereotiplarga va diskriminatsiyaga qarshi kurashishda ham muhim o'rin tutadi.

Ijtimoiy manipulyatsiyalarga qarshi turish. Media savodxonligi odamlarni ijtimoiy manipulyatsiyalar va axborot urushlaridan himoya qiladi. Ko'plab siyosiy va iqtisodiy kuchlar, axborot vositalari orqali o'z maqsadlarini ilgari surishga

harakat qiladilar. Media savodxonligi bu jarayonlarni anglab, odamlarni manipulyatsiyalarga qarshi turishga undaydi.

XULOSA.

Xulosa qilib aytganda bugungi XXI asrda media savodxonligi bo'lmagan inson jamiyatda o'z o'rnini topishi mushkul. Sababi media savodxonlik va texnologiyalar har bir sohani qamrab oldi va bu soha vakillarini bundan xabardor bo'lishlarini ta'lab etmoqda. Texnologiyalardan foydalanish, yuqorida aytganimizdek axborotlarning inshonchli yoki ishonchsizligini aniqlashda ko'maklashadi. Bu esa axborotlar kurashi ketayotgan bir davrda juda muhimdir. Bugungi kunda media, ya'ni ommaviy axborot vositalari, kino, teatr, san'atning turlari, madaniyat sarchashmalari, internet orqali uzatilayotgan har qanday ma'lumot inson ongiga o'zining ma'lum bir ta'sirini o'tkazib, uning dunyoqarashini o'zgartirishga sabab bo'lmoqda. Demak o'z kasbining ustasi bo'lmoqchi bo'lgan inson, zamondan ortda qolmayman deydigan inson, har qanday tomonlama muaffaqiyatga erishmoqchi bo'lgan har bir inson media savodxonligi bo'lishi lozim

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Sadikovich, H. M. Theoretical foundations for the formation of professional competence of future military specialists in the university.
2. Uktamov, M. "Modeling the professional training development of future teachers through computer training." Science and innovation 2.B9 (2023): 139-141.
3. Israilovich, D. O., & Komilovna, T. L. (2022). Optimization of Validity of Text Information Based On Mechanisms with Soft Clustering. European journal of innovation in nonformal education,2(2), 369-373.
4. Турсунова, Л.,& Жураев, С. (2024). Эффективные механизмы повышения качества образования. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 3(2), 35-37.
5. Musurmanova, Yayra and Jasmina Toshpo'lotova. "Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida iqtisodiy jarayonlar va moliyaviy munosabatlarning transformatsiyasi.

Mobil muloqot va mobil diskurs tushunchalari (telefonniya): mushtarak va farqli jihatlar.

Urinboyeva Saodatxon Maxammadjon qizi

Andijon davlat univeriteti tayanch doktoranti

Email: Muslimagolibqizi@gmail.com

ORCID: 0009-0008-5670-6455

Telekommunikatsiyada mobil telefon aloqa tizimi, uning ishlash tamoyillari, telefon aloqasini ta'minlayigan texnik vositalarni yaratish, ishlab chiqish va qo'llash texnologiyasi, bu aloqa turi orqali nutqda ma'lumotlarni uzatish, uning sifati kabi masalalarni o'rganuvchi fan hamda texnika sohasiga *Telefoniya* deb ataladi.¹³⁰ Ma'lumki, telefoniya termini grekcha *tele*-masofadan va *fon*-ovoz, tovush so'zlari birikmasidan xosil bo'lgan. Ushbu termin bilan bog'liq holda telefoniya sohasida ko'plab terminlar yuzaga kelgan. Tadqiqotda telekommunikatsiyaning aynan turli jihatlarini o'rganish maqsad qilganmiz. Telefoniya telekommunikatsiyaning mustaqil aloqa tarmog'i sifatida mahalliy hududlar, ularning ichki zonalarida, shuningdek, shaharlar hamdaxalqlar o'rtasida telefon aloqalarini uyushtirish, fakslarni jo'natish, aniq vaqt rejimida modem bog'lanishlarni amalga oshirish kabi xizmatlarni tashkil etish kabi xizmatlarni tashkil etish vazifasini bajaradi. Uning bu vazifasi bilan bog'liq holda soha terminosistemasida ko'plab term'inlar yuzaga kelgan. Telefon aloqasiga mo'ljallangan texnik qurilma va vositalar, telefon aloqa bo'linmalari, avtomat telefon stansiyalari (ATS), aloqa liniyalari hamda abonent terminallari (telefon apparatlari)dan iborat majmua telefon aloqasi deb yuritiladi. Anglashiladiki, telefon aloqasi tarmog'i mikrotizim sifatida tarkibiy qismlarga bo'linadi. Har bir tarmoqning o'z terminlari mavjud bo'lib, ularni mavzuviy guruhlariga ajratib o'rganish bu soha terminosistemasinin turli jihatlarini bir vaqtning o'zida tadqiq

¹³⁰ Mahmudova N. O'zbek tilidagi telekommunikatsiya terminlarining semantik, struktur va derivatsion xususiyatlari (telefoniya terminlari misolida): Filol. fan. bo'yicha falsafa d-ri (PhD) diss, monografiya.- Qo'qon, 2022. – 43b.

qilish muhim ahamiyatga ega. Mobil telefonlar bugungi kunda dunyo bo'ylab eng ommalashgan kommunikatsion texnologiya vositasi xisoblanadi. Telegraflar va uy telefonlaridan farqli o'laroq mobil telefonlar ko'pfunktsiyali gadjetlar xisoblandi. Bugungi kunda ushbu bejirim qurilma nafaqat masofadan suhbat qilish imkoniyatiga ko'ra, bundan tashqari yozma axborot almashinuv vositasi, ma'lumotlar bazasi, ovozli ma'lumotlar yoki musiqa eshitish apparaturasi, jarayonlarni video hamda rasmlil tarzda xotiraga yozib olish va tarqatish qurilmasi, zarur ma'lumotlarni saqlash manbasi hamda turli o'yinlar va kundalik hayotda muhim bo'lgan ilovalar to'plami kabi xususiyatlari bilan ham alohida ahamiyat kasb etadi. Mobil telefonlarning vazifaviy doirasi shu qadar kengayib bormoqdaki bugungi kunda inson hayotini telefonlarsiz tasavvur qilishning iloji yo'q. Bu kabi sifatlariga ko'ra ushbu elektrotexnika apparati jamiyatda shaxslararo kommunikatsiya jarayoniga pragmatik jihatdan salmoqli xissa qo'shdi.¹³¹

Telefon kommunikatsiyasi murakkab psixolingvistik faktorlarga asoslangan jarayon bo'lib uni tadqiq qilishda quyidagi xususiyatlar alohida ahamiyat kasb etadi:

psixologik jihatlari;

lingvistik aspektlari¹³².

Mobil muloqot jarayonida yuzaga keladigan turli xil vaziyatlar, muloqot aktida ishtirok etadigan komponentlar va ularning nutq jarayonida qay tarzda inson ongida paydo bo'lishi kabi bir necha muammoli savollar tilshunos olim Rich Lingning asosiy fokus markazida bo'lgan. Telefon orqali suhbatlashish bir qarashda yuzma-yuz suhbatning masofaviy shaklidek ko'rinsada, telefon qo'ng'irog'i davomidagi kommunikatsiya boshlanish (opening) nuqtasidan tortib, yakuniy (closing)qismiga qadar jummalarning tuzilishi izchilligi, vaziyatga qarab moslashishi, va eng asosiy o'rinlarda pragmatik jihatlari va o'ziga xos terminologik sistemasi tufayli tilshunoslik paradigmasida alohida yondashuv talab

¹³¹ Ling R., Baron Naomi S. Mobile phone communication. // Pragmatics of Computer-mediated communication. Edited by Herring S., Stein D., Virtanen T. – Berlin: De Gruyter Mouton, 2013. – P. 201.

¹³² Ling R., Pedersen Per E. Mobile communication: Renegotiation of social sphere. London, Springer. 2005, - P. 165

qiladi.¹³³ Tilshunoslikda bir qadar yangi bo'lgan terminlardan biri bu “*Computer mediated communication (CMC)*”, axborot kommunikatsiyasining integratsiyalashuvi natijasida bugun kunga kelib anchayin ommalashib ulgurgan. “*Computer mediated communication (CMC)*”, ingliz tilidagi ushbu atamani o'zbek tilida bir necha ko'rinishda talqin qilish mumkin, masalan, kompyuter vositasidagi muloqot yoki mediya muloqot, raqamli muloqot va blar. Qay tarzda talqin qilinishidan qat'iy nazar, uning mazmuni eketrotexnika qurilmalari vositasida muloqot qilishni anglatadi. Mobil muloqotning tarkibiy komponentlarini lingvistik jihatdan tadqiq qilishdagi asosiy burilishlardan biri Professor Syuzan Herrings tomondan amalga oshirilgan. Olima 2007-yilda xalqaro pragmatika konferensiyasida ilk bora “*The pragmatics of Computer mediated communication*” (mobil muloqotning pragmatik jihatlari) nomli ma'ruzasi bilan ishtirok etdi.¹³⁴ Ushbu ma'ruzaga qadar olimalar bir necha salmoqli ilmiy risolalarni o'rganib chiqqanligini e'tirof etib, ularda mobil muloqotni tadqiq qilishda diskurs analiz tahlili, matn tahlili, ijtimoiy lisoniy tahlillar asosiy mezoniy muqobillar ekanligi haqidagi fikrlarni qat'iy rad etgan. Syuzan xonim o'zining nutqida shunday fikrlarni bayon etgan: “Bunday tahlillar mobil muloqotni qisman ochib berishi mumkin lekin kommunikativ pragmatik jihatlarni yoritib berish uchun yetarli emas. Mobil muloqotning pragmatik xususiyatlarini tahlil qilishda quyidagi uch asosiy yondashuv alohida ahamiyatga ega:

Muloqotdagi odatiy markaziy pragmatik hodisa (implikatura, taxmin, ahamiyatlilik, so'zlashuv odobi);

1. CMC maxsus pragmatik hodisa (yuz ifodasining vizual tasviri (emoji), tahalluslar(nikneymlar), norasmiy so'zlashuv tili (netspik));
2. CMC janrlari va usullari (bloglar, yozma xabarlar, postlar, chatlar va boshqalar).¹³⁵

¹³³ Schegloff E. Identification and recognition in telephone conversation openings. // *Everyday Language: Studies in Ethnomethodology*. New-York, Irvington, 1979. -P. 32

¹³⁴ McArthur T. *Concise Oxford Companion to the English Language*. Oxford university press, London. 2005. - Pp. 214-215, ISBN-10: 0192806378

¹³⁵ Herring, Susan, Stein, Dieter and Virtanen, Tuija. *Pragmatics of Computer-Mediated Communication*, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2013.- p. 45

Bundan shuni anglash mumkinki, mobil muloqotni tahlil qilish jarayoni tilshunoslik paradigmasida u qadar ulkan fenomen deb xisoblanmasada, unga aynan qanday yondashishga qarab, qaysi jihatlarini tadqiqot ko'zgusi ostiga olish muhimligidan kelib chiqqan holda uning obyektiv xususiyati yuqori darajada ekanligini e'tirof etish mumkin.¹³⁶

Telefoniya sohasining bosh obyekti sifatida mobil muloqot tushunchasini ko'rsatar ekanmiz rus tilshunosi A. Ivkivna tomonidan ishlab chiqilgan davriy guruhlariga e'tibor qatratib o'tsak maqsadga muvofiq bo'ladi. Olima o'zining aynan telekommunikatsiya va telefoniya terminosistemasini yoritib berisga bag'ishlagan ilmiy tadqiqot ishida quyidagi *uch* davrni mobil muloqot iyerarxiyasining asosiy davrlari sifatida e'tirof etgan:

1. XIX asr oxiri, elektrotexnika apparaturalari yordamida ovozlar yuborish imkoniyati;
2. XX asr o'rtalari uyali aloqaning asosi bo'lgan dastlabki radiotelefoniyaning paydo bo'lishi;
3. XX asr oxiri XXI asr boshlari, axborot texnologiyalarining jadal rivojlangan davri, e'tirof etish joizki telefoniya sohasining ham zamonaviy xususiyatlari kengayib borishi.¹³⁷

E'tirof etish joizki telefon apparaturalari yordamida muloqot qilishning boshqa ko'plab turlari butunjahon internet tarmog'i (WWW) kashf qilingandan so'ng yuzaga keldi. O'zining "Future mobile communication: LTE optimization and mobile network virtualization" nomli ilmiy asarida olim Zaki Yasir telefon hamda internet tarmoqlari orqali amalga oshirish mumkin bo'lgan barcha muloqot turlarini tavsivlab chiqqan. Unga ko'ra "videostreaming" (bir vaqtning o'zida bir nechta ishtirokchilar yordamida amalga oshiriladigan videosuhbat) aloqa vositasining avzalliklarini izohlab o'tgan. Ya'ni videostreaming aloqa turining qulayligi sifatida suhbat ishtirokchilaridan alohida o'rin va tayyorgarlik talab

¹³⁶ Ling R., Pedersen Per E. Mobile communication: Renegotiation of social sphere. London, Springer. 2005, – p. 254

¹³⁷ Ивкина А. В. Особенности образования и перевода терминов в английском, французском и русском языках (на материале предметной области «Телекоммуникация» и под области «Телефония») автореф. Дис. канд. филол. наук. – Санкт - Петербург, 2004 — с.13

etilmasligi, suhbat formatining moliyaviy jihatdan yengilligi, auditoriya miqdorining chegaralanmaganligi va bunday suhbatni bevosita yozib olish imkonining mavjudigini qator afzalliklar sifatida ta'kidlab o'tilgan.¹³⁸

O'tkan asrning 50- yillariga kelib tadqiqotchilar o'zlarining lingvistik izlanishlari davomida tilning asosiy birligi sifatida faqatgina gapdan foydalanish yetarli emasligini anglab yetkanlaridan so'ng diskurs tushunchasiga qiziqishlari ortib bordi. Bunday fikrlar albatta o'rinli edi, chunki nashr qilingan matnlar yoki og'zaki suhbatlarning tarkibiy qismi bir necha gapning ketma-ketligidan iborat bo'ladi. Lekin diskurs og'zaki yoki yozma gap singari kichik birlik emas. U o'zida kontekstuallik, izchillik, yaxlitlik, ritorika kabi xususiyatlarni mujassamlashtirgan gaplar yig'indisidan iborat lisoniy birlikdir.¹³⁹ Amerikalik tilshunos olim, filologiya fanlari nomzodi, Artur Gresser tilshunoslik sohasida diskurs tushunchasiga oid uchta yirik ilmiy nashrlari va 600ga yaqin maqolalarida 30 mingga yaqin tilshunoslarning fikrlarini iqtibos qilgan holda o'z fikrlarini bayon etgan Aralash *qualitative* (suhbatlar asosida ma'lumot yig'ish metodi) *quantitative* (statistik metod) yondashuvlar.¹⁴⁰

Diskursning bu kommunikatsion nutqning tarkibiy shakllarini bir-biridan farqlashga imkoniyat beradigan lisoniy voqelikdir. Diskurs tahlil nutq yoki matnni ekstralingvistik faktorlar (olam haqidagi taassurot, shaxsiy fikr, qadriyatlar tizimi va blar) aktuallashuviga ko'ra konstruktiv xususiyatlarini aniqlash imkoniyatini yaratib beruvchi tahlil jarayoni. Diskurs tuzilish jihatidan nafaqat voqealarning o'zi va xususiyatlarini o'z ichiga oladi balki ularning hosil bo'lishida ishtirok etgan yoki bu voqelikda ishtirok etmagan diskurs qatnashchilarining ham unga nisbatan munosabatlarini o'zida aks ettiradi. Shuning uchun ham tahlil jarayoni ko'p tarmoqli va murakkab lisoniy jarayon xisoblanadi. Tadqiqotchi diskurs tushunchasining als mohiyatini anglay olishi va o'z ilmiy foliyatida to'g'ri

¹³⁸ Zaki Y. Future mobile communication: LTE optimization and mobile network virtualization. Breman, Springer Science & Business media, 2012. – p. 145

¹³⁹ Greasser A. Introduction to the Handbook of Discourse Processes. Routledge, London, 2003. – Pp. 156-157 ISBN: 9871410607348

¹⁴⁰ Greasser A. Introduction to the Handbook of Discourse Processes. Routledge, London, 2003. P. 187 ISBN: 9871410607348

yondashishi uchun uning lingvistik hamda ekstralingvistik faktorlarining o‘zaro ta‘sirini ko‘rib chiqishi darkor.¹⁴¹ Tilning voqelanishi faoliyat jarayoni ekanligi fanimizda Arastu davridan boshlab hozirgi kungacha hech bir tilshunos tomonidan inkor etilmaydi, lekin yaqin davrgacha, yuqorida aytib o‘tganimizdek, tilshunoslikning barcha oqim va yo‘nalishlari faoliyat mahsulini, hatto, dialektologik tavsiflarda ham tavsifu tahlil etish bilan band edilar. To‘g‘ri, psixologlar, psixolingvistlar nutqning paydo bo‘lishi, uning yuzaga chiqish jarayonida o‘zini emas nutqning paydo bo‘lishi, lisoniy imkoniyatning nutq shaklida voqelanishini psixofiziologik jihatdan tadqiq etish bilan cheklandilar. Nutqni jarayon sifatida o‘rganish faqat muloqot – so‘zlovchi va tinglovchi orasida o‘zaro diskurs (fikir almashish), savolga yarasha javob berish – holatidagina tadqiq etish mumkin. Shu bois XX asrning oxirlarida tilshunoslikning yangi bir tarmog‘i – diskursologiya nutqiy muloqotni tadqiq etuvchi fan sifatida shakllandi. Diskurs bajarayotgan kommunikativ vazifasi jihatdan tizimlashgan va muloqot vaziyatiga moslashgan nutqiy qurilmadir. Shakl va vazifa jihatidan muvofiqlashtiruv diskursni boshqa birliklardan farqlash imkonini beradi.¹⁴² Yuqoridagi fikrlardan shuni anglash mumkinki, diskurs tushunchasining mohiyatini yoritib berishda har bir tilshunos olim dastlab chuqur izlanishlar olib borishi alohida ahamiyatga ega.

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ СЛУХО-ПРОИЗНОСИТЕЛЬНЫХ УМЕНИЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ ЦИФРОВОГО СТОРИТЕЛЛИНГА

Раимова Малохатхон, докторант 1-го курса,

Андижанский государственный институт иностранных языков

malohatrayimova238@gmail.com

¹⁴¹ Хазраткулов А. П. Когнитивно-прагматическая специфика экономического дискурса в коммуникативном пространстве медиа автореф... дис. канд. филол. наук. – Майкоп, 2020. с — 8

¹⁴² Raupova L. R. Dialogik diskursdagi polipredikativ birliklarning sotsiopragsmatik tavsifi. Filol. fan. bo'yicha falsafa d-ri (PhD) dis. avtoref... Toshkent, 2012.- 57 b;

Думахонова Шодихон, докторант 1-го курса,
Институт по изучению проблем молодежи и подготовки перспективных
кадров при Агентстве по делам молодежи Республики Узбекистан

shodiyadumaxonova@gmail.com

В современном образовательном процессе все большую актуальность приобретает использование цифровых технологий в обучении младших школьников. Особое внимание уделяется развитию слухо-произносительных навыков, которые являются фундаментальными для успешного овладения языком и речью. Цифровой сторителлинг представляет собой инновационный инструмент, объединяющий традиционное повествование с мультимедийными элементами, что может существенно повысить эффективность формирования фонетических навыков.

В условиях стремительной цифровизации современного образования особую значимость приобретает проблема эффективного формирования базовых речевых навыков у младших школьников. Слухо-произносительные навыки, являясь фундаментальной основой речевой деятельности, требуют особого внимания в контексте начального образования. Актуальность исследования обусловлена несколькими ключевыми факторами.

Современные младшие школьники демонстрируют существенные изменения в когнитивном профиле под влиянием цифровой среды. У них преобладает визуальное восприятие информации, наблюдается склонность к многозадачности, при этом отмечается сниженная концентрация внимания при работе с традиционными форматами обучения. В то же время эти дети проявляют высокую восприимчивость к интерактивным формам подачи материала.

Возрастает потребность в модернизации методов формирования фонетических навыков. Необходима интеграция цифровых инструментов в процесс обучения, важен учет индивидуальных особенностей восприятия и

обработки информации. Особое значение приобретает потребность в повышении мотивации учащихся к работе над произношением.

Анализ научной литературы показывает, что проблема формирования слухо-произносительных навыков исследовалась в различных аспектах [2]. Психолого-педагогические основы формирования фонетических навыков рассматривались в трудах Л.С. Выготского и Н.И. Жинкина (механизмы речевого слуха), Д.Б. Эльконина и Л.Е. Журовой (развитие фонематического восприятия), А.А. Леонтьева и М.М. Алексеевой (возрастные особенности речевого развития).

В методическом аспекте обучения произношению исследовались традиционные подходы к постановке звуков, инновационные методики формирования произносительных навыков, интегративные подходы к развитию речи. В области цифровых технологий в образовании проводились исследования эффективности цифровых образовательных ресурсов, применения мультимедийных средств обучения, изучалось влияние цифровизации на образовательный процесс.

Существует противоречие между потребностью в эффективных методах формирования слухо-произносительных навыков у современных младших школьников и недостаточной разработанностью методологии использования цифрового сторителлинга в данном контексте.

Гипотеза исследования предполагает, что формирование слухо-произносительных навыков у младших школьников будет более эффективным при использовании цифрового сторителлинга при условии учета психологических особенностей восприятия информации современными детьми, обеспечения интерактивности и мультимодальности подачи материала, создания условий для активной речевой практики, реализации принципа индивидуализации обучения и осуществления систематического мониторинга прогресса учащихся.

Методологической основой исследования формирования слухо-произносительных навыков у младших школьников средствами цифрового

сторителлинга выступает комплекс взаимодополняющих подходов, теорий и концепций, обеспечивающих всестороннее изучение проблемы. На философском уровне методологии исследование опирается на диалектический подход, позволяющий рассматривать процесс формирования слухо-произносительных навыков как динамическую систему, развивающуюся под влиянием внутренних и внешних факторов, где принципы единства теории и практики, взаимосвязи явлений, развития и историзма позволяют выявить существенные связи между традиционными и инновационными методами обучения, определить закономерности их эволюции в условиях цифровизации образования.

На общенаучном уровне исследование базируется на системном подходе, представленном в работах В.П. Беспалько, Ю.К. Бабанского, В.В. Краевского, что позволяет рассматривать процесс формирования слухо-произносительных навыков как целостную педагогическую систему, выделять структурные компоненты этой системы и их взаимосвязи, определять функциональные характеристики каждого элемента и прогнозировать развитие системы под влиянием цифровых технологий. Синергетический подход, развитый в трудах И. Пригожина, Г. Хакена, В.И. Андреева, обеспечивает понимание механизмов самоорганизации в процессе овладения произносительными навыками, роли случайных факторов в развитии речевых способностей, возможностей использования цифровой среды как фактора самоорганизации учебной деятельности и путей достижения синергетического эффекта при сочетании традиционных и цифровых методов обучения. [3]

Научная новизна исследования заключается в теоретическом обосновании и экспериментальной проверке эффективности использования цифрового сторителлинга как инновационного средства формирования слухо-произносительных навыков у младших школьников, где впервые разработана и научно обоснована концептуальная модель развития фонематического восприятия и произносительных навыков с использованием цифровых

повествовательных технологий, учитывающая психологические особенности современных детей и специфику цифровой образовательной среды. В рамках исследования впервые определены и теоретически обоснованы педагогические условия эффективного применения цифрового сторителлинга в контексте фонетического развития младших школьников, включающие создание интерактивной мультисенсорной среды обучения, обеспечение персонализированной траектории развития произносительных навыков, интеграцию игровых и нарративных элементов в процесс фонетической работы, а также организацию систематической обратной связи на основе цифровых инструментов оценивания.

В научный оборот введено и теоретически обосновано понятие "цифровой фонетический нарратив" как особый тип учебного контента, интегрирующий элементы сторителлинга, мультимедиа и интерактивности для целенаправленного развития слухо-произносительных навыков, определены его сущностные характеристики, структурные компоненты и функциональное назначение в системе начального языкового образования. Разработана и научно обоснована таксономия цифровых фонетических нарративов, учитывающая их направленность на развитие различных аспектов произносительных навыков, степень интерактивности, характер мультимедийного контента и особенности организации обратной связи.

Практическая значимость исследования определяется возможностью широкого использования полученных результатов в системе начального общего образования для повышения эффективности формирования слухо-произносительных навыков у младших школьников, где разработанная и апробированная методика применения цифрового сторителлинга может быть непосредственно внедрена в образовательный процесс начальной школы, а созданный комплекс цифровых образовательных ресурсов, включающий интерактивные истории, упражнения и диагностические материалы, может быть использован учителями для организации как классной, так и самостоятельной работы учащихся над произношением. Подготовленные в

рамках исследования методические рекомендации по проектированию и использованию цифровых историй в процессе формирования фонетических навыков предоставляют педагогам практический инструментарий для создания собственных образовательных ресурсов, учитывающих специфику конкретной образовательной ситуации и индивидуальные особенности обучающихся, а разработанная система критериев оценки эффективности цифрового сторителлинга позволяет осуществлять мониторинг прогресса учащихся и своевременно корректировать процесс обучения.

Материалы исследования могут быть использованы в системе профессиональной подготовки и повышения квалификации педагогических кадров, где разработанные учебно-методические материалы, включая лекции, практические занятия и мастер-классы по применению цифрового сторителлинга в языковом образовании, способствуют формированию у педагогов необходимых компетенций для эффективного использования цифровых технологий в процессе обучения произношению. Созданные в ходе исследования диагностические материалы предоставляют учителям инструментарий для оценки уровня сформированности слухо-произносительных навыков учащихся и эффективности применяемых методов обучения, а разработанные критерии анализа цифровых историй помогают педагогам в отборе и создании качественного образовательного контента.

Результаты исследования могут служить основой для разработки новых образовательных программ и учебно-методических комплексов по развитию речи в начальной школе, где предложенные подходы к интеграции цифрового сторителлинга в языковое образование позволяют модернизировать существующие методики обучения произношению и создавать инновационные образовательные продукты, соответствующие современным требованиям к организации учебного процесса и потребностям цифрового поколения обучающихся.

ЛИТЕРАТУРА

1. Думахонова , Ш. (2023). Идеология и абсурд в литературе XX Века. Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире, 1(2), 56–61.
2. Борисова, Н. В. (2022). Формирование фонетических навыков у младших школьников. Начальная школа, 8(4), 78-85.
3. Волкова, Т. А. (2023). Сторителлинг в образовательном процессе. Инновации в образовании, 3(7), 112-120.
4. Матенова Юлия Умидовна, Думахонова Шодихон Искандар кизи and Раимова Малохатхон Шухрат кизи 2023. Символизм и текст в русской культуре и произведениях. Theory of scientific researches of whole world. 2, 2 (Oct. 2023), 47–51.
5. Матенова Ю. У. и др. Символизм и текст в русской культуре и произведениях //Theory of scientific researches of whole world. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 47-51.

THE ROLE AND MEANING OF CONCEPT IN LINGUISTICS

Abdulazizova Sevara Ganiyevna

Andijan state institute of foreign languages

e-mail: abdulazizovasevara80@gmail.com

tel.:+998934427780

Abstract: The study focuses on analyzing cognitive linguistics, one of the emerging sciences of today, and one of its theoretical concepts. The study purpose of this article is to define the significance and the role of concept in cognitive linguistics and present some views based on its definition and analysis.

Keywords: linguistics, linguocultural, ethnocultural, development, cognitive, concept, childhood, lexeme, semantic, thematic.

As science and education continue to advance, the demand for language and language acquisition grows. Cognitive linguistics, a fascinating and often debated branch of linguistics, explores how mental processes are reflected in language use

in everyday life. It emerged as a response from modern linguists to truth-conditional (objectivist) semantics and generative grammar, which had been the dominant methods for studying language meaning and grammatical structures since the mid-20th century.

In contemporary cognitive linguistics, the focus has shifted to the meaning of the term 'concept,' which is increasingly used by researchers addressing how cognition is represented in language. One area that has evolved from this shift is the concept of "concept" itself. The progress in the humanities has raised the need to develop a new term that more accurately reflects the content of a linguistic sign. This term would overcome the limitations of traditional concepts of sense and meaning, and effectively integrate both logical-psychological and linguistic categories.

The meaning of the term “concept” is examined in fields such as cognitive science, metaphysics, and philosophy of mind. The origins of the term can be traced to Aristotle's "classical theory of concepts" and his definition of terms (Aristotle, 1998). Today, the concept is widely used across various branches of linguistics and has become an integral part of the notional system in cognitive, semantic, and cultural linguistics.

The study of the concept in modern linguistics is of critical importance. However, any attempt to understand the nature of the concept is accompanied by a variety of differing perspectives. Intensive research in the field of cognitive linguistics has revealed significant differences in how the term "concept" is understood. These discrepancies lead to confusion and ambiguity in terminology. In the broadest sense, according to Yu.S. Stepanov, a concept can be seen, on one hand, as “a bundle of culture in a person’s mind”—the way culture enters an individual's mental world. On the other hand, a concept is also the means through which an individual engages with and sometimes influences culture.

The study of the concept sphere of language (a term introduced by D.S. Likhachev) enables the identification of the mental characteristics of a particular ethnic group, offering a metaphorical view of the trajectory of human thought.

This, in turn, helps to understand the culture of a people at various stages of its development. It is generally believed that language provides the most effective means for describing and defining the nature of a concept. However, some scholars argue that simpler concepts are represented by single words, while more complex concepts are conveyed through phrases and sentences.

It is unquestionable that the most significant concepts are embedded in language. It is also frequently stated that the concepts most crucial to the human mind are mirrored in the grammar of language, with grammatical categories forming the conceptual framework that arranges all the conceptual content expressed through words. Recently, linguists have increasingly focused on studying concepts—mental representations that underlie linguistic signs, which are symbolized by these signs.

The concept of “concept”, originating from cognitive science, has proven to be crucial for the study of language and has become a foundational element of cognitive linguistics. The semantic space of a given language consists of concepts, and this space can be used to analyze knowledge structures as they are reflected in a particular language’s cultural context. To form a conceptual system, it is necessary to assume the existence of fundamental or primary concepts, from which all other concepts evolve. Concepts, as interpreters of meaning, are always open to further development and adjustment.

Concepts initially appear as undefined entities, but as they become part of a system, they are influenced by other concepts and undergo changes. For instance, take the word 'red,' which can be interpreted both as a color and as a term that varies in intensity (e.g., scarlet, purple, crimson, dark red, etc.), acquiring additional characteristics in the process. The concepts that arise in people's minds are not solely based on dictionary definitions but are shaped by individual, national, cultural, and historical experiences. The broader the boundaries of a concept, the greater the potential for the emotional connotations of the word to emerge, which are reflected in all aspects of the concept.

So, the possibility of interpreting concepts in various ways suggests that both the number of concepts and the scope of their content are continually evolving. The concept of a "concept" is also commonly used in analyzing the semantics of a language, as the meanings of linguistic expressions are often equated with the concepts or conceptual structures they represent. This perspective is considered a defining feature of the cognitive approach to language.

References:

1. Kosycheva, M.A. Concept CHILDHOOD: features of the secondary nomination [Text] / M.A. Kosychev // Proceedings of the Samara Scientific Center of the Russian Academy of Sciences. Volume 13, number 2(4) July-August 2011. -Samara, 2011. -P. 949-954 (0.6 pp) -ISSN 1990-5378 -circulation of 300 copies.
2. Ruzieva, Kh.B & Abdurakhmonov, V. (2022) IN THE ENGLISH LINGUOCULTURE THE CONCEPT OF "CHILD" AND THEIR MEANS. Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture,2(12), 208–210. Извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/6229>
5. Umirziyaev.U (2022). THE EFFECTS OF RECASTS ON INFORMAL WRITTEN DISCOURSE. RESEARCH AND EDUCATION, 1(2), 395–401.
6. Ganiyevna, A. S. (2023). SOME PROBLEMS OF THE VERBALIZERS OF CONCEPT OF “MAN” IN MODERN LINGUISTICS. JOURNAL OF LANGUAGE AND LINGUISTICS, 6(4), 371-374.
7. Ganiyevna, A. S. Problem of the Verbalizers of Concept of “Man” in Modern Linguistics. Academicia Globe, 2(05), 445-448.
8. Ruzieva, K. B. qizi. (2022). THE INFLUENCE OF PSYCHOLOGY ON THE STUDY OF A FOREIGN LANGUAGE.INTERNATIONAL CONFERENCES,1(15), 38–42.

The Role of Tone and Structure in Successful Complaint Letter Outcomes

Senior Lecturer: Abdulkhay Kosimov Akhadaliyevich

Mardonakhon Ismonaliyeva

EFL student at Fergana state university

imardonaxon@gmail.com

Abstract: In order to resolve disputes between customers and businesses, effective complaint letters are essential. This study looks into how complaint letters' tone and structure affect their ability to produce the intended results. The recipient's perception and readiness to respond are influenced by the tone, which can range from courteous to forceful. Similar to this, the message's effectiveness and comprehension are impacted by its structure, which includes its organization, logical flow, and clarity. This study investigates the effects of various tones and structures on reaction rates and resolution quality using both experimental analysis and real-world examples. The results show that well-structured information and courteous yet firm tones greatly raise the possibility of positive results. The report emphasizes useful ramifications for customers and companies, including guidance on how to write persuasive complaint letters and improving communication strategies.

Key words: polite tone, aggressive tone, effectiveness of complaint letter.

Introduction

In today's consumer-driven world, complaint letters serve as a vital communication tool for addressing grievances and seeking resolutions from businesses. Whether a customer experiences defective products, poor service, or unmet expectations, the effectiveness of their written complaints often determines the likelihood of a satisfactory outcome. However, not all complaint letters achieve their intended goals. The tone and structure of a letter can significantly influence how the

recipient perceives and responds to the message. The tone—ranging from polite to assertive or aggressive—affects the recipient's willingness to engage constructively, while the structure—defined by clarity, logical flow, and organization—determines how effectively the message is conveyed. A poorly written or inappropriately toned letter may fail to elicit the desired response, potentially escalating conflicts rather than resolving them. On the other hand, a well-written letter with an appropriate tone and a straightforward format can promote collaboration and hasten settlement. This study investigates how important tone and format are to the effectiveness of complaint letters. The research seeks to determine the best communication tactics for attaining desired results by examining real-world instances and carrying out experimental experiments. Customers and organizations will get important insights from the research that will improve their comprehension of how to resolve disputes through textual communication.

Literature Review

The effectiveness of complaint letters has been widely discussed in the fields of communication, consumer behavior, and linguistics. This review examines existing research on two critical factors influencing complaint letter outcomes: tone and structure.

If we learn tone in communication, tone, defined as the writer's attitude conveyed through their choice of words, plays a crucial role in determining the recipient's receptiveness. Studies emphasize that a polite and respectful tone enhances the likelihood of positive outcomes (Biesenbach-Lucas, 2007). Aggressive or overly emotional language, on the other hand, can lead to defensiveness or non-responsiveness (Hernández López, 2016).[1]

Research has also highlighted the importance of maintaining an objective and factual tone. For instance, Brown and Levinson's (1987) politeness theory suggests that negative politeness strategies, such as being indirect or minimizing imposition,

are effective in complaint scenarios. Similarly, empirical studies (e.g., Zhang et al., 2018) have shown that constructive complaints—those framed with an emphasis on resolution—tend to yield better responses compared to complaints that solely assign blame. [2]

The structure of a complaint letter is equally crucial for its effectiveness. Drawing from business communication frameworks, Guffey and Loewy (2019) propose a standard structure that includes:

1. Introduction: Clearly stating the purpose of the letter and providing background information.
2. Description of the Issue: Detailing the problem with specific facts, such as dates, locations, and product or service details.
3. Resolution Request: Outlining the desired outcome or corrective action.
4. Closing: Expressing appreciation and specifying a timeframe for response.[3]

The literature establishes that tone and structure are critical determinants of a complaint letter's success. While a polite and assertive tone fosters positive engagement, a clear and logical structure enhances comprehension and effectiveness.

Methodology

The study looks at how complaint letters' tone and format affect their ability to produce positive results. Although tone and structure have been studied separately in the past, this study examines how they interact and affect communication in everyday situations. It seeks to offer practical advice for enhancing the efficacy of complaint letters. This research uses a mixed-methods approach, integrating qualitative content evaluation with experimental analysis.

In this method,, from different universities 200 undergraduate and graduate students and teachers are participated in the survey. Email invitations and university forums were used to find participants. Firstly, information gather to

gauge their experiences with complaint letters, students were asked to fill out a questionnaire. They shared their thoughts on tone and structure, as well as samples of complaints they had written and their assessments of their effectiveness. Then Analysis of the Case Study. Fifty complaint letters sent by students to the university's administration were chosen at random and examined. Letters were categorized based on their structure - structured, disorganized, brief, lengthy and tone - polite, assertive, confrontational. The results - positive, negative, and no reaction were recorded. Interviews: To learn more about their opinions on how tone and structure affect the handling of complaint letters, ten university employees—faculty and administrators—were interviewed.

Research

For this research need students who at the age of 18-25, in both gender and they should be study at university. Moreover, the teachers who work at university. Here, research questions which given to students of university are

- a)How does tone affect the success of complaint letters among university students?
- b)What is the role of structure in determining the effectiveness of complaint letters?
- c) To what extent do student perceptions of tone and structure align with actual responses?

Result

Qualitative data is to find recurring themes in tone and structure, thematic analysis was done on open-ended survey questions and interview replies. Quantitative data is to ascertain whether tone/structure and the possibility of receiving a response or resolution were significantly correlated, statistical analysis was conducted. There is polite tone 60% of complaint letters with a polite tone received a response or resolution. These letters were seen as more professional and respectful, leading to a

higher likelihood of engagement by university staff. Letters with an aggressive tone, 40% got a reply. Although, teachers were showed another result. Polite tone is 70% and aggressive tone is 30%. University employees frequently ignored or rejected aggressive communications, citing imagined animosity as a reason why the matter could not be resolved.

This table illustrates the results of the research which is given above.

Participants	Polite tone	Aggressive tone	Discussion This study emphasizes how important tone and organization are to university students' complaint letter performance.
Teachers	70%	30%	
Students	60%	40%	

In 60% of situations, courteous complaint letters resulted in responses or resolutions, making them the most successful. In 40% of situations, assertive tones that were not aggressive also generated responses. Results of teachers are better rather than students. University employees were consistently more engaged when they received structured letters.

The findings underscore the importance of professionalism and respect in communication. Polite tones are viewed favorably by university staff, likely fostering a collaborative approach to resolving issues. Assertive communication, when appropriately framed, can effectively convey the seriousness of a complaint without compromising respect. In contrast, aggressive tones were often perceived as confrontational, discouraging staff from engaging.

Conclusion

Structured complaint letters were more effective, likely because they provided clarity and facilitated easier comprehension of the issues. This suggests that both tone and structure play complementary roles in determining the effectiveness of complaint letters. The results highlight how crucial professionalism and decency are in communicating. University employees find politeness to be positive, which probably encourages a cooperative approach to problem-solving. When presented properly, assertive communication can successfully communicate the gravity of a grievance without sacrificing deference. Conversely, hostile tones were frequently interpreted as confrontational, which deterred employees from participating. Probably because they offered clarity and made it easier to understand the problems, structured complaint letters were more successful. This implies that when it comes to assessing the efficacy of complaint letters, tone and structure work in tandem.

Reference

1. Biesenbach-Lucas, S. (2007). Students writing emails to faculty: An examination of e-politeness among native and non-native speakers of English. *Language Learning & Technology*, 11(2), 59–81.
2. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
3. Guffey, M. E., & Loewy, D. (2019). *Essentials of business communication*. Cengage Learning.

The role of reading horoscopes to cultivate students' critical thinking

Abdulkhay Kosimov Akhadaliyevich

Murodova Diyora

A student of ELLF at Fergana state university

Senior lecturer

Abstract: Critical thinking is a vital skill in modern education, enabling students to evaluate information, discern truth from misinformation, and develop reasoned judgments. This study explores the potential of using horoscopes as an unconventional tool for fostering critical thinking. Although astrology lacks scientific credibility, horoscopes provide an engaging medium for students to analyze claims, detect biases, and question assumptions. This paper applies established educational theories, such as Piaget's stages of cognitive development and Freire's critical pedagogy, to examine the impact of horoscope-based activities on students' analytical skills. Findings suggest that integrating horoscopes into curricula enhances student engagement and promotes reflective thinking.

Keywords: horoscopes, cognitive biases, educational innovation, evidence-based reasoning, reflective thinking, media literacy, analytical skills, student engagement, non-traditional teaching methods.

Introduction

In the digital age, students are inundated with a mix of credible information and misleading claims. Developing critical thinking—the ability to evaluate arguments, identify biases, and make reasoned decisions—is more important than ever. Traditional critical thinking exercises often rely on analyzing texts, debates, or case studies, but these methods can feel disconnected from students' everyday experiences.

Astrology and horoscopes, though scientifically unsubstantiated, represent a familiar cultural phenomenon that can serve as a gateway for critical thinking exercises. By engaging with horoscopes, students can practice identifying logical fallacies, understanding cognitive biases, and questioning the reliability of sources. This paper explores the role of horoscopes in fostering critical thinking skills, drawing on educational theories and evidence-based pedagogical practices. The research aims to address the following questions:

- Can analyzing horoscopes improve critical thinking skills in students?
- How do horoscope-based activities compare to traditional methods in terms of student engagement and learning outcomes?
- What educational frameworks support the use of unconventional materials like horoscopes in teaching critical thinking?

Literature review

Critical thinking is a crucial 21st-century skill that can be cultivated through reading activities. Research suggests that critical reading strategies can enhance students' critical thinking and reading comprehension skills (Arifin, 2020) [1]. Various approaches have been explored to promote critical thinking through reading, including reciprocal teaching (Sriwahyuni et al., 2020) [2] and techniques that encourage students to comment, argue, predict, and draw conclusions based on the text (Zaid & Sarjiyati, 2019) [3]. Studies have shown that students can demonstrate aspects of critical thinking in reading, such as identifying main ideas, drawing conclusions, and evaluating text organization (Putri, 2014) [4]. However, students may struggle with certain critical thinking standards and skills, such as analyzing the author's position and reading between the lines (Putri, 2014). To address these challenges, teachers play a crucial role in guiding students and providing activities that promote critical thinking in reading (Putri, 2014; Zaid & Sarjiyati, 2019).

Methodology

The study involved 100 ELLF students (ages 18-21) from diverse academic backgrounds. Participants were randomly assigned to two groups:

- a) Engaged in traditional critical thinking exercises.
- b) Used horoscopes as the primary material for critical thinking activities.

The study followed a four-week intervention:

Both groups completed a standardized critical thinking test, covering skills such as evaluating arguments, identifying logical fallacies, and distinguishing facts from opinions.

- a. Analyzed academic texts, debates, and ethical case studies. Activities included identifying biases and constructing counterarguments.
- b. Engaged with horoscopes from newspapers and websites. Activities included:
- c. Identifying vague language and patterns.
- d. Comparing predictions for different zodiac signs to detect contradictions.
- e. Evaluating the credibility of sources promoting astrology.

Both groups retook the critical thinking test to measure skill development. Additionally, focus group discussions were conducted to gather qualitative insights.

Quantitative data from pre- and post-assessments were analyzed using paired t-tests to compare improvements in critical thinking scores. Qualitative data from focus groups were analyzed thematically to identify patterns in student engagement and perceptions.

Results

Post-test results revealed significant improvements in both groups, with Group B showing a greater increase in critical thinking scores.

- A. Improved by an average of 15%.
- B. Improved by an average of 28%.

Three key themes emerged from the focus group discussions:

Students in Group B found the activities more engaging and relatable. One participant noted, “It was fun to see how something like horoscopes, which I usually don’t take seriously, could be used to teach us real skills.”

Group B students reported greater awareness of cognitive biases, such as the Barnum effect and confirmation bias. They also expressed increased skepticism toward unverified claims in media.

Many students appreciated the practical relevance of the activities. One remarked, “I now question other things I read online, not just horoscopes.”

Statistical analysis confirmed that the difference was significant suggesting that horoscope-based activities were more effective in enhancing critical thinking skills.

Discussion

The findings suggest that horoscopes can be an effective tool for teaching critical thinking. Unlike traditional methods, horoscopes engage students by connecting learning with everyday experiences, making abstract skills more accessible.

Piaget emphasized the importance of engaging students in activities that challenge their current understanding, fostering equilibrium and cognitive growth. By analyzing horoscopes, students engage in higher-order thinking, such as abstract reasoning and hypothesis testing, characteristic of the formal operational stage.

Freire advocated for education that empowers students to question and transform their realities. Analyzing horoscopes aligns with this approach by encouraging students to critically evaluate cultural phenomena and reflect on broader issues of belief and evidence.

Integrating horoscopes into curricula offers several advantages:

- a. Engagement: Familiar and entertaining content motivates students.
- b. Skill Development: Activities promote analytical reasoning, skepticism, and evidence-based decision-making.
- c. Real-World Relevance: Students learn to critically evaluate information in everyday contexts, preparing them for a media-saturated world.

Conclusion

Using horoscopes as an educational tool offers a novel approach to cultivating critical thinking skills. By engaging with familiar and culturally relevant material, students develop essential analytical abilities while reflecting on the nature of evidence and belief. This study highlights the need for innovative teaching methods that connect classroom learning with real-world challenges.

Future research should explore other unconventional tools, such as conspiracy theories or social media posts, to further enhance critical thinking instruction. Such methods can empower students to navigate the complexities of modern information landscapes with confidence and discernment.

References

- 1) Forer, B. R. (1949). The fallacy of personal validation: A classroom demonstration of gullibility. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 44(1), 118.
- 2) Shermer, M. (2002). *Why people believe weird things: Pseudoscience, superstition, and other confusions of our time*. Macmillan.
- 3) Freire, P. (2020). Pedagogy of the oppressed. In *Toward a sociology of education* (pp. 374-386). Routledge.
- 4) Elder, L., & Paul, R. (2020). *Critical thinking: Tools for taking charge of your learning and your life*. Foundation for Critical Thinking.
- 5) Piaget, J. (1985). The Equilibration of Cognitive Structures: The Central Problem of Intellectual Development.

TILSHUNOSLIKKA KIRISH FANINING MAQSAD VA VAZIFALARI

Hamdullayeva Mahliyo

Andijon davlat chet tillari instituti
Xorijiy til va adabiyot fakulteti ingliz tili yo'nalishi.

Tilshunoslik fanining predmeti, o'rganish manbai o'z ichki qonuniyatlariga ega bo'lgan murakkab tizim –tildir. Tilning o'ziga xos xususiyatlarini, taraqqiyot qonuniyatlarini o'rganish mazkur ijtimoiy hodisaga har tomonlama to'liq ta'rif berish imkonini yaratadi. Til umumiy qonuniyatga bo'ysunuvchi o'ziga xos ramzlar tizimi bo'lib, kishilik jamiyatidagi aloqa-munosabatning eng muhim quroli, fikr ifodasi hamda fikr yuritish asosi, voqelikni avloddan avlodga yetkazuvchi, insoniy kechinmalarni, his–tuyg'ularni ifoda etuvchi vositadir. Tilshunoslik tarixida tilga turlicha yondashuvlarni kuzatish mumkin.

Tilshunoslikning umumiy va xususiy tilshunoslik; nazariy tilshunoslik, amaliy tilshunoslik kabi qator bo'limlari mavjud bo'lib, tilning ayrim jihatlari asosida umumiy qoidalar chiqariladi. Til - ijtimoiy hodisa. Til jamiyat taraqqiyoti jarayonida yuzaga kelgan. Til - tabiiy, biologik hodisa emas; tilning mavjud bo'lishi va uning taraqqiyoti tabiat qonunlariga bo'ysunmaydi. Til butun jamiyat tarixi jarayonidagi tadrijiy davrlarning mahsuli sifatida umuminsoniy manfaatga xizmat qiladi.

Ma'lumki, til boshqa narsa va hodisalar singari o'zgaruvchandir. Shunday ekan, besh yuz ming yil ichida tillarda qanday o'zgarish sodir bo'lganini tasavvur qilish, uni ilmiy, ham amaliy, ham nazariy nuqtayi nazardan o'rganish mumkin emas. Til taraqqiyotining yozuv paydo bo'lishidan avvalgi holati biz uchun qorong'idir. Biz faqat yozuv paydo bo'lgandan keyingi davrda ro'y bergan til taraqqiyoti to'g'risida yozma yodgorliklardan foydalanib, fikr yuritishimiz mumkin. Lekin yozuv tilni o'rganish, tilning paydo bo'lishi to'g'risidagi muammoni yoritishga to'liq imkon bermaydi. Shunday bo'lsa ham, ba'zi olimlar bu masalaga o'z munosabatlarini, fikrlarini bildirib o'tishgan. Qadimgi Yunonistonda faylasuflar tilning qay tarzda kelib chiqqanligi ustida uzoq davr qizg'in bahs olib borganlar. Tilshunoslik tarixidan ma'lumki, bu masalada grek faylasuflari bir-biriga zid ikki xil farazni o'rtaga tashlashgan. Demokrit va boshqalar tilda narsa nomi bilan narsa orasida hech qanday bog'lanish yo'q, bu nomlar mazkur tilda gaplashuvchi odamlar tomonidan yaratilgan, demak, til inson tomonidan yaratilgan, degan fikrni ilgari surishgan. Bu guruh olimlar anomalistlar

deb nom olgan. Platon boshliq boshqa bir guruh olimlar “narsa bilan uning nomi orasida muayyan bog‘lanish bor. Bu bog‘lanish narsalarning xususiyatlaridan, tabiatidan kelib chiqqan va bu bog‘lanish ilohiy kuch tomonidan o‘rnatilgan” degan fikrni ilgari surishgan. Tarixda bu oqim analogistlar deb nom olgan.

Hozirgi tilshunoslik nuqtayi nazaridan qaralsa, narsalar bilan ularning nomi orasida, umuman olganda hech qanday bog‘lanish yo‘q. Bu ko‘pchilik olimlar tomonidan qayd etilgan. Chunki narsa bilan uning nomi orasida bog‘liqlik bo‘lganda tillarning soni 5000 dan ortib ketmasdi. Shuni aytib o‘tish kerakki, ayrim tillarning kelib chiqishini, masalan o‘zbek, rus, hind, tojik va boshqa tillarning qachon paydo bo‘lganin, qanday tarkib topganligini aniq bilish mumkin. Ammo, biror bir aniq tilning kelib chiqishi masalasini umuman tilning, insonlar nutqining paydo bo‘lishi masalasi bilan tenglashtirib bo‘lmaydi. Hozir dunyoda mavjud bo‘lgan jonli tillarning ham, ba’zi bir o‘lik tillarning ham kelib chiqish tarixini o‘rganish u qadar qiyin masala emas. Anchagina tillarning qachon paydo bo‘lganligi, qachon tarkib topganligi aniqlangan. Biroq, yer yuzida umuman insoniyatga xos tilning qachon paydo bo‘lganligi, dastlabki tillarda qanday so‘zlar bo‘lganligi, uning grammatik xususiyatlari nimalardan iborat ekanligi hal qilingan emas va hal qilinishi ham mumkin emas. Chunki bundan bir necha yuz ming yillar burun paydo bo‘lib, keyinchalik nom-nishonsiz yo‘qolib ketgan tillar ham bo‘lgan.

Umuman, tilning qanday sharoitlarda paydo bo‘lishi masalasini ilmiy farazlarga asoslanib o‘rganish mumkin bo‘ladi. Tilshunoslik ilmi bir – biriga yaqin bo‘lgan psixologiya, fiziologiya, etnografiya, arxeologiya, tarix va shunga o‘xshash fanlarning dalillariga suyanib, tilning kelib chiqishi masalasiga yondashishi mumkin. Turli nutq tovushlarini biriktirib, so‘zlar hosil qilish va so‘zlar vositasida gap tuzib, istak va maqsadni ifodalash kishilik jamiyatining boshlang‘ich davrlarida yashagan odamlarni o‘ylantirib kelgan. Shuning uchun tilning paydo bo‘lishi to‘g‘risida qadimgi kishilar turli rivoyatlarni to‘qiganlar. Bu rivoyatlarning ba’zilarida til ma’budlar, ba’zilarida Alloh tomonidan yaratilib, kishilarga taqdim qilinganligi, ayrimlarida esa tilni ajoyib bir donishmand yaratganligi talqin qilingan. Yuqorida ta’kidlanganidek, antik zamonlardan beri tilning kelib chiqishi

to'g'risida bir qancha nazariyalar yaratilgan. Antik faylasuflar tilning kelib chiqishini bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan ikki xil nazariya bilan tushuntirishga harakat qilganlar. Ba'zi faylasuflar til tabiiy yo'l bilan paydo bo'lgan, ya'ni so'z va predmetlar o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri tabiiy bog'lanish bo'lganligi uchun kishilar predmet va narsalarni tabiiy holda bilib olishgan, deb isbotlamoqchi bo'lganlar. Ba'zi faylasuflar esa til kishilarning birbiri bilan o'zaro kelishishi natijasida vujudga kelgan, deb hisoblaganlar, Ana shu bir-biriga qarama-qarshi ikki nazariyaning o'zaro kurashi natijasida yana bir qancha nazariyalar vujudga kelgan. Fanda tilning kelib chiqishi to'g'risida bir-biriga qarama-qarshi nazariyalar mavjud bo'lib, ular bir-biri bilan kurashib kelmoqda. Bu nazariyalarning ba'zilari til insonlarning bir-biri bilan munosabatda bo'lishi ehtiyoji natijasida kelib chiqqan deb hisoblasa, boshqalari ayrim shaxslarning o'z fikrini avval o'zi uchun, keyin boshqalar uchun bildirishi natijasida kelib chiqqan, deb hisoblaydi. Shu tariqa tilning paydo bo'lishi va shakllanishi haqida turlicha qarashlar, nazariyalar, farazlar yaratildi.

Til jamiyat taraqqiyoti jarayonida ijtimoiy hodisa sifatida paydo bo'ladi (boshqacha aytganda, «tug'iladi », taraqqiy etadi, « o'sadi»), bir jamiyat yo'q bo'lishi bilan til ham asta-sekin iste'moldan chiqib boshlaydi va davrlar o'tishi bilan o'lik til bo'lib qoladi. Masalan, lotin, sug'd, qadimiy Xorazm tillari kabilar bunga misol. Biroq tilning paydo bo'lishi ("tug'ilishi") taraqqiy etishi ("o'sishi") va iste'mol qilinmay qolishi ("o'lishi") biologik jarayon emas, balki jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liqdir. Shuning uchun til qonunlarini, uning taraqqiyot yo'llarini jamiyat tarixi bilan va shu tilni yaratgan xalqning tarixi bilan bog'liq holda o'rgangandagina masalani to'g'ri hal qilish mumkin. Demak, jamiyatning eng muhim aloqa vositasi bo'lgan tilning bir butunligiga asoslanib, uni tirik organizmga o'xshatish noto'g'ridir. Til o'zining tuzilishi bilan, ayrim unsurlarining o'zaro munosabati bilan butun bir tizimni tashkil etadi.

Tilshunoslik fanining asosiy muammolaridan biri tilning ichki qurilishini o'rganishdir. Har qanday til fonetik tuzilishi, grammatik qurilish va lug'at tarkibidan tashkil topadi. Tilning ushbu tarkibiy qismlari muayyan qonuniyatlar

asosida o‘zaro bog‘lanib, butun tilni hosil qiladi, til mazkur birikmalar negizida uzviy bog‘langan tizimni tashkil etadi. Ichki qurilishi jihatidan til ma’lum miqdordagi o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lgan til birliklarining yig‘indisi va ana shu birliklardan foydalanish qoidalaridan tashkil topgan murakkab tizimdir. Til tizimini tashkil etuvchi birliklarning o‘zaro munosabati va bog‘lanish qonuniyatlari murakkab hamda ko‘p qirralidir. Garchi til yaxlit tizim bo‘lsa-da, bu tizim o‘ziga xos jihatlarga ega bo‘lgan, til tizimining tarkibiy qismlari hisoblangan sathlar birligan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizov O. “Tilshunoslikka kirish” T., 1996
2. Abduazizov A.A. Tilshunoslikka kirish. –T.,1999
3. Usmonov S. “Umumiy tilshunoslik” “O‘qituvchi” 1972.
4. Xolmanova Z. Tilshunoslikka kirish. -Toshkent-2007

ANIMATSION MATN TUSHUNCHASI VA STRUKTUR XUSUSIYATLARI

G‘aniyeva Toxiraxon Alisher qizi

Andijon davlat chet tillari instituti

Gid hamrohligi, madaniyatlararo muloqot va

tarjimashunoslik kafedrasi doktoranti

Annotatsiya

Dunyo tilshunosligida animatsion matn tushunchasi yangi tadqiqot bo‘lib uning ahamiyati o‘rganish darajasi ko‘p qirrali tushuncha va mental tuzilma hisoblanadi. Ushbu maqolada animatsion matn tushunchasi etimologiyasi, jamiyatga qanday kirib kelgani va uning struktur xususiyatlari haqida so‘z boradi.

Kalit soʻzlar: animatsiya, texnika, hikoya texnikasi, struktura, semiotika, vizual muloqot, prototip, piktogramma, kinemotografiya, matn, video-verbal, semiotik kod, televidenya.

Abstract

In linguistics of world, the concept of animated text is a new research, its importance is a multifaced concept and mental structure at the level of learning. This article shows about the etymology of the concept of animated text, how it entered society and its structural features.

Key words: animation, technique, structure, semiotics, visual communication, prototype, icon. Cinematography, text, video-verbal, semiotic code, television.

Hozirgi zamonaviy globallashgan zamonda texnika va texnologiya insoniyat faoliyatiga sezilarli darajada oʻz taʼsirini koʻrsatib millatlar va madaniyatlararo muloqotni kengaytirilgan holda rivojlanishiga turtki boʻlmoqda. Insonlar ogʻzaki nutqdan farqli oʻlaroq visual tilni yaʼni ijtimoiy tarmoqlarda oʻz fikrlarini video, animatsion matn yoki emojilar orqali bir birlari bilan aloqa qilmoqda. Bundan tashqari visual til, oʻz navbatida, animatsiyalar, koʻplab maʼnaviy qatlamlarni oʻziga qamragan holda, hikoya strukturasini muhim elementlar bilan boyitadi.

Ogʻzaki tildan koʻra visual tilni birinchi oʻringa qoʻyadigan animatsiya asarlarining paydo boʻlishi animatsiyada hikoya qilish texnikasini yanada boy va rang-barang qiladi. Animatsiyalangan hikoya qilish texnikasi sahnani jonlantirish uchun vizualizatsiyani yetkazib berishning turli kanallari boʻylab hikoyaning ajralmas qismlarini bogʻlash jarayonini ifodalaydi [1-65].

Animatsiya – lotin tilidan olingan boʻlib, “animare” “jonlantirish”, “harakatga keltirish” yoki “hayot berish” degan maʼnolarni anglatadi.

Yu.M. Lotman bir paytlar kino semiotikasi boʻyicha adabiyotda animatsiya tiliga juda kam eʼtibor qaratilishi haqida yozgan edi [2-671] Uzoq vaqt davomida

animatsiya (yangi terminologiyaga ko'ra, animatsiya) kinoga qaraganda ikkinchi darajali, ahamiyatsiz narsa deb hisoblangan. Semiotik kod sifatida ikonik belgilar zanjirlari – chizmalar juda uzoq vaqtdan beri ishlatilgan. Tarixga qaytadigan bo'lsak animatsiya hamda visual muloqot qadimdan mavjud bo'lgan. Ibtidoiy davr vakillari ovning turli bosqichlarini aks ettiruvchi rasmlar ketma-ketligi, antiqa idishlardagi rasmlar, avliyolar hayoti tasvirlangan piktogrammalarni, bundan tashqari harbiy urush reja chizmalarini animatsiyaning prototipi ya'ni hikoyalar taxtasi deb atashimiz mumkin.

“Animatsion film kinematografiyaning bir turi emas, balki o'ziga xos badiiy tilga ega bo'lgan mutlaqo mustaqil san'at bo'lib, u ko'p jihatdan badiiy va hujjatli kinematografiya tiliga ziddir” [2-672]. Shuni qo'shimcha qilish kerakki, so'nggi o'n yilliklardagi animatsiyaning rivojlanishi Yu.M. Lotmanning nuqtai nazarini tasdiqladi. Shunday ekan biz video-verbal matn sifatida animatsion kinoning murakkab semiotikasi haqida bahslashishimiz mumkin [3].

Ko'pincha qiziqarli va oddiy mahsulot kabi qaraladigan animatsion filmlar aslida unday emas. Kino san'atining bu turi dastavval kata ekranlarda namoyish etilgan bo'lsa, televidenyaga o'tgandan so'ng multfilmlar yana ham murakkab semiotik strukturalarga ega bo'lgan ma'lumotlarga asoslangan animatsion serialga aylana borgan. Tadqiqotchilar J.Fiske va Hardley “Reading television” kitobida [4-23] televidenya matnlari tilning xususiyatlariga va shunga mos ravishda, yozma matn bilan bir xil vositalar yordamida tahlil qilinishi mumkinligini yozgan [3].

Odamlarni o'rab turgan semiotik tizimlarning tuzilishi va sifati o'zgarib turadi va doimiy ravishda murakkablashadi. Odamlar uzoq vaqt polikod (kreolizatsiyalangan multimodal) matnlar bir nechta semiotic kodlarishtrok etgan matnlar og'zaki va boshqalar haqida bilishadi, chunki inson o'z bilimlari va fikrlarini so'zlari va rasmlarini yozishga qaror qilgan paytdan boshlab, ko'pincha matnda bir vaqtning o'zida taqdim etiladi, bunday yozish tabiiy strukturaga aylanadi. [5-130-135]

Shunday qilib, animatsiyaning paydo bo'lishi va uning sahnalarni jonlantirish uchun vizualizatsiya jarayonini yanada boyitishi, uning badiiy san'at sifatida qabul qilinishini ko'rsatadi. Lotman kabi tadqiqotchilar animatsiyaning rivojlanishini kinoga nisbatan ikkinchi darajali san'at ekanligini aniqlab uning semiotik belgilarini o'rgandilar. Biroq, animatsiya o'zi mutlaqo mustaqil va o'ziga xos badiiy tilga ega san'at bo'lib, vaqt o'tishi bilan murakkab semiotik strukturalarga ega bo'lgan ma'lumotlarga asoslangan seriallarga aylangan.

Ushbu tadqiqot animatsiyaning rivojlanishini va uning visual va og'zaki til bilan o'zaro ta'sirini ochib berib, bugungi kunda animatsiyaning kuchli semiotik tizim sifatida qabul qilinayotganini ko'rsatadi. Ko'plab semiotic kodlar birlashgan polikod matnlar inson fikrlarini va bilimlarini yanada kengroq ifodalash imkoniyatini yaratgan. Shu bilan birga, animatsiya kino san'atining muhim bir qismi sifatida qabul qilinishi kerak, chunki u o'zining noyob yaratish va ifodalanish uslublari bilan alohida ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Buehring J., Vittachi N. Transmedia Storytelling: Addressing Futures Communication Challenges with Video Animation. Journal of Futures Studies, 25(1), 2020.- 65–78p. [https://doi.org/10.6531/JFS.202009_25\(1\).0007](https://doi.org/10.6531/JFS.202009_25(1).0007)
2. Lotman Yu. M. Об искусстве: Структура художественного текста. Семиотика кино и проблемы киноэстетики. Статьи. Заметки. Выступления. – Санкт-Петербург. Россия. 1998. – 671-704 с.
3. Podlagayeva Y. P. Анимационный видеовербальный текст: проблемы перевода и интерпретации. Filol.fan.d-ri....diss – Мытищи 2020.
4. Friske. J., Hardley J. Reading television. London: Routledge, 1978. – 23 p
5. Maksimenko. O. I. Мультикультурная среда: сложности понимания// Языки и культуры в современном мире. Международная конференция НОПриЛ. – Париж: 2012, Материалы конференции. 130-135 с.

Internet manbalar.

1. [https://doi.org/10.6531/JFS.202009_25\(1\).0007](https://doi.org/10.6531/JFS.202009_25(1).0007)
2. <https://www.upwork.com/resources/what-is-3d-animation>

BOLALIK TADQIQOTLARI: TARIXIY VA ZAMONAVIY.

G.A.To'xtasunova

Andijon davlat chet tillari instituti.

Ijtimoiy gumanitar fanlari, pedagogika va

psixologiya kafedrası o'qituvchisi

tohtasinovagulbahor5@gmail.com

Ushbu maqola mahalliy va xorijiy ijtimoiy-gumanitar an'analarda, xususan, bolalik madaniyati nuqtai nazaridan o'ziga xoslik bilan o'ziga xoslik bor bo'lgan avtonom, o'zini o'zi qadrlaydigan voqelikka ega bo'lgan avtonom, o'zini o'zi qadrlaydigan voqelikka asoslangan bolalikni o'rganish muammosiga bag'ishlangan, psixologik-pedagogik tadqiqotlar doirasida olib borilgan. Bolalik fenomenini o'rganish bilan bog'liq keyingi tadqiqotlarda ko'tarilgan muammolar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: bolalik va kattalar, bola va madaniyat, bola va ta'lim, bolalikning o'zining o'zi qadrlashi.

Bolalik fenomeni muammosi uning tarixi va zamonaviyligining umumiylikida pedagogika uchun pedagogik paradigmalarining o'zgarishi kabi muhim tushuncha bilan bevosita bog'liqdir. "Bu ta'lim va tarbiya jarayonida shaxsiy qobiliyatlarni o'z-o'zini namoyon qilishga qaratilgan shaxsga yo'naltirilgan pedagogika g'oyalari foydasiga an'anaviy, predmetga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillarini rad etishda namoyon bo'ldi. Biroq, bu hodisani faqat pedagogik jamoada o'tgan asrlar davomida davom etgan ichki muhokamalar natijasi deb hisoblash mumkin emas. Bu davr ruhi, ijtimoiy dunyoqarash bilan bog'liq va ayniqsa, falsafiy tafakkur turlarining o'zgarishi bilan qo'zg'atilgan: klassik metafizikadan post-metafizika mantig'iga" [1, v. 7].

Bolalik muammosini ilmiy tadqiq etish uning tarixini o'rganmasdan turib mumkin emas. Bolalik o'tmish va hozirgi davr madaniyatlarini ijtimoiy-tarixiy-antropologik o'rganishning an'anaviy va eng muhim mavzularidan biridir. Bu yechimi fanlararo tadqiqot sohasida yotgan muammoni ifodalaydi. Kattalar tomonidan bolalar va avlodlarga nisbatan zamonaviy munosabat sevgi va fidoyilik bilan singib ketgan munosabat sifatida e'lon qilinadi. Bunga zid bo'lgan pretsedentlar jamiyatda hayrat, norozilik va qoralashga sabab bo'ladi. Zamonaviy jamiyatda bola-sentrizm va individualizm g'oyalari, har bir bolaning qalbining qadr-qimmatini va o'ziga xosligi ustunlik qiladi. 64]. Ushbu mavzu bo'yicha qimmatli ilmiy ma'lumotlar ilmiy bilimlarning turli sohalari - pedagogika, rivojlanish psixologiyasi, ta'lim sotsiologiyasi, oila tarixi, madaniy-psixologik antropologiya (etnografiya), ijtimoiy falsafa, adabiyot tarixi va boshqa fanlar bo'yicha tadqiqotlar bilan tanishish orqali taqdim etiladi.

Ko'pgina mahalliy va xorijiy olimlar yangi asrni (XVII-XVIII asrlar) bolalikning yangi qiyofasining paydo bo'lishi, bolaga ta'lim va madaniyat sohalariga qiziqishning ortishi bilan belgilaydilar. Bolalik muammolari o'tmishdagi xorijiy olimlarni jalb qildi. Bolalik hodisasini idrok etishda J.-J.ning ishi katta rol o'ynadi. Russo "Ta'lim to'g'risida". Uning asarida biz bolalikka insonparvar yondashuvning kelib chiqishini topamiz, u birinchi marta bolalik davrini inson hayotining asl bosqichi sifatida ochadi. Russo birinchi bo'lib o'z zamondoshlarining bolalikni bilmasligiga e'tibor qaratdi, shuning uchun ular katta bo'lishdan oldin uning nima ekanligini o'ylamasdan, boladan kattalarni qidiradilar. S.I.Gessen bepul ta'lim ideallarini o'rganar ekan, J.-J. Russo paradoksal formulada "O'quvchi bilan hech narsa qila olmaslik - o'qituvchining birinchi va eng qiyin san'ati" [3, p. 30] hozirgi vaqtda erkinlik va insonparvarlik fani sifatida shaxsga yo'naltirilgan pedagogikaning rivojlanishida o'z ifodasini topgan barcha keyingi pedagogikaning klassik g'oyasini ifoda etdi.

Bolalik muammolariga haqiqiy ilmiy qiziqish 19-asrning o'rtalarida, pedagogika va psixologiya bolalar rivojlanishi muammolarini o'z ichiga olgan paytda paydo bo'ldi. Bu davrda bolalikni o'rganishga bo'lgan qiziqish evolyusion

biologiyaning muvaffaqiyatlari bilan bog'liq edi. Charlz Darvin ta'sirida bolalar psixologiyasi psixologiya fanining alohida tarmog'i sifatida vujudga keldi. Keyinchalik, bola rivojlanishining qonuniyatlari asosida yangi psixologik tushunchalar qurildi [4, p. 31].

Keyinchalik, bolaning rivojlanishini kuzatish shaklida amalga oshiriladigan ko'plab tadqiqotlar paydo bo'ladi (K. Buhler, K. Gross, V. Preer, J. Semil, S. Hall, V. Stern va boshqalar). 1881 yilda V. Preer bolaning rivojlanishining ko'p yillik kuzatuvlari natijasi bo'lgan "Bolaning ruhi" kitobini nashr etdi. Uning talqinida tubdan yangi narsa irsiyat omiliga murojaat qilish bo'lib, u bolaning o'zi faoliyati bilan bir xil muhim rol o'ynaydi. V.Preerning tadqiqotlari bolaning psixik rivojlanishiga oid aniq ilmiy ma'lumotlarga ega bo'lish yo'llarini ko'rsatdi, ob'ektiv kuzatishni tashkil etish modeli bo'ldi va bolalik psixologiyasini tizimli o'rganishning boshlanishini belgilab berdi.

S.Freyd birinchi bo'lib erta bolalik davri, uning taassurotlari, kechinmalari inson hayotiga chinakam ulkan ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi va bu "majmualar" aynan erta bolalikda shakllanganligi bilan bog'laydi. bilinçaltı soha kelajakdagi nevroitik semptomlarning boshlang'ich nuqtasi. Bolalik go'yo bu komplekslar bilan "bog'langan"; biz bolalikni batafsil eslay olmaymiz, chunki xotiralarimizdagi hamma narsa bir vaqtning o'zida qalbdan bostirilgan his-tuyg'ular bilan ranglanadi. Shaxslarning "bolalik xotiraları", qoida tariqasida, "qoplamali xotiralar" ma'nosiga ega bo'ladi va shu bilan birga afsonalar va afsonalarda mustahkamlangan xalqlarning bolalik xotiraları bilan ajoyib o'xshashlikka ega bo'ladi.

Bolalik davrini madaniy hodisa sifatida o'rganishning uslubiy asosi Kumush asrning gumanistik falsafasi tomonidan ishlab chiqilgan dunyoqarash bo'lib, u insonning o'zi haqidagi g'oyalarini, uning atrofidagi dunyoga munosabatini tubdan o'zgartirdi. uning mavjudligi maqsadlari (S. N. Gessen, S. N. Bulgakov, F. M. Dostoevskiy, P. Florenskiy, S. Frank, L. Shestov va boshqalar). Ushbu dunyoqarash pedagogikada o'z rivojlanishini, 20-asr boshlarida qabul

qilingan ta'limning yangi paradigmasini shakllantirishda topadi. nafaqat rus, balki jahon pedagogik fikri.

L. S. Vygotskiyning inson psixikasi tabiati va uning rivojlanishi haqidagi madaniy-tarixiy konsepsiyasi, jumladan, bolalik fenomenini madaniyatlararo o'rganishga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ushbu rivojlanish nazariyasining boshlang'ich nuqtasi filogenezning ikkita chizig'iga mos keladigan bolaning aqliy rivojlanishining ikkita chizig'i o'rtasidagi munosabatlar (farqlanish) g'oyasi: xulq-atvorning biologik va tarixiy, tabiiy va madaniy rivojlanishi.

Madaniy rivojlanish jarayonida bola nafaqat madaniy tajriba mazmunini, balki madaniy xulq-atvor va fikrlash texnikasi va usullarini ham o'rganadi: u tarixiy rivojlanish jarayonida insoniyat tomonidan yaratilgan maxsus madaniy vositalarni, masalan, til, arifmetikani o'zlashtiradi. ramzlar va boshqalar. L. S. Vygotskiyning ta'kidlashicha, xulq-atvorning har bir madaniy shakli birinchi navbatda boshqa odamlar bilan hamkorlik qilish shakli sifatida, boshqasiga taqlid qilish yoki kattalarga murojaat qilish sifatida paydo bo'ladi va faqat keyingi bosqichda bu shakl individual funksiyaga aylanadi. bolaning o'zi [5, p. 45].

Bolalikning zamonaviy konsepsiyasi, E. V. Bondarevskayaning fikriga ko'ra, bolalik dunyosini madaniy va pedagogik hodisa sifatida tushunish, bolalik dunyosi o'rtasidagi muloqotni o'rnatish uchun gumanistik strategiya va taktika g'oyasini ishlab chiqish zarurligiga asoslanadi. va kattalar dunyosi. Umuman olganda, kattalarning bolalarga nisbatan tutadigan pozitsiyasi juda muhim - bu madaniyat va rivojlanayotgan shaxs o'rtasidagi vositachi pozitsiyasidir. Biroq, o'zining vositachilik rolini bajarib, kattalar juda aniq pozitsiyani egallaydi - etakchilik, tashkil etish, o'qitish - va amalda bolaga munosabatlar sub'ekti emas, balki ta'sir ob'ekti sifatida munosabatda bo'ladi.

Jamiyat o'z farzandlarini qanday qabul qilishi va tarbiyalashi butun madaniyatning asosiy xususiyatlaridan biridir, bu vaziyatdagi o'zgarishlar boshqa ko'plab makro-ijtimoiy o'zgarishlarga oydinlik kiritishi mumkin. Murakkab, mustaqil organizm bo'lgan bolalik jamiyat hayotining ajralmas qismi bo'lib, ko'p

qirrali, xilma-xil munosabatlarning maxsus umumlashtirilgan sub'ekti sifatida ishlaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Okusheva G. A. Pedagogik paradigmalarning o'zgarishi falsafiy fikrlash turlaridagi o'zgarishlarning uslubiy rezonansi sifatida // Vestn. Tomsk shtati ped. un-ta. 2005 yil. 2. 7–11-betlar.
2. Levashkina Z. N. G'arb tarixidagi vahshiy davrda bolalarga shafqatsiz munosabat // Vestn. Tomsk shtati ped. un-ta. 2012. Nashr. 3. 64–69-betlar.
3. Gessen S.I. Pedagogika asoslari. Amaliy falsafaga kirish. M.: Shkola-Press, 1995. 448 b.
4. Ganina S.A. Shaxs rivojlanishining biogenetik konsepsiyasi doirasida bolalik hodisasining falsafiy va tabiiy ilmiy asoslari // Vestn. Tomsk shtati ped. un-ta. 2012. Nashr. 6. 31–36-betlar.
5. Vygoskiy L.S. Bolalikdagi tasavvur va ijod: psixologik insho. M.: Ta'lim, 1967. 93 b.
6. Tokhtasunova, G. A. (2023). CHILDHOOD AS A SOCIO-PHILOSOPHICAL PROBLEM. B INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY (T. 3, Выпуск 11, cc. 271–277). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10148006>
7. Tokhtasunova, G. (2023). SOCIALIZATION OF CHILDREN IN MODERN SOCIETY. B INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY (T. 3, Выпуск 12, cc. 81–84). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10351537>

Ingliz va o‘zbek tillarida qon-qarindoshlik konseptini ifodalovchi birliklar maydoni miqyosi va tarkibi

Uliqova Mavluda Sotvoldiyevna
Ingliz tili va adabiyoti kafedrası
Ulug‘bekova Lola Sotvoldiyevna
Filologiya va tillarni o‘qitish: rus
tili 303-guruh talabasi

Jahon tilshunosligida kognitsiya tushunchasi inson faoliyatiga, birinchi navbatda, axborotni qabul qilish, qayta ishlash, saqlash hamda shu axborotdan vaziyatga muvofiq foydalanish tizimi sifatida qaraladi. F.Usmonov rus tilshunos olimi N.F.Alefirenkoning tilshunoslikda so‘zning kognitiv-semiologik nazariyasi vujudga kelishida, strukturalizmdan farqli o‘laroq, til faktlarini lisoniy tabiatga ega omillar bilan izohlanishi mumkin ekanligining tan olinishi turtki bo‘lganligi haqidagi fikrlarini keltirad. “Inson ongida in’ikos topgan olam haqidagi tasavvurlar xususida so‘z yuritgan olimlar uni turli atamalar bilan ataydilar. Masalan, B.Uorf,,G.Kolshanskiylar olam manzarasi, D.Potebnya olam obraz, G.Gachevmilliy kosmos yoki Kosmo-Psixo-Logos atamalaridan foydalanadi. G.Gachevda “kosmos” so‘zi o‘zining tub – “olam tuzilishi” ma’nosida qo‘llanadi”. Inson mental faoliyatlari mahsuli bo‘lmish konsept tavsifi va tasnifi yuzasidan turlicha qarashlar mavjud. Masalan Professor O‘.Q.Yusupov konsept ilmiy va ilmiy bo‘lmasligi mumkin degan fikrni bildirsa, A.P.Babushkin tasnifi so‘zlarning semik tahliliga tayangan holda konsept turini aniqlashdan iborat. Shunga ko‘ra A.B.Babushkin konseptning quyidagi 6 turini farqlaydi: fikriy tasvirlar, sxemalar, freymmlar, ssenariy, kaleydoskopik va mantiqiy qurilishga ega konseptlar. Ikkinchi toifa konseptlar borasida gap ketganda, olim til tizimida konseptni voqelantiruvchi

“Qon-qarindoshlik” konseptining nominativ maydoni deganda, uni ob’yektivlashtiruvchi va reprezentasiyalovchi til birliklarining yig‘indisini tushunamiz. Bunday reprezentantlarning yasama, qo‘shma, qo‘shma yasama, murakkab so‘zlar, so‘z birikmalari, frazeologik birliklar, sodda va murakkab tarkibli gaplar, qo‘shma gaplar, paremiyalar, nutq klishchelari, murakkab sintaktik

butunliklar va matnlar tashkil etadi. Bunday lisoniy birliklar semantikasini tadqiq etishda, semantik-kognitiv yondashuvga tayanamiz, chunki bunday yondashuv qon-qarindoshlik konseptning mazmun mundariyasi va tabiatini to'liq va atroflicha ochib berishga imkon yaratadi. Boshqa tomondan, lingvokognitiv tahlil asosida sistem, okkazonal va ma'lum shaxsgagina mansub bo'lgan nominativ birliklarni aniqlash, bu orqali konseptning izohi va modelini yaratish imkoniyatlari ta'minlanadi.

Ingliz tilida **“kinship”** konseptual semantikasi sodda, yasama qo'shma, qo'shma yasama tarkibli ot, sifat, fe'l, ravish so'z turkumlari orqali o'z ifodasini topadi. Ifoda va qo'llanish chastotasi (faolligi)ga ko'ra ular bir-birlaridan farq qilib, turli funksional vazifalarni o'z zimmalariga oladilar. Masalan, ingliz tilida yasama so'zlar tahliliy materiallarning 13.3% ini, sifat so'z turkumiga mansub yasama so'zlar esa 6.6 % ni tashkil etsa, tub so'zlar 13.1% ni, qo'shma so'zlar 11.5 % ni, qo'shma yasama so'zlar 11 % ni tashkil etmoqda. Ot so'z turkumiga mansub leksik birliklar ushbu hisob-kitoblarda birinchi (9.7%), fe'l leksemalar ikkinchi (1.8%), sifat leksemalar uchinchi (1.4 %) o'rinlarni egallamoqda.

O'zbek tilida mazkur konseptning lisoniy manzarasini tashkil etishdagi eng faollari yasama va tub so'zlar (11.6 %; 11.4%) bo'lib, yasama so'zlar uchinchi pog'onani egallamoqda. So'z turkumlariga mansubligi nuqtai nazaridan ushbu sistemada sifat so'z turkumi birinchi (5.5 %), ot ikkinchi (3.2%), fe'l uchinchi (0.6%), ravish esa (0.2%,) eng so'nggi pog'onani egallamoqda.

Shuni ta'kidlash joizki, o'zbek tilida **“qon-qarindoshlik”** konseptual semantikasini leksik ifoda vositalari orasida fe'l va ravish so'z turkumlarining ulushi ingliz tilidagi muvofiq so'z turkumlariga hisob-kitoblar nisbatan ancha past. Ingliz tilida ravish so'z turkumining fe'l so'z turkumiga nisbatan faolligini ko'rsatgan bo'lsa, o'zbek tilida buning aksi kuzatildi, ya'ni ravish faqat yasama so'zlar tarkibida kelib (0.2 %), boshqa turdagi leksemalar tarkibida kuzatilmaydi.

“Qon-qarindoshlik” konsepti chog'ishtirayotgan tillarda so'z birikmalari orqali ifodalansa-da, ular faollik darajalariga ko'ra (14.8% ingliz tilida, 18.9% o'zbek tilida) bir-birlaridan sezilarli darajada farq qiladilar.

Tahlillar, o'zbek tilining frazeologik imkoniyatlari ingliz tili imkoniyatlaridan ko'ra ancha keng (7.7%, 5.4%) ekanligini ko'rsatdi.

Har ikki tilda mazkur semantikaning ifoda vositalari sifatida paremiologik vositalar ham xizmat qiladi. Paremiyalarning chog'ishtiralayotgan tillardagi ulushi deyarli bir xil ekanligi (3.8%, 4.2%) aniqlandi.

Har ikki tilda ham paralingvistik vositalarning mazkur semantikani ifoda etishdagi hissalari ancha past ekanligi (1.3%; 5.5%) ni ko'rsatdi. Bizning fikrimizcha, bu tabiiy xol. Yuqorida nomi zikr etilgan verbal vositalar muloqot uchun zarur va asosiy vositalar yukini o'z zimmasiga olsa, paralingvistik vositalar muloqot uchun qo'shimcha (lekin ayrim kontekstlarda ular asosiy yukni o'z zimmasiga olishligini ham e'tirof etgan holda) vosita vazifasini o'taydilar.

Yuqorida tilga olingan verbal va noverbal vositalar jonli tillarda aloqa-aralashuv yoki muloqotning eng muhim va asosiy sintaktik verbalizatori bo'lgan gaplar tarkibida uchraydilar, aynan gap tarkibida ularning bosh va hosila ma'no (sema)lari o'zining haqiqiy xususiyatlarini namoyon etadilar. Shu nuqtai nazardan, "qon-qarindoshlik" konseptining lisoniy manzarasi sodda, murakkab tarkibli sintaktik birliklar orqali namoyon bo'lishni inobatga olgan holda, ular borasida ham tahlillar o'tkazildi. Shunisi qiziqarlilik, chog'ishtirilayotgan tillarda ergash gapli qo'shma gaplar bu borada dominantlik xususiyatiga ega (ingliz tilida 9.5 %, o'zbek tilida 9.8%); murakkab tarkibli sodda gaplar ikkinchi (5.3%; 6.0 %), pog'onani egalladi. Lekin ingliz tilida keyingi pog'onani sodda gaplar (4 %) egallangan bo'lsa, o'zbek tilida bu o'rinni bog'langan qo'shma gaplar (5.3 %) egallamoqda. Ushbu konseptual semantikani o'zbek tilida sodda gaplar orqali ifodalanishi nisbatan kam uchrashi (3.5 %) kuzatildi.

Til va nutq dixotomiyasi nuqtai nazaridan "qon-qarindoshlik" konsepti verbalizatorlarini ham til, ham nutq verbalizatorlariga, muvofiq ravishda lisoniy va nuqtiiy nominativ maydonlarga ajratish maqsadga muvofiq bo'ladi. Maydonlarni quyidagi diagramma ko'rinishda tasavvur etish mumkin:

Har bir konstituent maydon uzra o'z o'zni va maqomiga ega ekanligini statistik va komponent tahlillar orqali aniqlandi.

Kuzatishlarimiz shuni ko‘rsatdiki, “qon-qarindoshlik” nominativ maydonini tashkil etuvchi leksik birliklar so‘z turkumlari nuqtai nazaridan ham turli semantik yorqinlik va faollik darajalariga egadir.

Shu nuqtai nazardan chog‘ishtirilayotgan tillarda bir asosli leksemalar orasida ot so‘z turkumiga mansub so‘zlar mazkur semantika ifodasida yuqori yorqinlik va faollik darajalarini namoyon etadilar (9.7%; 8.1%).

Ingliz tilida bir asosli fe’llar shunday sifatlarga nisbatan faol ekanligi, o‘zbek tilida esa aksincha, bir asosli sifatlar faolligi kuzatildi, bir asosli fe’llar orqali ushbu semantikaning verballashuvi kuzatiladi.

“Qon-qarindoshlik” semantikasiga ega yasama leksemalar har ikki tilda ot, sifat va fe’l so‘z turkumlariga mansubligi aniqlandi, lekin sifat so‘z turkumiga tegishli yasama leksemalar har ikki tilda dominantlik xususiyatiga ega ekanligi (6.6%; 5.5%), undan keyingi o‘rinni ot so‘z turkumiga mansub leksemalar egallayotgani (5.4%; 3.2%), ravish va fe’l yasama leksemalar bu borada nisbatan faol emasliklari (0.7%; 0.4% va 0.6%; 0.2%) aniqlandi.

Shuni ta’kidlash lozimki, ingliz tilida ravish vazifasidagi yasama so‘zlar fe’l yasama so‘zlarga nisbatan faolroq, o‘zbek tilida esa fe’l yasama so‘zlar ravish yasama so‘zlarga nisbatan faolroq ekanligi kuzatildi (0.7%; 0.4% va 0.65%; 0.2%).

Biz yuqorida Ingliz va o‘zbek tillarida qon-qarindoshlik konseptini ifodalovchi birliklari maydoni miqyosi va tarkibi haqida tadqiq o‘tkazgan bo‘lsak, endi “qon-qarindoshlik” konsepti lisoniy ifoda vositalarining struktur-semantik tadqiqida yuzlanamiz.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Mamatov A.E. Zamonaviy lingvistika. – Toshkent: Noshir, 2019. – B.160.
2. Safarov Sh. Semantika. – Tashkent: «O‘zbekiston milliy entsiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2013. – B. 283.
3. Abduazizov A.A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish.–Toshkent: “Sharq”, 2010. –B. 176 .

TARJIMA JARAYONIDA ANTONIM SO‘ZLAR BILAN ALMASHTIRISHDAN FOYDALAISH

Yaqubova Mahbubaxon Mamatismailovna, ADCHTI, o‘qituvchi,
mahbuba1971aa@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tezisda tarjima jarayonida antonim so‘zlar bilan almashtirish usulidan foydalanish haqida ma’lumotlar berilgan. Antonimlar tilning semantik boyligini oshiradi, lekin tarjimada ularni qanday va qachon ishlatish lozimligini bilish juda muhimdir.

Kalit so‘zlar: tarjima, antonim, ma’no, til, almashtirish

Tarjima – bu tilning bir shaklidan boshqasiga ma’lumotni o‘tkazish jarayoni. Tilning barcha nozikliklarini, ifodaviy boyliklarini saqlab qolish tarjima qilayotgan shaxsning asosiy maqsadi bo‘lgan bir jarayondir. Tarjimada antonim so‘zlar bilan almashtirish esa tilning ma’lumotlar va ma’no ifodasidagi turli xil shakllarni yaratishga imkon beradigan qiziqarli va dolzarb usuldir.

Antonimlar – bir-biriga qarama-qarshi ma’no anglatadigan so‘zlardir. Ular bir-birini to‘ldiradigan yoki qarama-qarshi tushunchalarni ifodalovchi so‘zlar sifatida til tizimida muhim o‘rin tutadi. Misol uchun, "yaxshi" va "yomon", "tez" va "sekin", "katta" va "kichik" kabi juftliklar antonim so‘zlarga misoldir.

Antonimlar tilning semantik boyligini oshiradi, lekin tarjimada ularni qanday va qachon ishlatish lozimligini bilish juda muhimdir. Tarjimada antonim so‘zlarni almashtirish tilning semantik to‘g‘riligi va ma’no aniqligiga zarar yetkazmasligi kerak.

Tarjimada antonimlarni almashtirish ba’zan stilistik maqsadlar uchun qo‘llanadi. Bunday almashtirish orqali quyidagi maqsadlar ko‘zlanishi mumkin:

Ma’no nozikliklarini yaratish – Biror matndagi ma’no ohangini yoki munosabatni o‘zgartirish uchun antonimlar ishlatiladi. Masalan, bir ijobiy sifatni

salbiy sifat bilan almashtirish orqali yoritilayotgan mavzu yoki voqea haqida boshqa taassurot hosil qilish mumkin.

Stilistika va retorikani boyitish – Tarjimon asariga estetik boylik qo‘shish maqsadida antonimlardan foydalanishi mumkin. Bu orqali matnni jonlantirish, o‘quvchini yanada qiziqtirish va diqqatini jalb qilish mumkin.

Qarshi fikrlar yoki ziddiyatlarni ifodalash – Ayniqsa, adabiy asarlarda ziddiyatlar yaratish uchun antonimlar ko‘p ishlatiladi. Tarjimon biror shaxsning ruhiy holatini yoki fikrini aniqroq ifodalash uchun antonimlarni qo‘llashi mumkin.

Tarjimada antonimlar bilan almashtirishning ba’zi qiyinchiliklari ham bor. Har bir tilning o‘ziga xos semantik tizimi mavjud bo‘lib, bitta antonim boshqa tilda mutlaqo turlicha ma’no anglatishi mumkin. Bu esa tarjimaning aniqligi va samimiyligini buzmaslik uchun e’tiborli bo‘lishni talab qiladi.

Misol uchun, ingliz tilida "rich" so‘zi "boy" ma’nosini bildirsa, rus tilida uning antonimi "bedny" ("yaxshi, kambag‘al") bo‘lishi mumkin. Biroq, ba’zi so‘zlar kontekstga qarab o‘zgaradi va shuning uchun antonimlarni bir-biriga to‘g‘ri almashtirish juda nozik jarayon bo‘ladi.

"Oytosh" romanining ingliz tilidan o‘zbek tiliga qilingan tarjimasida antonimlar ishlatish o‘ziga xos va ma’nolarni aniqroq ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Bu romanda tarjimon matnning original uslubini, ohangini saqlab qolishga intilgan va ba’zi joylarda antonimlardan foydalanish orqali o‘quvchiga ziddiyatlar yoki qarama-qarshi holatlar haqida yaxshiroq tushuncha bera olgan.

Misollarni keltirishda, umumiy tarzda "Oytosh" romanida ishlatilgan antonimlar qatoridan ba’zi fikrlarni ko‘rib chiqaylik:

Yaxshi - Yomon:

Romaning turli sahnalarida asosiy qahramonning ichki dunyosida o‘zgarishlar bo‘lganida, uning ijobiy (yaxshi) sifatleri salbiy (yomon) sifatlar bilan ziddiyatga kiradi. Misol uchun, qahramonning biror harakati "yaxshi niyat" bilan qilinsa ham, natija "yomon" bo‘lishi mumkin.

Tez - Sekin:

Romanda vaqtni o'tish tezligi va qahramonning qarorlarining natijalari tez yoki sekin rivojlanishi ko'rsatiladi. Bu orqali tarbiya, haqiqatni anglash yoki sinovlar qanchalik tez yoki sekin amalga oshishini tasvirlashda antonimlardan foydalaniladi.

Katta - Kichik:

Ba'zan "katta" va "kichik" so'zlari tasvirlanayotgan voqea yoki obrazni taqqoslashda qo'llaniladi. Misol uchun, shaharni tasvirlashda "katta" va "kichik" o'lchovlar yordamida muhitning kengligi yoki torligi ko'rsatiladi.

Boshqa - Bir xil:

O'zgarishlarni yoki ziddiyatlarni ta'kidlash uchun "boshqa" va "bir xil" so'zlari ishlatiladi. Bu so'zlar qahramonlar o'rtasidagi tafovutlarni yoki ular o'rtasidagi ayni vaqtdagi aloqalarni ajratish uchun qo'llaniladi.

Tarjimada antonimlarni ishlatish orqali asarning semantik ohangini o'zgartirish, ziddiyatlarni ko'rsatish va matnning chuqur ma'nolarini o'quvchiga yetkazish mumkin. "Oytosh" romanidagi tarjimadagi antonimlar, muayyan holatlarni yoki qahramonning o'zgarishini tasvirlashda bunday nozik usuldan foydalanish imkonini beradi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, tarjimada antonimlar bilan almashtirish – bu tilning ifodalovchi kuchini yanada kuchaytiruvchi, bir vaqtda qiyinchiliklar keltirib chiqaruvchi jarayon. Bu jarayon tarjimonni nafaqat lingvistik bilimlarga, balki adabiyot, madaniyat va stilistika borasidagi chuqur tushunchaga ham ega bo'lishini talab qiladi. Antonimlarni to'g'ri va samarali qo'llash, matnning ma'no aniqrog'ini berishga, o'quvchini jalb qilishga va tarjimaga yangi ma'no qatlamlarini kiritishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1. Davitov, A.A. (2014).** *On the Semantics of Translation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2. Popova, A.A., & Sternin, I.A. (2001).** *Theory of Translation*. Moscow: Vysheishaya Shkola.

3. Turarov, M.A. (2018). *Badiiy tarjima va uning metodologiyasi*. Tashkent: O'zbekistan Milliy Universiteti.

4. Yaqubova M. (4/2024). "Tarjima jarayonida asl matnning semantik va pragmatik jihatlarini saqlash masalalari" Ilmiy maqola. Buhoro davlat universiteti ilmiy axboroti.

FE'LNING AYRIM GRAMMATIK JIHATLARIGA DOIR

Yuldasheva Sadoqat Bahodir qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
stajor doktoranti
Andijon viloyati, Andijon shahri.
O'zbekiston.

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilidagi fe'ning o'ziga xos jihatlariga yangi qarashlar yoritilgan. Ushbu qarashlar ham nazariy, ham metodik xarakterdagi izlanishlar uchun muhimdir. Fe'l valentligi hamda fe'ning tarkibiy va mazmuniy jihatlarining bog'liqligini o'rganish ushbu izlanishlarni boyitadi.

Kalit so'zlar: fe'l, so'zshakl, kompozitsiya, qo'shma fe'l, ko'makchi fe'l.

О НЕКОТОРЫХ ГРАММАТИЧЕСКИХ АСПЕКТАХ ГЛАГОЛА

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлены новые взгляды на специфику узбекского глагола. Эти взгляды важны для исследований как теоретического, так и методического характера. Изучение взаимосвязи между валентностью глагола и структурными и семантическими аспектами глагола обогащает эти исследования.

Ключевые слова: глагол, словоформа, композиция, составной глагол, вспомогательный глагол.

ABOUT SOME GRAMMATIC ASPECTS OF THE VERB

ABSTRACT

This article presents new views on the specifics of the Uzbek verb. These

views are important for both theoretical and methodological research. Studying the relationship between the valence of the verb and structural and semantic aspects of the verb enriches these studies.

Keywords: verb, word form, composition, compound verb, auxiliary verb.

Tilshunoslikda soʻz shaklining ikki turi – sintetik va analitik shakli borligi tan olingan. Sintetik shakl shakl yasovchi morfema bilan, analitik shakl yordamchi soʻz, yaʼni koʻmakchi va koʻmakchi feʼl bilan hosil qilinishi taʼkidlab oʻtilgan. Sintetik shaklning mohiyati keng qamrovlidir. Masalan: qilyapman, qilyapsan, qilyapti soʻzida qil feʼlining hozirgi zamon va shaxs-son shakllari hisoblanadi. Lekin qilib qoʻy, qilib ber, qilib berib tur, qilib berib tura qol analitik feʼllarning qil feʼlining analitik shakli boʻlishi alohida oʻrganilmagan.

Soʻz boʻlmagan til birliklarining, jumladan, soʻz birikmalarining soʻzga aylanishi leksikalizatsiya deyiladi. Soʻz birikmalari bir necha xil yoʻl bilan, masalan, ixchamlashuv, terminlashuv, analitik usul, xususiy leksikalizatsiya, grammatizatsiya, affiksatsiya yoʻllari bilan soʻzga aylanadi.

Qoʻshma soʻzlar asosan bir bosh urgʻu urgʻu bilan aytilgani uchun talaffuzda boʻgʻin miqdori teng boʻlgan sodda soʻzlarga oʻxshab ketadi. Azim Hojiev taʼbiri bilan ytganda, “qoʻshma soʻz birdan ortiq negizdan tashkil topadi. Sodda soʻzlarda esa negiz bita boʻladi”(5,11). Qoʻshma soʻz bilan sodda soʻzning farqi bu qadar aniq boʻlishiga aramasdan, ayrim asarlarda ularni qorishtirish yoki farqlamaslik hollari uchrab turadi.

Qoʻshma soʻzlar bilan sodda soʻzlarni farqlashdagi eng koʻp chalkashlik, noaniqlik, bir komponenti hozirgi oʻzbek tilida mustaqil ishlatilmaydigan, ammo shu til tariida ishlatilagn va boshqa tillarda ishlatiladigan soʻzlar misolida koʻzga tashlanadi. Baʼzi affiksoidlar oʻzi mansub boʻlgan soʻzdan, yaʼni aslidan shaklan farq qilmaydi, ammo u bilan semantik aloqasi uzilgan boʻladi. Masalan, uy qilayotgan feʼlining soʻnggi qismi yotmoq feʼlidan boʻlib, shu shaklda u soʻz mustaqil qoʻllana oladi. Paxta uyumida yotgan bola kabi. Biroq bu qilayotgan soʻzi tarkibidagi shakli (-yotgan) sifatdosh yasovchi affiks vazifasida

bo'lib, u endi yotmoq fe'lining leksik ma'nosi bilan bog'lanmaydi: sabr qilayotgan ayol, ovqat qilayotgan qiz kabi. Qilayotibdi, qilayotir kabi fe'l formalari tarkibidagi -yotib, -yotir elementlari ham huddi shu tipdagi affiksoidlardir(3,83).

O'zbek tilshunosligida so'z shaklining ikki turi, ya'ni morfemalar bilan hosil bo'ladigan sintetik shakli va ko'makchilar hamda ko'makchi fe'llar bilan hosil ilinadigan analitik shakli borligini tan olingan. Lekin sintetik shaklning morfema(affiksa) bilan, analitik shaklning ko'makchi va ko'makchi fe'l bilan hosil bo'lishinini qayd etishning o'zi

ulardan har birining mohiyati haqida aniq tasavvur bermaydi. Shu bois, ko'makchi fe'llar bilan hosil qilinadigan analitik fe'llar haqida fikr yuritishdan avval shunday til birliklarini hosil qiluvchi ko'makchi fe'llarning shakl yasovchi morfemalardan farqli xususiyatlarini aniqlab olishga to'g'ri keladi. Qolaversa, o'zbek tilshunosligida bu masala yuzasidan fikr-mulohazalar mavjudki, ularga ham, qisqa tarzda bo'lsa-da, munosabat bildirilib o'tish kerak.

Ma'lumki, adabiyotlarda morfemalarning lug'aviy ma'noga ega o'lmagan, so'z yasash yoki so'z shaklini yasash uchun xizmat qiladigan til birligi ekani qayd etilgan. Qo'shma so'z, ya'ni qo'shma fe'l deganda, semantik jihatdan yaxlitlangan yangi ma'noli yangi leksik birlik tushuniladi(1,13-14).

Fe'llarning analitik formasi bilan qo'shma fe'llarning bir-biridan farqi shundaki, fe'llarning analitik formalarida ko'makchi qismni tashlash bilan shu leksik ma'no saqlanaveradi.

Masalan, ozod qilmoq, ovqat qilmoq, sabr qilmoq, bog' qilmoq kabi birikuvlarida leksik ma'no ozod va qilmoq, ovqat va qilmoq, bog' va qilmoq so'zlarining har ikkisidan birgalikda anglashilsa, sotib qo'ymoq, tashlab yubormoq, o'rtanib ketmoq, yiqila bermoq tipidagi birikuvlarda, ikkinchi komponent tashlab yuborilsa ham, birinchi komponentdan ayni shu leksik ma'no anglashilaveradi.

O'zbek tili analitik fe'llari bo'yicha olib borilgan kuzatishlardan ma'lum

bo‘lmoqdaki,

bu mavzuni yoritishda quyidagilar e’tiborga olinishi lozim:

1. Analitik fe’llarni yasama ya’ni hosila birlik sifatida tadqiq etish.
2. Hosila birlik sifatida ularning tarkibiy qismlarga bo‘linishi;
 - 1) bir yetakchi va bir ko‘makchi fe’ldan tarkib topgan analitik fe’llar: xamir qilib chiqdi, uy qilib oldi;
 - 2) ko‘makchi qismida birdan ortiq ko‘makchi fe’l bo‘lgan analitik fe’llar: chiroyli qilib bera qol, vazifani qilib berib tura qol.
3. Yasama birliklarning mohiyati tarkibiy qismlari mohiyati asosida yuzaga kelishi.
4. Bu jihatdan analitik fe’llarga xos farqli xususiyatlar, ya’ni mohiyati tarkibiy qismlarga xos mohiyat asosida yuzaga keladigan hamda bunday xususiyatga ega bo‘lmagan analitik fe’llarning mavjudligi va buning sabablari.
5. Analitik fe’lning mohiyati, ya’ni unga xos ma’noning mohiyati grammatik va boshqa turdagi ma’no bo‘lish masalasi.
6. Analitik fe’lning paradigmaga munosabatu ya’ni kategoriyal shakl bo‘lish va bo‘lmasligi.
7. Mohiyatiga ko‘ra analitik fe’llarning qanday til birligi bo‘lishini belgilash.

Keltirilgan eng asosiy vazifalarning o‘zidanoq ma’lum bo‘lyapdiki, shu tarzda ish olib borilgandagina, o‘zbek tilining ko‘makchi fe’llarigina emas, balki ular yordamida hosil bo‘ladigan til birligi – analitik fe’llar o‘rganilgan bo‘ladi. Bu bilan shu til birligining va u bilan bog‘liq til hodisalarining mohiyatini to‘la va to‘g‘ri yoritish imkonini tug‘diradi.

Valentlik barcha mustaqil ma’noli so‘zlarda va hatto, yordamchi ma’noli so‘zlar, shuningdek, morfologik shakllarda ham mavjud. Biroq bu valentlikka ega bo‘lgan bo‘lgan birliklar predikatga ega bo‘lgandagina, gap qolipini belgilashi mumkin.

Kesim eng kichik hajmli gapni ham tarkib toptiradi va, shuningdek, gapni uyushtiruvchi markaziy bo‘lagi ham bo‘ladi.

Predikativlikni ham, kesimning ham uyushtiruvchanlik xususiyati asosan, fe’l bilan ifodalanganda, faol holatda kuzatiladi. Shuningdek, fe’l kesim uchun juda

ham moslangan soʻz turkumi hisoblanadi. Agar gap kesimi feʼl boʻlsa, uning, yaʼni ayni feʼl kesimning valentligi gap qolipini belgilaydi. Feʼl kesim oʻz valentligi asosida nutq yoʻl qoʻygan vaziyatga qarab, oʻz aktantlarini qabul qiladi, yaʼni shu orqali feʼl semantikasidagi uzvlar namoyon boʻladi. Muayyan valentlikning aktanti esa gapning muayyan boʻlagi ham hisoblanadi.

Tilshunoslikda yaratilgan koʻplab asarlarda feʼlda ifodalanuvchi muayyan xabar qonunan oʻz subektiga ega boʻlishi taʼkidlanadi. Darhaqiqat, feʼl maʼlumoti aslida mantiqiy subektning faoliyati sifatida namoyon boʻladi. Feʼl maʼnosidagi harakatning subʼekti doimo agens boʻlib kuzatiladi. Feʼl semantik maydonining har bir semantik

guruhini tashkil etuvchi til birliklari oʻziga xos agensga ega. Chunki obʼektiv borliqdagi turlicha faol, nafaol harakatlarni aslida agens yuzaga keltiradi. Agens feʼllardagi harakatning manbaini oʻzida moddiylashtiruvchi mantiqiy subʼekt semantik aktantdir. Agens valentligi oʻzbek tilidagi qilmoq feʼlining zaruriy valentligi

hisoblanadi. Chunki feʼlning harakatni agens aktanti bilan birga ifodalashi ularning eng muhim semantik qobiliyatidir. Shunga koʻra feʼl gapda agensni oʻzida tashuvchi va ifodalovchi boʻladi. Feʼlning oʻz maʼnosida namoyon boʻlgan harakatning bajaruvchisi, agensi bilan anglatishi uning bosh semantik vazifasi sanalib, bu feʼlning gap boʻla olish imkonini belgilaydi. Taʼkidlash zarurki, feʼl maʼnosidan, unda namoyon boʻlgan harakatdan uning mantiqiy agensini ajratish mutlaqo mumkin emas. Negaki, muayyan harakat akti bevosita oʻz bajaruvchisining mavjudligini bildirsa, bajaruvchining mavjudligi bevosita muayyan

harakatning yuz berishini anglatadi. Buning ustiga, semantik nuqtai nazardan muayyan harakat kim tomonidan bajarilsa, shu eng asosiy qatnashuvchi hisoblanadi. Shunga koʻra agens valentligining harakat feʼllarida zaruriy valentlik hisoblanishi qonuniy aksiomadir.

Oʻzbek tilidagi harakat feʼllarining semantik maydonidagi barcha birlashtiruvchi va farqlovchi semalar oʻziga xos agens valentliklariga ega.

Harakat fe'li gapda kesim bo'lib kelar ekan, uning agensi deyarli ega bilan mutanosib bo'ladi. Agens muayyan harakatning aniq bajaruvchisini anglatadi. Agensning namoyon etuvchisi, asosan, bosh kelishikdagi so'zda ifodalanadi. Eganing bosh kelishikda kelishi uning semantik-sintaktik tabiatiga mos grammatik qonuniyatidir(4,85; 2, 267).

Masalan: Qobil bobo bir kechada pishiq g'ishtdan sag'ana qildiribdi.

Bu gapda qildirmoq fe'li "barpo qilmoq, qurmoq, yasamoq" kabi nutqiy ma'nosi bilan qo'llangan. Qurmoq, yasamoq shaxsga xos. Shunga ko'ra uning agens valentli shaxs bildiruvchi Qobil bobo aktantida namoyon bo'lgan. Ular "shaxs" semasi asosida klassemani tarkib topdirgan.

Ob'ekt valentligi fe'lining leksik semantic valentliklaridan biri va asosiysidir. U deyarli fe'l predikat semantikasi asosida yotadi. O'timli fe'llar hamma vaqt ob'ekt valentligiga ega bo'lishi barobar namoyon bo'lgan aktant tushum kelishigi bilan shakllanadi. Ayrim holda tushum kelishigi bilan shakllanadi. Ayrim hollarda tushum kelishigi imkonda ham berilishi mumkin. Masalan: Qobil bobo bir kechada pishiq g'ishtdan sag'ana qildiribdi.

Demak, ob'ekt valentlik leksik-semantik hisoblanib, doimo agens harakati holatida o'tgan. Shuningdek, harakat yoki holat natijasi bo'lgan predmetda namoyon bo'ladi. U o'z aktanti bilan sememalarining narsa va ba'zan shaxs ifodalovchi semasi bo'yicha klassemani tarkib toptiradi. U vositasiz to'ldiruvchi vositasida ham, agens bilan birga ega vazifasida keladi. Fe'l nisbati yoki nutq vaziyatiga ko'ra uning sintaktik vazifasi o'zgarishi mumkin.

Miqdor valentligi fe'lining vositali semantik valentliklaridan biridir. "Ikki soat ichida barcha ovqatlarni qildi" sintagmasiga e'tibor berilsa, ikki soat ichida qildi birikmasidagi miqdor valentligining aktanti ikki soat so'zi fe'l bilan klassemani tarkib toptirmaydi. Fe'l o'zining ob'ekt valentligi aktanti ovqat so'zi bilan "ozuqa" bildiruvchi

klassemani, ob'ekt aktanti ovqat so'zi miqdor aktanti ikki soat so'zi bilan "miqdor" semasiga ko'ra klassemani tarkib topdirgan. Bu o'rinda qildi fe'li o'zining miqdor valentligini ob'ekt valentligi aktanti semantikasi orqali orttirgan.

Shuningleksik-semantik valentlik emas, vositali semantik valentlik deb atash to'g'ri bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rahmatullaev Sh. Nutqimiz ko'rki – Toshkent, 1970
2. O'zbek tili grammatikasi. I tom. – Toshkent: Fan, 1975
3. O'zbek tili grammatikasi. II tom. – Toshkent: Fan, 1976
4. G'ulomov A.G', Asqarova M. A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'rta va oliy maktab, 1961.
5. Hojiev A. O'zbek tilida qo'shma, juft va takroriy so'zlar. – Toshkent, 1963.
6. Hojiev A. Fe'l. – Toshkent: Fan, 1973
7. Hojiev A. O'zbek tilida analitik fe'llarning mohiyati. // O'zbek tili va adabiyoti. 2012. 3-son

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ В МИРОВОМ ЯЗЫКОВОМ
ЛАНДШАФТЕ КАК ОБЪЕКТ ИЗУЧЕНИЯ ЛИНГВИСТИКИ**

Студентка Андиганского
Государственного Института
Иностранных Языков
Латинова Мухаррамхон
Одилхоновна
Учитель Андиганского
Государственного Института
Иностранных Языков
Зайнобиддинова Гулбахор Бахтиёровна

АННОТАЦИЯ: Изучить лексико-семантическое пространство лексики национальностей в английском и узбекском языках как объекта изучения языкознания и их структурную структуру и связанную семантику. На этой основе они сопоставляются с лексико-семантическим полем лексики национальностей в английском и узбекском языках как объекта изучения языкознания, обобщая общие для обоих языков черты, и таким образом, выявляются явления, характерные для каждого из сравниваемых языков.

Ключевые слова: лексическое поле, семантическое поле, национальность, языкознание, лингвокультурология.

В любом языке или диалекте есть слова, которые невозможно перевести на другой язык одним словом. Такие слова называются лексикой без альтернатив. Альтернативная лексика отражает явления, характерные для определенной национальной культуры. Часто это деньги, единицы расстояния и длины, предметы быта, одежда, еда и питье и т. д., характерные для местных жителей. состоит из слов, представляющих понятия. Когда незамещаемая лексика ассимилируется в другой язык, ее называют экзотической лексикой (экзотизмами). Экзотизмы и этнографии являются символами чужой культуры. В том числе оратор, крикет, шиллинг - Англия; пастбище, деревня, канава, фермер, пустыня - Средняя Азия; сакура, гейша, икебана, сакэ - сопутствующие символы японской культуры. Символы узбекской культуры - плов, патир, сумалак, одеяло, пояс (с поясом на талии), доппи (шапка в небе, шапка узкая) и т. д. можно увидеть в словах. Переводить лексикон на другой язык без альтернативы не имеет смысла. Поэтому его целесообразно интерпретировать транслитерацией.¹⁴³

Узбекский сум без транслитерации доллара США, британского фунта, немецкой марки, индийской рупии, афгани Афгани будет заменен на американское «бренди», английское «виски», немецкое «шнапс» через русское «водка» вместо «пальто» или «плащ» на «пальто» или «сингл».¹⁴⁴

В лингвистике существуют явления, которые называются по-разному, например, лакуны, белые пятна, безэквивалентные лексемы, неперебиваемые лексемы, пустая комната, что означает, что они еще не имеют своего точного определения и номинативной единицы. Они в основном встречаются при переводе или в процессе межкультурной коммуникации. Итак, как определяется место лакун в языке и речи?

¹⁴³ To'xtasinov I.M. Tarjimaga lingvokulturologik yondashuv//Zamonaviy lingvistik tadqiqotlar: xorijiy tajriba, istiqbolli izlanishlar va tillarni o'qitishning innovatsion usullari. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Samarqand: SamDChTI, 2020. – B. 4

¹⁴⁴ Musayev K. Tarjima nazariyasi asoslari. Darslik. - Toshkent: Fan, 2005. - B. 93

Лакуна – (лот. *lacuna* - chuqurlashuv, bo‘shliq) 1. В анатомии, углубление, свободное пространство между тканями или органами.

2. Пространство, пробел, недостающее место в тексте.¹⁴⁵

В совместном учебнике «Современный узбекский литературный язык» понятие лакуны объясняется следующим образом, и становится ясно, что такое пробел: «...дерево делится на дерево с плодами и дерево без плодов. Поэтому это разделение в существовании также отражается в языке как явление гипонимии. Однако в узбекском языке нет отдельной лексемы, которая бы называла вид дерева с плодами и без плодов. Таким образом, место гипонима пустует, и они образуют лексическую лакуну (пустую комнату). Лексическая лакуна может быть заполнена разными глагольными номинативными единицами (например: плодовое дерево и бесплодное дерево).¹⁴⁶

Как мы видим, местами понятия лакуны и безальтернативной лексики меняются местами. Например, Р.А. Джумамуратова «безальтернативная лексика — это языковая единица, которая не имеет своей полной или частичной альтернативы среди лексических единиц других языков, а лакуна находит свое отражение в языке и речи носителей определенной культуры, но в процессе коммуникации определяется как специфические национально-культурные элементы, которые не полностью понятны или трудны для понимания носителями определенной культуры, что противоречит значению «пустое место, пробел, пропущенное место в тексте». В.Л. С семантико-стилистической точки зрения Муравьев подразделяет лакуны на абсолютные, относительные, векторные и стилистические.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Энциклопедический словарь // <https://sanstv.ru/dict/лакуна>

¹⁴⁶ Sayfullaeva R.R., Mengliev B.R., Boqieva G.H., Qurbonova M.M., Yunusova Z.Q., Abuzalova M.Q. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2006. – B. 111

¹⁴⁷ В.Л. Муравьев Лексические лакуны (На материале лексики французского и русского языков). Владимир, 1975.

Даже в русском языке замечательным трудом является создание словаря лакун Г.В. Быковой, В.Л. Фраером.¹⁴⁸

Разрывы возникают в процессе общения. В ходе межкультурной коммуникации выявляются несоответствия в мировоззрениях, менталитете, реальности, языке. Различие в мировоззрении и менталитете означает, что понимание мира и личность социальных субъектов в общении в принципе не совпадают. Такая ситуация может проявляться в разных ситуациях - в научных дискуссиях, в образовательном процессе, в дипломатическом, политическом и идеологическом контекстах.¹⁴⁹

Попова З.Д. и И.А. По мнению Штерна, лакуна — это языковая единица, которая существует в одном языке и отсутствует в другом. В процессе межкультурной коммуникации или в практике перевода выясняется, что лакуна, то есть пробел, есть. Также эти авторы Г.В. поддерживают и следующее мнение Токарева: «Лакуны в литературном языке можно выделить на фоне сленга, диалекта или профессионального языка — соответствующие понятия выражаются только в диалектах, сленге, профессиональном языке, и наоборот».¹⁵⁰

А.Р. Шаймарданова фокусируется на этом аспекте лакунарности и определяет слова в форме сленга, жаргона и сленга как коммуникативные лакуны, и что эти типы лакун широко используются в разговоре и в целях повышения ментальной ценности художественного произведения на основе коммуникативной необходимости. имеет значение. Например, Чо‘тални энди кимга беряпсиз? Бек акамгами? - Бек акангиз чо‘тал оладиган гадолар

¹⁴⁸ Быкова Г. В., Фраер В.Л. Лакуны русского языка: Словарь (на материале славянских языков). Воронеж: изд-во «РИТМ», 2018 г.

¹⁴⁹ Данильченко Т.Ю. Лакуны, их признаки и типология. Текст научной статьи по специальности "Языкознание и литературоведение"

¹⁵⁰ Токарев Г.В. Проблемы лингвокультурологического описания концепта (на примере концепта «трудовая деятельность») Тула, 2000.

тойфасидан эмасла. Шуни билмасмидингиз? Мен хам чо‘тал берадиган овсар эмасман (Т. Малик, «Шайтанат» (I-книга)).¹⁵¹

Из вышеизложенных соображений мы пришли к выводу, что понятие лакуны представляет разные ситуации, поэтому имеет разные трактовки как многогранное явление. Мы выделили три важных момента:

1. Отсутствие конкретной номинативной единицы, которая существует в сознании носителей определенного языка, но называет ее.
2. Отсутствие языковой единицы и представляемой ею действительности во втором языке, которая существует в одном языке.
3. Языковые единицы, которые существуют в диалекте, жаргоне, сленге, профессиональном языке отсутствуют в литературном языке или наоборот.

Сравнивая этносоциопсихолингвистические характеристики национально-культурных обычаев, традиций и нравов с другими культурами, естественно, что такие лакуны возникают. В этом смысле второй вопрос важен для нашего исследования, и национальные специфические различия в языке и культуре выделяются именно на основе лакунарности. Например, до узбекского менталитета не существовало понятия «медовый месяц», который отмечался с особым вниманием после свадьбы. Но процессы глобализации, в частности, расширение коммуникативных возможностей современной межкультурной коммуникации, всемирная популяризация кинематографа и медиатекстов, обуславливают введение таких новых лакун. Такие термины, как «чала», «ёнбош», «халяль», «выговор», «дакки», «гирром» как наказания за действия, противоречащие правилам, являются лакунами для международного спортивного дискурса. На основе популярности узбекского вида борьбы в мире, эти лексемы стали использоваться на международном уровне.

¹⁵¹ Шаймарданова А.Р. Коммуникатив лакуналар // "Экономика и социум" №12(91) 2021 www.iupr.ru

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Акбарова З. Когнитивное своеобразие в формировании языкового ландшафта мира. Автореф. дисс. д-ра филол. наук. - Фергана, 2021.
2. Байназаров З. Языковой ландшафт мира Махмуда Кашгари, выраженный в произведении «Девону луготит тюрк». Автореф. дисс. д-ра филол. наук. - Самарканд, 2020.
3. Бобожонов Ю. Этнографический лексикон Южного Хорезма: дисс. канд. филол. наук. - Ташкент, 1997.
4. Галиева М.Р. Отражение религиозно-мифологического мышления в языковом образе мира. Автореф. дисс. д-ра филол. наук. - Фергана, 2019.
5. Джумамуратова Р.А. Изучение лексико-фразеологических лакун в каракалпакском и английском языках является гибридным аспектом: автореф. дисс. д-ра филол. наук. – Нукус, 2021.
6. Касимова Р.Р. Этнография в английском переводе узбекского свадебного и траурного фольклора, автореферат диссертации д-ра филол. наук, – Ташкент, 2018.
7. Нуруллаева Ш. Названия свадебных обрядов в говорах карлукского типа Туркестана: дисс. д-ра филол. наук. – Ташкент, 2001.
8. Каххорова М. Системное исследование этнографий узбекского языка: дисс. д-ра филол. наук. – Ташкент, 2009.

DISKURS VA UNDAGI RITORIK MUNOSABATLAR HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR

Anorboeva Mahbuba Sobirovna. (ADChTI)

Email: anorboyeva72@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada diskurs va undagi ritorik munosabatlar haqida fikr-mulohazalar yoritib beriladi. Bu sohada U.Mann, S.Tompson, Dj.Grayms,

B.Meyer, R.Raykman, R.Xorovits, K.Makkyuin kabi chet el olimlari va taniqli rus tilshunoslari A.A.Kibrik, S.A.Shuvalovalar yetarlicha izlanishlar olib borgan. Diskurs va ritorik munosabatlar biriga chambarchas bog‘liq bo‘lib, chet ellik va rus olimlari yetarlicha tadqiqotlar olib borishgan. Hozirgi globallashuv davrida ritorik struktura nazariyasini o‘rganish uchun o‘zbek tilshunoslariga qiziqarli ma’lumotlar taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: RSN, ketma ketlik, sabab, shart, kelishuv, kon‘yuksiya (bog‘lanish), o‘shish, fon, maqsad, tanlov, yadro , satellit (yo‘ldosh), simmetrik munosabat, binar munosabat, ritorik struktura, global struktura, lokal struktura.

Ritorik munosabatlar 1980 yillarda U.Mann va S.Tompson tomonidan yaratilgan ritorik struktura nazariyasi (RSN)da anik ko‘rsatib berilgan. Bunga ko‘ra diskursning har qanday birligi berilgan diskursning hech bo‘lmaganda boshqa bittasi bilan qandaydir ongli jihatdan bog‘liqdir. Xuddi shu bog‘lanish tilshunoslikda ritorik munosabatlar deyiladi. Taniqli rus tilshunosi A.A.Kibrikning fikricha, “*Ritorik*” termini prinsipial ahamiyatga ega emas, u faqatgina shuni ko‘rsatadiki, diskursning har bir birligi o‘zicha mavjud emas, balki, gapiraètganga aniq maqsadni amalga oshirish uchun qo‘shiladi. Ritorik munosabatlar qatoriga kiruvchi diskurs birliklari xar - hil o‘lchamda bo‘ladi: -maksimal (to‘g‘ridan to‘g‘ri butun diskursni tashkil etuvchilar)dan to minimal(alohida klauzalar)gacha.

Diskurs ierarxik tuzilgan va ierarxiyaning barcha darajalari uchun bir xil ritorik munosabat ishlatiladi. Ritorik munosabatlar qatoriga ketma ketlik, sabab, shart, kelishuv, kon‘yuksiya (bog‘lanish), o‘shish, fon, maqsad, tanlov va x.k lar kiradi. Ritorik munosabatlarga kiruvchi ritorik birlik, unda yadro èki satellit (yo‘ldosh) rolini o‘ynashi mumkin. Munosabatlarning ko‘p qismi simmetrik èki binar emas, ya’ni yadro va satellitiga ega. Masalan, klauza- juftlikdagi *Anvar uchrashuvga kech qolmaslik uchun ertaroq chiqdi.* Ingliz tilida; *Alice left home earlier in order not to be late an appointment.* gapida maqsad ritorik munosabatiga ega, bunda birinchi qismi asosiy bo‘lib, o‘zi bilan yadroni taqdim etadi, ikkinchisi esa, tobe, ya’ni satellit hisoblanadi.

Boshqa munosabatlar simmetrikdir va binar bo'lishi shart emas, ikkita yadroni birlashtiradi. Masalan, kon'yuksiyaning munosabati shunday: o'zbek tilida; *Anvar talaba. U ètoqxonada yashaydi.* Ingliz tilida; *Alice is a student. She lives in a hostel.*

Ritorik munosabatlarning ikki turi qo'shiluv va ergashuv o'rtasidagi qarama qarshilikni eslatadi, "yadro – satellit" turidagi ritorik munosabatlarning ro'yhati xol ergash gapli qo'shma gapning an'anaviy ro'yhatiga o'xshaydi. RSN uchun berilgan munosabat qay tarzda ifodalangani va u mustaqil gaplarni èki gap guruxlarini birlashtirishi xos emas. RSN da diskursni uning birliklari va ritorik munosabatlar to'ri ko'rinishida tasavvur qilishga imkon beruvchi formalizm ishlab chiqilgan.

Haqiqatdan ham, RSNning real tekstlar tahlilida qo'llanilishi yechimlarning ko'pligini ko'rsatadi. RSN mualliflari aynan bir tekstning alternativ o'girilish imkoniyatlarini alohida ta'kidlaydilar. Shunga qaramay, bu ko'plik chegaralangan. Turli xil o'girishlarnig prinsipial imkoniyati til ishlatilishining real jaraènlariga to'sqinlik qilmaydi, balki, aksincha, ularga to'liq mos tushadi. RSN ahamiyatli darajada voqelikni shakllantiradi va diskurs aslida qanday qurilganligini haqidagi tushunchada muhim qadam ekanligini namoèn etuvchi bir qator tasdiqlovchi faktlar mavjud.

Birinchidan, RSN mualliflarining o'zlari ritorik struktura grafi tekstning rezyumesi (referati, qisqa varianti)ning qurilish tartibini keltiradilar. Ritorik juftlikdagi ko'pgina satellitlar aniq qoidalar bo'yicha tushirib qoldiriladi, oxirgi matn esa, bog'lovchi bo'lib qoladi va birinchi matnga nisbatan to'laqonli (ta'sirchan) bo'ladi. Ikkinchidan, B.Foksning ingliz diskursida anafora haqidagi ishlarida referensial vosita tanlovi (olmosh, butun otli gurux) ritorik strukturaga bog'liq ekanligi ko'rsatilgan.

U.Mann va S.Tompsonning nazariyalaridan tashqari yana bir nechta diskursiv ritorik munosabatlarning namunalari mavjud, ulardan Dj.Grayms,

B.Meyer, R.Raykman, R.Xorovits, K.Makkyuinlarni aloxida ta'kidlash mumkin. Shunga o'xshash izlanishlar (ko'pincha boshqa terminologiyada) S.A.Shuvalova kabi tadqiqotchilar tomonidan ham o'tkazilgan. Diskurs strukturasi masalasi boshqa tarafdin qaraganda uning bog'liqligi masalasi bilan o'zgaradi. Agar, qandaydir diskurs D $a, b, s...$ qismlardan iborat bo'lsa, bu qismlar o'rtasidagi aloqani va diskurs birligini nimadir ta'minlashi kerak. Global va lokal strukturaga ko'ra, global va lokal bog'lanishni farqlash ahamiyatga ega. Diskursning global bog'lanishi diskursning mavzusini birligini ta'minlaydi. Bir necha o'tli guruh e'ki u ifodalagan predmet (referent) bilan qo'shib keluvchi predikatsiya mavzusidan farq qilib, diskurs mavzusi odatda propozitsiya sifatida e'ki ma'lumotlar konglomerati sifatida tushuniladi. Mavzu berilgan diskursda gap nimada ekanligiga qarab aniqlanadi. Diskursning lokal bog'liqligi bu minimal diskurs birliklari va ularning bo'laklari o'rtasidagi munosabatdir. Amerika lingvisti T.Givon lokal bog'liqlikning (asosan narrativ diskursga xos) to'rt turini aniqlaydi: referensial (qatnashchilar birligi), ko'lami, vaqti va voqeiyliqi. Voqeaviy bog'liqlik RSNda izlanishlar predmeti bo'lishiga qaramasdan, bu nazariya lokal va global bog'liqlikka bir hil endashishni taklif qiladi.

Xulosa sifatida shuni aytish kerakki, diskurs va ritorik munosabatlar bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lib, bu sohada chet el olimlari yetarlicha izlanishlar olib borgan, ammo o'zbek tilida esa bu masalaga yetarlicha e'tibor berilmagan. Biz keyingi izlanishlarimizda bu masalaga kengroq e'tibor bermoqchimiz.

Adabietlar:

1. "Diskurs" atamasi haqida ayrim muloxazalar. Uzluksiz ta'lim tizimida chet tillarini axborot – kommunikatsion texnologiyalar asosida o'qitishning ilmiy-uslubiy muammolari. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. Samarqand 2015 й. 264-265 б.

2. Cook, G. (1995) Discourse. Oxford: Oxford University Press

3. McCarthy, M. (1991) Discourse Analysis for Language Teachers. Cambridge: CUP.

TAOM NOMLARINING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Usmonova Odina Siddikovna

ADChTI Umumiy va qiyosiy tilshunoslik kafedrasida o'qituvchisi

odinausmonova32@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada taom nomlarining leksik-semantik xususiyatlari tadqiq etilgan. Taom nomlari semantik jihatdan, tuzilish va stilistik bo'yondorligiga ko'ra guruhlariga ajratilgan.

Kalit so'zlar: taom nomlari, leksik-semantik xususiyatlar, etimologiya, semantika, stilistik bo'yondorlik.

Аннотация. В статье рассматриваются лексико-семантические особенности названий продуктов питания. Названия продуктов питания семантически разделены на группы по их структуре и стилистической окраске.

Ключевые слова: названия продуктов питания, лексико-семантические особенности, этимология, семантика, стилистическая окраска.

Abstract: The article discusses the lexical-semantic features of food names. The names of food products are semantically divided into groups according to their structure and stylistic coloring.

Key words: food names, the lexical-semantic features, etymology, semantics, stylistic coloring.

Taom nomlarining leksik-semantik xususiyatlari sifatida quyidagilarni qayd etish mumkin:

1. Taom nomlari odatda, ushbu ovqatlar birinchi marta paydo bo'lgan yoki tarqalgan joylarning geografik nomlaridan kelib chiqadi (chuchvara, xachapuri, ratatuy).

2. Nom ko‘pincha taomning asosiy tarkibiy qismlarini yoki uni tayyorlash usulini (borsh, kartoshka pyuresi, qovurdoq, palov va boshqalar) aks ettiradi.

3. Taomni ixtiro qilgan yoki restavatorlarning ismlari (omlet, Olive salati, Smetanniklar pirogi).

4. Ba‘zan nomda taomning ko‘rinishi yoki mustahkamligi (lapsha (makaron), kotlet, puding, jele) haqida ishora mavjud.

5. Milliy yoki mintaqaviy lazzatni aks ettiruvchi nomlar mavjud (o‘zbek palovi, Kuban pirogi va h.).

6. She‘riy, metaforik nomlar mavjud (sabzili “Sevimli” torti, “Kamalak” salati).

7. Ba‘zi ismlar chet tillaridan kelib chiqqan va asl imlosini saqlab qolgan (Venacha qahva).

8. Ko‘pgina nomlar taomga xizmat qilish shakli yoki usulini aks ettiradi (sufle, qovurdoq, paelya, bo‘tqa).

9. Ba‘zi nomlar maxsus bayram yoki taomga xizmat qilish vaqti bilan bog‘liq (Pasxa, Rojdestvo, Maslenitsa bayramlari quymoqlari).

10. Ba‘zi hollarda nomda hajmi yoki miqdorini ko‘rsatadigan so‘zlar mavjud (donador grechka bo‘tqasi, kichik qatlama pirog).

11. Ijobiy ma‘no beradigan kichraytiruvchi so‘z shakllaridan foydalanish mumkin (pirogcha, kotletcha).

12. Ba‘zan nomi ta‘m fazilatlarini (mazali zapekanka, xushbo‘y six kabob) aks ettiruvchi taomlar.

13. Taomlarning metaforik, majoziy nomlari ham mavjud (xamirda pishirilgan baliq – “Oltin baliq”, “Shohona baliq”).

Fanda taom nomlari bo‘yicha asosiy leksik va semantik kuzatishlar mavjud. Ba‘zi taomlarning nomlarida issiqlik bilan ishlov berish usulini ko‘rsatadigan so‘zlar mavjud (qovurilgan, bug‘langan kotletlar, qaynatilgan kartoshka). Rang xususiyatlarini yetkazadigan so‘zlardan foydalanish mumkin (qizil lavlagi, yashil borщ, oq sous). Ba‘zi nomlarga kelib chiqishi, taomning milliy oshxonaga tegishliligi (Ukraina borshi, italyan pissasi, ispan paelyasi) kiradi. Ba‘zida asosiy

ta'm xususiyatini ko'rsatadigan so'zlar mavjud (shirin pirog, sho'r xamir, nordon sho'rva). Samimiylik va tantanavorlikni ta'kidlaydigan taom nomlaridan ham foydalanish mumkin (tantanali jele, bayram torti).

Umuman olganda, taom nomlari ularning tarkibi, pishirish usuli, kelib chiqishi, ta'mi va boshqa xususiyatlarini aks ettiradi. Bu bizga oshpazlik taomining xususiyatlarini uning nominatsiyasi darajasida yetkazish imkonini beradi.

Darhaqiqat, oziq-ovqat nomlarining leksik va semantik guruhlar mavzusi juda qiziqarli va nazariy nuqtai nazardan batafsilroq ko'rib chiqiladi. Bu o'rinda quyidagilarni qayd qilib o'tish mumkin:

1. Ovqat nomlarini leksik va semantik guruhlariga ajratish uchun turli asoslar mavjud – tarkibi, pishirish usuli, kelib chiqishi, tayyorlash vaqti va boshqalar.

2. Leksik va semantik guruhlar tarkibidagi yadro va periferik elementlarni eng tipik nomlarini ajratish mumkin.

3. Ovqatlarning nomlari "pishirish" ning leksik-semantik sohasidagi turli xil semantik aloqalarni namoyish etadi – sinonimiya, antonimiya, ierarxik munosabatlar.

4. Vaqt o'tishi bilan leksik va semantik guruhlarining evolyusiyasi sodir bo'ladi – yangi nomlar paydo bo'ladi, eskilari yo'qoladi, semantik aloqalar o'zgaradi.

5. Boshqa tillardan taom nomlarini o'zlashtirish, mavjud so'zlarda yangi ma'nolarni shakllantirish mavjud.

6. Leksik va semantik guruhlarini o'rganish pazandachilik tarixini, milliy taomlarning o'zaro ta'sirini kuzatish imkonini beradi.

Shunday qilib, taom nomlarini leksik-semantik nuqtai nazardan tasniflash va tahlil qilish tadqiqot uchun keng va istiqbolli mavzu hisoblanadi.

Shuning uchun mazkur mavzu bir qator nazariy pozitsiyalardan ko'rib chiqilishi mumkin:

1. So'z shakllanishi nuqtai nazaridan qaysi morfemik modellar taom nomlariga xos ekanligini, ushbu mavzuviy guruhda qanday yangi so'zlar paydo bo'lishini tahlil qilish mumkin.

2. Taom nomlarining stilistik funksiyalarini ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq – ular menyularda, reklama matnlarida va hokazolarda ma’lum bir muhit yaratish uchun ishlatiladi.

3. Pragmatik nuqtai nazardan taom nomlarining restoranga tashrif buyuruvchilarni tanlashga ta’sirini, ularning afzalliklarini o‘rganish mumkin.

4. Gender tahlili istiqbolli – erkak va ayol ismlarining o‘ziga xos xususiyatlarini, nominatsiyadagi stereotiplarni aniqlash mumkin.

5. Sotsiolingvistik istiqbol bizga turli ijtimoiy va hududiy guruhlardagi taom nomlarining o‘zgaruvchanligini aniqlash imkonini beradi.

6. Kognitiv-diskursiv tahlil tilda ovqatni konseptualizatsiya qilish xususiyatlari haqida tasavvur beradi.

Ko‘rib turganimizdek, zamonaviy tilshunoslikda ushbu leksik-semantik qatlamni har tomonlama o‘rganish uchun keng ko‘lamli usullar mavjud.

Адабиётлар:

1. Samovar L.A., Porter R.E. Communication between Cultures. – Belmont, 1991. – P.12.
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. 2-жилд. – 671 б.
3. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. 3-жилд. – 688 б.
4. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2007. 4-жилд. – 608 б.
5. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2007. 5-жилд. – 592 б.
6. <https://www.eda-nn.ru/articles/istoriya-shashlyka>

TILSHUNOSLIKDA AMBIVALENTLIK HODISASINING PAYDO BO‘LISHI

Ikromov Shoxruxbek Dilshodjon o‘g‘li
Andijon davlat chet tillari instituti
doktoranti

Annotatsiya: Mazkur tezisda tilshunoslikda ambivalentlik fenomeni va uning paydo bo'lishi, ifodalanishi va ta'siri o'rganiladi. Ambivalentlik – bir vaqtning o'zida qarama-qarshi his-tuyg'ular yoki fikrlar mavjud bo'lishi, tilshunoslikda esa, bu fenomen muloqot jarayonida til va uning kontekstiga asoslangan holda ko'plab psixologik va ijtimoiy omillar bilan bog'liq. Ambivalentlik, til va muloqotda qanday ma'nolarni yuzaga keltirishni, turli qarashlar, tushunchalar va munosabatlar qanday shakllanishini tahlil qiladi. Tezisda, ambivalentlikning tilshunoslikning turli sohalaridagi roli, uning semantika, pragmatika, leksikologiya, sotsiolingvistika kabi sohalarda qanday paydo bo'lishi, qanday tilshunoslik nazariyalari yordamida tushunilishi va amaliyotda qanday ifodalanishi batafsil yoritiladi.

Kalit so'zlar: Ambivalentlik, tilshunoslik, semantika, pragmatika, leksikologiya, sotsiolingvistika, kommunikatsiya, qarama-qarshilik, til va muloqot, psixolingvistika.

Ambivalentlik – bu ikki yoki undan ortiq qarama-qarshi fikrlarning, his-tuyg'ularning yoki qarashlarning bir vaqtning o'zida mavjud bo'lishidir. Tilshunoslikda bu fenomen tilni o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Muloqot jarayonida biror so'z yoki ibora bir nechta, hattoki qarama-qarshi ma'nolarni o'zida mujassamlashtirishi mumkin. Misol uchun, biror so'zning ijobiy yoki salbiy ma'nosi kontekstga qarab o'zgaradi. Ambivalentlik tilshunoslikda o'rgangan shaxsning qiyin holatlar, qarama-qarshi ma'nolarni anglash va ifodalash jarayonidagi ko'plab omillarni o'rganishga yordam beradi.¹⁵²

Semantikada ambivalentlik, odatda, so'zning ko'p ma'noliligi bilan bog'liq. Masalan, “yig'lash” so'zi bir vaqtning o'zida baxt va qayg'u kabi qarama-qarshi his-tuyg'ularni anglatishi mumkin. Bu ambivalentlik, so'zlarning dinamik va muayyan kontekstda o'zgaruvchi ma'nolarini o'rganishga olib keladi.

¹⁵² Grice, H. P. (1975). Logic and Conversation. In P. Cole & J. Morgan (Eds.), Syntax and Semantics, Vol. 3: Speech Acts (pp. 41-58).

Pragmatikada ambivalentlik muloqotning natijasini, ya'ni, suhbatdoshlar orasidagi muloqotni qanday anglash va tushunish bilan bog'liq. Pragmatika, ayniqsa, yashirin ma'nolar, ironiyani yoki sarcasmni o'z ichiga olgan vaziyatlarda ambivalentlikni ko'rsatadi. Misol uchun, biror shaxsni maqtash yoki tanqid qilishda, uning yuz ifodasi yoki intonatsiyasi, nutqning konteksti, o'quvchi yoki tinglovchiga qarab turli xil qarama-qarshi tushunchalar yaratishi mumkin.

Leksikologiyada ambivalentlik, asosan, so'zlarning ko'p ma'noliligi orqali ifodalanadi. Ba'zi so'zlar ijobiy va salbiy ma'nolarni o'z ichiga oladi. Masalan, "yoqimli" so'zi biror narsaning estetik go'zalligini anglatishi mumkin, ammo biror vaziyatda "yoqimli" deb aytilgan so'z ichki ironiya yoki qarama-qarshi ma'nolarga ega bo'lishi mumkin.

Sotsiolingvistika, tilning ijtimoiy kontekstidagi ambivalentlikni o'rganadi. Bunda turli ijtimoiy guruhlar, tillarning ijtimoiy variantlari va muloqotdagi ijtimoiy farqlar ambivalentlikka olib kelishi mumkin. Masalan, ikki kishining muloqoti, bir-biriga nisbatan nisbiy hurmat yoki norozilik ko'rsatishi mumkin, bu o'z-o'zidan ambivalentlik yaratadi.¹⁵³

Ambivalentlik kommunikativ jarayonda, ayniqsa, noaniqlik va ikkita qarama-qarshi ma'nolarning mavjud bo'lishini ko'rsatadi. Suhbatdoshlar o'rtasidagi til orqali bog'lanish jarayonida, ambivalentlik tushunchalari muloqotda qiyinchiliklar yoki murakkabliklar yaratishi mumkin. Masalan, biror insonning qaysidir iborasi, uning intonatsiyasi yoki yuz ifodasi, shubhalar va noaniqlikni yuzaga keltirishi mumkin. Kommunikativ jarayonda ambivalentlik, noaniq ma'lumotlar, gapiruvchilarning qarama-qarshi niyatlari va yashirin kontekstlar orqali paydo bo'ladi.

Psixolingvistika tilni o'rganishda, ambivalentlikni qanday paydo bo'lishi, qanday qilib odamlar qarama-qarshi fikrlarni, his-tuyg'ularni yoki qarashlarni bir vaqtning o'zida anglaydi va ifodalaydi degan savollarni o'rganadi. Ambivalentlik odamning nutq orqali o'z qarashlarini, ruhiy holatini yoki psixologik holatini qanday aks ettirishini ko'rsatadi. Til va psixologiyaning bu jihati, xususan,

¹⁵³ Leech, G. N. (1983). *Principles of Pragmatics*. Longman.

muloqotda yuzaga keladigan murakkabliklarni tahlil qilishda muhim rol o'ynaydi.¹⁵⁴

Ambivalentlikni tilshunoslikda aniqlash va tahlil qilishda ba'zi muammolar yuzaga kelishi mumkin. Masalan, biror so'z yoki iboraning ikki xil ma'nosi o'rtasidagi chegara noaniq bo'lishi mumkin. Shu sababli, ambivalentlikni aniqlash uchun kontekstual analiz va diskurs tahlili usullaridan foydalanish muhimdir. Bu usullar tilning qanday ishlashi va ambivalentlikni qanday anglash mumkinligini o'rganishda qo'llaniladi.

Misollar:

1. "Suv" so'zi:

Ijobiy ma'no: "Suv hayot uchun zarur." – bu yerda suv hayotning davomiyligini ta'minlaydigan zarur resurs sifatida ishlatilgan.

Salbiy ma'no: "Suvda cho'kib ketish." – bu holatda suv musibat va xavf bilan bog'liq.

2. "O'ynash" fe'li:

Ijobiy ma'no: "Bolalar o'ynashni yaxshi ko'radi." – bu yerda o'ynash qiziqarli va salbiy ta'sirga ega bo'lmagan faoliyat sifatida talqin qilinadi.

Salbiy ma'no: "Ular bu masalada faqat o'ynashyapti." – bu holatda o'ynash jiddiy yondoshuvni ifodalovchi muammolarni hal qilishdan ko'ra, beparvolik yoki vaqtni behuda sarflashni anglatadi.

3. "Qor" so'zi:

Ijobiy ma'no: "Qorli kunlar juda go'zal." – bu yerda qor tabiiy go'zallikni tasvirlaydi.

Salbiy ma'no: "Qor tufayli yo'llar yopiqligidan harakat qilish qiyin." – bu holatda qor noqulaylik va muammo keltirib chiqaradi.

4. "Sodiqlik" tushunchasi:

Ijobiy ma'no: "U sodiq do'st bo'lib, har doim yordamga tayyor." — bu yerda sodiqlik do'stlik va ishonchni ifodalaydi.

¹⁵⁴ Bühler, K. (1934). *Theory of Language: The Representational Function of Language*. John Wiley & Sons.

Salbiy ma'no: "Sodiqlik ba'zida odamni to'liq boshqarishga olib kelishi mumkin." – bu holatda sodiqlik shaxsiy erkinlikni cheklash yoki manipulyatsiyaga olib kelishi mumkin.

5. "Xushomad" so'zi:

Ijobiy ma'no: "U xushomad qilib, yaxshi so'zlar aytgan." – bu yerda xushomad ijobiy, boshqalarni xursand qilish maqsadida ishlatilgan.

Salbiy ma'no: "Xushomad qilayotganda haqiqatni yashirish mumkin." – bu holatda xushomad salbiy niyat bilan haqiqatni yashirish yoki manipulyatsiya qilish sifatida talqin qilinadi.

Bu kabi misollar tilshunoslikda ambivalentlikning qanday o'zgaruvchan va turli kontekstlarda qarama-qarshi ma'nolarga ega bo'lishini ko'rsatadi. Har bir so'z yoki ibora ma'lum bir kontekstga, ijtimoiy holatga yoki nutqning maqsadiga qarab turlicha talqin qilinishi mumkin.

Tilshunoslikda ambivalentlikni o'rganishda bir nechta nazariy yondashuvlar mavjud. Strukturalizm, pragmatizm, postmodernizm kabi yondashuvlar, ambivalentlikni til va muloqotning ko'p qatlamli, ko'p ma'noli tabiatidan kelib chiqqan holda tushuntiradi. Strukturalistlar tilni tarkibiy jihatdan tahlil qilishadi, pragmatistlar esa muloqotda tilning maqsadi va kontekstini ko'rib chiqadilar. Postmodernizm esa ambivalentlik tilning poliinterpretativ va mavhum xususiyatlariga e'tibor qaratiladi.

Ambivalentlik, tilshunoslikda o'rganilayotgan murakkab va ko'p jihatli fenomenlardan biridir. Bu fenomen tilning dinamik va kontekstual tabiati bilan chambarchas bog'liq bo'lib, tilshunoslarga tilning ijtimoiy, psixologik va semantik jihatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Ambivalentlikni tilshunoslikda tahlil qilish, uning kompleks va ko'p qatlamli xususiyatlarini o'rganishda ahamiyatli bo'lib, tilning ijtimoiy va psixologik aspektlarini anglashga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Grice, H. P. (1975). Logic and Conversation. In P. Cole & J. Morgan (Eds.), Syntax and Semantics, Vol. 3: Speech Acts (pp. 41-58).
2. Leech, G. N. (1983). Principles of Pragmatics. Longman.
3. Bühler, K. (1934). Theory of Language: The Representational Function of Language. John Wiley & Sons.

Паралингвистика как компонент речевого взаимодействия в английском и русском языках

Холмухаммедова Севара
Докторант

Аннотация. В статье рассматривается паралингвистика как неотъемлемый компонент речевого взаимодействия, оказывающий влияние на коммуникативный процесс в русском и английском языках. Анализируются основные паралингвистические средства, такие как интонация, темп, паузы, громкость, а также дополнительные звуковые сигналы (вздохи, смех, хмыканье). Освещаются различия в их использовании и восприятии в русскоязычной и англоязычной культурах. Особое внимание уделяется влиянию паралингвистики на выражение эмоций, прагматику речевых актов и формирование коммуникативного стиля. Сделан вывод о том, что успешное межкультурное общение требует не только знания лексико-грамматических норм, но и понимания паралингвистических особенностей.

Ключевые слова: паралингвистика, речевое взаимодействие, интонация, невербальная коммуникация, темп речи, английский язык, русский язык.

Введение

Паралингвистика — это совокупность невербальных средств, сопровождающих устную речь и влияющих на восприятие сообщения. К паралингвистическим элементам относятся интонация, темп, громкость,

паузы, смех, вздохи, а также различные звуки, не относящиеся к вербальному коду, но влияющие на коммуникацию [5.45].

В разных языках паралингвистические средства могут иметь специфические функции и интерпретироваться по-разному. В данной статье рассматриваются паралингвистические особенности русского и английского языков, их роль в речевом взаимодействии и различия в использовании.

1. Основные паралингвистические средства в русском и английском языках

1.1 Интонация и просодия

Интонация — важный паралингвистический компонент, передающий эмоции и изменяющий смысл сказанного [9.78].

В русском языке интонация гибкая и может существенно менять значение фразы. Например, предложение «Ты уже ушёл» может быть утверждением, вопросом или даже упрёком в зависимости от интонационного рисунка [7.112].

В английском языке интонация также играет большую роль, особенно в различении типов предложений. Например, в английском повышенная интонация на конце предложения часто указывает на вопрос (You're coming?), в то время как в русском для этого чаще используется вопросительная частица «ли» или изменение порядка слов [2.56].

1.2 Темп речи и паузы

Темп речи и использование пауз зависят от эмоционального состояния говорящего и от культурных норм общения [6.89].

В русском языке характерен варьирующийся темп речи, зависящий от эмоций: медленная речь может указывать на задумчивость, усталость или важность сказанного, а быстрая — на взволнованность или возбуждение [9.102].

В английском языке темп речи может передавать не только эмоции, но и социальный статус: носители британского английского часто говорят более размеренно, тогда как американский английский может быть более динамичным [3.34].

1.3 Громкость и акцентирование слов

Громкость голоса служит средством выражения эмоций и усиления смысла сказанного [1.187].

В русском языке громкость используется для эмоционального выделения. Повышенная громкость может выражать радость, злость или настойчивость [4.53].

В английском языке усиление громкости часто используется в публичных выступлениях, но в межличностной коммуникации чрезмерная громкость может восприниматься как грубость [8.7].

1.4 Смех, вздохи и дополнительные звуки

Дополнительные звуки (смех, вздохи, хмыканье) могут придавать речи эмоциональную окраску и заменять вербальные элементы [10.211].

В русском языке вздохи, хмыканье и паузы могут служить важными сигналами: «Эх, если бы...» – сожаление, «М-м-м...» – раздумье [5.98].

В английском языке подобные звуки также выражают эмоции: "Hmm..." – сомнение, "Oh!" – удивление [3.65].

2. Различия в паралингвистике русского и английского языков

2.1 Выражение эмоций

Русскоязычные носители языка часто выражают эмоции более экспрессивно, используя интонационные и паралингвистические средства [7.143]. В

английском языке, особенно в британском варианте, эмоции выражаются более сдержанно [2.75].

2.2 Паузирование в речи

Русская речь часто включает длительные паузы, особенно в официальных или вдумчивых высказываниях [4.92]. В английском языке паузы обычно короче, особенно в повседневном общении [8.19].

2.3 Проявление вежливости

В английском языке вежливость часто выражается через смягченную интонацию и паралингвистические сигналы, такие как дружелюбный тон или мягкие паузы [10.234]. В русском языке вежливость может передаваться через формальные речевые конструкции [1.215].

Заключение

Паралингвистика играет важную роль в межкультурном речевом взаимодействии. В русском языке речь часто более эмоциональная, с выраженной интонацией и активными паузами, тогда как в английском языке важны ритм, умеренность интонации и деликатное выражение эмоций [5.175].

Список литературы

1. Arutyunova, N. D. *Language and the Human World* [Язык и мир человека]. Languages of Russian Culture, 1999.
2. Crystal, David. *Prosodic Systems and Intonation in English*. Cambridge UP, 1969.
3. Gumperz, John. *Discourse Strategies*. Cambridge UP, 1982.
4. Jinkin, N. I. *Mechanisms of Speech* [Механизмы речи]. Nauka, 1958.
5. Kreidlin, G. E. *Nonverbal Semiotics: Body Language and Natural Language* [Невербальная семиотика: язык тела и естественный язык]. New Literary Review, 2002.
6. Laver, John. *Principles of Phonetics*. Cambridge UP, 1994.

7. Susov, I. P. *Paralinguistics as a Component of Speech Communication* [Паралингвистика как компонент речевой коммуникации]. Voronezh State University Press, 1998.
8. Trager, George L. "Paralanguage: A First Approximation." *Studies in Linguistics*, vol. 13, no. 1, 1958, pp. 1–12.
9. Vendina, T. I. *Intonation in Russian Speech: Communicative and Pragmatic Aspects* [Интонация в русской речи: коммуникативный и прагматический аспекты]. Nauka, 2002.
10. Wierzbicka, Anna. *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. Mouton de Gruyter, 1991.

TALABALARDA LOYIHALASH KOMPETENTSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO UZVIYLIK TA'MINLANISHI

Davronova Muxayyo Usubjanova

Namangan muhandislik-qurilish instituti, katta o'qituvchisi

тел.: +99893-947-19-37, E-mail: *muhayyo71@inbox.uz*

O'zbekiston Respublikasi Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 2024yil 20-iyun kuni "Muhandislik sohalarida kadrlar tayyorlash va oliy ta'lim muassasalari faoliyatini yanada takomillashtirish masalalari" yuzasidan videoselektor¹⁵⁵ yig'ilishida shuningdek, mazkur faoliyatga tegishli boshqa meyoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda maqsadida texnik oliy ta'lim muassasalarida kasbiy kompetentsiyaga ega mutaxassislar tayyorlash eng muhim masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Texnika oliy ta'lim talabalarini xususan, bo'lajak mutaxassislarni sifati ko'p jihatdan umumkasbiy va mutaxassislik fanlarini samarali o'qitish bilan belgilanadi. Mutaxassislik fanlarini o'rganishda ko'proq amaliy ta'limga e'tibor kuchaytirishni, ishlab chiqarishning barcha sohalari bo'yicha, ularni aniq mutaxassislik xususiyatlarini aks ettiruvchi

bevosita chuqur, puxta bilimlar beruvchi, tegishli ko‘nikma va malakalar hosil qiluvchi jarayonlarni qamrab oladi.

Umumkasbiy va mutaxassislik fanlarini o‘qitish uslublarini tanlash va o‘quv maqsadlarini belgilash ham birmuncha murakkab jarayon hisoblanadi. Bu jarayonda pedagogdan yuqori darajadagi kasbiy mahorat talab etiladi. Loyihalash kompetentsiyalarni rivojlantirish jarayoni umumkasbiy va mutaxassislik fanlari bo‘yicha kompleks tarzda egallangan bilimlar asosida kasbiy faoliyatni quyidagi turlari orqali amalga oshirilgan.

Bu faoliyatning samaradorligi bevosita kasbiy kompetentsiyaning shakllanish darajasiga bog‘liq. Talabalarning kasbiy kompetentsiyalarini samarali shakllantirish uchun loyihaviy o‘qitish usuli eng maqbuldir. Bu usul bilim, ko‘nikma, malaka va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish, o‘z rejalarini mustaqil tuza olish, axborot ma’lumotlaridan unumli foydalana olish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga asoslanadi.

2.1-rasm. Kasbiy faoliyat turlari

Texnika oliy ta’lim talabalari nafaqat o‘z kasbiy sohasida professional bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi, balki loyiha faoliyatida ham professional malakaga ega bo‘lishi, ya’ni kasbiy muammolarni hal qilishda bilim, ko‘nikma, malaka ega bo‘lishi va loyihalash usullarini qo‘llay olishi kerak. Talabalarga munosabat ko‘p

jihatdan amaliy ishlarining xarakteri bilan belgilanadi, bunda talabalar o'zlarining kasbiy faoliyatlarida muayyan tarzda modellashtirishlari lozim. Ilmiy-texnika taraqqiyoti mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etishning samarali vositalarini ishlab chiqishni talab etadi. Loyiha tafakkuri har qanday ijodiy faoliyatda zarur bo'lgan fundamental bilimlarning usullarini o'z ichiga oladi va uni ishlab chiqish mutaxassislar tomonidan umumiy ta'lim tizimining zaruriy tarkibiy qismi sifatida ko'rilgan.

Bugungi kunda ta'limni rivojlantirishning zamonaviy sharoitlarida talabalarning mustaqil bilish faoliyatini faollashtirish va ularni nafaqat ijrochi faoliyatiga, balki kasbiy faoliyatlarida muammoni hal etishga, shuningdek, o'z-o'zini rivojlantirishga tayyorlaydigan tegishli pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va qo'llash dolzarb muammolardan biri bo'lib bormoqda. Shu munosabat bilan auditoriya mashg'ulotlarida loyiha faoliyatida kasbiy kompetentsiyani tashkil etuvchi komponentlarni shakllantirishni faollashtiruvchi didaktik muhit sifatida joriy etish lozim.

Talabalarda loyihalash kompetentsiyalarini yoki uni tashkil etuvchi komponentlarini bitta fan doirasida rivojlantirish yetarli emas. Ushbu kompetentsiyaning rivojlantirishda fanlararo uzviylik va uzluksizlik ta'minlanishi, fanlararo aloqaning mavjudligi, bilimlar integrasiyasi hosil bo'lgan. Shu bois, bu jarayonda o'quv rejaga kiritilgan har bir fanning o'ziga xos ulushi bor.

Talabalarni kasbiy faoliyatida– bu o'quv tarbiyaviy jarayonining asosiy maqsadi talabalarni o'zining kasbiy faoliyatidagi vazifalarni o'zining faol munosabatlarini bildirib, qo'yilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirishda ijtimoiy–iqtisodiy nuqtai nazardan yondashib, komil inson sifatlari bilan birga aqliy kasbiy tafakkurini rivojlantirishga yordam beruvchi faoliyatdir. Shuning uchun ham kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishda, albatta, har tomonlama shakllangan chuqur kasbiy bilim zarurdir. Talabalarda kasbiy fanlardan beriladigan bilimlarning o'ziga xos sintezini aniqlash va bu sintezda qatnashayotgan bilimlarning tabiati,

ularning o‘zaro aloqadorligi, tuzilishi va boshqa fanlar bilan aloqadorligi haqida ma’lumotlarning ta’lim jarayonida berib borilgan maqsadga muvofiqdir.

Texnika oliy ta’lim talabalari tomonidan o‘zlashtirilayotgan barcha umumkasbiy va mutaxassislik fanlari o‘zida asosan ma’lumot beruvchi, o‘rgatuvchilik funksiyasi bilan chegaralanib qolmasdan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.10.2019 yildagi PF-5847-sonli Farmonining, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasida uzoq istiqboldagi maqsadli vazifalardan kelib chiqib, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma’naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoit yaratish; sohada sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish, uning jozibadorligini oshirish, jahon miqyosidagi raqobatbardoshligini ta’minlash; oliy ta’lim bilan qamrovni kengaytirish, oliy ma’lumotli mutaxassislar tayyorlash, ularni sifatini oshirish ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish vazifalarni ijrosi uchun xizmat qilishi kerak.

Bu jarayonda zamonaviy bo‘lajak mutaxassis o‘zining bilim, ko‘nikma va malakalarini(kompetentsiyasini) amaliyotda ya’ni ta’lim - tarbiya jarayonini sifatli tashkil etishda samarali qo‘llay olishi, kasbiy kompetentlikni shakllanganligi bilan belgilangan.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши / Методик қўлланма. .Рўзиева, М.Усмонбоева, З.Ҳолиқова. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ нашриёти, 2013. – 136 бет.
- 2.Н.Х.Хўжаев, Ходиев Б.Ю. “Янги педагогик технологиялар” Тошкент,Фан.2002 йил.
3. Usubjanovna, D. M., & Sharifjanovna, Q. M. (2023). The effectiveness of using morphological study method in teaching specialized subjects. *international journal*

of research in commerce, it, engineering and social sciences ISSN: 2349-7793
Impact Factor: 6.876, 17(01), 22-27.

4. Usubjanovna, D. M. (2022). ASPECTS OF METHODS AND FORMS OF TEACHING TECHNICAL SUBJECTS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(2), 743-747.
5. Usubjanova, D. M. Methods of Development of Design Competents in Future Specialists. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 3(3), 331-335
6. Нажмиддинова, Ё. Р., & Давронова, М. У. Бўлажак муҳандис-техникларда касбий тарбия муаммоси.—“Техника ва технологик фанлар соҳаларининг инновацион масалалари” мавзусидаги халқаро илмий-техник анжумани. *ТДТУТФ-2020 йил*.
7. Rukhiddinovna, N. Y., Dadamirzaevich, I. D., Usubjanova, D. M., & Kiramidinovna, I. D. (2020). METHODOLOGY OF THE FORMATION OF GENERAL VOCATIONAL TRAINING IN STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON THE BASIS OF COMPETENCY APPROACH. *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6), 3663-3679

**BO‘LAJAK MUTAXASSISLARNI METAPREDMET
KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH BO‘YICHA INDIVIDUAL
AMALIY MASHG‘ULOTLARINI PEDAGOGIK LOYIHALASH**

Najmiddinova Yoqutxon Ruxiddinovna
NamMQI, Mehanika muhandisligi kafedراس dotsenti

e-mail: yokuthongano@bk.ru

Umumta’lim, tabiiy-ilmiy, umumkasbiy va ijtimoiy fanlar tarkibi va hajmining uzluksiz ravishda o‘zgarishi, kasb ta’limida kompetensiyaviy yondashuvni qo‘llash oliy ta’lim mussasalari rahbarlari va o‘qituvchilaridan pedagogik innovatsiyalarni o‘zlashtirishni talab qilmoqda.

Pedagogik jarayonga innovatsiyani tatbiq etish ta'lim va tarbiya maqsadi, mazmuni, metodlari va shakllariga, o'qituvchi va bo'lajak mutaxassisning hamkorlikdagi faoliyatiga yangiliklar kiritishni bildiradi. Keyingi o'n yilliklarda respublikamiz ta'limi uchun, shuningdek pedagogik innovatsion jarayonlarga kirishishni istagan o'qituvchilar uchun pedagogik texnologiyalar va pedagogik innovatsiyalarni loyihalash sekin-asta me'yorga aylanmoqda.

Biroq maxsus adabiyotlar, ilmiy-tadqiqot ishlari natijalarini va oliy ta'lim muassasalari faoliyati tajribalarini tahlil qilish ko'rsatadiki, amaliyotda pedagogik yangiliklar yetarli darajada faol va intensiv ravishda qo'llanilmaydi. Pedagogik yangiliklarning oliy ta'lim muassasalari faoliyati amaliyotida yetarli darajada qo'llanilmasligining asosiy sabablaridan biri - ularning amalda tadbiq etilishiga tashkiliy jihatdan ham, mexanik jihatdan ham, pedagogik jihatdan ham (shaxsiy munosabatda ham) avvaldan yaxshilab tayyorgarlik ko'rilmassligidadir.

Texnika oliy ta'lim muassasalarinin 5320300 – Texnologik mashinalar va jihozlar (mashinasozlik va metalga ishlov berish), 70710802- Metrologiya, standartlashtirish va sifatni boshqarish (sanoat), 60711300- Metrologiya, standartlashtirish va mahsulot sifati menejmenti (tarmoqlar bo'yicha) ta'lim yo'nalishi bo'yicha joriy etilgan pedagogik tizimni tahlil qilish bizga o'quv faoliyati sub'ektini shakllantirish muammolarini aniqlash imkonini berdi.

Ta'limning yangi paradigmasi talablaridan kelib chiqqan holda, ta'lim sifatini yangicha nuqtai nazardan tushunish, talqin qilish bo'lajak mutaxassislarni amaliy kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish metodikasini metapredmet yondashuv asosida takomillashtirish zarurligini ko'rsatdi. Buning uchun esa, eng avvalo, pedagogik faoliyat mazmunini o'zgartirish, ta'lim jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish lozim. Ulardan biri pedagogik jarayonini loyihalashdir.

Nazariyotchi va amaliyotchi pedagoglarning tadqiqotlarini tahlil qilish natijalari ko'rsatadiki, pedagogik loyihalash kasb ta'limining muhim komponenti bo'lib, ta'lim jarayonini rejalashtirilgan natijaga erishishga yo'naltirilgan faol usullar

(loyihalash, prognozlashtirish, tahlil, sintez) orqali tashkil etishning nostandart, noan'anaviy uslubidir. Tegishli pedagogik adabiyotlar tahlili ayni pedagogik faoliyatning asosiy ijobiy tomonlarini ajratib ko'rsatishga imkon berdi. Ular quyidagilar hisoblanadi: shaxsda kasbiy ahamiyatga ega muhim sifatlarni shakllantirish; o'z faoliyati, kasbiy yo'nalishini belgilash va o'zini o'zi namoyon etish tajribasini shakllantirish; fanlararo bog'lanishni amalga oshirish. Yuqorida aytilgan mulohazalar o'qituvchini ta'lim jarayonini loyihalash texnologiyasini egallashga yo'naltirish imkonini beradi.

Loyihalash faoliyati muammolarini o'rgangan ko'plab mualliflar va tadqiqotchilarning ta'kidlashlaricha o'qituvchi loyihalash faoliyatining rivojlantiruvchi funksiyalari quyidagilarga asoslangan:

- tasavvurning mahsuldorligiga (bunda bo'lajak mutaxassislar metapredmet kompetentligining amaliyotga yo'nalganlik komponenti rivojlanishining asosini tashkil etgan faoliyat turlariga bo'lgan qobiliyat rivojlanadi);
- ijodkorlik imkoniyati va erkinligiga (shaxsning kasbiy ahamiyatga ega muhim sifatlari rivojlanadi, u aksiologik komponent tashkil etuvchisi hisoblanadi);
- uzviylik va izchilikka (bu tashkilotchilik ko'nikmalari bo'lib, rejalashtirilgan ish hajmini amalga oshirish bo'yicha masalalarni izchil yechish qobiliyatini nazarda tutadi);
- ijtimoiy faollikni rivojlantirishga rag'bat o'yg'otishga (bunda amaliyotga yo'nalganlik komponentining kommunikativ ko'nikmalari shakllanadi, ular shaxslararo munosabatlarni xarakterlaydi);
- mavjud holatni o'zgartirishga qobiliyat hissi bilan bog'liq holda, o'z hayotini emotsional boyitishga (shaxsning har qanday faoliyatga qobiliyati va tayyorligini belgilovchi aksiologik komponent namoyon bo'ladi);

- predmet natija olish imkoniyatiga (barcha komponentlar kompleks tarzda namoyon bo‘ladi gnostik komponent bilimlar sifatida, amaliyotga yo‘nalganlik komponenti ko‘nikmalar sifatida, aksiologik komponent qadriyatlar sifatida).

Ta’limi tizimida loyiha mazmuniiy asoslangan va hujjat orqali rasmiylashtirilgan tashabbus bo‘lib, u muayyan vaqt doirasida ta’lim maqsadlariga erishishga yo‘naltiriladi. Agar ushbu qoidani biz bo‘lajak mutaxassislarida amaliyotga yo‘nalganlik ko‘nikmalarini metapredmet yondashuv asosida shakllantirishni loyihalash faoliyatimizga nisbatan qo‘llaydigan bo‘lsak, o‘zgarishlar nisbiy ravishda amalga oshiriladi: ta’limning yangi texnologiyalari, pedagogik shart-sharoitlar, o‘quv-metodik majmualar, shaxsning psixologik xarakteristikalar, yangi metodik tizimlar, yangi ta’limiy funksiyalar va boshqalar.

Xulosa qilib aytish mumkinki, metapredmet yondashuv asosida bo‘lajak mutaxassislarni amaliyotga yo‘nalganlik kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonining tashkiliy-pedagogik tuzilmasini joriy etish, loyihaning tajribaviy namunasini yaratish. O‘qitish texnologiyasi (individual ishlab chiqarish ta’limi mashg‘ulotini tashkil etish va amalga oshirish)ning tajribaviy namunasini yaratish ijodiy modellashtirish (loyihalash) metodiga asoslanildi. O‘qitish texnologiyasi modelini yaratishning ikkinchi bosqichida uning eng muhim hususiyatlari ko‘rsatib o‘tildi. Ilgari surilgan g‘oya va mavjud ta’lim shakli asosida o‘qitish texnologiyasining namunasi yaratildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish KONSEPSIYASI.*
2. *YoKUTXON N., Abdullaeva N., MUXAYYO D. Perspektivy adaptatsii vypusknikov professionalnykh kolledjey na proizvodstvennykh predpriyatiyax //European research. – 2016. – №. 3 (14).*

3. Najmiddinova Yo.R., Davronova M.U. *Bo'lajak muhandis-texniklarda kasbiy tarbiya muammosi.* – "Texnika va texnologik fanlar sohalarining innovatsion masalalari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-texnik anjumani. TDTUTF -2020 yil. 24-bet.
4. Najmiddinova Yo.R. *Zaprogrammirovannaya vspomogatelnaya kompyuternaya sistema – kak informatsionno-obrazovatel'naya sreda v obuchenii inzhenerov-texnikov* // O'zMU Xabarlar, 2019.№1/2.- 131-134 str.
5. Najmiddinova Yo.R., Davronova M.U. *Bo'lajak muhandis-texniklarda kasbiy tarbiya muammosi.* – "Texnika va texnologik fanlar sohalarining innovatsion masalalari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-texnik anjumani. TDTUTF -2020 yil. 24-bet.
6. Najmiddinova Yo. R., Inamov D. D., Davronova M. U., Inamiddinova D. K. *METHODOLOGY OF THE FORMATION OF GENERAL VOCATIONAL TRAINING IN STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON THE BASIS OF COMPETENCY APPROACH* // PALARCH'S JOURNAL OF ARCHAEOLOGY OF EGYPT / EGYPTOLOGY, PJAEE, 17 (6) (2020). – 3663-3679 page. <http://www.palarch.nl/index.php/jae/article/view/1482>
7. Najmiddinova Yo. R. *Conditions of Forming Professional Abilities and Skills on Competence Approach among Colleges Students* // *Eastern European Scientific Journal.* - Germany, 2018. -№4. - P.196-199.
8. Najmiddinova Yo. R., Ibragimov R. Sh., Yigitaliyev J. A. *THE CONCEPT OF ICT COMPETENCE OF PERSONNEL. THE IMPORTANCE OF HAVING ICT COMPLEMENT AND INFORMATION CULTURE* // *INTERNATIONAL ENGINEERING JOURNAL FOR RESEARCH AND DEVELOPMENT* - Vol. 5 Issue 2, March 2020... <http://www.iejrd.com>

ЎЗБЕК ТИЛИДА АНАЛИТИК ФЕЪЛЛАРНИНГ УЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИГА ЯНГИЧА ҚАРАШЛАР

Юлдашева Садоқат Баҳодир қизи

Андижон давлат чет тиллари

институти стажёр докторанти

Андижон вилояти, Андижон шаҳри.

Ўзбекистон.

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада ўзбек тилидаги феълнинг ўзига хос жиҳатларига янги қарашлар ёритилган. Ушбу қарашлар ҳам назарий, ҳам методик характердаги изланишлар учун муҳимдир. Феъл валентлиги ҳамда феълнинг таркибий ва мазмуний жиҳатларининг боғлиқлигини ўрганиш ушбу изланишларни бойитади.

Калит сўзлар: феъл, сўзшакл, композиция, қўшма феъл, кўмакчи феъл.

НОВЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ОСОБЕННОСТИ АНАЛИТИЧЕСКИХ ГЛАГОЛОВ В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлены новые взгляды на специфику узбекского глагола. Эти взгляды важны для исследований как теоретического, так и методического характера. Изучение взаимосвязи между валентностью глагола и структурными и семантическими аспектами глагола обогащает эти исследования.

Ключевые слова: глагол, словоформа, композиция, составной глагол, вспомогательный глагол.

NEW PERSPECTIVES ON THE SPECIFIC ASPECTS OF ANALYTICAL VERBS IN THE UZBEK LANGUAGE

ABSTRACT

This article presents new views on the specifics of the Uzbek verb. These views are important for both theoretical and methodological research. Studying

the relationship between the valence of the verb and structural and semantic aspects of the verb enriches these studies.

Keywords: verb, word form, composition, compound verb, auxiliary verb.

Тилшуносликда сўз шаклининг икки тури – синтетик ва аналитик шакли борлиги тан олинган. Синтетик шакл шакл ясовчи морфема билан, аналитик шакл ёрдамчи сўз, яъни кўмакчи ва кўмакчи феъл билан ҳосил қилиниши таъкидлаб ўтилган. Синтетик шаклнинг моҳияти кенг қамровлидир. Масалан: қиялпман, қиялпсан, қиялпти сўзида қил феълсининг ҳозирги замон ва шахс-сон шакллари ҳисобланади. Лекин қилиб қўй, қилиб бер, қилиб бериб тур, қилиб бериб тура қол аналитик феълларнинг қил феълсининг аналитик шакли бўлиши алоҳида ўрганилмаган.

Сўз бўлмаган тил бирликларининг, жумладан, сўз бирикмаларининг сўзга айланиши лексикализация дейилади. Сўз бирикмалари бир неча хил йўл билан, масалан, ихчамлашув, терминлашув, аналитик усул, хусусий лексикализация, грамматизация, аффиксация йўллари билан сўзга айланади.

Қўшма сўзлар асосан бир бош урғу урғу билан айтилгани учун талаффузда бўғин миқдори тенг бўлган содда сўзларга ўхшаб кетади. Азим Ҳожиёв таъбири билан йтганда, “қўшма сўз бирдан ортиқ негиздан ташкил топади. Содда сўзларда эса негиз бита бўлади”(5,11). Қўшма сўз билан содда сўзнинг фарқи бу қадар аниқ бўлишига арамасдан, айрим асарларда уларни қориштириш ёки фарқламаслик ҳоллари учраб туради.

Қўшма сўзлар билан содда сўзларни фарқлашдаги энг кўп чалкашлик, ноаниқлик, бир компоненти ҳозирги ўзбек тилида мустақил ишлатилмайдиган, аммо шу тил тариқида ишлатилаган ва бошқа тилларда ишлатиладиган сўзлар мисолида кўзга ташланади. Баъзи аффиксоидлар ўзи мансуб бўлган сўздан, яъни аслидан шаклан фарқ қилмайди, аммо у билан семантик алоқаси узилган бўлади. Масалан, уй қилаётган феълсининг сўнгги қисми ётмоқ феълдан бўлиб, шу шаклда у сўз мустақил қўллана

олади. Пахта уюмида ётган бола каби. Бироқ бу қилаётган сўзи таркибидаги шакли (-ётган) сифатдош ясовчи аффикс вазифасида бўлиб, у энди ётмоқ феълнинг лексик маъноси билан боғланмайди: сабр қилаётган аёл, овқат қилаётган қиз каби. Қилаётибди, қилаётир каби феъл формалари таркибидаги -ётиб, -ётир элементлари ҳам худди шу типдаги аффиксоидлардир(3,83).

Ўзбек тилшунослигида сўз шаклининг икки тури, яъни морфемалар билан ҳосил бўладиган синтетик шакли ва кўмакчилар ҳамда кўмакчи феъллар билан ҳосил илинадиган аналитик шакли борлигини тан олинган. Лекин синтетик шаклининг морфема(аффикса) билан, аналитик шаклининг кўмакчи ва кўмакчи феъл билан ҳосил бўлишинини қайд этишнинг ўзи улардан ҳар бирининг моҳияти ҳақида аниқ тасаввур бермайди. Шу боис, кўмакчи феъллар билан ҳосил қилинадиган аналитик феъллар ҳақида фикр юритишдан аввал шундай тил бирликларини ҳосил қилувчи кўмакчи феълларнинг шакл ясовчи морфемалардан фарқли хусусиятларини аниқлаб олишга тўғри келади. Қолаверса, ўзбек тилшунослигида бу масала юзасидан фикр-мулоҳазалар мавжудки, уларга ҳам, қисқа тарзда бўлса-да, муносабат билдирилиб ўтиш керак.

Маълумки, адабиётларда морфемаларнинг луғавий маънога эга ўлмаган, сўз ясаш ёки сўз шаклини ясаш учун хизмат қиладиган тил бирлиги экани қайд этилган. Қўшма сўз, яъни қўшма феъл деганда, семантик жиҳатдан яхлитланган янги маъноли янги лексик бирлик тушунилади(1,13-14).

Феълларнинг аналитик формаси билан қўшма феълларнинг бири-биридан фарқи шундаки, феълларнинг аналитик формаларида кўмакчи қисмни ташлаш билан шу лексик маъно сақланаверади.

Масалан, озод қилмоқ, овқат қилмоқ, сабр қилмоқ, боғ қилмоқ каби бирикувларида лексик маъно озод ва қилмоқ, овқат ва қилмоқ, боғ ва қилмоқ сўзларининг ҳар иккисидан биргаликда англашилса, сотиб қўймоқ, ташлаб юбормоқ, ўртаниб кетмоқ, йиқила бермоқ типдаги бирикувларда, иккинчи компонент ташлаб юборилса ҳам, биринчи компонентдан айтиш шу

лексик маъно англашилаверади.

Ўзбек тили аналитик феъллари бўйича олиб борилган кузатишлардан маълум бўлмоқдаки,

бу мавзунинг ёритишда қуйидагилар эътиборга олиниши лозим:

1. Аналитик феълларни ясама яъни ҳосила бирлик сифатида тадқиқ этиш.
2. Ҳосила бирлик сифатида уларнинг таркибий қисмларга бўлиниши;
 - 1) бир етакчи ва бир кўмакчи феълдан таркиб топган аналитик феъллар: хамир қилиб чиқди, уй қилиб олди;
 - 2) кўмакчи қисмида бирдан ортиқ кўмакчи феъл бўлган аналитик феъллар: чиройли қилиб бера қол, вазифани қилиб бериб тура қол.
3. Ясама бирликларнинг моҳияти таркибий қисмлари моҳияти асосида юзага келиши.
4. Бу жиҳатдан аналитик феълларга хос фарқли хусусиятлар, яъни моҳияти таркибий қисмларга хос моҳият асосида юзага келадиган ҳамда бундай хусусиятга эга бўлмаган аналитик феълларнинг мавжудлиги ва бунинг сабаблари.
5. Аналитик феълнинг моҳияти, яъни унга хос маънонинг моҳияти грамматик ва бошқа турдаги маъно бўлиш масаласи.
6. Аналитик феълнинг парадигмага муносабату яъни категориял шакл бўлиш ва бўлмаслиги.
7. Моҳиятига кўра аналитик феълларнинг қандай тил бирлиги бўлишини белгилаш.

Келтирилган энг асосий вазифаларнинг ўзиданоқ маълум бўляпдики, шу тарзда иш олиб борилгандагина, ўзбек тилининг кўмакчи феълларигина эмас, балки улар ёрдамида ҳосил бўладиган тил бирлиги – аналитик феъллар ўрганилган бўлади. Бу билан шу тил бирлигининг ва у билан боғлиқ тил ҳодисаларининг моҳиятини тўла ва тўғри ёритиш имконини туғдиради.

Валентлик барча мустақил маъноли сўзларда ва ҳатто, ёрдамчи маъноли сўзлар, шунингдек, морфологик шаклларда ҳам мавжуд. Бироқ бу валентликка эга бўлган бўлган бирликлар предикатга эга бўлгандагина, гап

қолипни белгилаши мумкин.

Кесим энг кичик ҳажмли гапни ҳам таркиб топтиради ва, шунингдек, гапни уюштирувчи марказий бўлаги ҳам бўлади.

Предикативликни ҳам, кесимнинг ҳам уюштирувчанлик хусусияти асосан, феъл билан ифодаланганда, фаол ҳолатда кузатилади. Шунингдек, феъл кесим учун жуда ҳам мосланган сўз туркуми ҳисобланади. Агар гап кесими феъл бўлса, унинг, яъни аини феъл кесимнинг валентлиги гап қолипни белгилайди. Феъл кесим ўз валентлиги асосида нутқ йўл қўйган вазиятга қараб, ўз актантларини қабул қилади, яъни шу орқали феъл семантикасидаги узвлар намоён бўлади. Муайян валентликнинг актанти эса гапнинг муайян бўлаги ҳам ҳисобланади.

Тилшуносликда яратилган кўплаб асарларда феълда ифодаланувчи муайян хабар қонунан ўз субъектига эга бўлиши таъкидланади. Дарҳақиқат, феъл маълумоти аслида мантикий субъектнинг фаолияти сифатида намоён бўлади. Феъл маъносидаги ҳаракатнинг субъекти доимо агенс бўлиб кузатилади. Феъл семантик майдонининг ҳар бир семантик гуруҳини ташкил этувчи тил бирликлари ўзига хос агенсга эга. Чунки объектив борлиқдаги турлича фаол, нофаол ҳаракатларни аслида агенс юзага келтиради. Агенс феъллардаги ҳаракатнинг манбаини ўзида моддийлаштирувчи мантикий субъект семантик актантдир. Агенс валентлиги ўзбек тилидаги қилмоқ феълининг зарурий валентлиги ҳисобланади. Чунки феълнинг ҳаракатни агенс актанти билан бирга ифодалаши уларнинг энг муҳим семантик қобилитидир. Шунга кўра феъл гапда агенсни ўзида ташувчи ва ифодаловчи бўлади. Феълнинг ўз маъносида намоён бўлган ҳаракатнинг бажарувчиси, агенси билан англатиши унинг бош семантик вазифаси саналиб, бу феълнинг гап бўла олиш имконини белгилайди. Таъкидлаш зарурки, феъл маъносидан, унда намоён бўлган ҳаракатдан унинг мантикий агенсини ажратиш мутлақо мумкин эмас. Негаки, муайян ҳаракат акти бевосита ўз бажарувчисининг мавжудлигини билдирса, бажарувчининг мавжудлиги бевосита муайян

ҳаракатнинг юз беришини англатади. Бунинг устига, семантик нуктаи назардан муайян ҳаракат ким томонидан бажарилса, шу энг асосий катнашувчи ҳисобланади. Шунга кўра агентс валентлигининг ҳаракат феълларида зарурий валентлик ҳисобланиши қонуний аксиомадир.

Ўзбек тилидаги ҳаракат феълларининг семантик майдонидаги барча бирлаштирувчи ва фарқловчи семалар ўзига хос агентс валентликларига эга.

Ҳаракат феъли гапда кесим бўлиб келар экан, унинг агентси деярли эга билан мутаносиб бўлади. Агентс муайян ҳаракатнинг аниқ бажарувчисини англатади. Агентснинг намоён этувчиси, асосан, бош келишиқдаги сўзда ифодаланади. Эганинг бош келишиқда келиши унинг семантик-синтактик табиатига мос грамматик қонуниятидир(4,85; 2, 267).

Масалан: Қобил бобо бир кечада пишиқ ғиштдан сағана қилдирибди.

Бу гапда қилдирмоқ феъли “барпо қилмоқ, қурмоқ, ясамоқ” каби нутқий маъноси билан қўлланган. Қурмоқ, ясамоқ шахсга хос. Шунга кўра унинг агентс валентли шахс билдирувчи Қобил бобо актантида намоён бўлган. Улар “шахс” семаси асосида классемани таркиб топдирган.

Объект валентлиги феълнинг лексик семантис валентликларидан бири ва асосийсидир. У деярли феъл предикат семантикаси асосида ётади. Ўтимли феъллар ҳамма вақт объект валентлигига эга бўлиши баробар намоён бўлган актант тушум келишиги билан шаклланади. Айрим ҳолда тушум келишиги билан шаклланади. Айрим ҳолларда тушум келишиги имконда ҳам берилиши мумкин. Масалан: Қобил бобо бир кечада пишиқ ғиштдан сағана қилдирибди.

Демак, объект валентлик лексик-семантик ҳисобланиб, доимо агентс ҳаракати ҳолатида ўтган. Шунингдек, ҳаракат ёки ҳолат натижаси бўлган предметда намоён бўлади. У ўз актанти билан семемаларининг нарса ва баъзан шахс ифодаловчи семаси бўйича классемани таркиб топтиради. У воситасиз тўлдирувчи воситасида ҳам, агентс билан бирга эга вазифасида келади. Феъл нисбати ёки нутқ вазиятига кўра унинг синтактик вазифаси ўзгариши мумкин.

Миқдор валентлиги феълнинг воситали семантик валентликларидан биридир. “Икки соат ичида барча овқатларни қилди” синтагмасига эътибор берилса, икки соат ичида қилди бирикмасидаги миқдор валентлигининг актанти икки соат сўзи феъл билан классемани таркиб топтирмайди. Феъл ўзининг объект валентлиги актанти овқат сўзи билан “озуқа” билдирувчи классемани, объект октанти овқат сўзи миқдор актанти икки соат сўзи билан “миқдор” семасига кўра классемани таркиб топдирган. Бу ўринда қилди феъли ўзининг миқдор валентлигини объект валентлиги актанти семантикаси орқали орттирган. Шунинглексик-семантик валентлик эмас, воситали семантик валентлик деб аташ тўғри бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

- 1.Раҳматуллаев Ш. Нутқимиз кўрки – Тошкент, 1970
2. Ўзбек тили грамматикаси. I том. – Тошкент: Фан, 1975
- 3.Ўзбек тили грамматикаси. II том. – Тошкент: Фан, 1976
- 4.Ғуломов А.Ғ., Асқарова М. А. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Тошкент: Ўрта ва олий мактаб, 1961.
5. Ҳожиёв А. Ўзбек тилида қўшма, жуфт ва такрорий сўзлар. – Тошкент, 1963.
- 6.Ҳожиёв А. Феъл. – Тошкент: Фан, 1973
7. Ҳожиёв А. Ўзбек тилида аналитик феълларнинг моҳияти.// Ўзбек тили ва адабиёти. 2012. 3-сон

ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA HAMDARDLIK BILDIRISH NUTQIY JANR SIFATIDAGI TADQIQI.

Begibayeva F.

UzJOKU, o'qituvchi

ilmiy rahbar – f.f.d (DSc), prof. Nurmanova D. A

Kalit so'zlar: *nutqiy janrlar, “hamdardlik bildirish” nutqiy janri, adresant.*

Zamonaviy tilshunoslikda rus olimi M.Baxtin tomonidan nutqiy janrlar nazariyasining vujudga kelishi tilshunoslikda o'z yechimini topmagan bir qator lingvistik masalalarning, jumladan, muayyan nutqiy maqsad, kompozision tuzilish va uslubga ega nutqiy butunliklarni o'rganish bo'yicha lingvistik an'anaga asos soldi. Hozirgi kunda nutqiy janrlarning lingvistik va ekstralingvistik xususiyatlarini o'rganish ommalashib bormoqda.

Turli tizimli tillarda “hamdardlik bildirish” nutqiy janri jumalari biror kishining boshiga tushgan og'ir kulfat, dard, musibat munosabati bilan unga yoki uning yaqinlariga aytiladigan tasalli so'zlardir. Muayyan xalqning ko'p yillar davomida shakllangan va hozirda an'ana, odat tusiga kirgan ushbu nutqiy jarayon musibatdor kishiga hamdard bo'lish maqsadida uni yupatish bilan bog'liq verbal va noverbal hatti-harakatlarni o'z ichiga oladi. Demakki, hamdardlik bildirish ijtimoiy hodisa. U kishining biror musibatga yo'liqqanini anglatadi.

Hamdardlik bildirish nutqiy jarayonida, eng avvalo, adresant va adresat o'rtasida ijtimoiy jihatdan insoniylik omili yetakchilik qiladi. Bunday nutqiy jarayonlarda, adresant adresatga garchi raqib bo'lsa-da, uning dardiga sherik ekanligini namoyon qilishi adresantning insoniylik nuqtai-nazaridan hurmat bilan yondashayotganligini bildiradi. Bunda insoniylik va hurmat omili ijtimoiylik kasb etadi.

Bundan tashqari, adresant nafaqat o'zining insoniyligini, hurmatini ko'rsatish, shu bilan birga, o'zaro munosabatlarda ijobiylik, o'zaro yaqinlik, unga chin dildan achinish, do'stona kabi munosabatda ekanligi kabilarni ko'rsatishga intiladi.

Adresant hamdardlik bildirish jarayonida o'zining insoniylik, hurmat ko'rsatish, ijobiylik, o'zaro yaqinlik, chin dildan achinish, do'stona munosabatlarini ifodalashda adresatga ijtimoiy jihatdan to'g'ri bo'lgan, optimal jumlani tanlashi zarur. Bunda rasmiylik-norasmiylik, o'zaro ijtimoiy yaqinlik, adresatning ijtimoiy, rasmiy mavqei, ijtimoiy e'tiqodi, jinsi, ijtimoiy kelib chiqishi, irqi, millati kabi bir qator ijtimoiy omillar optimal jumlani tanlashda sosiolingvistik omillar bo'lib xizmat qiladi.

Masalan, *Shu fursatdan foydalanib, aziz Islom Abdug'aniyevichning rafiqasi – hurmatli Tatyana Akbarovnaga, qizi – Lola Islomovnaga va yaqinlariga barchamizning nomimizdan yana bir bor chuqur ta'ziya bildirishga ruxsat bergaysiz*¹⁵⁶. Bunda rasmiylik *xurmatli, rafika, chuqur ta'ziya bildirish, ruxsat bergaysiz, barchamizning nomimizdan* kabi jumlar adresant va adresat o'rtasidagi suhbatdoshlarning rasmiy nutqiy vaziyatda ekanligi, adresantning rasmiy shaxs ekanligidan darak beradi.

Turli tizimli tillarda, xususan, o'zbek tili tizimida *inna lillahi va inna ilayhi roji'un, Xudoning xohishi bo'ladi, Alloh o'tganlarni rahmat qilsin, sizga ajr va sabr bersin*; ingliz tilida *God bless whole family, May Her Majesty The Queen rest in peace! Thank you for all you've done. You will be forever remembered by many*¹⁵⁷; rus tilida *Sarstvo nebesnoye, vechnaya pamyat', Vladimir Vol'fovich*¹⁵⁸ jumllarida o'zbek tilida *Xudo, Alloh*, ingliz tilida *God bless*, rus tilida *sarstvo nebesnoye* kabi hamda *Xudo* bilan bog'liq ilohiy tushunchalarning qo'llanilishi bevosita diniylikni ko'rsatadi.

Diniy tushunchalarning adresant nutqida qo'llanilishi ijtimoiy lingvistik omil sifatida namoyon bo'lar ekan, bunda adresantning qaysi tilda hamdardlik bildirayotganligidan qat'iy nazar, uning qaysi dinga mansubligi haqidagi sosiolingvistik xabarlar yotadi.

¹⁵⁶ Мирзиёев Ш. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Т., Ўзбекистон, 2017, – Б. 592.

¹⁵⁷ @dr.sarahyussuf8798 // Queen Elithabeth 2 Funeral: royal family say final goodbye.

¹⁵⁸ @Гавирин Василий // Владимир Путин приехал на прощание с Жириновским

Rus tilshunosligida “hamdardlik bildirish” nutqiy janri Ye. Mitina tomonidan o‘rganilgan¹⁵⁹. Bunda rus tili misolida hamdardlik bildirishning milliy-madaniy xususiyatlari tadqiq etilganligi bilan xarakterlanadi. T.V. Tarasenko esa rus tilida etiket janrlari sifatida tadqiq etgan¹⁶⁰. J.Nikonova esa nemis tili publisistik nutqida hamdardlik bildirishning reallashuv usullari xaqida maxsus tadqiqotlar olib borgan¹⁶¹. Turli tizimli tillarda “hamdardlik bildirish” nutqiy janrining sosiolingvistik xususiyatlari alohida monografik planda tadqiq etilmaganligi bilan xarakterlanadi.

Hozirgi davrda xalqlar o‘rtasida rasmiy va ijtimoiy maishiy hayotda o‘zaro yakdillik, birdamlikka intilish, do‘stona munosabatlarni rivojlantirishga bo‘lgan intilishlar kuchayib borayotgan bir vaqtda turli tizimli tillarda universal nutqiy hodisalarning milliy-madaniy va sosiolingvistik xususiyatlarining tadqiq etilishi ham nazariy, ham amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar

1. Мирзиёев Ш. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Т., Ўзбекистон, 2017, – Б. 592.
2. @dr.sarahyussuf8798 // Queen Elithabeth 2 Funeral: royal family say final goodbye.
3. @Гавирин Василий // Владимир Путин приехал на прощание с Жириновским
4. Митина Е. Речевой жанр “Соболезнование” в русской лингвокультуре. Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. Вып. 62, №2 (256), 2012, – С. 56-58.
5. Тарасенько Т.В. Этикетные речевые жанры: опыт описания (на примере описания жанра поздравления).
6. Никонова Ж.В. Особенности реализации речевого акта собалознования в современном немецком публицистическом дискурсе. // <https://sg.docworkspace.com>
7. Begibaeva,, F. B. (2023). PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3 (22), 207-210.

¹⁵⁹ Митина Е. Речевой жанр “Соболезнование” в русской лингвокультуре. Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. Вып. 62, №2 (256), 2012, – С. 56-58.

¹⁶⁰ Тарасенько Т.В. Этикетные речевые жанры: опыт описания (на примере описания жанра поздравления).

¹⁶¹ Никонова Ж.В. Особенности реализации речевого акта собалознования в современном немецком публицистическом дискурсе. // <https://sg.docworkspace.com>

8. Begibaeva, F. B. Q. (2022). THE ROLE OF WORD FORMATION IN ENRICHING ENGLISH VOCABULARY. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 20), 195-198.
 9. Begibaeva, F. B. K. (2022). METHODOLOGY OF TEACHING GRAMMAR TO EFL LEARNERS. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 27), 114-119.
 10. Begibaeva, F. B. K. (2022). IMPLEMENTING COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING (CLT) AMONG THE STUDENTS OF MEDICAL UNIVERSITIES. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 20), 529-531.
 11. Pulatjonovna, S. D. (2024). Lingvosemiotic Content of Linguistic Features of The Speech Genre "Wish". *Global Scientific Review*, 26, 96-99.
 12. Nurmanova, D. A. (2019). ТЕКСТ, КАК УНИВЕРСАЛЬНАЯ ФОРМА РЕПРЕЗЕНТАЦИИ ЧАСТИ ОТ ЦЕЛОГО". *Theoretical & Applied Science*, (4), 582-585.
 13. Сайфутдинова, Д. (2024). Ijobiy va salbiy tilaklarning funksional xususiyatlari. *Зарубежная лингвистика и лингводидактика*, 2(1/S), 504-508.
 14. Nurmanova, D. A. (2019). Text as a universal form of representation of "part from the whole". *ISJ Theoretical & Applied Science*, 04 (72), 582-585.
 15. Sayfutdinova, D. (2024). LINGUISTIC FEATURES OF THE SPEECH GENRE "WISH" IN THE OFFICIAL POLITICAL STYLE. *Builders Of The Future*, 4(04), 160-164.
 16. Pulatjonovna, S. D. . (2024). Positive and Negative Wishes as a Social Ritual. *Journal of Intellectual Property and Human Rights*, 3(7), 159–162. Retrieved
 17. Сайфутдинова, Д. П. (2024). TILAK NUTQIY JANRIDA ADRESAT NUTQINING VERBAL VA NOVERBAL VOSITALAR ORQALI IFODALANISHI. *ББК 74+ 81я431 П78*, 43.
- from <https://journals.academiczone.net/index.php/jiphr/article/view/3231>

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA “VAQT” MA’NOSINI IFODALOVCHI BIRLIKLARNING QIYOSIY TADQIQI

Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz tili va adabiyot fakulteti
Xorijiy til va adabiyot yo'nalishi 1-kurs
talabasi
Shodmonbekova Shahnoza Sherzodbek
qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada atrofimizda bo'layotgan uzluksiz harakatlar va rivojlanishlari ko'rsatiladi. Bu o'zgarishlar ma'lum bir vaqtda sodir bo'lishi, uning yana bir boshqa fazosi haqida so'z yuritiladi. Aslini olganda, kishilar vaqtni o'lchash uchun tabiatda kun bilan tun, oy shakllari va yil fasllarining almashinuvi kabi uzluksiz takrorlanib turadigan hodisalarni topganlardir. Vaqtni ifodalovchi so'zlarning lug'at tarkibidagi ishlatilishi va ma'nolariga qarab bo'lishi mumkin. Vaqt kishilar tomonidan o'ylab topilmagan va uni o'zgartirish ham mutlaqo mumkin emas. Shuningdek vaqt so'zining gaplarda payt holi vazifasida ishlatilishini ham ko'rish mumkin.

Kalit so'zlar: Vaqt, astronomik xulosalar, fizik taxminlar, matematik hisoblar, geografik o'lchovlar, fazoviy vaqt, fasllarning almashinuvi, hodisalar, obyektiv borliq, leksik ma'no, payt holi, frazeologizmlar, idiomalar, cheklangan vaqt.

Abstract: This article shows the continuous movements and developments that are happening around us. It talks about the fact that these changes occur at a certain time, and another dimension of it. In fact, people have found continuously recurring phenomena in nature, such as the change of day and night, the shapes of the moon, and the seasons, to measure time. The use and meanings of words that express time in the dictionary can be seen. Time was not invented by people and it is absolutely impossible to change it. It can also be seen that the word time is used as a tense in sentences.

Keywords: Time, astronomical conclusions, physical assumptions, mathematical calculations, geographical measurements, spatial time, change of seasons, phenomena, objective existence, lexical meaning, tense, phraseological units, idioms, limited time.

Аннотация: В этой статье постоянные усилия и развитие вокруг нас будут показаны в одно и то же время, когда другое пространство верно, люди - это день в природе, чтобы измерить время, когда невозможно повторить слова ночи и Форма непрерывных повторных инцидентов, таких как ночь, формы луны и обмен, и невозможно изменить время слов, которое можно использовать в словаре, и изменения в значениях, задача.

Ключевые слова: время, астрономические выводы, математические расчеты, географические измерения, обмены, случаи, объективный смысл, лексикологи, состояние, идолы, идиомы, ограниченное время.

Atrofimizdagi barcha narsalar – obyektiv borliq uzluksiz harakatda va rivojlanishdadir. Dunyo mutlaqo o‘zgaras va abadiy hech narsa yo‘qdir, undagi narsalarning hammasi doimiy ravishda o‘zgarib, harakatlanib turadi. Bu o‘zgarish va harakat esa albatta ma’lum bir vaqtda sodir bo‘ladi. Demak, vaqt materiyaning (borliqning) yashash shakllaridan biridir. Uning yana boshqa bir asosiy shakli esa fazo hisoblanadi.

Vaqt nima o‘zi? Uni ko‘rganmisiz yoki eshitganmisiz? Vaqtni ko‘rish, eshitish yoki tutish mumkin emas bo‘lsa-da, u bor narsa: u hech qachon to‘xtamay, ovozsiz va betinim doimo harakat qiladi. Vaqtning eng muhim xususiyati – orqaga qaytmaslik va to‘xtamaslikdir. U doimo bir yo‘nalishda – o‘tmishdan kelajak tomon yuradi va harakat qiladi.

Vaqtni tabiatning o‘zi tartibga tushirib va boshqarib boradi, ya’ni vaqt kun bilan tunning hamda yil, fasllarining birin-ketin almashuvi natijasida boshqariladi.

Asosiy vaqt o‘lchovlarini ham bizga tabiatning o‘zi bergan. Kishilar vaqtni o‘lchash uchun tabiatda kun bilan tun, oy shakllari va yil fasllarining almashuvi kabi uzluksiz takrorlanib turadigan hodisalarni topganlar. Vaqtning bunday tabiiy

o'lovlar kishilarning xohish-istagiga, idorasiga bog'liq emasdir. Vaqt kishilar tomonidan o'ylab topilmagan va uni o'zgartirish ham mutlaqo mumkin emasdir. Insoniyat o'zining butun hayoti davomida vaqt to'g'risida qancha-qancha falsafiy nazariyalar va qarashlar, astronomik xulosalar, fizik taxminlar, matematik hisoblar, geografik o'lovlar yaratmagan deysiz.

Vaqtning ifodalovchi so'zlarning lug'at tarkibidagi ishlatilishi va ma'nolariga qarab turlarga bo'lish mumkin:

Fazoviy vaqt. Vaqt so'zi insonlar turli xil tushunchalarga egadirlar. Vaqt obyektiv borliqda mavjud bo'lgan zamonning asr, yil, soat, minut, sekundlar, kunlar, haftalar, oylar, fasllar bilan o'lanadigan bo'lagi; shu zamon bo'lagining o'lovi yoki o'lov tizimi. Masalan: Quyosh vaqti bilan. Mahalliy vaqti bilan. Yana vaqt tushunchasi fursat, zamon ma'nosida ham qo'llaniladi. Ko'p vaqt Toshkentda yashadi. Kun, oy, yil va shu kabilarning belgi payti ma'nosida ishlatilishi: Qish vaqti edi. Davr, zamon: Tiklanish vaqti. Faslning ifodalaganda. Obyektiv borliqning, materiyaning harakati bilan uzviy bog'langan holda uzluksiz va izchil davom etadigan yashash shakli, zamon.

Vaqt son tarzida qo'llanish holati: marta, marotaba, safar – time-consuming (adjective) – Ko'p vaqt talab qiladigan.

Time-lag (n) = LAG – vaqt kechikishi.

Time-limit – Cheklangan (chegaralangan) vaqt.

Timetable – Solnoma.

Idioms (iboralar):

At the same time – Bir vaqtning o'zida.

There is time for everything – Har narsaning o'z vaqti bor.

Have a good time – Vaqtini chog' qilmoq.

Just the time (to, for) – Aynan hozirgi vaqt.

Time forbids, there is no time – Vaqt ziq.

From time to time; (every) now and then; sometimes; at times; now and again – Vaqtivaqti bilan.

Lost time is never found again – Vaqtning ketdi, naqding ketdi.

Once upon a time – Bir vaqtlar.
 One's (the) time is up – Vaqti o'tdi.
 Time and tide wait for no man – Vaqt kutib turmaydi.
 Time is money – Vaqt – omad (pul).
 Time hangs heavily (heavy) – Vaqt imillab o'tyabdi.
 The time is ripe – Vaqt bo'ldi.
 Time works wonders – Vaqt mo'jizalar yaratadi.
 Time cures all things – Vaqt – buyuk tabib.
 Time flies – Vaqt uchganday o'tib ketmoqda.
 Play (stall) for time – Vaqtdan yutishga harakat qilmoq.
 Have the time of one's life – Vaqtni ko'ngilli o'tkazmoq.
 (It is) about time – Vaqt bo'lib qoldi.
 Against time – Qisqa vaqt davomida.
 At this time of today – Hozirgi vaqtda.
 Kill time – Vaqt o'tkazish.

Misol:

Poezd jo'nashigacha vaqt o'tkazish uchun biz kinoga ketdik. – To kill time before the train left, we went to a movie.

Vaqt so'ziga qo'shimcha qo'shish orqali turli ma'nolarda kelishi ham mumkin. Be-inkor ma'no yasovchi qo'shimcha qo'shish bilan ham ifodalanib keladi:

Bebaqt (ravish) – Kutilmaganda, belgilangan vaqtdan ilgari yoki keyin, vaqti-soati yetmasdan, qo'qqisdan.

Bebaqt o'lim. Ta'tildan bevaqt qaytdi.

Vaqt-soatida – O'z vaqtida emas; bemavrid.

Bevaqt aytilgan so'z. Bevaqt boshlangan qurilish.

Vaqtli

1. Erta, barvaqt. Vaqtli eksang, erta o'rasan. (Maqol).

2. O'tkinchi, vaqtincha, muvaqqat. Bu qiyinchiliklar vaqtli narsalar.

3. Doimiy, ma'lum bir vaqtda chiqiladigan. Vaqtli matbuot.

Vaqtning gaplarda payt holi vazifasida ishlatilishi:

Ingliz tilida ham bunday leksik ma'nolarda ishlatiladi. Masalan:

Usually – odatda

Often – tez-tez

Seldom – goh-gohida

Sometimes – ba'zan

Every day – har kun (week, month, year)

Now – hozir

At the moment – hozirgi daqiqada

At that time – o'sha vaqtda

Just – hozirgina

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdulazizov A.A. Tilshunoslikka kirish. Toshkent, 1981.

2. Abdulhamid Nurmonov. Tanlangan asarlar III jild. Toshkent, 2012.

3. Irisqulov M.T. Tilshunoslikka kirish. Toshkent, 2009.

4. O'tkir Hoshimov. Ikki eshik orasi. Toshkent, 2017.

5. www.ziyouz.com kutubxonasi

6. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi

7. Arnold I.V. Leksikologiya sovremennoqo angliyskogo yazyka. M. 1959.

8. Buranov J. Muminov O. Practical Course in Modern English Lexicology. T., 1990.

IV.SHO‘BA

XALQARO HAMKORLIK VA

SHERIKLIKNI RIVOJLANTIRISH.

XALQARO HAMKORLIK TAJRIBALARI – TA'LIM TARAQQIYOTNING MUHIM OMILI

Tavaldiyeva Gulbaxar Nishanovna,

Toshkent kimyo-texnologiya institute

"Tillar" kafedrası dotsenti, Filologiya fanlari nomzodi

O'zbekiston ta'lim tizimida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish - mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng k o'lamli islohotlardan k o'zlangan asosiy maqsadlardan biridir. Bugun O'zbekiston xalqaro maydonda ta'lim, so g'liqni saqlash, tadbirkorlik, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish hamda xavfsizlikni ta'minlash sohasida ko'zlangan rejalarni bosqichma-bosqich amalga oshirmoqda. Erishilayotgan yutuqlar jahonning yetakchi reyting agentliklari tomonidan e'tirof etilyapti.

Oliy ta'limda xalqaro hamkorlik O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida qator vazifa va maqsadlar k o'zda tutilgan. Jumladan, hamkorlikning yangi shakllarini rivojlantirish, chet ellik professor- o'qituvchilar va xorijdagi vatandoshlarni oliy ta'lim tizimiga jalb etish; oliy ta'lim muassasalari faoliyati samaradorligini baholash va takomillashtirish b o'yicha il g'or xorijiy tajribalarni o'rganish asosida ularni respublika oliy ta'lim muassasalari sharoitida q o'llash va h.k.

Respublikamizning oliy ta'lim muassasalari ta'lim sohasida xalqaro aloqalarni rivojlantirishda dunyo rivojlangan davlatlari universitetlari tajribasini o'rganishda quyidagi vazifalar belgilangan: professor- o'qituvchilarning malakasini oshirish; yangi o'quv dasturlari, zamonaviy o'quv-metodik adabiyotlarni yaratish; pedagog kadrlarning xorijiy ilmiy-amaliy seminar, konferetsiya va simpoziumlardagi ishtirokini ta'minlash; o'qituvchi va talabalar almashinuv dasturlari va treninglarda faol qatnashishiga erishish; tajriba almashinuvi maqsadida chet ellik o'qituvchi va professorlarni respublika oliy ta'lim muassasalarida ishlashga taklif etish.

Oliy ta'lim sohasidagi xalqaro hamkorlik davlatlar o'rtasidagi hukumatlararo va O O'Yuro shartnomalar asosida amalga oshiriladi.

O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari AQSh, Germaniya, Buyuk Britaniya, Fransiya, Italiya, Yaponiya, Koreya Respublikasi, XXR, Turkiya, Malayziya, Hindiston, RF va boshqalar bilan to'g'ridan-to'g'ri muassasalararo shartnomalar asosida hamkorlik olib borishmoqda. Ushbu shartnomalar professor- o'qituvchilar va talabalar almashinuvi, ularning turli konferensiya va simpoziumlarda ishtirok etishi, q o'shma ilmiy tadqiqotlar olib borish, ilmiy maqolalar chop ettirish, malaka oshirish va hokazo vazifalarni bajarishni nazarda tutadi.

Toshkent kimyo-texnologiya institutining xalqaro hamkorlik doirasida 100 dan ortiq davlatlarning nufuzli oliy o'quv yurtlari, ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan q o'shma dasturlar, ilmiy loyihalar, ilmiy tadqiqotlar doirasida, malaka oshirish, professor- o'qituvchilar va talabalar akademik almashinuvi, ilmiy-amaliy anjumanlar o'tkazish bo'yicha olib borilayotgan faoliyati tobora kengaymoqda.

2020-yil TKTİ Turkiya Respublikasi Iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy tadqiqotlar instituti (IKSAD) bilan hamkorlik Memorandumini imzoladi. Ushbu muassalar hamkorligida O‘zbekistonda o‘tkazilgan kongresslar uchun “SCIENCE UZBEKISTAN” sayti yaratildi va ushbu sayt orqali anjumanlar haqidagi barcha ma’lumotlar berib borilmoqda. Hamkorlik natijasida O‘zbekistonda 2021-yil 15-16 mart kunlari onlayn formatda 2 ta ilmiy anjuman – “Aniq fanlar b o‘yicha Yevroosiyo 8-Xalqaro Kongressi” (Euro asia 8th. International congress on applied sciences)” hamda “Madaniyat va sivilizatsiya: 9-xalqaro Konferensiya (9th International Conference on Culture and Civilization)” yuqori saviyada tashkil etildi va o‘tkazildi.

Ushbu kelishuv doirasida 2022-yil 10-11-may kunlari “1-Toshkent xalqaro Zamonaviy bilimlar Kongressi (Tashkent 1th international congress on modern sciences)” o‘tkazildi.

2023-yil 22-23-may kunlari Toshkent kimyo-texnologiya institutida 3 ta katta ilmiy tadbirlar – “Mirzo Ulu g‘bek fan va muhandislik bilimlari Xalqaro Kongressi”, “Abu Ali Ibn Sino Xalqaro Tibbiyot va sport fanlari Kongressi”, “Alisher Navoiy Xalqaro gumanitar fanlar Kongressi” b o‘lib o‘tdi. Kongresslar O‘zbekistonning Toshkent kimyo-texnologiya instituti, Toshkent Arxitektura va qurilish universiteti, Samarqand davlat arxitektura va qurilish universiteti, Qoraqalpoq davlat universiteti, Toshkent tibbiyot akademiyasi, uning Termez filiali, O‘zbekiston Jismoniy tarbiya va sport universiteti, O‘zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi, Qozog‘istonning Jumabek Tashenov nomidagi universiteti hamda Turkiyaning IKSAD tashkiloti hamkorligida o‘tkazildi. Kongressda O‘zbekiston, Turkiya, Ozarbayjon, Qirg‘iziston, Qozo g‘iston, Belorussiya, Pokiston, Ruminiya, Moldova, Hindiston, Morokko, Kanada, Filippin, Mongoliya, Misr, Jazoir, Vetnam, kabi 20 ga yaqin xorijiy davlatdan ilm-fan vakillari ishtirok etdilar.

2024-yilning 22-23-aprel kunlari Toshkent shahrida 3-Xalqaro zamonaviy bilimlar kongressi b o‘lib o‘tdi.

Mana 5 yildan buyon Toshkent kimyo-texnologiya instituti va Turkiya Iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy tadqiqotlar instituti (IKSAD) bilan hamkorlikda bir necha ilmiy anjumanlar o‘tkazildi. Ana shu hamkorlik asosida tashkil etilgan “Science Uzbekistan” platformasi O‘zbekiston ilmiy jamoatchiligining mamlakatimiz va jahon olimlari va ilmiy tashkilotlari bilan aloqalarini yanada rivojlantirishga k o‘maklashmoqda. Ayni paytda respublikamizdagi 8 ta oliy o‘quv yurti va 200 dan ortiq ilmiy hamkorlikdagi mutaxassislarni birlashtirgan “Science Uzbekistan” bugungi kongresslar orqali yana k o‘plab olimlarning ilmiy yutuqlarini xalqaro miqyosda tar g‘ib qilishga imkon beradi.

Bundan tashqari, IKSAD instituti tomonidan amalga oshirilayotgan “Turk dunyosi o‘qituvchi-pedagoglarining o‘zaro tajriba almashinuvi va integratsiyalash loyihasi-TDEABP, 2021-2025” doirasida tashkil etilgan malaka

o'shish kursida O'zbekistonning ko'plab professor- o'qituvchilari qatnashdilar. Jumladan, 2023-yilda Turkiyaning top 1000 lik xalqaro reytingiga kirgan Egey

universitetida “Kreativ ta’lim metodlari va ta’lim menejmenti” o’quv kurslarida, 2024-yilda Yildiz texnika universitetida “Oliy ta’lim muassasalarida o’qitish amaliyotini va o’quv jarayonini tashkil etishning pedagogik strategiyasini takomillashtirish” O’quv kurslarida malaka oshirdilar. Malaka oshirish davrida o’qituvchilar Turkiya oliy o’quv yurtlarida o’tkazilgan ilmiy Kongresslarda qatnashib, ma’ruzalar qildilar.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 29.10.2020-yildagi PF-6097-son Farmoni bilan tasdiqlangan “Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” maqsadlaridan hamda O’zbekiston Respublikasida oliy ta’limni rivojlantirishning strategik maqsadlari, ustuvor y o’nalishlarida belgilangan vazifalar ijrosini ta’minlash maqsadida O’zbekistonlik olim ayollar 2024-yil 7-8-mart kunlari Hindiston davlatining dunyoning top-500 universitetlari r o’yxatiga kirgan Dehli universiteti, uning qoshidagi Mata Sundri xotin-qizlar kolleji, Baku Qizlar universiteti va IKSAD hamkorligida tashkil etilgan “Butunjahon xotin-qizlarini o’rganish xalqaro VII Konferensiyasi” (WORLD WOMEN STUDIES CONFERENCE-VII) da ishtirok etdilar. Ular kongress oldidan “O’zbek liboslari va milliy taomlari” ko’rgazmasini tashkil etdilar. Ko’rgazmada O’zbekistonning turli oliy ta’lim muassasalaridan borgan 20 ta professor-o’qituvchilar ham ishtirok etdilar.

Xulosa qilib aytganda, Oliy ta'lim tizimini respublikamizda hal etishning asosiy yechimlaridan biri bu ichki oliy ta'lim tizimini xalqaro ta'lim tizimi bilan bo'g'liqlikda olib borishni ta'minlashdir. Buning uchun oliy ta'limni rivojlantirish shakllarini bozor talablari asosida tashkil etish va xalqaro oliy ta'lim tizimi bilan integratsiyalashuvida milliy an'analaridan kelib chiqish; oliy ta'limni jahon andozalari asosida rivojlantirishning yangi integratsiyalashuvi andozalariga asoslanish; oliy ta'lim oliygothlarida olingan bilim diplom sifatida emas balki talabalarining olgan nazariy va amaliy bilimlarini amaliyotda qo'llashiga qarab baho berish zarur

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 29.10.2020-yildagi PF-6097-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining « O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida» 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-son Farmoni hamda «Oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida» 2019 yil 11 iyuldagi PQ-4391-son qarori. <http://Lex.uz>.
3. « O'zbekiston Respublikasi va xorijiy hamkor oliy ta'lim tashkilotlarining qo'shma ta'lim dasturlari asosida ta'lim faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida». O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining

qarori./ Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 07.07.2021 y., 09/21/421/0641-son

4. Abdullaeva Sh.A. Hamkorlik pedagogikasi. – T.: Fan va texnologiya, 2017.

5. Tavalдиеva G. Toshkent kimyo-texnologiya instituti va turkiya respublikasi iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy tadqiqotlar instituti (IKSAD) hamkorligi yangi bosqichda. TKTI, "Kimyogar" gazetasi. 2023-yil.

DEVELOPING INTERNATIONAL COOPERATION AND PARTNERSHIPS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abidova Rokhatoy Khudayberganovna

Doctor of philosophy in philological sciences

(PhD), English Language and Literature Department,

Urgench State University named after Abu Rayhan Biruni

E-mail address: r.abidova@bk.ru, rohatoy.a@urdu.uz

Abstract: In the context of globalization, the demand for effective foreign language teaching has significantly increased, making international cooperation and partnerships essential for enhancing language education. This paper explores the importance of fostering international collaboration among educational institutions to improve language teaching methodologies, promote cultural exchange, and enhance pedagogical practices.

Keywords: International cooperation, foreign language teaching, educational partnerships, teacher training, cross-border collaboration.

Teaching foreign languages today plays an important role not only in personal development, but also in strengthening international cooperation and partnership. In today's global world, where international relations are expanding, language learning has become a necessary factor to increase communication and mutual understanding between different countries. The development of cooperation in the process of teaching foreign languages also greatly contributes to national and global development. International cooperation and partnership are very important for the development of friendship, economic and cultural relations between countries.

Numerous studies have demonstrated the importance of collaboration across institutions, governments, and organizations in improving the quality of foreign language instruction. According to Tsou and Wang¹⁶² international collaborations allow for the exchange of resources, experience, and best practices, resulting in the creation of more innovative teaching approaches. These collaborations improve access to varied cultural and language situations, hence improving the learning experience. Furthermore, international exchange programs, as noted by Deardorff¹⁶³, enable both students and teachers to immerse themselves in diverse languages and cultures, encouraging a deeper knowledge and greater linguistic ability. International cooperation is essential in the creation and standardization of language curriculum. As Graddol¹⁶⁴ points out, the increased need for foreign language proficiency necessitates the development of integrated frameworks.

The development of effective cooperation in the process of teaching a foreign language strengthens the trust between countries and leads to positive changes at the global level. Organized seminars and conferences on international educational programs and language learning ensure the development of cooperation. Also, international educational organizations and educational institutions will further expand international cooperation by jointly conducting scientific research, developing new pedagogical methods and sharing experience. By teaching foreign languages, cultural and scientific exchanges between countries develop. For example, through English it is possible to develop economic and scientific cooperation between countries, start-up projects, introduction of innovative technologies and cooperation in various industries.

Indeed, teaching foreign languages also plays an important role in the development of diplomatic relations between countries. Knowledge of the language increases opportunities for participation in bilateral agreements,

¹⁶² Tsou, W., & Wang, W. (2018). International Collaborations in Language Education: A Multidimensional Approach. *Language Learning & Technology*, 22(1), 1–20.

¹⁶³ Deardorff, D. K. (2017). *The SAGE Handbook of Intercultural Competence*. SAGE Publications.

¹⁶⁴ Graddol, D. (2006). *English Next: Why global English may mean the end of 'English as a Foreign Language'*. British Council.

negotiations, and international organizations. Cooperation in the field of international education and language teaching ensures effective organization of communication between countries and respect for the cultural heritage and traditions of each country. In addition, teaching foreign languages serves as an important tool in the development of human resources between countries. Pupils and students have the opportunity to study and work in different languages, which in turn has a great impact on their professional and personal development. For example, studying in international universities and educational institutions increases the chances of finding a job in other countries, brings new approaches and ideas.

Various educational programs and grants are of great importance in the process of teaching foreign languages in the development of international cooperation. Such programs also provide an opportunity to improve the qualifications of pedagogues, learn new methodologies, and exchange experience on effective foreign language teaching.

Today, the process of globalization is causing changes in all areas. International cooperation and partnership are important mechanisms that help to establish effective and mutually beneficial relations between countries located in different parts of the world. These processes create a basis for development in the economic, political, cultural and scientific spheres and strengthen mutual trust between the countries of the world.

International cooperation has a positive effect on the development of each country. Well-organized international relations allow the exchange of knowledge, technology and resources between countries. This supports the development of new jobs, economic growth, education and scientific research. For example, a technology or innovation obtained in one country can be successfully applied in another country, thus providing a global improvement.

In the same way international partnership is a formal or informal system of relations established between two or more countries based on mutual interests. The benefits of such a partnership are huge.

For example, it is possible to jointly solve problems between several countries, ensure economic stability and increase security. International partnerships foster friendship and trust between countries, which helps to ensure peace on a global scale. There are several ways to develop international cooperation. First, it is necessary to strengthen diplomatic relations. Regular communication and negotiations between states lead to strengthening of international relations. Second, cooperation can be further developed through trade and economic ties. It is important to establish free trade zones, encourage investments and jointly develop modern technologies. Also, cultural exchanges and scientific cooperation, development of cooperation with international organizations, implementation of joint programs in the fields of education and medicine around the world serve to strengthen international cooperation.

English is one of the most widely spoken languages in the world and is used in many countries for international communication, education, business and science. Cooperation programs play an important role in the process of teaching English, because they provide students with great opportunities not only to learn the language, but also to communicate on a global scale, learn about cultures, and develop professionally. Collaborative programs in English language teaching provide expanded resources and opportunities for teachers and students to share experiences.

Moreover, cooperation programs create opportunities for students and teachers to exchange experience with other countries. Through international exchange, teachers learn new pedagogical methods, develop methodologies and introduce innovative approaches to teaching English. By using the language in other cultures and contexts, students develop not only language skills, but also the ability to understand other cultures. Nevertheless, cooperative programs contribute significantly to the development of cross-cultural education in the process of teaching English. By learning the language of a nation, students also learn about their culture, values, and social structural features. This, in turn, helps students build social and professional relationships on a global scale. Cooperative programs

in teaching English not only enrich the language learning process, but also create opportunities for students and teachers to strengthen intercultural understanding, develop global cooperation, and improve professional skills.

In conclusion, it is possible to strengthen cooperation between countries in foreign language teaching through mutual grants, joint educational projects and development of educational materials. Through this process, the language learning process becomes more effective and convenient. Teaching English through international education and exchange programs helps students not only to learn the language perfectly, but also to establish social and professional relationships on a global scale. Therefore, cooperative programs in teaching English are an important tool not only for improving the efficiency of the educational system, but also for ensuring successful communication and cooperation in the global society.

REFERENCES:

1. Blin, F. (2016). *Language learning with technology: Ideas for integrating technology in language education*. Routledge.
2. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1–47.
3. Deardorff, D. K. (2017). *The SAGE Handbook of Intercultural Competence*. SAGE Publications.
4. Graddol, D. (2006). *English Next: Why global English may mean the end of 'English as a Foreign Language'*. British Council.
5. Harrison, C., & Tharp, R. (2018). *International Collaboration in Education: Implications for Language Teaching*. Cambridge University Press.
6. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
7. Tsou, W., & Wang, W. (2018). International Collaborations in Language Education: A Multidimensional Approach. *Language Learning & Technology*, 22(1), 1–20.

CONNECTING CLASSROOMS ACROSS BORDERS: THE FUTURE OF EDUCATIONAL PARTNERSHIPS

Bozorbekov Ahmadbek Sohibjon o'g'li,

(PhD) filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, v.v.b.dotsent

E-mail: abozorbekov@gmail.com

Annotation: International partnerships and collaborations in education play a crucial role in fostering academic exchange, cultural understanding, and institutional growth. By implementing strategic partnerships, educational institutions can enhance curriculum development, research opportunities, and global networking, ultimately benefiting students, faculty, and societies at large.

Keywords: *International partnerships, educational collaboration, global networking, academic exchange, cultural understanding, higher education, research collaboration, institutional growth, student mobility, curriculum development.*

In the modern world, globalization has significantly influenced education, making international partnerships and collaborations essential for academic and institutional growth. Higher education institutions worldwide are increasingly engaging in cross-border collaborations to exchange knowledge, research, and cultural perspectives. These partnerships not only benefit students and faculty but also contribute to the advancement of global education standards.

This article explores the significance of developing international partnerships in education, their benefits, challenges, and strategies for successful collaboration. By understanding these aspects, educational institutions can implement effective programs that foster mutual growth and innovation. International partnerships in education offer numerous benefits that contribute to the academic, professional, and personal growth of students and faculty. Some of the key **advantages** include:

1. Enhanced Academic Exchange

- ✓ Partnerships allow students and faculty to participate in exchange programs, gaining exposure to different educational systems and cultures.

- ✓ Institutions can offer joint degree programs, increasing the global competitiveness of graduates.

2. Collaborative Research Opportunities

- ✓ International collaborations enable institutions to conduct joint research projects, leading to innovative findings and solutions to global challenges.
- ✓ Research funding opportunities increase when multiple institutions work together on significant projects.

3. Cultural Exchange and Global Awareness

- ✓ Students and educators gain a broader understanding of different cultures, enhancing their adaptability and intercultural communication skills.
- ✓ Cultural diversity in classrooms leads to enriched discussions and varied perspectives.

4. Curriculum Development and Academic Innovation

- ✓ Institutions can share best practices and develop curricula that align with global education standards.
- ✓ Exposure to new teaching methodologies improves the quality of education and faculty development.

5. Career Advancement and Professional Development

- ✓ Students who participate in international programs gain a competitive edge in the job market.
- ✓ Faculty members benefit from professional development opportunities through workshops, conferences, and collaborative projects.

To establish and maintain effective educational collaborations, institutions should consider the following strategies:

1. Identifying Common Goals and Interests

- ✓ Partnerships should align with the academic and research priorities of both institutions.
- ✓ Defining clear objectives and mutual benefits ensures commitment from all parties.

2. Effective Communication and Cultural Sensitivity

- ✓ Regular communication through meetings, webinars, and conferences fosters strong relationships.
- ✓ Cultural awareness training enhances collaboration and minimizes misunderstandings.

3. Leveraging Technology for Collaboration

- ✓ Virtual exchange programs, online courses, and digital communication platforms facilitate interaction.
- ✓ Technology enables remote collaboration, making partnerships more accessible and cost-effective.

4. Securing Funding and Resources

- ✓ Institutions should explore grants, scholarships, and corporate sponsorships to support partnerships.
- ✓ Governments and international organizations often provide funding opportunities for educational collaborations.

5. Building Long-Term Relationships

- ✓ Establishing agreements that outline responsibilities, timelines, and expectations ensures stability.
- ✓ Regular evaluations and adjustments enhance the sustainability of partnerships.

Case Studies of Successful International Collaborations

1. Erasmus+ Program (European Union)

- ✓ A well-established program that facilitates student and faculty exchanges across European universities.
- ✓ Provides funding for joint research projects and curriculum development initiatives.

2. Fulbright Program (USA)

- ✓ Supports international educational exchanges for students, scholars, and professionals.
- ✓ Encourages cross-cultural understanding and global networking.

3. Andijan State Institute of Foreign Languages' International Collaborations

- ✓ Partnerships with foreign universities for language programs and academic research.
- ✓ Student exchange initiatives that promote linguistic and cultural proficiency.

As globalization continues to shape the education sector, international collaborations will become even more crucial. Emerging trends include:

- **Increased Digital Learning and Online Partnerships**

- ✓ Virtual classrooms and online exchange programs will complement traditional mobility programs.
- ✓ Institutions will utilize AI-driven tools for personalized learning experiences.

- **Stronger Focus on Interdisciplinary Research**

- ✓ Cross-border collaborations will address global challenges such as climate change, healthcare, and technology advancements.
- ✓ Joint research centers and innovation hubs will drive knowledge creation.

- **Greater Emphasis on Inclusivity and Diversity**

- ✓ Efforts to include underrepresented institutions and students in global partnerships will increase.
- ✓ Scholarships and funding for students from developing countries will expand access to international education.

Conclusion

Developing international partnerships and collaborations in education is a powerful strategy for enhancing academic excellence, cultural understanding, and global connectivity. While challenges exist, institutions can overcome them through strategic planning, effective communication, and sustainable funding models. By fostering international cooperation, higher education institutions can prepare students for a globally interconnected world, benefiting individuals and societies alike.

LIST OF LITERATURE

1. Altbach, P. G., & Knight, J. (2007). The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities. *Journal of Studies in International Education*, 11(3-4), 290-305.
2. De Wit, H. (2011). Trends, Issues and Challenges in Internationalization of Higher Education. *Center for International Higher Education*.
3. Knight, J. (2004). Internationalization Remodeled: Definition, Approaches, and Rationales. *Journal of Studies in International Education*, 8(1), 5-31.
4. Teichler, U. (2017). Internationalization Trends in Higher Education and the Changing Role of International Student Mobility. *Journal of International Mobility*, 1(5), 177-216.
5. UNESCO (2021). Global Education Monitoring Report: Internationalization of Higher Education. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*.

OLIY TA'LIM MUASSASALARINING XALQARO ILMIY NUFUZINI OSHIRISH OMILLARI

Nasritdinov Qobul Maxamadjonovich-Andijon davlat chet tillar instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar va pedagogika, psixologiya kafedrası dotsenti, tarix fanlari nomzodi.
Raupova Mushtariybegim Ilhomjon qizi-Andijon davlat chet tillar instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar va pedagogika, psixologiya kafedrası o'qituvchisi.

Oliy ta'lim muassasalarining xalqaro ilmiy nufuzini oshirish, mamlakatning ta'lim tizimini rivojlantirish va global miqyosda raqobatbardoshligini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Darhaqiqat, oliy ta'lim muassasalarining (universitetlarning) xalqaro nufuzini oshirishga qaratilgan ilmiy va amaliy adabiyotlar, tadqiqotlar turli yo'nalishlarni qamrab oladi. Bular asosan global reytinglarda yuqori o'rinlarni egallash, ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish, xalqaro hamkorliklar va talabalarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirishni o'z ichiga oladi.

Jumladan, **Higher Education in the World : Humanities and Higher Education: Synergies between Science, Technology and Humanities** – Bu kitobda oliy ta’lim muassasalari va ularning ilm-fan hamkorliklari haqidagi tadqiqotlar keltirilgan.

Managing Internationalization: Concepts, Policies, and Programs – Xalqaro hamkorlik va xalqaro nufuzni oshirish uchun universitetlarning qanday siyosat va dasturlar qabul qilishi lozimligi haqida bahs yuritilgan kitob.

The Globalization of Higher Education – Jahon bo‘ylab ta’lim muassasalari qanday qilib globallashtirish jarayonida o‘z o‘rnini mustahkamlashi va bu orqali nufuzini oshirishlari mumkinligi haqida ma’lumotlar keltirilgan.

World-Class Universities: Concepts and Cases – Butun dunyoda eng nufuzli universitetlar qanday qilib o‘z maqomlarini yaratgani va saqlab kelayotgani haqidagi tadqiqotlar.

Research Universities and the Future of America – AQShning eng yaxshi tadqiqot universitetlarini rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar, ularning xalqaro maydonda qanday kuchga ega ekanligini tushuntirib beradi.

University Rankings: Theoretical Basis, Methodology, and Impacts on Global Higher Education – Universitet reytinglari qanday shakllantirilishi va ularning xalqaro nufuzga ta’siri haqida tadqiqot.

Quality Assurance in Higher Education: A Global Perspective– Universitetlarda ta’lim sifatini nazorat qilishning xalqaro nuqtai nazarlari va bu jarayondagi standartlar haqida ma’lumotlar.

The Internationalization of Higher Education: A Global Perspective – Oliy ta’limning xalqarolashuvi va uning nufuzini oshirishdagi muhim jihatlari.

Ushbu adabiyotlar oliy ta’lim muassasalarining xalqaro nufuzini oshirishga qaratilgan turli strategiyalar, dasturlar, tadqiqot metodologiyalari va tadqiqot natijalarini o‘rganishga yordam beradi.

Bu maqsadga erishish uchun quyidagi omillarga e’tibor qaratish zarur:

Xalqaro standartlarni joriy qilish: oliy ta’lim tizimini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish, ta’lim sifatini oshirish va xalqaro miqyosda tan olinishini

ta'minlash uchun muhimdir.asalan, O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida xalqaro standartlarni joriy qilish va oliy ta'lim muassasalarining akademik mustaqilligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan.

Ilmiy tadqiqotlarning sifatini oshirish: oliy ta'lim muassasalarida ilmiy tadqiqotlarning sifatini oshirish, xalqaro ilmiy jurnallarda maqolalar chop etish va ularga iqtiboslar sonini ko'paytirish muhimdir.u, o'z navbatida, universitetning xalqaro nufuzini oshirishga yordam beradi.

Xalqaro hamkorlikni kengaytirish: dunyodagi yetakchi oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlik o'rnatish, qo'shma ta'lim dasturlari va ilmiy loyihalarni amalga oshirish, talabalar va professor-o'qituvchilarning xalqaro mobilligini ta'minlash muhimdir. Masalan, O'zbekistonda Pirogov nomidagi Rossiya milliy tadqiqot tibbiyot universiteti filiali, Qozon federal universiteti filiali va Italiyaning Piza universiteti filiali tashkil etilgani bu boradagi sa'y-harakatlarning bir namunasidir.

Ta'lim sifatini nazorat qilish va baholash: oliy ta'lim muassasalarining ta'lim sifatini muntazam ravishda baholash, xalqaro akkreditatsiyadan o'tkazish va reytinglarda yuqori o'rinlarni egallash uchun tizimli ish olib borish zarur, Bu o'z navbatida, universitetning xalqaro nufuzini oshirishga yordam beradi.

Moddiy-texnik bazani mustahkamlash: zamonaviy laboratoriyalar, kutubxonalar va ta'lim infratuzilmasini yaratish, talabalar va professor-o'qituvchilar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish muhimdir.u, ta'lim sifatini oshirish va xalqaro miqyosda raqobatbardoshlikni ta'minlashga yordam beradi.

Moliyaviy barqarorlik va investitsiyalarni jalb qilish: Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va o'zini o'zi moliyalashtirish tizimini joriy qilish muhimdir.u, ta'lim va ilmiy tadqiqotlarning sifatini oshirishga yordam beradi.

Talabalar va professor-o'qituvchilarning xalqaro mobilligini ta'minlash: talabalar va professor-o'qituvchilarning xalqaro tajriba almashinuvi, stajirovka va ta'lim dasturlarida ishtirokini ta'minlash, ularning xalqaro miqyosdagi bilim va

ko‘nikmalarini oshirish muhimdir, u, o‘z navbatida, universitetning xalqaro nufuzini oshirishga yordam beradi.

Ushbu omillarni amalga oshirish orqali oliy ta’lim muassasalari xalqaro ilmiy nufuzini oshirish va global miqyosda raqobatbardoshligini ta’minlash imkoniga ega bo‘ladi.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1.Higher Education in the World 7: Humanities and Higher Education: Synergies between Science, Technology and Humanities. GUNI (Global University Network for Innovation), 2019.

2.Managing Internationalization: Concepts, Policies, and Programs. Hans de Wit, Jos Beelen, Fiona Hunter, Eva Egron-Polak (Eds.), 2015.

3.The Globalization of Higher Education. Luc E. Weber and James J. Duderstadt (Eds.), Economica, 2008.

4.World-Class Universities: Concepts and Cases. Philip G. Altbach and Jamil Salmi (Eds.), Springer, 2011.

5.Research Universities and the Future of America. The National Academies Press, 2012.

6.University Rankings: Theoretical Basis, Methodology, and Impacts on Global Higher Education. Jung Cheol Shin, Robert K. Toutkoushian, Ulrich Teichler (Eds.), Springer, 2011.

7.Quality Assurance in Higher Education: A Global Perspective. David D. Dill and Maarja Beerkens (Eds.), Springer, 2010.

8.The Internationalization of Higher Education: A Global Perspective. Jane Knight, De Wit Hans (Eds.), Routledge, 2017.

ПРЕОДОЛЕНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНЫХ БАРЬЕРОВ В СТУДЕНЧЕСКОЙ СРЕДЕ

Хайдарова Нигора Тухтасуновна,
Андижанский Государственный
Институт Иностранных языков
(nigorakhon24@gmail.com)

Каримова Мохичехра Иброхимжон кизи,
студентка 2 курса
Андижанского Государственного
Института Иностранных языков

***Аннотация.** В статье рассматриваются проблемы преодоления межкультурных барьеров в студенческой среде, акцентируя внимание на важности межкультурной коммуникации в условиях глобализации. Обсуждаются семантические и психологические барьеры, их влияние на взаимодействие студентов и необходимость формирования толерантной личности для успешной адаптации в образовательной среде.*

***Ключевые слова:** адаптация, межкультурная коммуникация, межкультурные барьеры.*

XXI век всемирная организация ЮНЕСКО объявила «эрой образования». Учитывая означенное, на сегодняшний день, когда важным элементом развития общества выступает именно межкультурная коммуникация и взаимодействие, процессы преодоления межкультурных барьеров в образовательной среде имеют едва ли не первостепенное значение, что продиктовано практическими потребностями современной жизни.

Особая актуальность проблемы формирования межкультурной коммуникативной компетентности именно в студенческой среде связана с рядом обстоятельств: активным развитием глобализационных процессов и противоречивым характером диалога культур на уровне высших учебных заведений; гуманизацией образования; расширением миграционных

процессов студенческого обмена во всем мире, которые создали потребность в новых формах межкультурного и межэтнического взаимодействия; необходимостью оптимизации межнациональных отношений; потребностью в системном осмыслении способности различных социокультурных субъектов к коммуникации и ее анализе как целостного социокультурного явления.

После того как студенты попадают в новую среду, они сталкиваются не только с речевыми, но и с психологическими, социальными проблемами. Несовпадение восприятия окружающего мира у носителей разных культур порождает недоразумения, конфликты. Особенно это значимо для студентов вузов социальной направленности, которые в своей будущей профессиональной деятельности сталкиваются с разного рода коммуникативными барьерами, вызванными различиями в социальном, политическом, этническом, образовательном, религиозном отношениях субъектов общения. Принимая во внимание вышеизложенное, считаем исследование особенностей, путей и инструментов преодоления межкультурных барьеров в студенческой среде актуальным научно-практическим заданием, которое обусловило выбор темы данной работы.

Способы преодоления межкультурных барьеров формируются на стыке нескольких дисциплин и являются предметом исследования современной коммуникативистики, лингвометодики, социологии, психологии. Особенно следует отметить публикации Ф. Бацевича, Л. Городецкой, И. Гродского, И. Задорожной, Л. Коваленко, Т. Колодько и пр. Как показывает анализ научно-педагогической литературы, проблема подготовки студентов к межкультурной коммуникации является довольно сложной как в теоретическом, так и в практическом плане. Теоретическая сложность связана с глубиной и многомерностью основных понятий, таких как культура, диалог культур, межкультурная коммуникация. Практическая сложность заключается в отсутствии комплексной системы подготовки студентов к межкультурному взаимодействию.

Таким образом, с учетом вышеизложенного цель статьи заключается в определении сущности межкультурной коммуникации, изучении видов и содержания межкультурных барьеров, а также обосновании путей их преодоления в студенческой среде.

Итак, на первом этапе исследования рассмотрим сущность межкультурной коммуникации. Межкультурная коммуникация характеризуется следующими особенностями: во-первых, это интеграционный процесс; во-вторых, участники этого процесса имеют разные культурные биографии; в-третьих, принадлежность к разным культурам инициирует культурные различия на речевом, дискурсивном, содержательном и поведенческом уровнях, что значительно влияет на процесс взаимодействия представителей различных культур. С учетом выделенных особенностей под межкультурной коммуникацией предлагается понимать процесс взаимодействия между представителями различных культур, в котором явно или неявно проявляются культурные различия, влияющие на последствия коммуникативного акта.

На втором этапе в общем виде опишем сущность и виды межкультурных барьеров. Межкультурные барьеры - это препятствия, которые искажают содержание сообщения, мешают эффективному диалогу между коммуникантами. В научно-практической литературе зачастую выделяют два вида межкультурных барьеров - семантические и психологические. Семантические барьеры «возникают в результате общения на разных языках или вариациях языков, использования адресантом специальной терминологии, неизвестной адресату..., могут быть также обусловлены различными неточностями, появляющимися во время передачи информации, ее трансформации, добавления и т. д.». Психологические барьеры «вызывают, как правило, ментальные процессы и эмоциональные состояния коммуникантов (например, предупреждение, страх, беспокойство и т. п.)». С учетом теоретических аспектов исследуемой проблематики не вызывает сомнений тот факт, что на пути преодоления межкультурных

барьеров студенты должны быть готовы к установлению и поддержанию межкультурных связей согласно нормам, правилам и стилям общения обеих сторон. Такое сравнение ценностных систем различных культур в свою очередь будет способствовать формированию толерантной личности, которая является необходимым элементом приспособления студентов к условиям современной среды. Итак, на пути преодоления межкультурных барьеров в студенческой среде целесообразно выделить следующие этапы: преодоление языковых барьеров, интеграция в студенческую среду, овладение основными нормами международного коллектива, разработка стиля поведения, формирование позитивного отношения к будущей профессии. Не подлежит сомнению тот факт, что преодоление межкультурных барьеров в студенческой среде должно осуществляться со стороны как самих студентов, так и преподавателей и учебного заведения в целом.

В период социально-психологической и академической адаптации студенты, принадлежащие к разным культурам, существенным образом изменяются как личности. Они становятся участниками студенческого коллектива, как малого (академической группы), так и большого (учебного заведения в целом). В таких условиях преподаватель, с целью предупреждения и нивелирования межкультурных барьеров, должен применять различные инструменты психологического и эмоционального воздействия для формирования здоровой атмосферы в группе, избегать давления и назидательности, а также авторитарного стиля общения. Кроме того, преподавателям целесообразно использовать такую технологию обучения, которая направлена на академическую, социально-психологическую и социокультурную адаптацию студентов, что в целом будет способствовать успешному межличностному, межкультурному и профессиональному общению. На уровне учебного заведения следует обеспечить гуманистическую психологизацию учебной среды, которая предполагает позиционирование студента как субъекта межкультурной коммуникации и языкового образовательного процесса. Это позволит

нивелировать межкультурные барьеры за счет смещения акцента в процессе обучения с преподавательской деятельности на деятельность студента и будет способствовать формированию его как личности.

По мнению Воевода Е.В., студенты для преодоления межкультурных барьеров и формирования коммуникативной компетенции должны прежде всего:

- осознавать свою национальную культуру и родной язык путем познания культуроведческого материала о родной стране, развития представления о родной культуре на иностранном языке в условиях межкультурного общения;
- обладать фоновыми знаниями и ориентироваться в социокультурном фоне, в рамках которого функционирует другая культура;
- учиться языковому взаимодействию в контексте диалога культур, предусматривающего расширение круга культур и цивилизаций. Осознание себя культурно-историческим субъектом является подготовкой к выполнению в обществе роли субъекта диалога культур;
- уделять внимание культурным различиям в этикете;
- понимать различия в вербальной и невербальной коммуникации.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Авходеева Е.А. Национально-культурная идентичность в условиях глобализации и открытого культурного пространства // Клио. 2015. № 6 (102). С. 174-177.
2. Гуливец Н.А. Преодоление трудностей межкультурной коммуникации // Вестник Московского института лингвистики. 2014. № 7 (7). С. 14-19.
3. Сурыгин А.И. Дидактические основы предвузовской подготовки иностранных студентов в высших учебных заведениях: диссертация доктора педагогических наук. — СПб., 2000.

4. Cushner, K., & Brislin, R. W. (1996). Intercultural Interactions: A Practical Guide (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

SHIFOKOR VA BEMOR O'RTASIDAGI AVTORITAR NUTQ TURIDAGI ASOSIY STRATEGIYALAR

Andijon davlat chet tillari instituti

Umumiy va qiyosiy tilshunoslik kafedrası

O'qituvchisi Xomidova Malohat

Annotatsiya: Ushbu maqolada shifokor va bemor o'rtasidagi muloqotning global (ekstralingvistik) maqsadi aloqa ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning tabiiy natijasi: davolanish, sog'lig'ini yaxshilash yoki bemorning qoniqarli jismoniy holatini saqlash. Davolashning muvaffaqiyati ko'p jihatdan bemorning shifokor tavsiyalariga qanchalik to'g'ri rioya qilishiga va belgilangan ko'rsatmalarni diqqat bilan bajarishiga bog'liqligi haqida so'z olib borilgan.

Kalit so'zlar: avtoritar nutq, strategiya, shifokor, muloqot, tizim.

Abstract: In this article, the global (extralinguistic) goal of the communication between the doctor and the patient is a natural result of the interaction between the communication participants: treatment, improvement of health, or maintenance of the patient's satisfactory physical condition. It has been said that the success of treatment largely depends on how well the patient follows the doctor's recommendations and carefully follows the prescribed instructions.

Key words: authoritarian discourse, strategy, physician, communication, system.

Аннотация: В данной статье глобальная (экстралингвистическая) цель общения врача и пациента является закономерным результатом взаимодействия участников общения: лечение, улучшение здоровья или поддержание удовлетворительного физического состояния пациента. Говорят, что успех лечения во многом зависит от того, насколько хорошо

пациент следует рекомендациям врача и тщательно выполняет предписанные инструкции.

Ключевые слова: авторитарный дискурс, стратегия, врач, коммуникация, система.

Shifokor va bemor o'rtasidagi muloqotning global (ekstralingvistik) maqsadi aloqa ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning tabiiy natijasi: davolanish, sog'lig'ini yaxshilash yoki bemorning qoniqarli jismoniy holatini saqlash. Davolashning muvaffaqiyati ko'p jihatdan bemorning shifokor tavsiyalariga qanchalik to'g'ri rioya qilishiga va belgilangan ko'rsatmalarni diqqat bilan bajarishiga bog'liq.

Bu muammoni keltirib chiqaradi: shifokor bemordan tavsiyalarga qat'iy rioya qilishni va davolanish vaqtida uning harakatlarini nazorat qilishni talab qilishga haqlimi? Bir tomondan, retseptlarning bajarilishi ustidan nazoratni kuchaytirish bo'yicha chora-tadbirlar ma'lumotli rozilik doktrinasiga zid keladi, shunga ko'ra, bemorning avtonomligi printsipli uning davolanish to'g'risida qaror qabul qilish huquqini yoki tavsiyalarga rioya qilishni rad etish imkoniyatini ta'minlaydi. Boshqa tomondan, bemorning harakatsizligi yoki ruxsatsiz tuzatish va mutaxassis tomonidan tavsiya etilgan davolash rejimlaridan chetga chiqish tufayli davolanish maqsadiga erishish mumkin bo'lmaganda, oldindan aytib bo'lmaydigan rivojlanish xavfi mavjud. Shunday qilib, bemorning ongi va xulq-atvoriga ta'sir qilishning muhim vositasi, umuman olganda, o'zaro ta'sirning global maqsadiga erishish va ayniqsa, davolanishga mos munosabatni ta'minlash - bu shifokorning muloqot qobiliyatlari va samarali nutq strategiyalarini amalga oshirish qobiliyatidir. Ta'sir qilish usullaridan biri bu suhbatdoshning faoliyatini boshqarishning kommunikativ vositalari bo'lib, u ma'lum bir global niyat nazorati ostida amalga oshiriladi, u umumiy ijtimoiy maqsadlarga erishishga qaratilgan (maqomni o'rnatish va saqlash, kuchni namoyish qilish, guruh bilan birdamlikni tasdiqlash va boshqalar) va ma'ruzachini motivlar va maqsadlar ierarxiyasi nuqtai nazaridan muhim bo'lgan etakchi strategiyalarni tanlashga undaydi. "Asosiy strategiyalar - bu adresatga,

uning dunyo modeliga, qadriyatlar tizimiga, xatti-harakatlariga (ham jismoniy, ham intellektual) ta'sir qilish bilan bevosita bog'liq bo'lgan strategiyalar"dir

Avtoritar nutq turining global yoki kognitiv niyati, bizning nuqtai nazarimizdan, so'zlovchining tinglovchining xatti-harakatlarini o'z irodasiga bo'ysundirish istagi. "Bu turdagi nutq xatti-harakatlarining mohiyati shundan iboratki, ma'ruzachi aloqa sherigini o'z talablari (istaklari) bo'yicha harakat qilishga majburlashga harakat qiladi, ya'ni u tinglovchidan bashorat qilinadigan reaksiyani olishga intiladi".

Shunday qilib, avtoritar nutq turining asosiy strategiyalaridan biri bo'ysunish strategiyasidir.

Shifokor va bemor o'rtasidagi suhbat doirasida suhbatdoshning xatti-harakatlarini og'zaki o'zgartirish usullari aniq (ochiq og'zaki bosim) va yashirin (manipulyatsiya usullari) ga bo'linadi. Muloqotning avtoritar turining ko'rsatkichlari yuqori kommunikant nutqidagi xatti-harakatlarga ta'sir qilish va nazorat qilishning aniq shakllaridir. Shifokor va bemor o'rtasidagi avtoritar nutq turi ko'rsatma-me'yoriy komponentni (majburiy shart), shuningdek, sanksiyalar yoki rag'batlantirish kabi o'zgaruvchan komponentlarni o'z ichiga olishi kerak. Ta'lim va me'yoriy komponentga misollar: B. - Hech qanday holatda chekmang. Bo'lishi mumkin emas! Hech qachon chekmang! // V. - Tovuq, baliq, cho'chqa go'shti, qo'zichoqni yo'q qiling. Tez-tez, asta-sekin, kichik qismlarda ovqatlaning. Ortiqcha ovqatlanmang. Qorin bo'shlig'i mushaklarini taranglashtirmang. Yo'q qiling ... yo'q qiling ... spirtli ichimliklar, qahva, shokolad, kuchli choy. O'zgaruvchan komponentga misollar: V. - Oyoqsiz qolasiz! (sanksiyalar) // V. - Agar siz dietaga rioya qilsangiz, siz uchun hamma narsa yaxshi bo'ladi (rag'batlantirish). Ta'lim-me'yoriy komponentni amalga oshirish direktiv strategiyaning turli xil taktikalarida (talab, buyruq va boshqalar) uchraydi.

Masalan: V. – Besh daqiqa o'tirish kerak. Keyin sekin turing. Ushbu og'zaki usullarni amalga oshiradigan gaplarning diktal qismi sababchi harakatni va / yoki

harakatlar tartibini bildiradi (o'tir / keyin tur), modal qismi esa bayonotga harakat motivatsiyasini beradi (o'tirish / olish kerak). yuqoriga). Agar kerak bo'lsa, direktiv strategiya rag'batlantirish funksiyasini bajaradigan salbiy motivatsiya va / yoki rag'batlantirish strategiyalari bilan to'ldiriladi. Ikkala strategiya ham istiqbolli yo'nalishga ega, ya'ni kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan voqealarga ishora qiladi. Salbiy motivatsiya strategiyasi ogohlantirish, tahdid, qo'rqitish taktikasi orqali amalga oshiriladi va harakatlarni bajarmaslik yoki ularni bajarishda kutilgan xatolarning salbiy oqibatlarini etkazish funksiyasini bajaradi. Ushbu strategiyaga qarshilik og'zaki rag'batlantirish taktikalarining to'plamidir: suhbatdoshni maqtash va to'g'ri bajarilgan harakatlar uchun foyda va'da qilish.

Bo'ysunish strategiyasi istiqbolli yo'nalishga ega: uning nutq texnikasi, qoida tariqasida, hozirgi va kelajakdagi dunyoning rasmini va muloqot qiluvchining xatti-harakatlarini o'zgartirishga qaratilgan.

Bo'ysunish strategiyasining muvaffaqiyatining muhim sharti - raqibning kerakli harakatlarni bajarishga tayyorligi. Shu munosabat bilan shifokor va bemor o'rtasidagi nutqda munosabatlarning ishtirokchilari turlarining nisbati katta rol o'ynaydi. Masalan, "itoatkor" (A.S.Gotlib tasnifiga ko'ra) yoki "bo'ysunuvchi" (T.Piters tipologiyasida) deb ta'riflangan bemor bilan "direktiv" tipdagi shifokor o'rtasidagi o'zaro munosabat uyg'un bo'ladi, deb taxmin qilinadi.

XALQARO HAMORLIK VA SHERIKLINI RIVOJLANTIRISH

Isroilova Sarvinoz Bahodir qizi

Andijon davlat chet tillar institute talabasi

Annotatsiya: Bu maqolada hamkorlikni va sheriklikni rivojlantirish haqida so'z yuritiladi va albatda ko'plab ma'lumotlar taqdim etiladi. Konstitutsiyadagi qonunlarda ham keltirib o'tilganlik haqida so'z boriladi.

Annotation: This article discusses the development of cooperation and partnership, and of course, a lot of information is provided. It also discusses the laws mentioned in the Constitution.

Аннотация: В этой статье рассматривается развитие сотрудничества и партнерства, и, конечно, дается много информации. Также обсуждаются законы, упомянутые в Конституции.

Kalit so'zlar : hamkor, global muammolar, ijtimoiy, tashkilotlar, dasturlar yaratish, strategiya, loyiha, ijtimoiy-iqtisodiy.

Key words: partner, global issues, social, organizations, programming, strategy, project, socio-economic.

Ключевые слова: партнер, глобальные проблемы, социальный, организации, программирование, стратегия, проект, социально-экономический.

O'zbekistonning rivojlangan demokratik davlatlar qatoridan joy olishi — yurtimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlardan ko'zlangan asosiy maqsadlardan biridir. Mamlakatimiz o'tgan davrda turli qiyinchiliklarni yengib o'tib, rivojlanish yo'lidan dadil bormoqda. Vaholanki, bir paytlar ayrim ekspert doiralarida O'zbekiston taraqqiyot yo'li muvaffaqiyatiga ishonmaganlar ham bo'lgan edi.

Bugun mamlakatimiz xalqaro hamjamiyatning teng huquqli a'zosi sifatida ta'lim, sog'liqni saqlash, tadbirkorlik, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish hamda xavfsizlikni ta'minlash sohasida ulkan marralarni egallamoqda. Bu yutuqlar jahonning yetakchi reyting agentliklari tomonidan e'tirof etilayotir. Ayni damda dunyo jamoatchiligi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi bo'yicha olib borilayotgan saylov kampaniyasini katta qiziqish bilan kuzatayotgani ham bejiz emas, albatta. Xalqaro hamkorlik doirasida imzolangan hujjatlar:

2020-2021-yillar davomida Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tomonidan xalqaro hamkorlikka oid 8 ta memorandumlar imzolandi:

- 2020-yil 7-dekabr O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi va Konrad Adenauer nomidagi jamg'armaning O'zbekiston Respublikasidagi vakolatxonasi o'rtasida Hamkorlik memorandumi;
- 2021-yil 5-iyun Agentlik va Tojikiston Respublikasi Davlat moliyaviy nazorati va korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi o'rtasida Anglashuv memorandumi;

- 2021-yil 16-iyun Agentlik va Qozog‘iston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi o‘rtasida Anglashuv va hamkorlik memorandumini;
- 2021-yil 11-oktyabr Sloveniya Respublikasi Korrupsiyani oldini olish komissiyasi va O‘zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi o‘rtasidagi Anglashuv memorandumini;
- 2021-yil 28-oktyabr Agentlik, Buyuk Britaniya va Shimoliy Irlandiya Birlashgan Qirolligi xukumatidan Buyuk Britaniyaning Toshkentdagi elchixonasi va Hukumatlararo Hamkorlik Xizmati o‘rtasida hamkorlik o‘rnatish yuzasidan Anglashuv memorandumini;
- 2021-yil 17-noyabr Agentlik va Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti o‘rtasidagi Anglashuv memorandumini;
- 2021-yil 18-noyabr Xalqaro korrupsiyaga qarshi akademiyasi va O‘zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi o‘rtasida Anglashuv memorandumini;
- 2021-yil 1-dekabr Agentlik va Ozarbayjon Respublikasi Bosh prokurori huzuridagi korrupsiyaga qarshi kurashish bosh boshqarmasi o‘rtasidagi korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha Anglashuv memorandumini;
- 2022-yil 12-may Agentlik va Malayziya Korrupsiyaga qarshi kurashish komissiyasi o‘rtasida o‘zaro anglashuv memorandumini.
- 2022-yil 24-may Agentlik va Latviya Korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish byurosi.

Xalqaro aloqalar yo‘lga qo‘yilgan xorij davlatlarining idora va tashkilotlari:

- Malayziya korrupsiyaga qarshi kurashish komissiyasi;
- Koreya Respublikasining Korrupsiyaga qarshi kurashish va fuqarolik huquqlari bo‘yicha komissiyasi;- Fransiya Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi;
- Xitoy Xalq Respublikasi Milliy nazorat komissiyasi;

- AQSH Davlat departamentining Xalqaro narkotik va huquqni muhofaza qilish masalalari bo'yicha byurosi;
- Singapur Korrupsiya jinoyatlarini tergov qilish byurosi;
- Latviya Respublikasi Korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish byurosi;
- Qozog'iston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi;
- Tojikiston Davlat moliyaviy nazorati va korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi;
- Ozarbayjon Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish bosh boshqarmasi;
- Ukraina Korrupsiyaning oldini olish milliy agentligi, Korrupsiyaga qarshi kurashish byurosi;
- Moldova Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish milliy markazi;
- Afg'oniston Korrupsiyaga qarshi kurashish komissiyasi;
- Eron Islom Respublikasi Bosh inspeksiyasi tashkiloti;
- Pokiston Milliy hisobdorlik byurosi;
- Sloveniya Respublikasi Korrupsiyaning oldini olish komissiyasi;
- Misr Ma'muriy nazorat idorasi va Korrupsiyaga qarshi kurashish akademiyasi
- Germaniya Federal Ichki ishlar vazirligi, Germaniya Xalqaro huquqiy hamkorlik jamg'armasi va boshqalar.

Agentlikka Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha tarmog'ining Istanbul harakatlar dasturi doirasidagi ishlar hamda ishlab chiqilgan tavsiyalarning amalga oshirilishini ta'minlash hamda BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi va O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi boshqa xalqaro shartnomalari qoidalarining bajarilishi bilan bog'liq chora-tadbirlarni amalga oshirish hamda ushbu yo'nalishdagi faoliyatni

muvofiglashtirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi milliy koordinatori vazifa va vakolatlari yuklatilgan. ■ Xalqaro hamkorlik rivojlantirish strategiyalari

Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish strategiyalari bir qancha asosiy tamoyillarga asoslangan. Ular orqali davlatlar o'rtasidagi munosabatlar mustahkamlash va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash maqsad qilinadi.

Asosiy strategiyalar: Muloqot va diplomatiya: Ta'lim va madaniyat sohasida loyiha va dasturlar yaratish, forumlar va konferensiyalar o'tkazish orqali muloqotni kuchaytirish. Savdo va investitsiyalarni rag'batlantirish: Xalqaro savdo shartnomalari tuzish, investitsiya imkoniyatlariga oid maslahatlar berish va dasturlarni yaratish. Resurslarni baham ko'rish: Texnologiyalar, bilimlar va tajribalarni o'zaro almashish, hamda ilmiy tadqiqotlar olib borish. Barqaror rivojlanish: Ekologik masalalarda hamkorlik qilish va barqaror rivojlanishni ta'minlaydigan dasturlarni amalga oshirish. Regionlararo hamkorlik: Yaqin mintaqalar bilan aloqalarni rivojlantirish, savdo va transport yo'llarini kengaytirish. Bu strategiyalar xalqaro aloqalarning samaradorligini oshiradi va yangi imkoniyatlar yaratadi.

Xalqaro hamkorlik turlari

Xalqaro hamkorlik bir qancha yo'nalishlarda amalga oshiriladi. Quyida uning asosiy turlarini keltirib o'tamiz: Iqtisodiy hamkorlik: Mamlakatlar o'rtasida savdo, investitsiyalar va iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Bunday hamkorlik avtodor, bozor va moliyaviy muassasalar orqali amalga oshiriladi. Siyosiy hamkorlik: Mamlakatlar o'rtasidagi siyosiy aloqalarni rivojlantirish, diplomatik munosabatlarni o'rnatish va xalqaro masalalarda birgalikda ishlashni o'z ichiga oladi. Gumanitar hamkorlik: Xalqaro tashkilotlar va donor mamlakatlar tomonidan belgilangan maqsadlarga muvofiq, ijtimoiy muammolarni hal qilish, yordam ko'rsatish va belgilangan muammolarni bartaraf etishga qaratilgan. Madaniy hamkorlik: O'zanlar, tarix, urf-odatlar va san'at sohalarida almashuv, madaniy tadbirlar va festivallar orqali amalga oshiriladi. Ekologik hamkorlik:

Atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishni ta'minlash maqsadida mamlakatlar o'rtasida tajriba almashish, qonunchilik va global muammolarni hal etishga qaratilgan. Ushbu turlar xalqaro hamkorlikning muhim jihatlaridir va ularning birgalikda ishlashi global barqarorlikka hissa qo'shadi. ■ Hamkorlik va sheriklikni rivojlantirish Hamkorlik va sheriklik rivojlantirish, birinchi navbatda, ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikka olib keladi. Buning uchun davlatlar o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlash va samarali aloqalarni o'rnatish mumkin. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida hamkorlik va sheriklik asosiy tamoyillardan biri sifatida belgilanadi. Unda xalqaro munosabatlar, to'liq ishtirok etish va global muammolarni birgalikda hal etish zarurligi ta'kidlanadi. Davlat dasturlari va qonunlar orqali iqtisodiy, madaniy va siyosiy sohalarda hamkorlikni rivojlantirishga, investitsiyalarga jalb qilishga, hamda gumanitar yordam ko'rsatishga qaratilgan chora-tadbirlar belgilangan. Bunday yondashuv, mamlakatlar o'rtasidagi hamkorlikni yanada takomillashtirishga, do'stlikni mustahkamlashga hamda global barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Xalqaro iqtisodiy hamkorlik", muallif: Mahmudov T., 2015
Iqtisodiy hamkorlik shakllari va turlari haqida keng qamrovli ma'lumotlar.
2. "Diplomatiya va xalqaro aloqalar", muallif: Qodirov Sh., 2018
Siyosiy hamkorlik va diplomatik munosabatlar haqida batafsil tavsiyalar.
3. "Gumanitar yordam va uning asosiy tamoyillari", muallif: Islomov A., 2017
Gumanitar hamkorlikning asosiy printiplari va amaliyoti haqida.
4. Muloqotni osonlashtirish: "Xalqaro aloqa va diplomatiya", muallif: Sultonov A., 2020.
5. Resurslarni boshqarish: "Xalqaro moliyaviy tashkilotlar", muallif: Shomurodov B., 2019.
6. Qonunchilik va standartlar: "Xalqaro qonunlar va standartlar", muallif: Jabborov D., 2021.

V. SHO‘BA
OLIY TA‘LIMNI
BOSHQARISHDA ZAMONAVIY
MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

OLIY TA'LIMDA OLIB BORILAYOTGAN ISLOHOTAR HAQIDA.

Karimov Kamoldin Nasriddinovich

ADCHTI Ingliz tili nazariy aspektlari kafedrası o'qituvchisi.

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Oliy ta'lim muassasalari sonining oshishi, xalqaro akkreditatsiya jarayonlari va dual ta'lim tizimining joriy etilishi ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ta'lim dasturlari optimallashtirilib, xalqaro tajribalar asosida kadrlar tayyorlash tizimi takomillashtirilmoqda.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, islohotlar, dual ta'lim, innovatsiya, kadrlar tayyorlash, xalqaro tajriba, ta'lim sifati.

O'zbekiston Respublikasi aholisi 2025-yil 1-yanvar holatiga 37,5 million kishini tashkil etadi. Bugungi kunda aholining 4 foizga yaqini oliy ta'lim muassasalari talablari hisobanadi. Ya'ni 1,5 millondan ortiq yoshlar oliy ta'lim muassasalarida tahsil olmoqdalar.

Ushbu talabalar respublikamizning 208 ta oliy ta'lim muassasalarida, jumladan 988 mingdan ziyodi davlat oliy ta'lim muassasalarida, nodavat ta'lim muassasalarida 513 mingdan ortiq va xorijiy oliy ta'lim muassasalarida esa 40 ming nafardan ziyod yoshlar bilim olmoqdalar.

O'zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan oliy ta'limni rivojlantirishga doir qator qarorlar, buyruqlar qabul qilingan.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tadqiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son-li farmoni bo'lib O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil

fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida qabul qilingan.

Ushbu farmon qabul qilingandan hozirgi kungacha bo'lgan vqt mobaynida Respublikamizda oliy ta'lim muassasalari 114 tadan 208 taga yetishi oliy ta'lim qamrovini 2030-yilgacha 50 foizga chiqarish imkoniyatini beradi.

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi axborotiga ko'ra 2024-yilda O'zbekiston oliy ta'limi quyidagi yutular bilan faxrlansa arziydi:

-Ta'lim yo'nalishlarini optimallashtirish maqsadida mazmun jihatidan yaqin bo'lgan bakalavriat ta'lim yo'nalishlari 40 foizgacha maqbullashtirildi. 183 ta ta'lim yo'nalishi va 546 ta mutaxassislik bo'yicha malaka talablari, 1 278 ta o'quv reja va 4 mingdan ortiq o'quv dasturlari tasdiqlangan.

-Bundan tashqari, 7 ta oliygohdagi 39 ta ta'lim dasturlari xalqaro akkreditatsiyadan o'tkazildi. Shu bilan birga, Top-500 ga kirgan 9 ta xorijiy oliygoh bilan hamkorlikda 15 ta qo'shma ta'lim dasturi tashkil etilgan.

-Xorijiy tajribalarni o'quv jarayoniga jalb qilish ham muhim yo'nalishlardan biri bo'lib, 4 970 nafar professor-o'qituvchi xorijda malaka oshirdi, 2 510 nafar xorijiy professor-o'qituvchi o'quv jarayoniga jalb etilgan.

-Shuningdek, kasbiy ta'lim muassasalariga 169195 nafar yoshlar qabul qilindi. 14 673 nafar ishsiz fuqarolar 38 ta kasbga o'qitilgan.

-418 ta kasbiy ta'lim tashkilotida 7 677 ta korxona bilan 30,8 ming nafar o'quvchi 114 ta kasb bo'yicha dual ta'limga jalb etilgan.

-Hududlarda 4 ta innovatsion faoliyat infratuzilma subyektlari tashkil etilib, ularning umumiy soni 55 taga yetkazilgan.

-Oliygozlarda 27364 o'rinli talabalar turar joyi va 10500 o'rinli o'quv binolari yaratilgan.

Ushbu ko'rsatkichlar albatta O'zbekiston yoshlarining sifatli ta'lim olishlari uchun keng imkoniyatlar yaratish bilan bir qatorda respublikamizni jahon arenalarida o'z o'rnini mustahkamlashga xizmat qiladi desak mubolag'a

bo'lmaydi. Ushbu fikrimizning asosi sifatida shuni takidlash joizki, hukumatimiz tomonidan chiqarilgan qaror va farmonlar ta'lim sifatini oshirish, yoshlarimizning jahon andozalarida ta'lim olishlari va buning asnosida yurtimiz, jamiyatimiz uchun kelajagi porloq yetuk kadrlar bo'lib yetishishlari uchun xizmat qiladi.

Qaror loyihasiga ko'ra, Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizom tasdiqlanadi. Ushbu nizomda dual ta'limning maqsad va vazifalari, dual ta'limni tashkil etish va uning bosqichlari, dual ta'limda o'quv jarayoni va malaka amaliyotini olib borish tartibi, dual ta'lim ishtirokchilarining vazifalari, huquq va majburiyatlari belgilanmoqda.

Shuningdek, qaror loyihasida Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi hamda tizimida oliy ta'lim muassasalari bo'lgan vazirliklar va idoralarga iqtisodiyot tarmoqlarida tegishli ta'lim yo'nalishlari bo'yicha oliy ma'lumotli kadrlarga bo'lgan ehtiyojni o'rganish, Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligiga dual ta'lim asosida kadrlar tayyorlash takliflarini taqdim etish, dual ta'lim tashkil etiladigan tashkilotlar bo'yicha Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligiga takliflar kiritish, dual ta'lim tizimini tashkil etish yuzasidan tegishli chora-tadbirlarni shakllantirish bo'yicha topshiriq va vazifalar belgilanmoqda.

Qaror loyihasida Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, tizimida oliy ta'lim muassasalari bo'lgan vazirliklar va idoralarga har yili tasdiqlangan chora-tadbirlar asosida talabalarni dual ta'lim dasturlari asosida o'qishga jalb etish ishlarini tashkil etish, dual ta'lim tashkil etiladigan tashkilot va oliy ta'lim muassasasida ta'lim jarayonini tashkil etish yuzasidan hamkorlikni yo'lga qo'yilishini hamda kelishilgan o'quv rejasi va o'quv jarayoni jadvalini tasdiqlanishini ta'minlash, talabalarni belgilangan muddatlarda oliy ta'lim muassasalaridagi o'quv jarayonlarida ishtirok etishlarini va tegishli tashkilotlarda amaliy mashg'ulotlar bilan birga mehnat faoliyati olib borishlarini ta'minlash, oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim jarayonini tashkil etilishi ustidan tizimli nazorat o'rnatish vazifalari belgilanmoqda.

Shu bilan birga Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi har yili 1-mayga qadar tizimida oliy ta'lim muassasalari bo'lgan vazirliklar va idoralar bilan kelishilgan

holda dual ta'lim tashkil etiladigan oliy ta'lim yo'nalishlari va muassasalarini belgilaydi.

Dual ta'lim bo'yicha oliy ta'lim muassasalariga talabalarni o'qishga qabul qilish parametrlari Davlat oliy ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish jarayonlarini muvofiqlashtirish bo'yicha davlat komissiyasi tomonidan Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari hamda tizimida oliy ta'lim muassasalari bo'lgan vazirliklar va idoralarning takliflari asosida tasdiqlanadi.

Qayd etilishicha, loyihani tayyorlashda jahondagi yetakchi mamlakatlar, jumladan Germaniya, Ispaniya, Italiya, Rossiya, Janubiy Koreya, Xitoy, Malayziya oliy ta'lim muassasalarida dual ta'lim shaklini joriy etish borasidagi tajribalari o'rganilgan.

Ma'lumot uchun, dual ta'lim (shakli) – ta'limning nazariy qismi oliy ta'lim muassasada, amaliy qismi esa ish joyida o'tkaziladigan shakli hisoblanadi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, bugungi kunda hukumatimiz tomonidan oliy talimni yuqori darajaga olib chiqish borasida amalga oshirilayotgan ishlar butun oliy ta'lim tizimi xodimlari va qatnashuvchilariga tegishli vazifa yuklaydi. Hurmatli prezidentimiz Sh.Mirziyoyev aytganlaridek tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.

Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivijlantirish konsepsiyasini tadiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son-li farmoni
2. <https://talimxabarlari.uz/17951/>
3. <https://xabar.uz/uz/mahalliy/oliy-talim-tizimida-dual-talim-tashkil-etiladi-loyiha>

ZAMONAVIY TA'LIMDA BO'LAJAK MUTAXASSISLARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Matkarimova Ashurxon Ismoilovna,
Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz tili amaliyoti kafedrası v.b. professori

Annotatsiya: Ushbu tezis zamonaviy ta'limda bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda e'tibor berilishi kerak bo'lgan vaziyatlar hamda axborot texnologiyalari, raqamlashtirish kabi holatlarni oydinlashtirishga qaratilgan.

Kalit so'z va iboralar: zamonaviy ta'lim, kasbiy kompetensiya, kasbiy muloqot, motivatsiya, uzluksiz ta'lim, integratsiya, madaniyat, shaxs.

Mamlakatimizning dunyo hamjamiyatiga integratsiyalashuvi, fan- texnika va texnologiyalarning rivojlanishi yosh avlodning o'zgaruvchan dunyoda raqobatbardosh bo'lishi fanlarni mukammal egallashni taqozo etadi, bu esa ta'lim tizimiga, jumladan, ingliz tilini o'rgatish bo'yicha ham xalqaro tajriba va andozalarni joriy etish orqali ta'minlanadi.

Ma'lumki, ta'limda ilg'or pedagogik va yangi axborotlar texnologiyalarini tadbiq etish o'quv mashg'ulotlarining samaradorligini oshiribgina qolmay, ilm-fan yutuqlarini amaliyotda qo'llash orqali mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan, har tomonlama barkamol, yuksak ma'naviyatli shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi sivilizatsiya kuchaygan davrda har qaysi jamiyat kreativ shaxslarga ehtiyoj sezadi. Bu tabiiy hol albatta. Chunki dunyoda har daqiqada sodir bo'layotgan o'zgarishlar shuni taqozo qilmoqda.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish kundan-kunga ortib bormoqda. Bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini

o'zlari qidirib topish, mustaqil o'rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda, boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini ham bajaradi. Bugungi kunda ta'limda «Aqliy hujum», «Fikrlar hujumi», «Tarmoqlar» metodi, «Sinkveyn», «BBB», «Beshinchisi ortiqcha», «6x6x6», «Bahs-munozara», «Rolli o'yin», FSMU, «Kichik guruhlarda ishlash», «Yumaloqlangan qor», «Zigzag», «Oxirgi so'zni men aytay» kabi zamonaviy texnologiyalarining faol qo'llanilishini juda yaxshi bilamiz. Biroq shular barobarida dars jarayonlarida didaktik o'yinlar ham faollikdan qolishmaydi. Boshlang'ich ta'limda o'yin ijodiy faoliyatning bir shaklidir. Bunda o'quvchi ijtimoiy va moddiy borliqni bilish hamda anglash asosida emotsional-hissiy, intellektual-axloqiy rivojlanadi.

Bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish dunyoda yuzaga kelayotgan ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy muammolarning keskinligi bilan bog'liq.

Zamonaviy oliy ta'lim har tomonlama bilimga ega, yangicha fikrlovchi, kasbiy muammolarni mustaqil hal qilishga tayyor, professional manevrga ega bo'lgan malakali mutaxassislarni tayyorlashning maqbul usullarini topishga qaratilgan.

Mamlakatimiz sharoitida kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirish yagona ta'limiy, axloqiy, kasbiy, madaniy makonni saqlab qolish omili hamda jahon ta'lim makoniga qo'shilib ketish omiliga aylanadi.

Oliy ta'limda kadrlar tayyorlash jarayonini an'anaviy yo'nalishlari tizimida kasbiy kompetensiyani shakllantirishga yo'naltirish institutda talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatiga qat'iy yangi yondashuvlarni talab qiladi, bu o'z navbatida kasbiy muloqot instrumentiga aylanadi, bo'lajak mutaxassislikni o'rganish uchun motivatsiyani oshiradi.

Institutdagi ilmiy-tadqiqot faoliyati kadrlar tayyorlashning muhim qismi, uzluksiz ta'lim tizimidagi ko'p bosqichli jarayondir. U fanlararo integratsiya asosida shakllanib, yuksak ijtimoiy va kasbiy madaniyatga ega bo'lgan ko'p qirrali

intellektual shaxsni shakllantirishni ko'zda tutadi. Shu bilan birga, ilmiy-tadqiqotga tayyorgarlik talabalarning individual xususiyatlarini maksimal darajada hisobga olishni ta'minlashga imkon beradi; ta'lim maqsadlariga, ta'lim oluvchilarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlariga va o'qitish mazmunining o'ziga xos xususiyatlariga mos keluvchi tashkiliy-pedagogik shakllar va o'qitish usullaridan foydalanishga imkon beradi. Bu maqsadlar bilimlar tizimini o'zgartirishda, qadriyatlar paradigmasida, shaxsiy fazilatlar majmuasida, odamlarning xulq-atvorida ifodalanadi.

Talabalarning ilmiy ishlardagi ishtiroki bugungi oliy ta'limning ajralmas qismidir. Sergey Iosofovich Gessen ta'kidlashicha: "Ilmiy ta'limning so'nggi maqsadi bu ilmiy tadqiqot usulini o'zlashtirilishi bo'lib, unga talabani mustaqil tadqiqot ishiga jalb etish orqaligina erishish mumkin. Binobarin, oliy ilmiy maktab, eng avvalo, ilmiy tadqiqot markazi, o'qituvchi – faol tadqiqotchi, talaba – ilmiy ish ishtirokchisi, o'quv joyi – auditoriya, ilmiy laboratoriya – yangi ilmiy bilim va haqiqatlar ochib boriladigan maskan bo'lishi kerak. Oliy ilmiy maktab - bu ta'lim va tadqiqot birlashadigan joydir"[3]. Shunday qilib, institutda o'qitish va ilmiy tadqiqotlar bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lishi kerak.

Talabalarni ilmiy faoliyatga jalb qilish ko'rsatkichlarining nisbati va unda o'qituvchilarning ishtirok etish fakti talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlariga jalb etilishi bilan to'g'ridan-to'g'ri proportsional hisoblangan o'qituvchilarning ilmiy tadqiqotchilik faoliyatiga bog'liqligini aniqlash imkonini beradi. Davlat grantlari, loyihalarda qatnashish uchun arizalar topshirish, xo'jalik shartnoma ishlarida qatnashish, ixtiroga patent olish, dasturiy mahsulotlarni ro'yxatdan o'tkazish, ilmiy ish rahbari sifatida ilmiy tadqiqotchilik faoliyatida ishtirok etgan o'qituvchilarning aksariyati tadqiqotchilik ishlariga talabalarni jalb qilishga harakat qiladilar. Umuman olganda, oliy talim muassasa o'qituvchilari talabalarni tadqiqot faoliyatiga jalb qilish zarur deb hisoblaydilar. Lekin, shu bilan birga, ko'pchilik o'qituvchilar faqat konferensiyalarda qatnashish va maqola/tezis, referat, kurs ishi yozishni talabalarning fanga kirishining asosiy shakli sifatida ko'rishadi. Talabalarning ilmiy salohiyati pastligiga ishonch hosil qilgan o'qituvchilar buning

oldini olish choralari izlaydilar. Shuning uchun har xil turdagi tadqiqot loyihalarida ishtirok etayotgan o'qituvchilar talabalarni ularga jalb qilishni xohlaydilar. Oliy ta'lim muassasa o'qituvchilarida maqola va konferensiyalar ilmiy tadqiqot ishlarining asosiy (agar yagona bo'lmasa) shakllari ekanligiga ishonchini shakllantirish manbalarini aniqlash zarur.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning talabalarning fandagi ishtirokining asosiy shakli konferensiyalarda qatnashish va maqolalar yozish bo'lishi kerakligiga ikki omil ta'sir ko'rsatdi: 1) talabalarning jiddiy ilmiy loyihalarda ishtirok etishi tadqiqotchilardan qo'shimcha vaqt talab etadi; 2) talabalarning jiddiy ilmiy loyihalarda ishtirok etishlari ularning jiddiy ilmiy hissi yo'qligi sababli mantiqqa to'g'ri kelmaydi. Bu ikkala holat ham bir-biriga bog'liq.

Xulosa qilib aytganda, yosh avlodga yangi zamonga mos hayotiy maqsadlarini belgilashda chalg'imaslik, axborot makonida o'zlariga kerakli manzilni aql-idrok, halollik va mehnatsevarlik bilan topish, Vatan taraqqiyoti va yurt faravonligiga o'z hissasini qo'shish kabi fazilatlarni tarbiyalash pedagoglarning burchidir. Shunday ekan, nafaqat bo'lajak o'qituvchilarda, balki barcha ta'lim sohasi vakillarida raqamli kompetensiyani rivojlantirish bugungi davr talabidir. Buning uchun har bir o'qituvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalar va AKTdan keng foydalangan holda ta'lim jarayonini tashkil etishi, o'z ustida muntazam ishlashi, ya'ni umrbod ta'lim olishi, o'z kasbining "mohir ustasi" ga aylanishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Jalilova D.U. Boshlangich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasi tarkibiy qismlarining mazmun-mohiyati. O'zbekistonda ilm-fanning rivojlanish istiqbollari" Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani 2022-yil 30-noyabr. 839-842-betlar. (<https://doi.org/10.5281/zenodo.7377842>)
2. Jalilova D.U. Psychological And Technological Features of Increasing the Efficiency of Educational Activity of Talented Students in Presidential Schools. Journal of Pedagogical Inventions and Practices ISSN NO: 2770-2367 (<https://zienjournals.com>).

OLIY TA'LIMNI BOSHQARISHDA ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Andijon Davlat Chet Tillari Instituti
Roman-german, slavyan tillari fakulteti,
Teshaboyev Akramjon Yuldashevich
pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston oliy ta'lim tizimining boshqaruviga oid zamonaviy muammolarni aniqlash va ularning yechimlariga qaratilgan takliflarni ishlab chiqishga bag'ishlangan. Tadqiqot davomida moliyaviy resurslarning yetishmasligi, ta'lim sifatining pastligi, raqamli infratuzilmaning rivojlanmaganligi kabi muammolar ko'rib chiqildi. Xorijiy tajribalarni tahlil qilish asosida muammolarni bartaraf etish uchun innovatsion boshqaruv yondashuvlari va raqamli texnologiyalarni joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari O'zbekiston oliy ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar. Oliy ta'lim, boshqaruv, moliyaviy resurslar, ta'lim sifati, raqamli texnologiyalar, xalqaro tajriba, innovatsion yondashuvlar.

Bugungi kunda oliy ta'lim sohasi jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim omil bo'lib, zamonaviy bilim va texnologiyalarning asosi hisoblanadi. Ammo globallashuv, texnologik yangiliklar va iqtisodiy o'zgarishlar fonida oliy ta'lim tizimining boshqaruvida ko'plab muammolar yuzaga kelmoqda. Ta'lim sifatini oshirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, raqamli texnologiyalarni joriy etish va kadrlarni tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish zamonaviy boshqaruv oldidagi dolzarb masalalardan biridir.

Oliy ta'limni boshqarishning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi nafaqat milliy ta'lim tizimining barqarorligini, balki xalqaro reytinglardagi mavqeini ham belgilaydi. Shu sababli, ta'lim boshqaruvining samaradorligini oshirish maqsadida

ilg'or xorijiy tajribalar va zamonaviy innovatsion yondashuvlarni joriy etish zaruriyati yuzaga kelmoqda.

Ushbu maqola oliy ta'limni boshqarishda uchrayotgan zamonaviy muammolarni aniqlash va ularning yechimlariga yo'naltirilgan takliflarni ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqot doirasida asosiy e'tibor ta'lim sifatini oshirishga to'sqinlik qiluvchi omillarni aniqlash, innovatsion boshqaruv texnologiyalarini qo'llashning ahamiyatini tahlil qilish va strategik qarorlar qabul qilishda global tendensiyalarning rolini o'rganishga qaratildi.

USULLAR

Mazkur tadqiqotda oliy ta'lim boshqaruvida zamonaviy muammolarni aniqlash va yechim takliflarini ishlab chiqish uchun turli xil tadqiqot usullari qo'llanildi. Tadqiqotning asosiy metodologiyasi quyidagi yondashuvlardan iborat bo'ldi:

Tahlil usuli: Oliy ta'lim tizimining mavjud boshqaruv modellarini o'rganish va ular orasidagi farqlarni aniqlash uchun ilmiy maqolalar, hisobotlar va xalqaro tashkilotlarning tavsiyalari tahlil qilindi.

So'rovnoma usuli: O'zbekistonning oliy ta'lim muassasalari rahbarlari, o'qituvchilari va talabalari o'rtasida so'rovnomalar o'tkazilib, boshqaruvga doir mavjud muammolar va ularning yechimlariga oid qarashlar o'rganildi.

Statistik tahlil: Davlat va xalqaro tashkilotlarning ma'lumotlari asosida oliy ta'lim sifati va boshqaruvi bilan bog'liq statistik ko'rsatkichlar tahlil qilindi. Bu ko'rsatkichlar boshqaruvdagi muammolarni aniqlashda va ularni yechish yo'llarini belgilashda asosiy vosita bo'ldi.

Qiyosiy yondashuv: Xitoy, AQSh, Germaniya va Janubiy Koreya kabi ilg'or davlatlarning oliy ta'lim boshqaruvi tajribasi o'rganildi. Bu tajribalar milliy ta'lim tizimiga moslashtirish uchun tahlil qilindi.

Ma'lumot manbalari. Tadqiqotda asosiy ma'lumot manbalari sifatida xalqaro tashkilotlar, jumladan, UNESCO, OECD va Jahon Bankining ta'lim bo'yicha hisobotlari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi

va Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining statistik ma'lumotlari va tahlillari foydalanildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari oliy ta'lim tizimi boshqaruvida uchrayotgan asosiy muammolarni aniqlash va ularning sabablarini tahlil qilishga imkon berdi. Shuningdek, yangi texnologiyalar va boshqaruv yondashuvlarining ta'lim jarayoniga ta'siri ko'rib chiqildi.

Oliy ta'lim boshqaruvida mavjud asosiy muammolar.

Moliyaviy resurslarning yetishmasligi: Ta'lim muassasalarini rivojlantirish uchun zarur mablag'larning cheklangani va davlat byudjeti bilan bog'liq qiyinchiliklar ko'p kuzatilmoqda.

Ta'lim sifatining nomuvofiqligi: Ayrim oliy o'quv yurtlari talabalarining mehnat bozoridagi talablariga mos bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlay olmayapti.

Raqamli infratuzilmaning sust rivojlanishi: Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarning keng joriy qilinmagani o'quv jarayonining samaradorligini cheklab qo'ymoqda.

Kadrlar tanqisligi va malaka oshirish muammolari: O'qituvchilarning bilim darajasi va malakasini doimiy ravishda oshirish bo'yicha samarali tizimlarning yo'qligi.

Xalqaro hamkorlikning sustligi: Ayrim oliy ta'lim muassasalarida xorijiy universitetlar bilan aloqalar cheklangan.

Muammolarni tahlil qilish va ularning sabablarini ko'rsatish

Moliyaviy cheklovlar davlat byudjeti imkoniyatlarining cheklanganligi va xususiy sektor ishtirokining sustligi bilan izohlanadi.

Ta'lim sifatining pastligi o'quv dasturlarining zamonaviy talablarga mos ravishda yangilanmasligi, amaliy mashg'ulotlarning yetarlicha bo'lmasligi bilan bog'liq.

Raqamli infratuzilmaning rivojlanmaganligi asosiy sabablaridan biri moliyaviy resurslarning yetishmasligi va texnologik innovatsiyalarni joriy etish bo'yicha malakali mutaxassislarining yo'qligidir.

Kadrlar tanqisligi o'qituvchilar uchun xalqaro malaka oshirish dasturlariga kirish imkoniyatlarining cheklanganligidan kelib chiqadi.

Xalqaro hamkorlikning rivojlanmagani esa oliy ta'lim tizimining globallashuv jarayonlariga sust integratsiyasi natijasidir.

Yangi texnologiyalar yoki boshqaruv yondashuvlarining natijalari.

Raqamli platformalarni joriy etish: Onlayn ta'lim platformalarining joriy qilinishi ta'lim jarayonini ancha osonlashtirib, talabalarning o'quv resurslariga kirish imkoniyatlarini kengaytirdi.

O'quv jarayonini avtomatlashtirish: O'quv dasturlarini boshqarishda ma'lumotlarni qayta ishlashning avtomatlashtirilgan tizimlari samaradorlikni oshirdi.

Innovatsion yondashuvlar: Xitoy va Janubiy Koreya tajribasi asosida rivojlantirilgan boshqaruv tizimlari ta'lim sifatining yaxshilanishiga xizmat qilmoqda.

Xalqaro reytinglarga integratsiya: Jahon miqyosidagi reytinglarga kirish bo'yicha ko'rilgan chora-tadbirlar ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirdi.

MUNOZARA.

Natijalarni taqqoslash: Xorijiy tajriba bilan solishtirish. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston oliy ta'lim tizimi xalqaro tajriba bilan solishtirilganda bir qator imkoniyat va cheklovlarga ega. Masalan, **Janubiy Koreya** va **Xitoy** oliy ta'lim boshqaruvida raqamli texnologiyalarga asoslangan boshqaruv tizimlarini muvaffaqiyatli joriy etgan. Ushbu mamlakatlar tajribasi innovatsiyalarni rag'batlantirish va talabalarga zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini taqdim etishda namuna bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, **AQSh** va **Germaniya** ta'lim tizimlarida xalqaro hamkorlik va grant dasturlariga keng e'tibor qaratilishi ta'lim sifatining doimiy yaxshilanishiga olib kelmoqda. O'zbekistonda esa bu yo'nalishdagi ishlanmalar hali yetarli darajada rivojlanmagan bo'lib, xalqaro tajriba o'zlashtirilishi lozim.

Muammolarni bartaraf etish yo'llari va takliflar.

Moliyaviy masalalarni hal qilish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish zarur. Xususiy sektorni ta'lim tizimiga jalb qilish orqali universitetlarning moliyaviy barqarorligi ta'minlanishi mumkin. **Ta'lim sifatini oshirish** uchun o'quv dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish va zamonaviy kasbiy tayyorgarlik markazlarini tashkil etish taklif etiladi. **Raqamli infratuzilmani rivojlantirish** uchun oliy o'quv yurtlarida IT mutaxassislarni tayyorlash va ularga grant dasturlari orqali qo'shimcha imkoniyatlar yaratish lozim. **Kadrlar malakasini oshirish** uchun xalqaro trening va sertifikatlashtirish dasturlariga keng yo'l ochilishi talab etiladi. Bu o'qituvchilarning global tendensiyalarga mos bilimlarga ega bo'lishini ta'minlaydi. **Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish** maqsadida xorijiy universitetlar bilan qo'shma dasturlar va tadqiqot loyihalarini amalga oshirish zarur.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati. Mazkur tadqiqot oliy ta'limni boshqarishda zamonaviy yondashuvlarni qo'llash orqali milliy ta'lim tizimini takomillashtirishga yordam beradi. Xususan:

Raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali boshqaruv samaradorligini oshirish.

Ta'lim sifatini oshirish bo'yicha strategik qarorlarni qabul qilishda foydali ma'lumotlarni taqdim etish.

Xalqaro tajribalarni tahlil qilish orqali milliy ta'lim tizimiga innovatsiyalarni moslashtirish.

Tadqiqot natijalari O'zbekiston oliy ta'lim tizimi uchun uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda amaliy asos sifatida xizmat qilishi mumkin.

XULOSA

O'zbekiston oliy ta'lim tizimi boshqaruvida duch kelinayotgan muammolarni o'rganish natijasida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

O'rganilgan muammolarning umumiy tavsifi va yechim takliflari

1. **Moliyaviy cheklovlar** oliy ta'lim muassasalarining rivojlanishiga jiddiy to'siq bo'lib qolmoqda. Ushbu masalani hal qilish uchun davlat-xususiy sheriklik mexanizmini rivojlantirish va grant dasturlaridan samarali foydalanish zarur.
2. **Ta'lim sifatining pastligi** o'quv dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirishni talab etadi. Innovatsion o'quv usullarini joriy qilish va amaliy mashg'ulotlarga e'tibor qaratish muhim ahamiyatga ega.
3. **Raqamli infratuzilmaning rivojlanmaganligi** ta'lim jarayonining samaradorligini cheklaydi. Universitetlarda raqamli texnologiyalarni joriy etish va IT mutaxassislarni tayyorlash dolzarbdir.
4. **Malakali kadrlar yetishmasligi** o'qituvchilar uchun doimiy malaka oshirish dasturlarini tashkil etish orqali bartaraf etilishi mumkin. Xalqaro tajriba va treninglar bu borada muhim o'rin tutadi.
5. **Xalqaro hamkorlikning sust rivojlanishi** universitetlarning global ilmiy hamjamiyatda ishtirokini kuchaytirishni talab etadi. Xorijiy ta'lim muassasalari bilan qo'shma dasturlar va loyihalar amalga oshirilishi lozim.

Tadqiqotning kelgusidagi istiqbollari.

Mazkur tadqiqot oliy ta'lim boshqaruvida mavjud muammolarni o'rganish va ularning samarali yechimlarini taklif etishda dastlabki bosqich sifatida xizmat qiladi. Kelgusida:

- O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga xorijiy tajribani moslashtirish bo'yicha batafsil tadqiqotlar olib borish;
- Innovatsion boshqaruv texnologiyalarining milliy ta'lim tizimida qo'llanilish samaradorligini baholash;
- Ta'lim jarayonida raqamli platformalar va sun'iy intellekt imkoniyatlarini kengaytirishga oid tadqiqotlar amalga oshirish rejalashtirilgan.

Ushbu xulosalar oliy ta'lim boshqaruvini modernizatsiya qilish bo'yicha strategik qarorlar qabul qilishda foydali bo'lishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. "Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives." 2017.
2. OECD. "Trends Shaping Education 2022." Paris: OECD Publishing, 2022.
3. Jahon Banki. "Higher Education in Developing Countries: Peril and Promise." 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. "2023-yil oliy ta'lim rivojlanish strategiyasi bo'yicha hisobot." Toshkent, 2023.
5. Xitoyning Oliy ta'lim innovatsiyalari bo'yicha davlat kengashi. "Raqamli transformatsiya tajribasi." Pekin, 2021.
6. Altbach, P. G., Reisberg, L., & Rumbley, L. E. "Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution." UNESCO, 2009.
7. Germaniya Oliy Ta'lim Vazirligi. "Ta'lim boshqaruvida xalqaro hamkorlikning roli." Berlin, 2022.

Organization of Practice for Foreign Language Students: A Comprehensive Analysis

Diloram Zakhidova
Andijan State Institute
of Foreign Languages
diloromuz16@gmail.com

Abstract

This study examines the organization of teaching practice for foreign language students, focusing on its structure, implementation, and effectiveness. The research

analyzes key components of successful teaching practice programs, including theoretical frameworks, practical implementation strategies, and assessment methods. Through comprehensive analysis of pedagogical approaches and modern educational trends, the study provides recommendations for optimizing teaching practice organization.

Keywords: teaching practice, foreign language education, pedagogical competence, professional development, mentorship, educational technology

Introduction

The effective organization of teaching practice for future foreign language teachers represents a critical component in modern education. This significance stems from the growing need for professional preparation and adaptation of students to real teaching conditions, as well as the direct impact of teacher training quality on overall educational standards. The present study aims to develop comprehensive recommendations for optimizing teaching practice to prepare qualified foreign language teachers capable of meeting contemporary educational challenges.

The University of Edinburgh's School of Education integrates Vygotsky's sociocultural theory and Kolb's experiential learning cycle into their teaching practice framework, where student teachers actively construct their professional knowledge through guided reflection and practical experience. At Teachers College, Columbia University, the TESOL program incorporates Krashen's language acquisition theories alongside contemporary neurolinguistic approaches in their practicum design. The University of Queensland's School of Education emphasizes Ellis's principles of instructed language learning, with student teachers explicitly connecting theory to practice through structured observation tasks. At Germany's Humboldt University Berlin, the teacher education program combines Dewey's reflective practice model with modern cognitive approaches to language learning. The University of Auckland's language teacher education program uniquely integrates Kaupapa Māori principles alongside Western theoretical frameworks, demonstrating how cultural perspectives can enrich traditional teaching methodologies while preparing teachers for diverse educational contexts.

practice

Methodology and Organization

Structure of Teaching Practice

Harvard Graduate School of Education exemplifies this three-phase structure through its "Teaching Fellows Program," where student teachers spend a full

academic year in partner schools, beginning with intensive summer planning sessions. The University of Cambridge's Faculty of Education maintains long-standing partnerships with over 200 schools across East Anglia, providing structured mentoring programs throughout all phases. At the National Institute of Education in Singapore, the "Professional Practice and Inquiry" program integrates these phases with a unique emphasis on reflection and research. The University of Helsinki's teacher education program demonstrates successful university-school collaboration through its "Training School Network," where university lecturers and school teachers jointly supervise student teachers. McGill University's "Professional Seminar Series" connects these phases through regular meetings between university supervisors, school mentors, and student teachers, ensuring coherent progression from planning to implementation and analysis. These institutions demonstrate how strong partnerships enhance the quality of teaching practice and professional development opportunities.

Specific Components for Language Teachers

The development of pedagogical skills forms a core component of the practice. Students engage in lesson planning, incorporating various teaching methods and working with diverse educational materials. Particular emphasis is placed on developing communicative competence, which includes both the ability to effectively use the target language and create an appropriate language learning environment.

Intercultural competence development represents another crucial aspect. Students learn to incorporate cultural elements of the target language countries into their teaching and adapt their instructional approaches to accommodate diverse cultural backgrounds.

Modern Trends and Innovation

Technology Integration

In recent years, leading universities worldwide have revolutionized their teaching practice programs through innovative technological integration. The University of Melbourne's Master of Teaching program incorporates a Virtual Learning Environment (VLE) where student teachers practice classroom management scenarios through simulated interactions. At the University College London's Institute of Education, pre-service teachers utilize the "UCL Reflect" platform, which enables them to record, analyze, and receive feedback on their micro-teaching sessions. Stanford University's Teacher Education Program has implemented TeachFX, an AI-powered tool that analyzes classroom discourse

patterns and provides detailed feedback on student-teacher interactions. In Germany, the University of Münster employs the "DigiLLab" (Digital Language Learning Laboratory), where student teachers experiment with language learning apps, interactive whiteboards, and virtual reality applications for language instruction. The University of Hong Kong has integrated WeTeach, a comprehensive digital portfolio system where student teachers document their teaching practice, reflect on their experiences, and collaborate with peers and mentors. At the Moscow State Linguistic University, the "Digital Teacher" program incorporates platforms like Moodle and Microsoft Teams for blended learning approaches, while also training student teachers in using specialized language learning software such as Rosetta Stone and Duolingo in their practice teaching. The National Institute of Education in Singapore has pioneered the use of mixed reality classrooms, where student teachers can practice their skills in both physical and virtual environments simultaneously, using tools like ClassVR and zSpace for immersive teaching experiences.

Research Skills Development

At Oxford University's Department of Education, student teachers conduct action research projects during their practicum, investigating specific aspects of language acquisition in their assigned classrooms. The University of Toronto's OISE (Ontario Institute for Studies in Education) implements a research-based practicum where student teachers collaborate with experienced researchers to study phenomena such as code-switching in multilingual classrooms and the effectiveness of different feedback techniques. At the National University of Singapore, pre-service teachers participate in the "Teacher-Researcher Initiative," conducting systematic classroom observations and analyzing student learning patterns using established research methodologies. The University of Sydney's School of Education requires student teachers to complete a "Research-Informed Teaching Project," where they investigate the impact of specific teaching strategies on student achievement in language learning. At Germany's Heidelberg University, the TELL (Teaching English Language Learners) program engages student teachers in corpus linguistics research, analyzing authentic classroom discourse to inform their teaching practices. The University of British Columbia's language teacher preparation program includes a "Classroom-Based Research Module" where student teachers design and implement small-scale studies on topics such as motivation in language learning and the effectiveness of digital tools. At Japan's Waseda University, the TESOL program requires student teachers to conduct ethnographic research in their practice schools, examining cultural aspects of

language learning and teaching. These research initiatives often result in presentations at student research conferences and publications in educational journals, providing valuable experience in academic writing and research dissemination while contributing to the field of language education.

Assessment Criteria

The University of Manchester's PGCE program employs a comprehensive assessment framework where student teachers are evaluated through a combination of detailed lesson observations, weekly mentor meetings, and student feedback surveys using the validated TALIS instrument. At King's College London, the assessment criteria incorporate the UK Teachers' Standards alongside specialized rubrics for language teaching competencies, with particular emphasis on classroom discourse analysis and differentiation strategies. The University of Melbourne utilizes a digital portfolio system that tracks student teachers' progress across multiple criteria, including lesson planning quality, classroom management skills, and student engagement metrics. At Seoul National University's teacher preparation program, assessment includes peer evaluation components and systematic analysis of recorded lessons using the internationally recognized CELTA observation criteria. The National Taiwan Normal University implements a unique "360-degree feedback system" where assessment data is collected from supervising teachers, peers, students, and self-reflection reports, providing a holistic view of teaching competence development.

Recommendations and Future Directions

Based on the comprehensive analysis of leading global practices in teacher education, several key recommendations emerge for universities initiating or developing their teaching practice programs:

The establishment of a robust digital infrastructure would be beneficial, following the examples of UCL and the University of Melbourne. This could include implementing a Virtual Learning Environment (VLE) and digital portfolio systems, which have proven effective in documenting student progress and facilitating meaningful feedback. The integration of AI-powered tools, similar to Stanford's TeachFX, could provide valuable insights into teaching performance and classroom dynamics.

A structured three-phase approach, as demonstrated by Harvard and Cambridge, would provide a solid foundation. This could begin with intensive planning sessions, followed by guided implementation, and conclude with

thorough analysis and reflection. The development of strong partnerships with local schools, following the University of Helsinki's model, would be crucial for providing authentic teaching experiences.

Research integration, as exemplified by Oxford and the University of Toronto, could be gradually incorporated into the program. Starting with small-scale action research projects would help develop critical thinking skills while contributing to the field of education. The implementation of a comprehensive assessment framework, similar to the University of Manchester's approach, would ensure thorough evaluation of teaching competencies.

Cultural competence development, as shown in the University of Auckland's program, could be emphasized through the integration of local cultural perspectives alongside international teaching methodologies. This would prepare teachers for increasingly diverse educational environments.

For future development, consideration could be given to incorporating mixed reality classrooms, following Singapore's National Institute of Education's example, as technology becomes more accessible. Additionally, the establishment of a research dissemination platform, similar to those used by British Columbia and Waseda University, would encourage academic contribution and professional growth.

The implementation of these recommendations would benefit from a phased approach, starting with fundamental elements like digital infrastructure and mentoring systems, then gradually incorporating more advanced components such as research initiatives and technological innovations. This systematic development would help ensure sustainable growth and effective integration of modern teaching practice elements while maintaining program quality and student teacher development.

References:

1. Farrell, T. S. C. (2016). *From trainee to teacher: Reflective practice for novice teachers*. Equinox Publishing.
2. Freeman, D., & Johnson, K. E. (2018). Reconceptualizing the knowledge-base of language teacher education. *TESOL Quarterly*, 52(1), 1-47.
3. Zakhidova, D. (2024). Integrating culture into language learning: strategies and challenges. *International Journal of Education, Social Science & Humanities*, 12(6), 645-647.
4. Howard, J., & Major, J. (2019). Guidelines for designing effective English language teaching materials. *The TESOLANZ Journal*, 9, 50-58.
5. Johnson, K. E. (2019). *Second language teacher education: A sociocultural perspective*. Routledge.

6. Kumaravadivelu, B. (2016). The decolonial option in English teaching: Can the subaltern act? TESOL Quarterly, 50(1), 66-85.
7. Richards, J. C., & Farrell, T. S. C. (2020). Professional development for language teachers: Strategies for teacher learning (2nd ed.). Cambridge University Press.
8. Roberts, J. (2016). Language teacher education. Routledge.
9. Scrivener, J. (2017). Learning teaching: The essential guide to English language teaching (3rd ed.). Macmillan Education.
10. Latibjonov, A. A. (2024). Transformations in translation polycomponential composite sentences from english into uzbek. American journal of education and learning, 2(4), 206-209.
11. Nuraliyevich, T. E. (2024). Semantic and formal criteria of determining the oppositions between lexical and phraseological units in english and uzbek. Новости образования: исследование в XXI веке, 3(27), 43-45.
12. Zuxriddinova, M. (2023). Approaching the translation of dysphemisms in uzbek language. Talqin va tadqiqotlar, 1(17).

ZAMONAVIY IQTIDORLIK KONSEPSIYASINI TARBIYA JARAYONIDAGI AHAMIYATI.

ADCHTI, Ijtimoiy-gumanitar fanlar,

pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

(PhD) A.B.Isomiddinov

ADCHTI talabasi M.Nurmatova

Annotatsiya: ushbu maqolada iqtidorlilik konsepsiyasining turli mamlakat olimlari tomonidan turli yondashuvlarda o'rganilganlikning mazmun-mohiyati va asoasiy mag'zi yoritib berilgan bo'lib, talabalrning iqtidorini aniqlashda e'tibor berish kerak bo'lgan jihatlar umumiy tarizda izohlab o'tilgan.

Kalit so'zlar: bilish jarayonlari, eksperimental yondashuvlar, intellekt, iqtidor, talaba, ta'lim, tarbiya, tamoyil, yosh xususiyatlari.

Mamalakatimizda iqtidorli yoshlarni qo'llab-quvatlash ularning salohiyatini ro'yobga chiqarish, ilmiy-tadqiqot faoliyatini samarali yo'lga qo'yish uchun qo'shimcha shart-sharoitlar yaratish borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda.[**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]

Zamonaviy iqtidorlik konsepsiyasini tajriba asosida XX asrning boshlarida boshlangan bo'lib, Moskva, Petrograd, Kiyevda o'tkazilib, bu tadqiqotlar milliy xarakterga egaligi bilan Amerika, Angliya va nemis psixologlarining qarashlaridan bir-biridan tubdan farq qiladi.

1909-1910-yillarga kelib esa G.I. Rossolimo tomonidan iqtidorli bolalarni diagnostika qilish tizimi yaratildi. Bu tizim o'zining to'liq va aniqligi bilan ajralib turardi.

Bu tizim quyidagi asosiy funksiyalarni tadqiq qilishga qaratilgan:

a) Diqqat

b) Iroda

c) Idrokning yaxlitligi

d) Eslab qolish

e) Assosiativ psixologiyaning tafakkur haqidagi qarashlariga muvofiq keluvchi assosiativ jarayonlar.

Assosiativ jarayonlarni diagnostika qilish quyidagi sifatlarni o'zida mujassamlashtiradi:

1. Fikrlash;

2. Kombinasiyalashgan qobiliyatlar;

3. Fikr tezligi;

4. Tasavvur;

5. Kuzatuvchanlikni baholash.

Bu jarayonlarni o'rganish uchun eksperimental psixologiyaning asosiy manbalariga tayangan holda diagnostik masalalar ishlab chiqildi. Ushbu metodika yordamida iqtidorlik darajasining dastlabki grafigi taqdim qilindi.

Uning rahbarligi ostida "Psixologiya va bola" jurnali nashr qilina boshlandi.

1912 yil G.I. Rossolimo Lomonosov jamiyatiga a'zo bolalar orasidan yuqori iqtidorli bolalarni saralab oladi.

Keyinchalik esa ularning tadqiqot muammolari qatoridan quyidagi jarayonlar o'rin egallay boshladi:

- iqtidorlilarni rivojlanishning ijtimoiy shartlari;
- iqtidorlik tushunchasini aniqlashtirish;
- iqtidorlikni kelib chiqish va tuzilishi.

Rus olimi V.M. Ekzemplyarskiy iqtidorli bolalarni o'rganish uchun diagnostik metodika qo'llagan. U o'z ishlarida shaxs iqtidorligini diagnostika qilish muammosiga asosiy e'tiborni qaratgan.

Jumladan, katta hajmdagi psixologik diagnostik metodikalar, iqtidorlilikni aniqlovchi testlar ishlab chiqildi va amalga tadbqiq qilindi. Bularning barchasi Yevropa, Amerika tadqiqotlari asosida amalga oshirildi.

Iqtidorli bolalarni o'qitish va tarbiyalashni tashkil qilishning asosiy vazifasi iste'dod xususiyatlarini aniqlashdir. Bolaning iste'dodi va qobiliyatini rivojlantirishga qancha vaqt e'tibor berilsa, shunchalik uni to'liq kashf etish mumkin bo'ladi. Agar bolaning o'ziga xos fazilatlarini unga yaqin kattalar munosib baholamasa, u boshqalar kabi bo'lib qolishi mumkin[**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Masalan, Germaniyada psixikaga ko'nikish va moslashishning eng yuqori shakli sifatida qaralib, aqliy iqtidorning muqim tarkibi sifatida qaraladi. V.Gitern buni quyidagicha izohlagan: **Aqliy iqtidor**-bu tafakkurni yangi talablarga ongli yo'naltirish va yangi topshiriqlar va hayot sharoitiga moslashish qobiliyatidir.

Bolaning iste'dodlarini kashf etishda har bir o'qituvchi o'z darslarida yangi usul va uslublarga asoslanib, sinfdagi yoshlarning hayotiga real qarashlarini shakllantiradi[**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

1912-yilda V.Shtern bolaning xronologik yoshidan qat'iy nazar uning tengqurlari kabi "oddiy" bola ekanini isbotlovchi matematik tenglikni ishlab chiqdi. Natijada u oddiy hisobkitoblar orqali xronologik yosh va aqliy yosh o'rtasida aloqa borligini isbotladi: u bu ko'rsatkichni intellekt koeffitsienti deb nomladi (IQ). U bolaning intellektual taraqqiyotidagi rivojlanishi yoki orqada qolishni inobatga olib intellekt va intellektual farqlarni bola intellektual taraqqiyotini intensivligi va tempini tekshiradi.

Formula quyidagicha bo'lib.

$$IQ = (Aq \cdot Xq) \cdot 100$$
 aqliy Yosh (AE) va (XE) xronologik Yosh orasidagi muvofiqlik aniqlanadi.

Iqtidorlikni aniqlash uchun aqliy taraqqiyot shkalalari ishlab chiqilgan bo'lib, ulardan biri Bine-Simon shkalasidir. Ushbu diagnostik shkalaning 2 ta muhim tamoyili uni Yangiligi va amaliy ahamiyatini belgilab beradi.

Birinchisi diagnostik topshiriqlar yordamida aniqlanuvchi barcha bilish jarayonlariga integral ekvivalentlarning topilganidan iborat.

Ikkinchi tamoyil esa bolaning intellektual imkoniyatlarini, intellektual taraqqiyot bilan muvofiqligini o'z ichiga oladi. Bu esa o'z navbatida iqtidorlikni bir qator faktorlar bilan bog'lab o'rganish imkonini berdi. 1930-yillar boshlariga kelib shkala L. Termen tomonidan modifikasiyalangan Stenfor-Bine shkalasi Moskva, Kursk, Vorenejlarda qo'llanilib sinovdan o'tkazilgan.

Qo'lga kiritilgan yutuqlar har doim ham iqtidorlilikdan dalolat bermaydi. Shuning uchun yuqoridagi saralash mezoni psixometrik metodlar: intellektual testlar, ijodiy va maxsus qobiliyatlar orqali to'ldirib, o'zgartirilib boriladi. Iqtidorli bolalarni diagnostika qilishning asosiy tamoyili iqtidorlilik konsepsiyalari va yondashuvlarning o'zgarishi bilan o'zgarib borgan.

K. Xeller, K. Perlet, V. Siervalod iqtidorlilikni kompleks tarzda tadqiq qilish uchun quyidagilarni o'rganishni taklif qiladilar:

- Intellektlar (kognitiv qobiliyatlar testi va o'qituvchining baqosi yordamida).
- Kreativlik (Dj. Gilford testi boyicha noyob usullarni, P. Torrens boyicha kreativlikni verbal iqtidorni aniqlovchi testlar va o'qituvchining baqosi yordamida).
- Ijtimoiy kompetentlik (so'rovnoma va o'qituvchining baqosi yordamida).
- Psixomotor qobiliyat (kompyuter testlari va o'qituvchining baqosi yordamida).
- San'at soqasidagi qobiliyat (o'qituvchining baqosi yordamida).
- Kognitiv bo'lmagan shaxs xususiyatlari (so'rovnomalar: bilimga tashnalik, omadga umid qilish omadsizlikdan qo'rqish xavotir, o'ziga-o'zi baqo, o'quv uslubi).
- Muhit xarakteri (oilaviy va maktab muqitini o'rganuvchi so'rovnomalar yordamida).
- Intilish (turli soqalardagi faollikni aniqlovchi, turli fandagi o'zlashtirishni ko'rsatuvchi so'rovnoma).

Demak:

1. Iqtidor tug'ma va intellektual voqelik deb tushuntiruvchi konsepsiya Yangisi bilan almashdi.
2. Iqtidor yuqori intellektual bilan bir narsa emas, vaxolanki yuqori intellekt iqtidorlilikning muhim shartidir.
3. Iqtidorlilikni muhim komponenti kreativlikdir.
4. Iqtidor insonning barcha shaxsiy sifatlarida ko'rinadi: qiziqishlari, motivlari, qislari, irodaviy xususiyatlari va boshqalar.

5. Shaxsning ijodiy potentsiali iqtidorlilikni asosini tashkil qiladi. Shu bilan birga u qayot tarzi ijtimoiy muqitning ta'sirisiz avtomatik tarzda namoyon bo'lmaydi.

6. Iqtidorli bolalarni o'rganish uchun aqliy iqtidorning asosiy komponentlarini, rivojlanishi dinamikasini o'rganishga imkon beruvchi- longityud metodini qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Zamonaviy iqtidorlilik konsepsiyasi shaxsning tabiiy qobiliyatlari, bilim va ko'nikmalari hamda innovatsion fikrlash qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Bu konsepsiya nafaqat intellektual salohiyatni, balki kreativlik, muammolarni hal qilish qobiliyati, moslashuvchanlik va ijtimoiy-emotsional intellektni ham qamrab oladi.

Bugungi kunda iqtidorlilikni rivojlantirish uchun individual yondashuv, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va interaktiv ta'lim metodlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, iqtidorli shaxslarni qo'llab-quvvatlash va ularning salohiyatini yuzaga chiqarish jamiyat taraqqiyotida muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

9. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim tog'risidagi qonun"ni 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son <https://lex.uz/docs/-5013007>

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Iqtidorli yoshlar bilan ishlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori 30.09.2024-yil. <https://www.lex.uz/uz/docs/-7145231>

11. O'rinova N.M., Tuychiyeva I.I, Baydjanov B.X "Umumiy pedagogika (pedagogika nazariyasi)" O'quv qo'llanma Farg'ona-2023

12. Бережкова Е.В., Краевский В.В. Парадигма науки и тенденции развития образования// Педагогика. – М., 2007. - №1.

13. Beknazarova, X.. "IQTIDORLI YOSHLAR TA'LIMI DIFFERENSIAL TA'LIMNING ASOSIY YO_NALISHI SIFATIDA" Oriental

renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, vol. 3, no. 5, 2023, pp. 1150- 1153.

14. Djalalova Munavvar Baxtiyarovna Osiyo Xalqaro Universiteti Pedagogika va psixologiya magistratura mutaxassisligi « MM1- III-22» guruh magistranti <https://doi.org/10.5281/zenodo.10113054>

15. Norimbetova, Z. A. (2020). Axborot kommunikatsion texnologiyalari yordamida geometriya fanini o'qitish metodikasi (10-11-sinflar misolida). Science and Education, 1(7).

16. www.Lex.uz

1. OLIY TA'LIMNI BOSHQARISHDA ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Mutalibova Muqaddasoy Abdunabi qizi

Andijon davlat chet tillari instituti

o'quv-uslubbiy boshqarma
muqaddasoymutalibova@gmail.com

2. Anotatsiya Oliy ta'limni boshqarish bugungi kunda globallashuv, raqamlashtirish va mehnat bozorining tezkor o'zgarishi ta'sirida murakkab masalaga aylangan. Ushbu maqolada oliy ta'limni boshqarishda yuzaga kelayotgan asosiy muammolar – ta'lim sifati, moliyaviy mustaqillik, kadrlar tayyorlash tizimi, xalqaro hamkorlik va raqamli transformatsiya masalalari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, mazkur muammolarga innovatsion yondashuvlar, davlat va xususiy sektor hamkorligi, ta'lim dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish kabi yechimlar taklif etiladi.

Abstract: The management of higher education today has become a complex issue under the influence of globalization, digitization and rapid changes in the labor market. This article analyzes the main problems arising in the management of higher education - the quality of education, financial independence, personnel training system, international cooperation and digital transformation. At the same time, innovative approaches to these problems, public and private sector

cooperation, and adaptation of educational programs to labor market requirements are proposed.

Аннотация Управление высшим образованием сегодня стало сложной проблемой под влиянием глобализации, цифровизации и быстрых изменений на рынке труда. В данной статье анализируются основные проблемы, возникающие в управлении высшим образованием - качество образования, финансовая независимость, система подготовки кадров, международное сотрудничество и цифровая трансформация. При этом предлагаются такие решения, как инновационные подходы к данным проблемам, сотрудничество государственного и частного сектора, адаптация образовательных программ к требованиям рынка труда.

3. Kalit soʻzlar: Oliy taʼlim, boshqaruv, innovatsiya, raqamlashtirish, taʼlim sifati, xalqaro hamkorlik, mehnat bozori, moliyaviy mustaqillik.

Key words: Higher education, management, innovation, digitization, quality of education, international cooperation, labor market, financial independence

Ключевые слова: Высшее образование, менеджмент, инновации, цифровизация, качество образования, международное сотрудничество, рынок труда, финансовая независимость.

Bugungi kunda oliy taʼlim tizimi jadal rivojlanayotgan texnologiyalar va jamiyat ehtiyojlariga moslashishi lozim. Taʼlim sifatini oshirish, xalqaro miqyosda raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, moliyaviy barqarorlikni taʼminlash oliy taʼlim muassasalarining oldida turgan asosiy vazifalardan biridir. Shu sababli, oliy taʼlimni boshqarish jarayonida zamonaviy yondashuvlardan, jumladan, raqamli texnologiyalar, akademik avtonomiya va innovatsion metodlardan samarali foydalanish zarur. Ushbu maqolada oliy taʼlim tizimidagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari tahlil qilinadi.

Oliy taʼlim tizimi bugungi kunda tez oʻzgarib borayotgan dunyoda oʻz oʻrnini saqlab qolish uchun doimiy ravishda yangilanib turishi kerak. Shu sababli, oliy

ta'limni boshqarishda bir qator zamonaviy muammolar mavjud bo'lib, ularni hal qilish uchun innovatsion yechimlarni qo'llash zarur.

Muammolar:

- **Moliyalashtirish:** Oliy ta'lim muassasalari uchun moliyalashtirishning yetarli emasligi, resurslarning samarali taqsimlanmasligi va xarajatlarning oshishi muhim muammo hisoblanadi. Bu ta'lim sifatiga, infratuzilmaning rivojlanishiga va ilmiy-tadqiqot ishlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.
- **Sifat nazorati:** Ta'lim sifatini nazorat qilish va baholash mexanizmlarining samaradorligi pastligi, o'quv dasturlarining zamonaviy talablarga javob bermasligi va o'qituvchilarning malakasini oshirishning yetarli emasligi muammo hisoblanadi.
- **Innovatsiyalar:** Yangicha pedagogik texnologiyalarni qo'llashning past darajasi, onlayn ta'limning samaradorligini oshirish, ilmiy-tadqiqot ishlariga innovatsion yondashuvlarni joriy etish va raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish masalalari dolzarbdir.
- **Xalqaro hamkorlik:** Xalqaro hamkorlikning zaifligi, chet el universitetlari bilan o'zaro aloqalarni rivojlantirish, talabalar va o'qituvchilar almashinuvi, qo'shma ilmiy loyihalarni amalga oshirishda qiyinchiliklar mavjud.
- **Ish bilan ta'minlash:** Bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashishi, kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirish, ish bilan ta'minlash darajasini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Yechimlar:

- **Diversifikatsiya:** Moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, xususiyl sektorini jalb qilish, grantlar va xayriya mablag'larini oshirish orqali moliyaviy muammolarni hal qilish mumkin.
- **Akreditatsiya:** Ta'lim sifatini nazorat qilish va baholash tizimini takomillashtirish, milliy va xalqaro akkreditatsiya standartlarini joriy etish, o'quv dasturlarini yangilash va o'qituvchilarning malakasini oshirishga e'tibor berish lozim.

- **Raqamlashtirish:** Onlayn ta'limni rivojlantirish, raqamli resurslardan foydalanishni kengaytirish, masofaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llash orqali ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish kerak.
- **Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish:** Xalqaro universitetlar bilan hamkorlikni mustahkamlash, talabalar va o'qituvchilar almashinuvi dasturlarini kengaytirish, qo'shma ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish orqali xalqaro aloqalarni rivojlantirish zarur.
- **Mehnat bozoriga moslashish:** O'quv dasturlarini mehnat bozorining talablariga moslashtirish, amaliyotlarni kengaytirish, kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan qo'shimcha kurslarni tashkil etish orqali bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanishini ta'minlash kerak.

Ushbu muammolarni hal qilish orqali oliy ta'lim tizimining sifatini oshirish, raqobatbardoshligini kuchaytirish va mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo'shish mumkin. Bu esa davlat siyosati, oliy ta'lim muassasalari va ish beruvchilarning hamkorligi natijasida amalga oshirilishi kerak.

Xulosa

Oliy ta'limni boshqarishda zamonaviy muammolar jahon miqyosida dolzarb bo'lib, ularning hal etilishi universitetlarning global raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ta'lim sifati va mehnat bozori talablarini uyg'unlashtirish, moliyalashtirish manbalarini kengaytirish va universitetlarning akademik avtonomiyasini oshirish oliy ta'lim tizimining kelajakdagi muhim yo'nalishlari hisoblanadi. Kelajakda oliy ta'lim tizimi raqamli, moslashuvchan va amaliyotga yo'naltirilgan bo'lishi zarur. Faqat shu yo'l bilan biz raqobatbardosh kadrlarni yetishtira olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Altbach, P. G., Reisberg, L., & Rumbley, L. E. (2009). Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. UNESCO.

2. Teichler, U. (2007). Higher Education Systems: Conceptual Frameworks, Comparative Perspectives, Empirical Findings. Sense Publishers.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori (2022). Oliy ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha 2030-yilgacha mo'ljallangan strategiya.

4. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim kodeksi (2023).

5. Raqamlashtirish va innovatsiyalar bo'yicha adabiyotlar

O'TMDA MUSTAQIL ISHLARNI TASHKIL ETISHNING MAZMUN MOHIYATI

G.D.O'rinboyeva

Ingliz tili nazariy aspektlari kafedrası

Annotatsiya: Hozirgi kunda ta'lim tizimida mustaqil ishlar talabalarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada mustaqil ishlarni tashkil etish va nazorat qilishning innovatsion texnologiyalar bilan bog'liq jihatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: mustaqil ishlar, innovatsiya, ta'lim tizimi, o'qituvchi, talaba, yosh avlod, millat, ijodkorlik, chet tillari, elektron darslik, onlayn platforma.

Har bir xalq va millatning ertangi kuni bugun voyaga yetayotgan yosh avlod taqdiri bilan uzviy bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan aytganda, mamlakatimizda o'tgan davr mobaynida ta'lim tizimini yanada rivojlantirish va uni davlat siyosati darajasida ko'tarilishi, o'g'il-qizlarimizning jahon andozalariga mos sharoitlarda bilim olishlari, jismoniy va ma'naviy jihatdan yetuk insonlar bo'lib ulg'ayishlarini ta'minlash, qobiliyat hamda iqtidori, intellektual salohiyatini yuzaga chiqarish borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Zamon talabiga javob beradigan, har taraflama yetuk kadrlarni tayyorlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biriga aylanganligi barchamizga ayon. Bu yo'lda oliygohlardagi dars

mashg'ulotlaridan tashqari, talabalar uchun mustaqil ishlash faoliyati to'ldiruvchi rivojlantiruvchi vazifani bajaradi.

O'zbekiston Respublikasida Oliy Ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish borasida salmoqli ishlar olib borilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasining "Oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik maqsadlari va ustuvor yo'nalishlari" deb nomlangan 3-bobi "Oliy ta'lim bilan qamrovni kengaytirish, oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish" deb nomlangan 1-§ da "Mustaqil ta'lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, mustaqil ishlash jarayonida ularning faolligini kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish va bu borada o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, mustaqil ishlash malakalarini uzluksiz oshirish orqali mutaxassislarning zaririy kompetentsiyalarini, ijodiy yaratuvchanlik, tadqiqotchilik, mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan.

Talabalar o'qituvchining bevosita ishtirokisiz yoki bilvosita boshqaruvida, u bergan vazifa, darslik asosida individual bajaradigan vazifasi mustaqil ish hisoblanadi. Talabalarning mustaqil ishi o'quv jarayonining ajralmas bir qismidir. O'quv materiallarining talabalar tomonidan mustaqil ravishda o'zlashtirilishini takomillashtirmasdan, zamonaviy ta'lim oldiga qo'yilgan vazifalarni talab darajasida bajarish mumkin emas. O'quv jarayoni sifatini oshirishda mustaqil ta'limning roli so'zsiz kattadir. Talaba o'qituvchidan tayyor ma'lumotlarni olgandan ko'ra, mustaqil izlanish orqali olgan bilimlarni o'zlashtirish ancha yaxshi natijalar beradi.

Talabalar mustaqil ta'limining asosiy vazifasi mustaqil ravishda ma'lumotlar topish usuli bilan bilim olishni rivojlantirish, o'quv jarayoniga ijodiy yondashish va faol qiziqishlarini shakllantirishdan iborat. Ular mustaqil ravishda kurs ishlari,

kurs loyihasi, bitiruv malakaviy ishi va magistrlik dissertatsiyalarini tayyorlayotganlarida qo'yilgan muammolarni chuqur tahlil qilib, asosli fikr va xulosalarini chiqarishlari kerak.

Zamonaviy pedagogik texnologiyaga talablariga ko'ra, ta'lim oluvchilar o'qish jarayonida iloji boricha mustaqil o'rganishlari kerak, pedagog esa bu mehnatni boshqarishi, talabalarga kerakli materiallarni berib borishi lozim.

O'qish jarayonida mustaqil ta'limni quyidagi ikki guruhga ajratish mumkin: auditoriyadagi mustaqil ta'lim va undan tashqarida bajariladigan mustaqil ta'lim. Auditoriyadan tashqarida bajariladigan mustaqil ta'limda talabalar o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlarni ularning ishtirokisiz bajaradilar.

Pedagog birinchi darsning o'zidanoq talabalarga fan uchun ajratilgan soat, mustaqil ishning turlari, nazoratning usul va shakllari, muddati, natijalarni baholash me'zonlari, mustaqil ishning ahamiyati va zarurligini tushuntiradi. Mustaqil ta'lim auditoriyada pedagog rahbarligida olib borilganda esa, mustaqil faoliyatni olib borish uchun talaba bevosita pedagogdan topshiriqlar va tavsiyalar oladi. Pedagog esa nazorat qiladi va noto'g'ri bajarilgan vazifalarni to'g'rilab, talaba yo'l qo'ygan xato va kamchiliklarni tushuntirib boradi.

Mustaqil ishlarni tashkil etish va nazorat qilish jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki talabalarni zamonaviy ta'lim berish sharoitlariga tayyorlaydi. Ushbu jarayonlarda zamonaviy metodlardan foydalanishga e'tibor qaratilganda, ta'limdagi muvaffaqiyat darajasi oshishi shubhasizdir. Mustaqil ishlar orqali talabani erkin fikrlashga undash va ularning ijodkorlik salohiyatini rivojlantirish maqsadida doimiy ravishda yangi yondoshuvlar ishlab chiqilishi zarur.

Mustaqil ishlash talaba hayotida katta ahamiyatga ega jarayon hisoblanadi. Birinchidan, mustaqil ish bilimlarni yuqori darajada o'zlashtirishni, ko'nikmalarni shakllantirishni ta'minlaydi; ikkinchidan, o'quv ma'lumotlarini o'z-o'zidan o'zlashtiradi, uchinchidan, mustaqil ish shaxsning aqliy faoliyatini faollashtirishga yordam beradi. Bu mutaxassisning kelajakdagi o'zini o'zi tarbiyalashini va uning

mustaqil bo'lishini ta'minlaydi. Mazkur yo'lda ularning mustaqil ta'limdan asosiy maqsadlari bir nechta ko'rsatib o'tilgan

- yangi bilim olish usullarini egallash, jarayonlarni mustaqil tahlil qila olish;
- auditoriyadagi mashg'ulotlarda olgan bilimlarini mustahkamlash va ularni chuqurlashtirish, kengaytirish va tartibga solish;
- me'yoriy-xuquqiy aktlar, ma'lumotlar va maxsus adabiyotlar bilan ishlashni o'rganish;
- o'quv materiallarini mustaqil o'rganish;
- faolligini, bilim orttirishga bo'lgan intilishini, ijodiy tashabbuskorligini va tartiblilikni rivojlantirish;
- olgan bilimlarini amaliyotda qo'llay olishini shakllantirish;
- mustaqil fikr yuritish, o'z-o'zini o'stirishi, o'z rejasini amalga oshirishini shallantirish;
- tadqiqot qila olish qobiliyatini rivojlantirish

Mustaqil ishlarni tashkil etish va nazorat qilish innovatsion texnologiya turlaridan biri sifatida, o'qituvchilar va talabalarga o'z bilim va ko'nikmalarini mustaqil ravishda rivojlantirish imkonini beradi. Bu jarayonni amalga oshirishda zamonaviy texnologiyalar, masalan, onlayn platformalar, elektron darsliklar, interaktiv o'quv materiallari va boshqa raqamli vositalar katta rol o'ynaydi.

Mustaqil ishlarni tashkil etishning bir necha asosiy afzalliklari mavjud:

1. Talabalar o'z vaqtlariga mos ravishda mustaqil ishlarini bajarishlari mumkin.
2. Kreativlik: Mustaqil ishlash orqali talabalar o'z fikrlash usullarini rivojlantiradilar va o'zlarining ijodkorliklarini namoyon qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.
3. O'z-o'zini boshqarish: Talabalar mustaqil ravishda o'z oldilariga maqsadlar qo'yishlari va ularga erishishlari uchun zarur bo'lgan strategiyalarni ishlab chiqishga intiladilar.
4. Texnologik ko'nikmalarni rivojlantirish: Zamonaviy texnika (kompyuter, elektron doska, smatr televizor, planshet va hokazo) va texnologiyalar yordamida talabalar raqamli ko'nikmalarga ega bo'lishadi.

Nazorat qilish esa, o'qituvchilarga talabalarning mustaqil ishlari natijalarini baholash, ularning rivojlanishini kuzatish va zarur hollarda yordam berish imkoniyatini taqdim etadi. Bu jarayon innovatsion metodlar yordamida amalga oshirilishi mumkin, masalan:

- Onlayn testlar va so'rovnomalar
- O'qituvchining fikr-mulohazalari
- Talabalarni baholash uchun interaktiv platformalardan foydalanish

Xulosa qilib aytganda, mustaqil ishlarni tashkil etish va nazorat qilish zamonaviy ta'lim tizimining muhim jihatlaridan biridir va bu jarayon innovatsion texnologiyalar bilan yanada samarali amalga oshirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.10.2019 yildagi PF-5847-son.
2. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. Ishmuxammedov R., Abduqodirov A., Pardayev A.T., Iste'dod, 2008y.
3. Основы педагогической деятельности. Сергеев И.С. Учебное пособие. – СПб: Питер. 2004.
4. Xusainov R. Kasb-xunar kollejlarda mustaqil ta'limni tashkil etishning ahamiyati. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman ma'ruzalar to'plami. - T.: TDTU, 2015.
5. Dushayevna, O. R. G., & Mushtariy, R. (2024). MUSTAQIL ISHLARNI TASHKIL ETISH VA NAZORAT QILISH BUGUNGI KUN TALABI. *XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR*, 1(1), 479-482.

HOW TO PLAN AN ENGLISH LESSON THAT CAPTIVATES YOUR STUDENTS?

Durdona Olimjonova
durdona.olimjonova05@gmail.com

Abstract. Effective lesson planning is essential for creating engaging and high-quality English language lessons. This article explores various methods for designing English lessons that promote student-centered learning, incorporate technology, and cater to diverse learning styles. Key strategies discussed include establishing clear learning objectives, using interactive activities such as group work and problem-solving tasks, differentiating instruction, and integrating multimedia tools to enhance engagement. Active speaking and listening tasks, formative assessments, and reflective practices further contribute to a dynamic learning environment. The article highlights the positive outcomes of these methods, such as improved student engagement, better retention, and enhanced language skills. A case study with 26 students reveals significant improvements in speaking, listening, writing, and reading skills. Despite challenges like managing mixed-ability classrooms and time constraints, the article emphasizes the importance of adaptive teaching strategies and student feedback in refining lesson plans for continued success in language teaching.

Keywords: English lesson planning, student engagement, teaching strategies, interactive activities, active learning, technology in teaching, student-centered learning.

Introduction.

Nowadays, the demand and desire for education is increasing day by day. It leads to the improvement of the quality of education. Proper lesson planning is crucial factor in creating quality education. Lesson planning is an initial step before the learning process takes place. In order to avoid dead ends, it helps educators in structuring their learning process. In addition to improving language acquisition, a well-organized lesson creates a lively and upbeat learning atmosphere. Using educational theories and real-world teaching techniques, this article describes efficient lesson preparation techniques for English lessons.

Penny Ur (2012) stresses the importance of clear learning goals that guide both teaching and student engagement. Harmer (2015) advocates for interactive, student-focused activities like group work and problem-solving tasks, which promote active participation. Differentiated instruction, as discussed by Tomlinson (2001), helps cater to diverse learning needs, ensuring all students can engage with the material. Mayer (2005) highlights the role of multimedia and technology in enhancing retention by presenting content in varied formats. Active speaking and listening tasks, such as debates and storytelling, improve fluency (Nunan, 2003). Formative assessments, as noted by Black and William (1998), provide ongoing feedback to adjust teaching. Finally, Brookfield (2017) emphasizes reflective practices to adapt lessons and foster student ownership of learning.

Methods.

In order to create a well-organized English lesson, teachers should use a combination of techniques that accommodate different learning styles, are interesting, relevant to the lesson content, and easy to use in the classroom. Below are the main methods based on experiences in language teaching:

Lesson objective clarity

Start with clear, achievable learning outcomes. According to Penny's opinion, teachers should be clear about what the students should have learned by the end of the lesson and make sure that this goal is appropriate for the students' level of language proficiency [1].

Student-centered activities

Activities planned for the lesson should encourage students to actively participate. Harmer suggested, this may include tasks such as group work, pair discussions and problem solving [2]. The goal is to make students the focus of the lesson, to teach the language better through various exercises.

Differentiation

A successful lesson plan includes a variety of learning styles and skill levels. According to Tomlinson's opinion, differentiated instruction allows teachers to meet individual student needs by offering various types of content, process and assessment methods [3]. Visual guides, multimedia resources and modern technology can effectively support students.

Incorporating Technology

Modern technologies are of great help in developing language skills. Interactive tools like online quizzes, language apps and multimedia presentations make lessons more dynamic and appealing, according to Mayer [4]. They also provide important tips for language development.

Active speaking and listening tasks

Listening and speaking are effective techniques in practical language use. According to Nunan's opinion, incorporating authentic tasks such as debates, storytelling, or presentations encourages students to use English in real-life contexts, thereby enhancing fluency and confidence [5].

Formative assessment

Quizzes or student discussions can help student understanding during the lesson and adjust teaching accordingly Black & William [6]. This assessment helps both students and teachers to know about everyone's progress.

Reflective Closure.

At the end of the lesson, thinking about the topic and combining ideas helps to consolidate knowledge. As suggested by Brookfield, reflective practices allow students to consider their learning process and clarify any areas of confusion, making the lesson more meaningful [7].

Results.

Using the techniques mentioned above has produced a number of advantageous results:

Enhanced Student Engagement

Implementing clear learning objectives, along with engaging and student-centered activities, significantly boosts student participation. When students understand the purpose of the lesson and the expected outcomes, they are more motivated to engage. Activities like group work, pair discussions, and problem-solving tasks (as suggested by Harmer) have proven to be highly effective in keeping students involved throughout the lesson. As a result, students are more actively engaged, showing greater interest and enthusiasm for the lesson content.

Better Retention of Knowledge

Differentiation, along with clear objectives and formative assessments, has shown to improve retention rates. By catering to diverse learning styles and providing varied tasks, students are more likely to remember and apply the knowledge gained during the lesson. Tasks that require active involvement, such as interactive quizzes and real-time discussions, help reinforce key concepts and ensure that students retain the material for longer periods. The incorporation of multimedia resources has also been linked to better retention by making content more engaging and memorable.

Positive Classroom Atmosphere

Differentiated instruction and the use of modern technology have fostered a positive and inclusive classroom environment. Students appreciate the varied resources and personalized approach, which makes them feel more supported in their learning. Activities that allow for collaboration, such as group projects or pair discussions, contribute to a more cooperative and respectful classroom atmosphere. This inclusive approach ensures that students of all proficiency levels feel valued and encouraged to participate.

Continuous Student Progress and Feedback

Formative assessment, including quizzes and student discussions, has allowed both teachers and students to track progress in real time. By providing immediate feedback, teachers can adjust their instruction to meet the needs of the students, while students can identify areas for improvement and take ownership of their learning. This dynamic assessment process creates an environment where learning is continuous and adaptive, with both students and teachers benefiting from regular check-ins and adjustments.

Improved Critical Thinking and Self-Reflection

Reflective closure at the end of the lesson, as suggested by Brookfield, has encouraged students to engage in self-reflection. Reflective practices help students consolidate their learning, identify areas of confusion, and clarify their understanding of the material. This not only enhances students' critical thinking skills but also fosters a sense of ownership over their learning process. As a result, students are more likely to retain information and apply it meaningfully in future lessons.

Increased Confidence in Using English

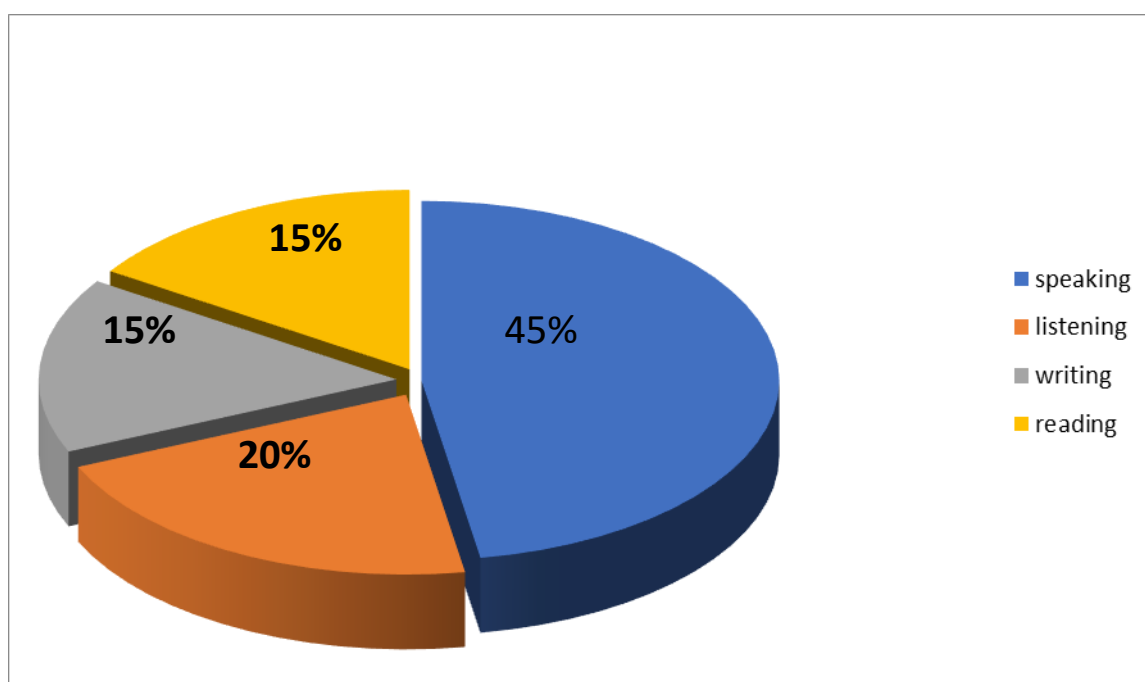
The overall approach, combining clear objectives, active participation, technology integration, and formative assessment, has contributed to increased confidence among students. They are more comfortable using English in real-life contexts, such as through debates, storytelling, and presentations. As students actively use the language in a supportive, structured environment, their self-confidence grows, leading to more effective communication in English.

Better Language Skills

Students gain comprehensive language skills by regularly practicing speaking, listening, reading, and writing in all language domains. The communicative language instruction approach, which stresses the use of language for everyday

conversation, lends support to this. This method was tested on 26 students for a month. And as a result, the following was found:

This method did not have the same effect on all students. Therefore, it was found that 45% of the students have improved speaking skills, 20% of students have improved listening skills, 15% of students have improved writing skills, and 15% of students have partially improved reading skills.

Discussion.

The findings show that a carefully thought-out English lesson can greatly raise student interest and language competency. Clear learning objectives, a variety of teaching techniques, and the use of technology are some of the elements that make these classes successful.

Even while these tactics work, problems can still occur. For example, managing mixed-ability classrooms can be challenging. Teachers should employ scaffolding strategies to help weaker students while giving more advanced students chances to push themselves.

Furthermore, time constraints can make it impossible to complete all of the activities. In these situations, educators ought to give top priority to tasks that best suit the needs of their pupils and offer chances for authentic language usage.

Lastly, teachers can continuously improve their lesson plans and teaching strategies by incorporating student feedback at the conclusion of the class, which guarantees that they are still sensitive to the requirements of their students.

Conclusion.

Effective English lesson planning is essential for fostering an engaging, supportive, and dynamic learning environment. By setting clear objectives, incorporating student-centered activities, and utilizing modern technologies, teachers can significantly enhance student engagement and language development. Differentiation ensures that lessons meet the diverse needs of students, while active speaking and listening tasks build practical language skills. Formative assessments provide valuable feedback for both students and teachers, allowing for continuous improvement and adaptation of teaching strategies. Reflective closure helps consolidate learning and encourages students to take ownership of their progress. While challenges such as managing mixed-ability classrooms and time constraints exist, the integration of these strategies creates a positive atmosphere that motivates students to use English with confidence. Ultimately, a well-planned lesson not only improves language proficiency but also inspires students to actively participate and engage with the language, laying the foundation for lifelong learning.

References:

1. Penny Ur, (2012). "A course in English language teaching" (2nd ed.). Cambridge University Press.
2. Harmer, J. (2015). "The practice of English language teaching" (5th ed.). Pearson Education.

3. Tomlinson, C. A. (2001). "How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms" (2nd ed.). ASCD.
4. Mayer, R. E. (2005). "The Cambridge handbook of multimedia learning". Cambridge University Press.
5. Nunan, D. (2003). "Practical English language teaching". McGraw-Hill.
6. Black, P., & William, D. (1998). "Inside the black box: Raising standards through classroom assessment". Phi Delta Kappan, 80(2), 139-148.
7. Brookfield, S. D. (2017). "Becoming a critically reflective teacher". John Wiley & Sons.

Oliy ta'limni boshqarishda zamonaviy muammolar va yechimlar

Andijon davlat chet tillari instituti
talabasi Turg'unaliyev Oxunjon Oqiljon o'g'li
oxunjonturgunaliev2003@mail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimini boshqarishning zamonaviy muammolari va ularning yechimlari tahlil qilinadi. Oliy ta'lim sohasida innovatsion yondashuvlarning ahamiyati, raqamli transformatsiya, byurokratik to'siqlar, ta'lim sifati va xalqaro standartlarga moslashish kabi masalalar yoritilgan. Maqolada ilg'or tajribalar va samarali boshqaruv usullari asosida yechimlar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, boshqaruv, zamonaviy muammolar, innovatsiyalar, raqamli transformatsiya, ta'lim sifati, xalqaro standartlar.

Аннотация: В данной статье анализируются современные проблемы управления системой высшего образования и пути их решения. Рассматриваются вопросы значимости инновационных подходов, цифровой трансформации, бюрократических барьеров, качества образования и адаптации к международным стандартам. В статье предлагаются решения на основе передового опыта и эффективных методов управления.

Ключевые слова: Высшее образование, управление, современные проблемы, инновации, цифровая трансформация, качество образования, международные стандарты.

Annotation: This article analyzes the modern challenges in higher education management and their possible solutions. It discusses the importance of innovative approaches, digital transformation, bureaucratic barriers, education quality, and adaptation to international standards. The paper proposes solutions based on best practices and effective management strategies.

Keywords: Higher education, management, modern challenges, innovations, digital transformation, education quality, international standards.

Innovatsion ta'lim metodlarining joriy etilishi va zamonaviy kompetensiyalar: Hozirgi davrda oliy ta'limda an'anaviy yondashuvlar o'z o'rnini innovatsion ta'lim metodlariga bo'shatib bermoqda. Talabalar faqat nazariy bilim olish bilan cheklanmasligi, balki amaliy ko'nikmalar, tahliliy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashish kabi zamonaviy kompetensiyalarni egallashi lozim.

Yechim: Oliy ta'lim muassasalari interaktiv ta'lim, loyihaviy va tadqiqotga asoslangan o'qitish metodlarini keng joriy etishi, STEAM (fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika) yondashuvlarini rivojlantirishi zarur.

Universitet va sanoat hamkorligining sustligi: Ko'plab universitetlar amaliyot va ishlab chiqarish bilan bog'lanmagan holda, faqat nazariy bilim berishga yo'naltirilgan. Bu esa bitiruvchilarning bozor talablariga moslashishiga to'sqinlik qiladi. Zamonaviy iqtisodiyot talablariga javob beradigan malakali kadrlar tayyorlash uchun universitetlar va sanoat o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash lozim.

Yechim: Universitetlar korporativ sektor bilan kooperatsiya o'rnatishi, yirik kompaniyalar bilan qo'shma laboratoriyalar va ilmiy markazlar tashkil etishi, talabalar uchun amaliyot dasturlarini kuchaytirishi lozim.

Oliy ta'limda inklyuzivlik va imkoniyatlar tengligi: Ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlarda oliy ta'lim olish imkoniyati hamma uchun bir xil emas. Ijtimoiy-iqtisodiy farqlar, gender tengsizligi, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun infrastrukturaviy cheklovlar oliy ta'limga kirish imkoniyatlarini kamaytiradi.

Yechim: Davlat tomonidan ijtimoiy grantlar va stipendiyalar tizimini kengaytirish, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun maxsus ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, universitetlarning infratuzilmasini qulaylashtirish zarur.

Akademik erkinlik va ilmiy tadqiqotlar rivoji: Ko'plab oliy ta'lim muassasalarida akademik erkinlik cheklangan bo'lib, tadqiqotchilar innovatsion g'oyalarni ilgari surishda muammolarga duch kelishmoqda. Ilmiy izlanishlar uchun yetarli grant va moliyaviy qo'llab-quvvatlash yo'qligi ham muhim muammolardan biridir.

Yechim: Davlat va xususiy sektor tomonidan ilmiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash dasturlarini kengaytirish, universitetlarning mustaqilligini oshirish va xalqaro ilmiy hamkorlikni rivojlantirish zarur.

Oliy ta'limni boshqarishda zamonaviy muammolar: Byurokratiya va ortiqcha qog'ozbozlik: Oliy ta'lim tizimidagi ortiqcha byurokratik jarayonlar universitetlarning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Dars jadvalini tasdiqlash, moliyaviy hisobotlarni yuritish, ilmiy loyihalar uchun grant olish kabi jarayonlarda qog'ozbozlik ko'plab muammolarni keltirib chiqaradi. Bu o'qituvchilar va tadqiqotchilarning asosiy faoliyatidan chalg'ishiga sabab bo'ladi.

Ta'lim sifatining nazorati va xalqaro standartlarga moslashish: Ko'plab mamlakatlarda oliy ta'lim sifatini nazorat qilish bo'yicha aniq mexanizmlar mavjud emas yoki ular samarali ishlamaydi. Aksariyat universitetlar xalqaro reytinglarda past natijalarni qayd etmoqda. Ta'lim dasturlarini xalqaro talab va bozor ehtiyojlariga moslashtirish zarurati dolzarb masalalardan biridir.

Oliy ta'limning raqamli transformatsiyasi: Zamonaviy oliy ta'lim tizimi raqamli texnologiyalarga asoslangan holda rivojlanmoqda. Biroq ko'plab universitetlar hali ham

an'anaviy usullarga tayanib qolmoqda. Onlayn ta'lim platformalarining rivojlanishi, sun'iy intellekt va big data texnologiyalarining ta'lim jarayonlariga joriy etilishi zarur.

Korrupsiya va moliyaviy muammolar: Oliy ta'lim tizimida korrupsiya keng tarqalgan muammolardan biri hisoblanadi. Ayrim universitetlarda qabul jarayonida, grant ajratishda yoki ilmiy unvon berishda korrupsion holatlar kuzatiladi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy mustaqilligi yetarli darajada emas, bu esa ularning innovatsion rivojlanishini cheklaydi.

O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi va motivatsiyasi: Ko'pgina oliy ta'lim muassasalarida professor-o'qituvchilarning bilim va malakasini oshirish tizimi yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Zamonaviy ta'lim metodikalarini o'zlashtirish, xorijiy tillarni bilish va ilmiy tadqiqot faoliyatida faol ishtirok etish – o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishida muhim omillar hisoblanadi.

Muammolarni bartaraf etish bo'yicha taklif etilayotgan yechimlar: Ta'lim boshqaruvida raqamli texnologiyalardan foydalanish: Oliy ta'lim tizimini samarali boshqarish uchun avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini joriy etish zarur. Elektron hujjat aylanishi, raqamli reyting tizimlari va big data tahlillari yordamida ta'lim jarayonini aniq va shaffof nazorat qilish mumkin.

Ta'lim dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish: Universitetlar xalqaro hamkorlikni kengaytirib, ta'lim dasturlarini Yevropa Ittifoqi (Bologna jarayoni), AQSh va boshqa rivojlangan mamlakatlarning talablariga moslashtirishi lozim. Bu bitiruvchilarning xalqaro mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi.

Universitetlarning moliyaviy mustaqilligini oshirish: Oliy ta'lim muassasalariga grantlar, xususiy sektor investitsiyalari va xalqaro fondlardan mablag' jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirish lozim. Shuningdek, universitetlar o'z tadqiqotlarini tijoratlashtirish orqali o'z-o'zini moliyalashtirish tizimini yaratishi mumkin.

Professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash: Universitetlarda o'qituvchilar uchun malaka oshirish dasturlarini yo'lga qo'yish, xorijiy universitetlar

bilan tajriba almashish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Ularni moddiy va ma'naviy rag'batlantirish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Korrupsiyaga qarshi kurash va shaffoflikni ta'minlash: Oliy ta'lim tizimida korrupsiyani kamaytirish uchun elektron boshqaruv tizimlarini keng joriy etish va shaffoflikni ta'minlovchi mexanizmlarni kuchaytirish kerak. Qabul jarayonlarida, grant taqsimotida va imtihon tizimlarida sun'iy intellekt va blockchain texnologiyalaridan foydalanish mumkin.

Oliy ta'lim tizimidagi o'zgarishlar: muammolar va imkoniyatlar uyg'unligi: Islohotlar va ularning samaradorligi: So'nggi yillarda oliy ta'lim tizimida islohotlar jadallashgan. Universitetlarning mustaqilligi oshirilmoqda, ta'lim dasturlari yangilanmoqda va zamonaviy texnologiyalar joriy qilinmoqda. Shu bilan birga, ayrim islohotlarning samaradorligi hali to'liq sezilmayapti. Byurokratik to'siqlar va eski tizim qoldiqlari ba'zan o'zgarishlarning tezkor amalga oshishiga to'sqinlik qilmoqda.

Raqamli texnologiyalar joriy qilinmoqda, lekin muammolar ham bor.

Onlayn ta'lim, elektron hujjat aylanishi va raqamli boshqaruv tizimlari tobora kengaymoqda. Biroq, barcha universitetlar bir xil texnologik imkoniyatlarga ega emas. Masofaviy ta'lim sifatini oshirish, sun'iy intellekt va big data texnologiyalaridan unumli foydalanish masalalari hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

Kadrlar tayyorlash tizimi takomillashmoqda, lekin bozor talablariga to'liq mos emas

Universitetlarda ta'lim dasturlari amaliyotga yo'naltirilgan holda yangilanmoqda. Ilgari faqat nazariy bilim berilgan bo'lsa, hozirda amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga e'tibor kuchaygan. Biroq, ayrim yo'nalishlarda ishlab chiqarish va universitetlar o'rtasidagi bog'liqlik yetarli darajada emas. Bu esa bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashish jarayonini qiyinlashtiradi.

Ilm-fan rivojlanmoqda, lekin moliyaviy ta'minot yetarli emas

Ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha qator tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Xalqaro ilmiy loyihalar, grant dasturlari va ilmiy nashrlar soni ortib

bormoqda. Biroq, ilmiy tadqiqotlar uchun moliyaviy resurslarning yetarli emasligi hali ham muhim masala bo‘lib qolmoqda.

Xalqaro integratsiya ortib bormoqda, lekin barcha universitetlar uchun bir xil sharoit mavjud emas

Ko‘plab universitetlar xalqaro reytinglarda ishtirok etmoqda, xalqaro hamkorlik dasturlari kengaymoqda. Talabalar va o‘qituvchilar xorijiy universitetlarda tajriba almashish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Shu bilan birga, kichik va yangi tashkil etilgan universitetlarda bu jarayonlar hali yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Altbach, P. G., Reisberg, L., & Rumbley, L. E. (2010). Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. UNESCO.
2. Bologna Process Implementation Report (2020). European Commission.
3. Clark, B. R. (1998). Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation. Pergamon Press.
4. Marginson, S. (2016). Higher Education and the World of Work: Critical Perspectives. Springer.
5. UNESCO (2021). The Futures of Higher Education: How Digitalization and Artificial Intelligence Will Reshape Learning.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori (2023). Oliy ta’lim tizimini rivojlantirish strategiyasi. Lex.uz.
7. Andijon Davlat Chet Tillar Instituti Ilmiy Jurnali (2023). Oliy ta’limda innovatsion yondashuvlar va ta’lim sifatini oshirish.
8. OECD (2022). Education at a Glance: OECD Indicators.
9. UzEdu (2023). Oliy ta’lim muassasalarining raqamli transformatsiyasi. Ta’lim va innovatsiyalar jurnali.

10. Stiglitz, J. E. (2017). The Role of Government in Higher Education and Research.

OLIY TA'LIMNI BOSHQARISHDA ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Muxiddinova Marjona Nodirbek qizi

Andijon davlat chet tillar instituti

Roman-german va slavyan tillar fakulteti

Filologiya va tillarni o'qitish:fransuz tili

22-01-guruh talabasi

marjonamuxiddinova03@gmail.com

Telefon: +998914923282

Annotatsiya: Ushbu maqolada Oliy ta'limni rivolantirishda, hamda kadrlar malakasini oshirishga xalal berayotgan omillar va ularning yechimlari ko'rib chiqilgan . Bundan tashqari, ilmiy-tadqiqot ishlari hamda ta'limning integratsiyalashuv jarayonlari haqida fikr yuritilgan.

Аннотация: В статье рассматриваются факторы, препятствующие развитию высшего образования и повышению квалификации кадров, а также пути их решения. Кроме того, были проведены размышления по поводу процессов интеграции исследований и образования.

Abstract: This article examines the factors that hinder the development of higher education and the improvement of personnel qualifications, as well as their solutions. In addition, it discusses the processes of scientific research and integration of education.

Kalit so'zlar: moddiy-texnik baza, qabul kvotalari, innovatsion metodikalar, malakali kadrlar, maqolalar, ekspertlar xulosasi.

Ключевые слова: материально-техническая база, контрольные цифры приема, инновационные методы, квалифицированные кадры, статьи, экспертное мнение.

Keywords: material and technical base, admission quotas, innovative methods, qualified personnel, articles, expert opinion.

Mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha ustuvor vazifalarga muvofiq kadrlar tayyorlashning mazmunini tubdan qayta ko'rib chiqish, xalqaro standartlar darajasida oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlashga zarur shart-sharoitlar yaratish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-2909-son qarori qabul qilindi. Mazkur qaror bilan oliy ta'lim darajasini sifat jihatidan oshirish va tubdan takomillashtirish, oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va modernizatsiya qilish, zamonaviy o'quv-ilmiy laboratoriyalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan jihozlash bo'yicha Oliy ta'lim tizimini 2017-2021 yillarda kompleks rivojlantirish dasturi ham tasdiqlandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 24 oktyabrdagi oliy ta'lim sohasini yanada rivojlantirish, kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini kengaytirish masalalariga bag'ishlangan yig'ilishda bugungi kundagi oliy ta'lim sohasidagi bir qator muammo va kamchiliklarning borligi, ya'ni, oliy ta'lim muassasalari qabul kvotalarining qamrovining juda pastligi (umumta'lim maktablari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari bitiruvchilariga nisbatan 7-9 foiz), oliy ta'lim muassasalarining nufuzi, professoro'qituvchilarning ilmiy salohiyati xalqaro ilmiy hamjamiyatda munosib o'ringa ega emasligi, oliy o'quv yurtlari rektorlari va prorektorlarini tayinlashda professor-o'qituvchilarning fikri o'rganilmayotganligi oqibatida yangi tayinlangan rahbarning jamoa bilan ishlash samaradorligi yetarlicha bo'lmayotganligi, tadqiqotlarni ishlab chiqarish bilan integratsiya qilish, ilmiy faoliyat natijadorligini oshirish uchun zarur sharoitlarning yaratilmaganligi, ta'lim jarayoniga innovatsion metodikalarni joriy etish, professor-o'qituvchilar malakasini oshirish ishlari talabga javob bermasligi, mehnat bozorida tarkibiy o'zgarishlarga javob beradigan, yoshlarimizga kasb-hunar o'rgatadigan, ularda tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantiradigan tizimning yo'qligi ta'kidlab o'tildi. So'nggi yillarda mamlakatimizda oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ilm-fanni

rivojlantirish, o'qitishning zamonaviy shakl va texnologiyalarini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Ilmiy-tadqiqot ishlarini samarali tashkil etish, tadqiqot natijalarini amaliyotga keng joriy qilish, ta'lim-fan-ishlab chiqarishning o'zaro mustahkam integratsiyasini ta'minlash, ilmiy-tadqiqot ishlariga iqtidorli yoshlarni ko'proq jalb etish va ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlashga katta ahamiyat berilyapti. Bundan ko'zlangan maqsad nafaqat bo'lajak yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, balki umuman ta'lim maskanlarida ilm-fanni rivojlantirishdir. Ma'lumki, uzluksizlik va uzviylik ta'lim tizimida ortiqcha takroriylikka chek qo'yib, avvalo jamiyatning ma'naviy va intellektual salohiyatini kengaytiradi, qolaversa, davlatning ijtimoiy va ilmiy-texnik taraqqiyotini takomillashtirish omili sifatida ishlab chiqarishning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Shu sababli oliy ta'lim muassasasining pedagog-o'qituvchisi ta'lim berish jarayonidagi o'quv va ilmiy-tadqiqot faoliyatlarni munosib tarzda uyg'unlashtirish, ta'lim va ilm-fanni o'zaro integratsiyalashuvi vazifasini amalga oshirishni ta'minlashga bevosita qodir bo'lgan asosiy subyekt bo'lib hisoblanadi. Hozirgi kundagi yuqori raqobatchilik sharoitida va ta'lim berishga qo'yilgan vazifalarning qat'iyligi tufayli zamonaviy o'qituvchi-tadqiqotchi o'zining ilmiy-ijodiy, innovatsion salohiyatini to'liq ochib berishga to'sqinlik qiladigan muammolarga duch kelishini tushunib yetishi zarur. Bunda muammolarni aniqlash va ularning ijobiy yechimini topish muhim xisoblanadi. Oliy ta'lim muassasasi pedagog-o'qituvchisining malakali kadrlar tayyorlashdagi faoliyatida zarur va dolzarb bo'lgan quyidagi yettita asosiy o'rni mavjud bo'lib, aslida bular pedagogning mehnat vazifalari talablariga ham kiritilgandir, xususan,

1. bilimlarni uzatish va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayonining predmeti va bu jarayonni sifatli tashkil etish;
2. Ilmiy-tadqiqot predmeti, ilmiy-uslubiy natijalarga erishish va tadqiqot ishini tashkilotchisi;
3. ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayonining predmeti, fuqarolik tarbiyasi, bitiruvchilarni ishga va kelajak kasbiga tayyorlash;
4. ilmiy va ishlab chiqarish jarayonining predmeti, talabalarni mavzu bo'yicha

yo'naltirilgan faoliyatiga tegishli amaliyotni tashkil etish jarayoni;
5. ta'lim muassasasining barcha faoliyatini baynalmilallashtirish predmeti.

Mening fikrimcha, muammoni hal qilishning mumkin bo'lgan yechimi — bu aniq tarmoqlarga yo'naltirilgan maxsus fondlarni tuzish, ular ham raqobat asosida qo'llab-quvvatlanadi, ammo bu holda faoliyatning mutlaqo boshqa sohalari o'rtasida raqobat bo'lmaydi, bu muhim tanlovlar va grantlarni yutib olish imkoniyatlarini oshiradi. Yana bir muammo oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi raqobatdir. Turli indekslar va reytinglar oliy ta'lim muassasalari rahbariyatini raqobatbardoshlikni saqlab qolish va ta'lim tashkilotlari yetakchilari qatorida bo'lish uchun qo'l ostidagilardan ma'lum ko'rsatkichlarni yaxshilashni talab qilishga majbur qiladi. Maqolalar, ekspert xulosalari, tashqi grantlar va mukofotlarga arizalarni ommaviy ravishda nashr etish — bularning barchasi o'qituvchilarning ilmiy ishlari va izlanishlari sifatini pasaytiradi. Ilm-fan shoshma-shosharlikda faoliyat yuritishga toqat qilmaydi. Har bir maqola, har bir texnik topshiriq muallif e'tiborga loyiqligini va mehnatning sifatli natijasi ekanligini, raqobatbardosh va ilmiy ahamiyatga ega ekanligini anglab yetguniga qadar vaqt davomida shakllantirilishi kerak. Bizningcha, "Oliy ta'lim muassasasi poygasi"da ishtirok etishni to'xtatib, aniq foydali izlanishlarga e'tibor qaratish, ma'lum bir soha va butun mamlakatga foyda keltiradigan ishlarga e'tibor qaratish lozim. Yuqorida muammolarning bir nechtasigina taqdim etildi, xolos. Ammo biz oliy ta'lim tizimidagi ko'plab muammolarga befarq bo'lib qolyapmiz. Bu kabi muammolar juda ham ko'p uchraydi, ularning yechimi esa, biz uchun doim ham aniq bo'lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jadal rivojlanayotgan iqtisodiyot uchun zamonaviy kadrlar kerak. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. <http://www.president.uz/uz/lists/view/2107>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-2909-son qarori
3. Teshaboev T.Z. Oliy o'quv yurtlarida innovatsion faoliyatni takomillashtirish yo'llari.—T.: Fan va texnologiya, 2007. 129 b.
4. Paxmanbaeva P.A. Integpasiya obpazovaniya i ppoizvodctva: новые tendensii i pepcpektivы. — T.: Fan, 2009. — 144c.
5. Khakimova M. The model of

psychological and pedagogical support of professional formation of teachers in the system of postgraduate pedagogical education.- University Park, Nottingham NG7 2RD, United Kingdom November 2019. IMPACT FACTOR

5. /news/oliy-talim internet saytidan olindi.

OLIY TA'LIMNI BOSHQARUVIDA ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Andijon davlat chet tillari instituti,
Xorijiy til adabiyot fakulteti
3- bosqich talabasi
Farhodbekova Sarvinoz Lutfillo qizi

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy oliy ta'lim tizimida ta'lim sifatini oshirish, ta'lim tashkilotlarini boshqarishning zamonaviy modellarini joriy etish va mustaqil ta'limni rivojlantirish masalalariga e'tibor qaratadi. Maqolada ta'lim tizimida uchraydigan asosiy muammolar – eskirgan o'quv dasturlari, o'qituvchilarning malaka darajasi, moddiy-texnik bazaning yetishmasligi va talabalarning motivatsiya pasayishi – tahlil qilinadi. Shu bilan birga, maqolada ushbu muammolarni bartaraf etish uchun zamonaviy boshqaruv modellari, strategik rejalashtirish, innovatsion va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kabi yechimlar taklif qilinadi. Muallif, ta'lim jarayonini yaxshilashda o'qituvchilar va talabalarning faol ishtiroki, shuningdek, mustaqil ta'lim va ta'lim tashkilotlarini samarali boshqarishning ahamiyatini ta'kidlaydi. Ta'lim tizimidagi islohotlar, ilg'or boshqaruv yondashuvlari va texnologiyalarni qo'llash orqali ta'lim sifatini oshirishga erishish mumkin. Maqola, umumiy hisobda, ta'lim tizimidagi mavjud muammolarni hal qilishda zamonaviy boshqaruv va ta'lim yondashuvlarining muhim rolini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, ta'lim sifati, boshqaruv modellari, mustaqil ta'lim, ta'lim islohotlari, ta'lim jarayoni, motivatsiya, zamonaviy ta'lim metodlari, ta'lim samaradorligi.

Oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limni tashkil etish masalasi bugungi kunda dolzarb muammolardan biri bo'lib, bu borada mustaqil ta'lim jarayonida

uchraydigan muammolarni tahlil qilib, ularni ma'lum toifalarga ajratgan va mukammal yechimlarni izlashga qaratilgan umumiy ma'lumotlarni aytishimiz joizdir. Xususan, mustaqil ta'limning ahamiyati, uning talabalarning kasbiy kompetentligini oshirishdagi rolini ko'rish mumkin. Shuningdek, mustaqil ta'limni tashkil etishda motivatsiya, o'z-o'zini boshqarish, hamkorlik va resurslar bilan bog'liq muammolar hamda ularni hal etish yo'llari haqida batafsil ma'lumotlar keltirsak; mustaqil ta'limni samarali tashkil etish uchun o'qituvchilar va ta'lim muassasalari talabalarning qobiliyatlarini rivojlantirish, qiziqishlarini oshirish va o'z-o'zini boshqarishga imkon beruvchi texnologiyalardan foydalanishlari zarur. Bundan tashqari, talabalarning hamkorlikni rivojlantirish uchun jamoatchilik va birgalikni oshirishga imkon beruvchi faoliyatlarni tashkil etish ham muhimdir. Bu borada bir nechta tahlillar va takliflar oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limni yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonida duch kelinadigan asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llarni tahlil qilish va ta'lim tizimida uchraydigan muammolarni quyidagicha tasniflaymiz:

1. O'quv dasturlarining eskirganligi: Ta'lim dasturlari zamon talablariga mos ravishda yangilanmasligi natijasida, talabalar amaliyotda qo'llanilishi qiyin bo'lgan nazariy bilimlarni o'rganishga majbur bo'ladilar.
2. O'qituvchilarning malaka darajasi: Ba'zi pedagoglar zamonaviy o'qitish usullarini yetarlicha bilmasliklari yoki ulardan foydalanmasliklari sababli, ta'lim sifati pasayadi.
3. Moddiy-texnik bazaning yetishmasligi: Ko'plab ta'lim muassasalarida zamonaviy texnologiyalar va uskunalarning yetishmasligi o'quv jarayonining samaradorligini pasaytiradi.
4. Talabalarning motivatsiya yetishmasligi: Ta'lim jarayonida talabalar o'zlashtirayotgan bilimlarning amaliy ahamiyatini tushunmasliklari yoki kelajakdagi kasbiy faoliyatlari bilan bog'lay olmasliklari sababli, o'qishga bo'lgan qiziqishlari pasayadi.

Ushbu muammolarni hal etish uchun quyidagi yechimlarni taklif qilamiz:

O'quv dasturlarini yangilash: Zamonaviy talab va ehtiyojlarni inobatga olgan holda, o'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqish va amaliyotga yo'naltirilgan bilimlarni kiritish.

O'qituvchilarning malakasini oshirish: Pedagoglarni zamonaviy o'qitish usullari va texnologiyalaridan foydalanishga o'rgatish maqsadida muntazam ravishda malaka oshirish kurslarini tashkil etish.

Moddiy-texnik bazani mustahkamlash: Ta'lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar va uskunalar bilan ta'minlash orqali o'quv jarayonining samaradorligini oshirish.

Talabalarning motivatsiyasini oshirish: O'quv jarayonini talabalarning qiziqishlari va kelajakdagi kasbiy faoliyatlari bilan bog'lash, shuningdek, ularning o'zlashtirayotgan bilimlarining amaliy ahamiyatini tushuntirish orqali o'qishga bo'lgan qiziqishlarini oshirish. Ushbu chora-tadbirlar ta'lim tizimidagi mavjud muammolarni bartaraf etishga va ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Ta'lim muassasalarini boshqarishda qo'llaniladigan zamonaviy yondashuvlar va ularning samaradorligi haqida so'z yuritsak; an'anaviy uslublaridan farqli o'laroq, zamonaviy modellarning ta'lim jarayoniga ijobiy ta'sirini ham uchratish mumkin. Xususan, quyidagi boshqaruv modellari ko'rib chiqsaki:

1. Innovatsion boshqaruv modeli: Ushbu model ta'lim muassasalarida yangiliklarni joriy etish va innovatsion loyihalarni amalga oshirishga qaratilgan. Innovatsion boshqaruv ta'lim sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi.
2. Strategik boshqaruv modeli: Bu model uzoq muddatli maqsadlarni belgilash va ularga erishish strategiyalarini ishlab chiqishga asoslanadi. Strategik rejalashtirish ta'lim muassasalarida barqaror rivojlanishning keng ahamiyatini ko'rsatadi.
3. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan boshqaruv modeli: Ushbu model zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda boshqaruv jarayonlarini optimallashtirishni nazarda tutadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqaruv samaradorligini oshirishdagi roli muhimdir. Chunki,

ushbu zamonaviy boshqaruv modellari ta'lim muassasalarining samarali faoliyat yuritishiga xizmat qiladi va ta'lim sifatini oshirishga hissa qo'shadi.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, biz kasib egalari zamonaviy oliy ta'lim tizimi jadal rivojlanayotgan dunyo talablariga moslashishimiz, ta'lim jarayonidagi sifatini oshirish va samarali boshqaruv modellarini joriy etishimiz zarur. Biz nafaqat mustaqil ta'limni rivojlantirish, balki ta'lim tizimidagi mavjud muammolarni hal qilish va innovatsion boshqaruv modellarini tatbiq etish orqali oliy ta'lim muassasalarining samaradorligi oshirishda yuksak natijalarga erishishimiz mumkin. Yuqorida ta'kidlanganidek, ta'lim tizimidagi asosiy muammolar– eskirgan o'quv dasturlari, o'qituvchilarning malaka darajasi, moddiy-texnik bazaning yetishmovchiligi hamda talabalarning motivatsiya pastligi – aniq strategik yondashuvlar asosida bartaraf etilishimiz mumkin. Bu usul orqali, biz innovatsion boshqaruv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va strategik rejalashtirishda ta'lim sifatini oshirishning muhim omillariga duch kelamiz. Shu sababli, oliy ta'lim muassasalarida islohotlarni samarali amalga oshirish, ta'lim sifatini oshirish va zamonaviy boshqaruv usullarini qo'llash orqali jamiyatimizning intellektual salohiyatini yuksaltirish imkoniyatiga ega bo'lamiz. Zamonaviy ta'lim tizimi – bu faqatgina o'qitish jarayoni emas, balki innovatsiyalarni tatbiq etish, mustaqil ta'limni qo'llab-quvvatlash va kelajak avlodni global mehnat bozorida raqobatbardosh etib tayyorlashning muhim vositasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xoliyorov M. S. (2020). Ta'lim sifati: islohotlar, muammolar, yechimlar va istiqbollari. Tashkent: UzMU.
2. Yusupov M. M. (2019). Oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limni tashkil etish muammolari. Tashkent: Science Publishing.
3. Yusupov M. M. (2018). Ta'lim tashkilotini boshqarishning zamonaviy modellari. Tashkent: Education Press.

CONTEMPORARY PROBLEMS AND SOLUTIONS IN THE MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION.

Toxirov Azizbek Zokirjonovich

Student of Andijan State Institute of Foreign Languages

Phone: +998944385469

E-mail: azizbektovirov1704@gmail.com

Abstract: Today, there are a number of challenges in the management of higher education. This article considers contemporary problems such as the training of highly qualified personnel, technological support of the educational process, financial independence, and the weakening of the link between science and industry. To solve these problems, it is proposed to modernize the education system, improve the training process, ensure the financial independence of higher education institutions, and strengthen ties between science, education and industry. These events are aimed at the sustainable development of the higher education system and improving the quality of national training.

Keywords: higher education, training, technological support, financial independence, anti-corruption, science and industrial links.

Higher education plays an important role in the socio-economic and cultural development of any state today. In the context of globalization and technological development, the demands on the system of higher education increase. At the same time, in recent years there are a number of challenges in the management and development of higher education. Contemporary challenges in higher education include adapting to technological changes, improving the quality of education, ensuring financial stability, and creating flexible curricula for students. In this situation, the need to adapt the education system to modern requirements and international standards becomes even more relevant. In education, it is important to introduce innovative technologies, improve the skills of teachers, and adapt curricula to the needs of the labor market. It is also necessary to implement programs aimed at developing creative and critical thinking skills of young people.

MODERNIZATION OF EDUCATION SYSTEM

The need to modernize higher education is associated with the rapid development of modern society. The previous system of higher education was based on more classical and traditional methods, but the requirements of the modern era are completely different. Previously, classes were held using traditional methods. That is, educational processes were conducted more on the basis of oral

reports and written work. Students took classes in more classrooms and used books. Moreover, there was a limited amount of practical and laboratory classes and insufficient use of modern technologies.

The problems were not limited to this but also included a number of other problems.

1. **Information and resource limitations:** Access to information is limited. Libraries are the primary source and electronic resources or online information are not publicly available.
2. **The role of teachers and students:** Teachers were the main source of information, with students playing the role of more passive participants. The students' creative thinking and independent working skills were underdeveloped.

Today, it is necessary to modernize higher education in order to create an education system that meets the requirements of modern society and the market. Therefore: the introduction of modern technologies, the use of digital resources, and the motivation of teachers and students will further elevate the education system.

Examples include:

1. **Introduction of modern technologies:** it creates a wide range of amenities for students. The student can master classes through online platforms.
2. **Use of digital resources:** creation and widespread use of electronic textbooks, video lessons and interactive teaching materials.

Modernization of the system of higher education is necessary in accordance with the requirements of the present day and the development of the future. Cutting-edge technologies, digital resources, practical knowledge and innovative approaches can further develop the education system in our country, making it more competitive at the international level.

QUESTIONS AND SOLUTIONS IN HUMAN RESOURCES

The penetration of modern technologies into the education system provided students with many advantages. However, the transition from traditional to modern education system has created its own problems. It has led to a shortage of personnel, that is: a lack of people who can easily work with modern technologies.

The application of technologies creates separate problems. For example: Teachers may not have the necessary skills to effectively apply new technologies. This can reduce the quality of education.

Another pressing problem is: the change in teaching styles. That is, technology will change teaching styles, but not every teacher will adopt new methods or have difficulty using them.

However, modern education also has its own unique conveniences. Students will be able to see things that are difficult to master online again. For teachers, conducting introductory classes, that is, courses on the use of electrical equipment, will provide them with additional convenience in working with technology. This reduces the problems in the cadre system.

However, it is easy to get students to lose interest and motivation for classes held online. In such cases, it is important to transfer lesson methods to a modern method to keep them interested: online tests and assignments will bring back their interest in classes.

ON MEASURES TO GIVE FINANCIAL INDEPENDENCE TO STATE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

In order to improve the effectiveness of the reforms in the system of higher education, to ensure financial stability of state higher educational institutions, to independently solve the issues of strengthening the material and technical base, to expand the opportunities to attract funds for research activities and to develop the competitive environment among higher education institutions: financial independence of state higher educational institutions Shavkat Miromonovich was awarded by Mirziyoyev. This allowed them to develop the discipline of mutual education on their own scale and create an atmosphere of mutual competition. Such independence will not only improve the quality of education, but also help promote research and innovation.

Financial independence will affect many areas of the education system, including cooperation and entrepreneurship.

Partnership and Enterprise Development: Higher education institutions should collaborate with other higher education institutions, enterprises, and organizations for joint programs and research. This will help not only to increase financial resources, but also to exchange experiences.

Attracting private investment: By partnering with the private sector, it is possible to attract investments for improving the infrastructure of higher education institutions and for the implementation of new programs. This, in turn, increases the financial independence of the institution. In other words, the establishment of interaction between higher education institutions with different organizations helps these students to earn income outside of the educational process.

Measures to grant financial independence to state higher education institutions serve to increase their opportunities for sustainable development and quality education. When all these measures are implemented, higher education institutions will be able to perform their work more efficiently, which is critical for the country's future.

References:

1. <https://uzmarkaz.uz/ru/news/oliy-talim-islohotlari-muammolar-ozgarish-va-yutuqlar>
2. <https://lex.uz/docs/-4545884>
3. <https://lex.uz/ru/docs/-5793251>
4. Axmedova A., Gabidulin R. Kulturologiya. Mirovaya kultura Akademiya Xudojestv Uzbekistana. T., 2001.
5. Sulaymonova F. Sharq va G'arb. T.: O'zbekiston. 1997

OLIIY TA'LIM BOSHQARISHDA ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Avezova Rohila Abdusharipovna

Urganch davlat pedagogika instituti, xorijiy filologiya kafedrası ingliz tili
o'qituvchisi rohilaavezova5@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'limni boshqarish jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolar va ularning yechimlari tahlil qilinadi. Oliy ta'lim tizimi jamiyatning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi, biroq uning samarali ishlashi uchun ko'plab omillarni hisobga olish zarur. Muammolar orasida ta'lim jarayonining yuqori sifatga erishishi, moliyaviy resurslarning etishmasligi kabi omillar mavjud. Ushbu maqolada, muammolarning yechimi sifatida innovatsion boshqaruv metodlari, raqamli texnologiyalarni joriy etish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish kabi takliflar ilgari suriladi. Muammolarni hal qilish orqali oliy ta'lim tizimining samaradorligini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilashga erishish mumkin.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim tizimi, ta'lim sifatini oshirish, raqamli texnologiyalar, xalqaro hamkorlik, ta'limni raqamlashtirish.

Zamonaviy oliy ta'lim tizimi global o'zgarishlar va yangi talablar bilan yuzma-yuz kelmoqda. Oliy ta'limni boshqarishda samarali yondashuvlar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ta'lim tizimi jamiyatning intellektual va iqtisodiy taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda oliy ta'lim tizimi uchun asosiy muammolarni aniqlash va yechimlar ishlab chiqish zarur. Bu muammolarni hal qilishda adabiyotlar tahlili va metodologik yondashuvlar muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada zamonaviy oliy ta'limni boshqarishda yuzaga kelayotgan muammolar va ularning yechimlari, adabiyotlar tahlili hamda metodologiya ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Oliy ta'limni boshqarish bilan bog'liq ilmiy tadqiqotlar va adabiyotlar ko'plab yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Al-Tabbaa oliy ta'limda menejmentning yangi yondashuvlarini va texnologiyalarni joriy etishning ahamiyatini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, oliy ta'limni boshqarishda globalizatsiya va raqamli transformatsiya talablarining ortishi ta'lim muassasalarini innovatsion yondashuvlarni joriy etishga undaydi. Al-Tabbaa oliy ta'limda "smart" boshqaruv tizimlarini rivojlantirish va bilimlarni global miqyosda almashishning ahamiyatini ta'kidlaydi. U o'quv jarayonlarini raqamlashtirish, ta'lim sifatini oshirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish bo'yicha bir qancha takliflarni ilgari suradi.

Brown va Green oliy ta'limda innovatsion pedagogik metodlarni tatbiq etishning zarurligini o'rganadi. Ularning tadqiqotlari, o'quv jarayonini raqamlashtirish, onlayn kurslar va interaktiv ta'lim usullarining rivojlanishini kengaytirishga alohida e'tibor qaratadi. Shuningdek, Brown va Green zamonaviy ta'lim tizimlarida raqamli infratuzilmaning o'sishiga olib keluvchi imkoniyatlar haqida so'z yuritadi. Brown va Green o'z tadqiqotlarida o'quvchilarning ta'lim sifatini oshirishda raqamli texnologiyalar va interaktiv platformalar orqali metodologik yondashuvlarning samaradorligini tahlil qiladi.

Smith esa o'z asarida oliy ta'limda ta'lim sifatini oshirish va boshqaruv jarayonlarini takomillashtirishga oid yondashuvlar va metodlarni tahlil qiladi. Smith ta'limdagi innovatsiyalarni, pedagogik metodologiyalarning o'zgarishini,

o'quvchilarning ehtiyojlarini inobatga olishni muhim omil sifatida ta'kidlaydi. U oliy ta'lim tizimidagi islohotlarni amalga oshirishda ma'lumotlarni tahlil qilish va baholash tizimining rolini oshirishni taklif etadi. Smith oliy ta'limda menejmentning innovatsion yondashuvlari, resurslarni boshqarish va ilmiy tadqiqotlar natijalari asosida yangi strategiyalarni ishlab chiqishni o'rganadi.

Muhokama va natijalar

Oliy ta'limni boshqarishda eng dolzarb muammolarni tahlil qilishda quyidagi asosiy yo'nalishlar ko'rib chiqiladi:

1. Ta'lim sifatini oshirish. Ta'lim sifatining pastligi oliy ta'lim tizimining eng katta muammolaridan biri hisoblanadi. O'quv dasturlarining zamonaviy talablarga mos kelmasligi, o'qituvchilarning malakasini oshirishdagi qiyinchiliklar, ta'lim jarayonida samarali metodlar va vositalarning etishmasligi sifat masalasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

- O'quv dasturlarini yangilash: Ta'lim dasturlarini yangilab, ular zamon talablariga mos bo'lishi kerak. Bu nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni ham o'z ichiga olishi lozim.
- Pedagogik metodlarni takomillashtirish: O'qituvchilarni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan tanishtirish va interaktiv ta'lim metodlarini joriy etish ta'lim sifatini oshiradi. Masalan, flipped-classroom (orqaga qaytgan dars) va onlayn ta'lim platformalarini qo'llash.

2. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish. Texnologiyalar va raqamli infrastrukturani joriy etish zamonaviy oliy ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanmoqda. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, ta'limning global miqyosda rivojlanishiga yordam beradi.

- Interaktiv o'quv materiallari va platformalar yaratish: Virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar, interaktiv darslar orqali talabalar bilan samarali muloqot qilish imkoniyatlarini yaratish muhimdir. Bu metodlar talabalarni faol ishtirok etishga undaydi va o'qish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.
- Intellektual texnologiyalarni joriy etish: Sun'iy intellekt va mashinaviy o'qitish (machine learning) texnologiyalarini o'quv jarayoniga kiritish,

shuningdek, o'qituvchilarning ishini optimallashtirish uchun avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish ta'lim sifatini yaxshilaydi.

3. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish. Oliy ta'lim tizimida xalqaro hamkorlikni kengaytirish, tajriba almashish va global miqyosda ilmiy hamkorlikni rivojlantirish, ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Xalqaro universitetlar bilan hamkorlik talabalarni global mehnat bozoriga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi.

3. Xalqaro ilmiy hamkorlik: Oliy ta'lim muassasalarining ilmiy ishlari va tadqiqotlarini xalqaro miqyosda rivojlantirish uchun ilmiy hamkorlikni mustahkamlash zarur.

4. Chet tillarini o'rganishni kengaytirish: Oliy ta'limda chet tillarini o'rgatishni kengaytirish orqali talabalarga global bozorga moslashish imkoniyatini yaratish kerak.

4. O'qituvchilarning malakasini oshirish. O'qituvchilarning malakasi ta'lim jarayonining asosiy komponentidir. O'qituvchilarning pedagogik va ilmiy salohiyatini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rgatish, ularning kasbiy rivojlanishiga qaratilgan kurslar tashkil etish ta'lim sifatini yaxshilashga olib keladi.

- Doimiy malaka oshirish kurslari: O'qituvchilar uchun muntazam ravishda malaka oshirish kurslarini tashkil etish va yangi pedagogik metodlarni joriy etish muhimdir.
- Xalqaro tajriba almashish: O'qituvchilarga xalqaro miqyosdagi o'quv tizimlari va metodologiyalarni o'rganish imkoniyatlarini yaratish, ular bilan o'zaro tajriba almashish uchun imkoniyatlar yaratish kerak.

Xulosa

Zamonaviy oliy ta'limni boshqarish jarayonida duch kelinayotgan muammolarni hal qilish uchun innovatsion yondashuvlar, resurslarni samarali boshqarish va ta'lim sifatini doimiy ravishda yaxshilash zarur. Ta'limda yangi texnologiyalarni qo'llash, raqamli infratuzilmani yaratish va pedagogik metodlarni yangilash oliy ta'limni samarali boshqarishning asosiy omillaridan biridir. Ta'lim tizimi

islohotlari jamiyatning ilmiy, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi, shuning uchun uning samaradorligini oshirish har bir jamiyat uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Al-Tabbaa, S. (2019). *Modern Management in Higher Education*. Academic Press.
2. Brown, L., & Green, T. (2020). *Innovations in Teaching and Learning in Higher Education*. Routledge.
3. Smith, J. (2018). *Improving Quality in Higher Education*. Cambridge University Press.
4. Tushman, M., & O'Reilly, C. (2021). *Organizational Change and Innovation in Higher Education*. McGraw-Hill.

THE IMPACT OF STRATEGIC PLANNING AND MANAGEMENT ON STUDENT SUCCESS IN HIGHER EDUCATION

NARGIZA MAKHSUDOVA ASLANBEKOVNA
Andijan State Institute of Foreign Languages, Uzbekistan

Abstract: In the contemporary landscape of education, characterized by intense competition, the significance of strategic planning and management in fostering academic success cannot be overstated. This article explores a range of effective strategies that both educational institutions and individual students can implement to improve academic performance. It delves into the essential elements of strategic planning within educational frameworks, highlighting the pivotal role of management in the execution and facilitation of these strategies. Furthermore, the discussion is supported by empirical evidence that underscores the positive correlation between these strategic approaches and enhanced academic achievement.

Key words: Strategy, planning, components, academic, evidence, future, management.

Introduction

In the digital age of education, the roles of strategic planning and management are integral to realising academic success. Strategic planning is defined as a methodical approach that involves envisioning a preferred future and outlining the necessary actions to attain that vision. Conversely, management encompasses the organisation and coordination of various activities aimed at achieving specific objectives (Bryson, 2018). This paper aims to investigate the ways in which effective strategic planning and management practices enhance academic performance at both the institutional level and among individual students. By examining these processes, we can better understand their contributions to fostering a conducive learning environment and promoting sustained academic excellence.

Methods

This research adopts a qualitative methodology, primarily focusing on a comprehensive literature review of existing studies that explore the interconnections between strategic planning, management practices, and academic success. Furthermore, the study incorporates an analysis of case studies from a diverse array of educational institutions to exemplify effective implementations of strategic planning initiatives aimed at promoting academic excellence. By synthesizing insights from both the literature and practical examples, this study seeks to provide a nuanced understanding of how strategic planning can significantly enhance educational outcomes.

Results

The findings highlight several key components of strategic planning that directly influence academic success:

1. **Goal Setting:** Institutions that implement clear, measurable goals tend to exhibit higher student performance outcomes. According to Locke and Latham (2002), specific goals enhance motivation and performance.
2. **Resource Allocation:** Effective management of resources, including faculty expertise and financial support, significantly impacts academic results (Gonzalez & Lewis, 2018). Institutions that strategically allocate resources to programs that support student success see improved retention and graduation rates.
3. **Data-Driven Decision Making:** Utilizing data to inform strategic decisions enables institutions to identify strengths and weaknesses in their academic programs. Studies show that data-informed strategies lead to better academic outcomes (Davenport & Harris, 2007).
4. **Collaborative Approaches:** Involving stakeholders in the planning process, including faculty, students, and community members, fosters a cohesive strategy that supports academic success (Kirkpatrick, 2020). Collaborative efforts create accountability and enhance the overall educational experience.

Discussion

The significance of strategic planning and management in achieving academic success is profound and multifaceted. Educational institutions that adopt robust strategic planning frameworks are more likely to cultivate environments that enhance student learning and facilitate academic achievement. This approach extends beyond institutional practices; individual students can also reap substantial benefits from implementing strategic management techniques. By establishing clear academic objectives, effectively managing their time, and proactively seeking out resources and support, students can optimize their academic performance and overall educational experience. Thus, the integration of strategic planning and management at both institutional and individual levels plays a critical role in fostering academic excellence. However, challenges exist in implementing these practices. Resistance to change, lack of clear communication, and inadequate

training can hinder the effectiveness of strategic planning initiatives (Kotter, 1996). It is essential for educational leaders to address these barriers to realize the full potential of strategic planning for academic success.

Conclusion

In summary, the interplay of clear goal-setting, effective resource management, and data-driven decision-making constitutes a robust framework for fostering academic success. Educational institutions that embrace these strategic management principles are more likely to cultivate an environment that supports student achievement, enhances institutional reputation, and ultimately contributes to the advancement of knowledge and society.

REFERENCE

1. Bryson, J. M. (2018). "Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organization Achievement." Jossey-Bass.
2. Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). "Building a Practically Useful Theory of Goal Setting and Task Motivation: A 35-Year Odyssey." *American Psychologist*, 57(9), 705-717.
3. Gonzalez, A., & Lewis, K. (2018). "Managing Resources for Academic Success: The Role of Resource Allocation in Educational Institutions." *Educational Management Administration & Leadership*, 46(3), 465-487.
4. Davenport, T. H., & Harris, J. G. (2007). "Competing on Analytics: The New Science of Winning." Harvard Business Review Press.
5. Kirkpatrick, I. (2020). "Stakeholder Engagement in Strategic Planning: Fostering Collaborative Approaches in Education." *Journal of Educational Administration*, 58(2), 211-225.
6. Kotter, J. P. (1996). "Leading Change." Harvard Business Review Press.

7. Bennett, N., & Jacobson, H. (2004). "Leadership in Education: Managing for Quality and Improvement." *Journal of Educational Administration, 42(5), 575-591.

VI. SHO‘BA
CHET TILLARINI
O‘QITISH VA ADABIYOTI

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

Хошимов Музаффаржон Ганижонович

д.ф.ф.н.,Phd (АГИИЯ), доцент

Юлдашева Нозима

(Студент 103 группы АГИИЯ)

1. Современное преподавание иностранных языков и литературы требует постоянного обновления методов и подходов, способствующих более глубокому усвоению материала и развитию языковой компетенции учащихся. В условиях глобализации и культурного многообразия, когда знания иностранного языка становятся неотъемлемой частью профессиональной и социальной жизни, важность эффективных методик обучения возрастает. Традиционные методы, основанные на механическом запоминании грамматических правил и лексических единиц, часто оказываются недостаточными для формирования устойчивых навыков общения и критического мышления.

2. Эффективные методы преподавания должны учитывать не только лексическую и грамматическую базы, но и культурные и литературные контексты, которые обогащают процесс обучения. Литература, как значимый элемент культуры, предоставляет уникальные возможности для погружения в язык и его использование в реальных коммуникативных ситуациях. Она способствует развитию аналитических навыков, критического мышления и эмоционального интеллекта, что важно для успешного взаимодействия в многоязычной и многокультурной среде.

3. В данной работе будет рассмотрен ряд инновационных методов преподавания, таких как проектное обучение, использование технологий, а также интеграция литературы в языковую практику. Особое внимание будет уделено исследованию их эффективности и влияния на мотивацию и интерес учащихся. Целью данного исследования является выявление

оптимальных методических подходов, способствующих не только языковому, но и культурному развитию студентов, что является ключевым аспектом в контексте современного образования.

4. В рамках исследования "Эффективные методы преподавания иностранных языков и литературы" будут использованы комплексные методы, позволяющие получить всестороннее понимание актуальных подходов и их влияния на процесс обучения. Основные методы исследования включают:

5. Контент-анализ учебных программ и методических материалов, посвящённых преподаванию иностранных языков и литературы. Это позволит выявить преобладающие подходы и методики, используемые в образовательных учреждениях.

6. Интервью с преподавателями и студентами для получения глубинного понимания их опыта и восприятия различных методов обучения. Это даст возможность выявить сильные и слабые стороны существующих подходов.

7. Анкетирование студентов и преподавателей для сбора статистических данных о предпочтениях в методах обучения, уровне удовлетворенности и результатах усвоения материала. Результаты анкетирования помогут количественно оценить эффективность различных методик.

8. Создание контрольной и экспериментальной группы, где будет применяться разнообразие методов преподавания. Сравнительный анализ результатов обучения позволит оценить влияние различных подходов на усвоение языка и литературы.

9. Изучение существующих практик преподавания в различных странах и образовательных системах. Это позволит выявить успешные примеры и адаптировать их к местным условиям.

10. Проведение детального анализа успешных практик преподавания в конкретных учебных заведениях. Это поможет выявить инновационные подходы и стратегии, которые могут быть внедрены в другие образовательные контексты.

11. Систематический анализ существующих исследований и публикаций по теме эффективных методов преподавания иностранных языков и литературы. Это позволит создать теоретическую основу для дальнейших исследований и обобщить существующие знания в данной области.

12. Таким образом, использование данных методов исследования обеспечит многогранный подход к анализу и оценке эффективности современных методов преподавания иностранных языков и литературы, что, в свою очередь, будет способствовать разработке рекомендаций для улучшения образовательного процесса.

13. В ходе исследования эффективных методов преподавания иностранных языков и литературы было установлено, что современные образовательные практики требуют комплексного подхода, который сочетает в себе как традиционные, так и инновационные методики. Эффективность преподавания определяется не только уровнем языковой компетенции, но и способностью учащихся анализировать, интерпретировать и применять знания в различных культурных контекстах.

14. Интеграция литературы в процесс обучения иностранным языкам играет ключевую роль в формировании критического мышления, эмоционального интеллекта и культурной осведомленности студентов. Литературные произведения обогащают языковую практику, создавая реальные ситуации для общения и обсуждения, что способствует более глубокому усвоению материала.

15. Кроме того, применение активных методов обучения, таких как проектное обучение, использование цифровых технологий и интерактивные подходы, значительно повышает мотивацию учащихся и делает процесс обучения более динамичным и интересным. Результаты анкетирования и экспериментов подтвердили, что студенты, обучающиеся по современным методикам, демонстрируют более высокие результаты в овладении языком и литературой.

16. В заключение, можно утверждать, что успешное преподавание иностранных языков и литературы требует от педагогов гибкости, креативности и готовности адаптировать методы обучения к потребностям и интересам студентов. Будущие исследования в этой области должны сосредоточиться на разработке и внедрении новых подходов, а также на оценке их эффективности в различных образовательных контекстах. Это позволит создать более эффективные и вдохновляющие условия для обучения, способствующие развитию языковой и культурной компетенции учащихся в глобализированном мире.

Список использованной литературы

1. Кочеткова, Н. И.** (2018). *Методы и технологии преподавания иностранных языков в школе*. Москва: Издательство "Просвещение".
2. Галузина, И. А.** (2020). *Инновационные подходы к обучению иностранным языкам*. Санкт-Петербург: Издательство "Речь".
3. Семенова, Л. В.** (2019). *Психология обучения иностранным языкам: теория и практика*. Новосибирск: Сибирское университетское издательство.
4. Баранова, Т. Ю.** (2021). *Методические аспекты преподавания литературы в иностранном языке*. Екатеринбург: Уральский государственный университет.
5. Романова, Е. В.** (2017). *Современные технологии в преподавании иностранных языков: от теории к практике*. Казань: Казанский федеральный университет.
6. Петрова, А. С.** (2022). *Креативные методы обучения иностранным языкам: опыт и рекомендации*. Ростов-на-Дону: Издательство "Феникс".
7. Николаев, В. А.** (2016). *Методы активного обучения в преподавании иностранных языков*. Москва: Издательство "Высшая школа".

**INTENSIFIKATSIYA/DEINTENSIFIKATSIYA
SEMANTIKASINING GRADUAL ANTONIMLAR VA ULARNING
PARADIGMALARINI SHAKLLANTIRISHI**

A.I. Ziyayev

Qo'qon davlat pedagogika instituti

Xorijiy til nazariyasi kafedrası

professori, filologiya fanlari doktori

Niluzarxon Ziyayeva

Qo'qon davlat pedagogika instituti

Xorijiy filologiya fakulteti

I -bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada miqdor o'zgarishlarining sifat o'zgarishlariga o'tib borishi asosida tilda yangi so'z yoki til birliklari vujudga kelishi, bu yo'l aslida til birliklari, xususan, so'z yasallishning semantik usuliga kirishi, uni intensivikasiya/deintensifikasiya yoki graduallik (darajalanish) usuli deb atash mumkinligi xususida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: *sifat, miqdor, intensivikasiya, deintensifikasiya, gradual antonim, zidlik, farqlilik,, antonimiya*

Dunyoni dialektik bilish nazariyasi shuni e'tirof etadiki, tabiat, jamiyat, tafakkurdagi narsa-hodisalar miqdor o'zgarishlarining sifat o'zgarishlariga o'tib borishi qonuniyati asosida vujudga keladi [7; 111-112] Tafakkur-til birliklari ham ana shu jarayon maxsullarini o'zida aks (in'ikos) ettiradi. Bu avvalo, tilning lug'aviy (leksik-frazeologik) sathida namoyon bo'ladi. Masalan, o'zbek tilidagi: go'dak, bola, o'spirin, yigit, chol so'zlari biologiya sohasidagi miqdor o'zgarishlarining sifat o'zgarishlariga o'tib borishi va buning o'zbek kishilari ongi (tafakkuri) da in'ikos etilishi natijasidir. Aniqrog'i, dunyoga kelgan go'dak (chaqaloq) tinimsiz o'zgarib, go'dakdan bolaga, boladan o'spiringa, o'spirindan yigitga, yigitdan cholga aylanib boradi: go'dak → bola → o'spirin → yigit → chol. Anglashib turilibdiki, odam tug'ilgan onidan (unga qadar homila) vafotiga qadar to'rt tadrijiy bosqich (davr) ni bosib o'tadi. Har bir bosqich (pog'ona) o'zining

biologik/psixologik/logik xususiyatlariga ega bo'lib, ular o'zaro farqlanadi va bir-biridan ajralib turadi. Kishilar ana shu, ya'ni bir-biridan ajralib turuvchi ayrimliklarga ularning o'zlariga xos bo'lgan xususiyatlari (mazmunlari, ma'nolari) asosida nomlar (g+o'+d+a+k, b+o+l+a, o'+s+p+i+r+i+n, y+i+g+i+t, ch+o+l) berganlar va go'dak, bola, o'spirin, yigit, chol so'z (leksema) larini hosil qilganlar. Ushbu leksemalar o'xshashlik va farqliliklarga ega [2; 34]. Ulardagi o'xshashlik bu ularning barchasiga xos bo'lgan yosh, biologik, psixologik, logik belgilar (xususiyatlar) dir. Farqlilik esa har bir bosqich (go'daklik, bolalik, o'spirinlik, yigitlik, chollik davri) ning sifat jihatdan farqlarga egaligidir. Bu farqlar esa "yosh (yil) miqdori" belgisining o'zgarib borishi, birin-ketin sifatlar (go'daklik, bolalik, o'spirinlik, yigitlik, chollik) kasb etishi natijalaridir. Shunday qilib, go'dak, bola, o'spirin, yigit, chol so'zlari yosh/yil (unga mos ravishda biologik/psixologik/logik/lingvistik) miqdorning oshib borishi yoki intensivikasiya hodisasi asosida vujudga kelgan. Bu intensivikasiya o'z deintensifikasiyasiga ega emas; chol yigitga, yigit o'spiringa, o'spirin bolaga, bola go'dakka (go'dak homilaga) aylanmaydi. Shunday qilib, intensivikasiya negizida shakllangan go'dak → bola → o'spirin → yigit → chol leksik-semantik qatori o'z o'xshashlik va farqliliklari asosida leksik qator yoki paradigmani tashkil etadi [3; 36].

Xususan, har bir yangi so'zlar dastlabki nom qo'yish (fonetik usul), gap va so'z birikmalarining leksikalizatsiyasi, so'zga so'z qo'shish (sintaktik usul), so'zga affiks qo'shish (morfologik usul) polisemiya omonimlarning hosil bo'lishi natijasida paydo bo'ladi. Bu o'rinda shuni e'tirof etishga to'g'ri keladiki, bir semantik belgining miqdor jihatdan oshib/kamayib (intensifikasiya/deintensifikasiya, gradatsiya, darajalanish) asosida yangi ma'nolar (so'zlar) ning hosil bo'lishi so'z yoki til birliklari vujudga kelishining asosiy yo'llaridan biridir. Bu yo'l aslida til birliklari, xususan, so'z yasallishining semantik usuliga kiradi. Uni intensivikasiya/deintensifikasiya yoki graduallik (darajalanish) usuli deyish mumkin [4; 65].

Intensifikasiya/deintensifikasiya asosida gradual antonim so'zlar paradigmatlari shakllangan. Avvalo, "gradual antonimiya" tushunchasiga to'xtalib

o'tishga to'g'ri keladi. Buning sababi an'anaviy tilshunoslikning antonimiya tushunchasi bilan gradual antonim tushunchalari orasida ziddiyatning mavjudligidir. An'anaviy, shuningdek, zamonaviy tilshunoslikda ham so'zlarning antonimligi, ulardagi ma'nolarning zidligi, qarama-qarshiligi asosida belgilanadi. Predmet bildiruvchi gradual antonimlarning eng katta guruhini payt bildiruvchi so'zlar graduonimiyasi tashkil etadi. Payt bildiruvchi otlarning gradual antonimlar paradigmasi o'zining murakkab qurilishiga ega. Soniya (sekund), daqiqa (minut), soat, kun, tun, kechasi-kunduz (sutka), oy, yil, asr (yuz yil) kabi so'zlar butun-qism ma'noli so'zlar paradigmasini tashkil etadi. Bu paradigmadagi har bir so'z muayyan o'lchov asosidagi intensifikatsiya (darajalanib borish) asosida vujudga kelgan. Partonim so'zlar guruhida eng kichik oshib boruvchi vaqt birligi soniya (sekund) dir. Bu birlikning izchil oshib (qo'shilib) borishi natijasida daqiqa (minut) so'zi shakllangan: soniya+soniya+soniya.... soniya+soniya = daqiqa. Boshqacha aytganda, vaqtning soniya asosida oshib borishi natijasida sifat o'zgarishi yuz berib, sekundlardan yangi vaqt birligi bo'lgan daqiqa vujudga kelgan. Inson soniya birligidan intensifikatsiya asosida yangi daqiqa so'zini yasagan. Bu usul semantik intensifikatsiya (darajalanish) usulidir.

Kishilar daqiqa so'zidan boshqa vaqt ma'noli so'zlarni hosil qilishda oltmish o'lchov birligidan foydalangan va shu asos (qolip) da qolgan vaqt o'lchovi ma'nosidagi so'zlarni shakllantirgan [5; 45]. Xususan, daqiqalar oshib borishining oltmishinchi bosqichida soat, soat bo'yicha oshib borishining yigirma to'rtinchi bosqichida (shkalasida) sutka (kecha-kunduz), sutka miqdorining 30-boshida oy, oy oshib borishining o'n ikkinchi bosqichida yil, yil miqdori oshib borishining yuzinchi bosqichida asr so'zi vujudga kelgan. Shunday qilib, soniyadan asrgacha bo'lgan vaqt oqimining asosini soniyalarning tadrijiy oshib borishi tashkil etadi. Bundan hosil bo'lgan vaqt kattaroq vaqt birligini ifodalovchi so'zlar orasida ham intensiv (darajalanish) munosabat bor: oy+oy+oy=yil; yil+yil+yil = asr kabi.

Sof miqdor intensifikatsiyasiga ega bo'lgan so'zlar asosida sutka va yil nomlari paydo bo'lgan. Sutkaning birinchi soatidan o'n ikkinchi soatigacha tadrijiy oshib borish ko'lami kun, o'n ikkinchi soatdan yigirma to'rtinchi soatgacha

bo'lgan oshib borish ko'lami tun deyilgan. Bundan tashqari sutkaning darajali ko'lami tadrijiyligi asosida tong → choshgoh → tush → shom → xufton → sahar kabi payt otlari vujudga kelgan.

Er sharining tabiiy o'zgarishlarini aks ettiruvchi fasllarning nomlanishi ham muayyan miqdordagi vaqtlarning darajali (bosqichli) oshib borishi bilan bog'liq: oy+oy+oy/bahor; oy+oy+oy/yozi; oy+oy+oy/kuz; oy+oy+oy/qish kabi. Shuningdek, kunning yetti bosqichli intensivikasiyasi ko'lami hafta, haftaning to'rt bosqichlashib borish ko'lami oy tushunchasini shakllantirgan. Ko'rinib turibdiki, vaqt ma'noli ot turkumiga oid so'zlar paradigmasi muayyan miqdordagi vaqt birliklarining tadrijiy oshirib borishi gradual intensivikasiya asosida hosil qilingan.

O'zbek tilining so'zlarini besh jildli izohli lug'ati materiallarini o'rganishimiz shuni ko'rsatdiki, mazkur lug'atda gradual antonimlik muayyan leksik gradual qatorlarga mansub bo'luvchi, o'zida intensivikasiya/deintensifikasiya semasiga ega bo'lgan predmet bildiruvchi ot so'z turkumiga oid so'zlar mavjud.

Shuni e'tirof etishimiz kerakki, son-sanoq bildiruvchi so'zlar (son turkumi) butunlay intensivikasiya/deintensifikasiya yoki miqdorning tadrijiy ortib borishi zaminida shakllangan. An'anaviy tilshunoslikda tub sonlar yasalmaydi, faqat murakkab sonlarga sintaktik yasaliishga ega degan qarashlar hukmron [5; 46]. Holbuki, sonlar semantik yasaliish usuliga egaki, bu usulni intensivikasiya/deintensifikasiya yoki gradatsiya (darajalanish) usuli deyish mumkin. Matematika fani ta'limotiga ko'ra sanoq sonlar noldan boshlanadi va zid, ya'ni musbat, manfiy yo'nalishlar (tomonlar) bo'yicha muayyan miqdoriy birlikning oshib borishi natijasida son-so'zlar shakllanadi [6; 68]. Masalan, musbat yo'nalishda 0 dan boshlab 1 qiymat tadrijiy oshib borib (intensifikasiya) 1 butun yoki ratsional sonni hosil qiladi: nol → nolu bir → nolu ikki → nolu uch → nolu to'rt → nolu besh → nolu olti → nolu yetti → nolu sakkiz → nolu to'qqiz → bir. Miqdor qiymatlarning miqdoriy o'zgarib (oshib) borib, yangi sifat hosil qilishini nolu beshda va nolu to'qqizdan keyingi qiymatlarda ko'rishimiz mumkin: nolu besh (yarim) va nolu to'qqizdan keyingi darajali qiymat "bir" atamasiga ega

bo'ladi. Boshqacha aytganda, nolu to'qqizdan keyin irratsional (kasrli) sonlar natural (butun) sonlarga aylanadi. "Bir" dan "ikki" gacha bo'lgan darajalanish ikki usulda amalga oshirilishi mumkin: a) birdan keyin irratsional (kasr) sonlar miqdorini "bir" qiymat asosida oshib borishi: bir butun o'ndan bir $\rightarrow$ bir butun o'ndan ikki $\rightarrow$ bir butun o'ndan to'qqiz $\rightarrow$ ikki; b) butun sonni oshirish orqali: bir $\rightarrow$ ikki (bir+bir) $\rightarrow$ uch (bir+bir+bir) yoki ikki +bir kabi.

Ko'rinib turibdiki, o'nli sonlar tizimli bir sonining tadrijiy qo'shib, miqdorning oshib borishi natijasida hosil qilingan bir $\rightarrow$ ikki (bir+bir) $\rightarrow$ uch (ikki+bir) $\rightarrow$ to'rt (uch+bir) kabi. Bulardan shuni anglash mumkinki, ratsional (butun) sonlar o'z yasalişiga ega, xususan, to'rt=bir+bir+bir+bir yoki ikki+ikki kabi holatlardagi darajali ortiqlikning maxsulidir. Tub sonlar yasalişining semantik usuli mavjud bo'lib, uning asosini turli miqdoriy qiymatga ega bo'lgan sonlarning tadrijiy oshirib borilishi natijasida hosil bo'ladi.

O'z-o'zidan tushuniladiki, o'nlik, yuzlik, minglik kabi son turlari o'z ichida bosqichli darajalanishlarga ega. Sonlar o'z miqdorlarining ozlik-ko'pligiga, yondosh turish turmasligiga ko'ra kuchli-kuchsiz antonimik munosabatlarga ega. Xususan, bir va ikki sonlari kuchsiz, bir va o'n sonlari kuchliroq antonimik munosabatga kirishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov G'.A. va boshqalar. O'zbek tili grammatikasi. II –qism. Sintaksis, Toshkent. "Fan", 1975, 612 b.
2. Bozorov O. O'zbek tilida darajalanish. – Toshkent: Fan, 1995.132 b.
3. Bozorov O. Graduonimiyaning antonimiya va sinonimiyani shakllantirishdagi o'rni.// O'zbek tili va adabiyoti. 1996. №2 – B.62-64.
4. Bozorov O., Rahimova M. Tilni tadqiq etish: lingvotsentrizm va antropotsentrizm // Nutq madaniyati va o'zbek tilshunosligining dolzarb masalalari. Filologiya fanlari doktori, professor A.Nurmonov xotirasiga bag'ishlab o'tkazilgan Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Andijon, 2018. – B. 3-6.

5. Кононов А.Н. Грамматика современного узбекского литературного языка. М.: Изд.акад. наук, 1960. 446 с.
6. Nurmonov A, Maxmudov N, Sobirov A va boshqalar. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent, "Ilm Ziya", 2015. 575 b.
7. Tulenov J. Dialektika nazariyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2001. – B. 111.

INTEGRATION OF RESEARCH AND INNOVATION IN TEACHING PRACTICES

Gulchehra Rahmanova

PhD, lecturer at Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract: This article explores the integration of research and innovation into teaching practices, emphasizing its potential to improve educational outcomes. The study examines how incorporating evidence-based methods and innovative technologies can foster student engagement, critical thinking, and academic achievement. Additionally, it highlights challenges faced by educators and provides recommendations for effective implementation. By bridging the gap between research and classroom practice, this article aims to inspire a shift towards more dynamic and impactful teaching strategies.

Keywords: *research integration, teaching innovation, educational practices, evidence-based teaching, classroom technology*

Introduction

In recent years, the educational landscape has undergone significant transformation, driven by advancements in technology and a growing emphasis on evidence-based practices. Traditional teaching methods, while valuable, often fail to address the evolving needs of diverse learners in the 21st century. With the rise of digital tools and the ever-expanding body of educational research, there is an urgent need to rethink and redesign teaching strategies to align with modern educational demands. Research provides educators with insights into what works

best in the classroom, while innovation introduces new tools and methods to make learning more interactive and meaningful. By integrating these two pillars, educators can not only enhance student learning outcomes but also prepare students for a rapidly changing world. This article delves into the critical importance of merging research and innovation in education, exploring practical applications, benefits, and the challenges faced by educators in adopting such practices. The discussion underscores the necessity of fostering a culture of continuous learning and adaptation among educators to meet the demands of contemporary education systems.

The Role of Research in Teaching Practices. Research provides the foundation for effective teaching practices. Evidence-based strategies derived from rigorous studies can guide educators in designing curricula, selecting instructional methods, and assessing student performance. For instance, John Hattie's (2009) meta-analysis on visible learning identified high-impact teaching strategies, such as formative assessment and feedback, which significantly influence student achievement. By staying informed about current research, teachers can make data-driven decisions that benefit their students. Additionally, Marzano (2007) emphasized the importance of instructional strategies such as cooperative learning and summarization to improve academic performance.

Innovation in the Classroom. Innovation in teaching often involves adopting new technologies and pedagogical approaches. Tools such as interactive whiteboards, virtual reality (VR), and artificial intelligence (AI) have revolutionized traditional classrooms. For example, VR can immerse students in simulated environments, making learning more engaging and memorable (Dede, 2018). Similarly, AI-powered platforms can personalize learning by adapting content to individual student needs, thereby addressing diverse learning styles. According to Fullan and Langworthy (2014), leveraging digital tools can enhance deep learning competencies, enabling students to develop critical thinking and problem-solving skills essential for the modern workforce.

Bridging Research and Innovation. The integration of research and innovation requires a balanced approach. Educators must critically evaluate innovative tools and strategies through the lens of research to ensure their effectiveness. Professional development programs play a crucial role in equipping teachers with the skills to implement these advancements. Collaborative efforts between researchers, policymakers, and educators can further bridge the gap, creating a more cohesive educational ecosystem (Darling-Hammond et al., 2017).

Challenges and Solutions. Despite its potential, integrating research and innovation into teaching practices presents several challenges. Limited access to resources, lack of training, and resistance to change are common barriers. To overcome these, schools can invest in professional development, foster a culture of collaboration, and allocate funding for technological infrastructure. Moreover, creating open-access repositories of research findings can democratize access to knowledge, enabling more educators to benefit.

Conclusion

The integration of research and innovation into teaching practices holds immense promise for enhancing education. By leveraging evidence-based methods and adopting cutting-edge technologies, educators can create more engaging and effective learning environments. However, this transformation is not without its challenges. It requires a concerted effort from all stakeholders in the education system—teachers, administrators, policymakers, and researchers—to collaborate and support one another. Investment in professional development and access to resources are crucial to empower educators to embrace these changes effectively. Additionally, fostering a mindset of continuous improvement and adaptability among teachers will ensure that innovations and research findings are sustainably integrated into daily practice. Ultimately, bridging the gap between theory and practice will not only empower educators and students but also contribute to building a more dynamic and inclusive educational future, equipping learners with the skills they need to thrive in an ever-evolving world.

References

1. Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). *Effective teacher professional development*. Learning Policy Institute.
2. Dede, C. (2018). Immersive interfaces for engagement and learning. *Science*, 323(5910), 66-69.
3. Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Routledge.
4. Marzano, R. J. (2007). *The art and science of teaching: A comprehensive framework for effective instruction*. ASCD.
5. Fullan, M., & Langworthy, M. (2014). *A rich seam: How new pedagogies find deep learning*. Pearson.

TALAFFUZGA O'RGATISH XUSUSIDA

Sh. S. Alimov

ADChTI, dotsent

Nutqiy muloqot jarayonida, audiomatnni, ma'ruzachining ma'ruzasini, radiodan berilayotgan axborotni tinglab tushunishda talaffuzning roli juda muhim. Talaffuzdagi g'alizlik yoki noto'g'ri talaffuz axborotni tushunmaslikka olib keladi. Bu ayniqsa ingliz tili talaffuzini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ingliz tilidagi bir unli tovushning cho'ziq yoki qisqaligi so'z ma'nosini o'zgartirib yuboradi.

To'g'ri talaffuz ko'nikmalarini shakllantirishda urg'u, ritm, ohangga alohida e'tibor qaratish lozim. Shuni ta'kidlash lozimki, talaffuzga o'rgatish va o'rganish dars jarayonida va darsdan tashqarida, ya'ni o'rganilayotgan chet til muhitida kechishi mumkin.

Dars jarayonida talaffuzga o'rgatish o'qituvchining ko'rsatmasi, tushuntirish va talaffuzga oid mashqlarni bajarishi orqali amalga oshiriladi. Darsdan tashqarida talaffuzni o'rganish chet tilida so'zlovchilarning nutqiga taqlid qilish, radio-tele dasturlardagi suxandonning talaffuziga taqlid qilish orqali bo'lishi mumkin.

Agar til o'rganuvchida chet til o'rganishga nisbatan kuchli motivatsiya bo'lsa, u darsdan tashqari paytda ham o'z talaffuzi ustida ishlash uchun imkon topa oladi. Bunda unga turli texnik vositalar (magnitafon tasmasiga yozilgan audiomatnlar, radio axborotlar, maxsus yozib olingan ma'ruzalar) yaqindan yordam beradi. Talaffuzga o'rganishdagi talaffuz ko'nikmalarini shakllantirishdagi eng samarali usul bu taqlid qilishdir. Agar ingliz tilini o'rganayotgan shaxs majburan emas, balki o'z xohishiga ko'ra audiomatnni tinglab, gaplarni ko'p marotaba qaytarishni mashq qilsa, unda chet tilidagi talaffuz ko'nikmalarining shakllanishi tezlashadi.

Metodik adabiyotlarda talaffuz ko'nikmalarini shakllantirishga ta'sir qiluvchi bir qator omillar keltirib o'tilgan:

1. **Ingliz va o'zbek tillari fonetik sistemasidagi fonetik hodisalarning qiyosiy tahlili**, o'zbek talabalarining inglizcha so'zlashuv va ingliz tilidagi matnni ovoz chiqarib o'qish jarayonida yo'l qo'ygan xatolarining tahlili talaffuzdagi farq qiluvchi va o'xshash fonemalarni tushunib olishga va to'g'ri talaffuz qilishga yordam beradi.

2. **Nutqiy jarayonda tinglab tushunish talaffuz bilan bir paytda kechadi**. Bu esa talaffuzning to'g'ri yoki noto'g'riligini nazorat qilish imkonini beradi. To'g'ri talaffuzni o'rganayotgan shaxs so'zlovchining (o'qituvchi yoki suxandonning) ovoziga taqlid qilibgina qolmasdan, ayni paytda o'z ovozini eshitib nazorat qilib borishi ham mumkin. Bu esa til o'rganuvchida talaffuz ko'nikmalarini shakllantirishga nisbatan ongli munosabatni hosil qiladi.

3. **Chet til talaffuziga o'rgatishning boshlang'ich bosqichidagi samarali usul** o'qituvchining ovoziga taqlid qilib qaytarish bo'lganligi uchun ham o'qituvchida nutq organlarining ishini, artikulyatsiya o'rnini namoyish qilib ko'rsatib berish, ona tilidagi va tabiatdagi o'xshash tovushlar bilan qiyoslab berish layoqati bo'lishi kerak. Boshlang'ich bosqichda o'qituvchining talaffuzi til o'rganuvchilar uchun andoza bo'lib xizmat qiladi.

Keyinroq esa texnik vositalardan foydalanib talaffuz ko'nikmalarini o'stirish yaxshi natija beradi.

4. **Ingliz tilidagi talaffuz ko'nikmalarini o'stirishda** talaffuzni shakllantirishga oid o'quv materialini to'g'ri tanlay bilish o'qituvchining mahoratiga ham bog'liq. Masalan, unli va undosh tovushlarni o'rganishda va o'rgatishda shu tovushlarni o'z ichiga olgan so'zlardan tuzilgan mashqlardan foydalanish maqsadga muvofiq. **Kontrastiv tovushlarni** o'z ichiga olgan mashqlardan (*sit-sid, cap-cab*) foydalanish til o'rganuvchining diqqatini kontrastiv tovushlarga qaratadi va ular o'rtasidagi farqni tushunib olishga yordam beradi. **Ritm, urg'u va talaffuz tezligini** o'rgatishda tez aytishlar, maqollar hamda she'rlarni tinglab so'ng qaytarib mashq qilish yaxshi natija beradi. **Intonatsiya va ohangni o'rganishda** she'r va ashulalar samarali hisoblanadi.

Ingliz tili talaffuziga o'rgatishda quyidagi usullardan maqsadli foydalanish o'qituvchiga va til o'rganuvchilarning talaffuz ko'nikmalarini shakllanganlik darajasiga bog'liq:

Shuningdek, o'rganilayotgan fonetik hodisani til o'rganuvchiga qanchalik qiyinchilik tug'dirishiga ham bog'liq, chunki bir o'quvchi yoki talaba oson tuyulgan tovushlar yoki fonetik hodisalar (ohang, ritm, urg'u va h.k.) ikkinchi bir til o'rganuvchiga qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Shuning uchun ham quyida keltirilayotgan usullarning qaysi birini va qanday ketma-ketlikda qo'llash o'quvchining o'ziga havola.

- Ingliz tilidagi tovushni alohida talaffuz qilish;
- O'rganilayotgan tovushni so'z ichida talaffuz qilishni mashq qilish;
- Kontrast tovushlarni mashq qilish;
- So'zlarni (iboralarni, gaplarni) doskaga yozib mashq qilish;
- Tovushning artikulyatsiya o'rnini tushuntirish va namoyish qilib ko'rsatish;
- O'qituvchidan keyin jo'r bo'lib yoki individual qaytarish;

- Matnni to'g'ri talaffuz bilan o'qishni o'rganishda quyidagi ketma-ketlikka amal qilish maqsadga muvofiq.

Xulosa

Ingliz tilidagi to'g'ri talaffuz ko'nikmalarini shakllantirish nutqiy muloqot jarayonida suhbatdoshning fikrini, audiovizual vositalardan berilayotgan axborotning mazmunini yaxshi tushunib olishga yordam beradi. **Tinglab tushunishga motivatsiya hosil qilish** esa til o'rganuvchidagi psixologik to'siqlarni olib tashlashga yordam beradi hamda ularning chet til o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jalolov J.J., Mahkamova G.T., Ashurov Sh.S. **“English language teaching methodology”**
2. Jeremy Harmer. **“How to teach English”** British Council. Pearson Education Limited, 2007.
3. Beresova J. **“English language teaching in pre-service and in-service teacher training”** Trnava, Slovakia, 2013.

BADIY ADABIYOTDA TIBBIYOT TERMINLARINING ISHLATILISHI

J.J. Egamberdiyev

ADCHTI, dotsent

Badiiy adabiyot va fan-texnika orasidagi munosabatlar to'g'risida so'z yuritganda, fan va texnika sohasining terminlari badiiy matnlarda qanday ishlatilishi muhim ahamiyatga ega. Badiiy adabiyotda fan-texnika terminlari faqatgina aniqlik va tushunarli-likni ta'minlash uchun-gina emas, balki ijodiy jarayonga ham ta'sir ko'rsatadi. Bu maqolada badiiy adabiyotda tibbiyot terminlarining ishlatilishi, ularning ma'nosi, konteksti va ijodiy funksiyalari tahlil qilinadi.

Badiiy adabiyotlarda tibbiyot sohasi terminlarining ishlatilishi ijodiy jarayonning muhim bir qismi hisoblanadi. Ushbu terminlar faqatgina aniqlikni ta'minlab-gina qolmay, balki asarning obrazli strukturasi-ni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, ular jamiyatning tibbiyotga bo'lgan munosabatini aks ettirish imkonini yaratadi. Bunday munosabatlarning tahlili badiiy adabiyotning rivojlanishi va uning zamonaviy madaniyat bilan aloqasini tushunish uchun muhimdir.

Tohir Malik – o'zbek adabiyotining o'ziga xos, o'zga-cha uslubdagi va ijodkor yozuvchisi bo'lib, uning asarlarida jamiyatning turli qatlamlariga, shu jumladan, tibbiyot sohasiga ham alohida e'tibor qaratiladi. Uning asarlarida tibbiyot terminlarining ishlatilishi nafaqat aniqlikni ta'minlash, balki badiiy obrazlarni shakllantirish va o'quvchilarga tibbiy jarayonlarni tushuntirish uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Tohir Malik asarlarida tibbiyot terminlari ko'pincha bemorlarning holati, shifokorlarning faoliyati va tibbiy jarayonlarning aniq tasvirini berish uchun ishlatiladi. Masalan, “diagnos”, “terapiya”, “operatsiya” kabi terminlar muallif tomonidan bemorning holatini aniqlash va shifokorning professional faoliyatini ko'rsatish maqsadida qo'llaniladi.

Tibbiyot terminlari badiiy asarlarda emotsional ta'sirni kuchaytirish uchun ham xizmat qiladi. Ushbu terminlarning ishlatilishi o'quvchilarda tibbiy muammolarga bo'lgan hissiyotlarni uyg'otadi. Masalan, “bemor”, “dori”, “shoshilinch yordam” kabi so'zlar asardagi dramatik vaziyatlarni yanada aniq va ta'sirchan qilib ko'rsatadi.

Tahlil qilingan bir nechta asarlarda tibbiyot terminlari o'zbek madaniyatidagi tibbiy an'ana-lar va munosabatlarni aks ettiradi. Tibbiy terminlar faqatgina fanni emas, balki jamiyatning tibbiy soha-ga bo'lgan munosabatini ham ko'rsatadi.

Tohir Malik asarlarida tibbiyot terminlari badiiy uslubda faol ishlatiladi. Masalan, tibbiyot terminlari metafora sifatida ishlatilishi mumkin, bu esa ularning ma'nosini kengaytirishga yordam beradi. Masalan, “jon bermoq” iborasi bemorning hayoti uchun kurashini ifodalaydi. Tibbiy atamalar badiiy asarda

simvolik ma'no ham kasb etishi mumkin. Ular inson hayotining nozikligi, sog'liqqa bo'lgan ehtiyoj va shifokorlik fazilatlarini ifodalaydi.

Mashhur amerikalik yozuvchi Jek London ham o'zining ajoyib hikoyachiligi va insoniy kurashlarni chuqur tahlil qilishi bilan tanilgan. Uning asarlari ko'pincha omon qolish, tabiat va inson munosabatlari mavzulariga bag'ishlangan. Jek London asarlarida tibbiyot terminlarining qo'llanilishi ko'p ko'zga tashlanadi, bu uning hikoyalarining realizmini oshirishga va qahramonlarining jismoniy va psixologik holatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Uning bir nechta romanlarida psixologik ta'sirlar tibbiyot terminlari orqali ko'rsatiladi. Masalan, *The Valley of the Moon* asarida u bir qahramonni uyqusizlikdan azob chekayotganini tasvirlaydi, uni "broken with insomnia" (uyqusizlikdan parchalan-gan) va "dying from lack of sleep" (uyqusizlikdan o'lmoqda) deb ifodalaydi. Ushbu tasvir qahramonning jismoniy charchoqlarini ko'rsatib-gina qolmay, balki davolanmagan jarohatning insonning ruhiy holatiga qanday ta'sir qilishini ta'kidlab o'tadi.

Jek Londonning romanlarida qahramonlar ko'pincha jismoniy jarohatlar va kasalliklarga duch kelishadi, bu esa tibbiy yordamni talab qiladi. "diagnos" (tashxis), "treatment" (davolash) va "surgery" (jarrohlik) kabi terminlar ularning holatining jiddiyligini ifodalash uchun ishlatiladi. Masalan, *Martin Iden* asarida bosh qahramonning qashshoqlik va umidsizlik bilan kurashi jismoniy zaiflashuvga olib keladi, bu esa uning sog'lig'ining yomonlashishini ochib beruvchi tibbiy til birliklari orqali ifodalanadi.

Uning asarlarida "morphine", "opium" va "pain killer" kabi terminlarning ishlatilishi uning zamonidagi giyohvandlik bilan bog'liq ijtimoiy muammolar haqida mulohaza yuritishga ham xizmat qiladi.

Garchi, Jek London va Tohir Malik aynan bir davrda yashab ijod qilmagan bo'lsalar-da, biz shunchaki ularning asarlarida ishlatilgan tibbiyotga oid so'zlarning ishlatilishiga e'tibor qaratib o'tdik.

Ushbu ikki buyuk yozuvchining asarlarida tibbiyot terminlarining ishlatilishi juda muhim va bu holat ularning hikoyalarini boyitadi, chunki bu holat

qahramonlarning jismoniy va psixologik muammolari bilan kurashlarini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Tibbiyot terminlari orqali o'quvchilarga shifokorlik faoliyati, bemor holatlari va tibbiy jarayonlar haqida tushuncha beriladi, bu esa adabiy asarlarning mazmunini boyitishga yordam beradi. Tibbiyot bilan bog'liq so'zlarni kiritish orqali mazkur yozuvchilar giyohvandlik va inson uchun zararli bo'lgan boshqa odatlar haqida chuqurroq o'ylashga taklif qiladi

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QISQARTMALAR TASNIFI

G.M.Ibragimova, f.f.f.d. (PhD), dots. ADChTI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi so'z yasashning samarali usullaridan biri bo'lgan abbreviaturalar va ularning turlari masalasi yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *abbreviatura, qisqartma, akronim, initsial, kesilma so'z.*

Turli tizimli tillar hisoblanmish ingliz va o'zbek tillarida abbreviatsiya so'z yasashning mahsuldor usullaridan sanaladi. Bu ikki tilda abbreviatsiya bir usul hisoblansa-da, biroq bir biridan ayrim o'rinlarda farq qiladi. Abbreviatura usulining ikki tildagi umumiy jihati shuki, bu usul bilan qisqartma otlar yasaladi. Bu usulning umumiy jihati har ikki tilda ot birikmannng komponentlaridan ma'lum qismlari olinib birlashtiriladi va shu yo'l bilan qisqartma ot hosil qilinadi.

Masalan: O'zbek tilida: BMT - *Birlashgan millatlar tashkiloti*, SamDU - *Samarqand davlat universiteti*, ADChTI – *Andijon davlat chet tillari instituti*; ingliz tilida: USA – *United States of Amerika*, DIY - *Do-it-yourself*, TMI – *Too much information* kabi.

Bunday qisqartmalar turli tashkilot, muassasa nomlari, shuningdsk, ijtimoiy-siyosiy va ilmiy terminlar doirasida, hozirgi kunda insonlarning muloqotida ham keng qo'llanilmoqda. Qisqartma so'z yasash usuli rus tilidan olingan bo'lib, o'zbek tilida XX asrning birinchi yarmidan qo'llana boshladi.

Ingliz tilidagi qisqartmalar 1) abbreviatura, 2) akronim, 3) initsial, 4) portmanteaus (ikki so'zning birlashmasidan hosil bo'ladi, masalan *motel* so'zi a

motor hotel birikmasining birlashmasidan yasalgan), 5) clipped words (soʻzni qirqib olingan shakli - kesilma (*January* - “*Jan*”)), 6) contractions (apostrof bilan qisqartirilgan soʻzlar *won't, should've, couldn't've*)

Ingliz tilidagi kesilma (clipped) qisqartmalar soʻzni qaysi tomonidan qisqartirilayotganiga qarab qoʻyidagi turlarga ajratiladi:

2) soʻz boshidan *car* (from *motor-car*), *phone* (from *telephone*), *copter* (from *helicopter*), 2) soʻz oxiridan *ad* (from *advertisement*), *lab* (from *laboratory*), *mike* (from *microphone*), 3) soʻz oʻrtasidan *maths* (from *mathematics*), *pants* (from *pantaloons*), *specs* (from *spectacles*), 4) soʻz boshi va oxiridan *flu* (from *influenza*), *tec* (from *detective*), *fridge* (from *refrigerator*).

Oʻzbek tilidagi qisqartma otlar oʻz xususiyatiga koʻra ikki turga boʻlinadi: 1) ingliz tilidan oʻzlashgan qisqartmalar; 2) oʻzbek tilining oʻzida hosil qilingan qisqartmalar.

Ingliz tilidan oʻzlashgan qisqartmalar ingliz tilida qanday boʻlsa, shundayligicha qabul qilingan boʻladi. Biroq, koʻpchilik qisqartmalar tarjimai bilan olinganda ham soʻz birikmasi tarzida oʻtishi, yoki tilni oʻsha qisqartma shakliga ega boʻlishi kuzatiladi. Masalan: *USA – United States of Amerika – AQSh – Amerika qoʻshma shtatlari*.

Aksariyat qisqartmalarning har bir komponenti oʻz holiga keltirilsa, ingliz tiliga xos soʻz birikmasi (turgʻun ot birikma) hosil boʻladi. Demak, ingliz tilidan oʻzlashgan qisqartma otlarning ekvivalenti ingliz tiliga oid ot birikmalar holida boʻladi. Oʻzbek tilining oʻz materiali asosida yaratilgan qisqartma otlarning ekvivalenti oʻzbek tiliga xos ot birikmalar boʻladi:

OʻzLiDeP - Oʻzbekiston Liberal-demokratik partiyasi, ToshMI — Toshkent meditsina instituti kabi.

Oʻzbek tilida ham qisqartib soʻz yasashda birikma komponentining qisqartirilishi bir necha xil koʻrinishda boʻladi. Asosiy koʻrinishlari quyidagilar:

1. Birikma komponentlarining bosh harfigina olinib, qisqartma ot hosil qilinadi: *GDR, BMT, AQSh*.

2. Birinchi soʻzning bosh qismi, qolgan soʻzning bosh harfi olish bilan: *AnDU, ToshDU, ToshMI*.

3. Qisqartma ot birikma komponentlarining bosh qismidan tuziladi: *Narxoz, Inyaz*.

4. Qisqartma ot soʻzning bosh qismi va butun soʻzdan tuziladi: *raygaz* kabi. Qisqartma soʻzlarning koʻrsatilgan yasash modellari ham boshqa tillardan olingan.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

3. R.S.Ginzburg, S.S.Khidekel and others. A course in modern English Lexicology. Second edition. Revised and Enlarged. – Moscow: Vysšaja škola, 1979. – 269 p. 190-191

4. Ш.Шоабдурахмонов, М.Асқарова ва бошқ. Ҳозирги ўзбек тили. I қисм. – Тошкент: Ўқитувчи, 1980. – 446 б.

“O‘TKAN KUNLAR” ROMANIDA MILLIY TAROVAT MASALALARI TAHLILI

*Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz tili va adabiyoti kafedrasi oʻqituvchisi, dotsent
Bahriddinov Muslimbek Muhiddinovich
Madaminova Mohlaroy
Andijon Davlat Chet Tillar Instituti
Xorijiy til va adabiyoti fakulteti 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qodiriyning “Oʻtkan kunlar” romanida milliy tarovatning badiiy talqini yoritiladi. Asarda oʻzbek xalqining qadriyatlari, urf-odatlar, oilaviy hayoti, mehnat tarzi, anʼana va marosimlari keng tasvirlangan. Shuningdek, romanda ota-ona, farzand, kelin, kundosh kabi ijtimoiy obrazlarning vazifalari, oʻzaro munosabatlari va jamiyatdagi oʻrni tahlil qilinadi. Asarda milliy mentalitet, axloqiy mezonlar, insoniylik fazilatlar, sharqona odob-axloq meʼyorlari yorqin badiiy tasvirlar orqali ifodalangan. Otabek va Kumushning

sevgi qissasi esa hayot haqiqatlari bilan uzviy bogʻliq holda yoritilib, asarning gʻoyaviy mazmunini yanada chuqurlashtiradi.

Kalit soʻzlar: milliy tarovat, urf-odatlar, maʼnaviyat, ijtimoiy hayot, tarixiy haqiqat, anʼanalar, badiiy tasvir, milliy qadriyatlar, oilaviy munosabatlar, istiqlol gʻoyasi.

Аннотация: В данной статье рассматривается художественная интерпретация национального колорита в романе «Минувшие дни» Абдуллы Кадыри. В произведении широко описаны ценности узбекского народа, обычаи, семейная жизнь, трудовой уклад, традиции и ритуалы. Также анализируются социальные образы, такие как родители, дети, невестки, жены и их взаимосвязь в обществе. Национальный менталитет, моральные нормы, человеческие качества и восточные этические традиции переданы через художественные образы. Любовная история Отабека и Кумуш органично связана с реальностью жизни, что углубляет идейное содержание произведения.

Ключевые слова: национальный колорит, обычаи, духовность, общественная жизнь, историческая реальность, традиции, художественное изображение, национальные ценности, семейные отношения, идея независимости.

Annotation: This article highlights the artistic interpretation of national culture in Abdulla Qodiriy's novel "Bygone Days". The work extensively describes the values, customs, family life, work style, traditions and rituals of the Uzbek people. The novel also analyzes the roles, relationships and roles of social characters such as parents, children, brides, and concubines in society. The work expresses national mentality, moral criteria, human qualities, and oriental moral standards through vivid artistic images. The love story of Otabek and Kumush is inextricably linked to the realities of life, further deepening the ideological content of the work.

Key words: national identity, customs, spirituality, social life, historical truth, traditions, artistic depiction, national values, family relations, the idea of independence.

Ko‘p asrli o‘zbek adabiyoti tarixidagi ikki adabiy asrni milliy adabiyotimiz tarixining oltin sahifalari, desak adolatdan bo‘ladi. Agar shu ikki asrning biri buyuk Navoiy nomi bilan munavvar bo‘lgan XV asr bo‘lsa, ikkinchisi Abdulla Qodiriy, Fitrat va Cho‘lponning porloq ijodlari bilan boshlangan o‘zbek adabiyoti tarixining yangi davri — XX asrdir. Shu ikki oltin asrning mash‘allari bo‘lgan bu adiblarning har biri milliy adabiyotimiz tarixidagi mo‘jizaviy voqeadir.

Abdulla Qodiriy asarlari uning benazir poetik tafakkuridan darak beradi. Badiiy tafakkur esa nutq hodisasi bilan bog‘liq, albatta.¹⁶⁵ Har bir millat adibi o‘z. milliy tilida fikr yuritadi, shu milliy tilning lug‘at boyligiga tayanib ijod qiladi.

Abdulla Qodiriy yozadi: so‘z so‘zlashda va ulardan jumla tuzishda uzoq andisha kerak. Yozuvchining o‘zigina tushunib, boshqalarning tushunmasligi katta ayb. Asli yozuvchilik aytmoqchi bo‘lgan fikrni hammaga barobar anglata bilishda, oraga anglashilmovchilik solmaslikdadir. Bundan boshqa fikrning ifodasi xizmatiga yaramagan so‘z va jumalarga yozuvda aslo o‘rin berilmasligi lozim.

Abdulla Qodiriy dastlabki davrlardayoq adabiy-ijodiy ishga zo‘r mas‘uliyat bilan qaraydi. Shunga ko‘ra badiiy asar yozishda hayot haqiqatini yaqindan turib, puxta o‘rganishga alohida e‘tibor beradi. Ana shu maqsadda ko‘p joylarni yayov kezib chiqadi, turli toifa odamlar hayotini sinchiklab o‘rganadi, tadqiq etadi. Abdulla Qodiriy ijodiy prinsipini: “Men turmushda ko‘rmagan, bilmagan narsam haqida hech narsa yozmayman, har bir asarimning yozilishiga turmushda uchragan biror voqea sababchi bo‘ladi”, – tarzida ifodalagan edi.

Abdulla Qodiriy nomi tilga olinganda bir entikib, hayratlar bilan Otabek va Kumush, Anvar va Ra’nolar taqdirini esga olmaydigan o‘zbek ziyolisi, adabiyot muhibi topilmasa kerak.

¹⁶⁵ Sodiqov S. O‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: Sharq, 2010.

Adibning badiiy soʻzida betakror joziba mujassam boʻlgani bois “Oʻtkan kunlar”ni necha topqir oʻqilsa ham, odam toʻymaydi, zerikmaydi, qayta oʻqishga zarurat sezaveradi.

Roman zavq-shavq bilan yutoqib oʻqiladi. Qayta oʻqishda asarning yangidan-yangi qirralari ochilib boradi. Bir oʻqilganda eʼtiborsiz oʻtilgan tasvir va epizodlar boshqa safar diqqatni tortadi. Bu hol, tabiiyki, adibning obraz yaratish mahoratiga, inson qalbini chuqur anglashiga, voqea-hodisalar bayon usuliga tegishlidir. Zero, adabiyotdek soʻz sanʼat uchun badiiy til juda muhim sanaladi, soʻz vositasida obrazlar, manzaralar, tuygʻular suvratlantiriladi. Barchaga ayon bu haqiqat badiiy adabiyotning alifbosi.

Adibning ijodi, uning mazmunga boy asarlari yuzasidan taniqli ijodkorlarimiz oʻzlarining iliq fikrlarini aytib oʻtgan. Jumladan, adabiyotimizning ulkan jonkuyari akademik Izzat Sultonov: “Abdulla Qodiriyning asarlari badiiy mahorat namunasidir. Bu asarlarda asosiy gʻoya doimo yaqqol ifoda qilinadi, odamlar va ularning hayot sharoiti xuddi “koʻz oldimizda turgandek” tasvir etiladi, bu asarlarning syujeti doimo qiziqarli, tili boy va shirali.¹⁶⁶ Bu asarlarning xalqqa manzur boʻlgani bejiz emas”, - deb yozgan boʻlsalar, Akademik Oybek esa adib mahoratini: “Abdulla Qodiriyning prozasi birinchi navbatda hayotiyli bilan ajralib turadi. Qodiriyning tilidan uning xalqning boy va ajoyib tilini gʻoyatda yaxshi bilganligi yaqqol seziladi, uning romanlari ana shunday goʻzal til bilan yozilgan. U tugʻma epik yozuvchi, keng koʻlamdagi master, yuksak maʼnodagi realistik sanʼatkor edi”, - tarzida yuksak baholagan.

Abdulla Qodiriy oʻz davrining ilgʻor bir ziyolisi sifatida Vatan va millat taqdiri xususida qaygʻurdi. Zamon talotoʻplari adib qalbini iztirobga soldi. “Oʻtkan kunlar” romani orqali xalqning milliy ongini uygʻotmoqchi, “tariximizning eng kir, qora kunlari” — yurti mustamlaka balosiga yoʻliqtirgan keyingi noahil “xon zamonlari”dan soʻz ochib, bu ayanchli haqiqatdan xalqqa saboq bermoqchi boʻldi. Romanning maʼno-mundarija doirasi nihoyatda keng. Unda xilma-xil insoniy

¹⁶⁶ Mirzayev S. XX asr oʻzbek adabiyoti. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005.

taqdirilar, ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-axloqiy, oilaviy-ishqiy muammolar qalamga olingan. Biroq ular orasida yurtning taqdiri, mustaqilligi masalasi alohida ajralib turadi. Asarning bosh qahramonlari Otabek va Yusufbek hoji shu yurt istiqloli, farovonligi, osoyishtaligi yo'liga hayotini, jonini tikkan fidoyi kishilar sanaladi.

“O'tkan kunlar” romani bamisoli ulkan va tiniq ko'zgu, unda o'zbek millatining muayyan tarixiy sharoit, vaziyatdagi turmushi, urf-odatlar, ruhiy-ma'naviy dunyosi, bo'y-basti, qiyofasi keng ko'lamda aniq-ravshan tasvirlanadi.¹⁶⁷

““O'tkan kunlar”ni yozar ekanman”, deydi Abdulla Qodiriy, doimo ko'z o'ngimda kitobxon ommamiz turar edi. Men bu kitobim bilan xalqimiz rag'batini bir oz bo'lsa ham yangilikka tortay, der edim... Modomiki, asar saviyasi o'zimizga ma'lum shu xalq uchun yozilar ekan, yana bir muncha vaqt “so'nggi priyom”lardan ko'z yumib turish, oraliqda so'nggi priyomni oz-oz qistira borish lozimdir.

Na uchunkim, so'nggi priyomda yozilgan she'r va nasrlarimiz bir tabaqagagina xos bo'lib qola bergani da'vomizga dalildir.

Romandagi Otabek va Kumushbibi o'rtasidagi muhabbat qissasi roman syujetining asosini tashkil etadi. Biroq yozuvchi bu ishqiy sarguzashtni tasvirlash bilan kifoyalanib qolmaydi. Balki bu ikki yoshning sevgisini tasvirlash fonida o'sha davr mamlakat hayotining tavsifnomasini yaratadi.

Romandagi uchlik — oshiq, ma'shuqa va ag'yor, bir qarashda, an'anaviy ishq dostonlarini ham eslatadi. Unda Otabek bilan Kumushning toza muhabbati, ishqiy kechinmalari, baxti va baxtsizligi juda zo'r mahorat bilan ko'rsatiladi. Asardagi juda kam insonlar qalbidan chuqur joy oladigan bir “durri bebaho” — ishq-muhabbat tuyg'usiga doir inja tafsilotlar kitobxonni hayajonga soladi. Otabek bilan Kumushning saodatli onlaridan mahrum etgan fojiaviy sahnalar kishini chuqur o'yga toldiradi. Muallif oshiqlarning ishqiy sarguzashtlari bahonasida muayyan tarixiy davrni — Turkistonning rus bosqini arafasidagi ahvoli, qora kunlarini ko'z oldimizda gavdalantiradi.

¹⁶⁷ Yoqubov H. Adabiyot nazariyasi asoslari. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2012.

Ayni damda o‘lkaning tutqunlikka tushishining bosh sababi jaholat, qoloqlik va o‘zaro ichki nizolardir, degan fikrni g‘oyat ustalik bilan asarning mazmun-mohiyatiga singdiradi.

“O‘tkan kunlar” romanining yana bir muhim fazilati shundaki, asarda milliy tarovat ufurib turadi. Bu xususiyat obrazlarning ichki va tashqi qiyofasida ham, peyzaj va syujet tasvirida ham yaqqol ko‘rinadi.¹⁶⁸ Romanda ifodalangan milliy tarovat asar ta’sirliligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, kitobxonga xalqimizning urf-odatlarini, rasm-rusumlari, mehmon kutish, sovchi yuborish, to‘y qilish, qiz uzatish, kelish tushirish kabi marosimlariga oid juda ko‘p qiziqarli ma’lumotlar beradi.

Abdulla Qodiriy romanda o‘zbekning sokin oilaviy hayot tarzini ham, kundosh kelinlar orasidagi o‘zaro nizolar va ularning yechimini ham juda ishonarli, bag‘oyat mahorat bilan tasvirlaydi.

Romandagi tasvirlarga ko‘ra, Yusufbek hoji agar ikki kelin o‘rtasida “so‘z chiqqanini goho eshitsa, ikkala kelinni o‘z oldiga chaqirib” nasihat qiladi.¹⁶⁹

“Avvalo Kumushdan o‘pka qilib: “Oyim, har nima siz kattasiz, Zaynab yosh, kattadan kichikka shafqat lozim, mundog‘ yaxshi emas!” degan gaplarni aytadi. So‘ngra Zaynabga nasihatlar berib, “keyin ikkisini duo qilib, birbiriga salom” berdiradi. Qaynona-kelin munosabatlari ham Yusufbek hojidek donodonishmand oila rahbari nazaridan chetda qolmaydi. Romandagi juda tabiiy obrazlardan biri bo‘lgan O‘zbek oyim bilan Yusufbek hoji, Mirzakarim qutidor bilan Oftob oyim munosabatlari ham butun salobati bilan kitobxon tasavvuriga muhrlanadi.¹⁷⁰

Xulosa qilib aytganda, o‘zbeklar turmushini, tarixini, tilini, urf-odatlarini yaxshi bilgan Abdulla Qodiriy ulardan o‘z asarlarida juda unumli va o‘rinli foydalandi.

Adibdan qolgan muhtasham adabiy merosda o‘zbek adabiy tilining go‘zalligi, nafosati, tasvir va ifoda imkoniyatlari aynan amaliyotda o‘z aksini topdi.

¹⁶⁸ Izzat Sulton. Abdulla Qodiriy ijodining poetik xususiyatlari. Toshkent: Fan, 1998.

¹⁶⁹ Yo‘ldoshev N. O‘zbek romanining shakllanishi va rivojlanishi. Toshkent: Akademnashr, 2015.

¹⁷⁰ Karimov U. Milliy adabiyot va tarixiy haqiqat. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san‘at nashriyoti, 2003.

Kelajakavlodga “O’tkan kunlar”dek mazmun va ma’noga boy asarlarni ularning qalbi-yu, ongiga singdira olsak, alardin ota-onaga tik qaramaydigan, do’q-po’pisa qilmaydigan Otabeklar, odob-axloqda barchaga namuna bo’ladigan Kumushlar voyaga yetadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Muhokamat-ul Lug‘atayn. Toshkent: Fan nashriyoti, 1991.
2. Sodiqov S. O‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: Sharq, 2010.
3. Mirzayev S. XX asr o‘zbek adabiyoti. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005.
4. Yoqubov H. Adabiyot nazariyasi asoslari. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2012.
5. Izzat Sulton. Abdulla Qodiriy ijodining poetik xususiyatlari. Toshkent: Fan, 1998.
6. Yo‘ldoshev N. O‘zbek romanining shakllanishi va rivojlanishi. Toshkent: Akademnashr, 2015.
7. Karimov U. Milliy adabiyot va tarixiy haqiqat. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, 2003.

STAGES OF AN EFFECTIVE ENGLISH LESSON IN SECONDARY SCHOOLS

Olim Qodirov

ASIL

Doctorate student

Abstract: This article discusses the importance and necessity of paying attention to the stages of lesson in planning ELT classes for the Uzbekistan secondary schools. It suggests some ideas on bringing more effect in the EL teaching process through increasing awareness of stages of the lesson.

Key words: lesson stages, ELT, secondary schools, student participation, lesson planning, warm-up, presentation, practice, assessment, feedback, communicative

tasks, role-plays, debates, discussions, and writing exercises allow students to develop fluency and confidence

In an increasingly globalized world, proficiency in English has become essential for future specialists in Uzbekistan. English is the language of international business, science, technology, and diplomacy, providing access to global knowledge and career opportunities. For English language teaching (ELT) professionals, conducting high-quality lessons in schools is crucial to preparing students for higher education, professional development, and cross-cultural communication. By ensuring effective language instruction, Uzbekistan can foster a new generation of specialists who are well-equipped to contribute to international collaborations and advancements in various fields.

Effective lesson planning is crucial for successful language instruction. A well-structured English lesson enhances student engagement, facilitates language acquisition, and ensures a logical progression of learning¹⁷¹. In secondary schools, English lessons should follow a structured sequence to maximize student participation and retention. The following stages provide a framework for an effective English lesson.

1. Warm-Up (5–10 minutes)

The warm-up phase activates students' prior knowledge and sets the tone for the lesson. Engaging activities, such as brainstorming, discussions, word games, or short videos, help students transition into the learning process¹⁷². This stage also encourages motivation and prepares students for new content.

2. Presentation (10–15 minutes)

The presentation stage introduces new language concepts, including vocabulary, grammar, or functional language. The teacher explains the material using various methods such as direct instruction, visuals, and contextual examples¹⁷³. At this

¹⁷¹ Scrivener, J. (2011). *Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching*. Macmillan

¹⁷² Harmer, J. (2007). *How to Teach English*. Pearson Longman.

¹⁷³ Thornbury, S. (1999). *How to Teach Grammar*. Pearson Education

stage, clear explanations, modeling, and scaffolding techniques ensure comprehension and provide a foundation for further practice.

3. Practice (15–20 minutes)

This phase focuses on guided activities that reinforce the lesson's objectives. Students participate in structured exercises such as fill-in-the-blank tasks, controlled dialogues, and matching activities¹⁷⁴. The goal is to enhance accuracy before moving to freer language use.

4. Production (15–20 minutes)

During the production stage, students use the newly learned language in meaningful contexts. Communicative tasks such as role-plays, debates, discussions, and writing exercises allow students to develop fluency and confidence¹⁷⁵. This stage fosters independent learning and practical application of language skills.

5. Assessment & Feedback (5–10 minutes)

Assessment is essential to track student progress and address learning gaps. Teachers use formative assessment techniques such as quizzes, peer reviews, and self-assessments to evaluate understanding¹⁷⁶. Providing constructive feedback helps students identify strengths and areas for improvement.

6. Reflection & Homework (5 minutes)

The final stage encourages students to reflect on their learning. Teachers may ask students to summarize key points, share personal insights, or set learning goals¹⁷⁷. Assigning homework or extension activities reinforces learning beyond the classroom and promotes continuous language development.

An effective English lesson follows a structured approach that supports student engagement, comprehension, and skill development. By integrating these stages

¹⁷⁴ Nunan, D. (2004). *Task-Based Language Teaching*. Cambridge University Press

¹⁷⁵ Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford University Press.

¹⁷⁶ Brown, H. D. (2004). *Language Assessment: Principles and Classroom Practices*. Pearson Education

¹⁷⁷ Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.

into lesson planning, teachers can create a dynamic and productive learning environment.

A well-structured lesson not only facilitates language acquisition but also nurtures essential skills such as critical thinking, collaboration, and problem-solving, which are vital for students' academic and professional futures. Teachers who implement these stages effectively enable students to become confident English users, capable of applying their language skills in real-world situations.

Furthermore, adopting an interactive and student-centered approach helps cater to diverse learning needs, ensuring that all students have equal opportunities to succeed. Effective lesson delivery also fosters a positive classroom atmosphere where students feel motivated and encouraged to take risks in language learning.

In the context of Uzbekistan, where English proficiency is increasingly valuable for career advancement, international mobility, and higher education, ensuring high-quality English instruction in secondary schools is of utmost importance. Teachers play a key role in shaping the future of students by providing engaging and meaningful lessons that prepare them for success in a globalized world. By continuously improving their teaching strategies and adopting modern methodologies, educators can contribute significantly to the development of skilled professionals who can thrive in international settings.

References

1. Brown, H. D. (2004). *Language Assessment: Principles and Classroom Practices*. Pearson Education.
2. Harmer, J. (2007). *How to Teach English*. Pearson Longman.
3. Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford University Press.
4. Nunan, D. (2004). *Task-Based Language Teaching*. Cambridge University Press.
5. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.

6. Scrivener, J. (2011). *Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching*. Macmillan.
7. Thornbury, S. (1999). *How to Teach Grammar*. Pearson Education.
8. G'ofurov, U. (2020). *Ingliz tilini o'qitish metodikasi: Nazariya va amaliyot*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
9. Yo'ldoshev, S. (2019). *Chet tillarni o'qitish metodikasi: kompetensiyaviy yondashuv*. Toshkent: Ilm Ziyo.
10. Вятутнев, А. (2018). *Методика преподавания английского языка: современные подходы и технологии*. Москва: ФЛИНТА.
11. Соловова, Е. Н. (2006). *Методика обучения английскому языку: базовый курс лекций*. Москва: Просвещение.

SPEAKING STRATEGY AND DELIVERY

Kuchkarova Durdona

Andijan state foreign languages institute

English language filology teaching methods

and translation studies faculty

Course : 2, group number : 203

Annotation. In this article, the author aims at identifying key strategies for an effective speaking skill and the particular methods of delivering speech.

Key words: communication, pronunciation, gestures, fluency, visuals, speech.

Аннотация. В этой статье автор ставит своей целью выявить ключевые стратегии эффективного навыка говорения и конкретные методы подачи речи.

Ключевые слова: коммуникация, произношение, жесты, беглость, визуальные эффекты, речь.

Communication is considered to be among the key motivators for language study. The situation is even more pronounced for learners with linguistic majors since the ability to achieve effective communication partly mirrors their capacity in the workplace and educational institutions. Additionally, in this day of globalization and international integration, English has opened up various job

opportunities for those who can master it, and promising work prospects have drawn much attention to the teaching and learning of this global language. This explains the increasing number of English majored in schools, as a consequence, the significance of familiarizing students with strategies to make the most of what they have learnt.

Effective speech performance can be beneficial in many professional settings. There are many strategies students can utilize to develop their ability to give speeches. Learning about these tips may aid to them give powerful, interesting, motivating, or moving speeches to any audience. In this article, we discuss 12 strategies for giving a speech and provide several delivery methods as well. Those common strategies are:

1. Practise your pronunciation and diction

Practising your pronunciation and diction can help you avoid a number of common speech mishaps, such as long pauses, hesitations, pronouncing words incorrectly or inserting phrases, like "um", in between words. If you wrote a speech, recite the entire speech several times and take note of the words or phrases that you find difficult to say smoothly. You can consider editing them or practise saying them multiple times. You can also record yourself to take note of any phrases you add between words or mispronunciations that you may not notice when delivering the speech yourself.

2. Find the right tone

Finding the right tone can be challenging if you're unsure of whether your audience wants to laugh or be more serious. Tone can also be an effective tool to convey emotion or meaning. If the mood in the room is light, then you can use a humorous anecdote to make everyone laugh. If your listeners are looking for something more serious and informative, then it might take some creativity to find a story that matches their needs and expectations. Think about the content of your speech and match the tone appropriately, considering that your tone may change throughout the speech.

3. Practise your posture and gesture

Gestures are a powerful way to influence the audience and add visual support to your message. Gesturing can help you emphasize words or ideas in your speech and make them easier for the audience to understand. Use gestures effectively by practising with a friend or colleague. Consider if the audience is likely to understand what you mean when you gesture. Practise before your speech so that when it comes time for delivery, you can use your body language effectively and with confidence.

4. Be aware of body language

A relaxed and confident appearance conveys confidence, while an anxious appearance might create a negative reaction. People's reactions are based on more than just what you're saying and the content of your speech. Your clothes, hair, posture, eye contact, gestures, and mannerisms can greatly influence their perception of you. Take extra care to appear natural and confident to help ensure the audience perceives you in a positive way.

5. Listen carefully

People are more apt to listen if they feel that you're speaking to them rather than simply reading from a script or paying attention only to your own thoughts and ideas in the moment. Although this may seem difficult while delivering a monologue or speech, effective public speakers listen to the audience and react to their feedback. For example, you may respond to laughter in the audience by saying, "I thought it was funny, too."

6. Maintain eye contact

When you're speaking to a particular group of people, pay attention to maintain eye contact to convey confidence and openness. When you look away or turn your head, viewers may interpret this as nervousness or lack of seriousness, which might cause them to lose confidence in what you're saying. In addition, avoid looking down toward the desk too often or appear disinterested in their reactions. Instead, maintain a confident look, especially when sharing new information that has important implications for the audience.

7. Use silence effectively

Use pauses effectively during your speech to help create meaningful moments for reflection and silence. This is a powerful tool to engage your audience and let them know that you're concluding your individual speaking points. For example, after telling a dramatic story, you may pause to let the audience think about the story as a whole.

8. Turn nervousness into power

If you feel nervous or anxious, you can channel this feeling into positive motivation during your speech. For instance, if you feel nervous, you can try to use that energy to convey your passion or excitement about the topic. You can also remember to maintain your posture and eye contact and remind yourself that doing so can help you seem less nervous to your audience.

9. Stay hydrated

Make sure to drink water and other hydrating fluids throughout the day and right before your speech. Water can help you express your words with clarity and avoid any voice cracks. It can also help you stay cool, especially if there are lights on the stage that may increase the temperature.

10. Attempt to memorize or learn main points

Memorizing your speech can allow you to give it without referencing a paper copy or a teleprompter. If you don't wish to memorize your speech or it's too long to memorize, you can learn the main points, including the main arguments, introductions, transitions between topics, and conclusion. This can allow you to maintain fluency as you perform the speech, even if you read or remind yourself throughout.

11. Practise in front of other people

Practising with a friend or colleague can help reduce the pressure level, especially, if it's your first time delivering a speech. You can also have them watch you speak and offer advice and feedback. Ask them specific questions about what they think about your performance so that you can optimize your delivery for the next presentation.

12. Use visuals to help reinforce your message

Visual aids are helpful when delivering speeches, as they allow you to convey complex ideas and how they relate in a visual way. If you're talking about a topic that involves a detailed explanation, pictures or diagrams can be useful to illustrate how small changes within the system have large-scale effects. For example, during a speech about new scientific research, you can use a picture of a biological process to help explain how each piece of the process works.

These all mean that effective speaking delivery is a daunting task but it can be improved through the tips given above.

References

1. Al Azmi, H. (2012). The Students' Language Learning Strategies in Reading and Speaking. *Al-Ta Lim Journal*, 19(2), 122-133.
2. Anna uhl, Chamot. 1998. *Teaching Learning Strategies to Language Students*. Washington DC.
3. Bashir, Marriam. 2011. *Factor Effecting Students' English Speaking Skills*. University of Education. Bank Road Campus, Lahore.
4. Chang, Chih-hui. 2014. *Language Learning Strategy Profile of University Foreign Language Majors in Taiwan*. Vol.8
5. Gilakjani, Abbas Pourhosein. 2012. *A Study of Factors Affecting EFL Learners' English Pronunciation Learning and the Strategies for Instruction*, Islamic Azad University. Iran. Vol.2
6. Hendriani, Suswati. 2013. *Developing a Model of Learning Strategy of Speaking skills English at Collage*. English Department of State College for Islamic Studies. (Sekolah Tinggi Agama Islam Negeri), Batusangkar. West Sumatra. Indonesia. Vol.6
7. Hong-Nam, K., & Leavel, A. G. (2006). Language learning strategy use of ESL students in an intensive English learning context. *System*, 34(3), 399–415
8. Uslu, M. E., Sahin, E., & Odemis, I. S. (2016). The effect of language learning strategies on academic achievement. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*, 6(3), 73–78

МИКРОПРОЗА XXI ВЕКА: ЭВОЛЮЦИЯ, СПЕЦИФИКА И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Карабаева Азизахон Садиковна
преподаватель кафедры теории и практики русского языка
Андижанского государственного института иностранных языков

Аннотация: В данной статье исследуется микропроза XXI века как феномен современной литературы, рассмотрены истоки жанра, его эстетические особенности, основные темы и мотивы, а также влияние цифровой среды на развитие микропрозы. Особое внимание уделено проблеме авторской индивидуальности и перспективам дальнейшего существования жанра.

Ключевые слова: микропроза; лаконичность; экспрессивность; символизм и многозначность; истоки микропрозы; экономия выразительных средств; цифровые платформы; развлекательная, философская и социальная функции, тематика микропрозы; авторская индивидуальность, эксперименты с формой, интерактивность.

Микропроза как литературное явление в XXI веке приобретает всё большее значение. Сокращение времени на чтение, насыщенность информационного поля и изменение восприятия текста в цифровую эпоху формируют запрос на лаконичные и выразительные литературные формы. Микропроза отвечает этим запросам, представляя собой краткие тексты, способные передать глубокие смыслы в ограниченном пространстве.

Микропроза — это литературный жанр, объединяющий короткие произведения, которые часто ограничиваются одним абзацем или даже предложением. Её характерными чертами являются лаконичность, экспрессивность и символизм.

Истоки микропрозы восходят к древним литературным традициям. Афоризмы, эпиграммы и притчи античных философов (например, высказывания Сократа и Аристотеля) можно считать предвестиями этого

жанра. В XIX веке микропроза проявлялась в виде миниатюрных рассказов: Антон Чехов, Франц Кафка и Ги де Мопассан внесли значительный вклад в развитие краткой прозы.

В XX веке микропроза приобрела новое звучание благодаря работам Хорхе Луиса Борхеса и Хулио Кортасара. Борхес утверждал: «Истинное искусство выражается в сокращении, когда одна фраза может вместить целую историю» [2;35]. Эти слова подчёркивают стремление жанра к экономии выразительных средств, где каждое слово имеет значение.

В XXI веке жанр получил второе дыхание благодаря развитию цифровых платформ, таких как блоги, социальные сети и литературные форумы, где краткость стала важным элементом коммуникации.

Современная микропроза выделяется несколькими ключевыми эстетическими особенностями:

Лаконичность. Она реализуется в передаче максимума содержания через минимум слов. Каждый элемент текста функционален и нацелен на создание смысловой плотности.

Экспрессивность. Автор добивается эмоционального эффекта через точный подбор слов, неожиданные образы и резкие концовки.

Символизм и многозначность. Тексты часто интерпретируются по-разному благодаря открытости смысла.

Лидия Дэвис в своих эссе писала: «Каждый текст должен звучать, как удар гонга — коротко, резко, но с длительным эхом в сознании читателя» [3;48]. Это высказывание отражает философию микропрозы, где текст, несмотря на свою краткость, должен иметь длительное эмоциональное воздействие.

Социальные медиа, такие как Twitter и Instagram, сыграли значительную роль в популяризации жанра. Форматы коротких публикаций стали идеальной площадкой для развития микропрозы, позволяя авторам мгновенно взаимодействовать с аудиторией.

Микропроза выполняет несколько функций:

1. Привлекательная — выражается в том, что короткие истории с неожиданными концовками привлекают внимание читателей и легко запоминаются.
2. Философская — выражается в том, что миниатюры поднимают глубокие вопросы о смысле жизни, природе человека, времени, взаимоотношениях человека с природой.
3. Социальная — проявляется в том, что в данном жанре отражаются такие современные проблемы, как одиночество, технологизация, войны, экология, изменения в обществе.

Тематика микропрозы XXI века отражает ключевые изменения в обществе и культуре данного периода времени. Среди основных тем выделяются:

Урбанизм. Городская среда становится не только фоном, но и героем текстов. Авторы описывают ритм мегаполиса, одиночество в толпе, конфликт между природой и урбанизацией.

Технологии и глобализация. Влияние интернета и цифровой реальности на человека — одна из центральных тем. Герои сталкиваются с отчуждением, информационной перегруженностью, поиском идентичности.

Экзистенциальные вопросы. Короткие тексты часто затрагивают темы смысла жизни, смерти, любви, свободы.

Эмоциональные переживания. Личностные драмы, размышления о счастье, тоске, радости находят воплощение в метафоричных и минималистичных формах.

Павел Басинский в своей работе отмечал: «Микропроза — это зеркало, в котором современный человек видит не только свой образ, но и контуры окружающего мира, искажаемые информационным шумом» [1; 93]. Это подчеркивает связь жанра с реальностью и его способность адаптироваться к современным вызовам.

Микропроза предоставляет авторам возможность выразить уникальный стиль. В русскоязычной литературе яркими представителями жанра являются

Алексей Сальников, Павел Басинский, Анна Валентиновна Кирьянова, которые экспериментируют с минимализмом и метафорикой, в жанре сверхкороткого фантастического рассказа в настоящее время успешно реализуют себя Данил Судаев, Алексей Большаков, Марина Парус, Александр Березин, Евгений Самарев, Виталий Бурмистров, Дмитрий Пашуткин и другие. На международной арене выделяются работы Лидии Дэвис и Харуки Мураками.

Авторская индивидуальность в микропрозе XXI века проявляется через:

- 1) Эксперименты с формой. Многие тексты нарушают традиционные жанровые границы, совмещая элементы поэзии, эссе и прозы.
- 2) Интерактивность. Читатель становится активным соучастником: тексты часто содержат открытые вопросы, провокации или намеренные паузы для размышлений.

Х.Ф.Кортасар писал: «В микропрозе суть не в количестве строк, а в том, что они раздвигают пространство для читательского воображения» [6; 112]. Это объясняет, почему тексты, несмотря на краткость, оставляют длительное впечатление.

Библиография

1. Басинский Павел Валерьевич. Краткость в эпоху Интернета. Москва: Эксмо, 2018. — 215 с.
2. Борхес Хорхе Луис. Книга вымышленных существ. Перевод с испанского. Москва: Издательство "Прогресс", 1992. — 270 с.
3. Дэвис Лидия Анна. Флеш-проза: новая эстетика. Нью-Йорк: HarperCollins, 2005. — 190 с.
4. Карабаева Азизахон Садиковна. Генезис сверхкратких сюжетных рассказов в литературе англоязычных стран.- *AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING* ISSN: 2996-5128 (online) | ResearchBib (IF) = 9.918 IMPACT FACTOR Volume-2| Issue-5| 2024 Published: |30-12-2024|
<https://advancedscienti.com/index.php/AJEL/article/view/348>

5. Карабаева Азизахон Садыковна. Микрожанры в современной прозе.- AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING
ISSN: 2996-5128 (online) | ResearchBib (IF) = 9.918 IMPACT FACTOR
Volume-3| Issue-1| 2025 Published: |30-01-2025|
<https://advancedscienti.com/index.php/AJEL/article/view/712>
6. Кортасар Хулио Флорентино. Игры с реальностью. Перевод с испанского. Санкт-Петербург: Азбука, 1966. — 325 с.
7. http://loveread.me/books.php?id_author=25767
8. https://pikabu.ru/story/sverkhkorotkaya_fantastika_luchshie_rassказы_do_20_slov_6633741

FOLK ART AND VALUES ARE IN THE STATUS OF THE STATE

Kakhkhorov Abdugafur

Andijan State Institute of Foreign Languages,

Faculty of Roman- Germanic and Slavic Languages

teacher of the department of theory and practice of the German language

Annotation: *In the article, we aimed to highlight the importance of Uzbek folklore for language learners. We gave examples of Uzbek and German folklore.*

Keywords: *phraseology, characteristics of phraseology, proverbs, folklore*

On September 1, 1991, Uzbekistan was declared an independent republic. This news, which has been waiting for decades, pleased the entire Uzbek people. From the first days of our independence, the state implemented the policy of restoring our past cultural heritage and opening a wide path to the values that lie in captivity in the hearts of people. Each event had its own practical solution and was carried out with the goal of bringing the breeze of freedom to the people. Reflections on the nation's past and future, the sense of pride created by the

discoveries of our ancestors began to take place in the hearts of Uzbeks: an opportunity was created to reflect on religion, cultural heritage, values, and national pride. .

In fact, the views confirming that Uzbeks are the nation with the most advanced culture in the world were also expressed during the authoritarian regime. But the authors of such outrageous statements were repressed. Most of the people - Fitrat, Cholpon, Qadiri, Otajon Hashim and others were killed. Some of them, such as Usman Nasr, later Mirtemir, Said Ahmed, Maqsud Sheikhzadeh, were imprisoned for a long time. However, the system of works promoting freedom and the discoveries of folk scholars of the past did not stop. Poets such as Erkin Vahidov, Abdulla Oripov, who entered the poetry field of our literature in the 60s and 70s as young artists, created lyrical works such as "Uzbegim" and "Uzbekistan", which our compatriots who lived in Uzbekistan during this period have known since ancient times. began to express full confidence that it is a land of prosperity, discoveries and values. Also, from the 1950s, well-known intellectuals such as Ibrahim Mominov, Vahid Zohidov, Parso Shams, Salih Mutallibov, Hodi Zarif, with different relationships, published "Devonu Lugotit Turk" by Mahmud Koshgari, "Kutadgu Bilig" by Yustjf Khos Hajib, They prepared and published a number of works such as Navoi's "Khamisa" and Babur's "Boburnoma".

It is interesting that our scientists sharply criticized the places in classic literature that did not correspond to the policy of the former Soviet regime, found different statements about the culture of the rich and the poor, but they also achieved the intention of publishing the works in full. We said above that there were attempts to restore the values of the people even before our country was declared independent. As one of them, it is possible to point out that in 1990, the state declared Navruz holiday as a national holiday, this day was designated as a holiday, and Navruz celebrations were held with great preparation this year.

Below you can enjoy samples of Uzbek folklore

№	Xalq dostonlarida qo'llangan shakli	Today's meanings in English
1	Qo'zi boqqan moy oshaydi, yetim boqqan qon oshaydi	Raised an Orphans have a bloody nose and mouth
2	So'ngi po'shaymon o'zinga dushman	About the feeling of regret
3	Yomon ayg'ir enasiga chopadi	About an uneducated child
4	Katta podsho ko'zlariga surtibdi, To'gri o'zar, egri ozar, xaloyiq	About correctness
5	Zaqqum quyay ichayotgan oshiga	About the poisonous tree
6	Ota rasm- qochuv, pisuv bizda yo'q	Ceremony on the wedding day
7	Qizlarga korson-korson unni ko'tartdi	Wedding ceremony
8	Xizr bo'lgay er yigitning yo'ldoshi	About the luck of the brave guys
9	Vo kunim, deb kiyay yorning ko'kini	About mourning
10	Boshimga yiqildi bul yeti osmon	About the severity of the calamity
11	Xudo bergan mehmon atoyi xudo	About waiting for a guest
12	Tulporning toyi bo'lmas, xasisning boyi	About the fact that a greedy person is never satisfied
13	Ma'qul so'zga qo'ruv yo'q	About the appropriateness of advice
14	Bergan xudoga yoqibdi	About generosity
15	Qazoga rozi, baloga shukur	Accepting fate

The use of phraseologisms and paremies in German folklore:

№	Samples of German folklore	In which work
1	Spiegelein, Spiegelein an der Wand, wer ist die Schönste im ganzen Land-	Schneewittchen und sieben Zwerge - Snow White and Seven Dwarfs

	Mirror, mirror on the wall, who is the most beautiful in all the land?	
2	Knusper, knusper knäuschen, wer knuspert an meinem Häuschen - Crunchy, crunchy crunch, who's crunching on my house	Hänsel und Gretel - Hansel and Gretel
3	Die Guten ins Töpfchen, die Schlechten ins Köpfchen - The good ones in the potty, the bad ones in the head	Aschenputtel – Cinderella
4	Etwass besseres als den Tod finden wir überall - We can find something better than death everywhere	Die Bremer Stadtmusikanten - The Bremen Town Musicians
5	Aber Großmutter, warum hast du so große Augen? - But Grandma, why are your eyes so big?	Rotkäppchen - Little Red Riding Hood
6	Sieben auf einen Streich - Seven in one go	Das tapfere Schneiderlein - The valiant dressmaker
7	Ich bin so satt, ich mag kein Blatt, mäh, mäh, mäh! - I'm so full, I don't like a leaf, mow, mow, mow!	Tischlein deck dich - Set the table for yourself
8	Was rumpelt und pumpelt in meinem Bauch herum? - What is rumbling and pumping around in my stomach?	Der Wolf und sieben Geißlein - The wolf and seven little goats
9	Königstochter, jungste, mach mir auf! - King's daughter, youngest, open the door for me!	Der Froschkönig - The Frog Prince
10	Es soll aber kein Tod sein, sondern	Dornröschen - sleeping Beauty

	ein hundertjährige Schlaf! - But it shouldn't be death, but a hundred-year sleep!	

LIST OF USED LITERATURE

1. Umarkhojayev. M. I, Nazarov Q. N "German-Russian-Uzbek phraseological dictionary" teacher, 1994
2. Umarkhojayev. M. I - k probleme phrazeografii, "fremdsprachen" leipzig, 1971
3. Umarkhojayev. M. I - principa sostavleniya mnogo yazichnogo phrazeologicheskogo slovary, kand.diss, 1972
4. Jacob Grimm, Wilhelm Grimm, - Fairy tale, folklore 1812–1858
5. Azamov, O. (2024, May). ÜBERSETZUNGSPROBLEME DER PHRASEOLOGISMEN. In Fergana state university conference (pp. 13-13).
6. AO Burkhanovich COMMON ZOONYMS AND THEIR LEXICALSEMANTIC CHARACTERISTICS (EXAMPLE OF UZBEKI AND GERMAN LANGUAGES). International Multidisciplinary Journal for Research and Development, 2023/11/2

CHET TILLARINI O‘QITISH VA ADABIYOTINI O‘RGATISHDA PSIXOLINGVISTIK YONDASHUV

Abdug‘aniyeva Mushtariy Muzaffarjon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti, talaba.

E.mail: abduganiyevamushtariy23@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilni o'rganish jarayonining kognitiv va psixologik jihatlarini, shu jumladan xotira, diqqat, fikrlash va motivatsiya kabi omillar tahlil qilinadi. Tadqiqot psixolingvistik printsiplarga asoslangan o'quv uslublari va texnologiyalarining afzalliklarini, shuningdek, ularning

o'quvchilarning tilni o'zlashtirish samaradorligiga ta'sirini ko'rsatadi. Bundan tashqari, o'quv jarayonini individualizatsiya qilish va o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini oshirishda psixolingvistik yondashuvning roli muhokama qilinadi. Maqolada chet tillarini o'qitish amaliyotiga psixolingvistik bilimlarni qo'llashning muhimligini ta'kidlaydi va ushbu sohada kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalishlarni belgilab beradi.

Kalit so'zlar: Psixolingvistika, Chet tillarini o'qitish, Tilni o'rganish, Kognitiv jarayonlar, Xotira, Diqqat, Fikrlash, Motivatsiya, O'quv uslublari, O'quv texnologiyalari, Individualizatsiya, Samaradorlik, Kommunikativ kompetensiya

Tilni o'rganishning kognitiv jarayonlari:

- Xotira: Yangi lug'atlar, grammatik qoidalarni eslab qolishda, tilni o'rganishda "faol" va "passiv" xotira turlari muhim rol o'ynaydi. Faol xotira o'quvchilarga tilni amalda qo'llashga imkon beradi, passiv xotira esa o'quvchilarga tilni tushunishga yordam beradi.

- Diqqat: Tilni o'rganishda o'quvchilarning diqqati muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar yangi tillarni o'rganishda ma'lumotlarga qaratilgan diqqatni jamlashga, shu bilan birga o'zlarining xatolarini tuzatishga diqqat qaratishlari kerak.

- Fikrlash: Tilni o'rganishda mantiqiy fikrlash qobiliyati muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar yangi tillarni o'rganishda grammatik qoidalarni mantiqiy tushunishga, ularni amalda qo'llashga va yangi so'zlarni mantiqiy tarzda bog'lashga qodird bo'lishlari kerak.

- Tahlil qilish: Tilni o'rganishda grammatik tuzilishni tahlil qilish va uni tushunish muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar yangi tillarning grammatik tuzilishini tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishga, o'xshash va farq qiladigan grammatik tuzilmalarni aniqlashga va ularni amalda qo'llashga e'tibor qaratishlari kerak.

Psixolingvistik yondashuvning chet tillarini o'qitishga ta'siri:

- Kommunikativ til o'rganish: Bu usul o'quvchilarga tilni amalda qo'llashga imkon beradi. Kommunikativ til o'rganishda o'quvchilar tilni

o'rganish jarayonida faol ishtirok etishadi, o'z fikrlarini bildirishadi va boshqalar bilan muloqot qilishadi.

- Tilni o'rganish o'yinlari: O'quvchilarning tilni o'rganishga bo'lgan qiziqishini va motivatsiyasini oshirishga yordam beradi. Tilni o'rganish o'yinlari o'quvchilarga tilni qiziqarli va samarali tarzda o'rganishga imkon beradi.

- Tilni o'rganish texnologiyalari: O'quvchilarga tilni o'rganish jarayonini yanada samarali qilishga yordam beradi. Tilni o'rganish texnologiyalari o'quvchilarga yangi tillarni o'rganishda interaktiv dasturlar, onlayn lug'atlar, audio va video materiallar va boshqa resurslardan foydalanishga imkon beradi.

Psixolingvistik yondashuvning chet tillari adabiyotini o'rgatishga ta'siri:

- Adabiy asarlarni chuqurroq tahlil qilish: Psixolingvistik yondashuv adabiy asarlarni tahlil qilishda tilni o'rganishning kognitiv jarayonlarini hisobga oladi. Bu yondashuv adabiy asarlarni o'qishda o'quvchilarning xotirasini, diqqatini, fikrlashini va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

- O'quvchilarning adabiy asarlarni tushunish qobiliyatini oshirish: Psixolingvistik yondashuv o'quvchilarning adabiy asarlarni tushunish qobiliyatini oshirishga yordam beradi. Bu yondashuvda adabiy asarlarni o'qishda o'quvchilarning madaniy va ijtimoiy kontekstni tushunishini ta'minlashga e'tibor qaratiladi.

- O'quvchilarning adabiy asarlarni tahlil qilish va baholash qobiliyatini rivojlantirish: Psixolingvistik yondashuv o'quvchilarning adabiy asarlarni tahlil qilish va baholash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Bu yondashuvda o'quvchilarga adabiy asarlarni o'qishda turli xil tahlil usullarini qo'llashga o'rgatishga e'tibor qaratiladi.

Psixolingvistik Yondashuvning Chet Tillarini O'qitishdagi Afzalliklari

Psixolingvistik yondashuv chet tillarini o'qitishda o'quvchilarning tilni o'rganish jarayonida qanday qilib o'zlashtirishlarini chuqurroq tushunishga asoslangan. Bu yondashuv o'quvchilarning kognitiv qobiliyatlari, xotirasi, diqqati, fikrlash qobiliyati va tilni o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini hisobga oladi.

Psixolingvistik yondashuvning chet tillarini o'qitishdagi afzalliklari quyidagilar:

- O'quvchilarning tilni o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi: O'quvchilarning tilni o'rganish jarayonida faol ishtirok etishlarini va o'zlarining muvaffaqiyatlarini ko'rishlarini ta'minlaydi. Bu ularning motivatsiyasini oshiradi[1].

- Tilni o'rganishni samarali qiladi: O'quvchilarning tilni o'rganish jarayonida qanday qilib o'zlashtirishlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu o'quvchilarga tilni tezroq va samarali o'rganishga imkon beradi.

- O'quvchilarga tilni amalda qo'llashga imkon beradi: Kommunikativ til o'rganishga asoslanganligi sababli, o'quvchilar tilni o'rganish jarayonida faol ishtirok etishadi, o'z fikrlarini bildirishadi va boshqalar bilan muloqot qilishadi[2].

- O'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini oshiradi: O'yinlar, interaktiv dasturlar va boshqa texnologiyalardan foydalanish orqali o'quvchilarning tilni o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi[3].

- O'quvchilarning tilni o'rganish qobiliyatini rivojlantiradi: O'quvchilarning tilni o'rganishga bo'lgan qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Bu o'quvchilarga tilni o'rganishda turli xil usullarni qo'llashga va o'zlariga moslashtirilgan usullarni topishga imkon beradi.

Xulosa: Psixolingvistik yondashuv chet tillarini o'qitish va adabiyotini o'rgatishda tilni o'rganish jarayonini inson miyasi va psixikasi bilan bog'lab, o'quvchilarning tilni o'zlashtirish qobiliyatini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu yondashuv o'quv dasturlarini yaxshilash, o'quvchilarga moslashtirilgan o'quv usullarini ishlab chiqish va o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishga yordam beradi. Chet tillari adabiyotini o'rgatishda psixolingvistik yondashuv adabiy asarlarni chuqurroq tahlil qilish, o'quvchilarning adabiy asarlarni tushunish qobiliyatini oshirish va o'quvchilarning adabiy asarlarni tahlil qilish va baholash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. https://www.intereuroconf.com/index.php/PPFIIR?need_sec_link=1&sec_link_scene=im
2. https://esiconf.org/index.php/MESAS/issue/view/13?need_sec_link=1&sec_link_scene=im
3. https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/3761?f_link_type=f_linkinlinenote&need_sec_link=1&sec_link_scene=im
4. <https://namdu.uz/books/> Psixolingvistika Majmua 2021
5. <https://compling.navoiyuni.uz/index.php/conferences5/article/download/942/939/3402>

TURLI TIZIMDAGI TILLARDA SO‘Z TURKUMLARINING KATEGORIAL-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Abdullayev Ikramjon Xashimdjanovich

Andijon davlat chet tillari instituti

Ingliz tili va adabiyoti kafedrası tayanch doktoranti

Email: ikramjona@inbox.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada turli tizimdagi tillarda so‘z turkumlarining kategoriyal-semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. So‘z turkumlarining semantik, morfologik va sintaktik belgilari turli tillarda qanday namoyon bo‘lishi hamda ularning umumiy va xususiy jihatlari tadqiq qilinadi. Shuningdek, tilshunos olimlarning nazariy yondashuvlari asosida so‘z turkumlarining morfologik va sintaktik o‘zgarishlari tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: so‘z turkumlari, kategoriyal-semantik xususiyatlar, morfologik belgilar, sintaktik tahlil.

So‘z turkumlari masalasi tilshunoslikda doimo dolzarb bo‘lib kelgan. Ushbu turkumlar semantik, morfologik va sintaktik jihatlari asosida farqlanadi. Ularning kategoriyalashuvi turli tillarda o‘ziga xos tizimli hamda funksional belgilar asosida

shakllanadi. Ushbu maqolada soʻz turkumlarining kategoriyal-semantik xususiyatlari tizimli-nazariy yondashuv asosida tahlil qilinadi.

Soʻz turkumlarining kategoriyal-semantik xususiyatlari. Soʻz turkumlari semantik jihatdan muayyan umumiy maʼnolar tizimi bilan ajralib turadi. Masalan, otlar predmetlikni, feʼllar harakat va holatni, sifatlar esa belgi va xususiyatni ifodalaydi.

Tilshunoslar soʻz turkumlarining kategoriyal-semantik xususiyatlarini tahlil qilishda turli nazariy yondashuvlardan foydalanadilar. Masalan, E.Sapir soʻz turkumlarining semantik jihatlarining tipologik tasnifini ilgari surib, har bir til oʻziga xos leksik va grammatik kategoriya orqali soʻz turkumlarini shakllantirishini taʼkidlaydi. Uning fikricha, tillar morfologik tuzilishiga qarab, soʻz turkumlarini farqlashda turli usullardan foydalanadi. Shuningdek, P.Haspelmath soʻz turkumlarini umumiy universal grammatik kategoriya doirasida oʻrganib, ularning chegaralari koʻp hollarda nisbiy ekanligini qayd etadi. Unga koʻra, ot va sifat, feʼl va ravish orasidagi farqlar koʻpincha grammatik tizimga bogʻliq boʻlib, funksional jihatdan oʻzgaruvchan boʻlishi mumkin.

Oʻzbek tilshunosligida Sh.Raxmatullayev soʻz turkumlarini semantik jihatdan klassifikatsiya qilib, ularning leksik-semantik va grammatik xususiyatlariga alohida urgʻu beradi. Uning tadqiqotlariga koʻra, soʻz turkumlari orasidagi oʻzaro aloqadorlik ularning semantik oʻzgarishlari va sintaktik vazifalari orqali shakllanadi. U.Tursunov esa zamonaviy oʻzbek tilida soʻz turkumlarining moslashuvchanlik tizimga ega ekanligini, koʻplab soʻzlarning kontekstga qarab turli kategoriyalarga oʻtishini tahlil qilgan. Rus tilshunoslari orasida A.Zaliznyak soʻz turkumlarining morfologik va semantik chegaralarini aniqlash boʻyicha qimmatli tadqiqotlar olib borgan. U soʻz turkumlari morfologik oʻzgarishlarga uchraydigan tizimga ega ekanligini va bu jarayon sintaktik tuzilish bilan uzviy bogʻliqligini taʼkidlaydi.

Soʻz turkumlarining kategoriyal-semantik xususiyatlarini tahlil qilishda quyidagi asosiy jihatlar eʼtiborga olinadi: 1. Predmetlik – Otlarning asosiy semantik xususiyati boʻlib, narsa va hodisalarni belgilashga xizmat qiladi.

Masalan, “kitob”, “oyna” va “quyosh” otlar sifatida predmetlikni bildiradi. Semantik nuqtayi nazardan, predmetlik grammatik kelishiklar orqali ham ifodalanadi, masalan: "kitobni oldim".

Zamonaviy tilshunoslar fikriga ko‘ra, predmetlik abstrakt va konkret predmetlar orqali shakllanadi: *fikr, sevgi, ilm* kabi so‘zlar ham ot bo‘lishiga qaramay, bevosita moddiy predmetni anglatmaydi. 2. Harakat va jarayon – Fe’llar orqali ifodalanib, ular harakatning dinamik yoki statik holatini bildiradi. Masalan, “yugurdi” dinamik harakatni ifodalasa, “o‘tiribdi” holatni anglatadi. Semantik jihatdan fe’llarning zamon va mayl shakllari harakat jarayonining turli bosqichlarini ko‘rsatadi. Lingvist A.Xolmatov fikriga ko‘ra, fe’llar semantik jihatdan holat (statik fe’llar), jarayon (dinamik fe’llar) va natijaviylik kabi jihatlarga bo‘linadi. Masalan: *yashadi* (holat), *o‘rganyapti* (jarayon), *qurdi* (natijaviy harakat). 3. Belgi va sifat – Sifatlar va ravishlar predmetlarning xususiyatlarini bildiradi. Masalan, “qizil” sifati predmetning rangini bildirsa, “tez” so‘zi harakat tezligini belgilaydi. Sifatlarining semantik tahlili ularning daraja kategoriyasi va mutloq kategoriyalarini farqlashga asoslangan. Masalan: *katta – kattaroq – eng katta* yoki *yumaloq* kabi sifatlar mutloq bo‘lib, ular darajalanmaydi. Sifatlarining otlashishi kuzatiladi: *qizilni oldim* (bunda “qizil” sifati ot sifatida qo‘llanmoqda). 4. Sifatlar va ravishlar predmetlarning xususiyatlarini bildiradi. Masalan, “qizil” sifati predmetning rangini bildirsa, “tez” so‘zi harakat tezligini belgilaydi. Sifatlarining semantik tahlili ularning daraja kategoriyasi va mutloq kategoriyalarini farqlashga asoslangan. Masalan: *katta – kattaroq – eng katta* yoki *yumaloq* kabi sifatlar absolyut bo‘lib, darajalanmaydi. Sifatlarining otlashishi kuzatiladi: *qizilni oldim* (bunda “qizil” sifati ot sifatida qo‘llanmoqda). Shuningdek, zamonaviy lingvistik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, so‘z turkumlarining semantik xususiyatlari sintaktik kontekstga bog‘liq holda dinamik o‘zgarishlarga uchraydi. Misol uchun, fe’l otga aylanib, sintaktik jihatdan butunlay yangi vazifalarni bajarishi mumkin (“o‘qish” – ot shaklida). Bu esa, o‘z navbatida, til tizimining moslashuvchanligini namoyon etadi.

Soʻz turkumlarining kategoriyal-semantik xususiyatlarini oʻrganish natijasida aniqlanishicha, ularning leksik, morfologik va sintaktik belgilari oʻzaro bogʻliq holda tahlil qilinishi lozim. Har bir soʻz turkumi oʻziga xos semantik yuklamaga ega boʻlib, uning boshqa soʻz turkumlari bilan aloqasi kontekstga qarab oʻzgarib boradi.

Zamonaviy lingvistik tadqiqotlar soʻz turkumlarining dinamik tabiatga ega ekanligini koʻrsatmoqda. Shuningdek, soʻz turkumlarini tasniflashda nafaqat morfologik va sintaktik omillar, balki semantik xususiyatlar ham muhim oʻrin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Crystal, D. (2010). The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press.
2. Haspelmath, P. (2012). Understanding Morphology. Oxford University Press.
3. Bauer, L. (2019). Questions About Linguistic Categories. Cambridge University Press.
4. Raxmatullayev, Sh. (1982). Oʻzbek tilining grammatikasi. Toshkent.
5. Tursunov, U. (2010). Zamonaviy oʻzbek tilida soʻz turkumlari. Toshkent.
6. Zaliznyak, A. (2005). Russian Grammatical Dictionary. Moskva.
7. Sapir, E. (1921). Language: An Introduction to the Study of Speech. Harcourt Brace.
8. Knyazev, E. (2018). Russian Word Classes: A Typological Perspective. Moskva.
9. Maslova, T. (2015). **Semantics of Nouns in Modern Linguistics**. St. Petersburg.
10. Xolmatov, A. (2020). **Tilshunoslikda feʼl kategoriyalarining semantik xususiyatlari**. Toshkent.
11. Qosimov, B. (2018). **Oʻzbek tilida sifatlarning semantik tadqiqi**. Samarqand.

INGLIZ TILIDAGI SO‘Z TURKUMLARINI O‘ZBEK MAKTABLARIDA O‘QITISHNING LINGVODIDAKTIK MUAMMOLARI

Abdullayev Ikramjon Xashimdjanoich

Andijon davlat chet tillari instituti

Ingliz tili va adabiyoti kafedrası tayanch doktoranti

Email: ikramjona@inbox.ru

Qaxarova Go‘zaloy Alisher qizi

Andijon davlat chet tillari instituti

Ingliz tili va adabiyoti fakulteti *I-21-11 talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilidagi so‘z turkumlarini o‘zbek maktablarida o‘qitish jarayonida uchraydigan lingvodidaktik muammolar tahlil qilinadi. Ingliz va o‘zbek tillarining struktural, funksional va grammatik xususiyatlari solishtirilib, o‘quvchilarning til birliklarini o‘zlashtirishda duch keladigan asosiy qiyinchiliklar aniqlanadi. Shuningdek, kontrastiv, kommunikativ va innovatsion yondashuvlarning samaradorligi muhokama qilinib, lingvodidaktik muammolarni bartaraf etish yo‘llari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: so‘z turkumlari, lingvodidaktika, kontrastiv tahlil, kommunikativ yondashuv, grammatika, metodika.

Til o‘rgatish jarayoni nafaqat lingvistik bilimlarni yetkazish, balki lingvodidaktik yondashuvlar orqali o‘quvchilarning funksional savodxonligini shakllantirishni ham talab etadi. Ingliz tili so‘z turkumlarining tizimli va funksional xususiyatlarini o‘rgatish esa o‘zbek maktablarida murakkab jarayondir. Ushbu murakkablik, avvalo, ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi strukturaviy va funksional farqlar bilan bog‘liq bo‘lib, bu o‘quvchilarning yangi til birliklarini o‘zlashtirishiga bevosita ta’sir qiladi. Shuningdek, darslik va metodik materiallarning sifat darajasi, pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi va o‘quvchilarning lingvistik kompetensiyasi ham o‘rgatish samaradorligiga ta’sir ko‘rsatadi.

Ingliz va o'zbek tillari so'z turkumlari jihatidan sezilarli darajada farqlanadi. Ingliz tilida so'z turkumlarini aniqlashda sintaktik va semantik belgilar ustunlik qilsa, o'zbek tilida morfologik belgilarga asoslanish keng tarqalgan. Ingliz tili analitik til bo'lib, unda so'z shakllari kam o'zgaradi va gapning tuzilishi sintaktik qoidalarga tayanadi. O'zbek tili esa agglutinatativ til bo'lib, so'zning ma'nosi unga qo'shimchalar orqali qo'shilgan grammatik ma'no bilan belgilanadi. Masalan: Ingliz tilida fe'l zamon shakllari ko'proq yordamchi fe'llar orqali hosil qilinadi: *I am reading a book* (Men kitob o'qiyapman), *She has written a letter* (U xat yozgan). O'zbek tilida esa zamon shakllari fe'lning o'ziga qo'shimcha qo'shish orqali ifodalanadi: *Men kitob o'qiyapman* vs. *Men kitob o'qidim*. Ingliz tilida ot oldidan artikllar kelishi mumkin: *a book, the apple*, o'zbek tilida esa artikl tushunchasi mavjud emas va ma'no kontekstdan anglashiladi: *kitob, olma*. Sifatlar ingliz tilida ko'pincha o'zgarishsiz qoladi: *big house, small car*, o'zbek tilida esa sifatlar egalik va kelishik qo'shimchalari orqali o'zgarishi mumkin: *katta uyim, kichik mashinam*.

Tilshunos olimlar ushbu farqlarga turlicha yondashuvlarni ilgari surishgan. O'zbek tilshunos olimi A. Madvaliyev fikricha, o'zbek tili morfologik tipologiyasi tufayli ingliz tiliga qaraganda fleksiyaga asoslangan tilda so'zlarning grammatik holati aniqroq ifodalanadi. Ingliz tilshunosi R. Quirk esa ingliz tilida so'z turkumlari aniqlashda funksional yondashuvning ustun ekanligini ta'kidlaydi. Metodist olimlar ham ushbu farqlarga alohida e'tibor qaratgan. O'zbekistonlik pedagog olim A.Qayumov fikriga ko'ra, ingliz tilidagi so'z turkumlarini o'rgatishda kontrastiv yondashuv samaradorligini oshiradi. Shunday qilib, o'zbek va ingliz tillarining so'z turkumlari tizimidagi ushbu farqlar o'quvchilarning yangi til birliklarini idrok etish jarayonida qiyinchiliklar tug'diradi va ta'lim jarayonida ularni inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

So'z turkumlarining grammatik xususiyatlarini o'rganishda o'quvchilar quyidagi muammolarga duch kelishadi: a) Ingliz tilidagi artikllarning mavjudligi va ularning funksional qo'llanilishi; b) Fe'llarning zamon shakllari va ularning o'zbek tilidagi muqobillari; c) Ot va sifatlarning funksional o'zgarishlari.

Metodist olimlar ta’kidlashicha, o‘quvchilar uchun eng katta qiyinchiliklardan biri ingliz tilida artikllar va zamon shakllarini tushunishdir. A. Qayumov fikriga ko‘ra, o‘zbek tilida artikllarning yo‘qligi sababli o‘quvchilar *a* va *the* artikllarining farqini tushunishda qiyinchilikka duch keladilar. Masalan, *a book* va *the book* bir qarashda o‘zbek tiliga *kitob* deb tarjima qilinadi, ammo ingliz tilida bu birliklarning funksional farqlari mavjud.

O‘zbekistonlik tilshunos olim Sh. Rahimov ta’kidlashicha, ingliz fe’llarining zamon shakllari o‘quvchilarga murakkablik tug‘diradi, chunki o‘zbek tilida ushbu tizim ancha sodda. Masalan, ingliz tilidagi *He had been working* jumlasini o‘zbek tiliga *U ishlagan edi* deb tarjima qilinadi, biroq bu tarjima ingliz tilidagi nuqta nazaridan yetarli izohlovchi bo‘la olmaydi. Misollar: **Ingliz tilida:** *She has lived here for five years.* **O‘zbek tilida:** *U bu yerda besh yildan beri yashaydi.* **Ingliz tilida:** *I had finished my work before she arrived.* **O‘zbek tilida:** *U kelishidan oldin men ishimni tugatgan edim.* Shuningdek, metodist olimlar G‘. Jo‘rayev va B. Abdullayev fikricha, ingliz tilidagi ot va sifatlarning funksional o‘zgarishlarini o‘zbek o‘quvchilari tushunishda qiynaladilar. Chunki o‘zbek tilida so‘zlarning funksiyasi ko‘proq so‘z tartibi va sintaktik muhit orqali belgilanadi. Masalan, ingliz tilida *a running man* (yugurayotgan odam) va *a man running* (yugurayotgan odam) jumllaridagi sifat va fe’lning funksional farqlari mavjud bo‘lsa, o‘zbek tilida bu oddiygina *yugurayotgan odam* deb tarjima qilinadi.

Ingliz tili so‘z turkumlarini samarali o‘rgatish uchun turli lingvodidaktik yondashuvlar mavjud. O‘zbekistonlik metodist olimlarning qarashlariga ko‘ra, ushbu yondashuvlar o‘quvchilarning ingliz tili grammatikasini samarali o‘zlashtirishida muhim rol o‘ynaydi. **Kommunikativ metod:** O‘zbekistonlik metodist olim A. Qayumov fikricha, kommunikativ yondashuv orqali o‘quvchilar yangi grammatik tushunchalarni tabiiy muloqot jarayonida o‘zlashtiradilar. Masalan, so‘z turkumlarini o‘rgatishda real hayotiy vaziyatlar asosida dialog va muloqot mashqlari tashkil etilishi tavsiya etiladi. Misol: O‘qituvchi: *What do you do every morning?* O‘quvchi: *I wake up, brush my teeth, and go to school.* Bu

metod o'quvchilarning so'z turkumlarini muloqot orqali faol o'zlashtirishlariga yordam beradi.

Kontrastiv yondashuv: Metodist olim Sh. Rahimov ta'kidlaydiki, o'zbek va ingliz tillari orasidagi grammatik farqlarni taqqoslash orqali o'quvchilarning tushunish darajasini oshirish mumkin. Masalan, ot va fe'llarning so'z tartibidagi farqlarini quyidagi misol bilan tushuntirish mumkin: **Ingliz tilida:** *She is a teacher.*

O'zbek tilida: *U o'qituvchi.* Bu yondashuv yordamida o'quvchilar so'z turkumlarining har ikki til tizimidagi o'ziga xos jihatlarini yaxshiroq tushunadilar.

Strukturalistik yondashuv: O'zbekistonlik metodist G'. Jo'rayev fikricha, bu yondashuv yordamida o'quvchilarga so'z turkumlari qat'iy qoidalar asosida o'rgatilishi kerak. Misol uchun, ingliz tilidagi sifat va fe'llarni ajratish bo'yicha maxsus mashqlar tashkil etish samarali hisoblanadi. Masalan: *He runs fast.* (Bu yerda *runs* fe'l, *fast* esa ravish sifatida ishlatilgan.) *He is a fast runner.* (Bu yerda *fast* sifat, *runner* esa ot.) Bunday mashqlar orqali o'quvchilar so'z turkumlarini tizimli ravishda ajratishni o'rganadilar.

Innovatsion texnologiyalar: B. Abdullayev ingliz tili so'z turkumlarini o'qitishda multimediya va interaktiv platformalar qo'llashni taklif etadi. Unga ko'ra, Quizlet va Kahoot kabi vositalardan foydalanish o'quvchilarning so'z turkumlarini yanada tezroq va qiziqarli tarzda o'zlashtirishlariga imkon beradi. Masalan, o'quvchilar interaktiv testlar yordamida ingliz tilidagi ot va sifatlarni aniqlash bo'yicha topshiriqlarni bajarishlari mumkin. Ushbu yondashuvlar orqali o'quvchilarning ingliz tili so'z turkumlarini o'zlashtirish jarayonini samarali tashkil etish mumkin.

Ingliz tili so'z turkumlarini o'rgatish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek maktablarida lingvodidaktik muammolarni bartaraf etish uchun integratsiyalashgan yondashuv zarur. Metodik tadqiqotlar asosida kommunikativ va kontrastiv yondashuvlarning samarali ekanligi tasdiqlangan. O'zbek tilida artikllarning mavjud emasligi, fe'l zamon shakllarining cheklanganligi va sintaktik tizimdagi farqlar ingliz tili grammatikasini o'rganishda asosiy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

O'zbekistonlik metodist olimlar fikriga ko'ra, lingvodidaktik jarayonda innovatsion texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarning so'z turkumlarini o'zlashtirish samaradorligini oshiradi. Masalan, interaktiv platformalar orqali grammatik mashqlarni tashkil etish, ingliz tili va o'zbek tilining kontrastiv taqqoslanishi asosida o'quv materiallarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qayumov A. *Lingvodidaktik yondashuvlar*. Toshkent: O'zMU, 2018.
2. Rahimov Sh. *Ingliz va o'zbek tillarining grammatik taqqoslanishi*. Toshkent: Fan, 2020.
3. Jo'rayev G'. *Ingliz tilining o'qitish metodikasi*. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti, 2019.
4. Abdullayev B. *Interaktiv texnologiyalar va lingvodidaktika*. Toshkent: Innovatsion pedagogika markazi, 2021.
5. Yusupov N. *Tilshunoslik va lingvodidaktika asoslari*. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti, 2022.
6. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi. *Ingliz tili o'qitish metodikasi bo'yicha tavsiyalar*. Toshkent: Davlat pedagogika instituti, 2023.

CHET TILLARINI O'QITISHDA KOMMUNIKATIV YONDASHUVNING AHAMIYATI

Abdusamatova Rayhona Abdurasul qizi

Andijon davlat chet tillari instituti Ingliz tili va adabiyoti fakulteti

Xorijiy til va adabiyoti: ingliz tili yo'nalishi 2 - bosqich talabasi

abdusamatovarayhona185@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tillarini o'qitishda kommunikativ yondashuvning ta'lim jarayonidagi ahamiyati hamda asosiy tamoyillari ko'rib chiqiladi. Unda kommunikativ yondashuvning asosiy mazmuni, talabalarning asosiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi o'рни va bu uslubning samaradorlikka ta'siri yoritiladi. Kommunikativ yondashuv talabalar uchun tilni o'rganishda samarali usul sifatida e'tirof etiladi.

Shuningdek, yondashuvni ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli joriy etish bo'yicha metodik tavsiyalar va innovatsion yondashuvlar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: kommunikativ yondashuv, innovatsiya, uslub, qobiliyat, rivojlanish.

THE IMPORTANCE OF THE COMMUNICATIVE APPROACH IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE

Abstract: The article examines the importance of the communicative approach in the process of foreign language teaching and its main principles. It highlights the essence of the communicative approach, its role in developing students' key skills, and its impact on the effectiveness of learning. The communicative approach, is recognized as an effective method for students in language learning. Additionally, methodological recommendations and innovative approaches for successfully implementing the communicative approach into the educational process are provided.

Keywords: Communicative approach, innovation, method, ability, development.

ЗНАЧЕНИЕ КОММУНИКАТИВНОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация: В данной статье рассматривается значение коммуникативного подхода в процессе преподавания иностранных языков и его основные принципы. В статье освещаются суть коммуникативного подхода, его роль в развитии ключевых навыков студентов и его влияние на эффективность обучения. Коммуникативный подход признается эффективным методом для изучения языка студентами. Кроме того, представлены методические рекомендации и инновационные подходы для успешного внедрения коммуникативного подхода в образовательный процесс.

Ключевые слова: Коммуникативный подход, инновация, метод, способность, развитие.

Bugungi rivojlanayotgan zamonda chet tillarini o'rganishga bo'lgan talab kundan-kun oshib borayotganligi sababli, respublikamizning barcha o'quv muassasalarida chet tilini o'qitishga katta e'tibor qaratilmoqda. O'qituvchilarning darslarini zamonaviy pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan

foydalangan holda olib borayotganligi o'quvchilarning o'zlashtirishida o'z aksini topmoqda.

Dunyoning turli burchaklarida chet tillarini o'rgatishda turli metodlardan foydalaniladi va ushbu metodlar yildan-yilga o'zgarib bormoqda. Innovatsion metodlarning ko'payib borayotganligi chet tillarini o'qitish jarayonining samaradorligini oshirib beradi. Mana shunday metodlardan biri bu kommunikativ yondashuv hisoblanadi.

Kommunikativ yondashuv (inglizcha: communicative approach) chet tili o'qitishning asosiy metodologik yondashuvi bo'lib o'quvchilarning real hayotdagi kommunikativ vaziyatlarga tayyorligini oshirishga qaratilgan. Bu yondashuvda tilning asosiy vazifasi - muloqot qilish va fikr almashish ekanligi ta'kidlanadi. Kommunikativ yondashuvning maqsadi nafaqat tilni o'rganish balki o'rganilgan tilning o'quvchining shaxsiy va ijtimoiy muloqotida qo'llay olishdir. Kommunikativ yondashuvning asosiy maqsadi, asosan, til o'rganishning funksional aspektlariga e'tibor qaratish demakdir. Bu metod o'quvchilarga chet tilini faqat grammatik qoidalarni bilish bilan emas, balki ularni turli kommunikativ vaziyatlarda qo'llash orqali o'rgatishga intiladi.

Kommunikativ yondashuv tilni o'rgatishda uni amaliy muloqot vositasi sifatida amalda qo'llashga yordam beradi. Bu yondashuvga ko'ra asosiy e'tibor quyidagilarga qaratiladi:

- 1) Nutq qobiliyatlarini rivojlantirish ya'ni og'zaki muloqot qilish qobiliyatlarini yaxshilash, so'z boyligini oshirish va o'z fikrlarini aniq tushunarli va ravon ifoda etish jarayoni.
- 2) Matnni tushunish qobiliyatlarini shakllantirish ya'ni o'qilgan matndan asosiy ma'no va mazmunni anglash, fikrlar, g'oyalar va tafsilotlarni tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirish jarayoni. Bu qobiliyat nafaqat o'qishni tushunishga balki bilimni chuqurlashtirish va fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.
- 3) Haqiqiy hayotiy vaziyatlarda qo'llash ya'ni nazariy bilim va o'rgangan ko'nikmalarni real hayotda turli vaziyatlarda amalda ishlatish jarayoni. Bu usul o'qishni yanada samaraliroq qiladi, chunki bu bilan bilimlarni

mustahkamlash va ular bilan bog'liq qobiliyatlarni rivojlantirish imkoniyati paydo bo'ladi.

Kommunikativ metodning boshqa metodlardan farqi shundaki, unda eng asosiy maqsad chet tillarini o'rganuvchilarda ushbu tilda erkin muloqot olib borish malaka va ko'nikmalarini shakllantirish va turli hayotiy va ilmiy, madaniy, ijtimoiy-siyosiy mavzular yuzasidan muloqot olib borilishiga erishishdir. Ushbu yondashuv asosan muloqotga qaratilganligi sababli, o'quvchilarni til o'rganish maqsadini aniq belgilab beradi va ularga haqiqiy hayotda tilni ishlatishni o'rgatadi. Ushbu metodda olib borilayotgan darslarda talabalar passiv emas balki faol ishtirok etadilar. Tilni real vaziyatlarda qo'llash talabalarga qiziqroq bo'lib tuyuladi va ularda tilni o'rganishga bo'lgan rag'batni hamda qiziqishni oshiradi. Grammatika va lug'at yodlashdan zerikkan o'quvchilar ushbu metod orqali til o'rganishga qiziqishini qaytadan kashf etadi.

Kommunikativ yondashuv haqidagi olimlarning fikrlari quyidagicha:

- **Vygotskiy Lev Semyonovich** (1896-1934) – Rossiyalik psixolog, kommunikatsiyaning rivojlanishdagi o'rni haqida o'z fikrlarini bildirib, tilning rivojlanishi va muloqotning inson psixologiyasiga ta'siri haqida muhim ishlarga imzo chekkan. Vygotskiy fikricha, til faqat odamlar o'rtasidagi aloqaning vositasi emas, balki u o'rganish jarayonida ijtimoiy va madaniy omil sifatida muhim ahamiyatga ega. Kommunikativ yondashuvda tilning ijtimoiy va madaniy konteksti alohida ahamiyatga ega bo'ladi.
- **Del Hymes** (1960-yillar) – Kommunikativ kompetensiyani ta'riflagan amerikalik lingvist. U tilni nafaqat grammatika nuqtai nazaridan, balki tilni turli ijtimoiy vaziyatlarda qanday qo'llashni tushunish nuqtai nazaridan o'rganishga urg'u berdi. Hymesning fikriga ko'ra, kommunikativ kompetensiya - bu faqat so'zlarni to'g'ri qo'llash emas, balki odamlar o'rtasida muloqotni ijtimoiy ravishda to'g'ri tashkil etish qobiliyatidir.
- **Canale va Swain** (1980-yillar) – Kanadalik tilshunoslar kommunikatsiyaga yondashuvni yanada chuqurlashtirib, "kommunikativ kompetensiya"

tushunchasini o'rganib chiqdilar. Ular, kommunikativ kompetensiyani grammatika va tilni to'g'ri qo'llash bilan birga, tilni ijtimoiy maqsadlar uchun ishlatishni, ya'ni kontekstni, muloqotda yuzaga keladigan turli xil vaziyatlarni hisobga olishni ta'kidladilar.

- **Michael Canale** va **Swainning** tadqiqotlari – Ular kommunikativ kompetensiyani to'rt asosiy komponentga bo'lishgan:
 - a. **Grammatikal kompetensiya** – tilni to'g'ri ishlatish.
 - b. **Sotsiolingvistik kompetensiya** – tilni ijtimoiy kontekstda to'g'ri qo'llash.
 - c. **Pragmatik kompetensiya** – tilni aniq vaziyatlarda samarali ishlatish.
 - d. **Diskursiv kompetensiya** – murakkab muloqotda o'z fikrini to'g'ri ifodalash va uzviy aloqani saqlash.
- **Kramsch** (1993) – Kommunikativ yondashuvning til o'rganishdagi ahamiyatini ta'kidlab, til faqat muloqot vositasi emas, balki madaniyatning o'ziga xos nuqtai nazaridan ko'rish kerakligini aytgan. U, shuningdek, til o'rganishda muloqotning ijtimoiy va madaniy aspektlari o'rganilishi kerakligini bildirgan.

Olimlarning fikrlariga ko'ra, **kommunikativ yondashuv** tilni nafaqat grammatik to'g'rilikni o'rgatish, balki uni ijtimoiy va madaniy kontekstda, real hayotdagi vaziyatlarda qo'llashni o'rgatishni nazarda tutadi. Bu yondashuv til o'rganish jarayonini faollashtirib, o'quvchilarni muloqotda samarali va ishonchli bo'lishga tayyorlaydi.

Kommunikativ yondashuvni o'qitishda qo'llash usullari:

- 1) Munozaralar olib borish: o'quvchilarni turli mavzularda fikr almashishlariga va boshqalarning fikrini muhokama qilishga undash orqali tilni faol ishlatishga erishish mumkin.
- 2) Turli xil qiziqarli o'yinlar va sahna ko'rinishlari tashkil etish: o'rganilgan grammatika va lug'atlarni amalda qo'llab turli xildagi so'z o'yinlari

grammatik zanjir o'yinlari hamda turli xil obrazlarda rol o'ynash tilni faol ishlatishga yordam beradi.

- 3) Jamoaviy mashg'ulotlar o'tkazish: o'quvchilarni guruhlariga ajratib ularga birgalikda topshiriqlar berish o'quvchilarni jamiyatda o'zaro suhbatlashish ko'nikmalarini oshiradi.

Kommunikativ va interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'qituvchi nazorat qiluvchi, yo'naltiruvchi yoki boshqaruvchi rolini bajaradi. Dars davomida talabalar o'zaro faol bo'lib, barcha topshiriqlarni mustaqil amalga oshiradi va ularga erkin muloqot qilish hamda fikr bildirish uchun keng imkoniyat yatariladi. Talabalarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish uchun chet tilidagi rolli o'yinlar, musobaqalarga asoslangan mashg'ulotlar, video materiallardan foydalanish, chet tilidagi hikoyalarni tinglash va chet elliklar bilan jonli suhbatlar tashkil etish juda muhimdir. Bundan tashqari, muntazam ravishda chet tilidagi radio dasturlarni tinglash, xalqaro televideniyaning ingliz tilidagi ko'rsatuvlarini kuzatish hamda gazeta va jurnallarni o'qish orqali talabalar nutqi zamonaviy talablar darajasiga ko'tariladi.

Hozirgi taraqqiy etgan jahon mamlakatlarida bir yoki ikki chet tilini bilish hech kimni hayratlantirmay qo'ydi, zamonaviy yoshlarning 3 yoki 4 ta tilni bilishi talab qilinmoqda. Shuning uchun respublikamizda bu masala ham kun tartibidan tushib qolishi kerak emas. Umuman olganda, hozirgi zamonda chet tillarini puxta bilish – har bir yoshning vatanparvarlik burchi. Zero, o'z xalqi, tarixi va kelajagi haqida qayg'urgan shaxs o'zining kelajagi haqida ham qayg'urishi ayni haqiqat.

Foydalanilgan adabiyotlar:

6. Baxodirova D., Qosimov A. **"Chet tillarini o'qitish metodikasi"**. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2018.
2. Xoliqova F. (2020). "Chet tilini o'qitishda innovatsion metodlar va kommunikativ yondashuv."
3. Tursunov R. (2019). "Til o'rgatishda interaktiv yondashuvlar." Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti

BOLALAR ILMIY-OMMABOP ADABIYOTINING O'ZIGA XOSLIKLARI

Dosbayeva Nargiza Turg'unpo'latovna

Namangan davlat chet tillar instituti professori.

nargizad2008@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalar adabiyoti, uning asosiy turlaridan biri bo'lmish bolalar ilmiy-ommabop adabiyoti haqida so'z yuritilgan. Bolalar adabiyoti va ilmiy-ommabop bolalar adabiyotining jamiyat rivojida tutgan o'rni, vazifalari, o'ziga xos xususiyatlari, ushbu turkumga kiruvchi matnlar oldiga qo'yiladigan talablar haqida qimmatli ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: bolalar adabiyoti, ilmiy-ommabop bolalar adabiyoti, maktab o'quvchilari, ta'lim, tarbiya, dunyoning ilmiy manzarasi, yuksak axloq, qiziqarlilik, qiziquvchanlik.

Bolalar adabiyotining o'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama yetuk shaxslar qilib tarbiyalashdagi ahamiyati jamiyatning barcha jabhalarida rivojlanish, o'zgarish shiddatli tus olgan zamonamizda qanchalik ahamiyatli ekani inkor qilib bo'lmas haqiqatdir. Respublikamizda ham ushbu sohani rivojlantirishga hukumat darajasida e'tibor qilinmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2017 yil 9 sentabrda e'lon qilingan "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida alohida belgilab berilganidek, bolalikdan kitob o'qishga qiziqish uyg'otuvchi o'quv-metodik, didaktik materiallar va badiiy adabiyotlarni tayyorlash haqidagi, 2017 yil 13 sentabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi qarorlari sohaning huquqiy asoslari, vazifalari ko'lamini belgilab berdi [1, 2].

Chindan ham bu jiddiy vazifani bajarishda, aniqrog'i, mustaqil yurtning har tomonlama yetuk, barkamol avlodini tarbiyalashda asrlar osha xalq an'analari, milliy qadriyatlari, folklor namunalari, milliy adabiyotimiz va jahon xalqlari adabiyoti an'analari zaminida voqelikka aylangan **o'zbek bolalar adabiyotining** beqiyos o'rni bor. Bolalar adabiyoti turkumidagi chop etilib kelingan nashrlar tom

ma'noda, yosh avlodni tarbiyalashda ruhiy va ma'naviy quvvat bo'lib kelganiga shubha yo'q. Ammo, XXI asr bolalar adabiyoti namunalariga qo'yilgan talablarning ortgani bejiz emas. O'zbek bolalar adabiyotining badiiy jihatdan yuksak namunalariga keng e'tibor qaratish, yangi asr kichkintoylarining shiddat bilan rivojlanayotgan qiziqishlari, ruhiy, ma'naviy olami, ularning ijtimoiy hayotga munosabati masalalari aks etgan asarlar tahlili orqali talabalarda estetik, axloqiy-ma'rifiy, ijtimoiy-siyosiy tarbiyani shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Bolalar va o'smirlar uchun yaratilgan badiiy, ilmiy, ilmiy-ommabop va publitsistik asarlar majmui bolalar adabiyotini tashkil etadi va bir qator o'ziga xosliklarga ega:

- so'z san'atiga asoslangani va badiiy ijod mahsuli ekanligi jihatdan umumadabiyotga hamohang bo'lsa;
- unda bolalar ta'lim-tarbiyasi ustuvorligi pedagogika bilan;
– bolalar va o'smirlarning murakkab ruhiyati, qiziqishlarini aks ettirishi;
- yosh xususiyatlarini ifodalashi fiziologiya bilan;
- ona-tabiat, atrof-olam hodisalarini keng aks ettirishiga ko'ra tabiatshunoslik fanlari bilan;
- kichkintoylar til xususiyatlarini mujassamlashtirib tilshunoslik fanlari va defektologiya bilan;
- xalqona ohang va jonli so'zlashuv tilidan foydalanib, xalq og'zaki ijodi bilan uzviylikda namoyon bo'ladi. [3. 7,8]

Ilmiy-ommabop adabiyotlar bolalar adabiyoti turkumida alohida o'rin tutadi. Kattalar uchun ilmiy-ommabop matnlar muayyan soha bo'yicha bilimlarni oshirish uchun foydali bo'lsa, bolalar uchun ushbu matnlar dunyoning ilmiy manzarasini shakllantirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. "Bolalar uchun ilmiy-ommabop adabiyotlar" terminining sinonimi "ta'lim", ya'ni bilimga xizmat qilishi bejiz emas. Umuman, bolalar adabiyotiga qo'yiladigan talablar bolalar uchun mo'ljallangan ilmiy-ommabop adabiyotlarga ham taalluqlidir. Belinskiy tomonidan belgilab berilgan ushbu mezonlar quyidagicha:

- aniq ta'limiy, tarbiyaviy va kognitiv xarakter;

- yuksak axloq;
- ijobiy idealning mavjudligi;
- hayotga yorqin nazar bilan qarash (optimizm);
- mavzu doirasining keng qamrovi;
- real hayotga yaqinlik;
- yoshga bog'liq ruhiy xususiyatlar va kognitiv qobiliyatlarni hisobga olinganligi;
- qiziqarlilik, dinamizm;
- badiiy mukammallik, yuksak estetiklik;
- nafosatli badiiy nutq [4.324-365].

Bolalar ilmiy-ommabop adbiyotiga qo'yilgan birinchi mezon bo'yicha savol tu'g'ilishi tabiiydir. Masalan, bolalar entsiklopediyasi qanday tarbiyaviy xususiyatga ega bo'lishi mumkin? Bu savolga javob berishda, avvalambor, ilmiy-fantastik asarlarni esga olish o'rinlidir. Ushbu janrga mansub asarlarda qaxramon olimlar ruhiyati, ular tomonidan amalga oshirilgan ishlar, kashfiyotlarning vujudga kelish shartlari va oqibatlari, turli fikr vakillari to'qnashuvi, qaxramonlar ma'naviy qiyofasi kabilarni sanab o'tish mumkin. Biroq bolalar uchun mo'ljallanmagan ilmiy-ommabop adabiyotda ham tarbiyaviy jihat namoyon bo'ladi. Mjelskaya E. L. ilmiy-ommabop matn muallifi o'quvchini muayyan vaziyatdan yoki ilmiy faktdan nafaqat asarning kognitiv muammolarini tushunishga, balki dunyoqarash, g'oyaviy va axloqiy qadriyatlarni tushunishga olib borishini ta'kidlaydi [5.122] "Qiziqarli algebra", "Qiziqarli fizika", "Qiziqarli astronomiya" kabi ilmiy-ommabop asarlar muallifi Ya. I. Perelman, bolani g'ayrioddiy narsa bilan hayratga solish unchalik muhim emas deb hisoblardi. Ammo o'quvchini o'ylashga majbur qilish, uni muammoni hal qilish algoritmgiga qiziqtirish ahamiyatlidir. Uning nazariyasiga ko'ra, ilmiy bilimlarni ommalashtirishdan maqsad unga chaynalgan tayyor xulosalar berish emas, balki o'quvchining o'z fikrini amalga oshirishga undashdir. [6.166] Demak, ilmiy-ommabop adabiyotlar bolalarda qiziquvchanlikni rivojlantirishi va ilmiy tafakkur saboqlarini berishi kerak.

Uchinchi talab - yuksak axloq - ilmiy-ommabop adabiyotlarga ham tegishli ekanligi shubhasizdir. Akademik D. S. Lixachyovning ta'biricha "Ilm qiziqarli va, albatta, axloqiy yuksak bo'lishi kerak" [7]

Tabiiyki, kitobxonning yoshini belgilamay turib, bolalar uchun ilmiy-ommabop adabiyotlar haqida so'z yuritib bo'lmaydi, chunki 6 yoshli bola uchun mo'ljallangan matn o'smir uchun mo'ljallanganidan mutlaqo boshqacha yondashuvni talab qiladi. Eng yosh, bo'g'cha yoshidagi bolalar badiiy asarlari va ilmiy-ommabop asarlar o'rtasidagi farqni aniqlash qiyin. Bolalar kitoblarida bilimlarni taqdim etishning muayyan usullari belgilab qo'yilgandir. Bularga taqdim etishning o'ziga xos badiiy uslubi, badiiyatning ustunligi, matnda o'yin unsurlaridan foydalanish, kulgili vaziyatlar va faol personajlar kiritish kiradi. Ba'zan kitobning mazmuni tegishli yoshdagi belgilar harakat qiladigan o'yinning tavsifidan iborat.

Maktab o'quvchilari uchun ilmiy-ommabop adabiyotlarga qo'yiladigan zamonaviy talablar pedagogik talablarning uchta eng muhim guruhiga bo'linadi:

- mazmunga qo'yiladigan talablar;
- taqdimot metodologiyasiga qo'yiladigan talablar;
- kitob dizayni uchun talablar.

Maktab o'quvchilari ilmiy-ommabop adabiyot o'quvchilarining alohida va asosiy guruhidir. Bu guruhning o'ziga xosligi shundaki, maktab o'quvchilari fan asoslarini o'zlashtirish ustida tizimli va juda jadal ishlash jarayonida bo'ladi va bu jarayon hali oxiriga yetmagan bo'ladi. Shu sababli maktab o'quvchilarining ma'lum bir vaqtda ega bo'lgan bilimlari to'liq emas va yana rivojlanish jarayonini talab qiladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda o'quvchilarning ilmiy-ommabop kitoblar mutoala qilishini tashkil etish o'z maqsadi, vazifalari va pedagogik usullari jihatidan o'quv jarayoni bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ba'zan uning davomi hisoblanadi va bolalar ilm-ommabop adabiyoti oldiga qo'yiladigan asosiy vazifa - bilimlarni ommalashtirish maktab o'quvchilari uchun yana bir yechim, ya'ni ularga maktab fanlarini o'zlashtirishga yordam beradi, degan xulosaga kelishimiz

mumkin. Bolalar uchun ilmiy-ommabop kitoblarni o'quvchilarda bilimni bo'lgan qiziqish va didni rivojlantirishga yordam berishi, maktab fanini tushunishni osonlashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон адабиёти ва санъати. // 2009 йил, 3 июль
2. “Халқ сўзи”. // 2017, 11 сентябрь
3. Safarov O., Barakayev R. Jamilova B. Bolalar adabiyoti. O'quv-uslubiy qo'llanma. Toshkent. // 2018. 7-8 b.
4. Белинский В. Г. Опыт истории русской литературы // Собр. соч.: в 9 т. М., 1981. Т. 7. С. 324–365
5. Мжельская Е. Л. Современное книгоиздание для детей: учеб. пособие. М.: МГУП имени Ивана Федорова. // 2011. 122 с.
6. Перельман Я. И. Занимательная физика, 13-е изд. М.: ТОО «Триада»: ТОО «Литера». // 1994. 166 с.
7. Петрова Людмила Ивановна, & Лещинская Алеся Юрьевна (2019). Особенности редактирования научно-популярной литературы для детей. Труды БГТУ. Серия 4: Принт- и медиатехнологии, (2 (225)), 84-88.

THE IMPORTANCE OF CROSS-CULTURAL COMMUNICATION IN EDUCATION

Yusupova Mubina O'tkirbek qizi

Andijan State Institute of Foreign Languages

Sophomore year student of the

Faculty of English language and literature

Boltaboyeva Nargizaxon Muhammadjonovna

Andijan State Institute of Foreign Languages

Senior Teacher of the

Department of English Language and Literature

Abstract: This article provides information about cross-cultural communication which has become an important factor in today's globalized world, where people frequently interact about business, education, travelling and daily life

throughout the world. Building interactive skills and collaboration can prevent misunderstandings and conflicts of cultural differences among people who are from different backgrounds.

Key words: different backgrounds, cultural differences, language, cultural awareness, intercultural communication, cross-cultural understanding, adaptability.

In today's interconnected world, the Internet expanded geographical borders and limitations of learning. Students and teachers from various backgrounds now can interact in classroom and academic settings, making communication a basis of modern education. Cross-cultural communication is a cornerstone of understanding how diverse cultures - such as language, values, traditions and communication styles – affect the way people interact and share information, mainly referring to the exchange of information, ideas and meaning between people either from a distance or face-to-face. [4:1] The ability to communicate effectively across cultures not only fosters better learning outcomes, but also prepares individuals to thrive in a globalized society.

One of the primary benefits of cross-cultural communication in education is its role in promoting inclusivity and diversity. Educational institutions often serve as melting pots of different cultures. Effective communication ensures that no student feels excluded due to their cultural background. By embracing cultural differences, educators can create a welcoming environment where students feel valued and understood.

For instance, acknowledging holidays, traditions, or customs from various cultures can make students feel respected and seen. In addition, encouraging discussions about cultural heritage allows learners to develop mutual respect and appreciation for diversity.

Effective cross-cultural communication is crucial for all those who are journeying across cultures, for the vacationing traveler, the candidate of a work or study program abroad, and especially for the business professionals working abroad or for multinationals at home, for whom communication is an essential tool

that could make or break their international business dealings. [3:2] Some of the most important tools for effective cross-cultural communication as follows:

- Cultural awareness: It is necessary to recognize and realize values, traditions and differences between cultures and showing respect to them.
- Adaptability: Adjusting communication styles to coordinate with those of the other culture.
- Active listening: Paying attention to small details, in particular, verbal and non-verbal clues, as they may vary across cultures.
- Open-mindedness: Having a desire to learn about and accept various cultural practices and knowledge.

With the given tools, it becomes far easier to realize the necessity of cultural differences, resulting in creating better environment to teach, study and learn. Undoubtedly, the wider range of friends from diverse backgrounds, the greater chance of learning and gaining more invaluable knowledge.

Cross-cultural communication in education is essential for preparing students to be global citizens. As the world becomes more interconnected, the ability to navigate cultural differences is a valuable skill. Through activities like international student exchanges, multicultural projects, and collaborative learning, students can practice cross-cultural communication firsthand. These experiences enable them to work effectively with people from different backgrounds in their professional and personal life.

Despite its benefits, cross-cultural communication in education is not without challenges. Communicating across cultures can be exciting and rewarding, but it can also create confusion and misunderstanding. Therefore, language learners need to be aware, for example, of culturally appropriate ways to address people, express gratitude, make requests, and agree or disagree with someone. [1:3] Language barriers, cultural misunderstandings, and stereotypes can hinder effective interaction. For example, a student's lack of fluency in the language of instruction might lead to feelings of isolation or frustration. As well as, teachers may unintentionally misinterpret a student's behavior due to cultural differences.

To address these challenges, educational institutions must prioritize cultural sensitivity training for educators. Equipping teachers with the skills to recognize and fulfill cultural gaps can significantly enhance the learning environment. Additionally, fostering open dialogue and providing resources such as language support programs can help mitigate potential barriers.

The importance of cross-cultural communication in education cannot be overstated. It is a vital tool for fostering inclusivity, enhancing learning outcomes, and preparing students for a globalized world. By embracing cultural diversity and promoting effective communication, educators can create enriching academic environments where all students have the opportunity to succeed. I believe investing in cross-cultural communication is an investment in a brighter, more harmonious future for education and society as a whole.

REFERENCES:

1. Dian Ratnasari (2018). The importance of cross-cultural understanding in foreign language teaching in the Asian context, *Bahasa Journal*, Volume 46, Issue 2, August.
2. Jin, A., Cooper, M., & Golding, B. (2016). Cross-cultural communication in teacher education. *Australian Journal of Teacher Education (Online)*, 41(6), 21–34.
3. Zlomislić, J., Radoš Gverijeri, L., & Bugarić, E. (2016). THE SIGNIFICANCE OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN CROSS-CULTURAL COMMUNICATION. *Ekonomski vjesnik/Econviews - Review of Contemporary Business, Entrepreneurship and Economic Issues*, 29(2), 433–451. Retrieved from
4. Hurn, B.J., Tomalin, B. (2013). What is Cross-Cultural Communication?. In: *Cross-Cultural Communication*. Palgrave Macmillan, London.

THEORY OF SPEECH PARTS AND POSSESSION AND INTERPRETATION IN ENGLISH AND UZBEKISTAN

Student of Andijan State Institute of Foreign Languages
Abdukhaliyeva Khurshida Ilkhomjon kizi

ANNOTATION: To study the lexical-semantic processes and semantics associated with their structural structure in the English and Uzbek languages as the object of study of the theory of speech parts and possessive and modal verbs. On this basis, to compare them with words as the object of study of the theory of speech parts and possessive and modal verbs in the English and Uzbek languages, to generalize the features common to both languages and at the same time to reveal the phenomena characteristic of each of the languages being compared.

Keywords: lexical, semantic, speech, speech parts, linguistics, possessive, modal verbs.

We know that every language grammar has sections on morphology and syntax. Morphology studies word groups and their specific grammatical properties, while syntax studies the specific properties of word combinations and sentences and parts of speech.

The same is true in the grammatical system of the English and Uzbek languages. Many linguists have different scientific views and theories about the parts of speech in the English language. In particular, if we touch on Ilish's theory, in general, parts of speech are divided into 2 main and secondary parts.

The main parts are possessive and participial. Secondary parts are determiners, complements, cases.

So, how can we determine the possessive? What word can we say is possessive?

Let's give a clear rule for the possessor from a general point of view. In modern English, the possessor is defined briefly and concisely.

In Russian, it is embodied in the following ideas.

- 1) the meaning of the possessor is what ideas it expresses in a sentence;
- 2) its syntactic connection in a sentence;

Morphological expression.

The possessor is one of the two main parts of a sentence.

- 1) It denotes objects and phenomena expressed by a participle;

- 2) It is not subordinate to any other parts of a sentence;
- 3) It can also be expressed by various word groups.

In some cases, we encounter problems in determining the possessor.

For example, let's take the following statement by Lauriks:

It gave Hermione a sudden convulsive sensation of pleasure, to see these rich colours under the candlelight.

Here we can observe 2 different views.

In one, we can take the pronoun “it” at the beginning of the sentence as the formal possessor, and we can say that the real possessor is the infinitive “to see” taken separately.

But if we look at it from the other side, “it” is the possessor of the sentence, and the infinitive is the opposite.

Above, when we defined the possessor, we also connected the participle to the possessor. In fact, the participle is one of the main parts of the sentence, like the possessor. The participle:

- 1) It denotes the thing or event expressed by the possessor;
- 2) It, like the possessor, cannot be “to be” to any other part.
- 3) The participle can be expressed in different ways.

“finite verb + infinite”, “link verb + noun”, “link verb + adjective”, “link verb + preposition + noun” etc. We will discuss this in more detail later.

Before we discuss the topic of parts of speech, let's talk about the sentence itself.

A sentence is the smallest unit of speech. A sentence consists of word order and intonation (tone). A sentence is a group of words that express a complete thought.

The sun rises in the east. - Quyosh sharqdan chiqadi.

The main feature of a sentence is the clause. Another feature, as we mentioned above, is intonation (tone). Another is modality. A sentence expresses a purpose of the speaker. The speaker communicates through the sentence. He wants to identify an object or action or a sign, encourages the listener to do something,

orders. Accordingly, sentences are divided into the following types, namely, according to purpose.

a) darak gaplar (declarative sentences):

The library is on the second floor

Kutubxona ikkinchi qavatda.

b) so‘roq gaplarga (interrogative sentences):

When did you come?

Siz qachon keldingiz?

v) undov gaplarga (exclamation sentences):

How well she sings!

U qanday yaxshi kuylaydi!

Gapning tarkibiga kiruvchi va birorta so‘roqqa javob bo‘luvchi so‘zlar gap bo‘laklari deb ataladi.

Parts of speech are divided into primary parts and secondary parts. Primary parts include the possessive and the participle. Secondary parts include the object, the attributive, and the adverbial modifier. We listed these above in Ilish's theory. According to their structure, sentences are divided into the following types:

1) simple extended sentence sodda yoyiq gap.

2) simple unextended sentence sodda yig‘iq gap.

3) elliptical sentence to‘liqsiz gap.

4) compound sentence qo‘shma gap.

Examples:

The steamer arrived at the port yesterday

paraxod kecha portga yetib keldi. (sodda yoyiq gap).

The sun shines – quyosh nur sochadi. (sodda yig‘iq gap).

- Your name? – ismingiz?

- Your age? – yoshingiz? (to‘liqsiz gap).

The agreement was signed, and the delegation left London

Bitim imzolandi va delegatsiya Londonni tark etdi.

(bog‘langan qo‘shma gap).

After the goods had been unloaded, they were taken to the warehouse
Tovarlar tushirilganidan keyin, ular omborxonaga olib boriladi.

(ergashgan qo‘ma gap).

As we mentioned above, the parts of speech consist of 2 groups, the main and the second-order parts.

The possessor and the second-order parts belonging to it form the possessive group (the extended possessive). The participle and the second-order parts belonging to it form the participle group (the extended participle):

Subject group	Verb group
The blue car	stopped at the gate
The manager of our office	has received a telegram

To know which part of speech the words in a sentence belong to, you need to know which word class these words belong to.

I have a good dog - Mening yaxshi itim bor.

I- pronoun, in this sentence he/she/it will have, have- fe‘l (kesim) a -
ndefinite article,

good-sifat, bu gapda aniqllovchi, dog- it, bu gapda u to‘ldiruvchi. I have- ega
va kesim- bosh bo‘laklar.

a good dog- aniqllovchi va to‘ldiruvchi- ikkinchi darajali bo‘laklar.

Any new topic being studied must serve the active communication of that language. The ultimate goal of both the language learner and the teacher should be to use the learned language resource in oral speech.

One of the requirements for the quality of education in the current era of reforms is to organize these lessons in an unconventional way, based on new pedagogical technologies, using information technologies. In this context, we would like to consider the methodological aspects of explaining a new grammatical topic to students. Before starting a new topic, it is also important for the teacher to have a conclusion about the level of control and practical knowledge of the students on this topic.

LIST OF REFERENCES USED

1. Abduraxmonov X. Ahmedov Q. O'zbek tili va adabiyoti. Toshkent "O'qituvchi", 1978.
2. Barxudarov L.S. Shtelling D.A. Грамматика Английского языка. Москва, "Высшая школа", 1963.
3. Blokh M.Y.A. Theoretical course of English grammar. Москва, "Просвещение", 1982.
4. Bo'ronov J. Ingliz va o'zbek tillari qiyosiy grammatikasi. Toshkent, "O'qituvchi", 1973.
5. Bo'ronov J. Ingliz va o'zbek tillari qiyosiy grammatikasi. Toshkent, "O'qituvchi", 1978.
6. Dadaboyeva T. Ingliz tili grammatikasi. Toshkent, "Fan", 2007.
7. Jalilov J. Chet tili o'qitish metodikasi. Toshkent, "O'qituvchi", 1996.
8. Iyish. B.A. The structure of modern English. Leningrad, "Prosvesheniye", 1971.
9. Iofik L.L. Chakhayan L.P. Readings in the theory of English grammar. Leningrad, "Prosvesheniye", 1981.

CHET TILLARINI O'QITISHDA DUNYO TAN OLGAN METODLAR VA ULARNING QO'LLANILISHI

Xamidov Behzod Axadovich

ADCHTI, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD.

bekham21091980@gmail.com

Rahimjonova Hulkaroy Umidjon qizi

ADCHTI, Ingliz tili va adabiyoti fakulteti, I-22-11- guruh talabasi

Ta'limda metodlar o'quv jarayonini samarali, tizimli va natijaviy tashkil qilish uchun juda zarur. Quyida ularning ahamiyati haqida asosiy fikrlar keltirilgan:

1. **Bilimlarni samarali yetkazish:** To'g'ri tanlangan metodlar yordamida murakkab mavzularni oddiy va tushunarli shaklda tushuntirish osonlashadi.

2.O‘quvchilarning faolligini oshirish: Innovatsion va interaktiv metodlar o‘quvchilarni dars jarayoniga faol jalb etadi va ularning ishtirokini rag‘batlantiradi.

3.Individual yondashuv: Har bir o‘quvchining qobiliyati va ehtiyojlariga mos metodlar tanlanishi orqali ta’lim sifati oshadi. Masalan, vizual o‘quvchilar uchun grafik va diagrammalar, kinestetiklar uchun harakatli mashqlar samarali bo‘ladi.

4.Nazariya va amaliyotni birlashtirish: Amaliy vazifalarga asoslangan metodlar (masalan, TBL) orqali o‘quvchilar o‘zlashgan bilimlarni real hayotda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

5.O‘quvchilarning qiziqishini saqlash: Zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashgan metodlar o‘quv jarayonini qiziqarli qiladi, bu esa motivatsiyani oshiradi.

6.Innovatsiyalarni joriy etish: Dunyoda tan olingan metodlarni qo‘llash orqali ta’lim jarayoni xalqaro standartlarga moslashadi va talabalar global maydonda raqobatbardosh bo‘ladi.

Metodlar nafaqat bilimlarni yetkazish, balki o‘quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish va ularni hayotiy vaziyatlarga tayyorlashda asosiy vosita hisoblanadi. To‘g‘ri metodlar tanlanishi ta’lim jarayonining muvaffaqiyati uchun kalit omildir.

Chet tillarini o‘qitishda dunyo bo‘ylab turli metodlar qo‘llaniladi. Ushbu metodlar o‘quvchilarning yoshiga, qobiliyatiga va o‘quv maqsadlariga qarab tanlanadi. Quyida xalqaro miqyosda keng qo‘llaniladigan asosiy metodlar, ularni qo‘llash shartlari, yo‘llari va kutilayotgan natijalar haqida so‘z yuritiladi.

1. Kommunikativ metod (Communicative Language Teaching, CLT)

Bu metod tilni o‘rgatishda asosiy e‘tiborni muloqotga qaratadi. Til nazariyasi emas, balki uni amalda qo‘llash muhim deb hisoblanadi.

Qo‘llash yo‘llari:

- Real hayotdagi muloqotlarni taqlid qiluvchi topshiriqlar berish (ro‘zg‘or xarid qilish, mehmonxona band qilish, yo‘nalish so‘rash).
- Juftlik va guruhli ishlarda suhbatlashuvga asoslangan mashg‘ulotlar tashkil qilish.

- Raqamli vositalardan foydalanish: masalan, onlayn chatlar va videokonferensiyalar orqali amaliy muloqot.

Shartlari:

- O'qituvchi va o'quvchi o'rtasida erkin muloqot muhitini yaratish.
- O'quv materiallari turli real hayotiy vaziyatlarga asoslangan bo'lishi kerak.

Samarasi:

- Tilni "muloqot vositasi" sifatida ishlatish ko'nikmasi shakllanadi.
- Statistika: Cambridge universitetining 2021-yilgi tadqiqotlariga ko'ra, CLT asosida ta'lim olgan talabalar tinglab tushunish va og'zaki muloqot qobiliyatlarida 25% yaxshilanishga erishgan.

2. Qiziqish va harakatga asoslangan metod (Task-Based Language Learning, TBL)

Bu metodda o'quvchilar turli vazifalarni bajarish orqali tilni o'rganadilar. Vazifalar real hayotiy holatlarga asoslanadi.

Qo'llash yo'llari:

- Muammo yechish mashqlari.
- Prezentatsiyalar tayyorlash va taqdimot qilish.
- Interaktiv o'yinlar va guruhli loyiha ishlari.

Shartlari:

- Mashg'ulotlar amaliy vazifalarga qaratilgan bo'lishi kerak.
- Har bir vazifa oxirida baholash yoki tahlil o'tkazilishi lozim.

Samarasi:

- O'quvchilar tilni faqat nazariya emas, balki muammolarni hal qilish uchun ishlatishni o'rganadilar.
- Misol: Janubiy Koreyada o'tkazilgan tadqiqotlarda TBL metodidan foydalangan o'quvchilar til ko'nikmalarida 30% yuqori natijalar ko'rsatgan.

3. Immersiv metod (Immersive Method)

Immersiv metod tilni tabiiy muhitda o'rganishni ta'minlaydi, ya'ni o'quvchilar o'rganayotgan tilda yashash va muloqot qilishga majbur bo'ladilar.

Qo'llash yo'llari:

- Til lagerlari va xorijdagi almashinuv dasturlarini tashkil etish.
- Faoliyat davomida faqat o'rganilayotgan tildan foydalanishni talab qilish.
- Raqamli muhitlarda til muhitini yaratish (masalan, tilni faqat shu tilda ishlatish imkonini beruvchi virtual olamlar).

Shartlari:

- Tabiiy til muhitini yaratish uchun qo'llab-quvvatlovchi infratuzilma.
- O'qituvchilar o'quvchilarning tilni tushunmaslikka nisbatan sabrli bo'lishlari kerak.

Samarasi:

- O'quvchilar tilni real sharoitlarda ishlatishni tezroq o'zlashtiradilar.
- Kanada maktablarida immersiv metod orqali o'qigan talabalar tilni eslab qolish darajasida 40% ustunlik ko'rsatgan.

4. Audio-lingval metod (Audio-Lingual Method)

Bu metod talaffuz va grammatika strukturasi ustida takrorlash va o'rgatishga asoslanadi.

Qo'llash yo'llari:

- Audio yozuvlardan foydalanish orqali talaffuzni takrorlash.
- Strukturalarga asoslangan mashqlar, masalan, gap tuzishni mashq qilish.
- Dialoglarni yod olish va qayta ishlash.

Shartlari:

- Sifatli audio va vizual materiallar.
- Mashg'ulotlar davomida takrorlash va mustahkamlash imkoniyati.

Samarasi:

- Talaffuz va grammatika yaxshi o'zlashtiriladi.
- Misol: AQSh armiyasi bu metodni urushdan keyin harbiylarga chet tillarini tez o'rgatish uchun muvaffaqiyatli qo'llagan.

5. Aralash o'qitish metodikasi (Blended Learning)

Bu metod an'anaviy darslarni onlayn resurslar bilan birlashtirishni nazarda tutadi.

Qo'llash yo'llari:

- Interaktiv platformalarda mashqlar va testlarni bajarish.
- Onlayn video darslar orqali tilni mustaqil o'rganish.
- O'quvchilarning yutuqlarini onlayn kuzatish va tahlil qilish.

Shartlari:

- Sifatli onlayn platformalar va internet aloqasi.
- An'anaviy darslar bilan onlayn ta'limni muvozanatli birlashtirish.

Samarasi:

- Har bir o'quvchining individual yondashuv orqali o'quv jarayonini nazorat qilish imkoniyati.
- 2020-yilgi tadqiqotlarga ko'ra, blended learning metodi bo'yicha o'qigan o'quvchilarning bilim darajasi 35% ga oshgan.

Chet tillarini o'qitishda xalqaro miqyosda tan olingan metodlar amaliyotga yo'naltirilgan va innovatsion usullarga asoslanadi. Ushbu metodlardan samarali foydalanish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish, real hayotiy holatlarni aks ettiruvchi mashqlarni ishlab chiqish va har bir o'quvchining individual ehtiyojlarini hisobga olish lozim. Metodlar to'g'ri qo'llanilganda, talabalar nafaqat til bilimiga ega bo'ladilar, balki global muloqotda ishtirok etish qobiliyatini ham rivojlantiradilar. Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ va immersiv metodlar ayniqsa samarali bo'lib, talabalarni real hayotga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Penny Ur. A Course in Language Teaching. Practice and theory. Cambridge University Press. 1999.
2. Randal H. Cognitive Linguistics and Language Teaching. Palgrave Macmillan. Ltd.2009.
3. Stella Cottrell. The Study Skills Handbook. Palgrave Macmillan. Ltd.1999.
4. THE SIGNIFICANCE OF TEACHING RESEARCH WRITING FOR UNDERGRADUATE STUDENTS: Yangi O'zbekiston taraqqiyotida

tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. (2024). Yangi O'zbekiston
Taraqqiyotida Tadqiqotlarni o'rni Va Rivojlanish Omillari, 4(2), 100-
104. <https://pedagoglar.org/index.php/04/article/view/713>

5. <https://eslspeaking.org/approaches-methods-language-teaching/>

BADIIY ADABIYOT VA GAZETA SARLAVHALARINING KONSEPTUAL AHAMIYATI

Davlatova Khulkaroy

Andijon davlat chet tillari instituti,

Ingliz tili nazariy aspektlar kafedrası o'qituvchisi,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

davlatovahulkaroy@gmail.com

Abdurakhmonova Khulkaroy

Andijon davlat chet tillari instituti,

Ingliz tili va adabiyoti fakulteti, 1-bosqich talabasi

abdurahmonovahulkaroy@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada badiiy adabiyot va gazeta, jurnallarning sarlavhalari, ularning lingvistik va lingvakulturalogik jihatdan tahlili, sarlavha tanlashning samarali usullari va shu bilan birga uning konseptual ahamiyati borasida ma'lumotlar keltirilgan. Bundan tashqari, maqola sohada izlanish olib borgan ko'plab mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar fikri bilan yanada boyitilgan.

Kalit so'zlar: sarlavha, rukn, publitsistik pafos, gramatik tuzilish xususiyatlari, badiiy adabiyot va gazeta sarlavhalari.

Abstract: This article provides information on the headlines of literature and newspapers, magazines, their linguistic and lingucultural analysis, effective methods of title selection, and also its conceptual importance. In addition, the article is further enriched by the opinion of many local and foreign researchers who have conducted research in the field. The article emphasizes the importance of the headlines in artistic and journalistic styles.

Key words: headline, column, journalistic pathos, features of grammatical structure, literature and newspaper headlines.

Аннотация: В данной статье представлена информация о названиях художественных и газетных, журнальных произведений, их лингвистическом и лингвокультурологическом анализе, эффективных методах выбора названий и, в то же время, их концептуальном значении. Кроме того, статья дополнена мнением многих отечественных и зарубежных исследователей, проводивших исследования в этой области. В статье подчеркивается значение названия в художественном и публицистическом стилях.

Ключевые слова: заголовок, рубрика, публицистический пафос, особенности грамматического строя, художественные и газетные заголовки.

Biror asarning ommaga taqdim etilishi va uni insonlar tomonidan iliq qabul qilinishida sarlavhalarining oʻrni beqiyos, albatta. Hatto, baʼzi hollarda badiiy yoki publisistik asarning qiymatini uning sarlavhasi belgilab beradi. Negaki, qiziqarli va insonlar eʼtiborini osongina oʻziga jalb eta oladigan sarlavha yozilgan asar ommabopligining oltin kaliti hisoblanadi. Keling mavzuga kirishdan oldin sarlavha oʻzi nima degan savolga javob topamiz.

Sarlavha biror yaxlit matnning mazmuni va uning gʻoyasini, shu bilan birga asarning qisqacha xulosasini oʻzida aks ettiruvchi soʻz yoki bir nechta soʻzlar jamlanmasidan iborat boʻlishi mumkin. Sarlavhalardan foydalanish, asosan, XIX asrning oxirida gazetalar oʻrtasida bu boradagi raqobat yuzaga kelganda keng tarqala boshlagan¹⁷⁸. Sarlavhaning bir qator vazifalari mavjud¹⁷⁹. Jumladan:

- 1) Nominativ funksiya;
- 2) Kommunikativ funksiya;
- 3) Reklama funksiyasi.

Ushbu funktsional jihatlar orqali sarlavhani matnning muhim qismi sifatidagi ahamiyatini yanada chuqurroq tahlil qilish mumkin.

¹⁷⁸ Headline - Wikipedia

¹⁷⁹ <https://topjournals.uz/index.php/jsru>

Muvaffaqiyatli sarlavha o'quvchilardan chuqur mulohaza qilish va tushunishni talab qiladi. Badiiy asar va gazeta sarlavhalari haqidagi adabiyotlar keng doiradagi nazariy va empirik mavzular, ingliz tilidagi sarlavhalarining grammatikasidan tortib to effektlarigacha bo'lgan ma'lumotlarni qamrab oladi. Adabiyot sarlavhalarining, ayniqsa, kommunikativ funksiyasi bilan bevosita shug'ullanishni taqazo etadi¹⁸⁰.

Odatda, gazeta sarlavhalari funksional jihatdan qisqa, matnning umumiy mazmuni o'zida ifoda etadigan birlik hisoblanadi. Bu, ayniqsa, yangiliklar sarlavhalariga xos deyish mumkin. Van Dijk ushbu sarlavha tanlashning an'anaviy usuli haqidagi fikrini o'zining tahliliy nutqida ta'kidlaydi: "Matbuotdagi har bir yangilik sarlavhaga ega va bizda ular uchun asosiy qoida bor... Ularning strukturaviy vazifasi ham aniq: ular birgalikda matnning asosiy mavzularini ifodalaydi. Ya'ni, ular dastlabki xulosa sifatida ishlaydi. Semantik cheklov ham mavjud: Sarlavha+Etakchi ma'lumotlarni umumlashtiradi, matn va semantik makrostrukturani ifodalaydi"¹⁸¹.

Gazeta sarlavhalarining informativlik xususiyatini oshirishda ruknlarning ham ahamiyati kattadir. Ruknlar deganda gazetalar sahifasidagi umumiy matn nomlari nazarda tutiladi. Shunga ko'ra sarlavhalarni ham o'z ichida ikki turga bo'lish mumkin:

- Ruknlar, ya'ni gazetadagi umumiy sarlavhalar;
- Har bir maqola uchun qo'yilgan alohida sarlavhalar¹⁸².

Sarlavhalar samardorligini, asosan, taqdim etilgan maqola yoki badiiy asarning o'quvchilari soniga qarab aniqlash mumkin. Umuman olganda, sarlavhaning maqsadi ham insonlarni berilgan ma'lumotni o'qib chiqishga undash hisoblanadi va ushbu vazifani to'laqonli bajargan sarlavhalarni natijaviy deyish mumkin. Qisqa qilib aytganda, o'quvchilar soni qancha ko'p bo'lsa, sarlavha ham

¹⁸⁰ Journal of Pragmatics 35 (2003) 695–721, www.elsevier.com/locate/pragma, p.696

¹⁸¹ Sperber, Dan, Wilson, Dierdre, 1986. *Relevance: Communication and Cognition*. Blackwell, Oxford. van Dijk, Teun A., 1988. *News as Discourse*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

¹⁸² Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies Hosted online from Paris, France, 19th April, 2023, ISSN: 2835-3730

shunchalik muvaffaqiyatli bo‘ladi. Sarlavhalar samaradorligini quyidagicha hisoblash mumkin¹⁸³:

$$CTR = \frac{\text{Bosishlar soni}}{\text{Ko'rishlar soni}}$$

Berilgan formuladan ko‘rinib turibdiki, sarlavha samaradorligini aniqlash uchun CTR (Click-Through Rate), ya’ni bosishlar va ko‘rishlar nisbati ko‘rsatkichidan foydalaniladi. Bu faqat samaradorlikni hisoblashning ilk formulasi bo‘lib, keying bosqichlarda taxminiy va haqiqiy ko‘rsatkichlar logorifmik tarzda hisoblab chiqiladi va sarlavha samaradorligi aniqlanadi. Bir so‘z bilan aytganda, agar sarlavha taxmin qilinganidan ko‘ra ko‘proq bosilgan bo‘lsa, demak u samarali bo‘lgan. Bu usul asosan onlayn nashrlar uchun ishlatilsa ham, bosma nashrlar uchun sotuv darajasi kabi muqobil variantlarni olishimiz mumkin. Quyida esa, sarlavhani muvaffaqiyatli qilishning bir qancha usullarini ko‘rib chiqamiz¹⁸⁴:

1. Yozilayotgan asar kim o‘qishi uchun mo‘ljallangan ekanini aniqlash;
2. Qisqa va ixcham sarlavha tanlash;
3. Sarlavhaning boshqalardan farq qilishi va uning takrorlanmasligini ta’minlash;
4. O‘z sarlavhangizga boshqa nuqtai nazardan qarash va o‘z-o‘zini tanqid qilish;
5. Sarlavha ishonarli bo‘lishiga ham alohida e’tibor berish lozim.

Bu usullardan foydalanish orqali o‘z ishingiz uchun boshqalarning e’tiborini torta oladigan, noodatiy nom tanlashingiz yanada osonlashadi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, sarlavha tanlash asar ommabopligini oshirishdagi muhim omillardan biri hisoblanadi, hamda sarlavha badiiy va publitsistik asarlarning umumiy mohiyatini o‘zida aks ettirishi lozim. Samarali sarlavha tanlashning uning qisqaligi, o‘quvchilar doirasini inobatga olgan holda tanlanganligi, ishinarli ekani va shu bilan birga boshqa nomlardan farq qilishi, takrorlanmaganligi kabi bir qator shartlari mavjud ekan. Bundan tashqari, sarlavha

¹⁸³ Digital Journalism, ISSN: 2167-0811 (Print) 2167-082X (Online) Journal homepage: www.tandfonline.com/journals/rdij20, p 1306

¹⁸⁴ <https://kyoday.uz/uz/blog/qanday-qilib-samarali-kontent-sarlavhasini-yozish-kerak>

samaradorligi uning o'quvchilari soniga bog'liq degan xulosa ham chiqarish mumkin. Bu borada turlicha hisoblash usullari mavjud bo'lib, yuqorida ulardan biri ham keltirilgan. Sarlavha matnning kichik va ahamiyatsiz bir qismi kabi ko'rinsa ham, aslida juda muhim jihatlardan biridir. Aynan shu boisdan, ushbu mavzuga doir izlanishlar va tadqiqotlar davom ettirilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ariel, Mira, 1988. Referring and accessibility. *Journal of Linguistics* 24, 65–87.
2. Bell, Allan, 1991. *The Language of News Media*. Blackwell, Oxford.
3. *Digital Journalism*, ISSN: 2167-0811 (Print) 2167-082X (Online) Journal homepage: www.tandfonline.com/journals/r dij20, p 1306
4. *Headline* – Wikipedia
5. *Journal of Pragmatics* 35 (2003) 695–721, www.elsevier.com/locate/pragma, p.696
6. *Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies Hosted online from Paris, France, 19th April, 2023*, ISSN: 2835-3730
7. Sperber, Dan, Wilson, Dierdre, 1986. *Relevance: Communication and Cognition*. Blackwell, Oxford. van Dijk, Teun A., 1988. *News as Discourse*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
8. <https://kyoday.uz/uz/blog/qanday-qilib-samarali-kontent-sarlavhasini-yozish-kerak>
9. <https://topjournals.uz/index.php/jsru>

BENEFITS OF WATCHING MOVIES TO LEARN A FOREIGN LANGUAGE

Babajanova Zumrad Igor qizi
English teacher at Urgench State Pedagogical
Institute

Annotation: Movies played important role on achieving the most enhanced competencies in learning foreign languages. Movies enhances most basic skills since it covers the whole experience of language learning through its duration. In this article we can discuss the benefits of watching movies to learn a new language.

Key words: Listening, speaking skills, pronunciation, vocabulary, slang word, native speaker.

Learning a language is not just about rote memorization of vocabulary and grammar rules. This process often involves a balanced diet of language lessons, real-world practice and supplemental media like books, podcasts and movies for language learning. Movies aren't just for entertainment, after all. They also give you a cultural education that enriches your language comprehension. Movies also expose you to a more natural form of the language with authentic vocabulary and slang, and they teach you to connect words with associated body language. Language learners all over the world can reach their linguistic goals by watching content in their chosen target language. This method also allows language students to learn in an engaging and fun way. By watching series, soap operas or movies, you'll have the immersive experience of listening firsthand to actors speaking in their native language. This allows you to take solid steps towards becoming fluent in that language.

Watching movies in English will help you improve your English in many ways:

1. Listening skills – You will hear English being used in a very natural way. Some parts may be spoken too fast for you to understand but it will be a perfect way for you to get used to hearing native speakers talk to each other. You will also hear informal English and slang words and phrases that you often do not find in books or dictionaries. This helps attune your ear to spoken English's rhythms. Besides, Regularly watching films in English trains your ear to comprehend spoken

language at a normal pace. This can significantly enhance your overall ability to understand spoken English. It is possible to understand through context by watching movies in their original language. Movies provide a visual backdrop that aids in understanding the meaning of words and phrases, even unfamiliar ones. The characters' actions and expressions offer clues to meaning. This, in turn, enables learners to be good at prediction and grasping contexts easily. After watching several foreign movies, viewers will be aware of the most common words and phrases in used real life situations.

2. Speaking skills – Hearing natives speak will also help your speaking skills, especially your fluency. You will hear how to link your words together and where to put intonation on certain words and sentences. Developing self-assurance in speaking is often a byproduct of watching films in English. Familiarity with the sounds and structures of spoken English grows through exposure, leading to greater comfort with the language and a willingness to engage in conversation. Consistent listening builds familiarity, which in turn encourages active participation in speaking. It is essential to avoid being passive viewing and focus on the characters' speech patterns, pronunciation, and word choices. Strive to grasp the context of their conversations and how they convey meaning. There are so many useful techniques which can be practised while watching movies. One of the recommended strategies is imitating and replicating. Practicing mimicking the actors' lines to refine pronunciation and intonation may bring huge benefits for speaking improvement. "Shadowing," speaking simultaneously with the actors, is another helpful technique. Based on this technique, learners have to imitate the speech of native speakers.

3. Pronunciation – We all know that English pronunciation is extremely difficult and when you read words it is hard to know how they should be said. Hearing native English speakers talk to each other will help you to hear how words are pronounced. If you are using English subtitles, you will also be able to see how the words are written. Choosing movies from both the US and the UK will give you a

balanced perspective on the two varieties of English pronunciation. Watching with subtitles can help follow along with the dialogue and identify new words.

4. Vocabulary – By watching English movies, you will hear many new words and phrases, especially idioms and colloquial expressions. I would suggest keeping a notebook with you and writing down any new words or phrases you hear and you would like to remember or you don't understand. You can look up the meaning later or ask your English teacher. You'll often hear the same words and phrases repeated throughout a movie, which helps to reinforce your learning and make it easier to remember new vocabulary. You can also rewatch movies to further reinforce your learning and pick up on any words or phrases you might have missed the first time.

5. Put knowledge into practice to improve your English – In your classes you will learn a lot of vocabulary and grammar but you may not know how to use it in real life. Watching English films will help you understand how to use all the knowledge you have learnt in everyday situations. Not only you should concentrate on how words are used in movies, but also trying to use them in practise is essential.

In conclusion, watching movies is an effective way of learning new languages. By watching, listening, and reading the subtitles, learners will improve their skills in every aspect at an affordable price. An learners must understand the pedagogical importance of movies and should not take them as a source of entertainment if they get an opportunity to watch movies as part of their learning process. The learners must try to remember words and use them while communicating with each other so, that they can store what they learned for future use.

References

1. Baratta, A., & Jones, S. (2009). Using film to introduce and develop academic writing skills among UK undergraduate students. *The Journal of Educational Enquiry*, 8, 15
2. Etemadi, A. (2012). Effects of bimodal subtitling of English movies on content comprehension and vocabulary recognition. *International Journal of English Linguistics*, 2, 239.

3. Kuppens, A. H. (2010). Incidental foreign language acquisition from media exposure. Learning, Media and Technology, 35, 65

INGLIZ TILI O'QITISHDA MADANIYAT, ADABIYOT VA ZAMONAVIY METODLARNING AHAMIYATI

Egamberdiyeva Durdonaxon Ziyodbek qizi

Andijon davlat chet tillari instituti

Ingliz tili va adabiyoti fakulteti 1-bosqich talabasi

@egamberdiyevadurdona08gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tillarini o'qitishning zamonaviy metodlari va adabiyotning tillarni o'rganishdagi o'rni tahlil qilinadi va an'anaviy metodlarga qo'shimcha ravishda zamonaviy o'qitish usullarining o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, S. Krashen, J. Jalolov va boshqa olimlarning chet tillarini o'qitishga doir interaktiv metodlari, ilmiy nazariyalari haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: kommunikativ-didaktik, innovatsion, metodlar, til o'rganuvchilar, onlayn platformalar.

Abstract: This article analyzes modern methods of teaching foreign languages and the role of literature in language learning. In addition to traditional methods, the importance of modern teaching approaches in developing students' language skills is highlighted. Furthermore, interactive methods and scientific theories related to foreign language teaching proposed by researchers such as S. Krashen and J. Jalolov are discussed.

Keywords: communicative-didactic, innovative, methods, language learners, online platforms.

Аннотация: В данной статье анализируются современные методы обучения иностранным языкам и роль литературы в изучении языков.

Помимо традиционных методов, подчеркивается важность современных подходов к обучению для развития языковых навыков учащихся. Также рассматриваются интерактивные методы и научные теории, предложенные такими исследователями, как С. Крашен и Дж. Жалолов, в области преподавания иностранных языков.

Ключевые слова: коммуникативно-дидактический, инновационный, методы, изучающие язык, онлайн-платформы.

Bugungi kunda chet tillarini o'qitish dunyo bo'ylab dolzarb masalalardan biri bo'lib, bu mavzu doirasida ko'plab olimlar, lingvistlar izlanishlar olib bormoqdalar. Shuningdek, o'quvchilarning ma'lum bir til doirasidagi lingvistik bilimlarini oshirish maqsadida o'qitish jarayonida an'anaviy metodlarga qo'shimcha tarzda zamonaviy texnologiyalar va interaktiv yondashuvlardan ham foydalanilmoqda. Ayniqsa, biror xorijiy tilni o'qitishda o'sha til adabiyotidan foydalanish o'quvchilarning til va nutq ko'nikmalarini yanada rivojlantirishda samarali usul bo'la oladi. Tadqiqotlarga ko'ra, insonning til o'rganish qobiliyati o'sha tilda tabiiy ravishda tushunarli ma'lumot olish bilan bog'liq, ya'ni S.Krashenning "Input hypothesis" nazariyasiga ko'ra, til o'rganish uchun shu tilda ko'p o'qish va eshitish muhim ahamiyatga kasb etadi.¹⁸⁵ Inson tilni samarali o'zlashtirishi uchun tushunarli ma'lumot olishi kerak. Bu borada S.Krashen til o'rganuvchilar uchun i+1 modelini taklif qiladi, unga asosan o'rganuvchilar hozirgi bilim darajasidan biroz yuqoriroq darajadagi ma'lumotni tushunib, tahlil qilsa, ularning til o'rganish jarayoni yanada samaraliroq bo'ladi.¹⁸⁶ Bu usuldan pedagog xodim ham tilni o'qitish jarayonida foydalanishi mumkin, ya'ni u o'z o'quvchilariga biroz murakkabroq bo'lgan matn yoki audioni berish orqali o'rganuvchilar darajasini asta-sekin oshirishi mumkin. Shuningdek, S. Krashen

¹⁸⁵ Krashen S. Principles and practice in second language acquisition. – Pergamon press, 1982

¹⁸⁶ Krashen S. D. Principles and practice // Learning. – 1982. – T. 46. – №. 2. – С. 327-69.

chet tillarini o'rganish jarayoniga psixologik yondashib, unga o'quvchining kayfiyati yoki o'rganishga bo'lgan xohishi ham ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi.¹⁸⁷

O'zbek lingvistlaridan biri J.Jalolov ham chet tillarini o'qitish bo'yicha bir qancha prinsiplarni sanab o'tadi. Chet tillarini o'qitish metodikasi pedagogik yondashuvlarga asoslanadi. Xorijiy tilarni o'qitishda millatlararo muloqot, kommunikativ yondashuv va mashq texnologiyasi eng yaxshi usullar sifatida qaraladi. Uning nazriyasiga ko'ra, chet tilini o'qitishning asosiy maqsadi o'quvchilarning muloqot qilish qobiliyatini shakllantirishdan iborat va u muloqotni shakllantirishda bir qancha metodlarni keng qo'llaydi.¹⁸⁸

1. **Kommunikativ didaktika metodi.** Bu metodni qo'llashdan asosiy ko'zlangan maqsadlar o'quvchilarni guruh bo'lib ishlashga o'rgatish, suhbatlashish va guruh bo'lib ishlashga urg'u berish, o'quvchilarni shu tilda erkin fikr bildirishga o'rgatish va asosan, og'zaki nutqni rivojlantirishdir.
2. **Madaniyatlararo muloqot yondashuvi.** Bunda xorijiy tilni faqat lingvistik bilim sifatida emas, balki madaniy kontekstda ham o'rganishga e'tibor qaratiladi. O'rganilayotgan til mamlakatining madaniyati va urf-odatlarini bilan tanishiladi. Bu esa tilni yanada tezroq va samaraliroq o'rganishga yordam beradi.
3. **Mashq texnologiyasi** bilan yangi o'rganilgan materiallarni interaktiv vositalar orqali mustahkamlash mumkin.

Bu metodlar tilni o'qitishning samarali usuli sifatida ko'p yillar qo'llanib kelindi, biroq hayotimizga zamonaviy texnika-texnologiyalar kirib kelishi bilan kompyuter va elektron qurilmalar bilan integratsiyalashgan zamonaviy texnologiyalar va yangi metodlarni ishlab chiqishga ehtiyoj paydo bo'ldi. Hozirgi vaqtda tilni samarali o'rgatish uchun onlayn platformalar va mobil ilovalardan keng foydalanilmoqda. Bu esa dastur asosida o'qitish ya'ni kompyuter texnologiyalari asosida o'qitish metodining shakllanishiga olib keldi. Masalan, o'quvchilar yangi o'rgangan so'z va iboralarini yoki grammatik shakllarini

¹⁸⁷ Krashen S. The input hypothesis: An update //Linguistics and language pedagogy: The state of the art. – 1992. – C. 409-431.

¹⁸⁸ Jalolov Jamol. Chet til o'qitish metodikasi. "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent – 2012. C 85-90

Kahoot.it yoki Quizizz kabi platformalarida savollar va testlar bilan yanada mustahkamlab olishi mumkin. Bundan tashqari Duolingo, Babbel yoki Memrise ham o'qitish jarayonini qiziqarli va interfaol tarzda olib borishga yordam beradi. Mobil ilovalar, jumladan, Hello talk, Duolingo yoki Quizlet ilovalari o'rganuvchilar uchun ajoyib imkoniyat bo'la oladi.

O'quvchilarni darsga yanada qiziqtirish va ularning til ko'nikmalarini oshirib borish maqsadida ko'plab zamonaviy metodlar ishlab chiqildi. Bular "Flipped Classroom" (aks o'qitish) hamda fan va tilni integratsiyalashtirish asosida o'qitish usullaridir. "Teskari o'qitish" (Flip teaching) usuli hozirda o'qitishning eng zamonaviy metodlaridan biri bo'lib, unda o'qituvchilar darsni an'anaviy tarzda tushuntirib berishmaydi, balki yangi materiallarni o'quvchilar uyda mustaqil internet yoki berilgan videolar orqali o'rganib darsda muhokama qilish uchun tayyorlanishadi.¹⁸⁹ Dars jarayonida esa o'quvchilar mavzuni tushuntirib berishadi. Bu til o'rganishda va muloqotni rivojlantirishda yaxshi imkoniyat bo'ladi. "Chet tillarini o'rganishda fan va xorijiy tilni uyg'unlashtirish nafaqat til o'rganish, balki boshqa fanlarni o'zlashtirish uchun ham foydali bo'ladi", -deydi David Marsh¹⁹⁰. Bu metodda o'quvchilar tilni boshqa fanlar, xususan, matematika, tarix yoki geografiya orqali o'rganadilar. Masalan, ingliz tilida biologiya yoki geografiya kabi fanlarga oid tushunchalar o'tiladi, bu esa o'rganuvchilar uchun tilni chuqurroq o'zlashtirish imkoniyatini yaratadi.

Shuningdek, bu metod bilan o'sha til adabiyotini ham o'rgatish mumkin. Bunda adabiyotlar o'rganuvchilar yoshi va dunyoqarashiga qarab tanlanishi maqsadga muvofiq bo'ladi. J. Jalolov badiiy adabiyotdan foydalanishning bir necha muhim jihatlarini ajratib ko'rsatadi:

Lug'at boyligini oshirish – badiiy adabiyot orqali o'quvchilar turli xil tasviriylar ifodalarni va iboralarni, shuningdek, ularni qo'llash usullarini o'rganadi.

Grammatikani mustahkamlash – matnlarni o'qish bilan grammatik qoidalar tabiiy ravishda o'zlashtiriladi.

¹⁸⁹ Bishop J., Verleger M. A. The flipped classroom: A survey of the research //2013 ASEE annual conference & exposition. – 2013. – C. 23.1200. 1-23.1200. 18.

¹⁹⁰ Marsh D. Content Language Integrated Learning (CLIL). A Development Trajectory. – 2013.

Talaffuz va intonatsiyani yaxshilash – audiokitoblarni eshitish va badiiy asarlarni mutolaa qilish o'quvchilar talaffuzi va intonatsiyasini yaxshilashga yordam beradi.¹⁹¹

Xulosa qilib aytganda, chet tilarini samarali o'qitish uchun an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy metodlardan ham foydalanish kerak. Krashenning nazariyasiga ko'ra, tilni tushunish grammatik qoidalarini yodlashdan ko'ra eshitish va o'qish orqali yaxshiroq shakllanadi. Ammo bu mustaqil ravishda yetarli bo'lmay, muloqot yordami bilan samaraliroq bo'ladi. Shuningdek, chet tillarini o'qitishda adabiyotning ham o'rni katta bo'lib, bu o'quvchilarda tilni o'rganish jarayonini yanada tezlashtiradi. Shunday ekan, o'qitish jarayonini zamonaviy metodlar va adabiyot bilan integratsiyalashtirish bolalarning darsga qiziqishini oshiradi hamda bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati :

1. Beatty, K. (2013) "Teaching and Researching Computer-Assisted Language Learning". roudledge.com
2. Bergmann J. Flip your classroom: Reach every student in every class every day //International Society for Technology in Education. – 2012.
3. Bishop J., Verleger M. A. The flipped classroom: A survey of the research //2013 ASEE annual conference & exposition. – 2013. – C. 23.1200. 1-23.1200. 18
4. Coyle D. et al. CLIL: Content and language integrated learning. – Cambridge: Cambridge university press, 2010. – T. 9. – C. 1-10.
5. Ибрагимова З. Chet tillarni o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning samarali usullari //Зарубежная лингвистика и лингводидактика. – 2024. – Т. 2. – №. 5/С. – С. 341-344.
6. Inogamova N. A. et al. XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI //MASTERS. – 2024. – Т. 2. – №. 11. – С. 22-23.

¹⁹¹Jalolov Jamol. Chet til o'qitish metodikasi. "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent - 2012

7. Jalolov Jamol. Chet til o'qitish metodikasi. "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent – 2012.
8. Krashen S. Principles and practice in second language acquisition. – Pergamon press, 1982.
9. Krashen S. D. Principles and practice //Learning. – 1982. – T. 46. – №. 2. – C. 327-69.
10. Krashen S. The input hypothesis: An update //Linguistics and language pedagogy: The state of the art. – 1992. – C. 409-431.
11. Marsh D. Content Language Integrated Learning (CLIL). A Development Trajectory. – 2013.
12. Met M. Learning language through content: Learning content through language //Foreign language annals. – 1991. – T. 24. – №. 4. – C. 281.
13. Nurilla o'g'li I. Q. et al. CHET TILI KOMPETENSIYALARINI O'QITISHDA XORIJIY INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI AMALIYOTGA SAMARALI JORIY ETISHNING AHAMIYATI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 30-33.

CHET TILINI O'QITISHDA (ARAB TILI) YANGI ATAMALARNI MOSLASHTIRISH USULLARI: ISHTIQOQ VA TA'RIB

Olimov Zuxrobiddin

Shaxobiddin o'g'li

ADCHTI

10.00.05-Osiyo va Afrika xalqlari tili

va adabiyoti ixtisosligi doktoranti

Annotatsiya. Derivatsiya arab tilini to'xtovsiz modernizatsiya qilishning eng samarali usuli hisoblanadi. Derivatsiya arab tilini xorijiy atamalarni qabul qilish va ularni o'ziga moslashtirish imkoniyatini beradi; arab tilini xorijiy atamalarga semantik jihatdan teng bo'lgan mahalliy so'zlar bilan boyitishning eng muhim usuli sifatida ham ishlaydi. Xorijiy atamalarni arab tiliga moslashtirishning

boshqa usullarining qobiliyati ularni derivativ bilan solishtirish mexanizmi bilan tekshiriladi. Bu mexanizm beshta mezoniga asoslanadi: (1) semantik saqlash; (2) oson kognitiv kirish; (3) morfologik naqshlar to'plami; (4) naqsh to'plamiga muvofiq qayta yaratish qobiliyati; (5) arab tilining o'zini himoya qilish tizimini qo'llash. Ushbu taqqoslash natijalari shuni ko'rsatadiki, derivatsiya xorijiy atamalarni arab tiliga moslashtirish va o'zlashtirishning eng xavfsiz va samarali usuli bo'lib, uni arab tilining "ishonchli qo'riqchisi" deb atash kerak.

Kalit so'zlar: terminologiya, huquqiy terminologiya, derebatsiya, neologizmlar, al-ishtiqoq, ta'rib, o'zlashmalar, so'z yasalishi.

Аннотация. Классические арабские грамматисты упорно трудились, чтобы сохранить арабский язык, адаптируя неарабские термины и используя потенциальные возможности арабской фонологической, морфологической и семантической систем для адаптации иностранных терминов. Этот процесс осуществлялся несколькими методами, на которые опирались лингвисты, чтобы сохранить самобытность арабского языка. Деривация является наиболее эффективным методом непрерывной модернизации арабского языка. Деривация позволяет арабскому языку принимать иностранные термины и адаптировать их к себе; она также служит важнейшим способом обогащения арабского языка местными словами, которые семантически эквивалентны иностранным терминам. Способность других методов адаптации иностранных терминов к арабскому языку проверяется механизмом их сравнения с деривацией. Этот механизм основан на пяти критериях: (1) семантическое сохранение; (2) легкий когнитивный доступ; (3) набор морфологических моделей; (4) способность воссоздавать в соответствии с набором моделей; (5) использование собственной системы защиты арабского языка. Результаты этого сравнения показывают, что деривация является самым безопасным и эффективным способом адаптации и ассимиляции иностранных терминов в арабском языке, и ее следует назвать «доверенным хранителем» арабского языка.

Ключевые слова: терминология, юридическая терминология, деривация, неологизмы, аль-Иштикак, тариб, заимствования, словообразование.

ABSTRACT. Classical Arabic grammarians worked hard to preserve the Arabic language by adapting non-Arabic terms and by using the potential capabilities of the Arabic phonological, morphological, and semantic systems to adapt foreign terms. This process was carried out by several methods that linguists relied on to preserve the originality of the Arabic language. Derivation is the most effective method of continuously modernizing the Arabic language. Derivation allows the Arabic language to adopt foreign terms and adapt them to itself; it also serves as the most important way to enrich the Arabic language with local words that are semantically equivalent to foreign terms. The ability of other methods of adapting foreign terms to Arabic is tested by the mechanism of comparing them with derivation. This mechanism is based on five criteria: (1) semantic preservation; (2) easy cognitive access; (3) a set of morphological patterns; (4) the ability to recreate according to the set of patterns; (5) the use of the Arabic language's own defense system. The results of this comparison show that derivation is the safest and most effective way to adapt and assimilate foreign terms into the Arabic language, and it should be called the "trusted guardian" of the Arabic language.

Keywords: terminology, legal terminology, derivation, neologisms, Al-Ishtiqaq, tarib, borrowings, word formation.

Turli xalqlar tomonidan ishlab chiqilgan terminologiya va zamonaviy neologizmlar har qanday tilda soʻzlashuvchilar tomonidan ularning haqiqiy maʼnosini tan olmasdan tushunilmaydi. Klassik arab grammatikachilari arabcha boʻlmagan atamalarni lugʻatlarda mustahkamlab, oʻzlarining asl tillariga koʻrsatib, bu muammoni arab tilidagi teng atamalarni yaratish va ularni arabchaga moslashtirishning mavjud usullaridan foydalanib hal qilishni osonlashtirdilar. Klassik arab lugʻatshunoslari arab lugʻatini yaratishning dastlabki muvaffaqiyatli urinishlarida asl arabcha soʻzlarni boshqalardan ajratish ustida qattiq ishladilar. Al-Xalil ibn Ahmad al-Farohidiy oʻzining lugʻatida (Al-ʼAyn) arab boʻlmagan soʻzlar haqida aniq taʼkidlagan. Boshqa arab mumtoz lugʻatlarida ham alʼdaxil (boshqa

tildan qabul qilingan; arabcha bo‘lmagan so‘z) va al-mu‘rab (arab tiliga o‘zgartirilgan; arablashtirilgan) ga ishora qilingan. Masalan, arabcha lug‘atlarda so‘zlarning etimologiyasini belgilash uchun boshqa atamalar ishlatilgan: *shihāh* (arabcha asl so‘z) va al-mūald (arabcha qoidalariga ko‘ra arab tilidan olingan so‘z, lekin eski arablar tomonidan ishlatilmagan), *shairaf* (almashtiruvchi – “srf”dan, yo‘naltirmoq; aylanmoq; pul almashtirmoq); *shaiqal* (burnisher; jilolovchi – “shl”dan, sayqallamoq; yorqinroq qilmoq; yorqinroq qilmoq). Bunday misollar shuni ko‘rsatadiki, mumtoz arab grammatikachilari yangi atama semantik jihatdan bog‘langan aniq ildizni tanlab, so‘ngra yaratilgan atamalarga arab tiliga o‘zlashtirilishi va moslashish qobiliyatini berish uchun arabcha qolip (fai‘al) orqali yangi atama yaratganlar.

Arab grammatikachilari yangi xorijiy atamalarni arab tiliga moslashtirishning eng xavfsiz usullaridan foydalangan holda arab tilini saqlab qolishga qattiq harakat qilishgan. Bu holat o‘tmish talablaridan kelib chiqqan. Arablarning umumbashariy tsivilizatsiyasi arab tilining ilmiy va madaniy atamalarni yaratish va o‘ziga moslashtirish qobiliyatini namoyon qilgan paytda bu talablarni arab tili bajargan. Biz terminologik tushunchalarni arab tiliga o‘tkazishning ana shu yo‘llarini o‘rganishimiz va eski va zamonaviy arab grammatikachilari qo‘llagan xorijiy atamalarni arab tiliga moslashtirishning eng samarali klassik va zamonaviy usullarini ko‘rsatishimiz kerak. Klassik usullar quyidagilardir:

AL-ISHTIQOQ (ALOHIDA).

Tuzatish – arab grammatikachilari tomonidan boshqa so‘zdan yangi so‘z yasash uchun ishlatiladigan morfologik atama bo‘lib, ikkala so‘z ham kelib chiqishi bir (uchta asosiy undosh) bo‘lib, ularning materialini aniqlab, o‘zaro asl ma‘noni bildiradi. Arabcha hosila amalda boshqa so‘zdan yangi so‘z hosil qilishni anglatadi; ikkala so‘zning o‘zagi bir va umumiy leksik ma‘nosi bir, lekin morfologik jihatdan bir-biriga o‘xshamaydi. Ularning lug‘aviy ma‘nosi shu ikki so‘zda takrorlangan ildizning asl elementlari bilan kafolatlanadi. Grammatik ma‘nolar yangi hosila so‘zlarning fonetik tuzilmalari qofiyalangan qoliplarga ko‘ra turlicha bo‘ladi, masalan, (1) qatā‘a (kesmoq – “qt’ dan”, kesimga, fa‘ala qolipi

bilan shakllangan); qutī‘a (u qirqilgan – “qt”dan kesilgan, fu‘ila naqsh o‘rnatilgani bilan shakllangan); qāṭī‘ (kesish – “qt” dan, qirqmoq uchun, o‘rnatilgan naqsh bilan hosil qilingan fā‘il); (2) hamamala (ko‘tarmoq; ko‘tarmoq – “hml”dan, ko‘tarmoq; ko‘tarmoq, fa‘ala qolipidan hosil bo‘lgan); humila (u ko‘tarildi – “hml”dan, aymoq; ko‘tarmoq, fu‘ila qo‘shimchasi bilan shakllangan); “haamil” (ko‘taruvchi; ko‘taruvchi; tashuvchi; ko‘taruvchi – “hml” dan, ko‘tarmoq; ko‘tarmoq, qo‘yilgan naqshdan hosil bo‘lgan). Bu yo‘l umumiy yoki kichik hosilalanish deyiladi va uning boshqa turlari ham mavjud: (1) katta hosila; (2) eng katta hosila; (3) an-naht (aralashtirish). Aytish mumkinki, hosila arab tilining o‘ziga xosligini saqlab qolishi mumkin, chunki u xorijiy atamalarni arabcha naqshlar to‘plamiga muvofiq shakllantirishni talab qiladi. Arablashgan atamalarning arabchaga o‘zlashtirilishini tekshirish mezoni sifatida hosila qoliplari to‘plamlari ishlatilgan, masalan, hijro’ (aqldan ozgan; ahmoq) qoliplari to‘plamidan hosil bo‘lgan dirham (dirham); dinor (dinor) dimas (qorong‘u siljish) naqshlari to‘plami bilan yaratilgan; qurtalar naqshi bilan shakllangan rustoq (qishloqlar va dehqonchilik yerlari joyi); (qog‘oz; qog‘oz varag‘i).

Amalda, arab tilining flektiv morfologiyasi o‘xshashlik bo‘yicha yangi atamalarni olishning cheksiz imkoniyatlarini taqdim etishga qodir, bu ajoyib trikonsonant ildiz tizimiga bog‘liq. Ildizlar morfologik qolipga ko‘ra yuqori flektiv bo‘lish qobiliyati tufayli o‘ziga xos ma’nolarni olib, ko‘plab verbal yoki nominal shakllarni hosil qila oladi, masalan: (1) “drs” ildizi (o‘rganish) – darasa (o‘rganish) durisa (o‘rganildi), daaris (o‘rganuvchi); dars (dars) va durus (darslar); (2) (yozmoq) ma’nosini bildiruvchi “ktb” o‘zagi – kataba (yozmoq), kutiba (yozilgan), katib (yozuvchi) va kutob (yozuvchilar); (3) “xalq” (yaratmoq, qilmoq) o‘zagi – halqa (yaratmoq), xuliqa (yaratilgan) va xoliq (yaratuvchi).

AT-TA’RIB (ARABLASHTIRISH).

Arablashgan atamalar arab tili qoidalarini asosida tuzilgan yoki arabcha so‘zlarga o‘xshash so‘zlarni bildiradi. Arablashtirishni, shuningdek, arabcha fonologiya va morfologiya qoidalarini qo‘llash orqali xorijiy so‘zlarni moslashtirish va arab tilida xorijiy atamalarni, masalan, dirham (dirham – fors diramididan fonetik arablashuv)

qo'llash imkoniyatini yaratish jarayoni deb ham ta'riflash mumkin; *ṣaiqal* (burnisher – fai'al qolipi bilan shakllangan morfologik arablashuv); *Sayraf* (pul ayirboshlovchi – fai'al qolipi bilan shakllangan morfologik arablashuv).

Shuni ta'kidlash kerakki, klassik arab grammatikachilari arablashgan atamalarni boshqa tildan o'zlashtirilgan bu atamalardan – kalkelardan aniq ajratib ko'rsatishgan. Bu so'zlarni (kalklarni) hozirgi arab tilida ko'rish mumkin, masalan, *radio* (*radio*); *isitgich* (*isitgich*); *telefon* (*telefon*); *svetofor* (*svetofor*), lekin keyinchalik ular kelib chiqish yo'li bilan moslashtirilgan, mana ulardan ba'zilari: *miḍia'* (*radio*); *midfa* (*isitgich*); *hatif* (*telefon*); *ishara murur* (*svetofor*). Bu hodisani arab o'quvchisi uchun tushunarliroq qilish uchun biz ingliz tilidan olingan ba'zi arab atamalarini beramiz va arab tilida so'zlashuvchilar ularning ma'nosini arab ildiziga ko'ra bilishlari mumkin, masalan, *algebra* (arab tilidan olingan va arab ildizidan olingan matematik atama". "*jbr*", sozlash; ta'mirlash; yaxshi holatga keltirish); *albacore* (arab tilidan olingan va arabcha "*bkr*" ildizidan olingan atama, erta turish yoki erta turish); *attor* (efir moyining nomi; uchuvchi moy arab tilidan olingan va arabcha "*ṭr*" ildizidan olingan, aromatizatsiya qilish uchun). *Algebra* atamalari; *albacore* va *attar* arab tilidan olingan ingliz tilidir, shuning uchun arab o'quvchi ularni ma'nosi bog'liq bo'lgan ildizning asosiy elementlari orqali bilishi mumkin.

Bu ta'riflar arablashtirishga ko'p asrlar ilgari berilgan, ammo ular arab tilining xorijiy atamalarni o'z qoidalariga ko'ra moslash qobiliyatini ko'rsatadi, shuning uchun bu hodisaning zamonaviy ta'riflari klassik arab filologlari tomonidan berilgan ilmiy dalillarga qarshi tura olmaydi yoki ularni inkor eta olmaydi. Arablashtirish deganda xorijiy atamalarni arab tili qoidalariga moslashtirish tushuniladi. Arab tilshunoslari tomonidan shakllantirilgan ushbu qoidalarga ko'ra, arablashtirish deganda tilning fonologik, morfologik va tizim qoidalarini xorijiy atamalarga qo'llash orqali arabcha bo'lmagan atamalarni arab tiliga moslashtirish jarayoni tushuniladi.

Arablashtirishning eng muhim savollaridan biri arablashgan so'zlar arabchaga assimilyatsiya qilinishi mumkinmi yoki ular arab tilining hosila tizimiga ko'ra

mavjud bo'lishi mumkinmi? Klassik arab grammatikachilari bu muammoni o'rganib, kerakli qoidalarni o'rnatish orqali hal etishgan. Ibn Jinniy arablashgan so'zlardan faqat arabcha qolip to'plami orqali hosil bo'lgandagina hosil bo'lishini tasdiqlagan. Arablar arabcha atamalardan mudarham (dirham shakli sifatida shakllangan) naqshlari bilan kelib chiqqanlarida, u o'z qoidalarini arab tili tarixi bilan isbotladi. Ko'p o'n yillar davomida arab davlatlarining til akademiyalari klassik usullarga muvofiq xorijiy atamalarni arab tiliga moslashtirishning qat'iy mexanizmini o'rnatishga harakat qilib, standartlashtirilgan yangi atamalarni yaratish va moslashtirishga harakat qildilar. Bu yo'llar til tadqiqotchilari tomonidan turlicha tasniflanadi, lekin ularning aksariyati mumtoz arab grammatikachilarining ilmiy fikrlarini inobatga olgan, ular kelib chiqishni arab tiliga yangi atamalarni yaratish va moslashtirishning asosiy usuli deb hisoblaganlar, masalan: (1) hosila; (2) istinbaat (kashfiyot); (3) arablashtirish; (4) tarjima orqali hosil qilish (qarz tarjimasi/ hisoblar). Xorijiy atamalarni arab tiliga o'zlashtirish qobiliyatini aniqlash uchun bu yo'llarning barchasini bir-biri bilan taqqoslaymiz.

TADQIQOT METODI.

Xorijiy atamalarning arab tiliga moslashish jarayonini lisoniy jihatdan tahlil qilishda quyidagi usullardan foydalanildi: tavsifiy, qiyosiy, semantik va lingvistik tahlil usullari. Tavsifiy usul yordamida yangi atamalarning arab tiliga moslashtirilishi bo'yicha klassik va zamonaviy yondashuvlar izchil tasvirlab berildi. Ushbu usul xorijiy atamalarni moslashtirish usullarining ob'ektiv tavsifini berib, ularning til xususiyatlarini aniqlashga xizmat qildi. Qiyosiy usul esa xorijiy atamalarni arab tiliga moslashtirishning imkoniyat va qobiliyatlarini taqqoslash hamda tahlil qilish uchun qo'llanildi. Semantik usul orqali esa moslashtirilgan atamalarning arab ildizlari bilan semantik bog'lanishi tahlil qilindi. Bu jarayonda kognitiv jarayonlar asos qilib olinib, moslashtirilgan atamalarning arab ildizlarining haqiqiy yoki metaforik ma'nosi bilan kognitiv aloqasi aniqlashga alohida e'tibor qaratildi.

XULOSA.

Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, derivatsiya klassik va zamonaviy arab tilshunoslari tomonidan xorijiy atamalarni arabchaga moslashtirish uchun qo'llaniladigan eng xavfsiz usuldir; Shuningdek, arab tili qoidalarini saqlash bo'yicha ham tizimli ish olib borilmoqda, bu orqali xorijiy atamalarni moslashtirish va yangi arabcha so'zlarni yaratish mumkin. Xorijiy atamalarni moslashtirish uchun arab tilida derivatsiya faol qo'llaniladi, chunki u: (1) arab ildizlarining semantik saqlanishini kafolatlaydi; (2) moslashtirilgan atamalarning muhim ma'nosini tushunish uchun oson kognitiv kirish imkonini beradi; (3) namunalar to'plami bo'yicha atamalarni hosil qila oladi; (4) moslashtirilgan xorijiy atamalarni namuna to'plamiga muvofiq yangi so'zlarni yaratishga imkon beradi; (5) o'zini himoya qilishning til tizimini qo'llaydi; (6) moslashtirilgan atamalarning ma'nosi tan olinadigan radikal undoshlar tartibini saqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Al-Ḥamzawī M.R. (1986). *Al-Luḡa Al-'arabiya wa al-ḥadatha*, (2-d ed). Beirut: Dar Al-ḡarb al-islami. (In Arabic).
2. Al-Ṣālih Ṣ. (1968). *Dirasast fi fiqh Al- Luḡa*. (3-d ed). Lebanon: Dar al-'illm (In Arabic).
3. Sibawayh A. U., Hārūn A. M., (Ed). (2004). *Al-Kitab*. (5-th ed.). Al-Qahira: Maktabat al-Khānjī (In Arabic). 5. Al-foadi R.A. (2016). Printsipy fonogrammatiki v prilozhenii k progressivnoi yazykovoi kategorizatsii arabskikh i russkikh kornei. Philological Sciences. Scientific Essays of Higher Education, 6, 20-26.
4. Al-Jawhari I.H., A.A. 'Aṭār (Ed). *Al-ṣiḥaḥ (Taj al-luḡa wa-ṣiḥaḥ al-'Arabiya)*. Al-Qahira: Dar Al-kitāb al-Arabi, Al-Qahira, Egypt (In Arabic).
5. Stetkevych J. (1970). *The modern Arabic literary language*. Chicago: Chicago University Press.
6. Ibn Jinni A.U., Al- Najjar M.A. (ed). (without date). *Al-Khaṣ'ish vol.1*. Beirut: Dar Al-Huda.

7. Baker M. (1987). "Review of Methods Used for Coining New Terms in Arabic." Meta 322, 186–188.

Karam R.A. (2009). Slovoobrazovatel'naya struktura zookompozitov s glagolnoi osnovoi v yazykakh razlichnykh tipov. "Proceedings of Voronezh State University. Series: Linguistics and intercultural communication", 2, 105-109.11. Al-foadi R.A. (2014). Odin Klyuch ot deri v deskrayniy mir arabskogo yazyka – fleksiya: osnovnyia pokazateli.

CHET TILLARINI O'QITISHGA QARATILGAN IMKONIYATLAR XUSUSIDA

Yusufjonova Xonzodabegim Davlatbek qizi

Andijon davlat chet tillari instituti

Ingliz tili va adabiyoti fakulteti 1-bosqich talabasi

e-mail: xonzodabegim400@gmail.com

tel: +998 99 321 80 11

Annotatsiya : Mazkur tezisda Yangi O'zbekistonda xorijiy tillarga hamda ularning adabiyotiga ochilgan keng islohotlar va ularning natijasi to'g'risida so'z boradi.

Shu jumladan, mamlakatimizda ushbu yo'nalishga qaratilgan samarali ishlar haqida fikr-mulohazalar va qarashlar aks etgan.

Kalit so'zlar: Yangi O'zbekiston, ilm-fan, farmon, qaror, imkoniyat, davlat, tashkilot, siyosat, adabiyot.

Ma'lumki, mamlakatimizda yoshlarni vatanparvarlik ruhida, har tomonlama barkamol, raqobatbardosh kadr, mustaqil fikrleydigan, mamlakatimiz istiqbolini o'z zimmasiga olishga qodir va ma'suliyatli, bir so'z bilan aytganda, komil inson holida tarbiyalash hali hamon jiddiy masala bo'lib qolmoqda. Ularning intellektual va ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun poydevor yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Dunyo aholisining 20 foizini yoshlar tashkil qiladi. O'zbekistonda esa bu ko'rsatkich 60 foizdan oshadi. Yoshlar xalqimiz, davlatimizning bebaho boyligi.

Ular uchun barcha yetarli shart-sharoitlar yaratilgan, imkoniyatlar eshigi keng ochilgan. Davlatimiz rahbarining 2017-yil 5-iyuldagi “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O‘zbekiston Yoshlar ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida” gi farmoni bu boradagi ishlarni yangi bosqichga olib chiqdi. Qaror ijrosini ta‘minlash maqsadida talabi va ehtiyojlaridan kelib chiqib, yurtimizda yoshlar muammosiga alohida e‘tibor qaratildi, ularning manfaatlarini taminlash uchun keng imkoniyatlar yaratishga kirishildi, ya‘ni bevosita yoshlar masalalariga ma‘sul davlat va jamoat tashkilotlaridan vakillar tayinlanib, bu borada keng islohatlar qilindi.

Shuni takidlash joizki, hozirgi kunda xorijiy til va uning adabiyotiga bo‘lgan e‘tibor yanada kuchaymoqda. Sozinning isboti sifatida shuni ayta olamanki, Andijon davlat chet tillari institutida chet tillari(rus, ingliz, nemis, fransuz, koreys, xitoy, arab tillari va boshqalar)ga berilgan imkoniyatlar talaygina. Shuningdek, Xitoydan mutaxassis sifatida Chang Mi, Amerikadan Emily Chem, Koreyadan Sejong akademiyasi mutaxassislari Joo Youngho va Byun Kwangsuk taklif qilingan va o‘z faoliyatlarini intitutimizda olib bormoqda. Institut talaba yoshlari xorijiy davlatlarga tashrif buyurib ilmiy-amaliy konferensiyalarda bepul ishtirok etish huquqiga ega va shu bilan birga xorijiy va qo‘shni oliy ta‘lim muassasalariga borib mobil almashinuv doirasi tizimli amalga oshirilmoqda.

Yangi O‘zbekistonda yoshlar zamon talabidan kelib chiqib takomillashtirishda Prezident Shavkat Miramonovich Mirziyoyev tashabbuslarini alohida e‘tirof etish zarur. Davlatimiz rahbarining yoshlar kamolotiga qaratayotgan doimiy e‘tibori, ayniqsa, ta‘lim islohotlarida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Bu islohotlar yoshlarning davlat va qonunlarga ishonchini kuchaytirmoqda.

Bugungi globallashuv davri har birimizdan zamon bilan hamnafas odimlashni talab etadi. Demak, bugun qaysi sohada qaramaylik, albatta, ona tilimiz bilan birga, bir nechta xorijiy tillarni bilishimiz kerak. Boisi til bilgan kishi dunyoni kezadi, do‘st orttiradi, hamkorlar topadi. Dunyo xalqlarining madaniyatidan, tarixidan xabardor bo‘ladi. Shu sababli, nafaqat yurtimizda, balki butun dunyoda chet tillarni o‘rganishga qiziqish kundan-kunga ortmoqda. Inson

qachonki xorijiy tillarni va ularning adabiyotini mukammal bilsa, bir nechta tillarda muloqot qila olsa, to'g'ri kasb-hunar tanlasa, o'ylaymanki, hayoti va turmushi ham mazmunli o'tadi. O'zbekistonda yoshlarga ta'lim-tarbiya berish, turli yo'nalishlarda yetuk mutaxassislarni tayyorlashda xorij tillarini chuqurlashtirib o'rgatishga muhim vazifa sifatida qaralayotgani sababi ham shunda.

Bu siyosatning zahirida yurt kelajagi va ravnaqi uchun xizmat qiluvchi, dunyo bozorida raqobatbardosh, talab katta, bilimdon, har tomonlama yetuk kadrlar tayyorlash, o'g'il-qizlarning hayotda o'z o'rnini topishi uchun munosib sharoit yaratish, ilmiy qilish, dunyodagi tengdoshlari bilan raqobatlasha oladigan avlodni voyaga yetkazish maqsadi mujassam.

Xorijiy tillarni mukammal o'zlashtirgan har qanday inson nafaqat o'z faoliyatiga yangiliklar olib kiradi, vazifalarni sifatli bajaradi, ilg'or g'oyalar bilan chiqadi, balki xizmat pog'onalaridan ko'tarilish, ya'ni sodda qilib aytganda "karyera" qilish uchun mustahkam intellektual zamin tayyorlaydi. Eng muhimi, xorijiy tillarni yaxshi bilgan inson qayerda bo'lmasin o'z ishini topadi, o'zgalarning yordamiga muhtoj bo'lmaydi. Shuning o'ziyoq globallashtiruv davrida til bilish naqadar muhim ekanligidan dalolat beradi.

Mashhur siyosatchi Nelson Mandela aytganidek, "Agar siz bir odam bilan u tushunadigan tilda gaplashsangiz, uning ongiga kirib borasiz. Agar siz u bilan uning ona tilida so'zlashsangiz, uning yuragiga kirib borasiz". Shu sababli chet tilida ham ona tilidek chiroyli so'zlash, xushmuomala bo'lish yoshlarga faqat va faqat yangi imkoniyatlar eshigini ochadi.

Keyingi paytlarda ijtimoiy tarmoqlarda, internet saytlarida xorijda mehnat faoliyatini olib borayotgan yoshlarimizning til bilmasligi, qo'lida yaxshi hunari yo'qligi sababli turli qiyinchiliklarga, muammolarga duch kelayotgani haqida ko'p eshityapmiz. Bu har birimizni o'ylantiradi, mushohadaga chorlaydi. Bundan shunday xulosa qilish mumkinki, ushbu masalada hali muammolar bor.

Shuni ham ta'kidlash joizki, yurtboshimiz raisligida 2024-yil 2-aprel kuni o'tkazilgan yig'ilishda ushbu yo'nalishdagi ishlarni tashkil etishda yangicha tizim

yaratilishi bo'yicha aniq vazifalar belgilab berildi. Unga ko'ra, 27 ta professional ta'lim muassasasida yangi o'quv kurslari yo'lga qo'yiladi. Unda xorijda ishlash istagi bo'lgan fuqarolar bir yilgacha muddatda to'lov-kontrakt asosida tayyorlanadi hamda ularni chet tiliga o'qitishda xususiy o'quv markazlari bilan hamkorlik qilinadi. Kasbiy malakasi yo'q, tilni bilmaydigan fuqarolarni esa kasbga o'qitish va profita'lim muassasalarida maqsadli tayyorlash yo'lga qo'yiladi.

Yana bir quvonarlisi shundaki, ilm yo'lini tanlagan iqtidorli yoshlarimizni qo'llab-quvvatlash maqsadida magistratura va doktorantura bosqichlari uchun Prezident stipendiyasi kvotasi ikki barobar oshirildi.

Keling yoshlar, bu imkoniyatlardan unumli foydalanib raqobatbardosh kadr sifatida yurtimiz bayrog'ini ko'klarga ko'taraylik.

Ishonchim komilki, bunday imkoniyat va imtiyozlar ertamizning munosib davomchilari etib tayyorlashda yorqin istiqbollarni ochadi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, vaqtni bekorga sarflamasdan imtiyozlardan foydalanib, nafaqat yurtboshimiz balki ota-onamizning ishonchini oqlashimiz zarur. Zero yoshlar – yutning kelajagi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “O‘zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatini tubdan isloh qilish va yangi bosqichga olib chiqish to‘g‘risida” gi PF – 6017 son qarori. – T.:2020

DIFFERENT METHODS OF LEARNING

Abdurakhmanova Khulkaroy Abduvokhid kizi
student of the Andijan State Institute of Foreign
Languages, Faculty of Foreign Language and
Literature, abdurahmonovahulkaroy@gmail.com

Abstract: This article discusses learning methods, its importance in education, opportunities related to overcoming difficulties in the learning process, and similar

issues. The main methods of learning, namely Visual Learning, Auditory Learning, Kinesthetic Learning, Reading and Writing Learning, are given and explained in detail with examples. The article gives advice on choosing a personal learning style and provides ways to identify it. In addition, the article was further enriched by the opinions of research scientists who conducted scientific research in this field.

Keywords: The learning method or style, Visual Learning, Auditory Learning, Kinesthetic Learning, Reading and Writing Learning.

Anotatsiya: Ushbu maqolada o'rganish usullari, uning ta'limdagi ahamiyati, o'quv jarayonida qiyinchiliklarni bartaraf etish bilan bog'liq imkoniyatlari va shu kabi masalalar yuzasidan fikr yuritilgan. O'rganishning asosiy usullari, ya'ni Vizual o'rganish, Eshitish orqali o'rganish, Kinestetik o'rganish, O'qish va Yozish orqali o'rganish borasida batafsil ma'lumot berilgan va misollar orqali tushuntirilgan. Maqolada shaxsiy o'rganish usulini tanlash bo'yicha maslahatlar berilgan va uni aniqlash yo'llari keltirilgan. Bundan tashqari, ushbu sohada ilmiy izlanishlar olib borgan tadqiqotchi olimlarning fikr-mulohazalari bilan maqola yanada boyitildi.

Kalit so'zlar: O'rganish usullari yoki stillari, Vizual o'rganish, Eshitish orqali o'rganish, Kinestetik o'rganish, O'qish va Yozish orqali o'rganish.

Аннотация: В данной статье рассматриваются стили обучения, их значение в образовании, возможности, связанные с преодолением трудностей в процессе обучения и тому подобные вопросы. Основные стили обучения, а именно визуальный, аудиальный, кинестетический, чтение и письмо, подробно описаны и объяснены на примерах. В статье даны советы о том, как выбрать свой личный стиль обучения и как его определить. Кроме того, статья была дополнительно обогащена мнениями ученых-исследователей, проводивших научные исследования по данной теме.

Ключевые слова: Методы или стили обучения, визуальное обучение, слуховое обучение, кинестетическое обучение, обучение чтению и письму.

Educational researchers note that each individual has his or her own learning style. And it is appropriate for each person to determine his own learning style. The main reason for this is that with the help of learning styles, we can learn new knowledge more easily and quickly. In addition, it increases the efficiency of the educational process, thus it is possible to create convenience for both students and teachers¹⁹². Some liken learning to a very personal journey. Because everyone is unique and different, each learner has unique barriers, preferences, and views on education in general. Accordingly, students' learning methods will be different. If learning methods of students are not taken into account in educational processes, it becomes a boring and ineffective activity for them. While there is no one-size-fits-all approach to learning, understanding individual learning styles can help to find more effective ways to improve learning and teaching.

There are many ways to assess learning styles, each offering a different way of looking at the benefits of a learning style¹⁹³. In fact, it is common for all learning styles to be embodied in one student. However, VARK defines the learning style preference in terms of the emotional modality in which the student prefers to receive new information. Four ways of learning are identified: visual, auditory, reading-writing and kinesthetic¹⁹⁴. As mentioned, people use all methods while learning new information, but only one method dominates them and is considered more effective.

Let's first discuss visual learners, different parts of the human brain work in different ways to store the images we see with our eyes and analyzed by our brain. The main part of this process takes place in the visual cortex of the brain. One of the first tasks the brain must do when receiving new visual information is to recognize the material it is learning. Neural plasticity and the ability of the brain to change itself based on new information are important in the realization of the

¹⁹² International Journal of Research in Medical Sciences | July-September 2013 | Vol 1 | Issue 3 Page 102

¹⁹³ Fleming N. VARK: A Guide to Learning Styles (online). http://www.vark-learn.com/english/page.asp?p_questionnaire.

¹⁹⁴ Fleming ND. I'm different; not dumb. Modes of presentation (VARK) in the tertiary classroom. In: Research and Development in Higher Education, edited by Zelmer A. Proceedings of the 1995 Annual Conference of the Higher Education and Research.

recognition process¹⁹⁵. The above-mentioned processes are more active in the brain of visual learners. Based on this information, we can say that it is appropriate for visual learners to use various pictures, diagrams, drawings and similar visual aids in the learning process. It includes¹⁹⁶:

- Utilizing photographs, videos, graphs, charts, etc.
- Creating groups with only visual learners for specific tasks so they can efficiently work together
- Giving students enough time so students can visualize the ideas you explain in their notes through illustrations or other ways they prefer

Audio learning allows learners and students to learn without actually doing things like reading, viewing, and writing. Students with this learning style receive most of the information by hearing and remember more. Thus, the primary weapon of auditory learners is their ears. And auditory learners are increasingly using podcasts, music, audio lessons, and audio books to absorb new information. Here is a list of aspects that are typically found in Auditory learners¹⁹⁷:

- They learn best when listening to the information
- Have a good memory for spoken information
- Are confident to voice their thoughts

The next style to be discussed is the Reading and Writing learning style. Reading and writing is one of the four learning styles of the VARK learning methods, which, as mentioned above, consists of visual, auditory, reading and writing, and kinesthetic learning. In some sources, this method is also called the second visual method. Because in this method the ability to see dominates, that is, takes the main place. Reading and writing is a type of learning in which people prefer to read and write to improve their learning. In this case, learners typically learn information best by reading and writing. For example, they always annotate pictures, prefer a paperback book to an audiobook, and use closed captioning when

¹⁹⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Visual_learning

¹⁹⁶ <https://bau.edu/blog/visual-learner/>

¹⁹⁷ <https://bau.edu/blog/auditory-learner/>

watching videos. Reading and writing learners rely on reading for comprehension and learning. They may have trouble understanding information presented through other media such as lectures or pictures because they are more comfortable with written words. Reading and writing learners typically choose textbooks, articles, handouts, and notes as their primary source of instructional information. They also like to learn from reference books such as dictionaries and encyclopedias. You can find additional features of reading and writing learners in the list below¹⁹⁸:

- Learn best by reading and taking notes
- Like reading out-loud
- Use dictionaries and other source materials as reference

Our next learning method is kinesthetic learning. Before we clarify what kinesthetic learning is, let's examine the meaning of the word "kinesthesia". According to the Cambridge Dictionary, kinesthesia means "the ability to know where parts of your body are and how they are moving." Kinesthetic learning connects the learning process with physical activity. It is a learning style in which the learner must experience or act on a piece of knowledge in order to learn it more effectively. Kinesthetic learning, also called "tactile," "hands-on," or "physical" learning, is one model of VARK. Characteristics of some typical kinesthetic learners¹⁹⁹:

- Understand more when learning through hands-on experience
- Tend to get bored in a traditional classroom
- Learn through movement

To conclude from the above, identifying and distinguishing learning styles helps to increase efficiency in education. In this process, it is appropriate to use the knowledge of the four available (Visual, Auditory, Reading & writing, Kinesthetic) learning styles. It is gratifying that the research in this field is improving, because this research can find the solution of the difficulties in the educational process and

¹⁹⁸ <https://bau.edu/blog/read-and-write-learners/>

¹⁹⁹ <https://bau.edu/blog/what-is-a-kinesthetic-learner/>

the basis of new methods. However, there are still many unexplored areas in this field. This means that research in the field will continue. After all, research on learning methods is necessary for both learners and teachers.

REFERENCES

1. Bostrom, R.P., Olfman, L., & Sein, M.K. (1990). The importance of learning style in end-user training. *MIS Quarterly*, 14, 101–119.
2. Callender, A.A., & McDaniel, M.A. (2007). The benefits of embedded question adjuncts for low and high structure builders. *Journal of Educational Psychology*, 99, 339–348.
3. Coffield, F., Moseley, D., Hall, E., & Ecclestone, K. (2004). Learning styles and pedagogy in post-16 learning. A systematic and critical review. London: Learning and Skills Research Centre.
4. Fleming N. VARK: A Guide to Learning Styles (online). http://www.vark-learn.com/english/page.asp?p_questionnaire.
5. Fleming ND. I'm different; not dumb. Modes of presentation (VARK) in the tertiary classroom. In: Research and Development in Higher Education, edited by Zelmer A. Proceedings of the 1995 Annual Conference of the Higher Education and Research.
6. International Journal of Research in Medical Sciences | July-September 2013 | Vol 1 | Issue 3 Page 102
7. <https://bau.edu/blog/visual-learner/>
8. <https://bau.edu/blog/what-is-a-kinesthetic-learner/>
9. https://en.wikipedia.org/wiki/Visual_learning
10. <https://www.linkedin.com/pulse/types-learning-methods-dinesh-raghu-rqznc>

SCIENTIFIC METHODS OF PRE-SCHOOL PEDAGOGICS: THE SYSTEM OF PRESCHOOL ORGANIZATION IN UZBEKISTAN

Dilshodbek Hakimov,

Annotation: The article reveals promising directions for improving the preschool education system in terms of children's age characteristics. The possibility of organizing pre-school education focusing on children's natural emotionality is considered.

Keywords: Preschool education, young values of preschool children, natural emotionality of children.

Modern living conditions have caused the need to deeply reconsider the values of education, the ideology of its operation, the importance of final results. Not only education and upbringing of children, but also orientation to education confirmed the priority directions of activities of pre-school educational institutions engaged in educational activities. These include enriching the individual worldview of children, supporting their subjective position in various types of activities, personally chosen direction, value attitude to the surrounding world, etc. All this is related to the qualitative growth of the child's personality and his formation as a subject of activity and his own life. In this regard, the importance of any preschool educational organization is determined by how carefully the employees of preschool educational institutions treat the nature of childhood, take into account its uniqueness, the internal value of this period of a child's life in general. Focusing on the young values of preschool children, first of all, makes it possible to eliminate the gap between the inner plan of children's psyche and what is given as the content of educational methods and forms. children; secondly, identifying new forms of collaborative activity and joint creation, which serve as a source of joint experiences, while preserving the uniqueness of each cultural subject; thirdly, to organize the educational process taking into account two types of children's activities: the activity determined by the child himself, his needs, desires, and pedagogically determined activity of the child encouraged by adults. The child does not simply adapt to the current situation, but takes a certain internal

position in relation to it. If we understand the social situation of development as an educational process, then age values are its main foundation, in which the interaction between adults and children develops.

One of the ways to increase the effectiveness of preschool education is to organize preschool educational institutions from the point of view of scientific understanding of the role of each age characteristic in the educational process. An important age characteristic of preschoolers is natural emotionality, the emotions of preschoolers. Rapidly developing and growing emotional manifestations give special expressiveness to children's lives in due time. Children of preschool age are distinguished by their spontaneity and obedience to emotions. Although the science of psychology answers a number of fundamental questions for pedagogy, the concepts that reveal the mechanisms of pedagogical management of the emotional sphere, the implementation of the educational process by influencing the emotional sphere of the individual, is the reason why they often have no practical value in preschool educational institutions. Implementation of L. S. Vygotsky's idea that not only gifted thinking, but also feeling is possible, and only the unity of "affect and intellect" can ensure the comprehensive development of children. It is considered as a new perspective of understanding the social significance of preschool educational institutions and the logic of their practical activity. The analysis of the historical aspects of preschool education until now shows that the emotional life of children remains outside the scope of the pedagogical process in many ways. This is due to the fact that for many years, in the education of preschool children, significant attention has been paid to the formation of consciousness, the development of children's cognitive sphere, methods of movement (play, practical, etc.), and behavior. The mentioned facts are grounds for saying that the implementation of the emotional development approach in raising children implies timely and high-quality training of employees of preschool educational institutions. Such training should include the following directions: development of the ability of preschool educational institutions to apply knowledge about the content, structure, and methodology of emotional development of preschool children in the

educational process; develop the ability to professionally approach the selection and placement of methodological tools, methodological materials; helps to overcome sad mood, lack of confidence, aggressive behavior, etc." To ensure the success of emotional development of children aged 3-7 years in 4 areas: emotional response, emotional expression, ideas about emotions and emotional vocabulary development; enrichment with technologies of interaction with families in the direction of emotional development of 3-7-year-old children to ensure the unity of requirements for this aspect of the child's development in the preschool institution and the family; development of the ability to determine levels selection of diagnostic methods and diagnostic examination of children through emotional development One of the main values of preschool age - coordination of education with children's natural emotions allows to achieve significant positive changes in the personal development of preschool children, the nature of their self-awareness in activities, and their attitude to the world around them. Focusing on the natural feelings of children helps to revise the professional functions of educators, approaches to the organization of the educational process and, in turn, allows to achieve qualitative changes in the activities of preschool educational institutions, their target orientation and activities .

Implementation of L. S. Vygotsky's idea that not only gifted thinking, but also feeling is possible, and only the unity of "affect and intellect" can ensure the comprehensive development of children. It is considered as a new perspective of understanding the social significance of preschool educational institutions and the logic of their practical activity. The analysis of the historical aspects of preschool education until now shows that the emotional life of children remains outside the scope of the pedagogical process in many ways. This is due to the fact that for many years, in the education of preschool children, significant attention has been paid to the formation of consciousness, the development of children's cognitive sphere, methods of movement (play, practical, etc.), and behavior. The mentioned facts are grounds for saying that the implementation of the emotional development approach in raising children implies timely and high-quality training of employees

of preschool educational institutions. Such training should include the following directions: development of the ability of preschool educational institutions to apply knowledge about the content, structure, and methodology of emotional development of preschool children in the educational process; develop the ability to professionally approach the selection and placement of methodological tools, methodological materials; helps to overcome sad mood, lack of confidence, aggressive behavior, etc." To ensure the success of emotional development of children aged 3-7 years in 4 areas: emotional response, emotional expression, ideas about emotions and emotional vocabulary development; enrichment with technologies of interaction with families in the direction of emotional development of 3-7-year-old children to ensure the unity of requirements for this aspect of the child's development in the preschool institution and the family; development of the ability to determine levels selection of diagnostic methods and diagnostic examination of children through emotional development One of the main values of preschool age - coordination of education with children's natural emotions allows to achieve significant positive changes in the personal development of preschool children, the nature of their self-awareness in activities, and their attitude to the world around them.

Focusing on the natural feelings of children helps to revise the professional functions of educators, approaches to the organization of the educational process and, in turn, allows to achieve qualitative changes in the activities of preschool educational institutions, their target orientation and activities .

References

1. Jalilova S.H., Aripova S.M. Psychology of children of preschool age (study guide). Tashkent: "Philosophers" publishing house, 2017. — 496 p
2. Nishonova Z., Alimova G. Child psychology and its teaching methodology. Literary publishing house. T., 2006.
3. Otavaliyeva O'. Child psychology. (Study manual). Part 1-2. Samarkand, 2003.
4. Toshtemirova, D. (2022). The role of the educator in the organization of

educational work in the organization of preschool education. Preschool education journal, 1 (Preschool education journal).

5. Toshtemirova, D. (2022). Characteristics of games that develop preschool children. Preschool education journal, 1 (Preschool education journal). Raipovna V. S. Foreign Experience in Digital Educational Technologies //European journal of innovation in nonformal education. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 152-154.

6. Raipovna V. S. A Comparative-Contrastive Analysis in Teaching Grammar of a Foreign Language (On the Example of the English Perfect) //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE. – 2021. – Т. 2. – №.

7. – С. 10-13. Велиева С. Методика Кейс-Стади При Обучении Русскому Языку Как Иностранному //Актуальное В Филологии. – 2021. – Т. 3. – №.

3. Susanna V. Information and Communication Technologies in Education //Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. – 2022. – Т. 6. – С. 89-93.

8. Велиева С. Р., Бавбекова А. Э. МОТИВАЦИЯ И МЕТОДЫ ЕЕ ПОВЫШЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. –2022. – С. 8-11.

9. Велиева С., Коробкова А. Словарно-орфографическая работа на занятиях русского языка //Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 626-628.

10. Велиева С. Р. Использование Интерактивных Методов При Обучении Учащихся, Слабо Владеющих Русским Языком //IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2021. – Т. 1. – №. 6. – С. 75-79.

TEACHING FOREIGN LANGUAGES AND LITERATURE: MODERN APPROACHES, PROBLEMS, AND PROSPECTS

Qambaraliyeva Robiyaxon Akmal qizi student of
Andijan State Institute of foreign languages

Abstract: This article examines modern methods and approaches to teaching foreign languages and literature, their effectiveness, and key problems that teachers face. In the modern context of digital technologies and globalization, traditional teaching methods are subject to change, which requires the introduction of innovative approaches. Particular attention is paid to the role of literature in the process of learning a language, since literary texts help not only in mastering vocabulary and grammar, but also in the formation of intercultural competence. Such methods as communicative methodology, total physical response (TPR), project-based learning, blended learning technologies, and digital tools are analyzed. In conclusion, the main problems and prospects for the development of teaching foreign languages and literature are considered.

Keywords: teaching foreign languages, teaching methods, literature, digital technologies, communicative method, TPR, project-based learning.

In today's world, knowledge of foreign languages is becoming an essential skill for a successful career, travel, and intercultural communication. Educational institutions around the world strive to improve methods of teaching foreign languages, making them more effective and adapted to modern realities.

Learning a foreign language traditionally includes several key aspects: developing speaking, listening, reading, and writing skills. However, it is not enough to simply memorize rules and words - it is important to understand the culture, traditions, and thinking style of native speakers. That is why literature plays an important role in the process of learning a language, allowing you to penetrate deeper into its essence and feel its beauty.

With the development of digital technologies, new opportunities for teaching have emerged: online courses, interactive platforms, mobile applications, and virtual classrooms. However, modern technologies cannot completely replace traditional methods, but only complement them, making learning more diverse and effective.

In this article, we will consider the main methods of teaching foreign languages and literature, as well as existing problems and prospects for the development of this area.

There are many approaches to learning foreign languages, each with its own advantages and disadvantages. Modern methods are aimed not only at mechanical memorization of material, but also at developing communication skills, critical thinking and intercultural interaction.

One of the most common and effective methods is the communicative approach. Its main goal is to teach students to use the language freely in real-life situations. Within this method, emphasis is placed on dialogues, role-playing games, discussions and debates. Teachers try to create conditions as close as possible to the natural language environment. The communicative method has proven its effectiveness, as it helps to overcome the language barrier and develop fluent speech skills.

Another popular method is the Total Physical Response (TPR) method. It is based on the idea that language learning should occur naturally, just as children learn their native language. In this method, students not only listen to new words and expressions, but also perform physical actions in response to the teacher's commands. For example, if the teacher says "raise your hands," students must do so. This method is especially effective for the initial stage of learning, as it reduces stress and makes the process of language learning more fun.

Project-based learning is another modern method that is gaining popularity. In this approach, students work on long-term projects related to the target language. These can be research, creating multimedia presentations, writing essays, or participating in theater productions. Project-based learning not only helps

students acquire a language, but also develops creativity, analytical thinking, and teamwork skills.

Technology has opened up new opportunities for teaching, and blended learning, which combines traditional methods with digital tools, is increasingly used today. Online courses, mobile apps, and language learning platforms such as Duolingo, Babbel, or Memrise allow students to practice the language at their own pace. Virtual classrooms, webinars, and video calls with native speakers make learning more interactive and accessible.

Literature plays an important role in learning foreign languages, as it not only expands students' vocabulary, but also allows them to better understand the culture and traditions of the country of the language being studied. Reading fiction helps students develop analytical thinking, interpret the meaning of works, and master different language styles.

However, using literature in teaching foreign languages is associated with a number of difficulties. One of the main problems is the difficulty of perceiving literary texts, especially for beginning students. Many classic works contain outdated vocabulary and complex grammatical structures, which can cause difficulties in understanding.

To make the process of studying literature more accessible, teachers use adapted texts, interactive tasks and audiobooks. Discussing the works read, analyzing characters and plots also play an important role, which helps students delve deeper into the meaning of the text and develop critical thinking.

The modern world is changing rapidly, and educational systems are forced to adapt to new conditions. Teaching foreign languages and literature has already gone beyond the traditional school curriculum and university course. Today, the key trends in the development of this area are personalized learning, integration of digital technologies and an interdisciplinary approach.

One of the most promising methods is personalized learning, which takes into account the individual characteristics of students, their level of knowledge, the pace of assimilation of information and preferred methods of perceiving the

material. For example, some students perceive information better through visual images, others through audio materials, and others need active interaction with the teacher and peers.

Personalized learning allows each student to move at their own pace, choosing the most convenient methods of learning a language. For this, various tools are used, including adaptive online platforms such as LingQ, FluentU and others, which adapt to the user's level of knowledge and offer individual tasks.

The development of digital technologies significantly expands the possibilities of teaching foreign languages. Artificial intelligence (AI) plays an increasingly important role in teaching, helping to automate the process of language learning, analyze student errors and offer personalized recommendations.

Modern chatbots and virtual assistants, such as ChatGPT and Google Assistant, can act as interlocutors for practicing a foreign language, and speech recognition systems help improve pronunciation. In addition, platforms using machine learning are able to analyze student progress and offer adapted learning materials.

Virtual and augmented reality (VR and AR) occupy a special place. They allow you to create interactive educational environments where students can immerse themselves in a language environment without having to travel abroad. For example, virtual tours of London or Paris help not only to learn the language, but also to get acquainted with the culture of the country.

Modern education increasingly uses an interdisciplinary approach, combining the study of a foreign language with other subjects - history, art, science and even programming. For example, students can study scientific articles or watch documentaries in the language they are studying, which broadens their horizons and makes the learning process more practical.

Literature also plays an important role in the interdisciplinary approach. By reading works in a foreign language, students not only gain language practice, but also master the historical and cultural context. Modern methods of teaching literature offer various forms of working with texts: interactive discussions, writing

alternative endings, dramatizations of works, creating videos and podcasts based on books.

Modern teaching of foreign languages and literature is undergoing major changes due to the development of technologies and changes in educational standards. Traditional teaching methods are gradually being supplemented by digital tools, personalized approaches and interactive methods.

Literature remains an important component of language education, helping students not only improve their language skills but also develop analytical thinking, interpret literary texts and understand cultural context.

Despite existing challenges such as low student motivation, a shortage of qualified teachers, and the difficulty of adapting classic texts, the teaching of foreign languages and literature continues to evolve. The future of this field lies in the integration of artificial intelligence, virtual reality, gamification, and an interdisciplinary approach, which will make the process of learning languages even more effective and exciting.

References :

1. Bim I. L. Theory and practice of teaching foreign languages. - Moscow: Prosveshchenie, 2020.
2. Galskova N. D. Modern methods of teaching foreign languages. - Moscow: Higher School, 2021.
3. Scrivener J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching. – Macmillan, 2011.
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – Pearson Education, 2015.
5. Dudeney G., Hockly N. How to Teach English with Technology. – Pearson, 2013.
6. Brown HD Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. – Pearson, 2014.

THE DYNAMICS OF PHONETIC DEVIATIONS IN ENGLISH

Egamnazarova Durdona

Shuhratillaevna

Associate Professor,

Andijan State Institute of Foreign

Languages

durdonajuraeva@gmail.com

Qahramonova Begoyim

Student of Andijan State Institute of Foreign Languages

Phonetic innovations, encompassing deviations and anomalies, play a significant role in the evolution of the English language, and whether deliberate or accidental, reflect broader linguistic, social, and cultural dynamics that influence speech patterns. These innovations, particularly in English, have not only shaped the way the language is spoken but also influenced its global identity as a lingua franca. As Jenkins (2000) highlights, phonetic variability is especially prominent in English due to its widespread use by speakers from diverse linguistic backgrounds, leading to both intentional and unintentional phonetic deviations.

Phonetic innovations can take various forms, including vowel shifts, consonant substitutions, and alterations in stress and intonation patterns. For instance, the Great Vowel Shift of the 15th to 18th centuries marked a pivotal moment in English phonological history, significantly altering vowel pronunciation and distinguishing Modern English from its predecessors (Labov, 1994). Similarly, contemporary phenomena such as uptalk and vocal fry—features increasingly observed in younger generations—demonstrate how societal trends and media influence phonetic practices (Podesva, 2011). These changes, while often dismissed as anomalies or deviations, serve as evidence of the adaptability and fluidity of English.

The spread of English as a global language has further amplified phonetic diversity. In contexts where English serves as a second or foreign language, speakers often introduce phonetic features influenced by their native languages. For example, the "th" sound in words like this and thing is frequently replaced with

[d] or [t] in many non-native accents, such as Indian or Singaporean English (Crystal, 2003). These deviations, while initially perceived as errors, often gain acceptance and become markers of regional English varieties.

The analysis of phonetic innovations in English reveals three primary categories: historical phonetic shifts, sociolect-driven deviations, and non-native phonetic anomalies. Each category demonstrates the interplay between linguistic systems and external factors, emphasizing the role of phonetic changes in the development and diversification of English.

One of the most significant examples of phonetic innovation in English is the Great Vowel Shift (15th–18th centuries). This series of systematic changes in the pronunciation of long vowels marked the transition from Middle English to Modern English. For instance, the Middle English word *time* [ti:mə] evolved to its current pronunciation [taim]. Such changes illustrate how phonetic deviations can reshape a language's phonological system, often in response to sociolinguistic pressures, such as increased literacy and standardization during this period (Labov, 1994).

Another notable shift is the cot-caught merger in certain varieties of American English, where the vowels in words like *cot* and *caught* are pronounced identically as [kat]. This merger, observed predominantly in the Western United States and Canada, highlights regional variations and the tendency of phonetic systems to simplify over time (Boberg, 2004). These historical shifts underline the enduring impact of phonetic innovations on English's evolution and regional diversity.

Phonetic deviations arising from sociolects often reflect identity construction and social stratification. Features such as uptalk (rising intonation at the end of declarative sentences) and vocal fry (low, creaky voice quality) have become prevalent in younger speakers, particularly in the United States. Uptalk, commonly associated with Californian English, has been linked to speakers' desire to sound engaging or inclusive, while vocal fry is often perceived as a marker of authority or trendiness (Podesva, 2011). Despite criticism for being “unprofessional” or

“unintelligible” in some contexts, these features have gained widespread recognition and are increasingly normalized in casual and professional settings.

Moreover, the phenomenon of r-dropping in Received Pronunciation (RP)—where the “r” sound is omitted in non-prevocalic positions, as in car [kɑː]—demonstrates how social prestige influences phonetic norms. While r-dropping was once a marker of upper-class British English, its decline in favor of rhotic varieties in some contexts reflects shifting social attitudes toward traditional accents (Wells, 1982).

In non-native English contexts, phonetic innovations often emerge as a result of linguistic interference. For example, Indian English speakers frequently replace the dental fricatives /θ/ and /ð/ with dental stops [t̪] and [d̪], as in think [t̪ɪŋk] and this [d̪ɪs], influenced by the phonological systems of Indian languages (Crystal, 2003). While these deviations may initially be viewed as errors, they have become integral features of Indian English, contributing to its distinct identity.

Similarly, the use of monophthongs instead of diphthongs in Singaporean English—for example, pronouncing face as [fes] instead of [feɪs]—is another example of non-native phonetic anomaly shaped by substrate influence (Deterding, 2007). Such variations illustrate how phonetic deviations evolve into systematic innovations that define regional varieties of English.

Phonetic innovations, whether historical or contemporary, native or non-native, have significant implications for linguistic theory and communication. On the one hand, they exemplify the adaptability and creativity inherent in language. On the other hand, they can pose challenges for intelligibility in global communication. For instance, features like uptalk or vocal fry may be misinterpreted by speakers unfamiliar with these sociolectal variations, potentially leading to negative stereotypes or miscommunication (Podesva, 2011).

Additionally, non-native anomalies often highlight the tension between linguistic purism and the acceptance of global English varieties. While certain deviations may initially face resistance, they often gain legitimacy over time, reflecting the dynamic and inclusive nature of English as a global language.

The results demonstrate that phonetic innovations, encompassing deviations and anomalies, are not merely linguistic curiosities but fundamental drivers of change in English. Historical shifts, sociolect-driven features, and non-native variations collectively shape the language, enriching its diversity while also presenting challenges for communication and pedagogy. By understanding these innovations, linguists, educators, and policymakers can better appreciate the complexity of English and its ever-evolving phonetic landscape.

References

7. Boberg, C. (2004). "The Emergence of the Northern Cities Shift in Canadian English." *Journal of English Linguistics*, 32(1), 1–17.
<https://doi.org/10.1177/0075424203260732>
8. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
9. Deterding, D. (2007). "Singapore English Pronunciation: A Reference Guide." *English in Southeast Asia: Varieties, Literacies, and Literatures*.
10. Jenkins, J. (2000). *The Phonology of English as an International Language*. Oxford University Press.
11. Labov, W. (1994). *Principles of Linguistic Change: Internal Factors*. Wiley-Blackwell.
12. Wells, J. C. (1982). *Accents of English*. Cambridge University Press.

THE CREATIVE POWER OF GRAPHOLOGICAL INNOVATIONS IN ENGLISH

*Egamnazarova Durdona
Shuhratillaevna
Associate Professor,
Andijan State Institute of Foreign
Languages
Email: urdonajuraeva@gmail.com*

Language is a dynamic system that continuously evolves to meet the communicative needs of its users. In written English, this evolution often manifests in graphological deviations, which involve deliberate departures from conventional orthographic and typographic norms. These deviations, commonly referred to as graphological innovations, are increasingly used in various domains, including literature, advertising, social media, and visual arts, to capture attention, convey meaning, and evoke emotional responses. Graphological deviations have been studied within the framework of linguistic deviation and stylistics, as they are often employed to create foregrounding—a stylistic device that makes certain elements of a text stand out for interpretive significance. Leech (1969) describes deviation as a means of achieving "defamiliarization," which compels readers to engage more deeply with a text. This concept aligns with Shklovsky's (1917) notion of *ostranenie*, or making the familiar unfamiliar, which is a hallmark of artistic expression. In this sense, graphological innovations can be seen as tools for enhancing the aesthetic and interpretive quality of written language.

The use of graphological deviations is particularly prominent in literary texts, where authors manipulate typography, spacing, and punctuation to reflect themes, character emotions, or narrative tension. For instance, e.e. Cummings' poetry is renowned for its unconventional use of lowercase letters and scattered punctuation, which contribute to the unique rhythm and visual impact of his work (Mullins, 2015). Similarly, contemporary authors often experiment with typographic elements to align form with content, such as in Mark Z. Danielewski's *House of Leaves* (2000), where textual arrangements mirror the labyrinthine structure of the narrative.

Beyond literature, graphological innovations have found a significant place in advertising and digital communication. Advertisements frequently use unconventional fonts, bold colors, and strategic spacing to capture consumer attention and enhance brand recall (Kress & van Leeuwen, 2006). On social media platforms, users employ creative graphological elements, such as hashtags, emojis,

and unconventional capitalization, to express individuality and emphasize specific messages (Crystal, 2011). These practices highlight the interplay between traditional linguistic norms and the evolving demands of digital communication.

The analysis of graphological deviations in English across literary texts, advertising, and digital communication reveals their versatility and impact in challenging norms, enhancing aesthetic appeal, and deepening meaning.

In literary texts, graphological deviations often serve to reflect themes, emotions, or the psychological states of characters. For instance, e.e. cummings' poem [i carry your heart with me(i carry it in)] exemplifies his signature style of lowercase letters, unconventional punctuation, and fragmented structure. These deviations subvert traditional poetic norms, drawing readers' attention to the form as much as the content. Cummings' use of lowercase letters, particularly for personal pronouns like "i," conveys a sense of humility and intimacy, as noted by Mullins (2015). The lack of punctuation creates a seamless flow that mirrors the speaker's overwhelming emotions of love and unity.

Similarly, in Mark Z. Danielewski's *House of Leaves* (2000), the novel's typography is manipulated to reflect its themes of disorientation and chaos. For example, words are printed in different fonts, colors, and orientations, with some pages containing only a few scattered words. This visual arrangement mirrors the labyrinthine structure of the narrative, forcing readers to engage with the text not only intellectually but also visually and spatially. As Leech (1969) suggests, such graphological deviations foreground the form, making the act of reading an interpretive process.

In advertising, graphological innovations are used strategically to capture attention and create memorable brand identities. For instance, Coca-Cola's iconic logo uses a distinctive Spencerian script font that conveys tradition and elegance. The use of typography as a branding tool aligns with Kress and van Leeuwen's (2006) theory of visual design, which emphasizes the role of font and layout in shaping audience perceptions. Advertisements also frequently employ

unconventional capitalization, such as lowercase letters for product names (e.g., "iPhone") to convey modernity and simplicity.

Another example is the use of spacing and punctuation to create emphasis. A campaign by Adidas featured the slogan, "Impossible is nothing," with the words spread across different lines and fonts. This layout emphasizes the message visually, reinforcing the brand's ethos of defying limits. These graphological choices resonate with the concept of "salience," where certain elements are made prominent to attract viewer attention (Kress & van Leeuwen, 2006).

Graphological innovations have become a defining feature of digital communication, where users creatively manipulate written forms to convey tone, emotion, and emphasis. For example, social media users often rely on unconventional capitalization to add nuance to their messages. Phrases like "i CaN't BeLiEvE tHiS" use alternating uppercase and lowercase letters to express sarcasm or disbelief. As Crystal (2011) observes, digital communication has blurred the boundaries between written and spoken language, with graphological deviations acting as tools for encoding paralinguistic features.

Another prevalent example is the use of hashtags and emojis. Hashtags such as #ThrowbackThursday and #NoFilter not only categorize content but also serve as stylistic elements that add humor or relatability. Emojis, while technically non-alphabetic, function as extensions of graphological deviations, providing visual cues to complement text. For instance, a tweet reading, "Can't believe it's Monday again 😩☕" combines words and symbols to convey exhaustion and reliance on coffee.

These examples demonstrate that graphological deviations align with the linguistic principles of deviation and foregrounding. According to Leech (1969), deviations from linguistic norms draw attention to the form, encouraging deeper engagement with the text. In literature, these deviations often serve as artistic tools, while in advertising and digital communication, they act as mechanisms for persuasion and expression. Moreover, Shklovsky's (1917) notion of *ostranenie*

underscores the role of graphological innovations in defamiliarizing familiar forms, compelling readers or viewers to perceive messages in novel ways.

While graphological deviations enhance creativity and engagement, they may also pose challenges for interpretation. In literature, overly complex typography can alienate readers, as seen in some reactions to *House of Leaves*. In digital communication, unconventional capitalization or emoji use can lead to misunderstandings, especially across cultural or generational divides.

Graphological innovations are a powerful tool for linguistic creativity across diverse contexts. They challenge traditional norms, enrich meaning, and foster interaction between text and audience. As English continues to evolve in response to technological and cultural shifts, graphological deviations are likely to play an increasingly prominent role in shaping written communication.

References

1. Crystal, D. (2011). *Internet Linguistics: A Student Guide*. Routledge.
2. Danielewski, M. Z. (2000). *House of Leaves*. Pantheon.
3. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Routledge.
4. Leech, G. N. (1969). *A Linguistic Guide to English Poetry*. Longman.
5. Mullins, M. (2015). "e.e. cummings and the Art of Visual Poetry." *Modernist Studies Quarterly*.
6. Shklovsky, V. (1917). "Art as Technique." In *Russian Formalist Criticism: Four Essays*.

ENHANCING VOCABULARY INSTRUCTION THROUGH SPEECH ACTIVITIES

Sabinabonu Makhmudova Rakhmatilla Kizi
PhD Student, Andijan State Institute of Foreign Languages
Teacher of the Department of Practice of English Language
E-mail: sabinamaxmudova2000@gmail.com

Abstract. As English continues to serve as a global lingua franca, the demand for learning it has grown rapidly. A solid vocabulary foundation is essential for effective language use. This article explores vocabulary teaching methods, emphasizing speaking tasks to enhance speech skills. It also reviews research and suggests practical strategies, incorporating modern technologies like gamification, virtual classrooms, and AI tools, to improve vocabulary learning and foster deeper engagement with language.

Keywords: learner, vocabulary, activity, condition, role play, retelling, technology, gamification.

Introduction

Vocabulary is the bedrock of language learning. Without sufficient vocabulary, learners struggle to express themselves, understand others, and engage in meaningful communication. Traditional methods of teaching vocabulary often rely on rote memorization and translation, which limit opportunities for meaningful language use. However, speaking-oriented activities, combined with well-structured lesson designs, offer a solution by actively engaging learners in authentic contexts. This article delves into how educators can utilize speaking tasks such as role play, problem-solving discussions, and retelling activities to enhance vocabulary acquisition and speech skills. Additionally, the integration of modern educational technologies and methodologies is explored, emphasizing their transformative potential in vocabulary teaching.

Literature Review

Research on vocabulary teaching has highlighted the significance of meaningful interaction in language acquisition.

1. Interactional Learning: Newton (1993,1995) demonstrated that vocabulary learning improves significantly when learners engage in tasks requiring collaboration and interaction. Group tasks create opportunities for learners to negotiate meaning, seek clarification, and reinforce vocabulary knowledge.

2. Generative Use of Vocabulary: Joe (1994) emphasized that learners retain vocabulary more effectively when they are encouraged to use words creatively in context. This is especially relevant in speaking tasks, where learners retrieve and apply words to express personal ideas.

3. Repetition and Fluency: Nation and Arevart (1991) proposed methods like the 4/3/2 technique, which involve repetitive yet increasingly concise speaking practice. This not only reinforces vocabulary use but also boosts learners' fluency.

4. Technology in Language Learning: Recent studies explore how tools like digital flashcards, VR simulations, and AI-based feedback systems enhance learners' ability to acquire and apply new vocabulary. Gamified learning environments further add an element of motivation and engagement, making vocabulary learning more appealing.

Speaking Tasks and Vocabulary Learning

1. Retelling Activities

Retelling is a time-tested method for reinforcing vocabulary through retrieval practice.

Procedure: Learners read or listen to a text and then retell it in their own words, incorporating target vocabulary. To deepen engagement, the retelling can be paired with guiding questions or key phrases to focus on.

Variations:

4/3/2 Method: Learners retell a story to three different listeners, reducing the time allocated for each repetition (4 minutes, 3 minutes, 2 minutes). This promotes fluency and consolidates vocabulary.

Creative Retelling: Instead of merely retelling a story, learners can alter elements, such as changing the setting or characters, encouraging them to use vocabulary in new ways.

Audio and Visual Aids: Incorporate tools like video clips, podcasts, or storyboards to make the retelling process more engaging.

2. Role Play

Role play allows learners to immerse themselves in real-life scenarios, fostering meaningful use of vocabulary.

Benefits:

- ✓ Encourages active participation and improvisation.
- ✓ Exposes learners to diverse contexts for vocabulary use.
- ✓ Enhances problem-solving and critical thinking skills.

Example:

Scenario: A group of tourists is lost in a city and needs to ask locals for directions. Target vocabulary includes map, intersection, landmark, straight, turn left/right.

Implementation: Learners role-play as tourists and locals, using target vocabulary to navigate the situation. Educators can enhance the activity with props (e.g., maps) or digital tools like Google Maps.

Assessment: Provide feedback on learners' accuracy and fluency in using the vocabulary.

3. Problem-Solving Discussions

Problem-solving activities challenge learners to think critically while using vocabulary.

Example Activity:

Scenario: Design a sustainable city using specific vocabulary such as renewable, infrastructure, urban, pollution, recycle.

Procedure: Learners discuss in groups, brainstorming ideas and presenting their solutions using the target words.

Outcome: This activity integrates speaking with creative thinking, ensuring that vocabulary is used contextually and purposefully.

4. Gamification and Digital Tools

Digital platforms offer a range of tools to enhance vocabulary learning.

Quiz-Based Tools: Platforms like *Kahoot!* and *Quizizz* can be customized to include vocabulary-based questions that learners answer during speaking rounds.

AI Tools: Apps such as *Speechify* and *Elsa Speak* provide real-time feedback on learners' pronunciation and vocabulary usage.

Virtual Reality (VR): VR environments immerse learners in scenarios where they must use target vocabulary, such as ordering food at a restaurant or navigating an airport.

Mobile Apps: Apps like *Anki* and *Memrise* allow learners to practice vocabulary through interactive flashcards and quizzes.

Lesson Plan Example

Scenario: Your friend borrowed a book from you but has not returned it. How would you approach them to resolve this?

1. Politely remind your friend about the book.
2. Ask your friend when they will return it.
3. Suggest that you might need the book urgently.
4. Explain why the book is important to you.

Target Vocabulary: borrow, return, remind, suggest, important.

Activity Steps:

1. Preparation: Introduce the target vocabulary and provide examples of how to use each word.
2. Role Play: Learners act out the scenario in pairs, alternating roles as the lender and borrower.
3. Discussion: Groups discuss the best way to handle the situation, ensuring they use the target vocabulary.
4. Feedback: Educators provide feedback on learners' usage and fluency.

Integrating Technology for Enrichment

To further enhance vocabulary learning, technology can be integrated in innovative ways:

1. AI Chatbots: Platforms like *ChatGPT* can simulate conversational practice, allowing learners to use vocabulary in dynamic contexts.
2. Interactive Games: Word association games or crossword puzzles can be created digitally to reinforce vocabulary.

3. Speech Recognition Tools: Apps that evaluate pronunciation encourage learners to speak confidently.

4. Video Assignments: Learners create short videos or vlogs using target vocabulary, promoting both creativity and fluency.

Conclusion

Vocabulary instruction must evolve to meet the demands of 21st-century learners. Speaking activities, when thoughtfully designed and combined with modern technologies, provide learners with dynamic opportunities to engage with and internalize new vocabulary. By integrating methods such as retelling, role play, problem-solving discussions, and digital tools, educators can create a learner-centered environment that fosters meaningful communication and long-term vocabulary retention. These approaches not only enhance vocabulary learning but also empower learners to communicate effectively in real-world situations, making language acquisition a truly transformative experience.

BIBLIOGRAPHY

1. Joe, A. (1994). "Generative Use of Vocabulary in Second Language Learning." *Language Learning*, 44(4), 527-557.
2. Newton, J. (1993). *Task-Based Interaction Among Adult Learners of English and Its Role in Second Language Development*. Unpublished Ph.D. thesis, Victoria University of Wellington.
3. Newton, J. (1995). "Task-Based Interaction and Incidental Vocabulary Learning: A Case Study." *Second Language Research*, 11(2), 159-177.
4. Palmer, D. M. (1982). "Information Transfer for Listening and Reading." *English Teaching Forum*, 20(1), 29-31.
5. Simcock, M. (1993). "Developing Students' Speaking and Listening Skills in English Through Retelling Activities." *ELT Journal*, 47(4), 337-343.

Exploring the World Through Pages: The Impact of Reading Travel Guides on Travel Behavior.

Ma'rufova Nozimakhon

EFL student at Fergana State University,

Supervisor: Kosimov Abdulkhay Akhadaliyevich

Nozahon205@icloud.com

Abstract: With an emphasis on their influence in an educational setting, this study investigates how reading travel guides affects travel behavior. The study, which involved fifty undergraduate students in a tourism and hospitality school, investigated how travel guides influence cultural awareness, travel planning, and destination views. Data were gathered through group conversations, written reflections, and observations using a qualitative methodology. Students were asked to make itineraries using the above travel guides, noting the parts they utilized the most and pointing out any shortcomings. According to the findings, fifty percent of students turned to useful advice for lodgings and logistics, while sixty percent of students gave priority to cultural highlights. Only twenty percent, however, made use of the historical parts, suggesting that actionable content was preferred above background information. Additionally, the study discovered that travel guides promoted cooperation, critical thinking, and cultural sensitivity.

Keywords: travel guides, destination perception, travel decision-making, culture awareness, tourism education.

Introduction

Travel guides are important tools for many travelers. In the past they have represented the bridge from the unknown to the known. Regardless of the form, meaning paper or digital, these travel guides offer considerable amount of information regarding the places a person visits, including its culture, history, ways to comfortably settle into an unknown territory, and so forth. Travel guides are not only about supplying facts, but also define tourists' images and attitudes towards the place that they are about to visit. Cohen and Cooper (2020) famously stated

that, a travel guide serves to be both ‘mediation between the traveler and as well as the destination’, implying that it is both reassuring and motivating [1].

It is believed that with the aid of travel guides, behavioral intentions regarding travel are likely to change. For instance, Smith et al., (2018) pointed out that, guides enable travelers to select their activities, set their expectations to realistic levels, and overall make their travels more enjoyable [2]. Reading travel guides creates some form of botanist because the readers connect emotionally with the culture of the place even before they go there. And as some researchers note, Johnson (2019), there will be no element of surprise as the whole purpose of the trip will only be to follow the recommendations and suggestions of the guidebook [3].

This article looks at the issue of how reading travelogue books affects tourism behavior, focusing on the formation of the image of the destination, making the travel plan, and the image of the tourist in general. By conducting a literature review and analysis of existing theoretical constructs, the authors seek to address the arguments in favor and against travel guides in light of the development of contemporary tourism.

We carried out a case study with college students enrolled in tourism and hospitality majors to investigate how reading travel guides affects travel behavior. The purpose of the case study was to investigate how students use travel guides, how these guides affect their impressions of places, and how they use this information while organizing their own and their academic trips.

Fifty undergraduate students from a reputable university participated in the study, which lasted for one semester. These students were chosen because they were enrolled in a course that dealt with destination management and tourism marketing. Each group of five participants was given a trip guide that covered a certain location. In order to evaluate a range of answers, destinations were selected to reflect a mix of well-known, up-and-coming, and less-traveled locales. This case study's main objective was to assess how travel guides influenced students' decision-making and destination knowledge.

The results of this case study help to understand how aspiring tourism professionals perceive and use travel guides and provide insightful information on the relationship between education, travel resources, and decision-making.

Literature Review

For a long time, travel guides have been essential to the tourist industry as sources of inspiration and knowledge. Their impact on the attitudes, actions, and decision-making processes of travelers has been thoroughly examined by researchers. Travel guides have two purposes, according to Pearce and Fagence (1996) [4]: they impart useful knowledge and stimulate curiosity in new places. These guides provide a story that molds the traveler's expectations and imagination in addition to being practical resources.

According to more recent research, travel guides serve as cultural mediators, assisting visitors in navigating strange situations and fostering cross-cultural understanding (Cohen and Cooper, 2020) [1]. They did, however, also highlight the possible drawbacks of over-reliance, including standardized travel experiences and a dearth of impromptu exploration. In a similar vein, Johnson (2019) attacked travel guides for occasionally reinforcing stereotypes or choosing highly promoted destinations over genuine, lesser-known places [3]. Over the course of the first four weeks, each group was required to: Read the given trip guide thoroughly. The function of travel guides has also changed as a result of the shift from print to digital media. According to Smith et al. (2018), digital guides that incorporate user-generated content may introduce bias based on popularity rather than quality, but they also provide dynamic, real-time recommendations [2].

Notwithstanding these remarks, many researchers, including Lee and Kang (2021), have shown that travel guides are particularly helpful for novice vacationers who would require a model for the structure of the trip and reassurance, which reduces the emotions associated with travel [5]. Cumulatively this literature highlights the importance, though not in simple terms, of travel

guides in shaping travel behavior, which is the starting point for this study's search for the educational value of travel guides within higher learning settings.

Learners' profile

In this specific case study, the sample consisted of 50 undergraduate tourism and hospitality students in a reputable higher education institution. Focused on travel-related fields, the students aged between 20 and 23 years were included in this study due to their willingness to explore the intricacies of tourism planning and management. The students' participation enrollment in a class featuring marketing of tourism and management of destinations turns them into fitting prospects for ascertaining the influence of travel guides on the travel behaviors of clients.

The students were in the third year of studies and had already been introduced to the core concepts of the basics of tourism, culture and hospitality management. Their learning activities stressed the implementation of theories into practice, which blended quite well with the objectives of the current case study. A majority of participants had travelled before, but went on trips organized by others and thus their input when going on trips was very limited. Many were admitted to using the internet, especially travel blogs and social media rather than travel books, thus having little experience with the format of a guidebook. The students had interest and willingness to learn in particular, how travel books would be useful to them in gaining knowledge about places as well as in acquiring certain professional skills. They were keen on making evaluative travel book reviews and envisioning their implementation into practice; creating plans of trips and marketing ideas. Nevertheless, the first steps were quite challenging, including moving away from short, web-based sources of information toward the more text- and information- rich print or elaborative resources. By engaging with travel guides, these learners aimed to broaden their understanding of destination management, improve their cultural awareness, and refine their decision-making skills. Their diverse perspectives and enthusiasm for hands-on learning made them invaluable contributors to this case study, shedding light on how travel resources influence both academic learning and practical travel behaviors.

Methodology

This study used the qualitative method in investigating the influence that travel guides have on travel behavior. The study lasted thirteen weeks and involved fifty undergraduates taking a course in tourism and hospitality. The ways of participation included mentioning their observations, group discussions, and writing about thoughts and perceptions of travel guidebooks and how they related to the process of travel and marketing the trip.

Ten groups of participants were formed, and each group was given a trip guide that highlighted a certain location. Over the course of four weeks, they had to read the guides, evaluate the information, and develop thorough travel plans using the data they had gathered. Every group gave a presentation of their itineraries to the class, emphasizing the most important lessons learned and difficulties faced.

Additionally, improvements in their perspectives on travel planning and their capacity to critically assess travel resources were evaluated through written reflections and group conversations. The gathered qualitative data was subjected to a thematic analysis in order to pinpoint recurring patterns, revelations, and problem areas. This approach offered a comprehensive perspective on how travel guides affect both theoretical knowledge and real-world decision-making in the tourism industry.

Data collection

We used qualitative techniques, such as observations, written reflections, and group discussions, in addition to quantitative analysis of the students' answers, to collect data for this study. Students worked with their designated travel guides for 12 weeks to create itineraries and consider their experiences. Group activity observations revealed how students prioritized activities and planned routes using travel guides. Individual viewpoints on the advantages and disadvantages of their advisors were recorded in written reflections. Notable trends were found in the data, which were clearly summarized in a bar chart. For example, 50% of students depended on helpful advice for lodging and transportation, while 60% of students

often used sections on cultural attractions to create itineraries. Only 20% of respondents, however, mentioned historical background parts, indicating that they were not very relevant to their vacation plans. Group discussions revealed a preference for brief, aesthetically pleasing instructions, with many students criticizing designs that contain an excessive amount of text.

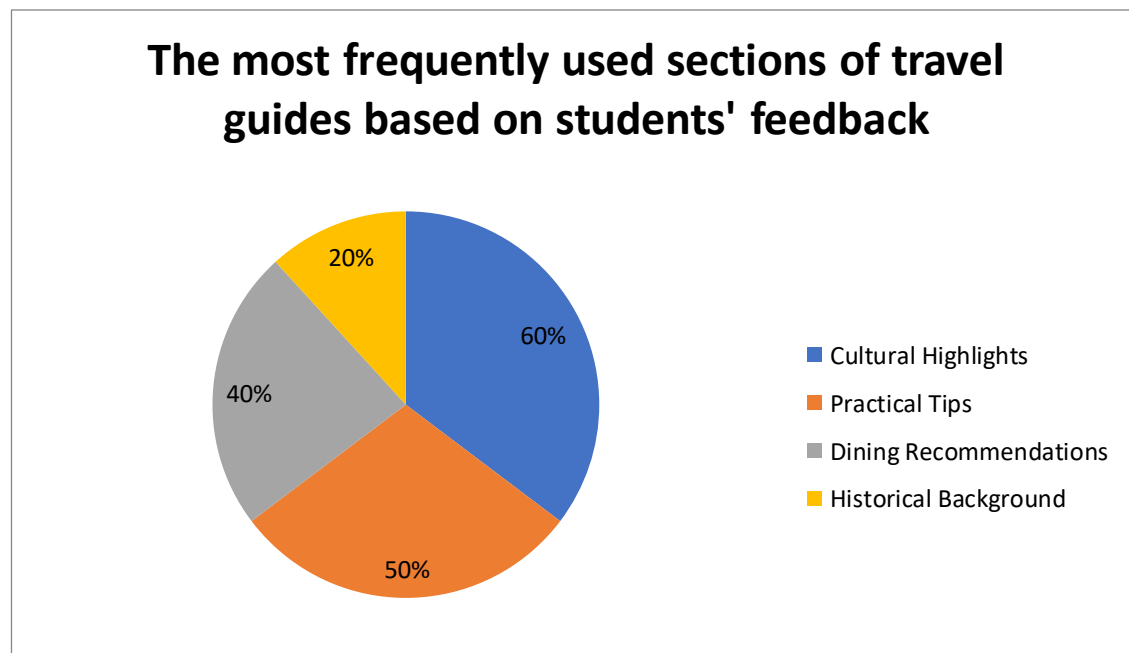

Figure 1 The most frequently used sections of travel guides based on students' feedback

Discussion

The study's conclusions highlight the dual function of travel guides as useful resources and cultural bridges. Students' itineraries were greatly influenced by their obvious preference for portions that offered useful information, such as helpful hints and cultural highlights. This illustrates how useful travel guides are right away while making travel plans. The underuse of areas such as historical background, however, indicates that students give priority to information that is directly related to their travel objectives, which may restrict their comprehension of a destination's richer cultural background.

The discussions also revealed the potential of travel guides in fostering critical thinking. By analyzing the strengths and weaknesses of their assigned

guides, students developed a more nuanced view of the resources they use. Additionally, the collaborative nature of the tasks highlighted the role of travel guides in sparking discussions about cultural sensitivity and responsible tourism, which are critical for future tourism professionals. This study emphasizes the value of travel guides not only for individual travelers but also as educational tools that can enhance professional skills and promote cultural awareness. It also highlights areas where travel guides can evolve to better serve the diverse needs of modern travelers and learners.

Conclusion

This study emphasizes how reading travel guides has a big influence on how people travel, especially those studying tourism and hospitality. The results show that travel guides influence how people see and organize their trip experiences by acting as both educational and inspirational resources. Sections that provided useful advice and cultural highlights were extensively depended upon by students, which affected the way they planned their itineraries and improved their comprehension of the locations.

The case study also identified areas that require development, such as students' propensity to ignore particular sections, such as historical background, indicating the need for more interesting and approachable forms. Additionally, the debates and reflections highlighted how important travel guides are for developing critical thinking and cultural awareness, which makes them a priceless tool for both professional and academic growth. In summary, travel guides provide educational opportunities that foster deeper connections with the world in addition to helping visitors navigate their locations, particularly when incorporated into higher education settings.

References

1. Cohen, E., & Cooper, N. (2020). *Travel and Cultural Mediation: The Role of Travel Guides in Shaping Tourist Perceptions*. Routledge.

2. Smith, A., Jones, B., & Taylor, C. (2018). Digital Versus Print: The Changing Role of Travel Guides in Modern Tourism. Emerald Publishing.
3. Johnson, M. (2019). The Limitations of Travel Guides: Bias, Stereotypes, and Missed Opportunities. Springer.
4. Pearce, P. L., & Fagence, M. (1996). Tourism: A Social Science Perspective. Pergamon Press.
5. Lee, J., & Kang, H. (2021). Tourism Planning in the Digital Era: A Shift from Print to Online Travel Resources. Palgrave Macmillan.
6. Richards, G., & Wilson, J. (2006). Tourism and creativity: Understanding the role of travel guides in destination development. Journal of Destination Marketing & Management, 5(4), 292–307.
7. Hall, C. M., & Page, S. (2009). The geography of tourism and recreation: Environment, place, and space (3rd ed.). Routledge.
8. Holloway, J. C., & Humphreys, C. (2019). The business of tourism (11th ed.). Pearson Education.

UY O‘QISHI DARSIGA AQLIY HUJUM USULINI OLIB KIRISH.

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Usmonova Saidaxon

Tel: +998916141210

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘qituvchining zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalana olish darajasi ta’lim berish jarayonida muhim o‘rin kasb etishini ifodalaydi. Bundan tashqari, o‘qituvchining asosiy vazifasi bo‘lgan talabaga jahon andozasi doirasida bilim berish uning estetik va ilmiy dunyoqarashini shakllantirish borasida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: zamonaviy o‘qitish, pedagogik texnologiyalar, lug‘atlar, dolzarb vazifa, ijodiy yondashuv.

Zamonaviy o'qituvchi o'quv-tarbiyaviy jarayonni shakllantiruvchi ijodkor shaxs hisoblanadi. Uning imkoniyat darajasi talabaning dunyoqarashi, sabab va mohiyatni tugal tushuna bilishi uchun bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ijodkor shaxsning ta'lim sohasidagi yetakchi ro'li xususan, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalana olish darajasi yuqori bo'lmog'i shart. Oliy ta'lim muassasida mehnat qilayotgan barcha professor-o'qituvchilarning eng dolzarb vazifasi - talabaga jahon andozasi doirasida bilim berish uning estetik va ilmiy dunyoqarashini shakllantirishdir.

Talaba oliygohda o'qish jarayonida bir vaqtning o'zida bir qancha tillarni o'zlashtiradi. Lug'atlar yordamida ish ko'radi. Tilga ijodiy yondosha oladi. Tafakkur jihatidan ham o'zbek tilida, ham ingliz tilida mushohada yuritadi.

Hozirgi kunda zamonaviy o'qitish usullardan keng foydalanib talabalarga saboq berish, ularning erkin fikrlash, ma'naviy dunyoqarashini yanada boyitish muhim o'rin tutadi. Masalan, aqliy xujum (brain storming) o'qitish uslubini uy o'qishi darsiga tadbiq etib ko'rsak, bu xolatda talaba aylanaga yozilgan so'zga nisbatan o'z fikrini jamlaydi. Aylana ichidagi so'z «hayvon» deb olsak, unga talabalar o'z fikr doirasida izoxlashadi. Uy hayvonlari va yovvoyi hayvonlarni sanab o'tishadi. Guruh talabalari ikkita kichik guruhlariga bo'linadi. Birinchi guruh uy hayvonlari haqida ma'lumot beradi: O'zbek tilida; it, mushuk, ot, mol, qo'y. Ingliz tilida; A dog, a cat, a horse, a cow, a sheep.

Ikkinchi guruh yovvoyi hayvonlar haqida ma'lumot beradi. O'zbek tilida: ayiq, sher, yo'lbars, bo'ri, tulki. Ingliz tilida: A bear, a lion, a tiger, a wolf, a fox.

Hayvonlar haqida har ikki gurux talabalari avval o'zlari o'qigan matndan misol keltirishadi.

A farmer's wife had a dog and she liked him so much that she spoiled him. All the animals on the farm were useful. The horse worked in the field, the cow gave her milk and the sheep their wool. But the dog was very lazy and did not do anything he did not guard the house because he slept in a warm kitchen, and he thought that the other animals were not so important as he. He was wicked, selfish and greedy.

Talabalar tinglagan matn yuzasidan o‘zaro savol-javob o‘tkazadilar. O‘qituvchi dars jarayoniga hayvon nomlari bilan bog‘liq bo‘lgan misollarni kiritadi. Masalan,

Faithful as a dog – itdek vafodor

Stubborn as a mule - eshakdek qaysar

Sly as a fox - tulkidek ayyor

Hungry as a wolf - bo‘ridek och

Shu tarzda talabalar so‘zning ko‘chma ma’nolarini ham kashf etadilar. Kelgusi darslarda o‘tiladigan mavzularning mazmun jihatlari haqida qo‘shimchi ma’lumotlarga ega bo‘ladilar.

Adabiyotlar:

1. Bril I. Nexus and Juncture Types of Complex Predicates in Oceanic Languages: Functions and Semantics. // Language And Linguistics, January 2007. – P. 269.

2. Buranov J. and Muminiv A. A Practical Course in English Lexicology. Tashkent: O‘qituvchi, 1990. – 161 p.

3. Barinova O. Jurnal “Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена”, “история английских сокращений”, 2008 г.

4. Cruse A.D and others. Cognitive Linguistics, New York: Cambridge University Press, 2004, pp. 194-195; Evans V. Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. - Pp. 33-34.

5. Cruse A.D and others. Cognitive Linguistics. New York: Cambridge University Press, 2004. – 195 p.

FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND LITERATURE: A POWERFUL COMBINATION

Mumtozbegin Mirzayeva

Student at Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotation: This article explores the significance of literature in foreign language teaching, emphasizing its role in developing linguistic, cultural, and emotional skills. By examining the practical applications of literature in the classroom and reflecting on personal experiences, this work underscores how literature can enhance both language acquisition and empathy, offering a richer and more engaging learning experience.

Key Words: Foreign language teaching, literature, emotional growth, cultural understanding, language acquisition, communication, personal development, pedagogical strategies.

Introduction

In the field of foreign language teaching, language is often viewed as a set of rules to be memorized and applied. However, this perspective overlooks the depth and richness that literature can offer in making language learning a dynamic and engaging experience. As a student of English, I have come to understand that literature is not merely an academic subject but a vital bridge between language and the human experience. This article examines how literature, when integrated into foreign language teaching, not only fosters linguistic skills but also contributes significantly to emotional and cultural development.

Literature brings language to life, allowing students to experience it in its full context. Through my personal encounters with literature, such as Harry Potter and the Philosopher's Stone, I have learned that reading is more than just an intellectual exercise—it is an emotional and imaginative journey. J.K. Rowling's vivid storytelling doesn't just teach vocabulary; it immerses readers in the complexities of relationships, identity, and growth, making language learning more impactful. When students engage with texts like Harry Potter, they are exposed to varied linguistic structures, diverse vocabulary, and cultural references that would be difficult to grasp through textbooks alone. These texts offer opportunities for

students to reflect on different ways of thinking and being, which deepens their understanding of the language and the world around them.

The emotional power of literature is one of its most compelling features in language acquisition. As I reflect on my own experiences with books like *Harry Potter*, I recognize that the connections I formed with characters and themes were not only emotionally enriching but also pedagogically beneficial. The universal themes of friendship, courage, and self-discovery found in these stories provided a deeper understanding of the language and its capacity to convey complex emotional experiences. Studies have shown that emotional engagement with literature enhances language retention and comprehension. For instance, when students form emotional connections with characters, they are more likely to remember words and phrases associated with those characters' experiences. This emotional investment makes the language memorable, reinforcing both vocabulary and the ability to empathize with others. Literature also plays a critical role in developing various language skills beyond vocabulary acquisition. It provides a rich environment for learners to observe language in action—whether through dialogue, description, or narrative voice. This exposure helps students develop a more nuanced understanding of syntax, tone, and register.

For example, when I read *Pride and Prejudice* by Jane Austen, I wasn't just learning about the intricacies of early 19th-century British society; I was also gaining insight into how language shapes social dynamics and personal relationships. The use of irony, satire, and wit in Austen's writing challenged me to think critically about how language can influence and reflect societal values. In addition to formal skills, literature encourages creative expression. Writing essays, participating in group discussions, or analyzing texts all require students to use language actively, helping them strengthen their speaking, writing, and analytical skills. To maximize the benefits of literature in foreign language teaching, instructors should consider adopting a variety of interactive and engaging strategies. These strategies not only enhance language proficiency but also foster a

deeper connection to the cultural and emotional aspects of language. Some effective approaches include:

Thematic Discussions: Encouraging students to explore the themes of a text and relate them to their own experiences can enhance both comprehension and emotional engagement. **Role-Playing and Dramatic Readings:** Acting out scenes or reading aloud from plays helps students practice pronunciation, tone, and expression in a context that feels real and immediate. **Creative Writing:** By rewriting scenes or imagining new scenarios for characters, students can explore different linguistic forms and practice their writing skills in a creative setting. **Multimedia Integration:** Incorporating films, audiobooks, or podcasts based on literary works can enhance students' listening skills and offer them a broader perspective on the language.

In my own learning experience, group discussions on *The Great Gatsby* allowed me to articulate my understanding of the book while also improving my fluency in English. These discussions not only expanded my vocabulary but also encouraged me to think critically about the text and express my ideas clearly. Despite the many benefits, integrating literature into foreign language teaching does present certain challenges. For one, literary texts can be complex, and not all students may find them immediately accessible. Cultural differences can also make some texts harder to relate to, as they may not align with the students' personal experiences or values. However, these challenges can be overcome with the right approach. Providing historical and cultural context before reading a text, offering simplified versions of complex works, and using supplementary materials can help make literature more accessible. In my experience, our teacher's background information on the social and historical context of *To Kill a Mockingbird* made the text significantly more meaningful and relatable.

Ultimately, literature's role in language learning extends far beyond the classroom. The books we read shape our understanding of language, culture, and society, leaving an indelible mark on our personal and academic growth. My own connection to *Harry Potter*, for instance, has shaped my understanding of the

English language and its ability to convey complex human experiences. The lessons of courage, loyalty, and identity I learned from the series are lessons I carry with me beyond the page. For students of foreign languages, literature offers a lifelong journey of discovery. It invites us to continually explore new worlds, challenge our assumptions, and deepen our empathy for others. Literature is not merely a tool for language acquisition; it is a source of personal and intellectual growth.

Conclusion

The integration of literature into foreign language teaching is an invaluable approach that enriches the learning experience. By offering both linguistic and emotional insights, literature enables students to connect with the language on a deeper level, fostering critical thinking, empathy, and creativity. As I have experienced firsthand, literature offers not only a tool for mastering language but also a means of personal development and cultural understanding.

Through thoughtful engagement with literature, students can gain more than just proficiency in a foreign language—they can develop a lifelong passion for learning, a broader worldview, and a greater appreciation for the nuances of human expression.

References:

1. Brumfit, C. J., & Carter, R. A. (Eds.). (1986). *Literature and Language Teaching*. Oxford University Press.
2. Duff, A., & Maley, A. (2007). *Literature*. Oxford University Press.
3. Hosseini, K. (2003). *The Kite Runner*. Riverhead Books.
4. Lazar, G. (1993). *Literature and Language Teaching: A Guide for Teachers and Trainers*. Cambridge University Press.
5. Rowling, J. K. (1997). *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. Bloomsbury.

FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND LITERATURE

Sapayeva Zuhra Rakhimberganovna
Urgench State Pedagogical Institute
661

Teacher of the Department of Foreign language

E-mail: sapayevazuhrahon@gmail.com

Kurbanova Shahzoda Shuhratovna

Urgench State Pedagogical Institute

The direction of foreign language and literature

Student of group 242

E-mail: kurbanovaaashakhzoda@gmail.com

Abstract: In this article, we will analyze in detail the various ways of learning foreign languages. In particular, we will consider such relevant areas as modern teaching methods, the direct method, the curriculum and traditional methods of teaching language and literature.

Key words: modern language teaching methods, The Direct Method, the training program, traditional language teaching, an interpretive process, an interpretive process, to understand literary genres and familiarize themselves, a particular literary movement.

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tillarini o'rganishning turli usullarini batafsil tahlil qilingan. Xususan, zamonaviy o'qitish usullari, to'g'ridan-to'g'ri uslub, o'quv dasturi va til va adabiyotni o'qitishning an'anaviy usullari kabi tegishli yo'nalishlarni ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlari: zamonaviy til o'qitish usullari, to'g'ridan-to'g'ri usul, o'quv dasturi, an'anaviy til o'qitish, talqin jarayoni, adabiy janrlar va tanishish, ma'lum bir adabiy harakat.

Аннотация: В этом материале мы детально разберём разнообразные способы изучения иностранных языков. В частности, мы рассмотрим такие актуальные направления, как современные методики преподавания, прямой метод, учебную программу и традиционные методы обучения языку и литературе.

Ключевые слова: современные методы преподавания языка, Прямой метод, программа обучения, традиционное преподавание

языка, интерпретационный процесс, литературные жанры и знакомство с ними, конкретное литературное течение.

The realm of second-language and foreign-language instruction has witnessed a plethora of transformations over time. Unlike in fields such as physics and chemistry, where advancements tend to be more gradual, until a groundbreaking discovery necessitates a comprehensive revision of theories, language pedagogy is a field where trends and influential figures rise and fall in response to shifts in youth culture. For many years, there has been a distinction between individuals who learn English as a foreign language (EFL) and those who study it as their second or additional language (ESL). EFL learners typically engage in English language learning in order to travel or communicate with individuals from other countries that also use English. ESL learners, on the other hand, often reside in a target language community, where they may need to master a specific variety of English such as Scottish, southern English from England, Australian or Texan English. They may require knowledge not only of the language itself, but also of how to navigate their new surroundings such as accessing healthcare, renting a property or visiting a bank. The distinction between EFL and ESL becomes less clear when considering English usage within a global context. With the increased use of English for international communication via the internet, many EFL learners are effectively living in a global community and can be classified as ESL learners. As a result, the term "ESOL" (English for speakers of other languages) is now used to describe both groups. However, the context of language learning remains important in determining the specific variety of English needed and the skills required to effectively participate within the target community. There are various methods for acquiring knowledge of foreign languages and literature.

The origins of many modern language teaching methods can be traced back to debates about the most effective approaches to language learning. These discussions centered on questions such as whether a more structured or less

structured approach to language acquisition is more effective, and what role the mother tongue should play in the learning process. Prior to the 19th century, language learners tended to study languages as scholars, focusing on the intricacies of grammar rules and consulting dictionaries. However, there were also immigrants and merchants who acquired languages through unique methods. In the 19th century, the integration of foreign language instruction into school curricula led to the development of more efficient methods for language teaching. One such method was the grammar-translation approach, which involved translating sentences from one language to another. Students would first study grammatical concepts and then translate sentences from the target language (L2) into their native language (L1) and vice versa.

The Direct Method, which originated at the beginning of the 20th century, was an alternative to the limitations of the grammar-translation approach. This method rejects the traditional practice of word-for-word translation between languages. Instead, students and teachers engage in conversations, connecting the grammatical structures being learned with real-world objects, images, and other visual aids to improve comprehension. The focus remains primarily on the level of sentences, with accuracy being of utmost importance.

The training program primarily involved a series of activities designed to promote the development of good study habits among participants. These activities involved the substitution of words in sentences, allowing participants to gradually and consistently learn the language. The structure of these activities was carefully designed to ensure that participants were protected from making mistakes. This positive feedback mechanism proved instrumental in promoting the formation of good habits during the language acquisition process. Most of the training focused on sentence construction, with minimal opportunity for language use in real-life situations. The emphasis was on accuracy, with the audio-lingual approach aiming to eliminate errors completely. The goal was to establish a habit through repetition of correct sentences, supported by positive feedback.

In the 1970s and 1980s, these approach was frequently used in combination. While they may not be widely employed in contemporary mainstream education, their influence can still be seen in various contexts. Traditional language teaching in a group setting involves an expert facilitator who acts as an external observer of the students and helps them express themselves. The facilitator provides translation, guidance, or correction to the students' utterances. The students' speech is then recorded for later analysis. Under the teacher's guidance, the students reflect on their experience during these sessions.

The selection of a particular methodology or pedagogical approach to teaching literature depends on a variety of considerations. Of utmost importance is the teacher's understanding of the essence of literary works, their teaching objectives, and the particular circumstances in which they are taught, such as the demographics of the students, their preferences, intellectual abilities, and cultural background. In the realm of literature, the task of the reader is not simply to explicate or restate what has been read. Rather, the reader engages in an interpretive process that goes beyond the literal level of meaning. Interpretation involves delving into deeper layers of significance, unraveling literary devices such as symbolism, irony, and allusion, as well as examining how characters are constructed and their relationship to the overall theme the author intends to convey. Sometimes, literary works defy the apparent meaning the author intended. One such example is James Joyce's short story "Eveline." On the surface, it appears to be about a young woman named Eveline living in Dublin and working in a factory. After her mother's death, she assumes responsibility for caring for her alcoholic father and brothers. However, on closer examination, the story becomes a critique of the plight of women in early 20th-century British society. It is crucial for readers to understand literary genres and familiarize themselves with the characteristics of each. This allows readers to approach texts with a deeper understanding of their nature, enabling them to make informed predictions and assumptions about content. Every fictional work consists of multiple elements, such as point of view,

character development, setting, tone, linguistic devices, figurative language, plot structure, and more. Understanding the function and significance of these elements is essential for comprehensive analysis. For example, point of view can take the form of first-person, third-person, or second-person narration. Essentially, teachers tailor their strategies for teaching literary knowledge in class based on these factors. Finally, a literary work is produced within a specific historical context, each of which is associated with a particular literary movement. Consequently, it is essential for students to understand the concept of a literary movement and its distinctive features. By doing so, they will be able to read the text through the lens of the ideas and characteristics of that movement, thus enriching their comprehension of the work. Furthermore, literary theories have long been an integral part of literature instruction. These theories function as guiding principles that assist students in focusing on particular aspects and techniques within the text. Therefore, it is crucial for students to be aware of literary theories and their varied nature in order to engage in critical analysis of literature. After providing the necessary background information and appropriate tools, the instructor should shift from a teacher-centered approach to a student-centered approach. This transition allows students to explore the text independently, with the teacher guiding them and establishing clear objectives for the activities.

Iqtoboslar/Сноски/References

1. Teaching English as a second or foreign language, (Third Edition), Marianne Celce-Murcia editor, 2001, (pp-10).
2. How to teach English, (New Edition), Jeremy Harmer, 1988, (pp-12).
3. The Practice of English Language Teaching, (Fourth Edition), Jeremy Harmer, (pp-63,64,68).
4. Methods and Techniques for teaching English Literature, Conference paper, March 2024, (pp-6,7,8).
- 5.

“IDIOMS AND CULTURAL IDENTITY: A COMPARATIVE STUDY OF ENGLISH AND UZBEK PHRASEOLOGY”.

Мухторалиева Жасмина
Студентка Андижанского
Государственного института
иностранных языков.

muhtoralievazasmina@gmail.com

Аннотация. Фразеология – это устойчивые сочетания или выражения, которые обладают целостным значением, не сводимым к значениям отдельных слов. Они характерны для определенного языка и часто имеют переносный смысл. Фразеологизмы украшают речь, делают ее яркой, эмоциональной и образной. В лингвистике фразеологизмы изучаются как особый феномен языка, представляющий собой устойчивые сочетания слов с фиксированным значением. Фразеологическая структура узбекского и английского языков очень различна, но имеет сходное значение. В статье в сравнительном аспекте рассматриваются семантические свойства идиом узбекского и английского языков.

Ключевые слова. Идиомы, фразеология, английский язык, анализ, сравнение, лингвистика.

Abstract. Phraseologisms are stable word combinations or expressions that have a holistic meaning, which cannot be derived from the meanings of individual words. They are characteristic of a specific language and often carry a figurative sense. Phraseological units decorate speech making it bright, emotional, figurative. Linguistics and phraseological units are studied as a special phenomenon of language, which is a stable combination of words with a fixed meaning. The phraseological structure of the Uzbek and English languages is very different but has a similar meaning. The article examines the semantic properties of idioms in Uzbek and English in a comparative aspect.

Key words. Idioms, phraseology, English language, analysis, comparison, linguistics.

Introduction

Learning English is widespread worldwide and nowadays English knowledge and speaking skills is a need of reality. Knowledge of English phraseology makes reading both publicistic and fiction more understandable and extremely easier. The reasonable use of idioms makes speech more expressive. The English phraseological units, which are not translated verbatim, but have same meaning as in Uzbek ones as rethought, strengthens motivation and have greater effect in learning English language . "By idioms, as with the help of various shades of colors, the information aspect of language is supplemented by a sensual-intuitive description of our world, our life" V.A. Kabulianskiy suggested in his book "Concise dictionary of modern English idioms" By learning a foreign language, a person simultaneously interconnects two national cultures: native and foreign one. Good knowledge of the foreign language is impossible without knowledge of its idioms.

Phraseology is an integral and richest part of any language. In idioms we see historical signs of language formation, find unique features of culture and education, which significantly influenced the development of language. Idioms have an original character, it is very difficult to find analogues in the language of translation. For example, along with purely national idioms in English and Uzbek phraseology, there are many international idioms that help to find appropriate meaning in translation. The phraseological fund of any language is a complex conglomerate of native and borrowed idioms with a clear dominance of the first ones. Some idioms retain stylistic elements - representatives of previous eras, reflecting the priorities of the time.

Phraseological translation involves the use in the translation text of stable units of varying degrees of proximity between a unit of English language and the corresponding unit of Uzbek - from full and absolute equivalent to approximate phraseological correspondence. In order to talk further about this method of translation, we will give a definition of the phraseological equivalent.

Phraseological equivalent - it is phraseologism on translation language, by all indicators equal to the translated unit.

Generally, regardless of context, it must have the same idea and stylistic meanings, that is, there should be differences between the relative idioms in terms of meaning content, stylistic relation, metaphoricity and emotional-expressive colour, they should have approximately the same component composition, have a number of the same lexical-grammatical indicators: combination (for example, with regard to the requirement of odorality/inanimity), belonging to the same grammatical category, usage, connection with contextual words-satellites; and another is the lack of national colour.

The mere affiliation of idiom with internationalism is not enough to ensure its correct translation. First, not all "international units" included in English are available in Uzbek. Secondly, despite the same path of translation - calculus, there are still minor formal differences between equivalents (phrase - complex word, sentence - non-sentence construction, different suffixation, etc.), and this sometimes makes the translator very difficult to find out analogues. For example, the Uzbek equivalent of "qo 'yniga qo 'l solmoq" in English "to have a finger in every pie" - a translation of the sentence design (which is much more common in the Uzbek language). Third, although comparatively rare, equivalents may be greater than one and then the translator cannot automatically replace his unit with an equivalent.

The word formed in the meaning of a phraseological unit comes from the use of the word in whole or in part. For example, trying to understand someone 's thoughts is like figuring out what it is. As a result, free combinations are combined to express other content that is similar to what is understood, and the device becomes an idiom. Or "having a finger in pie" as idiom phrase can see the same attitude.

The same phraseological unit can be both composite and expressive. This phenomenon is quite common and occurs mainly by changing the proportion of the structure in phraseologism. For example, "ko'nglini ko'tarmoq" in English "cheer"

is a phraseologism with a built-in compound; but this does not happen in English because its meaning has changed radically: She took great care of everything - took care of children

From the above-mentioned examples, it is clear that the expression of a phraseological unit should take into account not only the lexemes contained therein, but also the morphemes of their presence as a permanent component of the phraseological unit. Because morphemes, along with lexemes, are the internal grammatical structure of idiom. Only parts that are added in connection with speech are not part of the plan of expression of the idiom. For example, "shumliging o'zingning boshingga yetsin" - "let your ideas be in your head" when you say that a phrase should be understood as a structure to express idiom, stylistic expression, lexemes and morphemes; This is added in connection with compound speech in phraseologism as a cross section; Hence it is not included in the structure of expression of idiom. Materials and methods.

In the scientific study of idioms, a general method of distribution in linguistics can be used. Structural and semantic features of idioms have been studied in more detail using the method of distribution. In addition, when studying idioms, it is necessary to take into account their semantic and structural peculiarities with regard to the structure of the content of the language and the structure of its expression. When considering the composition of phraseological units, it is necessary to take into account the types of connections between their components, the nature of the connecting words, using the method of similarities.

In this work we consider idioms as nominative unit of both languages related to the word in semantic and grammatical way with specific formability, stability and reproducibility. It is a combination of two or more words expressing a single meaningful concept. In any language, phraseological units are distinguished, having one type of semantics - a value of work. These units, on our view we can be characterized as popular and most used ones.

The category of work is one of the basic cultural universals, which reflects the picture of each nation as a whole, and the linguistic picture of the national language in particulars. Comparison of language tools reflecting the universals of different languages, will allow to compare language structures, discover similarities and differences. This circumstance that makes relevant the subject of our research work.

We analyzed a number of idioms of the Uzbek and English language with the categorical meaning "work", selected from phraseological dictionaries of Uzbek and English. get/go/set to work (on smth) - ishga kirishmoq a bad workman quarrels with his tools - yomon kosib bigiz tanlar out of work - ishsiz, bekor

many hands make light work - ko'pdan quyon qochib kutilmas

no bees, no honey, no work, no money - mashaqqatsiz baxt kelmas, mehnatsiz taxt kelmas

care killed the cat - ish qaritmaydi, balki g'am qaritadi

such carpenters, such chips - mol egasiga o'xshamasa, harom o'ladi

if you agree to carry the calf they'll make you to carry the cow

- yog'oshning bo'shini qurt yer; daraxtning mo'rtini qurt yer

burn the candle at both ends - kuchini bekorga sarflamoq, kuch berib ishlamoq

burn the midnight oil - kechasi bilan uxlamasdan ishlamoq

Thus, if languages go back to one original source with their borrowing, one can talk about the figurative and stylistic similarity of such idioms, which have become so familiar for both Uzbek and English that we do not think about their origin. However, translation from language to language often changes This is such an interesting phenomenon for English and Uzbek language. So we see the difference of images in the following idioms:

To make a mountain out of a molehill - pashshadan fil yasama

A piece of cake - Oddiy masala

dun's the Mouse - aha, qo'lga tushding-mi, ajab bo'ldi!

has the cat got your tongue? - nima tilingizni yutib yubordingizmi?

off one's own bat - nima bolsa bo'lar

Conclusion.

A comparative typological analysis of the phenomenon of idioms in English and Uzbek phrases made it possible to draw the following conclusions:

1. Phraseological units in Uzbek are subdivided into two types: phraseological unity and phraseological merge, in English language are subdivided on phraseological unity and phraseological fusion, phraseological combinations or collocations.
2. In both languages, phraseological units are known to be grouped according to their semantic properties and meanings.
3. In terms of meaning, phraseological units are essentially two types: pronouns and expressive expressions, and they are analyzed in both languages, and they are mostly grammatical or verbal expressions for expressing words and actions.
4. Thus, the phraseological units in each language have their own linguistic features. But in both languages, phraseological units serve as a unique and rich part of language. Multi-valued phrases help enrich vocabulary and language and combine meaning with emotional meaning.

Idioms can not seen only as a separate part of a linguistics, that can be used, or not used, because they form an essential part of a general dictionary of both languages. At present, it is very important to monitor the replenishment of the Uzbek and English phraseological fund, because idioms appear at great speed, which is due to the development of branches of science, the introduction of new technologies, political games and military conflicts, the influence of which is also essential for English and Uzbek people.

At present, the formation of idioms is important by rethinking stable phrases of a non-idiomatic nature, i.e. terminological combinations from the field of science, technology, sports. Such combinations are easily metaphorizable and as a result of figurative-metaphorical use obtain stable meaningful values, gradually acquiring all signs of idioms, adding their structures.

So we looked at the main ways and means of translating idioms in English and Uzbek languages. We have seen that related problems are considered differently by different linguists, different methods of translation are recommended, divergent opinions are found. Different approaches may be needed in different situations. But the main role here belongs to the personality of the interpreter itself. The interpretator must feel part of the culture in the language of which a text is translated, must be embedded in it, must make the only possible and at the same time unique version of the translation. To do this, the interpretation needs to integrate into his thinking the vast body of realities of foreign culture, and to present other people 's thoughts as clearly and freshly as they were expressed, while fulfilling all the power and wealth of the native language.

References / Список литературы

1. Abduazizov A., Sodiqov A., Bashakov N. Umumiy tilshunoslik T., 1979.
2. Abdullayev F. O'zbek tili leksikasining ba'zi bir masalalariga doir til va adabiyot instituti asarlari. Tosh.: Fan , 1949.
3. Azizova F.S. "Ingizcha-o'zbekcha-ruscha phraseologizmlarning qisqacha lugati". T.: «Fan va texnologiya», 2010. 160 p.
4. Concise dictionary of modern English idioms / V.A. Kabulianskiy, K.G. Savelyeva. M: Astrel: AST: the Keeper, 2007. 175 p.
5. Litvinov P.P. 100 English nouns. 1000 idioms. The key to memory: textbook. / P.P. Litvinov. M.: Astrel: AST: Transitkniga, 2006. 670 p.
6. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. T., 1978.

7. Qilichev E. Hozirgi o'zbek adabiy tili. B., 1999.
8. Sulaymonov M. English lexicology. B., 2004.
9. Межкультурная коммуникация в контексте когнитивной лингвистики. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.homeenglish.ru/Articlesosnovn.htm> / (дата обращения: 28.10.2019).
10. [Электронный ресурс]. Режим доступа: [www. ziyouet.uz/](http://www.ziyouet.uz/) (дата обращения: 28.10.2019).

INGLIZ TILINI O'RGANISHDA LUG'ATLARDAN FOYDALANISH VA YODLASH USULLARI HAQIDA

Qodirov Xoji-Akbar Ulug'bek o'g'li
Andijon davlat chet tillari inistituti
2–bosqich talabasi.

Annotatsiya: Chet tillarini o'rganish – bu nafaqat tilning grammatikasi va sintaksisini o'rganish, balki yangi so'zlarni yodlash va ularni samarali qo'llashni o'z ichiga oladi. Yangi so'zlar o'rganish, tilni amaliy ravishda o'zlashtirishning asosiy elementlaridan biridir. Biroq, ko'plab o'quvchilar yangi so'zlarni yodlashda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Yangi so'zlarni yodlash jarayoni ba'zan vaqt talab qiladigan, zerikarli va murakkab bo'lishi mumkin. Shunday ekan, texnologiyalar yordamida bu jarayonni soddalashtirish va samarali qilishning ahamiyati ortib bormoqda.

Kalit so'zlar: Mnemonika, fonetikaga e'tibor, IELTS, kontekst, Elektron lug'atlar.

Har bir tilni o'rganayotganimizda bizni qiynaydigan va shijoatimizni tushib ketishiga sabab bo'ladigan narsa bu lug'at boyligimizni oshira olmaslikdir. Aytaylik, o'quvchi ingliz tilida kitob o'qimoqda. Uning butun nigohi kitobga qaratilgan, biroq hayoli parishon. Nega? Chunki kitobdagi juda ko'p so'zlar unga notanish bo'ladi. Lug'atni qo'lga olib, har bir yangi so'zning tarjimasini topguncha

toliqib, zerikib ham ketadi. Yangi soʻzlarni beeʻtibor qoldirsa, kerakli maʼlumot ham eʻtibordan chetda qolib ketishi mumkin. Oqibatda na yangi soʻzlarni samarali oʻrganadi, na oʻqiyotgan kitobini yaxshi tushunadi. Darhaqiqat, har qanday xorijiy tilni oʻrganishdagi eng katta muammo bu soʻz yodlashdir. Negaki, bu jarayonda siz oʻnlab yoki yuzlab emas, balki minglab yangi soʻzlarni oʻrganishingiz talab etiladi. Sizning soʻz boyligingiz tilni qay darajada bilishingiz bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, kelajakda boshqa sohalaridagi muvaffaqiyatlaringizga yoʻl ochuvchi kalit hamdir. Mutaxassislarning maʼlumotiga koʻra, qaysi tilda boʻlishidan qatʼiy nazar, kundalik muloqot uchun 1200-2000 ta soʻzni bilish talab qilinadi. Demak, ingliz tilida erkin muloqot qilish uchun shuncha soʻzni bilish kifoya qiladi. Tajribali pedagoglar fikriga qaraganda, Oʻzbekiston oliy oʻquv yurtlariga kirish imtihonlarini topshirish jarayonida ingliz tili fanidan test savollarini muvaffaqiyatli yechish uchun 4500-5000 ta soʻz bilish talab qilinadi. Xorij oliygohlariga kirish uchun topshiriladigan IELTS imtihonida yuqori bal olishni xohlagan oʻquvchi kamida 7000 ta soʻzni mukammal bilishi kerak. Ingliz tilida faoliyat koʻrsatuvchi olimlar, yozuvchilar va shoirlar 12000-15000 ta soʻzdan foydalana olishlari aniqlangan [1].

Mnemonika

Mnemonika – oʻxshashlik, bogʻliqlik asosida xotira hajmini kengaytirish va kerakli maʼlumotlarni eslab qolish uchun maxsus uslublar toʻplamidir. Bunda yangi nomaʼlum boʻlgan tushunchalar inson ongida allaqachon mavjud boʻlgan maʼlumotlar bilan bogʻlanadi va natijada yangi axborotni eslab qolish osonlashadi.

Kalit soʻz usuli yoki fonetikaga eʻtibor

Bu oʻrinda asosiy texnika “kalit soʻz” texnikasi boʻlib, buni talaffuz uslubi deb ham atashadi. Aytaylik, qaysidir soʻzni oʻyladigiz, misol uchun, “a dish” (ingliz tilida “idish” degani). Endi uning qanday talaffuz qilinishiga eʻtibor berasiz va oʻzingizga maʼlum boʻlgan ohangdosh tushuncha bilan bogʻlaysiz. Soʻng esa shular asosida gʻayrioddiy tasavvur topib, tanish makonga joylashtirasiz va paydo boʻlgan yangi tushunchaga doir gap tuzasiz.

Oʻzbek tiliga moslashtirish usuli

Ingliz tilida soʻz yodlayotgan oʻquvchi yana bir qiziq holatga duch kelishi mumkin. U ham boʻlsa, baʼzi inglizcha soʻzlarning oʻzbekcha soʻzlar bilan nafaqat ohangdosh, balki maʼnodosh ekanligi hamdir. Albatta, bunga oʻxshash soʻzlar sanoqli, lekin harakat va izlanishlar orqali bunday soʻzlarni koʻplab topishingiz va soʻz boyligingizni yanada koʻpaytirishingiz mumkin [2].

Palmberg taklif qilganidek, yangi lugʻatni oʻrgatish yangi narsalarni kontekstda taqdim etishdan boshlanishi kerak, soʻngra oʻquvchilarga kontekstdan tashqari soʻzlar bilan ishlash imkoniyati berilishi kerak.

Oʻquvchilarga nomaʼlum lugʻatning maʼnosini u sodir boʻlgan kontekstdan xulosa qilish uchun strategiyalarni taqdim etish, ularni soʻzlarning uzun roʻyxatini yodlashga yoki lugʻatdan nomaʼlum soʻzlarni qidirishga undash oʻqish jarayonini sekin va zerikarli qiladi. Bu, ehtimol, soʻz boyligini haqiqiy oʻrganishga hissa qoʻshmaydi. Honey field oʻquvchilarning kontekstdan maʼno chiqarish Koʻnikmalarini oshirish boʻyicha koʻplab takliflar beradi. Kontekstda lugʻatni oʻrgatishni tanlashning koʻplab sabablari boʻlsa-da, kontekstning haqiqiy qiymati uning haqiqiyligidadir, uning afzalliklari uch xildir. Monsell taʼkidlaganidek, **birinchi navbatda**, soʻzning maʼnosini kontekstda baholash talabalarni taxmin qilish va xulosa chiqarish kabi strategiyalarni ishlab chiqishga majbur qiladi. Bu oʻrganishning rivojlanishi bilan juda foydali boʻladi, chunki ular malakaning oʻziga xos xususiyati boʻlgan oʻz-oʻziga ishonish munosabatini uygʻotadi. **Ikkinchidan**, kontekstda yangi lugʻat elementlarini muntazam ravishda toʻplash, soʻzlarning nutqda muloqot qilish uchun ishlatilishini taʼkidlaydi. Nihoyat **uchinchidan**, yuqorida aytib oʻtilgan barcha omillar oʻquvchining L2 avtonomiyasiga hissa qoʻshadi va unga hamroh boʻlgan bilimlarni uzatishni osonlashtiradi, deyish mumkin. Bundan tashqari, ular soʻz maʼnosining aqliy taqdimoti turli kontekstlarda ketma-ket uchrashish bilan birga yaxshilanishini taʼkidlaydilar. Shunday qilib, u oʻzgartirilishi mumkin, chunki yangi va nozik semantik farqlar qoʻshiladi. Tilning eng muhim mavzulardan biri boʻlib, u qoʻllanilayotgan kontekst va maqsadlarni aks ettirishi katta ahamiyatga ega [3].

Dars jarayonida texnologiyalardan foydalanishning ko'p afzalliklari mavjuddir. Elektron ma'lumotnomalar va lug'atlardan foydalanish o'quvchilarga chet tilidagi ilmiy tadqiqotlardan to'g'ridan-to'g'ri foydalash, talabalarni xorijga jalb qilish, chet tilidagi kasbiy faoliyat, til va nutq qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini beradi. Elektron lug'atlar vizualizatsiya sifatida ham foydalanish imkonini beradi. Ularning multimedia xususiyatlari tufayli o'quvchilarning ko'rish va eshitish xotirasida ma'lumotni yaxshi eslab qolish imkoniyatini taqdim etadi [4].

Xulosa qilib aytganda lug'at boyligining keng ekanligi so'zlashda ifodali nutq shakllanishiga va manoning qisqa, lo'nda shakilda tinglovchiga yetib borishiga yordam beradi. Oddiy so'zlarning ham ingliz tilida murakkabroq fornalari va bazi so'zlar uchun esa so'z birikmalari ya'ni iboralar bor. Lug'at boyligining keng bo'lishi IELTS imtihonlarida ham qo'l keladi. Shunday ekan zerikarli va effektsiz bo'lgan so'zlarni qayta va qayta o'qish orqali yodlagandan ko'ra samarali usllarni ishlab chiqish maqul.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rashidova , Z. ., & Asadova , C. . (2024). Interactive methods in developing young learners' speaking skills. *Theoretical Aspects in the Formation of Pedagogical Sciences*, 3(1), 117–121.
2. “Ingliz tilida lug'at yodlashning samarali usullari” *Ch. Asadova 1, S. Ulug'bekova 2, K. Shamsiyeva 3* doi: <https://doi.org/10.2024/t9gjcj35>
3. “Inzgliz tilida lug'atni o'rgatishning turli usullari” *Sotvaldiyeva Hilola Musinovna. Journal of Advanced Research and Stability Volume: 02 Issue: 10 | Oct - 2022 P-89-91.*
4. “Ingliz tilini o'rganishda lug'atlarning ahamiyati va muammolarni bartaraf etish usullari” Matkarimova malika. *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences Hosted online from Toronto, Canada. Date: 5th March, 2024.*

INVERSIYA HODISASINING ALOGIZM TAMOIYILI ASOSIDA SHAKLLANISH TADQIQI.

Samatova Zulhumor Qudratilla qizi

ADCHTI Ingliz tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi

zulhumorqosimova@gmail.com

Annotatsiya: This article analyzes the linguistic and literary aspects of the inversion phenomenon. Inversion is a syntactic phenomenon that disrupts the usual word order and is based on the principle of alogism. The article examines the structural, semantic, and functional aspects of inversion, highlighting its stylistic and expressive features. Through significant examples from literature and linguistics, the role of inversion and its importance in speech are explained.

Kalit so'zlar: *alogizm, structural, semantik, funksional, inversiya*

Alogizm -bu hali bir xilda talqin qilinmagan lingvostilistik tushuncha bo'lib qaysi bilim sohasi prizmasi orqali talqin qilinishiga qarab, "alogizm" turli funksional-semantik salohiyat bilan to'ldiriladi. Nutq madaniyati nuqtai nazaridan, "alogizm" mantiqiy xatodir.[1.25] Lingvistik lug'at "alogizm"ni stilistik xatoning oqibati sifatida ham, mantiqqa zid fikrlar yoki pleonastik bayonotlarga yoki bir kontekstda o'zaro mos kelmaydigan hodisalarni o'rinsiz birlashtirishga asoslangan usul sifatida tasniflaydi: "Mashina tez yuradi, lekin oshpaz yaxshiroq pishiradi" (E. Ionesko). [2.128]

Alogizmning badiiy amaliyotdagi roli — bu hikoya matnini paradoksal voqealar bilan to'ldirish uchun figura sifatida qo'llaniladi, nutqni tasodifiy assotsiatsiyalar orqali harakat qilishni kafolatlashdir. Ziddiyatli mantiqqa ega bo'lib, alogizm gapning leksik-grammatik va semantik tuzilishini sinxronlashtirishga javobgardir; o'zaro mos kelmaydigan obyektlarni yonma-yon qo'yish; qarama-qarshi hukmni shakllantirish; jumlar o'rtasidagi kommunikativ "uzilish" mavjudligi; mantiqiy bo'shliqni "bezaklash" va boshqalar uchun javobgardir. [3.27]

Inversiya - bu gapdagi soʻzlarning odatiy tartibini oʻzgartirish hodisasi boʻlib, u adabiy asarlarda, ritorik nutqlarda va stilistik maqsadlarda keng qoʻllaniladi. Uni trop yoki nutq figuralari bilan adashtirmaslik kerak, chunki trop bu yunoncha “tropos” soʻzidan olingan boʻlib, “burilish, koʻchma obraz” degan maʼnoni anglatadi shuning uchun A.A. Potebnya tropni “bezatilgan, koʻchma nutq” sifatida tushinilishi kerak deydi. [4.344]

Metafora yoki ironiyadan farqli ravishda, inversiya soʻzlarning asosiy maʼnosini oʻzgartirmaydi shuningdek, u anafora yoki xiazma kabi ritorik figuralardan farq qiladi. Aksincha, inversiya sintaktik, semantik va funksional jihatlarga ega boʻlgan lingvistik hodisa hisoblanadi. Ushbu maqolada inversiyaning alogizm tamoyiliga asoslanganligi, uning strukturaviy shakllanishi va maʼno hamda vazifaviy jihatlari tahlil qilishni maqsad qildik.

Inversiya hodisasi alogizm tamoyiliga asoslanib uning roli juda muhim ahamiyat kasb etadi Alogizm - bu mantiqiy ketma-ketlikni buzish tamoyili boʻlib, inversiyaning asosiy xususiyatlaridan biridir. Ingliz tilida oddiy sintaktik tartib Subyekt-Feʼl-Obyekt (SVO) shaklida boʻladi. Inversiya paytida bu tartib oʻzgarib, gapdagi elementlarning odatiy joylashuvi buziladi, bu esa urgʻu va stilistik taʼsir kuchini oshiradi.

Misol uchun:

- **Toʻgʻri soʻz tartib:** *"I have never seen such beauty."*
- **Inversiya:** *"Never have I seen such beauty."*

Inversiyali gapda "never" soʻzi gap boshiga oʻtib, urgʻu kuchayadi va ifoda taʼsirchan boʻlib qoladi.

Strukturaviy nuqtai nazardan, inversiya asosan yordamchi feʼllar, inkor zarralari va soʻroq gaplar orqali hosil qilinadi. Asosiy turlari quyidagilar:

Subyekt-yordamchi fe'l inversiyasi: Yordamchi fe'l subyektdan oldin keladi, ko'pincha so'roq va shartli gaplarda uchraydi.

"Had I known, I would have helped."

Inkor inversiyasi: Inkor ifodalar gap boshiga kelganda, fe'l subyektdan oldin joylashadi.

"Rarely do we witness such dedication."

Lokativ inversiya: Joylashuvni bildiruvchi ibora gap boshiga o'tganda, fe'l subyektdan oldin keladi.

"On the hill stood an ancient castle."

Taqqoslash inversiyasi: "so" va "such" bilan kelgan gaplarda inversiya yuzaga keladi.

"So intense was his fear that he could not move."

Adabiy uslubda inversiya o'ziga xos ta'sir yaratish uchun qo'llaniladi.

"Many a time did he recall those moments."

Inversiya gapning asosiy ma'nosini o'zgartirmaydi, biroq axborotni qanday qabul qilishga ta'sir qiladi. Uning semantik ta'siri quyidagilarda ko'rinadi, inversiya orqali gapdagi ma'lum bir qism ajratib ko'rsatiladi va urg'u qo'yiladi.

"Seldom has she been so excited." ("seldom" so'ziga urg'u berilgan)

Inversiya orqali taqqoslash yoki qarama-qarshilik kuchayadi. "Gone are the days of peace." (O'tgan va hozirgi davr kontrasti)

Subyekt yoki asosiy fe'l keyinroqqa surilishi dramatik effekt yaratadi.

"Deep in the forest lay an undiscovered treasure."

Ko‘pincha adabiy matnlarda inversiya badiiy obrazlilikni oshirish uchun ishlatiladi.

"High above the clouds flew the mighty eagle."

Funksional jihatdan nutq va yozuvda inversiyaning quyidagi vazifalari mavjud:

1. **Stilistik va estetika uchun xizmat qiladi:** She‘riyat va badiiy adabiyotda ritm va o‘ziga xoslik yaratadi.

"High above the mountains soared the eagle."

2. **Bog‘liqlik va izchillikni ta‘minlaydi:** Hikoyalarda mantiqiy oqimni saqlab turadi.

"Not only did he win the race, but he also set a new record."

3. **Rasmiylik va badiiy ifodani oshiradi:** Huquqiy matnlar, tarixiy va she‘riy uslubda qo‘llaniladi.

"Little did they know what awaited them."

4. **O‘quvchining e‘tiborini jalb qilish:** Adabiy asarlarda kutilmagan boshlanish yoki kulminatsiya yaratish uchun qo‘llaniladi.

"Never before had he seen such horror."

5. **Ritorik ta‘sirni kuchaytirish:** Nutq uslubida e‘tiborni oshirish uchun ishlatiladi.

"So true were his words that none could argue."

Inversiya na trop va na ritorik figura bo‘lib, u sintaktik, semantik va funksional xususiyatlarga ega bo‘lgan lingvistik hodisadir. U alogizmga asoslanadi, chunki gapning mantiqiy tartibini buzadi. So‘zlarning tartibini o‘zgartirish orqali inversiya

urgʻu, kontrast va dramatik effekt yaratishga xizmat qiladi. Uning strukturaviy, semantik va funksional jihatlarini bilish esa til va adabiyotni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bundan tashqari, inversiya badiiy adabiyot va poetik ifodalarda keng ishlatilishi bilan ham ahamiyatlidir.

William Shakespeare "Macbeth" asarida ushbu misrasi orqali "fair" va "foul" soʻzlarining oʻrnini almashtirgan va bu inversiya orqali yaxshilik va yomonlikning chalkashligini ifodalab kelgan.

"Fair is foul, and foul is fair."

"Fair is foul, and fair is foul." [5.9]

Samuel Taylor "The Rime of the Ancient Mariner" (1798) asarida inversiya hodisasiga

"A sadder and a wiser man, He rose the morrow morn."

"He rose the morrow morn, a sadder and a wiser man."

Bu misrada "He rose the morrow morn" (u ertalab turdi) iborasi oxiriga oʻtkazilgan, bu esa urgʻuni "a sadder and a wiser man" (gʻamgin va dono odam) iborasiga qaratadi. [6.17]

Jane Austen, "Pride and Prejudice" asarida quyidagi jumlada invversiya hodisasidan foydalangan:

" In vain did Elizabeth attempt to make her reasonable, and Jane to make her resigned." [7.95]

Bu misrada "in vain" (behuda) iborasi gap boshiga oʻtkazilgan, bu esa uning taʼsirchanligini oshiradi

Inversiya na trop va na ritorik figura bo'lib, u sintaktik, semantik va funksional xususiyatlarga ega bo'lgan lingvistik hodisadir. U alogizmga asoslanadi, chunki gapning mantiqiy tartibini buzadi. So'zlarning tartibini o'zgartirish orqali inversiya urg'u, kontrast va dramatik effekt yaratishga xizmat qiladi. Uning strukturaviy, semantik va funksional jihatlarini bilish esa til va adabiyotni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bundan tashqari, inversiya badiiy adabiyot va poetik ifodalarda keng ishlatilishi bilan ham ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Энциклопедический словарь-справочник. Выразительные средства русского языка и речевые ошибки и недочёты / под ред. А.П. Сковородникова. – 6-е изд., стереотип. – Москва: ФЛИНТА, 2017. – 480 с. (с.25)
2. Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов / Т.В. Жеребило. Изд. 5-е, испр. и доп. – Назрань: ООО «Пилигрим», 2010. – 486 с. (с.128)
3. Литературная энциклопедия: В 11 т. — [М.], 1929—1939. Т. I. — [М.]: Изд-во Ком. Акад., 1930
4. Потебня А.А. П64 Теоретическая поэтика / Сост., вступ. ст., коммент. А.Б. Муратова. — М.: Высш. шк., 1990. — 344 с. — (Клас сика литературной науки).
5. <https://shakespeare.folger.edu/> The Tragedy of Macbeth by William Shakespeare, p 9
6. The Rime of the Ancient Mariner Samuel Taylor Coleridge (1798) p,17
7. Jane Austen, "Pride and Prejudice" 1813 p.95
https://royallib.com/book/Austen_Jane/Pride_and_Prejudice.html

AMERIKA “YO’QOTILGAN AVLOD” ADABIYOTI: URUSH FOJIASI VA ADABIY MEROS

Siddiqova Iroda Boxodir qizi
Namangan davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Yo‘qotilgan avlod” tushunchasi va uning Amerika adabiyoti va madaniyatidagi o‘rni hamda Birinchi jahon urushidan keyin shakllangan ushbu adabiy va madaniy harakat vakillarining hayotga bo‘lgan qarashlari, ruhiy tushkunlik, umidsizlik va begonalik mavzulari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Yo‘qotilgan avlod, Birinchi jahon urushi, Richard Aldington, Vera Brittain, Urush adabiyoti, Ruhiy travma, Begonalik, Modernizm, “Death of a Hero”, “Testament of Youth”, Gender tengsizligi, Adabiyotda ayol nigohi, Urush va madaniy inqiroz.

“Yo‘qotilgan avlod” tushunchasi urushdan omon qolgan ko‘plab insonlar o‘z orzu-umidlari, hayotga bo‘lgan qiziqishlari, yo‘nalishlarini yo‘qotib, sarson-sargardon, yo‘l-yo‘riqsiz ruhiy tushkunlikka tushganlarga nisbatan ishlatilgan. “Yo‘qotilgan avlod” adabiyoti ham aynan Birinchi jahon urushida ishtirok etib, vatanga qaytib o‘zligini topa olmagan avlod vakillari bayon etilgan ijodkorlar turkumidagi adabiyotga aytiladi. Shu bilan birga ushbu istiloh o‘sha davr ijodkorlarining shaxs sifatida dunyoqarashi, tushunchalari, hayotiy qadriyatlarining qayta tug‘ilishi ramzi sifatida ham tushuniladi.²⁰⁰

“Yo‘qolgan Avlod” atamasining manbai Parijda yashagan amerikalik yozuvchi Getrud Stayn bilan bog‘liq bo‘lib, u bu tushunchani urushdan keyin o‘z yo‘lini topolmayotgan yosh avlodni tasvirlash uchun ishlatgan. Bu ibora keyinchalik Ernest Hemingueyning “The Sun Also Rises” (Quyosh baribir chiqaveradi, 1926) romanida epigraf sifatida qo‘llanilib, keng ommaga tanitilgan. Heminguey ushbu asar orqali o‘z davrining umidsizlik va ma‘nosizlik muammolarini ochib bergan.

Tarixiy sharoit nuqtai nazaridan, 1914–1918-yillardagi Birinchi Jahon urushi insoniyat tarixida chuqur iz qoldirdi. Urush texnologiyalarining rivojlanishi va millionlab insonlarning nobud bo‘lishi natijasida ilgari mavjud bo‘lgan taraqqiyotga bo‘lgan ishonch izdan chiqdi. Urush qatnashchilari va undan keyin

²⁰⁰ Choriyeva Shahnoza Shuhratovna. Ingliz “Yo‘qotilgan avlod” adabiyotida ayollar obrazining badiiy o‘ziga xosligi (Richard Oldington va Vera Britten asarlari misolida). Toshkent-2022

voyaga yetgan avlod uchun jamiyatga qaytish, qadimiy qadriyatlarni qabul qilish mushkul bo‘lib qoldi.

Urushdan keyingi davr — “Gullab-yashnagan Yigirmanchi Yillar” — tashqi ko‘rinishda iqtisodiy yuksalish, musiqa va iste’molchilik madaniyati bilan ajralib turgan bo‘lsada, aslida ko‘plab ijodkorlar uchun bu davr ichki bo‘shliq va hayotiy maqsad yetishmasligi bilan bog‘liq edi.

Bu davrda yozuvchilari asosan quyidagi asosiy mavzular va uslublar bilan ijod qilganliklari bilan ajralib turadi.

- Umidsizlik va Tanqid: An’anaviy qadriyatlarga va Amerikaning Orzu g‘oyasiga nisbatan shubha va kinoya.

- Begonalik va O‘zlikni Izlash: Qahramonlar ko‘pincha o‘z jamiyatidan ajralgan, ma’nosiz hayotga duch kelgan bo‘ladi.

- Urushning Fojiali Ta’siri: Urush inson ruhiyatiga qanday zarar yetkazishini ko‘rsatish.

- Modernistik Eksperimentlar: Adabiy shakllarni yangilash, ong oqimi texnikasi va minimalizmga e’tibor qaratish.

“Yo‘qolgan Avlod” harakati bir necha mashhur yozuvchilar va san’atkorlarni o‘z ichiga oladi. Ularning asarlarida begonalik, umidsizlik va hayot ma’nosini izlash kabi mavzular aks etadi. Eng asosiy vakillaridan biri - Ernest Heminguey. Oddiy va sodda uslubda yozgan Hemingueyning “The Sun Also Rises” (1926) va A Farewell to Arms (Qurol bilan xayrlashuv, 1929) asarlarida urushning befoyda fojiasi va insonning chidamliligi tasvirlanadi.²⁰¹

Ushbu davrning yana bir mashxur namoyondasi - F. Skot Fitzjerold. U “The Great Gatsby” (Buyuk Getsbi, 1925) asarida boylik va hashamat ortida yashiringan ma’naviy inqirozni fosh etadi. Shuningdek, Amerikaning “Orzu’ g‘oyasining soxta tomonlarini ochib beradi.”²⁰²

²⁰¹Hemingway, Ernest. The Sun Also Rises. New York: Scribner, 1926.

²⁰²Fitzgerald, F. Scott. The Great Gatsby. New York: Charles Scribner’s Sons, 1925.

Richard Aldington ingliz modernizm adabiyotining yorqin namoyandalaridan biri bo'lib, Birinchi jahon urushida qatnashgan va bu tajriba uning asarlariga kuchli ta'sir ko'rsatgan. U o'zining mashhur asari "Death of a Hero" (Qahramonning O'limi, 1929) orqali urushning romantik va qahramonlik timsolini butunlay inkor etadi. "Death of a Hero" romanida Aldington urushni shafqatsiz va be'manilik bilan tasvirlaydi. U bosh qahramon Jorj Uinterburn obrazi orqali yosh avlodning orzu-umidlari qanday qilib urushda barbod bo'lishini ko'rsatadi. Roman klassik qahramonlik g'oyalarini tanqid qiladi, urushda "qahramonlik" emas, balki insoniylikni yo'qotish markaziy mavzu bo'lib qoladi. Aldington urushni romantiklashtirgan qadriyatlarni tanqid qilib, zamonaviy jamiyatning axloqiy inqirozini ko'rsatadi.

Aldingtonning "Yo'qotilgan Avlod" dagi o'rni: Uning asarlari Heminguey yoki Fitzjeroldniki kabi urushdan keyingi umidsizlik, begonalik va ma'nosizlikni aks ettiradi. U urushni faqat tarixiy voqea sifatida emas, balki butun bir avlodning ruhiy fojiasi sifatida tasvirlagan.

Vera Britten ingliz yozuvchisi, tarixchi va tinchlik faoli bo'lib, urushning insoniy oqibatlarini tasvirlashda muhim rol o'ynagan. Uning eng mashhur asari — "Testament of Youth" (Yoshlik Vasiyati, 1933) — xotira janridagi muhim adabiy meros bo'lib, Birinchi jahon urushining yosh avlod hayotiga ko'rsatgan ta'sirini ochib beradi. "Testament of Youth" autobiografik asar bo'lib, Brittenning urushdan oldingi orzulari va urushdan keyingi chuqur ruhiy jarohatlari haqida hikoya qiladi. Asarda urush paytida Britten ko'plab yaqinlarini, jumladan unashtirilgan yigitini va do'stlarini yo'qotganini tasvirlaydi. U urushning ayollar hayotiga ta'siri va gender tengsizligi mavzulariga ham e'tibor qaratgan hamda, uning asarlari boshqa yozuvchilardan farqli o'laroq, ayol nigohi orqali urushning fojiali oqibatlarini ko'rsatadi. U urushga qarshi tinchlik harakati faoli bo'lib, urushning befoydaligi va insoniy qadriyatlarni yo'qotish haqida ochiq va halol gapirgan.²⁰³

²⁰³ Choriyeva Shahnoza Shuhratovna. Ingliz "Yo'qotilgan avlod" adabiyotida ayollar obrazining badiiy o'ziga xosligi (Richard Oldington va Vera Britten asarlari misolida). Toshkent-2022

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, "Yo'qolgan Avlod" adabiyoti Amerika madaniy merosida o'chmas iz qoldirdi. Ularning hayotiy haqiqatga sodiqligi va zamonaviy dunyoning murakkabliklarini ochib berishga bo'lgan intilishi yangi avlod yozuvchilariga ilhom manbai bo'lib xizmat qildi. Ularning iste'molchilik jamiyatini tanqid qilgan, axloqiy qadriyatlardagi bo'shliqlarni ochib bergan asarlari bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Heminguey, Fitzjerold va ularning zamondoshlari adabiyot orqali jamiyatning eng chuqur muammolarini aks ettira olgan.

Hemingueyning "The Sun Also Rises" asaridagi mashhur ibora bilan yakunlaymiz:

"Sizlar hammangiz yo'qolgan avlodsiz."

Bu oddiy, ammo kuchli jumla faqat bir guruh yozuvchilarni emas, balki urush fojiasi, hayotiy ma'no izlash va zamonaviy jamiyatning murakkabliklari bilan kurashgan butun bir avlodni tavsiflab beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Choriyeva Shahnoza Shuhratovna. Ingliz "Yo'qotilgan avlod" adabiyotida ayollar obrazining badiiy o'ziga xosligi (Richard Oldington va Vera Britten asarlari misolida). Toshkent-2022.
2. Hemingway, Ernest. The Sun Also Rises. New York: Scribner, 1926.
3. Fitzgerald, F. Scott. The Great Gatsby. New York: Charles Scribner's Sons, 1925.
4. Choriyeva Shahnoza Shuhratovna. Ingliz "Yo'qotilgan avlod" adabiyotida ayollar obrazining badiiy o'ziga xosligi (Richard Oldington va Vera Britten asarlari misolida). Toshkent-2022.

CHET TILLARINING O'RGANISHNING AHAMIYATI VA ADABIYOTNING TILNI O'ZLASHTIRISHDAGI O'RNI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi
Mamasaoliyev Sultonmurod Olimjon o'g'li

E-mail:sultonmurod mamasoliyev01@gmail.com

[Tel:+998330082805](tel:+998330082805)

Ilmiy rahbar: Muqimjon Axunov Muhammadaminovich
(PHD) Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori,dotsent

E-mail:muqimjon.axunov@bk.ru

[Tel:+998979977443](tel:+998979977443)

Annotasiya: Chet tillarini o'qitish va ularning adabiyoti bilan tanishtirish O'zbekistonda zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. Bu jarayon nafaqat tilni o'rganishni, balki madaniy almashinuv, dunyoqarashni kengaytirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Chet tillarini o'qitishning ahamiyati, adabiyot bilan tanishtirishning o'рни va samarali usullar haqida fikr yuritish muhimdir.

Kalit so'zlar: Xorijiy investitsiya,truзим,dialog , monolog ,kognetiv fikrlash ,metafora, idiomatik ifoda, Shakespear asarlari,Richar Brome " The City Witt" asari

Annotation: Teaching foreign languages and introducing their literature is one of the important directions of modern education in Uzbekistan. This process not only involves learning a language but also contributes to cultural exchange, broadening worldviews, and developing international cooperation. It is important to discuss the significance of teaching foreign languages, the role of literature in this process, and effective methods of instruction.

Key words: Foreign investment, Tourism, Dialogue, Monologue, Cognitive thinking, Metaphor, Idiomatic expression, Shakespeare's works, Richard Brome's "The City Witt

Аннотация: Преподавание иностранных языков и ознакомление с их литературой являются одним из важных направлений современного образования в Узбекистане. Этот процесс включает не только изучение языка, но и способствует культурному обмену, расширению кругозора и развитию международного сотрудничества. Важно рассмотреть значимость

преподавания иностранных языков, роль литературы в этом процессе и эффективные методы обучения.

Ключевые слова: Иностранные инвестиции, Туризм, Диалог, Монолог, Когнитивное мышление, Метафора, Идиоматическое выражение, Произведения Шекспира, Произведение Ричарда Брома "The City Witt"

O'zbekiston xorijiy mamlakatlar bilan iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarni kengaytirmoqda. Chet tillarini bilish, ayniqsa ingliz, rus, xitoy va koreys tillarini o'rganish, bu aloqalarni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, turizmni rivojlantirish va texnologiyalarni o'zlashtirish chet tillarini biluvchi mutaxassislarisiz amalga oshirish qiyin. Bundan tashqari chet tillarini o'rganish insonning dunyoqarashini boyitadi va tolerantlikni oshiradi. Til o'rganish miya faoliyatini yaxshilaydi, xotirani mustahkamlaydi va kognetiv fikrlash qobiliyatini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ikki yoki undan ortiq tillarni biluvchi odamlar muammolarni tezroq hal qilish va vaziyatga tog'ri baho berish qobiliyatiga ega. Chet tillarini bilish o'quvchilar va talabalar uchun xorijiy universitetlarda tahsil olish, ilmiy ishlar olib borish va zamonaviy bilimlar bilan tanishish imkoniyatlarini ochadi. Bu O'zbekistonda ta'lim va fan sohasidagi rivojlanishga hissa qo'shadi.

Chet tillarini o'qitishda , adabiyot asarlaridan foydalanish samarali usullardan biridir. Adabiyot orqali tilni o'rganish tilning badiiy jihatlari, idiomatik ifodalar, metaforalar va har bir millatga xos badiiy uslublar bilan tanishish imkoniyatini beradi. Bu tilni chuqurroq o'rganishga va tushinishga yordam beradi. Har bir asar muayyan davr va madaniyatni haqida ma'lumot beradi. Adabiyot orqali o'qituvchi va o'quvchilar turli mamlakatlarning tarixi, madaniyat va qadriyatlarini o'rganishlari mumkin. Adabiy asarlardagi dialoglar va monologlar orqali nutq qobiliyati, so'z boyligi va grammatik qoidalarni o'rganish osonlashadi. Bu o'quvchilarning o'zi o'rganiyanayotgan tilida gapirish qobiliyatini oshirishga yordam beradi.

Zamonaviy ta'limda o'quvchilarni faol qatnashishiga asoslangan metodlar, masalan, rolikli o'yinlar, turli xil debatlar, loyihalar va guruh ishlari samarali

hisoblanadi. Texnologiyalardan foydalanish ham til o'rganish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Kompyuter dasturlari, mobil ilovalar, onlayn platformalardagi tilga doir kontentlar kabi texnologik metodlar til o'rganishni osonlashtiradi. xorijiy asarlaridan foydalanish orqali o'quvchilarga chet tilidagi adabiy asarlarni o'qish, ularni tahlil va muhokama qilish mashg'ulotlari samarali usullardan biridir. Bu usul tilni o'rganishni qiziqarli qiladi va o'quvchilarning madaniy bilimlarini oshiradi. Maktablar va universitetlar chet tillarini o'qitishda madaniy tadbirlar, til olimpiadalari va almashinuv dasturlarini tashkil qilishlari mumkin. Bu o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularni amaliy til qo'llashga undaydi.

Yana qo'shimcha qilsak, chet tillarining oson va tushinarliroq o'qitish usulilaridan bir bu – adabiyotdir. Adabiyot asarlari til o'rganish jarayonida quyidagi jihatlarda muhim rol o'ynaydi

Birinchisi: Leksikani Boyitish, ya'ni, adabiyot asarlari orqali o'quvchilar yangi so'zlar va iboralar bilan tanishishadi. Bu ularning lug'at boyligini oshirishga yordam beradi. Masalan, roman yoki hikoyalarda turli mavzular (sevgi, do'stlik, tabiat, tarix) haqida so'zlashiladi, bu esa o'quvchilarga turli sohaga oid so'zlarni o'rganish imkoniyatini beradi va keyinchalik bu lug'at boyligi bilan o'qish va yozish bo'limida qiyinchilikka uchramaydi

Ikkinchisi: albatta grammatikani chuqurroq tushunish, adabiyotda qo'llanilgan grammatik qurilmalar o'quvchilarga qoida va istisnolarni amaliy misollar orqali o'rganish imkoniyatini beradi. Masalan, she'rlarda qo'llanilgan metaforalar yoki romanlardagi murakkab gap tuzilmalari grammatikani tushunishni osonlashtiradi. "It rains cats and dogs" iborasi ingliz tilida kuchli yomg'ir yog'ishini ifodalash uchun qo'llaniladi. Ba'zi tadqiqotchilar iboraning kelib chiqishini 17-asrga borib taqalishini ta'kidlashadi. Masalan, dramaturg Richard Brome 1652-yilda "The City Witt" asarida "It shall rain dogs and polecats" (Bu itlar va tulkilardan iborat yomg'ir yog'adi) deb yozgan. yoki bu iboraning yana bir kelib chiqish sababi: Drenaj tizimlari va o'lik hayvonlar: 17-asr Yevropasida drenaj tizimlari yaxshi rivojlanmagan bo'lib, kuchli yomg'ir paytida ko'chalarda to'plangan suv bilan birga

o'lik hayvonlar ham oqib ketgan. Bu hodisa odamlar orasida kuchli yomg'irni "itlar va mushuklar yog'ishi" bilan bog'lashiga olib kelgan.

Va so'ngisi : Madaniyatni O'rganish, adabiyot madaniyatni tushunishning eng yaxshi manbalaridan biridir. Har bir adabiy asar o'z davri, muhiti va qadriyatlarini aks ettiradi. Masalan, ingliz adabiyotidan Jane Austen asarlari orqali 19-asr Angliya jamiyatini, yoki Mark Tvenning asarlari orqali Amerika tarixini o'rganish mumkin.

Har bir til o'rganishda darajalar bo'lganidek adabiyot tanlashda ham darajalar bor. Masalan: Qisqa hikoyalar va she'rlardan foydalanish asosan boshlang'ich darajadagi o'quvchilar uchun juda qulaydir. Ular qisqa va tushunarli bo'lgani uchun o'quvchilarga yangi so'zlar va grammatik qoidalarini o'rganishda yordam beradi. Lekin Yuqori darajadagi o'quvchilar uchun romanlar va pyesalar kengroq til va madaniyatni o'rganish imkoniyatini beradi. Masalan, Shakespear pyesalari orqali ingliz tilining tarixiy rivojini o'rganish mumkin. Agar etibor bersak

- "Assassination" (qotillik) — "Macbeth" pyesasida birinchi marta ishlatilgan.

- "Bedazzled" (ko'zni qamashtirilgan) — "The Taming of the Shrew" asarida uchraydi.

- "Lonely" (yolg'iz) — Shakespeare bu so'zni zamonaviy ma'noda birinchi bo'lib ishlatgan yozuvchi hisoblanadi va grammatikkaga ham yetarlicha zamonavilashish kiritgan insondir. U quyidagi o'zgartirishlarni amalyotda qo'llagan .

"Do" yordamchi fe'lining keng qo'llanilishi:

Shakespeare asarlarida "do" yordamchi fe'li savol va inkor shakllarida keng qo'llanila boshladi. Masalan:

"Do you not know me?" (Hozirgi shakli: "Don't you know me?")

Bu o'zgarish zamonaviy ingliz grammatikasining asoslaridan biriga aylandi.

- Fe'l shakllarining qisqarishi:

Shakespeare asarlarida fe'llarning qisqa shakllari keng qo'llanilgan. Masalan:

"'Tis" ("It is" ning qisqartmasi) — "Hamlet"da: *"'Tis a consummation devoutly to be wished

Shakespeare ingliz grammatikasiga bevosita yangi qoidalar kiritmagan, lekin uning asarlari orqali tilning rivojlanishida muhim rol o'ynadi. U fe'l shakllarini soddalashtirdi, yangi so'zlar va iboralar kiritdi, gap tuzilmasini moslashuvchan qildi va she'riy uslubni grammatikaga uyg'unlashtirdi. Shakespeare ta'siri hozirgi kunda ham davom etmoqda, bu esa uning asarlarini ingliz tilining tarixiy rivojlanishini o'rganishda noyob manba qiladi.

Xulosa qilsa: Chet tillarini o'qitishda adabiyotdan foydalanish til o'rganishni qiziqarli va samarali qilishning eng yaxshi usullaridan biridir. Adabiyot orqali o'quvchilar nafaqat tilni, balki madaniyat, tarix va insoniy qadriyatlarni ham o'rganishadi. O'qituvchilar adabiyotni o'qitishda innovatsion usullardan foydalanish orqali o'quvchilarning qiziqishini oshirishlari mumkin. Kelajakda adabiyotdan foydalanishni kengaytirish chet tillarini o'qitish samaradorligini yanada oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyot va manbalar:

1. William Shakespeare "Macbeth", "The Taming of the Shrew" asarlari
2. Ben Crystal & David Crystal – Shakespeare's Words: A Glossary and Language Companion (2002)
3. Louise M. Rosenblatt – Literature as Exploration (1938)

ENHANCING STUDENTS' LANGUAGE SKILLS THROUGH LITERATURE IN THE EFL CLASSROOM

*Dadajonova Muxtasar,
student, FerSU
Islom Jurayev,
teacher, FerSU*

English, a language with roots tracing back to ancient times, remains one of the most widely debated and influential languages in the world today. Its versatility makes it adaptable to individuals of all backgrounds and circumstances, catering to

diverse needs and skill levels. As a global lingua franca, English bridges communication gaps, fostering international collaboration and understanding. It also unlocks access to a vast repository of knowledge, as a significant portion of the world's information is available in this language. Proficiency in English opens doors to higher education, career advancement, and active participation in the global economy. Furthermore, it cultivates critical thinking, creativity, and cultural awareness, equipping students with the tools to thrive in an increasingly interconnected world.

Recall that there are also settings where the language is available to be dominant officially, while somewhere it is a secondary language. Looking for examples, we can immediately say that countries such as Australia or the USA compensate for English at the dominant level, since their history from their colonization is closely related to those stories on history. We can also count on other countries where there is a great demand for English and the choice where immigrants and students fall on this. It is somewhere in the USA, Canada, Australia, and New Zealand as well as other countries where English is a subject of high importance. Such countries learn a language often referred to as ESL, and it teaches TESL. And some countries such as Egypt, Uzbekistan, Venezuela, and Saudi Arabia the language is referred to as EFL, and the teaching is TEFL. It makes sense because English is the primary language of international communication in various fields such as science, technology, business, and diplomacy. Its prominence enables individuals from diverse linguistic backgrounds to exchange ideas, collaborate on projects, and engage in cross-cultural dialogue. In this case, TEFL frequently relies on theories of language acquisition to design effective lesson plans and teaching strategies tailored to the needs and proficiency levels of their students. In the context of enhancing students' language proficiency through literature in the English as a Foreign Language (EFL) classroom, it is imperative to align with evolving educational paradigms. The renewed content of English language educational programs emphasizes the application of knowledge, emphasizing not just memorization but engaging in meaningful activities. This

approach is essential for preparing students to address both educational and everyday challenges, aligning with the societal requirements for highly educated individuals capable of solving complex issues.

Understanding theories such as communicative language teaching or the input hypothesis helps instructors create immersive learning environments that promote language acquisition. TEFL intersects with literature in several meaningful ways, enriching language learning experiences and fostering a deeper understanding of both language and culture. The use of literature in EFL classrooms encompasses a wide range of purposes and benefits across various domains, including education, entertainment, cultural preservation, and personal enrichment. Literature serves as a valuable educational tool across academic disciplines, from language arts and literature classes to history, social studies, and even science. Analyzing literary works helps students develop critical thinking skills, enhance their reading comprehension abilities, and deepen their understanding of complex themes and human experiences. Literature preserves and conveys cultural heritage, traditions, values, and historical perspectives from different societies and periods. By studying literary texts, readers gain insights into the customs, beliefs, and social dynamics of diverse cultures, contributing to cultural preservation and intergenerational transmission of knowledge. According to Kramsch [4,3], learners can become actively involved in creating meaning through the effective utilization of communicative language approaches. The conversational aspect of literary texts can significantly facilitate this engagement.

The theoretical framework comprises concepts and scholarly references relevant to the dissertation topic, demonstrating a thorough understanding of the subject matter and its broader academic context [R.Rogers, 5,1708]. Moreover, the framework facilitates comprehension of ideas and variables through defined definitions, while also contributing to the generation of new knowledge by validating or challenging theoretical assumptions [A.Andersson &A.Grönlund, 2,1-16]. Literature fosters empathy and understanding by immersing readers in the lives, emotions, and perspectives of fictional characters or real-life individuals

portrayed in biographies and memoirs. Literature serves as a platform for social commentary, critique, and exploration of contemporary issues and societal challenges. Indeed, not only S.Krashen [3,120], but other renowned educators and language experts also emphasize the critical role of selecting appropriate texts in language instruction. Authors use their literary works to address themes such as inequality, injustice, prejudice, and political oppression, prompting readers to reflect on social dynamics and advocate for positive change. Furthermore, reading enhances cognitive skills, as supported by Agustín Llach [1,8] and K.Swaffar and K.Arens, who advocate for the use of literary texts to cultivate strong readers with advanced cognitive abilities, enabling learners to effectively tackle real-world challenges in society.

Despite the challenges faced by the student in understanding English texts, his determination to persevere and comprehend the meaning highlights a commendable attitude towards reading literature. The student's decision to resort to reading in Russian or Uzbek when encountering difficulties demonstrates resourcefulness rather than a lack of motivation. It indicates a willingness to engage with the text through alternative means to grasp its essence. Moreover, the student's commitment to understanding the meaning of English literature reflects a deeper desire for knowledge and intellectual growth. By persisting through linguistic barriers and actively seeking comprehension, the student engages in a process of cognitive development and critical thinking. Each encounter with unfamiliar words or contexts becomes an opportunity for learning and expansion of understanding. Additionally, the student's willingness to engage with literature in multiple languages underscores the importance of cultural and linguistic diversity in education. While English may present challenges, the student's ability to draw upon their native languages as resources for understanding demonstrates the interconnectedness of language learning and cultural identity. In essence, the student's approach to reading literature in English exemplifies resilience, determination, and a thirst for knowledge.

To sum up, by incorporating these literature-based techniques into language instruction, educators can effectively enhance students' reading skills, promote deeper engagement with texts, and foster a lifelong appreciation for literature and language learning. Understanding theories such as communicative language teaching or the input hypothesis helps instructors create immersive learning environments that promote language acquisition. TEFL intersects with literature in several meaningful ways, enriching language learning experiences and fostering a deeper understanding of both language and culture. The use of literature in EFL classrooms encompasses a wide range of purposes and benefits across various domains, including education, entertainment, cultural preservation, and personal enrichment. Literature serves as a valuable educational tool across academic disciplines, from language arts and literature classes to history, social studies, and even science. Analyzing literary works helps students develop critical thinking skills, enhance their reading comprehension abilities, and deepen their understanding of complex themes and human experiences.

Literature

1. Agustín Llach, M. P. (2017). Teaching Language Through Literature: The Waste Land in the ESL Classroom. *Odisea (Almería, Spain)*(8), 7-17.
2. Andersson, A., & Grönlund, Å. (2009). A conceptual framework for e-learning in developing countries: A critical review of research challenges. *The electronic Journal of information systems in developing Countries*, 38(1), 1-16.
3. Krashen, S. The input hypothesis: issue and implications. - Englewood: Laredo publishing, 2013. - 120 p.
4. Kramsch, C. (1993). Context and culture in language teaching. Oxford University Press
5. Rogers, R. H. (2016). Using lenses to make sense of research: A review of Sharon M. Ravitch and Matthew Riggan's reason & rigor: How conceptual frameworks guide research. *The Qualitative Report*, 21(9), 1708.

OLIY TA'LIMDA FALSAFA FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHDA ILMIY-TADQIQOT ISHLARINING AHAMIYATI

Ismadiyorov Komil Maxamadiyorovich

Andijon davlat pedagogika instituti, Ijtimoiy fanlar kafedrası katta
o'qituvchisi, Andijon shahar Do'stlik ko'chasi 4-uy, E-mail:

anddupimanaviyat@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida falsafa fanini o'qitish metodikasini takomillashtirishda ilmiy-tadqiqot ishlarining ilmiy-nazariy yechimlari, metodolgik asoslari haqida fikr-mulohazalar bayon etilgan. Falsafa fanini o'qitishda ilgari surilgan bir qator qarashlar, fikrlar va nazariyalar falsafa fanini o'qitish konsepsiyasini ishlab chiqishni talab qiladi va tadqiqotimiz doirasida falsafa fanini o'qitish metodikasini takomillashtirishga doir konsepsiyaning ahamiyati yoritilgan. ilmiy-tadqiqot ishlarining ahamiyatini bir necha asosiy jihatlariga doir fikrlar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Konsepsiya, ilmiy-tadqiqot ishlari, modul, aktuallik, individuallashtirish, innovatsiya, platforma, sun'iy intellekt.

Oliy ta'limda falsafa fanini o'qitish metodikasini takomillashtirishda ilmiy-tadqiqot ishlarining ilmiy-nazariy yechimlaridan foydalanish samarali metod bo'lib, erishilgan natijalarni hayotga tatbiq etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqot doirasida falsafa fanini o'qitish metodikasini takomillashtirishning turli jihatlariga ko'rib chiqildi. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalari talabalarining falsafa fani o'quv jarayonini tashkil qilish bevosita ularning kasbiy va metodik kompetentligini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatdi.

“Falsafa, avvalo, muayyan ilmiy bilimlar tizimidir. U bir tomondan, insonning voqelikni aql vositasida idrok etishi, ikkinchi tomondan, ongning afsona va rivoyatlar asosidagi shakllardan uzil-kesil ajralish jarayoni natijasidir. Bu ikki jihat bir-biri bilan uzviy bog'liq. Chunki behuda xayolparastlik, havoyi va

afsonaviy fikrlash tarzidan xalos bo'lish ilmiy bilimlarni egallash orqali ro'y beradi. Eng muhimi, falsafa kundalik turmushda uchrab turadigan eskilik asoratlari, bid'at va cheklanishlarga muxolif bo'lgan hurfikrlikdir. Falsafa aynan ana shunday yangi dunyoqarashning shakllanishi uchun asos bo'ldi" [1, 6 b].

Falsafa fanini o'qitishda ilgari surilgan bir qator qarashlar, fikrlar va nazariyalar falsafa fanini o'qitish konsepsiyasini ishlab chiqishni talab qiladi va tadqiqotimiz doirasida falsafa fanini o'qitish metodikasini takomillashtirishga doir konsepsiya ishlab chiqildi.

Falsafa fanini o'qitish konsepsiyasi – bu talabalarga falsafiy bilimlarni egallash, falsafiy fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek, falsafiy madaniyatni shakllantirishga xizmat qiluvchi falsafani o'rgatishning maqsadlari, vazifalari, usullari va vositalarini belgilab beruvchi ta'limiy yo'l xaritasidir. Ushbu konsepsiya talabalarda falsafiy ta'limotlar mohiyatini chuqur anglab yetish, ularning tanqidiy fikrlashi va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Falsafa fanini o'qitish konsepsiyasi quyidagi tamoyillarga amal qiladi:

Birinchidan, maqsadlarning aniqligi. Modulli ta'limda konsepsiya talabaga nima o'rganish kerakligini aniqlashtirib beradi. Chunki talabaning shaxsiy rejasini shakllantirishda noaniqlikdan qochish va eng muhim jihatlarga e'tibor qaratish uning kelajakdagi kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda juda muhim hisoblanadi.

Ikkinchidan, yondashuvlarning o'ziga xosligi. Falsafa ta'limi konsepsiyasida har bir professor-o'qituvchi falsafiy terminlar va kategoriyalarni mohiyatini ochib berishda o'ziga xos metodlardan foydalanadi. Shuningdek, turli interfaol usullar va baholash mezonlaridan foydalanish, bu o'qitishda izchillik va tizimlilikini ta'minlaydi.

Uchinchidan, malaka va ko'nikmalarni rivojlantirish – yaxshi ishlab chiqilgan konsepsiya talabalarda avvaldan shakllangan nazariy bilimlarni rivojlantiradi hamda bahslarda qatnashish, matnlarni tahlil qilish va tanqidiy baholash kabi amaliy ko'nikmalarni ham rivojlantirish imkonini beradi.

To‘rtinchidan, aktuallik. Falsafaning kategoriya va muammolari qanchalik qadimiy bo‘lmasin, konsepsiya falsafa va ta’limdagi zamonaviy tendensiyalarni hisobga olish kerakligini unutmaslik kerak, bu esa ta’lim jarayonini qiziqroq va talabalar uchun dolzarbligini oshiradi.

Beshinchidan, ta’limni individuallashtirish. Yaxshi konsepsiya har bir talabaning ehtiyojlari va qiziqishlariga moslashtirish imkonini beradi. Bunda talaba trayektoriyasini tuzishda uning mustaqil ishlash imkoniyatlari hisobga olinadi. Bugungi “ta’lim tizimi zimmasiga yuklatilayotgan zamonaviy talablar uni rivojlantirishda istiqbolli yo‘nalish sifatida individuallashtirishning ahamiyatini tobora oshirib bormoqda... Pedagogika nazariyasi va amaliyotida ham individuallashtirish g‘oyasining paydo bo‘lishi ta’lim jarayonida shaxsning individual xususiyatlari, imkoniyatlari, qiziqishlari, qobiliyatini inobatga olish va shu asosda o‘qitish usullarini tanlash zaruriyatining vujudga kelishi bilan bog‘liq” [2].

Falsafa fanini o‘qitish konsepsiyasi – bu faqat qoidalar majmui emas, balki doimiy ravishda takomillashtiriladigan va yangi sharoitlarga moslashadigan hayot majmuasidir. U talabalarda falsafiy fikrlashni shakllantirish va ularning hayoti davomidagi turli savollarga javob topishlariga yordam beradi. Falsafa fanini o‘qitish konsepsiyasi falsafa fanini o‘qitish jarayonini samarali va mazmunli qilishga imkoniyat yaratadi.

Oliy ta’limda falsafa fanini o‘qitish metodikasini takomillashtirishda ilmiy-tadqiqot ishlarining ahamiyati muhim bo‘lib, ilmiy-tadqiqotlar orqali falsafa ta’limi sohasida yangi bilimlar yaratiladi, mavjud metodlar tanqidiy tahlil qilinadi, samaraliroq yechimlar topiladi va o‘qitish jarayoniga innovatsion texnologiyalar joriy etiladi. Qyida ilmiy-tadqiqot ishlarining ahamiyatini bir necha asosiy jihatlar orqali ko‘rsatish mumkin:

Metodologik kamchiliklarni aniqlash. Ilmiy-tadqiqotlar orqali falsafa fanini o‘qitishning metodlaridagi kamchiliklar aniqlanadi. Ilmiy-tadqiqotlar orqali turli metodikalar sinovdan o‘tkaziladi, nazariy materiallarning amaliyotga bog‘langanligi yoki bog‘lanmaganligi aniqlanadi. O‘qituvchilarga yangi

pedagogik usullarni ishlab chiqish va ularni muvaffaqiyatli amaliyotga joriy qilish orqali o'z pedagogik faoliyatlarini yaxshilash imkonini beradi. Tanqidiy tahlil va baholash natijalariga asoslangan holda falsafa ta'limi uchun yangi, innovatsion metodlar ishlab chiqiladi.

Samaradorlikni baholash. Tadqiqotlar orqali turli o'qitish metodlarining samaradorligi baholanadi. Qaysi metod talabalarning bilim darajasini oshirishga, qaysi metod ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga ko'proq yordam berayotgani aniqlanadi. Falsafani o'rganishda tanqidiy tafakkur talabani muqobil fikrlashga va muqobil fikrlarni o'rganishiga yordam beradi. Ma'ruza materialini aniq va mustahkam tushunilishiga xizmat qiladi. Darsni ko'r-ko'rona emas, ongli qabullashga, mustaqil fikrlashga, o'z fikrini shakllantirish, oldinga surish va asoslashga o'rgatadi, kishining o'ziga ishonchini orttiradi. Kishi shaxs sifatida shakllanishining asosiy faktori bo'lib xizmat qiladi. Tahlil etilayotgan material yoki masalaning yangi qirralarini ko'rish, yangi masalalar va ular yechimining kashf etilishiga olib keladi. O'zgaruvchan hayot tomonidan oldinga suriladigan yangidan-yangi masalalarga mustaqil javob izlash ko'nikmalarini tarbiyalaydi.

Yangi falsafiy g'oyalar bilan tanishish. Ilmiy-tadqiqotlar falsafiy bilimlar doirasini kengaytirga xizmat qiladi. Talabalar va o'qituvchilar zamonaviy falsafiy g'oyalar, yangi yo'nalishlar va munozaralar bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ilmiy-tadqiqotlar orqali falsafa fanining yangi yo'nalishlari, nazariyalari va tushunchalari tahliliy o'rganiladi hamda o'qituvchilar va talabalar uchun zamonaviy bilimlar bazasini kengaytiradi.

Madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish: Falsafiy tadqiqotlar turli madaniyatlarning falsafiy merosini o'rganishga yordam beradi. Bu esa talabalarda madaniyatlararo tushunish va hurmatni rivojlantiradi. "Madaniy xilma-xillik va plyuralizmning o'sishi hozirgi zamonning muqarrar jarayonlari hisoblanadi. Bir mamlakatda turli madaniyatlarning mavjudligi jahon hamjamiyatining zamonaviy rivojlanishiga xosdir. Ko'p madaniyatli jamiyatda yashashni o'rganish, bu milliy va milliy ozchiliklarning madaniyatiga hurmatni nazarda tutadigan

munosabatlarni chuqurlashtirishga, hukmronlik va dominant bo'lmagan madaniyatlarning rivojlanishiga teng sharoitlar yaratishni anglatadi. Ko'p madaniyatlilik turli madaniyatlarning mavjudligi, saqlanib qolishi va rivojlanishi, milliy ozchiliklarning va kichik mamlakatlarning madaniy an'alarini nazarda tutadi. Bu holatda tolerantlik millatlararo aloqalarning samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, boshqa madaniyat qadriyatlariga hurmatni oshiradi" [3, 37 b].

O'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish. Falsafa bo'yicha olib borilgan tadqiqot faoliyati o'qituvchilarda ilmiy izlanish, ma'lumot to'plash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish va ularni o'z darslarida qo'llash ko'nikmalarini shakllantiradi. Tadqiqotlar o'qituvchilarni o'z bilimlarini doimiy ravishda yangilab turishga, yangi metodlarni o'rganishga va ularni amaliyotda qo'llashga undaydi. Tadqiqotlar o'qituvchilarning pedagogik tajribasini umumlashtirishga, o'z yutuq va kamchiliklarini tahlil qilishga va kelgusida ularni bartaraf etishga yordam beradi. Shuningdek, Ilmiy-tadqiqotlar orqali olingan natijalarning amaliyotga tatbiq etilishi, falsafa fani metodikasini zamon talablariga mos ravishda ushbu soha mutaxassisleri tomonidan yangilanishini ta'minlaydi.

Innovatsion texnologiyalarni joriy etish. Onlayn ta'lim platformalaridan foydalanish falsafa ta'limidagi samaradorlikni yanada oshishiga xizmat qiladi. Falsafa fanini zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanib o'qitish tizimi o'quv jarayonini qiziqroq, samaraliroq va talabalarning bilimlarini chuqurlashtirishga yordam beradi. Raqamli vositalarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish falsafa fanini hozirgi kun talabalari uchun qiziqroq, tushunarliroq va dolzarbroq qilish imkonini beradi. Bunda har sohada qo'llanilayotgan sun'iy intellekdan foydalanish interaktiv elementlar va multimedia materiallardan foydalanishning samaradorligini oshiradi. Tadqiqotlar falsafa ta'limida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini o'rganadi. Shuningdek, talabalarning bilim va ko'nikmalarini moslashuvchan baholash uchun sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llash ularda ta'limiy motivatsiyani oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Oliy ta’limda falsafa fanini o’qitish metodikasini takomillashtirishda ilmiy-tadqiqot ishlari muhim ahamiyatga ega. “Ilmiy tadqiqot bilan shug’ullanuvchi mutaxassis, avvalo, to’g’ri metodologiya bilan qurollanishi, uning prinsip va metodlarini amaliyotda qo’llash malakasiga ega bo’lishi zarur. Buning uchun metodologiya, falsafiy yondashuvlar metodologiyasi, ularning mohiyati, mantiqiy, falsafiy, umummilliy metod va usullar haqida zarur bilimlarga ega bo’lishi talab qilinadi” [4, 8 b]. Tadqiqotlar orqali o’qitish metodlaridagi kamchiliklar aniqlanadi, ta’lim mazmuni boyitiladi, o’qituvchilarning kasbiy mahorati oshiriladi, innovatsion texnologiyalar joriy etiladi va talabalarning ilmiy salohiyati rivojlantiriladi. Bularning barchasi falsafa ta’limining sifatini oshirishga va zamonaviy jamiyatning ehtiyojlariga javob beradigan mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. L.Xaitov Falsafa. O’quv qo’llanma. Buxoro: “BUKHARA HAMD PRINT” nashriyoti, 2023. - 396 b.
2. <https://inlibrary.uz/index.php/scienceresearch/article/download/28154/28980>
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10467003>
3. D.T.Samatov O’zbekiston oliy ta’lim muassasalarida falsafa ta’limining o’rni va ahamiyati. ADPI Ilmiy xabarnomasi № 1/2023. – 78 bet.
4. Sh.Sh.Shayakubov Ilmiy (huquqiy) tadqiqot metodologiyasi. O’quv qo’llanma. – Toshkent: Toshkent davlat yuridik universiteti, 2022. – 144 b

THE ROLE OF INTERVIEWS IN TEACHING ENGLISH TO EFL STUDENTS

Supervisor : Anorboyeva Makhbuba Sobirovna.

Andijan state institute of foreign languages

Faculty of English philology, teaching

methodology and translation studies

email: anorboyeva72@gmail.com

Student: O`rinboyeva Jasminabonu Asilbek qizi

Andijan state institute of foreign languages

Faculty of English philology, teaching
methodology and translation studies

Abstract

Interviews play a pivotal role in teaching English as a Foreign Language (EFL), providing students with opportunities to develop real-world communication skills, confidence, and cultural awareness. This article examines the benefits of integrating interviews into EFL classrooms, highlighting their impact on fluency, pronunciation, critical thinking, and creativity. Practical applications such as peer interviews, role-playing, and digital formats are explored, along with strategies to address challenges like language anxiety, limited vocabulary, and cultural barriers. By incorporating interviews into lesson plans, educators can create an interactive and student-centered learning environment that bridges classroom instruction with authentic language use and global communication demands.

Interviews have become a vital tool in the arsenal of educators teaching English as a Foreign Language (EFL). They not only facilitate language acquisition but also nurture confidence, cultural awareness, and practical communication skills among learners. Here, we explore how interviews enrich the EFL classroom, address challenges, and provide strategies to maximize their effectiveness.

Benefits of Using Interviews in EFL Classrooms

1. Promotes Real-World Communication Skills

Unlike traditional drills or grammar exercises, interviews mimic real-life conversations. EFL students engage in active listening, asking questions, and

formulating responses—all of which mirror authentic language use. This helps bridge the gap between classroom learning and real-world application.

2. **Encourages Active Participation**

Interviews require students to take an active role, whether they are the interviewer or interviewee. This engagement fosters speaking and listening skills, building students' confidence in their ability to communicate effectively in English.

3. **Enhances Fluency and Pronunciation**

Regular practice with interviews allows students to focus on fluency, rhythm, and pronunciation. The structured yet spontaneous nature of interviews helps them refine their spoken English, often more effectively than repetitive exercises.

4. **Builds Critical Thinking and Creativity**

Crafting questions and responding thoughtfully encourages students to think critically. They must adapt their language to context, audience, and purpose, fostering creative use of vocabulary and sentence structures.

5. **Cultivates Cultural Awareness**

When conducted on topics involving cultural exchange or global perspectives, interviews expose students to different viewpoints. This awareness is crucial for developing intercultural communication skills.

Applications of Interviews in EFL Classrooms

1. **Peer Interviews**

Students interview one another about personal interests, hobbies, or goals. This activity not only strengthens their speaking skills but also fosters a supportive classroom community.

2. **Teacher-Student Interviews**

Conducting one-on-one interviews helps teachers assess individual progress, identify areas for improvement, and provide personalized feedback.

3. Role-Play		Interviews
	Assigning roles such as journalists, job applicants, or celebrities makes interviews dynamic and engaging. These scenarios prepare students for specific real-life situations.	
4. Guest	Speaker	Interviews
	Inviting native speakers or professionals to the classroom provides students with the opportunity to interact with diverse accents and communication styles.	
5. Digital		Interviews
	Leveraging technology, such as video interviews or online platforms, can broaden the scope of interaction and introduce students to virtual communication.	

Challenges and How to Address Them

1. **Language Anxiety**
Many students feel nervous speaking in a second language. Building a positive, non-judgmental environment can alleviate this fear. Starting with low-stakes practice helps students gain confidence over time.
2. **Limited Vocabulary**
Beginners may struggle to formulate responses. Pre-teaching relevant vocabulary and phrases ensures they have the tools needed to participate effectively.
3. **Cultural Barriers**
Students from different cultural backgrounds may find certain topics or speaking styles challenging. Encouraging open dialogue and sensitivity to cultural norms can help overcome this.
4. **Time** **Constraints**
Conducting interviews in a crowded syllabus can be challenging. Group interviews or brief sessions can ensure inclusion without overwhelming class schedules.

Maximizing the Impact of Interviews

- **Set Clear Objectives:** Define the purpose of the interview, such as improving fluency or practicing specific grammatical structures.
- **Provide Support:** Offer students guidelines, sample questions, and useful phrases to boost their confidence.
- **Incorporate Feedback:** Use interviews as formative assessments, providing constructive feedback to guide improvement.
- **Diversify Topics:** Vary the themes of interviews to maintain interest and cater to different student needs.

Conclusion

Interviews are an invaluable method for teaching English to EFL students. They transform passive learning into an interactive, student-centered process, enabling learners to apply their skills in meaningful ways. By integrating interviews thoughtfully into lesson plans, educators can foster not only language proficiency but also the confidence and cultural competence needed for global communication.

References

1. **Brown, H. Douglas. (2007).** *Teaching by Principles: An Interactive*
2. **Harmer, Jeremy. (2015).** *The Practice of English Language Teaching*. Pearson.
3. **Richards, Jack C., & Rodgers, Theodore S. (2014).** *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
4. **Ur, Penny. (2012).** *A Course in English Language Teaching*. Cambridge University Press.
5. **Nunan, David. (1999).** *Second Language Teaching and Learning*. Heinle & Heinle.

SHUKRULLONING “KAFANSIZ KO‘MILGANLAR” ASARIDA KO‘TARILGAN IJTIMOY TENGSIKLIK MUAMMOLARI

Andijon davlat chet tillari instituti

Ingliz tili va adabiyoti kafedrası o‘qituvchisi, dotsent

Bahriddinov Muslimbek Muhiddinovich

Ingliz tili va adabiyoti fakulteti 2-bosqich talabasi

Shahobiddinova Risolatoy Abdurahmon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Shukurulloning “Kafansiz ko‘milganlar” avtobiografik asarida ko‘rsatilgan ijtimoiy tengsizlik muammolari va siyosiy ahvol tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy maqsadi asardagi real voqea va qahramonlar orqali ijtimoiy tabaqalanish, siyosiy kelishmovchiliklarning badiiy aksini o‘rganishdir. Metodologiya sifatida kontekstual tahlil va sotsiologik tahlil qo‘llanilgan bo‘lib, ijtimoiy va siyosiy masalalarning tasvirlanishi o‘rganilgan.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Shukurulloning mazkur asari insoniyatning jamiyatda duch keladigan tengsizliklarni realistik uslubda aks ettirgan. Ushbu maqola adabiyotshunoslikda Shukurullo asarlarini ijtimoiy kontekstda o‘rganishning yangi yondashuvlarini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy tengsizlik, qashshoqlik, kommunistlar.

Annotation: This article analyzes the issues of social inequality and the political situation depicted in Shukurullo’s autobiographical work “Kafansiz Ko‘milganlar” (Buried Without a Shroud). The main objective of the study is to examine the artistic representation of social stratification and political conflicts through real events and characters in the work.

The study employs contextual and sociological analysis methods to explore how social and political issues are portrayed in the novel. The findings indicate that Shukurullo’s work realistically reflects the inequalities and poverty faced by society, prompting the reader to engage in deep reflection. This article introduces new approaches to studying Shukurullo’s works in a social context within literary studies.

Keywords: social inequality, poverty, communism, political analysis.

Аннотация: В данной статье анализируются проблемы социального неравенства и политическая обстановка, отраженные в автобиографическом произведении Шукрулло «Похороненные без савана». Основная цель исследования – изучить художественное отображение социальной стратификации и политических конфликтов через реальные события и персонажей в произведении.

В исследовании использованы методы контекстуального и социологического анализа, с помощью которых рассматривается, как в книге изображены социальные и политические проблемы. Результаты показывают, что данное произведение Шукрулло реалистично отражает проблемы неравенства и бедности в обществе, побуждая читателя к глубоким размышлениям. Данная статья предлагает новые подходы к изучению творчества Шукрулло в социальном контексте в рамках литературоведения.

Ключевые слова: социальное неравенство, бедность, коммунизм, политический анализ.

Shukrulloning ijodida insoniy qadriyatlar, o'zbek xalqining ilgarigi hayoti va ijtimoiy muammolar markaziy o'rin tutadi. "Kafansiz ko'milganlar" qissasi orqali yozuvchi sovet davridagi qiyinchiliklar, vaxshiy tuzum va insonlar hayotini tasvirlaydi. Asarda inson irodasi va jamiyatdagi qashshoqlik masalalari birgalikda ochib beriladi. Ushbu mavzuni o'rganish bugungi kun ijtimoiy muammolarni chuqurroq anglash va marhum shoir ijodining zamonaviy dolzarbligini ko'rsatishga xizmat qiladi. Tadqiqotimizdan ko'zlangan maqsad hikoyadagi ijtimoiy muammolarni va ularning bugungi jamiyatda ta'sirini o'rganishdir.

Ushbu tadqiqot sifatli yondashuv va kontekstual tahlil usuli asosida olib boriladi. Tadqiqotning asosiy materiali sifatida Shukrulloning "Kafansiz ko'milganlar" asari tanlangan asardagi ijtimoiy muammolar, qashshoqlik, ijtimoiy tengsizlik o'rganiladi. Tahlil davomida hikoyadagi voqealar, obrazlar va diologlar o'rganilib, ular bugungi jamiyat ijtimoiy muammolari bilan bog'lanadi. Ushbu tadqiqotda asosiy e'tibor "Kafansiz ko'milganlar" ning ijtimoiy ahamiyatiga qaratilgan.

Boshidan o'tkazgan qiyinchiliklarini, to'g'rirog'i, xo'rliklarni eslash insonni yana bir gara og'ir azobga robaro qiladi. Uni yozish esa... Qatag'onlik davri tasviri, undan ham og'irrog'i o'zining va yurt ziyolilarning "xalq dushmani" deb ayblanishi haqida yozish, mahbuslik davrlarini eslash, qamoq voqealari va lager hayoti, so'zsizlik... Bularning haqqoniy tasviri Shukrulloning "Kafansiz ko'milganlar" asarida yaqqol ifodalangan. Asarni boshqalardan ajratib turadigan jihati- uning mazkur mavzudagi yagona asarligida. Ushbu xotira-roman o'quvchiga qatag'on davri haqida tirik lavhalarni namoyish etadi.

Shukrullo ushbu asar orqali o'z davr qiyinchiliklari ijtimoiy-iqtisodiy ahvol, siyosiy muammolar va eng avvalo, Turkiston xalqining ayanchli taqdirini bayon qiladi. Asar davomida hayotning ma'nosi va insonning bu dunyodagi o'rnini haqida savollar ko'tariladi. Qahramonlar o'zlarining maqsadlarini, umidlarini va kelajaklarni izlaydilar. Bu esa o'quvchi hayotining mazmuni haqida o'ylashga undaydi. Insonning o'zligini topish va o'z-o'zini anglash jarayoni asarda markaziy o'rin egallaydi. Qahramonlar ko'pincha hayotning noaniqliklari bilan yuzma-yuz keladilar. Bu esa ularning qarorlarini o'zgartirishga ta'sir qiladi. Bu g'oya inson o'z kelajagini oldidan bilmasligi va har bir kunga ya'ni imkoniyatlar bilan qarash zarurligini ko'rsatadi. Ba'zi tadqiqotchilar Shukurulloni "Ushbu asar syujeti ustida yaxshiroq ishlashi va bir xil manzarani 5-6 bor takrorlayveradi. Ya'ni kichik narsalarga urg'u berilib, qo'lga ilinadigan kattalari chekkada qolib ketadi" degan fikrlarini berishgan. Menimcha o'sha davr qiyinchiliklarini mahorat bilan ifodalagan va o'quvchiga to'g'ridan to'g'ri, hech bir muammolarsiz tushunarli bo'ladigan, yosh avlodga sovet tuzumi, turkiy xalqlarning qiyinchiliklarini ko'rsatib beruvchi yagona asar deb hisoblayman. Asarni menga eng yoqqan jihati yosh ijodkorlar uchun nimanidir o'rgata oladi. Adolatsizlik, tuhmat azoblari qanaqa bo'lishi haqida tasavvur bera oladi.

Hukumat "aqlli" aqlsizlar qo'lida qolgan bo'lib, ularning o'zlariga qarshi chiqadigan yoki bo'lmasa rahbarlarga qulluq qilmaydiganlar shubhali ko'rinar, so'ngra ularni yolg'onlar bilan ayblab, qamatishga urinishardi. Asarda yozilganidek Mamanbey mahalla komissiyasi-muttaxam odam edi. Yozuvchining

otasini “qori domla” deb chaqirar va Mamanbeyning bu soʻzga urgʻu berib chaqirib kelishi sababi,”Mening koʻnglimni ovloymasang,dindor, domla deb quloq qildirish ham qoʻlimdan keladi” degan doʻq, taʻna maʼnosida boʻlardi.Shukurulloning otasi emchi ekanligini taʼkidlab, bir necha hujjatlarni unga koʻrsatar va chalasavod Mamanbey uni oʻqiy olarmidi, yoʻqmi,”bu hujjatlarni falon joyga koʻrsating” degancha biror narsa undirolmay qaytardi. Hukumatning maqsadi xalqdan bir nimalar undirish boʻlib turgan bir paytda ijtimoiy tengsizlik va qashshoqlik ham avjida edi. Aholi endigina yeyishga non topsa,ichishga suvi qolmasdi. Haqiqatdan ham, boyib, hammadan oʻzib ketgan birorta kommunistik mamlakatni tarix koʻrmagandek, Turkiston ham kambagʻallashib borayotgandi.

Jahon urushlarida jonbozlik koʻrsatgan Turkiston oʻgʻlonlari,endi “xalq dushmani”, “millatchi” degan nomni “qozonish uchun qattiq jang”olib borayotgandi. Turkistonda yashaydigan turli millatlar boshiga mislsiz zulm, vaxshiyona qiynoqlar solingan.Ayniqsa, hokimiyat tepasiga Stalin kelganidan keyin shoʻro xalqining 1937-yildan boshlab, mislsiz qatogʻonlar tufayli 10 minglab,yuz minglab insonlar hech bir sababsiz qamab yuborilgan,olis yurtlarga surgun qilingan yoki otuvga hukm qilingan. Bundan yagona va oliy maqsad yurtning olimlari, oqillari,adiblari,ulamolari va ziyolilarning yoʻq qilinishi, Oʻzbekistonning asl farzandlarini “xalq dushmani” sifatida qatogʻon qilish edi.Bundan aziyat chekkanlarning baʼzilari aybdor,baʼzalari ayibsiz edi. Asar yozuvchisining xonadoshlari boʻlgan Loren va Ilyos otalar ham mana shu kabilardandir. Loren urushdan tirik qaytib kelgan va lekin “nemis aygʻoqchisi”sifatida qamoqqa olingan edi. Ilyos ota esa choyxona oldida pista,sigareta va shu kabi narsalarni sotib oʻtiruvchi, yoshi ham anchaga yetib qolgan 70-75 yosh atrofidagi oddiy bir chol edi va uni ham millatchi,sovet siyosatiga qarshi deb ayblab qamashgandi. Xuddi mana shunday aybsiz aybdorlar qatorida Fayzullo Xoʻjayev, Akmal Ikromov kabi siyosatchilar 1938-yili qatagʻon qilingan Tojixon Shodiyeva 1928-yildan boshlab, umrining 20 yilini surgunda oʻtkazgan.Mahmudxoʻja Behbudiy 1919-yili aygʻoqchi sifatida otib oʻldiriladi. Munavvar qori Abdurashidxonov 1931- yilda millatchi, jadidlarning boshlovchisi

sifatida otib o'ldiriladi. Hamza Hakimzoda Niyoziy 1929-yilda toshbo'ron qilib, Shohimardonda o'ldiriladi. Usmon Nosir o'zbek xalqi adabiyotini titratgan yosh shoirimiz 1937-yil 24 yoshida surgun qilinadi va xuddi shu qatorda Abdutauif Fitrat, Abdulla Qodiriy, Cho'lponlar ham "millatchi", "xalq dushmani" sifatida 1938-yil o'sha qonli 4-oktabr kunida otib o'ldiriladi.

Millatchmish bobom nomi,

Aybi- yozgan dil izhorin.

Erkin bo'lsin avlodim deb,

Fido qilgan yurtga jonin.

"Bosmachi"der yana biri,

Qonga to'lgan uning dili,

Ko'rmadilar ozod yurtin,

Jafokorim, bobolarim.

Qonga tashna vaxshiy oris,

Ko'rolmadi o'zbek zo'rin,

O'sha qonli oktabrda

Otdi, ketdi jadidlarim. (Shahobiddinova Risolatoy ijodidan)

Shukrulloning mazkur asari orqali o'zbek xalqining qatog'on kunlarida boshidan kechirgan qiyinchiliklari, surgun davrida o'tgan qaro kunlari va o'sha "millatchi", "xalq dushmani", "chet el ayg'oqchisi" nomi bilan otuvga hukm qilingan, surgun qilingan bobolarimizning fidokorliklari, millatparvarliklari va o'sha qonli davrning haqiqiy aksini ko'rishimiz mumkin. "Kafansiz ko'milganlar" asari –insoniyatning ichki kurashlarini va ijtimoiy masalalarni chuqur tahlil qiluvchi badiiy asar. Muallif, o'z qahramonlari orqali hayotning murakkabligini va inson ruhiyatining nozik jihatlarni ochib beradi. Umuman olganda, "Kafansiz ko'milganlar" asari falsafiy jihatdan inson hayoti, o'z-o'zini anglash va sotsial muhit bilan aloqalar masalalarini chuqur tahlil qiladi. Shukurullo o'z asari orqali o'quvchini hayot haqidagi falsafiy savollarini o'ylashga chaqiradi va inson ruhiyatining murakkabligini ochib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

1. Zavqibekov, Shukurullo. “Kafansiz ko‘milganlar”. Tashkent: O‘zbekiston, 2020
2. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://uz.wikipedia.org/wiki/Kafansiz_%
3. “Jadidlar” to‘plami

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA “KO‘NGIL/SOUL” LEKSIK-SEMANTIK MAYDONINI AFORIZMLAR ORQALI O‘QITISH

Karimova Madina Saydulla qizi
Andijon davlat chet tillar instituti doktoranti

Karimova.madina@mail.ru

Goipova Saidaxon Madaminjon qizi
Andijon davlat universiteti o‘qituvchisi

Saida.goipova@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida "ko'ngil/soul" leksik-semantik maydoni aforizmlar orqali o'qitilishi tahlil qilinadi. "Ko'ngil" va "soul" so'zlari har ikki tilda chuqur ma'no va hissiyotlarni ifodalaydi, shuningdek, madaniy kontekstda muhim o'rin tutadi. Tadqiqotda aforizmlar yordamida bu so'zlarning leksik-semantik xususiyatlari, ularning o'zaro bog'liqligi va madaniyatdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. O'qitishda aforizmlarni qo'llash orqali talabalar nafaqat tilni, balki emotsional va madaniy kontekstlarni ham o'rganadilar. Ushbu maqola o'qituvchilar va talabalarga leksik-semantik maydonni yanada chuqurroq tushunishga yordam berish uchun yangi yondashuvlarni taklif etadi.

Kalit so'zlar: ko'ngil, emotsiya, aforizm, madaniyat, semantik maydon, muloqot.

Ko'ngil – bu muhabbat: ko'ngil – har bir insonning bir- biriga bo'lgan muhabbatini, sevgisini ham ifodalab keladi. So'zimiz isboti sifatida biz quyidagi aforizmlarni tahlilga tortdik.

1. The most powerful weapon on earth is the human soul on fire. (Ferdinand Foch)- Yer yuzidagi eng qudratli qurol bu otash bo'lib yonayotgan qalbdur.

2. If having a soul means being able to feel love and loyalty and gratitude, then animals are better off than a lot of humans.(James Herriot) - Agar qalb sevgi, sadoqat va minnatdorchilikni his qilishni anglatga, hayvonlar ko'p odamlardan yaxshiroqdir.
3. Blessed is the influence of one true, loving human soul on another. (George Eliot) - Bir haqiqiy, mehribon inson qalbining boshqasiga ta'siri muhabbatdir.
4. Goodbyes are only for those who love with their eyes because for those who love with heart and soul there is no such thing as separation. (Rumi)- Alvido so'zi faqat ko'z bilan sevganlar uchundir.Chunki qalb bilan sevganlar uchun ayriliq yo'q.
5. Only the soul knows what love is.(Rumi)- sevgi nimaligini faqat qalb biladi.
6. "Gratitude is the wine for the soul. Go on. Get drunk." Rumi- — Minnatdorchilik — ko'ngilning sharobidir, undan mast bo'lishda davom et.
7. Love is composed of a single soul inhabiting two bodies.... (Aristotle)- Ikki qalbni bir qilgan tuyg'u bu - sevgidir.
8. "Darkness may hide the trees and the flowers from the eyes but it cannot hide love from the soul." ~ Rumi- "Zulmat daraxtlar va gullarni ko'zdan yashirishi mumkin, lekin sevgini qalbdan yashira olmaydi."
9. "Love makes your soul crawl out from its hiding place." ~ Zora Neale Hurston- "Sevgi sizning qalbingizni yashiringan joyidan sizib chiqadi."

Ko'ngil – bu ruh, jon : ko'ngil/soul– insonning ruhi ya'ni joni kabi ma'nolarni ham ifodalaydi va bu mazmunni ifodalab keluvchi bir qancha afforizmlarni ko'rishimiz mumkin. Quyida biz mana shu ma'noni anglatib kelgan bir qancha afforizmlarni keltirib o'tdik:

1. *Heaven lent you a soul, earth will lend a grave (Christian Nestell Bovee) - Jannat sizga jon berdi, yer qabr beradi.*
 2. *Equality is the liberty, of soul there is, in fact, no liberty without it. (Frances Wright) - Tenglik - bu ruhning erkinligidir, usiz erkinlik yo'q.*
- Shuningdek, ingliz va o'zbek tillarida "soul/ko'ngil" so'zi qalb, ko'ngil kabi o'z ma'nosini anglatib keluvchi bir qancha afforizmlarni ham bor:*

1. Choose rather to be strong of soul than strong of body. (Pythagoras) - Tananing kuchli bo'lishidan ko'ra, qalbning kuchli bo'lishini tanlang.
2. Dance is the hidden language of the soul of the body.(Martha Graham) - Raqs - bu tana qalbning yashirin tili.
3. Color is a power which directly influences the soul. (Wassily Kandinsky)- Rang-baranglik - bu qalbga bevosita ta'sir qiluvchi kuch.
- 4."The soul has been given its own ears to hear things mind does not understand."
~ Rumi- "Aql tushunmaydigan narsalarni his qilish uchun unga ko'ngil berilgan."
- 5."Heaven but the vision of fulfilled desire, and Hell the shadow from a soul on fire." ~ Omar Khayyam- "Osmon faqat amalga oshadigan orzuning ko'rinishi va do'zax olovli qalbning soyasi".
6. Ko'ngil bog', ko'zlar bulutdir. Bulut yig'lasa bog'lar yashnagay.
Shamdek yosh to'k, ko'ngil uying charag'on bo'lsin.(Albert Eynshteyn)
7. Har til- ko'ngilning pardasidir. Parda qimirladimi, sirlar ochiladi.(Albert Eynshteyn)
8. Ko'ngilning ikki ofati bor. Birisi-o'tgan ishga qayg'urish, ikkinchisi-kelgusi ishni o'ylab g'am-alam chekishdir. Birinchisidan odam ko'p uyquchan bo'lsa, ikkinchisidan uyqusizlikka muhtalo bo'ladi. (Suqrot).
- 9.Ko'ngil uyini iymon nuri bilan to'ldirgan inson eng baxtiyor insondir.(Muhammad Kamol)

Shunday qilib, ingliz tilidagi aforizmlarda "soul" konsepti qalb, muhabbat, ruh kabi ma'nolarda namoyon bo'ladi. "Soul" konseptining predmetli qatlamini to'ldirib, aforizm mualliflari ko'ngilni asrashga, uni ko'tarishga hayotda yashashga va ezgu amallar qilishga chaqiradilar. Inson ko'nglini og'ritmaslik – uni jamiyat farovonligiga yo'naltirish va jaholatni hukmron bo'lmasligiga yo'l qo'ymaslik uchun muhimdir.

Shu bilan birga o'zbek tilida ham ko'ngil konsepti ishtirokidagi **Jaloliddin Rumi**ning bir qancha aforizmlarni ham uchratishimiz mumkin. Ular quyidagilardir:

1. Kimki ko'ngilni qattiq so'z bilan jarohatlar ekan, unga achchiq til zaharli nayzadek sanchiladi. Ko'ngilida til nayzasining jarohati bitmas; u jarohatga hech narsa malhamlik qilmas.

2. Agar bir ko'ngilda til nayzasining jarohati bordir, faqat yaxshi so'z va shirin til unga malham va rohatdir. Muloyim so'z — vahshiylarni ulfatga aylantiradi; sehrigar — ohang bilan afsun o'qib, ilonni inidan chiqaradi.

3. Jahon ravshan ziyoyi ilmdandur, Ko'ngil softa safoyi ilmdandur.

5. Ey, ko'ngil! Na bitmas xazinasan, na davosiz dard.

6. Dedilarki, ko'zdan yiroq ko'ngildan yiroq. Dedimki, ko'ngildagi ko'zdan yiroq bo'lsa ne naf?

Har narsaga joningni siqma ey ko'ngil, Na bu dardlar magudir, na u umr.

Ko'ngil oynasining softa bo'lishi, xunukdan go'zalni ajrata olishi uchun kerak.

Ko'z yoshlar, ko'ngil otashini softa ndirmoq uchun oqar.

Bu aforizmlar asosan ko'ngilning ahamiyatini, insonni ranjitmaslik kabi odob-qoidalarini ta'kidlaydi va ma'naviy jihatlarni yoritishga yordam beradi. "Ko'ngil/soul" semantikasining ingliz va o'zbek tillaridagi aforizmlarda qo'llanilishi, inson ruhiyatining chuqurligini, hissiyotlarini va ichki dunyosini aks ettiradi. Har ikki tilning aforizmlari orqali ko'ngilning ahamiyati, uning inson hayotidagi roli va hissiy tajribalari haqida muhim fikrlar bildiriladi. Ingliz tilidagi aforizmlar ko'pincha ko'ngilni kuch, ilhom va ijod manbai sifatida tasvirlaydi. Ular insonning o'zini anglash va o'ziga xosligini kashf etish jarayonida ko'ngilning muhimligini ta'kidlaydi. O'zbek tilidagi aforizmlar esa ko'ngilni mehr, sevgi va samimiyat bilan bog'lab, insonlar o'rtasidagi munosabatlarning ahamiyatini yoritadi. Umuman olganda, har ikki madaniyatda ko'ngil/soul semantikasining aforizmlarda ifodalanishi, insonning ichki dunyosini, hissiyotlarini va o'zaro aloqalarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu masala, shuningdek, til va madaniyat o'rtasidagi aloqalarni o'rganish uchun qiziqarli bir maydonni tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Baker, M. In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge. 1992.58p.

2. Bhatia, V. K. *Analysing Genre: Language Use in Professional Settings*. Longman. 1993. 112p.
3. Crystal, D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Wiley-Blackwell. 2008. 97p.
4. Goffman, E. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Anchor Books. 2005. 87p.
5. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press. 2008. 145p.

EXPRESSION OF EMOTIONAL STATES IN HOME SPEECH IN ENGLISH AND UZBEKISTAN: TEACHING INTRALINGUISTIC AND EXTRALINGUISTIC ASPECTS

KarimovaMadinaSaydullaqizi

Doctoral student of Andijan State Institute of Foreign Languages

karimova.madina@mail.ru

Annotation: This study studies the expression of emotional states in home speech in English and Uzbek from the perspective of intralinguistic and extralinguistic aspects. Each language has its own lexical, grammatical and syntactic means of expressing emotions, which differ depending on culture, social context and communicative situations. The study analyzes the interaction of emotional expressions in English and Uzbek and their significance in the cultural context. This work suggests new approaches in the fields of linguistics and cultural studies, as well as methods that can be used in the process of teaching emotional speech.

Keywords: emotional states, intralinguistic, extralinguistic, everyday speech, social context, communicative situations, cultural studies, lexical means.

Emotional states are an integral part of human life. They play an important role not only in personal experiences, but also in social communication. Each language has its own emotional expressions and means, which are associated with their culture, history and social context. This article analyzes the expression of emotional states in everyday speech in English and Uzbek from the perspective of intralinguistic and extralinguistic aspects. The purpose of the study is to identify differences

between the two languages and propose new approaches that can be used in teaching emotional speech.

1. Expressing emotional states: Lexical and grammatical means

Lexical means play an important role in expressing emotions. In English, there are many simple words for expressing emotions: "happy", "sad", "angry", "excited", "frustrated", etc. These words often directly express feelings and can have a deeper meaning through their context. For example, the expression "I am happy" is simple, but a phraseological expression such as "I feel over the moon" reflects a stronger emotion.

In the Uzbek language, more phraseological units and expressions are used to express emotions. For example, expressions such as "yuragi oyudgato'ldi" or "yuragi ag'ridi" express a person's feelings more colorfully and deeply. This difference reflects the uniqueness and culture of each language. In Uzbek, more descriptive words and metaphors are often used to express emotions, which further enriches speech.

2. Syntactic structures and emotions

There are also differences in syntactic terms. In English, emotional expressions are often built based on a verb and a predicate. For example, in the sentence "She feels happy", the verb "feels" expresses emotion. However, in Uzbek, verbs are used that accompany words that express a state: "She is happy" or "She is angry". These syntactic differences affect how we perceive and understand emotions.

There are also more ways to express emotions in Uzbek through tenses and modals. For example, phrases such as "I was happy" or "He might be angry" indicate past tense or possible states. This allows us to reflect the temporary or permanent nature of emotional states.

3. Extralinguistic Aspects: Culture and Context

Extralinguistic aspects also play an important role in emotional expression. While open emotional expression is common in English culture, Uzbek culture is more cautious. In Uzbek, the expression of emotions often takes into account contextual meanings and cultural codes. For example, among Uzbeks, the words "yurakdan"

often mean sincerity and closeness, which strengthens emotional ties in communication.

In English, however, more individualism is emphasized in the expression of emotions. As a result, people tend to express their feelings openly, which increases openness and sincerity in social communication. However, Uzbek culture adheres to more traditional values, which can sometimes lead to hiding emotions.

4. Teaching Emotional Speech: Approaches

It is important to offer new approaches to teaching emotional speech. Taking into account the differences between English and Uzbek, teachers can use the following approaches:

- Contextual approach: By creating contextual situations in teaching, students can help them understand emotional speech more deeply. For example, through role-playing or situational exercises, students can practically learn to express different emotions.
- Intercultural communication: By comparing English and Uzbek cultures, students can learn how to differentiate emotional expressions. Through this, students will gain a deeper understanding of how emotions are perceived and expressed in different cultures.
- Lexical and phraseological exercises: In teaching, special attention should be paid to the study of lexical units and phraseological expressions. Through this, students will learn to express emotions in a more diverse and rich way.

Future research should focus on the following areas:

1. The development of emotional speech: Research on the development and impact of emotional speech in young children.
2. Technology and emotions: The impact of modern technologies on emotional speech, such as the ways in which emotions are expressed on social media.
3. In multicultural environments: Research on how emotional speech differs between individuals from different cultures.

It is hoped that these proposals will open up new avenues for future research and provide deeper insights into the field of linguistics.

This study analyzed the differences in the expression of emotional states in English and Uzbek from the perspective of intralinguistic and extralinguistic aspects. Lexical, grammatical, and syntactic means reflect the uniqueness of each language, and culture and social context also affect how we perceive emotional expressions. The results of the study may suggest new approaches to the teaching of emotional speech.

For teachers and researchers, understanding these differences can help students learn emotional speech effectively, and also serve to strengthen intercultural communication.

References:

1. Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Edinburgh: University of Edinburgh.
2. Ekman, P., Friesen, W. W. (1971). Constants across cultures in the face and emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 17(2), 124-129.
3. Hinton, L., Kachru, Y. (2008). *Language and Culture: A Handbook for Teachers*. New York: Routledge.
4. Sapir, E. (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt Brace.
5. Wierzbicka, A. (1999). *Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Duffy, R., McCarthy, J. (2016). *Emotion in Language: Theory and Practice*. New York: Routledge.
7. Shumetova, S., Turaeva, D. (2021). Cross-Cultural Communication: The Role of Emotions in Language Learning. *Journal of Language and Cultural Education*, 9(1), 45-60.

BOSH KONSEPTINING NOMINATIV MAYDONI (INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI MATERIALLARI ASOSIDA)

Andijon Davlat Chet Tillari Instituti

Ingliz tili va Adabiyoti kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya. Tadqiqotning maqsadi o‘zbek va ingliz tillarida kiyim-kechak kontsepsiyasining nominativ maydonining tuzilishini va uning nominativ sohadagi o‘zgarishlarini aniqlashdan iborat. Maqolada o‘zbek va ingliz tillarining turli kontekstlarida kiyim nominatsiyalari etimonlari ko‘rib chiqiladi. Asosiy e‘tibor lingvistik va madaniy yondashuvlar usullariga, shuningdek, turli konsepsiyalarda kontsepsiyaning mazmuni va kategorik tuzilishi dinamikasini ochib beradigan etimologik tahlilga qaratilgan.

Аннотация. Цель исследования заключается в установлении структуры номинативного поля концепта ОДЕЖДА в узбекском и английском языках и ее изменений в номинативном поле. В статье рассматриваются этимоны номинаций одежды в разных узбекских и английских контекстах. Основное внимание уделяется методам лингвокультурологических подходов, а также этимологическому анализу, с помощью которого была выявлена динамика содержания и категориальной структуры концепта в различных контекстах.

Abstract. The purpose of the study is to establish the structure of the nominative field of the concept of CLOTHING in Uzbek and English and its changes in the nominative field. The article examines the etimons of clothing nominations in different Uzbek and English contexts. The main attention is paid to the methods of linguistic and cultural approaches, as well as etymological analysis, which revealed the dynamics of the content and categorical structure of the concept in various contexts.

O‘zbek va ingliz tillaridagi kiyim-kechak lug‘ati faqat cheklangan miqdordagi ishlarda, asosan sinxron jihatdan tadqiqot mavzusi bo‘lib kelgan. Tadqiqotimizning ahamiyatli tomoni shundaki, birinchilardan bo‘lib o‘zbek va ingliz tillarida kiyim nomlarini shakllantirish jarayoni madaniy-tarixiy va ijtimoiy-estetik sharoitlar bilan bog‘liq tashqi omillarni hisobga olgan holda aniq lingvomadaniy jihatdan ko‘rib chiqiladi.

Zamonaviy kognitiv tilshunoslikda kontseptualizatsiya va toifalarga ajratish bo'yicha tadqiqotlarni lingvokulturologik tadqiq qilish ehtiyoji ortib bormoqda, bu esa yangi intizom–kontseptologiyani yangi bosqichga ko'tarilishiga olib keldi. Lingvokulturologik yondashuv kontseptual jihatdan tushunchalarni mukammalroq asoslab berish imkoniyatini beradi tuzilmalarni va ularning til va madaniyatdagi rolini tushunish, shuningdek, ushbu sohada keyingi tadqiqotlar uchun yangi istiqbollarni ochadi.[5,]

Shunday qilib, tadqiqotimizning dolzarbligi zamonaviy kognitiv tilshunoslik kontekstida kontseptualizatsiya va toifalarni ularning tarixiy dinamikasida tahlil qilishga bo'lgan ehtiyojning ortib borayotganligi bilan oqlanadi.

Yuqoridagi tadqiqot maqsadiga erishish uchun quyidagi muammolarni hal qilish kerak:

- kognitiv konsepsiyasiga asoslangan nominativ sohaning ierarxik tuzilishini shakllantirish, tilshunoslikni-turkumlashtirish;

- o'rganilayotgan konsepsiya nominativ sohasining kategorik tuzilmasi mazmuni evolyutsiyasini kuzatish.

Tadqiqotda qo'llaniladigan asosiy tahlil usullari:

- 1) Leksikogarfik manbalarni o'rganish orqali tushunchani qayta qurishga qaratilgan semasologik tahlil.
- 2) O'rganilayotgan "Kiyim-bosh" konsepsiyasining nominativ sohasini tashkil etuvchi leksik materiallarni to'plash.
- 3) Kognitiv tilshunoslikning kategoriyalash kontsepsiyasiga asoslangan nominativ sohaning ierarxik tuzilishini shakllantirish.
- 4) O'rganilayotgan konsepsiya nominativ sohasining kategorik tuzilmasi mazmuni evolyutsiyasini kuzatish.
- 5) Etimologik tahlil, bu bizga ma'lum vaqt oralig'ida tushunchaning mazmuni va tuzilishi dinamikasini kuzatish, ona tilida so'zlashuvchilar ongida voqelikning ma'lum bir qismini tushunish va talqin qilishdagi o'zgarishlarni aniqlash imkonini beradi.

6) Tadqiqotning nazariy asosini kognitiv tilshunoslik sohasidagi ishlar tashkil etadi. (Bondarchuk, 2011, Kubryakova, 1986 yil; 2012; Kuznetsov, 2007) shuningdek, kundalik lugʻati oʻrganish Borisova, 1956, Kapanadze, 1982 yil; Popovich, 1984 yil; Sokolova, 1959)

Tadqiqotning amaliy ahamiyati uning natijalarini madaniyatlararo muloqot, lingvakulturologiya, tarjima nazaryasi va amaliyoti, kognitiv tilshunoslik boʻyicha maʼruza va amaliy mashgʻulotlarga kiritish imkoniyatidadir.

Bizningcha yuqorida sanab oʻtilgan vazifalar tillarning barcha satxlariga hos hodisalar tadqiqi jaroyonida etibor markazida boʻlsa, bu toifa tadqiqotlarning nazariy va amaliy samaradorligi yuqori boʻladi.

Zamonaviy turkumlashtirishning asosiy nazariy tamoyillari kontekstida biz kiyim-bosh tushunchasining nominativ maydonini uch darajali toifalarga boʻlgan ierarxik tuzilma sifatida koʻrib chiqamiz: ustun, asosiy va boʻysunuvchi.

Koʻrib chiqilayotgan toifa tabiiy toifalar uchun E.S.Kubryakov (2006, 11-bet) boʻyicha koʻp qirrali tuzilishga ega boʻlib, asosiy va boʻysunuvchi darajalarda ega boʻlib, asosiy va boʻysunuvchi darajalarda turli xil kichik toifalarni oʻz ichiga oladi.

Kiyimlarning inglizcha nomlari toifasini oʻrgangan G.G.Bondarchuk (2011)dan keyin biz kiyim-bosh nomlari toifasini tushunamiz. Kiyim elementlar orasidagi bogʻlanishlarning koʻpligi va xilma-xilligi bilan tavsiflangan tuzilma sifatida; shu jumladan ierarxik munosabatlar turli darajadagi mavhumlik va assotsiativ aloqalar birliklari oʻrtasida uning prototipini aks ettiruvchi umumiy xususiyatlar asosida bir xil darajadagi elementlar oʻrtasida tilning konseptual tizimidagi xarakter va ildizlilik.

Ushbu maqola doirasida kiyim-bosh konseptining nominativ sohasini toifalash darajalarining har birini batafsil koʻrib chiqaylik.

Ingliz va oʻzbek tilida kiyim-bosh, eng yuqori darajadagi abstraksiyadan boshlab-yuqori daraja.

Kiyimlarni toifalashning yuqori darajasi eng mavhumdir va umuman kiyim bilan bogʻliq boʻlgan asosiy tushunchalarni qamrab oluvchi umumlashtirilgan daraja va

asosiy va bo'ysunuvchi kabi kategoriyaning yanada aniq va o'ziga xos darajalrini shakllantirish uchun konseptual asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu toifaning barcha elementlarini birlashtiruvchi asosiy xususiyatlar va xususiyatlarni aniqlash, shuningdek ular o'rtasida ierarxik munosabatlarni kuzatish va aloqalarni o'rnatish imkonini beradi.

Ingliz tilida 10-asrdan boshlab ingliz tili tarixida paydo bo'lgan "kiyim" umumiy tushunchasi bilan bog'liq 30 dan ortiq nomlar mavjud. Yuqori darajaga hos bo'lmagan gipernimlarning bunday ko'pligi bu sohaning inson hayoti va jamiyatdagi ahamiyati bilan bog'liq.

Bu nomlar ona tilida so'zlashuvchilar tomonidan to'plangan ko'p asrlik tajriba va bilimlarni aks ettiradi, shuningdek, kiyimning ijtimoiy va madaniy funksiyalarini ko'rsatadi. Odamlarda kiyimni idrok etishning ko'p o'lchovliliksi ong ingliz tilining lingvistik tizimida o'z aksini topadi, uni har xilligiga ko'ra farqlaydigan belgilar:

- o'ziga xos ansambl: rob-xalat (ko'ylak, hozirda odam kiyadigan kiyim), costume-kostyum (to'plam kiyim), look- ko'rinish (tasvir, kiyim, to'plam);
- baholovchi ma'no: deguisement (g'alati kiyim, berilgan vaziyatga mos kelmaydiga va kulgili effect yaratuvchi), xushmuomilalik (mazasiz kiyim);
- egasining ijtimoiy mavqei: guenille (achchiq, yirtilgan, iflos kiyimla,) shifon (ajinli yoki juda eskirgan kiyimlar);
- shaxsiy mulkka tegishli: ishlar (narsalar), effect (shahsiy narsalar, jumladan, kiyim-kechak, mebel va boshqalar);

Etimologik tahlil ingliz tilining turli bosqichlarida buni aniqlashga yordam berdi

Faqat kiyimni bildiruvchi kam sonli leksemalar mavjud edi, biroq semantik siljishlar tufayli ba'zi niminatsiyalarning mavjudligi qisqa umr ko'rdi:

Obyektiv voqelik ob'ektlarini turkumlashda giper-geponimiya muhim ro'l o'ynaydigan munosabat hisoblanadi. Gipernimlar umumiy umumiylikka ega leksik birliklar semantika va keng nominativ salohiyat bilan tavsiflanadi.

Giponimlar, o'z navbatida, o'ziga xosligi va tafsiloti, shuningdek, tor referentsial korrelyatsiya bilan ajralib turadigan leksik belgilardir (Kuznetsov, 2022.). Shunday

qilib kiyimlarini toifalashning yuqori darajasi giper-giponimli munosabatda ko‘rib chiqilayotgan keyingi daraja bilan – asosiy.

Kiyim-bosh atamasini toifalashning asosiy darajasida mavsumiy kiyim nomlari jamlangan. Bu darajaga mansub leksik birliklar soni imkon qadar ko‘p emas.

Kiyimlarning nomlari modaning ta‘siri tufayli kundalik lug‘atning boshqa toifalari nomlari bilan solishtirganda tezroq o‘zgaradi, bu ba‘zi kiyimlarning eskirishini talab qiladi. Kiyim-bosh atamaları va yangilarining paydo bo‘lishiga hissa qo‘shadi. Kiyim-bosh atamalarining har bir asosiy elementi ko‘plab o‘zgarishlarga ega bo‘lib, ular bo‘ysunuvchi toifalarga kiritilgan alohida belgilarni talab qiladi. Doimiy ravishda kengayib borayotgan kiyim-kechak atamalaridir.

Bo‘ysunuvchi darajaning jadal rivojlanishining yana bir sabab, allaqachon tanish bo‘lgan, ammo biroz o‘zgartirilgan kiyim bosh atamaları targ‘ib qilishda moda va obro‘ aurasini berish zarurati. Shunday qilib, kiyim nomlari toifasining quyi darajasi jamiyat va modadagi o‘zgarishlarni aks ettiruvchi eng harakatchan va faol rivojlanmoqda.

Kiyimlarning o‘ziga xos nomlarini shakillantirishning bu usuli samarali va sizga yaratishga imkon beradi dunyoning ontologik tuzulishini ham, uning natijalarini ham aks ettiruvchi yangi, aniqroq nomlari inson bilimi. Zamonaviy dunyoda qo‘shma so‘zlar muhim vosita bo‘lib qolmoqda. Xarakterli xususiyatlarini ajratib ko‘rsatish, aniqlashtirish va belgilash imkonini beruvchi kiyim sohasidagi toifalarga bo‘lish lozim.

Ushbu maqola doirasida ko‘rib chiqiladigan masalalar ham chog‘ishtirma tilshunoslikka asoslangan bo‘lib, unda “kiyim-bosh” konseptining ingliz va o‘zbek tillaridagi lisoniy manzarasi, lisoniy ifoda vositalarining maydoniy xususiyati, maydonni tashkillovchi birliklar o‘rtasidagi sistem munisabatlar kabilarni tadqiq etishdan iborat.

Kiyim-bosh konseptiga quyidagi ishchi tarifini beramiz. “Kiyim-bosh” kosepti-bu ob‘yektiv borliqqning bir bo‘lagini o‘zida aks ettirilgan, unga xos muhim va ikkinchi darajali belgi-xususiyatlar til egalari milliy xotirasidan o‘rin olgan, unga berilgan ijobiy, salbiy yoki neytral baholar majmuidir. Kiyim-bosh konsepti ingliz

va o'zbek xalqlari konseptosferasidan muhim o'rin olgan mental birlikdir. Boshqa turli konseplar kabi kiyim-bosh konsepri tartiblashgan ichki strukturaga ega bo'lib, unga hos belgi-xususiyatlar makro va mikromaydonchalarni tashkil etadi.

Kiyim – bosh inson hayoti va faoliyatining ajralmas qismi bo'lib usiz insonning hatti-harakatlari, yaratuvchanlik faoliyati samarali bo'lishi amri maxol. Chunki biz qo'llarimiz yordamida turli narsalarni yasaymiz, hayot uchun, ehtiyojlarni qondirish uchun zarur narsalarni yaratamiz, eguliklar tayyorlaymiz, aloqa qilamiz, minosabat bildiramiz va hokazolar.

Kiyim, ya'ni qoplama tana va issiqlik uchun xizmat qiladi, shuningdek, uning ajralmas qismlari hisoblanadi.

Shunday qilib biz ingliz va o'zbek tillarida kiyim-bosh turlarini uch qismga bo'lib ko'rib, o'ganib chiqdik: fasllarga oid, ustki va ichki kiyimlar.

Fasllarga oid kiyimlar: Fasllarning o'zgarishini nafaqat tabiatdagi o'zgarishlarning sababi, balki kiyim javoningizni yangilash vaqti hamdir. Har bir mavsum uchun qanday kiyim-kechak buyumlari kerakligini tushunish sizni qulay his qilish va har qanday sharoitda zamonaviy ko'rinishga yordam beradi. Ushbu maqolada biz harbir mavsum uchun kiyimning asosiy turlarini va ularning xususiyatlarini ko'rib chiqamiz.

Ustki kiyimlar: Bahor: sovuqdan issiqqa o'tish. Ertalab salqin, tushdan keyin iliq va kechqurun yana salqin bo'lishi mumkin. Sizning garderobingizda nima bo'lishi mumkin. Engil ko'ylaklar va shamoldan himoya qiluvchi kiyimlar sizni salqin shamoldan va mumkin bo'lgan yog'ingarchilikdan himoya qiladi.

Yoz: qulaylik va harakat erkinligi. Yozgi kiyim issiq kunlarda qulaylikni ta'minlashni va quyoshdan himoya qilishi kerak. Yengil liboslar va sarafanlar qulay va havodor, issiqlik uchun ideal.

Kuz: issiqlik va qulaylik. Kuz o'zi bilan salqin kunlarni va issiq kiyimga o'ralish istagini olib keladi. Kiyim javoningizda nisbatan issiq kiyimlar bo'linishini ta'minlaysiz.

Qish: maksimal izolyatsiya vaqti. Qish mavsumida asosiy e'tibor sovuqdan himoyalanishga qaratilgan.

Mavsum uchun kiyinish nafaqat mato va uslubni tanlash maslasi, balki uslub va qulaylikni yaratishning butun strategiyasidir. Har bir mavsum uchun to'g'ri narsalarni tanlash, kerakli joyda issiq yoki salqin holda ob-havodan bahramand bo'lishingiz mumkin.

Shubhasizki, hozir ham kiyim estetik, ma'naviy mazmunga ega bo'lib, insonning ichki dunyosini ifodalaydi. Kiyimning ramziy ma'nosi ham juda katta. U makon va vaqtni tavsiflash, muayyan ijtimoiy guruhlarni belgilash uchun ishlatilishi mumkin. Ammo kiyimning ma'nosi deb taxmin qilish mumkin ongning chuqur qatlamlariga ta'sir qiluvchi turli madanyatlarda farqlarga ega va dunyoning idrok etishning milliy, madaniy jihatdan belgilangan xususiyatlarini aks ettiradi va uning tilda aks etishi.

Kiyim-bosh konseptining strukturasi va mazmuni milliylik kasb etishi bois ushbu konseptning mazmun-mundariyasi, uning lisoniy manzarasi masalalarini qarindosh va qarindosh bo'lmagan tillar misolida tadqiq etish nafaqat lingvistik konseptologiya uchun, balki til umumiy nazariyasi, chog'ishtirma lingvokultraligiya uchun ham qimmatli va ahamiyatli natijalar berish shubhasiz.

Kuzatishlarimiz asosida bizlar kiyim-bosh konseptini nominativ maydoni bo'yicha quydagi ishlarni olib bordik. Yanikim ularni:

So'z birikmalari orqali:

Do'ppisini echmoq- Take off your hat.

□ **Do'ppisini echmoq** (Take off your hat)— hurmat ko'rsatish yoki salomlashish ma'nosida ishlatiladi.

□ **Do'ppisini sotmoq** (To sell his hat)— qiyinchilik tufayli o'z mol-mulkini sotishni anglatadi.

□ **Kurtkasini kiymoq/echmoq** (Put on/ take off his jacket) — kiyimni kiyish yoki yechish jarayonini bildiradi.

□ **Ko'ylagini yirtmoq** (To tear his shirt) — g'azab, umidsizlik yoki qayg'uni ifodalashda qo'llaniladi.

□ **Kepkasini burab kiymoq** (Put on a cap) — yoshlar orasida odatiy bo'lgan uslub.

- **Ko‘ylagini dazmollamoq** (To iron a shirt)— kiyimni silliq va toza qilish uchun ishlatiladi.
- **Shimini qisqartirmoq** (Shirten your trousers)— shimni uzunligini moslashtirish uchun.
- **Etigini kiymoq/yechmoq** (Put on/ Take off boots)— oyoq kiyimini kiyish yoki yechish jarayoni.
- **Qo‘lqopni qo‘ymoq** (Put on the gloves)— sovuqdan himoya qilish yoki maxsus ishni bajarish uchun.
- **Sharfini o‘ramoq** (Wrap a scarf)— bo‘yin atrofida sharfni bog‘lash.
- **Kostyumini kiyib chiqmoq** (Put on a suit)— rasmiy joyga yoki tadbirga borish uchun tayyorlanish.

Frazalogik birliklar:

Do‘ppisini osmonga otmoq.

To‘nini teskari kiymoq.

Kovushini teskari kiymoq.

Do‘ppi tor kelmoq.

Etigi bilan suv kechmoq.

Tirnog‘iga qadar qurollangan.

Qo‘lqopdak almashtirmoq.

Kiyimga qarab qarshi oladilar, aqliga qarab kuzatadilar.

Paramiyalar orqali:

Yirtiq to‘nga zar yoqa.

Otni yaxshi ko‘rsatgan-tuyoqdagi taqasi.

To‘nni yaxshi ko‘rsatgan – yengi bilan yoqasi.

Kavushimno olgan bir kishi, Gumondorim ming kishi.

Otaning ochgan yo‘li bor, Onaning bichgan to‘ni bor.

Yaxshi xunuk libos bilan ham yaxshi.

Odamga-libos, eshakka-to‘qim.

Uyga palos yarashar, Xotinga libos.

Yaxshi libos oroyish,
Yaxshi yo‘ldosh-osoyish.

Issiq kiyim tanni ilitar,
Issiq so‘z jonni ilitar.

Kiyimning yangisi -yaxshi,
Do‘stning eskisi.

Daraxt-yer ziynati,
Kiyim er ziynati.

Non qadrini och bilar,
Kiyim qadrini – yalang‘och.

Xon kiyimi ham o‘lchab bichilar.
Kiyimni yangiligidan saqla,

Obro‘ni-yoshlikdan.
Kir ko‘ylakka-jun yoqa.

Ishtonsizning tushiga
Ikki enlik bo‘z kirar.

Teks ko‘rinishida:

Nodira yangi olgan oq rangli qizil gullari bor ko‘ylagini kiyib, yangi ish joyiga tayyorlandi. Yangi jimjimador chiroyli ko‘ylak qanday yahshi. Bu judayam ajib tuyg‘u.

Shunday qilib, keyingi tadqiqot isstiqbollari sifatida uni to‘ldirish mumkin ko‘rinadi. Ayollar kiyimini nominatsiyalarining kategorik xususiyatlarini va konseptsianing perifik sohasining semiotik komponentini o‘rganish orqali kiyim-bosh konsepsiyasini taxlil qilish.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Лапшина М.Н. Семантическая деривация в когнитивном аспекте: на примере английского языка: дис. на соиск. учен. степ. д. филол. наук. – С-Пб., 1996. – 331 с.
2. Попова З.Д., Стернин И.А. Язык и национальное сознание. Вопросы теории и методологии. – Воронеж: ВГУ, 2002. – 151 с.
3. A Dictionary of English Synonyms and Synonymous Expressions / Richard Soule. Vancouver: Read Books, 2008. – 636 p.
4. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners / Michael Rundell. London: Macmillan, 2007. – 1748 p.
5. The American Heritage Dictionary of Idioms / Christine Ammer. Boston: Houghton Mifflin, 1997. – 729 p.
6. Merriam-Webster's New Dictionary of Synonyms. Springfield, MA: MerriamWebster, 1984. – 940 p.
- Кондаков Н.И.* Логика. – Москва: Учпедгиз, 1954. – 524 с.
7. *Юсупов У.К.* Теоретические основы сопоставительной лингвистики. – Ташкент: Фан, 2007. – 127 с.
8. *Бабушкин А.П., Стернин И.А.* Когнитивная лингвистика и семасиология. – Воронеж: ООО “Ритм”, 2018. – 229 с.
9. *Hornby A.S.* Oxford Advanced Learner's Dictionary Of Current English. В 2 томах. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 1539.
10. *Кунин А.В.* Англо-русский фразеологический словарь. В двух книгах. Том 1. – Москва: Советская энциклопедия, 1967. – 740 с.
11. Ўзбек тилининг изоҳли луғати / А.Мадвалиев таҳрири остида. Беш жилдли. 5-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2020. – 424 б.
12. *Раҳматуллаев Ш.* Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати. – Тошкент:

Ўқитувчи, 1978. – 408 б.

13. *Бабушкин А.П.* Типы концептов в лексико – фразеологической семантике языка. – Воронеж, Издательство Воронежского государственного университета, 1996. – 106 с.

14. *Bo ‘tayev Sh.* English – Uzbek, Uzbek – English Dictionary. – Tashkent: “O‘qituvchi” nashriyot – matbaa ijodiy uyi, 2013. – 878 с.

15. *Карасик В.И.* Языковой круг: Личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.

16. *Крючкова Н.В.* Лингвокультурное варьирование концептов. – Саратов: Научная книга, 2005. – 16

TOPONIMIK ATAMALARNI O‘QITISHNING ILMIY VA AMALIY ASOSLARI

Andijon davlat chet tillari instituti mustaqil tadqiqotchisi

Boltaboyeva Nargizaxon Maxammadjon qizi

boltaboevanargiza37@gmail.com

Anatatsiya: Toponimlar – bu geografik joylarning nomlari bo‘lib, ular insoniyat tarixining, madaniyatining va tilining muhim qismi hisoblanadi. Lingvistika sohasida toponimlarni o‘rganish tilning rivojlanishi, o‘zgarishi va mintaqalar bo‘yicha farqlanishini tushunishga yordam beradi. Ushbu maqolada toponimlarni o‘qitishning lingvistikadagi ahamiyati va uning turli lingvistik jarayonlarni o‘rganishga qanday yordam berishi haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: toponimlar, lingvistika, etimologiya, til tarixi, dialektologiya lug‘atlar, mintaqalar, Xiva, Buxoro, Ipak yo‘li, iqtisodiy onyektlar.

Toponimlar, ya’ni geografik joy nomlari, insonlar va muhit o‘rtasidagi munosabatlarni tushunishda muhim o‘rin tutadi. Ushbu nomlar tarixiy, madaniy va lingvistik merosni o‘zida aks ettirib, nafaqat joyni aniqlash vositasi, balki o‘tmishdan kelajak avlodlarga o‘tadigan boy ma’lumot manbasi sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, geografik joylarni o‘qitishda toponimlar muhim vosita hisoblanadi.

Mazkur maqolada toponimlarni o'qitish funksiyalari va ushbu sohada olib borilgan tadqiqotlarning afzalliklari yoritiladi. Toponimlar geografik hududlarni o'rganish va tushunishda asosiy vosita hisoblanadi. Ularga oid bilimni o'rgatish o'quvchilarga joylar, madaniyatlar va ularning o'zaro bog'liqligi haqida chuqurroq tasavvurga ega bo'lish imkonini beradi. Masalan, tog' tizmalarining nomlari (Tyan-Shan, Pomir) yoki daryolar (Amudaryo, Sirdaryo) haqida bilimga ega bo'lish, global suv tizimlari, ekotizimlar va insonlarning joylashuvini tushunishda muhimdir [1:19]. Toponimlar ko'pincha joylarning tarixiy jarayonlarini aks ettiradi. Ular orqali bosib olish, migratsiya va joylashuv jarayonlarini o'rganish mumkin. Masalan: O'zbekistondagi Xiva, Buxoro, yoki Samarqand kabi shaharlardagi nomlar ularning qadimiy madaniyat va tarixiy ahamiyatini ko'rsatadi. Mahalliy xalqlar tilidagi nomlar, masalan, Qo'qon, Urganch, yoki Chust, hududning etnik va madaniy tarixi haqida ma'lumot beradi. Bu nomlarni o'rgatish o'quvchilarga tarixiy o'zgarishlarni, hududlarning shakllanishini va jamoalarning rivojlanishini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Shuningdek toponimlar mahalliy aholi madaniyati va tili bilan bevosita bog'liq. Ularni o'rganish til va madaniy merosni saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekistondagi joy nomlari, masalan, Nurata, Shahrisabz va Toshkent, ularning tarixiy va lingvistik ildizlarini aks ettiradi. O'zbek tilidagi nomlarni saqlash orqali milliy madaniyatni avlodlarga yetkazish mumkin. Geografik toponimlar siyosiy chegaralar, iqtisodiy obyektlar va savdo yo'llarini tushunishda muhim ro'l o'ynaydi. O'zbekistonning qadimiy shaharlari, masalan, Buxoro, Samarqand, va Termiz, Buyuk Ipak yo'lining asosiy savdo nuqtalari sifatida tarixiy iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan. Bu nomlarni o'rgatish o'quvchilarga nafaqat tarixiy iqtisodiy mintaqalarni, balki zamonaviy iqtisodiy muhitni ham yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Toponimlar – bu geografik joylarning nomlari bo'lib, ular insoniyat tarixining, madaniyatining va tilining muhim qismi hisoblanadi. Lingvistika sohasida toponimlarni o'rganish tilning rivojlanishi, o'zgarishi va mintaqalar bo'yicha farqlanishini tushunishga yordam beradi. Ushbu maqolada toponimlarni

o'qitishning lingvistikadagi ahamiyati va uning turli lingvistik jarayonlarni o'rganishga qanday yordam berishi haqida so'z yuritiladi. Toponimlar tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, ular Etimologiya va til tarixi, Dialektologiya va o'zaro til ta'siri kabi lingvistik qirralarni ochib beradi [2:37].

Toponimlar tilning tarixiy qatlamlarini o'rganish uchun ajoyib manba hisoblanadi. Har bir geografik nomning o'z etimologiyasi bor va u o'sha hududda qadimda qanday til mavjud bo'lganini ko'rsatadi. Masalan Samarqand va Buxoro kabi nomlarning ildizi fors tilidan kelib chiqqan bo'lsa-da, ularning o'zbek tiliga moslashishi til tarixidagi o'zgarishlarni aks ettiradi. Toshkent nomi esa turkiy tilga xos bo'lib, mahalliy turkiy xalqlar tilida qanday nomlash an'analari bo'lganini ko'rsatadi. Toponimlarni o'rganish orqali tilning tarixiy qatlamlari ochiladi va bir hududning tarixiy-lingvistik xaritasi yaratiladi. Toponimlar mintaqaviy dialektlarni o'rganishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi. Ular bir hududda qaysi dialekt dominant bo'lganini va bu dialekt qaysi o'ziga xos so'zlarni yaratganini aniqlashga yordam beradi. Bulardan ko'rib chiqadigon bo'lsak, Qo'ng'iro't, Mo'ynoq, va Urganch kabi joy nomlari mahalliy dialektlarning o'ziga xos so'z va talaffuz uslublarni ko'rsatib beradi. Hududdagi toponimlarning talaffuzidagi farqlar esa dialektlarning mintaqaviy o'zgaruvchanligini yoritadi [3:55].

Geografik nomlar ko'pincha bir tilning boshqasiga ta'siridan dalolat beradi. Bu tilshunoslikda tillararo aloqalarni tushunishda muhim omil hisoblanadi. O'zbekistondagi ko'plab toponimlar (masalan, Amudaryo, Zarafshon) fors tilining o'zbek tiliga ta'sirini aks ettiradi. Shuningdek, rus tilining ta'siri tufayli vujudga kelgan joy nomlari, masalan, Lermontov yoki Yujniy Alamushuk kabi ruscha shakldagi atamalar, zamonaviy lingvistik jarayonlarni ko'rsatadi.

Toponimlar semantik ma'nolarni tahlil qilishda ilmiy tadqiqotlar uchun ko'plab ma'lumot beradi. Ko'p toponimlar o'z ma'nosini joyning xususiyatlariga asoslanib olganligi ham aniqlangan. Bularga, Qizilqum (qizil rangli qumlar) va Oqtosh (oq toshlar) kabi nomlar joyning rangini yoki tabiiy xususiyatlarini aks ettiradi. Bu esa tilning leksik boyligini va mahalliy aholi o'z muhitini qanday tasvirlaganini ko'rsatadi. Toponimlarni lingvistika nuqtai nazaridan o'rganish

nafaqat tilshunoslik sohasini rivojlantiradi, balki turli xil amaliy va nazariy masalalarni hal qilishda ham yordam beradi. Toponimlarni o'qitish va tadqiq qilish til boyligini saqlab qolishga yordam beradi. Qadimiy nomlar yo'qolib ketish xavfi ostida bo'lishi mumkin, lekin ularni o'rganish va hujjatlashtirish orqali ular avlodlarga yetkaziladi [4:126]. Toponimlar o'rganish orqali bir hududda tillar qanday o'zaro ta'sir qilganini bilish mumkin. Bu, ayniqsa, ko'p millatli mintaqalarda tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohasida chuqur tadqiqotlar olib borishga imkon beradi.

Toponimlarni o'qitish maktab va universitet darsliklariga yangi yo'nalish kiritadi. Bu o'quvchilarga til va geografiya o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntiradi va tilshunoslikni yanada qiziqarli qilib ko'rsatadi. Toponimlarni lingvistik jihatdan o'rganish orqali tarixiy va madaniy jarayonlar ochiladi. Masalan, joy nomlarining kelib chiqishini tahlil qilish orqali hududning qadimiy madaniyatini, xalqning turmush tarzini va boshqa xususiyatlarini tushunish mumkin.

Toponimlarni tadqiq qilish va ulardan foydalanish mahalliy aholi o'z hududi va madaniyati bilan Toponimlarni o'qitish lingvistik tadqiqotlar uchun boy manba bo'lib, til tarixini, dialektlar farqini va tillararo o'zaro aloqalarni o'rganishda katta yordam beradi. Bundan tashqari, toponimlarni o'qitish orqali o'quvchilar nafaqat til boyligi, balki tarix, madaniyat va geografiya haqida ham chuqur bilimga ega bo'ladilar. Bu esa nafaqat ilmiy izlanishlar, balki milliy o'zlikni anglash va saqlash uchun ham muhimdir. Kelajakda toponimlarni lingvistik tadqiq qilish va ularni o'quv dasturlariga kengroq kiritish orqali tilshunoslikning yangi qirralari kashf etilishi mumkin. Ayniqsa, O'zbekistondagi toponimlarning ko'plab tarixiy va lingvistik sirlari hali ochilmagan bo'lib, bu yo'nalishda tadqiqotlar olib borish milliy va xalqaro lingvistika rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Toponimlarni tadqiq qilish orqali xalqning madaniy merosi va milliy o'ziga xosliklarini saqlash mumkin. O'zbekiston hududida ko'plab qadimiy nomlar saqlanib qolgan bo'lib, ular xalqning ko'p asrlik tarixiy xotirasini ifodalaydi [5:53].

Shuningdek, geografik toponimlar turizmni targ'ib qilish va rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Mashhur joylarning nomlari, ularning tarixi va

ahamiyatini yoritish orqali o'ziga xos turizm obyektlariga e'tiborni oshirish mumkin. Masalan, Xiva shahrining "Ichon-Qal'a" nomi nafaqat tarixiy ahamiyatga, balki sayyohlarni jalb qilish uchun boy potensialga ega. Toponimlarni o'rganish va o'qitish ta'lim va ilmiy izlanishlarni rivojlantirishga yordam beradi. Toponimlarni tizimli o'rganish orqali o'quvchilar nafaqat geografik bilimlarga ega bo'ladilar, balki tarix, tilshunoslik va ekologiya kabi sohalar bilan integratsiyalashgan bilimlarni o'zlashtiradilar. Bundan tashqari, tadqiqotchilar joy nomlari orqali mahalliy iqlim o'zgarishi, hududlarning evolyutsiyasi va tarixiy jarayonlarni tahlil qilish imkoniga ega bo'ladi. Kelajakda toponimlarni o'qitishga bo'lgan e'tiborni oshirish nafaqat ilmiy va madaniy sohalarni rivojlantirishga xizmat qiladi, balki xalqning tarixiy merosini avloddan-avlodga yetkazishga ham imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qorayev, S. (2006). Toponimika. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Noshriyoti, – B.15–25.
2. Nizomov, A. (2006). Toponimika. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Noshriyoti, –B. 30–45.
3. Matyoqubov, A. (2001). O'zbek tilining onomastikasi. Toshkent: Fan, –B 50–60.
4. Popova, T. A. (1988). Geografik toponimlarning lingvistik tahlili. Moskva: Nauka, –B.120–135.
5. Boltaboyeva N.M. Jahon va o'zbek tilshunosligida onomastika va toponimika: nazariy va amaliy yondashuvlar. Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar. 2024 йил № 6., – B.53
6. Kartografiya va geografiya bo'yicha O'zbekiston atlas. (2010). Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" nashriyoti.
7. Matyoqubov, A. (2001). O'zbek tilining onomastikasi. Toshkent: Fan.
8. Islomov, X. (2017). O'zbek toponimiyasining asosiy jihatlari. Toshkent: Sharq.
9. <https://interscience.uz/index.php/home/article/view/4409>

INGLIZ TILI TO'GARAGI MASHG'ULOTLARIDA O'YINLARDAN

FOYDALANISH

A.A.Latibjonov, ADCHTI, lazak76@umail.uz

N.G'.Mirzaqosimova, ADCHTI 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Maqolada ingliz tili to'garagi mashg'ulotlarida til o'yinlaridan foydalanish, til o'yinlarining ta'lim jarayonidagi ahamiyati, motivatsiya va qiziqishni oshirish, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashdagi roli ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar. Til o'yinlari, o'qitish metodlari, motivatsiya, rol o'yinlari, so'z o'yinlari, interaktiv o'yinlar, jamoaviy o'yinlar, kreativ o'yinlar.

Ingliz tili o'rgatishda til o'yinlari, o'quvchilarning qiziqishini oshirish va til ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada ingliz tili to'garagi mashg'ulotlarida til o'yinlarining samaradorligi, ularning o'quv jarayoniga ta'siri va o'quvchilarning rivojlanishidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Til o'yinlari, nafaqat o'quvchilarning bilimlarini mustahkamlash, balki ularni yangi bilimlar bilan tanishtirishda ham samarali vosita hisoblanadi. Quyida til o'yinlarining bir qator ahamiyatli jihatlarini ko'rib chiqamiz:

Motivatsiya va qiziqish. Til o'yinlari o'quvchilarning darslarga bo'lgan qiziqishini oshiradi. O'yinlar orqali o'quvchilar ko'proq ishtirok etishga, o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashga va bir-birlari bilan muloqot qilishga undaladi. Bu jarayon, o'z navbatida, o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. O'yinlar, darslarni qiziqarli va interaktiv qilish orqali, o'quvchilarning o'z-o'zini anglashiga yordam beradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi.

Amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish. Til o'yinlari o'quvchilarga ingliz tilidagi amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. O'yinlar davomida o'quvchilar yangi so'zlarni o'rganadilar, grammatik qoidalarni amaliyotda qo'llaydilar va tilni yanada erkin ravishda ishlatishga o'rganadilar. Masalan, "Scrabble" yoki "Taboo" kabi o'yinlar o'quvchilarga so'z boyligini kengaytirishda

yordam beradi. O'yinlar yordamida o'quvchilar o'zlarining til ko'nikmalarini mustahkamlash bilan birga, o'zaro raqobat ruhini ham rivojlantiradilar.

Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish. O'yinlar o'quvchilar o'rtasida ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi. Guruhda ishlash va jamoaviy o'yinlarda ishtirok etish orqali o'quvchilar bir-birlari bilan fikr almashish, hamkorlik qilish va jamoa ruhini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. O'yinlar o'quvchilarga o'zaro muloqot qilish, fikr almashish va jamoa sifatida ishlashni o'rganish imkoniyatini taqdim etadi.

Ingliz tili to'garagi mashg'ulotlarida til o'yinlarining ko'plab turlaridan foydalanish imkoniyati bo'lib, ularning har biri o'quvchilarning turli ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Quyida ayrim til o'yinlari turlari va ularning samaradorligi haqida qisqacha ma'lumot berib o'tamiz.

1. Rol o'yinlari o'quvchilarga turli vaziyatlarda ingliz tilida muloqot qilish imkoniyatini beradi. O'quvchilar o'zlarini turli personajlar sifatida tasavvur qilib, tilni amaliyotda qo'llashadi. Masalan, "doctors and patients" (shifokor va bemor) yoki "shopping" (do'konda xarid qilish) kabi vaziyatlarni o'ynash orqali, o'quvchilar real hayotdagi vaziyatlarga tayyorlanadilar. Rol o'yinlari, shuningdek, o'quvchilarning ijodkorlik ko'nikmalarini ham rivojlantiradi, chunki ular o'z personajlarini yaratish va ularning xulq-atvorini ifodalashlari kerak.

2. So'z o'yinlari, masalan, "Hangman", "Word Search", "Crossword Puzzles" va "Scrabble", o'quvchilarga yangi so'zlarni o'rganish va ularni eslab qolish jarayonida yordam beradi. Bu o'yinlar, shuningdek, o'quvchilarga raqobat ruhini oshiradi. "Hangman" o'yinida o'quvchilar bir-birlariga so'zlarni taxmin qilish orqali so'z boyligini kengaytiradilar. "Scrabble" o'yinida esa, o'quvchilar mavjud harflardan yangi so'zlar yasash orqali tilni amaliyotda qo'llashadi. Bunday o'yinlar, o'quvchilarga so'zlarni tezda eslab qolish va ularni to'g'ri ishlatishni o'rganishga yordam beradi.

3. Texnologiyaning rivojlanishi bilan interaktiv o'yinlar ham mashg'ulotlarda keng qo'llanilmoqda. Onlayn platformalarda amalga oshiriladigan o'yinlar,

o'quvchilarga masofadan turib ham ingliz tilini o'rganish imkoniyatini beradi. Masalan, "Kahoot!" yoki "Quizlet" kabi platformalar orqali o'quvchilar interaktiv testlar va viktorinalar o'tkazishlari mumkin. Bu o'yinlar o'quvchilarga o'z bilimlarini baholash va o'zaro raqobat qilish imkoniyatini beradi. Interaktiv o'yinlar, shuningdek, o'quvchilarning texnologiyaga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularni zamonaviy ta'lim metodlari bilan tanishtiradi.

4. Jamoaviy O'yinlar, masalan, "Team Spelling Bee" yoki "Charades", o'quvchilarni guruhlariga bo'lish va birgalikda ishlashga undaydi. Bu o'yinlar o'quvchilarning jamoa sifatida ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Jamoaviy o'yinlar davomida o'quvchilar bir-birlari bilan muloqot qilib, bir maqsadga erishishga harakat qiladilar. Ushbu jarayon o'quvchilarning o'zaro aloqalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

5. Kreativ O'yinlar, masalan, "Story Cubes" yoki "Picture Prompt", o'quvchilarga o'z ijodlarini ifodalash imkonini beradi. O'quvchilar tasodifiy tasvirlar yoki kubiklar yordamida hikoyalar yaratishlari kerak. Bu o'yinlar o'quvchilarning ijodkorlik va til ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, shuningdek, ularning tasavvurini kengaytiradi. O'yin davomida o'quvchilar o'z hikoyalarini boshqalar bilan baham ko'rish orqali o'z fikrlarini ifoda etish ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar.

Til o'yinlarining samaradorligini aniqlash uchun turli metodlardan foydalanish mumkin, ya'ni, o'quvchilarning mashg'ulotdagi ishtiroki, o'zlashtirish darajasi va til ko'nikmalarining rivojlanishi kuzatilishi lozim. Shuningdek, o'quvchilarning fikr-mulohazalari va o'qituvchilarning baholari ham muhim ahamiyatga ega. O'yinlardan so'ng o'quvchilarga so'rovnomalar yoki intervyular o'tkazish orqali, ularning o'yinlardan qanday foydalanganliklarini va qanday ko'nikmalarni rivojlantirganliklarini aniqlash mumkin.

Ingliz tili to'garagi mashg'ulotlarida til o'yinlari o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanib, ular motivatsiyani oshiradi, amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi. O'qituvchilar til o'yinlarini to'g'ri tanlab, ularni dars jarayoniga

kiritish orqali o'quvchilarning ingliz tilini o'rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishlari mumkin.

Kelajakda ingliz tili o'qituvchilari til o'yinlarining samaradorligini yanada oshirish uchun yangi metod va yondashuvlarni izlashlari zarur. O'yinlarning turli turlarini birlashtirish, o'quvchilarning qiziqishini oshirish va ularning bilimlarini yanada kengaytirish imkonini beradi. Shu bilan birga, o'qituvchilar o'z darslarida innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali, o'quvchilarning ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Constantinescu, R. S. (2012). Learning by playing. Using computer games in teaching English grammar to high school students. In Conference proceedings of eLearning and Software for Education (eLSE) (Vol. 8, No. 02, pp.110-115).
2. Khusaini, F. (2023). Non-English Students' English Learning Motivation. JUPE: Jurnal Pendidikan Mandala, 8(3), 953-955.
3. Latibjonov A.A. (2024). Tarbiyasi o'g'ir bolalarga chet tillarni o'qitish. "Globallashuv jarayonida fan va ta'lim muammolari va yechimlari" mavzusida halqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari, Andijon.
4. Latibjonov A.A, Chang Ming. (2024). Sources of words and hints in teaching vocabulary. "Zamonaviy tilshunoslik yo'nalishlari va chet tillarini o'qitishda innovatsion yondashuvlar" mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari, Andijon, 486-489 betlar.
5. Latibjonov A.A., Xamidov B.A., Azizova M.X. (2020) O'quvchilar so'z boyligini o'stirishda so'z manbalari va ishoralardan foydalanish. «Maktabgacha ta'lim muassasalarida, umumta'lim maktablarida va oliy ta'lim muassasalarida chet tillar o'qitishning uzviyligi». Xalqaro onlayn ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Andijon. 319-323.
6. Wright, A., Betteridge, D., & Buckby, M. (2006). Games for Language Learning. Cambridge: Cambridge University Press.

CLASSIFICATION CRITERIA FOR DYSPHEMISMS IN ENGLISH AND UZBEK

Zuxriddinova Maftunabonu Sirojiddin qizi

Andijon davlat chet tillari instituti tayanch doktoranti

+998937846808

zuxriddinovamaftuna@gmail.com

Annotation:

Dysphemisms, unlike their counterparts, euphemisms, remain a relatively underexplored area in linguistic studies. This neglect is evident in the absence of universally accepted classification frameworks for dysphemisms. While euphemisms have been extensively analyzed and widely acknowledged, dysphemisms are often considered secondary and typically discussed only in relation to euphemisms. This article investigates dysphemisms in English and Uzbek, focusing on their communicative, cultural, and linguistic roles. It examines the difficulties of classifying dysphemisms, evaluates existing classification systems, and compares their usage in these two languages.

Keywords:

Dysphemism, euphemism, linguistic classification, pragmatics, sociolinguistics, communication.

Dysphemisms play an important role in communication, representing societal norms, individual emotions, and cultural perspectives. They serve as tools to convey negative meanings, insults, or taboo topics, often contrasted with the more socially acceptable euphemisms. However, unlike euphemisms, which have been rigorously studied and categorized, dysphemisms lack a comprehensive, universally recognized classification system.

Language, as a tool for human interaction, often demonstrates its dual role in meaning-making. On one end, euphemisms soften expressions to align with societal norms, while on the other, dysphemisms deliberately convey negativity,

contempt, or offense. Despite their prevalence, dysphemisms are often overlooked due to their controversial and culturally sensitive nature.

This study aims to:

- Investigate the importance of dysphemism classification in linguistic and cultural research.
- Explore the challenges of establishing universal dysphemism classifications.
- Compare and contrast dysphemisms in English and Uzbek, highlighting cultural and linguistic differences.

This analysis emphasizes dysphemisms as essential linguistic tools that reflect societal attitudes, cultural norms, and emotional expressions.

The Role of Dysphemisms in Communication

Dysphemisms act as a lens through which societal attitudes can be examined. They reveal cultural taboos, stereotypes, and biases. For example, racial slurs in English often reflect historical injustices, while gender-based insults in Uzbek mirror traditional patriarchal norms.

These expressions also provide an outlet for emotional release, serving a cathartic purpose for speakers. However, they can simultaneously perpetuate psychological harm, reinforcing social hierarchies and inequalities.

The Need for Dysphemism Classification

Classifying dysphemisms offers valuable insights into the pragmatic functions of language. It enables linguists to better understand how societies use language to express hostility, humor, and resistance.

Understanding dysphemisms can also help in mitigating conflicts. Being aware of culturally specific dysphemisms allows for more respectful and effective communication.

In a globalized world, it is vital to recognize how dysphemisms vary across cultures. For example, a neutral term in one language may carry offensive connotations in another. This awareness fosters mutual respect and cultural sensitivity.

In literature, dysphemisms are often used to create tension, define characters, and reflect social realities. Their classification aids literary analysis, offering deeper insights into texts and their cultural contexts.

Allan and Burridge's Dysphemism Classification

Allan and Burridge (1991) provided a foundational framework for studying offensive language, categorizing dysphemisms as follows:

1. **Animal Comparisons:** Comparing humans to negatively connoted animals, such as "rat," "pig," or "dog."
2. **Taboo Body References:** Words associated with socially unacceptable body parts, functions, or odors.
3. **Mental and Physical Defects:** Terms targeting perceived disabilities, like "crazy" or "cripple."
4. **Racial and Ethnic Slurs:** Demeaning terms directed at specific racial or ethnic groups.
5. **Character-Defaming Insults:** Words attacking personal integrity, such as "liar" or "coward."
6. **Borrowed Insults:** Derogatory terms from other languages, reflecting cultural interactions.

Dysphemisms in Uzbek

In Uzbek, dysphemisms are deeply embedded in cultural norms and traditional values. Examples include:

- **Animal Comparisons:** Words like *cho'chqa* (pig) and *it* (dog) are used to insult individuals.
- **Gender-Based Insults:** Terms such as *bozordan qolgan* (outdated) reflect patriarchal attitudes.
- **Cultural and Religious Taboos:** Insults targeting sacred or taboo subjects hold significant weight.
- **Socioeconomic References:** Words like *kambag'al* (poor) are occasionally used pejoratively.

Comparative Analysis

While both languages share similar dysphemism categories, their cultural roots differ. English dysphemisms often reflect colonial histories and multicultural influences, whereas Uzbek dysphemisms are shaped by traditional societal hierarchies. For instance:

- **Animal Comparisons:** In English, calling someone a "rat" implies betrayal, while in Uzbek, *cho'chqa* denotes impurity.
- **Gender-Specific Terms:** English terms may reflect feminist challenges to patriarchy, while Uzbek terms highlight a society balancing tradition and modernity.

Conclusion

Dysphemisms transcend mere linguistic expressions; they reflect societal values, cultural beliefs, and interpersonal dynamics. Although their classification poses challenges, frameworks like Allan and Burridge's offer meaningful insights. A comparative analysis of English and Uzbek dysphemisms reveals their cultural specificity and linguistic creativity. Future studies should prioritize cross-cultural and historical analyses to deepen our understanding of dysphemisms in global communication.

References:

1. Allan, K. & Burridge, K. (1991). *Euphemism and Dysphemism: Language Used as Shield and Weapon*. New York: Oxford University Press.
2. Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*.
3. Lakoff, R. (1975). *Language and Woman's Place*.
4. Trudgill, P. (2000). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*.
5. Wardhaugh, R. (2006). *An Introduction to Sociolinguistics*.
6. Yuldashev, N. (2020). *Til va Madaniyat: O'zbek Tilining Sotsiolingvistik Asoslari*.
7. Zuckermann, G. (2003). *Language Contact and Lexical Enrichment in Israeli Hebrew*.

ABDULLA QODIRIYNING “O‘TKAN KUNLAR” ROMANIDA AYOLLAR TIMSOLI TAHLILI

Bahriddinov Muslimbek Muhiddinovich

Andijon davlat chet tillari instituti,

Ingliz tili va adabiyoti kafedrası o‘qituvchisi, dotsent

Madinabonu Toshpo‘latova Obidjon qizi

Andijon Davlat Chet tillari Instituti 2 – bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” asaridagi ayollar obrazi tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy maqsadi asardagi ayollarning o‘sha davrdagi fikrlashi, dunyoqarashi, urf-odatları qay darajada ekanligini o‘rganishdir. Metodologiya sifatida komparativ va kontekstual tahlil usullari qo‘llanilib, asardagi ayollar timsoli va urf-odatlarning tasvirlanishi o‘rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Abdulla Qodiriyning mazkur asari ayollarning jamiyatdagi o‘rnini realistik uslubda aks ettirgan. Ushbu maqola adabiyotshunoslik sohasida Abdulla Qodiriy asarlarini ijtimoiy kontekstda o‘rganishning yangicha uslublarini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: dinamik xarakter, oqila, oilaviy qadriyatlar, onaning ko‘ngli, mustaqil fikrlash, jasorat va sevgi, so‘z o‘yinlari, insoniy kamchiliklar, kundoshlik azobi

Аннотация: В данной статье анализируется образ женщин в произведении Абдуллы Кадыри “O‘tkan kunlar”. Основная цель исследования-изучить, в какой степени женщины в произведении были мыслителями, мировоззрением, обычаями того времени. В качестве методологии использовались методы компаративного и контекстного анализа, изучались женские образы и изображения обычаев в произведении. Согласно результатам исследования, данное произведение Абдуллы Кадыри реалистично отражает место женщин в обществе. Эта статья раскрывает новые методы изучения произведений Абдуллы Кадыри в социальном контексте в области литературных исследований.

Ключевые слова: динамичный характер, мудрость, семейные ценности, материнское сердце, независимое мышление, смелость и любовь, словесные игры, человеческие недостатки, повседневные страдания

Annotatition: This article analyzes the image of women in Abdulla Qodiriy's "O'tkan kunlar". The main purpose of the study is to study to what extent the women in the work were thinking, worldview, customs of the time. As a methodology, methods of Comparative and contextual analysis were used, and the representation of women's personifications and Customs in the work was studied. According to the results of the study, this work of Abdulla Qodiriy reflected the place of women in society in a realistic style. This article reveals new ways of studying the works of Abdulla Qodiriy in the social context in the field of literary studies.

Keywords: dynamic character, Intelligence, family values, mother's heart, independent thinking, courage and love, word play, human imperfections, suffering from companionship

Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ayollar obrazlari asosiy mavzulardan biri bo'lib, ular asarda alohida o'rin tutadi. Yozuvchi ayollar obrazlari orqali o'z davridagi ijtimoiy msalalarni, ayollarning jamiyatdagigi o'rnini va ularning ichki kechinmalarini badiiy noziklik bilan ifodalangan. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, tadqiqotimiz mavzusi jamiyatimizning XIX asrdagi turmush tarzi, urf-odatlarini hamda Abdulla Qodiriyning hayoti va ijodini o'rganishni dolzarb ekanligini ko'rsatadi.

O'sha davrda ayollar asosan erkaklar tomonidan belgilangan qoidalar va ijtimoiy cheklovlar ichida yashashadi. Ularning hayoti ko'pincha erkaklarning qarorlari va jamiyat an'analari bilan chegaralangan biroq ushbu romanda bunga ters bo'lgan ayollarning tabiati tasvirlangan.

Ushbu romanning asosiy qahramonlaridan biri-O'zbekoyimning dunyoqarashi o'sha davr o'zbek jamiyatidagi ayollar hayotini yoritadi. U oilaning shani, an'analar va odob ahloqni yuqori o'ringa qo'yadi. Shu sababli uning bazi qarorlari Otabek va Kumushning, balki Zaynabning ham taqdiriga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Abdulla

Qodiriy uni quyidagicha ta'riflaydi:” O'zbek oyim elli besh yoshlar chamaliq, chala-dumbul tabiatlikbir xotin...”(122-bet)

Yuqoridagi satrlardan anglashilinadiki, O'zbek oyim tajriba va hayotiy bilimi yetarli yoshda bo'lsa-da, har doim ham vaziyatni chuqur tahlil qila olmaydi va ko'pincha o'ylamay noo'rin gapirib qo'yishi va ayrim noto'g'ri chiqargan qarorlari sababli bir qancha noxushliklarga yo'l qo'yadi. Bunga eng katta isbot qilib quyidagi jumlani keltirishimiz mumkin: “Biz Otabekni Toshkanddan uylandirib boshini bog'lamasaq, kun sayin uning Marg'ilon yugurishidan qutila olmasmiz. Toshkanddan uylansa suv quyg'andek tinar qolar; Marg'ilon balosini esidan ham chiqarar...-deydir O'zbek oyim. Ya'ni hamisha yuragini shopirtirib, miyasini mashg'ul qilg'an muddaoni aytib solish fursatini qochirmaydir.”(125-bet)

Va bizga asardan ma'lumki, O'zbek oyim nafaqat eriga, balki butun Toshkantning xotinlariga o'tkirligi bilan mashhur. U tashrif buyurgan a'za va to'y egalari o'zlarini baxtli hisoblashardi.”O'zbek oyimning obro'si yolg'iz shular bilangina cheklanib qolmas, uni o'rda xonimlari ham ehtirom qilib o'zlarining “onaxonlari” deb bilar edilar.”(122-bet)U shunday obro'si uchun ham o'g'li Otabekni Toshkantning qiz,quda,uy,joy,nasl-nasabi joyida bo'lgan qiziga uylantirib to'y-u tamosha qilgisi keldi.

Shuni ham aytib o'tish kerakki,O'zbek oyim dinamik xarakterga ega ya'ni o'zgaruvchan tabiatlik. Voqealar rivojida, muhit tasirida o'jar ayolning ongi va tabiati o'zgaradi; masalan, ilgari xush ko'rmay “andi” deb atagan Marg'ilonlik kelinini birinchi marta ko'rganida, unga mehri jo'shib,mahkam quchadi, yuzidan o'padi va negadir ko'zlari yoshlanadi, endi esa Zaynabni qo'yib, Kumush tarafga o'tadi.

O'zbek oyimning biroz aksi bo'lgan Oftob oyim-o'zbek oilaviy qadriyatlari va an'analarining ramzi sifatida gavdalanadi. Yozuvchi uni shunday tasvirlaydi:”Yuzidan muloyimlik, eriga itoat, to'g'riliq ma'nolari tomib turg'an bu xotin...”

Oftob oyim o'rnak bo'luvchi boshqa o'zbek ayollari singari erining ra'yi va xoxishini hurmat qiluvchi va bajo keltiruvchi oqila ayoldir. Romanda

tasvirlanishicha: "Oftob oyim o'z fikrini ochiq aytishga yuraksina olmas, erining ko'ngli olinishidan qo'r qar...(42-bet) Bunga dalil sifatida qutidor(Oftob oyimning turmush o'rtog'i) bilan Otabekni kuyov qilish masalasida shunday javob beradi: "- Siz muvofiq ko'rgan bir ishka qarshi tushib, ra'yingizni qaytara olmayman..."

Lekin yolg'iz qizini uzoqqa jo'natmaslik yani Otabekni ichkuyov qilish ham ayni Oftob oyim xohishiga ko'r a bo'ldi.Balki bunday dilxiraliklarning ko'zga ko'rinmas ammo bosh sababi ham shudir.Yakka-yu yagona qizi Kumushni Marg'ilon borishiga necha martalab qarshi bo'ladi,ammo taqdir taqazosi bilan uyalganlaridan ham qudalarinikiga birga borishadi.

Onaning ko'ngli har narsani sezganidek,Oftob oyimning ham ko'ngli bo'lmay u uyda qizini qoldirgisi kelmaydi.Hatto qizini olib ketishi uchun O'zbek oyimga quyidagicha yomonlaydi: "...erka o'skan, lavzi tez, kundashlikka chidaydirgan siyoqi yo'q, har kun Zaynabingiz bilan g'idi-bidi qilaverib sizni qiynab qo'yarmikan deyman...Bir kuni kelganda onasi qurg'ur bir og'iz aytmagan edi, deb mendan ranjirmikinsiz deyman...Tana buzoqning turqi tuqg'anig'a tamg'a deganlaridek, albatta menga ravshan...Arazchi desangiz ham shu, ichi qoralik desangiz ham shunda...", "...Kumushni sizga yaxwi deb aytolmayman". Harakatlari samarasiz ketgach qiziga Zaynab bilan o'chakishmasligini, yomonlik qilmasligini undan ehtiyot bo'lishini tayinlab Marg'ilonga Kumushsiz qaytadi.

Romanimizning asosiy qahramonlaridan biri Kumush nafaqat o'zining go'zalligi va samimiyligi, balki jasorati va sevgi yo'lida qat'iy qarorlar qabul qilishi bilan ajralib turadi. U mustaqil fikrlashga ega va o'sha zamondagi ayrim qizlarga nisbatan idrokli va ziyrakdir. E'tiborimizni ushbu parchaga qaratsak: "Qizim, sizning bunchalik zakovat va jasoratingizga otangiz bilan eringiz qancha tashakkur aytsalar va o'zlarining mundane so'nggi umrlarini sizning baxshingiz, deb bilsalar arzir. Men ham sizning bu xizmatingiz evaziga eringiz bilan otangizni hozirdan boshlab ozod qildim".(98-bet). Ushbu parchadan Kumush otasi va turmush o'rtog'ini jazodan qutqarish uchun ayol kishi bo'lishiga qaramay dalil keltirib jasorat ko'rsatgagini anglashimiz mumkin.

Yozuvchi Kumush orqali xalqimizning urf-odatlariga xos nafosatning birini tasvirlaydi. Kumush va qaynotasi Yusufbek hojining ilk uchrashuvi shunday yoritiladi: “Kumush uyalib zo‘rg‘agina salom berdi va Yusufbek hojining yaqiniga kelib bo‘yin egdi. Hoji qo‘li bilan Kumushning yelkasiga qoqib suydi va Kumushning manglayiga tekkizib olgan o‘z qo‘lini o‘pdi”.

Kumushning zukkoligini kundoshi Zaynabga qilgan so‘z o‘yinlaridan bilinadi, uning qarorlarida aks etadi.

Qahramonimiz Kumush nafaqat Otabekning yuragida sevgi-muhabbat, balki uning oilasi qalbida ham iliq munosabat uyg‘otdi. Uning Marg‘ilon qaytishiga qayniona va qaynotalari ruxat berishmaydi, shu bilan birga o‘zi ham ketishni xoxlamaydi. Onasi Oftoboyimning yalinib yolvorishiga qaramay Toshkentda Otabek yonida qoladi.

Zaynab, Abdulla Qodiriy tomonidan mahorat bilan yaratilgan murakkab obrazlardan biri hisoblanadi. U orqali muallif jamiyatdagi insoniy kamchiliklarni, jumladan, hasad, fitnachilik va o‘z manfaati yo‘lida boshqalarni qurbon qilish kabi slbiy fazilatlarini fosh etadi.

Kumushning Marg‘ilonga qaytmay Toshkentda qolishi Zaynabga og‘ir ekanligi yaqqol eziladi. Kumush kelgan kundan boshlab Otabekda yuz bergan jonlanish, Yusufbek hojining “Marg‘ilonda shunday kelinim bor ekan, bilmay yurgan ekanmiz” degan so‘zlari, O‘zbek oyimning Zaynab qolib Kumush tarafga o‘tib ketib uning ishlaridan kamchilik izlashlari, albatta Zaynabga kuchli zarba beradi. Ayniqsa, Zaynabning sha‘ni va nafsi tahqirlanib, javobsiz sevgi va e‘tiborsizlikdan ko‘ngli singanda, sevmasdan turib Otabekning quchog‘iga o‘zini tashlagan holati, uning ichki dardini ko‘rsatadi. Bu juda ham bir achinarli holatdir.

Kumushning homiladorligini bilishgach atrofdagilarning munosabati yanayam Kumushga nisbatan iliqlashib uni judayam asrab avaylashadi, Zaynab esa chetda qoladi. U ilgari kundoshlik azobiga ko‘nikkan bo‘lsada, bu xabar uning holatini yanada og‘irlashtiradi. Biz o‘qiguvchilar Zaynabni ham, Kumush yoki Otabekni ham aybdor qila olmaymiz. Ota –ona orzulari tufayli ularning taqdirleri chigallashib, so‘nggida baxtsiz yakun topkani bizni achintiradi, xolos.

Yuvoshgina bo'lgan, hatto Kumush kelmasidan oldin Otabekka ham ahamiyat bermagan Zaynab kundoshlik muhitida qasoskor ayolga aylandi. “O'n besh kun ichidayoq buncha keskinlashkan Zaynabning ichki adovatining bir oyda qaysi darajalarga borib yetishini o'ylar”. Va Kumush bu fikri borasida yanglishmadi. U Zaynabning fitnasiga qurbon bo'ldi. Zaynabning tabiatini ushbu satriardan bilshimiz mumkin: “Kundashingni ko'rinishi bayovg'a o'xshasa ham, ammo o'zi pismiqlik ekan... Bunday odamdan albatta hazar kerak”, yoki “Zaynab egachisining aksicha o'z yaqinlaridan “pismiqlik” deb ism olgan, onasi bo'lsa achchig'i chiqqanda “ming'aymas o'lgur” deb uni qarg'ar edi”.

Balki, uning qondosh opasi Xushro'y unga noto'g'ri yo'l ko'rsatib, ongini bulg'amaganda qo'lini qotilikka urmasmidi. Ozmi ko'pmi bu asarda Xushro'y asosiy ro'lda bo'lmasa ham uning qatnashuvi orqali Zaynab tug'ruq dardi bilan olishayotgan Kumushni zaharlaydi. Xushro'yning o'zi ham isyonkor, bir oilani baxtini buzgan ayol sifatida gavdalanadi. Albatta yomonlik jazosiz qolmaydi, Xushro'y farzandli bo'la olmagan bo'lsa, singlisi Zaynab devona bo'lib qoldi. Shu orqali Abdulla Qodiriy yomonlik va hasadning oxiri halokatli bo'lishini ko'rsatdi.

Xulosa

Abdulla Qodiriy “O'tkan kunlar” romanida ayollarni nafaqat ikkinchi darajali qahramon sifatida, balki jamiyat hayotining ajralmas bo'lagi sifatida tasvirlagan. Ushbu obrazlar o'sha davr o'zbek ayolining qiyofasini qayta jonlantirish va ularning ijtimoiy hayotdagi rolini tushunish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Romandagi ayollar obrazi jamiyatdagi tenglik, muhabbat va ehtirom masalalarini o'quvchini mulohaza yuritishga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdulla Qodiriy, «O'tkan kunlar». «Yangi nashr», 2019-yil.
2. Saparbaev. I Abdulla Qodiriyning “O'tgan Kunlar” romani. Badiiy tasvir vositalari.
3. Ibrohimova Ozoda Abdulxorisova Sayyora (2022) ABDULLA QODIRIYNING “O'TKAN KUNLAR” ROMANI TAHLILI.

КОСМОГОНИЧЕСКИЕ МИФЫ И ИХ ОТРАЖЕНИЕ В ФИЛОСОФСКОЙ ЛИРИКЕ М.Ю. ЛЕРМОНТОВА

Мадяров Х.У.

Андижанский государственный
институт иностранных языков.

Skypeoxygen@mail.ru

Аннотация: в статье исследуется специфика отражения космогонических мифов в философской лирике М.Ю. Лермонтова. На материале поэтических текстов анализируется трансформация архаических представлений о мироустройстве в индивидуально-авторской картине мира поэта. Рассматривается система пространственно-временных отношений, роль природных стихий и световой символики в формировании космогонических образов. Особое внимание уделяется взаимосвязи космогонических мотивов с натурфилософской и гносеологической проблематикой. Установлено, что космогонические мифы в лирике Лермонтова образуют целостный мифопоэтический комплекс, отражающий философско-эстетические искания эпохи.

Ключевые слова: космогонические мифы, М.Ю. Лермонтов, философская лирика, мифопоэтика, натурфилософия, пространственно-временные отношения, световая символика, романтизм, поэтическая картина мира, архаические представления.

Философская лирика М.Ю. Лермонтова представляет собой сложное художественное пространство, в котором архаические представления о мироустройстве преломляются сквозь призму романтического мировосприятия. Космогонические мифы, будучи древнейшими повествованиями о происхождении мироздания, обретают в лермонтовской поэзии новое звучание, органично соединяясь с индивидуально-авторской картиной мира. В современном литературоведении проблема мифопоэтического начала в творчестве Лермонтова привлекает пристальное

внимание исследователей. Как отмечает Ю.М. Лотман, «космогонические представления в поэзии Лермонтова формируют особую систему пространственно-временных отношений, где земное и небесное вступают в сложное взаимодействие» [5, с.187].

Особенно показательным в контексте космогонической образности представляется стихотворение «Когда волнуется желтеющая нива...», где разворачивается многоуровневая картина мироздания. Е.Н. Михайлова в фундаментальном исследовании «Проза Лермонтова» подчеркивает: «Вертикальная организация пространства в лирике Лермонтова восходит к архаическим представлениям о трехчастной структуре космоса» [9, с.156].

Космогонические мотивы отчетливо проявляются в стихотворении «1831-го июня 11 дня», где лирический герой *contemplator caeli* (созерцатель неба) становится свидетелем космического миротворения:

Я зрел во сне, как будто бы по воле
Всесильного, среди небес
Вдруг загорелся новый мир чудес...

В.Н. Топоров указывает на глубинную связь подобных поэтических видений с архаическими мифами о сотворении мира: «Лермонтовский космогонический миф реализуется через систему бинарных оппозиций: свет/тьма, верх/низ, хаос/космос» [12, с.181].

Особую роль в космогонической системе Лермонтова играет образ звезды, который приобретает множественные семантические обертоны. В стихотворении «Небо и звезды» поэт создает уникальную модель мироздания, где небесные светила выступают не только как элементы космического пейзажа, но и как живые сущности, участвующие в космогоническом процессе. Д.С. Мережковский справедливо отмечает: «Звезды в поэтическом космосе Лермонтова становятся медиаторами между земным и божественным началами» [5, с.178].

Космогонические представления в лирике Лермонтова неразрывно связаны с мотивом первотворения, который реализуется через систему природных образов. Показательно стихотворение «Горные вершины», где вертикальная организация пространства воспроизводит архаическую модель мировой оси. А.Ф. Лосев в работе «Проблема символа и реалистическое искусство» подчеркивает: «Горный ландшафт в поэзии Лермонтова приобретает черты космогонического первообраза, связующего земное и небесное пространства» [5, с.234].

В стихотворении «Выхожу один я на дорогу...» космогонический миф обретает особую полноту воплощения. Пространство здесь организовано по принципу концентрических кругов, где земной путь лирического героя вписан в космическую панораму «пустыни внемяющих небес». В.И. Коровин отмечает: «Космическое и личное начала в поздней лирике Лермонтова образуют нерасторжимое единство, восходящее к древнейшим представлениям о связи микро- и макрокосма» [5, с.312].

Примечательна трансформация традиционных космогонических мотивов в философской лирике поэта. В стихотворении «Ангел» процесс миротворения представлен через призму индивидуального духовного опыта:

По небу полуночи ангел летел
И тихую песню он пел;
И месяц, и звезды, и тучи толпой
Внимали той песне святой.

Б.М. Эйхенбаум в классическом исследовании «Лермонтов: Опыт историко-литературной оценки» указывает: «Музыкальное начало в космогонической поэзии Лермонтова становится эквивалентом божественного творческого акта» [12, с.167].

Особого внимания заслуживает специфика временной организации космогонических мотивов в лирике Лермонтова. Мифологическое время

первотворения в его поэзии не остается в прошлом, но постоянно актуализируется через систему циклических образов. М.М. Бахтин в работе «Формы времени и хронотопа в романе» отмечает: «Временная структура лермонтовской космогонии характеризуется особым типом «вечного настоящего», где акт миротворения непрерывно возобновляется» [1, с.234].

В философской лирике Лермонтова космогонические мотивы нередко переплетаются с эсхатологическими. Стихотворение «Сон» (1841) представляет собой сложную художественную структуру, где космогонические и эсхатологические мотивы образуют диалектическое единство. С.Н. Бройтман подчеркивает: «В поздней лирике Лермонтова мотивы создания и разрушения мира образуют целостный мифопоэтический комплекс» [2, с.289].

В художественной системе Лермонтова космогонические представления тесно связаны с натурфилософской проблематикой. Природные стихии в его поэзии предстают не просто как элементы пейзажа, но как первоосновы мироздания, участвующие в непрерывном процессе космического творения. Г.П. Макогоненко в монографии «Лермонтов и русская литература» отмечает: «Стихийные силы природы в лермонтовской поэзии сохраняют связь с архаическими представлениями о первоэлементах космоса» [6, с.245].

Показательным примером космогонической образности служит стихотворение «Парус» (1832), где морская стихия приобретает черты первозданного хаоса, а движение паруса символизирует космогонический акт преодоления хаотического начала. Водная стихия в поэтическом мире Лермонтова часто выступает как воплощение первоматерии, из которой рождается упорядоченный космос. В.А. Мануйлов указывает: «Море в лирике Лермонтова становится метафорой космогонического первоначала, содержащего потенциал бесконечных трансформаций» [7, с.198].

Особую роль в космогонической системе Лермонтова играет мотив света как первоэлемента мироздания. В стихотворении «Демон» световая символика приобретает амбивалентный характер, отражая дуалистическую природу

космогонического процесса. И.Б. Роднянская в исследовании «Движение литературы» подчеркивает: «Световая метафорика в поэзии Лермонтова восходит к древнейшим представлениям о свете как творящей силе космоса» [5, с.167]

В философской лирике поэта прослеживается устойчивая связь между космогоническими мотивами и проблемой познания. Лирический герой Лермонтова стремится постичь тайны мироздания через непосредственное созерцание космических процессов. К.В. Пигарев отмечает: «Гносеологическая проблематика в лирике Лермонтова неразрывно связана с космогоническими представлениями о структуре универсума» [10, с.234].

Проведенный анализ позволяет сделать вывод о том, что космогонические мифы в философской лирике Лермонтова претерпевают существенную трансформацию, обретая новые смысловые измерения. Архаические представления о мироустройстве органично встраиваются в индивидуально-авторскую картину мира, формируя сложную систему философско-поэтических образов. Дальнейшее исследование данной проблематики представляется перспективным в контексте изучения мифопоэтики русского романтизма и эволюции философской лирики XIX века.

Литература

1. Бахтин, М.М. Вопросы литературы и эстетики / М.М. Бахтин. – Москва : Художественная литература, 1975. – 504 с.
2. Бройтман, С.Н. Поэтика русской классической и неклассической лирики / С.Н. Бройтман. – Москва : РГГУ, 2018. – 428 с.
3. Коровин, В.И. Творческий путь М.Ю. Лермонтова / В.И. Коровин. – Москва : Просвещение, 2018. – 387 с.
4. Лосев, А.Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А.Ф. Лосев. – Москва : Искусство, 1995. – 320 с.
5. Лотман, Ю.М. Анализ поэтического текста / Ю.М. Лотман. – Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 1996. – 846 с.

6. Макогоненко, Г.П. Лермонтов и русская литература / Г.П. Макогоненко. – Москва : Наука, 2017. – 342 с.
7. Мануйлов, В.А. Лермонтов: Биография писателя / В.А. Мануйлов. – Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2016. – 384 с.
8. Мережковский, Д.С. М.Ю. Лермонтов: Поэт сверхчеловечества / Д.С. Мережковский. – Санкт-Петербург : Пушкинский Дом, 2019. – 344 с.
9. Михайлова, Е.Н. Проза Лермонтова / Е.Н. Михайлова. – Москва : Наука, 2017. – 298 с.
10. Пигарев, К.В. Русская литература и изобразительное искусство / К.В. Пигарев. – Москва : Наука, 2019. – 286 с.
11. Роднянская, И.Б. Движение литературы / И.Б. Роднянская. – Москва : Языки славянских культур, 2020. – 424 с.
12. Топоров, В.Н. Пространство и текст // Текст: семантика и структура : сборник научных трудов / отв. ред. Т.В. Цивьян. – Москва : Наука, 1983. – С. 227-284.

ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЕ ОПИСАНИЕ РУССКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В КОНТЕКСТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Касимов И.Р.

Андижанский государственный институт

иностраннных языков

Skypeoxygen@mail.ru

Аннотация: статья исследует роль русских фразеологизмов в межкультурной коммуникации. Рассматриваются их историко-культурное значение, национальная специфика и проблемы восприятия иностранцами. Освоение фразеологизмов трактуется как диалог культур, способствующий развитию межкультурных навыков.

Ключевые слова: фразеологизм, фразеологическая единица, межкультурная коммуникация, лингвокультурология, национально-

культурная специфика, языковая картина мира, культурная идентификация, восприятие фразеологизмов, интерпретация фразеологизмов, диалог культур, русский язык как иностранный.

Фразеологический фонд русского языка формировался на протяжении многих столетий, отражая в себе сложную и многогранную историю русского народа, то есть «фразеологический состав языка – зеркало, в котором лингвокультурная общность идентифицирует свое национальное самосознание [1, с. 9]. Действительно, анализируя русские фразеологизмы, мы можем проследить различные этапы исторического развития России, ее культурные и социальные трансформации.

Значительная часть русских фразеологизмов берет свое начало в глубокой древности, отражая языческие верования и обряды восточных славян, к примеру, выражение «бить баклуши» восходит к древнему обычаю изготовления деревянной посуды, где «баклуша» означала заготовку для будущего изделия. Со временем выражение приобрело переносное значение праздного времяпрепровождения или заниматься пустяками.

Принятие христианства на Руси в 988 году оказало существенное влияние на формирование фразеологического фонда: многие библейские выражения и образы прочно вошли в русский язык, обогатив его новыми смыслами и коннотациями: «камень преткновения», «козел отпущения», «манна небесная» имеют библейское происхождение, но органично вписались в русскую языковую картину мира, приобретая дополнительные смысловые оттенки.

В период Московского государства и становления Российской империи фразеологический фонд пополнился оборотами, отражающими реалии того времени: «боярская дума» указывает на особенности государственного устройства Древней Руси, а выражение «мамаево побоище» связано с конкретным историческим событием – битвой на Куликовом поле в 1380 году.

Петровская эпоха, ознаменовавшаяся активным заимствованием западноевропейской культуры, оставила свой след в русской фразеологии. В данный период в язык вошли выражения, как «остаться с носом» (от голландского «поос» – штраф) или «втирать очки» (от карточной игры, популярной в то время).

Отечественная война 1812 года и последующие исторические события XIX века обогатили русский язык новыми фразеологизмами: «шапками закидаем», «мелкая сошка», «попасть впросак» – все данные выражения отражают реалии и менталитет того времени. XX век, с его революционными потрясениями и социальными трансформациями, принес в русский язык целый пласт новых фразеологических единиц: «красный уголок», «враг народа» и многие другие выражения стали своеобразными маркерами советской эпохи.

Исторический путь формирования русского фразеологического фонда отражает всю сложность и многогранность культурного развития России. Как отмечает Н.Ф. Алефиренко, «фразеологизмы – своего рода «кладезь премудрости» народа, сохраняющий и воспроизводящий его менталитет, его культуру от поколения к поколению» [2, с. 23], то есть русские фразеологизмы обладают ярко выраженной национально-культурной спецификой, которая проявляется на различных уровнях: лексическом, грамматическом, семантическом и прагматическом и специфика обусловлена уникальным историческим опытом русского народа, особенностями его мировосприятия и ценностными ориентирами.

На лексическом уровне культурная специфика русских фразеологизмов часто проявляется через использование безэквивалентной лексики – слов, не имеющих прямых аналогов в других языках, к примеру, фразеологизм «тертый калач» содержит в себе упоминание специфического русского хлебобулочного изделия, а выражение «лаптем щи хлебать» отсылает к традиционной крестьянской обуви – лаптям.

Грамматическая специфика русских фразеологизмов нередко связана с особенностями русского синтаксиса и морфологии: безличные конструкции, характерные для русского языка, часто встречаются во фразеологизмах: «мне не по себе», «ему везет». Подобные конструкции могут представлять трудность для носителей языков с иной грамматической структурой. На семантическом уровне культурная специфика проявляется в уникальных образах и ассоциациях, лежащих в основе фразеологизмов, например, выражение «косая сажень в плечах» использует старинную русскую меру длины – сажень, для описания широкоплечего, крепкого человека, и для представителей иных культур подобный образ будет не вполне понятен без дополнительных объяснений.

Прагматический аспект культурной специфики русских фразеологизмов связан с особенностями их употребления в различных коммуникативных ситуациях: выражение «не в свои сани не садись» может использоваться как совет не браться за дело, которое тебе не по силам, но при этом оно несет в себе определенный культурный подтекст, связанный с традиционным русским зимним транспортом.

Особый интерес представляют фразеологизмы, отражающие национальный характер и менталитет русского народа, выражение «авось да небось» демонстрирует склонность к риску и надежду на удачу, часто приписываемые русскому национальному характеру; «широкая душа» – еще один фразеологизм, подчеркивающий такие черты, как щедрость и гостеприимство, традиционно ассоциируемые с русским менталитетом.

В.А. Маслова подчеркивает, что «фразеологические единицы, отражая в своей семантике длительный процесс развития культуры народа, фиксируют и передают от поколения к поколению культурные установки и стереотипы, эталоны и архетипы», [3, с. 82] и, действительно, многие русские фразеологизмы несут в себе глубинные культурные смыслы и архетипические образы, например, выражение «мать сыра земля» отражает древнее

славянское представление о земле как о живом существе, дающем жизнь всему сущему.

Интересным аспектом культурной специфики русских фразеологизмов является их связь с фольклором и народными традициями. Многие выражения пришли в литературный язык из сказок, былин, пословиц и поговорок: «Избушка на курьих ножках», «Кашей Бессмертный», «по щучьему велению» – все эти фразеологизмы имеют фольклорное происхождение и несут в себе отпечаток народной мудрости и фантазии.

Словом, культурно-специфические особенности русских фразеологизмов представляют собой богатый материал для изучения национального характера, истории и культуры русского народа. Как отмечает Д.О. Добровольский, «фразеология любого языка является своеобразным источником знаний о культуре народа» [4, с. 37]. В контексте межкультурной коммуникации понимание данных особенностей приобретает особое значение, способствуя более глубокому и адекватному восприятию русской культуры представителями иных лингвокультурных сообществ.

В то же время, именно фразеологизмы часто становятся источником коммуникативных неудач в межкультурном общении, то есть буквальный перевод фразеологических единиц может привести к недопониманию или даже конфликтным ситуациям, например, русское выражение «заморить червячка» (перекусить) при дословном переводе на английский язык («to starve a worm») теряет свой смысл и может вызвать недоумение у собеседника.

С.Г. Тер-Минасова отмечает, что «фразеологизмы – душа всякого национального языка, в которой неповторимым образом выражаются дух и своеобразие нации» [5, с. 80]. В контексте межкультурной коммуникации это означает, что через изучение и понимание русских фразеологизмов представители других культур могут приблизиться к постижению «русской души» – того комплекса культурных и психологических особенностей, который традиционно ассоциируется с русским национальным характером.

Важным аспектом роли русских фразеологизмов в межкультурной коммуникации является их способность выступать в качестве «лакмусовой бумажки» культурных различий. Сравнительный анализ фразеологических единиц разных языков позволяет выявить универсальные и культурно-специфические черты в мировосприятии различных народов, например, русское выражение «как снег на голову» (неожиданно) имеет аналоги во многих европейских языках, что указывает на определенную общность в восприятии неожиданных событий. В то же время, специфически русское выражение «душа нараспашку» (открытость, искренность) не имеет прямых аналогов во многих других языках, что может указывать на особую значимость этой черты русского народа.

Интересным феноменом является так называемая «ложная эквивалентность» фразеологизмов в разных языках, то есть некоторые русские фразеологические единицы могут иметь внешне похожие аналоги в других языках, но при этом существенно отличаться по значению или коннотациям. Например, русское выражение «показать, где раки зимуют» (проучить, наказать) может быть ошибочно соотнесено с английским «to know where the bodies are buried» (знать чьи-то секреты), несмотря на схожесть образов.

В свете вышесказанного можно сказать, что исследование историко-культурного значения русских фразеологизмов в контексте межкультурной коммуникации позволяет сделать ряд важных выводов. Во-первых, русские фразеологизмы представляют собой уникальный лингвокультурный феномен, отражающий многовековую историю, культуру и менталитет русского народа. Фразеологический фонд русского языка формировался на протяжении длительного исторического периода, вбирая в себя элементы различных культурных эпох и социальных трансформаций. Во-вторых, культурно-специфические особенности русских фразеологизмов проявляются на различных уровнях языковой системы: лексическом, грамматическом, семантическом и прагматическом, которые делают фразеологизмы важным

источником информации о национальном характере, ценностях и мировосприятии русского народа. В-третьих, в процессе межкультурной коммуникации русские фразеологизмы играют многогранную роль. Они выступают не только как средство передачи информации, но и как инструмент культурной идентификации, «лакмусовая бумажка» культурных различий и средство обогащения других языков и культур. В-четвертых, восприятие и интерпретация русских фразеологизмов в иноязычной среде сопряжены с рядом трудностей, обусловленных, как отмечалось выше, лингвистическими, и экстралингвистическими факторами. Процесс освоения русских фразеологизмов представителями других культур можно рассматривать как своеобразный диалог культур, способствующий развитию межкультурной компетенции.

Список литературы

1. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
2. Алефиренко Н.Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм: Монография. М.: ООО Изд-во «Элпис», 2008. 271 с.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
4. Добровольский Д.О. Национально-культурная специфика во фразеологии // Вопросы языкознания. 1997. № 6. С. 37-48.
5. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово/Slovo, 2000. 624 с.
6. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. М.: ЭТС, 2002. 424 с.

7. Ратникова И.Э. Прагматика фразеологизмов в межкультурной коммуникации // Вестник РУДН. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания. 2016. № 2. С. 91-98.

8. Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Аспекты теории фразеологии. М.: Знак, 2008. 656 с.

9. Арсентьева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1989. 126 с.

10. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. М.: Русский язык, 1990. 246 с.

KIRISH BO‘LAKLARNING LINGVODIDAKTIK MUAMMOLARI

Qosimova Xusnuraxon Oybek qizi,
ADChTI Ingliz tili va amaliyoti kafedrası o‘qituvchisi,
qosimovaxusnura@gmail.com;

Maksumova Husnida Xokimjon qizi,
ADChTI XTA fakulteti 114-guruh talabasi
xusnidamaksumova123456789@gmail.com.

Kirish bo‘laklarining o‘rni va ahamiyati til o‘qitish jarayonining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, bu jarayonni samarali o‘tkazishda o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasida to‘g‘ri muloqotning yuzaga kelishiga yordam beradi. Til o‘qitish metodikasi (lingvodidaktika)da kirish bo‘laklarining o‘ziga xos o‘rni bor, chunki ular darsning boshlanishi, o‘quvchining psixologik tayyorgarligi va ularni mavzuga jalb qilishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu maqola kirish bo‘laklarning lingvodidaktik muammolari har tomonlama tahlil qilishga bag‘ishlangan.

Kirish bo‘laklari darsning boshida o‘quvchini yangi mavzuga tayyorlash, ularni mavzu bilan tanishtirish va motivatsiya yaratishda alohida ahamiyatga ega. To‘g‘ri tanlangan kirish bo‘laklar darsning umumiy samarasiga sezilarli ta’sir

ko'rsatadi. Ular darsning asosiy maqsadi va mavzusi haqida aniq tasavvur hosil qilish imkoniyatini yaratadi.

Bundan tashqari, kirish bo'laklar o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Agar kirish bo'laklar jozibali va qiziqarli bo'lsa, o'quvchi yangi ma'lumotlarga ochiq bo'lib, darsga faollik bilan kirishadi.

Lingvodidaktikada motivatsiya til o'rganish jarayonining muhim tarkibiy qismidir. Kirish bo'laklarining samarali qo'llanilishi o'quvchilarning til o'rganishdagi motivatsiyasini kuchaytiradi²⁰⁴. Masalan, zamonaviy texnologiyalarni (video, audio materiallar) yoki madaniyatlararo munosabatlar kontekstini kirish bo'laklariga kiritish o'quvchilarning qiziqishini va faolligini oshiradi. Bunday yondoshuv o'quvchining shaxsiy tajribasiga mos keladigan materiallardan foydalanish orqali til o'rganishga bo'lgan qiziqishni oshiradi.

Kirish bo'laklarning lingvodidaktik muammolaridan biri til va madaniyatning integratsiyasidir. Til o'qitishda faqat grammatik qoidalarni o'zlashtirishni emas, balki o'quvchilarga madaniyatlararo farqlarni tushuntirishni ham nazarda tutish zarur. Kirish bo'laklar madaniyati bilan bog'liq bo'lgan masalalar o'quvchilarga tilni nafaqat amaliy jihatdan, balki madaniyatlararo kontekstda ham o'rganish imkonini beradi. Bu esa tilni to'liq va samarali o'zlashtirishga yordam beradi²⁰⁵. Masalan, chet tili darslarida, darsni boshlashda o'zbek va o'rtacha til o'rganuvchisi o'rtasidagi madaniy tafovutlar yoki tilning ijtimoiy aspektlarini muhokama qilish o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi va tilni tushunishda yangi yondashuvlarni yaratadi.

Lingvodidaktikada kirish bo'laklarining individual farqlarga moslashuvi ham juda muhim muammo hisoblanadi. Har bir o'quvchi o'ziga xos tarzda til o'rganadi: ba'zi o'quvchilar ko'proq vizual materiallarga murojaat qilishsa, boshqalari eshitish yoki amaliy mashqlar orqali yaxshi o'rganadilar. Shu sababli, kirish bo'laklarining turli usullarda ishlatilishi kerak²⁰⁶. Masalan, ba'zi o'quvchilar

²⁰⁴ **Tharp, R. G., Gallimore, R.** *Rousing Minds to Life: Teaching, Learning, and Schooling in Social Context.* Cambridge University Press, 1988 – P. 84.

²⁰⁵ Ur P. *A Course in Language Teaching: Practice and Theory.* Cambridge University Press. 1996. P. 47.

²⁰⁶ Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press, 2014 – P. 123.

uchun hikoyalar yoki film fragmentlari samarali bo‘lishi mumkin, boshqalariga esa interaktiv mashqlar yoki muhokamalar ko‘proq ta’sir qiladi. Fikrimizning isboti sifatida quyidagi mashqlarni keltirib o‘tishimiz mumkin:

Exercise 1st. Cross out the words or expressions that cannot be used in the sentences without a change in meaning or punctuation.

1. (Although / Because / Even though) Sue is a good student, she did not receive a good grade. 2. It was hot today. (Although / However / Nevertheless), I still ran for five miles. 3. I went swimming (despite / even though / in spite of) the cold weather. 4. Mary is rich, (but / however / whereas) John is poor. 5. (However / Whereas / While) John is poor, Mary is rich. 6. I always eat breakfast. (Nevertheless / However / Therefore), I still get hungry. 7. It was raining today. (But / Consequently/ Therefore), we stayed home. 8. This university, (for example / for instance /such as), has an excellent ESL program. 9. (Besides / Furthermore / In addition to) working at the restaurant, Kim works on campus. 10. I had a terrible headache today. (Furthermore / As well as / In addition), I was very tired.

Exercise 2nd. Choose items from introductory elements given and from sentences to complete these sentences in an appropriate way.

Introductory elements:

when
though
at that time
before
by contrast
then
nevertheless

Sentences:

The acting was superb
He was working as a librarian
I was still late for work we met each other
He began his story

The snow began to fall

Cuba has increased production by 35%

E.g:

1 The world output of sugar has been in slow decline since 1984. By contrast, Cuba increased production by 35%.

Kirish bo‘laklarni strukturalash — bu til o‘qitishda muhim vazifa. Kirish bo‘laklarning mavzuga mos, aniq va tizimli bo‘lishi kerak. Agar kirish bo‘laklari tartibga solinmagan va mavzu bilan bog‘lanmagan bo‘lsa, o‘quvchi diqqatini to‘liq jamlay olmaydi. Shuningdek, kirish bo‘laklarining davomiyligi ham muhimdir — ular darsning asosiy qismini uzaytirmaslik uchun qisqa, ammo mazmunli bo‘lishi kerak.

Zamonaviy ta’lim tizimida innovatsion texnologiyalarni kirish bo‘laklar o‘qitishda samaradorlikni oshiradi. Masalan, onlayn o‘quv platformalaridan foydalanish, video materiallar, interaktiv ilovalar, o‘yinlar va boshqa vositalar yordamida o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undash mumkin²⁰⁷. Bu turdagi yondoshuvlar o‘quvchilarning tilni o‘rganish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

Xulosa

Kirish bo‘laklarning lingvodidaktik muammolari o‘qitish jarayonini yanada samarali qilish uchun muhim ahamiyatga ega. Darsning boshlanishi til o‘rgatishda o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasida muvaffaqiyatli aloqani o‘rnatish uchun asos bo‘ladi. Kirish bo‘laklarining motivatsiya, madaniyat, individual farqlar va texnologiyalarni hisobga olib tashkil etilishi til o‘rganish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Shu bilan birga, kirish bo‘laklarni to‘g‘ri strukturalash va ularni didaktik jihatdan samarali qilish — til o‘qitishning muvaffaqiyatli kalitidir.

Adabiyotlar ro‘yhati:

1. Tharp, R. G., Gallimore, R. Rousing Minds to Life: Teaching, Learning, and Schooling in Social Context. Cambridge University Press, 1988 – P. 84.

²⁰⁷ Ellis, R. Task-based Language Learning and Teaching. Oxford University Press. 2003. P. 33.

2. Ur P. A Course in Language Teaching: Practice and Theory. Cambridge University Press. 1996. P. 47.

3. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching (3rd ed.). Cambridge University Press, 2014 – P. 123.

4. Ellis, R. Task-based Language Learning and Teaching. Oxford University Press. 2003. P. 33.

ERNEST HEMINGUEY ASARLARIDA ISHLATILGAN PARENTEZ BIRLIKLAR TAHLILI

Qosimova Xusnuraxon Oybek qizi,
ADChTI Ingliz tili va amaliyoti kafedrası o'qituvchisi,
qosimovaxusnura@gmail.com.

Ernest Heminguey, XX asrning eng mashhur yozuvchilaridan biri sifatida tanilgan. U o'zining minimalistik uslubi, qisqa va aniq gaplari bilan tanilgan bo'lsa-da, uning asarlarida tilning nozik qatlamlari, jumladan parentez birliklari (qo'shimcha izoh yoki tushuntirish beruvchi iboralar) ham katta ahamiyatga ega. Parentez birliklar — bu yozuvchining o'quvchiga qo'shimcha ma'lumot yoki shaxsiy fikrlarni taqdim etish uchun ishlatadigan birliklardir. Hemingueyning asarlarida parentez birliklar asarlarning tuzilishi, psixologik yuksalishi va o'quvchi bilan muloqotdagi ahamiyatli vositalardan biridir. Ushbu maqolada Ernest Heminguey asarlarida ishlatilgan parentez birliklarining tahlili, ularning mazmuni, uslubiy roli va o'quvchiga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Hemingueyning asarlarida parentez birliklarining ishlatilishi o'ziga xos xususiyatga ega. Ular juda ko'pincha yozuvchi tomonidan personajlarning ichki kurashlarini yoki hissiy holatlarini ochib berish uchun ishlatiladi. Heminguey o'zining aniq va sodda uslubini saqlab qolgan holda, parentez birliklar yordamida voqealarga qo'shimcha ma'lumotlar kiritadi, bu orqali o'quvchiga asarlarning chuqurroq ma'no qatlamlarini kashf etish imkoniyatini yaratadi.

Bunday birliklar, asosan, o'quvchiga voqeaning yuzaga kelgan sharoitlari, personajlarning ruhiy holatlari yoki ularning ichki dunyosini tushinishda yordam beradi. Parentez birliklari Hemingueyga asarlarning voqeaviy rivojlanishini ortga surmasdan, asarlarning yirik temalarini — masalan, inson hayoti, izolyatsiya, sevgi, urush va o'limni — yanada boyitishga imkon beradi.

Hemingueyning *"The Sun Also Rises"* romanida parentez birliklari bosh qahramonlarning ichki kurashlari va shaxsiy fikrlarini ta'kidlaydi. Masalan, roman boshida Jeyk Barnsning o'zini qanday his qilayotgani haqidagi ta'rifda quyidagi parentez birlik keltirilgan:

"I have never seen a woman who looked like that (It made me think of a mountain)."

Bu yerda parentez birlik (*It made me think of a mountain*) Jeykning his-tuyg'ularini yoki uning sezgilarini tasvirlaydi. Bu birlik, o'quvchiga Jeykning ko'rgan ayolga bo'lgan munosabatini aniqroq tushunishga yordam beradi. Yozuvchi, parentez birlik yordamida, Jeykning hissiyotlari va his-tuyg'ularining yuzaga chiqishidagi noaniqlikni va bir vaqtning o'zida ko'proq ifodali tasvirni yaratadi.

Bu tarzda parentez birliklar o'quvchiga voqeaning ko'rinmaydigan qatlamlarini ochib beradi, ayniqsa personajlarning ruhiy holatlari va ularga ta'sir etgan omillar haqida. Hemingueyning minimalistik uslubini kuchaytirish uchun parentez birliklar ajoyib vosita bo'lib xizmat qiladi.

"A Farewell to Arms" romanida parentez birliklar asosan bosh qahramon Frederik Henryning urushdagi psixologik va emosional holatini tasvirlashda ishlatiladi. Heminguey bu asarda o'quvchiga urushning dahshatli va insoniy ta'sirlarini taqdim etadi. Roman boshida, Henryning urushga bo'lgan qarashlari va u bilan bog'liq his-tuyg'ulari quyidagicha tasvirlanadi:

"The world breaks everyone and afterward many are strong at the broken places (But those that will not break it kills)."

Bu parentez birlik (*But those that will not break it kills*) romanning asosiy mavzularidan biriga — insonning muammolar va azob-uqubatlar orqali o'sishi

yoki ularni yengib o'tishi haqida — ishora qiladi. Heminguey parentez birlikni ishlatish orqali, urushning inson ruhiga ta'sirini chuqurroq tushuntiradi, shuningdek, voqealar rivojiga qo'shimcha izoh berishga yordam beradi.

"The Old Man and the Sea" romanida parentez birliklari simbolik va badiiy ma'no yaratish uchun ishlatiladi. Heminguey o'zining hikoyasini aniq va sodda til bilan yozgan bo'lsa-da, parentez birliklari yordamida o'quvchiga yanada chuqurroq ma'lumotlarni beradi. Masalan, Santiago haqida quyidagi parentez birlik ishlatiladi:

"He was an old man who fished alone in a skiff in the Gulf Stream and he had gone eighty-four days now without taking a fish (But the old man was not defeated)."

Bu yerda parentez birlik (*But the old man was not defeated*) Santiagoning ruhiy qat'iyatini va uning ichki kurashini ta'kidlaydi. Heminguey, parentez birlik orqali, asarning asosiy motivini — kurashni va davom etishni — kuchaytiradi. Santiago, baliqni ushlashda muvaffaqiyatsizlikka uchragan bo'lsa ham, uning ruhiy kuchi va qat'iyati bu romanning haqiqiy markazidir.

Hemingueyning *"For Whom the Bell Tolls"* romanida parentez birliklari ko'pincha personajlarning ichki holatlarini va ular orasidagi murakkab munosabatlarni ochib beradi. Masalan, bosh qahramon Robert Jordan o'zining urushdagi vaziyatini tasvirlayotganda, quyidagicha yozadi:

"The wind was blowing and the sky was overcast (He felt it was going to rain)."

Bu parentez birlik (*He felt it was going to rain*) Robertning ichki his-tuyg'ulari va voqeaga bo'lgan munosabatini aks ettiradi. Heminguey, bu tarzda parentez birliklar yordamida, qahramonning ko'z o'ngida bo'layotgan holatlar va his-tuyg'ulari o'rtasidagi o'zaro aloqani ko'rsatadi.

Xulosa

Ernest Heminguey asarlarida parentez birliklar, uning minimalist uslubida juda muhim o'rin tutadi. Parentez birliklari yordamida u o'quvchiga qo'shimcha ma'lumot, hissiy va psixologik holatlar, shuningdek, personajlarning ichki

dunyasiga bo'lgan nazarini taqdim etadi. Heminguey bunday birliklarni ishlatish orqali asarlarning ma'no qatlamlarini boyitadi va o'quvchiga turli yirik mavzular — sevgi, urush, azob-uqubatlar va inson ruhiyati haqida chuqurroq tasavvur yaratadi. Parentez birliklar, o'quvchiga tezda asosiy g'oyalarni tushuntirib, ularning shaxsiy fikrlarini va voqealarga bo'lgan munosabatini aniqroq anglashga yordam beradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Hemingway E. Farewell to arms. – <http://www.e-reading.co.uk> – 372 p.
2. Hemingway E. The old man and the sea. – www.Asiaing.com – 52 p.
3. Heminguey E. The Sun Also Rises. NewYork: Scribner, 1954, 112 p.
4. Heminguey, E. (1940). For Whom the Bell Tolls. NewYork: Scribner, 1954, 274 p.

THE METHODS OF EFFECTIVE COMMUNICATION IN TEACHING

Tojiboyev Ilxomjon Usmonovich
candidate of philological sciences (PhD),
Namangan state university
ilxomjon.tojiboyev.78@mail.ru
Abduvohidova Xushnoza Muxtorali qizi
senior teacher,
Namangan state university
hushnoza.abduvohidova111@gmail.com

Knowing the principles of communicative activities, it is now easier to distinguish certain types of this spoken interaction. Many authors list such activities according to various characteristics, for example in relation to their popularity or completely accidentally. The activities below are not enumerated in accordance to their popularity.

According to Brown oral communication divides into five basic types:

- “Imitative” that means copying someone or something, especially in a way that shows that person does not have any ideas of his or her own;

- “Intensive” that means involving a lot of activity, effort, or careful attention in a short period of time;
- “Responsive” that means reacting quickly, in a positive way;
- “Interactive” that means involving talking and working together;
- “Extensive” that means containing or dealing with a lot of information and details.

These basic types of oral communication are important to create new kinds of techniques in EFL teaching.

Oral communication is the process of building and sharing meaning through the use of verbal and nonverbal symbols, in a variety of contexts. Many linguists and language teachers agree that students learn communication skills best through “interacting”. Teachers should try to use “real” situations that require communication and collaboration (working together) between students.

Discussions. After a content-based lesson, a discussion can be held for various reasons. The students may aim to arrive at a conclusion, share ideas about an event, or find solutions in their discussion groups. Discussion can be reaching a consensus, moral dilemma and involving opinions.

Before the discussion, it is essential that the purpose of the discussion activity is set by the teacher. In this way, the discussion points are relevant to this purpose, so that students do not spend their time chatting with each other about irrelevant things. For example, students can become involved in agree/disagree discussions. In this type of discussions, the teacher can form groups of students, preferably 4 or 5 in each group, and provide controversial sentences like “people learn best when they read vs. people learn best when they travel”. Then each group works on their topic for a given time period, and presents their opinions to the class. It is essential that the speaking should be equally divided among group members. For efficient group discussions, it is always better not to form large groups, because quiet students may avoid contributing in large groups.

Role Play. One other way of getting students to speak is role-playing. Students pretend they are in various social contexts and have a variety of social

roles. In role-play activities, the teacher gives information to the learners such as who they are and what they think or feel. Thus, the teacher can tell the student that "You are David, you go to the doctor and tell him what happened last night, and...". This technique involves students taking on a role and carrying out a discussion with each person playing their role.

Simulations. Simulations are very similar to role-plays but what makes simulations different than role plays is that they are more elaborate. In simulations, students can bring items to the class to create a realistic environment. For instance, if a student is acting as a singer, she brings a microphone to sing and so on. Role plays and simulations have many advantages. First, since they are entertaining, they motivate the students. Second, they increase the self-confidence of hesitant students, because in role play and simulation activities, they will have a different role and do not have to speak for themselves, which means they do not have to take the same responsibility.

Information Gap. In this activity, students are supposed to be working in pairs. One student will have the information that other partner does not have and the partners will share their information. Information gap activities serve many purposes such as solving a problem or collecting information. Also, each partner plays an important role because the task cannot be completed if the partners do not provide the information the others need. These activities are effective because everybody has the opportunity to talk extensively in the target language. Each student in the group has some information required to complete the task or activity; the aim is to share the information and to complete the task. Students don't know what the others are going to say; and as such it imitates real life conversation.

An example being: Students work in pairs; student A has a simple picture which (s)he doesn't show to B; student B has a blank piece of paper. Student A describes the picture; student B listens and draws it. Finally, students compare what B drew with the original.

Brainstorming. On a given topic, students can produce ideas in a limited time. Depending on the context, either individual or group brainstorming is

effective and learners generate ideas quickly and freely. The good characteristics of brainstorming is that the students are not criticized for their ideas so students will be open to sharing new ideas.

Storytelling. Students can briefly summarize a tale or story they heard from somebody beforehand, or they may create their own stories to tell their classmates. Story telling fosters creative thinking. It also helps students express ideas in the format of beginning, development, and ending, including the characters and setting a story has to have. Students also can tell riddles or jokes. For instance, at the very beginning of each class session, the teacher may call a few students to tell short riddles or jokes as an opening. In this way, not only will the teacher address students' speaking ability, but also get the attention of the class.

Interviews. Students can conduct interviews on selected topics with various people. It is a good idea that the teacher provides a rubric to students so that they know what type of questions they can ask or what path to follow, but students should prepare their own interview questions. Conducting interviews with people gives students a chance to practice their speaking ability not only in class but also outside and helps them becoming socialized. After interviews, each student can present his or her study to the class. Moreover, students can interview each other and "introduce" his or her partner to the class.

Story completion. This is a very enjoyable, whole-class, free-speaking activity for which students sit in a circle. For this activity, a teacher starts to tell a story, but after a few sentences he or she stops narrating. Then, each student starts to narrate from the point where the previous one stopped. Each student is supposed to add from four to ten sentences. Students can add new characters, events, descriptions and so on.

Reporting. Before coming to class, students are asked to read a newspaper or magazine and, in class, they report to their friends what they find as the most interesting news. Students can also talk about whether they have experienced anything worth telling their friends in their daily lives before class.

Picture describing. One way to make use of pictures in a speaking activity is to give students just one picture and having them describe what it is in the picture. For this activity students can form groups and each group is given a different picture. Students discuss the picture with their groups, then a spokesperson for each group describes the picture to the whole class. This activity fosters the creativity and imagination of the learners as well as their public speaking skills.

Debates. This technique involves choosing a controversial topic; one speaker presents one point of view on the topic and second speaker presents a different opinion. However, this can be led only advanced level classrooms.

Find the difference. For this activity students can work in pairs and each couple is given two different pictures, for example, picture of boys playing football and another picture of girls playing tennis. Students in pairs discuss the similarities and/or differences in the pictures.

Communication is the process of exchanging information. Information is conveyed as words, tone of voice, and body language. To be effective communicators, team members must be aware of these forms, how to use them effectively, and barriers to the communications process.

The following actions have been observed in speech with effective communications skills:

- Acknowledge communications.
- Provide information in accordance with others.
- Provide information when asked.
- Repeat, as necessary, to ensure communication is accurately received.
- Use standard terminology when communicating information.
- Request and provide clarification when needed.
- Ensure statements are direct and unambiguous.
- Inform the appropriate individuals when the mission or plans change.
- Communicate all information needed by those individuals or teams

external to the team.

- Use nonverbal communication appropriately.
- Use proper order when communicating information.

The study then made conclusion as follows:

First, all the classroom activities including discussion, dialogues, drama, oral narratives, songs, tongue twisters, debate, poem recitation, story-telling and role play can be used during lessons but with different frequencies. For example, discussion can be used more across schools than oral drills. This could bring imbalance in the contribution of these classroom activities to the learner.

Second, the teachers should endeavour to teach using the target language (vocabulary, grammar, difficult concept which will encourage their learners to speak using the target language. The students should also be made to know the importance of attaining communicative competence in English language for instance job interviews, attainment of decent jobs and positive attitudes towards English language. These will increase motivation for learners. There are several causes that make students to have low proficiency in English language for instance teachers' lack language awareness thus learners lack models to emulate; learners are passive; teacher centered methodology; lack of motivation by learners and students think in mother tongue and then translate to English language.

Third, teachers prefer teaching classroom activities singly not integratively. English language teachers tended to integrate the various classroom activities differently with those in national schools doing it better than those in provincial and district schools. Together these observations could be responsible for low communicative competence of secondary school graduates.

REFERENCES

1. Lucy Pollards, 2008. "A guide to teaching English". Copyright
2. Alharbi, A. Heba, (2015). Improving Students' English Speaking Proficiency in Saudi Public Schools. International Journal of Instruction Vol. 8, No. 1 Jan 2015.
3. Crystal, D. 2003. *English as a Global Language. 2nd edition*. Cambridge: Cambridge University Press

4. Harmer, Jeremy. 2001. *The practice of English language teaching*. Harlow: Longman
5. Freeman D.L., 2000. *Techniques and Principles in Language Teaching*, Oxford University Press
6. Goh, C. 2007. *Teaching speaking in the language classroom*. Singapore: SEAMEO Regional Language Centre.

TILNING SOFLIGI – MILLAT BOYLIGI.

Abduvaliyev Maxammatjon Arabovich

ADChTI, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasi professori, f.f.d

Yaqubjonova Ro‘zixon Mirkomil qizi

ADChTI, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Har bir xalqning o‘ziga xos qadriyatlari, madaniy merosi va milliy o‘zligini belgilovchi asosiy unsurlari mavjud. Bu unsurlarning eng muhimlaridan biri shubhasiz tildir. Til – insoniyat tarixida jamiyatning shakllanishi, madaniyat va ilm-fanning rivojlanishi, tafakkurning boyishi hamda avlodlar o‘rtasida bog‘liqlikni ta‘minlashda beqiyos ahamiyatga ega bo‘lgan vositadir. Ayniqsa, tilning sofligi, ya‘ni uning shiradorligi, ohangdorligi va nafisligi millatning madaniy boyligini yanada yuksaltiradi.

Kalit so‘zlar: turkiy til, ertaklar, maqollar, milliy g‘urur

Bugungi globallashuv davrida ko‘plab tillar yo‘qolib ketish xavfi ostida qolayotgan bir paytda, o‘z ona tilimizga e‘tibor qaratish, uni asrab-avaylash va rivojlantirish har birimizning muqaddas burchimizdir. Tilning ohangdorligi, nafisligi va muloqot madaniyatining yuqori darajada bo‘lishi xalqning yuksak madaniyati va ruhiy barkamolligidan darak beradi. Til har qanday millatning o‘zligini aks ettiruvchi eng asosiy mezonlardan biridir. Qaysidir xalqning tarixini, ma‘naviy merosini, urf-odatlarini va tafakkur darajasini o‘rganish uchun avvalo uning tilini bilish lozim. Chunki til millatning o‘zligi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, u xalqning madaniyati, tarixi va ruhiyatini o‘zida mujassam etadi. O‘zbek

tili o'zining shiradorligi, ohangdorligi va boy lug'at tarkibi bilan ajralib turadi. Tarixiy manbalarga ko'ra, o'zbek tili qadimiy turkiy tillar oilasiga mansub bo'lib, asrlar davomida taraqqiy etib kelgan. Alisher Navoiy o'z davridayoq turkiy tilning imkoniyatlari haqida so'z yuritib, uning adabiy va ilmiy jihatdan rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Navoiy o'z asarlarida "Tilga e'tibor – elga e'tibor" degan hikmatli so'zlarni keltirib, tilga bo'lgan hurmat millatga bo'lgan hurmat ekanligini ta'kidlagan.

Tilning yumshoqligi, ya'ni uning shiradorligi va nafisligi jamiyatdagi insonlar o'rtasidagi munosabatlarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kishilar o'zaro muloyim va ohangdor tilda gaplashganlarida, bu nafaqat ularning muloqotini yoqimli qiladi, balki ijtimoiy muhitning yaxshilanishiga ham xizmat qiladi. "Yaxshi so'z bilan ilon inidan chiqar, yomon so'z bilan pichoq qinidan chiqar" deydi dono xalqimiz. Jamiyatda o'zaro bir-biriga xurmat va shirinso'zlik bilan insonlar o'z o'rnini egallab borishadi.

1. Tilning yumshoqligi muloqot madaniyatini shakllantiradi

Yumshoq ohangda so'zlashish, hurmat bilan muloqot qilish insonlar o'rtasidagi ishonch va do'stona munosabatlarni mustahkamlaydi. Sharq madaniyatida insonlar bir-biriga xushmuomala bo'lishi, go'zal va shirali so'zlardan foydalanishi qadimdan e'tibor qaratilgan jihatlardan biri hisoblanadi.

2. Bolalar tarbiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi

Xalqimizda tilga oid juda ham ko'p maqol va matallar uchraydi. Bunga misol tariqasida, "Shirin so'z jon ozig'i- yomon so'z bosh qozig'i" maqolini keltirishimiz mumkin. Bu maqol zamirida tarbiya qilayotgan farzandlarimiz uchun shirinsuhanlik qanchalar muhim ekanligini anglab olishimiz mumkin. Chunki, yumshoq va shirador til orqali bolalarga axloqiy tarbiya berish osonlashadi. Mehribonlik bilan aytilgan so'zlar, ohangdor va nafosat bilan berilgan tarbiya bolalarning ruhiy dunyosiga ijobiy ta'sir qiladi. Masalan, ertaklar va maqollar bolalar tilining rivojlanishida muhim o'rin tutadi.

3. Jamiyatda do'stona muhitni mustahkamlaydi

Ko‘pincha odamlar o‘rtasidagi kelishmovchiliklar keskin so‘zlashuv, qo‘pol nutq yoki xushmuomalalik yetishmovchiligi sababli yuzaga keladi. Agar insonlar o‘zaro yumshoq va shirador til bilan muloqot qilishni odat qilsalar, bu jamiyatdagi nizolarning kamayishiga, tinchlik va osoyishtalikning mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

4. Tilning yumshoqligi milliy g‘ururni oshiradi

O‘z ona tilining ohangdorligi va go‘zalligidan faxrlanish xalqning o‘z madaniyatiga bo‘lgan muhabbatini yanada oshiradi. Masalan, ba’zi tillarda qo‘pol yoki keskin ifodalar ustunlik qilsa, o‘zbek tilining shiradorligi va ohangdorligi xalqning muloqot madaniyatida muhim o‘rin egallaydi.

Tilni asrab-avaylash va uni rivojlantirish har bir insonning muhim vazifalaridan biridir. Bu borada quyidagi jihatlarga e‘tibor qaratish lozim:

1. Adabiy til qoidalariga rioya qilish

To‘g‘ri talaffuz va yozuv qoidalariga amal qilish til madaniyatining muhim qismidir. Yozma va og‘zaki nutqda grammatik qoidalarga rioya qilish tilning rivojlanishiga xizmat qiladi.

2. Boy va shirali so‘zlardan foydalanish

Muloqot jarayonida lug‘at boyligimizni oshirish, milliy va tarixiy so‘zlarni qo‘llash tilni yanada go‘zallashtiradi. Kitob o‘qish, she‘riyat va badiiy adabiyot bilan shug‘ullanish bu borada juda foydalidir.

3. Xushmuomalalik va odobli nutq madaniyatini shakllantirish

Kishilar bilan hurmat bilan gaplashish, ularning fikriga quloq tutish va samimiy muloqot qilish tilning yumshoqligini namoyon etadi. Muloqotda qo‘pollikdan qochish, mehribon va samimiy so‘zlardan foydalanish madaniy jamiyat shakllanishiga xizmat qiladi.

4. O‘z ona tilini avlodlarga o‘rgatish va uni rivojlantirishga hissa qo‘shish

Yoshlarga ona tilining boyligi va go‘zalligini tushuntirish, ularni tilni asrab-avaylashga undash har bir kishining burchidir. O‘z tiliga bo‘lgan muhabbat millat ravnaqi uchun muhim omildir.

XULOSA :Til – millatning bebaho boyligi, uning ma’naviyati va madaniyatining ajralmas qismidir. Tilning yumshoqligi va ohangdorligi xalqning yuksak madaniy darajasidan dalolat beradi. Har bir inson o‘z ona tilini sevishi, uni asrab-avaylashi va yanada boyitishga hissa qo‘shishi lozim. Zero, “Shirin so‘z – jon ozig‘i” degan xalq maqoli bejizga aytilmagan. Tilga bo‘lgan hurmat – millatga bo‘lgan hurmatdir!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yakubova, D. M. (2022). THE IMPORTANCE OF THE MEDIA IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE LANGUAGE. *Frontline Social Sciences and History Journal*, 2(02), 20-27.
2. Saidaxmedovna, S. M. (2021, March). " UZBEK LANGUAGE-THE SPIRIT AND PRIDE OF THE NATION" IT IS THE DUTY OF EACH OF US TO PROTECT OUR NATION. In *Archive of Conferences* (Vol. 17, No. 1, pp. 70-73).
3. Abdusatarov, R. K. (2021). ON MASS MEDIA AND STATE LANGUAGE. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES*, 2(08), 4-
4. Minamatov, Y. E. O. G. L., & Yusupova, N. M. (2022). SMART texnologiyalarda ta’lim jarayoni. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(6), 441-445.

DIE ROLLE DER LEHREH IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT

Durdona Maripfjanovna Isamutdinova

Teacher of the Department of
German Language Theory and
Practice at Andijan State Institute of
Foreign Languages
dur_dana@mail.ru
Akramova Muhlisa

Annotatsiya: O'qituvchi roli — bu ko'p qirrali va dinamik tushuncha bo'lib, u nafaqat ta'lim sohasida, balki jamiyatda ham markaziy ahamiyatga ega. U vaqt o'tishi bilan o'zgargan va ijtimoiy, siyosiy va madaniy jarayonlar bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu maqolada biz hozirgi kunda o'qituvchilar qanday vazifalar va chaqiriqlarni hal qilishlari kerakligini va ularning roli turli pedagogik yondashuvlar, jamiyat kutgan talablari hamda texnologik o'zgarishlar nuqtai nazaridan qanday o'zgarayotganini o'rganmoqchimiz.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, dars, raqamli rivojlanish, kompetensiya

Аннотация: Роль учителя — это многогранное и динамичное понятие, которое имеет центральное значение как в контексте образования, так и в обществе в целом. Она изменилась с течением времени и тесно связана с социальными, политическими и культурными процессами. В этой статье мы хотим исследовать, какие задачи и вызовы учителя должны решать сегодня, и как их роль изменяется в свете различных педагогических подходов, общественных ожиданий и технологических изменений.

Ключевые слова: учитель, урок, цифровая революция, компетенции

Abstract: The role of the teacher is a multifaceted and dynamic concept that holds central importance both in the educational context and in society as a whole. It has evolved over time and is closely linked to social, political, and cultural developments. In this article, we aim to explore what tasks, challenges teachers must take on today, and how their role is changing in light of different pedagogical approaches, societal expectations, and technological developments.

Keywords: teacher, lesson, teaching, digital revolution, competencies

DIE ROLLE DER LEHREH IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT

In der Vergangenheit war die Rolle der Lehrkraft vor allem durch die Funktion des Wissensvermittlers geprägt. Lehrkräfte hatten die Aufgabe, Wissen zu repräsentieren, zu erklären und an die Lernenden zu übertragen. Diese sogenannte „Lehrervortrag“-Methode war in vielen Bildungseinrichtungen weit verbreitet. Der

Lehrer oder die Lehrerin wurde als Autorität wahrgenommen, der/die über das Wissen verfügte und es in strukturierter Form weitergab. In diesem traditionellen Modell war die Lehrkraft auch ein Kontrollorgan, das nicht nur Wissen vermittelte, sondern auch das Verhalten der Schüler überwachte. Es gab klare Hierarchien zwischen Lehrkräften und Lernenden. Der Fokus lag auf der Disziplin und dem Gehorsam der Lernenden. Mit den Veränderungen in der Gesellschaft, insbesondere durch die Demokratisierung des Bildungswesens, die Entwicklung von Pädagogik und die zunehmende Diversität der Lernenden, hat sich auch die Rolle der Lehrkraft weiterentwickelt.

Vom Wissensvermittler zum Lernbegleiter. In den letzten Jahrzehnten hat sich das Verständnis von Lehren und Lernen erheblich gewandelt. Die Lehrkraft ist heute weniger als alleiniger Wissensvermittler zu sehen, sondern vielmehr als Lernbegleiter. In diesem modernen Konzept geht es nicht nur um die bloße Wissensweitergabe, sondern um das Fördern von Lernprozessen, das Entwickeln von Fähigkeiten und das Schaffen eines positiven, unterstützenden Lernumfelds.

Die Lehrkraft nimmt heute eine beratende Rolle ein und unterstützt die Schüler und Schülerinnen dabei, sich selbstständig Wissen anzueignen. In diesem Kontext wird zunehmend auf selbstgesteuertes Lernen gesetzt, bei dem die Lernenden aktiv in den Lernprozess eingebunden werden.

Pädagogische Verantwortung und Individualisierung. Eine weitere Dimension der modernen Lehrerrolle ist die Verantwortung für die Entwicklung jedes einzelnen Schülers. Lehrer und Lehrerinnen sind zunehmend mit der Aufgabe betraut, auf die unterschiedlichen Bedürfnisse und Lernstile der Schüler einzugehen. Dies erfordert nicht nur Fachwissen, sondern auch die Fähigkeit, Differenzierung im Unterricht anzuwenden und individuell zugeschnittene Lernangebote zu machen. Dies umfasst die Förderung von Schülerinnen und Schülern mit unterschiedlichen Lernvoraussetzungen, aber auch die Unterstützung von besonders begabten Schülern. Eine heterogene Klassenzusammensetzung erfordert von der Lehrkraft ein hohes Maß an Flexibilität und Sensibilität.

Neben der fachlichen Vermittlung von Wissen übernimmt die Lehrkraft auch eine erzieherische Funktion. In vielen Bildungseinrichtungen, insbesondere in der Grundschule und der Sekundarstufe, spielt die Lehrkraft eine zentrale Rolle in der sozialen und emotionalen Entwicklung der Schülerinnen und Schüler. Sie ist oft der erste Ansprechpartner in persönlichen oder sozialen Belangen und trägt dazu bei, ein respektvolles und kooperatives Miteinander im Klassenverband zu fördern. In Zeiten von zunehmender gesellschaftlicher Fragmentierung und Diversität ist die Lehrkraft auch als Integratorin und Vermittlerin von Werten gefragt. Werte wie Respekt, Toleranz und Solidarität spielen in der Schule eine wichtige Rolle, und die Lehrkraft ist in vielen Fällen eine Schlüsselfigur in der Werteerziehung.

Die digitale Revolution hat nicht nur das Leben der Lernenden verändert, sondern auch die Rolle der Lehrkraft. Im digitalen Zeitalter ist die Lehrkraft nicht nur für die fachliche Vermittlung von Inhalten verantwortlich, sondern auch für die Orientierung im Umgang mit digitalen Medien und den entsprechenden Risiken.

Lehrkräfte müssen zunehmend digitale Kompetenzen erwerben und in den Unterricht integrieren. Dabei geht es nicht nur um den Umgang mit Software oder Online-Plattformen, sondern auch um das Lehren von Medienkompetenz, das kritische Reflektieren von Informationen im Internet und die Sensibilisierung für Datenschutz und Cybermobbing. Die Digitalisierung ermöglicht es, Lernprozesse individueller und flexibler zu gestalten. Lehrkräfte müssen lernen, mit digitalen Lernmaterialien und Online-Lernplattformen zu arbeiten, um den Lernenden eine größere Autonomie zu ermöglichen. Die Verantwortung der Lehrkraft wandelt sich zunehmend zu einer Unterstützung des selbstbestimmten Lernens und einer Vermittlung von digitalen Kompetenzen. Trotz der vielen Chancen, die sich aus den modernen Anforderungen an Lehrkräfte ergeben, gibt es auch zahlreiche Herausforderungen, die Lehrkräfte im 21. Jahrhundert bewältigen müssen.

Die zunehmende Verantwortung und die Vielzahl an Aufgaben, die eine Lehrkraft heute übernimmt, können zu einer hohen Arbeitsbelastung führen. Lehrkräfte sind nicht nur für die fachliche und erzieherische Bildung verantwortlich, sondern müssen sich auch mit Verwaltungsaufgaben, Fortbildungen

und der Integration neuer Technologien auseinandersetzen. Emotionale Erschöpfung (Burnout) ist ein zunehmendes Problem im Lehrerberuf. Es ist daher wichtig, dass die Lehrkräfte auch auf ihre eigene Gesundheit achten und Unterstützung durch das Bildungssystem erhalten.

Um den Anforderungen gerecht zu werden, müssen Lehrkräfte ständig fortgebildet werden. Die Integration neuer pädagogischer Konzepte, die Nutzung von Technologien im Unterricht und die Auseinandersetzung mit sozialen Herausforderungen erfordern eine kontinuierliche berufliche Weiterentwicklung.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die Rolle der Lehrkraft heute viel komplexer ist als noch vor einigen Jahrzehnten. Lehrkräfte sind nicht mehr nur Wissensvermittler, sondern Lernbegleiter, Wertevermittler und soziale Integratoren. Sie müssen sich in einer zunehmend digitalen Welt zurechtfinden und gleichzeitig auf die vielfältigen Bedürfnisse ihrer Schülerinnen und Schüler eingehen. Die Anforderungen an Lehrkräfte sind hoch, aber auch die Chancen, die dieser Beruf bietet, sind enorm. Die Lehrkraft von heute trägt maßgeblich zur Gestaltung einer gerechten und zukunftsfähigen Gesellschaft bei, indem sie nicht nur Wissen vermittelt, sondern auch die persönlichen, sozialen und digitalen Kompetenzen der nächsten Generation fördert.

Literaturverzeichnis:

1. Angelika Lundquist- Meg, DLL8. DaF- für Kinder, 2015, Goethe-Institut, München.
2. Michael Schart, Michael Legutke. DLL1. Lehrkompetenz und Unterrichtsgestaltung. 2012. Goethe-Institut, München.
3. Sandra Balweg u.a. DLL2. Wie lernt man die Fremdsprache Deutsch? 2014. Goethe-Institut, München
4. Isamutdinova, D. (2024). INNOVATION PEDAGOGIK TEKNOLOGIYA ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL QILISH. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 1(2), 193-197.

5. Isamutdinova, D. (2024). COMPARISONS AS REFLECTIONS OF HUMAN CULTURE AND THOUGHT. *Innovations in Technology and Science Education*, 3(20), 194-198.
6. Marifjanovna, I. D. (2024). NEMIS TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. *PEDAGOG*, 7(9), 138-139.
7. Maxamadaliyevna, B. G. (2024). VATANGA OID MAQOLLARNING NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDA LEKSIK-KOLLEGIK VA QIYOSIY TAHLILI. YANGI O 'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI, 1(1), 191-195.
8. Maxamadaliyevna, Bozorova Gulmira. "NEMIS VA O 'ZBEK TILLARIDAGI MAQOL VA MATALLARINING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILIGA DOIR." *PEDAGOG* 7.9 (2024): 127-130.
9. Burkhanovich, A. O. (2023). Criterion Of Ideomativity In Phraseological Units. *Journal Of Language And Linguistics*, 6(4), 391-393.

INNOVATIVE METHODS FOR TEACHING PRONUNCIATION IN FOREIGN LANGUAGES

Shamsuddinova Diyoraxon Yorqinbek qizi

Teacher, Andijan State of Foreign Languages Institute

diyora0331@g.mail.com

+998934267333

Annotation: Pronunciation plays a critical role in effective communication when learning a foreign language. However, it is often one of the most challenging aspects for learners. This article explores innovative methods for teaching pronunciation that engage students, build confidence, and promote lasting improvements. These methods include the use of technology, visual aids, and interactive exercises, as well as a focus on the importance of ear training, phonetic symbols, and real-world practice.

Keywords:

Foreign language pronunciation, innovative methods, ear training, phonetic

symbols, technology in language learning, visual aids, interactive exercises, language fluency, speech recognition software.

Introduction

Pronunciation is often seen as one of the more daunting aspects of learning a foreign language. While grammar and vocabulary are essential, the ability to pronounce words correctly ensures that communication is clear and effective. Poor pronunciation can impede understanding, leading to frustration for both the learner and their audience. This article examines innovative methods designed to overcome common pronunciation barriers in language learning.

1. The Role of Technology in Pronunciation Instruction:

Modern technology offers a wealth of tools that can transform the way pronunciation is taught. For instance, *speech recognition software* has revolutionized language learning by allowing students to practice pronunciation interactively. Tools like *Google Translate*, *Duolingo*, and *Rosetta Stone* use AI to analyze and assess the accuracy of spoken language, providing instant feedback. Such tools help learners practice pronunciation in a safe, non-judgmental environment where they can repeat words until they get it right. Another innovative tool is the use of *virtual reality (VR)* for immersive learning experiences. VR environments can replicate real-life scenarios, allowing students to engage with native speakers in a controlled virtual space, thereby improving their pronunciation by hearing and mimicking authentic speech.

2. Visual Aids and Phonetic Symbols:

The use of *IPA (International Phonetic Alphabet)* symbols provides a solid foundation for students to understand the sounds of a language. These symbols represent the actual sounds of speech, which can vary greatly across languages. By using visual aids, such as *mouth diagrams* and *articulatory charts*, students can learn how to position their tongue, lips, and teeth to produce particular sounds. Instructors can incorporate videos or animated software tools showing the mouth movements required for correct pronunciation. Such visual aids are particularly

helpful in teaching non-native speakers sounds that do not exist in their own language, such as the “th” sound in English.

3. Ear Training and Active Listening:

Ear training is another crucial component in mastering pronunciation. To pronounce words correctly, learners must first be able to distinguish between different sounds in the target language. This is particularly important in languages with sounds that do not exist in the learner’s native tongue. Interactive listening exercises, where students listen to and identify sounds, can be very effective. These exercises often use minimal pairs (words that differ by only one sound, e.g., *ship* vs. *sheep*) to help learners fine-tune their listening and pronunciation skills. Teachers can also use *shadowing techniques*, where students listen to recordings of native speakers and attempt to imitate the intonation, rhythm, and pronunciation as closely as possible.

4. Incorporating Interactive Exercises and Games:

Using *games and activities* in pronunciation practice can greatly increase student engagement. For example, *pronunciation bingo* involves students listening to words and marking them off on their bingo cards. This activity sharpens listening skills while reinforcing correct pronunciation. Another fun technique is *tongue twisters*, which challenge students to pronounce difficult sounds and improve fluency. These exercises can be adapted to fit the learner’s level, from simple to more complex tongue twisters. ***Peer review and group work*** can also be valuable tools. Students can work together in pairs or small groups to practice pronunciation, giving each other feedback and support. This social aspect makes learning more enjoyable and less intimidating.

5. Real-World Practice and Native Speaker Interaction:

One of the most effective methods for improving pronunciation is direct interaction with native speakers. Through language exchange programs or online platforms like Tandem or HelloTalk, students have the opportunity to practice real-world conversation. Conversing with native speakers not only helps learners apply pronunciation skills but also enables them to hear authentic accents, intonation, and

speech patterns. Regular practice with native speakers allows students to make adjustments based on feedback and gain confidence in their speaking abilities.

Methodology:

The methodology used in this article includes a combination of both **qualitative** and **quantitative** approaches to explore innovative methods of teaching pronunciation. Through a review of current literature and available technology tools, the article presents a synthesis of modern practices that have been proven to aid in pronunciation improvement. Additionally, case studies and practical examples from language instructors were reviewed to highlight successful techniques. The article emphasizes active student participation, interactive learning, and the importance of combining various methods to suit individual learning preferences.

Summary:

Teaching pronunciation in a foreign language is an integral part of achieving fluency. Innovative methods, such as the use of speech recognition software, VR tools, visual aids like IPA symbols, ear training, and interactive exercises, can significantly improve pronunciation skills. Moreover, real-world practice with native speakers reinforces learning and builds confidence. By employing a variety of approaches, instructors can cater to diverse learning styles, ensuring that pronunciation instruction is both engaging and effective. These methods not only help students sound more native-like but also enhance their overall language proficiency, making communication smoother and more effective. As technology continues to evolve, language educators have a wealth of resources to tap into to make pronunciation instruction both exciting and impactful.

Bibliography:

1. Derwing, T. M., & Munro, M. J. (2005). *Second Language Accent and Pronunciation Teaching: A Research-Based Approach*. TESL Canada Journal, 22(2), 1-17.
2. Kelly, D. (2000). *How to Teach Pronunciation*. Longman.

3. Pennington, M. C. (1996). *Phonology in English Language Teaching: An International Approach*. Longman.
4. Richards, J. C., & Renandya, W. A. (2002). *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice*. Cambridge University Press.
5. Yates, L., & Zielinski, B. (2009). *Pronunciation Models: A Critical Look*. Cambridge University Press.
6. Celce-Murcia, M., Brinton, D. M., & Goodwin, J. M. (2010). *Teaching Pronunciation: A Reference for Teachers of English to Speakers of Other Languages*. Cambridge University Press.

ZAMONAVIY DISKURSDA ARABIZMLARNING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Murhanova Nilufar Yigitaliyevna

Ingliz tili integrallashgan kursi kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: Til insonning muloqot vositasi sifatida doimiy o‘zgarishda bo‘lib, turli davrlarda turli omillarga ko‘ra boyib boradi. Xususan, arabcha so‘zlar (arabizmlar) turkiy tillarga, jumladan, o‘zbek tiliga chuqur singib ketgan. Zamonaviy diskursda arabizmlarning ishlatilishi ularning pragmatik vazifalarini ham shakllantirgan.

Kalit so‘zlar: arabizmlar, nutq aktlari, pragmatika, turkiy tillar, madaniy xususiyatlar.

Аннотация: Язык как средство человеческого общения постоянно меняется и обогащается в разные периоды в зависимости от разных факторов. В частности, арабские слова (арабизмы) глубоко укоренились в тюркских языках, в том числе и в узбекском. Использование арабизмов в современном дискурсе также сформировало их прагматические функции.

Ключевые слова: арабизмы, речевые акты, прагматика, турецкий язык, культурные особенности.

Abstract: Language as a means of human communication is constantly changing and enriches in different periods according to different factors. In

particular, Arabic words (Arabisms) are deeply embedded in Turkic languages, including Uzbek. The use of Arabisms in modern discourse has also shaped their pragmatic functions.

Key words: Arabisms, speech acts, pragmatics, Turkish language, cultural characteristics.

Til inson tafakkuri va ijtimoiy munosabatlarining ajralmas qismi sifatida doimiy rivojlanib boradi. Arabcha soʻzlar (arabizmlar) oʻzbek tilida chuqur iz qoldirib, nafaqat lugʻaviy, balki mantiqiy-pragmatik jihatdan ham ahamiyat kasb etgan. Ushbu maqolada arabizmlarning zamonaviy diskursdagi pragmatik oʻrni nazariy tahlil asosida yoritiladi. Til insonning muloqot vositasi sifatida doimiy oʻzgarishda boʻlib, turli davrlarda turli omillarga koʻra boyib boradi. Xususan, arabcha soʻzlar (arabizmlar) turkiy tillarga, jumladan, oʻzbek tiliga chuqur singib ketgan. Zamonaviy diskursda arabizmlarning ishlatilishi ularning pragmatik vazifalarini ham shakllantirgan. Tilshunoslikda arabizmlar lingvistik aloqalar natijasida shakllangan boʻlib, ularning diskursdagi oʻrni semantik va pragmatik jihatdan izohlanadi. Zamonaviy tilshunoslikda arabizmlarning pragmatik xususiyatlari quyidagi nazariy yondashuvlar asosida oʻrganiladi: “Relevans nazariyasi” – arabizmlar kommunikativ samaradorlikni oshirish uchun ishlatiladi, chunki ular muayyan kontekstda tinglovchi yoki oʻquvchi tomonidan oson angʻlanadi. Shuningdek, “Nutq aktlari nazariyasi” – arabizmlar xabar berish, iltimos qilish, qasam ichish kabi pragmatik funksiyalarni bajaradi. Yana bir nazariya “Intertekstual tahlil” – arabizmlar koʻpincha diniy, tarixiy va madaniy konnotatsiyalarga ega boʻlib, ularning semantikani chuqurlashtirish xususiyati mavjud. Arabizmlarning zamonaviy diskursdagi oʻrni olimlar tomonidan tahlilga tortilmoqda. Arabcha soʻzlarning zamonaviy oʻzbek tilidagi ishlatilishi turli kontekstlarda tahlil qilinishi mumkin: Diniy diskurs – Qurʼon va hadislar taʼsirida shakllangan arabizmlar islomiy kontekstda keng qoʻllaniladi. Masalan, “taqvo”, “baraka”, “rahmat” soʻzlari diniy marosim va ibodatlarda qoʻllaniladi. Ilmiy va akademik nutq – ilm-fan, huquq, falsafa sohalarida arabcha terminlarning ishlatilishi ularning tarixiy ahamiyatiga bogʻliqdir. Masalan, “mantiq”, “tafakkur”,

“muvozanat” soʻzlari ilmiy diskursda muhim rol oʻynaydi. Badiiy va ommaviy nutq– poeziya, adabiyot hamda kundalik muloqotda arabizmlar ifodalilik va badiiy-estetik taʼsir kuchini oshirish uchun ishlatiladi. Masalan, “hikmat”, “maʼrifat”, “sabru qanoat” singari soʻzlar nutqning taʼsirchanligini oshiradi.

Arabizmlar oʻzbek tilida pragmatik funksiyalarni bajaruvchi muhim elementlar sifatida namoyon boʻladi: Konnotativ maʼno yuklashi – arabizmlar koʻpincha ijtimoiy va diniy konnotatsiyalarga ega boʻlib, ular axloqiy va maʼnaviy tushunchalarni aks ettiradi. Muloqotda muvofiqlikni taʼminlashi – arabizmlar maʼruzalar, rasmiy chiqishlar va yozma matnlarda muloqotning samaradorligini oshiradi. Ekspressiv va emotsional taʼsir – nutqni taʼsirchan qilish uchun arabizmlar kuchli semantik yuk bilan ishlatiladi. Masalan, “InshaʼAllah!”, “Bismillah!”, “Vallohi!” iboralari qasam yoki ishonchni ifodalash vositasi boʻlib, xizmat qiladi. Arabizmlar zamonaviy oʻzbek diskursining ajralmas qismi boʻlib, ularning pragmatik xususiyatlari kommunikativ muhitga qarab oʻzgarib boradi. Tilshunoslik nuqtayi nazaridan, arabizmlarning zamonaviy qoʻllanilishi va semantik dinamikasi yanada chuqur tadqiq etilishi lozim. Ularning jamiyatdagi ahamiyati nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham muhim rol oʻynaydi. Shuningdek, zamonaviy tilshunoslikda arabizmlarning lingvopragmatik xususiyatlarini oʻrganish muhim ilmiy yoʻnalishlardan biri hisoblanadi. Tarixiy jihatdan arab tili Oʻrta Osiyo xalqlari, jumladan, oʻzbek tiliga katta taʼsir koʻrsatgan. Arabcha soʻzlar asosan diniy, ilmiy va rasmiy diskurslarda qoʻllanilib kelgan. Bugungi kunda esa globalizatsiya va kommunikativ oʻzgarishlar natijasida arabizmlarning funksional maydoni kengaymoqda. Arabcha kelib chiqishga ega boʻlgan soʻzlar oʻzbek tilida turli semantik oʻzgarishlarga uchragan. Masalan, "duo" soʻzi diniy maʼnoda ishlatilsa, "baraka" soʻzi moddiy va maʼnaviy neʼmat maʼnosini anglatadi. Arabizmlar kommunikativ jihatdan rasmiy va norasmiy diskurslarda turli maqsadlarda qoʻllaniladi:

Rasmiy diskurs: Siyosiy va huquqiy matnlarda arabcha soʻzlar koʻpincha anʼanaviylik va rasmiylikni taʼkidlash uchun ishlatiladi. Masalan, "adolat", "huquq", "insoniyat" kabi soʻzlar rasmiy nutqning asosiy unsurlaridan biridir.

Arabizmlar zamonaviy diskursda turli kontekstlarda o'ziga xos funksiyalarni bajaradi:

Jurnalistika va ijtimoiy tarmoqlarda: Arabcha so'zlar matnni yanada ta'sirchan qilish uchun ishlatiladi. Masalan, diniy mavzudagi maqolalarda "shariat", "ijtimoiy", "sabr" kabi so'zlar ko'p uchraydi. Badiiy adabiyotda ham yozuvchilar arabizmlarni obraz yaratish, muhitni jonlantirish yoki tarixiy haqiqatni aks ettirish uchun ishlatadi. Arabizmlar milliy madaniyat va an'analarga ta'sir ko'rsatgan muhim omillardan biridir. Ular diniy va ma'naviy qadriyatlarning muhim qismi bo'lib, o'zbek tilining tarixiy rivojlanishida katta rol o'ynagan. Shu bilan birga, zamonaviy diskursda arabizmlarning haddan tashqari ko'p ishlatilishi haqida bahs-munozaralar ham mavjud. Zamonaviy diskursda arabizmlarning lingvopragmatik xususiyatlari ularning kontekstga bog'liq holda turli ma'no va funksiyalarni bajarishini ko'rsatadi. Arabizmlar diniy, siyosiy, ilmiy va norasmiy nutqda muhim pragmatik vazifalarni bajarib, kommunikativ jarayonlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, arabizmlarning lingvistik va pragmatik jihatlarini chuqur o'rganish zamonaviy tilshunoslik uchun dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolisova G. Murhanova M. Nutqning o'zaro ta'siri jarayonidagi analik va diskursiv xususiyatlari. Pedagog jurnali Vol6 No. 12 (2023)
2. Xolisova G Diskurs va diskursiv tahlil bo'yicha lingvistik yondashuvlar Umumiy filologiyaning dolzarb masalalari xalqaro ilmiy amaliy anjuman 2024.

**KASBIY INGLIZ TILI MULOQOTIGA O‘QITISHDA METAKOGNITIV
VA MADANIYATLARARO YONDASHUV MUAMMOLARINING ILMIY-
METODIK ADABIYOTLARDA YORITILISHI**

Botirova Palina Xakimjonovna

NamMQI, “Xorijiy tillar” kafedrası dotsenti, ped.f.f.d. PhD,

E-mail: palina.botirova@mail.ru

Tel: +99891 293 42 57

Annotatsiya: Ushbu maqolada kasbiy ingliz tili muloqotini o‘qitishda metakognitiv va madaniyatlararo yondashuvlarni qo‘llash bilan bog‘liq muammolar hamda ularning ilmiy-metodik adabiyotlarda yoritilishi tahlil qilinadi. Mavjud tadqiqotlar asosida asosiy qiyinchiliklar aniqlanib, ularni samarali qo‘llash uchun mumkin bo‘lgan yechimlar taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: kasbiy ingliz tili, madaniyatlararo yondashuv, metakognitiv strategiyalar, madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya, til o‘qitish metodikasi, xalqaro akademik mobillik, o‘qitish strategiyalari, lingvodidaktika,

Kirish

Globalashuv va xalqaro akademik mobillikning ortishi kasbiy ingliz tilini mukammal o‘zlashtirish zaruratini kuchaytiradi. Metakognitiv va madaniyatlararo yondashuvlar kasbiy ingliz tili ta’limida samarali strategiyalar sifatida qaraladi. Biroq, bu usullarni ingliz tili mutaxassislikka yo‘naltirilgan kurslarga integratsiya qilish jarayonida muayyan muammolar yuzaga kelmoqda. Ushbu maqolada mazkur muammolar ilmiy-metodik adabiyotlarda qanday yoritilganligi ko‘rib chiqiladi.

Kasbiy ingliz tilini o‘qitishda madaniyatlararo yondashuv masalasi O‘zbekiston, MDH mamlakatlari va xorijiy olimlar tomonidan keng o‘rganilgan. Quyida ushbu mavzudagi ilmiy ishlarning tahlili keltiriladi. O‘zbekistonda ingliz tilini o‘qitishda madaniyatlararo muloqotni shakllantirish masalalari bo‘yicha bir qator tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, Andijon davlat pedagogika instituti

professori D. Isroilovning ilmiy ishlarida madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishning asosiy yondashuvlari va tamoyillari asoslab berilgan. MDH mamlakatlari olimlari ham ushbu masalaga katta e'tibor qaratgan. Masalan, S. Miloslavskaya, S. Serebryakova, S. Ter-Minasova, M. Kherskovi, N. D. Galkova, L. V. Kulikova, E. N. Malyuga, M. O. Guzikova, Yu. P. Fofanova va T. N. Persikova kabi tadqiqotchilar xorijiy tillarni o'qitishda madaniyatlararo muloqotning nazariy-amaliy, ilmiy va pedagogik-psixologik jihatlarini yoritib berganlar. Xorijiy tadqiqotchilar ham kasbiy ingliz tilini o'qitishda madaniyatlararo yondashuvning ahamiyatini ta'kidlaydilar. Masalan, A. Vierlacher, E. Hall, G. Auernheimer, D. Kaspari va D. K. Samovar kabi olimlar chet tilini o'qitish jarayonida madaniyatlararo muloqotni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganganlar.

Xulosa:

O'zbekiston, MDH mamlakatlari va xorijiy olimlarning tadqiqotlari kasbiy ingliz tilini o'qitishda madaniyatlararo yondashuvning muhimligini tasdiqlaydi. Ular madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani shakllantirish orqali talabalarni turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilishga tayyorlashga qaratilgan usullar va tamoyillarni ishlab chiqqanlar.

Metodlar

Mazkur tadqiqotda metakognitiv va madaniyatlararo yondashuvlar bilan bog'liq ilmiy-metodik adabiyotlar sifat jihatidan tahlil qilindi. So'nggi yigirma yillikda nashr etilgan ilmiy jurnallar, konferensiya materiallari va monografiyalar tahlil qilinib, ushbu yondashuvlarning qo'llanilishi bilan bog'liq muammolar aniqlashga harakat qilindi.

Natijalar

Tahlil qilingan adabiyotlarda quyidagi asosiy muammolar aniqlangan:

- ko'plab pedagoglar metakognitiv strategiyalar va madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish bo'yicha yetarlicha malakaga ega emaslar.
- talabalar metakognitiv ongini va madaniyatlararo kompetensiyasini o'lchash murakkab jarayon hisoblanadi.

- mavjud kasbiy ingliz tili dasturlari ushbu yondashuvlarni samarali integratsiya qilish uchun yetarlicha moslashtirilmagan.
- ba’zi talabalar metakognitiv mashqlar va madaniyatlararo muhokamalarni o‘z kasbiy rivojlanishlari uchun unchalik muhim deb hisoblamaydilar.

Muhokama

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, muammolarni hal qilish uchun quyidagi choralar taklif qilinmoqda:

- maxsus seminar va treninglar o‘qituvchilarga zarur kompetensiyalarni shakllantirishda yordam berishi mumkin.
- o‘z-o‘zini tahlil qilish kundaliklari, madaniyatlararo loyihalar va metakognitiv strategiyalarni baholash uchun maxsus vositalar joriy etilishi mumkin.
- metakognitiv topshiriqlar va madaniyatlararo mavzular bosqichma-bosqich kasbiy ingliz tili darslariga qo‘shilishi mumkin.
- interaktiv va real hayotga yaqin muloqot stsenariylari orqali talabalar ushbu yondashuvlarning ahamiyatini tushunishlari mumkin.

Xulosa

Mazkur tadqiqot kasbiy ingliz tili ta’limida metakognitiv va madaniyatlararo yondashuvlarni tatbiq etishda mavjud muammolarni aniqlaydi hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy adabiyotlarda ta’kidlangan yechimlarni tahlil qiladi. Ushbu muammolarni hal qilish bo‘yicha empirik tadqiqotlarni kengaytirish kelajakda kasbiy ingliz tili ta’limining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. J. H. Flavell. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive developmental inquiry // American Psychologist. 1979. Vol. 34. No10. R.906–911. 907-908-b.
2. Flavell, J.H. (1976). Metacognitive aspects of problem solving. In: Resnick (Ed). The nature of intelligence. WWl^sdRlQ[^]Hi: Erlbaum, 238 6.
3. Brown, A.L (1987). Knowing when, where and how to remember: A problem of metacognition. In R. Glaser (Ed) Advances in instructional psychology. Hillsdale , NJ: Erlb^oum, 3906.

4. Kluwe R. (1987). Executive Decisions and Regulation of Problem Solving Behavior // Metacognition, Motivation and Understanding / ed. by F. Weinert & R. Kluwe. New Jersey, 170-6.
5. Ridley D., Schuts P., Glanz R., (1992). Weinstein C. Self-regulated Learning: the Interactive Influence of Metacognitive Awareness and Goal-setting // J. of Experimental Education. 60.
6. S. Tobias, H.T Everson (2002). Knowing what you know and what you don't: further research on metacognitive knowledge monitoring College Board Research Report 2002-3.
7. Холодная М.А. (1997). Психология интеллекта: парадоксы исследования. Томск; М., 19с.
8. Ж. Пиаже (1994). Речь и мышление. М., 1994.

ТИПОЛОГИЯ ПРИСОЕДИНИТЕЛЬНЫХ КОНСТРУКЦИИ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Собирова Нигина Алиевна

Ташкентский университет прикладных наук улица Гавхар 1 Ташкент старший
преподаватель кафедры «Иностранных языков 1»
niginasobirova2024@gmail.com (99)000-63-82

Аннотация: В данной статье рассматривается типология присоединительных устройств на английском языке. Присоединительных конструкции – стилистическое явление, указывающее на запоздалость речи говорящего. При изучении дополнений в английском языке уделяется внимание их формальным и смысловым особенностям. Важным принципом статьи является изучение важных признаков этого явления в типологии англоязычных присоединительных конструкции и их интерпретация с выявлением и обобщением признаков на основе их сравнения. Присоединительных конструкции также изучается путем сравнения

устройства с другими языковыми явлениями. В статье подробно описаны точно такие же события.

Ключевые слова: Присоединительных конструкции, типология, семантический признак, формальный признак, парцелляция.

Abstract: This article discusses the typology of detached constructions in English. Detached constructions are a stylistic phenomenon indicating the lateness of the speaker's speech. When studying detached constructions in English, attention is paid to their formal and semantic features. An important principle of the article is the study of the important features of this phenomenon in the typology of English-language detached constructions and their interpretation with the identification and generalization of features based on their comparison. Detached constructions are also studied by comparing the device with other linguistic phenomena. The article describes exactly the same events in detail.

Key words: Detached construction, typology, semantic feature, formal feature, parcellation.

Ряд изменений, происходящих в лингвистике, не затрагивают языковые явления. Потому что языковые явления это единица, имеющая свое место в выражении устного и письменного общения. Если при изучении явлений языкознания необходимы другие языковые разделы, то допустимо сначала изучить этот раздел. Поэтому в данной статье описывается роль типологии и ее влияние на стилистическое явление. Типология — раздел лингвистики, занимающийся выяснением наиболее общих закономерностей различных языков, не обязательно связанных между собой общим происхождением или взаимным влиянием. Типология стремится выявить наиболее вероятные явления в различных языках. В случае если некоторое явление выявляется в представительной группе языков, оно может считаться типологической закономерностью, применимой к языку как таковому. Типологический анализ можно вести на уровне звука (фонетическая и фонологическая типология), на уровне слова (морфологическая типология), предложения (синтаксическая типология) и над синтаксических структур (типология текста или дискурса).

Присоединительных конструкция это лингвистическое явление, интегрированное в коммуникативный синтаксис. Присоединительных конструкция или элементы конструкции, являющиеся его неотъемлемой частью присоединительных конструкции несмотря на длительную историю его изучения, он по-прежнему является совершенным и всеобъемлющим. Это показывает, что оно не изучено. Особой формой связи между предложениями является такая связь, которая называется присоединительной. Академическая грамматика современного русского языка называет присоединением такую «связь двух предложений в составе сложного, при которой содержание второго предложения является дополнительным сообщением, вызванным содержанием первого предложения или возникшим по поводу него». Присоединительная связь предложений может быть выражена различными способами: интонацией и паузой, союзами и другими средствами. Такое определение не полностью раскрывает многообразие форм присоединения, типичного для английского литературного языка. Мы будем называть, вслед за акад. Виноградовым, присоединительными связями такие, которые объединяют предложения далекие по смыслу, но при неожиданном сближении образуют единое сложное понятие и применяются обычно для описания персонажа, события, «кусочка действительности». Например: *She and that fellow ought to be the sufferers and they were in Italy (J. Galsworthy.)* В этом предложении часть, присоединенная союзом **and**, представляется немотивированной, как бы логически разорванной. Но это лишь внешнее впечатление. Не требуется особого усилия, чтобы восполнить недостающее: *«те, кто должен был страдать, наслаждаются отдыхом в Италии»*. Здесь уместно будет напомнить интересное высказывание Людвиг Фейербаха, приведенное В. И. Лениным в его философских тетрадях с замечанием на полях «метко»... «Остроумная манера писать состоит, между прочим, в том, что она предполагает ум также и в читателе, что она высказывает не все, что она предоставляет читателю самому себе сказать об отношениях, условиях и ограничениях, при которых высказанная фраза только и является

действительной и может быть мыслимой». Прием присоединения типичен для устного типа речи, поскольку, как указывалось выше, условия общения легко разрешают такого рода опущения. Для присоединительных конструкций в современном английском языке типично наличие союзной связи. Присоединение обычно осуществляется союзами **and** и **but**. Бессоюзное присоединение не типично для языка художественной прозы в современном английском языке, так как бессоюзная связь вообще осуществима лишь при наличии определенной смысловой связи, заменяющей наличие формально-грамматической, союзной связи. Бессоюзное присоединение является противоречием, поскольку сам прием присоединения предполагает какой-то разрыв «смысловой ткани», образует «неожиданный смысловой скачок», а этот разрыв как бы снимается наличием связующей частицы. Чаще всего это союз **and**; он по своим функциям больше всего подходит для реализации присоединения. Возможность восстановления опущенного зависит от характера связи между двумя компонентами смыслового целого. Так в предложении: *It was an afternoon to dream. And she took out Jon's letters (J. Galsworthy.)* связь настолько тесная, что вряд ли требуется пояснить, что опущено. При более тщательном анализе такой присоединительной конструкции можно прийти к выводу, что мы имеем дело с особым стилистическим использованием союза **and**, где этот союз выступает в своей основной функции соединения, но соединения немотивированного, не вытекающего из содержания соединяемых частей. Как видно из вышеприведенных примеров, присоединение есть особая форма сцепления предложения. Это не сочинение и не подчинение. Акад. Виноградов так описывает стилистический эффект присоединительных конструкций: «Сохраняя свою синтаксическую связность, такая фраза, где неожиданная прицепка какого-нибудь члена вызывает ощущение смыслового несоответствия или контраста, все же представляется пониманию двойственной, противоречивой». Иногда присоединительная конструкция используется в целях контраста. Например: *Darkness came down on the field*

and city and Amelia was praying for George who was lying on his face dead, with a bullet through his heart. (W. M. Thackeray, Vanity Fair) Здесь присоединительная конструкция, начинающаяся с союза **and** не создает такого резкого разрыва с первым предложением, благодаря словам *field* и *city*, которые как бы связывают в единое целое все высказывание. Иными словами, *the field* связано с *George who was dead*; *city* связано с *Amelia who was praying for George*. Само понятие «присоединительная конструкция» является понятием стилистическим. Это — определенный стилистический прием, используемый главным образом как средство стилистической связи между отдельными частями высказывания и в определенных целях высказывания. Если в живой разговорной речи союзами *and*, *but* и др., присоединяется неожиданно возникшая мысль, которая может быть оторвана от предыдущего высказывания, то в художественном произведении, литературно обработанном, такое присоединение является не случайно возникшим добавлением, а умышленно выработанным. Самый характер связи приобретает оттенок нарочито сближенный, т. е. преследующий определенные цели.

Присоединительные конструкции используются как прием для введения несобственно-прямой речи. Они могут вводить высказывание, являющееся оценкой фактов и событий, изложенных раньше. Присоединительные конструкции могут выражать следствие, вытекающее из изложенного ранее и осуществлять неожиданное сближение символически обобщенных предметов или понятий. Во всех этих функциях присоединительных конструкций всегда налицо неожиданность сближения. Даже следствие, которое обычно вытекает из причины, изложенной ранее, в случае употребления присоединительной конструкции становится не столь очевидным.

В противовес точному логическому членению высказывания присоединение имеет целью возбудить в читателе те. Понятие и термин «парцелляция» достаточно часто используются в литературе, посвященной

синтактико-стилистическим аспектам речи. При этом сам термин трактуется по-разному. В ряде исследований он употребляется как синоним слова «членение» и, следовательно, служит обозначением для разнообразных способов сегментации речевого потока на синтагматические единицы (слова и их сложные эквиваленты, предложения и сверхфразовые единства). В то же время многие исследователи понимают под парцелляцией отдельное, особое синтаксическое явление. Оно заключается в том, что происходит позиционное и интонационное вычленение словоформы, которая приобретает синтаксическую самостоятельность.

В заключение отметим, что феномен присоединительных конструкции присутствует и в английском языке, и больше внимания уделяется его формальному характеру. Событие парцелляции также зависит от присоединительных конструкции.

Список литературы

1. Грамматика русского языка., т. II. ч. II, стр. 257.
2. Виноградов В. В. Язык Гоголя и его значение в истории русского языка. Сб. «Материалы и исследования по истории русского литературного языка». т. III, 1953, стр. 29.
3. Ленин В. И. Философские тетради. М.: Партиздат, 1936. - С. 73.
4. Виноградов В. В. Стиль Пушкина. Гос. изд. худ. лит-ры., 1941. - С. 194.
5. Виноградов В. В. Стиль Пушкина, Гос. изд. худ. лит-ры., 1941, стр. 194.
6. Пospelов Н. С. О грамматической природе и принципах классификации бессоюзных сложных предложений. Сб. «Вопросы синтаксиса современного русского языка», Учпедгиз, 1950, стр 341.
7. Крючков С. Е. О присоединительных связях в современном русском языке. Сб. «Вопросы синтаксиса современного русского языка», Учпедгиз, 1950. С. 397.
8. <https://studfile.net/preview/6313181/page:21/>

INTEGRATING READING AND WRITING SKILLS FOR TEACHING PARAGRAPH AND SHORT COMPOSITION WRITING A2 LEVEL LEARNERS

Yaqubjonova Ro‘zixon Mirkomil qizi

ADChTI, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasi o‘qituvchisi

Mirolimova Rahnamo Davronbek qizi

ADChTI, 403-guruh talabasi

Annotation: Integrating reading and writing skills is a valuable approach for teaching paragraph and short composition writing to A2 level learners. By connecting reading and writing activities, educators create a synergistic learning experience that enhances language acquisition, vocabulary development, and overall writing proficiency.

Key words: enhances language acquisition, vocabulary development, short stories, newspaper articles, or authentic texts.

Research has shown that integrating reading and writing skills has numerous benefits for language learners. According to Grabe and Stoller (2002), "Reading and writing are interrelated skills that support each other. Reading provides models of good writing, expands vocabulary knowledge, and exposes learners to different text types and styles."²⁰⁸ By engaging learners in reading activities, educators expose them to authentic language use and help them develop a sense of how written texts are structured and organized.

Integrating reading and writing skills through guided reading activities is a powerful instructional approach that supports A2 level learners in developing their paragraph and short composition writing abilities. Guided reading activities involve providing learners with structured support and guidance as they engage with texts, enabling them to comprehend, analyze, and apply the knowledge gained from reading into their writing tasks.

²⁰⁸ Grabe, W., & Stoller, F. L. Teaching and Researching Reading. Pearson Education. 2002.

One effective way to integrate reading and writing skills is through the use of guided reading discussions. During these discussions, learners explore the content, structure, and language features of a selected text in a collaborative and guided manner. Quoting from Palincsar and Brown, "Guided reading discussions promote active engagement with the text, fostering deeper comprehension and critical thinking skills."²⁰⁹ Educators can facilitate discussions by asking open-ended questions, encouraging learners to make connections, and guiding them to identify key ideas and supporting details. Through these discussions, learners develop a better understanding of how texts are constructed, which enhances their own writing skills.

Another approach to integrating reading and writing skills is through guided reading response activities. After reading a text, learners are prompted to reflect on and respond to the ideas presented in the text through writing. For example, educators can provide specific writing prompts that require learners to summarize the main points of the reading, express their opinions, or relate the ideas to their own experiences. As suggested by Reutzel and Cooter (2016), "Guided reading responses encourage learners to engage with the text, think critically, and express their thoughts in writing." These activities not only strengthen reading comprehension but also foster the transfer of ideas and language structures from reading to writing.

Moreover, guided reading activities can focus on specific language features, such as vocabulary expansion or grammatical structures. For instance, educators can guide learners to identify and analyze new vocabulary words or phrases in the reading text. Quoting from Mason and Krashen (1997), "Guided reading activities provide opportunities for learners to encounter and internalize new vocabulary, which can be subsequently incorporated into their writing."²¹⁰ By integrating targeted language instruction within the guided reading context, learners can

²⁰⁹ Palincsar, A. S., & Brown, A. L. Reciprocal Teaching of Comprehension-Fostering and Comprehension-Monitoring Activities. *Cognition and Instruction*, 1(2), 117-175. 1984.

²¹⁰ Mason, B., & Krashen, S. Extensive Reading in English as a Foreign Language. *System*, 25(1), 91-102. 1997.

enhance their language skills and use them purposefully in their own written compositions.

Guided reading activities can be implemented through a range of materials, including graded readers, short stories, newspaper articles, or authentic texts. The selection of appropriate texts should consider learners' language proficiency and interests. Educators can provide guided reading worksheets, graphic organizers, or discussion guides to scaffold learners' interaction with the text. As highlighted by Fountas and Pinnell (1996), "Guided reading activities offer learners the support and structure they need to engage with challenging texts and develop their reading and writing abilities."²¹¹

In conclusion, integrating reading and writing skills through guided reading activities is a valuable approach for A2 level learners to develop their paragraph and short composition writing skills. Guided reading discussions, response activities, and targeted language instruction enable learners to comprehend, analyze, and apply knowledge gained from reading into their writing tasks. Using reading materials as prompts for writing exercises is an effective strategy for integrating reading and writing skills and enhancing the paragraph and short composition writing abilities of A2 level learners. By leveraging the content and ideas from the reading materials, learners are encouraged to engage critically, analyze the text, and express their thoughts and opinions through writing.

One way to use reading materials as writing prompts is to ask learners to summarize or retell the main ideas or arguments presented in the text. This activity not only tests learners' comprehension but also challenges them to condense information and express it in their own words. For example, educators can provide a news article about environmental issues and ask learners to write a concise summary of the article. This prompts learners to analyze the key points and effectively communicate them in writing.

Another approach is to ask learners to share their personal reflections or responses to the reading material. For instance, after reading a short story, learners

²¹¹ Fountas, I. C., & Pinnell, G. S. *Guided Reading: Good First Teaching for All Children*. Heinemann. 1996.

can be prompted to write about their emotional response to the characters or their interpretation of the story's theme. This activity encourages learners to engage with the text on a deeper level, express their thoughts and feelings, and develop their own voice in writing. As suggested by Nuttall, "Writing in response to reading prompts learners to think critically, make connections, and articulate their ideas."²¹²

Furthermore, reading materials can serve as a stimulus for learners to express their opinions or arguments on a particular topic. For example, learners can be provided with an opinion article or a debate on a social issue, and they can be asked to write a persuasive essay expressing their stance and supporting it with evidence from the text. This activity not only develops learners' ability to form and articulate arguments but also enhances their critical thinking skills. As highlighted by Rashtchi and Saeidi, "Writing in response to reading materials cultivates learners' ability to analyze and evaluate information, fostering their critical thinking skills."²¹³

It is important to select reading materials that are suitable for learners' language proficiency level and their interests. Graded readers, magazine articles, or authentic texts can be utilized as prompts for writing exercises. Educators can provide guiding questions or writing frameworks to scaffold learners' writing process and support their engagement with the reading material.

In conclusion, using reading materials as prompts for writing exercises is a valuable strategy for integrating reading and writing skills and improving the paragraph and short composition writing of A2 level learners. It enables learners to summarize, reflect, and respond to the text, fostering comprehension, critical thinking, and the development of their own written expression. As supported by Hedge (2006), Nuttall (2005), and Rashtchi and Saeidi (2019), writing in response to reading materials enhances learners' understanding, promotes critical thinking,

²¹² Nuttall, C. *Teaching Reading Skills in a Foreign Language*. Heinemann, 2005.

²¹³ Rashtchi, M., & Saeidi, M. Integrating Reading and Writing to Promote Critical Thinking. In R. Khany & H. Modarresi (Eds.), *EFL Teaching and Learning in Iran: Current Insights and Future Directions* (pp. 151-166). Springer, 2019.

and encourages the application of language skills in authentic contexts. pment, enhancing learners' overall reading and writing proficiency.

Furthermore, integrating reading and writing skills allows learners to expand their vocabulary and language repertoire. Through reading, learners encounter new words, phrases, and sentence structures that they can incorporate into their writing. Quoting from Nation (2001), "Reading provides learners with exposure to a wide range of vocabulary and helps them develop a better understanding of how words are used in context."²¹⁴ By integrating reading and writing, learners can actively apply and reinforce their vocabulary knowledge in their own written compositions.

In conclusion, integrating reading and writing skills is a valuable approach for teaching paragraph and short composition writing to A2 level learners. By connecting reading and writing activities, educators provide learners with models of good writing, expand their vocabulary knowledge, and develop their ability to express ideas effectively.

References:

1. Grabe, W., & Stoller, F. L. Teaching and Researching Reading. Pearson Education. 2002.
2. Palincsar, A. S., & Brown, A. L. Reciprocal Teaching of Comprehension-Fostering and Comprehension-Monitoring Activities. Cognition and Instruction, 1(2), 117-175. 1984.
3. Mason, B., & Krashen, S. Extensive Reading in English as a Foreign Language. System, 25(1), 91-102. 1997.
4. Fountas, I. C., & Pinnell, G. S. Guided Reading: Good First Teaching for All Children. Heinemann. 1996.
5. Nuttall, C. Teaching Reading Skills in a Foreign Language. Heinemann. 2005.
6. Rashtchi, M., & Saeidi, M. Integrating Reading and Writing to Promote Critical Thinking. In R. Khany & H. Modarresi (Eds.), EFL Teaching and Learning in Iran: Current Insights and Future Directions (pp. 151-166). Springer. 2019.

²¹⁴ Nation, I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press. 2001.

7.Nation, I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press. 2001.

THE LANGUAGE OF ATTRACTION

Tulanbayeva Sh.Sh.

PhD student at ASPIL

Introduction

As a sophisticated form of social interaction, courtship communication operates at the intersection of linguistics, psychology, and human behavior. It is an integral part of cultural and interpersonal exchanges, playing a key role in signaling attraction and establishing social connections [12]. Beyond simple courtship, this type of communication functions as a strategic tool, often involving nuanced verbal and non-verbal cues that help individuals navigate relationships and power dynamics [4].

This study focuses on gender-specific manipulative strategies in courtship communication, shedding light on how men and women employ different communicative approaches to achieve their social and emotional objectives. While such interactions are often perceived as playful or lighthearted, they can also serve as a subtle form of persuasion, influencing relationships through charm, ambiguity, and indirect messaging. By applying a semiotic framework, this research explores the ways in which these strategies shape perceptions, foster engagement, and provoke desired emotional responses.

Existing research, particularly the works of scholars such as Anna Wierzbicka and Elena Krasina, has examined flirtation as a blend of explicit verbal communication and implicit social cues. Their studies suggest that individuals craft messages that balance clarity with suggestion, creating intrigue and emotional connection[12,4]. However, while verbal elements of affectionate communication have been widely analyzed, non-verbal communication—including body language, facial expressions, and gestures—has received comparatively less attention. This

discrepancy highlights the necessity of a more integrated approach, one that considers both linguistic structures and non-verbal signals in shaping the dynamics of such interactions.

Understanding flirtation from both a linguistic and semiotic perspective provides deeper insight into the mechanisms of attraction and influence. By examining how individuals use language and non-verbal behaviors to manipulate perception and evoke reactions, this study contributes to a broader discussion on social interaction, persuasion, and the psychology of communication [7].

By examining the relationship between verbal expressions and non-verbal signals, this article aims to provide a nuanced understanding of flirtation as a form of communication. It also considers how these manipulative strategies influence broader social interactions, transcending the context of flirtation itself.

Body

Gendered differences in verbal strategies illuminate the nuanced dynamics of flirtation. Masculine approaches often employ compliments and self-presentation to assert dominance and build rapport [1].

Feminine strategies, in contrast, employ subtle and indirect methods. For instance, in *Gone with the Wind* by Margaret Mitchell, Scarlett O'Hara remarks, "Oh, you're too smart to let them hang you!" elevating the male character's intellect while fostering emotional intimacy [6, p. 98]. Similarly, in *Vanity Fair* by William Thackeray, Rebecca Sharp coyly states, "I didn't think men were fond of putting to pain," evoking a protective response [7, p. 118].

In the analysis of flirtation tactics, American sociolinguist Deborah Tannen highlights the difference between "rapport talk" and "report talk," suggesting that women often focus on building connections through indirect compliments and shared experiences, while men use more assertive language to display competence. This aligns with examples in literature, where male characters emphasize achievement or appearance to attract admiration, while female characters create an aura of intellectual or emotional intrigue.

Non-verbal communication significantly enhances flirtation's effectiveness. Masculine gestures, such as guiding by the elbow or maintaining eye contact, project confidence and interest [4]. For instance, in *The Financier* by Theodore Dreiser, a male character's intense gaze causes his partner to blush, revealing emotional engagement [8, p. 98].

Feminine non-verbal tactics often include smiles, playful gestures, and posture adjustments. In *Doctor No* by Ian Fleming, a female character's deliberate pose accentuates her allure [9, p. 323].

Anthropologist Desmond Morris emphasizes the universality of certain non-verbal cues in his studies on human courtship. Smiling, tilting the head, and prolonged eye contact are seen as powerful signals of attraction across cultures. This perspective adds a cross-cultural dimension to the understanding of non-verbal strategies, reinforcing their effectiveness in various contexts.

The interaction between verbal and non-verbal tactics underscores gendered differences in flirtation. Masculine strategies emphasize competence and dominance, while feminine strategies focus on subtlety and emotional resonance. Notably, psychologist Albert Mehrabian's theory on communication suggests that non-verbal cues convey up to 93% of emotional meaning, underscoring their critical role in flirtation.

Adding to this discourse, English scholar Geoffrey Leech's *Principles of Pragmatics* provides a framework for analyzing politeness strategies in communication, which are often employed in flirtation. According to Leech, compliments function as a means of fostering interpersonal rapport while adhering to the tact maxim, which minimizes imposition. This aligns with how characters in literature use both verbal and non-verbal strategies to elicit emotional responses without appearing overly intrusive.

Furthermore, Canadian sociologist Erving Goffman's concept of "presentation of self" in *The Presentation of Self in Everyday Life* elucidates how individuals adapt their behavior based on social contexts. Goffman's analysis

supports the idea that flirtation involves carefully crafted performances where individuals manipulate verbal and non-verbal cues to create desirable impressions.

Conclusion

Flirtation is a complex interplay of verbal and non-verbal strategies, intricately shaped by cultural norms and personal preferences. By weaving together explicit and implicit cues, it artfully balances the dual goals of attraction and intrigue, reflecting societal expectations that define gendered communication behaviors. These strategies not only facilitate interpersonal connections but also offer a lens through which broader cultural and social dynamics can be understood.

A deeper comprehension of these dynamics illuminates the subtle mechanisms that drive human connection, underscoring the powerful role of nuanced gestures and expressions in fostering relationships. Future research could explore cross-cultural perspectives to uncover how diverse societal norms influence these strategies. Additionally, investigating the evolving role of digital communication in reshaping traditional flirtation techniques could reveal how technological advancements impact interpersonal interactions. Such studies would not only enrich our understanding of flirtation as a timeless social phenomenon but also provide valuable insights into the changing landscape of human relationships in an increasingly digital world.

References

1. Вежбицка А. Культурная обусловленность категорий «прямота» vs. «непрямота» // Прямая и непрямая коммуникация. – М. : Колледж, 2003. – С. 136–159.
2. Дементьев В. В. Изучение речевых жанров: обзор работ в современной русистике // Вопросы языкознания. – 1997. – № 1. – С. 109–121.
3. Карташкова Ф. И. Сложное коммуникативное целое в художественном тексте. – Саранск, 2009.
4. Красина Е. А. Семантика и прагматика русских перформативных высказываний. – М., 1999. – 310 с.
5. McCullough, Colleen. The Thorn Birds. Harper and Row, 1977.

6. Mitchell, Margaret. *Gone with the Wind*. Macmillan Publishers, 1976.
7. Thackeray, William Makepeace. *Vanity Fair*. Penguin Classics, 2002.
8. Dreiser, Theodore. *The Financier*. Seven Treasure Publications, 2008.
9. Fleming, Ian. *Doctor No*. S-P., 2003.
10. Collins, Wilkie. *I Say No*. The Project Gutenberg Book, 2012.
11. Wodehouse, P. G. *A Monkey's Business*. Houghton Mifflin Company, 1985.
12. Wierzbicka, A. (1991). *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. Mouton de Gruyter.

ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЕ ОПИСАНИЕ РУССКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В КОНТЕКСТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Касимов И.Р.

Андижанский государственный институт

иностраннных языков

Skypeoxygen@mail.ru

Аннотация: статья исследует роль русских фразеологизмов в межкультурной коммуникации. Рассматриваются их историко-культурное значение, национальная специфика и проблемы восприятия иностранцами. Освоение фразеологизмов трактуется как диалог культур, способствующий развитию межкультурных навыков.

Ключевые слова: фразеологизм, фразеологическая единица, межкультурная коммуникация, лингвокультурология, национально-культурная специфика, языковая картина мира, культурная идентификация, восприятие фразеологизмов, интерпретация фразеологизмов, диалог культур, русский язык как иностранный.

Фразеологический фонд русского языка формировался на протяжении многих столетий, отражая в себе сложную и многогранную историю русского народа, то есть «фразеологический состав языка – зеркало, в котором лингвокультурная общность идентифицирует свое национальное самосознание [1, с. 9]. Действительно, анализируя русские фразеологизмы,

мы можем проследить различные этапы исторического развития России, ее культурные и социальные трансформации.

Значительная часть русских фразеологизмов берет свое начало в глубокой древности, отражая языческие верования и обряды восточных славян, к примеру, выражение «бить баклуши» восходит к древнему обычаю изготовления деревянной посуды, где «баклуша» означала заготовку для будущего изделия. Со временем выражение приобрело переносное значение праздного времяпрепровождения или заниматься пустяками.

Принятие христианства на Руси в 988 году оказало существенное влияние на формирование фразеологического фонда: многие библейские выражения и образы прочно вошли в русский язык, обогатив его новыми смыслами и коннотациями: «камень преткновения», «козел отпущения», «манна небесная» имеют библейское происхождение, но органично вписались в русскую языковую картину мира, приобретая дополнительные смысловые оттенки.

В период Московского государства и становления Российской империи фразеологический фонд пополнился оборотами, отражающими реалии того времени: «боярская дума» указывает на особенности государственного устройства Древней Руси, а выражение «мамаево побоище» связано с конкретным историческим событием – битвой на Куликовом поле в 1380 году.

Петровская эпоха, ознаменовавшаяся активным заимствованием западноевропейской культуры, оставила свой след в русской фразеологии. В данный период в язык вошли выражения, как «остаться с носом» (от голландского «поос» – штраф) или «втирать очки» (от карточной игры, популярной в то время).

Отечественная война 1812 года и последующие исторические события XIX века обогатили русский язык новыми фразеологизмами: «шапками закидаем», «мелкая сошка», «попасть впросак» – все данные выражения отражают реалии и менталитет того времени. XX век, с его революционными потрясениями и социальными трансформациями, принес в русский язык

целый пласт новых фразеологических единиц: «красный уголок», «враг народа» и многие другие выражения стали своеобразными маркерами советской эпохи.

Исторический путь формирования русского фразеологического фонда отражает всю сложность и многогранность культурного развития России. Как отмечает Н.Ф. Алефиренко, «фразеологизмы – своего рода «кладезь премудрости» народа, сохраняющий и воспроизводящий его менталитет, его культуру от поколения к поколению» [2, с. 23], то есть русские фразеологизмы обладают ярко выраженной национально-культурной спецификой, которая проявляется на различных уровнях: лексическом, грамматическом, семантическом и прагматическом и специфика обусловлена уникальным историческим опытом русского народа, особенностями его мировосприятия и ценностными ориентирами.

На лексическом уровне культурная специфика русских фразеологизмов часто проявляется через использование безэквивалентной лексики – слов, не имеющих прямых аналогов в других языках, к примеру, фразеологизм «тертый калач» содержит в себе упоминание специфического русского хлебобулочного изделия, а выражение «лаптем щи хлебать» отсылает к традиционной крестьянской обуви – лаптям.

Грамматическая специфика русских фразеологизмов нередко связана с особенностями русского синтаксиса и морфологии: безличные конструкции, характерные для русского языка, часто встречаются во фразеологизмах: «мне не по себе», «ему везет». Подобные конструкции могут представлять трудность для носителей языков с иной грамматической структурой. На семантическом уровне культурная специфика проявляется в уникальных образах и ассоциациях, лежащих в основе фразеологизмов, например, выражение «косая сажень в плечах» использует старинную русскую меру длины – сажень, для описания широкоплечего, крепкого человека, и для представителей иных культур подобный образ будет не вполне понятен без дополнительных объяснений.

Прагматический аспект культурной специфики русских фразеологизмов связан с особенностями их употребления в различных коммуникативных ситуациях: выражение «не в свои сани не садись» может использоваться как совет не браться за дело, которое тебе не по силам, но при этом оно несет в себе определенный культурный подтекст, связанный с традиционным русским зимним транспортом.

Особый интерес представляют фразеологизмы, отражающие национальный характер и менталитет русского народа, выражение «авось да небось» демонстрирует склонность к риску и надежду на удачу, часто приписываемые русскому национальному характеру; «широкая душа» – еще один фразеологизм, подчеркивающий такие черты, как щедрость и гостеприимство, традиционно ассоциируемые с русским менталитетом.

В.А. Маслова подчеркивает, что «фразеологические единицы, отражая в своей семантике длительный процесс развития культуры народа, фиксируют и передают от поколения к поколению культурные установки и стереотипы, эталоны и архетипы», [3, с. 82] и, действительно, многие русские фразеологизмы несут в себе глубинные культурные смыслы и архетипические образы, например, выражение «мать сыра земля» отражает древнее славянское представление о земле как о живом существе, дающем жизнь всему сущему.

Интересным аспектом культурной специфики русских фразеологизмов является их связь с фольклором и народными традициями. Многие выражения пришли в литературный язык из сказок, былин, пословиц и поговорок: «Избушка на курьих ножках», «Кашей Бессмертный», «по щучьему велению» – все эти фразеологизмы имеют фольклорное происхождение и несут в себе отпечаток народной мудрости и фантазии.

Словом, культурно-специфические особенности русских фразеологизмов представляют собой богатый материал для изучения национального характера, истории и культуры русского народа. Как отмечает Д.О. Добровольский, «фразеология любого языка является своеобразным

источником знаний о культуре народа» [4, с. 37]. В контексте межкультурной коммуникации понимание данных особенностей приобретает особое значение, способствуя более глубокому и адекватному восприятию русской культуры представителями иных лингвокультурных сообществ.

В то же время, именно фразеологизмы часто становятся источником коммуникативных неудач в межкультурном общении, то есть буквальный перевод фразеологических единиц может привести к недопониманию или даже конфликтным ситуациям, например, русское выражение «заморить червячка» (перекусить) при дословном переводе на английский язык («to starve a worm») теряет свой смысл и может вызвать недоумение у собеседника.

С.Г. Тер-Минасова отмечает, что «фразеологизмы – душа всякого национального языка, в которой неповторимым образом выражаются дух и своеобразие нации» [5, с. 80]. В контексте межкультурной коммуникации это означает, что через изучение и понимание русских фразеологизмов представители других культур могут приблизиться к постижению «русской души» – того комплекса культурных и психологических особенностей, который традиционно ассоциируется с русским национальным характером.

Важным аспектом роли русских фразеологизмов в межкультурной коммуникации является их способность выступать в качестве «лакмусовой бумажки» культурных различий. Сравнительный анализ фразеологических единиц разных языков позволяет выявить универсальные и культурно-специфические черты в мировосприятии различных народов, например, русское выражение «как снег на голову» (неожиданно) имеет аналоги во многих европейских языках, что указывает на определенную общность в восприятии неожиданных событий. В то же время, специфически русское выражение «душа нараспашку» (открытость, искренность) не имеет прямых аналогов во многих других языках, что может указывать на особую значимость этой черты русского народа.

Интересным феноменом является так называемая «ложная эквивалентность» фразеологизмов в разных языках, то есть некоторые русские фразеологические единицы могут иметь внешне похожие аналоги в других языках, но при чем существенно отличаться по значению или коннотациям. Например, русское выражение «показать, где раки зимуют» (проучить, наказать) может быть ошибочно соотнесено с английским «to know where the bodies are buried» (знать чьи-то секреты), несмотря на схожесть образов.

В свете вышесказанного можно сказать, что исследование историко-культурного значения русских фразеологизмов в контексте межкультурной коммуникации позволяет сделать ряд важных выводов. Во-первых, русские фразеологизмы представляют собой уникальный лингвокультурный феномен, отражающий многовековую историю, культуру и менталитет русского народа. Фразеологический фонд русского языка формировался на протяжении длительного исторического периода, вбирая в себя элементы различных культурных эпох и социальных трансформаций. Во-вторых, культурно-специфические особенности русских фразеологизмов проявляются на различных уровнях языковой системы: лексическом, грамматическом, семантическом и прагматическом, которые делают фразеологизмы важным источником информации о национальном характере, ценностях и мировосприятии русского народа. В-третьих, в процессе межкультурной коммуникации русские фразеологизмы играют многогранную роль. Они выступают не только как средство передачи информации, но и как инструмент культурной идентификации, «лакмусовая бумажка» культурных различий и средство обогащения других языков и культур. В-четвертых, восприятие и интерпретация русских фразеологизмов в иноязычной среде сопряжены с рядом трудностей, обусловленных, как отмечалось выше, лингвистическими, и экстралингвистическими факторами. Процесс освоения русских фразеологизмов представителями других культур можно

рассматривать как своеобразный диалог культур, способствующий развитию межкультурной компетенции.

1. Список литературы

1. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
2. Алефиренко Н.Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм: Монография. М.: ООО Изд-во «Элпис», 2008. 271 с.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
4. Добровольский Д.О. Национально-культурная специфика во фразеологии // Вопросы языкознания. 1997. № 6. С. 37-48.
5. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово/Slovo, 2000. 624 с.
6. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. М.: ЭТС, 2002. 424 с.
7. Ратникова И.Э. Прагматика фразеологизмов в межкультурной коммуникации // Вестник РУДН. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания. 2016. № 2. С. 91-98.
8. Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Аспекты теории фразеологии. М.: Знак, 2008. 656 с.
9. Арсентьева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1989. 126 с.
10. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. М.: Русский язык, 1990. 246 с.

KOREYS TILI FE'LLARIDA NISBAT KATEGORIYASI VA QO'LLANISH XUSUSIYATLARI

Andijon davlat chet tillari instituti “Ingliz tili o‘qitishning integrallashgan kursi”

kafedrası Koreys tili o‘qituvchisi

Xodjimuratova Nodira

Andijon davlat chet tillari innstituti Koreys tili yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Tohirov Nurmuhammad

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqola o‘zbek va koreys tillaridagi fe‘llar va ularning nisbat kategorilari qo‘llanilishi, nisbat kategoriyalarining matnda sintatktik qo‘llanilsihi, koreys tilidagi nisbat qo‘shimchalarining ishlatilishi o‘rganilib, ularning chet tillarni o‘qitishdagi ahamiyati ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mustaqil fe‘l, nisbat, o‘zlik nisbat, bosh nisbat, majhul nisbat, orttirma nisbat.

ABSTRACT

This scientific article examines the verbs in Uzbek and Korean languages and the application of their voice categories. It analyzes the syntactic usage of voice categories in texts, the use of voice suffixes in the Korean language, and discusses their significance in teaching foreign languages.

Keywords: main verb, voice, reflexive voice, neutral voice, passive voice, causative voice.

АННОТАЦИЯ

Данная научная статья посвящена изучению глаголов узбекского и корейского языков и применению их категорий залога. Анализируется синтаксическое использование категорий залога в текстах, применение залоговых аффиксов в корейском языке, а также рассматривается их значение в обучении иностранным языкам.

Ключевые слова: основной глагол, залог, возвратный залог, нейтральный залог, страдательный залог, каузативный залог.

Koreys tilida fe'l nisbatlari to'rt xil bo'lib, ular: 능동사(o'zlik nisbati), 주동사(bosh nisbat),피동사(majhul nisbat), 사동사(orttirma nisbat)lardir.

Yuqoridagi nisbatlarda o'zaro o'xshashlik mavjud. Masalan, 능동사 va 주동사 bir-biriga juda o'xshab ketadi.

Ularni deyarli ajratib bo'lmaydi. 능동사 o'zbek tilidagi o'zlik nisbatiga o'xshab ketadi, ya'ni ish-harakat sub'yekt tomonidan bajarilib, yana sub'yektning o'ziga qaytadi.

이 글씨는 아무리 지우려고 해도 지워지지 않습니다. (Bu yozuvni qanchalik o'chirmoqchi bo'lsam ham o'chmadi)

Bu gapda 지우다(o'chirmoq) fe'li 능동사(o'zlik nisbat) fe'li hisoblanadi. 주동사 o'zbek tilidagi bosh nisbatga o'xshaydi, ya'ni fe'l anglatgan harakatni bajaruvchi shaxs sub'yektga teng bo'ladi.

내가 아기를 보는 동안 아기가 웬일인지 자주 울었습니다. (Men chaqaloqqa qarab turganimda bolakay negadir tez-tez yig'ladi.)

Bu ikki nisbat (주동사 와 능동사)da hech qanday qo'shimcha qo'shilmaydi.

Ammo orttirma va majhul nisbat (사동사 와 피동사)larning ifodalanishi boshqa tillarga nisbatan biroz murakkabroqdir. Koreys tilida majhul va orttirma nisbatni vujudga keltiradigan qo'shimchalar bo'lib, ular fe'lga yakka (단형), ya'ni '이,히,리,기....' va '게하다', '아/어지다' kabilar esa, birikma (장형) tarzida qo'shiladi. Ammo hamma fe'llarga ham '이,히,리,기...' kabi yakka tarzdagi qo'shimchalarni qo'shib bo'lmaydi. Koreys tilida barcha fe'llarga yakka tarzda qo'shimchalarni qo'shish orqali majhul va orttirma nisbatlarni ifodalab bo'lmagani

sababli, ba'zi bir fe'llarga birikma tarzidagi qo'shimchalar qo'shiladi. Bundan tashqari, qo'shimchalar birin-ketin qo'shish ham mumkin. Ammo, yakka tarzda qo'shiladigan qo'shimchalar birdan ikki marta qo'shila olmaydi. Yakka tarzidagi qo'shiladigan qo'shimchalar fe'l oxirida tugagan tovushlarga qarab qo'shiladi. Masalan, majhul nisbat qo'shimchasi '이' qo'shila oladigan o'timli fe'llar asosan unli bilan tugagan, yoki padchimi 'ㄱ , ㅎ ' bo'lgan fe'llardir. Masalan, **놓다-놓이다**,(qo'ymoq-qo'yilmoq,) **섞다 – 섞이다**(aralashtirmoq-aralashtirilmoq). Ammo orttirma va majhul nisbatni ifodalash uchun fe'lga qo'shiladigan yakka tarzidagi qo'shimchalar bir-biri bilan o'xshash bo'lganligi sababli, majhul va orttirma nisbat shakliy jihatdan bir-biriga o'xshab bir xil bo'lishi mumkin, bunda gap ma'nosiga qarab ajratiladi. Bular bilan birgalikda orttirma nisbat ma'nosini bera oladigan ba'zi bir fe'llar ham bor. Masalan, '하다' bilan tugagan ba'zi bir gaplarni olaylik, bunda '하다' o'rniga '시키다' qo'yish orqali orttirma nisbatni ifodalash mumkin. Biroq hamma '하다' bilan tugagan fe'llarni ham bunday '시키다' fe'li bilan almashtirib bo'lmaydi.

Yuqorida ko'rganimizdek bosh nisbat gapining egasi '아이가' (bola) va '길이'(yo'l) har biri orttirma nisbatning to'ldiruvchisiga aylanib, bosh nisbatda mavjud bo'lmagan yangi ega '동생이' (ukam) va '아자씨들이' (amakilar) paydo bo'ladi va kesim '을다' (yig'lamoq) va '넓다'(keng) o'zagiga orttirma nisbat qo'shimchasi '-리-' va '-히-' qo'shilib orttirma nisbatga ya'ni '을리다' Yig'latmoq va '넓히다' (kengaytirmoq)ga aylanadi.

Quyida kesimi o'timli fe'l bo'lgan bosh nisbat gapini orttirma nisbatga aylantirishda gapning tuzilishi qanday o'zgarishini tahlil qilsak.

‘주어+목적어+서술어’ (ega+to’ldiruvchi+kesim) shaklida tuzilgan bosh nisbat orttirma nisbatga aylanishida bosh nisbatning egasi orttirma nisbatda to’ldiruvchi yoki qo’shimcha ‘- 에게’ qo’shiladi va holga aylanib, bosh nisbatning to’ldiruvchisi to’gridan-to’g’ri orttirma nisbatning to’ldiruvchisi bo’ladi va bosh nisbatda mavjud bo’lmagan yangi ega orttirma nisbatda paydo bo’lib bosh nisbatning kesimi orttirma nisbat qo’shimchasi qo’shib orttirma nisbatga aylanadi.

서술어가 타동사인 경우(*Kesim o’timli fe’l bo’lgan holat*). Bu misollarda ko’rganimizdek orttirma nisbatda bosh nisbatda mavjud bo’lmagan yangi ega ‘엄마’(ona) paydo bo’lib, kesim ‘먹다’ (yemoq) orttirma nisbat qo’shimchasi ‘-O|-’ qo’shib, orttirma nisbatga ya’ni ‘먹이다’ (yedirmoq) ga aylanadi va bosh nisbat egasi ‘아이가’ (bola) orttirma nisbatda hol ‘아이에게’ (bolaga) yoki to’ldiruvchi ‘아이를’(bolani) ga aylanadi. Bu vaziyatda ‘아이를’ (bolani) ga qaraganda ‘아이에게’ (bolaga) holi ko’proq ishlatiladi. Bunga sabab bir gap ichida ‘과일을’ (mevani) degan yana boshqa to’ldiruvchi mavjud bo’lib, biroz noo’xshashligi sabablidir. Boshqa

tomondan bosh nisbatning to’ldiruvchisi orttirma nisbatda ham to’g’ridan-to’g’ri, ya’ni hech qanday o’zgarishsiz ishlatiladi. Orttirma nisbat qo’shimchasi qo’shib yasalgan orttirma nisbatga to’g’ri keladigan bosh nisbat bo’lmagan vaziyat ham bor.

선생님이 종을 울렸다.(O’qituvchi qo’ng’iroqni chaldi)나: 종이 울었다. (X)

(1)가: 그 증인은 끝까지 진실을 숨겼다. (U guvoh oxirigacha haqiqatni yashirdi.)

나: 끝까지 진실을 숨겼다 (X)

(2)가: 박세리는 이름을 날렸다. (Pakse nomini tanitdi.)

나: 이름을 날았다 (X)

(3)가: 내 친구는 돼지를 먹인다. (Do'stim cho'chqa go'shtini yedirdi.)

나: 돼지가 먹는다. (X)

Bu (1),(2),(3) misollardan ko'rinib turibdiki orttirma nisbatning jufti bo'lgan bosh nisbatni shakllantirish juda qiyin va (4) misolning (4 나) to'g'ri gap, ammo '먹이다' (yedirmoq) fe'li '기르다' (boqmoq) fe'li ma'nosida '먹다' (yemoq) fe'lining ma'nosi bilan umuman aloqasi yo'q. Bu gaplar (1 가)-(4 가)da qandaydir harakatni bajarish yoki qandaydir holatga solish kabi orttirma nisbat ma'nosining o'ziga xos xususiyatlari ma'lum bo'layotgandek ko'rinadi.

“-게 하다” orqali orttirma nisbat yasash usuli “-게 하다” orqali orttirma nisbat yasash usuli bosh nisbatning kesimiga qo'shimcha “-게-” ni qo'shib undan keyin yordamchi fe'l '하다' dan foydalangan holda orttirma nisbat yasaladigan usuldir.

Bu paytda yordamchi fe'l '하다' o'rniga '만들다' dan foydalangan holda bir xil ma'no yuzaga kelish holati ham bor.

“-게 하다” orqali orttirma nisbat yasash usulida qo'shimcha qo'shish orqali yasaladigan usulga qaraganda foydalanish mumkin bo'lgan fe'llar chegarasi ancha darajada kengdir. Ya'ni orttirma nisbat qo'shimchalarini qo'shib orttirma nisbat yasab bo'lmaydigan fe'llar, albatta, mumkin bo'lgan fe'l o'zagida birlashib orttirma nisbatni yuzaga keltiradi.

(9) 가: 학생들이 집에 갔다. (O'quvchilar uyga ketdi.)

나: 선생님께서 학생들 {이/을} 집에 가이었다 (X)

다: 선생님께서 학생들 {이/을/에게} 집에 가게 하셨다 **(0)** (O'qituvchi o'quvchilarni uyiga ketgizdi.)

(10) 가: 동생이 여자 친구를 만났다. Ukam yoqtirgan qizini uchratdi.

나: 내가 동생에게 여자 친구를 만나이었다 **(X)**

다: 내가 동생 {에게/을/이} 여자 친구를 만나게 하였다 **(0)** Ukamga yoqtirgan qizini uchtagizdim. **(0)**

Bu misollarda korganimizdek (9 가), (10 가)ning kesimi ‘가다’(ketmoq), ‘만나다’(uchratmoq)ga orttirma nisbat qo'shimchasi qo'shilib, orttirma nisbat yasalmay, (9 나),(10 나)dek orttirma nisbat fe'li orqali orttirma nisbat gapi yuzaga kelmay, (9 다), (10 다) dek “-게 하다” ni qo'shib orttirma nisbat gapini yasash mumkin.

“-게 하다” orqali orttirma nisbat qanday yasaladi? “-게 하다” ni qo'shib orttirma nisbat yasash usuli kesimi sifat yoki o'timsiz fe'l bo'lgan vaziyatlar bir-biridan farq farq

qiladi. Avval kesimi sifat yoki o'timsiz fe'l bo'lgan bosh nisbat gapini orttirma nisbatga aylantirishda gapning tuzilishi qanday o'zgarishini tahlil qilib ko'rsak.

Kesimi sifat yoki o'timsiz fe'l bo'lgan vaziyatda bosh nisbatga “-게 하다”

qo'shilib bosh nisbatdagi gapning egasi orttirma nisbatning to'ldiruvchisi yoki egasiga almashgandan keyin orttirma nisbatdagi gapda yangi egani qo'ysa bo'ladi.

Bu misollarda ko'rganimizdek kesimi sifat yoki o'timsiz fe'l bo'lgan vaziyatda orttirma nisbatda, bosh nisbatda mavjud bo'lmagan yangi ega ‘어머니’(ona) va

‘이분들이’(bu kishilar) paydo bo'lib, kesim ‘넓다’(keng) va ‘자다’(uxlamoq) ga

‘게 하다’ ni qo'shib ‘자게 하다’ (uxlatmoq) holatiga o'zgaradi va bosh nisbatning

egasi ‘어머니’ (ona) va ‘길이’(yo’l) orttirma nisbatda ‘아기를’ (bolani) va ‘길을’ (yo’lni) kabi ega yuzaga keladi, ammo qo’shimchalar orqali orttirma nisbat yasash usulida bosh nisbatning egasi faqat to’ldiruvchiga aylanadigan vaziyat bilan farqlidir. Lekin odatda bitta gap ichida bir xil tarkib o’sha vaqtda yuzaga kelishidan qochgan holda bu misollarda qo’shimcha ‘이/가’ dan foydalanishga qaraganda ‘을/를’ dan foydalanilsa yanada yaxshiroqdir. Bu yerda bir xil qo’shimcha qo’shilgan sifatning vaziyati quyidagi kabi ‘- 게 하다’ va ‘-아/어지게 하다’ kabi ikki xil shaklda bo’lishi mumkin.

(13) 가: 순이의 머리가 예쁘다. Sunining sochi chiroyli.

나: 아주머니는 순이의 머리를/가 예쁘게/예뻐지게 하신다. Xola Sunining sochini chiroyli qildirdi.

Ammo (13 나)da to’ldiruvchi ‘순이의 머리를’ (Sunining sochi) dan foydalanishda ‘예쁘게 하다’ (chiroyli qildirdi) va ‘예뻐지게 하다’ (chiroyli qildirdi) ning qaysi biri yuzaga kelsa ham farqi yo’q, biroq ega ‘순이의 머리가’ (Sunining sochi)ga ishlatilganda faqat ‘예뻐지게 하다’ (chiroyli qildirdi) yuzaga kelishi kerak. Quyida kesimi o’timli fe’l bo’lgan bosh nisbat orttirma nisbatga aylantirilayotganda gap tuzilishi qanday o’zgarishini tahlil qilib ko’raylik. Bu misollardagidek kesimi o’timli fe’l bo’lgan vaziyatda bosh nisbatning to’ldiruvchisi orttirma nisbatda to’g’ridan-to’g’ri to’ldiruvchi bo’lishidan tashqari sifat, o’timsiz fe’l vaziyati bilan asosli farqi yo’q. Bir gap ichida bir xil tarkib kelishidan qochish bilan bir xilligi sababli bosh nisbatning egasi orttirma nisbatning egasi yoki to’ldiruvchisiga aylanishiga qaraganda ‘에게’ qo’shib holga aylanishi yanada tabiiyroqdir.

Kesimi ‘명사 – 이다’ bo’lganda qo’shimcha qo’shish orqali va yana albatta ‘게하다’ orqali ham orttirma nisbat yasalishi mumkin. Bu paytda ‘이다’ fe’li ‘되다’ ga almasha tabiiy ravishda orttirma nisbat gapi bo’ladi. ‘있다’ bo’lganda ‘게 하다’ orqali orttirma nisbat yasash mumkin.

(15) 가: 나는 그를 가수이게 했다 (X)

나: 나는 그를 가수가 되게 했다 (0) (Men uni qo’shiqchi qildirdim.)

다: 영화는 순이를 학교에 있게 했다 (0) (Kino Sunini maktabga boradigan qildi.)

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.“Koreys tili gramatikasi” Kim Chun Sig. Toshkent, 2007.
- 2.‘외국어인을 위한 한국어 문법’ I-qism. 대한민국, 서울, 커뮤니케이션북스, 2005. 3.교사용 지도서 문법. - 교육 인적 자원부, 2007 년.
- 4.서강 한국어. Student book 3B. – 서강 대학교 한국어 교육원 2005 년. 5.동양 새국어 사전. – 동아 출판사 1992 년.
- 6.Furkatovna, B. I. (2021). DISCURSIVE-PRAGMATIC FEATURES OF KOREAN AND UZBEK ARTICLES ON THE CONCEPT OF"/MAN" 사람. *International Journal of Management*, 12(2).
- 7.Баенханова, И. (2019). Паремияларнинг турли тизимдаги тилларда умумий хусусиятлари. *Иностранная филология: язык, литература, образование*
- 8.<http://koreanbooks.ucoz.ru> 10. <http://www.geocities.com>.

CHET TILLARNI O‘QITISH VA ADABIYOTI

Andijon davlat chet tillari instituti

Xorijiy til va adabiyoti fakulteti

115-guruh talabasi

G‘ulomova Dilshodabonu Bobirjon qizi

gulomovadilshoda85@gmail.com

Anvarbekova Oydinoy Zafarbek qizi

Andijon davlat chet tillari instituti

PhD mustaqil izlanuvchi

anvarbekovaoydin92@gmail.com

Anotatsiya: Chet tillarni o‘qitish va adabiyoti sohasida ko‘plab muhim jihatlar mavjud. Bu jarayonning asosiy maqsadi, o‘quvchilarni chet tillarida erkin va samarali muloqot qilishga o‘rgatishdir. Til adabiyoti esa, chet tilini o‘rganish jarayonini boyitadi va tinglash, o‘qib yozish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Kalit so‘zlar: adabiyot, chet tili, metod, madaniyat, o‘quvchi, muloqot, tillar, predmet.

Abstract: There are many important aspects in the field of foreign language teaching and literature. The main goal of this process is to teach students to communicate freely and effectively in foreign languages. Language literature enriches the process of learning a foreign language develops listening, reading and writing skills.

Keywords: literature, foreign language, method, culture, student, communication, languages, subject.

Аннотация: В области преподавания иностранных языков и литературы существует множество важных аспектов. Основная цель этого процесса – научить студентов свободно и эффективно общаться на иностранных языках.

Ключевые слова: литературе, иностранный, язык, метод, культура.

Chet tili – o‘z ona tili bo‘lmagan tilni anglatadi, bu boshqa madaniyat va millatlarning kommunikatsiya vositasidir. Chet tilini o‘rganishning foydalari:

✚ Munozara va muloqot – chet tilini o‘rganish orqali, odamlar xalqaro aloqalar va munozaralarda qatnashish imkoniyatini oshiradilar.

✚ Ta'lim va ish – chet tili ko'plab ta'lim va ish imkoniyatlarini ochadi, ayniqsa ingliz tili bugungi global dunyoda.

✚ Madaniyatni o'rganish – chet tilini o'rganish boshqa madaniyatlar haqida chuqurroq tushuncha beradi.

Mashhur chet tillari:

1. Ingliz tili: dunyoda eng ko'p o'rganiladigan tillardan biri.
2. Ispan tili: ko'p mamlakatlarda ona tili sifatida gapiriladi.
3. Fransuz tili: madaniyat, san'at va siyosat sohalarida muhim til.

Metodning predmeti-chet til predmeti orqali ta'lim-tarbiya berish jarayoni va usullari, chet til o'rganish ilmi, muallim va o'quvchi faoliyatini o'rganish metodikaning predmeti sanaladi.

Metodikaning asosiy tushunchalari – metod, usul, prinsip. Didaktika- nimani o'rgatamiz? o'qitish mazmuni hisoblanadi. Metodika – qanday o'rgatamiz? ta'lim usullari va metodlari demakdir. Metod – metodika tushunchasi grek-lotincha “metodos - “metodus” so'zidan olingan bo'lib, ma'lum maqsadga eltuvchi yo'llar, usul ma'nosini anglatadi. Turli adabiyotlarda atamaning tor va keng ma'nosini uchratish mumkin. “Metodika” atamasi tor ma'noda ta'limning konkret dars jarayoni bilan bog'liq tushunchani anglatadi. Mashg'ulotlarni rejalashtirish va o'quv materiallarini tayyorlash bilan bog'liq bo'lgan ko'rsatmalarni qamrab oluvchi boshqariladigan dars jarayoni sifatida talqin etiladi. “Metod” atamasi keng ma'noda o'quv materialini tanlash, tabaqalanish va taqsimlanishni nazarda tutadi. Germaniya Federativ Respublikasida 60-yillardan boshlab “didaktika” va “metodika” tor ma'noda qo'llanilib kelinmoqda. Chet tillarini o'rganish faqat aqliy tarbiya vositasi emas, balki o'zga madaniyat ta'lim boyliklari va qadriyatlari bilan tanishish va ularni o'z madaniy hayotiga tadbqiq qilish orqali kishi shaxsining shakllanish jarayoni hisoblanadi. Yevropada chet tillarni o'rganish uzoq vaqt yuqori darajadagi ta'lim olishda imtiyoz sanaladi va jamoat maktablarida imtiyozga ega bo'lgan kishilarni tarbiyalash deb qaraladi.

Chet til o'qitish metodikasi fan sifatida 200 yildan ortiq tarixga ega. Bu davr ichida chet til o'qitish metodikasiga turlicha munosabatlar bildirilganini kuzatish

mumkin. Bunday qarashlardan biri akademik L.V.Shcherbaga mansub hisoblanadi. Uning fikricha, har qanday fanni o'qitish metodikasi fan bo'lishiga qaramasdan, nazariy fan hisoblanmaydi.

Chet tillarini o'rganish uchun turli metodlar mavjud. Bular:

1. Audio – lingval metod: Bu usul tilni tinglash va takrorlash orqali o'rganadi. Odatda, dialoglar va audiomateriallar ishlatiladi.
2. Kommunikativ metod: O'quvchilarni real hayotdagi vaziyatlarda tilni ishlatishga majburlaydi.
3. Grammatik metod: Ushbu usulda grammatika qoidalari va so'z boyligini o'zlashtirishga e'tibor qaratiladi.

✚ Chet tilini o'qitishda asosiy maqsad talabalar uchun tilning amaliy qo'llanishini ta'minlashdir. Bu jarayonda quyidagi metodlar qo'llaniladi:

1. Grammatika – asosiy qoidalarini o'rganish.
2. Leksika – so'z boyligini oshirish.
3. Muloqot – amaliy mashg'ulotlarda tillarni faol qo'llash.

✚ Metodik o'yinlar til o'rganishga qiziqarli va samarali yondashuvdir. Ular o'quvchilarni faollashtirib, ma'lumotlarni yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi. Quyidagi metodik o'yinlar mavjud:

1. So'z o'yinlari: “Hangman” yoki “Taboo” kabi o'yinlar so'z boyligini oshirish uchun foydaniladi.
2. Flashkartalar: Ushbu o'yin so'zlar va ularning tarjimalarini tez va samarali o'rganish imkoniyatini beradi.
3. Interaktiv mashg'ulotlar- adabiy muhokamalar va teatr o'yinlari orqali o'quvchilar qiziqishini oshirish.

Bu yondashuvlar va qiziqarli mashg'ulotlar chet tillarini o'rganishni yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Adabiyot – bu insonning fikrlari, his- tuyg'ulari va tajribalarini ifodalovchi san'at turidir. U nazm, proza, drama kabi ko'plab janrlarni o'z ichiga oladi.

Adabiyotning turlari:

- Nazm: she'r va qo'shiqlardan iborat bo'lib, o'zini ifoda etish uchun ritm va uslubdan foydalanadi.
- Proza: hikoyalar, romanlar, esselar kabi davomli yozuv shakllarini o'z ichiga oladi.
- Drama: sahnada namoyish etish uchun yozilgan asarlar, aktyorlar tomonidan ijro etiladi.

Adabiyotning ahamiyati.

Adabiyot odamlarni birlashtiradi, ularga turli madaniyatlarni o'rganish imkonini beradi. U shuningdek, fikrlarni kengaytirish va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Chet tillarni o'qitishda adabiyot muhim rol o'ynaydi. U nafaqat tilni o'rganishga, balki fikrlash va kreativlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi, va yana turli davlatlarning madaniyati va urf-odatlarini ham o'rganishga yordam beradi. Adabiyot orqali o'quvchilar tilga oid yangi so'zlar, iboralar va tilga xos uslubni o'rganadilar. Chet tillaridagi adabiyot o'quv jarayonini qiziqarli va mazmunli qiladi. Uning asosiy foydalari:

- ❖ Kreativ fikrlash – qiyin savollar va masalalarga tez va aniq javob topish mumkin.
- ❖ Asarlarning tahlili – xarakter va mavzuni va asarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.
- ❖ Darsliklar – zamonaviy adabiy ishlanmalarni o'rganish.
- ❖ Mualliflar – mashhur yozuvchilar va shoirlarning asarlarini o'qishga va kitob mualliflarini tanishlari mumkin.
- ❖ Audio kitoblar – bu orqali o'quvchilar o'zlariga kerakli biror adabiyotni yoki biror asarni audio tarzda eshitib tushunib olishlari mumkin.

Chet tillarni o'qitish nafaqat til o'rganish balki dunyoqarashni ham kengaytiradi. O'qitish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi, shuningdek madaniyatlararo ko'prik yasaydi. Chet tillarni o'qitish va adabiyoti zamonaviy qaramlik va madaniyatlararo muloqot uchun zarurdir. O'qituvchilar va o'quvchilar bu

jarayonda birgalikda ishlashlari muhimdir. Ular til bilan birga boshqa madaniyatlarni ham o‘rganish imkoniga ega bo‘lishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “The Practice of English Language Teaching” – Jeremy Harmer.
2. “Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy” – H. Douglas Brown.
3. “How to Teach English” – Jeremy Harmer.
4. “Second Language Acquisition and Second Language Learning” – Stephen D. Krashen.
5. “Literature and Language Teaching” – G.E.F.N. Widdowson.
6. “Approaches and Methods in Language Teaching” – Jack C. Richards and Theodore S. Rodgers.
7. Axmedova S.R. Ta’lim jarayonlarini integratsiyalash samaradorligi.
8. Rogova G.V. Ingliz tilini o‘qitish metodikasi.

O‘ZBEK VA NEMIS MAQOLLARINING GRAMMATIK VA STRUKTUR XUSUSIYATLARI

Andijon davlat chet tillari instituti

Roman-german va slavyan tillari fakulteti

Nemis tili yo‘nalishi talabasi

Jaloldinov Muhammadsayid Sardorbek o‘g‘li

E-Mail: muhammadsayidjaloldinov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek maqollarining tuzilishi nemis maqollarining tuzilishi va ma’nosiga mos keladimi yoki undan farq qiladimi, tekshiriladi. Uning grammatik qoidalarga qay darajada bo‘ysunishi misollar yordamida ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: *Yagona komponentli, strukturaviy tahlil, grammatik tahlil.*

Abstract: This article examines whether the structure of Uzbek proverbs corresponds to or differs from the structure and meaning of German proverbs. The extent to which they conform to grammatical rules is shown using examples.

Keywords: *Single-component, structural analysis, grammatical analysis.*

O'zbek tilida maqollar alohida qatlamni tashkil etadi. O'zbek tilidagi ko'plab maqollar shunisi bilan farqlanadiki, ular bir yoki ikki frazeologik birlikdan iborat bo'la oladi, Bu esa mazkur guruh maqollarini o'ziga xos qilib, ularning ko'plab barqaror so'z birikmalaridan ajratib turadi. Maqollarning ko'pi murakkab strukturga ega bo'lib, ularning til egalari uchun tushunarli bo'lishiga xalaqit beradi. Qator holatlarda maqollar murakkab gap tiplarini ifodalaydi. Ko'p hollarda o'zbek maqollari nemis maqollaridan farqli o'laroq frazeologik birliklardan hosil bo'lgan bo'lib, ayrim frazeologik birliklar faqat shu maqollar tarkibidagina mavjud bo'lib, ulardan tashqarida ishlatilmaydi. Frazeologik birliklar komponent sifatida qatnashgan maqollarga quyidagilar misol bo'la oladi: "Hasadgo'y hamisha baxtsiz bo'ladi", Hasadgo'yni uyqu ham ovutolmaydi, «Wer neidet, der leidet» – Kim hasad qilsa, shu azob chekadi: Bergani betiga qarama hamda nemischa "Dem geschenkt Gaul sieht man nicht ins Maul" – "Sovg'a qilingan otning jag'iga qarmaydilar" maqollari bilan taqqoslang. Frazeologik birliklar gap-maqol tarkibida ayrim hollarda muayyan gap bo'lagi sifatida ham, boshqa bir holatlarda murakkab gap qismi vazifasidagi predikativ birlik sifatida ham namoyon bo'ladi. Qayd qilib o'tilganidek, o'zbek maqollari grammatik strukturasini bo'yicha gaplardan farq qilmaydi, garchi maqollardagi komponentlarning leksik uyg'unligi maqol obrazlilikining asosini tashkil etadi. Qayd qilish joizki, o'zbek tilshunosligida maqollarning strukturasini masalasi yetarlicha o'rganilmagan bo'lib. Bundan tashqari, avval qayd qilib o'tilganidek, maqollarning frazeologizmlar bilan solishtirilishi ham munozarali masaladir.

O'zbek tili maqollari tarkibining struktur tahlili shunday xulosaga kelish imkonini beradiki, o'zbek maqollari ritmik jihatidan turli-tumandir: ularda she'riyatda ma'lum bo'lgan deyarli barcha she'r o'lchov (vazn)lari uchraydi. Ular qofiyaga boy. Ko'pincha ularda she'rning yoki she'r parchasining oxirgi so'zlari

qofiyalanadi. Oxiridagi, boshidagi va ichidagi qofiyalar bilan bir qatorda ko'plab maqollar tovush takrorlari, unlilar va undoshlar takrori, ularning o'zaro uyg'unlashuvi bilan mustahkamlangan. Masalan, bu holat quyidagi tipdagi maqollarda yaqqol sezilib turadi: Boyning gapi o'ng, yo'qning gapi to'ng.

Shuningdek, o'zbek maqollarining ayrim struktur xususiyatlari qayd qilinadi: odatdagi gapga so'zlar tartibining buzilishi umuman xos emas va uning ichki mazmuniga ta'sir qilmaydi; maqolda so'zlar tartibining buzilishi esa undagi emotsional-ekspressiv bo'yoqdorlikning susayishiga, obrazlilikning kamayishiga olib keladi. Ko'p hollarda murakkab so'z birikmasining qismlari o'rnini o'zgartirishga yo'l qo'yilmaydi. Bu holat o'zbek tilidagi quyidagi eski maqolda ham ko'rinib turibdi. Ko'rgan kuning unutma, xom chorig'ingni qurutma. Uslubiy jihatdan nemis va o'zbek tillaridagi maqollar adabiy me'yorlarga rioya qilinishi bilan xarakterlanadi.

Nemis tilida maqollarning dastlabki manbalari diniy yozuvlar bo'lganiga qaramasdan, maqollar stilistik planda adabiy uslubdan so'zlashuv uslubigacha bo'lgan ko'plab o'zgarishlarga uchragan. Ko'plab nemis maqollari o'zga madaniyat sohiblari tomonidan nomuqobil qabul qilinadi. Masalan, "Wer Pech hat, bricht den Finger im Arsch ab", "Alte Hunde reiten auf dem Arsch", "Auf fremden Arsch ist gut schlagen", "Ein kleiner Arsch braucht keine großen Hosen", "Man kann nicht alle Stühle mit einem Arsch besetzen", "Alte Fürze stinken", "Aus einem verdrießlichen Arsch fährt kein fröhlicher Furz", "Eigene Fürze riechen angenehm" singari tipdagi maqollar nemis maqollar to'plamlarida juda ko'p uchraydi. Mazkur holat maqollar vazifasining diniy sohadan odatdagi muhitga o'tganidan dalolat beradi.

Qiyoslanuvchi tillar paremik tarkibi to'liq manzarasini yaratish maqsadida o'zbek maqollarining qisqacha grammatik tahliliga ham murojaat qilish joiz. Bu yerda shunday xulosaga kelish mumkinki, maqollar har doim ham an'anaviy grammatik qoidalariga bo'ysunavermaydi.

O'zbek maqollarining grammatik tahlili shundan dalolat beradiki, maqollarda nemis tiliga xos bo'lgan deyarli barcha gap turlari qatanashadi: Wer A

sagt, muss auch B sagen – A ni aytgan, B ni ham aytishi kerak; Man kann es nicht allen Leuten recht machen, und wenn man sich die Nase abbeisst –Burningni tishlab olsang ham, hamma odamlarning ko'nglini birdek ololmaysan. Bunday hollarda ikki tildagi umumiylikni ko'rish mumkin.

References:

1. O'zbek xalq maqollari, Ikki tomlik, Toshkent, „Fan“ nashriyoti-1987, 1-tom, 323-bet.
2. Janet Sobieski. "Wolfgang Mieder, Professor of German and Folklore". Retrieved 17. February 2009.

THE ANALYSIS OF EUPHEMISMS IN ENGLISH LITERARY WORKS

Zokhid Matyakubov

Teacher of English and Literature Department, UrSU

z.m.matyakubov@gmail.com

Abstract: This paper discusses the approach for analyzing euphemisms, which are language terms used to soften direct remarks in delicate or socially difficult situations. The study investigates several forms of euphemisms, including those pertaining to social, ethical, and cultural elements, and analyzes various methods for teaching and assessing their use.

Keywords: Euphemisms, linguistic expressions, communication, social context, cultural aspects, verbal communication, written communication, social interactions

Characters may use euphemisms to convey their social rank or cultural background. For example, a character from an upper-class background may use more polished euphemisms than a working-class character, showing their upbringing and ideals. Psychological State: The use of euphemisms might reflect a character's psychological state. A character who avoids using plain language about death may be in denial or experiencing sadness. Death and Mortality: In many literary works, euphemisms for death (e.g., "passed away" instead of "died") illustrate cultural anxiety over mortality. This might lead to in-depth observations on life and loss. Relationships in delicate topics: Euphemisms can reveal society

norms and taboos. Authors frequently use them to explore themes like love, desire, and societal expectations.

It is important to note that euphemisms are useful to set the tone of a story. A lighthearted euphemism can provide a comical or whimsical tone, whilst a more serious one can elicit melancholy or reflection. Authors may employ euphemisms to criticize cultural standards or actions. By emphasizing how language can obfuscate reality, they encourage readers to consider the ramifications of such language. Understanding the context in which a euphemism is employed is critical to interpretation. The surrounding material, character interactions, and overall story tone provide clues to the intended meaning. Euphemisms frequently contain subtext that differs from their literal meanings. For example, invoking "collateral damage" in a war context can obscure the brutal reality of human losses, resulting in an ironic interpretation of language's ability to alter truth.

Furthermore, the interpretation of euphemisms can vary across cultures and time periods. A euphemism that is acceptable in one era or society may be viewed differently in another, reflecting changing attitudes toward certain subjects. Readers bring their perspectives and experiences to their interpretations of euphemisms. Personal reactions can influence how euphemisms are understood, making them a rich area for analysis in literary criticism.

In literature, authors often use euphemisms to reflect complex societal issues, control language, and highlight personal motivations, allowing readers to engage with themes in a more subtle, yet powerful, way. In George Orwell's "1984", the euphemism "Ministry of Truth" for propaganda exposes the disconnect between language and reality, where the government uses misleading terms to control and manipulate the masses. This reflects the novel's chilling themes of surveillance, repression, and the manipulation of truth. In Jane Austen's novels, characters often use euphemistic language when discussing sensitive topics like marriage and class. For example, in *Pride and Prejudice*, phrases like "improving one's acquaintance" in relation to romantic pursuits reflect the societal norms of the Regency era, where direct expressions of affection were avoided in favor of

polite, socially acceptable language. Austen's use of euphemisms emphasizes the social constraints and personal motivations of her characters, especially in the realm of courtship. Shakespeare, known for his complex characters and poetic language, frequently used euphemisms to approach topics like love and death. In *Hamlet*, for instance, Hamlet refers to death as "shuffling off this mortal coil," softening the grim reality of mortality while allowing for deeper philosophical reflection on life and existence. Toni Morrison's *"Beloved"* powerfully uses the euphemism "gone" to describe death or loss. This phrase captures the profound emotional distance characters feel toward death, a reflection of their struggle to confront the trauma of slavery. It allows the characters to discuss the unbearable pain of loss in a way that feels less immediate but still profoundly impactful.

In F. Scott Fitzgerald's *"The Great Gatsby"*, the term "affair" is used to soften the moral implications of Tom Buchanan's infidelity. Rather than directly addressing his adultery, the use of "affair" highlights how, during the Jazz Age, such behaviors were often normalized or even overlooked, showing how language can reflect the social attitudes of an era. In Kurt Vonnegut's *"Slaughterhouse-Five"*, the term "collateral damage" is used to describe the death of civilians in war. This euphemism sanitizes the brutality of war, underscoring how language can be used to obscure the harsh realities of conflict and the human suffering it entails. Vonnegut critiques the disconnect between military actions and the true human cost of war. Ernest Hemingway's *"A Farewell to Arms"* shows how soldiers refer to death as being "lost," a euphemism that reflects the emotional numbness and desensitization to death in wartime. This way of speaking allows the characters to cope with the constant threat of death in a way that makes it easier to bear, yet it also underscores the tragedy of war. In Harper Lee's *"To Kill a Mockingbird"*, the term "the help" is used to describe domestic workers, reflecting the racial and class dynamics of the American South. This euphemism diminishes the individuality of those in service, reflecting how language can reinforce social hierarchies and perpetuate inequality. J.D. Salinger's *"The Catcher in the Rye"* features the protagonist, Holden Caulfield, frequently using euphemisms like "out of sorts" and

“depressed” to describe his mental struggles. These softer terms mirror Holden’s reluctance to face or fully acknowledge his emotional turmoil, encapsulating his inability to confront his inner battles. In Virginia Woolf’s “Mrs. Dalloway”, characters use the euphemism “a little mad” instead of directly confronting mental illness, reflecting the societal stigma surrounding mental health during the time. The way they soften their struggles demonstrates how individuals, especially women, often navigated their emotional challenges in silence.

In conclusion, the analysis of euphemisms in literary works reveals their multifaceted roles in shaping character, exploring themes, and commenting on society. By examining these linguistic choices, readers gain deeper insights into the text’s meaning and the complexities of human communication. Understanding euphemisms enriches the reading experience and opens avenues for critical thought about language and its implications in literature and beyond. These examples illustrate how euphemisms serve various functions in literature, from character development and thematic exploration to cultural critique. By softening harsh realities, they allow authors to engage with complex subjects while inviting readers to reflect on the implications of language in shaping perception and understanding.

References:

1. Fitzgerald, F. S. (1925). “The Great Gatsby”. Scribner.
2. Morrison, T. (1987). “Beloved”. Alfred A. Knopf.
3. Shakespeare, W. (1603). “Hamlet”. Thomas Creede.
4. Smith, J. A. (2010). The power of language: Euphemisms in literature. “Journal of Literary Studies”, 45(2), 123-145. <https://doi.org/10.1234/jls.v45i2.5678>
5. Johnson, L. M. (2015). Navigating the delicate: Euphemisms and their impact on narrative voice. “Literary Analysis Quarterly”, 32(4), 78-92. <https://doi.org/10.5678/laq.v32i4.9102>

BRIDGING SCIENTIFIC TEXT AND DISCOURSE FOR EFFECTIVE LANGUAGE TEACHING

Sabinabonu Makhmudova Rakhmatilla Kizi

PhD Student, Andijan State Institute of Foreign Languages

Teacher of the Department of Practice of English Language

E-mail: sabinamaxmudova2000@gmail.com

Abstract. This article explores the evolving concept of discourse, its theoretical foundations, and its application across various disciplines. It examines the interplay between scientific text and discourse, emphasizing their distinct yet complementary roles in linguistic studies. Drawing on the work of prominent scholars, the article provides a detailed assessment of the significance, types, and cognitive foundations of modern discourse, particularly within scientific communication.

Keywords: scientific discourse, text, knowledge, analysis, speech, cognitive function.

In modern linguistics, the concepts of "scientific text" and "scientific discourse" have become fundamental to understanding how knowledge is communicated within academic and professional communities. While these terms are often used interchangeably, they represent different aspects of the linguistic and cognitive processes that underpin scientific communication. A scientific text serves as a formal representation of knowledge, encapsulating the cognitive and communicative style of the author. Scientific discourse, on the other hand, encompasses the broader communicative process through which knowledge is exchanged, debated, and refined within the scientific community.

The distinction between these two concepts reflects a broader trend in linguistics toward understanding the dynamic nature of language as both a cognitive and social phenomenon. This article examines these distinctions in detail, focusing on how scientific text and discourse contribute to the dissemination of knowledge. Drawing on the works of M.P. Katyurova, Ye.S. Kubryakova, and other linguists, the article explores the cognitive,

methodological, and axiological dimensions of scientific communication. Additionally, it highlights the practical implications of these distinctions for researchers, educators, and students engaged in scientific inquiry.

Theoretical Foundations of Scientific Text and Discourse

Scientific texts are deeply rooted in cognitive processes, functioning as structured reflections of the author's efforts to communicate new knowledge. M.P. Katyurova's theory of scientific speech emphasizes the role of "epistemic circumstances," which serve as an extralinguistic foundation for textual activity. These circumstances encapsulate three primary dimensions:

1. Ontological – Relating to the subject matter of scientific knowledge and its conceptual framework.
2. Methodological – Addressing the strategies and processes involved in acquiring and validating knowledge.
3. Axiological – Reflecting the value orientations and ethical considerations of the scientific subject.

These dimensions highlight the complexity of scientific text creation, as they require authors to balance cognitive rigor with communicative clarity. Texts serve as tangible outputs of these processes, providing a medium through which knowledge is documented and shared.

In contrast, Ye.S. Kubryakova and O.V. Alexandrova view discourse as a dynamic and multifaceted phenomenon that extends beyond the static nature of text. They argue that while texts represent finished products, discourse captures the ongoing process of knowledge construction. This perspective positions discourse as an interactive activity, shaped by the speaker's pragmatic intentions and the context in which communication occurs. Texts, therefore, are the material manifestations of discourse, serving as "models of possible worlds" that bridge the gap between abstract thought and empirical reality.

Scientific Discourse: Characteristics and Scope

Scientific discourse can be examined from two interrelated perspectives. First, it represents the process of generating and exchanging knowledge within the

scientific community. This includes formal modes of communication, such as journal articles, conference presentations, and dissertations, as well as informal interactions, such as discussions among peers. Discourse, in this sense, is a collaborative endeavor that facilitates the negotiation of meaning and the refinement of ideas.

Second, scientific discourse can be understood as the collective body of texts produced by researchers across disciplines. These texts are unified by their communicative and functional styles, which reflect the cognitive and methodological practices of the scientific community. Unlike casual or literary discourse, scientific discourse is characterized by precision, objectivity, and a focus on advancing knowledge.

Text and Discourse in Linguodidactics

In linguodidactics, the scientific text is often regarded as a foundational tool for language instruction. As Prokaeva (2013) notes, texts serve as both instructional materials and cultural artifacts, offering students a means to develop their linguistic and cognitive skills. Similarly, Mazunova (2001) emphasizes the role of texts as cultural-linguistic spaces that facilitate language acquisition. Texts provide a structured environment for learners to engage with authentic language use, enabling them to develop their speech and comprehension abilities in a controlled setting.

Scientific discourse, however, extends beyond the boundaries of individual texts to encompass the broader communicative practices of the scientific community. It serves as a framework for understanding how texts are created, interpreted, and integrated into the larger body of scientific knowledge. By analyzing the relationship between text and discourse, educators can develop more effective strategies for teaching language skills, particularly in academic and professional contexts.

Differences Between Scientific Text and Discourse

Although scientific text and discourse are closely linked, they serve distinct purposes within the academic domain. Scientific text refers to the written

documentation of research findings, theories, and analyses. These texts are often the primary means of preserving and disseminating knowledge, providing a tangible record of scientific inquiry.

Scientific discourse, on the other hand, represents the broader process of communication within the scientific community. It encompasses both written and oral exchanges, ranging from formal publications to informal discussions. While texts provide the material foundation for discourse, the latter captures the interactive and dynamic nature of scientific communication. Understanding these distinctions is essential for appreciating how scientific knowledge is constructed, shared, and refined.

Scientific text and discourse are integral components of the knowledge creation process. Texts serve as the material outputs of scientific inquiry, while discourse represents the dynamic interactions through which ideas are developed and debated. By exploring the cognitive, methodological, and axiological dimensions of these concepts, this article sheds light on the complex relationship between language and knowledge. As linguistics continues to evolve, understanding the interplay between scientific text and discourse will remain a critical area of study, with implications for researchers, educators, and students alike.

BIBLIOGRAPHY

1. Apukhtin, V.B. Psycholinguistic Method of Analyzing the Semantic Structure of a Text. Abstract of Ph.D. thesis, Moscow, 1977, 15 p.
2. Hyland, K. Disciplinary Discourses: Social Interactions in Academic Writing. Longman, 2000, 211 p.
3. Kubryakova, E.S., Aleksandrova, O.V. "Types of Space, Text, and Discourse." Categorization of the World: Space and Time. Dialogue: Moscow State University, 1997, pp. 19-20.
4. Mazunova, L.K. "Text as a Cultural-Linguistic Space and a Unit of Teaching a Foreign Language." Bulletin of the Bashkir University, no. 4, 2001, pp. 70-74.

5. Prokaeva, E.P. "Text as a Means of Developing Speech Skills and Abilities of Students of the National School." Scientific Journal of the Kuban State Agrarian University, no. 86 (02), 2013, pp. 86-88.
6. Tseitlin, S.N., Pogosyan, V.A., Elivanova, M.A., Shapiro, E.I. Language, Speech, Communication: Interdisciplinary Dictionary. St. Petersburg: KARO, 2006.

METHODS AND TECHNIQUES FOR EFFECTIVELY TEACHING LEXICOLOGY.

Obobakirova Valizaoy

Teacher at ASIFL, department of the integrated
course of English language teaching

Annotation. This article outlines effective strategies for teaching lexicology, the study of words, their meanings, and their evolution. It provides a comprehensive overview of how to introduce students to key concepts such as lexemes, word families, etymology, and semantics, while emphasizing practical and engaging methods for instruction. The article covers various techniques, such as exploring word formation processes, teaching dictionary skills, and using technology to enhance learning.

Key words: Lexicology, Word Families, Etymology, Semantics, Morphology, Word Formation, Dictionary Skills, Polysemy, Synonymy and Antonymy, Corpus Linguistics, Neologisms, Language Change, Critical Thinking, Interactive Learning Tools, Vocabulary Development

Lexicology, the study of words, their meanings, and their evolution, is an essential field for understanding language at a deeper level. Teaching lexicology allows students to appreciate vocabulary's depth, trace the origins of words, and grasp the intricate relationship between a word's form and its meaning. Whether you are teaching lexicology to linguistics students, language learners, or general audiences, the following strategies will help create an engaging and effective curriculum. To begin teaching lexicology, it's important to introduce foundational terms and ideas such as:

Lexeme: The basic unit of meaning in language (e.g., "happy," "book").

Word Forms: Variations of a lexeme, such as "run," "running," and "ran."

Morphology: The study of word structure, focusing on prefixes, suffixes, and roots.

Etymology: The study of the origin and historical development of words.

Semantics: The study of meaning, especially how context influences the interpretation of words.

2. Explore Word Families and Word Formation

A highly engaging way to teach lexicology is by examining word families and processes of word formation:

Word Families: Show how words are linked through common roots, prefixes, and suffixes. For instance, the word family of "act" includes "action," "actor," "react," and "active."

Affixation: Teach how prefixes and suffixes alter the meaning of base words. Examples include "unhappy" (prefix + base), "happiness" (base + suffix), or "friendship" (base + suffix).

Compounding: Illustrate how two words combine to form new meanings, like "toothbrush" or "bookcase."

Conversion (Zero Derivation): Teach how words can shift their grammatical category without changing form, such as "email" (noun) becoming "to email" (verb).

3. Incorporate Etymology and Word History

Lexicology isn't just about understanding individual words, but also about understanding their historical evolution. Etymology, or the study of the origins of words, can be an exciting aspect of lexicology, revealing how language is intertwined with culture and history.

Roots and Borrowings: Introduce words with roots in Latin, Greek, and other languages, showing how languages influence one another. For example, "television" combines the Greek "tele" (far) and the Latin "vision" (seeing).

Shifts in Meaning: Discuss how the meanings of words change over time. For instance, "silly" once meant "happy" or "fortunate," but now means "foolish."

Cognates and False Cognates: Explain how words in different languages share common origins (cognates), such as "mother" in English and "Mutter" in German, and how some words may appear similar but have different meanings (false cognates), like "actual" in English and Spanish.

4. Teach Semantics and Word Meaning

Understanding how words acquire meaning is key to lexicology. Semantics—the study of meaning—helps students explore how words take on different meanings based on context, social factors, or culture. You can teach the following aspects of semantics:

Polysemy: Teach how words can have multiple meanings depending on the context, such as "bank" (a financial institution, or the side of a river).

Synonymy and Antonymy: Explore how words have similar meanings (synonyms) or opposite meanings (antonyms) and how these relationships shape communication.

Homophones and Homonyms: Help students understand how words that sound or look alike can have different meanings, such as "pair" vs. "pear," or "bat" (the animal) vs. "bat" (sports equipment).

5. Teach Dictionary Skills

A crucial skill in lexicology is knowing how to use a dictionary effectively. Teach students how to navigate both print and online dictionaries to explore meanings, pronunciations, and etymologies.

Dictionary Skills: Demonstrate how to look up words in a dictionary, explaining the typical layout of entries (alphabetical order, definitions, parts of speech, examples).

Thesaurus and Lexical Databases: Show how to use thesauruses and lexical databases like WordNet to examine synonyms, antonyms, and word relationships. Create exercises where students practice finding words, comparing meanings, and even compiling their own mini-dictionaries.

6. Use Interactive Technology and Tools

Incorporating modern tools and technology can make learning lexicology more engaging and interactive:

Online Word Games: Use vocabulary games, crossword puzzles, and word searches to make learning about word families, affixation, and meaning enjoyable.

Lexical Databases and Word Clouds: Use visual tools like Wordle to analyze word frequencies and encourage students to explore how words relate to each other. These tools can make learning about lexicology more dynamic and visually stimulating.

7. Foster Creativity and Critical Thinking

To engage students further, encourage them to think creatively and critically about language:

Neologisms: Discuss the creation of new words and how they enter common usage. For example, terms like "selfie" or "hashtag" are new additions to the lexicon. Have students invent their own neologisms and explore how these new words might reflect cultural trends.

Word Associations and Collocations: Ask students to analyze common word pairings, such as "make a decision" or "do a decision," and explore how word combinations affect meaning.

Debates on Language Change: Encourage students to discuss whether language should evolve and how new words are accepted into society, which will help them think critically about the flexibility of language.

8. Assess Students' Understanding through Practical Application

Finally, assess students' understanding of lexicology by giving them opportunities to apply what they have learned:

Word Maps: Have students create visual representations of words, incorporating their meanings, related words, synonyms, antonyms, and usage.

Etymology Projects: Assign projects where students trace the origins and historical development of particular words, examining how they have changed over time.

Presentations and Discussions: Let students present their findings on word histories, meanings, or the evolution of language, fostering group discussions that deepen their understanding of lexicology.

BIBLIOGRAPHY

1. Cruse, D.A. *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford University Press, 2000. This book provides an in-depth exploration of semantics, including topics like polysemy, synonymy, antonymy, and word meaning, essential for teaching lexicology.
2. Valizaoy, O., & Feruza, M. (2024). Turkiy tillar antroponimiyasining o'rganilishi. *xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalar*, 1(1), 87-89.
3. Valizaoy, O. (2023). The concept of uzbek anthroponymics and its main problems. *Pedagogs*, 48(1), 38-42.
4. Obobakirova, V. (2022). Phraseological units of positive semantics in the novel "farewell to arms!" and stories by e. Hemingway. *International Journal of World Languages*, 2(3).

NUTQNI VIZUALIZATSIYA QILISH TEXNOLOGIYALARI: PRAAT DASTURIY TA'MINOTINING IMKONIYATLARI VA XUSUSIYATLARI

Xamidova Nigora Ibrohim qizi
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti,
2-bosqich tayanch doktoranti
nnigora1996@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada nutqni vizualizatsiya qilish texnologiyalarining fonetik tadqiqotlar va talaffuzni shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, Praat dasturiy ta'minotining imkoniyatlari va qo'llanilish xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Dastur ovozli nutqni tahlil qilish, intonatsion naqshlarni aniqlash va fonetik tadqiqotlarda qo'llash imkonini beruvchi zamonaviy vositalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu dastur

nafaqat lingvistik tadqiqotlarda, balki chet tilini o'rganuvchilarning talaffuzini rivojlantirishda ham samarali qo'llanilishi mumkin. Shuningdek, maqolada dasturdan foydalanishdagi asosiy muammolar ham tahlil qilinib, ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: nutqni vizualizatsiya qilish, fonetik tadqiqotlar, Praat dasturi, intonatsiya tahlili, talaffuzni o'qitish, eksperimental fonetika, nutq texnologiyalari.

Zamonaviy til o'qitish jarayonida texnologiyalar tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, talaffuzni shakllantirish va takomillashtirishda nutqni vizualizatsiya qilish dasturlaridan foydalanish o'quv jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. So'nggi yillarda fonetik tadqiqotlar hamda xorijiy tillarni o'qitish amaliyotida keng qo'llanilayotgan Praat dasturiy ta'minoti ushbu yo'nalishda innovatsion vosita sifatida e'tirof etilmoqda. Navel Bengraitning ma'lumotiga ko'ra, 1970-yillardan boshlab, kompyuter qurilmalari til o'rganuvchilarning intonatsion talaffuzlarini vizualizatsiya qilishda qo'llanila boshlandi. 1980-yillarga kelib esa, dasturiy va apparat ta'minoti kengroq qo'llanila boshladi. Bu davrda talaffuzni o'rgatuvchi dasturlar, nutqni raqamlashtiruvchi, intonatsiya egri chiziqlari va balandlik (pitch)ga oid grafik tasvirlarini taqdim etuvchi texnologiyalar rivojlantirildi[2].

Bu borada J. H. Esling ushbu vositalardan prozodiya sintezida ham foydalanish mumkinligini ta'kidlagan [5]. Bu yondashuv an'anaviy didaktik metoddan farqli bo'lib, audio va yozma ma'lumotlarni o'zaro bog'lash imkonini beradi. Bunda auditor va yozma materiallar o'zaro bog'lanib, tovushlar tegishli belgilar bilan moslashtiriladi.

Shuningdek, D.M. Chun o'zining kitobida texnologiyaning tadqiqot va ta'lim jarayoniga integratsiyasida to'rtta asosiy funksiyani ajratib ko'rsatgan:

1. *O'quvchilarga intonatsion naqshlarning vizual tasvirini taqdim etish va ularga aniq fikr-mulohaza berish.* Bu orqali ular ona tili (L1) va ikkinchi til (L2) o'rtasidagi muhim farqlarni idrok qilishlari va nutq ishlab chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirishlari mumkin.

2. *O'quvchilarga keng qamrovli nutq hamda madaniy ma'lumotlarni taqdim etish.* Bu esa ularning eshitish va idrok qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.
3. *Nutq jarayonidagi o'zaro ta'sirlarni osonlashtirish, yozib olish va tahlil qilish.* Bunga turli nutq holatlaridagi muloqotlar kiradi.
4. *Tadqiqot uchun vositalarni yaratish.* Bu, xususan, talabalar faoliyati va rivojlanishini qayd etish, ma'lumotlarni yig'ish, o'z-o'zini tuzatish jarayonlarini kuzatish kabi imkoniyatlarni o'z ichiga oladi. [3]

Garchi O'zbekiston ta'lim tizimida xorijiy tillarning to'g'ri talaffuzni o'qitishda nutqni vizualizatsiya qilish dasturlaridan foydalanish hali ommalashmagan bo'lsa-da, mazkur holat zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida xorij tajribasida keng tarqalganligiga guvoh bo'lishimiz mumkin.

Fonetik tadqiqotlar jarayonida Praat dasturiy ta'minoti eng keng tarqalgan dastur hisoblanadi. Ushbu dastur Amsterdam universitetining fonetika fakulteti tadqiqotchilari Pol Boersma va Devid Vinink tomonidan yaratilgan bo'lib, asosan nutq tadqiqotchilari uchun mo'ljallangan. Ushbu dastur ovozli nutqni ko'plab jihatlarini ochib beradi, jumladan, osillogramma, spektrogramma va intonogrammalarni yaratish uchun ham qulaydir.

“Praat nutqni vizualizatsiya qilish vositasi bo'lib, bu so'z golland tilida “gapirish” degan ma'noni anglatadi. Bu fonetika sohasida nutqni tahlil qilish uchun mo'ljallangan kompyuter dasturi bo'lib, eksperimental fonetikaga oid boshqa dasturlarga nisbatan Praat quyidagi afzalliklarga ega: bepul yuklab olish imkoniyati, kichik hajm, foydalanuvchilar uchun qulay interfeys va muntazam yangilanishlar. Dastlab bu dastur asosan tadqiqotchilar tomonidan nutqni o'rganish, spektral tahlilni amalga oshirish, nutq signallarini belgilash va matnli hisobotlarni yaratish kabi maqsadlarda foydalanilgan. So'nggi yillarda esa u ingliz tilini o'rganuvchilarga talaffuzni o'qitishda qo'llanila boshlandi [6].

Praat dasturiy ta'minoti ingliz fonetikasini o'qitishda yetarlicha imkoniyatlarni taqdim etsa-da, undan foydalanishda bir qator muammolarga e'tibor

qaratish lozim. Xitoylik tadqiqotchi Yanfang Vang o'zining ilmiy maqolasida mazkur muammolarning bir nechtasini keltirib o'tgan: [7]

Birinchidan, dasturdan foydalanish oson va grafik jihatdan intuitiv bo'lsa-da, undan samarali foydalanish uchun ma'lum darajada kasbiy bilim talab qilinadi. Aks holda, talabalar tildagi xaritaning turli qismlarini, masalan, ohang (pitch), intensivlik (intensity) va boshqa kasbiy atamalarni tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Shu sababli, talabalar uchun dastur bilan ishlash bo'yicha oddiy tayyorgarlik kurslari yoki mahorat darslari o'tkazilishi zarur.

Bundan tashqari, Praat dasturiy ta'minotida ovoz yozish jarayoni ham muhim jarayonlardan biri hisoblanadi. Agar tovush sifat jihatdan yaxshi yozilmagan bo'lsa, Praat dasturi tovushni aniq tahlil qila olmasligi natijasida noto'g'ri ma'lumotlarni tadqim etishi mumkin.

Ikkinchidan, Praat dasturiy ta'minotidan foydalanishda o'qituvchilarning kasbiy mahorati ham muhim rol o'ynaydi. Talabalar fonetika bo'yicha yetarli bilimga ega emasligi sababli, nazariyalarni tushunish va o'xshash va farqlarni tahlil qilishda o'qituvchilarning yordami kerak bo'ladi. Shu bois, o'qituvchilar Praat dasturidan mukammal darajada foydalanishni o'zlashtirishi lozim, chunki bu dastur yordamida ta'lim berishning asosi hisoblanadi. Fonetik ta'lim o'qituvchilardan nafaqat yuqori darajadagi nazariy bilim, balki kasbiy malakani ham talab qiladi.

Shuningdek, o'qituvchilar fonetikaga oid bilimga ega bo'lishlari bilan birgalikda, tilshunoslikka oid bilimlarini amaliy mashg'ulotlar bilan to'g'ri integratsiya qilishlari, darslarni puxta rejalashtirishlari va Praat dasturidan samarali foydalanishlari zarur. Talabalarga amaliy mashg'ulotlarni boshlashdan oldin, ularga nazariy bilim berish, so'ngra esa so'zlardan jummalarga, segmentlardan urg'uga, keyinchalik intonatsiyaga o'tish orqali fonetik mashg'ulotlarni o'tkazish muhimdir.

Nihoyat, o'qitish jarayonida ovoz tahlili dasturidan to'g'ri foydalanish uchun ta'lim muassasalari tegishli texnik jihozlar bilan ta'minlanishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, eksperimental fonetikaga oid dasturiy ta'minotlarni ta'lim jarayonlariga keng joriy etishda hali ham bir qator muammolar mavjud.

Biroq, kelajakda bunday dasturlarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Abduazizov A.A. “Tilshunoslik nazariyasiga kirish” Toshkent 2010
2. Bengrait N., Analysis of Algerian Students English Intonation Deviations with the Employment of Speech Analyzer and Praat Programmes, Journal of Studies in Language, Culture and Society (JSLCS), 2020, pp. 27-65.
3. Chun, D. M. Discourse Intonation in L2: From Theory and Research to Practice. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002, p. 285.
4. Ergasheva, G., Xamidova, N., Eksperimental fonetikaning diaxronik tadqiqi, International Scientific-Methodological Electronic Journal “Foreign Languages in Uzbekistan”, 2024, vol. 10, No 6 (59), pp. 230–239
5. Esling, J. H. (). Speech Technology Systems in Applied Linguistics Instruction. In M. C. Pennington & V. Stevens (Eds.), Computers in Applied Linguistics: An International Perspective Clevedon: Multilingual Matters. 1992, pp. 244–272
6. Ke Li, The Application of Praat in English Pronunciation Teaching. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 378, 6th International Conference on Education, Language, Art and Inter-cultural Communication (ICELAIC 2019), p 375.
7. Yanfang V., An Empirical Study on the Effectiveness of Speech Visualization Software Praat in Assisting English Phonetic Rhythm Teaching: a Phonetic Study Based on Minnan-accented Learner, Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 329, 4th International Conference on Contemporary Education, Social Sciences and Humanities (ICCESSH 2019), pp. 732-735. DOI:10.2991/iccessh-19.2019.164.

MODERN AND EFFICIENT APPROACHES TO TEACHING ENGLISH IN HIGHER EDUCATION

Andijan State Institute of Foreign Languages,
Faculty of Foreign Language and Literature
3rd stage student Nematjonova Nafisakhon.
Scientific leader: Juraeva Lolakhon

Abstract. As the world becomes ever more connected, the appeal of learning a new language is clear. Whether for business or pleasure, being able to communicate on an international level can bring many benefits. Nowadays most students of higher education want to use effective study methods so they can learn a language fast and speak it. So today English teachers of higher educations should be creative, searchable and find the best suitable method for each group or even for each student. In this thesis there are given some modern methods of teaching English.

Keywords: approach, method, language learner, multilingual, direct method, suggestopedia, lexical approach, structural approach

INTRODUCTION

The modernization of higher professional education dictates the search for new methods, techniques and technologies that would contribute to the effective teaching of students, including foreign languages. Modern education in order to achieve high educational results should be characterized by constant information content of the content of education, activation of the pace of learning with the involvement of modern information technologies. In modern scientific and methodological literature, more and more attention is paid by the authors to the justification of the high educational potential and the effectiveness of the use of innovative teaching technologies in the system of teaching English in higher education²¹⁵.

²¹⁵ Baio J, Wiggins L, Christensen DL, Maenner MJ, Daniels J, Warren Z, et al. Prevalence of Autism Spectrum Disorder Among Children Aged 8 Years-Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 Sites, United states, 2014. MMWR Surveill Summ. 2018;67(6):1–23. - PMC - PubMed

MAIN PART

At the present stage of development of higher professional education, there is a tendency to reduce the number of classroom hours and increase the hours allocated for independent work of students. In this regard, we can state the fact that today the role of the teacher in the educational process is being transformed. Until recently, the teacher was perceived as the main source of information, but today his role can be more fully characterized as the organizer and leader, expert and consultant of the educational and self-educational activities of future specialists.

Higher education instruction in English in non-English speaking countries is a reality in different contexts. Higher education institutions promote the adoption of English as a language of instruction to achieve varying objectives, such as internationalization of students and staff; improvement of the English level of the students, etc. This policy towards the adoption of English as language of medium of instruction (EMI) has led to a situation in which students cope with learning content in a language different from their mother tongue and teaching staff having to deliver their courses and/or lectures in English, which is not their first language in many cases. Coping with this change and the resulting difficulties is found in the literature, as Kalmar & Linder state: “Although the shift to teaching in English has often been welcomed by teachers and students, the research community is only beginning to understand the dynamics of these changes within the learning environment.

Such transformations became possible due to the emergence and widespread introduction of innovative and more effective technologies, forms and means of education into the educational process of higher education, which make it possible to optimize the process of professional training of future specialists as part of their studies at the university.

The high productivity and efficiency of innovative technologies in the context of training future specialists is justified by their multifunctionality. Thus, innovative pedagogical technologies perform the following functions in the

educational process: informative; formative; motivating; systematizing; controlling²¹⁶.

Innovative technologies and teaching methods make it possible to achieve the following goals: accessibility of the perception of educational material; systematization of knowledge; development of creative abilities of students; self-education; removing the psychological barrier (fear of communicating, making a mistake); comprehension of educational material, analysis of learned material

To effective innovative pedagogical technologies that can be used in the system of teaching English in higher education with a high level of effectiveness in achieving educational results, researchers most often include interactive distance learning technologies (Skype, Viber, WhatsApp, e-mail, Internet chat, etc.), computer learning tools (electronic manuals, textbooks, sources of virtual libraries, educational portals, etc.), multimedia learning resources, training and testing and other latest information technologies.

Tangible progress regarding the effectiveness of teaching English both in the humanities and in technical universities, according to researchers, has been achieved through the widespread use of electronic learning tools in the educational process of higher education. These tools are used both in the classroom and extracurricular (distance) learning.

The didactic potential of electronic teaching aids in English classes lies in the fact that their use in the educational process contributes to²¹⁷:

- better assimilation of knowledge by students;
- the formation and development of various types of skills and abilities (listening skills based on adapted and authentic sound texts, the ability to reproduce monologue and dialogic speech, the skills and abilities of translation and summarizing texts, skills and reading skills with the direct use of materials from the Internet and local networks;

²¹⁶ Hattier MA. Factor analysis and cut-off scores for the Autism Spectrum Disorder-Observation for children [dissertation] Louisiana State University; 2014.

²¹⁷ Ecker C. The neuroanatomy of autism spectrum disorder: An overview of structural neuroimaging findings and their translatability to the clinical setting. *Autism*. 2017;21(1):18–28.

- increasing the informative richness and visibility of the lesson;
- expansion of active and passive dictionaries of students, familiarization with the vocabulary of modern English, which reproduces the culture of a certain country, its political and social structure;
- formation of creativity, development of creative activity of future specialists;
- the formation of motivation for the cognitive activity of students, the need to use a foreign language in interactive communication;
- strengthening the motivation of independent work of students;
- increasing the level of individualization and differentiation of students' activities;
- the ability to choose the pace and volume of educational material, the level of its complexity, to implement control with feedback and diagnostics, to increase the level of its objectivity.

At the present stage, the leading information technology, the means of which are used in almost all spheres of human life, is the Internet. Internet resources not only provide a number of additional means of implementing interpersonal and international communication, but also provide new opportunities in the field of education. Within the framework of this technology, the education system uses information sites and portals, educational programs on electronic media, the ability to obtain information, implement consulting and control knowledge remotely via e-mail, online conferences and video classes.

The advantages of the Internet as an innovative learning tool are due to the fact that it is an unlimited source of information, which allows both the teacher and students to save time searching for the necessary material (theoretical, textual, sound, visual information, etc.); provides great opportunities for creativity in terms of developing didactic material, forms and types of work, individual and group tasks, projects; allows you to increase the effectiveness of teaching a foreign language due to the possibility of total immersion in the language material and increasing the motivation of students to learn.

The use of innovative learning technologies in the system of teaching English at a university makes it possible to make a transition from the subject principle of constructing content to the creation of integrated training courses that reflect a holistic picture of professional activity, to change the nature of knowledge itself, which in the context of such interactive learning is transformed into the category of “knowledge for activity”. "In other words, within the framework of such training, the knowledge of future specialists act as functions and means of solving specific professional problems²¹⁸.

CONCLUSION

To conclude teaching a language can help in both your personal and professional life. It can boost other skills and improve your cultural understanding. Each student has unique talent, interest in learning a new language. So, a professional teacher should find the most suitable effective methods of teaching a foreign language according to student’s own desire, capability and time.

References:

1. Baio J, Wiggins L, Christensen DL, Maenner MJ, Daniels J, Warren Z, et al. Prevalence of Autism Spectrum Disorder Among Children Aged 8 Years- Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 Sites, United states, 2014. MMWR Surveill Summ. 2018;67(6):1–23. - PMC - PubMed
2. Hattier MA. Factor analysis and cut-off scores for the Autism Spectrum Disorder-Observation for children [dissertation] Louisiana State University; 2014.
3. Ecker C. The neuroanatomy of autism spectrum disorder: An overview of structural neuroimaging findings and their translatability to the clinical setting. Autism. 2017;21(1):18–28.
4. Stephen Krashen. Modern methods of Teaching Foreign Language. Pearson Longman,2003
5. SAT . The college entrance examination.-Board, 2003
6. Airey, J. (2011). Talking about teaching in English: Swedish university lecturers’ experiences of changing teaching language. Ibérica 22, pp. 35-54.
7. fluentu.com
8. artilekz.com

²¹⁸ Stephen Krashen. Modern methods of Teaching Foreign Language. Pearson Longman,2003

EXPLORING THE CHALLENGES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO ADULT LEARNERS

Hoshimova Diyora Jurabek kizi, student, ASIFL

hoshimovadiyora281@gmail.com

Nazarova Sevrakhon Jakhongir kizi, teacher,

ASIFL

nazarovasevara94@gmail.com

Annotation: This article is dedicated to studying the main challenges encountered in teaching foreign languages to adult learners. It examines issues specific to adult learners, such as memory decline, time constraints, pronunciation interference, and lack of motivation during the learning process. The article also proposes effective methods to address these challenges, including individualized approaches, adapted educational materials, the use of technology, and cultural integration. The research findings aim to enhance the effectiveness of foreign language teaching for adult learners and assist educators in organizing this process more efficiently.

Key words: memory decline, time constraints, interference, psychological barriers, motivation,

Teaching foreign languages to adult learners presents a unique set of challenges that differ significantly from those faced when working with younger students. While adults often bring a wealth of life experience, motivation, and a clear sense of purpose to the language learning process, they also encounter obstacles that can hinder their progress. These challenges are multifaceted, ranging from cognitive and psychological barriers to practical issues such as time constraints and self-consciousness. Furthermore, the complexities of learning a new language as an adult extend beyond mere vocabulary and grammar, involving deeper issues like cultural understanding, confidence in communication, and overcoming ingrained learning habits. Some of these challenges include:

1. Lack of Self-Confidence. Many adults believe they are incapable of learning a new language. They feel that their brain's capacity to learn has

diminished with age, leading to the thought that "it's too late to learn a language." This reduces their self-confidence and makes it difficult for them to commit to the learning process.

2. Fear of Making Mistakes: Adult learners often fear making mistakes during the learning process. They may feel embarrassed or uncomfortable about incorrect pronunciation or grammar errors. This fear limits their willingness to engage in communication, ask questions, or express their thoughts.

3. Negative Past Experiences. Some learners have had negative experiences with language learning in school or university, which leaves them with lingering negative emotions. These individuals may assume that their new attempts will also fail, creating a mental block. Comparing Themselves to Others: Adults often compare themselves to children or teenagers, who seem to learn.

Challenges Faced by Adult Learners in Learning Foreign Languages: Memory and Attention. Adult learners often encounter challenges related to memory and attention when learning foreign languages. These difficulties can be explained as follows:

1. Decline in Memory Capacity. As people age, the processes of storing and recalling information slow down. Memorizing vocabulary, grammar rules, and pronunciation requires more time and repetition for adult learners compared to younger ones. Learners may quickly forget the words and phrases they have learned, which makes the learning process more difficult.

2. Difficulty in Maintaining Focus. Adult learners may struggle to process large amounts of information at once. They often have other life responsibilities (work, family, obligations) that make it harder to fully concentrate on the learning process. Maintaining attention during long study sessions can be challenging.

3. Challenges with Multitasking. Language learning is a complex process that involves listening, speaking, reading, and writing simultaneously. Adult learners may find it difficult to handle these tasks at the same time.

4. Low Confidence in Memory and Attention. Learners may doubt their memory and attention abilities, which can discourage them from trying to learn new things or reduce their interest in the process.

Recommendations for Overcoming These Challenges: 1) Short and Efficient Lessons: Break study sessions into shorter intervals to help maintain focus and attention. 2) Repetition Techniques: Regular review and reinforcement can help retain information in memory for longer periods. 3) Practical Exercises: Applying learned knowledge in real-life situations can enhance memory retention. 4) Interactive and Fun Methods: Use games and activities to make the learning process more engaging and effective. 5) Visual Aids and Reminders: Utilize flashcards, diagrams, and visual materials to aid in memorization. 6) Boost Motivation: Recognize small achievements to build learners' confidence and encourage them to keep going. By understanding and addressing memory and attention challenges, adult learners can be supported effectively in their language-learning journey.

5. Lack of Structured Study Time. The absence of a consistent study schedule and poor time management can slow down progress. Irregular learning habits can lead to reduced motivation and slower results.

Recommendations for Overcoming Time Constraints:

1) Effective Planning. Set specific times for language study on a daily or weekly basis. Even short (15–30 minute) but consistent sessions can be highly effective.

2) Leverage Technology. Language learning apps and online platforms allow learners to study anytime and anywhere, making it easier to fit learning into a busy schedule.

3) Microlearning. Break the learning process into smaller chunks and utilize free moments, such as commuting or breaks, for practice.

4) Flexible Lessons. For those unable to attend group lessons, online or private lessons can be scheduled according to their availability. By effectively managing time constraints, adult learners can maintain consistency and

achieve success in their language learning journey.

Teaching foreign languages to older learners involves various psychological, physiological, cultural, and linguistic challenges. As people age, memory, pronunciation, and the ability to quickly absorb new knowledge decline. Additionally, learners may struggle with self-doubt and difficulty accepting the cultural and linguistic differences of the language they are learning. However, these challenges can be overcome with effective teaching methods, motivational strategies, and interactive learning materials. Setting realistic goals, explaining the connections between language and culture, and providing plenty of practical exercises can make the learning process engaging and productive for older learners. It is also essential to address their individual needs and preferences. With a well-structured approach, older learners can successfully acquire a new language and achieve their learning goals.

Bibliography

1. **Dörnyei, Z.** (2005). *The Psychology of the Language Learner: Individual Differences in Second Language Acquisition*. Lawrence Erlbaum Associates.
2. **Elder, C., & Irujo, S.** (2016). *Teaching English to Adults: A Handbook*. Cambridge University Press.
3. Krashen, S. (1982). *Principles and practice in Second Language Acquisition*. Elsevier Science & Technology.

NEMIS TILSHUNOSLIGIDA FRAZEOLOGIZMLARNING

O'RGANILISHI

Andijon davlat chet tillari instituti

Roman-german va slavyan tillari fakulteti

Nemis tili yo'nalishi talabasi

Jaloldinov Muhammadsayid Sardorbek o'g'li

E-Mail: muhammadsayidjaloldinov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada nemis tili tilshunosligida frazeologizmlarning o'rnini va ahamiyati haqida so'z boradi. Maqolada frazeologizmlarni tadqiq qilgan olimlar va ularning fikrlari jumladan frazeologiya va frazeologizm terminlarining muqobil variantlari xususida so'z boradi. Kirish qismida frazeologizmlarning bugungi kundagi ahamiyati va roli, uning lingvistik mohiyati to'g'risida so'z boradi.

Adabiyotlar tahlili qismida qaysi o'zbek va nemis tilshunos olimlari ushbu sohada tadqiqotlar olib borganligi, ilmiy ishning bazasini yaratilishida asos bo'lib xizmat qilgan manba adabiyotlar to'g'risida fikr yuriladi. Metodlar va nazariy asoslar qismida nemis tili frazeologiyasi va frazeologizmlari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: *Tilshunoslik, frazeologiya, frazeologizm, erkin birikma, barqaror birikma, frazeologik birlik, leksik birlik.*

Abstract: This article discusses the role and importance of phraseology in German linguistics. The article discusses scholars who have studied phraseology and their opinions, including alternatives to the terms phraseology and phraseology. The introductory part deals with the significance and role of phraseology today, its linguistic significance.

In the analysis of the literature, it is considered which Uzbek and German linguists have conducted research in this field, the source literature, which served as the basis for the creation of the basis of scientific work. The Methods and Theoretical Foundations section discusses German phraseology and idioms.

Keywords: *Linguistics, phraseology, phraseology, free compound, stable compound, phraseological unit, lexical unit.*

KIRISH

Frazeologizmlar - bu hozirgi zamon frazeologik sistemasining asosiy birligi bo'lib, tildagi mavjud so'z birikmalarining umumiy hisobidan juda qiyinchilik bilan

farqlanadigan ko'p aspektli til hodisasi xisoblanadi. Shuning uchun ham tilshunoslikka oid adabiyotlarda frazeologizmlarning lingvistik mohiyati masalasi

hanuzgacha munozaraligicha qolmoqda. Sh. Balli frazeologiyaning asosiy belgisi uning o'rnini o'sha iboraning ma'nosiga to'g'ri keladigan so'z bilan almashtirish mumkin yoki mumkin emasligi, deb hisoblasa, B. A. Larin esa uning asosiy belgisi frazeologik birliklarni tashkil qiluvchi alohida so'zlarning ma'nosidan o'sha birliklar umumiy ma'nosining kelib chiqmasligidadir, deb hisoblaydi. Frazeologizmlarning paydo bo'lishi inson tafakkuri bilan tilning leksik imkoniyatlari o'rtasidagi nomutanosibliklarni kamaytirishga xizmat qiladi. Nemis frazeologiyasi boy va shu bilan birga uzoq tarixga ega. Bunda sof nemis tilidagi frazeologizmlar qatorida chet tilidan qabul qilingan, ya'ni internatsional frazeologizmlar ham mavjud. Frazeologizmlarga faqatgina tilning "bezagi" sifatida qarab bo'lmaydi. Dunyoda iboralarsiz tilning o'zi yo'q, xususan nemis tili frazeologiyasi ham juda boy va o'zining ko'p asrlik tarixiga ega. Nemis tili lingvistikasida frazeologiya nazariyasiga oid bir qator ilmiy ishlar mavjud. Tilshunoslik tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, Sharl Balli phraseologie atamasini «stilistikaning so'z birikmalarini o'rganuvchi bo'limi» ma'nosida kiritdi, ammo mazkur atama G'arbiy Yevropa lingvistlarning asarlarida boshqa uch ma'nolarda o'z aksini topdi:

1. so'z tanlash, ifoda shakli, ta'riflash;
2. til, bo'g'in, uslub;
3. ifoda, so'z birikmasi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ushbu maqolani yoritishda quyidagi adabiyotlardan foydalanildi. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический аспект, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва, Школа «Языки русской культуры», 1996, Burger Harald. Idiomatik des Deutschen. Frankfurt am Main, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1973, Schippan Thea. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen, Niemeyer, 1992, Fleischer Wolfgang. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. 1. Aufl. Leipzig, VEB Bibliographisches Institut, 1982 va boshqa adabiyotlardan foydalanildi.

Frazeologiya atamasi orqali, tomondan esa bir tomondan, soʻz birikmalarini oʻrganuvchi tilshunoslik boʻlimi, boshqa, maʼlum tilning barcha barqaror birikmalari majmui tushuniladi. Tilning lugʻat tarkibini nafaqat boshqa soʻzlar, balki barqaror soʻz birikmalari ham tashkil qiladi. Barqaror soʻz birikmalari boshqa soʻzlar bilan ibora tushunchasi vositasi vazifasida xizmat qiladi. Barqaror soʻz birikmalari oʻzida tobe munosabatda birikkan soʻzlarni namoyon etadi.

Barqaror soʻz birikmasi birikma tarkibidagi biror soʻzni birikma maʼnosini buzmasdan oʻzgartirish mumkin boʻlmagan qatʼiy muayyan soʻzlardan tashkil topgan boʻladi. Barqaror birikma shaklan va muayyan maʼno jihatidan boshqa birikmalardan ajralib turadi, u anʼanaviy qoʻllanishi va mazmun toʻlaligining yuqori yoki quyi ekanligidan aniqlab olinadi. Turgʻun soʻz birikmasi nutq paytidagi soʻzlashuv jarayonida yaratilmaydi, lekin nutqda allaqachon qotib qolgan va maʼlum mazmunda ishlatilayotgan boʻladi. Barqaror soʻz birikmasining mazmunan toʻliq tarkibi gapning mustaqil boʻlagini anglatmaydi, lekin barqaror birikma bir butunlikda gapning bir boʻlagini barpo etadi, maqol bundan mustasno, chunki uning tuzilishi butun boshli gap bilan teng boʻlishi mumkin.

Erkin birikkan soʻz birikmasi maʼlum fikrlarni ifodalash uchun har bir maʼlum nutq vaziyatlarining vazifasiga asosan tildagi muloqotlar davridagi mazkur tilning grammatik qoidalariga asoslanib yaratiladi. Erkin birikmaning umumiy maʼnosi oʻsha birikmani tashkil etgan har bir soʻz mazmunidan anglashiladi. Erkin birikma tarkibiga hokim soʻz va gapning mustaqil aʼzosi vazifasini bajaradigan tobe soʻz kiritilgan. Shunday qilib, erkin birikma oʻzida sintaktik bogʻlanishni namoyon etadi. Birikmadagi har bir bogʻlanishlarning tobelik munosabati birikmaning semantik mustaqilligini anglatadi va ular birlashgan holda turgʻun birikmalarni hosil qiladi.

Barqaror birikmali soʻzlar tilning frazeologik birikmalari deb ham yuritiladi. Frazeologik birikmalar ikki yoki undan koʻp soʻzlardan tashkil topadi, u bir tushunchani ifodalashi va bir soʻzga ekvivalent boʻlishi mumkin, odatda u bir soʻzli sinonimik ekvivalentga ega boʻladi, sintaktik jihatdan gapning bir boʻlagini barpo etadi. Tuzilishiga koʻra frazeologik birikmalar ulkan xilma-xillikni oʻzida

namoyon etadi. Frazeologik birikmalarning tarkibi o'rtasidagi semantik bog'lanishlar turlicha bo'lishi mumkin: bunday birliklar tarkibiga kiruvchi so'z o'zining ma'no mustaqilligini yuqori yoki past darajada saqlab qoladi.

Erkin birikma – bu barqaror birikma, ya'ni birikma tarkibidagi so'zlarning har birida tobelik munosabati mavjud, bir oz ma'no mustaqilligi saqlangan birikma. Erkin birikmani tashkil etuvchi so'zlar ma'nosi frazeologik bog'lanishlarda tobelikni bildiradi, bundan tashqari har biri mazkur so'zlar bilan faqat birikmalarda ko'rsatiladi. Butun birikma ma'nosi uni tashkil etuvchi so'zlar ma'nosidan anglashiladi.

Frazeologizmlar nemis tilshunosligida o'rganila boshlagach, frazeologik birliklarni tasniflash, tizimlashtirish masalasi ko'tarila boshlandi. Nemis tilshunos olimlari frazeologizmlarni turlicha yondashuvlar asosida klassifikatsiyalashgan. Masalan, M. D. Stepanova hamda I. I. Chernishyovalar frazeologizmlarning strukturaviy hamda semantik jihatdan tasniflagan. Teo Shippan ham frazeologizmlarning ikki turini ajratib ko'rsatgan, ya'ni frazeologik butunlik va turg'un birikmalar. Yana bir tilshunos olim U. Fiks esa, frazeologizmlarni erkin gap bilan taqqoslaganda, fe'llar ma'nosining mos kelishi yoki mos kelmasligiga ko'ra ikki turini farqlaydi. Demak, tilshunos olimlar frazeologizmlarni turli xil jihatlarini o'rganishga urinishgan. Barcha sohalarda bo'lgani kabi frazeologiya ham o'zining o'rganish obyektiga ega. Frazeologiyaning o'rganish obyekti o'z navbatida shunday murakkab va o'ziga xoski, uni o'rganish jarayonida yuqorida sanab o'tilgan tilshunoslik fanlari rivojlanishiga yangi manbalar yaratadi. Frazeologiya nemis tilshunosligida umuman olganda asosiy mavzu ekanligi allaqachon isbotlab ko'rsatib berilgan. Avvalombor, muhokamada tasniflash masalasi turadi. Frazeologizmlarda so'z yasalishidagidek struktur tiplari va yasali elementlari (affikslar) ning alohida sistemasi mavjud emas. Mavzu so'z gruppallari va gaplar haqida ketganligi tufayli so'zlar uchun qo'llanila oladigan tasniflash kriteriyalari frazeologizmlarda to'liq ko'chirilmaydi. Bu erda qandaydir tur klassifikatsiyasi haqida gap ketayotgani yo'q, balki kamdan- kam uchraydigan hodisalar, ya'ni frazeologizmlarning funksiyasi va mazmun- mohiyatidagi nuqtai-nazar, qarashlar,

ularning turg'unligi va boshqa til birliklari bilan o'zgaruvchanlik aloqalarini ko'rib chiqish haqida ketmoqda. Frazeologik konstruksiya mohiyatining xarakterlanish bilan aloqadorligi tasniflash kriteriyalari sifatida ko'rib chiqilgan. Bir tomondan frazeologizmlardagi komponent sifatidagi qo'llanilayotgan so'larning ma'nolari orasidagi "noqonuniy" munosabat va boshqa tomondan esa, frazeologizmlarning mutlaqo aniq qo'yilgan faktorlari, frazeologizmlarning ma'nolari semantik klassifikatsiya kriteriyasini ko'rsatadi. Lekin kelib chiqish darajasida alohida bo'linishini, farqlanishni qamrab ololmaganligi tufayli, boshqa keyingi funksional va struktur kriteriyalarni ham o'ziga yaqinlashtiradi. Mavzuni va predmetni aniqlash so'z va so'z yasalishi konstruksiyasi predmetini aniqlashdagi turli xil muammolarga qaraganda biroz qiyinroq. Mana shuning uchun hamma klassifikatsiya tajribalariga birinchi navbatda ana shu ta'sir ko'rsatadi. Frazeologiya tilshunoslikning mustaqil sohasi sifatida tilda mavjud bo'lgan so'z komplekslarining aniq kombinatsiyalarining barcha turlarini o'z ichiga qamrab oladi. N. Teliya ham muammoli masala sifatida frazeologiyaning ko'rinishini leksikologiya bilan yonma- yon mustaqil bo'lim sifatida ajratdi va til sistemasi bo'limlarida batafsil asoslash bilan frazeologik qatlamning yuzaga kelishini rad etadi va tilning leksik semantik birligi sifatida e'tirof etilgan so'zning muammoli masalalaridan an'anaviy frazeologiyaning muammoli masalalarini ajratishni frazeologik tadqiqotlarning kamchiliklaridan biri deb izoh berdi. Nemis frazeologiyasining birinchi mustaqil umumiy ifodasi avval ham aytib o'tilganidek, rus tilshunos olimi I. I. Chernyashevaga taalluqlidir. U "frazeologik birliklar"ni (kamida bitta komponentning ma'nosi bilan) va frazeologik tipga xos bo'lmagan "turg'un so'z komponentlar"ini bir-biridan farqlab berdi. Frazeologizmlarga xos bo'lmagan turg'un so'z komplekslarini Chernyasheva "leksik birliklar" "frazeologiyalashgan yasaliş" (jm. einem Verhör/einer Prüfung unterziehen) va "modellashgan yasaliş" (in Verlegenheit sein/ zur Kenntnis bringen/nehmen) kabilarga ajratgan. Ushbu klassifikatsiyadan I. I. Chernyasheva u qadar qoniqmadi. U navbatdagi ishlarida frazeologiya masalalarin, predmetini aniqlash va tasniflash bilan ochib berishga harakat qildi. Lekin keyingi ishlari tugallanmay qoldi. Uning

tugallanmay qolgan ishlari frazeologik birliklarning sinonimligi va ko'p ma'noliligi, umumiy qoidalar bo'yicha frazeologik sistemaning rivojlanishi, frazeologik yangi so'zlarning paydo bo'lishi kabi masalalar bilan bog'liq bo'lgan. Nemis tilshunos olimi X. Burger ham frazeologizmlar masalalari bo'yicha ko'plab ishlarni amalga oshirgan. U asosan idiomalarning stilistik aspektlariga va ularni tarjima qilish masalalariga alohida e'tibor qaratgan. U frazeologizmlarning bir guruhi sifatida idiomalarni sharhlab o'tgan. X. Burgerning fikricha, birikmaning umumiy ma'nosi qoidadan mustasno tarzda talqin qilinadi. Bunda ko'rsatilgan ko'chma ma'noli so'z birikmalari yoki ularning umumiy ma'nolari hech qanday holatda komponentlarning erkin ma'nosidan tushunilmaydi.

Frazeologiya fanini o'rganishning o'ziga xos ba'zi muammolari mavjud bo'lib, bu borada mutaxassislarning fikrlari turlichadir. Darhaqiqat, frazeologiya sohasida ilmiy izlanishlar olib boruvchi tadqiqotchilarning oldida turgan dolzarb vazifalardan biri frazeologiya sohasidagi nazariy va amaliy fikrlarni umumlashtirib, to'g'ri ilmiy- tadqiqotni amalga oshirishdan iboratdir. Tilshunoslik sohasida ilmiy izlanishlar olib borgan olimlar V. Flaysher, V. V. Vinogradov, E. D. Polivanov, B. A. Larin, A. V. Kunin, N. M. Shanskiy, L. P. Smit va Sh. Ballilar ham frazeologiya va uning masalalari borasida alohida tahsinga loyiq ishlarni amalga oshirishgan va mazkur sohaning taraqqiyotida ularning hizmatlari nihoyatda beqiyos bo'lgan.

Frazeologiya fanining tarix, adabiyotshunoslik, lisoniy mamlakatshunoslik va tilshunoslikning bir qator boshqa fanlari leksikologiya, semantika, grammatika, fonetika, stilistika, til tarixi, etimologiya, matn tilshunosligi va umumiy tilshunoslik kabi fanlar bilan bog'liqlik jihatlari ham mavjud. Frazeologiya leksemalardan tashkil topadi, leksemalar esa leksikologiyaning o'rganish obyekti hisoblanadi. Frazeologiya komponentlarining tabiatini hamda ularning lisoniy darajasini leksikologiyaning manbalariga tayanib aniqlash mumkin.

Frazeologizmlar haqli ravishda lug'at boyligining birliklari sifatida tadqiq qilinishi va xuddi so'zlar kabi tasvirlanishi lozim. Bu misol uchun frazeologizmlar va alohida so'zlar uchun asosiy umumiy tushuncha sifatida leksema terminining

qo'llanilishida o'z ifodasini topadi. Yaxlit holda keltirilgan frazeologiya xuddi sintaxis va morfologiya kabi chambarchas bog'liq yo'nalish sifatida bir-biriga qarama-qarshi qo'yilgan. N. Teliya ham muammoli masala sifatida frazeologiya ko'rinishini leksikologiya bilan yonma- yon mustaqil bo'lim sifatida ajratdi va til sistemasi bo'limlarida batafsil asoslash bilan frazeologik qatlamning yuzaga kelishini rad etadi va tilning leksik semantik birligi sifatida e'tirof etilgan so'zning muammoli masalalaridan an'anaviy frazeologiya muammoli masalalarini ajratishni frazeologik tadqiqotlarning kamchiliklaridan biri deb izoh berdi. Nemis frazeologiyasining birinchi mustaqil umumiy ifodasi avval ham aytib o'tilganidek, rus tilshunos olimi I. I. Chernyashevaga taalluqlidir. U "frazeologik birliklar"ni (kamida bitta komponentning ma'nosi bilan) va frazeologik tipga xos bo'lmagan "turg'un so'z komponentlar"ini bir-biridan farqlab berdi. Frazeologizmlarga xos bo'lmagan turg'un so'z komplekslarini Chernyasheva "leksik birliklar" "frazeologiyalashgan yasaliş" (jm. einem Verhör/einer Prüfung unterziehen) va "modellashgan yasaliş" (in Verlegenheit sein/ zur Kenntnis bringen/nehmen) kabilarga ajratgan. Ushbu klassifikatsiyadan I. I. Chernyasheva u qadar qoniqmadi. U navbatdagi ishlarida frazeologiya masalalarin, predmetini aniqlash va tasniflash bilan ochib berishga harakat qildi. Lekin keyingi ishlari tugallanmay qoldi. Uning tugallanmay qolgan ishlari frazeologik birliklarning sinonimligi va ko'p ma'noliligi, umumiy qoidalar bo'yicha frazeologik sistemaning rivojlanishi, frazeologik yangi so'zlarning paydo bo'lishi kabi masalalar bilan bog'liq bo'lgan.

Frazeologizmlar nemis tilshunosligida o'rganila boshlagach, frazeologik birliklarni tasniflash, tizimlashtirish masalasi ko'tarila boshlandi. Nemis tilshunos olimlari frazeologizmlarni turlicha yondashuvlar asosida klassifikatsiyalashgan. Masalan, M.D.Stepanova hamda I.I.Chernishyovalar frazeologizmlarning strukturaviy hamda semantik jihatdan tasniflagan. Teo Shippan ham frazeologizmlarning ikki turini ajratib ko'rsatgan, ya'ni frazeologik butunlik va turg'un birikmalar. Yana bir tilshunos olim U. Fiks esa, frazeologizmlarni erkin gap bilan taqqoslaganda, fe'llar ma'nosining mos kelishi yoki mos kelmasligiga ko'ra

ikki turini farqlaydi. Demak, tilshunos olimlar frazeologizmlarni turli xil jihatlarini o'rganishga urinishgan. Barcha sohalarda bo'lgani kabi frazeologiya ham o'zining o'rganish obyektiga ega. Frazeologiyaning o'rganish obyekti o'z navbatida shunday murakkab va o'ziga xoski, uni o'rganish jarayonida yuqorida sanab o'tilgan tilshunoslik fanlari rivojlanishiga yangi manbalar yaratadi. Frazeologiya nemis tilshunosligida umuman olganda asosiy mavzu ekanligi allaqachon isbotlab ko'rsatib berilgan. Avvalombor, muhokamada tasniflash masalasi turadi. Frazeologizmlarda so'z yasalishidagidek struktur tiplari va yasaliş elementlari (affikslar) ning alohida sistemasi mavjud emas. Mavzu so'z gruppalari va gaplar haqida ketganligi tufayli so'zlar uchun qo'llanila oladigan tasniflash kriteriyalari frazeologizmlarda to'liq ko'chirilmaydi. Bu erda qandaydir tur klassifikatsiyasi haqida gap ketayotgani yo'q, balki kamdan- kam uchraydigan hodisalar, ya'ni frazeologizmlarning funksiyasi va mazmun- mohiyatidagi nuqtai- nazar, qarashlar, ularning turg'unligi va boshqa til birliklari bilan o'zgaruvchanlik aloqalarini ko'rib chiqish haqida ketmoqda.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Yuqoridagi manba nemis tilshunos olimi X. Burger ham frazeologizmlar masalalari bo'yicha ko'plab ishlarni amalga oshirgan. U asosan idiomalarning stilistik aspektlariga va ularni tarjima qilish masalalariga alohida e'tibor qaratgan. U frazeologizmlarning bir guruhi sifatida idiomalarni sharhlab o'tgan. X. Burgerning fikricha, birikmaning umumiy ma'nosi qoidadan mustasno tarzda talqin qilinadi. Bunda ko'rsatilgan ko'chma ma'noli so'z birikmalari yoki ularning umumiy ma'nolari hech qanday holatda komponentlarning erkin ma'nosidan tushunilmaydi.

Ma'lumki, frazeologizmlar ikki yoki undan ortiq leksemadan tashkil topadi. Uning komponentlari orasida o'zaro sintaktik va semantik aloqa mavjud bo'ladi. FB komponentlarining semantik mustaqil bo'lgandagi farqlari avvaldan mavjud bo'lganlaridan frazeologizmlarning yasalişida ham muhim rol o'ynaydi. Shunday qilib, leksik komponent o'zgarmas tarkibi bir frazeologizmning belgisi ekanligini keltirib chiqaradi. FBlarning tarkibiy qismlari sifatida so'zlar leksik- semantik

paradigmadan kelib chiqadi va leksik- semantik sistemaning birligi sifatida soʻzdan farq qiladigan struktur funksiyaga ega boʻladi. Bu masalada A. I. Malotkov koʻproq shugʻullangan. Frazologizm u uchun na yolgʻiz bir soʻz bilan, na soʻz gruppalari bilan oʻxshash, balki alohida leksik maʼnoga, koʻplab komponentlar strukturalariga va oʻziga xos grammatik kategoriyalarga ega boʻlgan birlikdir. Frazologizmlarning komponentlari boʻyicha dastlab baʼzi lugʻatlar va maxsus frazeologik materiallar jamlanmasi asosida ikki yoki undan ortiq tillarda tadqiqotlar olib borildi.

Reyxshteynning aniqlashicha, nemis va rus tillarida quyidagi komponentlar frazeologizmlarning 15-20% ni tashkil etadi: Auge/koʻz, Nase/burun, Wort/soʻz, Ohr/quloq, Herz/yurak, Tag/kun kabilar. Ushbu soʻzlar hayvonlar, tabiat hodisalari, uy sharoitida ishlatiladigan va uchraydigan belgilar asosida darajalanadi. Nemis tilida komponentlar koʻplab nominal kompozitaga ega. Ana shu turdagi frazeologizmlar orasida faol komponentlarning uchrashi nemis tilida 1,5 % ni tashkil etadi. Rus tilida esa bu holat koʻproqdir. Reyxshteynning maʼlumotlariga koʻra, buning asosiy sabablaridan biri frazeologizmlarning koʻp qismi nemis tilidagi quyidagi feʼllarda faollashgan: sein, haben, machen, kommen, gehen, sitzen, bringen va ular nemis tilidagi feʼllarning 30% ni tashkil etadi.

XULOSA

Nemis tilshunos olimi X. Burger ham frazeologizmlar masalalari boʻyicha koʻplab ishlarni amalga oshirgan. U asosan idiomalarning stilistik aspektlariga va ularni tarjima qilish masalalariga alohida eʼtibor qaratgan. U frazeologizmlarning bir guruhi sifatida idiomalarni sharhlab oʻtgan. X. Burgerning fikricha, birikmaning umumiy maʼnosi qoidadan mustasno tarzda talqin qilinadi. Bunda koʻrsatilgan koʻchma maʼnoli soʻz birikmalari yoki ularning umumiy maʼnolari hech qanday holatda komponentlarning erkin maʼnosidan tushunilmaydi.

Nemis tilshunosligida frazeologiyaning alohida soha sifatida shakllanish jarayoni davom etmoqda va ushbu sohada koʻplab yangiliklar olib borilmoqda. Shunga qaramasdan frazeologiyaning yechilishi lozim boʻlgan muammoli qismlari, ushbu sohaning naqadar chuqur oʻrganish kerakligini yaqqol koʻrsatib bermoqda.

REFERENCES

1. Burger Harald. Idiomatik des Deutschen. Frankfurt am Main, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1973
2. Furkat Raxmatov (2021). ПЕДАГОГИКАДА МАНИҚ ИЛИМИ. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 1(4), 39-50.
3. Dilobar Abduxalilova, & Furkat Raxmatov (2021). WORTPAAREN IN DEUTSCHER UND USBEKISCHER SPRACHE UND IHR AUSDRUCK IN DER USBEKISCHEN SPRACHE. Academic research in educational sciences, 2 (CSPI conference 2), 162-169.
4. Dilobar Abduxalilova, Furqat Rahmatov, & Zumrad Xudayberdiyeva (2021). FRAZEOLOGIYADA GENDER MUAMMOSI. Academic research in educational sciences, 2 (6), 1339-1344. doi: 10.24412/2181-1385-2021-6-1339-1344
5. Dilobar Abduxalilova, Furqat Rahmatov, & Zumrat Xudayberdiyeva (2021). NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDA JUFT SO'ZLAR VA ULARNING O'ZBEK TILIDA IFODA ETILISHI. Academic research in educational sciences, 2 (6), 595-602. doi: 10.24411/2181-1385-2021-01092
6. Kuvonov, Z. (2021). Nemis tili lug'ati tarkibidagi o'zlashmalarning lingvistik va ekstralingvistik mohiyati. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 1(4), 31-38.
7. Razakova, Shahnoza (2021). Problems which occur in translating and theirs solutions. Research and Development, (6)
8. Razakova, Shahnoza (2020).Yoshlarda huquqiy madaniyat va ongni shakllantirishda fuqarolik tarbiyasining ahamiyati. Respublika ilmiy-amaliy konferentsiyasi, B.130-141.

THE MOST EFFECTIVE METHODS FOR LEARNING ENGLISH

Student of Andijan State Institute of Foreign Languages

Muzaffarova Iroda

E-mail: irodamuzaffarova07@gmail.com

Tel: +998999358910

ANNOTATION: This article outlines the most effective methods for learning English, such as immersive learning, task-based approaches, language exchange, and pronunciation practice. It emphasizes the importance of consistent practice, real-life application, exposure to native speakers, and learning from mistakes to improve fluency, comprehension, and overall communication skills in English.

Keywords: Immersive Learning, Task-Based Approaches, Language Exchange, Pronunciation Practice, Consistent Practice.

Learning English can be an exciting yet challenging journey, and there are several methods that can help learners improve their skills efficiently. Depending on your personal preferences, learning style, and goals, the approach you choose will play a crucial role in your language learning success. Below are some of the most effective methods for learning English.

1. **Immersive Learning-** Immersive learning is one of the most effective ways to acquire a new language. This method involves surrounding yourself with the language in real-life contexts. Whether you are living in an English-speaking country or using digital tools to immerse yourself in the language, the key is to be exposed to English constantly. Watching movies, listening to podcasts, reading books, and having conversations with native speakers are all examples of immersion. This method helps learners think in English, making communication smoother and more natural.

2. **Task-Based Learning-** Task-based learning emphasizes using English for practical purposes. Instead of focusing only on grammar rules or vocabulary, learners complete tasks such as writing emails, giving presentations, or having discussions in English. This approach encourages learners to use the language actively, which improves their ability to communicate in real-world scenarios. By completing tasks, learners also get immediate feedback on how they use the language in practice.

3. The Communicative Approach- The communicative approach prioritizes the ability to communicate effectively over simply mastering grammatical accuracy. This method focuses on developing speaking and listening skills by engaging in real-life communication. Activities like group discussions, role-playing, and collaborative projects are used to encourage active participation in conversations. It's particularly effective for learners who want to improve their fluency and conversational skills.

4. Online Learning Platforms- Online learning platforms such as Duolingo, Babbel, Memrise, and YouTube are great resources for self-paced learning. These platforms offer a wide range of interactive lessons, quizzes, and games to help learners improve their vocabulary, grammar, and listening skills. Some platforms even have speech recognition to help learners with pronunciation. They allow learners to study according to their own schedules, making them convenient for people with busy lives.

5. Language Exchange -Language exchange is an excellent method for practicing English with native speakers. Through language exchange programs or partnerships, learners can converse with English speakers while helping them learn their own native language. This mutual exchange is valuable because learners get to practice speaking and receive instant feedback from their partners. It also offers a cultural exchange, which enriches the learning experience.

6. Grammar and Vocabulary Focus - While communication is essential, having a solid understanding of grammar and vocabulary is important for clear expression. Learners should focus on mastering the basics of sentence structure, verb tenses, and frequently used vocabulary. Flashcards, vocabulary notebooks, and grammar exercises are great tools for reinforcing knowledge. Having a good grasp of these aspects makes it easier to communicate accurately and confidently.

7. Pronunciation Practice - English pronunciation can be difficult, especially with sounds that are not present in a learner's native language. Practicing pronunciation is essential for improving clarity and understanding. Learners should listen to native speakers and practice mimicking their pronunciation. Using language apps with speech recognition, watching videos, or repeating phrases can also help improve pronunciation. Paying attention to stress and intonation can make speech sound more natural.

8. Reading and Listening Comprehension - Regular reading and listening practice are essential for improving comprehension skills. Reading books, articles, or news in English helps expand vocabulary and expose learners to different writing styles. Listening to podcasts, audiobooks, or news in English also enhances listening comprehension. The more you expose yourself to different types of English content, the better you will understand both formal and informal language, as well as idiomatic expressions.

9. Consistent Practice - Consistency is key to mastering any language. It's important to practice English every day, even if it's just for a short period of time. Setting small, manageable goals can help maintain motivation. Whether it's reviewing vocabulary, practicing grammar, or having short conversations, regular practice will help reinforce learning and build long-term fluency.

10. Learning from Mistakes - Making mistakes is a natural part of the learning process. In fact, it's a great way to learn and improve. Learners should embrace their mistakes rather than fear them. Each error offers an opportunity to understand which areas need more attention. Constructive feedback, whether from teachers, language partners, or self-correction, helps learners progress faster. It's important to see mistakes as stepping stones rather than setbacks.

There is no single "best" method for learning English, as different methods work for different people. Combining various techniques can create a more well-rounded approach to language learning. Immersion, consistent practice, and real-life application are crucial for making steady progress. The key is to stay motivated, embrace mistakes, and enjoy the process of learning.

REFERENCES

1. Abdurakhmanov A., Akhmedov Q. *Uzbek Language and Literature*. Tashkent: "Ukituvchi", 1978.
2. Barkhudorov L.S., Shteiling D.A. *Grammar of the English Language*. Moscow: "Vysshaya Shkola", 1963.

3. Blokh M.Y. *A Theoretical Course of English Grammar*. Moscow: "Prosveshcheniye", 1982.
4. Buronov J. *Comparative Grammar of English and Uzbek*. Tashkent: "Ukituvchi", 1973.
5. Dadaboeva T. *English Grammar*. Tashkent: "Fan", 2007.
6. Jalolov J. *Methods of Teaching Foreign Languages*. Tashkent: "Ukituvchi", 1996.
7. Ilish B.A. *The Structure of Modern English*. Leningrad: "Prosveshcheniye", 1971.
8. Lofik L.L., Chakhayan L.P. *Readings in the Theory of English Grammar*. Leningrad: "Prosveshcheniye", 1981.

THE ROLE OF MEMORY AND REFLECTION IN “ON THE ROAD”

WRITTEN BY J. KEROUAC

Qodirova Maftuna Davron qizi

EFL teacher, UzSWLU, Tashkent, Uzbekistan

missdove93@gmail.com

Abstract: Jack Kerouac's *On the Road* is a masterful work that captures the spirit of the Beat Generation through travel, companionship, and the search for meaning in post-war America. The novel includes memories and reflections on the main themes that characterize the path of the main character Sal Paradise. This article explores how memory influences characters' views of their travels and encounters along the route. It also explores how memory influences character development and thematic depth, and sheds light on the complexity of identity and experience in the novel.

Keywords: *memories, reflection, self-discovery, identity, Beat Generation, nostalgia, motives*

Introduction

Jack Kerouac's classic 1957 novel *On the Road* captures the spirit of the American counterculture in the years following World War II. This article explores the evolution of the novel's characters, particularly Sal Paradise, and how memory and introspection relate to broader themes of despair, existential exploration, and self-discovery. Examining the structure, character's introspection, and memory use of novel, this paper investigates their impact on the narrative, philosophical, and spiritual elements as well as their application to solve generational concerns.

Main part

“On the Road” written by Jack Kerouac is often credited with describing the spontaneous and adventurous spirit of the Beat Generation. This work is about the travel of main protagonist Sal Paradise and his companions across America in search of freedom, meaning and self-identity. Although the physical journey lies at the heart of the novel, the deeper philosophical matters are explored through the character's memories and reflection. In this novel, memory means not only just remembering the past, but also a device for understanding the individual, experience, and addressing existential questions. Reflection functions to interpret life experiences on the road and coming to terms with the complexities of self-awareness.

Jack Kerouac starts the novel with the recollection of Dean Moriarty and his coming to the life of Sal Paradise: “I first met Dean not long after my wife and I split up. I had just gotten over a serious illness that I won't bother to talk about, except that it had something to do with the miserably weary split-up and my feeling that everything was dead. With the coming of Dean Moriarty began the part of my life you could call my life on the road.” (1957)

Nostalgia and the past

Sal Paradise's writings evoke nostalgia for simpler times, contrasting idealized memories with the complexities of his present situation, allowing readers to understand his motivations and inner surroundings.

Memory: A Storytelling Tool

On the Road's nonlinear structure captures the flux of memory. Sal's recollections merge with his current experiences, forming a tapestry of past and present. This narrative method focuses on how memories impact cognition and contribute to the development of broader themes of freedom and self-discovery.

Impact of Experiences

Sal's encounters on the road—friends, strangers, scenery—are important considerations. Each trip serves as motivation for personal growth and reflection. Encounters in Denver and San Francisco, for example, emphasize the power of travel, prompting him to question his identity and aspirations. What gives Kerouac his strength is the vividness of his memories. He remembers the names of places, the weather, details of sunrises and the peculiar comments of random companions. “He made all the characters and events a reflection of his own feelings.” (Benenaula & López, 2010, p. 30)

The road is a real and metaphorical search for meaning, but the rationale suggests that the answers they seek may be found in understanding their own memories and experiences rather than at the end of the road. Kerouac's depiction of memory and reflection prompts readers to ponder the nature of the search for identity and the elusive nature of personal fulfillment. Sal's relationship with Dean reflects her personal needs and motivations, contrasting religion's freedom with her desire for stability and connection. The novel critiques postwar America's unrestricted possibility, highlighting the conflict between freedom and self-fulfillment.

Conclusion

"On the Road" by Jack Kerouac explores themes of self-discovery, freedom, and existential exploration through the use of recollection and reflections as narrative devices. While introspection helps characters acquire self-awareness, goals, motives, and frustrations, recollection helps them establish their identities and reconcile their experiences. His observations enrich Sal Paradise's journey by enabling readers to comprehend the intricacies of both his character and the greater human condition. The importance of memory in identity formation and its literary impact are highlighted in this work.

References:

1. Brooks, David (October 2, 2007). "[Sal Paradise at 50](#)". *The New York Times*. Retrieved 16 April 2012.
2. Denis Tenesaca Benenaula & Diana Ramón López, "JACK KEROUAC'S ON THE ROAD AND ITS INFLUENCES ON THE 'BEAT GENERATION'". Thesis, UNIVERSIDAD DE CUENCA, 2010, 242 pages.
3. Kerouac, Jack. On the Road. Viking compass ed. New York, Viking Press, 1955 1957.
4. https://en.wikipedia.org/wiki/On_the_Road

YOSHLAR ORASIDA KITOBXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA "O'TKAN KUNLAR"NING O'RNI: ROMANNI YOSHLARNING ESTETIK TARBIYASIDA QO'LLASH IMKONIYATLARINI O'RGANISH

Qayumova Mushtariybonu Fazliddin qizi

Andijon davlat chet tillari instituti

ingliz tili va adabiyoti yo'nalish

2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola orqali yozuvchi bugungi kunda yosh avlod orasida keng ko'lamda targ'ib qilinayotgan kitobxonlikni yanada yuksaltirish, bu yo'lda o'zbek romanchiligini boshlab bergan Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanining tutgan o'rni haqida fikr yuritadi. Shu bilan kifoyalanib qolmay, ushbu romanning yoshlarning etikasi hamda estetikasiga qay usulda ta'sir qila olish imkoniyatlarini chuqur tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, qarorlar, romanning ahamiyati, estetik qarash.

KIRISH

Kitobxonlik va kitobsevarlik mustaqillik tufayli O'zbekistonimizda keng targ'ib qilinmoqda. Ayniqsa, oxirgi 4 yilda bu sohaga e'tibor yanada kuchaydi. Boisi, yurtboshimiz Sh. M. Mirziyoyev aytib o'tganlaridek: " Biz jamiyatimizda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha boshlagan ishlarimizni izchil

davom ettiramiz... ilmiy, badiiy, siyosiy adabiyotlarni ko'paytirish masalasiga alohida e'tibor beramiz".²¹⁹

Bundan ko'rinib turibdiki, kitobxonlik yoshlar tarbiyasi, ularning dunyoqarashini, ma'naviy faoliyatlarini o'stirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, XXI asrga kelib axborotlashgan jamiyatda yosh avlodning turli axborot xurujlariga berilishi global muammoga aylandi. Natijada zamonaviy axborot makonida yashayotgan yoshlarning kitobxonlik madaniyatidan yiroqlashuviga, ma'naviyatning, intellektual ongning qashshoqlashishiga, milliy-ma'naviy qadriyatlarning pasayishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois O'zbekistonda kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish Davlat siyosati darajasiga ko'tarildi va bu tizimni rivojlantirish uchun keng ko'lamda chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Ana shu masalaning nozik tomonini e'tiborga olgan, xalqimiz o'rtasida mutolaa madaniyatini shakllantirishni ko'zda tutgan holda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 12-yanvar kuni "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida" farmoyish berdilar. Chunki kitob o'qigan kishi undan chiqariladigan ijobiy xulosani ham o'z hayoti va faoliyatiga singdirib, undagi ezgu g'oyalarni jamiyat rivoji, oila farovonligi yo'lida targ'ib qila oladi. Zero, kitob mutolaasining jamiyat taraqqiyotida tutgan o'rni, yoshlar tarbiyasi va ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishidagi ahamiyati bugun yurtimizda amalga oshirilayotgan islohatlarda o'z tasdig'ini topmoqda.

NAZARIY ASOSLAR

Yuqorida keltirib o'tilgan ma'lumotlardan kelib chiqadigan bo'lsak, yosh avlod tarbiyasining eng muhim jarayoni kitobxonlik bilan chambarchas bog'liq. Shu o'rinda biz o'tgan asr adabiyotiga ehtiyoj sezamiz. Masalan, o'zbek romannavisligining ilk va yorqin namunasi bo'lmish Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani. Ushbu asar yoshlarning yetuk, ma'nan barkamol bo'lib voyaga

²¹⁹ Sh. M. Mirziyoyev. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish- xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir// Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. - Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2018.- B.220.

yetishlarida juda katta tarbiyaviy ta'sir kuchiga ega hisoblanadi. Chunki asar boshdan oxir milliy rux bilan sug'orilgan. U XIX asr II yarmidan o'zbek xalqi hayotining qomusidir.

Asar boshidanoq yozuvchining obraz yaratish mahoratiga, so'zlarni qo'llash san'atiga, portret chizishdagi ustaliliga lol qolamiz. Otabek huzuriga kelgan Rahmat va Xomidning portretini yozuvchi quyidagicha tasvirlaydi:

"...Bu ikki kishining bittasi: gavdaga kichik, yuzga to'la, ozroqqina soqol, murtli, yigirma besh yoshlar chamali bir yigit bo'lib, Marg'ilonning boylaridan Ziyo shohichi deganning Rahmat otliq o'g'lidir; ikkinchisi: uzub bo'yli, qora cho'tir yuzli, chog'ir ko'zli, chuvoq soqol, o'ttiz besh yoshlarda bo'lgan ko'rimsiz bir kishi edi".²²⁰

Parchani o'qir ekanmiz, xuddi musavvir chizgan tasvirni tomosha qilgandek obrazlar ko'z oldimizda birin-ketin namoyon bo'la boshlaydi. Bundan tashqari, Yusufbek hoji bilan Otabek o'rtasida bo'lib o'tgan suhbatda ota-bola orasidagi muomala-munosabar odobi, sharqona axloq me'yorlari juda go'zal, ta'sirli va hayajonli ifodalangan.

NATIJALAR

Asarni mutolaa qilish jarayonida yoshlar nafaqat o'tgan asr hayot tarzi, tashvishlari, yo'qchiligu-qiyinchiliklaridan xabardor bo'lishadi, balki bugungi kunda ko'p hollarda ko'ngilni xira qilayotgan vaziyatlarga silliq yechimga ega bo'lishadi. Masalan, Yusufbek xojining o'g'liga murojaati, istihola bilan Otabekni chaqmoq urgandek holatga tushiradigan yangilikni uzoqda boshlab aytmoqchi bo'lgani, bunga javoban Otabekning nihoyatda bosiqlik bilan munosabatda bo'lganligini faqatgina bizga xos deb ayta olamiz. Betgachoparlik, ota-ona izniga bo'ysunmaslik bizning axloqimizga butunlay yot. Bugungi yoshlar ota-bobolarimiz qanchalik shirinso'z, xalim, har bir so'zni aql tarozisida o'lchab ishlatganliklarini manashunday nodir asalar orqali o'rganib olishlari darkor. Xolbuki, ba'zi yoshlar orasida jargon va varvar so'zlarni ishlatish urf bo'lgan. Bu bilan o'zlarini zamon

²²⁰ Abdulla Qodiriy, " O'tkan kunlar" , Toshkent, 1995y, B.8.

bilan hamsanafdek ko'rsatishga urinishadi. Aslini olib qaraganda, bu ularning mutolaasizlik chuquriga botganliklarining yaqqol isbotidir.

MUNOZARALAR

Shuni xulosa qilishimiz mumkinki, Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani bizni nafaqat oldingi davr bilan tanishtiradi, balki, bugungi kunda dolzarb masalalardan biriga aylangan ota-bola, yoki ona-bola, er va xotin munosabatlarida yo'l qoyilayotgan xatoliklarni oldini olishga yo'l ochadi. Ushbu asar bir tarafdin badiiy tasvir vositalari orqali kitobxonlarni yanada kitobxonlik ummoniga g'arq qilsa, boshqa bir tarafdin ularni vaqtini unumli o'tkazib, ham etik, ham estetik tarafdin tarbiyalaydi, hattoki, so'zlashuv, muomala madaniyatigacha qamrab olgan. Ko'pchilik o'ylashi mumkin, o'tgan asrdagi yozuvlar qanday qilib bugungi kun yoshlarini tarbiyalay oladi deb, bu asar nafaqat bugungi kun, balki kelajak avlodni ham tarbiyalash kuchiga egaligiga uni o'qigan kitobxon allaqachon amin bo'ladi.

QO'LLANILGAN MANBAALAR RO'YXATI

1. Abdulla Qodiriy, " O'tkan kunlar" , Toshkent, 1995y, B.8.
2. Xabibullayev. A. Adabiy manbaashunoslik va matnshunoslik, Toshkent davlat Sharqshunoslik instituti, 2000y. B.102.
- 3.Sh. M. Mirziyoyev. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish- xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir// Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. - Toshkent:" O'zbekiston" NMIU ,2018.- B.220.

INGLIZ TILI VA O'ZBEK TILLARIDA QISQARTMALARNING QIYOSIY TADQIQOTI

Umaraliyeva Robiya Ulug'bek qizi
Andijon davlat chet tillar instituti
talabasi

Annotatsiya : Ushbu maqolada qisqartmalarning turlari haqida gap boradi. Qisqartma soʻz yoki iboraning qisqartmasi orqali hosil boʻlgan va bosh harflarning alifbo nomi yoki unga kiritilgan soʻzlarning boshlangʻich tovushlari bilan oʻqiladigon soʻz hisoblanadi. Qisqartmalar dunyoning istalgan tilida uchraydi va katta roʻl oʻynaydi.

Kalit soʻzlar: akronym, initialism, klipping, blending, aferezis, apakopa, sinkopa.

Qisqartmalar foydalanuvchilarga qulaylik tugʻdiradi. Qisqartma soʻzlarning bosh harflarini yoki maʼlum qismlarini olib qoshish bilan hosil qilingan soʻzlardir. Qisqartma soʻzlar barqaror soʻz birikmalari komponentlarining bosh harflarini yoki maʼlum qismlarini[1:] olib qoʻshish bilan hosil qilingan soʻzlar hisoblanadi. Masalan XTB-Xalq taʼlimi boshqarmasi, fil-fak=filologiya fakulteti. Qisqartma soʻzlar nutqda ixchamlikka erishish zarurati bilan, dastlab, yozma nutqda paydo boʻladi va faol qoʻllanishi natijasida, keyinchalik, ogʻzaki nutqqa ham oʻtadi.

Qisqartma otlar tuzilish jihatdan quyidagicha boʻladi.

- 1) Qisqartirilayotgan soʻzlarning tovushlaridan tuziladi BMT (Birlashgan millatlar tashkiloti) XXR (Xitoy Xalq Respublikasi) DTM (Davlat test markazi)
- 2) Qisqartirilayotgan soʻzning bosh qismi va keyingi soʻzlarning birinchi tovushlaridan ToshDIU (Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti) OʻzFA (Oʻzbekiston Fanlar Akademiyasi)
- 3) Birinchi sozning bosh qismi va keyinqi soʻz toʻliq olinadi. Pedkollej (pedagogik kollej) pedamaliyot (pedagogik amaliyot)
- 4) Soʻzlarning bosh qismlaridan Toshuniversmag (Toshkent Universal magazini)

Oʻzbek tilida qisqartmalarning quyidagi koʻrinishlari mavjud.

1. Harbiy qisqartmalar TTZ (Toshkent traktor zavodi) [2:] TDPU (Toshkent davlat pedagogika universiteti) BMT (Birlashgan Millatlar tashkiloti)
- 2 Boʻgʻinga teng qismlardan tuzilgan aralash qisqartmalar: FarDU (Fargʻona davlat universiteti) OʻzMU (Oʻzbekiston Milliy universiteti)

Qisqartma otlar Abbreviaturalar deb nomlanadi. Shuni ta'kidlash kerakki qisqartirish yangi soz yasash emas, chunki qisqartirish faqat so'zning shakliga oid bo'lib ma'noga ta'sir etmaydi.

Abbreviatura Qisqartirish so'z brikmasining boshlang'ich elementlaridan so'z yasash jarayoni va natijasidir. Qisqartirish uzunroq so'z yoki iboraning bir qismini tushirish natijasida hosil bolgan so'z.

Qisqartirishning 2ta turi bor. Grafik qisqartmalar va Leksik qisqartmalar.

Grafik qisqartmalar faqat yozma nutqda so'z va so'z turkumlari qisqariladi va og'zaki nutqda esa to'liq shakilda qollaniladi.

Hafta kunlari va oylar: Sun, Tue, Oct, Dec,

Aqshdagi shtatlari: Alas, CA, TX

Murojaat shakllari: Mr, Mrs, Dr

Ilmiy darajalari: BA, BSc, MA, MSc, MBA, PHD

Harbiy unvonlar: Col o'lchov birliklari: ft, km

Lotin qisqartmalari: p.a, ibid., viz

Internet qisqartmalar: BTW, FYI, TIA, AFATK, TWIMC, MWA

Leksik qisqartmalar (abbreviatura) yozma va og'zaki nutqda so'z turkumining qisqarilishi

Initialism so'zlarning birinchi harfi olinadi harfma harf aytiladi. FBI(Federal Bureau of Investigation), CEO (Chief Executive Officer), BBC(bi:bi:ci:), S.O.S (es'ou'es)-Save Our Souls.

Akronym agar qisqartirilgan yozma shakl oddiy inglizcha so'z kabi o'qilishi mumkin bo'lsa va inglizcha so'z kabi eshitilsa u bitta so'z sifatida aytiladi. NASA(National Aeronautics and Space Administration), [3:142] UNO (United Nations Organisation), SALT (Strategic Arms Limitation Talks).

Klipping -bu turda so'zning bosh qismi tushadi yoki ikkala qismi butunligicha qoladi.[4:61]

1)birinchi klipping(aferezis) So'zning birinchi bo'g'ini tushib qoladi. Defend-fend, history-story, omnibus-bus, example-sample, telephone-phone

2) sinkopa-soʻzning oʻrtasi qirqiladi, oʻrtada harf yoki urgʻusiz boʻgʻinni olib qisqartiriladi. Market-mart, spectacles-specs

3) apacopa-soʻzning oxirgi soʻzi yoki boʻgʻini tushib qoladi [5:104]

4) aralash turi-aferezis va apakopa birlashtirilishi va prototipning oʻrta qismi saqlanib qolgan holda qisqartirilgan soʻzlar masalan: influenza -flu, refrigerator-fridge, detective-tec

Blending bu turda ikki soʻzning qismlarini birlashtirib, bitta soʻz hosil qiladi. smog=smoke+fog, brunch=breakfast+lunch, cablegram=cable+telegram

Qoʻshma soʻzlar tematik guruhlariga boʻlinadi.

Axborot texnologiyalari: teleputer<television+computer, webcam<web+camera, netaholic<internet+alcoholic

Iqtisodiyot:

ecology+economics=ecolonomics

slow+inflation=slowflation

Adabiyot va sanʼat:

Drama+comedy=dramedy

Tilshunoslik: Spanish+English=Spanish

Hindi+English=Hindlish

Geographical names: [6:100]

California+Mexico=Calixico

Foydalanilgan adabiyotlar

1 Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi 2000-2005.

2 Oʻzbek tilining amaliy grammatikasi Toshkent 2018 p:57.

3 I.V.Arnold. The English word M.1986 P.142.

4 Dr.Rami Hamdallah 1992.p 61.

5 Marchand H. Studies in Syntax and word -Formation 1974p.104.

6 Rayevskaya N.M English Lexicology 1976-p.100.

ISPAN TILINI O‘QITISHDA INTEGRATIV YONDASHUV: YANGI IMKONIYATLAR VA YONDASHUVLAR

Safarova Nodira
O‘zbekiston davlat jahon tillar universiteti
tayanch doktoranti
Toshkent, O‘zbekiston
E-mail: nodirasafarova806@gmail.com
Tel: (95) 035 74 91

Annotatsiya. Ushbu maqolada ispan tilini o‘qitishda integrativ yondashuvning ahamiyati va uning ta’lim jarayoniga tatbiq etilishining yangi imkoniyatlari hamda usullari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim tizimida chet tillarini o‘qitishning samaradorligini oshirish maqsadida integrativ yondashuvning o‘rni va roli muhokama qilinadi. Maqolada ispan tili o‘qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar, innovatsion metodlar va texnologiyalar taqdim etiladi. Shuningdek, integrativ yondashuvning ispan tili o‘qitish jarayoniga joriy etilishi natijasida erishilgan yutuqlar va mavjud muammolar ko‘rib chiqiladi.

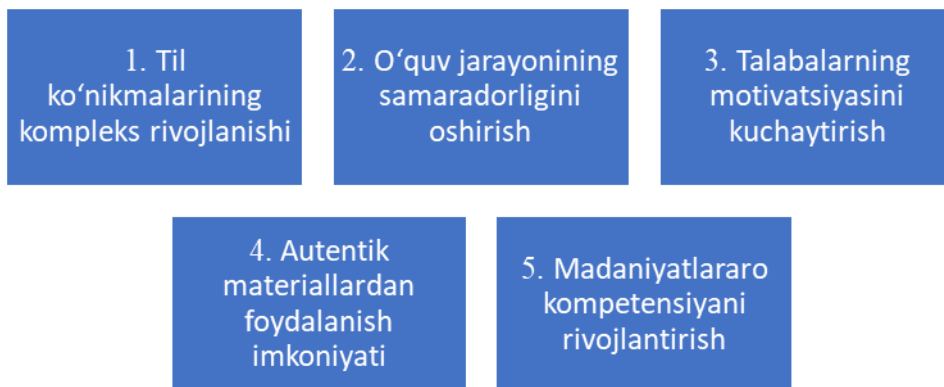
Kalit so‘zlar: ispan tili o‘qitish, integrativ yondashuv, innovatsion metodlar, til kompetensiyasi, kommunikativ ko‘nikmalar, madaniyatlararo muloqot, zamonaviy ta’lim texnologiyalari, til o‘rganish strategiyalari, autentik materiallar, baholash usullari.

Globallashuv jarayonlari va xalqaro aloqalarning kengayishi natijasida chet tillarini o‘rganishga bo‘lgan talab tobora ortib bormoqda. Bu o‘z navbatida ta’lim tizimida chet tillarini, jumladan ispan tilini o‘qitish metodikasini takomillashtirishni taqozo etadi. Zamonaviy pedagogikada integrativ yondashuv til o‘qitishning samarali usullaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

Integrativ yondashuv - bu turli fanlar, bilim sohalari va ko‘nikmalarni bir-biri bilan uzviy bog‘lagan holda o‘qitish usuli hisoblanadi. Ispan tili o‘qitishda bu yondashuv tilning turli aspektlarini (grammatika, leksika, fonetika) va til ko‘nikmalarini (o‘qish, yozish, tinglab tushunish, gapirish) bir-biri bilan bog‘liq holda o‘rgatishni nazarda tutadi.

Rossiyalik olim E.N. Solovova ta'kidlaganidek, *“Integrativ yondashuv til o‘rganuvchilarga tilni yaxlit tizim sifatida idrok etish imkonini beradi va ularning kommunikativ kompetensiyasini samarali rivojlantiradi”* [1].

Integrativ yondashuvning afzalliklari

Ispan olimi Javier Zanón o‘zining **“La enseñanza del español mediante tareas”** asarida shunday yozadi: *“Integrativ yondashuv orqali talabalar nafaqat til strukturalarini, balki ularning real hayotdagi qo‘llanilishini ham o‘rganadilar”* [2].

Integrativ yondashuvni qo‘llash usullari

1. Loyiha asosida o‘qitish: loyiha asosida o‘qitish usuli talabalarning mustaqil izlanishi va ijodiy faoliyatini rag‘batlantiradi. Masalan, *“Ispaniya madaniyati”* mavzusida loyiha tayyorlash jarayonida talabalar matn tuzish, taqdimot qilish, audio-video materiallar bilan ishlash kabi turli ko‘nikmalarni rivojlantiradilar.

2. Vazifaga asoslangan o‘qitish (Task-based learning): bu usul talabalarni real hayotiy vaziyatlarga yaqin bo‘lgan muammolarni hal qilishga yo‘naltiradi. O‘zbekistonlik metodist olim S. Matchanov ta'kidlaganidek, *“Vazifaga asoslangan o‘qitish talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda samarali usul hisoblanadi”* [3].

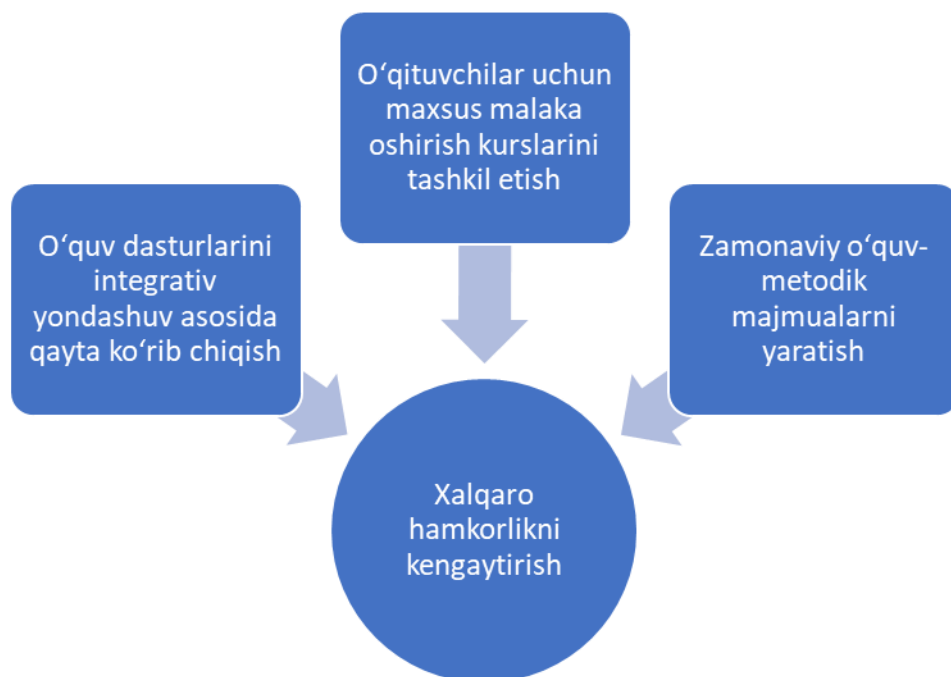
3. Kontentga asoslangan o‘qitish (Content-based instruction): bu yondashuv orqali ispan tili boshqa fanlar mazmuni bilan birgalikda o‘rgatiladi. Masalan, tarix, adabiyot yoki geografiya mavzularini ispan tilida o‘rganish. Bu usul tilni o‘rganish jarayonini yanada mazmunli va qiziqarli qiladi. Amerikalik olim Donna Brinton shunday yozadi: *“Kontentga asoslangan o‘qitish talabalarga tilni haqiqiy kontekstda qo‘llash imkoniyatini beradi va ularning kognitiv rivojlanishiga yordam beradi”* [4].

4. Texnologiyalardan foydalanish: zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari integrativ yondashuvni amalga oshirishda katta imkoniyatlar yaratadi. Masalan, onlayn platformalar, mobil ilovalar, virtual reallik texnologiyalari til o‘rganish jarayonini interaktiv va samarali qiladi. Rus olimi P.V. Sysoev ta’kidlaganidek, *“Zamonaviy texnologiyalar til o‘rganuvchilarga autentik materiallar va real kommunikativ vaziyatlar bilan ishlash imkonini beradi”* [5].

Integrativ yondashuvni qo‘llashda quyidagi jihatlarga e’tibor qaratish lozim.

- o‘quv dasturini to‘g‘ri rejalashtirish;
- o‘qituvchilarning malakasini oshirish;
- baholash tizimini takomillashtirish;
- resurslarni to‘g‘ri tanlash va yaratish.

Ispaniyalik olim Lourdes Ortega shunday yozadi: *“Integrativ yondashuvni samarali qo‘llash uchun o‘qituvchilar nafaqat til bilimiga, balki pedagogik va texnologik ko‘nikmalarga ham ega bo‘lishlari kerak”* [6]. O‘zbekistonda chet tillarini o‘qitishga katta e’tibor qaratilmoqda. Shu bilan birgalikda ispan tili ham tobora ommalashib bormoqda. Integrativ yondashuvni qo‘llash orqali ispan tili o‘qitish sifatini yanada oshirish mumkin. Buning uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

O'zbekistonlik olim G. Bakieva ta'kidlaganidek, *"Integrativ yondashuv asosida chet tilini o'qitish nafaqat til ko'nikmalarini, balki talabalarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi"* [7].

Xulosa

Ispan tilini o'qitishda integrativ yondashuv qo'llash bir qator afzalliklarga ega. Bu yondashuv orqali talabalarning til ko'nikmalari kompleks rivojlanadi, o'quv jarayoni samaradorligi oshadi va talabalarning motivatsiyasi kuchayadi. Integrativ yondashuv til o'rganishni hayotiy vaziyatlar bilan bog'lash, fanlararo aloqalarni o'rnatish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkonini beradi. Biroq, bu yondashuvni samarali qo'llash uchun o'qituvchilardan yuqori malaka, puxta rejalashtirilgan o'quv dasturi va tegishli resurslar talab etiladi. O'zbekistonda ispan tilini o'qitishda integrativ yondashuvni joriy etish uchun tizimli islohotlar va innovatsion yechimlar zarur.

Kelajakda ushbu yo'nalishda quyidagi tadqiqotlarni o'tkazish maqsadga muvofiq:

- O'zbekiston sharoitida ispan tilini o'qitishda integrativ yondashuvning samaradorligini baholash;

- integrativ yondashuv asosida yaratilgan o'quv materiallarining sifatini tahlil qilish;
- o'qituvchilarning integrativ yondashuvni qo'llash bo'yicha kompetensiyalarini o'rganish;
- integrativ yondashuv asosida talabalarning til o'zlashtirish dinamikasini kuzatish.

Xulosa qilib aytganda, ispan tilini o'qitishda integrativ yondashuv qo'llash zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb talablaridan biridir. Bu yondashuv orqali nafaqat til ko'nikmalarini, balki XXI asr uchun zarur bo'lgan keng qamrovli kompetensiyalarni ham shakllantirish mumkin. O'zbekistonda ispan tili o'qitish sifatini oshirish uchun integrativ yondashuvni joriy etish va rivojlantirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bakieva, G. (2020). Инновационные подходы к преподаванию испанского языка в Узбекистане. Ташкент: Fan va texnologiya.
2. Brinton, D.M., Snow, M.A., & Wesche, M.B. (2003). Content-based second language instruction. Ann Arbor: University of Michigan Press.
3. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). CLIL: Content and language integrated learning. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Ellis, R. (2003). Task-based Language Learning and Teaching. Oxford: Oxford University Press.
5. Kumaravadivelu, B. (2006). Understanding language teaching: From method to postmethod. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
6. Ortega, L. (2009). Understanding second language acquisition. London: Hodder Education.
7. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. (2014). Approaches and methods in language teaching. Cambridge: Cambridge University Press.

8. Zanón, J. (1999). La enseñanza del español mediante tareas. Madrid: Edinumen.
9. Соловова, Е.Н. (2018). Методика изучения иностранного языка: продвинутый курс. Москва: АСТ.
10. Сысоев, П.В. (2012). Информационно-коммуникационные технологии и лингвистическое образование. Москва: Либроком.

ISPAN TILDA SOMATIK BIRLIKLARNING PRAGMATIK QO‘LLANILISHI

Shabanova Sevinj Djumaliyevna

O‘zDJTU tayanch doktoranti

e-mail:sevinj8888@mail.ru

Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya: Mazkur maqolada ispan tilida somatik birliklarning pragmatik qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Insonning sezgi-motor tajribalariga asoslangan holda, til va tana o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganilib, somatik birliklarning semantik va frazeologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada somatik birliklarning o‘ziga xos pragmatik funksiyalari, ularning tarjima va madaniy kontekstga bog‘liqligi, shuningdek, ispan tilining mintaqaviy lahjalari bilan bog‘liq variatsiyalariga e‘tibor qaratilgan. Ushbu maqola lingvistika va frazeologiya sohasida tadqiqot olib borayotganlar uchun foydali manba bo‘lib, tilning semantik va pragmatik jihatlarini tushunishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: Til va tana, pragmatika, somatizmlar, emotsional ifoda, madaniy kontekst, frazeologik birliklar

Inson o‘z atrofidagi sezgi xususiyatlarini qabul qilish orqali muayyan joyda o‘zini joylashtirish qobiliyatiga ega, shuningdek, ushbu sezgi-motor tizimlari yordamida o‘zini ifodalay oladi. Tana, yoki aniqroq aytganda, sezgi-motor tizimi, til mexanizmlarining shakllanishining manbai bo‘lib, fonetik jarayonning asosiy qismi hisoblanadi. Bu jarayonlar fonetik sikl orqali amalga oshadi, bunda tovush ishlab chiqarish va ichki eshitish tizimi ishtirok etadi, bu esa fikrni yozma shaklda

kodlashga imkon beradi. Bu jarayon til va tana o'rtasidagi munosabatni aks ettiradi.

Til jarayonida biz doimiy ravishda jismoniy tajribalarimizni ifodalash va ularga bog'lanish jarayonini boshdan kechiramiz. Ya'ni, biz doim harakatlarimiz orqali istaklarimiz, ehtiyojlarimiz va hissiyotlarimizni qondirishga intilamiz. "Tilning somatik yo'nalishi hech qachon to'xtamaydi va insonning jismoniy va hissiy olamini ifodalash uchun imkoniyat yaratadi. Biroq, til har doim bu imkoniyatni taqdim eta olmaydi, shuning uchun biz nutqimizda ifodali, kuchli va ta'sirchan nutq shakllarini yaratish uchun turli vositalardan foydalanamiz". (4) Bular qatoriga evfemizmlar, qarg'ishlar, undov so'zlar, hayrat ifodalari hamda ba'zi grammatik shakllar, masalan, hozirgi zamon fe'llari kiradi. Bu fe'llar doimiylik, rasmiylik yoki kelajakdagi voqealarni ifodalash uchun ishlatilishi mumkin.

Bundan tashqari, biror semantik maydon muayyan jismoniy hodisalarga bog'liq bo'lsa, bu somatik komponentlarning ko'plab turli ma'no tuslarini ifodalash imkonini yaratadi. Ana shu iboralar somatizmlar deb ataladi. Somatizmlar semantik xilma-xillikni ifodalovchi ajoyib lingvistik hodisalardan biridir. Somatik yoki somatofor iboralar inson tanasi va hissiy tajribalarining semantik maydonlarga ta'sirini aks ettiradi.

Somatik birliklar — bu til birligining inson tanasi va uning a'zolariga oid bo'lgan so'zlar va iboralardir. Ispan tilida somatik birliklar ko'pincha ma'no va kontekstga qarab turlicha pragmatik vazifalarni bajaradi. Ular, asosan, emotsional va kognitiv holatlarni ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

Somatik Birliklarning Turlari

Zoonimlar: Hayvonlar bilan bog'liq bo'lgan birliklar, masalan, "león" (sher) yoki "perro"(it).

Anatomik atamalar: "cabeza" (bosh), "corazón" (yurak) kabi so'zlar.

Somatizmlar dastlab somatik tasvirlar orqali shakllangan bo'lib, ular bevosita inson tanasi va hissiyotlariga bog'liq. Masalan, inson biror bayramga ta'sirchan munosabat bildirsa va bu hodisa unga yoqimli hissiyotlar, shuningdek,

iliqlik yoki tekstura orqali tasvirlanadigan qulaylik hissini uyg'otsa, bu somatik javob berishning tabiiy shakli hisoblanadi.

Somatizmlar yuqori chastotali va keng qo'llaniladigan iboralar bo'lib, tilning yozma va og'zaki shakllarida muhim rol o'ynaydi. Somatizmlar ko'pincha metaforik yoki metonimik ma'nolarga ega bo'lib, ular orqali insonning jismoniy tajribalari va hissiyotlari ifodalanadi. Masalan, "ko'ngli toza" iborasi insonning samimiyligini ifodalasa, "qo'l uchida" iborasi biror narsani ehtiyotkorlik bilan bajarishni anglatadi.

Somatizmlar tilning frazeologik boyligini oshiradi va insonning jismoniy tajribalari bilan bog'liq bo'lgan ma'nolarni ifodalashga yordam beradi. Ular tilning ifodali vositalarini boyitadi va nutqning ta'sirchanligini oshiradi. Somatizmlar orqali insonlar o'z hissiyotlari, kayfiyatlari va munosabatlarini yanada aniqroq va ta'sirli ifodalay oladilar.

Somatizmlarni o'rganish orqali tilning mumkin bo'lgan konfiguratsiyalari haqida shuni isbotlaymizki, ularning semantik diversifikatsiya tamoyillari til tizimida shubhasiz qabul qilinadi va ular hech qanday rad etishga duchor bo'lmaydi. "Somatik iboralarning asosiy mohiyati ramziy va indikativ mazmun bilan bog'liq bo'lib, "multiword expressions" (ko'p so'zli iboralar) doirasida, ya'ni kollokatsiyalar va paremiya shaklida ham uchraydi. Bu iboralar doimiy ravishda o'zgarishi mumkin bo'lsa-da, ularning tipik shakli yoki andozasi doirasida tanib olinishi zarur". (1).

Ushbu til hodisalari til orqali ifodalanuvchi konvensional tasvirlarning mukammal namunasi hisoblanadi. Dunyo haqida dastlabki axborot mavjud bo'lishi mumkin, ammo tarjima jarayoni oldindan tilning universalizatsiyasiga bo'ysundirilgan holda belgilanadi.

Inson o'z atrofidagi sezgir xususiyatlar orqali o'zining aniq joylashuvini belgilash qobiliyatiga ega bo'lib, bu bilan birga, ushbu sezgi mexanizmlaridan foydalanib o'zini anglash imkoniyatiga ham egadir. Tana, yoki aniqroq aytganda, sezgi-motor tizimi til mexanizmlarini shakllantirishning boshlang'ich manbai bo'lib, butun fonetik jarayonning markaziy qismi hisoblanadi.

Tilning ushbu fonetik jarayonlari fonetik sikl orqali amalga oshiriladi, bunda tovush hosil qilish jarayoni va ichki eshitish tizimi muhim rol o'ynaydi. Ichki eshitish tizimi turli akustik belgilarni qayta ishlaydi va ularni yozma fikr sifatida kodlash imkonini beradi. Ushbu jarayon, eng avvalo, til va tana o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aks ettiradi. (2)

“Qisqa o'qish-yozish” nazariyasiga ko'ra, normal va kognitiv jihatdan past bo'lgan shaxslarning til ishlab chiqarish jarayonlarini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, barcha insonlar avval sezgi-motor mexanizmlariga ega bo'lib, keyinchalik esa ushbu ma'lumotlarni abstrakt fikrlash orqali qayta ishlash qobiliyatini rivojlantiradilar. Bu jarayon vaqt o'tishi bilan tildagi abstrakt tizimlar doirasida semantik kengayish orqali rivojlanadi.

Til, ko'p jihatdan, tanadan ajralib chiqqan fenomen hisoblanadi. Shunday bo'lsa-da, til tarkibida tananing ayrim sezilmas tuzilmalari saqlanib qolgan bo'lib, bular somatizmlar deb ataladi. “Somatizmlar insonning hissiy va sensor-motor tajribalarini semantik nuqtai nazardan bog'lash imkonini beruvchi muhim resurslardir. Bu resurslar inson ongining tildagi semantik ifodalarni oson va tabiiy yo'l bilan tashkil etishini ta'minlaydi. Shu tariqa, somatik strukturalar abstrakt ma'no tuzilmalari bilan o'zaro bog'lanib, semantik qidiruv nuqtalarini shakllantiradi” (3).

Ispan tilida somatik birliklarni o'rganishda ham turli qiyinchiliklar mavjud.

Quyida asosiy qiyinchiliklar va ularning sabablari keltirilgan:

1. Frazologik va metaforik xususiyat

Ispan tilidagi somatik birliklar ko'pincha metaforik ma'noga ega bo'lib, ularni so'zma-so'z tarjima qilish qiyin. Masalan:

“Tener dos dedos de frente” – so'zma-so'z “peshonada ikkita barmoq bor” degani, lekin ma'nosi “aqlli bo'lmoq” yoki “fahm-farosatga ega bo'lmoq”.

“No tener pelos en la lengua” – so'zma-so'z “tilida tuk yo'q”, lekin ma'nosi “o'z fikrini ochiq aytish”.

Bu kabi iboralar ispan tiliga yangi bo'lgan o'quvchilar uchun qiyinchilik tug'diradi.

2. Kontekstga bog‘liqlik

Ko‘plab somatik birliklar faqat ma’lum kontekstda ishlatiladi va har doim ham umumiy tushuncha bilan mos kelmaydi. Masalan:

“Echar una mano” (“qo‘l uzatish”) (5) – yordam berish ma’nosida ishlatiladi.

“Ser uña y carne” (“tirnoq va go’sht bo‘lish”) – juda yaqin do‘stlar haqida aytiladi.

Bunday iboralarni har doim kontekstga qarab tushunish talab etiladi.

3. Polisemiya va sinonimiya muammolari

Ba’zi somatik birliklarning turli kontekstlarda turlicha ma’nolari bo‘lishi mumkin, bu esa o‘quvchilarga qiyinchilik tug‘diradi. Masalan, **“mano”** (**qo‘l**) so‘zi ispan tilida juda ko‘p idiomalarda uchraydi:

“Estar en buenas manos” – yaxshi qo‘llarda bo‘lish, ya’ni ishonchli kishining qo‘lida bo‘lish.

“Llevar las riendas” – tizginni ushlab turmoq, ya’ni biror narsani boshqarish.

Bu yerda **“manos”** (**qo‘llar**) va **“riendas”** (**tizgin**) turli vaziyatlarda boshqaruv va himoya ma’nosini anglatadi.

4. Madaniy farqlar va o‘ziga xosliklar

Somatik birliklar madaniyatga bog‘liq bo‘lgani uchun ispan tilida ishlatiladigan ko‘plab iboralar boshqa tillarga to‘g‘ri kelmaydi yoki ular bilan taqqoslash qiyin bo‘ladi. Masalan:

“Estar con el agua al cuello” – so‘zma-so‘z “suv bo‘yingacha bo‘lish”, ya’ni juda qiyin vaziyatda qolish.

“No tener ni pies ni cabeza” – so‘zma-so‘z “oyoq ham, bosh ham yo‘q”, ya’ni mantiqsiz gap yoki holatni anglatadi.

Bu iboralar boshqa tillarga tarjima qilinganda yoki o‘rganilganda, madaniy o‘ziga xosliklarini tushunish kerak bo‘ladi.

5. Ispan tilining mintaqaviy lahjalari va variatsiyalari

Ispan tilining turli mamlakatlardagi variantlarida somatik birliklarning turlicha qo‘llanilishi mavjud. Masalan:

“Tomar el pelo” (soʻzma-soʻz “sochni olish”) – Ispaniyada kimnidir aldash yoki masxara qilishni bildiradi.

“Estar frito” (soʻzma-soʻz “qovurilgan boʻlish”) – Argentinada charchaganlikni, baʼzan esa muammoga duch kelganlikni bildiradi.

Demak, ispan tilida somatik birliklarni oʻrganishda bu mintaqaviy farqlarni ham inobatga olish kerak.

Ispan tilida somatik birliklarning pragmatik qoʻllanilishi bir nechta jihatdan namoyon boʻladi (6):

Emotsional ifoda: Somatik birliklar koʻpincha his-tuygʻularni ifodalashda ishlatiladi. Misol uchun, “me duele el corazón” (yuragim ogʻridi) iborasi sevgi yoki qaygʻu hissini bildirishi mumkin.

Kognitiv kontekst: Ular fikrlarni aniqroq ifodalash uchun ishlatiladi. Masalan, “ver las cosas con otros ojos” (boshqa koʻz bilan koʻrish) iborasi, yangi nuqtai nazar olishni anglatadi.

Madaniy kontekst: Somatik birliklar koʻpincha madaniy anʼanalar bilan bogʻliq boʻladi. Ular xalqning urf-odatlarini aks ettiradi va shuning uchun tilning madaniy jihatlarini oʻrganishda muhimdir.

Somatik birliklar ispan tilida nafaqat til birligi sifatida, balki emotsional va kognitiv jarayonlarni ifodalovchi kuchli vosita sifatida ham xizmat qiladi. Ularning pragmatik qoʻllanilishi tilning boyligini oshirib, muloqotda aniqroq va chuqurroq maʼnolarni etkazishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Rodriguez, P. R. (2023).** “Tarjimada frazeologik idrok: Oziq-ovqat bilan bogʻliq feʼl iboralari holati”.
2. **Koselleck, R. (2023).** *Tushuncha tarixi: Siyosiy va ijtimoiy til semantikasi va pragmatikasi boʻyicha tadqiqotlar.*
3. **Faxardo, L.A.M. (2021).** *Venesuela ispan tilidagi somatik frazeologizmlar: Tadqiqot holati va lingvistik, metaforik hamda pragmatik tahlil.*
4. **Kanosa, E.A.V. (2023).** *Tana tili: Xulq-atvorning somatik kalitlari.*

5. **Maripjonov Begali Sherali o'g'li (2024).** *Ingliz va o'zbek tillarida o'xshatishlar va ularning tahlili. Yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi*, Tom 2, № 36.

6. **Shabanova Sevinj Djumaliyevna (2024).** *“Ko'z” leksemasining sotsiopragmatik xususiyatlari. Central Asian Journal of Education and Innovation*, 3 (6-2), 122-126.

PRAGMATIC FEATURES OF UZBEK AND ENGLISH ADVERTISING SLOGANS

Sherkulova Makhliyo Khasan kizi

Doctoral student

UzSWLU

mahliyo0707@mail.ru

+998901534270

Abstract: This article examines the pragmatic characteristics of advertising slogans in English and Uzbek, focusing on linguistic and communicative strategies that influence consumer behavior. Through a qualitative methodology incorporating comparative and content analysis, the study categorizes slogans based on speech act theory (Austin, Searle) and Gricean maxims. The findings reveal that English slogans often highlight innovation and individuality, while Uzbek slogans reflect cultural values and communal sentiments, both effectively resonating with their target audiences.

Keywords: advertising slogans, pragmatics, speech act theory, Gricean maxims.

Introduction

Pragmatics, a crucial branch of linguistics, studies language use in context, analyzing how speakers convey meaning beyond literal interpretation. Pragmatic theories, including speech act theory and Gricean maxims, play a fundamental role in advertising by ensuring slogans effectively engage and persuade audiences.

Speech act theory, introduced by J.L. Austin and further developed by J.R. Searle, classifies speech acts into assertives, directives, expressives, commissives,

and declaratives. Advertising slogans frequently employ these speech acts to create impactful brand messages.

1. Directive Speech Acts

In directive speech acts, the speaker imposes an obligation on the listener to perform a certain task, with both parties typically engaged in face-to-face communication. Examples include commanding, assigning tasks, or making requests. Examples:

"Love your curves" (Zara) encourages self-appreciation.

"Obey your thirst" (Sprite) prompts immediate action to drink.

"O'zing tanla" (Make your choice) (Strobar) emphasizes consumer autonomy.

2. Expressive Speech Acts

Expressive speech acts reflect psychological processes between the speaker and the listener, such as apologizing, complaining, praising, expressing admiration, sorrow, or congratulations. Examples:

"Find your greatness" (Nike) inspires self-empowerment.

"Because you're worth it" (L'Oréal) boosts self-esteem.

"Oilangiz ko 'ngliga oson yo'l toping" (Find an easy way to your family's heart!) (Goodwell) conveys warmth and care.

3. Assertive Speech Acts

Assertive speech acts affirm truth, convey factual information, and seek to persuade listeners of the validity of the conveyed message.

"Nothing is impossible" (Adidas) promotes motivation.

"Yonginangizdagi oziq-ovqatlar" (Groceries close to you) (Makro) emphasizes accessibility.

"Tanlov sen tomonda" (The choice is yours) (Strobar) reinforces consumer independence.

4. Commissive Speech Acts

Commissive speech acts involve commitments by the speaker to perform a specific action in the future. These acts include promises, guarantees, or refusals, where the speaker conveys their obligation or willingness to fulfill a task.

"Melts in your mouth, not in your hand" (M&M's) guarantees product quality.

"You're in good hands" (Allstate Insurance) ensures reliability.

"Oilaviy baxtli hayot biz bilan" (A happy family life with us) (Goodwell) promises positive experiences.

5. Declarative Speech Acts

Declarative speech acts change the reality they describe, such as announcing or declaring something official.

"The happiest place on Earth" (Disneyland) positions itself as a joyful destination.

"Endi O'zbekistonning har burchagida mobil internet mavjud!" (Now, mobile internet is available in every corner of Uzbekistan!) (Oq Mobile Operator) announces widespread service.

Gricean Maxims and Advertising

H. Grice is one of the scholars who systematically justified the necessity of studying the effectiveness of linguistic interaction in pragmatics. In his lectures at Harvard in 1967, Grice emphasized that linguistic interaction can only be effective when it adheres to rational and universally accepted principles. According to Grice, the principle of cooperation forms the foundation of communicative activity. This general principle is defined as follows: "Your contribution to the conversation at this stage should meet the demands of the communicative purpose and situation" (Grice, 1975).

H.P. Grice's cooperative principle states that effective communication relies on adherence to four maxims:

1. **Quantity** – Provide adequate but not excessive information.
2. **Quality** – Ensure truthfulness and reliability.
3. **Relevance** – Stay on topic and avoid unnecessary details.
4. **Manner** – Be clear, concise, and unambiguous.

Examples:

"Unlike me, my Rolex never needs a rest" (Rolex) subtly flouts the quality maxim, implying longevity.

"The only sound you'll hear is praise" (Lexus) indirectly highlights a car's quiet operation.

"A diamond is forever" (De Beers) adheres to the quality maxim by asserting the durability of diamonds.

Conclusion

Advertising slogans function as powerful linguistic tools that engage audiences through carefully crafted speech acts and pragmatic principles. By integrating linguistic brevity with emotional and rational appeals, effective slogans foster brand recognition, consumer trust, and cultural adaptability. Understanding these pragmatic features enhances marketing strategies, bridging linguistic and cultural divides in global and local advertising contexts.

List of used literature

1. Austin, J.L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford University Press.
2. Arutyunova, N. D. (1990). *Pragmatics text: Linguistic encyclopedic dictionary*. Moscow.
3. Aznaurova, E.S. and others. (1990) *Interpretation of Literary Text*. Tashkent: Uqituvchi
4. Cook, G. (2001). *The Discourse of Advertising*. London.
5. Hakimov, M. (2001). Pragmatic interpretation of the text in Uzbek. *Diss. cand. philol. scien.* Tashkent.
6. Hakimov, M. (2013). *Fundamentals of Uzbek Pragmalinguistics*. Tashkent: Akademnashr.
7. Peccei, J.S. (2000). *Pragmatics*. London and New York: Routledge.
8. Searle, J.R. (1976). "A Classification of Illocutionary Acts". *Language in Society*, 5(1), 1-23.
9. Sherqulova, M. (2024). Pragmatic-communicative strategies used in advertising discourse. *O'zMU xabarlari 6-volume*. Tashkent.
10. Safarov, Sh. (2008). *Pragmalinguistics. Monograph*. Tashkent.

FORMATION OF CULTURAL TOLERANCE IN PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES USING DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES

Andijan state institute of foreign languages

13.00.08 fakultet theory and methodology of preschool education

Dadakhanova Mohlaroyim Muratvayevna

mokhlaroyimdadakhanova@gmail.com

+998902077147

Annotation. In the modern era of globalization, fostering cultural tolerance in preschool children is essential for developing open-mindedness, empathy, and respect for diverse traditions. One of the most effective ways to achieve this is through foreign language learning, which naturally introduces young learners to different cultures. The integration of digital educational resources, including interactive applications, multimedia storytelling, virtual reality (VR), and augmented reality (AR), has significantly enhanced this process. These tools provide immersive and engaging learning experiences that help children develop a deeper appreciation for cultural diversity. This article explores the role of digital educational resources in promoting cultural tolerance through early foreign language learning, analyzing their benefits, challenges, and the need for high-quality, authentic content. The findings suggest that a combination of digital tools and real-world multicultural experiences is the most effective approach for fostering cultural awareness in preschool education.

Аннотация. В современную эпоху глобализации воспитание культурной толерантности у детей дошкольного возраста имеет важное значение для развития открытости, сочувствия и уважения к разнообразным традициям. Одним из наиболее эффективных способов добиться этого является изучение иностранного языка, которое естественным образом знакомит молодых учащихся с различными культурами. Интеграция цифровых образовательных ресурсов, включая интерактивные приложения, мультимедийные повествования, виртуальную реальность (VR) и дополненную реальность

(AR), значительно улучшила этот процесс. Эти инструменты обеспечивают захватывающий и увлекательный опыт обучения, который помогает детям глубже оценить культурное разнообразие. В этой статье исследуется роль цифровых образовательных ресурсов в продвижении культурной толерантности посредством раннего изучения иностранного языка, анализируются их преимущества, проблемы и потребность в высококачественном, аутентичном контенте. Результаты показывают, что сочетание цифровых инструментов и реального мультикультурного опыта является наиболее эффективным подходом к повышению культурной осведомленности в дошкольном образовании.

Izoh. Zamonaviy globallashuv davrida maktabgacha yoshdagi bolalarda madaniy bag'rikenglikni tarbiyalash ochiq fikrlashni, hamdardlik va turli an'analarga hurmatni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Bunga erishishning eng samarali usullaridan biri yosh o'quvchilarni turli madaniyatlar bilan tanishtiruvchi xorijiy tillarni o'rganishdir. Raqamli ta'lim resurslari, jumladan, interaktiv ilovalar, multimediali hikoyalar, virtual haqiqat (VR) va to'ldirilgan reallik (AR) integratsiyasi bu jarayonni sezilarli darajada oshirdi. Ushbu vositalar bolalarda madaniy xilma-xillikni chuqurroq anglashlariga yordam beradigan chuqur va qiziqarli o'rganish tajribasini taqdim etadi. Ushbu maqolada raqamli ta'lim resurslarining chet tillarini erta o'rganish orqali madaniy bag'rikenglikni targ'ib qilishdagi roli, ularning afzalliklari, muammolari va yuqori sifatli, haqiqiy kontentga bo'lgan ehtiyoj tahlil qilinadi. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, raqamli vositalar va real dunyo ko'p madaniyatli tajribalar kombinatsiyasi maktabgacha ta'limda madaniy ongni rivojlantirishning eng samarali usuli hisoblanadi.

Key words. Cultural tolerance, preschool education, foreign language learning, digital educational resources, interactive learning, virtual reality (VR), augmented reality (AR), multimedia storytelling, global citizenship, multicultural education.

Ключевые слова: Культурная толерантность, дошкольное образование, изучение иностранных языков, цифровые образовательные ресурсы, интерактивное обучение, виртуальная реальность (VR), дополненная реальность (AR), мультимедийное повествование, глобальное гражданство, поликультурное образование.

Kalit so'zlar: Madaniy bag'rikenglik, maktabgacha ta'lim, chet tillarini o'rganish, raqamli ta'lim resurslari, interaktiv ta'lim, virtual haqiqat (VR), kengaytirilgan haqiqat (AR), multimedia hikoyalari, global fuqarolik, ko'p madaniyatli ta'lim.

In the modern world, where globalization has created an interconnected society, the importance of cultural tolerance has grown significantly. Teaching cultural tolerance to preschool children is essential for fostering open-mindedness, empathy, and respect for diverse traditions. One of the most effective ways to instill these values is through foreign language learning, which naturally introduces children to different cultures. With the advancement of technology, digital educational resources have become powerful tools in making this learning process more engaging, interactive, and effective. Foreign language learning at an early age not only enhances cognitive development but also provides an excellent opportunity to introduce cultural awareness and sensitivity. The formation of cultural tolerance in preschool children through foreign language learning and digital educational resources has been widely studied in early childhood education, cognitive development, and technology-enhanced learning. This literature review explores key findings in these areas, focusing on the role of language acquisition in cultural awareness, the impact of digital resources on learning experiences, and the effectiveness of interactive and immersive technologies in fostering cultural tolerance. Research has consistently shown that learning a foreign language at an early age fosters cognitive flexibility, social adaptability, and cultural awareness [1]. Bialystok (2018) highlights that bilingual and multilingual children tend to

develop a deeper understanding of cultural differences, as language is inherently tied to traditions, social norms, and worldviews [2]. Early language learning exposes children to linguistic diversity, making them more receptive to different ways of thinking and communicating. Additionally, studies indicate that young learners who engage with foreign languages are more likely to demonstrate higher levels of empathy and cross-cultural understanding, as they become familiar with the customs and traditions of others through linguistic exposure [3]. Moreover, cultural tolerance is strengthened when language learning includes contextualized experiences that go beyond vocabulary and grammar. According to Kramsch (2020), language serves as both a communicative tool and a cultural medium, shaping children's perceptions of other communities [4]. This suggests that language learning should integrate cultural elements, such as storytelling, music, and folklore, to help preschoolers develop a more holistic understanding of different cultures. Such approaches have been shown to reduce biases and stereotypes, as children are exposed to diverse perspectives in a natural and engaging way [5].

Studies have shown that children who learn a second language from a young age tend to develop a greater appreciation for different cultures and demonstrate higher levels of empathy toward people from diverse backgrounds [1]. This is because language is deeply tied to cultural identity, and exposure to different languages naturally introduces learners to traditions, customs, and worldviews beyond their own. When preschoolers engage with a new language, they simultaneously absorb cultural elements that shape their understanding of global diversity. The integration of digital educational resources into foreign language instruction has further revolutionized the way young children are exposed to different cultures. Digital tools such as interactive applications, virtual reality (VR), augmented reality (AR), animated storytelling, and multimedia platforms provide immersive experiences that make learning both enjoyable and effective [2]. Language-learning apps, for instance, often include culturally relevant content, such as traditional songs, folktales, and everyday dialogues, allowing children to

familiarize themselves with diverse lifestyles and social norms in an engaging manner. Additionally, animated videos featuring characters from different cultural backgrounds help normalize diversity and promote a sense of inclusivity.

Virtual reality (VR) and augmented reality (AR) technologies offer even more profound cultural immersion by enabling children to “visit” foreign countries, explore historical landmarks, and interact with digital representations of people from various cultures [3]. Such experiences allow preschoolers to develop a sense of connection with other cultures, fostering cultural empathy and reducing biases. For example, a child learning French might use VR to virtually walk through the streets of Paris, hear native speakers, and observe cultural landmarks such as the Eiffel Tower or traditional French cafés. This kind of experiential learning helps solidify cultural understanding in a way that traditional textbooks or classroom instruction cannot achieve. Moreover, digital educational resources facilitate real-time global communication, enabling young learners to interact with peers from different cultural backgrounds. Online language exchange programs, virtual storytelling sessions, and international video calls provide authentic opportunities for preschoolers to engage in cross-cultural dialogue, making cultural diversity a natural part of their learning experience [4]. Through these interactions, children not only practice language skills but also develop positive attitudes toward people from different ethnic and linguistic backgrounds. Such early exposure helps prevent the development of stereotypes and promotes a mindset of cultural appreciation. In addition to fostering cultural tolerance, digital educational resources also support an inclusive learning environment by representing diverse cultures in their content. Many modern language-learning platforms feature multicultural characters, multilingual audio options, and culturally inclusive storytelling elements, ensuring that children from all backgrounds feel represented and valued [5]. This representation plays a crucial role in shaping young learners’ perceptions of cultural diversity, reinforcing the idea that differences should be celebrated rather than feared. However, while digital tools offer numerous benefits in promoting cultural tolerance, it is essential to ensure that their content is

accurate and free from cultural biases. Educators and parents must carefully select high-quality digital resources that provide authentic cultural representations and avoid stereotypes or misinterpretations [6]. Furthermore, digital learning should be complemented by real-world experiences, such as engaging children in multicultural celebrations, encouraging discussions about different traditions, and exposing them to diverse literature and music. By combining digital tools with practical, real-life interactions, preschoolers can develop a well-rounded understanding of cultural diversity. Foreign language learning at an early age is known to enhance cognitive development, improve communication skills, and promote social adaptability. However, beyond linguistic benefits, it also provides an excellent platform for developing cultural awareness. By exposing children to different languages, they also become familiar with the traditions, customs, and lifestyles associated with those languages. When digital resources are integrated into this learning process, they provide a more immersive and dynamic experience, making cultural education more accessible and enjoyable for young learners. Digital educational resources have transformed early childhood education by making learning more interactive and engaging. Research in this field suggests that digital tools provide significant advantages in enhancing foreign language acquisition and cultural understanding among preschoolers [6]. Hsu and Wang (2020) found that digital language learning applications, such as interactive games and multimedia storytelling platforms, improve children's ability to retain new vocabulary while simultaneously introducing them to cultural contexts through visually rich and engaging content [7]. Multimedia-based learning, particularly through animated stories and songs, has been identified as an effective way to introduce cultural diversity. Studies have shown that digital storytelling, which incorporates characters from different backgrounds, fosters cultural sensitivity and inclusivity in young learners [8]. D'Angelo and Littleton (2021) emphasize that children who engage with culturally diverse digital content are more likely to develop a positive attitude toward people from different ethnic and linguistic backgrounds [9]. Furthermore, the representation of multicultural characters in

digital platforms helps normalize diversity, making it a familiar and accepted part of the child's worldview [10].

Conclusion. The formation of cultural tolerance in preschool children through foreign language learning, supported by digital educational resources, is a crucial step in preparing them for an increasingly interconnected world. The literature reviewed highlights that early exposure to foreign languages fosters not only linguistic skills but also an appreciation for cultural diversity, reducing biases and promoting empathy from a young age. Digital educational tools, including interactive applications, multimedia storytelling, virtual reality (VR), and augmented reality (AR), significantly enhance this process by creating immersive and engaging learning environments that introduce children to different cultural perspectives in an organic and enjoyable manner. One of the key findings is that digital storytelling and interactive language-learning applications provide authentic cultural experiences that go beyond traditional language instruction. When preschoolers engage with diverse characters, traditions, and social norms through digital media, they develop a more inclusive worldview. Moreover, real-time global communication, such as language exchange programs and international virtual interactions, further reinforces cultural sensitivity by allowing children to engage directly with their peers from different backgrounds. Such experiences not only enhance language acquisition but also nurture an early sense of global citizenship. However, the effectiveness of digital tools in fostering cultural tolerance depends on the quality and authenticity of the content provided. As some studies indicate, oversimplified or stereotypical representations of cultures in digital materials can lead to misconceptions rather than genuine understanding. Therefore, it is essential for educators, parents, and developers to ensure that digital resources present accurate and culturally respectful content. Additionally, while technology plays a vital role in cultural education, it should be complemented by real-world experiences such as cultural celebrations, discussions on diversity, and exposure to literature and music from various traditions. A balanced approach that integrates digital learning with hands-on experiences

ensures a deeper and more meaningful cultural understanding in young learners. Digital educational resources serve as a powerful tool for enhancing cultural tolerance through foreign language learning in preschool education. When designed and implemented effectively, these resources help children develop open-mindedness, respect, and appreciation for cultural diversity, which are essential skills in today's globalized society. As technology continues to evolve, its potential in shaping inclusive and culturally aware future generations must be fully utilized, ensuring that children grow up with the knowledge and mindset necessary to thrive in a diverse and interconnected world.

References

- [1] Bialystok, E. (2018). "Bilingualism and the Development of Executive Function: The Role of Attention Control." *Annual Review of Linguistics*, 4, 349-366.
- [2] Kramsch, C. (2020). "Language as Culture: Understanding Cultural Representation in Digital Language Learning Materials." *Language and Intercultural Communication*, 20(1), 45-58.
- [3] Hsu, H.-C., & Wang, C.-H. (2020). "The Impact of Digital Language Learning Apps on Young Children's Language Acquisition and Cultural Awareness." *Early Childhood Education Journal*, 48(2), 235-247.
- [4] Cheng, K.-H., & Tsai, C.-C. (2019). "A Case Study of Augmented Reality in Preschool Education: Enhancing Cultural Learning through Interactive Experiences." *Computers & Education*, 138, 78-91.
- [5] Warschauer, M. (2017). "Technology and Multicultural Education: The Role of Online Language Exchanges in Promoting Cross-Cultural Understanding." *Journal of Educational Technology Research and Development*, 65(3), 543-560.
- [6] D'Angelo, C., & Littleton, K. (2021). "Inclusive Digital Storytelling in Early Language Education: Addressing Cultural Diversity through Interactive Narratives." *International Journal of Early Childhood*, 53, 231-248.

- [7] Gee, J. P. (2019). "Video Games and Learning: Teaching and Participatory Culture in the Digital Age." Educational Technology Research and Development, 67(4), 701-715.
- [8] Nikolov, M. (2016). "Early Learning of Modern Foreign Languages: Processes and Outcomes." Language Learning Journal, 44(2), 133-151.
- [9] Marsh, J. (2020). "Digital Play in Early Childhood: The Role of Interactive Media in Fostering Cultural Competence." British Journal of Educational Technology, 51(1), 5-17.
- [10] Flewitt, R., & Kucirkova, N. (2019). "Multimodal Learning in the Early Years: Harnessing Digital Tools for Inclusive Education." International Journal of Early Childhood, 51, 321-340.
- [11] Sung, Y.-T., & Hwang, G.-J. (2018). "The Role of Digital Technologies in Early Language Learning: A Meta-Analysis." Computers & Education, 126, 263-276.
- [12] Jang, J., & Kim, S. (2021). "Virtual Reality and Preschool Learning: Examining Cultural Awareness Through Immersive Experiences." Journal of Educational Research and Innovation, 12(2), 101-115.

CHET TILLARNI O‘QITISHDA METAKOGNITIV YONDASHUVNING MOHIYATI VA SAMARADORLIGI

Urganch davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Ismailova Barno Yuldashbayevna

[barno ismailova@urspi.uz](mailto:barno.ismailova@urspi.uz)

Annatatsiya: Ushbu maqolada metakognitiv yondashuvning mohiyati va chet tillarini o‘qitishda metakognitiv yondashuvning samaradorligi haqida fikrlar yuritilgan.

Kalit so‘zlar: metakognitiv yondashuv, ta‘lim jarayoni, refleksiya, ingliz tili, chet tili.

Metokognitiv yondashuv doirasida til insonning kognitiv qobiliyati sifatida baholanadi. U insonning hayot kechirishi, atrof-muhitga moslashishi, yo‘nalishini

aniqlash va rivojlanishiga xizmat qiladi. Tilning tabiati va funksiyalari, uning fikrlash faoliyati bilan bog‘liqligiga bo‘lgan yangi qarashlar tilni ushbu nuqtai nazardan o‘rganish uchun maxsus nazariy-uslubiy bazani ishlab chiqish zaruriyatini keltirib chiqardi. Bunday baza sifatida til konseptualizatsiyasi, kategoriyalashtirish va interpretatsiya nazariyalari, bilimlarni mental va til darajalarida namoyon etish usullari, aniq tushunchalarni shakllantirish va tahlil usullari bo‘yicha amaliy ishlanmalar xizmat qildi. Kognitiv yondashuvning tilshunoslikdagi asosiy nazariy asoslari turli fan sohalaridagi bilimlarni o‘zlashtirilishi, bilish jarayonlarining tabiati, tilning kognitiv qobiliyat sifatidagi ahamiyati va fikrlash tuzilmalari bilan til tuzilmalari o‘rtasidagi munosabat haqidagi qarashlarga tayanadi. Bilimlarni qabul qilish, sxemalashtirish, uzatish jarayonlari va ularning til tuzilmalari hamda jarayonlari bilan o‘zaro ta’sirini o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlar turli fan sohalarida rivojlandi. Bu yondashuv til va fikrlash o‘rtasidagi chuqur bog‘liqlikni o‘rganish, tilning bilimlarni shakllantirish va uzatishdagi rolga bag‘ishlangan tadqiqotlarga zamin yaratdi²²¹.

Metokognitiv yondashuv o‘qitishning samaradorligini oshirishga qaratilgan. U nafaqat bilimlarning tuzilishiga, balki ta’lim oluvchilarning o‘qish jarayonini qanday qabul qilishiga ham e’tibor qaratadi. Bunday yondashuv pedagoglarga o‘quv jarayonini chuqurroq va tartibliroq tashkil qilishga yordam beradi. Sveller²²² nazariyasiga ko‘ra, o‘quv dasturlari shunday tuzilishi kerakki, ular o‘quvchilarning miyasini ortiqcha yuklama hosil qilmasligi lozim. Bu talab inson xotirasining ishlash xususiyatlari bilan bog‘liq: qisqa muddatli (ishchi) xotirada bir vaqtning o‘zida saqlanishi mumkin bo‘lgan ma’lumot miqdori cheklangan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, ortiqcha kognitiv yuklanish yangi bilimlarni o‘zlashtirishga to’sqinlik qilishi mumkin. Sveller nazariyasi o‘quv materialini o‘zlashtirishga qanday omillar ta’sir qilishini, uning qiyinchilik darajasi qanday bo‘lishi kerakligini, ma’lumotni qanday taqsimlash va taqdim qilish samarali bo‘lishini tushunishga yordam beradi.

²²¹ Boldyrev, Nikolay. (2021). Когнитивный Подход В Лингвистике И Смежных Областях Знания Cognitive Approach In Linguistics And Related Areas Of Research. 5-27.

²²²

T.G.Strebsovaning fikriga ko'ra, metokognitiv yondashuv tilni insonning umumiy kognitiv mexanizmlari bilan bog'liq ochiq tizim sifatida ko'radi. Bu yondashuvga ko'ra, til xususiyatlari inson tajribasining turli sohalari bilan bog'langan konseptuallashtirish jarayonlari orqali shakllanadi. Bunda til tuzilmalari insonning mental reprezentatsiyalarini o'rganish uchun asos sifatida foydalaniladi. Bu tilni tushunish va uning inson ongi bilan bog'liq jarayonlarini tadqiq qilishda yangi yo'nalishlarni ochib berdi²²³.

Ta'lim jarayonida refleksiyaning shakllanishida, rivojlanishida va eng integrativ jarayon sifatida amalga oshirilishida metokognitiv yondashuvga asoslangan bilimlarni tizimlashtirish qonuniyatlari muhim rol o'ynaydi. Chunki ta'lim oluvchining reflektiv faoliyat jarayoni o'ziga xos tizimli tashkillashuvni talab etadi, bunda uchta metodika ("faoliyatli sinov", "uslubiy differentsiatsiya" va "reflektiv qatlamlash") shaxsning metakognitiv sohasini tadqiq qilish uchun yangi va yetarli darajada konstruktiv imkoniyatlarni ochadi. Bu uchta muhim soha: faoliyat, shaxs va ong nuqtai nazaridan afzalligi shundaki, ular ta'lim oluvchining asosiy faoliyat parametrlarini, eng avvalo, natijadorlikni qayd etishga imkon yaratadi²²⁴.

O'zbekistonlik olimlardan R.X.Nosirova²²⁵ maktabgacha ta'limda metokognitiv ko'nikmalarni shakllantiruvchi metodlarni qo'llashning pedagogik asoslari haqida o'tkazgan tadqiqotlarida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida metakognitiv metodlarni qo'llash orqali bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash masalalari xususida fikr yuritib, maktabgacha ta'limda metakognitiv metodlarni qo'llash orqali bolalarni maktabga tayyorlash hamda natijalarni dunyoning rivojlangan mamlakatlaridagi bolalar yutuqlari bilan qiyosiy taqqoslash ta'lim muassasalari va tizimning samarali faoliyatini tashkil etishni kafolatlaydi.

²²³ Скребцова Т. Г. Когнитивная лингвистика: классические теории, новые подходы — М.: Издательский Дом ЯСК, 2018. — 391 с.

²²⁴ Карпов Анатолий В., Карпов Александр А., Субботина Лариса Ю. Методологические и методические основы исследования метакогнитивных детерминант организации деятельности // Российский психологический журнал. 2017. №1.

²²⁵ A.X.Nosirova. Maktabgacha ta'limda metakognitiv ko'nikmalarni shakllantiruvchi metodlarni qo'llash bo'yicha tajribasini ishlarining mazmuni Academic Research In Educational Sciences Volume 1 | Issue 4 | 2020 Issn: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (Sjif) 2020: 4.804 Academic Research, Uzbekistan 614 Wwww.Ares.Uz

Z.Xalilova²²⁶ esa akademik ingliz tilini o'rganishda kognitiv jarayonlarning muvaffaqiyatga ta'siri masalalarini tahlil etib, kognitiv jarayonlar xotira, diqqat va metakognitiv strategiyalarni o'z ichiga olishini, ular esa ikkinchi tilni o'zlashtirish (SLA) jarayonida til qobiliyatlarini samarali tarzda o'zlashtirishga yordam berishini, ushbu jarayonlar, ayniqsa, akademik ingliz tilini o'zlashtirishda juda muhim ekanligi, har bir til maxsus lingvistik tuzilmalar, fan sohasiga xos lug'atlar va abstrakt tushunchalar bilan ishlashni talab qilishini alohida ta'kidlaydi.

Chet tillarni o'rganishni tashkil qilishning amaldagi tizimini tahlil etish shuni ko'rsatmoqdaki, ta'lim standartlari, o'quv dasturlari va darsliklar zamon talablariga, xususan, ilg'or axborot va media-texnologiyalardan foydalanish borasidagi talabga to'liq javob bermayapti. Ta'lim asosan an'anaviy uslublarda olib borilmoqda. Ta'lim tizimining barcha bosqichlarida chet tillarni uzluksiz o'rganishni tashkil qilish, shuningdek, o'qituvchilar malakasini oshirish hamda zamonaviy o'quvslubiy materiallar bilan ta'minlash yanada takomillashtirilishini taqozo etadi. Chet tili o'qitish metodikasi bo'yicha chuqur tahlillar olib borishni taqozo etadi²²⁷.

Shu sababli metokognitiv yondashuvni oliy ta'limda ta'lim mazmuniga singdirish lozim, chunki metakognitiv yondashuv ingliz tilini o'qitishda notanish va murakkab tuzilishga ega obyektlarga qiziqish, obyektlar va ularning xususiyatlarini o'rganishga bo'lgan qiziqishni oshirib, xatolarni tuzatishga harakat qilishga yordam beridi, shuningdek, ushbu jarayonlarning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar va ta'lim sharoitlarini aniqlash bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlarda ma'lum darajada xorijiy tillarni o'rganishdagi mahalliy metodikalarni tahlil etilganligini ko'rishimiz mumkin. Ingliz tilida o'quv materialini o'zlashtirishda metakognitiv yondashuvni qo'llash ijtimoiy va pedagogik jihatdan katta ahamiyatga ega. Bu yondashuv ta'lim oluvchilarning o'ziga xos o'quv jarayonini

²²⁶ Халилова, З. (2024). Академик инглиз тилини о'рганishда kognitiv jarayonlarning muvaffaqiyatga ta'siri. *Лингвоспектр*, 2(2), 142–144. извлечено от <https://lingvospekt.uz/index.php/lngsp/article/view/233>

²²⁷ Adila Tadjibaeva INGLIZ TILINI SAMARALI O'QITISHDA GRAMMATIK TARJIMA METODIDAN FOYDALANISH // ReFocus. 2022. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ingliz-tilini-samarali-itishda-grammatik-tarzhima-metodidan-foydalanish> (data obrasheniya: 11.01.2025).

boshqarish, kuzatish va baholash qobiliyatini rivojlantiradi. Quyidagi ijtimoiy va pedagogik zaruriyatlar mavjudligini asoslaydi:

globallashuv sharoitida kommunikatsiya vositalaridan biri bo'lgan ingliz tili zamonaviy dunyoda xalqaro aloqa vositasi hisoblanadi. Talabalarda metakognitiv yondashuvni rivojlantirish ularning ingliz tilidagi kommunikatsiya qobiliyatini oshiradi, bu esa turli madaniyatlar bilan samarali aloqada bo'lishga imkon beradi;

metakognitiv yondashuv mustaqillik va mas'uliyatga asoslanadigan shaxsiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydi, talabalarga o'z o'quv jarayoni uchun mas'uliyatni his qilishga yordam beradi. Bu ularning mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatini kuchaytiradi;

talabani o'zlashtirish darajasini oshirishga yo'naltirilgan metakognitiv yondashuv talabalarga o'quv materialini qanday o'zlashtirishini kuzatish va baholash imkonini beradi. Bu usul natijadorlikni oshiradi, chunki talabalar o'zlariga mos bo'lgan o'quv strategiyalarni tanlay oladilar;

o'qitishning shaxsiylashtirilishi nuqtai-nazaridan qaraganda har bir talabani o'ziga xos o'quv usullari bor. Metakognitiv yondashuv o'qituvchilarga talabalarning ehtiyojlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi va ta'lim jarayonini moslashtirish imkonini yaratadi;

ta'lim oluvchilarda muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish jihatidan metakognitiv strategiyalar ingliz tilidagi murakkab grammatik qoidalar yoki leksik tarkibni o'zlashtirishda qiyinchiliklarni yengish uchun samarali vositalarni taklif qiladi. Demak, metakognitiv yondashuvni qo'llash talabalarning shaxsiy va akademik rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Bu yondashuv nafaqat xorijiy tilni samarali o'rganishga yordam beradi, balki ularning ijtimoiy hayotda faol bo'lishlariga va mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantirishga ham yordam beradi.

THE ROLE OF THE “CHILD/BOLA” CONCEPT IN ENHANCING ENGLISH LANGUAGE TEACHING FOR UZBEK LEARNERS: A CULTURAL AND PROGMATIC PERSPECTIVE

Turgunova Buxalicha the teacher of
Andijan State Institute of Foreign Languages

buxalicha1993@gmail.com

Annotation

This article delves into the significance of the "Child/Bola" concept in English language teaching (ELT), examining its cultural and pragmatic relevance. By analyzing the linguistic and cultural nuances of "child" in English and "bola" in Uzbek, the study highlights how integrating this concept can enhance linguistic competence, cultural awareness, and intercultural communication skills. The paper also provides practical strategies for incorporating this concept into teaching methodologies, emphasizing its role in contextualizing language learning and fostering meaningful engagement.

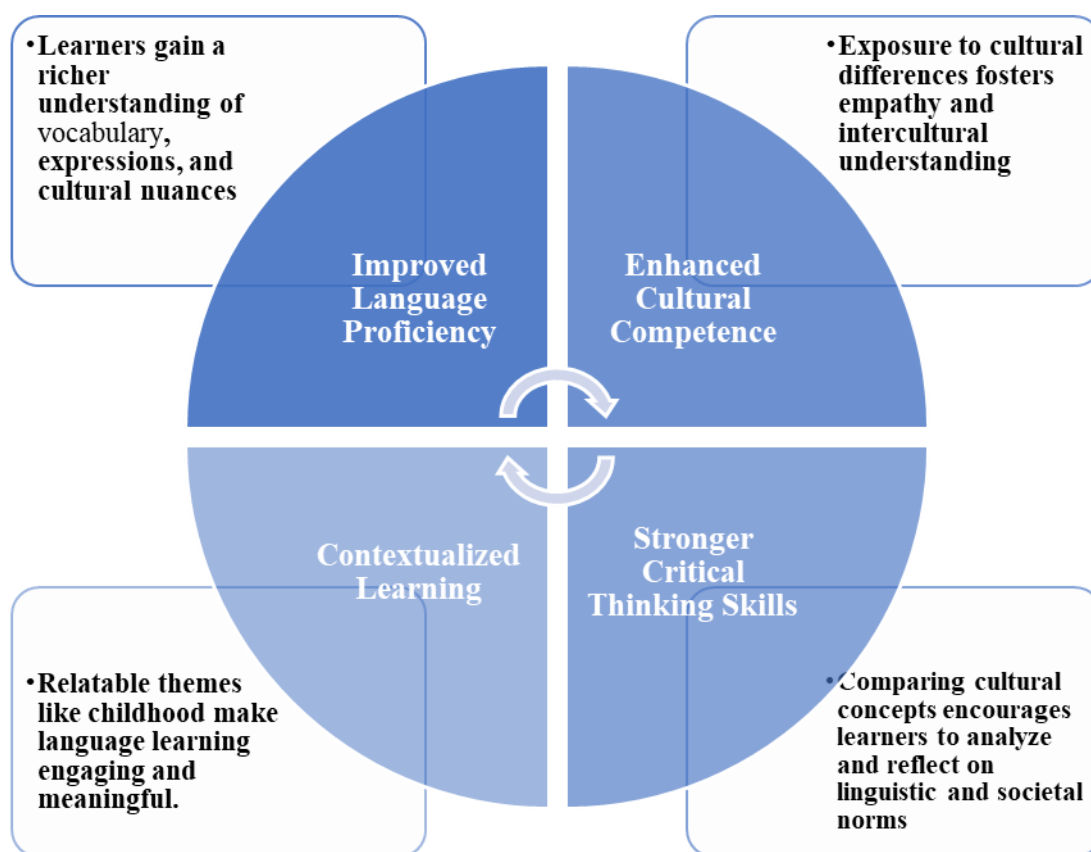
Keywords: language and culture, child/bola concept, English language teaching, pragmatic competence, cultural awareness, intercultural communication, vocabulary enrichment ,contextualized learning, role-playing activities,

Introduction

The relationship between language and culture is intrinsic, as language serves as both a medium and a product of cultural expression. In the context of English language teaching (ELT), understanding and utilizing cultural concepts, such as "child" in English and "bola" in Uzbek, can significantly enrich the learning experience. This paper explores the role of the "child/bola" concept in fostering pragmatic competence, cultural understanding, and effective communication skills, making it a vital element of language acquisition.

In Uzbek culture, "bola" is central to family and societal values. The collectivist nature of the culture emphasizes community, respect for elders, and shared responsibilities in raising children. Expressions such as, “Bolalik podshoxlik” “Bir bolaga yetti mahalla ota-ona” reflect the deep cultural importance of children in

Uzbek society. On the other hand, in English-speaking cultures, "child" often embodies individualism and personal development. Children are viewed as autonomous beings with rights and potential for independence. Concepts like "child rights" and "child-centered learning" illustrate this cultural perspective, where the focus is on nurturing individuality and self-expression. Understanding the differences between "child" and "bola" allows learners to navigate cultural and linguistic contexts more effectively. To be more precise, the English emphasis on individuality and the Uzbek focus on collectivity offer learners insights into how cultural values shape communication styles and linguistic choices. As above mentioned factors, integrating certain concepts in ELT is considered beneficial approach:

As to the methodology, teaching vocabulary is a crucial part of EFL teaching. Introducing "child/bola" concept to the learners provides a wide range of vocabulary related to childhood and family. For instance:

- Family dynamics: words like *siblings*, *parenting* and *guardian*.

- Emotions and behaviors: Terms such as *curious*, *playful*, *naughty*.
- Cultural phrases: Expressions like *childhood memories* and *child-friendly*.

By contextualizing these terms, learners gain a deeper understanding of their meanings and usage. Moreover, foster pragmatic competence learning cultural concepts also vital in EFL teaching. Understanding how cultural concepts influence language use helps learners communicate appropriately in diverse contexts. For example: responding to “*How’s your child?*” as a polite inquiry rather than a detailed question reflects pragmatic awareness. Recognizing indirect expressions like “*family-oriented*” or “*child-friendly*” enhances learners’ ability to interpret implicit meanings. Furthermore, introducing certain type of concept in native as well as target languages fosters learners’ cultural awareness too. The “child/bola” concept serves as a gateway to exploring cultural norms and practices. Discussions on topics such as “*child rights*” or “*parenting styles*” introduce learners to the cultural values underlying language use, improving intercultural competence.

While exploring certain concepts in target language addressing context is one of the effective methods in EFL teaching. Using the “child/bola” concept provides a relatable and meaningful context for language practice. Activities like storytelling, role-playing, or sharing childhood experiences encourage learners to engage with the language authentically. Moreover, EFL teachers may integrate practical approach of the chosen concept by comparing and contrasting it in native as well as target languages and cultures. Encourage learners to compare and contrast the cultural significance of “child” in English and “bola” in Uzbek. For example:

- Discussing the roles and expectations of children in different cultures.
- Examining how these roles influence language use, such as the difference between direct and indirect communication.

Role-play activities serve as a dynamic pedagogical tool in language acquisition, allowing learners to engage in authentic communication while internalizing linguistic structures and cultural norms. Within the framework of the Child/Bola concept, role-play can be effectively utilized to simulate real-life scenarios that

reflect the cultural and social dimensions of childhood. For example, learners can enact parent-child interactions, teacher-student conversations, or peer discussions in a school setting, facilitating the acquisition of vocabulary, grammatical structures, and pragmatic competence in a meaningful context. Such activities encourage learners to apply linguistic forms naturally, reinforcing contextualized language use and enhancing fluency. Moreover, role-playing fosters intercultural awareness by enabling students to compare and contrast childhood-related norms in English-speaking and Uzbek cultures, thus developing their communicative competence beyond mere linguistic accuracy. By integrating the Child/Bola concept into role-play exercises, educators can create immersive learning environments where students actively engage with language in socially relevant and cognitively stimulating ways, ultimately improving both their linguistic proficiency and cross-cultural understanding.

To conclude we can say that the “child/bola” concept is a valuable tool for enhancing English language teaching. By exploring the cultural and linguistic dimensions of this concept, educators can create meaningful learning experiences that go beyond grammar and vocabulary. Integrating such concepts into ELT fosters not only linguistic competence but also cultural awareness and pragmatic skills, preparing learners for effective communication in a globalized world.

References:

1. Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters.
2. Halliday, M. A. K. (1978). *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. Edward Arnold.
3. Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Sage Publications.
4. Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press.
5. Sapir, E. (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. Harcourt, Brace & World.

6. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
7. Whorf, B. L. (1956). *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. MIT Press.
8. Lantolf, J. P., & Thorne, S. L. (2006). *Sociocultural Theory and the Genesis of Second Language Development*. Oxford University Press.
9. Hymes, D. (1972). On Communicative Competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics: Selected Readings* (pp. 269-293). Penguin Books.
10. Gee, J. P. (1999). *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. Routledge.

CHET TILLARINI O'QITISHDA INNAVATSION USULLAR VA ADABIYOTNING INTEGRATSIYALASHUVI.

Jo'rayeva Lola Tolibdjonovna,

O'qituvchi, ADCHTI

lolajorayeva265@gmail.com

O'rinova Oysha Mansurbek qizi,

Talaba, ADCHTI

Annotatsiya: Mazkur maqolada chet tillarini o'qitishda innovatsion yondashuvlar va adabiyotdan foydalanishning ahamiyati tahlil qilinadi. Adabiyot ta'lim jarayoniga integratsiyalashgan holda til o'rganish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Zamonaviy texnologiyalar, kommunikativ metodlar va interaktiv o'qitish uslublari yordamida adabiy materiallardan foydalangan holda til kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: chet tillari, innovatsion yondashuvlar, adabiyot, kommunikativ metod, interfaol ta'lim, integrallashuv.

Chet tillarini o'qitish nafaqat lingvistik bilimlarni o'zlashtirish, balki madaniy, ijtimoiy va psixologik jihatlarni ham qamrab oluvchi murakkab jarayondir. Zamonaviy ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar va texnologiyalar

til o'rganish samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'quvchilar faqatgina grammatik qoidalarini o'rganib qolmasdan, balki real hayotda tilni qo'llash, kommunikativ malakalarini shakllantirish va xorijiy adabiyot orqali madaniy tafakkurini kengaytirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Adabiyot esa til o'rganish jarayonida madaniy va lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Badiiy matnlar, poetik asarlar va hikoyalar orqali o'quvchilar nafaqat tilni o'rganadilar, balki shu tilda so'zlashuvchi xalqlarning madaniyati va an'alarini ham tushunib boradilar. Ushbu maqolada innovatsion yondashuvlar va adabiyotning integratsiyalashuvi orqali til o'rgatish samaradorligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Bugungi kunda chet tillarini o'qitishda turli innovatsion yondashuvlar qo'llanilmoqda. Quyida ularning eng samarali turlariga batafsil to'xtalib o'tamiz. Masalan, kommunikativ metod o'quvchilarning amaliy muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, tilni tabiiy muhitda o'rganish tamoyiliga asoslanadi. Bu metod quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi:

1. Real hayotiy vaziyatlar orqali po'rganishm – bunda o'quvchilar haqiqiy muloqot sahnalari orqali til bilish darajalarini mustahkamlashadi.
2. Rolli o'yinlar va muhokamalar – til o'rganishda interaktivlikni oshirish orqali kommunikativ kompetensiyani shakllantirish.
3. Qiziqarli va motivatsion mashg'ulotlar – o'quvchilar o'z fikrlarini ifodalashda mustaqillikni his qiladilar.

Bundan tashqari interfaol ta'lim texnologiyalari orqali chet tilini o'rganish o'quvchilarning faol ishtirokiga asoslangan bo'lib, bir necha usullarni o'z ichiga oladi. Masalan munozara va bahslar orqali o'quvchilar o'z fikrlarini muloqotda ochiq ifodalashga o'rganadilar. Bundan tashqari jamoaviy topshiriqlar ham dars jarayonida talabalarni faol bo'lishiga zamin yaratadi. Loyiha asosidagi ta'lim ham, masalan talabalar mustaqil izlanish olib borishi, o'rganilgan materialni qo'llash imkoniga ega bo'lishi dars jarayonida talabalarni faol bo'lishiga imkon yaratadi.

Shuningdek bugungi kunda raqamli texnologiyalar chet tilini o'rganishda juda katta ahamiyat kasb etmoqda. Masalan **onlayn platformalar** - Duolingo, Ibrat

farzandlari kabi bir qator platformalar orqali mustaqil o'rganish imkoniyati til o'rganuvchilar uchun juda muhim hisoblanadi. Bunda sun'iy intellekt asosidagi dasturlari ham nutqni aniqlash va avtomatik tarjima qilish orqali til o'rganuvchilar uchun bir necha qulayliklar yaratadi. Mobil ilovalar va virtual sinflar esa har qanday joyda va holatda o'rganish imkoniyatini yaratadi.

CLIL (Content and language Integrated Learning) usuli ham samarali usullardan hisoblanib fanga asoslangan til o'rganish tamoyiliga asoslanadi. Bu usul orqali o'quvchilar yangi tilni turli fanlar kontekstida o'rganadilar. CLIL ning asosiy afzalliklari shundaki, bunda tabiiy til muhitini yaratisish, ya'ni til o'rganish jarayoni tabiiy ravishda kechadi. Bundan tashqari tilni kontekstda o'rganish, ya'ni o'quvchilar grammatik qoidalarni amaliyotda mustahkamlaydilar.

Adabiyot ham chet tilini o'rganishda grammatik strukturalarni tabiiy ravishda o'zlashtirishga yordam beradi. Bunda o'quvchilar badiiy asarlar orqali grammatik qoidalarni matnlar orqali tabiiy ravishda anglaydilar. Shuningdek dialog va monologlar orqali adabiy matnlardagi muloqot shakllarini o'rganadilar. Til o'rganuvchilar bular orqali ijodiy yozuv mashg'ulotlar olib boradilar va shu mashqlar orqali asarlar asosida o'z fikrlarini grammatik jihatdan to'g'ri ifodalashni mashq qiladilar.

Adabiyot nafaqat til bilimlarini, balki shu tilda so'zlashuvchi xalqlarning madaniyatini tushunish imkonini ham beradi. Masalan milliy va xorijiy adabiyotlar bilan tanishish orqali turli xalqlarning urf-odatlarini va qadriyatlarini bilan yaqindan tanishadilar, milliy va global tarix haqida bilim oladilar va o'z til madaniyatini chet tilidagi madaniyat bilan solishtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Adabiyot materiallar interfaol ta'lim metodlari bilan uyg'unlashganda til o'rganish jarayoni yanada samarali kechadi. Quyidagi metodlar bunday yondashuvga asoslanadi:

1. Rolli o'yinlar – badiiy asarlar qahramonlarining rollarini ijro etish orqali tilni amaliy qo'llash

2. Mualliflik matnlarini yaratish – o‘quvchilar o‘z ijodiy hikoyalari va she‘rlarini yozish orqali tilni o‘rganish.
3. Diskussiyalar va tahlillar – adabiy asarlar asosida munozara va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish.

Xulosa o‘rnida chet tillarini o‘qitishda innovatsion metodlar va adabiyotning uyg‘unlashuvi ta‘lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishga zamin yaratadi. Zamonaviy texnologiyalar va interaktiv usullardan foydalanish o‘quvchilarning til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshirib, ularning kompetensiyalarini kengaytiradi. Kelajakda ushbu yo‘nalishdagi tadqiqotlar yanada rivojlanib, yangi pedagogik texnologiyalar asosida adabiyotning o‘qitishdagi o‘rni chuqurroq o‘rganilishi lozim. Shuningdek, adabiyot o‘quvchilar uchun lingvistik bilimlarni mustahkamlash, madaniy kontekstni tushunish va ijodiy tafakkurini rivojlantirishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Kelajakda chet tillarini o‘qitish jarayonida innovatsion metodlarning yanada keng qo‘llanilishi kutilmoqda. Ayniqsa, sun‘iy intellekt, virtual texnologiyalari til o‘rganish jarayoniga chuqurroq integratsiyalashuvi mumkin. Shuningdek, adabiy materiallardan foydalanishning yangi usullari ishlab chiqilib, ularning o‘quvchilarga ta‘siri yanada samarali bo‘lishi uchun izlanishlar davom ettirilishi zarur. Ushbu maqola chet tillarini o‘qitishda innovatsion yondashuv va adabiyotning integratsiyalashuvi bo‘yicha tadqiqotlar va amaliyotga oid yangi yo‘nalishlarni belgilashga xizmat qiladi.

Qo‘shimcha ravishda, pedagoglarning malakasini oshirish va yangi metodlarni sinovdan o‘tkazish orqali ta‘lim sifati yanada yuksalishi mumkin. Bu esa, o‘z navbatida, xalqaro standartlarga mos keluvchi til ta‘limini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education.

2. Krashen, S. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon.
3. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
4. Nation, P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press.
5. Tomlinson, B. (2013). *Developing Materials for Language Teaching*. Bloomsbury Publishing.
6. Juraeva, L. T. (2024). Theodore Dreiser's Style in "Sister Carrie". *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education*, 2(6), 62-64.
7. Жураева, Л. (2024). Ўзбек ва инглиз насрида халқ мақолларининг аҳамияти (“Бахтиқаро Керри” ҳамда “Кеча ва кундуз” асарлари мисолида). *Зарубежная лингвистика и лингводидактика*, 2(1/S), 255-259.
8. Jo'rayeva, L. T. (2024). NASRIY ASARLARDA QO'LLANILGAN IBORALAR XUSUSIDA.(TEODOR DREIZERNING “BAXTIQARO KERRI” VA CHO'LPONNING “KECHA VA KUNDUZ” ASARLARI ASOSIDA). *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(25), 248-251.
9. Jo'rayeva, L. T. (2021). ON THE CONCEPTS OF EVALUATION IN DISTANCE EDUCATION. *Интернаука*, (15-4), 83-84.

THE ROLE AND IMPACT OF NICKNAMES IN ENGLISH LITERARY WORKS.

Obobakirova Valizaoy

Teacher at ASIFL, department of the integrated
course of English language teaching

vobobakirova@gmail.com

Annotation. This article explores the role of nicknames in English literature, highlighting their significance in character development, social dynamics, and thematic exploration. The use of nicknames is examined through a variety of literary works, showing how they reveal essential aspects of a character's personality, social status, relationships, and emotional connections. It discusses how nicknames are employed to symbolize personal traits, indicate social roles, build friendships, mock or insult characters, and reinforce broader themes within a narrative. Overall, the article emphasizes that nicknames are not merely labels but serve as powerful tools that enhance the storytelling experience.

Keywords: Nicknames, Character Development, Social Status, Friendship, Mockery, Villainy, Thematic Symbols, Literary Analysis, Mark Twain, F. Scott Fitzgerald, Geoffrey Chaucer, J.R.R. Tolkien, Charles Dickens, William Shakespeare, Herman Melville, George Orwell

Nicknames have been an essential feature in English literature, serving multiple roles such as enhancing character development, highlighting social structures, and underscoring the central themes of a story. Whether playful or meaningful, nicknames add layers to characters and their relationships, offering insight into both individual personalities and broader societal contexts. This article examines how nicknames are used in literary works to deepen character portrayals, reflect power dynamics, and advance narrative themes.

Nicknames often serve as a way to deepen understanding of a character's traits, background, or personality. They can reveal a character's key qualities, distinguishing them from others in the narrative. For instance, in *The Adventures of Huckleberry Finn* by Mark Twain, the protagonist Huck is known by his nickname, which reflects his wild, independent nature. His nickname symbolizes his free-spirited attitude and separates him from the conventional expectations of society. Similarly, in *The Great Gatsby* by F. Scott Fitzgerald, the character of Gatsby is often referred to by this single name, which exudes mystery and grandeur. This nickname represents the persona Gatsby has carefully crafted for himself, one that is built on ambition and the pursuit of a dream.

Nicknames also function as indicators of social status, relationships, or roles within a story. These names help to establish the characters' positions in the social hierarchy and highlight their roles in the narrative. In Geoffrey Chaucer's *The Canterbury Tales*, each character is assigned a nickname that reflects their occupation or societal role. The "Miller" or "Wife of Bath" are examples of how these nicknames convey information about the character's social standing and moral attitudes in medieval society. In J.R.R. Tolkien's *The Lord of the Rings*, nicknames like "Strider" for Aragorn and "Gandalf the Grey" for the wizard help establish the characters' roles within the epic. "Strider" reflects Aragorn's humble background as a wanderer, while "Gandalf the Grey" highlights the wisdom and mysticism that define his character.

Beyond reflecting social roles, nicknames often represent affection, camaraderie, or emotional connections between characters. They can highlight the warmth or intimacy of relationships. In the *Harry Potter* series, characters like Ron, Hermione, and Harry develop nicknames for each other that signal the strength of their friendship. Hermione affectionately calls Ron "Ronnikins," showcasing the playful and close nature of their bond. Similarly, Harry's various nicknames reveal the evolution of his relationships throughout the series. In *The Hobbit*, Bilbo Baggins is called "Baggins" by the dwarves, initially in a teasing way, but it eventually becomes a term of affection as they grow to respect him. This nickname marks Bilbo's transition from an outsider to a cherished companion.

On the other hand, nicknames can also be used to mock, insult, or reflect the villainous traits of certain characters. These names serve to demean or belittle. In Charles Dickens' *Oliver Twist*, the title character is often referred to simply as "Oliver" or "the boy," emphasizing his vulnerability and innocence in a harsh world. Similarly, in *A Christmas Carol*, Ebenezer Scrooge is referred to as "Old Scrooge" or "Scroogy," names that highlight his miserly, unpleasant nature and social isolation. In Shakespeare's *Romeo and Juliet*, Tybalt is called "Prince of Cats," a nickname that implies both his fierce temper and his antagonistic role in

the play. It reflects his aggression and sets him apart as a character defined by violence and pride.

Some nicknames have a deeper, symbolic meaning, often tied to a character's transformation or central themes within the story. These names can illuminate the character's internal struggles or overarching narrative arcs. In Herman Melville's *Moby-Dick*, the protagonist's name, "Ishmael," carries significant religious connotations, suggesting themes of fate, survival, and existentialism. His name resonates with the novel's philosophical undertones and his role as the sole survivor, representing a broader sense of alienation and introspection. In George Orwell's *1984*, Winston Smith's name symbolizes his rebellion against the Party and his quest for individual identity. Over time, his name reflects his struggle to retain his humanity in an oppressive, totalitarian society.

Conclusion

Nicknames in literature do more than simply distinguish characters. They carry weight and meaning, often serving as tools for character development, social commentary, and thematic exploration. Whether used to convey affection, assert power, or symbolize a transformation, nicknames enrich the text by adding layers of complexity to both characters and their relationships. They allow readers to understand the deeper currents of the story, making the literary experience more immersive and insightful.

BIBLIOGRAPHY

1. Chaucer, Geoffrey. *The Canterbury Tales*. Translated by Nevill Coghill, Penguin Classics, 2003. Chaucer's use of nicknames for his characters in *The Canterbury Tales* helps reflect social roles and moral attitudes in medieval society.
2. Dickens, Charles. *Oliver Twist*. Edited by Andrew Sanders, Oxford World's Classics, 2008. Dickens employs simple, direct nicknames like "the boy" to emphasize the vulnerability and innocence of Oliver in a harsh world.

3. Fitzgerald, F. Scott. *The Great Gatsby*. Scribner, 2004. Nicknames, such as the title "Gatsby," play a significant role in shaping the mysterious and larger-than-life persona of the character.
4. Valizaoy, O., & Feruza, M. (2024). TURKIY TILLAR ANTROPONIMIYASINING O'RGANILISHI. *XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR*, 1(1), 87-89.
5. Valizaoy, O. (2023). THE CONCEPT OF UZBEK ANTHROPONYMICS AND ITS MAIN PROBLEMS. *PEDAGOGS*, 48(1), 38-42.
6. Obobakirova, V. (2022). PHRASEOLOGICAL UNITS OF POSITIVE SEMANTICS IN THE NOVEL "FAREWELL TO ARMS!" AND STORIES BY E. HEMINGWAY. *International Journal of World Languages*, 2(3).

THE ROLE OF READING UNIVERSITY NEWSPAPERS TO ENHANCE CRITICAL THINKING AMONG STUDENTS

Sheraliyeva Salomatkhon salomatxon205@gmail.com

EFL student at Fergana State University

Supervisor: Kosimov Abdulkhay Akhadaliyevich

Abstract. This research investigates the function of the university newspaper in developing the reading culture and the communication on the campus of the students whose first language is not English (EFL). A mixed-methods research design was employed whereby the study sample comprised 100 EFL students of Fergana state University, who completed surveys and participated in focus group discussions. The findings suggested that students who actively read the university newspaper improved their critical thinking skills, developed self-assurance about information assessment, and had better command of the language. Moderate advantages with vocabulary and participation barriers were observed among readers while severe, low vocabulary and low participation were found among those not reading the newspapers. The results of this study further portray university newspapers as instructional materials for language learning and resources for fostering opinion that orders the students to participate. However, this

study pointed out challenges such as the need for more plain language and information structures to allow all EFL students to access support. More importantly, these findings support the role of university newspapers in maintaining the university's premises as encouraging a holistic approach to learning.

Keywords: University newspapers, Critical reading skills, Campus discourse, EFL students, Language acquisition , Media literacy, Higher education, Academic journalism.

Introduction.

University newspapers have always been an integral part of academic life right from the time when newspapers were used as one way of sharing news across the erected walls of critical and informed discourse within the campus. More often than not, students are the ones who read, edit and write for these quarters and such allows for plurality, active debate and even investigative journalism. Kovach and Rosenstiel (2014) argue that core principles of journalism which include, verification, openness and the need to hold each other accountable are the very foundation of intensive reading and therefore the entire university newspaper is a great teaching material.

Definitely such publications are not only for reporting and archival purposes as they also promote contemporary engagement from world politics to campus issues. Reading campus newspapers provided students with the necessary skills to interrogate issues, determine slants, and construct more thorough opinions as noted by Abraham and Smith (2020). These abilities are extremely essential in a world where fake news is the order of the day. Campus newspapers highlight the underrepresented individuals and inclusivity acts to promote engagement so as foster a sense of community on campus. Jenkins et al. (2017) are among those who have recognized the significance of participatory culture in educational settings, for example, student's newspapers. Students not only develop their literacy skills, but also participate actively in a lively intellectual community, thus emphasizing the role of university newspapers in education.

This case study was set at Fergana State University in order to find out the role of the university newspapers in strengthening the campus dialogue and the critical reading skills of English as a Foreign Language (EFL) learners. To make the conclusions holistic, research process involved carefully chosen sample of one hundred EFL learners from different majors, academic qualifications and level of English proficiency. The idea was to gain a comprehensive view of their experiences and practices with regards to the university newspaper.

The objectives of this research were quite a number. Firstly, it aimed at finding out the extent to which reading university newspapers affects the critical thinking and the analytical skills of EFL learners. Secondly, it intended to determine if these publications act as a channel through which students use English to talk on different issues on the campus. Finally, it studied the areas which hinders EFL learners when they are reading and understanding English materials, especially in the field of journals

Literature Review

The role of student publications for the improvement of reading and discursive skills has been a topic of much discussion in the academic literature. Kovach & Rosenstiel (2014) claim that practicing journalism is a good way to help people develop critical thinking skills, since the readers are required to evaluate, make bias judgments, and integrate multiple perspectives[1]. This is especially important for college newspapers that are read by the people who are the target audience of the articles and cover issues concerning the audience members and motivates them to think about the issues on their campus.

The research also showed the usefulness of newspapers in improving language proficiency, particularly for EFL learners. Richards and Schmidt (2013) argue that learners get sufficient exposure to real vocabulary and grammar in authentic contexts which enables language learning and use, such as newspapers[2]. In addition, college newspapers are usually written in a simple way that students can understand, so they are useful for EFL students who want to develop their reading skills. The importance of student-run newspapers as

instruments of critical reading and critical discourse has been discussed in the scholarship.

Anderson emphasized the role of newspapers in developing language skills, especially among EFL, differential impacts. Richards and Schmidt (2013) maintain that real-life materials such as newspapers help learners understand real vocabularies and grammar usage patterns which goes a long way in helping them learn the language within context. Moreover, university newspapers are frequently presented in language that is easy to read, thus, for EFL students trying to enhance their reading skill, these newspapers are worthwhile.

Further, Jenkins et al. (2017) argue for the inclusion of participatory culture in learning settings including the use of will students in the university newspapers to express their views. Such involvement not only raises the level of critical literacy but also promotes a feeling of allegiance[3]. These findings collectively underscore the significance of university newspapers as educational tools that promote critical reading, language development , and active campus discourse.

Learners' Profile

The students who were the subjects in this case study were English as a Foreign Language (EFL) students at the Fergana State University. The group comprised 100 students from different faculties, culture as well as English competence levels. This enabled them to look into the issue of the role of university newspapers in relation to different learners with varying linguistic and cognitive capabilities in a more meaningful way.

They had an age range of 18-25 years with most being undergraduate students who were in their first or second year of the course. In accordance with the Common European Framework of Reference for Languages, their English levels were distributed within ranges Intermediate (B1) range to Advanced (C1) range. This range ensured that the study included the experiences of students who at least had to face diverse cases of reading comprehension of the English newspapers especially those in the English language.

The participants were further classified according to their frequency of reading the university newspaper such as regular readers, occasional readers, and non-readers. This categorization helped in the detailed examination of how reading the paper at different frequencies affected critical language skills, language usage and even the level of engagement in campus activities. A considerable number of these students stated that they employed the university newspaper as a mean of communication.

Methodology

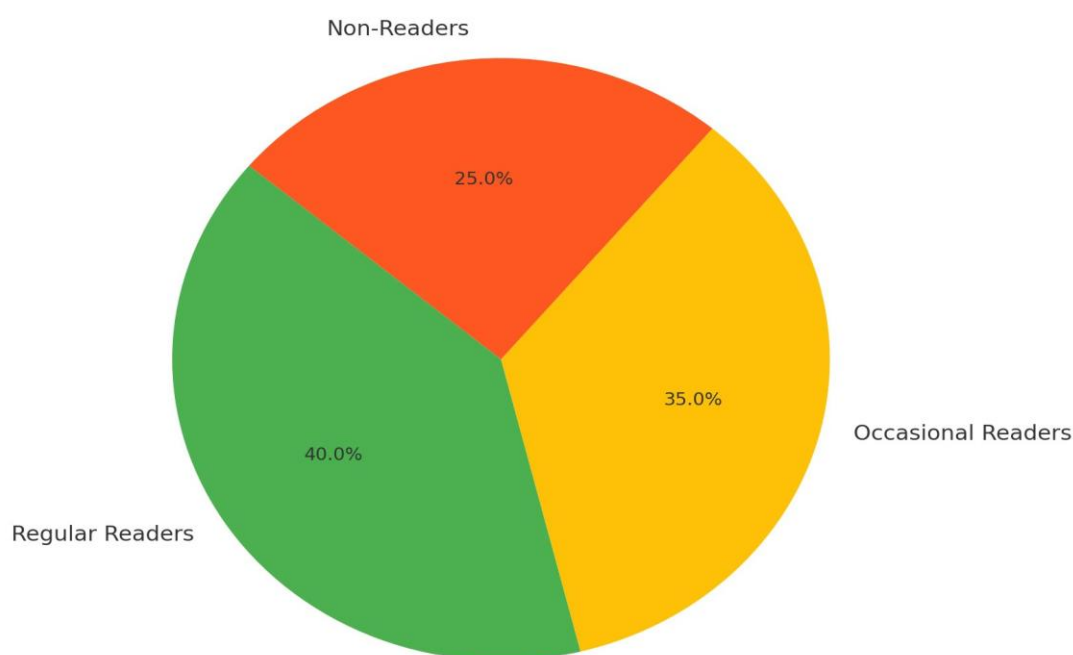
Through the use of a mixed approach, the present study focused on the role of university newspapers in fostering critical reading practice and engagement with discourse among EFL students at Northern Illinois University. Using both quantitative and qualitative techniques offered a more holistic perspective on the phenomenon being studied. The sample of this study comprised 100 EFL students from Fergana State University. The purposive sampling technique was utilized such that, the respondents were of different academic years, fields of study, and levels of English proficiency. The subjects included habitual, infrequent, and non-users of the university's newspaper so that students with different levels of engagement were analyzed.

The data collection process was done in two stages. For starters, a structured questionnaire was handed over to all the respondents. The survey was composed of both closed and open questions which aimed at investigating student readership patterns, effects of the university newspaper readership on critical thinking and difficulties encountered while reading the newspaper. Secondly, there were focus group discussions with 20 purposefully sampled participants with varying readership and proficiency levels. These discussions delved into students' experiences with the newspaper, how it stimulated critical reading among students and proficiently levels. The discussions explored participants' personal

experiences with the newspaper , its role in enhancing their critical reading skills , and its influence on their participation in campus discourse.

Surveys and international focus groups, in this instance, are understood as quantitative and qualitative forms of primary data respectively. Such a technique, as described, was beneficial as it added value and richness to the findings, whilst also answering the research questions in a thorough manner. Here is a pie chart illustrating the engagement levels of EFL students with the university newspaper , based on survey responses. The categories are divided into Regular Readers (40%) , Occasional Readers (35%) , and Non –Readers (25%). This visualization highlights the varying levels of interaction among the participants .

Engagement with University Newspaper Among EFL Students

Discussion

From the study in which the findings were obtained, it can be seen that newspapers published at the universities are important for EFL students with

respect to reading critically as well as participating in conversations on the campus. Many of the respondents, notably, the habitual consumers, argued that use of the newspaper enabled them to develop their ability to evaluate and check information for credibility as well as arguments, which are core features in Kovach and Rosenstiel's work (2014). The results of this study are also in tandem with previous scholars who advocate for the use of journalistic tools in the development of media literacy among learners.

For EFL students, the newspaper served a dual purpose: enhancing language acquisition and providing cultural context. The same articles gave the participants the much needed exposure to English language which contributed to the increase in their vocabulary and understanding as Richrads and Schmidt (2013) points out. In addition to this, focus group discussions showed that those who read more often were more willing to speak out during campus discussions, which complements Jenkins et al.'s (2017) arguments regarding participatory culture.

Nonetheless, some occasional speakers and non-readers pointed out factors like vocabulary and time limitation which restricted their involvement. These perceptions imply that while university newspapers are indeed worthwhile instruments, it would be desirable to provide further linguistic assistance and focus on content that would suit the needs of EFL learners, thus enhancing their utility.

Conclusion

This investigation reveals the importance of critical reading and use of university newspapers in discourse at the university level for EFL students. The findings imply that consistent use of these publications enhances a student's capability to think critically of the information presented to him or her as well as their proficiency and their willingness to interact politically in the university. This is consistent with studies that have been done on the advantages of using authentic journalistic texts in education. However, language complexity and time constraints, particularly for occasional and non-readers, were challenges that were highlighted. Overcoming these barriers via specialized content and other mechanisms may increase ease of use by EFL learners. To summarize, university newspapers are

also important in higher education, encouraging critical reading, language skills, and participation, particularly in multilingual terms of community.

References.

1. Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2014). *The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect*. Three Rivers Press.
2. Richards, J. C., & Schmidt, R. (2013). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics* (4th ed.). Routledge.
3. Jenkins, H., Ford, S., & Green, J. (2017). *Participatory Culture in a Networked Era: A Conversation on Youth, Learning, Commerce, and Politics*. Polity Press.

THE ROLE OF WORD COMPOUNDING IN THE FORMATION OF COLLOQUIALISMS IN ENGLISH AND UZBEK

Sotvoldiyeva Istorakhon Lutfullo qizi

Doctoral student of Andijon state institute of foreign languages

E-mail: i.sotvoldiyeva@mail.ru

Annotation: Enriching English and Uzbek colloquial languages through the creation of new colloquial units and their use in speech plays a crucial role. The formation of colloquialisms is a complex process, and various forms of them can be found in the languages being compared. Creating new units through word compounding is one of the most productive methods. Therefore, this article discusses the significance of the word compounding phenomenon in English and Uzbek.

Keywords: colloquialism, component, compound word, colloquial paired word, synonymic and antonymic property.

Word compounding is also one of the most productive methods of creating colloquial words. Primarily, two-component colloquialisms are formed with its

help, and units belonging to various parts of speech can participate in it: nose-warmer (a short tobacco pipe), jerry-built (jerry-built), heavyweight (an important person; a successful person; a leader), four-topper (a restaurant table that will seat four people), no-stress (no problem; no bother). Such colloquialisms are of particular importance with their idiomatic meanings.

In Uzbek, 23.1 percent of colloquial words are formed by word compounding, 42.3 percent of which are nouns. In English, 31.6 percent of colloquialisms are formed by this method, and the share of nouns in them is 53.6 percent. The table below shows the share of colloquialisms formed by word compounding in terms of parts of speech (see Table 1):

Table 1

Share of Colloquialisms Formed by Word Compounding by Parts of Speech:

	Noun	Adjective	Verb	Adverb
English	53.6	28.7	13.5	4.2
Uzbek	42.3	35.8	18.6	3.3

As a result of the analysis, the following models of compound colloquial words can be identified in Uzbek:

1. Two-Component Compound Words:

Noun₁ + Noun₂: *arixona* (*arisi ko'p bo'lgan, arilar g'ujg'on o'ynagan joy*); *dov-daraxt* (*har qanday daraxt, har-xil daraxtlar*).

Adjective + Noun: *arzon-garov* (*asl qiymatidan ancha kamiga, arzimagan pulga, tekinday*); *arzonqo'l* (*ozgina haq badaliga ishlaydigan, kam haq oladigan*).

Adjective + Adjective: *tuzuk-quruq* (*yaxshigina, durustgina, ko'ngildagidek*). Num. + Noun: *ikkikat* (*homilador*); *to'rtko'z* (*ko'zoynak taqib olgan odam*). Noun + Verb: *mozorbosdi* (*uzoqdan, boshqa joydan kelgan, tabarruk*); *o'qsochar* (*avtomat, pulemyot*).

Pronoun+ Pronoun: *anov-manov* (*uncha-muncha, jo'n*).

Noun + Imitation word: *mullajiring* (*pul*).

Adverb+ Adverb: *ozib-yozib* (*zo'rg'a imkon yoki vaqt topib*).

Verb + Verb: *oldi-qochdi* (*hayoliy narsalardan iborat, uydirma*).

2. Three-Component Compound Words:

Noun + Noun + Noun: *palovxonto'ra* (*palov, osh*).

The Uzbek language, particularly its colloquial layer, is characterized by the presence of "paired words," formed through word compounding, whose components are separated by a hyphen [1]. The components of such lexical units typically express concepts that are synonymic or antonymic to each other. Furthermore, they can represent objects and phenomena belonging to the same class of the surrounding reality: *egin-bosh* (clothes); *oq-qora* (black and white printer).

Quantitatively, paired words expressed by nouns stand out. As a result, the word formation process by which such paired words are formed has a rhyming character, which is a distinctive feature of many colloquial paired words [2].

The following forms of compound colloquial words have been identified in English:

1. Two-Component Compound Words:

$N_1 + N_2$: *lughead* (*a stupid person*); *potshot* (*a sharp criticism; a wild shot of criticism*).

$N + V$: ***crapshoot*** (*a gamble; a matter of chance*); ***moonshine*** (*nonsense; humbug*).

$Pron. + N$: *anytime* (*you are welcome*).

$Adj.1 + Adj.2$: *dead-catty* (*with only a slight bounce*); *deadbeat* (*someone who doesn't pay debts or bills*).

$Adj. + N$: *big-league* (*professional*); *bigshot* (*a very important person*).

$Adj. + V$: *clean-cut* (*neat and tidy*).

$Adj. + Adv.$: *no-good* (*a worthless person*).

$V_1 + V_2$: ***bow-wow*** (*a dog*).

$V + N$: ***boo-bird*** (*a person who boos frequently at games or other public events*).

$V_1 + V_2$: *claptrap* (*nonsense; something worthless*);

Conj. + N: *but-boy* (someone, usually a male, who raises objections frequently).

Num. + N: *two-bit* (cheap; small-time); *two-time* (to deceive one's lover) [3].

2. Three-Component Compound Words:

Adv. + prep. + N: *accidentally-on-purpose* (deliberate, but meant to look like an accident).

N + V + N: *dog-eat-dog* (cruel; highly competitive).

Adv. + Conj. + Adv.: *so-and-so* (euphemistic way of addressing someone with an insulting term of address).

Num. + N + N: *one-horse-town* (a very small town; a small and backward town).

Num. + Prep. + Num.: *two-by-four* (small).

In addition, many occurrences of colloquial compound (synthetic) (suffixal-prefixal and compound words) have been found in both of the languages being compared:

soft-hearted – tender-hearted; sympathetic;

qovoqxonachi – qovoqxona egasi yoki sotuvchisi.

References:

1. Green J. Encyclopedia of Language & Linguistics (Second Edition). – Elsevier Science, 2006. – 9000 pp.

2. Proshina T.A. Non-standard vocabulary of the English language // Journal Bulletin of the Adyghe State University. Series 2: Philology and Art History. – Maykop, 2010. – p. 2.

3. O'g, S. B. T. L. (2021). THE ROLE OF SHORTENING IN THE STRUCTURAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF SLANG WORDS. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities, 1(1.6 Philological sciences).

ENGLISH PRONONCIATION

Uliqova Mavluda Sotvoldiyevna

Teacher of the department

English language and literature

Annotation: The role of English language learning in our country and the specific importance of using it.

Annotatsiya: Mamlakatimizda ingliz tili o'rganishning o'rni va uning o'ziga xos ahamiyati

Аннотация: Роль и значение изучение английского языка в нашей стране.

The Decree of President Islam Karimov «On measures for further improvement of foreign languages learning» (December 10, 2012) is a key factor for modernization of teaching foreign languages at all stages, in which the importance of teaching and learning English across the country were pointed out. Taking account this derivative document the competence-based teaching was implemented in the Uzbekistan system of FLT.

This approach is an educational movement that refers to the outcomes of learning in the development of language programs and language skills of students. The essence of this approach is a new content-based on forming and developing a set of learners' competences. The process of acquiring this content brings action-oriented character. Language use, embracing language learning, comprises the actions performed by learners who as individuals and as social agents develop a range of competences, both general and particular all components of the communicative competence. The core of this approach is interpreted as students draw on the competences at their disposal in various contexts under various conditions and under various constraints to engage in language activities involving language processes to produce and/or receive texts in relation to themes in specific domains, activating those strategies which seem most appropriate for carrying out the tasks to be accomplished. The monitoring of these actions by the participants leads to the reinforcement or modification of their competences.

Despite the existence of thousandsoflanguages allaroundtheworld millions of

people speak English as their mother tongue. Moreover, there are millions of others who use English either as their second language or an international language when communicating with people all around the world. As members of the Central Asia and due to the possibility of travelling and studying abroad the necessity to communicate in English became a crucial part of our lives. Pronunciation as an inseparable aspect of the language has a great influence on our successful communication but it is still overlooked by a large number of teachers, who rather pay attention to teaching lexis and grammar as they feel more certain about them.

Pronunciation mechanism envelops three parts as hearing (acoustic), uttering (motor) and meaning (semantic). Mastering phonetic side of the language, i.e. mastering pronunciation subskill is one of the core conditions of successful communication. In my teaching practice at a secondary school I face unintelligible pronunciation of some students. Intelligible pronunciation is essential during a listening process, clear and correct pronunciation makes a conversation more comfortable for both the speaker and the listener and even helps to avoid misunderstanding.

The theoretical part is based on theoretical background that is relevant to the pronunciation teaching and learning process and serves as a basis for the practical part. It deals with the issue of pronunciation in everyday communication, outlines why pronunciation should be taught and concentrates on the most problematic sounds for secondary school learners of English. Moreover, the part is focused on teachers' and students' roles and aspects that influence a speaker's intelligibility. Lastly, the theoretical part deals with the production of voiced and voiceless consonants. We will study how and mainly why pronunciation should not be neglected and should become an inseparable part of a teaching process, and what the roles and aims of the teacher and students are. We will outline the importance of learner's intelligibility and its affect on understanding during the process of communication, then a model of pronunciation will be discussed and also the limitations of speakers e.g. learners' first language and culture, the age of learners and their attitude towards the language; speakers' learning experience,

motivation and soon will be outlined. Lastly, we will deal with the production of the most problematic consonants for secondary school learners of English.

The contrastive function of phonemes is that there are the bits of sounds that differentiate one word from the other e.g. *pin* is differentiated from *bin* by the distinctive initial consonants /p/ and /b/. The sequential function means that *the phonological form of a word consists of a sequence of phonemes, and that every phoneme consists of a set of (simultaneous) distinctive features*. The minimal function of phonemes means that phonemes are the smallest units which can not be further divided. Phonemes can be divided into two main categories, vowels, which are subdivided into monophthongs and diphthongs and consonants, which are subdivided into voiced and unvoiced.

The following table presents English phonemes.

ɪ	ʊ	ʊ	u:	ɪə	eɪ	ɔɪ	ʌ
e	ə	ɜ:	ɔ:	ʊə	ɔɪ	əʊ	
æ	ʌ	ɑ:	ɒ	eə	aɪ	aʊ	
p	b	t	d	tʃ	dʒ	k	g
f	v	θ	ð	s	z	ʃ	ʒ
m	n	ŋ	h	l	r	w	j

The most problematic sounds for secondary school learners

Pronunciation problems may occur when non-native speakers communicate because speakers are used to sounds that exist in their mother tongue but may not exist in the target language. There are a lot of sounds that do exist or are similar in English and Uzbek, however, there are sounds that are very different or do not exist in Uzbek.

In Uzbekistan ELT is seen as a career in a field of educational specialization: it requires a specialized knowledge base obtained through both academic study and

practical experience. Nowadays the demonstration of a certain level of proficiency in English as component of certification is required.

In Uzbekistan the multistage model of FLT has been worked out on the basis of continuous, succession, taking into consideration the international standards, and localization of EL teaching and learning methodology and materials (adapting to the national context). It is related to the well-known multilevel model of FLT in the foreign countries.

The effectiveness of teachers' pedagogical activity, at first, depends on acquiring the ideas of modernization. A modernization means: 1) changing the goal and results of education; application of modern methods and technologies in practice of teaching/learning; reworking out the state standards and curricula for EL teaching and learning. Thus, all components of methodical system of ELT should be modernized, particularly:

- 1) approaches and principles to EL teaching and learning;
- 2) goals of teaching and learning;
- 3) content of EL teaching and learning;
- 4) aids, methods and techniques;

ways and forms of control of the results of EL teaching and learning.

There are several factors that influence the pronunciation of secondary school learners of English. First, Uzbek learners use sounds that are in Uzbek language but may not exist in English. Second, when reading or speaking Uzbek students apply the rule of first syllable prominence which is not presented in English. Lastly, secondary school learners do not distinguish between the written and spoken forms in Uzbek the written and spoken forms resemble and this goes hand in hand with pronouncing the silent letters.

Based on the finding of Cambridge university press, I will outline the most likely problematic pronunciation errors for secondary school speakers.

Teaching pronunciation has undergone along evolution. At the beginning of the twentieth century every thing was subordinated to teaching grammar and lexis and pronunciation was totally overlooked. Many things have changed since that time

but on the other hand there are still some teachers who do not pay enough attention to pronunciation. According to Scrivener this is partly because teachers themselves may feel more uncertain about it than about grammar and lexis, worried that they don't have enough technical knowledge to help students appropriately.

It is widely recognized that acquiring good pronunciation is very important because bad pronunciation habits are not easily corrected. Kelly states that a learner who consistently mispronounces a range of phonemes can be extremely difficult for a speaker from another language community to understand. This can be very frustrating for the learner who may have a good command of grammar and lexis but have difficulty in understanding and being understood by a native speaker.

In my opinion pronunciation is still neglected at schools. When teaching pronunciation it is difficult to create a lesson that would be only focused on pronunciation practice because pronunciation is taken as an additional practice in all course books. Another problem can be caused by the fact that emphasis is frequently given on individual sounds or distinguishing sounds from each other. According to Gilbert there are two main reasons why pronunciation is neglected in classes. First, teachers do not have enough time in their lessons, which would be dedicated to pronunciation and if there is time attention is usually given to drills which lead to discouraged students and teachers who both want to avoid learning and teaching pronunciation. Second, psychological factors play a relevant role in learning pronunciation because students are not as sure about their pronunciation as they are about their knowledge of grammar and lexis. Gilbert claims that *the most basic elements of speaking are deeply personal and our sense of community is bound up in the speech rhythms of our first language.*

These psychological barriers are usually unconscious but they prevent speakers from improving the intelligibility (ibid.). To be able to overcome the fears of speaking, teachers should set at the outset that the aim of pronunciation improvement is not to achieve a perfect imitation of a native accent, but simply to get the learner to pronounce accurately enough to be easily and comfortably comprehensible to other speakers. Since pronunciation is a complex and important

part of learning and teaching process teachers need to set goals and aims they want to achieve with their students. As perfect accents are difficult if not impossible to achieve in foreign language the goal of teachers need to be, to make their students be easily understandable when communicating with other people. When speaking about intelligibility there is no clear definition of it, but in general we can say that intelligibility means that a hearer can understand a speaker at a set time and situation without major difficulties, in other words, then or words a listener is able to identify accurately when said by a particular speaker, the more intelligible the speaker is. Therefore the pronunciation of the speaker does not have to be without errors if a listener is able to understand the utterance.

Consequently, despite the language factors there are other points that can influence the intelligibility such as whether the topic is familiar to both a speaker and a listener or whether the utterance of a speaker is expected by a listener. If a learner's speech is full of self-corrections, hesitations, and grammatical restructurings, then listeners will tend to find what he or she says difficult to follow. The research centre views this matter a little bit differently as they state that aspects influencing intelligibility are complex issues ranging from prosody, intonation, word stress, rhythm, syllable structure, segments, and voice quality to phrasing and sense group. The authors further outline that language teaching used to emphasize learning individual sounds rather than focusing on all aspects influencing intelligibility, and point out that recent studies claim that over all prosody, comprising stress, rhythm and intonation may have greater.

Used literature

1. **Джалалов ДД.** Проблемы содержания обучения иностранному языку. - Ташкент: ФАН, 1987. - 109 с.
2. **Jalolov J., Mahkamova G., Mamadayupova V., Ismatova L.** Ingliz tili o'rgatish texnologiyasi: O'quv-metodik qo'llanma. - Toshkent: TDPU, 2010. -96 b.
3. **Воробьев В.В.** Лингвокультурология. - М.: РУДН, 2008. - 336 с.

DARSLARDA MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYASINING QO'LLANILISHI VA AHAMIYATI

Andijon qishloq xo'jaligi
va agrotexnologiyalar instituti
akademik litseyi ona tili
va adabiyot fani o'qituvchisi
Xudoyberdiyeva Naziraxon

xudoyberdiyevanaziraxon@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada muammoli ta'lim texnologiyasining mohiyati, darslarda qo'llanishi va uning ta'lim samaradorligiga ta'siri haqidagi fikrlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim, muammoli vaziyat, motivatsiya, erkin fikrlash.

Yurtimizda ta'limga bo'lgan e'tibor kuchaytirilgani bois zamonaviy ta'lim oldiga ham bir qancha talablarni qo'ymoqda. An'anaviy o'qitish metodlarinining eskirgan usullari dars jarayonlaridan chiqarib yuborilmoqda. Ayniqsa, an'anaviy usullardagi ma'lumotni tayyor holda o'quvchiga yetkazish fikrlashni rivojlantirishga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Muammoli ta'lim texnologiyasi o'quvchini faol fikrlashga va mustaqil izlanishga undaydi.

Muammoli ta'lim – o'quvchilar oldiga muayyan muammoli vaziyatni qo'yib, ularni mustaqil yoki guruh bo'lib, muammoni hal qilishga yo'naltirishdir.

Bu metod orqali quyidagilarga erishish mumkin:

- o'quvchilar faolligi oshadi;
- mustaqil fikrlash va mantiqiy xulosa chiqarish ko'nikmalari rivojlanadi;
- yangi bilinlarni mustaqil o'zlashtirish imkoniyati yaratiladi;
- tanqidiy va ijodiy tafakkur shakllanadi.

Muammoli ta'lim texnologiyasini quyidagi bosqichda amalga oshirish mumkin:

1. Muammoli vaziyat yaratish- o'qituvchi dars mavzusiga mos muammoni ilgari suradi.

2. Muammoni anglash va tahlil qilish - o'quvchilar muammo mohiyatini tushunib, uni hal qilish usullarini izlaydilar.

3. Muammoni hal qilish bo'yicha izlanish – o'quvchilar ilmiy manbalar, tajribalar va tahlillar asosida yechimlarni topadilar.

4. Xulosa chiqarish va natijani muhokama qilish – olingan bilimlarni umumlashtirib, natijalar chiqariladi.

Muammoli ta'lim texnologiyasini barcha fanlarda qo'llash mumkin. Ayniqsa, adabiyot darslarida qo'llash maqsadga muvofiq. Adabiyot fanidan rus yozuvchisi Anton Pavlovich Chexovning "Garov" hikoyasi bo'yicha dars o'tilayotganda ushbu texnologiya qo'l keladi. O'quvchilarga shunday savol qo'yish mumkin: "Agar hikoya qahramoni huquqshunos garov muddati tugab qamoqdan chiqib ketayotganda boshqa qaror qabul qilganda nima bo'lardi?" "Agar siz huquqshunosning o'rnida bo'lsangiz qanday yo'l tutgan bo'lar edingiz?"

Kichik hikoyardan biri Abdulla Qahhorning " Bemor" nomli tarixiy hikoyasini olaylik.

Sotiboldining xotini og'rib qoldi. Sotiboldi kasalni o'qitdi – bo'lmadi, tabibga ko'rsatdi. Tabib qon oldi. Betobning ko'zi tinib, boshi aylanadigan bo'lib qoldi. Baxshi o'qidi. Allaqanday bir xotin kelib tolning xipchini bilan savaladi, tovuq so'yib qonladi... Bularning hammasi, albatta, pul bilan bo'ladi. Bunday vaqtlarda yo'g'on cho'ziladi, ingichka uziladi. Shaharda bitta doktorxona bor. Bu doktorxona to'g'risida Sotiboldining bilgani shu: salqin, tinch parkda, daraxtlar ichiga ko'milgan baland va chiroyli oq imorat; shisha qabzali kul rang eshigida qo'ng'iroq tugmasi bor. Chigit po'choq va kunjara bilan savdo qiladigan xo'jayini Abdug'aniboy omborda qulab ketgan qoplar ostida qolib o'ladigan bo'lganida bu doktorxonaga bormay Simga ketgan edi. Doktorxona deganda Sotiboldining ko'z oldiga izvosh va oq podshoning surati solingan 25 so'mlik pul kelar edi.

Bemor og'irlashdi. Sotiboldi xo'jayinining oldiga arzga bordi, ammo bu borishdan muddaosi nima ekanini aniq bilmas edi. Abdug'aniboy uning so'zini

eshitib ko‘p afsuslandi, qo‘lidan kelsa hozir uning xotinini oyoqqa bostirib berishga tayyor ekanini bildirdi, keyin so‘radi:

– Devonai Bahovaddinga hech narsa ko‘tardingmi? G‘avsul a‘zamga-chi?

Sotiboldi ketdi. Bemorning oldidan jilmaslik va shu bilan birga tirikchilik uchun xonaki bir kasb qilishga majbur bo‘ldi – har xil savatchalar to‘qishni o‘rgandi. U ertadan-kechgacha oftobshuvoqda gavronlar ichiga ko‘milib savat to‘qiydi.

Hikoyaning ushbu qismlari bilan o‘quvchilar tanishib chiqqach , quyidagi savollar orqali muammoning yechimini topish kerakligi aytiladi:

-ushbu hikoyadagi muammoni toping?

-Sotiboldining rafiqasini davolatish uchun nima sababdan imkoni yo‘q?

-uning xo‘jayini ziqnami?

- voqeada chinakam aybdor kim?

-agar voqea bizning davrimizda bo‘lsa nima bo‘lardi?

- siz qanday yo‘l tutardingiz?"

Boshqa fanlarda ham ushbu texnologiya dars samaradorligini oshiradi. Masalan, matematika fanida “Masalani yana qaysi yo‘l bilan yechish mumkin?” Biologiya fanida “Agar biologik jarayon to‘xtab qolsa qanday hodisa sodir bo‘ladi?” Tarix fanida tarixiy voqea boshqacha sodir bolsa, qanday natija bo‘lardi?” kabi muammoli vaziyatlarni yaratish mumkin.

Ona tili darslarida ham grammatik qoidalarni yaxshi o‘zlashtirish uchun qoidani mustaqil kashf qilish usulidan foydalanib muammoli ta‘lim holatini yaratish mumkin. Jumladan, “kitobxon” va “o‘quvchi” sozi bir xil ma‘noni anglatga-da, tuzilishi jihatidan farqlanadi?” Bunday savollar har bir o‘quvchini mantiqiy fikrlashga undaydi.

Muammoli ta‘lim texnologiyasining afzalliklariga to‘xtalib o‘taylik. O‘quvchilar faolligini oshiradi - o‘quvchi dars jarayonida faol ishtirok etadi. Mustaqil fikrlashni rivojlantiradi - o‘quvchilar ma‘lumotlarni tahlil qilib, o‘z xulosalarini shakllantiradi. Motivatsiyani oshiradi - qiziqarli muammolar orqali darsga bo‘lgan qiziqish ortadi. Hayotiy muammolarni yechish ko‘nikmalarini

shakllantiradi. O‘quvchilar nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llashni o‘rganadilar. Muammoli ta’lim texnologiyasi zamonaviy ta’lim jarayonining ajralmas qismidir. Ushbu metod orqali o‘quvchilarning ijodiy fikrlashi rivojlanadi. Ularning bilim olishga bo‘lgan qiziqishi ortadi. O‘qituvchilar muammoli ta’lim usullaridan o‘rinli foydalanib, mavzuga mos muammoli vaziyatlar yaratishi, o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olib dars tashkil etishlari ta’lim samaradorligini oshiradi. Bunda kichik guruhlar bilan ishlab, ularning fikrlarini taqqoslash mavzuni chuqurroq anglashga yordam beradi. Zero, dars buyuk bir asarga tengdir.

“NUR BORKI, SOYA BOR” ASARINING XITOY TILIGA TARJIMASIDA FRAZALAGIK BIRLIKLARNI TARJIMA QILISH TURLARI

Umarova Dildora Akmalovna,
ADCHTI o‘qituvchi,
Andijon, O‘zbekiston,

E-mail: dildoraumarova828@gmail.com

Annatatsiya: Mazkur maqola xitoycha frazalagizimlarni tarjima qilish turlari va ularni tarjimasi tahlil qilingan. Taqdiqotning obyekti sifatida o‘zbek tilidagi asarlarning xitoy tiliga tarjimasidan frazalagik birliklar tahlil qilindi.

Abstract: This article analyzes the translation types of Chinese phrasal verbs and their translation. Analysis of phraseological units from the translation of works from Uzbek into Chinese as the object of fate.

Аннотация: В данной статье анализируются типы перевода китайских фразовых глаголов и их перевод. Анализ фразеологизмов перевода произведений с узбекского языка на китайский как предмет судьбы.

Kalit so‘zlar: frazalagik birliklar, tarjima qilish turlari, ekvalentlik, analogik tarjima.

Key words: phraseological units, types of translation, equivalence, analogical translation.

Ключевые слова: фразеологизмы, виды перевода, эквивалентность, перевод по аналогу.

Tarjimonlar o'zlari tarjima qilgan tillarni shakllantirishga u yoki bu tarzda hissa qo'shgan. O'z tarjimalari orqali ular turli mamlakatlar madaniyatlarini bog'laydilar. Tarjimonlar atama va gaplarni bir tildan boshqa tilga o'tkazmaydi, balki bir madaniyatni boshqa tilga o'tkazadi. Bu tarjimonlarni o'qitish va tayyorlash usullarini aniqlash zarurligini ta'kidlaydi. Malakali tarjimon bo'lish uchun ikki tilni o'rganishning o'zi yetarli emas, chunki noto'g'ri tarjima qilish tartibsizlik va tartibsizlikka olib keladi. Demak, tarjimonlarni nafaqat ikki tilni bilish va tarjima strategiyalarini bilish, balki muayyan bilim sohalari va kasbiy etika bo'yicha ham tayyorlash muhim ahamiyatga ega. Tarjimonlarni tayyorlashning zamonaviy usullaridan biri unga tarjima strategiyalarini tushunishdir. Bu tarjimaning muhim tarkibiy qismidir. Bundan tashqari, mehnat darslarini o'z ichiga olgan tarjima mashg'ulotlari talabalarning tarjima ko'nikmalarini rivojlantiradi va ularga tarjimon sifatidagi professional faoliyatida zarur bo'lgan jasorat va tajribani beradi. Nihoyat, tarjimonlar kompyuter tarjima dasturlarini qo'llash va tarjima qilingan matnlarni tahrirlash bo'yicha o'qitilishi kerak. Tarjimonlarni o'qitish va tayyorlashda zamonaviy usullarga rioya qilish yaxshi va to'liq mahsulotlarni yaratishga imkon beradi. Tarjimoni o'rganishning ta'lim usuli bir tildan ikkinchisiga samarali ko'rsatish operatsiyasini ishlab chiqish uchun keladi.

Shunday hollar bo'ladiki, ularning o'z og'izlaridan eshitilgan so'zlarni o'zlariga qaytarib so'zlansa, tushuna olmay qoladilar, zo'r bilan tushunadilar. Mana shu ahvol u tilda so'zlarning talaffuzi qanchalik nozik ekanini ko'rsatish uchun yetarlidir». Beruniy hind tilining musiqiyliги, ko'p kitoblarning nazm bilan yozilganini qayd etadi. «Ularning (hindlarning J. Sh.) kitoblari o'z zavqlariga muvofiq turli vazifalarda nazm bilan yozilgandir. Bundan maqsadlari asarni o'z holida va aniq o'lchovida saqlashdir. Beruniy, Hindiston («Beruniy O'rta asrning buyuk olimi» to'plamidan).

Fraziologik birliklar tarjima nazariyasi va amaliyotining eng murakkab masalalaridan biri hisoblanadi. Fraziologizmlar murakkabligi quyidagilarga bog'liq: birinchidan bir xil moddiy ma'noga ega bo'lgan so'zlar turli tillarda

turlicha ma'no va stilistik funksiya (vazifa) larni bajaradi, ikkinchidan, bunday so'zlar turli tillarda turli so'zlar bilan birikib keladi. Rus tilshunosi V.V.Vinogradovning umumiy tilshunoslik miqyosida e'tirof etilgan tasnifiga ko'ra frazeologizmlar uchta guruxda

1. Frazeologik chatishmalar (фразеологические сращения): bunday birikmalarning ko'chma ma'nosi ularning tarkibidagi so'zlarga bog'liq bo'lmaydi. Birikmalar (фразеологические единства): bunday birikmalar ham ko'chma ma'noga ega, ammo ko'chma ma'no frazeologizmlar tarkibidagi so'zlarga bog'liq .
2. Frazeologik birikuvlar (фразеологические устойчивые сочетания): bularda tarkibidagi so'zlarning ma'lum bir qismigina ko'chma ma'noga ega, birikmaning ma'nosi tarkibidagi so'zlarga bog'liq. Bular asosan ot bilan fe'lning birikuvi bo'lib, fe'l ko'chma ma'noda, ot to'g'ri ma'noda keladi. birliklarni ingliz tilida berish juda murakkab vazifa. "O'zining semantik boyligi obrazliligi va yorqinligi kuchi tufayli frazeologiya juda muhim rol o'ynaydi " (V.B.O.) U nutqqa ifodalilik orginallik beradi. Ayniqsa frazeologizmlar og'zaki nutqqa, badiiy adabiyotda va siyosiy adabiyotlarda keng qo'llaniladi.
3. Frazeologizmlar tarjimasida tarjimon uning ma'nosini berishi, uning obrazliligini ifodalash lozim, ingliz tilida mos ifodani topishi va shu bilan birga frazeologizmlarning stilistik vazifasini ham unutmasligi shart. Ingliz tilida mos obraz mavjud bo'lmagan hollarda tarjimon "yaqinroq moslikni" topishga urinadi.

Frazeologiya birliklarni tarjima qilish jarayonida tarjimon u turg'un yoki o'zgaruvchan so'z birikmasi bilan ishlayotganini farqlay olishi kerak. Buning uchun ulkan "frazeologizmlarning reseptiv zapasi" ega bo'lishi lozim. Shuni nazarda tutish kerakki, so'z birikmalarga, xuddi so'zlar kabi, ko'p ma'nolilik va omonimiya xodisasi xos, shunday bo'lsada ma'nolardan biri va boshqasi frazeologizm omonimi bo'lishi mumkin. Masalan. To burn one's fingers iborasi quyidagi ma'nolarga ega; barmog'ini kuydirmoq.

Frazeologik birliklarning o'rganish masalalari yuzasidan kafedramizda talaygina ishlar amalga oshirilgan. Xususan, ustozimiz Xayrulla Hamidov "Turk

frazeologiyasi masalalari” monografiyasida frazeologik birlikni atroflicha o‘rganib chiqqan holda quyidagicha xulosalar berilgan:

- a) Iboralar va maqollar to‘plamlarida frazeologik birliklarning o‘ziga xos xususiyatlari puxta o‘rganilmagan, ularga aniq, to‘g‘ri ta’riflar berilmagan;
- b) To‘plamlarning ko‘pchiligida maqollar va iboralar alohida berilmasdan, aralash holda keltirilgan;
- c) To‘plamlarda maqol ham, ibora ham, matal ham bo‘lmagan, falsafaiy asarlardan olingan aforizmlar, hatto oddiy so‘z birikmalari ham uchraydi;
- d) Mualliflar avvalgi to‘plamlardan foydalanar ekan, iboralarni saralamasdan, shundayligicha to‘plamga kiritib, ularning sonini ko‘paytirishga harakat qilgan.

X.Hamidov turk frazeologiya masalalarini o‘rganar ekanlar, to‘plamlardagi kamchiliklarni o‘rganib, frazeologiya sohasiga qimmatli ma’lumotlarni olib kirdilar. Monografiya frazeologizmning boshqa til birliklaridan ajratib turuvchi o‘ziga xos quyidagi kategorial belgilar borligini ko‘rsatadi:

- a) leksik ma’no;
- b) komponentlar tarkibi;
- v) grammatik kategoriyalar.

Frazeologizm gap ichidagi so‘zlarga nisbatan alohida, bo‘linmas birlik sifatida namoyon bo‘ladi, ya’ni u so‘zlar bilan birlashib, qismlarga parchalana olmaydi. Shu ma’noda, bunday qismlarga parchalanmaydigan frazeologizmlarni tarjima tilida to‘g‘ri berish tarjimondan lingvistik va ekstralingvistik bilimlarni talab etadi.

Masalan: Ba'zan siz shirin tush ko'rasiz va to'satdan uyg'onasiz va yaxshi tush ko'rishni davom ettirmoqchisiz, lekin buni qila olmaysiz. Buning o'rniga, siz qochmoqchi bo'lgan dahshatli tush bumerang kabi qaytib keladi. Safi Saqievichning karavoti yonidagi stol ustidagi dahshatli tush yana qaytib keldi, Sherzod yashil gulli qalpoqni ko‘rdi va uning xayolida yana o‘lik chol paydo bo‘ldi... quyida asardan parcha tarjima qilingan:

有时候你正做着美梦，突然醒过来，还想继续做好梦，但怎么也做不到。相

反，想摆脱的噩梦就像回旋镖一样反复回来。现在那个可怕的梦又回来了。

在萨菲·萨基耶维奇的床头柜上，谢尔扎德看到了绿色的花帽子，他脑海里又出现了那可怕的情景，那死去的老人……。 Insondagi fikrlash faoliyati va hissiyotning o'zgarishidagi yashirin tuyg'uni ajratib bo'lmaydi, lekin hissiyotning o'zgarishi, yurakning urish harakatlariga bog'liq bo'libgina qolmay, insonning ruhiy holati hissiyot bilan birga kechadi.

Tadqiqot nuqtai nazaridan xitoy tilshunosligida frazeologik birliklarni o'rganishga bag'ishlangan ishlarga murojaat etar ekanmiz, bu borada ko'plab izlanishlar borligiga guvoh bo'lamiz. Umuman, iboralarni o'rganish xususida turli qarashlar mavjudligi kuzatiladi: ba'zi xitoylik olimlar frazeologizmlarni keng ma'noda 熟语 shúyǔ (FB) atamasini qo'llasa, ba'zilar tor ma'noda 成语 chéngyǔ (FB) atamasini qo'llaydi, yana boshqalari 成语 chéngyǔni keng va tor ma'noda tushunib kelmoqda. Xitoylik tilshunoslar ham frazeologizmlarni keng va tor tushunish haqida bir qarorga kela olmaganliklari yaqqol ko'zga tashlanadi. Xitoy tilida chop etilgan manbalarni o'rganish jarayonida, bu masalada xitoy tilshunoslarini ko'proq « 成语 chéngyǔ » larni o'rganish masalasi qiziqtirib kelganligi kuzatiladi. Bunga sabab, birinchidan, boshqa FB larga qaraganda chéngyǔ larning son jihatdan ko'pligi; ikkinchidan, kundalik hayotda keng iste'molda bo'lishi; uchinchidan, chéngyǔ hozirgi zamon xitoy tili leksik-grammatikasi va uning tarixini o'rganishda muhim vosita ekanligidir. Chéngyǔ lar tuzilishi jihatdan ikki ieroglifdan o'n to'rt ieroglifgacha bo'lishi mumkin. Shulardan 96% dan ko'prog'i to'rt ieroglifli bo'ladi. M.: 涂鸦 tú yā – «qarg'aning oyog'idek yozmoq; hunuk yozmoq»; 鸡肋 jī lè – «tovuqning qovurg'asi; ichay desam achchiq oshim, to'kay desam uvol oshim» frazeologizmi «ma'nosiz; ahamiyatsiz» kabi ma'nolarni anglatadi.

Hozirgi kunda xitoy tilshunosligi jadal sur'at bilan odimlab bormoqda. Frazelogizmlarning tarixiy ildizlariga nazar solinsa, chéngyǔlarning ven'yani tili bilan bog'liq ekanligi ko'rinadi. O.V. Chibisova, I.V Kaminskaya «成语 chéngyǔlarning asosiy o'zagi qadimgi xitoy 文言 wényán tilidan olingan. 文言 wényán hozirgi zamon tili bilan o'xshashligi juda oz bo'lganligi uchun ko'pgina 成语 chéngyǔlarning ma'nosini ierogliflardan tushunib olish qiyin» deb yozganlar. A.Xolevoning fikricha, ko'pgina xitoycha frazeologizmlar juda uzoq vaqtlar oldin paydo bo'lgan va o'z shakllarini to'liq saqlab qolgan holda bizgacha etib kelgan. Shuning uchun ular ko'pincha ven'yanga xos bo'lgan hozirgi til uchun g'ayrioddiy shakl hisoblangan lingvistik vositalarning arxaik tabiati bilan ajralib turadi .

Xulosa qilib aytadigan bo'sak, frazeologik birliklar har bir tilning lug'at boyligini tashkil etuvchi til birligi sanaladi. Ular til birligi sifatida nutqqacha tayyor holatda bo'ladi. Shuningdek , har bir tilda frazeologik birliklar o'ziga xos lingvistik xususiyatga ega. Ammo barcha tillarda frazeologik birliklar til boyligi bo'lib xizmat qiladi. Polisemantik fraeologik birliklar tilning lug'aviy tarkibini va nutqni boyitishga xizmat qiladi va hissiy bo'yoqdorlik ma'nolarini mujassamlashtiradi. Shuning uchun biz tarjima qilayotgan vaqtimizda frazeologik birliklarini omonimlarini to'g'ri qo'llay bilishimiz kerak. Tarjimon badiiy tarjimada frzalagik birliklar va asarning bezagi bo'lgan badiiy san'atlarni to'g'ri tarjima qilsagina, tarjimonlik sohasida katta yutuqlarga erishsak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shomaqsudov A., Rasulov I., Rustamov H. O'zbek tili stilistikasi. Toshkent, 1983.
2. Shodmon Sulaymonov, Qahramon To'xsanov., Adabiyotshunoslik atamalarining qisqacha izohli lug'ati. Buxoro. "Buxoro" 2009. b-120.
3. Qo'ng'urov R., Begmatov E., Tojiyev Y. Nutq madaniyati va uslubi asoslari. Toshkent, 1992. 108-b.
4. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent. O'qituvchi, 2002. B. 324.

5. O'tkir Hoshimov "Nur borki, soya bor" . Toshkent. "Yangi asr avlodi" 2021. b-6.
6. Dildora Ismolilova "有光必有影".Toshkent. 2022. b-4.

NEUROLINGUISTICS AND LANGUAGE FUNCTION IN TEACHING ENGLISH

Khujamberdieva Khilolakhon Shuhratbek kizi

PhD student at Andijan state institute of Foreign languages

Annotation: The article is devoted to exploring the neural mechanisms underlying language processing, emphasizing the interplay between structural and functional aspects of the brain. The studies highlight the roles of specific brain regions, such as Broca's and Wernicke's areas, in language production and comprehension.

Key words: neurolinguistics, communication, language function, speech mechanisms, verbal, non-verbal communication.

Neurolinguistics is a field of study that comprises the linguistics and medical science and the study about the relationship between language and human brain. How does the language process occur in human brain? This is a question requiring solid answer over many decades and key motivation to do research on neurolinguistics.

Since today many linguists touched the theme of neurolinguistics in their research work, however, there are still many corners of it needs to be analyzed and learnt. Harry Whitaker who is a well-known journal founder explained that neurolinguistics as technical term in the field for the use in academic field. Another well-known person Roman Jakobson has an important role in studying and explaining the knowledge of neurolinguistics. As to Jakobson, neuro-linguistic study is the study of understanding the functions of brain in processing the language activity. In this study, the researcher studies how brain plays its role in processing the activities such as speaking, listening, reading, writing, and using the sign language for those who use the technique to communicate in the daily lives.

The study is not only about the functions of the human brain, but it also focuses on the field of understanding the difficulties using language or language disorders that involve the activities of speaking, listening, writing and using the sign language. Language process occurs when people utter the words or express the utterance, and they understand the process.

As neurolinguistics is closely connected with medicine, there are many implications between the subject and brain.

Medicinal science states that human brain consists three parts which are known as forebrain, midbrain, and hindbrain. Hindbrain is the lowest part of the brain located at the base of skull. It has two main structures which control respiration, reflex movement, digestion, and heart-beating. Midbrain functions for receiving the sensory signal from sense organ to clarify to receptor such as eyes and ears. The most vital part of human brain is forebrain while the largest one is cerebral cortex which functions as the communication connector between both parts of cerebral hemisphere. The relation between brain and language is a theory that became argumentative statement for a long time. In 384- 322 BCE, Aristotle argued about the functions of brain. However, the indicator for this issue was argued after the findings by Broca and Wernicke in 1860. According to their theory, human brain consisted of two areas that are important for language.

Communication is a process of sharing or being in relation with oneself and other, to clarify between private and public, inner thought and outer world as well. According to John Peters (a linguist), communication is both a universal phenomenon as everyone throughout the world communicates and a specific discipline of institutional academic study. Various understandings and definitions exist in terms of communication that define it to be one mean of exchanging information between individuals through a common system of symbols and signs of behavior. An American linguist Robert Anderson stated that communication is interexchange of thoughts, opinions or information by speech, writing, or signs.

As it is seen, every individual discovers “communication” based on their vivid imaginations. Communication is being used by approximately 90 percent of humans’ lives all over the world in two different forms:

1. Verbal communication
2. Non-verbal communication

Verbal communication is having a type of communication which is made by using words, sounds to convey a message while **non-verbal communication** includes facial expressions, gestures, paralinguistic features such as loudness or tone of voice, body language (sending a message by moving the body parts). Communicators very actively use both forms of communication in their daily life sometimes with intention and without realizing in most cases as well during oral communications.

Communication is believed to be a vital factor of humans’ resources. In fact, majority consider it as a key component of happiness since an ability to build oral communications is a precious gift by their creator. People who are capable of speaking have a great tendency to communicate orally and it is genetically and biologically transferred by their parents. Generally, children start to babble when they are six moth old and say their first word when they become a year old. However, the cry of the infant considered to be a signal to have a communication as it sends information (hunger, thirst, any type of ache).

People develop their speaking skill during their life and majority lose it or create language disorders as consequence of injuries and as well as it may be caused during the pregnancy period.

Majority struggle with language disorders but cannot comprehend how and when it is caused?!obviously, most infants or toddlers can understand what their parents are saying before they can clearly talk. As they get older and their communication skill develop, most children learn how to put their feelings into words. Yet, some children have language disorders such as **receptive language disorder** and **expressive language disorders** which creates trouble while understanding words that they hear and read as well as in the process of speaking

with others and expressing thoughts and feelings. A child will frequently have both disorders at the same time. For a significant number of children and adults, speech and language skills are disordered to such an extent that they pose a significant barrier to effective communication. According to the statistics, The Royal College of Speech and Language Therapists estimates that 2.5 million people in the UK have a communication disorder. Of this number, some 800,000 people have a disorder that is so severe that it is hard for anyone outside their immediate families to understand them. In the US, the National Institute on Deafness and Other Communication Disorders estimates that one in every six Americans has some form of communication disorder. The impact of these language and communication disorders are seen not only on humans' personal life but also often experienced on educational and occupational circumstances.

The clinicians and researchers who study and treat communication disorders are called "clinical linguists". This is an extremely broad sphere that is automatically connected with the field of studies such as neurology, psychology and medicine also.

It is highly recommended to analyze the causes of such language disorders. There are many ways in which language and communication can break down among children and adults. Originally, these co-called communication disorders are the result of illness, disease and injury. These medical and traumatic events can compromise speech and language or the ability to produce voice and have their onset in the developmental period or childhood, or adulthood and later life.

In fact, human communication is sensibly complex process and that requires much in order to utter even a single word. While producing linguistic utterance, the speaker needs to select the phonological, syntactic and semantic structures that will give expression to this intention. For that speech organs are automatically used to produce speech. Before the speaker forms an encoded intention, there are some ways to go till the listener receives it. The speaker must select from the range of motor activities that the human speech mechanism can perform those that are necessary to achieve the transmission of the utterance to a listener. The start of this

program is called **motor programming** which can be only realized if anatomical structures such as *lips, tongue, vocal folds* receive nervous signals instructing them to perform particular movements of the organism. If all the speech apparatus work correctly, the communication will be performed clearly.

However, there are most cases when communication is not sent or hold correctly because of language disorders. As previously mentioned, language disorders commonly appear in children and they will be developed during the life span of mankind. Language disorders can have many possible causes. They include:

- Medical conditions or disabilities, such as autism, a brain injury, stroke or tumor
- Birth defects such as Down syndrome, fragile X syndrome, or cerebral palsy
- Problems in pregnancy or birth, such as poor nutrition, fetal alcohol syndrome, early birth or low birth weight
- Sometimes, language disorders have a family history to clarify gender relations

During the analyses of the causes, it is obvious to mention the Autism spectrum disorder. ASD is a developmental disability that can cause significant social, communicational and behavioral challenges. The behavioral signs of ASD often appear early in development. Many children show symptoms by 12 months to 18 months of age or earlier. Moreover, ASD affects people of every race, ethnic group and socioeconomic background. According to the statistics, it is four times more common among boys than among girls.

Another main cause of language disorder is believed to be brain injuries and injury to language centers of the brain leads to a condition called aphasia. According to the medical information provided, Wernicke's area and Broca's area are two regions of the brain that are of importance for understanding and using language. These areas are found in the dominant side of the brain and for most

people, particularly right-handers, they are in the left hemisphere. Injury to these areas leads to aphasia

Moreover, most children with Down syndrome seem to have considerably more difficulty in learning the grammar and syntax of the language than with learning lexical items. Majority of the children with Down syndrome show specific productive delays, first in being able to say single words and then being able to produce sequences of words.

There exist various questions with meaning of inheriting speech disorders. Unfortunately, evidence exists linking genetic factors to a variety of speech and language difficulties. Researchers have already identified over 400 genes linked to hearing loss, and there is plethora of ongoing studies investigate genetic links to stuttering, voice disorders and language disorders. There are several types of speech and language disorders that appear to be closely tied with genetics.

- Specific language impairment (SLI)- approximately 50-70 % of children who have SLI have at least one family member who struggle with the disorder.
- Stuttering
- Speech-sound disorders- it usually common with male twins (70%), and in most cases it can also appear among fraternal twins (46%)
- Childhood apraxia of speech (CAS)

The correct work and function of brain is important while communication. The trouble and language disorders usually lead to ineffective communication. as it is clearly known, human brain is valuable gift from God to mankind because this is where it lays the human mind that distinguishes humans and animals. Brain injury will affect person that experiences it. Human brain that is injured might not be representative human brain that is normal. Studies that have been made by members of the neurology of two countries involved in the planning and understanding of the language such as in Broca's and Wernicke's area. When an injury occurs in Wernicke's area, it will cause the patient's speech understanding to

be lost while for patients suffering from injuries to the Broca's area, it will cause obstruction of speech production.

In conclusion, the study of neurolinguistics provides profound insights into the intricate relationship between language and the brain. By exploring how neural mechanisms underpin language acquisition, comprehension, and production, researchers can better understand not only the cognitive processes involved but also the implications for individuals with language disorders. As advancements in neuroimaging and cognitive neuroscience continue to evolve, they promise to deepen our understanding of language function and its complexities. This interdisciplinary field not only enriches our knowledge of human communication but also holds potential for developing targeted interventions that can enhance language learning and rehabilitation. Ultimately, neurolinguistics bridges the gap between language and brain science, revealing the remarkable ways in which our neural architecture shapes our linguistic capabilities.

BIBLIOGRAPHY

1. Bock, K., & Levelt, W. J. M. "Language production: Grammatical encoding." In M. A. Gernsbacher (Ed.), "Handbook of Psycholinguistics" (pp. 945-984). Academic Press, (1994)
2. Friederici, A. D. "The brain basis of language processing: From structure to function." "Nature Reviews Neuroscience", 12(5), 302-311. doi:10.1038/nrn3026, (2011).
3. Hagoort, P. "On Broca, brain, and binding: A new framework." Trends in Cognitive Sciences, 9(9), 416-423. doi:10.1016/j.tics.2005.07.006 (2005).
4. Poeppel, D., & Embick, D. "Defining the relation between linguistics and neuroscience." Cognitive Science, 29(6), 1095-1129. doi:10.1207/s15516709cog2906_3, (2005).
5. Saffran, J. R., Aslin, R. N., & Newport, E. L. "Statistical learning by 8-month-old infants." Science, 274(5294), 1926-1928. doi:10.1126/science.274.5294.1926, (1996)

6. Thompson-Schill, S. L., D'Esposito, M., & Kan, I. P. "Collateral damage: The interplay between language and cognitive control." *Language and Cognitive Processes*, 24(5), 679-696. doi:10.1080/01690960802377286, (2009)

THE COMMUNICATIVE-PRAGMATIC ASPECTS OF ELECTRONIC LETTERS IN ENGLISH AND UZBEK

Muxayyoxon Sanjarbek qizi

PhD student of ASIFL

E-mail: mohinabonu9414@mail.ru

In modern society, the speed of information transmission is becoming increasingly valued. As a result, new forms of collaboration, such as communication through the internet, are gaining popularity. Nowadays, commercial partners, institutions, and even internal organizational interactions frequently involve the exchange of electronic correspondence. Organizational leaders have become owners of digital signatures, simplifying communication processes with partners. The internet facilitates the rapid exchange of information and documents while enabling expressions of gratitude, congratulations, invitations, apologies, or complaints to specific recipients, among other functions.

Linguists believe that the formation of a universal commercial language intended for international communication is likely, as the computer versions of different languages are becoming closer to natural spoken language in terms of syntax and semantics. Linguists note that "documents consist of a system of restrictions on the use of natural language agreed upon by convention; this language has an internal form because it is used in specific model situations. There is a need to teach machines to fully understand and process commercial texts. However, practice shows that adapting natural language to meet computer requirements might be necessary, potentially leading to the emergence of new linguistic norms"[1, 32].

In today's era of global communication, online interaction is becoming the most popular form of communication, incorporating various linguistic practices,

communication styles, and forms. Gradually, this communication is turning into a *Signum Temporis* (the sign of our time)

Based on the form of transmission, commercial letters can be categorized alongside traditional postal services into the following:

- Electronic mail
- Fax communication
- Teletype and telegraph communication

Electronic and fax communication is often used to resolve urgent matters.

Electronic mail (E-mail) is one of the most popular innovations provided by the internet. Due to its accuracy and speed, it plays a significant role in commercial correspondence. Notably, electronic commercial letters have not entirely replaced paper-based correspondence[3, 22].

Today, it is possible to discuss the emergence of a distinct electronic letter form (alongside oral and written speech), serving a specific communicative environment [Collot M., Belmore N., *Electronic Language: A New Variety of English*, 1996; Yates S.T., *Oral and Written Linguistic Aspects of Computer Conferencing*, 1996]. Some linguists even speak about the emergence of a virtual linguistic identity [1].

The primary goal of this section is to describe and explain the unique features of the language used in commercial letters on the internet, considering the impact of various factors in communication within the commercial field under socio-cultural conditions.

Correspondence through electronic mail is viewed as a distinct communicative genre, characterized by specific features that differentiate it from related types of communication. The study of electronic correspondence allows for the identification of the linguistic and psycholinguistic characteristics of spontaneous written speech[2, 86].

When discussing communication in the business sector, the linguistic analysis of electronic commercial correspondence becomes essential since it accounts for a significant portion of interactions in this field.

Preliminary conclusions about the nature of electronic commercial letters can be drawn by examining their place among other genres. As a speech genre, it adheres to the theory of speech genres. Simultaneously, since it operates within the field of electronic communication, it is a subject of research within the internet domain.

Numerous genre classifications have been developed by V.I. Karasik in both directions, many of which form binary oppositions (simple/complex, primary/secondary, canonical/non-canonical, phatic/informative speech genres, synchronous/asynchronous communication genres)[4, 75]

Thus, the genre of electronic commercial letters should be examined concerning its degree of standardization (rigidity)/flexibility, where distinguishing these poles corresponds to contrasting soft and rigidly formalized discourses.

The exchange of messages between two or more institutions can occur through various channels, such as mail, email, fax, or telephone messages.

Shirley Taylor, a prominent expert in the field of commercial letters, provides the best advice and recommendations on how to write messages via email:

1. Understanding the difference between modern language and outdated commercial jargon.
2. Focusing the message on the purpose of the communication while maintaining politeness.
3. Keeping all messages clear and concise.
4. Considering the recipient's feelings and ensuring the communication tone is appropriate.
5. Following the three principles of modern commercial communication: clarity, transparency, and understandability. These principles save time, prevent misunderstandings, and strengthen relationships with clients while leaving a good impression.
6. Writing in a friendly manner, as if speaking face-to-face, and using simple language similar to that used in personal conversations.

7. Ensuring that messages are understandable, brief, logically structured, to the point, and grammatically correct.
8. Noting that the style of commercial letters sent by email does not differ significantly from that of paper-based letters, although some differences can still be observed.

Due to its numerous advantages-availability around the clock, speed, and ease of use-email has secured a strong position in commercial correspondence. E-mail is a convenient and efficient communication tool that not only allows the exchange of messages but also facilitates the sharing of documents, images, and other types of information. When users are well-versed in the etiquette and rules of electronic correspondence, email becomes a highly reliable and trustworthy assistant in the realm of commercial communication.

It is well-known that the lexical content of electronic business correspondence texts is defined by the communicative situation, the specific characteristics of the communicators, and the pragmatic conditions and intentions that give rise to professional conduct. The correct choice of linguistic tools significantly influences mutual understanding between parties and enhances the effectiveness of business communication.

An email is undoubtedly an integral part of written commercial communication, business discourse, and national business culture. Its linguistic, stylistic, and discursive informality may seem unique. If existing and informal business letters are disregarded, traditional letters characteristic of business discourse reveal that their authors have established friendly and equal partnerships. The short communicative distance between them allows for the use of an informal communication style.

REFERENCES

1. Crystal D. "Language and the Internet", Cambridge University press 2001.
2. Warschauer M. Electronic Literacies: Language, Culture and Power in Online Education.

3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования, М.: 1999.

4. Вишнякова Е.А. Электронное письмо в составе сетевого текста на английском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 /Вишнякова Елизавета Александровна. – М., 2007.

“MOURNING”/ “MOTAM” KONSEPTINING KOMMUNIKATIV MAYDONI

Yusupov X

Adhti Ingliz tili o'qitishning
integrallashgan kursi kafedrası

Kommunikativ maydon tushunchasi ijtimoiy-madaniy kommunikatsiya nazariyalarida paydo bo'ladi, ishimizda til va ramzlar ma'noni yaratish va uzatish vositalari sifatida tushuniladi. Kommunikativ sohada g'oyalar shunchaki ifodalanmaydi, balki jamiyatning jamoaviy qadriyatlari, e'tiqodi va amaliyoti orqali shakllanadi va anglanadi. Ushbu tushuncha motamga nafaqat individual tajriba, balki ijtimoiy tuzilgan va umumiy kommunikativ hodisa sifatida qarashga imkon beradi.

Insonlar kimnidir yoki nimanidir yo'qotish paytida qayg'usini ifodalashning o'z madaniyatida shakllangan shakllaridan foydalanadilar. Bu maydon ham og'zaki tilni (masalan, ta'ziya, duo yoki madhiya), ham motam xabarini beruvchi og'zaki bo'lmagan signallarni (masalan, kiyim-kechak, imo-ishoralar va marosim mashqlari) o'z ichiga oladi. Ushbu nuqtayi nazarga ko'ra, motam marosimlari va ifodalari jamiyatda motam uyushtirish, tajriba mushtarakligi va madaniy o'ziga xoslik tuyg'usini shakllantirishga xizmat qiladi. Maykl Xollidey kabi tilshunoslarning ta'kidlashicha, til nafaqat individual fikrlarni ifodalashga, balki ijtimoiy me'yorlarni mustahkamlashga ham xizmat qiladi, bu ayniqsa, urf-odatlar ko'pincha asosiy diniy, madaniy va hissiy qadriyatlarni aks ettiradigan motam kontekstida dolzarbdir.

Motam kommunikativ akt sifatida inson psixologiyasi va ijtimoiy tuzilishi bilan oʻzaro kesishadi. Motam toʻgʻrisidagi psixologik nazariyalar, xuddi Elizabet Kubler-Ross taklif qilganidek, motamga shaxsiy ishlov berish bosqichlarini ifodalaydi. Biroq motamning ijtimoiy jihatida inson kechinmalarida muloqotning alohida roli borligini belgilaydi. Motam insonlarga oʻz qaygʻusini ifodalash, qoʻllab-quvvatlash va qaygʻusini baham koʻradigan boshqalar bilan aloqa oʻrnatish imkonini beradi, koʻpincha guruhning umumiy oʻziga xosligi va qadriyatlarini mustahkamlaydi.

Semiotikani oʻrganish bu kommunikativ sohada belgi va timsollarning qanday taʼsir qilishini tadqiq etib, motam haqidagi tushunchamizni yanada chuqurlashtiradi. Gʻarbning motam liboslarida tez-tez ishlatiladigan qora rang qaygʻu, vazminlik va hurmat ramzi sifatida rivojlandi. Oʻzbek madaniyatida motamning ramziy rangi turlicha boʻlishi mumkin, ammo anʼanaviy kiyinish va jamoat yigʻinlariga urgʻu berish yoʻqotish va hurmatning kuchli noverbal signali sifatida xizmat qiladi. Kiyim, rang yoki marosim boʻlishidan qatʼi nazar, ramzlardan foydalanish motamning umumiy kodini oʻrnatadi, u soʻzlardan tashqari qaygʻuni uzatadi va yoʻqotish haqida yagona madaniy maʼlumotni yaratadi.

Klifford Girs kabi antropologlar motam marosimlarini madaniyatning hayot va oʻlim, shuningdek, jamoa aloqalariga boʻlgan qarashlarining aks etishi sifatida talqin qiladilar. Islom urf-odatlarida oʻlimga yondashuvga taʼsir koʻrsatadigan oʻzbek madaniyatida jamoaviy ibodat va yigʻinlar kabi marosimlar hamjihatlik va bir-birini qoʻllab-quvvatlash tuygʻusini mustahkamlashga xizmat qiladi. Motam koʻpincha individual yondashuvga ega boʻlgan ingliz tilidagi madaniyatlarda dafn marosimlari yoki "hayot bayramlari" oʻlim bilan biroz boshqacha madaniy aloqani aks ettiruvchi shaxsiy xotiralar va individual meroslarga eʼtibor qaratishi mumkin.

“Motam” konsepti muloqot sohasi sifatida insonlar va jamiyatlarga qaygʻuni anglash va ifodalash imkonini beradigan til, madaniy ramzlar va ijtimoiy urf-odatlarining murakkab uygʻunligidir. Bu tushuncha nafaqat shaxsiy yoʻqotish tuygʻularini, balki qaygʻu, xotira va boshqalarga hamdardlik bildirish uchun ijtimoiy shakllangan usullarni ham oʻz ichiga oladi. Motam marosimlari orqali

madaniyatlar hayot, o'lim, hamda tiriklar va marhumlar o'rtasidagi munosabatlarga oid o'ziga xos qadriyatlarni namoyon etadi. Motamning turli tillar va jamiyatlarda qanday ifodalanishini ko'rib chiqib, biz madaniyatning dunyoqarashi, diniy e'tiqodlar va jamoa aloqalari haqida tasavvurga ega bo'lamiz.

Tadqiqotimizning bu qismida ingliz va o'zbek tillarida motamning til, marosim va ramzlar orqali ifodalanishini tahlil qilamiz. Ushbu kommunikativ amaliyotlarni taqqoslab, biz har bir madaniyatdagi motam ifodalari hayot, o'lim va tiriklar va marhumlar o'rtasidagi aloqaning o'ziga xos qadriyatlarini qanday aks ettirishini tushunishga harakat qilamiz. Ushbu tadqiqotda ingliz va o'zbek tillarida motamning kommunikativ maydonini tavsiflovchi til nozikliklari, ijtimoiy urf-odatlar va ramziy amaliyotlar ko'rib chiqiladi, shuningdek, madaniy kontekst qayg'uni yengish va marhumni hurmat qilish usullarimizni qanday shakllantirishi haqida tushuncha beriladi.

Ingliz va o'zbek tillarida motamning kommunikativ maydonini tahlil qilish uchun bizga qiyosiy asos zarur. Unga ko'ra, har bir madaniyatning til va ramziy amaliyotida motam tushunchasining tuzilishi va ifodalanish usullari ko'rib chiqiladi. Ushbu qiyosiy yondashuvning asosiy elementlariga quyidagilar kiradi:

1. Verbal iboralar: ikki tildagi motam marosimida qo'llaniladigan iboralar, idiomalar va evfemizmlar tahlili. Masalan, ingliz tilida Take "Sorry for your loss", everyone tweets it and writes it on Facebook threads ... [Dina Gachman, How I Learned to Live with Grief, and Other Grave Concerns, 2023, 240p]. Misolimizda foydalanilgan "sorry for your loss" yoki "may they rest in peace" iboralari keng tarqalgan, o'zbek tilida: - Yaxshi inson edi, joyi jannatdan bo'lsin. O'lim hammaning ham boshida bor. Qolganlar omon bo'lsin. Qayg'urma, bolam. [A.Muxtor. Chinor, Yoshlar nashriyot uyi, Toshkent, – 2018, B.445]; o'zbek tilida asosan "Oллоh rahmat qilsin" yoki "joylari jannatdan bo'lsin" iboralari diniy ma'no ifodalaydi.

2. Noverbal ramzlar va marosimlar: motam bilan bog'liq kiyim-kechak, rang va imo-ishoralar kabi ramziy elementlarni tadqiq etish. Ingliz tilida so'zlashuvchi madaniyatlarda qora rang motamning tipik rangidir, o'zbek madaniyatida esa

ko'pincha vafot etganlar va jamoat yig'inlari uchun oq dafn choyshablari mavjud bo'lib, ular individual motamning jamoaviy qo'llab-quvvatlanishini ta'kidlaydi.

3. Ijtimoiy amaliyot va motam: motamning ijtimoiy faoliyat sifatida amalga oshirilishidagi farqlarni ko'rib chiqish. O'zbekzabon jamiyatda vafotining uchinchi, yettinchi, qirqinchi kunlarida o'tkaziladigan jamoa yig'inlari ta'ziya va duo qilish imkonini beradi. Ushbu yig'ilishlar hamjamiyatdagi aloqalarni mustahkamlaydi va hissiy qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi. Inglizzabon madaniyatlarda, aksincha, motamning individuallashtirilgan shakllariga katta e'tibor qaratiladi, bu yerda oila va do'stlar yagona dafn marosimi yoki ko'proq ijtimoiy tarmoq platformalarida virtual yodgorliklar uchun yig'iladilar

4. Vertual motam: globallashtirish va raqamli ommaviy axborot vositalarining ta'sirini hisobga olgan holda, motam amaliyoti madaniyatlar o'rtasida umumiy va moslashtirilgan. Xotira sahifalari, ijtimoiy tarmoqlardagi postlar va virtual ta'ziya kabi onlayn ta'ziya amaliyotlari an'anaviy ta'ziya amaliyotlari qanday rivojlanayotganini ko'rsatadi. Motamning ushbu jihati muloqotning global xususiyatini ta'kidlaydi, bu yerda madaniy motam amaliyotlari bir-biriga ta'sir qilishi va aralashishi mumkin.

Ingliz tilida so'zlashuvchi madaniyat egalarida motam kommunikativ maydoni til, ramzlar va ijtimoiy amaliyotlarning o'zaro murakkab ta'sirini aks ettiradi. Endi ingliz tilidagi qayg'u ifodalari shaxsiy his-tuyg'ularni va ijtimoiy me'yorlarni qanday ifodalashini ko'rib chiqaylik, bunda e'tibor o'limni yumshatuvchi yoki unga bilvosita ishora qiluvchi so'zga qaratiladi. Bundan tashqari, u motam tutishda madaniy ahamiyatga ega ramzlardan foydalanishni, shuningdek, zamonaviy motam amaliyotlarini shakllantirishda raqamli va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanayotgan rolini o'rganadi.

Ingliz tilida so'zlashuvchi xalqlar madaniyatida o'limdagi qayg'u va hamdardlikni ifodalash uchun o'ziga xos iboralar, evfemizmlar va idiomatik iboralardan foydalanadilar. Ko'pincha ta'ziya bildirishda qo'llaniladigan bu iboralar o'lganlarga tasalli beruvchi hissiy og'irlikni o'z ichiga oladi, shu bilan birga o'lim haqida

yumshoq, kamroq to'g'ridan-to'g'ri tilni qo'llab-quvvatlaydigan madaniy me'yorlarni aks ettiradi.

Lingvistik ifodalar:

- umumiy iboralar va evfemizmlar: “sorry for your loss” yoki “my condolences” kabi iboralar marhum yoki o'lim sababini to'g'ridan-to'g'ri eslatmasdan tasalli beruvchi ingliz tilidagi standart iboralardir. Bunday iboralar o'lim haqiqatidan hurmatli masofani yaratadi va so'zlashuvchiga hamdardlik bildirishga imkon beradi, shu bilan birga o'limni muhokama qilishning potentsial noqulay bevositaligidan qochadi.

- marhumni hurmat qilish uchun tez-tez “Rest in peace” yoki “may they rest in peace” ishlatiladi, ko'pincha RIP deb qisqartiriladi. Bu ibora deyarli muqaddas yoki ritualistik xususiyatga ega bo'lib, o'limni yakuniy xulosa emas, balki tinch o'tish sifatida belgilaydi.

- “passed away”, “gone to a better place” va “no longer with us” kabi evfemizmlar “died” yoki “dead” kabi so'zlarga yumshoqroq alternativ sifatida ishlatiladi. Bu iboralar o'limning og'ir haqiqatini yumshatishga qaratilgan madaniy tendentsiyani aks ettiruvchi hissiy jihatdan osonroqdir.

Ijtimoiy va hissiy funksiyalar:

Ingliz tilidagi bilvosita motam tili bir nechta asosiy funktsiyalarni bajaradi. Birinchidan, u so'zlovchini ham, tinglovchini ham o'limning intensivligidan himoya qiladi va yo'qotishni hal qilishning ijtimoiy jihatdan maqbul usulini yaratishga yordam beradi. Ikkinchidan, u o'limning yakuniyligini emas, balki davomiylik yoki tinchlik tuyg'usini taklif qilish orqali tasalli beradi. Nihoyat, bu iboralar qayg'u paytida vazminlik va hurmatni birinchi o'ringa qo'yadigan madaniy me'yorlarga mos keladi, bu motam boshqalarni haddan tashqari bezovta qilmasligi kerak degan umidni aks ettiradi.

O'zbek madaniyatidagi motam jarayonida til muhim rol o'ynaydi, bu yerda ta'ziya izhorlari ko'pincha islomiy e'tiqodlarning ta'sirini aks ettiradi. Marhumga hamdardlik bildirish yoki eslash uchun ishlatiladigan umumiy iboralar Allohga

iltijo qilish va ruhning tinchligi va abadiy oromini tilashini bildiradi, bu esa keyingi hayot haqidagi ruhiy e'tiqodlarga madaniy urg'uni aks ettiradi.

“Olloh rahmat qilsin”, “joylari jannatdan bo'lsin” kabi iboralar o'zbek madaniyatida marhumning oxiratga osoyishta sayohat qilishiga hamdardlik va diniy umidni bildiruvchi standart iboralardir. Bu iboralar o'lim haqidagi islom e'tiqodlarida rahmati va barakoti muhim bo'lgan Allohga duo qilish orqali ta'ziya bildiriladi va tasalli beriladi.

Yana bir keng tarqalgan ibora "so'nggi manzilga kuzatildi" (so'nggi dam olish joyiga hamroh bo'lgan) bo'lib, bu marhumning abadiyat sayohatiga otlangani haqidagi fikrni bildiradi. Bu ibora o'lim bu hayotdan keyingi hayotga tabiiy o'tish ekanligi haqidagi ishonchga mos keladi va yo'qotish qarshisida qabul qilish va tinchlik hissini kuchaytiradi.

Islom dini o'zbek madaniyatida o'lim va motam haqida so'z yuritiladigan tilga katta ta'sir ko'rsatadi. Bu iboralar nafaqat hamdardlik bildiradi, balki o'lganlarga ham, jamiyatga ham hayot va o'lim Allohning nazorati ostida ekanligini eslatib, ruhiy taskin beradi. Bundan tashqari, ta'ziya izhorlarining ko'pligi jannat yoki mangu hayot (abadiy hayot) ga ishoralarni o'z ichiga oladi, bu ruhning manzili ilohiy irodasi bilan belgilanishi va o'lim katta rejaning bir qismi ekanligiga ishonchni aks ettiradi.

Shunday qilib shuni aytish mumkinki motam/mourning leksemalarining kommunikative mydani keng bo'lib, xar ikkala tilde xam o'z ekvivalentlariga ega va aloxida izlanishlar talab etadi deb xisoblaymiz.

CHET TILLARINI YANGI SO'ZLAR YODLASH TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI HAQIDA

Qodirov Xoji-Akbar Ulug'bek o'g'li

Andijon davlat chet tillari inistituti

2–bosqich talabasi.

Annotatsiya: Chet tillarini o'rganish – bu nafaqat tilning grammatikasi va sintaksisini o'rganish, balki yangi so'zlarni yodlash va ularni samarali qo'llashni

o'z ichiga oladi. Yangi so'zlar o'rganish, tilni amaliy ravishda o'zlashtirishning asosiy elementlaridan biridir. Biroq, ko'plab o'quvchilar yangi so'zlarni yodlashda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Yangi so'zlarni yodlash jarayoni ba'zan vaqt talab qiladigan, zerikarli va murakkab bo'lishi mumkin. Shunday ekan, texnologiyalar yordamida bu jarayonni soddalashtirish va samarali qilishning ahamiyati ortib bormoqda.

Kalit so'zlar: Chet tili o'rganish, Yangi so'zlar yodlash, Texnologiyalar, Spaced repetition, Mobil ilovalar.

Texnologiyalar va Yangi So'zlarni Yodlashning Zamonaviy Yondoshuvlari

Yangi so'zlarni yodlash, chet tilini o'rganishning eng muhim bosqichlaridan biridir. Bu jarayon nafaqat tilni grammatik jihatdan o'zlashtirishni, balki so'z boyligini kengaytirishni ham talab qiladi. An'anaviy yodlash usullari ko'p hollarda vaqt talab qiluvchi, zerikarli va samarali bo'lmasligi mumkin. Shunday ekan, zamonaviy texnologiyalar yordamida yangi so'zlarni yodlash jarayonini soddalashtirish va samarali qilish uchun turli xil yondoshuvlar ishlab chiqilgan.

Spaced Repetition (Oraliqli Takrorlash) Spaced repetition (oraliqli takrorlash) texnologiyasi – bu yangi so'zlarni yodlashda eng samarali metodlardan biridir. Ushbu texnika, so'zlarni o'rganish va eslab qolish jarayonida oraliqli takrorlashni amalga oshiradi. Spaced repetition dasturlari foydalanuvchining yodlash qobiliyatini tahlil qilib, o'rganilgan so'zlarni aniq vaqt oralig'ida qayta ko'rish uchun taklif etadi. Masalan, Anki va Quizlet kabi ilovalar bu usulni o'z ichiga olgan va o'quvchilarga yangi so'zlarni samarali ravishda o'rganishga yordam beradi.

Mobil Ilovalar va Interaktiv Platformalar Mobil ilovalar va onlayn platformalar yangi so'zlarni yodlashni yanada qiziqarli va interaktiv qilishda muhim rol o'ynaydi. Duolingo, Memrise, va Babbel kabi ilovalar o'quvchilarga turli mashqlar va o'yinlar orqali yangi so'zlarni o'rganishni taklif etadi. Bu ilovalar o'rganish jarayonini interaktiv tarzda tashkil qiladi va foydalanuvchilarni motivatsiya qiladi. O'yinlar, rag'batlantirish tizimlari (ballar, darajalar) va turli xil

sinovlar orqali soʻzlarni yodlash oʻquvchining qiziqishini saqlaydi va oʻrganish jarayonini yanada samarali qiladi.

Sun'iy Intellekt va Tilni Oʻrganishga Yordam Beruvchi Dasturlar Sun'iy intellekt (AI) texnologiyalari tilni oʻrganish jarayonini yangi bosqichga olib chiqdi. Sun'iy intellektga asoslangan dasturlar, oʻquvchining yodlash qobiliyatini tahlil qiladi va ularni individual ehtiyojlariga moslashtiradi. Masalan, Google Translate va Grammarly kabi ilovalar tilni oʻrganishda foydalidir, chunki ular yangi soʻzlar va grammatikani real vaqt rejimida taqdim etadi. Bundan tashqari, AI asosida ishlovchi til oʻrganish ilovalari oʻquvchining talaffuzini tekshirib, uning toʻgʻri talaffuzini oʻrganishga yordam beradi.

Video va Audio Resurslardan Foydalanish Soʻzlarni yodlashning yana bir samarali usuli bu turli xil video va audio materiallardan foydalanishdir. YouTube, TED Talks, va Podcasts kabi resurslar oʻquvchilarga yangi soʻzlarni tinglab, ularning kontekstini tushunish imkonini beradi. Videolar va podkastlar yordamida oʻquvchilar soʻzlarni real hayot sharoitida, turli aksentlarda va talaffuzlarda eshitishadi. Bu usul, oʻrganilgan soʻzlarni amaliy qoʻllash va eslab qolishni osonlashtiradi.

Virtual Muloqot va Til Oʻrganish Jamiyatlari Texnologiyalar orqali til oʻrganishning yana bir samarali usuli bu virtual muloqotdir. Tandem, HelloTalk kabi ilovalar orqali oʻquvchilar boshqa tillarni oʻrganuvchilar bilan muloqot qilishlari mumkin. Ushbu ilovalar orqali oʻquvchilar yangi soʻzlarni turli mavzularda ishlatib, ularni real hayotda qoʻllashni oʻrganadilar. Bu, ayniqsa, yangi soʻzlarni yodlashda samarali, chunki oʻquvchi tilni amaliyotda qoʻllashni boshlaydi.

Yangi soʻzlarni yodlash uchun zamonaviy texnologiyalarni qoʻllash, oʻquvchilarga nafaqat soʻzlarni eslab qolishni osonlashtiradi, balki ularni real hayotda qoʻllash imkoniyatini ham yaratadi. Mobil ilovalar, onlayn platformalar, interaktiv oʻquv vositalari va sun'iy intellekt yordamida soʻzlarni oʻrganish jarayoni yanada samarali va qiziqarli boʻladi. Bundan tashqari, **spaced repetition**

(oralikli takrorlash) texnikasi yangi soʻzlarni eslab qolishning samarali usullaridan biri hisoblanadi. Ushbu metodika yordamida oʻquvchilar yangi soʻzlarni maʼlum vaqt oraligʻida takrorlash orqali ularni mustahkamlashlari mumkin. Bu usul, ayniqsa, **Anki**, **Quizlet** kabi ilovalar orqali muvaffaqiyatli qoʻllanadi. Bunday texnologiyalar orqali oʻquvchilar oʻz vaqtida va samarali tarzda soʻzlarni eslab qolishadi, bu esa til oʻrganish jarayonini sezilarli darajada tezlashtiradi.

Motivatsiya va Gamifikatsiya Elementlari

Texnologiyalarning yana bir katta afzalligi – bu motivatsiyani oshirishi va oʻrganish jarayonini yanada qiziqarli qilishidir. Mobil ilovalar va onlayn platformalar koʻpincha **gamifikatsiya** elementlarini oʻz ichiga oladi, yaʼni oʻquvchilarni ballar, mukofotlar va darajalar orqali ragʻbatlantiradi. Bu usul oʻquvchini muntazam ravishda soʻzlarni oʻrganishga va yodlashga undaydi. Masalan, **Duolingo**, **Memrise** kabi ilovalar oʻquvchilarni yangi soʻzlarni oʻrganishga jalb qilish uchun turli xil oʻyinlar, testlar va masalalar taklif etadi. Bu oʻz navbatida til oʻrganish jarayonini soddalashtiradi va oʻquvchining qiziqishini saqlaydi.

Yangi Soʻzlarni Amaliy Qoʻllash Imkoniyatlari

Yangi soʻzlarni yodlash jarayonida, nafaqat ularni eslab qolish, balki ular bilan amaliy faoliyatda ishlash ham muhimdir. Texnologiyalar yordamida oʻquvchilar yangi soʻzlarni turli vaziyatlarda qoʻllashni oʻrganishlari mumkin. Misol uchun, onlayn muloqotlar va videokonferensiyalar orqali chet tilidagi soʻzlarni boshqa oʻquvchilar yoki oʻqituvchilar bilan ishlatish, tilni real hayot sharoitida amaliy ravishda oʻrganishga yordam beradi. **Tandem**, **HelloTalk** kabi ilovalar orqali oʻquvchilar turli davlatlardan boʻlgan til oʻrganish hamkorlari bilan muloqot qilishlari mumkin, bu esa yangi soʻzlarni amalda qoʻllashga yordam beradi.

Talaffuzni Yaxshilash Imkoniyatlari

Soʻzlarni yodlashda ularning talaffuzini toʻgʻri oʻrganish ham muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy texnologiyalar yordamida oʻquvchilar talaffuzlarini yaxshilash imkoniyatiga ega. Koʻplab mobil ilovalar va onlayn platformalar

talaffuzni tekshirish imkonini beradi. Masalan, ba'zi ilovalar, foydalanuvchi tomonidan aytilgan so'zni tinglab, uning to'g'ri talaffuzini aniqlaydi va ularni to'g'rilashni taklif qiladi. Bu esa o'quvchining talaffuzini yaxshilash va yanada aniqroq, to'g'ri so'zlashga yordam beradi.

Ko'p Tilda Resurslarga Kirish

Texnologiyalar yordamida yangi so'zlarni o'rganish nafaqat chet tilini o'rganishda, balki turli tillardagi resurslarga kirish imkoniyatini beradi. Internetda mavjud bo'lgan videolar, audio materiallar, onlayn kurslar va darsliklar yordamida o'quvchilar yangi so'zlarni turli kontekstlarda o'rganishlari mumkin. Bu esa ularning so'z boyligini kengaytirishga yordam beradi va tilni yanada chuqurroq tushunishga olib keladi.

Madaniyatlararo O'rganish

Chet tilini o'rganishda yangi so'zlarni yodlashdan tashqari, ularning madaniyatdagi qo'llanilishi ham muhimdir. Texnologiyalar yordamida o'quvchilar tilni o'rganishning madaniyatlararo aspektlarini tushunishlari mumkin. Video materiallar va interaktiv darsliklar orqali o'quvchilar o'zlashtirgan so'zlarning madaniy kontekstini bilishadi va ular bilan yanada chuqurroq muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Xulosa

Chet tillarini o'rganishda yangi so'zlarni yodlash texnologiyalari nafaqat samarali, balki qiziqarli ham bo'lishi mumkin. Mobil ilovalar, onlayn platformalar, gamifikatsiya elementlari va interaktiv vositalar yordamida o'quvchilar yangi so'zlarni tez va samarali o'rganish, ularni amalda qo'llash va talaffuzni yaxshilash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Texnologiyalar yordamida chet tili o'rganish jarayoni soddalashtiriladi, motivatsiya oshadi va o'quvchilar yangi so'zlarni real hayotda qo'llash imkoniyatini topadilar. Shunday qilib, texnologiyalardan foydalanish chet tili o'rganishning yanada samarali va zamonaviy usuliga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Ismoilov, A. (2021). *Chet tili o'rganish metodikasi*. Toshkent: O'qituvchi.

2. Mamatov, T. (2019). *Yangi texnologiyalar yordamida til o'rganish jarayoni*. Samarqand: Samarqand davlat universiteti.
3. Jumaniyozov, R. (2020). *Mobil ilovalar yordamida chet tili o'rganish*. Andijon: Andijon davlat chet tillari instituti.
4. Zaripov, F. (2022). *Texnologiyalar va interaktiv metodlar orqali tilni o'rganish*. Toshkent: TDTU.
5. Kasimov, N. (2020). *Yangi so'zlarni yodlash va ulardan samarali foydalanish usullari*. Buxoro: Buxoro davlat universiteti.
6. Anderson, J. R. (2005). *Cognitive Psychology and its Implications*. New York: Worth Publishers.

“TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA PSIXOLOGIYANING O'RNI”

Andijon davlat chet tillari instituti

1-bosqich talabasi

Sherboyeva Gullola Maqsudjon qizi

Sotvoldiyev Bunyodbek

Annotatsiya: Mazkur maqolada hozirgi zamonda yoshlarimiz o'rtasida ro'y berayotgan ba'zi bir ruhiy holatlarda va ularning ta'lim-tarbiya jarayonida psixologiyaning asosiy o'rni to'g'risida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: psixologiya, ta'lim –tarbiya jarayoni, yoshlar, ota –ona, o'quvchilarga ta'siri, konsilizm

Abstract: This article is about the main role of psychology in some mental situations occurring among our youth and their educational process.

Key words: psychology, educational process, young people, parents, impact on students, consilism

Аннотация: В данной статье говорится об основной роли психологии в некоторых психических ситуациях, возникающих среди нашей молодежи, и в их образовательном процессе.

Ключевые слова: психология, учебный процесс, молодежь, родители, воздействие на студентов, консилизм

Kirish: Shunday mustaqil, betakror yurtimizda, ya'ni yangi O'zbekistonimizda hamma narsa mujassam. Ayniqsa biz, yoshlar uchun barcha imkoniyatlar cheksiz. Lekin ming afsuski ayrim yoshlarimiz bu imkoniyatlardan foydalanish o'rniga turli oqimlar girdobiga g'arq bo'lmoqdalar. Ba'zilari esa oilaviy kelishmovchilik yoki biror bir arzimas sabab orqali farzandlari bor bo'lsada bir - birlari bilan ajrashib ketmoqdalar. Albatta bu holat begunoh farzandlari uchun qattiq ruhiy zarba bo'lmoqda. Otasi yoki onasidan alohida yashayotgan bola boshqa tengdoshlaridan turli ruhiy holatlari bilan ajralib kelmoqda. Ularda ko'proq yolg'izlik, do'stlariga qo'shila olmaslik, hayolparastlik, og'ir gap ko'tara olmaslik salga ko'ngli to'lib yig'lab yuborishlik singari salbiy hislatlarni kuzatishimiz mumkin. Albatta bu borada ularga psixologiyani o'rni beqiyos. Bunday qalban va ruhan ezilgan bolaga eng avvalo do'stona munosabatda bo'libgina qolmasdan balki uni har tomonlama tushunish, qo'llab-quvvatlashimiz ko'ngliga imkon qadar to'g'ri yo'l topishimiz zarur.

Asosiy qism: Psixologiya (psixo...va logiya...) inson faoliyati va hayvonlar hatti-harakati jarayonida voqelikning psixik aks etishi, ruhiy jarayonlar, holatlar, hodisalar, hislatlar to'g'risidagi fan bo'lib u juda qiziqarli hamda to'liq o'rganilmagan fanlar qatoridan joy olgan. Psixologiya fani inson ongini va inson miyasi turli vaziyatlarda o'zini qanday tutishini o'rganadi. Zamonaviy dunyoda inson har doimgidek ham ko'proq psixologiyaga muhtoj. Chunki har birimiz stress va muammolar bilan o'ralganmiz. Zamonaviy bolalar qo'rquv va stressdan psixologik shikastlanishlari tez-tez uchraydi. Bolalar psixologik kasalliklarga juda tobe, chunki zamonaviy dunyoda shahvat, buzuqlik, zo'ravonlik hamma joyda mavjud. Kompyuter juda katta ta'sirga ega, chunki bola bolaligidan shavqatsiz o'yinlarni o'ynasa, keyinchalik bu shavqatsizlik uning o'ziga va yaqinlariga zarba beradi.

Psixologik-pedagogik konsilizmida nazariy bilimlar amaliyot ehtiyojlari bilan birlashtiradi, ta'lim-tarbiya jarayonini har bir o'quvchining individualligiga

asoslangan holda tashkil etish hamda shaxsning jismoniy va ma'naviy-ruhiy rivojlanishi ta'minlanadi. Sababsiz dars qoldirish, zaif o'zlashtirish, tartibbuzarlik sabablari va shaxslararo munosabatlarni aniqlaydi, bir qolipdagi ta'lim tizimini o'zgartiradi, o'qituvchi va o'quvchilar munosabatlaridagi nizolarni bartaraf etadi, o'quvchining "stress", "agressiv" holatlardan chiqishiga yordamlashadi. Pedagogik-psixologik konsilizmlarni tashkil etish o'quvchi shaxsiga baho berish darajasi va sifatini yuqori pog'onaga ko'taradi, o'quvchiga amaliy yordam ko'rsatiladi, pedagoglar jamoasini jipslashtiradi, ta'lim-tarbiya sohasida uchrashi mumkin bo'lgan ziddiyatlar oldi olinadi, bir qolipdagi ta'lim tizimini o'zgartirishga xizmat qiladi.

O'quvchilarni maktabga moslashmaslik muammolarining amaliy yechimini topish, ta'lim mazmuni va o'quvchi ta'lim olishining o'ziga xos hususiyatlari bo'yicha umumjamoa qarorini qabul qilish, ta'lim jarayonini korreksiya qilish, murakkab hamda nizoli vaziyatlarning yechimida maslahatlar berish kabi masalalar batafsil bayon qilingan. Konsilizm jarayonida aniq bir o'quvchi, o'quvchilar guruhi (yoki sinf) jamoasidagi turli ma'lumotlar o'rganiladi, kuzatish natijalari tahlil etiladi, fikr-mulohazalar bayon qilinadi. Kuzatish natijalaridan keyin o'quvchining zaif o'zlashtirishi, uyushqoqsizlik, janjalkashlik, o'qituvchi va o'quvchilar bilan chiqisha olmaslik sabablarini bartaraf etish yuzasidan tavsiyalar beriladi. Konsilizm tavsiyalarining qimmatli tomoni shundan iboratki, har bir muhokama qilinayotgan holat unga aniqlik kiritadi. Bunda ta'lim -tarbiya jarayoni o'quvchining individualligiga asoslangan holda tashkil etiladi hamda pedagoglar jamoasini jipslashtirishga amaliy yordam ko'rsatiladi.

Xulosa:

Demak bundan ko'rinib turibdiki har bir inson o'ziga bo'lgan ishonchini yo'qotmasligi har qanday og'ir holatda ham o'zini qo'lga olishi lozim. Har qanday inson psixolog bilan tez-tez uchrashib undan maslahat kerak bo'lsa ko'mak olmog'i lozim.

Muhtaram prezidentimiz tomonidan ajrashishni oldini olish borasida talaygina qaror va farmonlar ishlab chiqildi. Ularning ijrosi qay darajada olib borilganligini

nazorat qilish keng yo'lga qo'yildi. Buning natijasida minglab ajralgan oilalar qaytadan yarashtirildi. Qancha -qancha bolalar ota-onasining bag'rida yayrab yashamoqdalar. Mehribonlik uylari ham yo'q qilinib u yerdagi bolalarni qancha oilalar bag'riga olib o'z farzandlari qatorida mehr berib kelishmoqda. Bu esa barcha yoshlarni ruhiy holatlarga tushib qolmasliklari uchun xizmat qilmoqda. Chunki ota-ona bag'rida o'sgan har bir bolaning hayotga bo'lgan qiziqishlari, maqsad va orzulari, ota-onasiga munosib farzand bo'lish ilinjida o'zlarining orzulari tomon intiladi va baxtli voyaga yetadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Andijon davlat universiteti pedagogika kafedrası

Psixologiya tarixi

Andijon-2008

2.I. A.Karimov "Barkamol avlod yili" Davlat dasturi.- Toshkent O'zbekiston, 2010.

3.O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risidagi qonuni" Barkamol avlod .- O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - Toshkent; Sharq nashriyot- matbaa konserni , 1997

4. Ijtimoiy pedagogika asoslari

Toshkent 2008

K. Turg'unboyev, M. Tolipov, L.Oxunov.

MNEMONIKA ORQALI CHET TILI SO'ZLARINI OSON YODLASH USULLARI

Andijon davlat chet tillari instituti

Ingliz tili va adabiyoti kafedrasi o'qituvchisi, dotsent

Bahriddinov Muslimbek Muhiddinovich

Xorijiy til va adabiyoti ta'lim yo'nalishi

2 – bosqich talabasi

Shukurova Zilolaxon Xurshodbek qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada hozirgi kunda juda ko‘p o‘quvchilar orasida chet tili so‘zlarini o‘rganish va yodlash bo‘yicha yuz berayotgan asosiy muammolar, unga sabab bo‘layotgan omillar va albatta ularga yechimlar keltirilib o‘tilgan. Hozirgi kunda bu usullar unchalik keng tarqalmaganligi sababli, o‘quvchilarning chet tillariga ayniqsa ingliz tiliga bo‘lgan qiziqishlari so‘nmoqda. Tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, bu usullar ba‘zi o‘quvchilar tomonidan sinab ko‘rilgan va bu juda yaxshi natijalarga olib kelgan.*

Kalit so‘zlar: *mnemonika, IELTS, lug‘at daftar, telefon, 21 asr, imtihonlar, sertifikatlar, ingliz tili, oliy o‘quv yurtlari, yodlash, tadqiqot, mulohaza, xotirani saqlab qolish*

Annotation: *This article discusses the main problems students face today in learning and memorizing foreign language vocabulary, the factors causing these issues, and, of course, solutions to them. Since these methods are not yet widely spread, students’ interest in foreign languages, especially English, is declining. According to research results, some students have tested these methods, and they have led to very positive outcomes.*

Keywords: *mnemonics, IELTS, vocabulary notebook, phone, 21st century, exams, certificates, English language, higher education institutions, memorization, research, reflection, memory retention.*

Аннотация: *В этой статье рассматриваются основные проблемы, с которыми сталкиваются учащиеся при изучении и запоминании слов на иностранных языках, факторы, вызывающие эти трудности, и, конечно же, их решения. Поскольку эти методы еще не получили широкого распространения, интерес учащихся к иностранным языкам, особенно к английскому, снижается. Согласно результатам исследований, некоторые учащиеся уже протестировали эти методы, и они дали очень хорошие результаты.*

Ключевые слова: *мнемоника, IELTS, словарная тетрадь, телефон, XXI век, экзамены, сертификаты, английский язык, высшие учебные заведения, запоминание, исследование, размышление, сохранение памяти.*

Mnemonika – o‘xshashlik, bo‘g‘liqlik asosida xotira hajmini kengaytirish, kerakli ma’lumotlarni eslab qolish uchun maxsus uslublar to‘plamidir.²²⁸ Bilasizmi hozirgi kunda chet tilini o‘rganishni boshlagan odamdan nimadan qiynalayotganini so‘rasak, shubhasiz, u lug‘at yodlashdan deb javob beradi. Buning sababini qisqacha qilib aytganda, biz 21 asrda yashaymiz va albatta ko‘p vaqtimizni keraksiz narsalarga sarflaymiz (Masalan: telefonda). Bu esa bizni chet tilini o‘rganishimizga to‘sqinlik qiladi, chunki agar biz yangi so‘zlarni o‘rganmaydigan bo‘lsak, darslarga qiynalishimiz yoki tushuna olmasligimizga olib keladi. Albatta bundan so‘ng har qanday odam chet tilini o‘rganishga qobilyatim yo‘q ekan deb osongina bundan vos kechadi.

Olimlarning ta’kidlashicha, har qanday til bo‘lishidan qat’iy nazar, har kunlik hayotimizga 1200-2000 ta so‘z bilishimiz kerakligi ta’kidlanadi va bundan xulosa qilishimiz kerakki, ingliz tilini tushunishimizga shuncha so‘zlar kifoya qiladi. Lekin pedagogiklarning fikriga ko‘ra O‘zbekiston oliy o‘quv yurtlariga kirish uchun esa 4500-5000 ta so‘z bilish talab qilinadi.

Endilikda, ba’zi oliy o‘quv yurtlariga IELTS imtihonlari yoki sertifikatlar orqali qabul qilinmoqda va busiz hech ham iloji yo‘q. Bundan ko‘rinib turibdiki, bu oliy o‘quv yurtlariga kirmoqchi bo‘lgan odam necha mingga so‘zlarni mustahkam o‘zlashtirishi kerak bo‘ladi. Bu esa albatta xamirdan qil sug‘urgandek bo‘lmaydi. Hech o‘ylab ko‘rganmisiz, nega chet tilini o‘rganmoqchi bo‘lgan har qanday odam faqatgina so‘z yodlashdan qiynaladi. Buning sababi, chet tilini o‘rganish texnikasi uncha ham rivojlanmagan.

Lekin, chet tilidagi so‘zlarni o‘rganishga minglab usullar bor desak ham bo‘ladi. Bundan tashqari, biz bular orqali xotiramizni kuchaytirishga erishamiz, va albatta qo‘shimchasiga, hayotimizni osonlashtirgan bo‘lamiz.

Tadqiqotimizning ushbu o‘rnida mnemonika haqida ayrim mulohazalarni keltiramiz.

Asosan mnemonika ham alohida fan va kasb hisoblanadi, ya’ni buning ham alohida kurslari bor. Va O‘zbekistonda mnemosport federatsiyasi tashkil topgandan

²²⁸ O‘zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil

keyin uning prezidenti Davron Turdiyev va Yoshlar ishlar agentligi tomonidan 2022-yilda Samarqand shahrida “ Al Buxoriy” nomidagi xalqaro musobaqa tashkil etilgan²²⁹."Bu orqali biz nimaga erishamiz? Oddiygina narsalarni eslab qola olmasak bizning xotiramiz qanday qilib bo‘lishi mumkin, axir bu juda kulguliku” deyishingiz mumkin. Lekin afsuski biz texnikalar atrofida yashaymiz va shu tufayli xotiramiz kundan kunga pasayib bormoqda. Bu esa kulgili holat emas, bizning xotiramizni o‘stirish o‘z qo‘limizda va buni mnemonika orqali amalga oshirishimiz mumkin. Ya’ni bunda insonga yangi noma’lum bo‘lgan narsani allaqachon bu insonga tanish bo‘lgan narsa yoki hodisaga bog‘lab yodlab qolish va bu orqali osongina eslab qolishga erishamiz.

Keling, yaxshisi sizga bitta misol keltiraman; oddigina sodda so‘zdan boshlaymiz;

Siz oddiygina “APPLE” so‘zini yodlay olmayapsiz. Endi shu “Apple” so‘ziga o‘xshash o‘zbekcha so‘z qidiramiz. Hozirgi kunda hamma bilgan, hamda ko‘plab odamlar orzu qilgan Apple ya’ni iPhone telefonni haqida gaplashamiz. Endi nazar soladigan bo‘lsak, ikkalasini ham talaffuzi o‘xshash.

Endigi navbat tasavvurga. Ya’ni endi “ Apple” so‘zini eslab qolishimiz uchun tasavvur qiling: Siz Apple telefonni qirsillatib yeyapsiz. Qanday jirkanch to‘g‘rimi?

Afsuski, odamzodning xotirasi faqatgina jirkanch yoki juda kulgili va baxtli holatlarni eslab qoladi. Bir nazar tashlab ko‘ringga, barcha xotiralaringiz juda baxtli bo‘lganingiz yoki juda qiynalib qolgan holatlaringiz. Va shuning uchun biz yangi so‘zlarni allaqachon bilgan so‘zlarimizga bo‘g‘lab o‘rganishimiz zarur.

Lug‘at daftari – har qanday til o‘rganayotgan odam tutishi kerak bo‘lgan vosita hisoblanadi. Ko‘pchilik til o‘rganayotgan odamlarning lug‘at daftarini ko‘zdan kechiradigan bo‘lsak, deyarli barchasi juda zerikarli. Bu esa til o‘rganayotgan odamga juda salbiy ta‘sir qiladi va albatta lug‘at yodlagisi kelmay qoladi.

²²⁹. “Yurtimizda ilk marotaba Mnemonika fanidan musobaqa o‘tkazildi”(20-noyabr,2022-yil).2024-yil 15-yanvarda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 15-yanvar, 2024-yil..

Lug‘at daftaringizga turli xil ranglarda bo‘lgan ruchkalardan foydalanishingizni tavsiya qilaman. Chunki bu sizning lug‘atga bo‘lgan qiziqishingizni ortiradi va bu sizga muammo bo‘lmay qoladi. Bundan tashqari bu sizga *imagination* ni oshirishga yordam beradi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, til o‘rganayotgan odam lug‘atini oldiga rasm chizib yodlaydigan bo‘lsa, bu xotirani oshiradi, ya’ni eslab qolish oshadi. Ayniqsa yodlashga qiynalyotgan so‘zlarimizni oldiga uni rasmini chizishimiz kerak. Eng muhimi, chiroyli chizishda emas uni qanday qilib eslab qolishda. Bundan uyalmaslik kerak. Qachongacha uyalib yurasiz? Uni o‘rniga maqsadingizga qanchalik tez yetib borishingizni o‘ylang. Bundan tashqari bu o‘sha yodlayotgan narsangizni jonlashtirishga yordam beradi.

Xulosa

Tasavvuringizni kuchaytiring va turli xil naqshlardan foydalaning. Ze’ro, lug‘at yodlashdan zerikmaslik uchun qo‘lingizdan kelgan hamma narsani qiling.

Bundan tashqari, o‘zingizni lug‘at yodlash uchun alohida qonun-qoidangiz bo‘lsin. Ya’ni yangi so‘zingizni yozgandan so‘ng, uning tagiga albatta gap tuzib keting. Oddiy gaplar emas, kulgili yoki jirkanch bo‘lsin.

Donishmandlar aytganidek, “Boshqa tilni o‘rganish faqatgina boshqa so‘zlarni o‘rganish emas, balki narsalar haqida boshqacha fikrlashni o‘rganish hamdir”. Ya’ni bu orqali tushunishimiz kerakki, til o‘rganishga qobilyatga bog‘liq emas va bularni barchasini o‘rganish o‘zimizning qo‘limizda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Shahzoda Abduraimova, Muhammadf Abdullayev va Saidmurodxon Muydinov, “Mnemonika Yod olish san’ati”, “Akademnashr”, 2023-yil.
2. Shohruhmirzo Rahmanov, “ So‘z yodlash sirlari”, “Istiqlol Nuri”, 2015-yil.

DIDAKTIKA - PEDAGOGIK TA'LIM NAZARIYASINI O'QITISH JARAYONI YAXLIT TIZIM SIFATIDA. TA'LIM JARAYONIDA DIDAKTIKA HAQIDA TUSHUNCHA

Qodirov Xoji-Akbar Ulug'bek o'g'li
Andijon davlat chet tillari instituti, talaba

Annotatsiya: Ta'lim-inson bilish faoliyatining eng murakkab turlaridan biri bo'lib, individual psixik rivojlanishni va bilimlarni o'zlashtirishni ancha tezlashtiradi. O'qituvchi ta'lim jarayonida faqat bilim berish bilan chegaralanmaydi. Maqolada oliy ta'limda ta'lim jarayonida didaktika haqida tushunchato'g'risida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Didaktika, didaktik ta'limot, Amaliyot, paradigma, integratsiya, pedagogika, tamoyil.

Didaktika pedagogika nazariyasining nisbatan mustaqil qismi bo'lib, unda o'qitish jarayonining umumiy qonuniyatlari ochib beriladi. Didaktikaning so'zmaso'z tarjimasi «ta'lim nazariyasi» ma'nosini anglatadi. Didaktika «yunoncha» so'zdan olingan bo'lib, «didacticos» - o'rgatish, o'qitish ma'nosini bildiradi. Ta'lim jarayonida pedagogik diagnostika metodlaridan foydalanish muammolari va ularning yechimlariga oid jahonda olib borilgan tadqiqotlar natijasida qator, jumladan, quyidagi ilmiy natijalar olingan: pedagogik diagnostika asosida ta'lim sifatini kafolatlash usullari Yaponiyaning Tokio pedagogika universitetida, Janubiy Koreya Respublikasining Chonnam milliy universiteti, Xitoydagi Shanxay ta'limni baholash institutida, boshqaruv kadrlarni tayyorlash va kvalimetrik metodlardan foydalanish orqali ularning kompetentsiyasini oshirish Moskva davlat universitetida amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, ta'lim sub'ektlari (ham o'qituvchi ham o'quvchi)larning kompetentsiyalari darajalarini diagnostika qilish, tahsil oluvchilarda o'quv predmetlari va tayanch fanga oid maxsus kompetentsiyalarning shakllanganlik darajasini aniqlashga zarurat oshayotganligi namoyon bo'lmoqda. Bu esa pedagogik diagnostika metodlaridan

foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish, ularni amaliyotga tatbiq etish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Ta'lim muassasalarida tarbiyaviy jarayonlarni tashkil etish, didaktik jihatdan sifatini oshirishda pedagogik diagnostika metodlaridan foydalanish masalalari mamlakatimiz olimlari: SH.A. Abdullaeva, K.Zaripov, J.G'.Yo'ldoshev, M.Qur'onov, B.Farberman, MDH olimlari P.I.Pidkasistiy, I.V.Podlasiy, L.I.Denyakina, YU.Z.Kushner, A.Rogov, A.Nekrasov, YE.Tonkonogaya va boshqalar tomonidan o'rganilgan. Xorij olimlari: Karlhaynz Ingenkampff, Ingo Hartmann, Frensis Galton, Maks Born, Edward Sallis tomonidan kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini diagnostika qilish texnologiyalari ishlab chiqilgan, ta'lim sifatini diagnostika qilish va monitoringini olib borishning umumiy jarayoni bilan o'zaro aloqadorligini belgilaydigan omillarni aniqlash tizimi ilmiy asoslangan. Tahsil oluvchilarning intellektual jihatdan taraqqiy etganligini aniqlash diagnostikasi A.Ayzenk, Anastezi, R. Rorshax, L.Stross kabi olimlar tomonidan o'rganilgan. Shuningdek, ta'lim jarayonini innovatsion tashkil etish, ta'lim jarayoni ishtirokchilari faoliyatini muvofiqlashtirish va ta'lim sifatini nazorat qilishning pedagogik shart-sharoitlari aniqlangan.

Biroq, hanzgacha umumiy o'rta ta'lim tizimida ta'lim jarayonini innovatsion tashkil etish bilan bog'liq pedagogik diagnostikadan foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish muammosi alohida tadqiqot predmeti sifatida tanlanmaganini ko'rsatib o'tish mumkin. Pedagogik jarayonda foydalaniladigan pedagogik diagnostika metodlarini tasniflash (klassifikatsiyalash), ularni guruhlash;

- umumiy o'rta ta'lim muassasalarida pedagogik tashxislash metodlaridan foydalanish metodikalarini takomillashtirish;

- umumiy o'rta ta'lim mazmuni va sifatiga qo'yiladigan davlat talablarini pedagogik diagnostika yondashuvlari asosida takomillashtirish;

- umumiy o'rta ta'lim muassasalarida pedagogik diagnostikadan foydalanish (ham ta'limiy ham tarbiyaviy tavsifdagi) mexanizmlarni takomillashtirish;

- umumiy o'rta ta'lim muassasalarida pedagogik diagnostikadan foydalanishga oid me'yoriy-chiqish;

Umumiy o'rta ta'lim muassasalari faoliyatini takomillashtirish va ta'lim sifatini oshirishga doir takliflardan Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 15 avgustdagi 234-son «Xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorining 1, 3, 5 va 6-ilovalari bilan tasdiqlangan me'yoriy hujjatlarni tayyorlashda foydalanilgan (Xalq ta'limi vazirligining 2018 yil 10 fevraldagi 02-02/1-8-446-son ma'lumotnomasi). Shu bilan birga Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2018 yil 03 martdagi 2T2-sonli “Akademik litseylarga umumiy o'rta talim maktablari o'quvchilarini tanlab olish, o'qitish, ularning o'qishini ko'chirish va o'qishdan chetlashtirish” tartibi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash to'g'risida”gi qarorining 1, 2, 3, 4-ilovalari bilan tasdiqlangan me'yoriyhuquqiy hujjatlarni tayyorlashda foydalanilgan (Oliy va o'rta maxsus Ta'lim vazirligining 2017 yil 09 sentyabrdagi 1/748-23-sonli ma'lumotnomasi). Mazkur takliflar umumiy o'rta ta'lim muassasalarining tashkiliy tuzilmasi va o'quv-uslubiy ta'minotini takomillashtirish asosida ta'lim sifatini oshirishga, ularda pedagogik diagnostika o'tkazish tadbirlarining samaradorligini oshirishga imkon yaratdi. O'quvchilar o'quv yutuqlarini baholash milliy tadqiqotini o'tkazishda maktab va o'quvchilarni tanlash quyidagi reja asosida amalga oshirildi: Tajriba-sinov bilan qamrab olingan maktablar oddiy rondomlashtirilgan tanlovdan foydalanildi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilar ongiga singdirilayotgan nazariy bilimlar amaliy faoliyat yordamida yanada mustahkamlanadi. Inson tevarak-atrofdagi voqelik, narsa va hodisalarning mohiyatini amaliy hayotda ularga to'qnash kelish yo'li bilan bilib oladi, ularni o'zlashtiradi. Inson amaliy faoliyat tufayligina ijtimoiy, ishlab chiqarish faoliyati jarayonini tashkil etuvchi munosabatlar, shuningdek, tabiat hodisalari sirini o'zlashtirib oladi.

Narsalar, buyumlar bilan amaliy muomalada bo'lish natijasida buyumlar sezgi organlariga ta'sir qiladi, sezgilar idrokni keltirib chiqaradi. Amaliyotda insonning faol fikrlash faoliyati yuzaga keladi. Fikrlash yordamida u real voqealikni chuqur tushunadi. Bilim manbai sanalgan amaliyotning ahamiyati xususida so'z yuritganda bilish jarayonining mohiyatini ham ta'kidlab o'tish joiz. Bilish murakkab dialektik

jarayon bo‘lib, jonli mushohadadan abstrakt tafakkurga, so‘ngra amaliyotga o‘tish yo‘lidir. Bilish shaxs uchun mavhum ham o‘zlashtirilmagan narsa, voqea va hodisalar mohiyatining ong yordamida anglash jarayonidir. Ob‘ektiv borliqni bilish uni sezishdan boshlanadi. Sezish ongning tashqi olam bilan bo‘ladigan chinakam aloqasidir. Sezish tevarak-atrofdagi voqelik, narsa va hodisalarning sezgi organlari (bizga ma‘lumki, ular beshta) ga ta’sir etuvchi ayrim sifat, belgilarning ongda aks etishidir. Bunda har bir organ, har bir analizator I.P.Pavlov ta’kidlab o‘tganidek, narsalarning ayrim eng muhim sifatlarini his etadi. Sezish muayyan narsa, voqea-hodisalar mazmunini ongda idrok etilishiga olib keladi. Idrok-sezish a’zolari orqali ongga ta’sir etib turilgan narsa va hodisalarning unda (ongda) yaxlitligicha aks etish jarayonidir. Sezish va idrok qilish yordamida bilish jarayonida tasavvur ro‘y beradi. Tasavvur inson ongida uzoq muddat saqlanib qoladigan sezishlar va idrokning izidir. Yoki boshqacha aytganda, tasavvur sezgi a’zolariga qachonlardir ta’sir etgan hamda idrok qilingan narsa va voqea-hodisalarning ongdagi yaqqol hissiy obrazidir.

Tajriba vositasida odamda tasavvur zahirasi boyib, ko‘payib boradi. Bilish jarayonining eng yuqori bosqichida tafakkur yuzaga keladi. Inson faqat tafakkur yuritish jarayonidagina muayyan jarayon yoki voqea, hodisa mohiyatini, munosabatlarning sababiy baholanishlarini aniqlaydi va shu orqali moddiy borliqni chuqur, to‘la va to‘g‘ri aks etishiga erishadi. Tafakkur I.P.Pavlov ta’limotiga ko‘ra, assotsiatsiyalarining hosil bo‘lishidan iborat. Jonli mushohada uchun birinchi signal tizimi, abstrakt tafakkur uchun ikkinchi signal tizimi asosiy ahamiyatga ega. Abstrakt tafakkur voqealik bilan o‘zaro aloqada bo‘lgan taqdirdagina inson bilimlari chuqurlashib boradi. Jonli mushohada va abstrakt tafakkur birligigina bilimlarni haqiqiy va chuqur bilimlarga aylantiradi. Jonli mushohada va tafakkur doimo odamning amaliy faoliyatiga asoslanishi kerak. Odam tabiat va ijtimoiy jamiyat qonuniyatlarini ochib, o‘z faoliyatida ulardan foydalanishga intiladi. Har qanday nazariy bilimning qiymati uning amaliyotga qanchalik xizmat qilishi bilan belgilanadi.

Nazariy amaliy faoliyat mohiyatidan kelib chiqib asoslanadi, hamda amaliy faoliyatning yaxshiroq yo‘lga qo‘yilishiga xizmat qiladi. Biroq, amaliyot ayni vaqtda bilimning to‘g‘riligini tekshirish vositasi hamdir. Nazariy g‘oya, fikr amaliyotda tekshirilgan va u orqali tasdiqlangandagina u inson bilimlarining muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

ADABIYOTLAR:

1. Nonaka I., X. Takeuchi. Spiral znaniy studentov.-M.:Raduga, 2019.- S.78.
2. Zvereva N.N., A.A. Kasyan “Metodologicheskoe znanie v sodержanii obrazovaniya”.J.:Pedagogika. - 2019. №1. –S. 9-11
3. Chernyavskaya A.P., Bayborodova L.V., Xarisova I.G. Texnologii pedagogicheskoy deyatel'nosti. Chast I. Obrazovatel'nye texnologii: uchebnoe posobie/pod общ. red. A.P.Chernyavskoy, L.V.Bayborodovoy. — Yaroslavl;Izdvo YaGPU,2012. — 311 s.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi PQ-3305-son “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori.
5. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligining 2018-yil 7-iyuldagi 4-sonli hay’at yig‘ilishi qarori bilan tasdiqlangan va nashr etilgan dasturi.
6. Назирова, Г. М., and Ф. М. Рахимова. "Методологические основы формирования творческой деятельности будущих педагогов-воспитателей." Экономика и социум 1-1 (104) (2023): 334-339.

ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВОЗДЕЙСТВИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПРОЦЕССЫ И РЕЗУЛЬТАТЫ ОБУЧЕНИЯ

Дилорам Захидова

Андижанский Государственный

Институт Иностранных Языков

diloromuz16@gmail.com

Аннотация

В статье рассматривается влияние искусственного интеллекта (ИИ) на образовательный процесс. Введение подчеркивает значимость ИИ как инструмента трансформации образования, а также выявляет проблемы, связанные с его внедрением. Методы исследования включают обзор литературы, охватывающий публикации с 2015 по 2023 годы, с акцентом на адаптивные системы обучения и автоматизацию оценивания. Результаты показывают, что ИИ позволяет персонализировать обучение и автоматизировать рутинные задачи, однако также выявляются проблемы неравенства в доступе к технологиям и этические вопросы. Обсуждение акцентирует внимание на необходимости комплексного подхода к интеграции ИИ в образование, чтобы минимизировать риски и максимизировать преимущества. Заключение подчеркивает, что ИИ может значительно улучшить качество образования при условии разработки инклюзивных стратегий.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, образование, персонализация обучения, автоматизация, неравенство в доступе, этика

Abstract

The article examines the impact of artificial intelligence (AI) on the educational process. The introduction emphasizes the significance of AI as a transformative tool in education while identifying challenges associated with its implementation. The research methods include a literature review covering publications from 2015 to 2023, focusing on adaptive learning systems and assessment automation. The

results indicate that AI enables personalized learning and automates routine tasks; however, issues of inequality in access to technology and ethical concerns are also highlighted. The discussion emphasizes the need for a comprehensive approach to integrating AI into education to minimize risks and maximize benefits. The conclusion underscores that AI can significantly enhance the quality of education if inclusive strategies are developed.

Keywords: Artificial Intelligence, education, personalized learning, automation, inequality in access, ethics

Введение

Искусственный интеллект (ИИ) всё стремительнее входит в нашу жизнь, и сфера образования не является исключением. Внедрение ИИ открывает перед образовательными учреждениями беспрецедентные возможности для персонализации обучения, автоматизации рутинных задач и повышения эффективности образовательного процесса в целом. Исследования показывают, что ИИ может адаптировать учебные материалы под индивидуальные потребности студентов, анализировать их прогресс и предоставлять персонализированную обратную связь (Zawacki-Richter et al., 2019). Тем не менее, внедрение ИИ в образование сопровождается рядом вызовов, таких как этические вопросы, связанные с конфиденциальностью данных, неравенство в доступе к технологиям и необходимость подготовки преподавателей к работе с ИИ. Цель данной статьи - проанализировать влияние ИИ на образование, выявить его основные преимущества и проблемы, а также определить направления для будущих исследований.

Методы

Для анализа влияния ИИ на образование был использован метод систематического обзора литературы. Были проанализированы научные статьи, опубликованные в рецензируемых журналах, а также доклады международных организаций, таких как ЮНЕСКО и ОЭСР. Поиск литературы проводился в базах данных Scopus, Web of Science и ERIC. Ключевыми словами для поиска были "искусственный интеллект",

"образование", "обучение", "преподавание", "персонализация", "адаптивное обучение". Особое внимание уделялось исследованиям, опубликованным за последние пять лет (2018-2023 гг.), чтобы отразить актуальные тенденции и вызовы в этой области. Анализ литературы включал как качественную, так и количественную оценку данных.

Результаты

Анализ литературы показал, что ИИ оказывает значительное влияние на различные аспекты образования. Одним из ключевых преимуществ ИИ является персонализация обучения. Системы адаптивного обучения, основанные на ИИ, могут отслеживать прогресс каждого студента, выявлять его сильные и слабые стороны, и на основе этих данных предлагать индивидуальные траектории обучения (Pane et al., 2017). Также ИИ может быть использован для автоматизации рутинных задач, таких как проверка заданий, оценивание тестов и предоставление обратной связи (Holmes et al., 2019). Это позволяет преподавателям уделять больше времени индивидуальной работе со студентами и разработке новых методик преподавания. Однако, внедрение ИИ в образование сталкивается с рядом проблем. Одной из главных проблем является неравенство в доступе к технологиям. Студенты из малообеспеченных семей и регионов с ограниченным доступом к интернету могут оказаться в невыгодном положении (Drigas & Ioannidou, 2022). Также существует проблема этического использования ИИ, в частности, вопросы конфиденциальности данных и алгоритмической предвзятости.

Обсуждение

Результаты исследования подтверждают, что ИИ обладает огромным потенциалом для трансформации образования. Персонализация обучения, автоматизация рутинных задач, создание интеллектуальных систем оценивания - это лишь некоторые из возможностей, которые открывает ИИ перед образовательными учреждениями. Однако, важно понимать, что ИИ - это всего лишь инструмент, и его эффективность зависит от того, насколько

грамотно он используется. Необходимо разрабатывать четкие этические принципы использования ИИ в образовании, обеспечивать равный доступ к технологиям и готовить преподавателей к работе с ИИ. Будущие исследования должны быть направлены на изучение долгосрочного влияния ИИ на качество образования, а также на разработку эффективных методик интеграции ИИ в образовательный процесс.

Заключение

В заключение можно отметить, что ИИ уже сегодня меняет ландшафт образования, и в будущем его влияние будет только усиливаться. ИИ может стать мощным инструментом для повышения качества и доступности образования, но только при условии ответственного и этичного подхода к его внедрению.

Список литературы

1. Drigas, A., & Ioannidou, A. (2022). Artificial intelligence in special education: A systematic review of the literature. *Computers & Education*, 181, 104427. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104427>
2. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial intelligence in education. In *Data ethics: building trust: how digital technologies can serve humanity* (pp. 621-653). Globethics Publications.
3. Pane, J. F., Steiner, E. D., Baird, M. D., & Hamilton, M. (2017). Continuing the conversation: Next steps for research on personalized learning. RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1740.html
4. Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence in higher education: Where are we now and where do we go? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 39. <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>
5. Хошимов, М. Г. (2024). Лингвогендерологические особенности сложных предложений с парентезным вставным компонентом как лингвогендером в английском, узбекском и русском языках. *Imras*, 7(2), 106-110.

6. Nargiza Maxsudova Aslanbekovna. (2024). Specific features of lexicographic description of concepts. Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies, 3(3), 82–85. Retrieved from <https://econferenceseries.com/index.php/icmsss/article/view/4130>
7. Toshtemirov, E. (2023). The problem of the relationship of phraseologisms and proverbs in the language. Educational Research in Universal Sciences, 2(4), 285-287.
8. Abdusattorova, B. (2024). The Interaction of Feelings: Delving into the Depths of Happiness and Sorrow. Open Academia: Journal of Scholarly Research, 2(2), 44-47.
9. Akhadovich K. B. Linguistic factors and their reflection in translation in phraseologists with socio-professional nominal components in english and uzbeki //journal of language and linguistics. – 2023. – T. 6. – №. 4. – C. 158-162.

**THE FUNCTIONAL-STYLISTIC ASPECTS OF LEXICAL UNITS WITH
THE SEMANTICS OF "MOUTH/OG‘IZ" IN CONTRASTED
LANGUAGES AND PROBLEMS TEACHING THEM**

Otajonov Botirbek Ashuralievich

Teacher,

Andijan State Institute of Foreign Languages,

Andijan, Uzbekistan

E-mail: brave_76@mail.ru

The functional-stylistic aspects of language represent its subsystems, each characterized by distinct features pertaining to lexical means, syntactic structures, and even phonetics. The emergence and existence of functional-stylistic aspects in a language are closely linked to the specific conditions of communication in various spheres of human life. These aspects not only determine the permissibility or impermissibility of using certain elements but also differ in the frequency or rarity of their usage.

This topic is highly relevant because fundamental lexical units with

semantics like "mouth/og'iz" are widely used across various layers of language and are expressed differently in diverse functional styles. For instance, the meanings and usage of these units exhibit unique characteristics in literary, scientific, journalistic, official-legal, and oral communication styles. Comparing and contrasting their use is one of the key issues in linguistics.

Words take on different meanings depending on the stylistic context. Formal terms may shift in scientific discourse or gain new interpretations in casual speech. Within styles, processes like synonymy, antonymy, and homonymy further diversify meaning. Functional-stylistic aspects highlight how language adapts to different contexts—formal style follows strict norms, while literary style allows creative freedom. Each style has conventions: official documents rely on standard formulas, whereas literary texts emphasize imagery and emotion. These aspects shape language use, ensuring effective communication across various domains.

Scientific style: such formal and medical terms as *oral cavity* or *buccal cavity*, and in Uzbek *og'iz bo'shlig'i* are used.

In English: *The oral cavity, or mouth, is the first step of the digestive system but can be used as a secondary source to bring air into the body. The oral cavity plays a crucial role in the digestive system.*

In Uzbek: *Og'iz bo'shlig'i yoki og'iz ovqat hazm qilish tizimining birinchi bosqichidir, ammo havoni tanaga kiritish uchun ikkinchi darajali manba sifatida ishlatilishi mumkin. Og'iz bo'shlig'i ovqat hazm qilish tizimida muhim rol o'ynaydi. (tibbiyot)*

The literary style: such literary style words as *bow-shaped lips*, *rosebud-shaped lips* are used in English, and in Uzbek *g'uncha lablar*, *dur tishlar* are used.

In English: *She caught her little red lip with her teeth and felt her first thrill of power.* (Dreizer Theodore, 2009. 169)

In Uzbek: *Kerri pastki aqiq labini tishlab, ko'zguga qararkan o'zining husn bobidagi qudratini sezganida yuragi dukillab ketdi.* (Dreizer Theodore, 2007, 176)

The transfer of a name based on the similarity in form, color, or some other aspect between two things is called a metaphor (from the Greek *metaphora* – a

transfer, a carrying over). This is a stylistic device used to convey a similarity or connection between two things without resorting to direct comparison, replacing another word or phrase. Metaphors create images in the minds of readers or listeners, making the text more expressive and vivid. They are used in literature, poetry, and everyday speech to intensify meaning and evoke emotional responses.

–*At the mouth of the mall* the two houses on either side were rented by family retainers with their own families and star boarders, single men who lived in the basement apartments. (*Savdo markazining og'zida (kiraverish joyida) ikki tarafdagi ikkita uyni o'z oilalari bilan oila a'zolari va podvalda yashovchi yolg'iz erkaklar ijaraga olishgan*) (Mario Puzo, 1972, 243) – Quebec is at the *mouth of the St Lawrence River*. (Kvebek Sent-Lorens daryosining og'zida joylashgan.)

–Three miles below town the ferryboat stopped at the *mouth of a woody hollow* and tied up. (*Shahardan uch chaqirim pastda parom o'rmonli chuqurning og'zida to'xtadi va bog'landi*) (ABBY Lingvo, 2000) –*The mouth of the cave* was up

the hillside—an opening shaped like a letter A. (*G'orning og'zi tog' yonbag'rida edi - A harfi shakliga o'xshash teshik edi*) (Mark Twain, 1976, 134) –To'rt nemis

minomyot og'zini berigi qirg'oqqa to'g'rilayotgani tepasidan chiqib qolgan Holmatjon bir dam esankirab qoldi. (Madvaliyev A, 2008, 185) In this sentence, the word *og'iz* (mouth) is used metaphorically

from a functional-stylistic perspective. The phrase *minomyot og'zi* is used to describe the firing point of a projectile weapon. Here, *og'iz* serves as a technical or military term representing the open part of the weapon, the place from which projectiles are discharged. Stylistically, it is employed in the military style, where the word *og'iz* expresses the function of the object, analogous to the actual function of the human mouth. Below, we present similar examples: –O'raning

og'zi. –G'orning *og'zi*. – Tandir og'zidan uchib chiqayotgan son-sanoqsiz uchqunlar qorong'ilik qa'riga

kirib birin-ketin o'chadi. — Adham uning shamasini fahmlab ko'rpacha yonidagi hali og'zi ochilmagan shishani etagiga yashirib ildamlik bilan tol orqasiga o'tdi. Ko'zaning og'zi. –Nazarida, xuddi shu darvoza og'zida

velosiped ustasi borday bo'ldi. (Madvaliyev A, 2008, 184) *Ariqning dahani* (ariqning daryodan yoki kata anhordan shohobcha bo'lib chiqqan joyi. (from conversation))

Lexemes are originally nouns, and metaphorical

meanings arise based on the primary meaning of the lexeme. A lexeme that expresses the same thing or phenomenon starts to be used to express a different thing or phenomenon. –*There was a strong wind yesterday and the yachts in the bay carried bones in their mouths.* (Kecha kuchli shamol esib, yaxtalar ko'rfaz bo'ylab, suvni ko'pirtirib shiddat bilan suzib borar edilar) (Kunin A.V. 1984, 152) The phrase *carry bones in their mouths* is taken from maritime jargon and is often used to describe a ship or yacht moving quickly and powerfully through the water. Sailors and fishermen used this phrase to depict the white foam created at the front of a ship as it cuts through the water. The foam is likened to "bones" because of its appearance, making it seem as if the ship is sailing with bones in the water. This expression metaphorically connects the foam to the bones formed by the strong current of water or the ship's rapid movement. Additionally, in strong winds, yachts or ships are described as moving swiftly, with "bones"-like foam appearing at their bow. This phrase belongs to the literary style, which serves to convey emotion and impact through descriptive expressions, metaphors, and figurative language. Since this expression is used metaphorically rather than literally, it reflects the features of the literary style such as vividness, emotionality, and imagery. The literary style is commonly used in literature, poetry, or creative texts to expand the reader's imagination and bring feelings to life.

Let's have a look at another example: *He's been acting as a mouthpiece for the government on questions of foreign policy.* (U tashqi siyosat masalalari bo'yicha hukumat uchun og'iz\rupor vazifasini bajarmoqda). *The company has hired an attorney as a mouthpiece to answer its critics.* (Kompaniya o'z tanqidchilariga javob berish uchun advokatni og'iz\javob beruvchi etib yollagan) (Merriam-Webster's Online Dictionary)

A common phenomenon is naming a whole thing by one of its parts or using the name of a part to refer to the whole. This is known as *synecdoche* (from Greek *synekdoche* – to take together, to think together), which is one of the forms of metonymy. In synecdoche, the shift in meaning is based on similarity or connection, but the leading factor here is the quantitative relationship between the

objects. The name of the whole is used for its part, and vice versa, or the plural form of a word is used instead of the singular, or vice versa. Sometimes, words in gender or type relationships are used interchangeably. –*By this time, the second child, Frederioo, had arrived and Vito Corleone had four mouths to feed.* (Bu vaqtga kelib, ikkinchi bola Frederio yetib keldi va Vito Korleonening boqish uchun to'rtta og'zi bor edi) –There were many more mouths to feed now. (Endi u yerda boqish uchun og'izlar ko'p edi) –*And I could think of nothing else, except our being poor, and the number of mouths there were at home.* (Bizning kambag'alligimiz haqida va uyda kutayotgan qator og'izlardan boshqa hech narsani o'ylay olmasdim) (Puzo Mario, 1972, 157)

–U duv-duv yosh to'kar, qo'llarini osmonga ko'tarib nola qilardi: - Xudovando! Bu na ko'rgilik? Endi netaman? To'qqiz og'izni qanday boqaman? –Bazzoz pochchaning bekorchi og'izga tobi yo'q edi. (Madvaliyev A, 2008. 186) Ko'p og'iz bir bo'lsa, bir og'iz yengiladi. Yegan og'iz uyalar. Og'iz yesa, ko'z uyalar. Bol yegan og'izga baliq yarashmas. Proverbs. Onomatopoeia is a word or phrase that imitates the sound it represents. For example, "meow" "woof" "hiss" "clink" — all of these are examples of onomatopoeia. They express the sounds of objects, events, or actions and make the text more vivid and descriptive. Below, we provide examples of how the onomatopoeic phenomenon is expressed in the "mouth/og'iz" concept representatives in both English and Uzbek languages: Here's an English translation of the onomatopoeic sounds you provided: chomp — the sound of biting or chewing food loudly and forcefully; munch — the sound of chewing something with enjoyment or with a crisp, crunching noise; slurp — the sound made when drinking a liquid noisily from the mouth; gulp — the sound of swallowing food or liquid quickly and loudly; smack — the sound made when lips come together, often used to describe the enjoyment of tasty food; burp — the sound made by air released from the stomach through the mouth (belch); hiccup — the sound caused by involuntary spasms of the diaphragm and throat (hiccup); giggle — the soft, light sound of laughter; cough — the sound of suddenly expelling air from the lungs through the mouth (cough); sigh — the sound of a deep exhalation, often used to express relief or sadness.

In Uzbek: Here's an English translation of the additional onomatopoeic sounds you provided: chap-chap — the sound of opening and closing the mouth or the process of chewing food; qult-qult — the sound made while swallowing liquid; qars — the sound of something being chewed loudly or a strong biting sound; puf — the sound of forcefully exhaling air through the mouth; hoh-hoh — the sound made during laughter.

CONCLUSION. The provided text illustrates how the semantics of "mouth/og'iz" is used in different functional-stylistic aspects across various styles. The styles analyzed include scientific, literary, formal-legal, military, and onomatopoeia, each having its own distinct lexical and grammatical features. For instance, in scientific and medical styles, precise and complex terms such as "oral/buccal cavity" are used, while in literary style, descriptive and metaphorical expressions like "flower-like lips" or the figurative meaning of "mouth" are employed. In formal-legal style, normative and standard phrases are commonly used, and the word "mouth" is often applied metaphorically, such as referring to the mouth of a firearm.

Additionally, lexical units, synonyms, antonyms, and homonyms can lead to various interpretations of a word depending on the context. This demonstrates the diverse ways in which a word's meaning can shift according to its functional and stylistic use in language.

In literary style, onomatopoeia—words that imitate sounds (such as "chomp," "slurp," "qars")—makes the text more vivid and expressive. This enriches the reader's imagination and intensifies emotions. These processes, in general, ensure the effective use of language's functional and stylistic capabilities, with each style helping to achieve its specific purpose and enhancing the effectiveness of communication.

References

1. ABBYY Lingvo Electronic Dictionary. (2000). *Windows-based online dictionary and translation tool*. Boston Language Institute.

2. Кунин А.В. «Большой англо-русский фразеологический словарь» 4-е издание, исправленное и дополненное. Москва. Русский язык 1984, 96, 152, 277, 307, 517, 518.
3. Madvaliev, A. *O'zbek tilining izohli lug'ati*. O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi A. Navoiy nomidagi Til va adabiyot instituti. 2008. 185 b.
4. Merriam-Webster's Online Dictionary (MWOD). [Electronic Resource]. - Mode of access: <http://www.merriam-webster.com>.

NEMIS TILIDA GAPIRISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.

Abdisheripova Mahliyo UrDPI
Xorijiy filologiya kafedrası o'qituvchisi
+998975122127
abdisheripovamahliyo@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tilida gapirish ko'nikmasini shakllantirish va turli xil mashqlardan va usullardan foydalanish yoritilib o'tilgan. Bundan tashqari til o'rganuvchilari o'rtasida muloqot, qobiliyat, tilni egallash, diqqatni jamlay olish qobiliyati, ijodkorlik, yangilik yaratish qobiliyati ham yoritiladi.

Аннотация: В данной статье рассматривается формирование навыков владения иностранным языком и использование различных упражнений и методов. Кроме того, изучающие язык охватывают коммуникацию, способности, овладение языком, способность концентрироваться, креативность и способность создавать новые вещи.

Annotation: This article covers the formation of foreign language skills and the use of various exercises and methods. In addition, communication, ability, language acquisition, ability to concentrate, creativity, and the ability to create new things are covered among language learners.

Kalit so'zlar: Chet tili, o'rganish usullari, qobiliyatni oshirish, fonetika, leksika, grammatika, o'rganish metodlari, sprechen, hören, schreiben, lesen.

Ключевые слова: Иностранный язык, методы обучения, развитие навыков, фонетика, словарный запас, грамматика, методы обучения, sprechen, hören, schreiben, lesen.

Keywords: Foreign language, learning methods, skill development, phonetics, vocabulary, grammar, learning methods, sprechen, hören, schreiben, lesen.

Chet tili bu xorijiy mamlakat tili hisoblanadi. Respublikamizda G'arbiy Yevropa (ingliz, nemis, fransuz, ispan) tillari va Sharq (arab, turk, urdu, fors, xitoy, hind) tillari o'rganilib kelmoqda. Tillarni o'qitish turlicha kechadi: birinchidan, ona tilida tafakkur shakllanadi, o'zga tillarni o'rganish ulardagi fonetika, leksika va grammatikaga xos xususiyatlarni his etish bilan bog'liqdir; ikkinchidan, o'rganish tartibi ona tilidan boshlanib, undan keyin ikkinchi til va, nihoyat, chet tilga o'tiladi; uchinchidan, ona tili va ikkinchi til tabiiy vaziyatda, chet til esa sun'iy muhitda o'rganiladi. Chet tildagi muloqot, asosan, darsda muallim rahbarligida kechadi. Qayd etilgan muhokamadan ayon bo'ladiki, uchala til orasida chet tilni o'rgatish o'rganish muayyan jihatlari bilan keskin farqlanadi. Bu esa, o'z navbatida, tegishli chet til o'qitish texnologiyasini qo'llashni taqozo etadi. Quyda qanday qilib chet tilida ravon gapirishimiz mumkinligini ko'rib chiqamiz.

‘ Gapirish, nutq faoliyatining turi sifatida, og'zaki fikr bayon etish demakdir. Bundan tashqari Gapirish - bu psixologik va jismoniy jarayonlarni o'z ichiga olgan murakkab faoliyat. Chet tilini o'rgatishda dastavval xatolarga ustida ko'piroq ishlashimiz zarur, sababi o'rganuvchilar gapirish paytida anchagina hayojonlanadilar, buning uchun ularga gapirish paytida (sprehenda) xato gapirmasliklari uchun turli xil mashqlar bilan mustahkamlash zarur. Dastavval mashqlar orqali osondan qiyinga qarab izchila (Schritt für Schritt) borishi zarur. Chunki har qanday faoliyatni o'rgatish paytida mashq markaziy o'rinni egallaydi. Nutq malakalarini o'zlashtirish deganda, kichik hajmli sodda birliklardan (so'z, so'z birikmasi, gapdan) boshlanib, yirik miqyosdagi murakkab matngacha bo'lgan nutq hodisalarini o'z ichiga olgan mashq bajarish jarayoni tushuniladi. Bulaming hammasi oqibat natijada mashqlar majmuyini tashkil etadi. Tayyorlov va nutq

mashqlari gapirish ko'nikma va malakasini shakllantirish, rivojlantirish va takomillashtirish vazifalarini o'taydi. Odatda, ular o'quv mashqlari nomi bilan yuritiladi. Tayyorlov deganda, gapirishning leksik, grammatik, talaffuz ko'nikmalariga daxldor mashqlar bobida so'z boradi. Ularda til hodisalarining shakliy (formal), ma'noviy (semantik), qo'llanilish (funksional) qiyinchiliklarining oldini olishga, sodir bo'ladigan xatolarni to'g'rilashga harakat qilinadi. Talaffuz mukammal bo'lishi shart emas, lekin tushunarli bo'lishi kerak, shunda muloqotda tushunmovchiliklar bo'lmaydi. b) So'z boyligini shakllantirish 1. O'rganuvchilar ma'lum bir naqsh bo'yicha qisqa og'zaki suhbatlar yaratadigan juftlik ishi. Bunday dialoglar odatda ikki yoki uchta jumladan iborat bo'lib, ular qayta-qayta takrorlanadi. 2. So'zni eslab qolish tezligiga qaratilgan zanjirli mashqlar, assotsiatsiya o'yinlari, rasm bilan boshqariladigan mashqlar. Bu vaqt bosimi ostida amalga oshiriladigan va so'z boyligini takrorlash uchun juda mos bo'lgan so'z mashqlari (masalan, chamadonni qadoqlash). Lug'at bilan ishlashda og'zaki nutq ustuvor ahamiyatga ega va o'quvchilarga yozma yuz ularni mustahkamlagandan keyingina berilishi kerak. Kontekst ham muhimdir. Barcha so'zlar, jumlar, mnemonika kontekstda etkazilishi kerak. 3. Nutqlardan foydalanish mashqlari: Ushbu mashqlarning maqsadi nutqlarni egallash va mustahkamlashdir. Bu erda asosiy e'tibor formulali iboralarga, masalan, salomlashish, minnatdorchilik va so'rovlar, kechirim so'rash, o'zingizni tanishtirish va h.k.ga qaratiladi. Avvalo, ushbu mashqlar vaziyat va maqsadli guruhga mos ravishda ishlatilishi kerak. Nemis tilini gapirishni rivojlantirish uchun bir nechta samarali usullar va yo'llar mavjud. Nemis tili o'qitish jarayonida gapirish ko'nikmasi talabalar uchun juda muhim ahamiyatga ega. Bu ko'nikma, nafaqat tilni to'g'ri va aniq ifodalashni, balki muloqotda erkin qatnashishni ta'minlaydi. Nemis tilini o'rganuvchilar uchun bu ko'nikmani rivojlantirish o'qituvchilar oldida alohida vazifa bo'lib, o'quvchilarni turli usullar orqali ushbu ko'nikmaga qiziqtirish va samarali o'rgatish kerak. Quyida ularning ba'zilari keltirilgan:

- Tanishuv va suhbatlar: Nemis tilida suhbatlashadigan do'stlar yoki hamkorlar bilan muntazam ravishda muloqot qilish, bu sizning gapirish

qobiliyatingizni rivojlantirishga yordam beradi va eng muhimi ular bilan turli xil tadbirlarda ishtirok etishdir.

- Kitoblar va maqolalar: Nemis tilida kitoblar o'qish, yangi so'zlarni va iboralarni o'rganishga yordam beradi.

- Podkastlar va videolar: Nemis tilidagi podkastlar va YouTube kanallari orqali tinglash qobiliyatingizni rivojlantirish ko'mak beradi.

- Til kurslari: Professional o'qituvchilar bilan darslar olish, o'rganuvchiga to'g'ri talaffuz va grammatikani o'rganishga yordam beradi.

- Onlayn platformalar: Duolingo, Babbel yoki Rosetta Stone kabi onlayn platformalar orqali ham chet tilini anchagina o'rganish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gulyamov, T. "Nemis tili o'qitish metodikasi." Tashkent: O'qituvchi. 2020y

2. Jamolov, J. "Chet tili o'qitish metodikasi." Tashkent: O'qituvchi. 2012y

3. Kharisova, R. "Interaktiv metodlar orqali til o'rganish." Tashkent: Nafis. 2017y

ОКСЮМОРОН В ЛИТЕРАТУРЕ: ФУНКЦИИ, ПРИМЕНЕНИЕ И СТИЛИСТИЧЕСКОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ

Аюпова Гулойим Бахтиёржон кизи,

докторант кафедры грамматики английского языка Андижанского

государственного университета

e-mail: ayupovaguloyim.96@gmail.com

Аннотация

В статье рассматривается лингвостилистическая функция оксюморона как литературного приёма, способного передавать противоречивость явлений, усиливать эмоциональную насыщенность текста и подчёркивать авторскую индивидуальность. На основе анализа произведений У.Шекспира, Э.Хемингуэя, М.Твена и других авторов выявлены основные функции оксюморона: описание противоречивости явлений, достижение иронической оценки, а также углубление характеристик персонажей. Примеры из

классической литературы иллюстрируют применение оксюморона для создания напряжения, акцента на эмоциональной многогранности и формирования эстетического воздействия на читателя.

Ключевые слова: оксюморон, литература, лингвостилистика, противоречивость, эмоциональное воздействие, стилистические приёмы, индивидуальность автора.

Введение

Оксюморон как стилистический приём занимает особое место в литературе благодаря своей способности сочетать несочетаемое. По словам Э.Азнауровой, оксюморон близок к парадоксу: он не только ошеломляет читателя, но и заставляет задуматься [9]. Данный приём позволяет автору представить явление в ином свете, наделяя его экспрессивностью и красочностью, а также передать собственное восприятие описываемого.

Основные функции оксюморона

Описание противоречивости явлений

Оксюморон часто используется для описания сложных и противоречивых явлений. Например, в произведении У. Шекспира “Ромео и Джульетта”:

O serpent heart, hid with a flowering face! Did ever dragon keep so fair a cave? Beautiful tyrant!

Джульетта выражает своё разочарование в Ромео, используя оксюмороны “serpent heart” и “flowering face” для подчёркивания двойственности его натуры. Эти приёмы усиливают эмоциональное воздействие текста, подчеркивая мастерство Шекспира в создании многослойных персонажей [8].

Достижение иронической оценки

Применение оксюморона для иронии демонстрируется в стихотворении Н.Авраменко:

Сладкая каторга — наша работа

Оксюморон “сладкая каторга” отражает авторское отношение к трудностям, подчёркивая одновременно их тяжесть и привлекательность. Такое описание усиливает эмоциональное восприятие и позволяет читателю глубже понять авторский замысел [1].

Примеры использования оксюморона в литературе

Индивидуальные отношения героев

В произведении Дж. Голсуорси “Собственник” оксюморон “grown-up child” описывает поведение персонажа Босинни:

This grown-up childishness, to which he felt so superior, exercised a peculiar and almost mesmeric effect on Soames.

Эта фраза подчёркивает непредсказуемость Босинни и сложность его взаимоотношений с другими персонажами (Голсуорси, 2001, с. 141–143).

Передача многослойных эмоций

Эрнест Хемингуэй в романе “По ком звонит колокол” использует оксюмороны для создания напряжения: warm coolness, cool outside and warm within.

Контраст между теплом и холодом передаёт противоречивые чувства героя, усиливая драматизм описываемых событий [7].

Ирония и оксюморон

В романе М. Твена “Приключения Тома Сойера” оксюморон подчёркивает моральные качества Тома: a noble, a generous, magnanimous lie.

Сочетание позитивных прилагательных с понятием лжи создаёт иронический эффект, акцентируя благородство поступка героя [5].

Эмоциональная насыщенность

В стихотворении А. Фета “В страдании блаженства стою перед тобою” используются оксюмороны: *мукой блаженства исполнены звуки, в страдании блаженства стою перед тобою.*

Эти выражения подчёркивают эмоциональную многогранность переживаний, объединяя противоположные состояния — страдание и

счастье. Благодаря ритмике и звуковым повторам усиливается музыкальность текста, что повышает его воздействие на читателя [6].

Заключение

Оксюморон является мощным инструментом в литературе, позволяя автору углублять характеристики персонажей, усиливать эмоциональное воздействие и подчёркивать противоречивость явлений. Примеры из произведений У. Шекспира, Э. Хемингуэя, Дж. Голсуорси, М. Твена и А. Фета иллюстрируют универсальность и значимость данного стилистического приёма. Исследование оксюморона открывает новые грани в понимании авторского замысла и эстетической ценности литературных текстов.

Список литературы

1. Авраменко Н. Сладкая каторга. — Киев: Дух и Литера, 2010. — С. 12–14.
2. Голсуорси Дж. Собственник. — М.: Эксмо, 2001. — С. 141–143.
3. Гумовская Г. Лингвостилистические аспекты текста. — СПб.: Наука, 2005. — С. 112–115.
5. Твен М. Приключения Тома Сойера. — М.: Просвещение, 2004. — С. 235–240.
6. Фет А. В страданьи блаженства стою перед тобою. — М.: Литература, 2003. — С. 89–90.
7. Хемингуэй Э. По ком звонит колокол. — М.: АСТ, 2010. — С. 70–
8. Шекспир У. Ромео и Джульетта. — М.: Литера, 2005. — С. 45–47.
9. Язикова Ю.С. Из наблюдений над словоупотреблением у А.М. Горького // Изд-во ЛГУ, 1958. — С. 130–137.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA INTELLEKTUAL TARAQQIYOT: OLIY TA'LIMNING GLOBAL MAYDONDAGI STRATEGIK O'RNI

Abdusattorova Begoyim Po'latjon qizi

ADCHTI doktoranti

abdusattorovabegoyim822@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada bugungi kunda inson hayotida zamonaviy texnologiyalarning o'rni yoritilgan. Raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining ko'p jabhalariga kirib bormoqda. Ta'lim ham bu jarayondan istisno emas. Maqolaning maqsadi raqamli texnologiyalar imkoniyatlarini tahlil qilish asosida o'quv jarayonini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, ularning afzalliklari va tahdidlarini ko'rib chiqishdir. Maqolada elektron ta'limning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilinib, ta'lim tizimidan yangi maqsadlarni qo'yadigan, ta'lim jarayonining tuzilishi va mazmunini o'zgartiradigan kompleks yondashuvni talab qiladigan raqamlashtirish shakllari ko'rsatilgan. Muallif ularni oliy va kasb-hunar ta'limi tashkilotlari faoliyatiga ilmiy asoslangan tatbiq etish zarurligi to'g'risida gipotezani shakllantirdi.

Kalit so'zlar: Raqamli texnologiyalar, raqobatbardosh ta'lim modeli, elektron ta'lim tizimi, ta'lim muhitini raqamlashtirish shakllari, elektron ta'limning afzalliklari va kamchiliklari.

Raqamli texnologiyalar hayotning barcha sohalariga faol kirib bormoqda. Axborot resurslari barcha toifadagi fuqarolar uchun: yosh bolalardan tortib pensionerlargacha axborot texnologiyalari zamonaviy jamiyatni tashvishga soladigan mutlaqo barcha muammolarni hal qilishga qodir degan g'oyani yaratadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar butun dunyo bo'ylab universitetlar va boshqa ta'lim muassasalarini rivojlantirish uchun yangi vositalarni taqdim etadi. Raqamlashtirish tajriba va bilim almashish imkoniyatini beradi, odamlarga ko'proq o'rganish va kundalik hayotlarida ko'proq ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Yaqin kelajakda ta'lim muhitida raqamlashtirish bilan bog'liq jiddiy

o'zgarishlar kutilmoqda. Elektron ta'lim tizimi yangi imkoniyatlar va yangi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Asosiy imkoniyatlar qatoriga ta'lim olish muammolarini hal etish, ta'lim shaklini tanlash imkoniyatlarini kengaytirish, bilimlarni uzatish vositalarining xilmaxilligini ko'paytirish kiradi. Raqamlashtirish tufayli bugungi kunda hamma ilgari faqat mutaxassislar va olimlar uchun mavjud bo'lgan ma'lumotlarga kirishi mumkin. Ta'lim va fan olami global tus oldi. Misli ko'rilmagan o'zgarishlar davrida ko'plab universitetlar o'zlarining noyob fazilatlari va raqobatdosh ustunliklarini saqlab qolgan holda, moslashishga va global ilmiy va ta'lim xaritasida o'z o'rnini topishga harakat qilmoqdalar.

Raqamli texnologiyalar hayotning barcha sohalariga faol kirib bormoqda. Axborot resurslari barcha toifadagi fuqarolar uchun: yosh bolalardan tortib pensionerlargacha axborot texnologiyalari zamonaviy jamiyatni tashvishga soladigan mutlaqo barcha muammolarni hal qilishga qodir degan g'oyani yaratadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar butun dunyo bo'ylab universitetlar va boshqa ta'lim muassasalarini rivojlantirish uchun yangi vositalarni taqdim etadi. Raqamlashtirish tajriba va bilim almashish imkoniyatini beradi, odamlarga ko'proq o'rganish va kundalik hayotlarida ko'proq ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Raqamlashtirish tufayli bugungi kunda hamma ilgari faqat mutaxassislar va olimlar uchun mavjud bo'lgan ma'lumotlarga kirishi mumkin. Ta'lim va fan olami global tus oldi. Misli ko'rilmagan o'zgarishlar davrida ko'plab universitetlar o'zlarining noyob fazilatlari va raqobatdosh ustunliklarini saqlab qolgan holda, moslashishga va global ilmiy va ta'lim xaritasida o'z o'rnini topishga harakat qilmoqdalar. "Raqamli"dan foydalanishga asoslangan joriy etilayotgan texnologiyalarning so'zsiz afzalliklarini hisobga olsak, axloq, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, robotlar va tashkilot xodimlari o'rtasidagi raqobatning huquqiy jihatlari va boshqalar bilan bog'liq masalalar tobora ko'proq birinchi o'ringa chiqmoqda. Raqamli texnologiyalarning zamonaviy ta'limdagi o'рни va rolini tushunish zarurati oliy va kasb-hunar ta'limi metodologiyasi va didaktikasi sohasidagi zamonaviy tadqiqotlarda o'z ifodasini topishi kerak.

Universitetlar hozir duch keladigan savollar keyingi rivojlanish strategiyasini tanlash va ular e'tibor qaratishni rejalashtirgan yo'nalishni tanlashga to'g'ri keladi. Kelajakda raqobatbardosh ta'lim va tadqiqot modeliga o'tish uchun raqamli transformatsiya dasturini hozirdan ishlab chiqish kerakligi aniq.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida zamonaviy oliy ta'lim muassasasida ta'lim-tarbiya jarayonlarini sezilarli darajada modernizatsiya qilish imkonini beradigan yagona axborot maydoni quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:

- me'yoriy-huquqiy ma'lumotlarni va uslubiy-didaktik ishlanmalarni o'z ichiga olgan axborot resurslarni;

- axborot oqimini tartibga soluvchi jarayonlarni ta'minlaydigan virtual makonning ishlashi va rivojlanishi uchun mas'ul bo'lgan tashkiliy-boshqaruv vositalari va tashkiliy markazni;

- metodik resurslarni;

- dasturiy-texnik ta'minot (telekommunikatsiya resurslari, texnik va dasturiy vositalar to'plami)ni;

- axborotni tezkor uzatish va muloqot qilish imkonini yaratuvchi aloqa vositalarni.

Ta'lim va tarbiya jarayonlarida har qanday innovatsiyalar singari, raqamli texnologiyalarni o'quv jarayoniga faol tadbiq etish bir qator to'siqlarga duch kelmoqda. Empirik tadqiqotlar davomida pedagoglar tomonidan ushbu texnologiyalarni o'zlarining pedagogik faoliyatida qabul qilish va foydalanishga yordam beradigan omillarni aniqlashning imkoniyatipaydo bo'ldi. Bular qo'yidagilar: - raqamli texnologiyalarning o'zi bilan bog'liq omillar (o'ziga xoslik va yangilik, ishonchlilik, foydalilik va soddalik, fikrlash jarayonlarini soddalashtirish va rejalashtirish, vaqtni tejashni ta'minlash);

- raqamli texnologiyalarni qo'llashni tashkil etish bilan bog'liq omillar (ta'lim muassasasi tomonidan g'oyani qo'llab-quvvatlash va ushbu

texnologiyalardan foydalanish bo'yicha ularning hamkasblari tomonidan qo'llanilishi, texnik qo'llab-quvvatlash, axborot-kommunikatsiya vositalari bilan ishlash bo'yicha to'liq o'quv dasturlari yaratish);

- raqamli texnologiyalarni joriy etuvchi pedagoglar bilan bog'liq omillar (resurslardan foydalanish qobiliyati va ta'lim sifatini yaxshilashga bo'lgan ishonch, ushbu o'qituvchining raqamli ta'lim falsafasiga muvofiqligi);

- ishlab chiqilgan elektron ta'lim resurslarini pedagogik ekspertizadan o'tkazishning aniq ilmiy asoslangan tartib-qoidalarining yo'qligi (ta'lim faoliyati, dasturlari va tadbirlarini amalga oshirish doirasida dasturiy vositalarning uzluksizligi) bilan bog'liq omillar; - elektron ta'lim resurslarini an'anaviy ta'lim va tarbiya muhitiga (maqsadlar, kontent, shakllar va usullar bo'yicha) yo'naltirish. Elektron ta'lim resurslarining potensial imkoniyatlaridan (vizualizatsiya, nazoratni avtomatlashtirish, namunaviy xususiyatlar) foydalanishga yo'naltirish bilan bog'liq omillar; - vaqtinchalik omillar (sifatli ta'lim resurslarini yaratish va sinovdan o'tkazish ko'p vaqt talab qiladi). Raqamli ta'lim didaktikasi bilan bir qatorda ma'no jihatidan yaqin bo'lgan "ta'limning raqamli o'zgarishi", "ta'limni raqamlashtirish", "o'qitishni raqamlashtirish" va shunga o'xshash tushunchalar paydo bo'ldi. Har qanday texnologik innovatsiyalar ularning rivojlanish bosqichlarining amalga oshirilishi va kutilgan natijalar, shuningdek, mutaxassislar va jamiyat tomonidan qiziqish darajasi nuqtai nazaridan ko'rib chiqilishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://www.mitc.uz/uz/news/1403>
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Raqamli_tehnologiya_asoslari
3. Teshabayev T.Z., Gulyamov S.S., Xayitmatov O'.T., Ayupov R.X. "Raqamli iqtisodiyot va dasturlash asoslari". Izohli lug'at. –"Iqtisod-moliya"
4. <https://dokumen.pub/examining-internet-and-technology-around-the-world-1440867216-9781440867217.html>

5. <https://lex.uz/docs/5297046?ONDATE=04.01.2024>
6. <https://yuz.uz/news/suniy-intellekt-- texnologik-rivojlanish-asosi>
7. Yu.V.Sharonin, Oliy va kasbiy ta'limdagi raqamli texnologiyalar: mutaxassislarni maqsadli tayyorlashda shaxsga yo'naltirilgan smart-didaktikadan blokcheyngacha/ Ю.В. Шаронин //Современные проблемы науки и образования. – 2019. 8
8. Irgashov, G. (2022). Nemis tili darslarida yangi pedagogik texnologiyalar usullaridan foydalanish. «Муғаллим Хэм Ўзликсиз Билимлендирий» . ИлимийМетодикалық Журнал, 460–463.
9. Irgashov, G. (2021). Nemis tili darslarida yangi pedagogik texnologiyalar usullaridan foydalanish. DEVELOPMENT ISSUES OF INNOVATIVE ECONOMY IN THE AGRICULTURAL SECTOR, 1, 457–459.
10. Shukhratovich, F. M. (2023). THE MOST IMPORTANT ASPECTS OF READING IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS. Open Access Repository, 9(1), 145-148.
11. Furkat Mirvaliyev Shukhratovich. (2023). The Role of Literary Texts in Teaching Foreign Languages. Texas Journal of Philology, Culture and History, 14, 10–13.
12. Ibodullayevich, S. Z. (2021). THE STRUCTURE OF BILINGUAL DICTIONARIES AND THEIR ANALYSE (on the example of German-Uzbek dictionaries). MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS, 19

THE HOMONYMY AND LEXICAL FEATURES OF TOURISM TERMS

Ataboyev Ahadjon Djumakuzievich,
PhD, associated professor,
Andijon State Institute of Foreign Languages

Tourism is a global industry that relies heavily on effective communication, often requiring precise language use. However, linguistic phenomena such as homonymy and specific lexical features can contribute to misunderstandings. This article explores the role of homonymy in tourism discourse and analyzes the lexical characteristics of tourism-related terminology. Understanding these aspects

is crucial for improving communication, translation, and marketing strategies within the tourism sector.

Tourism, as a multidisciplinary domain, incorporates terms from hospitality, geography, transportation, and culture. The vocabulary of tourism is unique due to its diverse influences from multiple languages and its rapid evolution in response to industry trends. Homonymy, which refers to words that share the same form but have different meanings, can create challenges in communication. Additionally, the lexical features of tourism terms, including borrowings, collocations, and neologisms, shape the linguistic landscape of the industry. This study examines both homonymy and lexical characteristics to provide insights into the linguistic aspects of tourism discourse.

Homonymy in tourism refers to instances where words have identical spellings or pronunciations but differ in meanings depending on context. There are two main types:

a) Homophones: Words that sound the same but have different meanings (e.g., "fare" as in ticket price vs. "fare" as in food).

b) Homographs: Words that are spelled the same but may have different meanings (e.g., "trip" meaning a journey vs. "trip" meaning to stumble).

Several tourism-related homonyms contribute to potential misunderstandings:

1. **Booking:** Can mean reserving accommodation (e.g., "hotel booking") or being registered for legal reasons (e.g., "police booking");
2. **Suit:** Refers to both formal clothing (e.g., "business suit") and legal action (e.g., "lawsuit");
3. **Tour:** Can mean an organized trip (e.g., "guided tour") or performing an activity in multiple locations (e.g., "a musician's tour");
4. **Trip:** Used both for traveling (e.g., "a trip to Europe") and losing balance (e.g., "trip on a rock");
5. **Resort:** Can refer to a vacation destination (e.g., "a beach resort") or an action taken as a last option (e.g., "resort to legal action");

6. **Fare:** Refers to the cost of travel (e.g., "bus fare") or food in a general sense (e.g., "traditional fare").

These examples demonstrate how homonymy can lead to ambiguity, especially in translations and multilingual tourism contexts.

The lexicon of tourism is characterized by its dynamic nature, borrowing from multiple languages, and evolving alongside industry trends. Several key lexical features define tourism language:

Tourism language frequently incorporates loanwords from different languages to enhance cross-cultural communication. Some common examples include:

"*Souvenir*" (French) – A keepsake from a trip;

"*Safari*" (Swahili) – A guided wildlife excursion;

"*Boutique*" (French) – A small, stylish hotel or shop;

"*Siesta*" (Spanish) – A short afternoon rest or nap, commonly associated with warm climates;

"*Cuisine*" (French) – A specific style of cooking, often used in relation to national dishes.

These terms have become internationally recognized and facilitate seamless interactions in the tourism sector.

Certain word combinations are commonly used in tourism discourse, forming collocations and fixed expressions that contribute to specialized vocabulary. Examples include all-inclusive *resort*, *Eco-tourism initiative*, *Tourist attraction*, *Cultural heritage site*, *Travel itinerary*. Such phrases enhance clarity and provide specific meanings relevant to tourism.

The tourism industry frequently generates new words to describe emerging trends. Some examples include: ***Glamping*** (Glamorous + Camping) – Luxury camping with modern amenities; ***Staycation*** (Stay + Vacation) – A vacation spent at home or nearby; ***Ecotourism*** – Sustainable travel focused on environmental conservation; ***Digital nomad*** – A person who works remotely while traveling to different locations; ***Slow tourism*** – A movement promoting longer, more

immersive travel experiences. These new terms reflect evolving consumer behaviors and industry innovations.

Polysemy, where a single word has multiple related meanings, is another important lexical feature in tourism. For example, **Package**: Can refer to a vacation package or a wrapped parcel; **Cruise**: Can mean a sea voyage or moving smoothly (e.g., "cruise through the streets"); **Guide**: Can be a person leading a tour or an informational booklet; **Host**: Can refer to someone accommodating guests or an internet hosting service. These polysemous terms require context for accurate interpretation.

Tourism relies on abbreviations and acronyms for efficiency in communication. Some common examples include: **B&B** (Bed and Breakfast), **OTA** (Online Travel Agency), **ETA** (Estimated Time of Arrival), **FIT** (Free Independent Traveler), **DMC** (Destination Management Company), **GDS** (Global Distribution System). These abbreviations are widely used in industry documents, advertising, and customer interactions.

Understanding homonymy and lexical features in tourism is crucial for professionals in the field. Translators must be aware of homonyms and context-dependent meanings to avoid misinterpretations. Using trendy and engaging lexical choices can enhance tourism campaigns. Tourism professionals should be equipped with linguistic knowledge to communicate effectively across cultures. Businesses must use clear and engaging language in digital marketing to attract global audiences. Providing clear explanations of terms can improve customer satisfaction and prevent misunderstandings.

Tourism terminology is shaped by homonymy, lexical borrowing, and evolving industry trends. Homonyms can create ambiguity, while specialized vocabulary, collocations, and neologisms enhance communication. Recognizing these linguistic elements improves translation accuracy, marketing effectiveness, and overall communication in the tourism industry. Future research could explore computational approaches to detect and resolve ambiguities in tourism discourse.

Additionally, examining the role of artificial intelligence in automatic translation and interpretation within tourism contexts could provide valuable insights.

REFERENCES:

1. Sinclair, J. M. (1991). *Corpus, concordance, collocation*. Oxford University Press.
2. Teliya, V. N. (2006). *Comparative lexicology of English and Russian*. John Benjamins Publishing Company.
3. Thurlow, C., & Jaworski, A. (2010). Tourism and the semiotics of nostalgia. In *The Routledge handbook of tourism and hospitality education* (pp. 136-145). Routledge.
4. Суперанская А.В., Подольская И.В., Васильева Н.В. *Общая терминология: Вопросы теории* / Отв. ред. Т.П. Канделаки. Изд. 4-е. М.: Издательство ЛКИ, 2007. - 248 с.
5. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. *Лингвистические основы учения о терминах: Учеб. пособие для филол. спец. вузов*. М.: Высш. шк., 1987. - 104 с.
6. Изергина И.А. *Синонимия в современной английской терминологии электроники: Автореф. дисс. канд. филол. наук.* — Л., 1980. -21 с.
7. ТГС — Туризм, гостеприимство, сервис: Словарь-справочник / Г.А. Аванесова, Л.П. Воронкова, В.И. Маслов, А.И. Фролов; Под ред. Л.П. Воронковой, -М.: Аспект Пресс, 2002. 367 с.

THE LEXICOGRAPHIC AND LINGUOPRAGMATIC FEATURES OF TERMS RELATED TO "GUIDANCE" IN TOURISM IN ENGLISH

Ataboyev Ahadjon Djumakuzievich,
PhD, associated professor,
Andijon State Institute of Foreign Languages

Tursunboyeva Dilshoda Rakhmonjon qizi,
BA student of Andijon State Institute of Foreign
Languages

Annotation: This paper explores the lexicographic and linguopragmatic characteristics of terms associated with "guidance" in tourism within the English language. The study delves into the definitions, semantic structures, and usage patterns of these terms, highlighting their relevance in tourism discourse. The linguopragmatic analysis examines the communicative functions and pragmatic implications of these terms in guiding interactions, emphasizing politeness, cultural sensitivity, and effective information transmission. The findings contribute to a better understanding of tourism communication and lexicographic representation in English.

Tourism is a multifaceted industry that heavily relies on language to facilitate smooth interactions between tourists and service providers. One crucial aspect of tourism discourse is "guidance," which encompasses a wide range of terms and expressions used to direct, inform, and assist travelers. The lexicographic and linguopragmatic study of these terms provides insights into their structure, meaning, and pragmatic functions. This paper examines the definitions, semantic features, and pragmatic use of "guidance"-related terms in tourism communication.

Lexicography, the study of dictionary-making, involves analyzing words in terms of meaning, usage, etymology, and contextual application. The following aspects define the lexicographic characteristics of "guidance"-related terms in tourism:

Tourism-related guidance terms include words such as *tour guide*, *itinerary*, *excursion leader*, *docent*, *travel consultant*, and *trip advisor*. Each of these terms carries distinct meanings:

Tour guide: A person who provides information and directions to tourists;

Itinerary: A planned route or schedule of a journey;

Excursion leader: A person responsible for leading group excursions;

Docent: A museum or gallery guide who provides educational information;

Travel consultant: A professional who offers expert travel advice and planning.

Many "guidance"-related terms originate from Latin, French, and Germanic roots:

Guide (from Old French *guider*, meaning "to lead, conduct");

Itinerary (from Latin *itinerarium*, meaning "a journey");

Docent (from Latin *docere*, meaning "to teach");

Excursion (from Latin *excursio*, meaning "a running out").

Word formation processes such as compounding (*tour guide*), derivation (*guidance* from *guide*), and borrowing (*docent* from Dutch) enrich tourism lexicon.

Terms such as *tour guide* and *excursion leader* may overlap in meaning but differ in specific usage contexts. Words like *guide* can function as a noun ("a person who guides") or a verb ("to lead or direct"). Frequent combinations include *guided tour*, *expert guidance*, *professional guide*, *self-guided trip*, and *local tour guide*.

While some terms are common in general English (*direction*, *path*, *navigation*), others are specialized for tourism (*interpretive guiding*, *geotourism guide*, *heritage tourism guide*). These distinctions are crucial for lexicographic representation in tourism dictionaries and glossaries.

Linguopragmatics examines the practical use of language in social contexts. In tourism, guidance-related terms serve crucial communicative functions, shaping interactions between guides and tourists.

Guidance in tourism involves various speech acts, including:

- 1) Directives: Commands and requests used to lead tourists ("*Follow me, please.*");
- 2) Expressives: Politeness strategies to create a welcoming atmosphere ("*We are delighted to have you on this tour.*");
- 3) Informative Speech Acts: Statements providing historical, cultural, or geographical information ("*This cathedral was built in the 12th century.*");

Guidance discourse requires politeness to ensure positive interactions. Common strategies include:

- 1) Hedging and Softening: "*Perhaps you'd like to take a look at this landmark*";
- 2) Modal Verbs: "*May I suggest visiting the museum next?*";
- 3) Indirect Requests: "*Would you mind following me to the next stop?*"

The study of lexicographic and linguopragmatic features of guidance-related terms in tourism highlights their complex structure, semantic richness, and pragmatic functions. These terms serve essential roles in facilitating communication between tourists and guides, ensuring smooth interactions through effective speech acts, politeness strategies, and cultural adaptability. As tourism communication continues to evolve, the integration of digital guidance tools further shapes the linguistic landscape of the industry. Future research could explore corpus-based analysis of guidance discourse and AI-driven tourism communication for deeper insights into evolving language patterns.

References

1. Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell Publishing.
2. Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. (2014). *An Introduction to Functional Grammar*. Routledge.
3. Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. Longman.
4. Richards, J. C., & Schmidt, R. (2010). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Pearson Education.
5. Scollon, R., & Scollon, S. W. (2001). *Intercultural Communication: A Discourse Approach*. Blackwell Publishing.

SEMANTIC AND PRAGMATIC FEATURES OF PLURAL FORMS OF NOUNS IN ENGLISH

Ataboyev Ahadjon Djumakuzievich,
PhD, associated professor,
Andijon State Institute of Foreign Languages

Khadjibayeva Maftuna Aybek qizi,
BA student of Andijon State Institute of Foreign
Languages

Plurality in English, marked primarily by adding “-s” or “-es” to nouns, is a fundamental grammatical feature that not only conveys quantity but also plays a significant role in shaping the meaning (semantics) and context (pragmatics) of a sentence. While the notion of plurality in English may seem straightforward, its use in both semantic and pragmatic dimensions reveals complex layers of interpretation. This article will explore the semantic and pragmatic features of plural forms of nouns in English, illustrating how plurality functions beyond just a grammatical marker.

Semantic features refer to how plural forms of nouns convey meaning, specifically in terms of quantity, type, and categorization. Understanding the semantic implications of plurality involves looking at how plural nouns alter the basic meaning of a sentence or noun phrase and how they can represent different types of quantity.

At its most basic level, the plural form of a noun denotes more than one object, person, or concept. When a noun is pluralized, it typically refers to two or more instances of the same entity. This is the most direct semantic feature of pluralization:

- a) Singular: *book* (refers to one book);
- b) Plural: *books* (refers to more than one book).

In this case, the plural marker **-s** indicates the transition from singular to plural, thus changing the meaning from a single instance to multiple instances.

Plurals in English can also express a collective sense, where the plural form refers to a group or collection of individuals, items, or ideas as a whole. While singular nouns can refer to individual entities, the plural form can also indicate the aggregation of several individuals or items:

- a) Singular: *team* (one group, singular);
- b) Plural: *teams* (multiple groups).

However, it's important to note that while the plural form may refer to a collection of objects or individuals, it does not always imply a specific number of items. The plural noun emphasizes the idea of more than one, but the exact quantity is often indefinite.

Plurals in English are typically associated with countable nouns—those that can be counted individually. Pluralization allows these countable nouns to denote more than one entity. For example, *apple* can be pluralized to *apples* to refer to multiple apples.

In contrast, uncountable nouns, which cannot be counted individually (like *water*, *furniture*, or *advice*), generally do not have a plural form. Therefore, the semantic feature of pluralization applies primarily to countable nouns, while uncountable nouns maintain a singular form regardless of quantity:

- a) Countable: *cup* → *cups*;
- b) Uncountable: *milk* (no plural form).

Some uncountable nouns can, however, be pluralized in specific contexts (e.g., "waters" referring to different bodies of water or "furnitures" in the context of various styles of furniture), but these are exceptions to the general rule.

Plural forms can be used to refer to both specific and generic entities. When referring to a specific set of objects, the plural noun indicates particular members of a category. However, plural forms can also be used generically, to refer to all members of a category or a generalized concept. This is often seen in scientific, academic, and general discourse:

- a) Specific: *The dogs in the yard are barking*;
- b) Generic: *Dogs make great pets*.

In the second example, the plural noun "dogs" refers to all dogs as a group or species, rather than to a specific set of dogs.

Pragmatic features refer to how the plural form of a noun is used in context, considering factors like speaker intentions, social norms, and situational context. Plural forms in English serve not just as grammatical markers but also convey nuances in meaning that are context-dependent. In pragmatics, pluralization is influenced by the context of the conversation, the relationship between the speaker and the listener, and the intended message.

Although plural forms indicate more than one, the exact number is often unspecified. The use of the plural can be influenced by the context, where the speaker may be conveying an imprecise or approximate quantity. For instance: *I have books* could mean several or many, but the exact number is unclear and depends on the context in which the statement is made. *There were some people at the party* refers to an indeterminate number of people, but it's clear that the speaker is not specifying the exact count.

This imprecision makes the plural form versatile and able to express both specific and vague quantities.

In some cases, plural forms are used to imply something beyond the literal meaning, often based on conversational implicature (a term coined by philosopher H.P. Grice). For example, the use of a plural noun can subtly imply that the speaker is referring to more than one entity, and this can shape the listener's understanding of the conversation: *I saw cars on the road* (plural) can imply not only that multiple cars were seen but also that the speaker is pointing out a traffic situation without specifying the exact number of cars.

Conversational implicature often arises when plural forms are used to indirectly express information. In pragmatics, the plural can serve to suggest various unstated meanings or conclusions based on context.

Speakers might use the plural form to emphasize the idea of variety or to make a more general statement about a category or situation. For example, the

plural form can be used to underline the diversity of items or people: *I want to see different cities* (the plural “cities” emphasizes the variety of places).

Alternatively, plurals can generalize about a particular group. This is seen in situations where the plural form indicates a more abstract, collective or universal statement: *We need more teachers* (implying a general need, not a specific number of teachers).

This use of plurals can shape how a statement is interpreted in a given context, emphasizing diversity, collective need, or a generalized situation.

The plural form can also be influenced by sociolinguistic factors, such as social class, regional dialects, and the power dynamics between speakers. In some contexts, speakers may use plural forms to be polite, as in the case of the use of the plural “you” in certain languages (though English retains “you” as both singular and plural, other languages differentiate between them).

In English, plural forms can also mark politeness or formality, especially in speech acts that require the speaker to show respect, acknowledge group identity, or engage in indirectness. For instance, the plural form may be used in polite requests: *Could you pass the papers, please?*

In this case, the plural form “you” is used to convey a polite, formal tone.

The plural forms of nouns in English carry both semantic and pragmatic significance. Semantically, pluralization denotes more than one entity, categorizes nouns as countable or uncountable, and can refer generically or specifically to groups or types of things. Pragmatically, the plural form serves to convey imprecision, emphasize variety or collective need, and may involve conversational implicature or politeness. Understanding the interaction between semantic and pragmatic features of plural nouns is crucial for mastering English grammar and effectively interpreting its subtleties in real-life communication. As speakers navigate context, intention, and meaning, pluralization functions not only as a grammatical tool but as a key mechanism in shaping how we communicate complex ideas about quantity, variety, and social relationships.

References:

1. Farkas, D., & de Swart, H. (2010). "The semantics and pragmatics of plurals." *Semantics and Pragmatics*, 3, 1-54.
2. Breheny, R. (2008). "A new look at the semantics and pragmatics of numerically quantified noun phrases." *Journal of Semantics*, 25(2), 93–139.
3. Barner, D., & Snedeker, J. (2005). "Quantity judgments and individuation: evidence that mass nouns count." *Cognition*, 97(1), 41–66.
4. Wiltschko, M. (2008). "The syntax of non-inflectional plural marking." *Natural Language & Linguistic Theory*, 26(3), 639–694.
5. Huddleston, R., & Pullum, G. K. (2002). "The Cambridge Grammar of the English Language." Cambridge University Press.

FRANSUZ TILINI O‘QITISHDA TALABALARNING O‘QIB TUSHUNISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH UCHUN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Xamraqulova Farida Mamasoliyevna

Andijon davlat chet tillari instituti,

fransuz tili nazariyasi va amaliyoti kafedrasi o‘qituvchisi

xamraqulovafarida8@gmail.com

Annotatsiya : Ushbu maqolada fransuz tilini o‘qitishda talabalarning o‘qib tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash muhokama qilinadi. O‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirishda interaktiv metodlar, texnologiyalardan foydalanish, gamifikatsiya, differensial yondashuv, kontekstual o‘qitish va o‘qish strategiyalarini o‘rgatish kabi usullar keltiriladi. Ushbu yondashuvlar o‘quvchilarning tilni o‘zlashtirish jarayonini samarali va qiziqarli qilishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar : Fransuz tili, o‘qib tushunish, pedagogik texnologiyalar, interaktiv o‘qitish, gamifikatsiya, differensial yondashuv, kontekstual o‘qitish.

Abstract: This article discusses the application of modern pedagogical technologies to develop students reading comprehension skills in teaching French. Techniques such as interactive techniques, use of technology, gamification,

differential approach, contextual teaching, and teaching reading strategies are cited in the development of reading skills. These approaches help make the student's language acquisition process effective and interesting.

Key words: French, reading comprehension, pedagogical technologies, interactive teaching, gamification, differential approach, contextual teaching.

Chet tillarini o'qitishda samarali usullarni qo'llash, ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish muhim ahamiyatga ega. Chet tili o'qitishda axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish, dunyo miqyosidagi ta'lim standartlariga mos ravishda tez va sifatli bilim olishning kalitidir. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bu texnologiyalar orqali talabalarga ta'limni yanada samarali va interaktiv tarzda taqdim etish mumkin.

Fransuz tili global madaniyat va iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarning fransuz tilini muvaffaqiyatli o'zlashtirishi uchun ularning o'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish zarur.

Shuningdek, fransuz tilida internet orqali darslar, viktorinalar, testlar va tanlovlarda qatnashish talabalarga global tarmoqlardan foydalanish imkoniyatlarini yaratadi. Bu orqali o'quvchilarning yozish, o'qish, gapirish va tinglab tushunish ko'nikmalari oshadi. Chet tili o'qituvchilari internet resurslarini ishlatish orqali didaktik muammolarni hal qilishda va talabalarni fransuz tilida so'zlashadigan mamlakatlar bilan ishbilarmonlik munosabatlarini o'rnatishda yordam berishlari mumkin.

Fransuz tili global madaniyat va iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarning fransuz tilini muvaffaqiyatli o'zlashtirishi uchun ularning o'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish zarur. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bu jarayonda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Interaktiv metodlar talabalarning faol ishtirokini ta'minlaydi. O'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib, ularni o'qilgan matnlar bo'yicha muhokama olib borishga jalb qilish mumkin. Guruh ishlari orqali talabalar bir-birlaridan o'rganadilar va fikr almashadilar. Rol o'ynash (dialoglarni yod olib ijro etishlari) metodlari esa matnni sahnalashtirish orqali o'quvchilarning tushunishin malakalarini oshirashiradi.

Bu jarayonda talabalarning ijodkorlik qobiliyatlari ham rivojlanadi. Zamonaviy texnologiyalar fransuz tilini o'qitishda muhim ahamiyatga ega. Onlayn platformalar, masalan, Duolingo va Quizlet yordamida talabalar mustaqil ravishda tilni o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladi. Multimedia resurslar, video va audio materiallar orqali esa o'quvchilar matnlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradigan vizual va eshitish materiallariga ega bo'ladilar.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bu jarayonda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Interaktiv metodlar talabalarning faol ishtirokini ta'minlaydi. O'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib, ularni o'qilgan matnlar bo'yicha muhokama olib borishga jalb qilish mumkin. Guruh ishlari orqali talabalar bir-birlaridan o'rganadilar va fikr almashadilar. Rol o'ynash metodlari esa matnni sahnalashtirish orqali o'quvchilarning tushunishini chuqurlashtiradi. Bu jarayonda talabalarning ijodkorlik qobiliyatlari ham rivojlanadi. Zamonaviy texnologiyalar fransuz tilini o'qitishda muhim ahamiyatga ega. Onlayn platformalar, masalan, **Duolingo** va **Quizlet** yordamida talabalar mustaqil ravishda tilni o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladi. Multimedia resurslar, video va audio materiallar orqali esa o'quvchilar matnlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradigan vizual va eshitish materiallariga ega bo'ladilar.

Bu usullar talabalarni yanada qiziqtiradi va motivatsiyalarini oshiradi. **Gamifikatsiya** – bu o'yin elementlarini ta'lim jarayoniga kiritishdir. O'yinlar va viktorinalar yordamida talabalarni qiziqtirish va motivatsiyalarini oshirish mumkin. Raqobatli faoliyatlar orqali esa o'quvchilar o'z bilimlarini sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi. Gamifikatsiya jarayonida talabalar bilim olishni qiziqarli va yoqimli tarzda amalga oshiradilar. Har bir talabaning individual ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos ravishda o'qitishni tashkil etish differensial yondashuvning asosiy tamoyillaridan biridir. O'quv materiallarini tanlashda talabalar qiziqishlariga mos keladigan matnlarni tanlash muhimdir.

Bu yondashuv talabalarni yanada faol ishtirok etishga undaydi va ularning o'zlashtirish jarayonini tezlashtiradi. Kontekstual o'qitish usuli madaniy kontekstda tilni o'rganishni ta'minlaydi. Fransuz madaniyatiga oid matnlarni o'rganish orqali talabalar tilni chuqurroq tushunadilar. Real hayotiy vaziyatlarda fransuz tilini qo'llash imkoniyatlari yaratish esa talabalarni yanada ko'proq rag'batlantiradi.

O'qish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun talabalarni o'qish strategiyalari bilan tanishtirish muhimdir. Skimming (tez o'qish) va scanning (ma'lumot izlash) kabi strategiyalarni o'rgatish orqali talabalar matnlarni samarali ravishda tushunishga erishadilar. Annotatsiya qilish usuli ham talabalarga matnlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Fransuz tilini o'qitishda talabalarning o'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida amalga oshirilishi mumkin. Interaktiv metodlar, texnologiyalardan foydalanish, gamifikatsiya, differensial yondashuv, kontekstual o'qitish va o'qish strategiyalarini o'rgatish kabi yondashuvlar talabalarning tilni muvaffaqiyatli o'zlashtirishlariga yordam beradi.

Bu jarayonni yanada samarali qilish uchun ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Harmer, J. (2007). The Practice of English Language Teaching. Pearson Education.
2. Wright, A., Betteridge, D. (2014). Games for Language Learning. Cambridge University
3. Brown, H. D. (2007). Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Longman.
4. PERSONNE, C. P. E. O. U. FONCTIONS DOMINANTES DE L'HUMOUR POUR AMÉLIORER LES COMPÉTENCES PÉDAGOGIQUES ET ORIENTER UNE PERSONNE VERS LA CRÉATIVITÉ Xamraqulova Farida Mamasolievna Andijon davlat chet tillari instituti. *UNIVERSAL*.
5. Mamasolievna, X. F. (2024). COMPARATIVE ASPECTS OF AUXILIARY WORDS IN FRENCH AND UZBEK. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 11(09), 41-43.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA INKORNING SEMANTIK TADQIQI

Jamoldinov Sanjarbek Qosimjon o‘g‘li

Annotatsiya

Mazkur maqola ingliz va o‘zbek tillarida inkorning turli semantik turlarini qiyosiy tahlil qilishga bag‘ishlangan. Inkor shakllarining grammatik va leksik xususiyatlari, ularning mazmun ifodasi va madaniy-milliy o‘ziga xosliklari o‘rganiladi. Maqola inkorning ko‘rinishlari, qollanilish sohalari hamda qiyosiy o‘xshashlik va farqlarni aniqlashga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: inkor, ingliz tili, o‘zbek tili, semantika, qiyosiy tahlil, negatsiya.

Аннотация

Данная статья посвящена сравнительному анализу различных семантических типов отрицания в английском и узбекском языках. Изучены грамматические и лексические особенности форм отрицания, их содержательное выражение и культурно-национальные особенности. Целью статьи является выявление форм отрицания, областей применения, а также сравнительного сходства и различия.

Ключевые слова: отрицание, английский язык, узбекский язык, семантика, сопоставительный анализ, отрицание.

Abstract

This article is devoted to a comparative analysis of various semantic types of negation in English and Uzbek. The grammatical and lexical features of negation forms, their content expression and cultural and national characteristics are studied. The article is aimed at identifying the manifestations of negation, areas of application, and comparative similarities and differences.

Keywords: negation, English, Uzbek, semantics, comparative analysis, negation.

Inkor hodisasi barcha tillar uchun umumiy bo'lib, u "bormi" va "yo'qmi" degan asosiy qarama-qarshilikni ifodalashga xizmat qiladi. Har bir til inkor kategoriyasini o'ziga xos usullar bilan ifodalaydi. Ingliz va o'zbek tillari inkor ifodasi borasida bir qator o'xshashlik va farqlarga ega.[2]

Ushbu maqola inkorning turli semantik turlari va ularning qiyosiy tahliliga bag'ishlanadi.

1. Inkorning umumiy tushunchasi Inkor tilshunoslikda ma'lumotning mavjud emasligini yoki voqelikni rad etishni anglatadi.[1]

Til orqali fikr bildirish jarayonida ma'lumotni rad etish, voqelikning mavjud emasligini yoki inkor etilayotgan holatni tasdiqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Inkor nafaqat tilning universal kategoriyasi, balki uning semantik va grammatik strukturasi bilan bog'liq murakkab hodisadir. Inkor tushunchasi barcha tillarda uchraydi, ammo har bir til o'ziga xos vositalar orqali uni ifodalaydi.

Inkor, avvalo, axborotni rad etish, tasdiqni yo'qqa chiqarish yoki voqelikni mavjud emasligini anglatadi. Tilshunoslikda inkorning asosiy maqsadi "ijobiy" va "manfiy" munosabatlar o'rtasidagi qarama-qarshilikni ifodalashdir. Masalan:

- Ingliz tilida: *I do not understand.*
- O'zbek tilida: *Men tushunmayapman.*

Inkor semantik jihatdan ma'lumotning mavjud emasligini yoki tasdiqni rad etuvchi mazmunni anglatadi. Bu jarayon ikki asosiy shaklda amalga oshadi:

- **Absolyut inkor:** Ma'lumotni to'liq rad etish.

Misol: *He is not here. / U bu yerda emas.*

- **Qisman inkor:** Ma'lumotning faqat bir qismini rad etish.

Misol: *Not all students passed the exam. / Hamma talabalar ham imtihonni topshira olmadi.*

Tilning grammatik tizimida inkor vositalarining o'ziga xos shakllari mavjud:

- **Inkor yuklamalari:** Ingliz tilida *not*, o'zbek tilida *emas* so'zlari orqali ifodalanadi.

Misol: *It is not true. / Bu rost emas.*

- **Inkor affikslari:** O'zbek tilida fe'llarga qo'shimcha tarzida qo'shiladi: *bormadi, yozmaydi.*

- **Inkor fe'llari:** Ingliz tilida *deny, refuse* kabi so'zlar mavjud.

Misol: *He refused to comment. / U izoh berishdan bosh tortdi.*

Inkor pragmatika nuqtayi nazaridan o'ziga xos ijtimoiy va madaniy xususiyatlarga ega. Inkor orqali:

- Suhbatdoshning e'tiborini rad etishga qaratilgan.

Misol: *I am afraid I cannot agree.* (Muloyim inkor shakli.)

- Kontekstual ma'lumotlar orqali tushunishni kuchaytirish.

Misol: *I don't think it's a good idea.* (Yashirin inkor.)

Inkor sintaktik jihatdan murakkab va sodda gaplar orqali ifodalanishi mumkin[3]:

✓ **Murakkab gaplarda:**

- Ingliz tilida: *I said that he did not come.*
- O‘zbek tilida: *Men u kelmaganini aytdim.*

✓ **So‘roq gaplarda inkor:**

- Ingliz tilida: *Didn't he call you?*
- O‘zbek tilida: *U sizga telefon qilmadimi?*

Turli tillarda inkor vositalari o‘ziga xos madaniy jihatlarga ega. Masalan, ingliz tilida rad etish yumshoq shaklda ifodalanishi odatiy hisoblanadi:

- *I am not sure about that. / Men bunga unchalik amin emasman.*

O‘zbek tilida esa qat‘iy inkor vositalari tez-tez qo‘llaniladi:

- *Men buni aslo qabul qilmayman.*

Inkorning grammatik ifodasi har bir tilning o‘z sintaktik tizimiga bog‘liq. Ingliz tilida inkor, odatda, quyidagi vositalar orqali amalga oshiriladi:

- *Not* va *no* so‘zlari orqali: *He is not happy.*
- Yordamchi fe‘llar yordamida: *I cannot help you.*
- E‘tibor qaratish uchun ikki marta inkor: *I don't know nothing.*

(Og‘zaki tilda ko‘p ishlatiladi.)

O‘zbek tilida esa inkor asosan quyidagi usullar bilan ifodalanadi:

- *-ma/-mas* qo‘shimchalari yordamida: *Men ishlamayman.*
- Leksematik vositalar orqali: *Yo‘q, men bormayman.*
- Ikki marta inkor: *Men hech narsani bilmayman.*

Ingliz va o‘zbek tillaridagi inkor shakllari quyidagi jihatlarda bir-biridan farqlanadi:

1. **Absolyut inkorning ifodalanishi:**

Ingliz tilida absolyut inkor ko‘pincha yordamchi fe‘l va *not* birikmasi orqali ifodalanadi[5]: *She does not go to school.*

O'zbek tilida esa fe'lga *-ma/-mas* qo'shimchasi qo'shiladi: *U maktabga bormaydi.*

2. **Ikki marta inkor:**

Ingliz tilida ikki marta inkor qo'llanilishi inkorni ijobiy ma'noga aylantiradi: *I don't know nothing.* (Bu so'zlashuv tilida ishlatilsa ham, rasmiy tilda noto'g'ri hisoblanadi.)

O'zbek tilida ikki marta inkor rad etishni kuchaytiradi: *Men hech narsani bilmayman.*

3. **Inkorli savollar:**

Ingliz tilida: *Don't you like tea?*

O'zbek tilida: *Choyni yoqtirmaysanmi?*

Til va madaniyatning o'zaro bog'liqligi tufayli inkor shakllari ham milliy o'ziga xoslikka ega.[4] Ingliz tilida rad etish ko'pincha yumshoqroq ifodalanadi va muloyimlikni aks ettiradi:

- *I'm afraid I cannot agree.* (Kechirasiz, qo'shila olmayman.)

O'zbek tilida esa inkor, odatda, aniq va qat'iy bo'lib, ko'p hollarda "hech" so'zi bilan kuchaytiriladi:

- *Men bunga hech qachon qo'shilmayman.*

Ingliz va o'zbek tillaridagi inkor shakllari turli grammatik vositalar, semantik mazmun va madaniy o'ziga xosliklarga ega. Ingliz tilida rad etish ko'pincha yumshoqroq va ko'zda tutilgan muloyimlikni aks ettirsa, o'zbek tilida inkor qat'iyroq ifodalanadi. Ushbu tadqiqot natijalari tarjima nazariyasi va til o'qitishda amaliy qo'llash uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.
2. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman.
3. Дулина, В. Н., & Логинова, М. В. (2005). Семантика и прагматика негации. Москва.

4. Bobojonov, O. (2020). O'zbek tilida inkorning grammatik ko'rinishlari. *Tilshunoslik jurnali*, 12(4), 45-52.
5. Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge University Press.

O'QIB TUSHUNISH VA TINGLAB TUSHUNISH O'ZARO TA'SIRIDAN LINGVODIDAKTIKADA FOYDALANISH.

Jabborov Ibrohimjon

Andijon davlat chet tillari instituti

Nemis tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası o'qituvchisi

Tel: +998906225946

Annotatsiya: Ushbu maqolada horijiy til lingvodidaktikasida muhim ahamiyat kasb etuvchi teksti ikki xil tushunish usullari xususida fikr yuritiladi. Bu usullarning til o'rganishning yetakchi ko'rinishlari bo'lishi barobarida o'rni bilan o'zaro aloqada ekaniga e'tibor berish muhimligi ta'kidlanadi hamda bu munosabatdan chet tili ta'limi jarayonida samarali foydalanish imkoniyatlari qayd etiladi.

Kalit so'zlar: o'qib tushunish, tinglab tushunish visual usul, auditivusul, lingvodidaktika, kuzatish usuli, nutqiy faoliyat, so'zlovchi, tinglovchi, interaktiv metodlar.

Abstract: This article discusses two different ways of understanding texts, which are important in foreign language didactics. It emphasizes the importance of paying attention to the fact that these methods, as well as being leading forms of language learning, are interconnected, and the possibilities of using this relationship effectively in the process of foreign language teaching are noted.

Key words: *reading comprehension, listening comprehension, visual method, auditory method, language didactics, observation method, speech activity, speaker, listener, interactive methods.*

Xorijiy til ta'limida nutqiy faoliyat turlarining o'zaro uzviylikda tadbiq etib borishi tabiiy holdir. Ko'pyillik kuzatishlardan orttirilgan tajribalar mazkur masalada, ya'ni vizual (o'qib) tushunish hamda auditiv (tinglab) tushunish orasida "qalin" aloqadorlik (o'zaro bog'liqlik) xususida ba'zi mulohazalarni bayon qilish imkonini beradi. Xorijiy (mas, nemis) tilini interaktiv usullar bilan o'rgatilishi zamonaviy muhim talab qilib qo'yilgan hozirgi kunda axborotni o'qish yoki tinglab turib o'zlashtirishning dolzarbligini oshirib yubordi. Mazkur talabdan kelib chiqib xorijiy tilning o'rganuvchisi auditiv va vizual tushunish malakasini shakllantirishda bir-biridan farq qiluvchi bosqichlarni o'tishi haqida to'xtalishni lozim topdik. Bu bosqichlar quyidagilardan iborat.

1-bosqich. Orientatsiya bosqichi; Bunda har ikki nutqiy faoliyat shakllari orasidagi tafovutlar o'quv matnlarining taqdim qilishidagi o'ziga xoslik bilan belgilanadilar. Gap shundaki, mas, vizual tushunish jarayoni nisbatan uzoqroq vaqt davomida mashg'ul bo'lishga imkon beradi (ya'ni qayta ko'z yugurtirish, matndagi notanish so'zni lug'atdan ko'rib olish).

Auditiv tushunishda bunday imkoniyat yo'q, chunki so'zlovchi og'zaki nutq muvaqqatdur-ki, tinglovchi uni bor-yog'i bir bora va jadal sur'atda yetishib ulguradi, xolos; qayta yetishish uchun har qanday urinish nutqning keyingi qismlarini tushunishni yanada mushkullashtirib yuborishi xavfini tug'diradi.

2-bosqich. Amaliyot va nazorat bosqichi. Bunda tinglangan narsa qanchalik tushunib olinganligi dastlabki marta (yoki takroriy o'ylab ko'rishga vaqt tig'izligi ma'lum. O'qib tushunish bilan mashg'ul talaba esa tinglab tushunish bilan band bo'lgan talabaga nisbatan birmuncha qulayliklarga ega.

- Yozma matn ayrim nuqtalari, tinish belgilarini, xat boshlaridan ba'zilarini mazmunni qamrab olish uchun „tayanch“ belgilari sifatida foydalanish mumkin, o'qish sur'atini o'zi chegaralab olish mumkin va notanish til birliklarini eslab olishga yoki yordamchi manbalardan foydalanib semantizatsiyalanish mumkin.
- va nihoyat o'qib tushunish davomida talaba ma'lim ma'noda o'qishni vaqtincha to'xtalib o'zi o'qigan parcha(lar)dan olgan „natija“ (ya'ni tushuncha)ni butun matn bilan qiyoslab ko'rish yoki nomuvofiqliklarni rostlab olish hamda yozma holda qayd etish imkoniyatiga ham ega.

Tinglab tushunishda esa talaba garchand ba'zi paralingvistik vositalarga tayanch imkoniyatlariga ega (mas, so'zlovchining mimikasi, qo'l gavda harakat-holatlari, mantiqiy urg'u kabi) fonetik imkoniyatlariga ega bo'lsada eshitishidan o'zi olgan tushunchasining faqat o'z zakovatiga tayanib to'g'ri va nuqsonsiz ekanini tekshirib oladi. Bunda talabaning aqliy faoliyatining bir qancha turlaridan tayyorgarlik ko'lami (tez yozish, yodlab olish kabi) katta ahamiyat kasb etadi. Mazkur ikkala nutqiy faoliyat turlarini qiyoslab ko'rilganda bizningcha birgancha o'zaro ta'sirlanish holatlari mavjud ekani ayon bo'ladi. O'rni bilan o'zaro ta'sirlanish holatlari haqida ham ma'lumot berib o'tish mumkin bo'ladi.

Bunda alohida „Leserkarte“ (kitobxon kartasi) varaqchasidan foydalanishdan maqsadga muvofiqdir. Chunki matn yoki uning ma'lum parchasida ayni o'quvchi notanish so'z va iboralar uchrashish tabiiy holdirki, shu vaqtdan unumli foydalanish ayni o'qib chiqishdan kuzatilgan maqsad bo'lishi ham mumkin. Ayni ana shunday yo'l tutilganda o'qilayotgan matn (yoki) parchaning tayanch so'z yoki frazeologik iboralari o'qib turilgan matnni tushunib olish strategiyasining bir ko'rinishi deb baholash va bu amaliyotni jiddiy imkoniyat sifatida qo'llanishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Funk, Hermann u.a. (2004) Lehrhandbuch A2. Berlin u.a.: Langenscheidt
- 2.Hufeisen, Britta (2003) L1, L2, L3, L4, Lx- alle gleich? Linguistische, lernerinterne und lernerexterne Faktoren in Modellen ... Berlin.
- 3.AO Burxanovich. [EINIGE BEISPIELE ZUR FÖRDERUNG DER LESEKOMPETENZEN](#). Yangi o'zbekiston, yangi tadqiqotlar, 2024
- 4.Isamutdinova, Durdona. "COMPARISONS AS REFLECTIONS OF HUMAN CULTURE AND THOUGHT." Innovations in Technology and Science Education 3.20 (2024): 194-198
- 5.Maxamadaliyevna, B. G. (2024). VATANGA OID MAQOLLARNING NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDA LEKSIK-KOLLEGIK VA QIYOSIY TAHLILI. *YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(1), 191-195.

BADIIY TARJIMANING LINGVOPOETIK TAHLILI VA SEMANTIK TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI

Matqosimova Mohira Erkinbek qizi
ADCHTI, nemis tili nazariyasi
va amaliyoti kafedrası o'qituvchisi
mohiragina@gmail.com

Zokirjonova Zarinabonu Shuxratbek qizi
ADCHTI, Filologiya va tillarni o'qitish:
nemis tili, 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Tezisda badiiy tarjimaning lingvopoetik tahlili va semantik transformatsiya jarayonlari yoritib berilgan. Semantik ekvivalentlik, stilistik adaptatsiya va poetik rekonstruksiya tamoyillari tahlil qilinib, she'riy tarjimada fonetik uyg'unlik va obrazli parallelizmlarning ahamiyati ochib beriladi. Mahalliyashtirish strategiyalarining madaniy kodlarga ta'siri ko'rib chiqilib, tarjimaning nafaqat lingvistik, balki ijodiy va madaniy transformatsiya jarayoni ekanligi ilmiy asoslanadi.

Kalit soʻzlar: Badiiy tarjima, leksik ekvivalentlik, madaniy kontekst, semantik transformatsiya, stilistik adaptatsiya.

Badiiy tarjima lingvistik, poetik va madaniy jihatlarning murakkab oʻzaro uygʻunlashuvidan iborat boʻlib, nafaqat leksik ekvivalentlikni taʼminlash, balki original matnning estetik, emotsional va uslubiy xususiyatlarini ham saqlash vazifasini oʻz zimmasiga oladi. Tarjimashunoslik nazariyasida badiiy tarjima jarayoni semantik transformatsiya, stilistik adaptatsiya va poetik rekonstruksiya tamoyillariga asoslanadi. Ushbu jihatlar tarjimon tomonidan matnni qayta yaratish, uni yangi til tizimi va madaniy kontekst doirasida moslashtirish imkoniyatini taʼminlaydi. Shundan kelib chiqib, badiiy tarjimaning quyidagi xususiyatlarini hisobga olinishi zarur:

1. Ekvivalentlik va adekvatlik. Badiiy tarjimada ekvivalentlik faqat leksik yoki grammatik darajada emas, balki semantik va pragmatik jihatdan ham muhimdir. Tarjimon faqat soʻzlarni emas, balki ularning anglatgan maʼno qatlamlarini ham toʻgʻri aks ettirishi lozim. Adekvatlik esa asarning janri, uslubi va ohangini mos ravishda saqlashni talab qiladi.
2. Madaniy moslashtirish (adaptatsiya). Har bir til oʻziga xos madaniy kontekstga ega boʻlib, tarjimada ushbu omil muhim ahamiyat kasb etadi. Baʼzan original matndagi metaforalar, iboralar yoki tarixiy ishoralar boshqa til va madaniyatda tushunarsiz boʻlishi mumkin. Shunday hollarda tarjimon buni ekvivalent mazmunga ega boshqa obrazlar bilan almashtirishi yoki izoh berishi kerak.
3. Til va uslubga sodiqlik. Muallifning uslubi badiiy asarning eng muhim jihatlaridan biridir. Tarjimon asarning badiiy xususiyatlarini – poetik uslub, ritm, sintaktik tuzilma, obrazlilik kabi jihatlarni iloji boricha saqlashi zarur. Ayniqsa, sheʼriy tarjimada qofiya va ritm muvozanatini yoʻqotmaslik katta mahorat talab etadi.

4. Konnotativ ma'noni saqlash. Badiiy asarlar ko'p hollarda bevosita emas, balki obrazli tilda ifodalanadi. Shuning uchun tarjima faqat denotativ (asosiy) ma'noni emas, balki konnotativ (yashirin, emotsional) ma'nolarni ham o'zida mujassam etishi lozim.

Badiiy tarjimada lingvopoetik transformatsiyaning eng muhim jihatlaridan biri bu semantik ekvivalentlikning dinamik tabiatidir. Har qanday tilda badiiy matn konnotativ, assotsiativ va kontekstual ma'nolar tizimidan iborat bo'lib, tarjimon ushbu komponentlarning muvozanatini saqlashi lozim. Bunda nafaqat denotativ mazmun, balki subtekst va lingvopoetik tizim ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jihatlar badiiy tarjimaning quyidagi muammolarini tahlil qilishni taqozo etadi:

1. So'zma-so'z tarjima muammosi. Har bir til o'z tuzilishi va uslubiy xususiyatlariga ega bo'lib, so'zma-so'z tarjima ko'p hollarda mantiqsizlikka yoki ifoda ravonligining buzilishiga olib keladi. Ayniqsa, idiomalar, frazeologik birliklar va she'riy obrazlar so'zma-so'z tarjima qilinganda o'z ta'sir kuchini yo'qotishi mumkin.

2. Kontekst va subtekstni yetkazish muammosi. Badiiy matnda kontekst muhim rol o'ynaydi. Matnning yashirin ma'nolari va subtekst elementlari tarjimon tomonidan to'g'ri tushunilishi va aks ettirilishi lozim. Aks holda, asarning mohiyati buzilishi mumkin.

3. She'riy tarjima qiyinchiliklari. She'riy tarjimada qofiya va ritmni saqlash, ayni paytda original mazmunga yaqin bo'lish juda qiyin. Bu tarjimondan nafaqat til bilimi, balki ijodiy yondashuvni ham talab qiladi.

4. Mahalliyashtirish va xorijiyashtirish dilemmalari. Tarjimada ikkita asosiy yondashuv mavjud:

- a. Mahalliyashtirish (domestikatsiya) – asarni o'quvchiga yaqinroq qilish uchun milliy madaniyatga moslashtirish.
- b. Xorijiyashtirish (forenizatsiya) – original asarning milliy va madaniy xususiyatlarini iloji boricha saqlash.

Bu yondashuvlarning har biri o'ziga yarasha afzallik va kamchiliklarga ega bo'lib, tarjimon matn turiga qarab mos yondashuvni tanlashi lozim. Tarjima jarayonida muallifning individualligini saqlash, matnning ichki strukturaviy ritmi va obrazlilik tizimini buzmaslik uchun turli strategiyalar qo'llaniladi. Ayrim hollarda bu bevosita semantik adaptatsiya orqali amalga oshirilsa, boshqa holatlarda ekspressiv birliklarning stilistik rekonstruksiya yordamida ta'minlanadi. Poetik tarjima alohida yondashuvni talab qiluvchi jarayon bo'lib, unda fonetik uyg'unlik, sintaktik simmetriya va obrazli parallelizmlar asosiy ahamiyatga ega. She'riy tarjimada qofiya va ritmni saqlash bilan birga, original asarning metaforik strukturasi o'zgartirish muhim hisoblanadi. Lingvistik transformatsiya jarayonida tarjimon har bir poetik birlikning semantik potensialini hisobga olishi va yangi tilda uning estetik ta'sir kuchini yo'qotmaslik uchun ekvivalent ifodaviy vositalarni tanlashi lozim. Badiiy tarjimaning yana bir muhim xususiyati bu madaniy kodlarni saqlab qolish va ularni yangi madaniy makon doirasida qayta talqin qilishdir. Har bir til o'zining o'ziga xos madaniy paradigmasiga ega bo'lib, tarjima jarayonida milliy o'ziga xoslik va universal anglash imkoniyatlarini uyg'unlashtirish talab etiladi. Shuning uchun badiiy tarjimada xorijiyashtirish (forenizatsiya) va mahalliyashtirish (domestikatsiya) strategiyalari qo'llanilib, matnning global tushunilishini ta'minlash yoki uni muayyan auditoriya uchun moslashtirish amalga oshiriladi.

Shu bois badiiy tarjima faqat lingvistik transformatsiya emas, balki kompleks rekreativ jarayon hamdir. U tarjimondan nafaqat tilshunoslik bilimlari, balki poetik sezgi, madaniy tafakkur va ijodiy innovatsiyani talab qiladi. Tarjima sifatining mezoni faqatgina leksik ekvivalentlik bilan belgilanmaydi, balki uning estetik va emotsional ta'sir darajasi, uslubiy muvofiqligi va matnning umumiy badiiy strukturasi mosligi bilan ham aniqlanadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, badiiy tarjima faqat tilshunoslik jarayoni emas, balki ijodiy faoliyat hamdir. U nafaqat matnni boshqa tilda aks ettirish, balki muallif uslubini saqlash, konnotativ ma'nolarni yetkazish, o'quvchiga matnning hissiy ta'sirini uzatish kabi murakkab vazifalarni o'z ichiga oladi. Shuning uchun tarjimon nafaqat tilni yaxshi bilishi, balki adabiy tafakkur, madaniyatlararo tafovutlarni tushunish qobiliyatiga ham ega bo'lishi kerak. To'g'ri yondashuv va puxta ishlangan tarjima natijasida asarning badiiy ruhini saqlash va uni yangi auditoriya uchun tushunarli qilib taqdim etish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sirojiddinov SH., Odilova G. Badiiy tarjima asoslari. - Toshkent: Mumtoz so'z, 2002.
2. Sultonova D. She'r va tarjima. - Samarqand, 2009.
3. Mohira Erkinbek Qizi Matqosimova (2022). Sms larda elliptik strukturalar.
4. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2 (12), 181-186.
5. Khudaberdievna, I. N. (2023). Translation units in text translation. Journal of language and linguistics, 6(4), 326-331.
6. Azamov, O. (2024, May). ÜBERSETZUNGSPROBLEME DER PHRASEOLOGISMEN. In Fergana state university conference (pp. 13-13).

WICHTIGE VORSCHLÄGE ZUR ENTWICKLUNG DER LESEKOMPETENZEN IM DaF- UNTERRICHT

Azamov Omadjon Burxonovich

Lehrstuhlleiter für Theorie und Praxis der deutschen Sprache

Fremdspracheninstitut in Andijan, (PhD) dotsent. Tel.: +998999077941

Annotation: *The stated article deals with the most important suggestions for developing reading skills in German as a foreign language and their relevant features.*

Keywords: *questioning, target language, reading skills, aspects, GFL lessons, context, global reading, selective reading, detailed reading, fill-in-the-blanks.*

Annotation: *In dem angegebenen Beitrag handelt es sich um die wichtigsten Vorschläge zur Entwicklung der Lesekompetenz im DaF- Unterricht und ihre relevanten Merkmale.*

Schlüsselwörter: *Hinterfragen, Zielsprache, Lesekompetenz, Aspekte, DaF-Unterricht, Kontext, globales Lesen, selektives Lesen, detailliertes Lesen, Lückentext.*

Die Lesekompetenz im DaF-Unterricht spielt und spielte immer eine zentrale Rolle, denn sie stellt eine der wichtigsten Fähigkeiten für den erfolgreichen Erwerb einer neuen Sprache dar. Diese Sprachkompetenz im DaF-Unterricht umfasst nicht nur das bloße Entziffern von Wörtern, sondern auch das Verstehen von Texten, das kritische Hinterfragen und das Verwenden des Gelesenen in verschiedenen Kontexten. Das übergeordnete Ziel der Lesekompetenz im DaF-Unterricht ist es, die Lernenden zu befähigen, authentische Texte in der Zielsprache zu lesen und zu verstehen, unabhängig davon, ob diese Texte literarischer, informativ oder praktischer Natur sind. Dies fördert nicht nur das sprachliche Verständnis, sondern auch die Kommunikationsfähigkeit der Lernenden, da sie in der Lage sind, sich über gelesene Inhalte auszutauschen und die Sprache aktiv zu nutzen.

Die wichtigsten Aspekte der Lesekompetenz im DaF-Unterricht sind Wortschatz und Grammatik. Um Texte in einer Fremdsprache zu verstehen, ist ein solider Wortschatz und ein gutes Verständnis der Grammatik erforderlich. Im DaF-Unterricht wird Lesekompetenz oft durch gezielte Wortschatzarbeit und Grammatikübungen gefördert, um den Lernenden zu helfen, die Bedeutung von Wörtern und Satzstrukturen zu erkennen und richtig zu deuten. In der Fremdsprachendidaktik unterscheiden sich unter anderem globales, selektives und detailliertes Lesen, die das Lesen auf unterschiedlicher Art und Weise ausüben. Globales Lesen im Kontext des DaF-Unterrichts bezieht sich auf eine Lesestrategie, bei der der Lernende den Text schnell und mit einem übergeordneten Ziel liest, ohne sich sofort mit allen Details auseinanderzusetzen. Ziel des globalen Lesens ist es, einen ersten Eindruck vom Text zu gewinnen und dessen allgemeine Struktur sowie den groben Inhalt zu erfassen. Merkmale des globalen Lesens sind Schnelles Überfliegen des Lesetextes, Zielgerichtetes Lesen, wenig oder keine Detailanalyse beim Lesen, Förderung der Leseflüssigkeit. Selektives Lesen im DaF-Unterricht ist eine gezielte Lesestrategie, bei der Lernende bestimmte Informationen aus einem Text herausfiltern, ohne den gesamten Inhalt ausführlich zu lesen. Es geht darum, nur die relevanten Teile eines Textes zu identifizieren und zu verstehen, die für die jeweilige Aufgabe oder das Leseziel wichtig sind.

Merkmale dieser Leseart sind folgende Aktivitäten beim Lesen wie gezielte Informationssuche und keine vollständige Lektüre. Detailliertes Lesen im DaF-Unterricht (Deutsch als Fremdsprache) ist eine zentrale Lesestrategie, bei der Lernende einen Text intensiv und gründlich lesen, um sowohl die Oberflächenbedeutung als auch tiefere, subtilere Aspekte des Inhalts zu verstehen. Ziel ist es, den gesamten Text in allen Einzelheiten zu erfassen – von der Wortwahl und Grammatik bis hin zur Struktur und den versteckten Bedeutungen. Diese Leseweise fördert das Verständnis komplexer Sprachstrukturen und die Entwicklung von kritischem Denken. Die Methode detailliertes Lesen hat folgende Merkmale wie gründliche Textanalyse, Erfassen von Details, Wiederholtes Lesen, kritische Reflexion und Interpretation. Hier sind einige Übungen, die du zur

Förderung der Lesekompetenz von Lernenden einsetzen kannst. Diese Übungen zielen darauf ab, sowohl das flüssige Lesen als auch das Textverständnis und die kritische Auseinandersetzung mit Texten zu fördern. - Fragen zum Text beantworten: Geben Sie den Lernenden einen Text (kann eine Kurzgeschichte, ein Artikel oder ein Sachtext sein) und stellen Sie Fragen dazu. Die Fragen sollten sich auf wichtige Details, die Hauptaussage oder die Struktur des Textes beziehen. Beispiel: "Was war die Hauptursache für das Problem im Text?", "Wie hat sich der Charakter im Verlauf der Geschichte verändert?" - Lückentexte: Erstellen Sie einen Text, bei dem bestimmte Wörter oder Sätze fehlen. Die Lernenden sollen die Lücken mit passenden Wörtern füllen. Das hilft, sowohl den Wortschatz als auch das Textverständnis zu fördern. Beispiel: "Der Hund sprang auf und _____ (Verb) durch den Garten." - Zusammenfassen: Lassen Sie die Lernenden nach dem Lesen einen kurzen Abschnitt zusammenfassen, um ihre Fähigkeit zur Extraktion von Schlüsselideen zu fördern. Das stärkt das Verständnis und die Fähigkeit, wesentliche Informationen zu erkennen. Lesekompetenz im DaF Unterricht ist also ein zentraler Bestandteil des Spracherwerbs. Sie unterstützt nicht nur das Sprachverständnis, sondern auch die kulturelle Integration und die Fähigkeit, in der fremden Sprache effektiv zu kommunizieren.

LITERATUR:

1. Funk, Hermann u.a. (2004) Lehrhandbuch A2. Berlin u.a.: Langenscheidt
2. Azamov, O. (2024, May). ÜBERSETZUNGSPROBLEME DER PHRASEOLOGISMEN. In Fergana state university conference (pp. 13-13).
3. Hermann Funk, Kristiana Kuhn, Dirk Skiba u.a. Deutsch lehren lernen. Aufgaben, Übungen, Interaktionen. Goethe Institut. Klett Verlag- 2024 Stuttgart.
4. Isamutdinova, Durdona. "COMPARISONS AS REFLECTIONS OF HUMAN CULTURE AND THOUGHT." Innovations in Technology and Science Education 3.20 (2024): 194-198

5. Maxamadaliyevna, B. G. (2024). VATANGA OID MAQOLLARNING NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDA LEKSIK-KOLLEGIK VA QIYOSIY TAHLILI. *YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(1), 191-195.

XORIJIY TIL DARSLARIDA O'QUVCHINING TIL KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA PSIXOLINGVISTIKANING AHAMAIYATI

Qambarov Nodirbek Mamatqodirovich

Andijon Davlat Chet tillari instituti

Nemis tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası o'qituvchisi

Mamasidiqov Barkamol Murodilla o'g'li

Roman-german va slavyan tillari fakulteti Nemis tili va adabiyoti yo'nalishi

1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada nemis tilini o'qitish sinflarida o'quvchilarining til ko'nikmalarini rivojlantirishda psixolingvistikaning ahamiyati haqida so'z yuritiladi. Maqolada til o'rganish, tilni amaliyotga qo'llash va tilni o'rganish va o'rgatish jarayonida ijtimoiy va madaniy omillari ahamiyatini ta'kidlanadi. O'qituvchilar psixolingvistik bilimlardan foydalanib darslar mobaynida o'quvchilarning interkultural kompetentsiyalarini va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishlari mumkin. Psixolingvistik prinsiplarni o'qitish tilshunos va o'qituvchilarning o'quv dasturlariga kiritisa, til o'rganish natijalarini yaxshilash uchun ijobiy xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: *Kognitiv jarayon, psixolingvistika, nemis tili, lingvistika, interkultural kompetentsiyalar, kommunikativ ko'nikmalar, globallashuv.*

Abstract: This article discusses the importance of psycholinguistics in the development of language skills of students in German language classrooms. importance is emphasized. Using psycholinguistic knowledge, teachers can develop students' intercultural competence and communication skills during lessons. If the teaching of psycholinguistic principles is included in the curriculum of linguist teachers, it will positively serve to improve the results of language learning.

Key words: *Cognitive process, psycholinguistics, German language, linguistics, intercultural competences, communicative skills, globalization.*

Kirish. Til o'rganish ko'plab omillarni o'z ichiga olgan murakkab aqliy jarayon hisoblanadi, bu jarayon aqliy, ijtimoiy va madaniy omillarni o'z ichiga

oladi. Psixolingvistika, tilni tushunishni, foydalanishni va anglashni o'rganuvchi kognitiv jarayonlarni o'rganuvchi ilmiy soha hisoblanadi. O'qituvchilar o'quvchilarning til rivojlanish darajasiga mos keladigan samarali darslar tuzish uchun bu jarayonlarni tushunishlari zarurdir. Chet tili darslarida, xususan, nemis tilin darslarida o'qituvchilar usbu soha haqida muayyan tushunchaga ega bo'lish zarurdir, chunki bu til o'rganuvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam beruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu maqolada biz psixolingvistikaning nemis tilini o'qitish sinflaridagi talabalarining til ko'nikmalarini rivojlantirishda zaruriyati hamda ahamiyati haqida muhokama qilamiz.

Psixolingvistikaning til o'rganishda ahamiyati. Psixolingvistika lingvistikadan, psixologiyadan, neyrovetensiyadan va kognitiv ilmfanidan foydalanib tuzilgan fanlararo soha hisoblanadi. U til tushunish, o'rganish, amaliyotda qo'llash va rivojlantirish kabi kognitiv jarayonlarga e'tibor qaratadi. Bu jarayonlarni tushunish orqali o'qituvchilar o'quvchilarning til o'rganish va rivojlanish jarayonlarini yaxshi tushunishlari mumkin.

Psixolingvistikaning muhim sohalaridan biri tilni tabiiy xolatda o'zlashtirishni o'rganishdir. Bu bolalar birinchi tilini qanday o'rganishlarini, shuningdek, katta yoshdagi odamlar ikkinchi yoki chet tillarini qanday o'rganishlarini kuzatishni o'z ichiga oladi. O'qituvchilar bu bilimlarni o'quvchilarning til rivojlanish darajasiga mos keladigan darslar tuzish uchun foydalanishlari mumkin. Boshqa bir psixolingvistik soha til amaliyotda qo'llash jarayonini o'rganishni o'z ichiga oladi. Bu jarayon odamlarning tilni real vaqtda tushunish va ishlatishini tushunishga oid soha hisoblanadi. O'qituvchilar bu bilimlarni o'quvchilarni eshitish, gaplashish, o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantiradigan mashg'ulotlar tuzish uchun foydalanishlari mumkin. Nihoyat, psixolingvistika til o'rganishda ijtimoiy va madaniy omillarning rolini ham o'rganadi. Bu ijtimoiy aloqalar va madaniynormalar til ishlash va o'rganishni qanday ta'sir qilishi tushuniladi. O'qituvchilar bu bilimlarni o'quvchilarning turli xarakterli o'yinlar, darslar davomida interkultural

kompetentsiyalarini va kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish uchun foydalanishlari mumkin. Til o'rganish, tildan foydalanish va chet tillarini o'rganish jarayonida ijtimoiy va madaniy omillar o'rganish, o'quvchilarni globallashtirish jarayoniga tayyorlash va uning notogri ta'sirlaridan himoya qilish uchun yordam beruvchi vosita sifatida xizmat qiladi. Bugungi kun sayin rivojlanib, axborotlar almashinuvi keskin bo'lgan zamonda turli madaniy tadbirlarda samarali tarzda axborot almashish muhimdir. Xalqaro bilim va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish orqali o'quvchilar globallashtirib borayotgan dunyoning qiyinchiliklariga tayyorlanishadi. Xulosa qilish uchun, til o'rganish, undan foydalanish va chet tilini o'rganayotgan vaqt mobaynida ijtimoiy va madaniy omillar o'rganish, o'qituvchilar talabalarining talablari bo'yicha samarali til darslarini tuzish uchun zarurdir. Bu tushunchalarni tushunish orqali, o'qituvchilar til rivojlanish natijalarini oshiradigan qo'llanmalar yaratishi, talabalar interkultural kompetentsiyani rivojlantirishga yordam berish, kommunikatsiya ko'nikmalarini oshirish maqsadga muvofiqdir.

Chet tilini o'qitishga psixolingvistika tamoyillarini kiritish.

Psixolingvistika, odamlarning tilni qanday ishlatishini, o'rganishini va olishini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy soha hisoblanadi. Bu, tilni insonning o'zida qanday ishlaydi, bu sohada lingvistikadan, psixologiyadan va nevrologiyadan foydalaniladi. Psixolingvistik prinsiplarni chet tillarini o'qitishda qo'llash, o'qituvchilar o'quvchilarning talablari bilan mos keladigan darslar tuzishga yordam beradi. Psixolingvistika asosiy prinsipi tilni ishlab chiqarish kognitiv jarayonlari bilan bog'liqdir. Bu esa, diqqat, tasavvur, xotira va taxminlar kabi murakkab jarayonlarni o'z ichiga oladi. Shuning uchun o'qituvchilar o'quvchilarning til rivojlanish darajasiga mos keladigan darslar tuzish uchun bu jarayonlarni ko'rib chiqishi kerak. Misol uchun, o'qituvchilar tasvirli ko'rsatmalar, diagrammalar va videolardan foydalanib, o'quvchilarning vazifa va grammatika tushunchalarini tushuntirishi mumkin. Boshqa bir psixolingvistik prinsip tilni olishning bir qancha

bosqichlardan iborat ekanligini ko'rsatadi. Bu bosqichlar fonetika, sintaksis, semantika va pragmatika kabi turli sohalarga tegishlidir. O'qituvchilar o'quvchilarning til rivojlanish darajasiga mos keladigan darslar tuzish uchun bu bosqichlarni tushunishi kerak. Misol uchun, o'qituvchilar o'quvchilarning fonetik yodgorligi va talaffuz ko'nikmalarini rivojlantirish uchun qo'shiqlar, rasmlar va o'yinlardan foydalanishi mumkin.

O'quvchilar tilni ishlatish va tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun qayta ko'rib chiqishga ehtiyoj tuyadilar. O'qituvchilar xatoliklarni to'g'rilash, namunaviy tarzda ko'rsatish va o'quvchilarning ideyalarini ifodalash uchun ko'maklashishi mumkin. Nihoyat, psixolingvistika til o'rganishda motivatsiyani ta'kidlaydi. Motivatsiya tilni o'rganishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. O'qituvchilar o'quvchilarning qiziqishlariga va talablari bilan mos keladigan darslar tuzish orqali ularga motivatsiyasini va darsga bo'lgan qiziqishini oshiruvchi darslar orqali ushbu bosqichni osonlashtirishlari mumkin.

Xulosa. Psixolingvistika nafaqat nemis tilini o'qitish sinflaridagi o'qituvchilar uchun balki barcha chet tili o'qituvchilari, tilshunoslar uchun zaruriy sohadir. Tilni tabiiy ravishda o'rganish va amaliyotda foydalanish jarayonlarida qatnashadigan psixologik va kognitiv jarayonlarni tushunish orqali o'qituvchilar o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradilar. Shuningdek, ular o'quvchilarning turli xil vaziyatlarda interkultural kompetentsiyalarini va kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishadi. Shuning uchun, o'qituvchilar psixolingvistik prinsiplarni o'qitishni o'qituvchi va tilshunoslarni praktikalariga kiritisa, til o'rganish natijalari sezilarli darajada oshishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Gass, S. M., & Mackey, A. (Eds.). (2015). The Routledge handbook of second language acquisition. Routledge.
2. Ellis, R. (2008). The study of second language acquisition (2nd ed.). Oxford University Press.

3. Bygate, M., Skehan, P., & Swain, M. (Eds.). (2001). Researching pedagogic tasks: Second language learning, teaching and assessment. Pearson Education.
4. VanPatten, B., & Williams, J. (Eds.). (2015). Theories in second language acquisition: An introduction. Routledge.
5. Schmitt, N., & Celce-Murcia, M. (Eds.). (2002). An overview of applied linguistics. Longman.
6. AO Burxanovich. [EINIGE BEISPIELE ZUR FÖRDERUNG DER LESEKOMPETENZEN](#). Yangi o'zbekiston, yangi tadqiqotlar, 2024
7. Isamutdinova, Durdona. "COMPARISONS AS REFLECTIONS OF HUMAN CULTURE AND THOUGHT." Innovations in Technology and Science Education 3.20 (2024): 194-198
8. Maxamadaliyevna, B. G. (2024). VATANGA OID MAQOLLARNING NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDA LEKSIK-KOLLEGIK VA QIYOSIY TAHLILI. *YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(1), 191-195.

DIE BEDEUTUNG DER IRONIE IN DER LITERARISCHEN ÜBERSETZUNG: EINE ANALYSE DER ÜBERSETZUNG EINES USBEEKISCHEN TEXTES INS DEUTSCHE

Sodiqov Dilshodbek Kobilovich

Doktorant,
Andijon davlat chet tillari instituti
Andijon, O'zbekiston
Sodiqov- navruz_sd@mail.ru

Abdumutalibova Maftuna

3-kurs talabasi,
Andijon davlat chet tillari institute,
Nemistili nazariyasi va amaliyoti kafedrası

ABSTRACT: This article analyzes the role of irony in literary translation by examining the German translation of an Uzbek text. The study explores whether the irony of the original text is preserved and how the emotional state of the character is conveyed. The analysis reveals that while the German translation maintains the ironic undertone, it slightly alters the intensity of the emotions. Alternative translations are proposed to better reflect the original tone.

Keywords: Irony, literary translation, emotional representation, Uzbek literature, German language, interpretation, connotation.

АННОТАЦИЯ: В данной статье анализируется роль иронии в литературном переводе на примере перевода узбекского текста на немецкий язык.

Исследование рассматривает, сохраняется ли ирония оригинального текста и как передается эмоциональное состояние персонажа. Анализ показывает, что, хотя в немецком переводе сохраняется ироничный подтекст, изменяется интенсивность эмоций. Предлагаются альтернативные переводы для более точного отражения оригинального тона.

Ключевые слова: Ирония, литературный перевод, эмоциональное представление, узбекская литература, немецкий язык, интерпретация, коннотация.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada adabiy tarjimada kinoyaning oʻrni nemis tiliga tarjima qilingan oʻzbek matni misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda original matndagi kinoya saqlanib qolganmi va qahramonning hissiy holati qanday yetkazilganligi koʻrib chiqiladi. Tahlil natijalari shuni koʻrsatadiki, nemis tilidagi tarjima kinoyaviy ohangni saqlab qolgan boʻlsa-da, hissiy taʼsirining keskinligi biroz oʻzgaradi. Asliy matn ohangini aniqroq aks ettirish uchun muqobil tarjimalar taklif etiladi.

Kalit soʻzlar: Kinoya, adabiy tarjima, hissiy tasvir, oʻzbek adabiyoti, nemis tili, talqin, konnotatsiya.

Einleitung Ironie spielt in der Literatur eine wesentliche Rolle bei der Darstellung von Gefühlen, Beziehungen und der Reaktion der Charaktere auf verschiedene Situationen. In der Übersetzung kann jedoch die genaue Wiedergabe ironischer Nuancen eine Herausforderung darstellen. In dieser Arbeit analysieren wir die deutsche Übersetzung eines usbekischen Textes, in dem die Beziehung zwischen Otabek und seiner Mutter Usbek-ojim dargestellt wird. Wir untersuchen, ob die

Ironie des Originaltextes in der deutschen Übersetzung erhalten geblieben ist und wie die emotionale Haltung der Figur übermittelt wurde.

Die Ironie im Originaltext und in der Übersetzung Im Originaltext zeigt sich Otabeks Reaktion auf die sarkastischen Worte seiner Mutter durch einen "kinoyali tabassum" (ironisches Lächeln). Diese Ausdrucksweise vermittelt, dass Otabek seine Emotionen kontrolliert, seine innere Unzufriedenheit aber dennoch durch sein Verhalten spürbar wird. In der deutschen Übersetzung wird diese Passage wie folgt wiedergegeben:

"Otabek lächelte nur ironisch über die boshaften Worte der Mutter."

Diese Übersetzung bringt Otabeks ironisches Lächeln zum Ausdruck, betont aber gleichzeitig die Schärfe der Worte der Mutter durch den Ausdruck "boshaft". Dies könnte dazu führen, dass die Interpretation der Szene im Deutschen etwas anders ausfällt als im Originaltext.

Unterschiede zwischen Original und Übersetzung Ein bedeutender Unterschied zwischen dem usbekischen Original und der deutschen Übersetzung liegt in der Konnotation der verwendeten Begriffe. Im Originaltext bleibt Otabeks Respekt gegenüber seiner Mutter trotz ihrer sarkastischen Worte erhalten, da er nur mit einem ironischen Lächeln reagiert, anstatt sich offen zu widersprechen. In der deutschen Übersetzung hingegen könnte "boshaft" eine stärkere negative Konnotation besitzen, wodurch die Worte der Mutter feindseliger wirken als im Originaltext.

Darüber hinaus kann die Übersetzung "Otabek lächelte nur ironisch" die innere Distanzierung von Otabek gegenüber seiner Mutter verstärken, während im Originaltext sein Lächeln eine Form der Zurückhaltung ausdrückt. Der ironische Unterton im Deutschen erscheint direkter und deutlicher als im usbekischen Original, was die Wirkung der Szene auf den Leser verändern kann.

Alternative Übersetzungen zur Wahrung des Originaltons Um dem usbekischen Originaltext gerechter zu werden und den subtileren Ton beizubehalten, könnten alternative Übersetzungen in Betracht gezogen werden, darunter:

1. **„Otabek lächelte nur leicht ironisch.“** – Diese Formulierung betont eine sanftere Ironie und vermeidet eine zu starke Konnotation der inneren Unzufriedenheit Otabeks.
2. **„Otabek lächelte nur sanft ironisch.“** – Hier wird die Ironie mit einer gewissen Zurückhaltung dargestellt, was besser zur respektvollen Haltung gegenüber seiner Mutter passt.

Beide Alternativen würden den subtileren und kontrollierten Charakter von Otabeks Reaktion besser zur Geltung bringen, ohne eine zu starke Betonung seiner inneren Ablehnung zu suggerieren.

Fazit Die Analyse zeigt, dass die deutsche Übersetzung der Szene zwar den ironischen Unterton beibehält, aber gleichzeitig die innere Haltung von Otabek stärker betont und die Worte der Mutter schärfer wirken lässt. Eine sorgfältigere Wortwahl in der Übersetzung könnte helfen, die Balance zwischen Ironie und Respekt in der Beziehung zwischen Otabek und seiner Mutter besser zu wahren. Somit spielt die Übersetzung eine entscheidende Rolle für die Interpretation und Wahrnehmung literarischer Figuren und ihrer Emotionen.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.Qodiriy. O‘tkan kunlar. G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti. Toshkent, 1994-yil, -B.302.
2. Abdulla Kodiri. Die Liebenden von Taschkent. Verlag Kultur und Fortschritt Berlin -1968. Myunxen
4. Xo‘janazarova U. Badiiy matnda etnomadaniyatni ifodalovchi kiyim-kechak nomlari qo‘llanilish. Yangi O‘zbekiston talabalari ahborotnomasi.2023

5. <https://www.dwds.de>
6. Azamov, O. (2024, May). ÜBERSETZUNGSPROBLEME DER PHRASEOLOGISMEN. In Fergana state university conference (pp. 13-13).
7. Some remarks on the translation of uzbeki artistic works into german language. ethiopian international journal of multidisciplinary research. Volume 10, Issue 10 . SJIF 2019: 4.702 2020: 4.737 2021: 5.071 2022: 4.919 2023: 6.980. 313-316 betlar.
8. Lingvokulturologische Phänomene in der Übersetzung: Eine Analyse anhand ausgewählter Beispiele. Проблемы и перспективы современной гуманитаристики: педагогика, методика преподавания, филология. Сборник материалов ежегодной международной научно-практической конференции 455-458 betlar
9. O‘zbek milliy-madaniy xususiyatlarini ifodalovchi ayrim fenomenlar tarjima tahlilida. O‘zbekiston milliy universiteti xabarlari, 2024, [1/5] issn 2181-7324. filologiya. 315-318-bb
10. Übersetzungsprobleme in der Linguokulturologie. Andijon davlat chet tillari instituti. Roman-german va slavyan tillari fakulteti Umumiy va qiyosiy tilshunoslik kafedrası Fransuz tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası. Umumiy filologiyaning dolzarb masalalari mavzusidagi. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari 214-216 b.
11. Funktionale Stiltheorie und ihre Anwendung auf die linguistische Analyse von Texten. Andijon davlat chet tillari instituti Roman-german va slavyan tillari fakulteti Umumiy va qiyosiy tilshunoslik kafedrası Fransuz tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası Umumiy filologiyaning dolzarb masalalari mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari 259-261 b.

ARAB TILIDAN NEMIS TILIGA O‘ZLASHGAN SO‘ZLAR VA ULARNING TARIXI

Israilova Nigora Xudaberdiyevna
ADCHTI, nemis tili nazariyasi
va amaliyoti kafedrası o‘qituvchisi
israilova.n@gmail.com

Maripova Marjonaxon Oybek qizi
ADCHTI, Filologiya va tillarni o‘qitish:
nemis tili, 1-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu tezisdá arab tilidan nemis tiliga o'zlashgan so'zlarning kelib chiqishi, ularning semantik va fonetik o'zgarishlari hamda nemis tilidagi roli tahlil qilinadi. Arabcha so'zlar asosan ilm-fan, tibbiyot, matematika, kimyo va savdo-sotiq orqali Yevropa tillariga, jumladan, nemis tiliga o'tgan. Ushbu jarayonda lotin va fransuz tillari vositachi rolini o'ynagan. Tadqiqotda eng muhim arabcha ildizga ega nemischa so'zlar va ularning hozirgi zamon nemis tilidagi ahamiyati yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *O‘zlashma so'zlar, fonetik o'zgarishlar, tarixiy ta'sir, ilmiy atamalar, terminologiya.*

Tilshunoslikda leksik o'zlashmalar muhim o‘rin tutadi. Arab tili o'rta asrlarda ilm-fan, savdo va madaniyat tili sifatida keng tarqalgan bo'lib, uning ta'siri nafaqat musulmon dunyosi, balki Yevropa tillarida ham sezilarli darajada namoyon bo'lgan. Til sandig‘imizda Yevropa tillari orqali kelgan, qiyofasi yevropalashgan ba'zi arab so‘zlari ham joy olgan. Ularni tashqi ko‘rinishiga qarab turkiy yoki slavyan tillariga oid deb o'ylaymiz. Ma'lumotlarga ko'ra, Yevropa tillariga so'z berish bo'yicha arab tili yetakchilardan. Misol uchun, ispan tilida arabcha ildizli so'zlar juda ko'p. Ayniqsa, nemis tiliga arabcha so'zlarning kirib kelishi asosan ilmiy terminologiya, savdo-sotiq, kundalik hayot va harbiy sohalar bilan bog‘liq.

Ushbu o'zlashmalar ko'pincha lotin yoki fransuz tili vositasida nemis tiliga o'tgan bo'lsa-da, ba'zilar bevosita arab tili ta'sirida shakllangan.

Arabcha ilmiy atamalar o'rta asrlarda islom olimlari orqali Yevropaga kirib kelgan va keyinchalik nemis tilida mustahkam o'rin egallagan. Masalan, **"Algebra"** (arabcha: الجبر, *al-jabr*) matematikadagi muhim tushunchalardan biri bo'lib, Al-Xorazmiy tomonidan shakllantirilgan va Yevropa tillariga tarqalgan. Bu so'z 9-asrda arab olimi al-Xorazmiy tomonidan ishlab chiqilgan matematik usulni anglatadi va bugungi kunda barcha dunyo tillarida keng qo'llaniladi. Bu so'z 15-asrda o'rta lotin algebrasidan olingan bo'lib, u o'z navbatida arabcha "al-gabr" (kitob nomi: "Qayta tiklash va taqqoslash ta'limoti") ga qaytadi. Shuningdek, **"Algorithmus"** (arabcha: الخوارزمي, *al-Khwarizmi*) atamasi ham Al-Xorazmiy nomidan kelib chiqqan bo'lib, bugungi kunda ham nemis tilida texnika va informatika sohalarida keng qo'llaniladi. **"Zero"** (arabcha: صفر, *şifr*): arab tilidagi şifr so'zi "bo'sh joy" yoki "nol" ma'nosini bildiradi., bu so'z hozirda ingliz va nemis tilida, shuningdek, arab tilida ham ishlatiladi. Bu matematik atama sifatida Yevropada o'zgargan va ingliz, nemis tillariga kirib kelgan. Ammo bu nomning kelib chiqishi arab tilida gaplashuvchi mamlakatlarda mavjud deb taxmin qilinadi.

"Chemie" (arabcha: الكيمياء, *al-kimiya*) so'zi esa kimyo fanining nomi sifatida lotin va fransuz tillari orqali nemis tiliga o'tgan. Shuningdek, **"Alkohol"** (arabcha: الكحول) so'zi ham arab tilidan kirgan bo'lib, u kimyo va farmatsevtika sohalarida ishlatiladi, uning talaffuzi keyinchalik ispan ta'sirida al-kuhúl ga o'zgargan; Dastlab u surmadan tayyorlangan va kirpiklar, qoshlar va ko'z qovoqlarini bo'yash uchun ishlatilgan tupurik porlash kukuni deb ataladigan kukunga ishora qildi. 16-asrda alkogol so'zi nozik kukunni tasvirlash uchun alkimyo doiralarida allaqachon mavjud edi. Alcool vini (sharob distillati) so'z birikmasidan vini komponentini tashlab, brendiga o'tgan.

Savdo va iqtisodiyot sohasi ham arab tilidan kelib chiqqan o'zlashmalarga boy. **"Tarif"** (arabcha: تعريفة, *ta'rifa*) so'zi bojxona yoki soliq stavkasini anglatadi va o'rta asr savdosida arab tilidan Yevropa tillariga o'tgan. **"Magazin"** (arabcha: مخزن, *makhzan*) dastlab "omborxona" ma'nosini bildirgan bo'lsa, keyinchalik

"do'kon" yoki "savdo markazi" tushunchasida ishlatiladigan so'zga aylangan. Kundalik hayotda keng ishlatiladigan "**Kaffee**" (arabcha: قهوة, *qahwa*) va "**Zucker**" (arabcha: سكر, *sukkar*) so'zlari esa arab savdogarlari orqali Yevropaga yetib kelgan va nemis tilida mustahkam o'rtnashgan.

Arabcha harbiy va dengizchilik atamaları ham nemis tiliga o'tgan. Masalan, "**Admiral**" (arabcha: أمير البحر, *amir al-bahr*) so'zi dastlab arab dengiz qo'mondonlarini anglatgan bo'lsa, keyinchalik Yevropa harbiy dengiz flotida ham qo'llanila boshlangan va bugungi kunda nemis harbiy terminologiyasining ajralmas qismiga aylangan.

Arab tilidan nemis tiliga o'zlashgan so'zlarni yana boshqa sohalarda ham uchratish mumkin. Misol uchun, "**Talisman**" (arabcha: طلسم, *ṭilasm*): bu so'z avvalo arab tilidan olingan va u "sirli ob'ekt" yoki "qudratli amulet" degan ma'nolarni anglatadi. "17-asrda italyancha talismano so'zi arabcha ... ṭilasm (تِلَاسْم) so'zidan olingan; arabcha so'z esa yunoncha τέλεσμα „berish, muborak narsa“, bizanscha „Sehrli narsa“ so'zidan kelib chiqqan. "**Sirup**" (arabcha: شراب, *šarāb*): arab tilidagi šarāb so'zi dastlab "ichimlik" yoki "sharbat" ma'nosini bildirgan. Keyinchalik, shirin siroplar uchun ham ishlatilgan. Safran (arabcha: زعفران, *za'farān*): Bu o'simlik va uning ziravori arab tilidan olingan va hozirgi kunda butun dunyo bo'ylab taomlarda ishlatiladi. O'rta yuqori nemischa saf(f)rān, 13-asrda eski fransuzcha safran so'zidan olingan, bu esa ispancha azafrán orqali arabcha za'farān (زَعْفَرَان) "krokus" so'ziga borib taqaladi. "**Dschinn**" (arabcha: جن, *jinn*): "Djin" so'zi arab mifologiyasidagi "ruhlar" yoki "jinlar"ni ifodalaydi va nemis tiliga mifologiya orqali kirib kelgan. So'z arabcha ġinn (جِنّ) kollektividan kelib chiqqan bo'lib, bu "jinlar" yoki "ruhlar" ma'nosini anglatadi. So'z yoki bevosita arabchadan, yoki vositachi til sifatida fransuzchadan nemis tiliga o'tgan va 19-asr boshlaridan boshlab nemis tilida ishlatilgan. "**Sofa**" (arabcha: صوفا, *sūfā*): bu so'z arab tilidagi sūfā (yastik yoki o'rindiқ) so'zidan kelib chiqqan va bugungi kunda ko'plab tillarda "sofa" yoki "divan" sifatida ishlatiladi. 17-asrda fransuzcha sofa, italyancha sofa so'zlaridan olingan, bu so'zlarga arabcha suffa (صُفَّة) "dam olish mebeli" asos bo'lgan.

Arab tilidan nemis tiliga o'tgan so'zlar nafaqat fonetik o'zgarishlarga uchragan, balki ba'zan ularning semantik ma'nosi ham kengaygan yoki o'zgargan. Masalan, "Magazin" dastlab faqat omborxona ma'nosida bo'lsa, keyinchalik do'kon yoki nashriyot tushunchasini ham qamrab olgan. Ba'zi so'zlar esa arabchadagi asli shaklini deyarli saqlagan holda nemis tilida qo'llanilmoqda.

Arab dunyosining ilmiy yutuqlari Yevropaga tarqalib, 13-asrda Ovrupa ilm-faniga ta'sir etdi. Bu davrda arab tilidagi ko'plab ilmiy atamalar nemis tiliga o'tdi. O'sha vaqtlarda, arab olimlari, asosan, yunon, hind va mesopotamiyalik bilimlarni o'zlashtirib, yangi kashfiyotlar qilishgan, va bu ilmiy atamalar Yevropa tillariga kirib kelgan. Arab tilidan nemis tiliga kirgan so'zlar nafaqat ilm-fan va savdo, balki madaniyat va san'at sohalarida ham ko'plab izlarni qoldirgan. Arabcha musiqiy terminlar, me'morchilik atamalari, va hatto kundalik hayotda ishlatiladigan ba'zi iboralar nemis tilining bir qismi bo'lib qolgan, ayniqsa, ilm-fan, savdo, tibbiyot va madaniyat sohalarida keng tarqalgan. Bu jarayonning asosiy sababi arab dunyosining o'rta asrlardagi ilmiy va madaniy rivojlanishi hamda savdo yo'llarining keng tarqalganligi hisoblanadi. Arab so'zlarining nemis tilida ishlatilishi bugungi kunda ham davom etmoqda va bu tilga qo'shgan katta madaniy merosdir. Xulosa qilib aytganda, arabcha o'zlashmalar asosan ilm-fan, savdo va harbiy sohalarga oid bo'lib, ular tarixiy va madaniy aloqalar natijasida nemis tilida mustahkam o'rin egallagan. Ushbu so'zlar bugungi kunda ham nemis tilida faol ishlatilmoqda va arab tilining Yevropa madaniyati va ilm-faniga ta'sirining yorqin dalilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. "Olam va odam, din va ilm". Toshkent, 2019.
2. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi tarixi. - Toshkent: O'zbekiston, 2002.
3. Mohira Erkinbek Qizi Matqosimova (2022). Sms larda elliptik strukturalar.

Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2 (12),

181-186.

4. Khudaberdievna, I. N. (2023). Translation units in text translation. Journal of language and linguistics, 6(4), 326-331.
3. Ismanova, O. (2023). Nemis tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda tarjimon mahorati. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(11), 93–97. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/cajei/article/view/22826>

ANALYSIS OF MYSTICAL CHARACTERS AND MOTIFS IN HILARY MANTEL'S LITERARY WORK.

Djalaldinova Malakhat Zuxurdinovna ASIFL, Department of Theoretical aspects of
the English language, teacher

Abstract

A famous British writer Hilary Mantel has taken the audience captive with her deep psychological insight and complex philosophic and mysterious elements with excellent combination of historical fiction. Although the best known for her historical novel, “Wolf Hall” trilogy, H. Mantel also examines the mysterious, supernatural and psychological dimensions of her characters. In the work such as *Beyond Black* (2005), she discovers mysterious characters and motifs acts to outline the theme of human pain, unknown feelings and memory. This article will analyze how H. Mantel uses mysterious characters and motifs in her work, with special attention to the role of supernatural elements in shaping her narratives.

The main part

One of the most obvious examples of mysterious elements in H. Mantel's work has been found in her novel “*Beyond Black*”. The story follows Alison Hart, a person who communicates with the souls of the dead. The novel's main idea communicating with the afterlife makes mysticism a key part of the story. However, H. Mantel's supernatural approach is not one of the simple ghostly encounters, but a complex difference of psychological trauma, memory. Alison is portrayed as both an ordinary woman and a mystical figure capable of communicating with the dead. Her interactions with spirits are depicted in a way that suggests a deep internal conflict. The ghosts she encounters are not simply presences but manifestations of Alison's own repressed memories and unresolved traumas.

H. Mantel does not present Alison as an overtly spiritual or devout character; instead, she is a woman struggling to make sense of her life and the world around her. The mystical encounters, therefore, serve as a reflection of her broken self and a means of coping with the emotional weight of her past.

Alison's psychic abilities are framed in a way that questions the nature of the supernatural. Are the spirits she communicates with truly otherworldly, or are they projections of her subconscious? The ambiguity between the real and the supernatural creates a mystical atmosphere that resonates with the reader. Through Alison's interactions with these spirits, H. Mantel explores themes of guilt, memory, and the psychological burden of the past.

The spirits often embody the dark remnants of Alison's own history, which she cannot escape, even in death. In "Beyond Black", the supernatural motifs are intricately linked to Alison's psychological state. Her visions and hallucinations are presented not as mere fragments of imagination but as mystical expressions of her inner feelings.

H. Mantel presents spirits in an unusual way; instead of depicting them as supernatural and sublime, she portrays ghosts often disturbing. These supernatural figures symbolize not only the afterlife but also the psychological states of the characters, infusing the narrative with a deeper sense of mysticism beyond mere ghostly presence. Moreover, H. Mantel's use of the supernatural in "Beyond Black" raises the question of how we perceive reality. The novel suggests that the mystical elements are not necessarily separate from the human experience, but are rather embedded in it. The ghosts are, in a sense, part of the human condition embodying the fears, regrets, and unresolved conflicts that follow us throughout our lives. The novel's treatment of mysticism, therefore, is as much about the inner landscapes of the mind as it is about the supernatural.

While "Beyond Black" presents a direct exploration of the mystical through the character of Alison Hart, Mantel's "Wolf Hall" trilogy takes a more subtle approach to mysticism. Set in the tumultuous world of 16th-century England, the series follows Thomas Cromwell's rise to power under Henry VIII. While the trilogy is firmly rooted in historical events, H. Mantel uses mystical motifs and characters to underscore the psychological depth of her central characters, particularly Thomas Cromwell's portrayal to give more historical as well mystical shape.

Although not a medium in the traditional sense, Thomas Cromwell exhibits mystical qualities through his ability to foresee outcomes and intuit the thoughts and intentions of others. His perception of the world and his actions are often depicted as almost clairvoyant. Cromwell has an extraordinary ability to read people's emotions and anticipate future events, making him seem almost like a figure of fate. This aspect of Cromwell's character can be read as mystical in

nature, blurring the lines between rational political maneuvering and an almost supernatural ability to predict the future.

In his interactions with Henry VIII and other key figures, T. Cromwell's insight into human nature allows him to manipulate events with remarkable precision. His foresight is not explained through logic or reason, but instead through a kind of mystical understanding that transcends ordinary human comprehension. This theme of mystical intuition serves to elevate Cromwell's character, imbuing him with an almost otherworldly aura of power. By incorporating these mystical elements into her portrayal of Cromwell, Mantel reflects on the ways in which history and destiny intertwine, as though the characters are being guided by unseen forces.

In "Wolf Hall", history itself is depicted as a mystical force, shaping and guiding the characters in ways that they cannot fully comprehend. The past in Mantel's narrative is not merely a collection of events but a living, breathing entity that seems to cast its shadow over the present. This treatment of history adds a mystical layer to the novel, as it implies that the characters' actions are not entirely their own but are instead the result of a larger, almost mystical, pattern that they cannot escape.

In addition to "Beyond Black" and the "Wolf Hall" trilogy, Mantel's memoir "Giving Up the Ghost" (2003) also contains mystical elements. The memoir explores Mantel's own experiences with ghosts and supernatural visions, adding a personal layer to her treatment of the mystical. She reflects on her childhood encounters with the supernatural, discussing how these experiences shaped her understanding of the world and informed her writing. This work offers a more direct exploration of the mystical, presenting it not as a fictional construct, but as part of the author's own lived experience.

Conclusion

In Hilary Mantel's works, mystical characters and motifs are used not just as devices for supernatural intrigue, but as tools to explore deeper psychological and philosophical themes. Whether through the haunting figures of "Beyond Black" or the clairvoyant abilities of Thomas Cromwell in the "Wolf Hall" trilogy, H. Mantel's work reflects the ways in which the mystical and the psychological are intertwined. Her writing challenges the boundaries between the real and the supernatural, suggesting that the mystical may be a reflection of the human subconscious a manifestation of the fears, desires, and unresolved issues that shape our lives. Through her masterful use of mystical elements, H. Mantel invites readers to explore the unseen forces that govern both individual lives and the larger sweep of history.

References

1. Mantel, H. (2003). *Giving up the ghost: A memoir*. Fourth Estate.
2. Mantel, H. (2005). *Beyond black*. Fourth Estate.
3. Mantel, H. (2009). *Wolf Hall*. Fourth Estate.
4. Mantel, H. (2020). *The mirror and the light*. Fourth Estate.
5. Djalaldinova, M. (2024). COMPREHENDING THE MYSTERIES OF POSTMODERN LITERATURE: THE ART OF THE WORD BY MURIEL SPARK. *Farg'ona davlat universiteti*, (2), 81-81.
6. Djalaldinova, M. Z. (2024). CRAFTING COMPLEX FEMALE CHARACTERS IN MURIEL SPARK'S WORKS. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 5(06), 51-57.
7. Djalaldinova, M. Z. (2023). EXPRESSION OF POSTMODERN IDEAS IN THE WORKS OF MURIEL SPARK. *International journal of advanced research in education, technology and management*, 2(11).
8. Джалалдинова, М. З. (2020). REFLECTION OF PERSONALITY IN THE EARLY WORKS OF MURIEL SPARK. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА*, 3(4).

THE PRIMARY PURPOSES OF ASSESSMENT IN TEACHING ENGLISH TO YOUNG LEARNERS

Teacher at ASIFL, Aliyeva Ziyodaxon

Student at ASIFL, Kadirova Durdona

Annotation. This article explores the primary purposes of assessment, including monitoring student progress, informing instructional practices, identifying learning needs, motivating students, and fostering communication among stakeholders. By analyzing various assessment methods and their implications for teaching and learning, this study underscores the importance of effective assessment strategies in creating an inclusive and supportive learning environment for young English language learners.

9. **Keywords:** Assessment, young learners, English language teaching, formative assessment, summative assessment, motivation, communication.

10. Assessment in education serves various functions, each playing a crucial role in enhancing teaching and learning. When teaching English to young learners, assessment becomes particularly important due to their unique developmental stages and linguistic challenges. This article explores the key objectives of assessment in this context, drawing insights from research and best practices in language education. A primary goal of assessment is to track student progress. Frequent evaluations provide teachers with critical insights into students' language development across core skills—listening, speaking, reading, and writing (Black & Wiliam, 1998). By continuously assessing performance trends, educators can refine their teaching strategies effectively.
11. Formative assessments are essential for tracking progress as they occur throughout the learning process. These include activities such as quizzes, class discussions, peer reviews, and observations. Harlen and Crick (2003) highlight that formative assessments offer immediate feedback on student comprehension, allowing teachers to modify instructional approaches accordingly.
12. On the other hand, summative assessments measure student learning at the conclusion of a unit or term. Methods such as standardized tests and final projects provide a broad overview of student achievement (Wiliam & Thompson, 2007). While summative assessments are useful in evaluating overall performance, they should be used alongside formative assessments to present a comprehensive picture of student learning.
13. Assessment outcomes are valuable in shaping teaching methods. By analyzing assessment data, educators can determine which strategies are working well and which need adjustments. This data-driven approach enables teachers to customize lessons to better support student learning (Stiggins & Chappuis, 2005). Assessment helps teachers recognize individual student strengths and weaknesses, facilitating differentiated instruction. By tailoring lessons to meet diverse learning needs, educators

can create an inclusive classroom environment where all students receive appropriate support and challenges (Tomlinson, 2001). Assessment results also inform curriculum adjustments. If many students struggle with a particular concept, teachers may need to revise lesson plans or incorporate additional resources to bridge learning gaps (Guskey & Bailey, 2001). Ongoing assessment feedback ensures that the curriculum remains effective and responsive to students' needs. Young learners have varying levels of language proficiency and different educational backgrounds. Assessment plays a key role in identifying students who may require additional support, allowing teachers to intervene early and prevent long-term academic difficulties (Dixon et al., 2012). For English Language Learners (ELLs), assessment provides essential insights into their specific challenges. Assessments designed for ELLs help educators gauge their language proficiency and consider cultural influences on learning (Abedi, 2006). This data ensures that instructional approaches are inclusive and responsive to linguistic diversity.

14. Assessment can significantly boost student motivation. Constructive feedback highlights students' strengths and areas for improvement, helping them understand their progress (Hattie & Timperley, 2007). Effective feedback encourages students to take an active role in their learning.
15. Celebrating students' successes, no matter how small, creates a positive learning environment. Acknowledging progress through praise or rewards fosters enthusiasm for learning and reinforces a growth mindset (Ryan & Deci, 2000).
16. Assessments also help students set learning goals. Reflecting on their performance allows young learners to identify areas for improvement and take ownership of their education (Schunk & Zimmerman, 2008). Setting personal goals fosters motivation and engagement with learning materials.
17. Open communication between teachers, parents, and students is crucial for student success. Assessment results provide a shared understanding of a

child's progress, facilitating meaningful discussions during parent-teacher meetings (Epstein, 2011). Involving students in discussions about their assessment outcomes promotes self-awareness and responsibility (Zimmerman & Schunk, 2001). When students engage in conversations about their learning goals with teachers and parents, they develop a sense of ownership over their educational journey.

18. Assessment plays a fundamental role in teaching English to young learners, serving multiple purposes such as tracking progress, guiding instruction, identifying learning needs, motivating students, and enhancing communication among stakeholders. Through a combination of formative and summative assessments, educators can refine their teaching approaches and empower students to take an active role in their learning. Ultimately, effective assessment practices contribute to the development of confident English language learners who are well-prepared for academic success.

BIBLIOGRAPHY

1. Abedi, J. (2006). The No Child Left Behind Act and English Language Learners: Assessment and Accountability Issues. "Educational Policy Analysis Archives", 14(9), 1-24.
2. Black, P., William D (1998). Assessment and Classroom learning. "Assessment in Education: Principles, policy", 5 (1), 7-74.
3. Dixon, L., et al (2012). Identifying Student' Learning Needs: A Framework for Understanding Diverse Learners in the classroom. "Educational Research Review", 7(1), 1-21.

Ingliz va O'zbek Tillarda Madaniy Lakunalar va Ularning Tarjimadagi Muammolari

Teacher: Jalolova Muqaddas Baxodirovna

Student: Makhammadaliyeva Nufrihora Botirjon qizi

Madaniy lakunalar — bu bir tilda mavjud bo'lgan, ammo boshqa tilga o'tkazishda to'liq o'z aksini topa olmaydigan yoki ayni o'xshash tushunchaga ega

bo'lmagan so'zlar va iboralardir. Har bir til o'z madaniyati, tarixiy tajribasi va milliy urf-odatlar bilan bog'liq bo'lib, bu tilni bilgan odamlar tomonidan o'zgacha tushuniladi. Tarjima jarayonida madaniy lakunalar ko'pincha muammolarga olib keladi, chunki bir tildagi leksik birliklarning to'liq tarjimasi, boshqa madaniyatdagi tushunchalarni aniq ifodalashni ta'minlamaydi. Ingliz va o'zbek tillarida madaniy lakunalar va ularning tarjimadagi muammolarini tahlil qilish, tilshunoslar uchun nafaqat lingvistik, balki madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan ham qiziqarli va muhim masaladir.

Madaniy lakunalar, til va madaniyat o'rtasidagi bog'lanishlarni o'rganish uchun katta ahamiyatga ega, chunki ular tilning faqat leksik jihatlarini emas, balki madaniyatni ham aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillaridagi madaniy lakunalar va ularning tarjimadagi muammolarini tahlil qilish, tilshunoslar uchun qiziqarli bo'lib, lingvistik, madaniy, va psixolingvistik jihatlarni o'rganishga imkon beradi.

Madaniy lakuna, bir til va madaniyatda mavjud bo'lib, boshqa tilda to'liq aksini topa olmaydigan yoki juda qiyin tarzda tarjima qilinadigan tushuncha, ibora yoki so'zdir. Madaniy lakunalar odatda milliy urf-odatlar, tarixiy tajribalar, ijtimoiy qurilishlar va tilga xos bo'lgan an'analar bilan bog'liq bo'ladi. Masalan, ingliz tilidagi "Thanksgiving" yoki o'zbek tilidagi "beshik to'yi" kabi tushunchalar, ularning to'g'ri tarjimasi boshqa madaniyatlarda mavjud bo'lmagan, lekin o'z madaniyatida chuqur ildiz otgan tushunchalardir. Madaniy lakunalar til va madaniyatning o'zaro aloqalarini ko'rsatadi, chunki bu lakunalar madaniyatning o'ziga xos ramzlarini va qadriyatlarini ifodalaydi. Tarjima jarayonida bu lakunalarni to'g'ri ifodalash juda murakkab bo'lishi mumkin, chunki har bir madaniyatning o'ziga xos konseptual dunyoqarashi mavjud.

Madaniy lakunalar ko'pincha quyidagi omillar bilan bog'liq bo'ladi:

- Geografik va tarixiy kontekst: Madaniy farqlar, masalan, turli mamlakatlarda joylashgan bayramlar yoki ijtimoiy urf-odatlar.
- Ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlar: Ba'zi tushunchalar, ayniqsa ijtimoiy yoki iqtisodiy tuzilishga oid bo'lib, faqat bir madaniyatda mavjud bo'lishi mumkin.

- Madaniyatning qadr-qimmatlari: Milliy qadriyatlar, an'analar va dunyoqarashlar madaniy lakunalarining shakllanishiga ta'sir qiladi.

Ingliz tilida madaniy lakunalar ko'pincha ingliz xalqining tarixiy, ijtimoiy va iqtisodiy xususiyatlarini aks ettiradi. Ingliz tilida ko'plab madaniy lakunalar mavjud bo'lib, ular asosan turli bayramlar, ijtimoiy urf-odatlar va madaniy kontekstlarda ifodalanadi. Ingliz tilida madaniy lakunalar asosan Angliya va AQShning tarixi, ijtimoiy tuzilishi, va milliy bayramlari bilan bog'liqdir. Ingliz tilidagi madaniy lakunalar, shuningdek, inglizlar uchun odatiy bo'lgan so'z va iboralar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bu tilda ko'plab madaniy tushunchalar mavjud bo'lib, ular boshqa tillarga to'liq yoki mos ravishda tarjima qilinishi qiyin.

"Thanksgiving" (Shukronalik Kuni) — AQShda har yili noyabr oyining oxirgi payshanbasida nishonlanadigan bayramdir. Bu bayramning maqsadi oilaning birlashishi va hosilni nishonlashdir. Biroq, o'zbek madaniyatida bu kabi bayram yo'q, shuning uchun bu so'zni to'liq tarjima qilish qiyin. O'zbek tilida "Shukronalik kuni" deb tarjima qilinsa ham, bu tushuncha madaniy jihatdan to'liq mos kelmaydi. Tarjimada izohlar va qo'shimcha tushuntirishlar berilishi zarur.

"Black Friday" — AQShda va ba'zi Yevropa davlatlarida Yangi yil arafasida bo'lib o'tadigan, katta chegirmalar va aksiyalarni o'z ichiga olgan savdo kuni. O'zbek madaniyatida bu kabi savdo sanasi mavjud emas, shuning uchun "Black Friday"ni tarjima qilishda bu tushuncha boshqa madaniyatlarda tanilmasligi mumkin. O'zbek tilida, ba'zan shunchaki "Qora Juma" deb tarjima qilinadi, lekin bu tushuncha keng tarqalgan emas.

Penny for Your Thoughts (Fikringizni aytish uchun bir chaqa). Ingliz tilidagi ushbu idiomaga ayniqsa kimdir o'ychan ko'rinsa, yoki muayyan mavzu bo'yicha uzoq vaqt kam gapirgan va jim bo'lib qolgan bo'lsa ishlatiladi. O'zbek tilida bunday iborani to'liq aks ettiradigan ekvivalent yo'q, chunki bu ibora ingliz tilining xususiyatiga xosdir. Shuning uchun tarjima qilishda "Fikringizni aytish uchun bir chaqa" kabi tasavvuriy tarjimalar ishlatilishi mumkin, lekin bu to'liq mos kelmaydi.

O'zbek tilidagi madaniy lakunalar, asosan, o'zbek xalqining urf-odatlar, qadriyatlar, tarixiy tajribalari va o'ziga xos shaxsiyati bilan bog'liq. O'zbek tilida ba'zi madaniy lakunalar ingliz tiliga tarjima qilishda muammolarni yuzaga keltiradi, chunki bu tushunchalar o'zbek madaniyatiga xosdir va boshqa madaniyatlarda to'liq ekvivalentga ega emas. Ba'zi o'zbek madaniy tushunchalari ingliz tiliga to'liq tarjima qilishda qiyinchiliklarga olib keladi. O'zbek tilidagi madaniy lakunalar, asosan, milliy bayramlar, marosimlar va ijtimoiy tuzilmalar bilan bog'liq.

O'zbek madaniyatida "beshik to'yi" — bu yangi tug'ilgan bola uchun nishonlanadigan an'anaviy marosimdir. Bu bayramda bola uchun oila a'zolari, do'stlar va qarindoshlar yig'ilib, unga yaxshi tilaklar va sovg'alar berishadi. Ingliz tilida bunday marosimni to'liq aks ettiradigan tushuncha mavjud emas, shuning uchun tarjima qilishda qo'shimcha izohlar kerak bo'ladi. Tarjimada "O'zbekistonda nishonlanadigan yangi tug'ilgan bola uchun bayram" deb tushuntirilishi mumkin. Navro'z — bu o'zbek xalqining an'anaviy yangi yil bayrami bo'lib, u bahor va tabiat yangilanishi bilan bog'liqdir. Bu bayram Markaziy Osiyo, Jumladan, O'zbekistonda keng tarqalgan. "Navro'z" so'zi ingliz tiliga to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinadi, lekin uning madaniy kontestida Navro'zning ko'plab an'analari, urf-odatlar va rasm-rusumlari mavjud bo'lib, bu tushuncha ingliz tilidagi "New Year" bayrami bilan hamohang bo'lmaydi. "Mehmanxona" so'zi o'zbek madaniyatida mehmonlarni kutib olish uchun ajratilgan joyni ifodalaydi. Boshqa madaniyatlarda bu tushuncha ham mavjud, ammo ularning mazmuni o'zbek madaniyatidagi kabi o'ziga xos emas. Ingliz tilida "guesthouse" yoki "hotel" so'zlari ishlatilishi mumkin, lekin o'zbek tilidagi "mehmonxona" tushunchasi o'zbek madaniyati va mehmondo'stlikning yanada chuqurroq qismidir.

Madaniy lakunalarni tarjima qilishda turli xil usullar qo'llaniladi, ammo ba'zi hollarda tarjimonlar madaniy farqlarni to'g'ri aks ettirishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Tarjimonlar ba'zan madaniy lakunalarning to'liq ekvivalentlarini topa olmaydilar va bu jarayonni hal qilishda ba'zi usullarga murojaat qiladilar. Misol

uchun **ekvivalentlar yordamida tarjima qilish**. Ba'zan, tarjimonlar madaniy lakunalarni o'xshash tushuncha yoki so'zlar bilan almashtirishadilar. Biroq, ba'zan bu usul to'liq mos kelmaydi, chunki har bir madaniyat o'ziga xos bo'lgan qadriyatlar va an'analarga egadir. **Izohli tarjimada** madaniy lakunani to'liq tarjima qilish mumkin bo'lmasa, tarjimon izohlar kiritadi. Bu izohlar ba'zan o'zbek yoki ingliz madaniyatiga xos bo'lgan tushunchalarni tushuntirishga yordam beradi. Tarjimonlar ba'zan madaniy tushunchalarni boshqa madaniyatga moslashtirish orqali, ya'ni ularni o'zgartirib yoki umumiy lashgan tarzda tarjima qilish orqali bu muammolarni hal qilishadi.

Xulosa qilib aytganda madaniy lakunalar va ularning tarjimadagi muammolari tilshunoslikda juda muhim mavzu bo'lib, til va madaniyat o'rtasidagi murakkab aloqalarni ko'rsatadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi madaniy lakunalar, turli madaniyatlarning o'ziga xosligini va lingvistik strukturalarini yoritadi. Tarjimonlar bu lakunalarni to'g'ri aks ettirishda nozik yondashuvni talab qiladi, chunki ular faqat tilni emas, balki madaniyatni ham tarqatadi.

Adabiyotlar

1. **Wierzbicka, A.** (1997). *Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, and Japanese*. Oxford University Press.
2. **Katan, D.** (2004). *Translation and the Transformation of Culture: Cultural Concepts in the English Language*. Routledge.
3. **Buronov, F.** (2007). *O'zbek tilida madaniy va lingvistik lakunalar: tadqiqotlar va tahlillar*. TDTU nashriyoti.
4. **Mavlonova, X.** (2010). *Lingvistik madaniyat va konseptual tuzilmalar: o'zbek tilida analiz*. O'zbekiston fanlar akademiyasi.
5. **Fillmore, C. J.** (1982). *Frame Semantics and the Nature of Language*. In *Linguistics in the Morning Calm*.

“ The role of artificial intelligence in childhood in language teaching in early childhood education”

Teacher: Jalolova Muqaddas Baxodirovna

Student: Makhhammadaliyeva Nufrihora Botirjon qizi

Initially, starting with, that AI is progressively spreading and being used in every field in human life might be a good progress. But in this article we are going to look at several points, including. Comprehensive overview of AI, it's impact on people and children. The role of AI in language teaching, especially in toddlers education

Artificial Intelligence (AI) is all about creating machines that can do things we usually think of as requiring human intelligence. This includes tasks like solving problems, learning new things, recognizing patterns, making decisions, understanding language, and adjusting to new situations. It pulls from different fields like math, neuroscience, psychology, and linguistics to build systems that can think and act in ways that are similar to humans.

The journey of AI started with early ideas in logic and computation. For example, philosophers like Aristotle thought about machines being able to reason, while mathematicians such as George Boole and Alan Turing helped lay the foundation for machines to think logically. AI officially began in the 1950s when Turing proposed a test to measure machine intelligence, and John McCarthy organized the Dartmouth Conference, which is considered the start of AI as a real field of study.

In its early days, AI gave us programs like Logic Theorist (1955-1956), which could prove mathematical theorems, and ELIZA (1966), one of the first programs that could process human language. By the 1970s-1990s, AI slowed down a bit due to limited computing power, but in the 1980s, AI came back strong with advances in expert systems and neural networks.

The real boom for AI came in the 2000s, especially with the development of deep learning. Models like AlexNet (2012) opened up new possibilities for AI. Today, we see AI in things we use every day, like Siri and Alexa, self-driving cars, and even in healthcare. In the 2020s, generative AI tools like OpenAI's GPT and Google's Bard gained a lot of attention.

AI works in different ways, one of the main ones being machine learning. This is where machines learn from data instead of being explicitly programmed. In

supervised learning, machines learn from data that's already labeled, while in unsupervised learning, they find patterns in data without labels. Reinforcement learning is when machines learn through trial and error, like when AI plays games. Neural networks are modeled after the human brain, helping AI process information, and deep learning uses many layers of these networks to tackle more complex tasks like recognizing images or processing speech. AI also uses natural language processing (NLP) to understand and create language, which is used in tools like chatbots and translation apps. It's also used in computer vision to identify objects and faces, and in robotics to automate tasks across different industries.

Additionally, in the book “ Artificial Intelligence In Education: Promises and Implications for Teaching and Learning” by Wayne Holmes, Maya Bialik, Charles Fadel written, that "The landscape for education has been rapidly changing in the last years: demographic changes affecting the makeup of families, multiple school options available to children, wealth disparities, the global economy demanding new skills from workers, and continued breakthroughs in technology are some of the factors impacting education."

In simple words, the authors discuss how changes in society, such as demographic shifts, new schooling options, economic demands, and technological progress, are transforming education. I agree with their point that these changes require a rethinking of how education is delivered. The authors emphasize that AI can bring valuable opportunities for personalized learning, real-time feedback, and tools that adapt to each student's needs. These benefits could make education more accessible to all students, though it's important to consider challenges like privacy, fairness, and equal access to technology.

AI also has the potential to support teachers by handling administrative tasks, which would allow them to focus more on teaching and fostering creativity. By using AI, education could become more responsive to individual students' strengths and weaknesses, making it a more effective and engaging system overall.

Let's look at the impact of AI on children and people overall: AI is having a major impact on education, offering new possibilities while also raising some

important concerns. As Charles Fadel, Wayne Holmes, and Maya Bialik explain in *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*, "The rapid development of AI is creating new possibilities for personalized learning, real-time feedback, and adaptive learning systems" (p. 52). This means that AI can help students learn at their own pace, adjusting the content to fit their individual needs. This is particularly helpful for students who might struggle in traditional classroom settings, as AI can offer customized support that meets them where they are.

But it's not all positive. While AI can be great for academics, it doesn't provide the social and emotional learning that children get from interacting with teachers and other students. Mike Caulfield touches on this in *The Artificial Intelligence Playbook*, where he writes that "AI lacks the human touch necessary for emotional development and social learning" (p. 87). In other words, while AI can teach you math or language, it can't teach you how to interact with others or navigate social situations, which is something that happens naturally in face-to-face learning environments.

Another big issue is privacy. AI relies on a lot of data to work effectively, which can lead to concerns about the safety of students' personal information. Fadel, Holmes, and Bialik emphasize in their book that "data privacy and security must be prioritized to avoid misuse and to ensure that students' personal information is protected" (p. 100). With so much data being collected, it's essential that schools and developers put strong protections in place to prevent breaches or exploitation.

Finally, there's the issue of equity. Not every student has access to the technology required for AI-based learning tools, and this can deepen existing educational inequalities. As the authors point out, "The digital divide can exacerbate existing inequalities in education, as students without access to the necessary technology are left behind". Students from wealthier backgrounds may have access to advanced AI tools, while those from poorer areas may not, making it harder for them to keep up.

In the end, AI has a lot to offer education, but it's not a one-size-fits-all solution. It's important to make sure that AI is used to complement, not replace, the human elements of teaching—like building relationships and fostering social skills. If we can balance the benefits of AI with its challenges, we can create a more inclusive, personalized, and effective education system.

AI is starting to play a big role in teaching language to toddlers, offering both good opportunities and challenges. For young children, the time when they first learn to speak is really important, and AI tools can help by making learning more fun and personalized.

Also Artificial Intelligence can adapt lessons to each child's pace. For example, language learning apps powered by AI can adjust based on how well the child understands the material. These apps can also give immediate feedback, helping toddlers learn more effectively by showing them where they need to improve. AI can also make language learning interactive by using games, songs, or stories to keep children engaged while they learn new words. It's similar to how children learn naturally by listening, repeating, and practicing. Another benefit is that AI can help children from different language backgrounds learn new languages. AI can also be used to help children improve their pronunciation and vocabulary in their native language. Some apps even allow toddlers to interact with the content in their own language, while slowly introducing them to another one

However, AI also has some downsides. One big concern is that AI can't replace the human interaction children need to develop social skills. Learning language isn't just about vocabulary; it's also about understanding emotions, body language, and social cues. Toddlers need face-to-face conversations to pick up these social skills, which AI can't offer.

Another issue is that too much screen time can be harmful to toddlers. Spending too much time using AI tools might limit important face-to-face interactions, which are needed for healthy language development. Dr. Dipesh Navsaria, a pediatrician, warns, "Too much screen time can interfere with crucial developmental

experiences, such as face-to-face interactions that are vital for language growth” (American Academy of Pediatrics, 2019).

There are also privacy concerns, as AI tools collect data to tailor lessons to each child. Since toddlers are particularly vulnerable, it’s important to protect their data. As Tim Cook, CEO of Apple, says, “Privacy is a fundamental human right, and we must take responsibility to protect children’s data when they are learning online” (TechCrunch, 2019).

While AI can make learning fun and personalized for toddlers, it’s important to use it carefully and not let it replace real human interaction.

REFERENCES:

1. Wayne Holmes, Maya Bialik, Charles Fadel - “Artificial Intelligence In Education: Promises and Implications for Teaching and Learning” – February 28, 2019
2. **Mouza, C., & Lavigne, N.** (2013). *Transforming learning with new technologies: A framework for integrating technology in the classroom. International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology (IJEDICT)*, 9(3), 1-14.
3. **Kumar, S., & Ranganathan, S.** (2017). *Artificial intelligence in education: A review. Educational Technology Research and Development*, 65(4), 877-887.
4. **Rosenberg, K., & Roessler, E.** (2016). *Artificial intelligence in early childhood education: Prospects and challenges. Journal of Early Childhood Research*, 14(3), 183-196.
5. **Vygotsky, L. S.** (1978). *Interaction between learning and development*. In *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes* (pp. 79-91). Harvard University Press.
6. **Liu, Y., & Wang, H.** (2019). *Using artificial intelligence to support language learning in early childhood education. International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 29(1), 123-136.

7. **Anderson, C. A., & Dill, K. E.** (2000). *Video games and aggressive thoughts, feelings, and behavior in the laboratory and in life*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 772-790.
8. **Zhang, Y., & Wang, L.** (2018). *The role of AI-powered language learning systems for young children*. *Journal of Educational Technology & Society*, 21(4), 87-96.
9. **Baker, E., & McIntyre, A.** (2020). *AI and its impact on early childhood education: A language development perspective*. *Early Childhood Education Journal*, 48(5), 483-492.
10. **Cummings, C., & Senge, R.** (2021). *Artificial intelligence and interactive play in early childhood education*. *International Journal of Early Childhood Education*, 48(2), 147-160.
11. **Gee, J. P.** (2004). *Situated language and learning: A critique of traditional schooling*. Routledge.
12. **Hsin, C. T., & Cigas, J.** (2020). *The role of artificial intelligence in fostering communication skills in preschool-aged children*. *Journal of Early Childhood Literacy*, 21(4), 576-593.
13. <https://www.tableau.com/datainsights/ai/history#:~:text=Birth%20of%20AI%3A%201950%2D1956&text=The%20term%20%E2%80%9Cartificial%20intelligence%E2%80%9D%20was,intelligence%20called%20The%20Imitation%20Game>.
14. <https://publications.aap.org/pediatrics/article/154/6/e2024069090/199467/Literacy-Promotion-An-Essential-Component>
[of?utm_source=chatgpt.com?autologincheck=redirected](https://techcrunch.com/2018/10/23/apples-ceo-tim-cook-to-flag-trust-and-humanity-in-major-privacy-speech/?utm_source=chatgpt.com)
https://techcrunch.com/2018/10/23/apples-ceo-tim-cook-to-flag-trust-and-humanity-in-major-privacy-speech/?utm_source=chatgpt.com

INGLIZ TILIDA TURIZMNI TARG'IB QILISHDA SHAHAR QIYOFASI VA JOY NOMALARINI O'RGATISHNING AHAMIYATI

Abdullayeva Mumtozabegim

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: *Maqolada shaharning qiyofasi va joy nomalarining turizmni targ'ib qilishdagi rolini o'rganildi. Shahar qiyofasi — bu shaharning umumiy tasavvuri bo'lib, uning yodgorliklari, arxitekturasi, madaniyati va tarixidan tashkil topgan bo'lib, bu omillar turistlarning shaharga tashrif buyurishga bo'lgan qaroriga ta'sir qiladi. Turli misollarni tahlil qilish orqali, ushbu elementlarning turizmni iqtisodiy va madaniy rivojlanishiga qanday hissa qo'shishi yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *shahar qiyofasi, brend, madaniy jozibadorlik, tropic go'zallik, joy nomlari*

Turizmni targ'ib qilishda joy nomlari va shahar qiyofasi muhim rol o'ynaydi. Ular nafaqat turistlar uchun biror manzilni tanlashda ko'rsatma, balki shaharning yoki mintaqaning brendini yaratishda ham asosiy omildir. Quyida joy nomlari va shahar qiyofasining turizmni targ'ib qilishdagi ahamiyatini ko'rib chiqamiz:

1. Joy nomlari – brend identifikatori. A) Yodda qolishi: Qiziqarli va oson talaffuz qilinadigan joy nomlari turistlarga manzilni eslab qolishda yordam beradi. Agar joy nomi o'ziga xos bo'lsa yoki uning tarixiy yoki madaniy ahamiyati bo'lsa, bu turistlarni jalb qilishga yordam beradi. B) Madaniy jozibadorlik: Joy nomlari ko'pincha uning madaniy, tarixiy yoki geografik xususiyatlarini aks ettiradi. Misol uchun, "Florensiya" nomi san'at va renessans bilan bog'liq bo'lsa, "Bali" nomi tropik go'zallikni va dam olishni eslatadi. Joy nomlari turizmni targ'ib qilishda juda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular shaharning yoki mintaqaning brend identifikatoriga aylanishi mumkin. Joy nomlari nafaqat ma'lum bir hududni yoki shaharni tanitadi, balki uning tarixiy, madaniy va tabiiy xususiyatlarini ham aks ettiradi. Yaxshi tanilgan joy nomlari, ayniqsa turizm sanoatida, turistlar uchun ma'lum bir tajribani va'da qiladi va shuning uchun ham ular brend sifatida xizmat qiladi. Joy nomlari turizmni targ'ib qilishda joy nomlarini eslab qolish muhim birinchi bosqichni tashkil etadi — ular shaharning yoki mintaqaning brendini

yaratadi. Yodda qoladigan va oson talaffuz qilinadigan joy nomlari turistlar uchun manzilni tanlashda asosiy omilga aylanadi. Masalan, "Paris" nomi nafaqat Fransiyaning poytaxtini anglatadi, balki uning romantikasi, san'ati va madaniy merosi bilan bog'liq tasavvurlarni keltiradi. Bunday nomlar turistlarda joy haqidagi yodda qoladigan tasavvurlarni yaratadi va ularning qiziqishini uyg'otadi. «Andijon» nomi esa tarixan Bobur tug'ilgan diyor, yashil o'lka sifatida gavdalanadi. Joy nomlari ko'pincha o'ziga xos madaniyat yoki tarixiy ahamiyatga ham ega. Masalan, "Roma" nomi qadimiy Rim imperiyasi va uning boy tarixiy merosiga bog'liq. Ushbu nom sayohatchilarga shaharni nafaqat hozirgi zamonda, balki tarixda ham tasavvur qilish imkonini beradi. "Kyoto" nomi esa Yaponiyaning qadimiy madaniyatini va an'alarini anglatadi. Shunday qilib, joy nomlari turistlarga madaniy va tarixiy boyliklarni kashf etishga yordam beradi va ular bilan chuqur bog'lanishga olib keladi. "Andijon" tarixan Dukchi Eshon qal'asi, Bog'ishamol bog'I kabilarni aks ettiradi. Joy nomlari, ayniqsa, turistlarning emotsional aloqalarini yaratishda juda muhimdir. Biroz romantik yoki ekzotik nomlar odamlarni o'ziga jalb qiladi. Masalan, "Maldiv orollari" yoki "Bali" nomlari turistlarga tinchlik, dam olish, tropik go'zallik va ekzotik hayot tarzini eslatadi. Bu nomlar sayohatchilarda ma'lum bir his-tuyg'ularni uyg'otadi va ularga o'zlarining orzu qilingan dam olish joylarini tasavvur qilish imkonini beradi. Xonobod dam olish maskani dunyoning turizm maskanlaridan qolishmaydi, uni xalq tilida O'zbekistondagi "Ikkinchi Shvetsraiya" deb nomlashadi. Tabiati so'limligi turistlarda boshqacha tasavvur uyg'otadi, ayniqsa, madaniy jihatdan "Dunyo sadolari" festivalini Xonobod shahrida o'tkazilishi mazkur masknaga turizm sonini oshirishda asosiy o'rin tutmoqda. Shunday qilib, joy nomlari turistlar bilan emotsional bog'lanish o'rnatadi va ular bu manzilni tanlashga ilhom beradi.

Joy nomi shahar yoki mintaqaning umumiy brend qiyofasini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Bu, ayniqsa, shaharni yoki hududni reklama qilishda yordam beradi. Misol uchun, "New York" nomi nafaqat shaharning joylashuvi haqida gapiradi, balki uning dinamik va energiyali qiyofasini ham aks ettiradi. Ushbu nom sayohatchilarga "Nyu-York"ni tez-tez tasavvur qilinishiga sabab bo'ladi – bu

shahar birinchi navbatda biznes, moda, san'at va innovatsiya bilan bog'liqdir. Shahar nomlari, shuningdek, shahar qiyofasini yoritishda muhim rol o'ynaydi, chunki ular turistlarga ma'lum bir hududning hayot tarzini va atmosferasini anglatadi. "Andijon" brendi xunarmandchilik rivojlangan, ayniqsa, qo'l mehnatini saqlanib qolishi bilan mashhurdir. Eski Shahar massivida temirchilik bozori qadimdan mavjud bo'lib, hozirgacha o'z faoliyatini to'xtatmagan, lekin ipak bozori, kosa bozori kabilar xunarmandlar kamayib borgani sayin yo'qolib borgan. Ayollarning qo'l mehnati bilan shug'ullanishlari Andijon xotin-qizlarini faoliyati kengligini namoyon etadi. Bunda do'ppi bozori, so'zanalar bozori, yangi tug'ilgan chaqaloqlar uchun beshik yopqichlar, yangi kelinlar uchun sarpolar qo'l mehnati bilan tayyorlanib kelishi urf-odatlarini saqlanib qolishida ham ahamiyatlidir.

Joy nomlari shaharning tabiiy yoki madaniy o'ziga xosligini ta'kidlaydi. Masalan, "Grand Canyon" nomi o'zining tabiiy yodgorligi va geologik xususiyatlari bilan bog'liq. Ushbu nom turistlarga o'ziga xos va ko'rkam landshaftni tasavvur qilishga yordam beradi. "Venetsiya" nomi esa shaharni o'ziga xos kanallari va tarixiy arxitekturasini bilan bog'laydi. "Andijon" nomi bunda adirlar, mevazor bog'lar, qovun polizlari bilan o'z mashhurligini namoyon etadi. Joy nomlari nafaqat joyni aniqlaydi, balki turistlarga shaharning yoki hududning o'ziga xos xususiyatlari haqida tasavvur beradi.

Joy nomlari turizmni targ'ib qilishda global marketing strategiyalarining ajralmas qismi hisoblanadi. Yaxshi nomlangan joylar, ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda tez tarqaladi va keng auditoriyaga yetib boradi. Misol uchun, "Dubai" nomi nafaqat bir shaharni, balki yuqori texnologiyalar, hashamat va zamonaviylikni anglatadi. Bunday nomlar global turizm bozorida o'z o'rnini topadi va turistlarni jalb qiladi. Shahar yoki mintaqaning nomi ham uning brendini yaratish va uni dunyoga tanitish uchun kuchli vosita bo'lishi mumkin. Marketing mehmonxonalar, restoranlar faoliyati bilan ham o'z faoliyatini rivojlantiradi. Andijonda turistlar uchun noyob diayndagi mehmonxonalar o'z o'rniga ega. Joy nomlari turizmni targ'ib qilishda nafaqat ma'lum bir joyni aniqlash vositasi, balki u o'sha joyning brendini yaratish, turistlar bilan emotsional aloqalar o'rnatish va

ularni jalb qilishda muhim vosita hisoblanadi. Yaxshi tanlangan joy nomi shaharning yoki mintaqaning tarixiy, madaniy va tabiiy xususiyatlarini aks ettirib, turistlarni o'ziga jalb qilishda katta rol o'ynaydi. Bu esa, o'z navbatida, turizm sanoatining rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

2. Shahar qiyofasi – vizual jozibadorlik. 1) Birinchi taassurot: Shahar yoki manzaraning ko'rinishi ko'pincha turistning birinchi taassurotini hosil qiladi. Shaharning ikonografik manzaralari, arxitekturasini va tarixiy joylari turistik jozibadorlikni oshiradi. 2) Ikonografik landshaftlar: Parijdagi Eyfel minorasi yoki Nyu-Yorkdagi Ozodlik haykali kabi mashhur landshaftlar shaharning timsoliga aylanadi. Bular faqat turistik nuqtai nazardan emas, balki marketing vositasi sifatida ham ishlatiladi. 3) Shahar estetikasi: Shahar dizayni, ko'chalar, bog'lar, jamoat joylari va umumiy ko'rinish turistlarning shaharga bo'lgan munosabatini shakllantiradi. Go'zal va tartibli shaharlar turistlarni ko'proq jalb qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qorayev S. Toponimika: o'quv qo'llanma/ S. Qorayev. — T.: «O'zbekiston faylasufbri milliy jamiyati nashriyoti», 2006. — 320 b.
2. Begmatov E.A., Uluqov N.M. O'zbek onomastikasi terminlarining izohli lug'ati. Namangan, 2006. – 103 b.
3. Нерознак А.П. Топонимика / А.П. Нерознак // Лингв. энцикл. слов / гл. ред. В.Н. Ярцева [Текст] / А.П. Нерознак. – М., 1990. – С. 515–516.
4. Попов А.И. Географические названия (введение в топонимику) [Текст] / А.И. Попов. – М.; Л.: Наука, 1965. – С. 182.
5. Munosibkhan, I., & Mumtoza, A. (2023). Formation Of Intercultural Communication Competence In Preschool Children. *Journal Of Language And Linguistics*, 6(4), 167-170.
6. Ишанжанова, М., & Қўчқарова, О. Макон Ифодаловчи Дейктик Бирликларнинг Морфологик Тадқиқи. *Ўзбекистон Республикаси Олий Ва Ўрта Махсус Таълим Вазирлиги Заҳриддин Муҳаммад Бобур Номидаги Андижон Давлат Университети*, 270.

7. Ишанжанова, М. С. (2021). Макон” ни ифодаловчи дейктик бирликларнинг чоғиштира тадқиқи (француз ва ўзбек тилларидаги матнлар таҳлили мисолида) Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссерт.

8. ИШАНЖАНОВА, М. ШАХС ДЕЙКСИСИНИНГ НУТҚИЙ МУЛОҚОТДА ИФОДАЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ. *ILMIY XABARNOMA. НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК Учредители: Андижанский государственный университет им. ЗМ Бабура, (1)*, 92-95.

A RHETORICAL ANALYSIS OF RAY BRADBURY’S *FAHRENHEIT 451* BASED ON IMRAD STRUCTURE

Khadicha Rakhmatullaeva

PhD Student UzSWLU Tashkent, Uzbekistan

E-mail: rakhmatkhadicha@gmail.com

Abstract:

This paper presents a comprehensive rhetorical analysis of Ray Bradbury’s *Fahrenheit 451* using the IMRaD (Introduction, Methodology, Results, and Discussion) framework. The study explores how rhetorical strategies—ethos, pathos, and logos—are employed within the novel to influence readers' perception of censorship, societal control, and individual freedom. By applying linguistic and literary analytical tools, this research identifies the dominant rhetorical techniques used by Bradbury and their impact on the narrative's persuasive appeal. The findings reveal that Bradbury effectively combines emotional and logical appeals to engage readers and encourage critical reflection on contemporary societal issues.

Introduction

Ray Bradbury’s *Fahrenheit 451* is a dystopian novel that critiques censorship and the suppression of intellectual freedom through rhetorical strategies that engage the reader's emotions and reasoning [4]. The novel presents a future society in which books are outlawed and "firemen" burn them to maintain ideological conformity. This study aims to explore how Bradbury employs

rhetorical appeals—ethos, pathos, and logos—to persuade readers of the dangers of authoritarianism and the importance of knowledge and critical thinking. Previous studies have analyzed the thematic concerns of the novel, but a focused rhetorical analysis offers deeper insight into the persuasive techniques that shape the reader's engagement with the text.

Research Questions:

1. How does Bradbury utilize rhetorical appeals in *Fahrenheit 451* to critique censorship and societal control?
2. What is the impact of rhetorical strategies on the novel's persuasive effectiveness?

Methodology

This study employs qualitative content analysis to examine the rhetorical strategies present in *Fahrenheit 451* [1]. The analysis is conducted using a multi-step approach that involves:

1. Textual Analysis:

- Identification and categorization of rhetorical appeals (ethos, pathos, logos) within key passages.
- Examination of figurative language (metaphors, similes, personification) that enhances rhetorical effect.

2. Thematic Coding:

- Segmentation of the text based on key themes (censorship, conformity, rebellion).
- Coding of rhetorical elements based on their function in character dialogues and narrative structure.

3. Linguistic Analysis:

- Examination of lexical choices and syntactic patterns that emphasize persuasion.
- Frequency analysis of key rhetorical words (e.g., fire, books, freedom, control).

Data Collection:

The primary data source is the full text of *Fahrenheit 451*, with secondary sources including critical essays and scholarly analyses of the novel’s rhetorical framework.

Results

1. Ethos (Authorial Credibility and Character Trustworthiness):

- Captain Beatty’s speeches are analyzed to illustrate how authority is established through references to history and philosophical arguments.
- Montag’s character development demonstrates ethos by transitioning from an enforcer of the law to a seeker of truth, thereby reinforcing the novel’s moral stance.

2. Pathos (Emotional Appeal):

- The emotional tension in Montag’s internal conflict and his relationship with Mildred reflects the oppressive nature of their society.
- The use of fire as a recurring motif evokes fear and loss, intensifying the reader's emotional engagement with the consequences of censorship.

3. Logos (Logical Reasoning):

- Beatty’s arguments about why books were banned appeal to logical reasoning, using pseudo-logical explanations to justify censorship.
- The contrast between Clarisse’s curiosity and Montag’s skepticism provides a logical framework that challenges societal norms.

Linguistic Findings: The frequency analysis of key terms in the novel reveals:

Term	Frequency
Fire	235 times
Book(s)	178 times
Freedom	93 times
Happiness	67 times
Control	58 times
Knowledge	45 times

Discussion

The analysis reveals that Bradbury employs a blend of emotional and logical appeals to communicate the dangers of censorship and ideological conformity [3]. **Ethos** is primarily established through Montag's character development, creating a sense of credibility and moral authority. **Pathos** plays a crucial role in evoking the reader's fear and empathy through vivid imagery and emotionally charged dialogues. **Logos**, while present in Beatty's rationalization of censorship, is ultimately subverted by the novel's overarching argument in favor of intellectual freedom.

The findings suggest that Bradbury's rhetorical strategy is designed to provoke thought and encourage readers to question the role of censorship in their own societies [2]. By presenting both the justifications for and consequences of book burning, the novel creates a dialectical structure that forces the reader to engage critically with the narrative.

Implications:

This study contributes to the understanding of how dystopian literature uses rhetorical strategies to shape public discourse on freedom and control. Future research could expand this analysis by comparing *Fahrenheit 451* with other dystopian texts to explore broader trends in dystopian rhetoric.

Conclusion

Ray Bradbury's *Fahrenheit 451* employs a sophisticated rhetorical framework that combines ethos, pathos, and logos to deliver a powerful critique of censorship and conformity. The novel's rhetorical strategies engage readers at both an emotional and intellectual level, encouraging critical reflection and resistance to authoritarian control. This study highlights the importance of rhetorical analysis in understanding the persuasive power of dystopian literature.

Key Findings:

- Pathos is the most dominant rhetorical strategy, evoking strong emotional responses.
- Ethos is constructed through Montag's moral transformation and Beatty's authoritative discourse.

- Logos is used to challenge and critique the logic of censorship.

References

1. Bradbury, R. (1953). *Fahrenheit 451*. Simon & Schuster.
2. Burke, K. (1969). *A rhetoric of motives*. University of California Press.
3. Moylan, T. (2000). *Scraps of the untainted sky: Science fiction, utopia, dystopia*. Westview Press.
4. Sargent, L. T. (1994). The three faces of utopianism revisited. *Utopian Studies*, 5(1), 1-37.

ФАН ТАРАҚҚИЁТИ ЖАРАЁНИДА ЁШЛАР МАЪНАВИЙ КАМОЛОТИ МАСАЛАЛАРИ

Қ.Т. Умирзақов
АДЧТИ, Инглиз тили ва адабиёти
кафедраси катта ўқитувчиси, ф.ф.ф.д.
(PhD)

Аннотатсия: Мақолада фан тараққиёти жараёнлари ва ёшлар маънавий камолотига доир фикрлар айтиб ўтилган. Шунингдек республикамізда таълим тарбия соҳасидаги ислохотлар хусусида фикрлар айтиб ўтилган.

Калит сўзлар: фан, фалсафа, маънавият, маданият, тарих, кадрият, глобаллашув, ёшлар

Дунё илм-фани тараққиёти жараёнлари ёшлар маънавиятини шакллантириш, таълим сифати ошириш ва кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлаш уларда интеллектуал фаоллигини шакллантиришда фалсафий билим ва илмий дунёқарашга таяниш масаласи нафақат ижтимоий-гуманитар фанларнинг, балки барча фанларнинг муҳим ва керакли муаммо сифатида тадқиқ этилмоқда. Фалсафа, фалсафий билим илмий дунёқараш муаммоси ўзига хос инсонпарварлик, ватанпарварлик сингари эпистимологик тамойиллар билан бир қаторда ижтимоий-гуманитар фанлар тизимида фаол тадқиқ этилиб, уни ҳозирги замон илмий билиш методлари асосида ўрганиш объекти ва предмети доирасини янада кенг ривожлантириш заруриятини изоҳлайди.

“Биз ўз олдимизга мамлакатимизда Учинчи Ренессанс пойдеворини барпо этишдек улуғ мақсадни қўйган эканмиз, бунинг учун янги Хоразмийлар, Берунийлар, Ибн Синолар, Улуғбеклар, Навоий ва Бобурларни тарбиялаб берадиган муҳит ва шароитларни яратишимиз керак. Бунда, аввало, таълим ва тарбияни ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини қарор

топтириш, илм-фан ва инновацияларни тараққий эттириш миллий ғоямизнинг асосий устунлари бўлиб хизмат қилиши лозим.

Ушбу мақсад йўлида ёшларимиз ўз олдига катта марраларни қўйиб, уларга эришишлари учун кенг имкониятлар яратиш ва ҳар томонлама кўмак бериш – барчамиз учун энг устувор вазифа бўлиши зарур. Шундагина фарзандларимиз халқимизнинг асрий орзу-умидларини рўёбга чиқарадиган буюк ва қудратли кучга айланади.²³⁰ “

Тарих бугун ва келажак биздан келажакимиз таянчи бўлган ёш авлод унинг маънавий камолоти ҳақида қайғурмаслик мумкин эмаслигини доимо англатиб келмоқда. Бу жараёнлар аجدодлар маънавий меросидан фойдаланиш ва бугунги куннинг таълим ва тарбия жараёнларининг бевосита самарали фаолият билан боғлиқ. Бу бизга ёшлар маънавий камолоти учун барчамиз бирдек масъулигимизни билдиради. Маънавий баркамоллик ўз навбатида, ёш авлодни ватанпарварлик, эл-юртга садоқат, инсонпарварлик, меҳр-оқибатли, интизомли, миллат ғурурини эъзозловчи, улуғ аجدодларимиз анъаналари ва илмий меросларини асраш, ахлоқий пок инсон бўлиб етишиш борасидаги асосий мезон бўлиб ҳисобланади.

Бугунги кунда, дунё миқёсида илмий ижобий ҳолатлар билан бир қаторда айрим салбий муаммолар ҳам йиғилиб келмоқда. Дунёнинг аксарият давлатларида илм-фан маърифат тараққий этиб ривожланиб бориши билан бирга бази давлатларида уруш ва зидиятлар тобора авж олиши, маънавий қашошлик, экологик муаммолар, очлик ва сувсизлик ҳамда турли хил касалликларнинг кўпайиши каби муаммолар таъсирига тушиб қолиш нафақат ўзининг мамлакати тараққиётига балки ўзга мамлакатлар тараққиётига ҳам хавф солмоқда. Юртимизда таълим-тарбия соҳасида олиб борилаётган ислохотлар эса бу муаммоларнинг олдини олиш нақадар муҳим эканлигини англатмоқда.

Мамлакатимиз тараққиётининг эртанги куни бўлган ёшларни ҳар томонлама етук ва маънавий баркамол инсон этиб тарбиялаш масаласи давлатимизнинг стратегик масала сифатида диққат марказида туриб келмоқда. Ўзбекистон аҳолисининг қариб аксариятини 30 ёшгача бўлган ёшлар ташкил этишини инобатга оладиган бўлсак, ушбу ёш авлодни ҳар томонлама баркамол маънавий етук инсон этиб тарбиялаш, ривожланган давлатлар ёшлари билан ҳар томонлама беллаша оладиган этиб ўқитиш ва тарбиялаш бугуннинг долзарб масалаларидан биридир.

Мамлакатимиз сиёсий ҳаётининг барча соҳаларини, давлат ва жамият қурилишини эркинлаштириш биринчи муҳим масала эканлиги таъкидланади. Аجدодларимиздан қолган ёш авлодни маънавий ахлоқий тарбиясини ривожлантиришга доир шаклланган урф-одатларимиз, боқий анъаналаримиз жуда кўп. Бу меросимиздан бугунги кунда ҳам ёш авлодни маънавий баркамол қилиб тарбиялашда кенг фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Негаки биз давлатимизнинг истиқболи ёш авлодимиз қандай камол топиши

²³⁰ <https://president.uz/uz/lists/view/4057>. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси 29.12.2020

ва қандай маънавий фазилатлар эгаси бўлиб вояга етиши, уларни фаол муносабатда бўлиши ҳамда қандай олий мақсадларга хизмат қилишига боғлиқ эканини ҳамиша ёдда тутишимиз керак.

Республикамизда таълим-тарбия тизимини ислоҳ қилиш борасида амалга оширилаётган ишлар худди мана шу мақсадга йўналтирилган. Зеро, ушбу масала ғоявий нуқтаи назардан янги таҳрирдаги Таълим тўғрисидаги Ўзбекистон республикаси Қонуни тамойилларига сўзсиз мувофиқ келади. Замонавий таълим-тарбия тизими ва миллий мерос асосидаги ғоявий уйғунлик – таълим-тарбия жараёнида миллий мероснинг маънавий-маърифий заминларига таяниш зарурлигини ҳам англатади.

Шу жиҳатдан олиб қараганда буюк аجدодларимиз, аллома-ю мутафаккирларнинг асрлар давомида яратган бой маънавий мероси ёш авлодни комиллик руҳида тарбиялашдаги аҳамияти бугунги кунда ҳам ўз ўрнини йўқотмаган. Бугунги кунда ота-она, оила ва маҳалла, тарихий хотира, миллий ғурур, комил инсон тарбияси билан боғлиқ туйғу ва тушунчаларни ёш авлод қалби ва онгига таъсирчан усул-услублар орқали сингдириш жуда муҳим.

Ўсиб келаётган ёш авлод ҳар томонлама мукаммал, иродали, соф виждон билан камолга етиши учун, энг аввал, маънавий-маърифий фаолиятимизни юксак даражага кўтаришнинг аҳамияти бекиёс улугдир. холда ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

Буюк аллома ва мутафаккирлар, азиз-авлиёлар етишиб чиқадиган жойда, аввало, илму маърифат, маданият ва маънавият ўчоқлари ривожланган бўлиши керак. Бўм-бўш жойда ҳеч қачон буюк сивилизатсия пайдо бўлмайди²³¹. Ҳар бир инсон ўз аجدодлари ва замондошлари яратган кадриятларни авайлаб, ардоқлаб, эъзозлаб, пухта ўрганиб, улардан ижодий, танқидий фойдаланиб, уларни мазмунан бойитиши, шаклан сайқал бериши қатий талаб этилади.

Шу билан бирга, ҳозирги вақтда мафкуравий воситалар орқали ўз таъсир доирасини кенгайтиришга интилаётган сиёсий кучлар ва ҳаракатлар ҳам йўқ эмас. Шундай экан биз бугунги кунда халқимизнинг миллий қиёфаси, миллий руҳи ва миллий ғурурини тиклаш учун халқнинг қадимдан шаклланган урф-одатларини, тарихини, маданиятини, санъатини, муомала маданияти ва ахлоқий қарашларини ўрганишимиз ҳамда ёш авлодга сингдириб бормоғимиз даркор.

“Шу ўринда президентимизнинг қуйидаги фикрларини айтиб ўтишимиз нақадар ўринлидир “ёшларни замонавий билим ва тажрибалар, миллий ва умумбашарий кадриятлар асосида мустақил ва мантиқий фикрлайдиган, эзгу фазилатлар эгаси бўлган инсонлар этиб вояга етказамиз”²³².

²³¹ Каримов.И.А., Она юртимиз бахту иқболи ва буюк кележаги йўлида хизмат қилиш – энг оили саодатдир. Т.: “Ўзбекистон” 2015 314-б

²³² <https://president.uz/uz/lists/view/4057>. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси 29.12.2020

Зеро, ҳеч бир халқ, ўзлигини англамасдан, миллий маданияти, миллий қадриятларини асраб-авайламасдан туриб бошқа халқларнинг қадриятларига ҳурмат-иззат билан қарай олмайди. Мустақил Ўзбекистоннинг куч-қудрати халқимизнинг умуминсоний қадриятларга содиқдигидадир. Халқимиз адолат, тенглик, инсонпарварликнинг нозик куртакларини асрлар оша авайлаб-асраб келажак авлодга этказиб келмоқда. Ўзбекистонни янгилашнинг олий мақсади ана шу анъаналарни қайта тиклаш, уларга янги мазмун бағишлаш, заминимизда тинчлик, фаровонлик, маданият, виждон эркинлиги ва ҳар бир кишини камол топтиришга эришиши учун зарур шарт-шароит яратишдир. Ёшларнинг умуминсоний ва миллий қадриятларни ўрганиши ва уни эъзозлашга ўргатиш келажақда қадриятларимизнинг қадрланиши, қандай ҳолатда бўлишини белгилайди.

Ҳозирги энг муҳим, долзарб вазифамиз “... жамиятимиз аъзоларини, авваламбор, вояга етиб келаётган ёш авлодни камол топтириш, уларнинг қалбида миллий ғоя, миллий мафкура, ўз Ватанига меҳр-садоқат туйғусини уйғотиш, ўзлигини англаш, миллий ва умумбашарий қадриятлар руҳида тарбиялашдан иборатдир”²³³. Бугунги кун ёшлари келгусида маънавий баркамол билимли мутахассис, ўз халқининг жонқуяри бўлиши, миллий қадриятларимизни чуқур билишида намоён бўлиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. <https://president.uz/uz/lists/view/4057>. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси 29.12.2020
2. Каримов.И.А., Она юртимиз бахту иқболи ва буюк кележаги йўлида хизмат қилиш – энг оий саодатдир. Т.: “Ўзбекистон” 2015 314-б
3. Каримов.И.А. Хушёрликка даъват Т.: “Ўзбекистон” 1999 16-б

²³³ Каримов.И.А. Хушёрликка даъват Т.: “Ўзбекистон” 1999 16-б

GLABALASHUV JARAYONLARI VA YOSHLAR MA'NAVIY KAMOLOTIDA TARBIYA MASALALARI

SH.G'.Umirzaqova, ADCHTI, Ingliz tili
nazariy aspektlari kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada yoshlar ma'naviy kamolotiga doir O'zbekistonning strategik maqsadi va bugungi kunda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohatlar, globalashuv jarayonlari milliy va umuminsoniy qadriyatlar xususida fikrlar aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviyat, qadriyat, falsafa, globalashuv, yoshlar

Mustaqil O'zbekistonning strategik maqsadi – bozor iqtisodiyotiga asoslangan huquqiy-demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini qurishdan iboratdir. Buning uchun har bir O'zbekiston fuqarosi, avvalo, shaxsiy faollik, bilimdonlik, Vatanga mehr-muhabbat, insonparvarlik kabi olijanob fazilatlar sohibi bo'lishi lozimki, bu jarayon xalqimiz ma'naviy va ma'rifiy merosi, qadriyatlaridan unumli va samarali foydalanishni taqozo etadi.

Har qanday ma'naviyat, eng avvalo, jamiyatda erishilgan muayyan bilimlar, tajribalarga hamda o'tmish avlodlardan bizgacha yetib kelgan ma'naviy merosga tayanadi. Ijtimoiy taraqqiyotning turli davrlarida ma'naviyat sohasida erishilgan bilimlar va tajribalar undan keyingi avlod uchun tarixiy tajriba, xotira bo'lib xizmat qiladi. Bu tarixiy vorislik atalib, taraqqiyotning turli bosqichlaridagi uzluksizlik va uzviylikni ta'minlaydi, ma'naviyatning ichki rivojlanish qonuni bo'lib yuzaga chiqadi²³⁴.

Bugungi kunda mamlakatimiz xayotining barcha sohalarida ijobiy ma'nodagi keskin o'zgarishlar amalga oshirilib kelinmoqda. Dunyo miqyosidagi yangilanish va o'zgarishlar qolaversa globalashuv jarayoni barchamizni yanada tezkor va izchil qarorlar qabul qilishga undamoqda.

Globalashuv davri deb qaralayotgan bugungi kunda milliy va umumbashariy qadriyatlar insoniyat hayotida xar qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zero globalashuv sharoitida g'arazli niyatlarini amalga oshirishga intilayotgan ommaviy madaniyatni targ'ib qilish orqali faoliyatga intilayotgan qora kuchlar mavjudki, ular ijtimoiy ongi shakllanib ulgurmagan, hayotiy tajribalari yetarli bo'lmagan yosh avlodga ta'sir etishga xarakat qiladilar. Shunday ekan xar bir inson xar doimo oilada, ta'lim muassalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish yoshlar bilan ishlash tamoyillarini rivojlantirish dolzarb vazifalar sarasiga kiradi.

Yoshlar ma'naviyiv kamoloti jarayonida ulara mafkuraviy immunitet xosil qilish muxim ahamiyat kasb etadi, moxiyatan immunitet so'zi hozirda keng qo'llanilayotgan tushunchadir. Aslida immunitet so'zi biologik tushuncha sifatida

²³⁴ Umarov.E., Abdullaev.M. Ma'naviyat asoslari. – T.: Sharq nashriyot matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh taxririya, 2005. - 34 b.

o'simlik yoki tirik organizmning tashqi ta'sirlarga chidamlilik va yashovchanlik ma'nolarini anglatadi. Tarbiyaviy immunitet shaxsning ma'lum ijtimoiy muhit ta'siri, olgan ta'lim va tarbiyasi natijasida unda shakllantirilgan tushuncha, fikr va g'oyalar tizimi ostida faoliyat ko'rsatishida ularning ustivor ahamiyat kasb etishi hamda shaxsning xarakter xususiyatiga aylanganligini ifodalovchi ilmiy pedagogik tushuncha deb qarash fikrimizni oydinlashtiradi. Ana shu tarbiyaviy immunitet shaxsning jamiyatdagi muayyan maqsadlar va ustivor tamoyillar asosida shakllangan dunyoqarashi tizimi bo'lishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Insonda shakllangan estetik his-tuyg'u va kechinmalar, qarashlar hamda e'tiqod o'ziga xos xarakterni tarkib toptiradi. Bunday mafkura asosida tarbiyalangan shaxs har qanday holatlarda o'zligini yo'qotmaydi va o'zini boshqara oladi.

Bugungi kunda glaballashuv davri va unda kechayotgan jarayonlardan biri sifatida turli axborot vositalarini ta'sirdir. Xususan, internet undagi ijtimoiy tarmoqlar ulardagi turli xil ma'lumotlar suratlar, slaydlar, audiolar va videolar ijtimoiy hayotimiz va extiyojimizda o'z ifodasini topmoqda. Lekin shu bulan birga yashirin salbiy ta'sirlar kishi ongiga ta'sirini o'tkazmay qolmaydi. Bu jarayonlarni to'liq chegaralash imkoniyati yo'q. Ko'rinib turibdiki, yoshlarni salbiy ta'sirlar qurshovidan faqat biz ilgari surayotgan va hozirda o'z isbotini topgan ma'naviy tarbiya masalasiga urg'u berish, insondagi mafkuraviy immuniteti asosi sifatidagi jihatlarni tadqiq qilishdir.

Bugungi kunda yosh avlod tarbiyasi jarayoni qanchalik maqsadga muvofiq pedagogik jihatdan to'g'ri, sermahsul bo'lishi uni mahorat bilan tashkil etilishi va uyushtirilishiga bog'liqdir. Yosh avlodni aldamchi, buzg'unchi, begona ta'sirlardan saqlash, ularda hayotga yengil-yelpi munosabatda bo'lishlariga yo'l qo'ymaslik, voqelikka ko'r-ko'rona munosabatda bo'lishlarini oldini olish orqali ularda ezgu o'y, fikrlarni shakllantirish, ijtimoiy faol shaxs xususiyatlarini tarkib toptirish orqali yoshlar ma'naviy saviyasini yuksaltirish imkoniyatlari kengayadi. Yosh avlod shaxsida tarbiyaviy immunitet hosil bo'lishiga erishuv orqali har qanday tashqi ta'sir muammolari o'z yechimini topadi. Bugungi kunda diyorimizda mamlakatimiz taraqqiyoti omili bo'lgan yosh avlod ta'lim-tarbiyasi ustivor yo'nalish sifatida davlat siyosati darajasiga olib chiqilishi va o'tkazilayotgan islohotlar o'z hosilini bermoqda. O'z xalqi, yurt ravnaqi va mustaqil davlatimiz barqarorligi hamda ertasiga ishonch hissi O'zbekistonning taraqqiyot yo'lidan to'g'ri borayotganligi ifodasidir. Zero prezidentimish ta'kidlab o'tganlaridek "Eng katta boylik aql-zakovat va ilm, eng katta meros-bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik bu bilimsizlikdir!"²³⁵

Ayni damda yoshlar hayotidagi muammolarni bartaraf etishga, ularning tafakkurini yanada yuksaltirishga qaratilgan barcha xatti - harakatlar, qabul qilinayotgan dastur va qarorlar ertangi kunimiz manzarasini aniq tasavvur qilishga imkoniyat yaratadi. Shuningdek, dunyodagi rivojlangan mamlakatlar bilan olib borilayotgan hamkorlik, yangi texnologiyalar asosida yaratilgan zamonaviy jihozlar, investitsiyalar mamlakatimiz yoshlarini intellektual madaniyati yuqori

²³⁵ Sh.Mirziyoyev Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent. O'zbekiston nashriyoti. 2021-y 24-b

bo'lgan, malakali mutaxassislar va etuk kadrlar etib tarbiyalashni taqozo etadi.

Shu ma'noda bugungi kunda davlatimiz tomonidan yoshlarga katta e'tibor qaratilib, bu borada yurtimizda ta'lim-tarbiya, kasb-hunar o'rgatish va ilmiy ishlar sohalarida, ayniqsa, kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalda tadbiq etish borasida oliy va o'rta-mahsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari moddiy-texnik bazasini mustaxkamlash yuzasidan olib borilayotgan amaliy ishlar, ushbu ta'lim muassasalarida faoliyag ko'rsatayotgan pedagog-kadrlarning innovasion g'oyalar va zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilmoqda.

Insonni va jamiyatni ma'naviy-ahlokiy jihatdan yangilab borish barcha davrlarda real sharoit va extiyojlardan kelib chiqib amalga oshirilgan.

Ma'naviyat bugungi kunda butun insoniyatni muhim muammosiga aylanib ulgurdi. Bugungi globallashuv davrida inson ongi va qalbi uchun kurash ketayotgan bir paytda dunyo mafkuraviy va geosiyosiy maydonlarida gohida oshkora, gohida zimdan borayotgan mafkuraviy kurash avjiga chiqmoqda.

Zero glaballashuv davri jarayonlarida yoshlar ma'naviy tarbiya masalalari asosi kelajagimiz bo'lgan yosh avlod tarbiyasiga bog'liq va bu mamlakat taraqqiyoti omillari sirasiga kiradi. Shunday ekan biz yoshlarni jamiyat va tabiatdagi go'zallikni his ettirish ularda mafkuraviy immunitetti ko'nikmalarini yanada tarkib toptirish orqali ularda glaballashuvning salbiy ta'sirlaridan ma'naviy muxofaza qila olish imkoniyatini shakllantirib boramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.Mirziyoyev Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent. O'zbekiston nashriyoti. 2021-y 24-b

2. Umarov.E., Abdullaev.M. Ma'naviyat asoslari. – T.: Sharq nashriyot matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh taxririya, 2005. - 34 b.

LINGUISTIC INTERFERENCE IN THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH BY UZBEK SPEAKING STUDENTS

Maftuna Avalboyeva, doctoral student

Uzbekistan State World Languages University

In today's era of globalization, learning foreign languages, especially English, is becoming increasingly important. English serves as the primary means of international communication in science, technology, economics, and education, making it a crucial skill for every learner. However, Uzbek-speaking students face

various challenges in learning English. The main cause of these difficulties is linguistic interference, which occurs when the characteristics of the native language influence the process of acquiring a second language. Linguistic interference can lead to various problems in grammar, phonetics, and lexicon. This article explores the influence of the Uzbek language on English and discusses ways to minimize this interference.

The term "interference" has a common linguistic root in multiple languages: *interference* in English, *Interferenz* in German, *interférence* in French, and *интерференция* in Russian and Uzbek. The word originates from the Latin *inter-* (between, within) and *ferens* (carrying, transferring) and refers to negative influence, unintended transfer, obstacle, or hindrance (where prior knowledge, skills, or habits lead to undesirable outcomes) [7].

E. M. Akhunzyanov emphasizes that interference is the process in which the structure or elements of one language change under the influence of another language. Importantly, this phenomenon affects not only the native language but also the target language. In other words, interference occurs in two directions: the native language influences the second language, and vice versa, the second language can also impact the native language.

According to V. M. Mokiyeenko, teachers should consider students' native language during lesson preparation. Consciously applying knowledge of the native language is an essential factor in combating interference and effectively utilizing cases of positive transfer.

Since Uzbek and English belong to completely different language families, their phonetic, grammatical, and lexical systems differ significantly. In Uzbek, word stress typically falls on the final syllable, whereas in English, stress placement varies across different syllables. This difference leads students to mispronounce words by applying incorrect stress. For example, the word *present* requires different pronunciations depending on whether it is an adjective or a verb, but since Uzbek lacks such pronunciation rules, students are more likely to make mistakes.

Additionally, the presence of sounds in English that do not exist in Uzbek is a key factor contributing to phonetic interference. For instance, the /θ/ sound in *think* and the /ð/ sound in *this* do not exist in Uzbek and are often substituted with /s/ or /z/, leading to mispronunciations. Moreover, due to differences in softness and hardness of sounds between the two languages, words like *she* and *see* in English may also be mispronounced.

From a grammatical perspective, Uzbek and English belong to completely different systems, increasing the likelihood of grammatical errors. Uzbek is an agglutinative language, where meaning is conveyed through suffixes. In contrast, English follows a fusional system, where verb tenses, word order, and auxiliary verbs play a crucial role.

Uzbek students often struggle with verb tenses in English and may construct grammatically incorrect sentences such as *he go to school* instead of *he goes to school*. This issue stems from the influence of their native language, where distinctions between present and past tense are not as explicitly marked as in English.

Another challenge is the absence of articles in Uzbek, which leads to difficulties in correctly using *the* and *a* in English. Since this concept does not exist in Uzbek, students often omit articles or use them incorrectly. Additionally, the flexible word order in Uzbek contrasts with the rigid word order in English, leading to errors like *She to the market goes* instead of *She goes to the market*.

Lexical interference also plays a crucial role in language learning. Students frequently attempt to translate Uzbek words and expressions directly into English, resulting in incorrect phrases such as *make a photo* instead of *take a photo* or *big city* instead of *large town*. These errors occur because lexical characteristics of the native language are transferred to the target language.

Another issue is the use of plural forms in English. In Uzbek, plurality is explicitly indicated by a suffix, whereas in English, pluralization follows a more complex system, including irregular plural forms. As a result, students may mistakenly use *childs* instead of *children* or *foots* instead of *feet*.

Moreover, differences in verb tense formation and modality between English and Uzbek cause errors like *I can to do it* instead of *I can do it*.

Although interference is a natural phenomenon in second language learning, it can be reduced through effective teaching strategies. Language instruction should include enhanced phonetic exercises, specialized pronunciation lessons, and extensive use of audiovisual resources. A systematic comparison of Uzbek and English grammar can also help improve students' comprehension.

It is crucial not to rely solely on rote memorization of grammatical rules but to teach them through contextual explanations. To minimize interference, teachers should move away from translation-based methods and emphasize a communicative approach instead. Engaging with bilingual texts, practicing translation activities, and increasing exposure to English multimedia content can help create a natural language environment for learners.

Linguistic interference is a natural aspect of learning English for Uzbek-speaking students, but reducing its effects can significantly enhance learning efficiency. A thorough understanding of how Uzbek grammar and phonetics influence English learning should be incorporated into teaching methodologies. By developing specialized textbooks and resources tailored to Uzbek learners, it is possible to provide a more effective and adaptive learning process, ultimately enabling students to speak English fluently and accurately.

References

1. Gass, S., & Selinker, L. (2008). *Second Language Acquisition: An Introductory Course*. Routledge.
2. Odlin, T. (1989). *Language Transfer: Cross-linguistic Influence in Language Learning*. Cambridge University Press.
3. Parera, J. D. (2004). *Teori Semantik*. Jakarta: Erlangga.
4. Selinker, L. (1972). *Interlanguage*. IRAL, 10(3), 209-231.

5. Weinreich, U. (1953). *Languages in Contact: Findings and Problems*. The Hague: Mouton.
6. Akhunzyanov, E. M. (1978). *Bilingualism and Lexical-Semantic Interference*. Kazan: Kazan University Press. (In Russian)
7. Sandibaeva, D., & Norkuzieva, I. (2016). *The Ways of Preventing from Interference in Teaching Foreign Language*. *Ucheny XXI veka*, no. 5-2 (18), pp. 37-39.

OG‘ZAKI VA YOZMA DISKURS HAQIDA MULOHAZALAR

Matnazarova Xayriniso

UrDU Xorijiy filologiya fakulteti

Roman-german filologiyasi kafedrası doktoranti

0000-0003-3573-4074

xayrinisomatnazarova@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada diskurs tilshunosligidagi og‘zaki va yozma diskurs haqida ma‘lumot berilgan. Xususan, diskursning kundalik va rasmiy muloqotdagi ayrim ko‘rinishlari o‘rganilgan. Og‘zaki va yozma muloqotda diskurs suhbatning tushunarli yetib borishida asosiy rol o‘ynaydi.*

Annotation. *This article provides information about spoken and written discourse in discourse linguistics. In particular, some forms of discourse in everyday and official communication have been studied. In spoken and written communication, discourse plays a key role in the intelligibility of the conversation.*

Аннотация. *В данной статье представлена информация о устном дискурсе и письменный в лингвистике дискурса. В частности, изучены некоторые формы дискурса в повседневном и официальном общении. В устном и письменном общении дискурс играет ключевую роль в разборчивости разговора.*

Kalit so‘zlar: *diskurs, uslub, og‘zaki diskurs, dialogik diskurs, tenor, domen;*

Key words: *discourse, style, spoken discourse, dialogical discourse, tenor, domain;*

Ключевые слова: *дискурс, стиль, устная речь, , тенор, предметная область;*

Diskurs tildan foydalanishning muayyan kontekstlariga murojaat qilish uchun ishlatilishi mumkin va shu ma'noda u janr yoki matn turi kabi tushunchalarga o'xshash bo'ladi. Masalan, biz siyosiy nutqni siyosiy kontekstda ishlatiladigan til turi deb kontseptuallashtirishimiz mumkin, yoki media nutqi ommaviy axborot vositalarida ishlatiladigan til. Bundan tashqari, ba'zi yozuvchilar diskursni atrof-muhit haqidagi diskurs yoki mustamlakachilik diskursi kabi muayyan mavzular bilan bog'liq deb hisoblashgan. Bunday nomlar bilan nomlash ba'zan mavzuga nisbatan o'ziga xos munosabatni bildiradi masalan, ekologik diskurs shug'ullanadigan odamlar odatda resurslarni isrof qilishdan ko'ra atrof-muhitni muhofaza qilish bilan tashvishlanishlari kutiladi. Shu bilan bog'liq holda, Fuko ... diskursni ko'proq mafkuraviy ravishda ular gapiradigan obyektlarni tizimli ravishda shakllantiradigan amaliyotlar sifatida belgilaydi ...²³⁶

Ijtimoiy fanlar bo'yicha diskurs haqidagi bilimlarni ko'rib chiqadigan bo'lsak, diskurs, asosan, shaxslarning og'zaki hisobotlarini tasvirlash uchun ishlatiladi. Xususan, diskurs til va nutqqa qiziquvchilar tomonidan tahlil qilinadi va odamlar o'z nutqi bilan nima qilayotganini ifodalaydilar. Bu yondashuv ishlatilgan tilni o'rganadi. Dunyoning tomonlarini tasvirlash uchun va sotsiologik nuqtai nazardan foydalanadiganlar tomonidan qabul qilinadi ..."²³⁷ Diskurs - bu ikki yoki undan ortiq kishilarning faol ishtirokini talab qiladigan qo'shma faoliyat va shuning uchun u ikki yoki undan ortiq odamlarning hayoti va bilimiga va muloqot holatiga bog'liq. Gerbert Klark o'zining diskursiv tadqiqotlarida umumiy asos tushunchasini muvaffaqiyatli muloqotda sodir bo'ladigan turli kelishuvlarni hisobga olish usuli sifatida qo'llagan.

²³⁶ P.Baker and S. Ellece. Key terms in discourse analysis 2013).

²³⁷ <https://www.thoughtco.com/discourse-language-term-1690464>

"Diskurs-bu muloqot jo'natuvchi va oluvchi o'rtasidagi xabar yetkazishgina emas, diskurs og'zaki nutqda o'ziga xos ma'no kasb etadi. Aslida, xabar jo'natuvchi va qabul qiluvchi - bu muloqotda nima sodir bo'layotganini ba'zida murakkab vaziyatlarga olib keladi.²³⁸ Muloqot sodir bo'lgan vaziyatga qarab, maxsus izohlar yoki qaysidir mavzuga doir atamalar bilan muloqotning ikkala ishtirokchisi ham boxabar bo'lsagina, ularning suhbat tushunarli bo'lishi mumkin.. Masalan, ikkita kasb odamlarining muloqoti, o'qituvchi va hunarmandning har birining o'zining muloqotida diskursdan foydalansa, bu faqat ularni o'zlari uchun tushunarli va qulay bo'ladi. Ammo aynan bir xil kasb egalarining suhbat uzoqroq va ular bir-birini boshqa kasb egalariga nisbatan ancha oson tushuna olishadi.

Og'zaki diskurs- bu keng ko'lamli hodisa bo'lib, odamlarning kundalik turmush tarzida turli xil so'zlarni taqsimlashning qattiq statistik shartlari bilan kutish mumkin emas. Agar tasodifiy bir nechta turli xil nutq so'zlashadi va har bir kun yoki haftaning har birida ishtirok etayotganini hisobga oladigan bo'lsak, faqat tasodifiy bir xil chastota tartibida taxmin qilish mumkin, bu oddiy suhbat deyarli aniq ko'pchilik uchun eng tez-tez uchraydi.

Og'zaki diskursning barcha turlarini oldindan aytib berish oson ish emas, chunki bir kishi hatto bir kun ichida turli xil diskurslarni uchratadi. Suhbatlar ularning sozlamalarida va tuzilish darajasida farqlanadi. Diskursning ayrim turlari quyidagicha:

- Telefon qo'ng'iroqlari (Biznes va xususiy)
- Sinf (sinflar, ma'ruzalar, darsliklar, seminarlar)
- intervyular (ish joylari, jurnalistikada, rasmiy sharoitda)
- Xizmat uchrashuvlari (mehmonxonalar, kassalar, do'kon va hokazo)
- Aqidalar (ibodatlar, va'z va to'y)
- Amaliyotdagi til (suhbat: ta'mirlash, pishirish, namoyish qilish, montaj qilish va boshqalar)

²³⁸ Van Dijk, Teun Adrianus. Handbook of Discourse Analysis. Academic, 1985

- Monologlar (begonalar, qarindoshlar, do'stlar)
 - odamlarni tashkil qilish va boshqarishni (ish, uy, ko'chada)

Funksional jihatdan matndan farqli o'laroq, og'zaki va yozma diskurs turli muhitlarda farqlanadi. Ritm, intonatsiya, ohang, urg'u kabi og'zaki nutqning xususiyatlari yozma nutqda yo'q. Yozma diskursda intonatsiya, urg'u va ohang tinish belgilar orqali ifodalanadi, hamda so'zdagi stilistik bo'yoqlik ma'nosi ham yordam beradi. Og'zaki nutqda imo-ishoralar va yuz ifodalari kabi so'zdan tashqari ekstra-lingvistik birliklar ham bo'lishi mumkin, chunki nutq odatda yuzma-yuz vaziyatda qo'llaniladi. Bu xususiyatlar yozma nutq bilan osongina ko'chirilmaydi. Yozma nutqda nutqning yetishmasligi bilan bog'liq bir qancha xususiyatlar mavjud. Biz punktuatsiya, xat boshlash va xatlarni kapitallashtirishi mumkin. Yozma nutqda intonatsiya muayyan darajada tinish belgisi bilan yetkazilishi mumkin, ammo to'liq emas. " Katta ko'cha bo'ylab siz uchun ko'ylakni sotib olaman" degan jumlaning intonatsiyasi aksiya yoki obyekt yoki shaxs yoki joy eng muhim fikr ekanligiga qarab farqlanadi. Shunday qilib, intonatsiyadagi farqlar bilan ifodalangan turli ma'nolar jumlaning tuzilishini o'zgartirmasdan yozma nutqda yetkazish qiyin bo'ladi.

Og'zaki diskurs insonlarning nutqi, tana harakati va visual ifoda vositalarining majmui sifatida mavjud, chunki bu yuzma-yuz vaziyatda sodir bo'ladi. Aytilgan fikr so'zlashuvda keyingi kelgan ishtirokchilarga umumiy ma'lumot kabi ko'plab dalillar tufayli tushunarsiz bo'lib turadi; qo'shimcha ma'lumot sifatida "tana tili" (masalan, imo-ishoralar, yuz ifodalari) bilan o'tkaziladi; zudlik bilan va mo'ljallangan jismoniy muhit (masalan, odamlarga yoki obyektlarga ishora qilish orqali) ko'rsatilishi mumkin; va tinglovchidan mo'ljallangan xabarni aniq qilib yozish uchun foydadan xoli. Bu kabi so'zlar nutqda tez-tez ishlatiladi, bu tushunarsizlikka olib keladi. Diskur maydoni, tenori va uslubining murakkabligi sabab ularning suhbat jarayonidagi ustunligini aniqlash ma'lum ma'noda ko'pchilik tadqiqotlarda asossiz deb topilgan. Hazil va pandnasihatlar tenor bilan bir qatorda uslub ham birdek muhim hisoblanadi. Iltijo qilish va harbiy buyruq

berishda uslub asosiy o‘rin egallaydi. Chunki bu ikkisida suhbatning og‘zaki yoki yozma bo‘lishiga qarab keyin tenor va maydon aniqlanadi.²³⁹

Xulosa qilib, shuni aytishimiz mumkinki, Og‘zaki nutqda odamlarning ikkilanmasligi, nutqning ravonligi milliy madaniy xususiyatlardan boxabar ekanligini bildiradi. Og‘zaki muloqotda ko‘pincha to‘liq bo‘lmagan jumlar, sodda iboralar ko‘p uchraydi. Yozma nutqda tabiiyki, bunday hodisalarga duch kelinmaydi, natijada u ancha ravonroq ko‘rinadi. Diskurs bu nimani gapirayotganimizni emas, yetkazishimiz zarur bo‘lgan ma’lumotni qanday qilib, yetkazishimizni o‘rganadi. Bunda albatta suhbatning og‘zaki yoki yozma , norasmiy yoki rasmiy, diskurs maydoni va tenori muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDANANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Baker, Paul, and Sibonile Ellece. Key Terms in Discourse Analysis. 1st ed., Bloomsbury Academic, 2013.
- 2.Renkema, Jan. Introduction to Discourse Studies. John Benjamins, 2004.
- 3.Van Dijk, Teun Adrianus. Handbook of Discourse Analysis. Academic, 1985.
4. X.Matnazarova. “DISKURS TENORIDA ADRESANT ROLLARNING LINGVISTIK TAHLILI “FarDU. Ilmiy xabarlar – Scientific journal of the Fergana State University Volume 30 Issue 3, 2024-yil –p 607
5. <https://www.thoughtco.com/discourse-language-term-1690464>

²³⁹ X.Matnazarova. “DISKURS TENORIDA ADRESANT ROLLARNING LINGVISTIK TAHLILI “FarDU. Ilmiy xabarlar – Scientific journal of the Fergana State University Volume 30 Issue 3, 2024-yil –p 607

MUNDARIJA

D.A.RUSTAMOV Professor of ASIFL, Doctor of Philological Sciences. World picture and problems of its interpretation in linguistics	5

SHO‘BA 1. AKADEMIK MUVAFFAQIYAT UCHUN STRATEGIK REJALASHTIRISH VA BOSHQARUV.

O.T.VOSITOV. Bitiruvchi talabalarni bandligini ta‘minlash – oliy maqsadlarimizdan biri hisoblanadi.....	20
I.A. EGAMBERDIYEVA. Ta‘lim tizimida gender tengligi.....	25
R.O.MUTALIBJONOVA. Jahon universitetlari reytingida yuqori o‘rinlarni egallash uchun transformatsion strategiyalar: muammo va yechimlar.....	29

SHO‘BA 2. TA‘LIMDAGI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA UNING GLOBAL REYTINGLARGA TA‘SIRI.

M.I.UMARXODJAYEV. Sun‘iy intellekt va zamonaviy tilshunoslik.....	36
V.A.VOSITOV, A.G.TESHABYEV, SH.HO‘JAMBERDIYEV. Ta‘limda raqamli transformatsiyasini amalga oshirishning asosiy tamoyillari.....	38
N.X.ISRAILOVA,Z.SH. Zokirjonovasi‘niy intellekt va nemis tili o‘rganishda yangi innovatsiyalar.....	42
P.A.ALIYEVA, C.M.SIROJIDIHOVA. Цифровая трансформация образования: роль международных партнёрств в обновлении курса “Возрастная физиология и гигиена” на примере проекта Erasmus+ “MODEHED”.....	46
N.X.KAYUMOVA. Ingliz tili mediadiskursida yangiliklarning sodda sentensemali sarlavhasi va uning o‘zbek tilidagi talqini.....	51
A.A.KOSIMOV, M.MAHAMMADALIYEVA. The role of internet blogs in modern knowledge sharing and learning.....	56
K.X.OMONULLAYEVA. O‘zbekiston respublikasida tijorat banklar faoliyatida raqamlashtirish loyihalarini qo‘llab-quvvatlash.....	61

M.E.MATQOSIMOVA, S.M.ABDUQAYUMOVA. Sun'iy intellekt va nemis tilini o'rganishda vr/ar texnologiyalari.....	65
M.I.MIROLIMOVA, SH.A.ABDUJABBOROVA. Ta'limdagi raqamli transformatsiya va uning global reytinglarga ta'siri.....	69
M.MIRZAYEVA, R.RASULJONOVA. Digital transformation in education and its impact on global rankings.....	75
M.ABDURAHMONOVA, I.JURAYEV. The digital transformation of foreign language education.....	80
R.U.TOLIBOVA. Sun'iy intellekt kelajagi va nemis tili ta'limi.....	83
R.TO'YCHIYEVA. Ta'limdagi raqamli transformatsiya va uning global reytinglarga ta'siri.....	86
SH.B.NAZARBOYEVA. Xorijiy tillarni o'qitishda raqamli ta'lim texnologiyasi.....	90

SHO'BA 3. TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISH.

Г.М. ХОШИМОВ. Стилистические особенности гиперболических средств в разносистемных языках.....	97
M.A. ABDUVALIYEV, A.S. HOJIYEV. Ingliz tilida to'siqsizlik konseptini eksplitsit va implitsit obyektivlashtiruvchi leksik vositalar tahlili.....	103
Ш.Ю.БЕГАЛИЕВ. Использование внешних формальных признаков грамматических явлений при обучении чтению.....	117
B.T.SOTVOLDIYEV. Ingliz tili slenglarida antroponimlar tadqiqi.....	123
M.Z.QOSIMOVA. O'qituvchilarning malakasini oshirish va yangi texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirish.....	126
Б.А.ХАМИДОВ. Значение интеграции исследований и инноваций в образовании	129
D. SH. EGAMNAZAROVA The dynamics of phonetic deviations in English	134
A.O'.SIDIQOV Adaptiv ta'limning nazariy asoslari: ta'rifi, prinsiplari va xususiyatlari.....	136
N.R. MAHMUDOVA. Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjimaga o'girilgan asarlarning tarjimasida lisoniy gradasiyaning lingvomadaniy aspekti.....	146

D. N. SATIMOVA. Ingliz va o'zbek tillarida substandart birliklarning kiberlug'atlardagi pragmatik, lingvokulturologik va sotsiolingvistik jihatlarini	151
U.S. KABULOVA. Maqollarda parataksis.....	159
N. R. MAHMUDOVA, S. SH. DADAJONOVA. Miqdor va intensivlik: tilshunoslikda gradatsion yondashuv.....	163
G.M. IBRAGIMOVA. Ingliz va o'zbek tillarida qisqartmalar tasnifi	167
N. M. QODIROVA Nemis va O'zbek tillari misolida komplimentning tilshunoslik va madaniyatshunoslikdagi o'rni.....	169
SH. ABDOJABBOROVA. Ta'limni tadqiqot va yangiliklar bilan boyitish- zamonaviy ta'limning muhim omili sifatida.....	172
SH. R. ERMATOV. Ingliz va o'zbek tillarida binomiallarning qiyosiy tadqiqi	175
E. N.TOSHEMIROV. Antonimik frazeologik birliklar masalasiga oid ayrim fikr-mulohazalar	178
I. A. EGAMBERDIYEVA I.A. Ta'lim tizimida gender tengligi	182
M.U. ASHUROV. “Qiyos” konseptual semantikasi va “qiyos” lisoniy semantikasi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar	185
M.U. ASHUROV. “Qiyos”konseptini voqelantiruvchi vositalarning semantik turlari hususida ba'zi mulohazalar.....	190
F. X. ABDURAXMONOV, R. B. MO'MINJONOVA. Talaba yoshlar orasida vatanparvarlik ruxini shakllantirish va komil inson qilib tarbiyalashda tarix fani o'qitilishining ahamiyati.....	198
O. Z. ANVARBEKOVA, D.G'ULOMOVA. “Muloqot jarayonida inson his-tuyg'ularining lingvistik ifodalanishi: lingvist olimlarning qarashlari va xulosalar”.....	204
M. S. ASHUROVA. Comparative analysis of the structure of formal emails in english and uzbek.....	208
G. M. BOZOROVA. Mehnat va mehnatsevarlik haqidagi o'zbek, nemis va rus maqol va matallarining semantik tahlili.....	215
B. T. JALILOV. Intratekstuallik hodisa haqida.....	222
O. M. KARIMOV. Integration of research and innovation in preschool education	227
O. U. ISMANOVA. Ta'lim jarayonlarida tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilishni matematika va terminologiyaga chambarchas bog'liqligi.....	231

A.B. ISOMIDDINOV, M. NURMATOVA. Zamonaviy iqtidorlik konsepsiyasini tarbiya jarayonidagi ahamiyati.....	234
SH. A. XAKIMOVA. Korpus lingvistikasi va unga doir ilmiy qarashlar.....	240
A. A. LATIBJONOV. Ta'limda tadqiqot va innovatsiya uyg'unligi.....	245
M. T. AXMEDOVA Lingvamadaniyatshunoslik muammolari.....	246
M. U. MAMADALIEV. Falsafiy bilim taraqqiyoti sharq mutafakkirlari qarashlarida.....	253
X. M. MAMADALIYEVA. Ingliz tilida "hand" konsepti leksik verbalizatorlarining semantik struktur tadqiqi.....	258
B. YUNUSOV. Analysis of lexical-semantic aspects of radio discourse in modern linguistics.....	263
B. MASHRABOVA NURBEK QIZI. The lexis and structural-semantic analysis of the actor/actress in film discourse.....	267
S. KURBANOVA. Paralingvistika sohasida raqamlarning ahamiyati.....	273
SH. KHASHIMOV. Concept, word and term.....	277
SH. B. IMINOVA, N. X. ODILJONOVA. Lexico-Semantic Field of Lexical Units Describing Human Characters in English and Uzbek Languages	281
Z. N. JURAEV. The significance of proverbs, sayings, phraseological units in linguistics.....	285
R. T. SOBIRJONOV. Nutqning o'zaro tasir jarayonida tijoriy muloqotning o'rni.....	289
G. M. XOLISOVA, R. T. SOBIRJONOV. Diskursning tijoriy muloqotdagi o'rni haqida mulohazalar.....	292
H. D. SOLIYEVA. Sun'iy intellektning chet tillarini o'qitishda innovatsion roli.....	295
X. XOJIBOBOYEVA. Ta'lim jarayonlarida tadqiqot va innovatsiyalarni integratsiya qilish.....	299
X. U. MAXSUDOVA. Terminological system in western linguistics.....	308
Z. M. JABBOROVA. Media savodxonlik tushunchasi va uning jamiyatimizdagi ahamiyati.....	311
S. M. URINBOYEVA. Mobil muloqot va mobil diskurs tushunchalari (telefononiya): mushtarak va farqli jihatlar.....	317

M. RAIMOVA, SH. DUMANOVA. Методика развития слухо-произносительных умений учащихся начальных классов на основе цифрового сторителлинга.....	322
S. G. ABDULAZIZOVA. The role and meaning of concept in linguistics.....	328
A. A. KOSIMOV, M. ISMONALIYEVA. "The Role of Tone and Structure in Successful Complaint Letter Outcomes".....	332
A. A. KOSIMOV, D. MURODOVA. The role of reading horoscopes to cultivate students' critical thinking.....	338
M. HAMDULLAYEVA. Tilshunoslikka kirish fanining maqsad va vazifalari.....	342
T. A. G'ANIYEVA. Animatsion matn tushunchasi va struktur xususiyatlari.....	346
G. A. TO'XTASUNOVA. Bolalik tadqiqotlari: tarixiy va zamonaviy	350
M. S. ULIQOVA. Ingliz va o'zbek tillarida qon- qarindoshlik konseptini ifodalovchi birliklar maydoni miqyosi va tarkibi.....	355
M. M. YAQUBOVA. Tarjima jarayonida antonim so'zlar bilan almashtirishdan foydalanish.....	359
S. B. YULDASHEVA. Fe'ning ayrim grammatik jihatlariga doir.....	362
M. O. LATIPOVA, G. B. ZAYNOBIDDINOVA. Национальные аспекты в мировом языковом ландшафте как объект изучения лингвистики.....	368
M. S. ANORBOEVA. Дискурс ва ундаги риторик муносабатлар ҳақида айрим мулоҳазалар.....	373
O.S. USMONOVA. Taom nomlarining leksik-semantik xususiyatlari.....	377
SH.D.IKROMOV. Tilshunoslikda ambivalentlik hodisasining paydo bo'lishi	380
C.XOLMUYHAMMEDOVA. Паралингвистика как компонент речевого взаимодействия в английском и русском языках.....	385
M.U.DAVRONOVA Talabalarda loyihalash kompetentsiyalarini rivojlantirishda fanlararo uzviylik ta'minlanishi	389
Y.R.NAJMIDDINOVA Bo'lajak mutaxassislarni metapredmet kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha individual amaliy mashg'ulotlarini pedagogik loyihalash	393
S.B. YULDASHEVA. O'zbek tilida analitik fe'llarning o'ziga xos jihatlariga yangicha qarashlar.....	398

F.BEGALIYEVA. Zamonaviy tilshunoslikda hamdardlik bildirish nutqiy janr sifatidagi tadqiqi.....405

SH. SH. SHODMONBEKOVA. Ingliz va o'zbek tillarida "vaqt" ma'nosini ifodalovchi birliklarning qiyosiy tadqiqi.....409

SHO'BA 4. XALQARO HAMKORLIK VA SHERIKLIKNI RIVOJLANTIRISH.

G.N.Tavaldiyeva xalqaro hamkorlik tajribalari – ta'lim taraqqiyotning muhim omili.....415

R.K.ABIDOVA. Developing international cooperation and partnerships in foreign language teaching..... 420

A.S.BOZORBEOV. Connecting classrooms across borders: the future of educational partnerships.....425

Q.M.NASRITDINOV, M.I.RAUPOVA. Oliy ta'lim muassasalarining xalqaro ilmiy nufuzini oshirish omillari.....429

H.T.ХАЙДАРОВА, М.И.КАРИМОВА . Преодоление межкультурных барьеров в студенческой среде.....433

M.XOMIDOVA. *Shifokor va bemor o'rtasidagi avtoritar nutq turidagi asosiy strategiyalar*.....438

S.B. ISROILOVA. Xalqaro hamkorlik va sheriklikni rivojlantirish.....441

SHO'BA 5. OLIY TA'LIMNI BOSHQARISHDA ZAMONAVIY MUAMMOLAR VA YECHIMLAR.

K.N.KARIMOV. Oliy ta'limda olib borilayotgan islohotlar haqida 448

A.I.MATKARIMOVA. Zamonaviy ta'limda bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetensiyasini 452

A.Y.TESHABOYEV. Oliy ta'limni boshqarishda zamonaviy muammolar va yechimlar.....456

D.ZAKHIDOVA. Organization of Practice for foreign language students: a comprehensive analysis.....	462
A.B. ISOMIDDINOV, M. NURMATOVA . Zamonaviy iqtidorlik konsepsiyasini tarbiya jarayonidagi ahamiyati.....	468
M.A.MUTALIBOVA. Oliy ta’limni boshqarishda zamonaviy muammolar va yechimlar.....	474
G.D.O‘RINBOYEVA. O‘TMda mustaqil ishlarni tashkil etishning mazmun mohiyati.....	478
A.KOSIMOV, D.OLIMJONOVA. How to plan an english lesson that captivates your students	482
O.O.TURG‘UNALIYEV. Oliy ta’limni boshqarishda zamonaviy muammolar va yechimlar.....	490
M.N. MUXIDDINOVA. Oliy ta’limni boshqarishda zamonaviy muammolar va yechimlar.....	496
S.L.FARHODBEKOVA. Oliy ta’limni boshqaruvida zamonaviy muammolar va yechimlar.....	500
A.Z.TOXIROV. Contemporary problems and solutions in the management of higher education.....	504
R.A.AVEZOVA Oliy ta’lim boshqarishda zamonaviy muammolar va yechimlar.....	507
N.A.MAKHSUDOVA. The impact of strategic planning and management on student success in higher education.....	511

SHO‘BA 6. CHET TILLARINI O‘QITISH VA ADABIYOTI.

M.Г.ХОШИМОВ. Н.ЮЛДАШЕВА. Эффективные методы преподавания иностранных языков и литературы.....	517
A.ZIYAYEV Intensifikatsiya/deintensifikatsiya semantikasining gradual antonimlar va ularning paradigmalarini shakllantirishi.....	521
G.RAHMANOVA Integration of Research and Innovation in Teaching Practices	526
Sh.S.ALIMOV Talaffuzga o‘rgatish xususida.....	529

J.J.EGAMBERDIYEV Badiiy adabiyotda tibbiyot terminlarining ishlatilishi.....	532
G.M.IBRAGIMOVA Ingliz va o'zbek tillarida qisqartmalar tasnifi.....	535
M.M.BAHRIDDINOV “O'tkan kunlar” romanida milliy tarovat masalalari tahlili.....	537
O.QODIROV Stages of an effective English lesson in secondary schools.....	543
D. KUCHKAROVA. Speaking strategy and delivery.....	547
A.C.KARABAEVA. Микрпроза XXI века: эволюция, специфика и перспективы развития.....	552
A. KAKHKHOROV. Folk art and values are in the status of the state.....	556
M.M.ABDUG'ANIYEVA. Chet tillarini o'qitish va adabiyotini o'rgatishda psixolingvistik yondashuv.....	560
I.X.ABDULLAYEV. Turli tizimdagi tillarda so'z turkumlarining kategorial-semantik xususiyatlari.....	564
I.X.ABDULLAYEV, G.A. QAXAROVA. Ingliz tilidagi so'z turkumlarini o'zbek maktablarida o'qitishning lingvodidaktik muammolari.....	568
R.ABDUSAMATOVA. Chet tillarini o'qitishda kommunikativ yondashuvning ahamiyati.....	572
N.T.DOSBAYEVA . Bolalar ilmiy-ommabop adabiyotining o'ziga xosliklari.....	578
M.O'.YUSUPOVA, N.M.BOLTABOYEVA. The importance of cross-cultural communication in education.....	582
KH.I.ABDUKHALILOVA. Theory of speech parts and possession and interpretation in English and Uzbekistan.....	585
B.A.XAMIDOV, H.U.RAHIMJONOVA. Chet tillarini o'qitishda dunyo tan olgan metodlar va ularning qo'llanilishi.....	590
KH.DAVLATOVA, KH.ABDURAKHMONOVA. Badiiy adabiyot va gazeta sarlavhalarining konseptual ahamiyati.....	595
Z.I.BABAJANOVA, M.SH.POLVONNAZAROVA. Benefits of watching movies to learn a foreign language.....	599
D.Z.EGAMBERDIYEVA. Ingliz tili o'qitishda madaniyat, adabiyot va zamonaviy metodlarning ahamiyati.....	603

Z.SH.OLIMOV. Chet tilini o‘qitishda (arab tili) yangi atamalarni moslashtirish usullari: ishtiyoq va ta’rib.....	608
X.D.YUSUFJONOVA. Chet tillarini o‘qitishga qaratilgan imkoniyatlar xususida.....	616
KH.A.ABDURAKHMANOVA. Different methods of learning.....	619
D.HAKIMOV. Scientific methods of pre-school pedagogics: the system of preschool organization in Uzbekistan.....	624
R.A.QAMBARALIYEVA, M.A.DJUMABOYEVA. Teaching foreign languages and literature: modern approaches, problems, and prospects.....	629
D.SH.EGAMNAZAROVA, B.QAHRAMONOVA. The dynamics of phonetic deviations in English.....	635
D.SH.EGAMNAZAROVA. The creative power of graphological innovations in English.....	638
S.R.MAKHMUDOVA. Enhancing vocabulary instruction through speech activities.....	642
N.MA’RUFOVA, A.A.KOSIMOV. Exploring the world through pages: the impact of reading travel guides on travel behavior.....	648
S. USMONOVA. Uy o‘qishi darsiga aqliy hujum usulini olib kirish	655
M.MIRZAYEVA, G.RAHMANOVA. Foreign language teaching and literature: a powerful combination.....	658
Z.R.SAPAYEVA, SH.SH.KURBANOVA. Chet tillarini o‘qitish va adabiyoti.....	661
Ж.МЫХТОПАЛИЕВА. Idioms and cultural identity: a comparative study of english and uzbek phraseology.....	667
X.U.QODIROV. Ingliz tilini o‘rganishda lug’atlardan foydalanish va yodlash usullari haqida.....	674
Z.Q.SAMATOVA. Inversiya hodisasining alogizm tamoyili asosida shakllanish tadqiqi.....	678
I. B. SIDDIQOVA. Amerika “Yo’qotilgan avlod” adabiyoti: urush fojiasi va adabiy meros.....	683
S.O.MAMASAOLIIYEV, M.M.AXUNOV. Chet tillarining o‘rganishning ahamiyati va adabiyotning tilni o‘zlashtirishdagi o‘rni.....	687

I. JURAYEV, M.DADAJONOVA. Enhancing students' language skills through literature in the efl classroom.....	692
K. M. ISMADIYOROV. Oliy ta'limda falsafa fanini o'qitish metodikasini takomillashtirishda ilmiy-tadqiqot ishlarining ahamiyati.....	697
M. S. ANORBOYEVA. The role of interviews in teaching english to of in Teaching English to Students.....	702
M. M. BAHRIDDINOV, R. A. SHAHOBIDDINOVA. Shukrulloning "Kafansiz ko'milganlar" asarida ko'tarilgan ijtimoiy tengsizlik muaommolari.....	707
M. S. KARIMOVA. Ingliz va o'zbek tillarida "ko'ngil/soul" leksik-semantik maydonini aforizmlar orqali o'qitish.....	712
M. S. KARIMOVA. Expression of emotional states in home speech in English and uzbekistan: teaching intralinguistic and extralinguistic aspects.....	716
G. B. ZAYNOBIDDINOVA. Kiyim-bosh konseptining nominativ maydoni (ingliz va o'zbek tillari materiallari asosida).....	719
N. M. BOLTABOYEVA. Toponimik atamalarni o'qitishning ilmiy va amaliy asoslari.....	730
A.A. LATIBJONOV, N. G'. MIRZAQOSIMOVA, Ingliz tili to'garagi mashg'ulotlarida o'yinlardan foydalanish.....	735
M. S. ZUXRIDDINOVA. Classification criteria for dysphemisms in English and Uzbek.....	739
M. M. BAHRIDDINOV, M. O. TOSHPO'LATOVA. Abdulla qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ayollar timsoli tahlili.....	743
X.Y. МАДЯРОВ. Космогонические мифы и их отражение в философской лирике М.Ю. Лермонтова.....	749
И.Р. КАСИМОВ. Историко-культурное описание русских фразеологизмов в контексте межкультурной коммуникации.....	754
X.O. QOSIMOVA, H.X. MAKSUMOVA. Kirish bo'laklarning lingvodidaktik muammolari.....	761
X. O. QOSIMOVA. Ernest Heminguey asarlarida ishlatilgan parentez birliklar tahlili.....	765
I. U. TOJIBOYEV. X.M. ABDUVOHIDOVA. The methods of effective communication in teaching.....	768

M. A. ABDUVALIYEV, R.M. YAQUBJONOVA. Tilning sofligi–millat boyligi	774
D.M. ISAMUTDINOVA, M. AKRAMOVA. Die rolle der lehre im fremdsprachenunterricht.....	777
D. Y. SHAMSUDDINOVA. Innovative Methods for Teaching Pronunciation in Foreign Languages.....	782
N.Y. MURHANOVA. Zamonaviy diskursda arabizmlarning pragmatik xususiyatlari	786
P.X. BOTIROVA. Kasbiy ingliz tili muloqotiga o‘qitishda metakognitiv va madaniyatlararo yondashuv muammolarining ilmiy-metodik adabiyotlarda yoritilishi.....	790
H. A.СОБИРОВА. Типология присоединительных конструкции на английском языках.....	793
R. M. YAQUBJONOVA, R. D. MIROLIMOVA. Integrating reading and writing skills for teaching paragraph and short composition writing A2 level learners	799
Sh.Sh.TULANBAYEVA. The language of attraction.....	804
I.R.Kasimov	808
N.XODJIMURATOVA, N.TOHIROV Koreys tili fe’llarida nisbat kategoriyasi va qo’llanish xususiyatlari.....	815
D.B.G‘ULOVA, O.Z.ANVARBEKOVA Chet tillarni o‘qitish vadabiyoti.....	823
M.S.JALOLDINOV O‘zbek va nemis maqollarining grammatik va struktur xususiyatlari.....	827
Z.MATYAKUBOV The analysis of euphemisms in English literary works	830
S.MAKHMUDOVA Bridging Scientific Text and Discourse for Effective Language Teaching	834
V.OBOBAKIROVA Methods and techniques for effectively teaching Lexicology	838
N.I.XAMIDOVA Nutqni vizualizatsiya qilish texnologiyalari: Praat dasturiy ta’minotining imkoniyatlari va xususiyatlari.....	842
N.NEMATJONOVA Modern and efficient approaches to teaching english in higher education.....	847
D.J.HOSHIMOVA, S.J.NAZAROVA Exploring the challenges of teaching foreign languages to adult learners.....	850
M.S.JALOLDINOV Nemis tilshunosligida frazeologizmlarning o’rganilishi.....	855
I.MUZAFFAROVA The most effective methods for learning English.....	866

M.D.QODIROVA The role of memory and reflection in “On the road” written by J. Kerouac	869
M.F.QAYUMOVA Yoshlar orasida kitobxonlikni rivojlantirishda "o'tkan kunlar"ning o'rnini romanni yoshlarning estetik tarbiyasida qo'llash imkoniyatlarini o'rganish	872
R.U.UMARALIYEVA Ingliz tili va o'zbek tillarida qisqartmalarning qiyosiy tadqiqoti.....	875
N.SAFAROVA Ispan tilini o'qitishda integrativ yondashuv: yangi imkoniyatlar va yondashuvlar.....	879
S.J.SHABANOVA Ispan tilda somatik birliklarning pragmatik qo'llanilishi.....	884
M.K.SHERKULOVA Pragmatic features of Uzbek and English advertising Slogans....	890
M.M.DADAKHANOVA Formation of cultural tolerance in preschool children in the process of learning foreign languages using digital educational resources	894
B.Y.ISMAILOVA Chet tillarni o'qitishda metakognitiv yondashuvning mohiyati va samaradorligi.....	902
B.TURGUNOVA The role of the “child/bola” concept in enhancing english language teaching for uzbek learners: a cultural and progmatic perspective.....	907
L.T.JO'RAYEVA, O.M.O'RINOVA Chet tillarini o'qitishda innavatsion usullar va adabiyotning integratsiyalashuvi.....	911
V.OBOBAKIROVA The role and impact of nicknames in English literary works.....	915
S. SHERALIYEVA The role of reading University Newspapers to enhance critical thinking among students.....	919
I.L.SOTVOLDIYEVA The Role of Word Compounding in the Formation of Colloquialisms in English and Uzbek.....	926
M.S.ULIQOVA English prononunciation.....	930
N. XUDOYBERDIYEVA Darslarda muammoli ta'lim texnologiyasining qo'llanilishi va ahamiyati.....	936
D.A.UMAROVA Nur borki, soya bor” asarining xitoy tiliga tarjimasida frazalagik birliklarni tarjima qilish turlari.....	939
Kh.Sh.KHUJAMBERDIEVA Neurolinguistics and language function in teaching English.....	945

M.S.ASHUROVA The communicative-pragmatic aspects of electronic letters in English and Uzbek.....	952
X.YUSUPOV “Mourning”/ “motam” konseptining kommunikativ maydoni.....	956
X.U.QODIROV Chet tillarini yangi soʻzlar yodlash texnologiyasidan foydalanishning ahamiyati haqida.....	961
G.M.SHERBOYEVA Taʼlim-tarbiya jarayonida psixologiyaning oʻrni”.....	966
Z.X.SHUKUROVA Mnemonika orqali chet tili soʻzlarini oson yodlash usullari.....	969
X.U.QODIROV Didaktika - pedagogik taʼlim nazariyasini oʻqitish jarayoni yaxlit tizim sifatida. Taʼlim jarayonida didaktika haqida tushuncha.....	974
Д.Т.ЗАХИДОВА Эмпирическое исследование воздействия искусственного интеллекта на образовательные процессы и результаты обучения.....	977
B.A.OTAJONOV The functional-stylistic aspects of lexical units with the semantics of "mouth/ogʻiz" in contrasted languages and problems teaching them.....	983
M. ABDISHARIPOVA Nemis tilida gapirish koʻnikmasini rivojlantirish usullari.....	989
Г.Б.АЮПОВА Оксюморон в литературе: функции, применение и стилистическое воздействие.....	992
B.P.ABDUSATTOROVA Raqamli texnologiyalar va intellektual taraqqiyot: oliy taʼlimning global maydondagi strategik oʻrni.....	996
A.D.ATABOYEV The homonymy and lexical features of tourism terms.....	1000
A.D.ATABOYEV, D.R.TURSUNBOYEVA the lexicographic and linguoprag-matic features of terms related to "guidance" in tourism in English.....	1004
A.D.ATABOYEV, M.A.KHADJIBAYEVA Semantic and pragmatic features of plural forms of nouns in English	1008
F.M.XAMRAQULOVA Fransuz tilini oʻqitishda talabalarining oʻqib tushunish koʻnikmalarini rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish.....	1012
S.Q.JAMOLDINOV Ingliz va oʻzbek tillarida inkorning semantik tadqiqi.....	1015
I.JABBOROV Oʻqib tushunish va tinglab tushunish oʻzaro taʼsiridan lingvodidaktikada foydalanish.....	1020
M.E. MATQOSIMOVA, Z.SH.ZOKIRJONOVA Badiiy tarjimaning lingvopoetik tahlili va semantik transformatsiya jarayonlari	1023

O.B.AZAMOV, J.F.JO‘RAYEV Wichtige vorschläge zur entwicklung der lesekompetenzen im daf- unterricht.....	1027
N.M.QAMBAROV, B.M.MAMASIDIQOV Xorijiy til darslarida o‘quvchining til ko‘nikmalarini rivojlantirishda psixolingvistikaning ahamiyati.....	1031
D.K.SODIQOV, M.ABDUMUTALIBOVA Die bedeutung der ironie in der literarischen übersetzung: eine analyse der übersetzung eines usbekischen textes ins deutsche.....	1035
N.X.ISRAILOVA, M.O.MARIPOVA Arab tilidan nemis tiliga o‘zlashgan so‘zlar va ularning tarixi	1040
M.Z.DJALALDINOVA Analysis of mystical characters and motifs in hilary mantel’s literary work.....	1044
Z.ALIYEVA, D.KADIROVA The primary purposes of assessment in teaching English to young learners.....	1047
M.B.JALOLOVA, N.B.MAKHAMMADALIYEVA Ingliz va o‘zbek tillarda madaniy lakunalar va ularning tarjima­dagi muammolari.....	1050
M.B.JALOLOVA, N.B.MAKHAMMADALIYEVA The role of artificial intelligence in childhood in language teaching in early childhood education.....	1054
ABDULLAYEVA MUMTOZABEGIM Ingliz tilida turizmni targ‘ib qilishda shahar qiyofasi va joy nomalarini o‘rgatishning ahamiyati.....	1061
KH. RAKHMATULLAEVA A rhetorical analysis of ray bradbury’s fahrenheit 451 based on imrad structure.....	1065
Қ.Т. УМИРЗАҚОВ Фан тараққиёти жараёнида ёшлар маънавий камолоти масалалари	1069
SH.G‘.UMIRZAQOVA Glabalashuv jarayonlari va yoshlar ma’naviy kamolotida tarbiya masalalari.....	1073
M.AVALBOYEVA Linguistic interference in the process of learning english by uzbek speaking students.....	1075
X.MATNAZAROVA Og‘zaki va yozma diskurs haqida mulohazalar.....	1079

